

કાનડાએ તો બહુએ ચાલ્યું કે પરી હજમ કરે પણ છુટ્ટા શિયાળે તેને કુલ્લોઈ
બનાવી પરી પડાવી લીધી ને કાગડાએ ફાકટમાં કા-કાના પોત્તાના
રાગડાથી ગળું ખોખરું કરી મુક્યું.

વેલ—જ્યારે તમે તેવા ખોખરાં ગળાંના થાવ
જ્યારે તમે ઠાંસી દમ લઈ શકો નહિ
જ્યારે તમને જખરી ખાંસી હોય—

ત્યારે—

એલનનો ડક બામ અજમાવજો.

તમે પાછા ઘોડા લેવા થઈ જશો.

Allen's Cough Balsam. Perry Davis નું નામ જોઈને લેજો.

સારથુગાંઠ માટે
જતરના અનુભવી

દરેક જાતના
ખનાવટી અવયવોના
મોટા એક્સપર્ટ

ખીન અનુભવીઓ
ની
રંગીલી જાહેરખબર પર
લક્ષ્યાતા નાં

નમનતાઇ
અમાલુકપણું
એકજ વાયદા.

જાહેરખબર આસ
સુધારેજ છે.

ચુનંદા કમીશ્નર ન
ફત્વા ખનાવનારા

જુદા જુદા રોગો
માટેનાં ખાસ
ખાતાં

પ્તીઝ, જ્યારે પણ તમોને
 ટાઈલ્સ, સ્ટીલની સીલીંગો ને
 મારખલની જરૂર પડે ત્યારે હમોને
 પુછાવવાનું ભુલશો નહિ

Mrs. Gulamali Gulam Hussen
Proprietor, The Bombay Tile Works
21, Bank Street, Fort, Bombay.

આ પુરાણી પેઠી કંદાકટથી
 પણ કામ કરે છે.
 હમો તમોને જરૂર સંતોષ આપીશું.
 જરૂર માદ કરો.

इसिष्य आश्रितानां मेमबर
भी० सी. मेम. वापडा,
जोकरा २२, टोंगाड,
कोसटूरली, S. W

गुलशन.

GULSHAN.

इसिष्य आश्रितानां मेमबर
भी० वापडा टिपकारको.

जनवारी, १९१८. वॉल्युम १०. Vol: 10 January 1918.

संकेत

नं०	विषय	लेखक	पान
१	स्टाटल कवर	(होटी)	...
२	नहेर पणर	...	१-२
३	साईलु	...	३
४	आ त शजे	भागव्या	४
५	रिंयु डालमु	अधिपति	५-६
६	मान गुलशन	दा. जे. तारापोरवाणा	७-१०
७	डाक्टर लाम (मरि)	...	११-१५
८	गुलशन गुल (आलु वाता.)	भागव्या	१७-३२
९	मीरगजी	...	३३-४१
१०	पारसी आलु लुपीन!	सरसेका तीन पांडे	४२-५५
११	वजनमां डेम वधेश	जे. पी. भादन	५६-६३
१२	नहेरपणर	...	६४-६५
१३	सा साह तेतु सेवट साह	...	६६-६८
१४	Laugh.	...	७०
१५	नहेरपणर	...	७१-७२

આ તમારેજ માટે.

નસીબતો કશું બે ડગલાં આગળનું આગ-
ળજ ચાલે છે હોં ! મકોડો પથ ચાલતો કે જોળ
તો પડો એમનો એમ ઉડાવી જાય પત્થર . . . ખત
કમરજ એવડાઇ ગયલી એટલે . . . એ
એમજ ધારતો કે ચાલુ વર્ષે . . .
કરીશ તે બરાબર ટકોરા મુજબ - . . . રી સેવામાં
હાજર રહીશ પણ સરજતના લેખ ક્યારે ટળ્યા
છે કે હવડાં ટળવાના ? મારા વાંચક જાણે છે કે
આ માસિક વડોદરાનાં જાણીતાં શ્રી સયાજી પ્રેસ
માં છપાય છે. વડોદરા ખાતે આજ બે માંહના
ચર્ચા મરજી એવું તો ધર ધાલી બેઠી છે કે ન પૂછે
વાત. હાલમાં મામલો એકદમ બીચડી ગયો છે ને
ત્યાં જુઓ ત્યાં નહાસભાગ પડી છે. એટલી
પછી હવે થઇ છે કે વડોદરાનાં પેપરને એકાદ બે
બાવાડીયાં બંધ રહેવું પડે તેમ લાગે છે. તોકરો
શ્રી હોડમારી તે અછત લીધે કશું પથ થઇ શકતું
. . . આ કારણે ગુલશન પ્રગટ કરવામાં જે
નિવાર્ય દીક્ષ થઇ છે તે માટે આ અદના સાથે
પ્રેસવાળા બલાભાઇ ગુલશનના વાંચકની ક્ષમા
ચાહે છે. એમાં કોઇપણ જાતનો કોઇનો ચારો
નથી એટલે આ વેળાની દીક્ષ લઇ ચલાવશો.
આવતો અંક પથ મોડો ચરોજ છતાં જાનતી મદદ
તેવાર દરી આપવા પ્રેસવાળા બીરાદર તૈયાર થયા
છે. મરજીએ જાણતાં દાટ વાલ્યો છે તો આટલું
તમો હાં ન લઇ ચલાવો ? આસમાની સુલતાની
તે ક્યાં આડો હાથ ચલાવો છે ?

x x x x

મોંઘવારીના શેદરા ચોગરદમ ઉડ્યા છે. ત્યાં
જુઓ ત્યાં તેને નામની જુમ ! લોકો ત્રાય ત્રાય
પોધારવા લાગ્યું છે. લડાઇની મહોદાજીમાં ન્યારે
કરોડો કમનસીબો ક્યારાવાતે બચાવવા લાગ્યા છે
ત્યારે થોડાક વેપારીએને તો તે રોનાની ચલ્લી
સમ્મન થઇ પડી છે. આ મારા વડોદરાએ તો
જાણે આખા વિગતે જે દરેક માલ પર કિંમત

વંધારવા લાગ્યા છે. ત્યાં પૂછો ત્યાં આં દયાનો
દેવો ! આસમાન તરફ ડોળા ચઢાવી કહેતાં જુણારો
શું કહેવા ! સરકારજ બધું વહાણો બરી લડાઇ
પર લઇ જાયજ એટલે બાવ વધે નહિ તો શું ?
એકતો કમાણીનાં સાંધતો ખૂટયાં, વેપાર રોજ-
ગારો મંદ થવા લાગ્યા તેમાં આ હડહડતી મોંઘ-
વારી સદર બદર કચડી મારે છે. શ્રીમંતો તો
પૈસાને જોરે ધણો નહિ તો થોડો પણ પોતાનાં
જીવને એશ આપી શકે છે. ગરીબ વર્ગ રોજના
વધી ગયલા બેવડા તેવડા દરમાં મોંઘવારીનો
ડંખ બૂલી શકે છે પણ મેરા બીચારા કમનસીબ
વંચલે વંધિનાઓનોજ છે, કે જે બાપડાંએને
પોતાની નાકી થઇ રહેલી કમાણીપરજ શુકર કરવા
પડે છે. પગારો વધતા દૂર ગયા કેમકે તોકરીમાં
ચાલુ રહેવર્ગાં ત્યાંસાં ત્યાં તેરી મેરી તે કેમ થાય,
બલા ? જે હોય તે લઈ ચલાવો દરી સધ્યારો
લીધા વિના છૂટકજ નહિ ! તેવાએને . . . ધિવા-
રીનો આ ડંખ જખરો દાટીલ થઇ પડ્યોજ છે !
જાણે મોંઘવારી આછી હોય તેમ ધર, ભાડાંઓના
દર યાદોમ વધવા લાગ્યા છે ! મધ્યમ વર્ગ જે
દુન્યાની કમરતો ઢાંઢો છે તેનેજ જાણે સદર
બદર કચડી નાંખવા માટેજ આ વાતો થતી હોય
તેમ લાગે છે. ખુશીની વાત કે સ્થાનિક સંર-
દારો આ મોંઘી આશત સામે જમત થઇ છે ને
બીજા દેશોની પેડે, જુદાંદેશોની જરૂરયાતોની ચીજો ને
રહેઠાણના વધ્યા જતાં ભાવો સામે અંધુરા મુક-
વાના કરાવો કરવા લાગી છે ! લાખોની દાદી
જાણી થોડા પાંચ પચીસને તાપણું ચતું હોયતો
તે શા . . . નું ? મધ્યમ વર્ગને છુંદી મસ્ત થયલાં
વેપારીઓ પાસે સરકારે નક્કી પોણા ભાગ
પડાવી લેવો નેમજ છે. તેમ ચરો તોજ સ્વાર્થ
આંધળાઓ ઠેકણે આવશે. આપણે કચડીશું કે
દિંદો સરકાર અને તેની પૂઠે : દેશી રાજ્યો પણ
આ આશત સામે સત્તર પગલાં બરવાની ધમ-
ચકડી બંધ જલદીથી કરશે.

રિવ્યુ કોલમ.

The Mercantile Directory
of Japan

By Laxmichand Dosabhai & Bros.
Rajkot.

રાજકોટવાળા જનશ્રીતા વેપારી બાધઓ મે-
સર્સ લક્ષ્મીચંદ દોસાબાઈ અને કું. જે વેપારને
લગતી જાણવા જોગ બાળદો પ્રેસિદમાં લાવવા
માટે વિખ્યાત છે તેમના તરફથી ઉપલી ડીરેક્ટરી
હમોને મેળી છે. આ ડીરેક્ટરી અંગ્રેજીમાં છે કે
જેથી આખાં હિંદ તેમજ બહાર તેનો સહેલ ઉપ-
યોગ થઈ શકે. સાદી આરસે પાનરું આં વોલ્યુમ
જાપાનની તવારીખને મોટાઈ પર અવધું અજવાણું
નાંખે છે. વેપારીઓ અને સહેલાણીઓ માટે ખાસ
કરીને આ પુસ્તક જલ્દન ઉપયોગી છે. તેમાં જાપાન
નનાં રાજ્યની તવારિખ આપી, તેનાં મુખ્ય શહે-
રોને ખીજાં સહેરો, તેના તાબે હેઠલના ભાગો,
ત્યાંનું ચલણ, ત્યાંનાં ઉદ્યોગ દુનરનાં મુદ્રયમો,
ત્યાંની વેપારી એમખર, જાપાને લડાઈમાં લીધેલો
ભાગ, મિત્ર રાજ્યો માટે તેની જરૂર, ત્યાંની
આર્થિક સ્થિતિ; ત્યાંનો આવકજનવકનો વેપાર,
જાપાનમાં ફરવા જતાં સેહલાણીઓની ગાઈડ,
જાપાનમાં પરદેશી એશીસો ક્યાં ને કેવી છે, સહે-
લાણીઓ માટે ખાસ અગત્યની ખીનાઓ, જાપા-
નના ખંદેરોના કાયદા તથા જાપાન વેપારીઓની
કેમવાર ચાહીનો ખાસ સમાવેશ કરેલો છે.
આજકાલ જાપાન આપણીપર કેવી રીતે સરસાઈ
જોગવતું થઈ ગયું છે તે આ વોલ્યુમમાં નજર
કરતાં જણાય છે. આવાં વોલ્યુમો દરેકના હાથમાં
રહેવાં જોઈએ. આ સાહસિક ખીરાદરો તરફથી
આપીજ ડીરેક્ટરીઓ બુદા બુદા દેશોની બહાર

પકડી રહે છે તે ઘણી સારી વાત છે. એક ડીરેક્ટરી
તૈયાર કરવી એ કાંઈ સહેલું કામ નથી. હમો
મીં લક્ષ્મીચંદ અને તેમના બાઈઓને આ માટે
ખરેજ ધન્યવાદ આપ્યો છીએ.

ખિલોરનો ધુચ.

લખનાર-રફીક.

બસા ખીરાદર રશીકતું આ નવું વોલ્યુમ
હમોને અભિપ્રાય અથે મલ્યું છે. આરસેની
જુખીનનાં સહાસ કમો આ અદના કલમે ગુજરાતી
પ્રજા માટે ખુલાં ક્યાં છે તેમાં બાઈ રશીકને વચ્ચે
પકડતાં હમોને કાંઈક દીલગીરી તો પહેલાં થઈ
કેમકે તેની આખી હારમાળા સંપૂર્ણ કરવાનો
હમારો વિચાર હતો, પણ આ વાર્તા બાઈ રશીક
પોતાનાં માસિકોમાં શરૂ કરી દીધી હતી એટલે
હમારે તે જાણે જાણું કરવાતું રહ્યું નહિ. આરસે-
ની જુખીનતું આ આખેરીતું પ્રાકમ ગણવામાં
આવ્યું છે કે જેમાં જુખીન સુધી રહેરી જની
જન્ય છે. દુન્યાના આ નામચીન ઉસ્તાદતું એક
ખીજું પ્રાકમ હજી હમો પાસે છે કે જેમાં તે
વળી જોરજ રંગમાં વાંચકવર્ગ સનમુખ રજુ
થનાર છે. જુખીનના સહાસો માટે કાંઈખી લતા
ફત કરવી ફાકટની છે. ખીજી ડીરેક્ટરી વાર્તાઓ
જ્યારે બેદમાં જધુ રાખી વાંચકને ગુચવાડામાં
નાંખી દે છે ત્યારે જુખીનનાં સહાસો મનશકિતને
અજળ તિમ કરી વાંચકના મોહમાંથી આક્રમના
ઉદગારો કદાવે છે. જુખીનની યુક્તિઓ જેટલી
સાદી ને સહેલી તેટલી ખીજા કોઈની ન હશે.
સામાનું મન વાંચી તે એવો તો સંકાધાર ચીક
ઝકપનો કાવ ખેત્રે છે કે તેની જાલમાં શીકાર
પોતાની મેજે સપડાયા વિના રહેતોજ નથી.

હુપીનનાં સ હ ૧

વા સાથે મનચકિતને ખીલવવાનો નાદર ધક્કાજ છે. જણાવવાને ખુશી ઉપજે છે કે ભાઈ રશીકે આ વાર્તાને અચ્છો ધનસાધ આપ્યો છે. રશીકની ચટકદાર કલમ ક્યાં ઓછી જાણીતી છે કે તે માટે બે બોલ કહેવાની જરૂરથી હોય! અદ્યતન હમારા હુપીનને ચોરી જવા માટે હમો એ બાઇ સામે નારાજ હતા પણ તે નારાજ્યે બલા ને નમાના બાઇએ આ વાર્તાને આપેલા અચ્છ ધનસાધથી હમો તેનો બદલો મળી ગયલો સમજ્યે છીએ. હુપીનનાં સાહસ કમોનો શોખીનોને વાંચના હમો ખાસ કરીને બલામણુ ક્યેં છીએ.

ખનાર-AAVIS

કિંમત રૂ. ૧-૮-૦

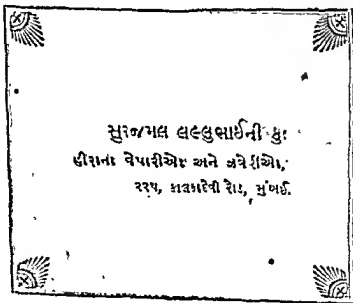
જાણીતાં નવરંગ મારીકના. માલેક મી. ફેરર ખરશેદજી દેસાઇએ

આપવા પ્લેન " માવીસ "

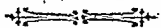
વાર્તા લખાવી તૈયાર કરાવી છે. પુસ્તક નાનું ફાંકડું છે વાર્તા અંગ્રેજી સં. ૨૬ ૧૪.

રીન નામની જાહેર ગાનારી કેવી રીતે પોતાનાં નામીયાં ખાનદાનમાંથી બચપણમાં દૂર થાય છે; કંગાળતમાં ઉધરી તેણી કેવી પંકિતપર આવી આખરે પોતાની અસહ્યાત મેળવી ઉમરાવ ખાન દાનનો પીતાને ઉમરાવ પતિ મેળવવા પામે છે તેની આ સાદીને નિર્દોષ મોજ આપનારી વાર્તા છે. લોકો જુકપોટનો હેવાલ ધણો દીલ પીગલાવનારો છે. આખેર પંથુ બાપનું હેતુ ન્યાજ હોય છે. કેવી રીતે આ ચક્રમ ગણાતો ઉમરાવ પોતાનાં બચ્ચાંની મ્યુઝીક ટીચર આપરીન તરફ ખેંચાયો હતો તથા આખરે તે મ્યુઝીક ટીચરમાંથી તે પોતાની બચપણમાં શુભ થયેલી બેટી-મેળવી શક્યો હતો. તે હેવાલ વાંચકની લાગણી ઉત્કેરે તેવો છે. મા સુંદર વાર્તા માટે વધુ કશું ન કહેતાં એટલું જ ઉમેરીશું કે જોઈણી તરફ હજી સહજ વધુ ધ્યાન અપાયલું ખોટું મંથાશે નહિ. આ દીલકશ વાર્તાનાં ખાતું લેખકને પારસી સાહિત્યમાં પુસ્તકકાર પહેલાં દર્શન માટે ખરા જાગરની મુબારકબાદી આપીએ છીએ. આપણે હજીશું કે ગણુનીર્ના પારસીખાતું લેખકમાંએ જલદીથી સારી જગ્યા લેશે.

૭

જ્ઞાન-ગુહ્યશાસ્ત્ર

(ગુહ્યશાસ્ત્ર માટે)

લખનાર—મરહુમ દા. એ તારાપોરવાળા.*

મૂર્ખનાં પાંચ ચિન્હ.

(શ્લોક.)

મૂર્ખસ્ય પાંચ ચિન્હાનિ ગર્વો દુર્વચનં તથા ॥

૧ ક્રોધશ્ચ, દ્રઢવાદશ્ચ પરવાદયેષ્વનાહરઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—ગર્વ, દુર્વચન, ક્રોધ, હઠ તથા ખારકાં વચનનો અનાહર એ મૂર્ખનાં પાંચ ચિન્હ હોય છે.

[કલ્પતરુ.]

૧ ખધું મળે છે—શરીર ફરે ફરી મળતું નથી.

(શ્લોક.)

ત્યજેદ્દેહં કુલસ્યાર્થે ગ્રામસ્યાર્થે કુતં ત્યજેત્ ॥

ગ્રામ જન પદસ્યાર્થે આત્માર્થે પૃથિવીં ત્યજેત્ ॥ ૧ ॥

પુનર્વિતં પુનર્મિતં, પુનર્ભાર્યા પુનર્મહી. ॥

એતત્સર્વં પુનર્લેખ્યં ન શરીરં પુનઃ પુનઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ:—(૧) કુલના ગૌરવ માટે એકને, ગ્રામના ગૌરવ માટે કુળને, દેશના ગૌરવ માટે ગોમને તથા પોતાના ગૌરવ માટે પૃથ્વીને જરૂર પડે તો તથા દેવાં. (૨) કેમકે, ધન, મિત્ર, ભાઈ તથા પૃથ્વી એ સર્વ ફરી મળી શકે છે, પણ શરીર મળતું નથી.

[આણંકયનીતિ.]

* પાસ્ટી સાહિત્યના જાણીતા અગ્રેસર ને વિદ્વાન લેખક મરહુમ શેઠ દાદી એ તારાપોરવાળાના કેટલાક અપ્રસિદ્ધ લેખોની મહેરબાની ગુહ્યશાસ્ત્ર માટે હમારો લખાવો બહેન મિસ જરખાનું દેહી તારાપોરવાળા તરફથી થયું છે. માટે હમો એઓ બહેનનો આ તક ખાસ ઉપકાર માન્યો રીએ. દાદીનું પ્રિય નામ ગુહ્યશાસ્ત્રમાં ફરી ખીરાજેલું નેષ્ટ હમોને નેદાયત ખુશી ઉપજે છે.

અધિપતિ—ગુહ્યશાસ્ત્ર.

વિદ્યા ધન સર્વ શ્રેષ્ઠ ધન છે

(શ્લોક.)

ન ચોર હાર્ય ન ચ રાજ હાર્ય
ન ભાતુ ભાજ્ય ન ચ ભારકારિ ॥
વ્યયે કૃતે વર્ધત એવ નિત્ય
વિદ્યાધનં સર્વ ધન પ્રધાનં

॥ ૧ ॥

અર્થ:—વિદ્યારૂપી ધન ચોરથી ચોરાતું નથી કે રાજથી હરાતું નથી. ભાઈ-ચોથી, વંદાતું નથી (ચાને ભાઈઓ તેમાં ભાગ માંગી શકતા નથી), વળી તે કંઈ ભાર પણ નાંખતું નથી અને કોઈને આપવાથી ઘટવાને બદલે નિરંતર વધે છે, માટે વિદ્યા-ધન સર્વ ધનમાં શ્રેષ્ઠ ધન છે.

(શ્લોક.)

મણિના વલયં વલયેન મણિર્મણિના વલયેન વિભાતિ કરઃ ॥ --
પયસા કમલં કમલે ન પયઃ પયસા કમલેન વિભાતિ સરઃ ॥ ૧ ॥
શશિના ચ નિશા નિશયા ચ શશી શશિનાં નિશયા ચ વિભાતિ નભઃ ॥
કર્પિના ચ સભા સભાયા ચ કવિઃ કવિના સભાયા ચ વિભાતિ નૃપઃ ॥ ૨ ॥
તરુણા ચ ગિરિર્ગિરિણુ ચ તૃર્તરુણા ગિરિણુ ચ વિભાતિ વનમ્ ॥
ધનિનાનુચરોડનુચરેણુ ધની ધનિનાનુચરેણુ વિભાતિ ધનમ્ ॥ ૩ ॥

અર્થ:—જેમ મણિવડે કંકણ તથા કંકણવડે મણિ, અને મણિ તથા કંકણવડે હાથ શોભે છે; તેમ જળવડે કમળ તથા કમળ વડે જળ અને જળ તથા કમળ વડે તળાવ શોભે છે. (૨) જેમ ચંદ્રવડે રાત્રિ તથા રાત્રિવડે ચંદ્ર અને ચંદ્ર તથા રાત્રિવડે આકાશ શોભે છે; તેમ કવિવડે સભા તથા સભા વડે કવિ અને કવિ તથા સભા વડે રાજા શોભે છે. (૩) વળી જેમ વૃક્ષવડે પર્વત તથા પર્વતવડે વૃક્ષ અને વૃક્ષ તથા પર્વતવડે વન શોભે છે, તેમ શેઠવડે આકર તથા આકરવડે શેઠ અને શેઠ તથા આકરવડે ધન શોભે છે.

[પંડિત વિષ્ણુ શર્મા.]

(શ્લોક.)

મુળેર્ધિ શોભતે તાવત્સભાયાં વસ્ત્રવેષ્ટિતઃ ॥

યાવન્નભાષતે કિંચિત્પંડિતાનાં પુરઃ સ વૈ

॥ ૧ ॥

અર્થ:—સભામાં મુશોભિત વસ્ત્ર પહેરેલો મૂર્ખ, જ્યાં સુધી પંડીતોની આગળ કંઈ બોલતો નથી ત્યાં સુધીજ શોભે છે !

[પંડિત વિષ્ણુ શર્મા.]

ઇશ્કે કીકીડીપર મહાકવિ તુલસીદાસ.

(દોંદરા.)

તુલસી રામ-રતન જિના, મનકો મેલ ન જાય;

શેક રૂપેયા દે નહીં, ખ્યાલ ન જાનિયા ખાય. ૧

કોન કિસીકો દેત હય, કોન કિસીસે લેત ?

તુલસી દાતા ઐર હય, વહી લેત વહિ દેત. ૨

તુલસી પંછી પિવનસે, ઘટે ન સરિતા નીર;

ધર્મ કિયે ધન ના ઘટે, સાદ્ય કરે રઘુનીર. ૩

તુલસી કહત પુકારકે, જિન પાયો હરિ નામ;

ઉનકે આસ ન ઐરકી, ઇછિત હોવય કામ. ૪

તુલસી અપને રામકો, સુમરતુ જો નહિ નામ;

ઉનકે ચહુ કંહુ દીજિયે, “ મત ખા રજખ હરામ ! ” ૫

અર્થ:—(૧) હે તુલસી ! રામતું રતન કહેતાં લજ્જન કીધા વિના મનનો મેલ

સાફ થતો નથી. (અહીં “ મેલે ” શબ્દનો અર્થ આપણા હૃદયનો માટે સમજવાનો

છે.) (૨) કોણ કોઇને આપે છે ? અને કોણ કોઇની પાસે લેછે ? (અહીં શેક અને

નોકર સુચેનો સંબંધ ઇશ્વારાપે છે) હે તુલસી ! આપનાર દાતા તો ખીજેજ બેઠો

છે. તેજ લેછે અને તેજ આપે છે. (કટલાંક માણસોને એવી આદત હોય છે કે પોતાને

આશરે પડેલાં કમનસીજ નિરાધારોને વારંવાર માણાડપી ગ્રખોથી સંભળાવે છે કે,

“ હું તમોને પાળું છું—હું તમને પેગુ છું—હું તમારું શુજરાણ કરું છું, અર્થાત્,

મારેવડે તમે છો ” તેવા ગર્વાલિમાના અને આ દોહરામાં સમાયલી સુંદર શિખામણ

ધીરજથી ધ્યાનમાં લેવા લેગ છે. “ પાળનાર ” નો એકાગ્ર એકલા પરમેશ્વરને ઘટે

છે.) (૩) હે તુલસી ! પંખીનાં પીવાથી સરિતા એટલે નદીતું નીર કાંઇ ઘટતું નથી.

(અહીં કવિએ મનુષ્યને પંખીની મીસાલ આપી છે) તેમજ ધર્મ કીધાથી ધનવાનનું

ધન ઘટતું નથી પણ પરમેશ્વરની કૃપા એટલી મોટી છે કે સાચું વધુજ જાય છે.

(અર્થાત્: ધનવાને ધર્મ કરવા સુક્રું નહીં.) (૪) તુલસી(દાસ). પુકાર મારીને કહે

છે કે જ્યે હરિતું નામ મેળવ્યું (યાને સુખપર લીધું) તેને ખીજા કોઇ પ્રકારની

ઉમેદ હોતી નથી કારણ કે તે એકજ પવિત્ર નામની ખરકતથી તે પોતાનાં તમામ

ઇચ્છિત કામ કરી શકે છે. (૫) હે તુલસી ! રામ કહેતાં પરમેશ્વરતું નામ જે કોઇ

યાદ કરતો નથી તેને જઇને એટલુંજ કહો કે (જો તને તે પરમાત્માની જરૂર નથી તો)

તેતું પેદા કરેલું રજખ એટલે અદા ના ખા; કારણ કે તેતું નામ સમરણ કર્યાવિના

તે આવું તને હરામ છે. ” (કહેવાની મતલબ એજ કે જો તને પરમેશ્વરનાં નામ

સાથ કામ નથી તો તેની મોઢાસપર જીવવાનો તને હક્ક નથી. જોયા કવિ એમ કહેવા માંગે છે કે તને ખરો ક્યારે જાણું કે લલે તું પરમેશ્વરનું નામ યાદ ન કરે, પણ તેની જોડે તેના પેદા કરેલાં રજની ઉમેદ નહીં રાખે ત્યારે ।)

“મારું મારું” મિથ્યા છે.

(મનહર)

કોતું ધન કોતું ધામ કોતું તત કોતું નામ ?
કોણના આરામ રામ નામ લે-સંભારીને;
કોની વાડી, કોની ગાડી, કોની ખાડી, કોની લાડી,
ભ્રમણાની ખાડી છે, અનાડી એ વિચારીને;
કોની માયા, કોની કાયા, કોની છાયા, કોના જાયા,
કોના તાત, બ્રાત ખરેખાત માત ધારીને
તારૂં નથી એ ઉતારૂં । મારૂં જેવા કામનીયો,
મારૂં મારૂં મૂક મારૂં કહું માની હારીને.

[કવિ: જીવણાખીરામ ચકુભાઈ].

પ્રેમરૂપી અમૃત—એક શૃંગાર ચિત્ર.

(ઈન્દ્રવિજય)

આપ શ્રીમન્ત વસન્ત ઋતુ કોડીલ કંથ હું કાયલ ગોરી,
પ્રીતમ પાણી તમે પણ તે વણું તંદુડી હું મરૂં મચ્છ કિસોરી;
જીવન જાહિર કે દિ જડાશે હિરા રુપ આપ હું હેમ કટોરી,
સ્વામિ ચતૂર થયો મમ ચંદ્ર સુધારસ પાન હું ચાહું ચકોરી.
હીન દયાળુ દિનેશ તમે પણ હું કરમાઉં છું કંજ કુમારી,
ચાતુર કંથ તમે લોહચુંબક આકરખાઉં હું સોય હંભારી;
દાસિ તણાં ધણિ છા દરિયારુપ ચાહું જવા મળી હું નહિં મારી,
પાવસ આપ પિયુજ વિના પિયુ-પિયુ હું ચાતકી જોણું પુકારી.
નાથ હું નાગરવેલી અકેલી છું એલી વિના જાનિ ઘેલી રિખાઉં,
મંડપ ઉપર છે ચડવા મન મંડપ યાચો તમે હરખાઉં;
મૂર્ખ મલી સુન્ને પ્રિય માલિની નેચિ કરી હલકી હું ગણાઉં,
મોહન મંડપ આપ-વિના નિત્ય રેતિ અને રજમાં રંગડાઉં

૬૧૨૨ સોરાબજી પાલનજી બામજી

ડાક્ટર સોરાખજી પાં બામજી.

જાણીતા નોસાકર તખીબ.

(ગુલશન માટે ખાસ)

એઓ નવસારીના એક સુખસિદ્ધ ફતેહમંદ ડાક્ટર; તથા નવસારીના એક પ્રજાપ્રિય આગે-
તાન છે. એમનો જન્મ તા. ૧૭મી ડીસેમ્બર
૧૮૫૨ ને દીને થયો હતો. અથોરનાનબદા
હોવાથી નાંવરની ધોર્મિક પદ્ધતિ મેળવી હતી,
જે મેળવવાનો દિવસ સંવત ૧૯૨૦ નાં સાલના
તીર માસના દીન રોજનો નોંધાયલો છે.

એઓએ સર કાવસજી મેહંગીર નવસારી
જરથોસ્તી મંદિરમાં ગુજરાતી સાતમા તથા
અંગ્રેજી છઠ્ઠા ધોરણ સુધી કેલવણી લીધી હતી.
એઓના પિતા મરહુમ દેશી ડાક્ટર પાલનજી
પુરશેદજી બામજી એક નામીયા તખીબ,
કસરતુખાન, ઘોડેસવાર, નિરાનખાન, શી-
કારી, તથા હુનરમંદ, તરીકે જેવી કુશલતા
તથા વિખ્યાતી ધરાવતા હતાં, તેરીજ તેમના
આ પૂત્ર પણ ધરાવે છે. પોતાની ઉચી જાતી
સુદ્ધિ પ્રમાણે ચઢતી કેળવણી લઈ એવણુ
આગળ વધી શકતે, પણ સત્તર વર્ષની ઉંમરે
એવણુના પિતાએ એમને સ્કુલમાંથી ઊઠાડી
લઈ પોતાના હાથ હેઠળ તખીબી ધંધામાં
નાખ્યા, અને દેશી વેદાં તથા સુનાની હકીમાના
પોતાના હુનર તથા અનુભવની તાલીમ આપી
સાથે તેની પ્રેક્ટીસ ચાલુ કરાવી. આ તાલીમ
તથા પ્રેક્ટીસમાં જંગલની જડીબુટ્ટી, ફરી
કુચકા, સાપ વીંછુ ઈત્યાદિ ઉપ તથા કુતરાનાં
હડખાં અને ઉપરું ઉતારવાના ધંધાને તથા
કામનો પણ સમાવેશ થાય છે. હુંકે વખત
દરમ્યાન એ ધંધામાં સારી નામના મેળવ્યા
છતાં, પોતાના વૈદક કામ તથા જ્ઞાનમાં વધારો
કરવાની ઉચ્ચત્તી એઓએ મુજબ જઈ સર

જમશેદજી જીજીભાઈ દારૂપીટલમાં ડા. કુકની
મેહરબાની તથા પરવાનગીથી મેડીકલ પ્રેક્ટી-
શનર તરીકે સધળા વાર્ગમાં તેમજ ડીસેકશન
રૂમમાં દાખલ થઈ તે કામની માહીતી તથા
અનુભવ પણ, પોતાના એક અનેવી મરહુમ
ડા. સોરાખજી ફતેહમંદ સીરવધની સાથે મળીને
મેળવ્યો હતો. દેશી દવા, જડીબુટ્ટી, છાલા-
પાલા વગેરેનો ઉપયોગ કરતાં દર્દીઓ તથા
તેમના લાગતાવળગતાઓને તે તૈયાર કરવાની
જે બહુ કડાકુટ પડે છે, તે કડાકુટ ટાળી તેમને
સવલતા કરી આપવા માટે તે દવાઓની તૈયાર
ગોળીઓ, પાઉડરો, અરેડો, સુરણો, શરબતો
વગેરે બનાવવાની ફરિયાદ, પોતાના પિતાનાજ
વખતથી એમણે ધારણુ લીધી છે. નવસારી
તથા તેની પાડોસનાં ઉપરાંત દુર દેશાવરનાં
લોકો, તેમજ રાજ, રાજવંશીઓ, સરદારો
વગેરે પણ એમની વૈદક કુશળતાનો લાભ
લેતા આવ્યા છે. વડોદરાના કેલાસવાંસી મહા-
શય મહદારાવ ગાયકવાડ, વાંસદાના મરહુમ
મહારાજ, ફલટનના રાજા, તથા કોહલા-
નુર અને ઈડારના રાજવંશીઓએ એમને
પોતાને આ બોલાવ્યા હતા; અને
તેઓની દવાદાર ફતેહમંદીથી કરી એવણે
ઇનાઓ તથા સર્ટીફિકેટો મેલવ્યાં છે. કેટલાક
નામીયા દેશી તખીબો માટે કહેવાય છે કે,
જે, ચોકસ અસાધ્ય ગણાતાં દરદો સારાં
કરવામાં કાબેલ અંગ્રેજી ડાક્ટરો નિષ્ફળ નિ-
વડે છે તેવાં દરદો તે તખીબો પોતાના દેશી
ધંધાએવડે સાજાં કરી શકે છે તે કહેણુ આ
બામજી બાપ બેટા ડાક્ટરોના સંબંધમાં ધણી

વાર ખડું પડેલું જણાયું છે. પિતા તરફથી મળેલા એ તખ્તીથી કુશળતાના વારસા ઉપરાંત, જે એક વધુ વારસો ડા. સોરાબજીને મળેલો છે તે, વિશેષ પ્રશંસાપાત્ર છે. તે એકે, મરહુમ ડા. પાલનજીની વૈદક સલાહ તથા દવા લેવા જે સંખ્યાબંધ દર્દીઓ આવતાં હતાં તેઓનો એક મોટો ભાગ મફતો હતો. એટલે એ દયાળુ ડાક્ટર સાહેબ, રકમ તથા હાજતમંદ દર્દીઓને મફત દવા તથા સલાહ આપતા હતા, અને તેમના આ સાહેબબંદા પણ લગભગ તેજ રીતે કામ લેતા આવ્યા છે. વૈદક કુશલતા ઉપરાંત મરહાનગીના હુંન, રોની કુશળતા માટે પણ એવણે નામના મેલવી છે. તે હુંનરો તરફ એમની વળણ કુદરતી છે, અને તેથી બાક વયથી એવણે ઘોડેસવારી કરતા હતા, અને વયે વધતાં તેમાં ઉમેરો કરી એક મધુનેદાર ઘોડેસવાર થઈ પડ્યા હતા. એવણે એક ચુંનદા નીશાનબાજ પણ છે, એમને શીકારનો શોખ હોવાથી જવાનીના વખતમાં સવાર સાંજ ચાલુ એટલા બધા શીકાર મારી લાવતા કે, તે શીકારોના મિત્રથી એમના પિતાએ “માવે લેહમ” નામે દારૂબનાઓ હતા, કે જે દારૂ એકસ દવા તરીકે ધણે કિમ્તી થઈ પડ્યો હતો. પોતાના બહાદુર પિતાની પેઠે એમને પણ લાધના શીકારનો શોખ ધણો હતો, અને ત્રણ વેળા વાધનો શીકાર કરવા જગલોમાં ગયા હતા. એ મરહાનીના કામોમાં એમને મોટી, કુમક, કસરતની બોહોળી પ્રેક્ટીસ તથા સંવનથી મળી હતી. સ્કુલ લાઇફ દરમ્યાન એવણે સર કા. જે. નવસારી જ. મહેસાની કસરતશાળામાં દાખલ થઈ, સામાન્ય કસરતો ઉપરાંત કુસ્તી તથા પટાંગાણમાં પહેલા નંબરની કુશલતા મેલવી બનતી હતી. એનાં કારણે તે વેળાના વાંસદાના મહારાજાએ એ-

મને પોતાને સાં કસરત શિક્ષક તરીકે નેમવાની આજ્ઞા દેખાડી હતી. તેમજ આ મહેસાના તે વેળાના હેડમાસ્ટર મરહુમ શેઠ સોરાબજી એદલજી વજીરદારે એમને અમદાવાદ તથા રાજકોટની કસરત શાળાઓમાં માસ્ટર તરીકે મોકલવાની માંગણી કીધી હતી, પણ એ માંગણીઓ એમના પિતાશ્રીની નામરજીને લીધે ઉપકાર સાથે નાપાડવામાં આવી હતી. એમની જાતી વળણ મરહાનગીની તથા ધંધા વૈદકનો છતાં, હુંનર ઉદ્યોગ તરફ પણ એવણની વળણ ધણી છે. અને તેથી ધણા હુંનરો એઓ પોતે શીખ્યા હતા; એકે પોતાના વૈદક ધંધાનાં બેહુળાં શિક્ષણે લીધે તેના ઉપયોગ કરી શક્યા નથી. વળી પોતાના પિતાના વખતમાં ખીજ ભાગીદારે કંદાકટરો સાથે ઈજનેર ખાતાના રસ્તા, નાળાં, કુવા, તળાવ, મકાનો સ્કુલો વગેરે બાંધવાનાં કામ કરતા પણ વરસ પાંચ છની મુદત મુધી એવણે કર્યાં હતાં. ગાવનો ગાવાનો શોખ તથા વળણ પણ એમને એઓના પિતાથી વારસામાં મળેલાં છે. એમનો અવાજ ધણો મીઠો ને મધુર છે. એ ઉપરાંત સાર્વજનિક શેઠરી કામોમાં ભાગ લઈ લોકોપયોગી થવાની તક પણ એવણે પ્રસંગોપાત્ત લીધી છે. જેમકે સને ૧૮૬૮ ખ્રિસ્તીમાં એવણે પોતાનો પિતા સાથે મુંબઈ ગયા હતા; સાં કીકટની રમત મેદાલતાં તેવી રમત પોતાનાં વતનમાં દાખલ કરવાની એમને દોસ થઈ, અને તેથી નવસારી ગયા કરતાં એઓએ પોતાના જ્વાન ગોડયાની એક કીકટ કલમ સ્થાપી, કે જે નવસારીની પહેલ વહેલી કીકટ કલમ હતી, અને જેની રમત નવસારીની “પંચની લોંધ” નામની જગા પર ચાલતી હતી. માત્ર પોતાની સોળ વર્ષની વયે, ન્યારે નવસારીની પૂણી નદીમાં દરતી પારસી હોડીનાલાઓની દુની

ભાગી ગઈ, અને લોકોને નદી-ઓળંગી જવામાં હરકત થઈ પડી, સારે એવણે નવ-સારીની સરકારને એક અરજ લોકોની સંખ્યા-બંધ સહી સાથની કરી, સરકાર તરફની નવી હોડી ફરતી કરાવી હતી, કે જેથી લોકોને ઘણી સગવડ થઈ હતી. વડોદરાના માણ-દીવાન સ્વર્ગવાસી દીવાન બહાદુર લક્ષમણ-રાવ, જંગનાથ જે વેળા નવસારીના મુખ્યા હતા, તે વેળા તેવણે નવસારીમાં ઘરવેરા લેવાનો મનસુખો કરી તેપર લોકોની સંગતી ગેળવવા માટે મહેશ્વર ખાતે સર જમશેદજી જીજીભાઈની રકુલનાં મકાનમાં જે એક બહેરુ સજા નહીં મળતી. તે સજામાં તે કર સામે પ્રોટેસ્ટ કરવાને જે આગેવાન શેહરીઓએ ભાગ લીધો હતો, તેઓમાં મુખ્ય મરદુમ દેશાઈ મનચેરજી બરબેરજી હતા, અને એ દેશાઈજીના ખાસ મદદગાર તરીકે ડા. સોરા-બજી, પાણજીએ ભાગ લીધો હતો, જેનાં પરીણામે ઘરવેરા લેવાની કેસીસ ભાંગી પડી હતી. નવસારીમાં એક ધર્મ ખાતેનાં હાડ વેદની નેમણુંકની જગર હોવાથી, એવણે તે માટે એક અરજ ઘડી તેઓના ઉપર સહી લઈ તે વડોદરાના નામદાર મહારાજ સાહેબ ઉપર મોકલી આપી હતી, પણ તેનો કશો જવાબ મળ્યો નહીં. તે પછી એજ કારણ સર નવસારીના કેટલાક આગે-વાન ગ્રહસ્થોનું એક ડેપુટેશન મરદુમ રજી સાહેબ જામરાપજી મીનાચેહરજી નામદાર આશાનાની આગેવાની હેઠળ મુખ્ય મધે મરદુમ સખીવજી બાઈજી સાહેબ દીનજી નશરવાનજી પીટીટ હજુર ગયું હતું, કે જેમાં ડા. સોરાબજી પણ સામેલ હતા, અને એ કામની મુખ્ય ચારવણી કરનાર એવણજ હતા. મરદુમ બાઈ દીનજી તરફથી પણ કાંઈ થયું નહિ, સારે એવણે એક બીજી

અરજ વડોદરાના મહારાજશ્રીને કીધી હતી. તેનો જવાબ એવો મળ્યો હતો કે, જે લોકો ઉધરાણું કરશે, તે તેમાં જેટલી રકમ ભરાશે તેટલી રકમની મદદ સરકાર આપશે. આ ઉધરાણું કરવામાં આવ્યું, પણ તેમાં પુરતાં નાણાં નહીં ભરાયાથી એ હીલચાલ ભાંગી પડી હતી. સન ૧૯૦૮ થી એવણે સરકાર તરફથી નવસારી મ્યુનીસીપાલિટીના મેમ્બર નેમવામાં આવ્યા હતા. મ્યુનીસીપાલિટીની જોખમદાર કમિટિઓમાં એમની નેમણુંક થઈ હતી, જ્યાં રહી એમણે લોકપયોગી સેવા ઘણીજ સારી બતાવી છે. પોતે સરકાર તરફથી નેમાયશ હતાં લોકોના લાભો જળવવાને બનતી કોશિશ કરતા હતા. ઈ. સ. ૧૯૦૬ માં નવસારી મધે ઘરવેરા નાખવાના થયલા પ્રયાસ વિરૂદ્ધ સખત લડત ચલાવી તેમાં કોલે મેળવવાનું માન તેઓએ મેળવ્યું છે. તેમાં ડાક્ટર સાહેબ સોરાબજીએ માત્ર તન મનથીજ નહીં પણ કેટલેક દરજ્જે પૈસાના અંગત જોગે મહીનાઓ સુધી લડત ચાલુ રાખી, બહેર સલા લરી, લોકો પાસે અરજો કરાવીને, તથા બીજા જગરી ઉપાયો લઈને, ઘરવેરાને જોષકોટ કરાવ્યો હતો. અલખત આ પ્રગલ્ભકારી કાર્ય ડા. સોરાબજીએ તેમના સ્નેહીઓ સાથે બજાવ્યું હતું, પણ તેમાં ડા. સોરાબજીનો ફિરસો થયો મેલો છે.

ડાક્ટર સોરાબજીનો નવસારીની જાણીતી ને આગેવાન બન્યો જશને રાજે બેદરામ સાથેનો સંબધ બહુ ઘાડો છે. ઓગણીસ વર્ષની વાત પર આ બજમતી સ્થાપના નવસારીમાં થઈ હતી તે વેળાથી બજમ સાથે જોડાઈ એમણે તન, મન અને ધનથી તેની સેવા બતાવી છે. પોતાથી બનતી મદદ કરવા ઉપરાંત પોતાના મિત્રો પાસે એમણે બજમ માટે બનતું કરાવ્યું છે. પાછળથી તેઓની બજમના

નાયબ સરનશીન તરીકે નેમણુંક થઈ હતી અને ધણે વખત સુધી તેમણે દરેકના સંતોષ વચ્ચે એકદીગ સરનશીન તરીકે પણ કામ કર્યું હતું. બજારને માટે જગ્યા લેવામાં તેમણે મોટી આગેવાની લીધી હતી, અને તે બાબતમાં બળવેલી કિમતી સેવાની પ્રસંશનિય નોંધ બજારના રિપોર્ટમાં જળવાઈ રહેલી છે. બજાર માટે એક સુશોભિત મકાન તૈયાર કરાવવામાં એમણે ધણે સારા લાભ લીધો હતો. બજાર તેમજ નવસારીને એક રોનકદાર ધમારત મળે તે માટે એમણે પોતાથી બનતું કર્યું છે. તેમની નેમ બર આવી છે, ને તેથી તેમની આવી કિમતી સેવાઓની કદર બંજરે તેમને બહુ માન આપી શુભ છે. બજારની બળવેલી જૂદી જૂદી સેવાઓની તપસીલ બજારના જૂદા જૂદા રિપોર્ટમાં મોલુદ હોવાથી એવે. તેનું પુનરાવર્તન કરવાની જરૂર નથી. એટલું તો ખુશ્ખુશું કહી શકાય કે આ બજારને પગભર કરી તેને આબાદી ને જાહો જલાલી તરફ દોરવી જવામાં ડા. સોરાબજીએ કિમતી દિરસો આપ્યો છે.

ડાક્ટર સોરાબજી હજી એક જવાનને ટકર મારે તેવા છે. તેઓ ભોળા દીલ ને નિખાલેસ મનના હોવાથી બધામાં પ્રિય થઈ પડેલા છે. પાક પરવર એમને લાંબી-હંદગી બક્ષશે તો અજાહિતકારી કામોમાં એઓ વધુ ને વધુ હોંસ લયો આગેવાન લાગ લઈ પોતાની ફરજ બજાવવામાં જરાએ પછાત પડશે નહિ. દેશી હકીમાંમાં એઓ ધણા વિખ્યાત છે; પણ કમનસીબી એજ છે કે આજના ચળકતા જમાનાને અનુસરી એઓ કામ કરતા નથી. એમની ફટલીક રામબાણુ દવાઓ વિખ્યાતી પામેલી છે તે બાબે જો બીજાઓની પેઠે જૂહારાત અર્થમામલે આવે તો ડાક્ટર આમણની નામના વધુ ને વધુ થવા વિના રહેજ નહિ, કેમકે આ દવાઓ અજમાવેલી હોવાથી તેમનો ફાયદો અચુક જણાય છે. દેશી વૈદ્ય શું છે તે આ ભલા તખીબ તરફથી જણાવવામાં એક મોટી મોજ છે. હમો હમારા એ ભલા ભાઈ અને બોહોશ તખીબને દરેક ફતેહ ધમ્મી દોલત ને સુખની આબાદી ધમ્મી લાંબી હંદગીની દુવા આપીશું.

ગુલબદન ગુલ.

યાને

મહાન અકબરનો જમાનો.

(મોગલ શાહનશાહતની જાહોજલાલીનો યાદગાર સરો.)

ગુલબદન માટે ખાસ.

લખનાર:—ભાગલ્યા.

(ગથા અંકથી ચાલુ.)

આગલાં પ્રકરણોનો ટુંકસાર.

કાશ્મીરની નજદીક આવેલા હિમાલય પર્વતની બંદીનાયની ટેકડીપર એક યોગી વસતો હતો તેને મળવા કાશ્મીરના વડા વહરનો જોડો સીધરાજ અને તેનો શુર કહુસા નામનો જ્ઞાની બ્રાહ્મણ પર્વતો આગળે જતા આવ્યા હતા. યોગી સાથે એક રાત રહી સીધરાજ, કહુસા સાથે આમા જવા નિકળ્યો. રસ્તામાં તે યોગી મઠે કહુસાને પૂછતાં જણાવ્યું કે કાશ્મીરનો તે માછ રાત નંદગુપ્ત હતો. આ રાત સાથે તેનાં વારિસે નાના બાળકે બંડ ક્યું હતું પણ તેમણે તે બાળકે યથોચિત રાખ્યો. રાત્રીમાં ચાલુ જાયો. યાત્રા સાંતિ માટે તે નાના બાળકને ફાંસીએ ચઢાવવાની જરૂર જણાઈ. રાત્રી ધણીજ આનાકાની પછી કમુલ થયો, પણ તેને બાળ વસ્ત્રે એટલો બધો ખ્યાર હતો કે બાળકે મોરવા કરતાં તે યોગી શ્રમ યથ ગયો અને મરણ પામવાની ખોટી ઘડવા ફેલાવી. આ યાત્રા નાના બાળકને કેદમાંથી મુક્ત કરી ગાદી આપવામાં આવી. સીધરાજનો વિવાહ તેના કાકા તે અલ્હાબાદના સુબાની એક પૂરી-દોકરી વેરે કરવામાં આવ્યો હતો.

આ સુદરીનું નામ ઈન્દુમતી હતું. તે બંનેનો મેળાપ દર્શિત હતો તેવામાં સીધરાજનો કાકા સાલુના પોતાની સાથે બતીલને લઈ ગયો અને ત્યાં તેણે અકબરની દરબારમાં રહી સુધારા લેવા સમલભ્યો કેમકે અકબર કાશ્મીર છૂટવા માંગતો હતો. સીધરાજને આ વાત ગમી નહિ પણ કાકાએ તેને સમલભ્યો. તેવામાં તેમની મુલાકાતે યોગી ગેરખ આવ્યો. ઈન્દુમતી સાથે તળાવપર સીધરાજનો મેળાપ થતાં બંને એ એકબેકની તપાસ કરી. બન્નેમાંથી નિર્દોષ રમતથી ઈન્દુમતીએ સીધરાજના પ્રેમની પરિક્ષા કરી પણ તેમાં તે નિષ્ફળ નહોતો એવું મળવાથી તેણી નિરાશ થઈ બંનેએ દસીને તે વાત દુર કરી રાતના સીધરાજને ગેરખ યોગીને કંઈ કંઈ મેલાઓ સાથે જોતાં તે જણો ગુચવવાથી.

સાદ અકબરનો મેહેલ જોતાં સીધરાજ છકક થઈ ગયો. સાંજે કહુસા અને સીધરાજ ફેંદી અને તેના અંગત મિત્ર સુબારકની મુલાકાત લીધી. તેમને ખાસ આપકાર આપવામાં આવ્યો. આં ચારે જણોએ જુલુ ગેમમાં માર્ગ. ફેંદીએ જણાવ્યું કે હાલમાં બાદશાહે તેને દરેક ખર્ચનો સીધાંતોનાં રહસ્યમાંથી એક ખાસ પુસ્તક તૈયાર કરવા ફરમાવ્યું હતું. સીધરાજે રાત્રીમાં સાક્ષી બેવકાફ માટે સલાહ કરતાં ફેંદીએ તે દસી કાઢી છૂંટાં પડતાં કોઈની બાબતમાં જરૂર પડે તો સીધરાજને ફેંદી ને સુબારકે પોતાની આગળ સર મોગ ચાલી આવવા જણાવ્યું. બીજે દીવસે સીધરાજ પોતાની નવી નોકરીપર ગયો. ત્યાં તે દરેક પોતાના દરેક અમલદારનો માનીતો થઈ ગયો. નોકરીપરથી બહારગામ નીકળતાં તેને એક દાસીએ આવી જણાવ્યું કે

તેણીની શોકાશી તે રાત્રે તેને મળવા માંગતી હતી. સીધરાજ ચોકાશે ને ડગમગ્યો. પણ તે દાસીએ તેને સીકતથી સીસામાં ઘેરાયો. રાહીબાગમાં ફરવા ગયો. ત્યાં એક સાડ નીચે આરામ લેતાં અકબરને તે મળ્યો. અકબરને તેણે ઓળખ્યો નહિ. તે તો તેને કોઈ મોટા માણસ સમજ્યો. તેઓ વાતે વળગ્યા. અકબરને તે ગમી ગયો. પણ વાત થતાં તેણે અકબરને લોભી નહેર કરતાં અકબર છેકાઈ પડ્યો. પણ સીધરાજે નિર્દોષપણે એવો તો સરસ પોતાનો બચાવ કર્યો કે અકબર ખુશ થઈ ગયો. તેવામાં અબદુલ કાદીર ત્યાં આવ્યો. એક ઢિંડુને અકબરની નજીક લેઈ તે ઘણું જ ખખડ્યો. સીધરાજ સાથે આ તકરાર વધી પડતી જોતાં બાદશાહે સીધરાજને જવા કહ્યું ને અબદુલ કાદીર સાથે પોતે તકરાર કરી. તકરારની ગરમીમાં અબદુલ કાદીરે નહેર કીધું કે બાદશાહ સાથે મુસલમાનો કાવતું કરી. હા મુકવા માંગતા હતા. તેમાં બાદશાહને ઓકરો સલીમ સામેલ થનાર હતા.

અકબરની મુલાકાતે કહુસા આવ્યો હતો. બંનેએ કારાખીરની વાતો કરી અકબર ત્યાંની અંધાધૂંધીની દીલગીર થયો ને તેની રૂચરપર જરાબી ત્રાસ પડતાં લશ્કર સાથે ચઢી આવવાની. તેણે ધમકી આપી. કહુસાને અકબરે સીધરાજ સાથેની મુલાકાતે જણાવી ખુશ કીધો.

તેમણે વખતે સીધરાજ તે સુદરીની મુલાકાતે ગયો. જેનું નામ શુભવદન શુભ હતું. તેણીએ એવી સીકતથી કામ લઈ તેને સીસામાં ઘેરાયો કે તે પોતાનું બાન બુકી ગયો. તેણી કોઈ વેપારીની બેકારદાર હતી ને વેપાર અર્થે ઈરાન જતાં ગુમ થઈ ગયો હતો. આ કાગળ તેણીએ પોતાની સખી પર લખ્યો, ને આત્રાના ચોરાક આગેવાનોની બીકથી કારાખીર જઈ બરાઈ હતી. તે સુદરીનો ભયુકદાર ચહેરો જોતાં સીધરાજ કબુલ થયો ને કહુસા બીજે દિવસે કારાખીર જવા નીકળ્યો તેને તે કાગળ આપ્યો.

સીધરાજ પરવીજ સાથે ફતેહપુર સીકી આવળ જવા નીકળ્યો કે જ્યાં માર્ગમાં તેઓ એક ઢિંડુ પડેલો ત્યાં ઉતરતાં અકબરે કેવી રીતે ખેતીવાડી આબાદ કરી તેના નુદાલુદા વર્ગો પાડ્યા હતા તેની વિગત યી માહિતી મેળવી. આ પછી રાહેરમાં ફરતાં સીધરાજ દુર્ગા રેવીના મંદીરમાં ગયો. ત્યાંથી નીકળતાં જોઈ ગોરખ તેને મળ્યો. યોગીએ તેને પોતાના પપ્પામાં લઈ જવા સમજાવ્યો. પણ નાકબુલ થતાં તેનો જાન લેવાની ધમકી આપી તે ગળ થઈ ગયો.

બીજે દિવસે રાહી લશ્કરની તપાસ થઈ. ત્યાં સીધરાજે અકબરને ઓળખ્યો. અકબરે હસીને તેને આરકાર આપ્યો. ફૂંડી એ સીધરાજને અકબર આવળ રહ્યું કર્યો. રાહે સીધરાજ સાથે છુટથી વાંત કરી તે સ્વતંત્ર સ્વભાવ બતાવવા તાકીદ કરી ફૂંડી ગવરાયો પણ પાછળથી સીધરાજ સાથેની અકબરની મુલાકાતે જણતાં તે ઘણો ખુશ થઈ ગયો. ત્યાંથી બહાર નીકળતાં તેમને સલીમ મળ્યો. રાહલદાએ ફૂંડીને તે સાંન મઠિ આમંત્રણ કહ્યું. પણ અકબરને હાકમ પહેલાં થયેલો દોવાયી તેણે ના પાડી. પરવીજને ઈજન થતાં તેણે તે કબુલ્યું. સીધરાજને ઓળખાવતાં ને પણ જનન થયું. સલીમનો મહેલ અજળ લખાઈથી રાણમારેડો સીધરાજને જણાવ્યો. ત્યાં બંધેબંધ એકાદુર ને મોજાનમલદના મિન્દો જણાયાં. મેરેડો તો મંડળીમાં સીધરાજ પોતાના કાકા સાહુનાને આવેલો ને જણાવ્યો. ખચરઆફત પછી સાહુનાએ તેને અબદુલ કાદીર સાથે ઓળખાવ્યો. પણ બંનેનો મેલાપ થયો નહીં તે ખુશ થયો. સાહુનાએ પોતાના મિત્રોમાં દવે અકબર સાથે હેર રેડવા માંડ્યું ને અર્થનો અનર્થ કરી અકબર ને નવો ધર્મ દિવકારે તો તેની સાથે થવા ઢિંડુ, મુસલમાનોને ઉરકેયાં આ પછી મેજાવડામાં ગુનારા આવતાં વાત બંધ પડી ને સી રાઈ દારની ગમત સાથે જાનવાનની ગમતમાં પડ્યા નહીંતી જાનારી રંભાએ ખાસ ગાયનો ગોળ બધાનાં દીલ જાગજાગ કીધાં.

રસાનુ ગાયન પૂર્યતા તાળીઓના બારે ગણકાટથી તેણીને વધાવી લેવામાં આવી. તે ગાયનોના સુંદર શબ્દો જે તેણીનાં સુરીતાં ગળાં ને સુંદર હાવબાવથી દર્શાવવામાં આવ્યા હતા તેમણે સાંભળનારાઓનાં મન પર મોટી અસર કરી.

આહ, તે પછી કૃષ્ણ અને રાધા વચ્ચે પાછી દોસ્તી થાય છે ને ? સલીમ પૂછ્યું. 'હીક, બલા, તે વળી કાંઈ ખીળ વખતે સાંભળાયું. મને કહો, બલા, અબદુલકાદીર' તેણે તે ધર્મોપદા તરફ ફરીને હસતાં કહ્યું. 'કે તમો-ને તમારાં પોતાનાં કાવ્યો તેમજ દીનસુરતોના કાવ્યોનાં જેટલીજ ગમત ત્યાં હિંદુ કાવ્યોમાં પડે છે કે ? તમોને આ હિંદુ ગાયનોમાં દર્શાવવામાં આવતા જુદા આચાર વિચારો સામે ધિક્કાર તો નથી ને ?

અબદુલકાદરે પોતાનો ઉરકેરાયલો પિતો જેમ તેમ સમાવતાં કહ્યું,

'કવિઓ સાથે મને કશું કામ નથી. આપણા પુણ્ય નખી (આફ્રીન હોજો તેમનાં નામ પર) એ કાકર અમર લકેઇસનાં કાવ્યો પર આપ નાખ્યા હતા ત્યારે તેની મુલાકાતનાં બારે વખાણ ખીળ્યો તરફથી થયાં હતાં. પણ આ હિંદુઓ આવી જતની ખરાબ કવિતા લખવામાં એક જતની મળદ લે છે એટલુંજ નહિ પણ તેઓ રાધા ને કૃષ્ણા જેવી ચીજો ઉત્પન્ન કરી તેમને પુજવા સાથે ઇશ્વરી બંહેસો તરીકે સોડા આગળ રજુ કરે છે એ ખરેખર ખાતરી આપે છે.'

(અમર લકેઇસ અરબસ્તાનનો એક કવિ ને ખીન્દોને સેન હતો જે હવેત મદમ સાહેબનો સે-કાનો એકો આગમન થઇ ગયો હતો. સાત મુલાકાત થા કાવ્યોમાંના એકનો તે કવિ હતો કે ને કાવ્યો સોનેરી અક્ષરે તે વેળાના મુશ્કાના દેવલમાં રાંચવામાં આવ્યાં હતાં. હવેત મદમ સાહેબની આગમન અરબસ્તાનમાં લઈ કવિઓ થઇ ગયા હતા.)

સીધરાજ જેવો ઉડીને ઉભો થયો કે તે ધર્મ-અનુભૂતિને ખંતાવી આપે કે ખરી ભક્તિ ને દેવતાઓની પુજા, તેમજ કાવ્ય અને પ્રકા વચ્ચે ફર દતો તેટલામાં સલીમે જોયું કે નકામું રાખર વધી જશે તે કારણે તેણે વચ્ચે પડીને જણાવ્યું, 'અહરથો, કાંઈ પણ જતની ધર્મ સંબંધી તક-રાર લાં આપણને કરવાની નથી. મહેરબાની કરી તે મારા મુરખીજ માટેજ રહેવા દેવ કે જેઓ હાલમાંજ વિદ્વાન ફૈઝી ને ખીળ શીલસકે સાથે તકરારમાં ગ્રંથાયલા છે. એ શીલસકેને શીલસુરી પર તકરારો કરવા દો. આપણું કામ તો જીંદગીની મળદ આપવાની છે તેથી આપણે તો લગાર રંગીલા ખનવું જોઇએ. એઇ, ઓ ! ગવૈયા ને કંચનીઓ ! એક ફાકિડું ગાયન ચરાખની બલી-હારી પર લલકારો કે જે ગાતાં આપણા બધાને તેવો જોશ આવે. એવું ગાવ કે બલા, અબદુલ કાદીરના મનમાંથી ચરસો એકદમ નીકળી જાય અને આપણા મહાન કવિઓ કે જેમનાં પર પુણ્ય નખીએ આપ નાખ્યા નથી તેમની વાદ-વાદ થાય ! લલકાર કાંઈ ફાકિડું ?

ખીજ પળે નીચલાં ગાયનો તેના ફારસી લ-ફજેમાં ગાવામાં આવ્યાં.

બલા હમકુ નસીબેસિં મીલા ગમખાર સાકી હે, હમે અથ મયકી કયા મસ્તી હમારાયાર સાકી હે. વોહ હમકુ જામ લરલર દે, હે ઓરેકિડું તંગ રેહ રહે, હમારે જીંજકાનેક બહોત-હોશીઆર સાકી હે. ખખરદારીસે હોશીઆરીસે આના મોહતેસજ ખખર,

હમારે હોશ લેનેક લીએ તખવાર સાકી હે. તમારા દુરસે દેખો વોહ બંદમસ્તોકી મજલેસકા, સુરાહી મસ્ત સાગેર મસ્ત ખુદ સરસાર સાકી હે.

(તોરાખ.)

મયો સાકી હે સખ એકજ આહાહાહા. ઓહોહોહો,

અજન્મ આત્મ હે મસ્તી દા આહાહાહા
ઓહોહોહો.

બહાર આંધ તોડનેકુલમે જંજીર દીવાને,
હુના શોરે જનું બરપા આહાહાહા ઓહોહોહો.
મેરે વર ઇસ જેહાંમે સાકીઓ મુતહેબ અગર
હોતે,

તો કપસી મયકશી કરતા આહાહાહા
ઓહોહોહો.
શરામે વરલ ઓર સાકી બહમ મજલેસમે હે
મોજુદ,

ન પીઆલા મુહ તલકે લાતા આહાહાહા
ઓહોહોહો.
(આરાક.)

કીસી મસ્તકે આનેકી આરઝુ હે,
કે સાકી લીએ સાગેરે મુરકશુ હે,
સમાયા હે જળસે તું આંખોમે મેરે,
છધર દેખતાહું ઊધર તુંહી તું હે.

(રાફક.)

૧૨ આંધ બર દે બાદમે શુભગુનસે પેમાના,
રહો લાખોં બરસ સાકી તેરા આબાદ મયખાના.
ઊસી રસ્કે પરીષે જાન દેતા હું મેં દીવાના,
અદા બાકી હે છસકી, તીરછી સીતવન મસ્તાના.
(મજનુ.)

કે આ નેગાહે મસ્તમે સાકીકી મસ્તી હે ભરી,
સખતે દેલમે આરઝુ એ મયપરસ્તી હે ભરી,
હમ છુતોંમે દેખતે હું જલવએ હક આહેદા,
છુતપરસ્તી એ હમારે હક પરસ્તી હે ભરી.
(અફર.)

સાકી આ મુજકે તેરે સાગેર પીલાના યાદ હે,
મુરીઓં આદરકાબી દોરે મીલાના યાદ હે.
છગર મેદરકી દુધ વસ્લ સખ હિસકી સનમ,
લાની લગા મેદરમક પહેરાપે સુધાના યાદ હે.
(એરક.)

‘હા, લલા આપણે કાં નહિ આ સુંદર સ-
લાહ પ્રમાણે અમલ કર્યે ?’ સલીમે હસીને કહ્યું.

તે હેડાયલો દીનચુસ્ત પોતાના મનમાં ને
મનમાંજ બખડીને સુપ. ખેડો, તેનાથી ધંધુ ભો-
લવાની હિમત ચાલી નહિ; કેમકે તેને સલીમની
જરૂર હતી. અકબર જે મુસલીમ ધર્મ ત્યાગ કરી
ખીજે ગ્રહણ કરે તો જે મુશ્કેલીઓ ઉભી થવા
પામે તેમાં અબદુલ કાદીરને સલીમની ખાસ
કરી વિશેષ જરૂર હતી કેમકે તેના વિના આગળ
પગલાં ભરી શકાયજ નહિ તેમ હતું. તેથી તે
સુપજ રહ્યો અને પોતાને થંપણ કહેવાતું અપ-
માન ભૂલવા તેણે પ્રુષ્ઠણ દાડ પીવા માંડ્યો,
એકે હજરત મહમુદ સાહેબે તે દાડનો એક
કતરો વટીક ચામડીને ન લાગે તેવું ખાસ દર-
માન બહાર પાડ્યું હતું. પણ છંદગીની મો-
જમાં તે દરમાનો સંભાળથી ઉંચા ઉંચકી સુ-
કાર્તા હતા.

ખીજ પહેરાણીઓ પણ પુશમાં આવી જઈ
દાડના ખાલા પોતાના ગળામાં રેબ્બ જતા હતા.
જેવા એક ખાલો ખાલી થતો કે પાછળ ઉમેલા
નોકરો તે તુરંત ભરી મુકતા હતા. આ પછી સ-
લીમની ઇશારત થતાં ત્યાં ઉમેલી ગાંનારીઓ
મજલીસમાં ઉતરી પડી અને તે રંગીલી કપતીમાં
જૂદા જૂદા મરદો આમળ જઈ તેમની પાસે
મેસી તેમના દીલ બહેલાવવા લાગી.

ખુશચુરત રંગા સીધરાજની પાસે બંધ ખેડી
અને તેઓ બંને જલદીથી વાતે વળગ્યા. તેણે
તેણે કે તેણી વચ્ચે કાબેલ હોવા સાથે બહુજ
ખવાસની હતી. કમનસીબ નાયનારીઓની
લાલતનું કયા ઉપગમવા ભેગ વર્ણન કરતાં
તેણીની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. આ ના-
ચનારીઓ એકે શુલામો તરીકે ખરી રીતે ગણ-
વામાં આવતી ન હતી પણ તેમનાં માળાપો ત-
રથી બચપણમાં તેમની મોટી કિંમત આપનારા
અરીદદારને વેચવામાં આવતી હતી. ધરમાં એક
દાઝીના મીસાલ તેઓ રહેતી હતી અને મરઘ

પડે ત્યારે તેમને વેચવામાં આવતી હોવાથી તે આપડીઓ સુધામ કરતાં જરાએ સારી જાહેરી ગુનરતી નહતી.

‘અને જોકે શરૂઆતમાં મારું ભાગ્ય પણ તેવું જ હતું’ તેણી ખરાં જાણતી. કમકમીને બોલી, ‘પણ નસીબ સંભાળે મારામાં ગાયનનો શોખ હતો તે જણાઇ આવ્યો. મારા પહેલા શેડે અને ગાયન દેવીની મોટી ઉપાસક કરી અને હવે મારા ધંધાની બરકતે હું મારું પોતાનું અચ્છી રીતે પૂરું કરી શકું છું,’ અને તે બાદ હસીને તેણી બોલી ‘અને ત્યારે હું જૂદી ને બેડાવ બનીશ ત્યારે—’

‘ત્યારે શું?’ સીધરાજે સવાલ કર્યો. તેણીની આ હડીકત તેણે ધણીજ રીયા ને દીલસોહથી સાંભળી હતી.

‘ના, ના’ રંભા બોલી. ‘તમે શું કહેવા માંગો છો તે હું સમજું છું’ પણ તમે પોતાને બોલો છો. ત્યારે હું જૂદી ને બેડાવ યથા ત્યારે મને ખોટાં કામે કરવાના તબક્કા પર ઉતરી જવાની મને કશી જરૂર રહેશે નહિ. હું હંચ યાતની હોવાથી. એકાદ મંદિરની ગાનારીઓ પર દેખ-રેખ રાખવાનું કાજ્જારી આખેરી મુધી સહેલ કરી શકીશ. હું નહિ ધારતી કે મારી આ સેવા કાઢળી મંદિર ના પાડે.’

આ પછે સામટાં વાજાંત્રોએ એક દીલ ઉ-સ્કેરનારો રાગ વગાડ્યો અને તેના મોટા અવાજમાં દરેકનો અવાજ ઢંકાઇ ગયો.

રાગ પૂરી થતાં પહેરાણાઓ અને હવે વધુ જૂદી વાત કરવા લાગ્યાં. કોઈએ જાતનો આશંક કરવામાં આવ્યો નહિ. જુદાં જાતનાં ધણી વાજ્યો. સીધરાજના કાન પર આવેલી અ-ચકાં ને તે પરથી તે ધણી નવી નવી વિગતો જાણવા પામ્યાં ને અભયખીમાં. ગરકાવ થઇ ગયો. ધીમે ધીમે સભાનો ભવ્ય તરીકો તે પણ પ્રકાશ લાગ્યો. હાં ત્યાં દારના મુનરીઓ

ગમત કરતા હતા. કાંઈ શરૂઆતની જામ હાથમાં લઇ નાચતો તો કાંઈ ગાયન લલકારતો તો કાંઈ પોતાની પાસે બેઠેલી ગાનારીના હોઠ આંગળ તે ધરી તેમાંથી ગાનારીની સાથે પીવાની બહેનસ કરતો તો કાંઈ ગાનારીને ખંભે ચઢાવી નાચતો ય તેને સાથે પકડી પોતાની સાથે નાચવા જણાવતો હતો. હાં ત્યાં છાકટાઓ લાંબાછટ થઇને પડેલા હતા. તેમના ખાલા તેમની નજદીકમાં જ હતા. તેમને દુન્યાનું કશુંએ ભાન નહતું. જૂદી જૂદી ટોળા જૂદી જૂદી ગમત ઉઠાવતી હતી. કાંઈને શાહજાદાની હાજરી કે તેના દર-જાની જુભા નહતી. હવડાં તો તેઓ પોતાને શાહજાદા કરતાં કાંઈક અધિક સમજતા હતા.

પણ શાહજાદો પોતે આસપાસ ચાલતાં ધ-તીંગો બેવાની હાલતમાં હતોજ નહિ. તે તો બે ખુબસુરત ગાનારીઓની વચ્ચે મળહથી તે મખ-મલી ખીજાંના પર પડ્યો હતો. તેના બંને હાથ તે બે ગાનારીઓન ગળામાં આસપાસ પડેલા હતા. એક તેને મીઠાશર્થા પસવારી સુખન કરતી ત્યારે બીજી તેનું ચરીર દાળતી હતી. તે ગાના-રીઓને તેના હાથમાંની હીરાજડીત બાંગડીઓ ધણીજ ધ્યાનથી જોતાં જોઇ તેણે હસીને પો-તાનો હાથ ખેંચી તેમાંથી બે ઝિમતી બાંગડીઓ કાઢી બંનેને એકે આપી, દારનો એક ખાલો મગાવ્યો ને તે પી. પોતે બેભાન હાલતમાં ગાદી-તક્યા પર પડ્યો અને તેને હવે કાંઈપણ જાતનું જાન રહ્યું નહિ. ધીમે ધીમે બધાની જગ્યાએ ફર્યો લેવા માંડ્યો અને ગાયનો આજુ હતો છતાં વાતોતો અચાંજ પણ મોટા ને મોટા હતા. હવે દાર ગળામાં ન રેડતાં પાણીની પેઠે નીચે ધોળાતો હતો. મોટા અવાજ ને ટુલોના જંગરા પમરાટની મોટી અસર સીધરાજ પર થઇ. અ-લગત દાર્યો પણ પોતાની અમર કરી હતી એ-ટલે આસપાસનું ભાન હવે તેને પણ આજુ થવા લાગ્યું. આવી હાલતમાં તે થેડો વખત રહ્યો તો ત્યાંજ હાંથી જાત પણ તેવામાં એક ભારે હાથ

તેના ખર્ચા પર પડ્યો કે તે ચોકીને જાણત થયો. તે સાહુના હતો કે જે કંઈપણ અવાજ વગર તેની નજીકમાં આવ્યો હતો.

‘આસ’ તેણે કહ્યું. ‘હાથી જવાનો વખત થયો છે. આવા પ્રસંગે કંઈ જાતની તકરાર કે મારામારી થઈ બેસશે તે કાષ્ટપણ કહી શકતું નથી.’

‘હા’ સીધરાજે કાંઈક હાથડતી જગાંએ કહ્યું. ‘પણ સાહજીદા આપણને જવાની રજા આપે તે આગમજ આપણાથી જવાય કે ?’

‘સાહજીદા !’ સાહુના અત્યંત તુચ્છકારથી બોલ્યો. ‘જો ! તુંબે વિચાર કર કે આપણે શા સીધુ’ કે જઈશું’ તેનો ખ્યાલ કરવાનીથી તે હાલતમાં છે કે નહિ ?’

તેણે સહીમ તરફ જોયું. તે તો પોતાની દીવાન ઉપર આંખો પીંચીને પડેલો હતો. તેનો એક હાથ તક્યા પર હતો ને બીજો નીચે હતો. તેની બાજુમાં ઢાંચે ભરેલો એક ખાલો પડેલો હતો જ્યારે બીજો ભરેલો તો ઉંધો યામ ચડેલો તો. જોકે સીધરાજે પોતાનું બનવું કાંઈ પછુ તે મને જોઈ શક્યો નહિ. એકનાર તેને સહીમ ને પછુ તે વેળા તે એકના બે યમ ગયા.

તેણે જોયું કે હવે વધુ તજવીજ કરવામાં માલ નહતો એટલે તે પોતાના કાકાની સાથે બહાર પડ્યો. તેમને માટે પેલપોતાની પ્રાણખાંચા તૈયાર હતી. સીધરાજને તેની પાલખીમાં બેસી નિદ્રા કરવામાં આવ્યો તે તે પછી પોતાની પાલખીને ગોઠવી દઈ તે આવતો. પોતાને મક્કને ગયો. અમજત તેણે કાંઈ સીધરાજથી એણે. દારૂ પીધો નહતો બલકે કાંઈ વધુ જ લીધો હતો. પછુ તે તે જરૂરી શકતો હોવાથી તેને કરી દર-કાર નહતી. એક સાંકડા મહેલામાંથી પસાર થતાં તેણે એક મોટાં ધરના અધિકારમાં એક ધાંખા આકારને ઉભો જોયો. તે આકાર આ-સપાસ જોઈને પોતાની પુરતી ખાતરી કરવા

પછીજ પોતાની સંતાવાની જગ્યા છોડી તેની આગળ આવ્યો. તે ગોરખ યોગી હતો.

‘કેમ, બહુ’ જરાજર ચાલે છે ને ?’ તેણે પૂછ્યું.

‘એ સિવાય વધુ’ સાહેબ ધ્યાન નહિ’ જવાબ મેળ્યો. ‘આપણો દાવ કે તેલમંદ થતો જાય છે. હું તને હજી મધી વિગત પુછી જાણી શકું છું. તને હજી મધી વિગત જાણી શકે ને મને તારી તેમજ તારા મદદ-ગારોની જરૂર પડશે તેમ જાણીશો તો હું તને પુરત ચેતાવીશ.’

‘અને પેલો મુખો પોયો ? તેના પર નજર સોંપીને કેમકે મને લાગે છે કે આપણી જગ્યાની મસલેહતની તેને કાંઈક ખબર છે. એકબીજાં તે આપણી સાથે જોડાયો કે ખસ છે. પાંજરામાં પક્ષી પૂરાયું છે કે નહિ ?’

‘હજી નહિ’ સાહુનાએ જણાવ્યું. ‘પણ પાંજરામાં આવતાં તેને હવે વધુ વાર રાતાર નથી.’

ગોરખ હર્યો અને તેઓ બંને પેલપોતાને માર્ગે જવા છૂટા પડ્યા.

પ્રકરણ સાત.

જાગમાં સપડાયેલી માછલી.

શુભચરિત્ર ગુણ સાચની પહેલી મુલાકાત પછી સીધરાજે જે નોકર તેને તેણીનાં મધકે લઈ હતો તેની અનેકવાર શોધ કરી. એક દીવસ સાહુનાના દરવાજા આગળ તેણી તેને મળી મઠ અને ર્યા તેની તરફથી પોતાની શેઠાણીને મળવા આવવાનું કહ્યું ને તેણે પુરતજ કહ્યું. ત્યાર પછી તેની મુલાકાતો અવારનવાર ચાલુ રહી હતી. આ પછી માગલો એટલી બધી હતી કે આગળે કે શુભચરિત્ર ગુણની સાથે તેણીના આરથમાં બેસી વાતો કરવા વગરનો એક પણ

વેશ જતો તો સીધરાજને તે દહાડે કડવા
માવી તદન ખાલી, દમ સાસ વિનાનો જણાતો
હતો. આગ્રામાં ખુબસુરતી ને મળદનો ટોટો
નહતો અને જોકે તેને અંબુલકાઝની મૈત્રિમાં
આર ગમત પડતી હતી ને શાહનશાહની મહેરબા-
નીથી તે સજી સજી થતો હતો; તથા મુબારક ને
ફૂડી જેમનું મકાન તેને માટે હમેશનું ખુલ્લું
હતું તેમની સાથે વાત કરવામાં તેમજ પરવીઝ
સાથે મળદ કરવામાં તેને જબરી ગમત પડતી
હતી. પણ તે બંધુ આ સુદર આર્મિન્યન સુ-
દરીની મુલાકાત આગળ કરી પણ ગણત્રીમાં
નહતું. ઇન્દુમતીનો વહાલો અહેરાં ધીરે ધીરે
તેની નજર આગળથી ઊંચાવા લાગ્યો, અને
તેની જમ્યા ગુફામાં મોહક ખુબગએ લીધી જે
ધીમે ધીમે તેને ધણોજ વહાલો થતો ગયો. તે
સુદરી પણ આ જવાન સરદારની ખુલ્લી મૈત્રિ-
થી અંબુલ હોય તેમ કશું નહતું. ત્યારે તેણે
તેણે કે એક વહાલી મિત્ર તરીકે તેણીને ચલા-
વાને બદલે તેની લાગણી વધુ ઉંડી ને જુરસા-
વાળી થઈ ગઈ હતી કે જેવો તેને આગળ અનુ-
ભવ થયો નહતો ત્યારે તે ખરાં મને ધુનવા
લાગ્યો ને આ રસ્તેથી પાછો ફરવાનો મનેસુબો
વટીકે તેણે કેયો પણ તેના જુરસાએએ કાષ્ઠપણ
સારી ચીજને મચક આપીજ નહિ. તે તો હવે
પોતાનાજ વિચારોમાં મસ્ત થઈ ગયો અને તે-
ણીને કાયરે તે પોતાની કરે તેની તળખીજ કરવા
લાગ્યો. તે અચ્છી રીતે જાણતો હતો કે તેનો
ધાર તુરજકારમાં તો આવનારજ નહતો.

એક ચોક્કસ સંજના સીધરાજ પોતાની ન-
ખરાબાજ યજમાનાને ત્યાં તેણીના ગાલતક્યા પર
તેણીની બાલુમાં બેઠેલો હતો. તેમની આગળ
એકે નાની બેઠક પર તાજી કુટને સોનેરી પ્યાલામાં
અકચકતો દારૂ પડેલો હતો. તેને હવડાં તેણી
અંબુલ ખુબસુરત દેખાઈ; તેણીની નરમ બેસુ
આખોનો ચમકાર તેને ધણોજ તેજ જણાયો જે

આખો ધણોજ મીઠાશથી તેના તરફ ટગર ટગર
જેમ ફરીથી પાછી પોતાના મોંઠાં રેશમી પો-
પચામાં ભરાઈ જતી હતી. ગુલાબ, મોગરા ને
અંબેલીની મીઠી લાંપટ ચોમેરમાં ફેલાઈ રહી હતી.
અંકમાં પોતાના પૂર કાઠમાં આકાશમાં ખહાર
નીકળી કન્યાને રૂપેરી સાડી આઢાવી રહ્યો હતો.
તેનાં ફિરજો આટલા પર બેઠેલાં તે બંને પર
તથા દારૂના પ્યાલાં પર પડી ત્યાંની ભવ્યતામાં
અંબુલ વધારો કરતાં હતાં.

‘સીદા’ તેમની રંગીલી, રસીલી વાત
અટકાવી એકદમ ગંભીર બનતાં ગુલબદન ગુલ
બોલી. ‘એકવાર મારો પત્ર સહીસલામત કારમીર
જાય તેવી ગોઠવણ તે મહેરબાનીથી કરી હતી.
મારે હાલ બીજો પત્ર મોકલવો છે તેની ગોઠવણ
તું કરશે ? મારે તને કહેવું જોઈએ કે તે તારે
લગતો વધુ છે.’

‘મને ફરમાવ ને તારો સેવક તાબે છે’
સીધરાજે ચટ ને પટ જણાવ્યું. ‘તને જે જે
છવું હોય તે માટે શકમંદ ના બન. મને કહે કે
તે સંપૂર્ણ કરવા હું મારું બનતું કરીશ.’

‘મારા દોસ્ત, જરા હડાપણ રાખ !’ ગુલ
હસીને નાક પર આંગળી મુકતી બોલી. ‘હું શું
મારું છું તે આગમજ તો તું કશું, થઈ વ-
ચનથી બધાઈ જાય છે. દરબારમાં મોટો દરજ્જો
તું ભોળો છે એટલે તું સમજે છે કે એકે અ-
જી માંગી માંગીને તે શું માંગવાની છે. તું
તો એમજ ધારે છે કે મને એકાદ ચીજનો ધ-
ખારો થયો હશે એટલે તે પૂરા કરતાં તને ઝાઝી
વાર લાગવાની નથી; પણ આ વખતે તારી ગ-
ણત્રીમાં તું સાફ સાફ બૂલ્યો છે.’

‘પરમામાના પુન્ય કસમ મને છે’ ઉછા-
છોને અધીરો જવાબ દુરત મળ્યો. ‘મારા
મનમાં તેજો કાષ્ઠપણ ખ્યાલ આવ્યોજ નથી. હું
કહે છું કે તારી મરજમાં પડે તેવો હુકમ ફર-

માવ ને હું તેને આધિજાની પેઠે તાબે થવા તૈયાર છું.’

‘હીક ત્યારે’ શુભ પોતાના ભાવિક સેવકની લગાર આગળ આવી તેણીના સુગંધી સ્વાસો-સ્વાસથી તેને ખેતાખ કરતી બોલી. ‘જે ચીજની હું આશા કરું છું કે મારા પોતાના કરતાં તને ઘણી લાગતી વળગતી છે. તું કદાચ એમ જ માનતો હશે કે હાં આ એકાંત છંદગી ગુન્નર છું ને મને આગ્રાના મહેલોની કે શાહન-શાહના કારોબારની કશીએ ખબર નથી. તું મારે માટે ધારી શકે તે કરતાં મારાં કેટલાંક મોટે ખાંચરના સર્ગા રનેડીઓની બરકતે હું વધુ જાણું છું; તારે પોતાને લગતી વાત પણ તારા કરતાં વધુ જાણું છું કે જે તારા દેશે ને ત્યાંની પ્રજાને જાણવાનો દેખીતો હક છે.’

‘હું ધારું છું કે તું શું કહેવા માંગે છે તે હું સમજી શકું છું’ જવાબ મળ્યો. ‘કારમીરની સ્વતંત્રતાના હુકમે હુકમ કરવાનાં કાવાનાં માટે તું કહે છે કેમકે ત્યાં યતી મહિમાદિની લગભગ ને કળ્યો તેવાં કાવત્રાનો સહેલાઈથી ભોગ થઈ પડે એવી દરેક વકી રાખવામાં આવે છે.’

‘તારું કહેવું ખરું છે’ શુભ મીઠાસથી બોલી. ‘પણ તને જે કશી ખબર નથી તે એ છે કે આ કાવત્રું પુટવાની તૈયારી પર છે. શાહનશાહી લશ્કરને હુમલા માટે તૈયાર રહેવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો છે ને તારા દેશ તારી રૂબરૂ સાથે કંઈ માટે ખુદ તને પોતાને નમવામાં આવ્યો છે. જો તું અકબરના હુકમો પર આધિજા શ્રદ્ધા સખી કામ લે તો નીમ-કહલાસ રાજપુતોનો તારા પરનો અકમ વિશ્વાસ તથા તારું જાણીતું ને મોહું નામ તેઓને દરેક રીતે ઉપયોગી થઈ પડે તેમ છે.’

‘પણ જાને મન’ સીધરાજ પોતાનાં મનની દેખીતી અકરવકર સુચાણ અવાજમાં ઢોકવાની કાયદેસર કરતો બોલ્યો. ‘એમ ધાર કે તેમથી

હોય તો. તેમાં તને શું છે? મને આ પ્રમાણે સમજાવવાનું તને પ્રયોગન શું છે?

‘મારો અંગત સ્વાર્થ તેમજ મારા બહાલા દોસ્ત, તારે માટેની અનહદ કાળજી! હાં મારી એક સખી પર પડેલા ત્રાસની કાંઈક વિગત મેં તને જણાવી હતી કે જેને લીધે તે બાપડીને નહાસી જવું પડ્યું હતું. પણ હવે હું મારો ગુનાંહ કલ્પ-લીશ. મેં તને કહ્યો હતો. તેવી કાંઈ મારી સખી નહતી. તે હું પોતે જાતે હતી. મારા બાપના ધા-તપી હુકમથી જે ભરધાર મને મળ્યો હતો તથા જેનો જીલમ મને અસહ્ય થઈ પડ્યો છે. તે જ લદીથી પાછો ફરનાર છે. આ કારણે તેનાથી નહાસી જઈ હું છડી થવા માંગતી હતી કે જેથી શાંતિમાં રહેતાં ખુદ મારી પસંદગીના મારો બહાલા જાનને હું આ મારી છંદગી સહેલાઈથી અર્પણ કરી શકું. આ કારણે હું કાશમીર નહાસી જવા માંગતી હોવાથી મેં ત્યાંનાં મારાં કેટલાંક મિત્રો સાથે પત્રવ્યવહાર શરૂ કર્યો હતો. પણ જો આ સ્વતંત્ર દેશ પણ અકબરના તાબામાં આવી પરતંત્ર બને તો ક્યાં નહાસવું તે મને જરૂર સુજાણું નથી. તેમ યતાં જે માણસની સત્તા તમે હું કચડાઈ છું તેના પંચતમાં સપડાયા વિના રહું જ નહિ. તેમ યતાં આપણી સુખી સુલાકા-તોનો અંત આવી જઈ તારે માટે તારી બહાલી શુભ જપના કરતી હમેશની બંધ થશે અને તું પોતે તેણીની છંદગીમાંથી સદાનો દર જશે!’ તેણી આંખમાં આંસુ લાવી ગળગળતે અવાજે બોલી.

‘અકદીબી નહિ’ સીધરાજ જબરા બુ-રસાથી સૂચાર્યો. ‘હું તેમ કદીબી બનવા દુશ્ન નહિ. પણ મને શું જોઈએ છે? તને બીજી શી ખબર છે? તથા મારે શું કરવું તે મને જણાય!’ આ

‘એટલું જ’ અર્થશુભ નખરાં કરતી તેના હાથ પર પોતાનો મોરો નેહાય સુખી તેના તરફ દબર-

હાર જો. ખોલી 'એટલું' જે તારે તારા દેશ તેમજ મારી અને તારી પોતાની સામે એક ખરાબ દુધાર તરીકે તારા ઉપયોગ થવા દેવો મહિ. તું તારા બંધાદુર સાથીઓના પડખે રહે; અને ત્યારે છેવટનો દીવસ નહીં થાય ત્યારે તેમને તું હંમારી સામે લડાઇના મેદાનમાં લાવતો ના, પણ સંસ્કૃત કરીને છૂપી ટોળાને મળી જશે જે બાદશાહ તરફ દેખીતી વફાદારી બતાવવા છતાં પોતાના દેશ માટે બનતું કરવાનો પ્રયાસ કરી રહી છે. કાશ્મીરમાં એક મોટી અને મજબુત ટોળા તારી તરફથી આવશે ને પોતાની સત્તાને જોરે તને ત્યાં સૌથી મોટામાં મોટું માન આપશે. છેવટે, જોકે તે એટલું જરૂરી નથી, છતાં આ નબળા હાથે તારા દીલનો કર્ણ મેળવશે ને તારા આશરામાં આ તુચ્છ છંદગી હું પૂરી કરીશ.'

'પણ તેમ કરવું એ સૌથી જીવનમાં જીવન દગો છે. બાદશાહ મારા પર આધિગા અદા રાખે ને હું તેના આવો બંદો 'વાળું' તે કેમ આવે? સીધરાજ પોતાના વિચારો પર ધીમેથી આવતો બોલ્યો.'

'બાહ! કોણ એને દગો કહે?' શુભ તુચ્છ કારથી હસીને બોલી. 'વાહ! શું વાત કરે છે? શું બાદશાહે તારા પર થોડીક મહેરબાની બતાવી છે તેથી શું તેને તને તારા દેશ સામે દુધાર તરીકે વાપરવાનો દક્ક મળી ગયો છે? શું જેવા સાથે તેના થઈ તેનો બરાબરે બંદો આપવામાં દગો છે? તારે જોઈએ તો દેશ-દોહી બની આધિગા ગુલામ થા! તારી મરજીમાં આવે તેમ કર. હવડાંજ તે મને કહ્યું મારે માટે એમે તે ભોગ આપીને તું કામ કરના તૈયાર છે પણ તે બધું ત્યારે જુડુંજ હવે સીધરાજે મરદો હંમેશાં એવા વચનોથી પુલનજી બનાવી આધિગા કરે છે ને વખત આવે છે ત્યારે તેઓ સંસાધી બસી બળ છે. બસ હવે! ચાલ આપણી સુલાકાતનો છેડો લાવ. તેમ ચંતાં

મારા જીવર પર છુરી ફરશે પણ દ્રઢ ઠરાવ કરી એક બીજાથી છૂટા થવામાં જ ફાયદો છે કેમકે આપણી મરજી વિરુદ્ધ થોડા વખતમાં તેમાં બંગાળ પડી તેની આખેરી આપનારજ છે.'

પોતાના આંસુઓ છુપાવવા જેવા શુભે પોતાનો ચહેરો ફેરવ્યો કે સીધરાજ બોલ્યો,

'કદીથી નહિ! કોઇ પણ ચીજ આ દુન્યામાં હવે આપણને છૂટા પાડી શકશે નહિ. ને એક પણ આગમજ મેં આનાકાની કરી હોય તો તે કુદરતી હતી. તું જે મારી પાસે માંગશે તે આધિગા અદાથી કબજવાના મારા વચનનો ભંગ કરવાનો મને જરાએ ખ્યાલ આવ્યો નથી. હું તે ફરીથી તને જણાવું છું. મને હુકમ કર, તાંબે થવા હું તૈયાર છું.'

'તારું વચન આપ.'

'એક રાજપુત બચ્ચાનો બોલ પૂરતો છે. તે પૂછવાનું તને શું કારણ છે? તું અચ્છી રીતે જાણે છે કે તું જે ઇચ્છા કરશે તે સિવાય બીજું કશું હું કદી શકવાનો નથી. જે ચીજ માટે તું અત્યાર આગમજની વાકિદ હોવી જોઈએ તે માટે હવે હું શામાટે વધુ વાર સુપ રહું? મને હવે ખુલાં દીલથી તને જણાવવા દે કે તું મને આ દુન્યાની કોઇપણ ચીજ કરતાં, ખુદ મારી જીંદગી અને કીર્તિ કરતાં પણ અધીક વડાલી છે. જે પાપને ભક્તિથી હું તને ચાહું છું તે મારામાં હશે એવા મને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ન હતા. ખાર શું છે તે આજ સુધી હું થોડા ધણો સમજતો હતો. પણ તે મારી સમજ હાલના મારા જીવનમાં આગળ બચ્ચેબાલેકા બેલ સમાન છે. તે મને જુદું જ શિક્ષણ આપ્યું છે તો મને વધુ સીખવ ને મારા જેવા બળવાન ખ્યારનો તેવીજ કોસમનો બંદો મળતાં શું થાય છે તે મને જણાવ. દુન્યામાં કોઇપણ ગુલામ પોતાના શેઠનો આધિગા વફાદાર નોકર થયો ન હશે હું તારો યર્ધ રહીશ. હવે પછી હું અક-

ખર કે કાષ્ઠનો માણસ નથી પણ તારા પોતા-
નોજ હું. ભવિષ્યમાં હું જે કાંઈ પદિ, દોહત
ને કાંઈમાં મેળવીશ તે બધાનો માલીક તું ને
તુંજ છે. તારે જોઈએ તેવી રીતે મારા પરની
તારી સત્તાનો સહિષ્ણુકરણ કરજે કે ગેરહિષ્ણુકરણ
કરજે. પણ શુભ, મારી બહાલી શુભ, આપણી
હાંદગી રહે ત્યાં સુધી તો હવે તું મારી ને મારી
પોતાનીજ થા !

‘ નહિ, સીદા ’ નરમાશથી તેણી તેના
હાથમાંથી પોતાનો હાથ ખેંચી લેતાં બોલી.
‘ આવી લાપા સમજવાને હું જરાએ લાપક
નથી તેમજ તને પોતાને તેમ બોલવું જરાએ
જાણતું નથી. યાદ રાખ કે હું હજી છૂટી થઈ
નથી અને તું જાણે છે કે તારા પોતાના પગમાં
પણ ખીજ બેસી છે. ’

‘ બેસી ! ’ તે ભુસ્સાથી ઉશ્કરાઈને બોલ્યો.
‘ હું તે તોડી નાંખીશ. મેં તે અત્યાર આગમ-
જની તોડેલી છે. તેમ જો ન બની શકશે તો જે
હિંમતે તે મારા પર નાંખવામાં આવી હશે તે હો-
વસને હું હમેશ માટે આપિત ગણીશ. અને તું
હજી છૂટી થઈ નથી તો હું તને તેમ કરીશ. આ-
પણે ઉત્તરના તે મારા સુંદર દેશમાં નહારી જ
છડું. કાશ્મીરમાં સીધરાજ રામાનું નામ હજી
વિખ્યાત ને સત્તાવાન છે. મારા આશરામાં હો-
વાથી લાં કાષ્ઠપણ તને અગિયો બતાવી શકશે
નહિ. ખુદ તારા ધણી વટીક તને કાંઈ કરી શ-
કશે નહિ. ’

‘ અને શું તે આશરો મને અકબર અને
તેના પૂછડાઓ સામે ઉપયોગી થશે ? ’ શુભે
ટગર ટગર બેનાં પૂછડું.

‘ તેની તથા તેના પૂછડાઓની કે કુન્વાના
બીજાઓની સામે વટીક ! ’ તુંદ જવાબ મળ્યો.
‘ કાશ્મીરની સ્વતંત્રતા કેમ જાચાવતી તે આપણે
જાણીશું. કુન્વામાં તારા ને મારા જવાબ માટે
કેમ તે એકજ જગ્યા છે તો પછી આપણને

મેહનત કરતાં કરી હરકત આવે તેમ નથી. ’

‘ પણ હું તારી થઈ શકું તેમ નથી ’ શુભ
કાંઈક કુખી અવાજે ધીમેથી બોલી. ‘ ખરું કહું
છું કે આજે દવડાં તું જે કાંઈ બોલ્યો છે તે
સાંભળતાં મને બારે ખેદ થયો છે. તું જે આમ
ન કરત તો આપણી મિત્રાચારીભરી મુલાકાતો
આજુ રહત ને પાછળથી સંજોગ આવતાં
ઘાડા ગાંઠથી આપણે બંને જોડાઈ શકત. હવે
તો બધું બંધ કરવું પડશે જોકે તેમ કરવાથી
મને પોતાને અસહ્ય દુખ થશે. બા, મારા દોસ્ત,
બા ! હેલ્લી સલામ ! મને બૂલી જજો. તારે પો-
તાને માટે તેમજ તું મને ખરા પ્યારથી આદવાની
વાત કરે છે તો મારે માટે તેમ મુખું બદલાર છે !
બા ! મારું જીવન મારા પ્યારથી જામણ પણ
લાયાર છું ! સલામ—મારા બહાલા દોસ્ત, હેલ્લી
સલામ ! ’

સીધરાજ ઉઠ્યો. જોણે પોતાની જાતી પર
નિરાશામાં પોતાનું ડોકું નાંખી દીધું, એક બે
કેદમ તે આગળ ગયો ને બોલ્યો,

‘ અલખત એકદમ છૂટા પડવામાંજ સાથી
ગોડું હડાપણ છે. હું હવે ખુલ્લું જોઈ શકું છું
કે મારા પ્યારને પિકારી પગ તળે કચડવામાં
આવ્યો છે. એ ખરું છે કે મારે માટે હવે તારા
સિવાય ખીજ કાંઈ હાંદગી કે હાંદગીનું સુખ
રહેલું નથી. છતાં રોજખરોજ તારી મુલાકાત
લાઈ તને વધુને વધુ પ્યારથી અહાતાં હું તેની
અગમમાં બળી મરી જઈશ. તને ખરા જીવરથી
જાતી તું કાંઈ પિકાર બરેલા અંજણવાની
માલિકની છે તે મને અસહ્ય કુખી કરી જોવા
દીવાનો બતાવી શકશે. દશિજીમાં દખખણના
ભાગોમાં દુષ્ટ જંગી છે. બાદચાહે ત્યાં મોક-
લવા માટે લશ્કર તૈયાર કરવા માંડ્યું છે. તેમાં
સામેલ થવા હું તેમને અરજ ગુમરીશ ને તે
પહાડી મુલકમાં લગાડના. સોસાટ મામલામાં
હું સધળું બુલી જઈ, અડખી મોતની તથા કરી

તે અનંત શાંતિ બાંધુકને માટે મેળવી શકીશ.'
 'આહ, મારા સીદા' તે વહાલો મીઠો
 અવાજ ગદગદ ક'ઠે બોલ્યો. 'આટલો બધો
 ભુરસો છું' શા માટે દેખાડે છે ? એક નળિયી
 સ્ત્રી જે પોતાની અને પોતાના અંતઃકરણ સામે
 બળતવારીથી યથ શક્તિ નથી તે એક પળના
 ભૂરસામાં તને દૂર કરવા કાંઈ જે ગમે તે બોલી
 હોય તેથી શું તારે આટલું બધું કરવાનું ?
 તારા કહેવા પ્રમાણે આપણે છૂટાં પડ્યે તેમાંજ
 બેઢતરી છે તોપણ-હું તને જવા દઈ શક્તી
 નથી. થોળ, મારા જનન, થોડો વાર થોળ, મારી
 પાસે મારાં પાસામાં બેસ અને જો કે આ સૌથી
 છેલ્લો વખત જે છતાં આત્માર સુધી ભુરસા
 વગરની શાંત પોતાનો દહાવો સે અને ચખાડ્યો
 હતો તે એકવાર ફરીથી ચખાડી મારાં છવને
 સમાર ખુશ કરે.'

તે પોતે શું કરતો હતો તેના ખ્યાલ સીધરાજ
 કરે તે પહેલાં તો તે તેણીની બાજુમાં જઈને
 બેઠો, તેણીએ તેના મન અને શક્તિઓ પર
 ખરેખર અચૂક કાબુ મેળવ્યો હતો. તેણીની
 ઇચ્છાથી હવે તેણે બાજુમાં પડેલો ખીન ઉચ-
 ક્યો ને તે પર આગળાં ફેરવી તેણીએ તેને
 પોતાના દેશનું એકાદ સુંદર ગાયન ગાવા અરજ
 કરી હતી તે યાદ કરના લાગ્યો, ગમે તેટલી
 કોશિશ છતાં તે શબ્દો એકાદ બે લીટી જેટલા
 તેને યાદ આવી શક્યાં યથ જતલે હતા. ધણી
 કોશિશ છતાં ન્યારે તેનું કથું વળ્યું નહિ ત્યારે
 તેણે નિરાશ યથ ખીન બાજુએ મુકતાં કહ્યું,

'હું દીલગીર છું કે હું વધુ વિચારે યાદ
 કરી શકતો નથી.'

'કેમ, મારા ગવેયા' શુભાશીને તેનો
 ગાસ પસવારતી બોલી. 'શું ત્યારે મારે તને
 બતાવવું પડશે ? પણ ચાલ. પહેલાં આપણે જરા
 દાર નોચ કરો.' અને તેણીએ બે-સોનેરી
 ખાંસા બર્મા. એકમથી એક ગોટ પોતે સીધ

કરી તે સીધરાજ આંગળ મુક્યું ને બીજી
 ખાંસા તેના ગોટ માટે સીધરાજ આંગળ ધરી
 તેમ યતાં પોતે ખાંસી કીધું ને તે પછી બુલબુલ
 જેવા મીઠા સરોદે એવું તો દીલ ઉશકેરનાર
 સુંદર ગાનું ગાયું કે સીધરાજ એકદમ હુરવાર
 યથ ગયો.

શુભાશી ગાયન પૂરું થતાં તેણે ને ખીન ઉપા-
 ડ્યો ને કવિ કાલીદાસનાં સુંદર કાવ્ય 'શુ
 વર્ણન' માંથી 'ઉનાળો બેસતાં સુંદરીનું
 વર્ણન' વાળો ભાગ અતી ધણી દીલજીત
 અવાજે લલકાર્યો.

ગાયન પૂરું થયું. તેણી ધ્યાનથી સાંભળતી
 તેની છેક નજીકથી આવી હતી. તેણીની આંખો
 તારાની પેઠે ચમકારા મારી આવરતાથી તેના
 તરફ જોઈ રહી હતી. સીધરાજે હવે ખીન બા-
 જુએ મુકી તેણીના અને હાથે પોતાના હાથમાં
 લઈ તેણીને પોતાની આંગળ બેઠી.

'શુભ...શુભ !' તે બોલ્યો. 'શુભ, કાલી-
 દાસની સુંદરી જેવી તું મારી સાથે યા...હમેશ
 માટે તું મારી યા !'

ધીમા અવાજે 'મારા જનન...મારા પ્યાર'
 કરી તેણીના હાથે તેની ગરદન આસપાસ
 વિંટલાયા.

તે સાંજના બે ત્રણ વાર એક કોઈ શબ્દ
 તે આગમાંના અધંકારમાં યથને તે મક્કન તરફ
 ધીમે પગલે જતો જોવામાં આવ્યો હતો. તે
 ધ્યાનથી ચોપાસ ફરી ફરીને જોતો હતો ને
 આત્રી થતાં આંગળ વધતો હતો. ઇન્દુમતીનું
 કમળ ફૂલ તેનાં નાજુક વહાણ સાથે પવનના
 સપાટાને લીધે પાણીમાં ગઈડી પડ્યું હતું.

પ્રકરણ આઠ.

ત્રિમનો ગુલામ.

એકવાર ફરીથી અલ્હાબાદના સુદરી બધી ઇન્દુમતીને આપણે દૂર દૂર આવેલા પહાડો તરફ કાઢીને ખાસ રાહ આપુરતાથી જોતી હોય તેમ બેઠેલી જોઈએ છે. તેટલા અરસામાં ત્યાં કાઢપણુ જાતનો ફેરફાર થવા પામ્યો ન હતો. હમેશની તેજ શક્તિ, પાણીનાં બળબળ વહેવાનો તેજ નાદ તથા ઝાડોની તેજ મોટી બલ ધટા તેમજ પહાડોનાં મથાળાં પર પડતા તપોદાને કીધે ત્યાંના એક જ જાતનો દેખાવ ત્યાં ખુલ્લો નજરે આવતો હતો. બધું હજી જેમનું તેમ હતું પણ તે—એક ! તે તો હવડાં સદંતર બદલાઈ ગયો હતો. તે હવે દરબારના કાવાકાવામાં ભાગ લઈ તે મોટાં શહેરની અનેક કાલમોને વશ થયેલો જણાતો હતો. શું તે હજી તેનો વિચાર કરતો હશે અને જેમ તેણી દરરોજ પ્રાર્થના પછી તેની જીભને યુગ્મન કરી પોતાના દીકને સંતોષ આપતી હતી તેમ તે તેણીની જીભ સાથે કરતો હશે ? કુદરતી આ ખ્યાલો તેણીને થયા પણ તુરત તેણીએ તે નનમાંથી દૂર કીધા. તેવો ખ્યાલ વટીક કરવો તેણીને તો અપમાનકારક લાગ્યો. જે માણસને તેણી આટલા બધા અચાગ ખારથી ચલાતી હતી; જે તેમની છેલ્લી મુલાકાત વખતે આટલો બધો દીકસાજ ને વ્હાલો હતો; જેણે પોતાના પવિત્ર શબ્દ તેણીને આપ્યો હતો તથા જે તે પોતાના કામગીરીમાં સાલુ લખ્યા કરતો હતો તેને માટે સકમંદ યવું શું તેણીને યોગ્ય હતું ? ના, ના, તેમ જાનેજ નહિ. દા, યોગ્ય યવું તેના રાજગણો આવતાં સદંતર બંધ થઈ ગયાં હતાં. ફક્ત એક દીવસ પણ આવી જઈ તેણીને મળવા વિના શું તે આટલો બધો વખત દર રહી શકે ? વળી આ ખ્યાલો તેણીને સતારી, છતાં પોતાના પીરજ ધરી કે નહીં નોકરીની જાન-

લોમાં તે શું તાપ્ત થયેલો હોવાનું જોઈએ એટલે તેને કદાચ થોડા દીવસની પણ રળ મળી શકતી ન હશે. પણ યા ખુદ ! તેનાં વગર કલાકો ને દીવસો કેવા કંટાળા ભર્યા પસાર થતા હતા તથા તેણી કલાકના કલાકો એકાગ્રચિત્તે બેસી રહી તેની કેવી રાહ જોતી હતી.

આ વેળા પણ તેણીની શાંતિમાં ખલલ કરવા તેણીના બાપ સાલુના ત્યાં અગાસી પર તેણી આગળ આવી હશે.

“ઇન્દુમતી” તે હમેશની બેદરકાર હશે બોલ્યો. “આપણે ત્યાં એક પહોરોણો આવ્યો છે.”

આહ ! ત્યારે તે આખરે આવ્યો હતો એરો ! તે ત્યારે તેણીની રાહ જોઈતો હશે. તેણીનું જીવન ખુશામીમાં બાગબાગ થઈ ગયું પણ મોટાં પર તેણીએ તેવો કરો ફેરફાર થવા દીધો નહિ.

“તે પહોરોણો એવા છે કે ! સાલુનાંએ મીન કાસથી જણાવ્યું.” જેમની મુલાકાત લેવામાં વને પોતાને માન અને શોભા મળી દરેક જાતની ખુશાળી પ્રાપ્ત થશે. તેઓ શાહજાદા સલીમ છે કે જેઓ પોતાના પિતાશ્રીના હુકમ અનુસાર અલ્હાબાદ ખાતે થોડાંક દિવસ પસાર કરવા પધાર્યા છે.”

દાંત પીસીને ઇન્દુમતીએ પોતાની કંઠી નિરાશા જેમ તેમ દર્શાવી; પણ તેણીથી એક શબ્દ વટીક બોલ્યા શકાયો નહિ.

“કેમ ?” તે શાપે ગંભીર અવાજે પૂછ્યું, “આ ખખર તને ત્યારે ખુશ ખખર જેવી નથી દેર જાતનું માન તને હાલ બોગવવાનું છે તે મેળેલા એવાં લણાંક છે કે જેઓ પોતાનું સર્વસ્વ મુશીબી આપી દે. કુદરતી મારી એવી ઇચ્છા છે કે શાહજાદાના કાઢખી પૂછાંતી નજર તારી પર પડે નહિ પણ દિંદેના આ ભવિષ્યના શાસ્ત્રશાહની વાત તો સદંતર હોગર છે. એની જે તું મદેરબાની મેળવશે તો મને તેમજ

સીધરાજને તે લવિયમાં બહુજ ઉપયોગી થઈ પડશે. મારી પૂઠે આવે.

જેથી ઇન્દુમતી પોતાના આપ સાથે બીજા બાળુના તે લવ્ય ઓરડામાં ગઈ કે સહીમ જે ત્યાં પોતાની હમેશની બેઠકાર હોયે ઉભો હતો તે હવે પોતાની હમેશની ફાસદત મુજબ આવકાર આપવા મંદહારય સાથે આગળ આવ્યો, પણ પોતાની સામે આવી ઉભેલાં અનુપમ સુંદરતાનાં તે નગ્નકત ભર્યાં પૂતળાં તરફ તેની નજર જતાં તેની બેઠીકરાઈ અને પોકળ હિમત હવામાં જણે પીગળી જ ગઈ. તે તો મૂઢ જેવો બની ડાલ્યું વકાસી જેવા લાગ્યો કે તે કોઈ ખાકી ક્ષી હતી કે બહેસતમાંની એકાદ અરસરાં તેને આવકાર આપવા ત્યાં ઉતરી પડી હતી. સરોવર જેવા કદ સાથે આટલી બધી નમ્રતા તથા અનુપમ ખુબસુરતી સાથેના આટલો લાલવ્ય ને આકર્ષક ચહેરા આજ સુધી તેણે કોઈ પણ સ્ત્રીને નોંધે હોય એવું તેના ધ્યાનમાં આવ્યું નહિ આ કારણે પોતાના રીવાજ મુજબ આગળ વધીને આવકાર આપવાને બદલે તે ત્યાં સુધી સાહુનાએ બંનની ઝોળખ કરાવી ત્યાં સુધી પૂતળાં પેઠે બેઠાજપણે ટગર ટગર ટીકતો ઉભો રહ્યો.

‘લલાં બાનું’ આખરે તેની જ્યાં ઉપડતાં તે ધણીજ મીઠાસથી નમીને બોલ્યો. ‘તમારા આ નામીજ પદરોંણુને આવકાર આપવા અત્રે પધારવા તમેએ જે તકલીફ લીધી છે તે માટે હું આપનો ખરાં જંગમ આભારી થયો છું. આપનાં મુખારક નમ્રવિયે મેં અનેકવાર સાંભળ્યું હતું અને— પણ તે અદ્ય ભર્યો વાક્ય જે તેના હોઠો પર રમી રહ્યો હતો તે તેને બહુજ નિર્જીવ અને અર્થ વગરનો સાગનાં તે થોડ્યો પણ કોંઈક સારું વાક્ય યાદ કરે ને રાક્ષાથી તે નમ્રપણે બોલ્યો.

‘તમે બાનુની જાતી ઝોળખ કરવાનું

બહુ માન મંગવા માટે હું નેહાયત ખુશ છું.’

‘તમે નામવરે મારા પિતાશ્રી અને મુજ નાચીજને આપની મુખારક પધરામણીથી આપેલું માન હમે સાચી કિમેતી લેખ્યે છીએ’ ઇન્દુમતીનો ફેરેરી ઘંટ જેવો મીઠો નાદ ત્ય ગાજી રહ્યો. ‘મને ઉમીદ છે કે આપનાં પામ તખ્તની મોજમજાદ ને રંગ રાગ સાથે સર આવતાં અલ્હાયાદ આપને ધણુંજ શાંત અને સુરત તો નહિજ માલમ પડશે.’

‘જો, મારા લલા મહેરબાન સાહુનાન બખ્તાવાર બેટો અવાર નવાર પોતાની મુલાકાતનું બહુ માન મને આપશે’ સહીમ ખર જંગરના નેશથી બોલ્યો. ‘તો અલ્હાયાદન મારી મુલાકાત અતી ધણી કંટાળા ભરી થઈ પડશે એવું માનવાને મને કશુંએ કારણ નથી. તમે હમારાં પામતખત માટે બોલો છો. મને ઉમીદ છે કે આપ તે બરાબર ઝોળખતાં હશે!’

‘હું કદીખી આમા ગઈજ નથી’ જવાબ મળ્યો.

‘કદીખી નહિ!’ સહીમ અન્યમળીમાં ગરકાવ થઈ પૂકાયો ‘લલા મહેરબાન સાહુના, તમારા જાની બેટી આ દર દરાજના કિલામાં પડી રહે તે કરતાં હવે દુન્યાની જહોજલાંકી જેવા પામે તેમ કરવાની હવે તમેને ખાસ જરૂર છે.’

‘મારી બેટી જ્યારે પોતાના ધારેલા ધણી ને મારા જગાઈ કે જેને આપ નામવરે બહુજ દીલો-મંની ભર્યો આવકાર આપ્યો છે તેના આશરામાં જશે ત્યારે પોતાની મેજે તે વખત આવી પુગશે’ સાહુના દસીને બોલ્યો.

આ યાદ શાહજાદાને ગળે ઉતરી હતી કે નહિ તે જણવું અશક્ય હતું પણ એટલું તો ખરું કે સહીમ તે સાંભળતાં કોંઈક વધુ ગંભીર બની ગયો ને તેનાં કાળાં લેવાં પર કોંઈક કરચળી ચડી. ફરી પાછો જ્યારે તે બોલ્યો ત્યારે તેણે સ-

કાંઈથી તે વાત ફેરવી નાંખી હતી. તેઓ વચ્ચે જૂદી જૂદી બાબતો પર ઘણો વાર વાત ચાલી. તે પછી સાલુનાએ પોતાની બેઠીને તેણીના ઓરડામાં જવાની રજા આપવાથી ઘણાંજ માનથી નખી ઇન્દુમતી તે ખુલાકાત પૂરી થવાથી ખુશ ખુશ થતી ચાલી ગઈ. શાહજાદા વિષેનો જે ખ્યાલ તેણીનાં મનમાં ફક્ત રહ્યો હતો તે એ હતો કે તે બહુ એકઠી રીતે ઘરેણાં ગાંઠાંમાં ગરક થઈ ગયેલા હતા અને સલીમ તો ખાસ કરીને દીલગીર થયો હતો કે તે પોતાના દરબારી ઠાકમાં આ વેળા હતો નહિ. ફક્ત મુસાફરીના પોપાકમાં તે હોવાથી તે પોતાનાં મનને કાંઈક કદુવા દેવા લાગ્યો.

એક કલાક પછી સલીમ, સાલુના અને ત્રીજો રાખસ તે કિશાના અંદરના એક એ. ત ઓરડામાં ગેસી વાતો કરતા નજરે આવે. ઓરડો એવો સજવડ ભર્યો હતો કે ત્યાં બેઠેલાઓ બહારનો દેખાવ જોઈ શકતા હતા પણ બહારનાઓ ના તેમને જાણ શકતા હતા કે ના તેમની વાતનાં અવાજ સંભળી શકતા હતા. ઓરડાની બાંધણી ખાસ તેવી મતલબનીજ લેવામાં આવેલી હતી. તેઓ ત્રણે કાંઈક અગત્યની બાબત પર મસલેહદ કરતા લાગતા હતા, અને અલ્લાખાદની ખુલાકાતના વખતમાં સાથી સરસ ચોળના કરવા માંગતો હતો. તે ત્રીજો રાખસ કાઠજ નહિ પણ દુર્ગાદેવીના પુત્રની ગોરખ પોતી હતો.

‘મારા મિત્રો’ સલીમે જણાવ્યું. ‘જે બાંધકામ માટે આપણે કોશિશ કર્યે છીએ તે હવે વધુ નજીક આવતું જાય છે. મને લાગે છે કે કાલની રિયતી ને બાબતોનો પટેલોં વિચાર કરવાની આપણને જરૂર છે. તે પછી તે બીજી થી ગોઠવણ કરવી તે બાબે આપણે વિચાર ચલાવીશું. આપણ ત્રણેમાં સાલુના તમે વિશેષ ખર્ચ લેવામાં છો. મારે માટે તો કંઈક કરવું

દરબારમાં મારે માટે શક ઉત્પન્ન થયો છે. ને હું મારા પિતાજીની ઇચ્છા બલકે કહોશ કે હું કમ અનુસાર તાબેદારી બતાવવા લાં આવ્યો છું. હું જાણું છું ત્યાં સુધી આ બધાંનું મૂળ અણુલ કાઢતું છે—તેના પર અલ્લાહના આપ. પડ્યો ! પણ એ દીકરો બહી જાય છે કે એકાદ દીવસ આ બધાંનું સામકું વેર હું મારા હાથે વતી લઈશ. હવે કહો સાલુના, તમારી શી ખબર છે ?’

‘મારે શરૂઆતમાંજ કહી દેવું જોઈએ કે આપણી ઇચ્છાનુસાર દરેક કામ સરળ ચાલ્યું જાય છે’ સાલુનાએ ખબર આપી. ‘આમા, દીલ્લી, લાહોર અને બીજાં અગત્યનાં મુદ્દાના ખર્ચ દીનચુસ્ત મુસલમાન ઉમરાવા અને નેવાઓ શાહનશાહ સામે બહુ સખત વિરુદ્ધ થયેલા છે કેમકે શાહ અકબર તેમના સુલ્ક ધર્મની કસીએ પરવા કરતો નથી તથા અત્યાર સુધી જે ઘણાંક હકો ને જૂરા તેઓ ભોગવતા આવ્યા હતા તે પર તેણે મજબુત કાય મુકી દીધો છે. રાજ્ય ફેરફારનાં બંધ માટે દરેક આતુરતાથી રાહ જુએ છે કે જ્યાં તેઓ જોડાઈ પોતાનું વેર લે. આ ઉમરાવોની જોડેજોડ પછા ઈસ્લામ દરબખના લાકરો મનસખદારો પણ જોડાયેલા છે. અલખત આ બધું એકત્ર કરવામાં અણુલ કાદીરની મદદ આપણને બહુજ ઉપયોગી થઈ પડી હતી પણ તેના પરજ એકલી અદા રાખી બેસવામાં આપણું કશુંએ વજો તેમ નથી. તે તો ખુબી યદને બહાર પડવા જાય છે અને કાઈ કાંઈવાર દગો તેની છાતીએ આવે તે નિરાશ બની જાય છે. આવાં માણસ આપણે વિશ્વાસ મુકવામાં કોઈપણ જરૂરનો કારણ નથી કેમકે તે તરાપો અધુરે કુબાડી મારે જાય છે.’

‘અને તમને લાગીને ?’ સલીમે પૂછ્યું.

‘તે તો અપણામાંનોજ થઈ ગયો છે. તેને ફરી રીતે આપણા પક્ષમાં લેવામાં આવ્યો

કે તે જણાવવાની કશી જરૂર નથી. કામખી
તોજે આપે તેની મદદ મેળવી છે એટલે બસ છે.
તેં તો પહેલાં તેને અકબર પર જસુરી કરવા
ખબર ધર્મી તોપણ તુરત મારી ખાતી થઈ કે
તે પાછીએ મગ ચડે તેમ નહતું. કેલુસાની મહો-
દાણે પોયે સીધો સીધો ને વ્યાજખી રીતે
કામ કરનારે. થઈ રહેલો છે. અધુરામાં પૂરું
પહેલીજ સુલાકાતમાં અકબર તેના માન અને
વખાણુ ખેંચી શક્યો છે. એ બંને જાણે એક-
મેકના મિત્રો જેવા થઈ ગયા છે. પણ હજી
તે આપણને ખીજી રીતે જરૂરજ ઉપયોગી થઈ
પડશે. તેને મનસખદારનો આદો આપવામાં
આવ્યો છે ને જુલદીથી તે વધુ આજ્ઞા દરજ્જા
પર જવાની દરેક વહી છે. એટલે બ્યારે આ-
પણી ગણત્રી મુજબનો વખત આવી પુગશે
ત્યારે તો તે રાજપુતોનાં મોટાં લશ્કરનો વડો
થઈ પડશે. કાશ્મીરમાં તો હજી તેનું નામ સત્તા-
વાન છે. આપણી યુક્તિ મુજબ દરેક ચીજ
હાર પડતાં તેની મદદ આપણને ખીરાક અતી
કિમતી યથા વિના રહેવાની નથી. ઠેરવેલે વખતે
તે પોતાનું લશ્કર પાછળ હટાવી તે આદસાહી
લશ્કર પર તૂટી પડશે અને તુરતજ તેની પૂઠે
ખીજા રાજપુતો ને પડાને તેમ કરશે.

‘પણ કાશ્મીરને લગતી તે યુક્તિ શું છે ?’
સલીમે ફરી પાછો સવાલ કર્યો.

‘મને લાગે છે કે એ કરતાં કાંઈ વધુ બહે-
તર ખીજું થનાર નથી’ જવાબ મળ્યો. ‘સાં
અંદરખાને આપણી ઉશ્કેરણીથી થતી મારામારી
ને કાપાકાપીની આગત છેક હદે આવી ગઈ છે.
ત્યાં બંને પક્ષ એકમેકના ટોટા પીડી લુટકાટ
ચલાવે છે. આપણી તરફથી વધુ ઉશ્કેરણી થતાં
આખંડખોરો હવે પોતાનો દેશ છોડી આણું-
ખાણુંનો અકબરનો. મુલક પણ લુટવા લાગ્યા
છે. આ થવાથી વિતર તરફ જઈ કાશ્મીર છૂટી
ત્યાં હમેશ માટેની સુલેહ પાંચવાનું બહાનું

અકબરને અપહું મળી ગયું છે. તેનું લશ્કર તૈ-
યાર થયું છે અને હું જે મારી ગણત્રીમાં જ-
રાએ થાપ ખાતો ન હોઈ તો લશ્કરના વડા
તરીકે તેઓ પોતે જનાર છે. પોતાની જન્મગાં-
ઠનો વાર્ષિક મહોત્સવ અને ભારે ધામધુમથી
ઉજવ્યા પછી તેઓ આજા છોડી જનાર છે.
બ્યારે લગાઈ શરૂ થશે ત્યારે આપણો સીધરાજ ને
ખીજા મદદગારો આદસાહી એકઠમ છૂટા પડી
જઈ કાશ્મીરનાં લશ્કર સાથે જોડાઈ જશે. એટલે
અકબર તો સલામતી માટે પાછળ હટવાના કા-
મમાંજ ગુતાઈ જશે. તે અરસામાં આપણી
ટોળી આજા ખાતે તમે નામવરને શાહનશાહ
તરીકે જાહેર કરશે અને કિલ્લા તથા ખજાનાનો
કબજો લેશે. એટલે એક આગીં એમ માન્યે કે
અકબર જે કાશ્મીરથી સલામત પાછો ફરશે તો
હાં આવતાં તેને ખુનખાર જંગ કરવું પડશે.
તેનું થાકેલું તે હેરાન થયેલું લશ્કર આપણી સામે
કશું કરી શકવાનું નથી. પારશ્યામ એ આવશે કે
તેને પોતાના વડા એટાની તરફેણમાં પોતાની
ગાદીનો હક સોંપી દેવાની ખાસ ફરજ પડશે.

‘અલગત બંધી ગણત્રી તો વ્યાજખી કરી
છે અને તે બંધી આપણા અસલ પ્લાનને બંધ-
બેસતી છે’ સલીમ હસીને બોલ્યો. ‘હું હવે
ભારે ચુરાલીથી જોઈ શકું છું કે તે વખતે તદ્દન
નજીક આવી રહ્યો છે. તે છતાં લશ્કો મારા
એક સપ્તધનો ખોલાસો કરે. આપણી યુક્તિઓ
કેમની મારફતે અકબરને જણાઈ જાય તેની શું
કરી ધારતી નથી ? શું દરેક ચીજ બહુજ સા-
વચેતીથી તૈયાર કરેલી છે ? કાખલા તરીકે કા-
શ્મીર ગોડલેલો પેલો કાગળ ? ધારો કે તે ખી-
જના હાથમાં ગયો હોત તો ?’

‘તે કાગળ તો તેને ધારેલે મથકે સલામત
પહોંચી ગયો છે’ સાંલુનાએ હસીને જણાવ્યું.
‘તે કાણ લઈ ગયું હશે તે માટે શું ધારો છો ?
તમોને તો સ્વખેખી ખ્યાલ આવે નહિ. કેલુસા

પોતે તે કાગળ લખ ગયો છે.

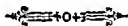
‘કવી બેઅદબ શુસ્તાખી !’ સલીમ ઝોઝીને પૂકાર્યો.

‘એક જરા પણ નહિ’ કંટ કલેજે જવાબ મળ્યો. ‘તે ભલો શખ્સ પોતે, શું લખ જતો હતો તેની તેને સહેજે ખબર નહતી, સીધરાજે પોતે તે તેને આપ્યો હતો અને તે પોતે પણ તેમાં શું હતું તેથી ખાસ કરીને અનુભવ હતો. તે સલામત પુગાડવા માટેના છટકામાં તેને આપ્યાદ સપાડાવવામાં આવ્યો હતો એક આગી તેણે કાગળ જોલીને વાંચ્યો પણ

હોત તોએ તેને કરી ખબર મળત નહિ અને આપણી પર તો કોઈપણ જાતનો શક આવતજ નહિ કેમકે આપણા કોષનાં નામો તેમાં હતાજ નહિ.’

‘શા—બાશ !’ સલીમ પેટ પકડીને હસતો હસતો બોલ્યો. ‘લલા સાહુના, તમારી ખુશખબર માટે હમો તમારા ખરાં જીવરથી આભારી થયા છે; પણ આપણા લલા ગોરખ આ કામમાં પોતાનો હિસ્સો જણાવવાની મહેરબાની નહિ કરે ?’

[વધુ આવતા અંકમાં]

MELLIN'S FOOD

For infants & invalids.

મેલિન સ ફૂડ.

ખરચાંઓ ને અશકતો માટે.

હિંદુસ્તાન, બરમા ને સીચીનના બધા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે.

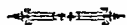
જથાળધના એજન્ટો.

મેશર્સ. લેધામ એબર કોમ્પની એન્ડ કો., મુંબાઈ.

ઐરંગઝીબ.

(મોગલ ઇતિહાસ પર નવિન અજવાળું).

પ્રોફેસર જે. એન. સરકારનાં પુસ્તકમાંથી ખાસ પરવાનગીથી
રસમય સુટણી.

(મુલશન માટે ખાસ).

શરૂઆત.

ઇતિહાસનો એકએક અગાસી તેમજ રકુલે
શીખતું નાંતું બાળક ઐરંગઝીબની તવારિ-
ખી જાણકાર છે. આ તવારિખ બહુ અધુરી
છે એ જાણીતી વાત છે. મુસલમાન તવારિખ
નવેશો હિંદુસ્તાનમાં ધણ ગયલા મુસલમાન
શાહનશાહોમાં સૌથી એકલો દરજ્જો ઐરંગ-
ઝીબને આપે છે. મહાન અકબર કરતાં પણ
તેઓ તેને વધુ મોટો ગણાવે છે કેમકે અકબર
જ્યારે દરેક ધર્મ પર એકસરખી નજરે જોઇ
લાઇખાધીનો વધારો કરતો હતો ત્યારે ઐરંગ-
ઝીબને પોતાના ધર્મનું અધિગુજવન હોવાથી
તેણે પારકા ધર્મવાળાઓ પર આગળ ગુજવન
સ્વાતંત્ર્ય આપી રાખ્યું નહતું. ઐરંગઝીબે પો-
તાના હાથમાં દીલ્હીની ગાદી કેવી રીતે મેળવી
તે દ્રષ્ટ અને હંદ સૌ દેશ જાણે છે. અને તે
વિસ્તારીને જણાવવાની હું જરૂર જાતો નથી.
ખાજીથી બની રાકશે તો તેમાંના ધણી રસમય
બનાવો રજૂ કરીશ. મહાન અકબરને તેની
જીંદગીમાં સતાવવાનું તેના બેટા સલીમે ઓછું

કર્યું નહતું. સલીમે બંડ વટીક ઉઠાવ્યું હતું.
પરિણામ એ આવ્યું કે સલીમ જેહાંગીરના-
નામે ગાદી પર આવ્યા પછી તેની જીંદગીમાં તેને
દીકરાઓનું મુખ મળ્યું નહિ. તેના દીકરા
શાહજહાંએ જે વાર તેની સામે બંડ ઉઠાવ્યું
શાહજહાં ગાદી પર આવવા પછી તેનાથી
તેવેજ દાલ થયો. તેના ચાર દીકરા હતા. વડા
બેટાને પોતાની પાસે રાખી તેણે ત્રણેને જૂદા
જૂદા પ્રાંતોની સુબાગીરી સોંપી હતી. આ પછી
આદશાહ ખીમાર પાતા અધાધીનો લાભ
લઇ રહ્યો લાઇઓ ગાંદી મેળવવા વડા લાઇ પર
હી આચ્યા. દારાએ પોતાના લાઇ શુગને તો
દરાઓ પણ ઐરંગઝીબે દ્રષ્ટ કરી. પોતાના
બેળા લાઇ મુરાદને બનાવી પોતાની સંકર્ષ
લીધો અને જાનેએ મળી દારાને જે લાઇમાં
દરાવી આગ્રા પર ઘેરા લાલી તે લીધું તે
પોતાના બાપને કેદ કર્યો. હવે ઐરંગઝીબે કાંઈ
તાલ તલાવત કરી મુરાદના લશ્કરને પોતાની
પગમાં લઇ મુરાદને જીંદગીભર કેદમાં નાંખ્યો
અને સ્વારજ દીલ્હીના શાહનશાહ તરીકે પોતાનો

રાજ્યાભિષેક કરાવ્યો. આટલી ટુંક વિગત રજૂ કરી હું હવે ઔરંગઝીબના રાજ્યની શરૂઆતના મૂળ મુદ્દાઓ પર આવીશ.

સાહસદત.

આ ત્રીજું વોલ્યુમ કે જેમાંનો અગ્રે ઉતારો કરવામાં આવનાર છે તે તૈયાર કરતાં ગ્રેફેસર સરકારને લગભગ સાડાત્રણ વર્ષ થયાં છે. આ પુસ્તક કાંઈ અલ્પદેશીય લખવામાં આવ્યું નથી પણ ફારસી, મરાઠી ને અંગ્રેજ લેખોનો ખાસ કરીને આધાર લેવામાં આવ્યો છે ને દરેક ખતાવની જરૂર કરીને સાહસદત આપવામાં આવી છે જેથી કોઈપણ જાતના વસવસાનું કારણ રહે નહિ ને તેના લેખક સામે ખોટી ધૂજ ઉતારવાનું કોઈ અગત્યને બને નહિ.

રાજ્યના બે વિભાગ.

ઔરંગઝીબના રાજ્યના મુખ્ય કરીને પન્ચીસ પન્ચીસ વર્ષના બે ભાગ થયલા છે. જેમના પહેલા ભાગ તેણે ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં મુજબે હતો ને બીજો દક્ષિણમાં ગાળ્યો હતો. શરૂઆતમાં બંધી ધમાલ ઉત્તર તરફ હતી. તે વેળા દક્ષિણ કશી ગણતરીમાં હતુંજ નહિ. તે પછી સાહનસાહ પોતાની દરબાર, કુટુંબ અને લશ્કરના મોટા ભાગ સાથે દક્ષિણમાં આવી વસ્યો હતો એટલે પાછલા ભાગમાં ઉત્તરનો ભાગ ખીન અગત્યનો જેવો થઈ ગયો હતો. અલગત રાજ્યસત્તા ત્યાં ચાલુ હતી પણ દખ્ખણમાં હોવાથી દીલ્હી, આગ્રા અને લાહોરની બચ્ચતા સહતર ઝોણી ચર્ચગઈ હતી. આ મોટાં શહેરો સુકતાં ઝાકતાં થઈ પડ્યાં હતાં. દખ્ખણમાં સાહના અમીર ઉમરાવો સાથે રહેવાથી ઉમરાવો એટલા બધા કંટાળા ગયા હતા કે તેઓમાંના એકે બાદશાહને તેને તેને એક વર્ષ દીલ્હી ખાતે રહેવાની પરવાનગી આપે તો તે એક લાખ રૂપા તીન્નેરીમાં બરવા તૈયાર થયો હતો. રાજપુત સીપાહો પોતાનાં વતન અને

કુટુંબથી દુર પડી જવાથી પોતાની ઝોલાહ માટે ચિંતામાં પડી ફર્યાદ કરવા લાગ્યા. વડા વજીર પણ કુનેહથી બાદશાહને સમજાવ્યો હતો કે દખ્ખણમાં જીત મળી હતી એટલે ફતેહ સાથે દીલ્હી જવામાં કશી અડચણ નહતી પણ જલ્દી ઔરંગઝીબ જરાએ સમજ્યો નહિ. તે તો માં રાહાઓને ખીલા ઉપાડ કરવા માંગતો હતો. તેમાં તે શબ્દો નહિ ને આખરે ત્યાંજ મોતને શરણ થયો.

ઉત્તરમાં આક્રમ.

બાદશાહ દખ્ખણમાં જઈ વસ્યો તે વેળા ઉત્તર તરફ શરૂઆતમાં તો બધું સરળ રીતે ચાલ્યાં કર્યું પણ ધીરે ધીરે બાદશાહની નજર ઝોણી થવા સાથે સુનંદા અમલદારોને દખ્ખણ તરફ જવું પડવાથી ત્યાં અધાધુંધી શરૂ થઈ હતી. મુળ ધંરીબ થતી ગઈ અને શીમત વર્ગ નીતિ-રીતિમાં બહુજ ઉતરતી પંકિતપર આવી જઈ બ્રષ્ટ થવા લાગ્યો. તે પછી કેટલાક લાગેશમાં મારામારી ને કાપાકાપી શરૂ થઈ અને અદારમાં સૈકાની ઉત્તર હિંદની તે ન મોટી ખુનરેજી "તરીકે અચુક ગણાઈ. ઔરંગઝીબની જીંદગીનાં છેલ્લાં વર્ષોમાં ઉત્તર હિંદુસ્તાન તેને મનથી દખ્ખણની લડાઈઓ માટે જોઈતા પૈસા મેળવવાનું ફક્ત એક સાધન જેવું હતું.

શરૂઆતની ખુનરેજી.

ઔરંગઝીબના પહેલા અરધાં રાજ્યની ઉત્તર તપાસ લેતાં પહેલાં તેની અંગત દિલચાલો વિગતો અગ્રે ટુંકમાં રજૂ કરીશ. તા. ૧૩ મે ૧૬૫૮ તા દીને પોતાના રાજ્ય પછી બીજો વર્ષ તેનો બારે માઠાકંથી રાજ્યાભિષેક થયો. આગ્રામાં સાહનસાહ કેદી હોવાથી ઔરંગઝીબ દીલ્હીમાં રતી કામ કરતો હતો. તેનાં લશ્કર ને સરદારોએ બધે બધે ફતેહ મેળવી હતી. દારાને ૩૦ ઓગસ્ટ ૧૬૫૮ માં મારો નાખવામાં આવ્યો; તે પછીના મે માસમાં સુબને હિંદની બહાર

કાઠવામાં આવ્યો. મુરાદબક્ષ ને સેપેરશીકાહ
(દારાનો બેટા) કેદમાં હતો. દારાનો વડો બેટા
સુલેમાન હથ છૂટો હતો પણ તેના મદદગાર
તેનેથી સમઝાવી બેટા થોડી દીલ્હી મોકલ્યો
(૨૭-૧૨-૧૬૬૦). બીજે વર્ષે મુરાદને મારી
નાંખવામાં આવ્યો (૪-૧૨-૧૬૬૧). તે પ-
છીના મે માસમાં સુલેમાનનો જન ગયો. બાદ-
શાહનો સૌથી વડો બેટા મહમુદ સુલતાન પો-
તાના કાકા સુલતેનજી મર્યો હતો. પણ તેને
જલદીથી પાછો લાવવામાં આવ્યો (૮-૨-
૧૬૬૦). અને તેની જીંદગી તુલીક એક કિ-
લ્લામાં ઠેઠી તરીકે રાખવામાં આવ્યો.

હિંદી તપાસ.

ઈ. સ. ૧૬૬૦ થી ઔરંગઝીબે દીલ્હીમાંજ
પોતાનો મુકામ કર્યો અને દુઆના ને બાગેમાં
મુસવીમ સત્તા હતી ત્યાંના ડેપુટીશનેની મુલા-
કાત લેવામાંહી. આ પરદેશી પરોણાને આજનાં
પાવા માટે તેણે પૈસાનો એવો તો જખરા ધુમાડો
કર્યો કે જેથી બધા અંગત ગયા. ૧૬૬૨ ના ફે-
બ્રુઆરીમાં સૌથી પહેલી મંડળી આવી તે અક્ટો-
બર ૧૬૬૭ સુધી ચાલુ રહી. સાત વર્ષના એાજા
ગાળામાં મુલાકાત લઈ પોતાના એલચીઓ મોક-
લી આપવામાં બાદશાહે ૨૭ લાખથી વધુ રૂપાનો
ખરચ કર્યો, જ્યારે અગ્યાર લાખ રૂપા તો કા-
શગરના રાજ્યે ઈ. સ. ૧૬૬૮ માં હિંદુસ્તાન-
માં આશરે લીધો હતો તેનેજ ફક્ત આખા
હતા. રાજ્યગાદી પર આવ્યાં પછી પાંચમે વર્ષે
(૮-૧૨-૧૬૬૨) તે દીલ્હી છોડી કાશ્મીર
ગયો. અને ૧૯-૧-૧૬૬૪ ને દીને ત્યાંથી પાછો
ફર્યો. ફેબ્રુઆરી ૧૬૬૪ માં શાહજહાં આગ્રામાં
મરણ પામ્યો. ત્યાં સુધી શાહજહાં વસતો હતો
ત્યાં સુધી ઔરંગઝીબે આગ્રાના નામ પર પૂજો
મુકબો હતો પણ આપની નિરંતર દુર થવા પછી
ફરી પાછો આગ્રા ખાતે (માર્ચ ૧૬૬૬) માં

તેનો અંતી ધણી લલકામાં રાજ્યાભિષેક થયો.
નવેમ્બર ૧૬૬૨ માં કાશ્મીર જવાની તૈયારી
કરતાં તેણે આગ્રાના કિલ્લામાંથી છેલ્લા ત્રણ બા-
દશાહનો સંગ્રહલો ખજાનો ખસેડી સલામતી
માટે દીલ્હી લઈ ગયો હતો તે પાછો આગ્રા
જન્યુન માટે રાખ્યો. તે ખજાનાના ૧૪૦૦ ગાડાં
ભરાયાં હતાં.

ઈ. સ. ૧૬૭૪ માં આફ્રિદીઓએ પેશાવર
નજીક મોટો ઝઘડો બરપા કરવાથી બાદશાહને
ત્યાં જવું પડ્યું. ૧૬૭૬ ની શરૂઆત મહારાજ
જયવંતસીંહ મરણ પામવાથી જોધપુરના રાજ્ય
પોતાની સાથે જોડવા બાદશાહ અજમેર ગયો
પણ રથોડોએ જયવંતસીંહના બેટા અજીત-
સીંહને કુનેદથી બચાવી લઈ મારવાડમાં બંડ
ઠીકાવું ને બાદશાહ સમાધી શક્યો નહિ. આ
પછી બાદશાહે હમેશને માટેજ દીલ્હી છોડ્યું.
બે વર્ષ તે રાજપુતાનામાં રહ્યો ને ત્યાંથી નીકળી
દખખણ તરફ ગયો જ્યાં તેણે પચીસ વર્ષ સુધી
સખત મેદનત કરી પોતાનો જન પણ ત્યાંજ
આપ્યો.

બાદશાહની માંદગી અને દ્રહતા.

પોતાના રાજ્યના પાંચમાં વર્ષમાં ઔરંગ-
ઝીબ અચાનક માંદગીને બીજાને પડ્યો, ને બી-
મારી કામ કરવાની તેની જીદ ને ધર્મના કર-
માનેને, રાજગી રહેવાની તેની ચીવટાઈને લીધે
જરૂરી વધી ગઈ. (૧૦ એપ્રિલથી ૬ મે,
૧૬૬૨) રમજાનના આ દીવસો સખત ગરમ
અને લાંબા હતા. આ અપવાસનો માસ હોવાથી
બાદશાહના પોતાની તરસ છીપાવતો કે ના દીવ-
સના બીજાને મૂતો. તે તો આંખો વિચીને કામ
કરતો. જુદી જુદી બાબતોના તપાસ કરતો ને
હમેશની પેઠે પોતાની નેમાજ પઢવાનું ચુકતો
નહિ. તેની બંદગી પૂરી થતાં મધરાતે ચઢ જતી
હતી. તે પછી તે ને ખાનું લેતો હતો તે જાંદ

થોડું ને સુતરું હતું. આ પવિત્ર મહિનાના રવાજાને વળગી રહી તે કામ કરતો હતો. રાતના પથ્થુ તે બંધગી કરતો ને તેમ કરતાં ટોપમાં વળગી જતાં તો જાગ્રત થતાં તેના હાથમાંની દારૂડીના દાણા તે ફેરવતો હતો. થોડી ઉધ ને પુરતા ખોરાક વગર તથા સખત ગરમીને લીધે તે નખજો પડી ગયો ને તેના આખાં શરીરે દર્દ થવા લાગ્યું. રમગીમ માસ પૂરી થવા છતાં તેણે પોતાના આત્માને આરામ આપ્યો નહિ અને નળણી તખ્તવત છતાં સખત કામ કરવાની તેણે છદ્દ લીધી. ૧૨ મી મે ને દીને તેને સખત ખોખાર થઇ તે છતાં તે સુલાકાતના ઔરકમાં ગયો પણ ત્યાંથી તેને જાનનાખાનામાં ચાલી જવું પડ્યું. બીજે દીવસે ખોખાર વધી ગઇ. હડી-મોએ તેની નસ ખોલી લોહી ધણું કાઢવાથી તે વધુ નખજો થયો. તે ભારે અકાસ્તક કરવા લાગ્યો. કોઇ કોઇવાર તે બેભાન થઇને પડતો તો કોઇવાર મોતનું ઠંકું ઝાકળ તેના ચહેરા પર પુટી નીકળતું. રાત્રી સીએ તેનાં બીજાના આગળ ઉભી રહી કઇ ખજે તેનો જાન જાવ રહે તે તપાસવા લાગી. બધેબધે અંધાધુંધી ફેલાઇ ગઇ. તેના દોકરાઓ ગાદી મેળવવા માટે હરી-કાઇ કરવા લાગ્યા. તેની બહેન રાજનઆરા જે જ્ઞાનામાં સર્વોપરી હતી અને જેની મદદ બૈરંગઝીબને પોતાના વાદ્યો સામેની લડાઇમાં કીમતી થઇ પડી હતી તેણી ખડે પગે તે બીમારની બરદાસ્ત કરતી હતી. પોતાના અંગત સિવાય બીજા દરેકને તેણીએ ને બીમાર આગળથી દુર કર્યાં હતાં. બૈરંગઝીબના વડા બેટાની મા તે તેની પંદરી મહારાજ નવાજ્યાઇને ઓટલો ધરી તેણીના ઘણીના ઔરકમાંથી ખેંચી કાઢવામાં આવી હતી. જ્યાનક ખુનરેશ ને આશ્વ ફેલાવાની દરેકને ધાગતી લાગી. પાંચ દિવસ સુધી તેની બીમારી રહી. છઠા દિવસે બૈરંગઝીબે ૬૬ મન કરી બહાર દેખાવ આપ્યો.

સાતમે દીવસે તેણે ઉમરાવોની સુલાકાત લીધી. તે પછી બીમારી એક માસ રહી પણ કોઇને ગલાવાતું કશું કારણ રહ્યું નહિ. તા. ૨૨ મે ને દીવસે તે પોતાનાં તખ્ત પર બેઠો ને બે સુકરવાર સુધી લાગત તે જામે મરજીમાં જાહેર રીતે નેમાઝ પઢવા ગયો. તે જો જોઇ જોદમત કરત તો જલદીથી સારો થાત પણ તે તો દીલમાં તાવ સાથે જલદા નીકળતો ને કામ કરતો હતો. તેથી ઘણેબધી ખોખાર આરામ તેને થયો. તેની દ્રવતા ને ગજબ જેવી હિમતને લીધે હિંદમાં ખુબ મરકી ફેલાતી સાફસાફ અટકી ગઇ હતી. તેનાથી બધાં ડરતાં હતા તેજ કારણે જ્યાંસુધી તેનાં મોતની પાકી ખબર સાંભળે નહિ ત્યાંસુધી આગળ પગલાં ભરી શકતા નહતાં પોતાની તખ્તવતના સુધારા અર્થે તેને કારમીર જવાની ખાસ સલાહ મળી હતી.

કારમીરની સુલાકાત.

બૈરંગઝીબે પાછળથી કોઇમી વખતે કારમીરની સુલાકાત ન લીધી હતી તેનાં કારણમાં એવું જણાવવામાં આવે છે કે તેની પહેલી સુસાફરીમાં જ્યાનક અકસ્માત જાનતો સહજમાં જગી ગયો હતો. " પૌર પંજલની ખીલુમાંથી પસાર થતાં એક હાથી ધારતીથી બેબાકજો બની પાછો ફર્યો ને વડોજ્યાની પેઠે તે બીમયાર તરફ દોડ્યો. તેના અસાધારણ હુમલાથી કેટલીક હાથણે ને માથુણે ખાલીઓમાં ગગડી પડ્યાં. ત્યાં તેમનો એવો તો મુશો થઇ ગયો કે તેમનું એક હાડકું પણ સલામત રહ્યું નહિ. બાદશાહને આ ખબર મળતાં તે ઘણા દીલગીર થયો ને ફરી તેણે કારમીર જવાનો વિચાર કર્યો નહિ.

ફરંગીની ગળખડ.

આ પછી બૈરંગઝીબ અને તેના સરદારોએ ક્યાં ક્યાં ને ફરી ફરી છતો મેળવી તેની વિગતવાર નેવિ આપે છે પણ તેની કુદી નોંધ ઇતિ-

કાસોમાં હોવાથી હું હાં તે રજુ કરવા માંગતો
 નથી. બધા મોગલ બાદશાહોની પેઠે ઔરંગઝીબ
 છોકરાઓની બાળપણમાં અસુખી હતો. તેને ધાસ્તી
 હતી કે રખે તેના મરહુમ પીતાની લવિષ્યરાણી
 તેના બાળમાં ખરી પડે કે જેથી ચાલ તેણે પો-
 તાના બાપ તરફ ચલાવી હતી તેથી જ ચાલ તેના
 દીકરાઓ તેની તરફ ચલાવશે. આ લાય સાથે
 તેણે આખા જીવનની તુલીક પ્રપંચો બેટ્યા હતા
 અને પોતાના બેટાઓ તરફ શકમંદરૂકી તેમના
 પર નસુસો રાખ્યા હતા. એટલું જ નહિ પણ
 તેમની દરેક ક્ષતિયાઓની ખારીક ખગર તે રા-
 ખતો હતો અને જરાએ ખામી જણાતાં તેમને
 સખત ઠપકો આપી દાખીજ મુકતો હતો. તેનો
 પડો બેટો મહમુદ સુલતાન ૮ જુન ૧૬૫૯ માં
 તેનો આશરો છોડી તેના ભાઈ સુલતાને જઈ
 મળ્યો હતો. તે આઠ મહિના પછી બાપના આ-
 શરમાં આવતાં તેને ગાદીચરના કિલામાં કેદ
 કરવામાં આવ્યો. કોષ કોષ વાર બાદશાહ ચિત્ર-
 કારોને મોકલી તેની જામી ચિતરી મંગાવતો
 હતો. બાપ આ રીતે પોતાના બેટાની તબ્યતલી
 ખતર રાખતો હતો. બાર વર્ષ પછી નરિય દેવી
 તે અભાગ્યા જવાનપર પ્રસન્ન થઈ. ૧૬૭૨ ના
 ડીસેમ્બરમાં તેને દિલ્હીના કિલા સલીમગઢમાં
 લાવવામાં આવ્યો ને ત્યારે જ બાદશાહે તેની મુ-
 લાકાત લીધી. ઔરંગઝીબ સુલતાનને દરબારમાં
 લાવી પોતાના બીજા બેટા મહમુદ મુઆઝમની
 આશાઓ ભટ્ટ કરવા માંગતો હતો જે વડા ભા-
 ઇની બદખતીને કારણે લઈ પોતે ગાદી વારસ
 જેવો પોતાને ગણી બેઠો હતો. પણ તેની હાલત
 ચાલચલણ ઔરંગઝીબની પસંદગી પામી નહતી.
 મહમુદ સુલતાન જ્યેઠા યતાં શાહી મહેરબાનીને
 લીધે ખુશ મનુષ્ય કરવા લાગ્યો. તેને ૧૬૭૨ ના
 ડીસેમ્બરમાં મુશાહની બેટી દોસ્તદાર બાનુ સાથે
 તથા ૧૬૭૫ ના ડીસેમ્બરમાં કીરાતાવારના પ-
 દાદી રાજની બેટી શુતદેવી બાઈ સાથે પરણા-

વવામાં આવ્યો. ગાદી વારસ તરીકે તેજ રહે
 તેમ જણાવું હતું તેવામાં કમનસીબે ૩-૧૨-
 ૧૬૯૬ માં તેનું મરણ થયું.

વડા ભાઈના મરણ પછી બાદશાહના જ-
 મણા હાથ પરની બેઠક મુઆઝમને મળી જે ઇ.
 સ. ૧૭૦૭ માં ઔરંગઝીબ પછી બહાદુરશાહના
 નામ હેઠળ ગાદીપર બેઠો હતો. વીસ વર્ષની વયે
 આ જવાનને દખ્ખણના સુબા તરીકે મોકલવામાં
 આવ્યો હતો જ્યાં તે દશ વર્ષ રહ્યો હતો. તે
 અરસામાં અવારનવાર પોતાના બાપને મળવા
 આવતો હતો. ઇ. સ. ૧૬૭૦ માં તે જન્મજામાં
 આવી પડ્યો. એમ કહેવામાં આવે છે કે ખુશા-
 મત્યાઓની ઉશ્કેરણીથી તે જવાન ઘણો ઉદ્ધત
 ને સ્વતંત્ર અવાસનો થઈ ગયો હતો. બાદશાહની
 કાગળોની અસર ન થવાથી તેણે શાહજહાની
 માતા નવાબ બાઈને તેને કેકાણે લાવવા મોકલી
 અને તે સાથે એક અગત્યદારને મોકલી સખત
 ઠપકો કઢાવ્યો. તપાસમાં જણાવું કે મગેલી
 ખતર કેવળ ખોટી હતી. શાહજહાનો પોતાના
 બાપ તરફ વફાદાર હતો. તે જવાનને નમ્ર અને
 દીલસોજ પત્ર લખ્યો કે તુરત બાદશાહે તેને
 પાછો પોતાની મહેરબાનીમાં લીધો. તે છતાં
 તેના પરથી શક ઓછો થયો નહિ કેમકે શીવાજીને
 તાબે કરવામાં તે ફાળો નહતો તથા તેના ઉદ્ધત
 મદદનીશ દીલીરખાન સાથે તેને ચાલુ ગ્રંથો
 થતો હતો. તેને ૧૬૭૩ ના જાન્યુઆરીમાં મુઆ-
 ઝીરખી ખસેડવામાં આવ્યો અને બાદશાહે મુ-
 લતાનને પોતાની મહેરબાની લઈ બતાવ્યું કે તે
 પોતે ચાહે તેમ કરી શકી જેને જેઠાએ તેને સ્વ-
 ડાવી શકે તેમ હતું. તા. ૧૫-૧૦-૧૬૭૫ ને
 દીને તેને શાહ આલમનો મોટો ખેતાબ આપ-
 વામાં આવ્યો ને તે પછી તેણે બાદશાહની મહે-
 રબાની ઘણી અમ્મી રીતે ભોગવી. એવલોકાંગના
 ધેરા વખતે શાહ આલમનો દુશમન સાથનો
 પત્રવ્યવહાર પડ્યાઈ ગયો જે પરથી જણાવું કે

જેસાની લાંચ લઇ તે જવાને લકાઇના કામમાં હીલ નાંખી હતી. હૈદરાબાદની હુદતો ખાનને શાહી ખાનનામાં મુકયાને બદલે તે પોતે ગદારી ગયો હતો એવું તોહમત તેના પર મુકાર્તા તા. ૨૦-૨-૧૬૮૭ ને દીને તેને તેના દીકરાઓ સાથે પકડી કે માં નાંખવામાં આવ્યો. તેની માનીતી બેગમ તુર-ઉન-નીસાને બાદશાહના હુકમથી જાનાનખાનાના ખોળાઓએ અપમાન કર્યું ને તેણીનું છૂટાપણું ખુચ્વી લીધું. તેણીની દોલત લઇ લેવામાં આવી ને તેણીના વડા નોકરને રીયાવી રીયાવી મારી નાંખવામાં આવ્યો. શાહ આલમ પરનો કાણુ ધણીજ રમુચ પણુ સંભાળ ભંરી રીતે ધીમે ધીમે ઓછા કરવામાં આવ્યો. તા. ૬-૫-૧૬૯૫ ને દીને તેને છૂટા કરી મુલતાન અને ત્યાંથી અધ્યાનિસ્તાન સુધા તરીકે મોકલવામાં આવ્યો. તે બહાદુર કે મગરૂર હતો નહિ. તેનો જુસ્સો આ વેળા સદંતર કચાઇ ગયો હતો. તે હવે દોંગ કરી પોતાના બાપને કમી જાનાનખાનામાં પડી રહેવા લાગ્યો. બાદશાહ વટીક તેને હીચકારો કરી જણાવતો હતો.

શાહઆલમ પરનો ક્રમ મહેરબાનીનો લાભ મહમુદ આઝમે લીધો. આં શાહઅહમદ પોતે છંદાની લોકી ધરાવવા માટે મગરૂર હતો. તેની માતા દિજાનના સફાવી વંશની શાહઅલી હતી. તે ધણેજ લલકો ને વુંદ હોઇ પોતાના જુસ્સા કે ગુસ્સા પર કાણુ રાખી શકતો નહતો. તે પોતાના બાપની વટીક દરકાર ન કરતો હતો. બ્યારે તે છેડતો ત્યારે પોતાની બેાપ ચલાવતો હતો. આરંગઝીબની મહેરબાનીથી તે વધુ ફાટી ગયો હતો. આરંગઝીબ તેના પર તેમજ તેની આં તે દારાની બેટી જલાનબેગ બાબુ અને તેમના બેટા બીદ-રજા પર ધણી સારી મહેરબાની બતાવતો હતો. ઈ. સ. ૧૬૭૦ અરદાબાદના સુબા મીરખાન સાથે મળ્યા આઝમે સ્વતંત્રતાનો છુટાછેલાવવાનો વિચાર કર્યો હતો. બાદશાહને ખબર મળતાં

હસીને તેણે વાત ઉઘાવી દીધી પણ થોડે દીવસે મીરખાનને તેના ઓઢા પરથી દૂર કરી તેની માલ ચીલકેત જપત કરી. બાદશાહના બધા છોકરાઓમાં એકલો આઝમજ કેદખાનું બો-જવતાં બચી ગયો હતો. બાદશાહની મહેરબાની તે સીધતપી ટકાવી શક્યો હતો. ૧૬૯૩ માં તે લખાનક ખીમાર થયો તે વેળા બાદશાહે જાતે તેની સારવાર કરી હતી જેથી તે તેને વધુ બંધાતો થયો હતો. આઝમને તા. ૩૧-૭-૧૬૮૧ માં શાહે આદીજાનો ખેતાબ આપી શાહઆલમ જેવો મોટો બતાવવામાં આવ્યો હતો. શાહ આલમની પાસી થતાં તેની બાદશાહના જમણા હાથ પરની જગ્યા આઝમે લીધી હતી. શાહઆલમના છૂટકારા પછી તા. ૫-૫-૧૬૯૫ ના ઈ-ઉલ્લીનરને દીને બીજાપુરની મોટી મરજદમાં શાહઆલમ ને આઝમ વચ્ચે બાદશાહના જમણા હાથ પર બેસવાનો મોટો ઝઘડો થયો હતો. બાદશાહે સીકત કરી શાહઆલમને મરજદમાં પોતાની સાથે લઇ જમણા હાથ પર બેસાડ્યો ને આઝમે આવી તેને ઉઠાડવા માંગ્યો ત્યારે તેને હાથ પકડી પોતાના ડાબા હાથ પર બેસાડ્યો. નેમાઝ પૂરી થતાં બાદશાહે શાહઆલમને જૂદે દરવાજેથી મોકલ્યો ને પોતે આઝમને લઇ આગલે દરવાજેથી ગયો. એ ઠીકજ થયું નકર મસ-હદમાંજ મોટો ઝઘડો બરપા થવાની દરેક વચી હતી.

આફીખાન પોતાની નોંધમાં જણાવે છે કે આઝમને છોડવાની ખબર મળતાં આઝમે જમણે તોફાન જગાડ્યું હતું. તે બંડ કરવા તૈયાર થયો હતો અને ખારી ચઢ્યાર થઇ હતી. બાદશાહે એ એકાંત જગ્યાએ આઝમને તેના બેટાઓ સાથે બોલાવ્યો ને જાણે તે પોતે આઝમના તાગમાં જવા માંગતો હોય તેમ બતાવી એટલું જ જણાવી જવા લીધો કે પોતાના વડા બાદશાહને તે પ્રગતો નથી તે માટે તેણે પોતાને

સીબદાર ગંજુવો. આઝમની સ્ત્રીઓએ તો તેને મુવેલોજ માન્યો હતો અને તેઓ રહ્યા ને કુટવા વાગ્યાં હતાં. આઝમને આ પુરતું શિક્ષણ હતું. પાદશાહનું કાગળ મળતાં હમેશાં તે ધુન્નતો હતો. તેણે તે પછી કશુંએ કયું નહિ. ઇશ્વર-દાસના જણાવવા મુજબ ૧૬૮૩ માં દીલીરખાન સાથે મળી પાદશાહ સામે કાવતું રચવાનો નૂડો આરોપ તેના પર મુકાયો તે વેળા તેણે એટલું તોફાન કયું કે પાદશાહને તેને દીલાસો દેવાની ફરજ પડી.

પાદશાહ સામે જે ખુદલું જાંડ થવા પામ્યું હતું તે તેની સૈથી વધુ માનીતા ને લાડકા બેટા મહમુદ એકબરતું હતું. આ શાહજહેન શ્યારે એક માસનો થયો ત્યારે તેની માતા દીલ-રસખાનું ગુજર પામવાથી પાદશાહ તેમજ તેના આખા ઘર ખટલાએ તેને અતી ધણા લાડ ને વહાલથી ઉછેર્યો. તેની વડી બહેન ઝીબ-ઉન-નીસા તો ગોમા તેના પર જાન આપતી હતી અને કા-ખી જાતની મદદ કરવા તૈયાર હતી. પંદર વ-ર્ષની હિમરે આ જવાનને દારા શકીહની પૈત્રી સાથે પરણાવવામાં આવ્યો ને ચાર વર્ષ પછી તેને મુઆમીરી મળી. ૧૬૭૯ તે પાદશાહ સાથે રાજપુતો નેડેની લડાઈમાં ગયો ને ત્યાર પછી તેને લશ્કરી સરદારી મળી. તે હવે ખુશામત્યા ને બદમાશ સલાહકારોને વશ થવાથી પોતે પાદ-શાહ તરીકે પોતાને ઓળખાવી ઈસલામના કા-પદાઓનું અપમાન કરવા માટે મોતાના આપને ગાદીએથી ઉઠાડી મુકવાનું જાહેર કરી તેની સામે લડાઈ કરવા જન-સુઆરી ૧૬૮૧ માં બ-હાર પડ્યો. તેમાં તેની સદતર દાર થવાથી આ કમનસીબ જવાન નહાસી મરણા રાખી રાંભા-છની દરખાસ્તમાં ગયો ને ત્યાંથી વધુકે જંગલો ને આકતો વેડી તે આખરે ધરાનની દરખાસ્તમાં ગયો. ધરાનના શાહે તેને તેના ભાઈએ સામે ગાદી માટે દાવો કરવા લશ્કર ને પૈસાની દરેક

મદદ કરવી કેલુદ્યું પણ ખાંપની સામે લડાઈ કરવામાં મદદ આપવા સાફ સાફ ના પાડી. ઇશનની સરદાર પર રહી આ જવાન રાત દીવસ પોતાના આપતું મરણ થાય એવી બંદગી ગુમ-લાગ્યો. ઔરંગઝીબને આ વાતાની ખબર મળતાં તે હસીને બોલ્યો.

‘કાંણુ જાણે છે કે હું પહેલાં મરું છું કે જો. નસીબનાં નખરાં ઔર છે.’

અને બન્યુળી તેમજ તે આપડો જલદીથી ગુજર પામ્યો. ન્યાસુધી તે છવ્વો ત્યાં સુધી ઔરંગઝીબને તેમજ શાહઆલમને જખરો તર-ખાટ તેને માટે હતો.

પાદશાહનો સૈથી નાનો દીકરો મહમુદ કામગણ જેનો જન્મ તા. ૨૪-૨-૧૬૬૭ માં થયો હતો તેને પણ ૧૮૯૮ માં સાત મહીના સુધી બદમાશી કરવા માટે કેદમાં રાખવામાં આવ્યો હતો.

પાદશાહની સૈથી વડી બેટી ઝીબ-ઉન-નીસા ધણીજ ઉંચ શક્તિની ઈવિ તથા જ્ઞાની આશયદાતા હતી. તેણીએ કારસીનું ઉંચ જ્ઞાન લઈ અરેબીકનો ઉંડો અભ્યાસ કરી, ધ-ણીક કાવ્યો મખફીયા ને છૂપી એ તખલ્લુસ લેખન લખ્યાં હતાં. ઓગણીસમાં સૈકાના કેટ-લાક ઉર્દુ લેખકોએ પાદશાહની દરખાસ્તમાં આશીશખાન નામના હિમરાવ સાંચે લેણીનો આડો સંજોગ હોતો એવું જણાવ્યું છે, પણ તે વિગત સરતાપા ખોટી છે ને ઇતિહાસિક વિગતો સાથે સરખાવતાં તેમ બની રહેજ નહિ એમ ખુદલું જણાય છે. તેણી પોતાના ભાઈ મહમુદ એકબર પર અજબ મહેરબાન હતી અને તેણે બંડ કીધું ત્યાં સુધી તેની સાંચે પત્ર વ્યવહાર ચલાવતી. આ કારણે તેણીના આપનો ભારે ગુસ્સો તેના પર હતો. તેણીની ગીલકત તથા ચાર લખતું વાપરું પેનશન જપત કરવામાં આવ્યાં, અને

હીને ઇ. સ. ૧૬૮૧ થી ૧૭૦૨ તેણીની જંગમી સુધી સધીમગદમાં કેદ રાખવામાં આવી. તેણીના પોતાની ખજાર મળતાં બાંદશાહ પાસે મરણુના કાંઠે આવી રહેલો હતો તે દુસ્તકિ સુધે રહ્યો ને તેણીના આત્માની શાંતિ માટે હુમ પેસા પેરી ખેરાત કરાવી.

ઐરંગઝીબની ખીજ બેટી ઉન્નત-ઉન-નીસા પણ કુંવારીજ રહી હતી. તેણીએ કહે છે પોતાનાં લગ્નનો ખરચ પોતાના બાપને કુસલાવી પોતે લીધો હતો અને તેમાંથી દીલ્લીની જાણીતી “કુમારી મરજુદ” બાંધી હતી. પોતાના બાપની દુખખજુની મુલાકાત વખતે તેની સારવાર કરવામાં તેમજ તેના જવાનખાનામાં દેખરેખ રાખવામાં તેણીએ જંગમી પૂરી કરી હતી. તેણી જહાંગીરા જેવી વિખ્યાત નહિ પણ કાંઈક વધુ સુખી હતી.

ઐરંગઝીબ આગલા રીત રીવાજ મુજબ પોતાની છોકરીઓને કુંવારીજ રાખવાનું પસંદ કરતો નહતો. તેની ખીજ બે બેટીઓ મહેર-ઉ-નીસા મેઝુબદત ઉનીસા ને પરજુ-વવામાં આવી હતી જ્યારે ત્રીજી બદ-ઉનીસા માટે લાયક વર મેળવવાની તજવીજ થતી હતી તેવામાં તે બાપડીનું મરણ નીપજ્યું.

તેની બહેનો.

ઐરંગઝીબની સાથી વડી બહેન જહાંગીરા તેના બાપ દારાની મદદગાર હતી. ૧૬૫૮ માં ઐરંગઝીબ ને મુઘલને બાપ સાથે નાંદ લગવા બદ્ધ સમગત્યા હતા. મુસેદની ચરતો લઇ તેણી પોતે તેમની આમા ખાતેની લસરી છાવણીમાં ગઇ હતી અને જ્યારે તે ના પાડવામાં આવી ત્યારે તડ ને ફડ તેમને સખત તાનાબનીથી વિરોધ મુક્યા હતા પોતાના બાપએ તરફની દોષને ને પૂરાપણું મેળવવાને બદલે તેણી ખુશીથી પોતાના બાપ સાથે કેદી જેવી રહી હતી.

તેણીના બહા ગુણોને લીધે તેણી આ દુન્યામાં આચાર અર્થ હતી. તેણીએ ત્રણવાર કરગરીને અરજ કરી ઐરંગઝીબને માફી બક્ષવા શાહજહાંને સમગત્યા હતો. બે વાર તો શાહજહાંએ બારે ગુસ્સો કરી ના પાડી હતી. પણ ત્રીજી વાર તેણીની સમગતવટ ફાવી ને પોતાનાં મરણુ આગમજ શાહજહાંએ ઐરંગઝીબની કુછતા લખીને માફ કરી હતી. શાહજહાંનાં મરણુ પછી ઐરંગઝીબ આગ્રામાં આવ્યો ત્યારે જહાંગીરાને ચાલુ મળતો રહ્યો ને તેણીને રાજ્યની વડી બાતુ બતાવી. બધા અમીર હમરાવો કિલામાં જઈ બહારથી તેણીને સલામ કરી આવી પોતા પોતાનાં નજરાણાં મોકલતા હતા. પોતાના ખીજ વખતના રાજ્યાભિષેક વખતે ઐરંગઝીબે તેણીને એક લાખ સોનાના સિકા બેટ કપાં (હાલના રૂપા ચૌદ લાખ) અને તેણીનું વાર્ષિક લવાજમ વધારી સત્તર લાખનું ક્યું. આ બાતુ માનપાત તેણીની આખી જંગમીસર ચાલુ રાખવામાં આવ્યું હતું. તે સમયની તેણીને દીલ્લી પણ લાગ્યો હતો. ત્યાં રહેવા તેણીને એક લખ મહેલ આપી પોતાના મુનંદા મદદગારોને તેણીની સેવામાં રાખ્યા હતા. દારાની નાવારસ બેટી જહાંગીરાબાતુ જે તેણીની માનીતી હતી તેને મંદમુદ આજમ તે ઐરંગઝીબના ત્રીજા બેટા સાથે તેણીએ બારે ઠાકથી પરજુતી. મુઘલની બેટીઓ પણ તેણીને વહાલી હોવાથી તેમને પોતાને લાં રાખી તેણીએ શાહજહાંએ સાથે પરજુતી હતી. દિંદો રીતરીવાજ મુજબ તે વેળા રાજ્યની વડી બાતુ તરીકે શાહજહાંની ધૂણીપાણી ગણાતી નહતી પણ તેની માતા કે વડી બહેન ગણાતી હતી. પોતાની માતા કે વડી બહેનને કુછ કરતાં સંસારી રીવાજ મુજબ શાહજહાં પોતાની સ્ત્રીને મોટાઇ આપી રાકતો નહતો. આ કારણેજ એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે વિધવાઓ અને બુદ્ધી બાતુઓ દીલ્લીના મહેલમાં રાજ્ય કરી આખાં દિંદ પર સત્તા ચલાવતી હતી.

શાહજહાં ગાદીએ બેઠાં ત્યારે આ રીવાજ તેણે ચલાવ્યાપર મેલ્યો હતો. તુરજહાં તેની હડ- હડાી વેરી હતી ને તેને મુલેલો. જોવા માંગતી હતી એટલે તેણીને એકાંત છંદગી ગુજરતી પડી હતી. આ કારણે શાહજહાંની માનીતિ બે- ગમ મુમતાઝ મહાલ તેણીનાં છઠ્ઠાં ચાર વર્ષ બાદશાહ સાથે રાંત્ય કરી ગઈ હતી. તે પછી જેહાંનારાએ સત્તાવીસ વર્ષ સુધી પોતાના બા- પનો ઘરખટલો ચલાવ્યો હતો. તેણીને બેગમ સાહેબ અથવા 'અતી ક્રિષ્ટ શાહનવાદ' તેમજ પાદીશાહ બેગમના ખેતાજ આપવામાં આવ્યા હતા. શાહજહાંના કેદ થયા સાથે તેણી આઠ વર્ષ સુધી તેની આગળની આગળજ રહી હતી, તેનાં મરણ પછી ઔરંગઝીબે ફરી તેણીને બહુ માન આપ્યું. તા. ૬-૮-૧૬૮૧ ને દીને તેણી ગુજર પામી. તેણીની મોટી ઉમરને મોટા આ- હાને લીધે ઘણીવાર જ્યારે કોઈપણ ઔરંગઝી- બને એક બેસ પણ બેસવાની દિમત કરતું ન હતું ત્યારે તેણી ખરેખરી કહી ગોણી પીરસતી હતી. તેણીનાં મરણથી ઔરંગઝીબને ઘણું લાગ્યું હતું.

જેહાંનારાની નાતી બહેન રાશનઆરા તો ઔરંગઝીબની મોટી મદદગાર હતી. તેણીએ જનતાનખાનામાં તેના વિરૂદ્ધ થતી ખટપટો દબાવી દીધી હતી. ઔરંગઝીબની તે સૌથી માનીતિ હતી. જેહાંનારા પોતાના દરજ્જાપર પાછી આવી ત્યાં સુધી તેણી જનતાનામાં બે કુદમ ચલાવતી હતી. બાદશાહે પોતાના પહેલા રાજ્યાલિખેક વ- ખતે કોઈનાં પણ કરતાં તેણીને કિમતી ને મોટી બેઠ કરી હતી. ઔરંગઝીબની ભયાનક માંદગી વખતે રાશનઆરાએ પોતાની સત્તાનો જ્યારે એર ઉપયોગ કરી શાહનવાદ આગળે ગાદીએ

બેસાડવાનો તાગડો રચ્યો હતો. ઔરંગઝીબ જ્યારે સાન્ને થયો ત્યારે સુબાઓ, હાકીમો અને સરદારો પર બાદશાહી મહેર સાથે રાશનઆ- રાએ લખેલો હુકમ કે હવે પછી શાહનવાદ આ- ઝમને સુલતાન ગણવેા તે જોતાં તેને લારે ગુસ્સો થયો ને ઔરંગઝીબની મહેરઆતી આઠી થઈ ગઈ હતી. મનુસીના જણાવતા મુજબ તેણીની ખરાબ ચાલથી ખીજવાઈ ઔરંગઝીબે તેણીને એર આપી મારી નાંખી હતી પણ તે માનવા જેવી નથી. તેણી ઘણી લલી ને ઉમદા છગરની હતી અને પોતાના લાઇપર તેણીનો અધાગ પાર હતો.

કુદુખી જોડાણ.

ઔરંગઝીબે પોતાના છોકરા છોકરીઓનાં લગ્ન પોતાના મરહુમ લાઇઓના કુદુખમાં કરી બધાને એકમેક સાથે જોડી મુક્યાં હતાં. તેના વડો ખેટા મદમુદ સુલતાન સુલ્તાની મુલકખ બાનુ નામની બેટી સાથે પરણ્યો હતો; અને તે પછી મુરાદની દોસ્તદાર બાનુ સાથે પણ તેનાં લગ્ન થયાં હતાં. તેના ખેટા આઝમ દારાની બેટી સાથે પરણ્યો હતો. અકબર દારાના દીકરાની દીકરી સલીમા સાથે પરણ્યો હતો. બાદશાહની બંને બેટીઓ મરાં ને મુરાદના બેટાઓ સાથે પરણાવવામાં આવી હતી અકબર બંડ કરીને જ્યાં પછી તેની બેટીઓને તેના લાઇ શાહ આ- લમના દીકરાઓ સાથે પરણાવવામાં આવી હતી. આ પ્રમાણે તેણે આખું કુદુખું યુગ્મજીવી મુક્યું હતું.

(ખીને વાંચવા જોગ લાગ આવતામાં)

લાગદયા.

પારસી બાનુ લુપીન !

દીવસની ભુખ અને રાતની ઉંઘ વીસરાવી મેલે તેવી અને
હાથમાં લીધેલી પગે મુકવા નહીં ગમે તે યાદમની
અતી મજેહદાર પાણીના અચાર જેવી
ચાલુ વારતા !

વાંચતાં વાંચતાં તમારા બાલ પાણુ પાકીને સરેદ થઇ જશે !

(લખનાર—સરસેકા ત્રીન પાંઉ).

પ્રકરણ ત્રેતાલીશમું.

(જેમાં જઈ પુગવું મુની ગેનું આદરજીને
ત્યાં વીઝીટ અને અનુપાસીથી છઠ્ઠ કરવા આદ-
રજાને તેમજ ગીટખી બેસવું મોંચું ગાની (:
માઈજીનું વધેલા મચ્છીના કટલેજ ઉપર).

“ ગધેડું બુક્યું કે ? ” બુઝોર્ગ બેહેરાં
ધનુમાયે પોતાની આયાને પ્રુછ્યું.

“ નહીંજ મોટાર આવી. ”

“ આની નહીં બોલ્યે, આપા. મોટો આપો
નહીં તો મોટાબાઈ શેઠ આપા એમ માનથી
બોલ્યે. ” ધનુમાયે વ્હાપણુ કાઢ્યું.

“ અરે નહીંજે આઈ, મોટાબાઈ ઘાના ?
મોટાર આવી, મોટાર ! મોટાર ! ધનુજીની
ગારી ! ”

“ દીરજીની બાઈ દોણ ? ” બટ્ટેરકુટ્ટે વગા
કુટ્યું.

ચડીજ આપડી આપા ! તેણી ખાસ ગળાંનાં
ફરદ મારે બે રૂપ્યા વધારે પગાર લેતી હતી;

પણ પેશાને શું કરે ? તેણીનાં ગળાંની ખરી કદર
ખાનાર આ ફાની જોદાનમાં કોમજ હોતું નહીં.
કોણુ હોય ?

પણ પહેલા મજલા ઉપર પધાન નંબર બે
મધેના રૂમ નંબર ૨૮ મધે ઉપરો વીનોદી વાદ-
વીવાદ ચાલી રહ્યા હતા તે દરમ્યાનમાં નીચલા
ખંખ મધે શું બન્યું જે આપણે જોઈએ હં ?

મુનાની ભવ્ય મોટર ત્યાં આવી ઘાગી ત્યારે
તેણીએ ધારયું હતું કે ચુપચુપ બારણામાંથી
અંદર દાખલ થઈ જઈને બનતી મુનોચરા મા-
ણુસોથી કરી લેતી પંજ નખખોદના ગીયા શેઠકરે
હોર્ન વગાડીને બનક કાચ્યું કોપ્યું. જેણું હોર્ન
વાચ્યું કે મુનહના રમેલા દરેક પધાન ઉત્તરાઈ
ગયા અને તુરત તેણીએ કહ્યું.

“ અરરર ગાનુજ આપરા બધા. પલાન
કેરવઠ બધુંજ હં ! રેક કેર ! હવે મેં કહ્યુંજ
તેમ નહીં. મેણુ બીજીજ રીત વાપરી પાશે. ”
“ શું કહ્યુંજ અને શું બીજી રીત ? ” ગાની-
માડને દંઢ સદમજ નહીં. પડવાથી ગળાસતાં
પ્રુછ્યું.

આ નામ તમે
સાંભળ્યું છે

નાઈટ્રેટ ઓફ સોડા

યાને તળાસંચોરા.

રસાયણી

પ્રયોગો

નું

ખાતર

જરૂર

વાપરે.

નાઈટ્રેટ ઓફ સોડામાં નાઈટ્રોજનને પોષક સોવાથી ખેતીને તે બહુ ઉપયોગી છે. તેમાંનું નાઈટ્રેટ કોઈ પણ જાતના રોપાના જીવડાઓને મારી નાંખે છે. એક એકરમાં ૧૨૦ સ્તલનું આ ખાતર બેવડો ચોવડો લાભ કરે છે. ખેડુતોને આગળનાને બહુ કિંમતી છે. કોઈ પણ ખીલ ખાતર કરતાં તે વધુ ઉત્તમ છે.

વધુ ખબર માટે પૂછો—

મી. એસ. જી. હેરલેકર

ડીવીઝનલ સીએનટીવ.

પ્રલના માનીતા અગ્રગણ્યોએ વ્યવસ્થા વખાણી દાન આપવા

સલામણું કરેલી છે દાન આપવાનું સુપાત્ર સ્થાન !!

હિન્દુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ.

તમામ હિન્દુ જાતીનાં આર્ય અનાથોને સ્વતંત્ર શહેરી અને ધર્માદારી બનાવાય છે. દરેક જાતનાં દાનની જરૂર છે. દરેક દાનની પાવતી મળે છે. સારે નરસે પ્રસંગે દાન આપી પરલોકની વાટ ખરચી ખાંધી લ્યો. એક રૂપિયા ઉપર દાન આપનારનાં નામ વાર્ષિક રિપોર્ટમાં છપાય છે. ૧૫૦ દીવસ “અન્નદાન” ખાતે રોકાઈ ગયા છે. તમે પણ એક દીવસ રોકી લ્યો. જરૂર દાન મોકલી રિપોર્ટ મંગાવવા લખો:—

મંત્રી—હિન્દુ અનાથા આશ્રમ—નડીઆદ.

મફત !

મફત !!

મફત !!!

ખાત્રી કરી જોવાને માટે માત્ર ત્રણ દિવસજ વાપરવા લાયક

સર્વ મંગલા.

દાયમાં સહ જનારાને આપવામાં આવે છે. બહારગામથી મંગાવનારાઓને ૩: ગાંધી મોકલવાથી અથવા વી. પી. દ્વારા મંગાવવાથી ત્રણ દિવસની દવા મોકલી શકાય છે. આ દવાનો સૌથી મોટો ગુણ એ છે કે તે માત્ર એક જ વખત લેવાથી અસર કરે છે. આ દવા એવી અકસીર છે કે તેના સેવન પછી અરુચિ ક્ષણભંગ આનંદશૂન અને દાહ બંધ કરે છે. એક એ ક્ષણમાં કોઈ સાફ કરીને જીભ વધારે છે. ૪ ક્ષણમાં માહરોગ, એક દિવસમાં સ્વપ્નોદાય, ૨૪ ક્ષણની અંદર સ્ત્રીરોગ અને તેથી ઉત્પન્ન થયેલી વેદના, મૂળી, મૂળાં વિગેરેથી આરામ કરે છે. ૩૬ ક્ષણમાં ગરમી અને સુનકના પંદ્રો મટાડે છે. બે દિવસમાં પાણી નેચી પાતળા ધાતુને ધટ બનાવે છે. ત્રણ દિવસમાં સર્વ તરેહની વાઈનું દરદ અને સાત દિવસમાં ધાતુશીલતા નષ્ટ થાય છે. શરીરમાં સક્રિય તથા વિચાર અને સ્મરણશક્તિની પ્રતિ થાય છે. આ દવા મહાત્માની આપેલી ને જગલની નંદીકુડીઓમાંથી બનાવેલી છે તેથી અગ્રણિય દર્દીઓને આરામ થયો છે. એક શીશીની દો. પોસ્ટ ખર્ચ સાથે રૂ. ૧-૧૩-૦ છે. આ એક જ દવા જૂદા જૂદા અનુપાન સાથે લેવાથી ધાતુ અને લોહી વિકારના સર્વ રોગો એક જ શીશી વારંવારથી મટી જાય છે ખીજી શીશી વાપરવાના જરૂર રહેતી નથી. ઓર્ડર મોકલતી વેળા રોગની વિગત નહીં લખવાથી દવા મોકલવામાં આવતી નથી. કારણ કે તે સાધુની આપેલી છે તેથી રોગ ઉપર આરામ થયો એ જ તેનો સિદ્ધાંત છે

દવા મંગવાનું ઠેકાણું:—

સર્વ મંગલા ફાર્મસી—ખીડન સ્કવેર—કલકત્તા.

Sarvamangla Pharmacy—Beadon square—Calcutta.

“અસાં દુઃકમાં સહમણ જવાયું ! કેહારે
પ્રશ્ન કાણ જાણે !”

એટલી વાતચીત થાય તેટલાં તો આદરજી-
નાં આંટલાં પર આવીથી પુઝ્યા.

“આવો છ, આવો માય, કેમ હવે ?
તણુને પુછાજ ?”

“સારી કાનીછ—હાજી. કેમ પરીનને પ-
રણાનીને પરવારીઆ કે છ—જરા થાકી
ગીયા હોસો—હેલીજ જુચી કે ?”

“નહીરેજ મારી વડી જુચી તો દજીજ
કુવારી છે—હાજી જરા થાક લાગેજ તો ખરી-
અરે પથુ છ અંદર આવેની છ—ખેસોની છ
—આએ એવણુ કાણુ ?” ગાનીમાડને જતાં
આદરજીએ પુછ્યું.

“એવણુ કેની એવણુ જે—એવણુ છે તે
મારા ધણીની વડી આસીસતા સ્પરિદેટર છે.
એવણુ ક્રીસથી કાલેજ મુંબઈ આપા છે
અને—”

“હા-હા-આખ રીમેમખર યોર ફેસ !
કાલે મેં એવણુને કયે જ્યેશા !”

“જરાજર છેજી ત્યારે ત્યાંના લગનમાંજ
હોશે ? એવણુને તાંદે કાષ લઈ ગીયેલું ખરું—
નહીંજ એવણુ તો ફ્રેંચન સહમજેજ.”

“અંદર એમકે ? તાંદે કંઈ નહીં એ-
નાણુને કેની આખ, છે તે તમારું નામ શું ?”

“મીસીસ મોદી.”

“અ, તે મીસીસ મોદીને મકું જે એવ-
ણુને આપરે તાંદેના મઝીના કટલેસોને કંઈ
સંવાદ લાગેલો કે શું તે આલખખેસ બાગમાં
માગખર જવાનો દાદર છેની તે દાદરની હેડે બ-
રાધને ખેહસતીતો પંદરેક કટલેસા પાયદસ્ત
ફેરવતાતા જો !”

આએ રમુજ દક્ષીકત સાંભળતાં સુનાને
એટલું તો હસવું આવી ગયું કે તેઓ બેઠ
જણાં પેટ પંકડીને હસવા લાગ્યાં.

“એવણુ આપરે મોદું ટીકયા કરેજી તે
એવણુને ફ્રેંચમાં સહમજવોની છકે આપરે તો
કટલે વરસે મળ્યાં તેથી હસ્યેજ—નહીં” તો ખી-
ચારા ધનસલ લેશે. ને અંદર આવોજ ખેસોજ,
ખેસો માય, મીસીસ મોદી હાઈ આવોજ, પેલા
સોશમાં તો માકર ધણા છે, અરે રામા ? રામા ?
કાંઈ ગીયો રામા ? (અરે આદરજીના કટલીક
ખદામ દરાખથી બરેલી બાપા વાપરે છે) ખેટી
આપ કાંઈ મરી ગીયોજ ? તને કેટલા દહારા
થયા કેલુંજ કે આએ કાચમાંનાં મારક કાહાર તે
શું કરયા કરેજી હરામખોર ? (થોડી વધુ
સરસ્વતી). ”

“તે છેટ, હું તો રોજ કારતેલું પથણુ જવા
તદમે ધનાંપર પાસા ખેસો કે તરત પાસા બ-
રાધ જતાસે !”

આદરજીના રામા સાથે મરાતા હતા
તેટલાં મીસ ગડેરીએ ગાનીમાડને ફ્રેંચમાંજ
કહ્યું કે “ નંખર સાત ! ” તેવણુને ખ્યાલ કે
ધનુમાય નાસ્તો ખાવા ડાખનીંગ રૂમમાંજ ખે-
ટલાં હશે.

“મુર્વા માણસો ધણાજ ખેખત યદ્ય ગયાંજ
માય, મીસીસ મોદી ! ને જીના છે કરીને કદાર-
વાળી નથી ગમતાં ! કમખખત નવાતે કાઈ મલ-
તાંજ નથીની. કોમન કુલીઓ વટીક લરછ કરવા
આવી જાયજ તાંદેરે હુશીઆર માણસોની તો
વાતજ શું ? એમજ અમારા બેપછણે તાંદે
એક ઘાટો હમાલ ઉતો, તેહને તે ઘરે મીલીટરી
બનાવી લઈ ગીયા તે કેહજી—”

હાં આદરજીના દેખપતી રીતે કાંધને શો-
ધતા હોય તેમ આલુબાણુ જોવા લાગ્યા અને
પછી સાદ એકદમ જણો કરી નાંખીને સુનાને
પુછ્યું, “ કાંઈ ગીયો તમારા ફેડ ? ”

“કાણુ જાણેજ ? વખત છે બાગમાં હોશે.
એવણુને ઝાડપાનનો ધણો શોખ છે.”

‘‘શરે નહીરે ! વરી કંઈ મચ્છીના કટલે-
શોના વાંસબાસ આપોછ કે શું ? રાતના ધણા
ધ્યાં હશે તે પાવરીએ તે ને કંદાનું બટક કરીને
કંઈ મોકલી આપ્યુંતું ! જરા તમેથી લેશોની ?
નહીરેજ એમાં તસ્લી શેની ? ના કેદશે તો અમને
ઈનસત થશે. ચાલો, આપરે બાગમાં તમારા ફેડને
લેઈએ, કેહવત છે કે દોરત વખાણીએ દાંતણીએ
ને સગો વખાણીએ સાંઈ, અસતરી વખાણીએ
ન્યારે કે ધરમાં ન હોય કાંઈ ! ’’

તેઓ બંધે જણાં બાગમાં ઉતર્યાં પણ
મુનાના પેટમાં જરા છવ નહીં કે રખેને ગાની-
માડે વળી ડાઇનીંગ રૂમમાં સરાઇને જેથે મુકેલા
મેલેલા મચ્છીના કટલેશપર ગોરપાપરીની ડાની
ચીટડી ગયેલા હોય !

અને કેથું હતુંબી તેમજ, મુનાએ ગાની-
માડેને ડાઇનીંગ રૂમમાં જવા કેથું ત્યારે તેણીને
રહેજ પણ ખ્યાલ નહીં ગયેલો કે રાતના વધેલા
મચ્છીના કટલેશ કેયાત્યાંજ દાંડેલા હશે.
તેણી જાણે ને હશે, રાંધણીમાં કે પેનડ્રીમાં ઉસા
પ્રાપેલા દશે. ને તેણીને રહેજાણ સંસારે ને
તે લો કેયા ત્યાં ડાઇનીંગ રૂમમાંજ એક ડી-
નરવેગનમાં સતેલા દતા તો નાપાક ગેતુને ત્યાં
મોહકવ અમાઉ સતરમે વખન વીચાર નહીં
કરતે કે પાડી ને ?

પણ વળી ખીસું શું ? સુનીએ તો ગાન્યાને
ત્યાં હોયો તે જોઈ નિષ્ઠાથી કે નાસ્તાનો વખત
થયેલો એટલે વનુંમાય ત્યાંજ કેથે બટકતાં
હોવાં જઈએ પણ તેણી ચારી ઉમ્મદા ડીટકટીવ
છતાં ગજૂત્રી કરવામાં સંજ્ઞા યાપ ખાઇ ગઇ.
કાત રાતની યાકથી લેટ ઉઠેલાઓનો નાસ્તાનો
વખન આને સદવારે અનુરેથી યામ એટલું
તેણીએ નહીં જોયું.

અને ત્યારે પરીણામમાં શું થયું ?

શું થાય વળી ?

થયું એજ, કે ગાનીમાડે ન્યારે ડાઇનીંગ
રૂમમાં દાખલ થયો ત્યારે ત્યાં આગલ કાંઈ
કાણું કુતરું વટીક પણ હતું નહીં. હોય કયાંથી ?
અને તે તકનો પુરનો લાલ લઈ તે મહાન ફેચી
ડીટકટીવ આખા હોલના મુખારા લેવા મંડી
ગયો. તેની મતલબ એવી કે પાછી તેની માથુક
મળે તે અગાઉ ત્યાં શું શું હતું તે સઘળાની
સંપુર્ણ ટીપ સાથે તે તૈયાર રહે. પણ ઇનસાન
ધારે છે શું ને પરવરદેગાર દેખાડે છે શું તે તો
જરા લુલો ?

સપ્તેલા સામાન બારીકાઈથી તપસતાં તપા-
સતાં આપણે મોજલો ગેતુ પેલાં મોટાં ડીનર-
વેગન આગલ જઈ ચડયો અને ત્યાં પુર્ણતાંજ
તેની જશુન મુગધશક્તી ઉપર મથીના કટલેશે
તડાપ મારી / તેણે હજુથી તે મોટાં પીંજરાંતું
દરવાળું ખોલ્યું અને જોય છે શું કે તેમાં તો
ડીશનાં ડીશ જરીને કાલ રાતયાસાજ પેલા લે-
હજતદાર મથીના કટલેશ પડેલા !

૫૦

શીગજ વાઇનનો આખો ફેરખો પેટમાં ઢી-
ત્યા કરે અને વળી રાત પછી એક દગરસથી
અંદર જપલી નહીં એટલે ગાનીમાડે જોયું કે
દરે વધુ વામાટામે કરવામાં કાંઈ કડાપણુ નહીં.
તેણે મનસે નંદી કરી મુક્યું કે વચમાં જો કાંઈ
વસ્તું આવી જાય તો સાફ ફેડેડું ને તે મુની-
સીપસ તરફનો ખોરાકનો ઇનિચપેટર છે. અને
આતું વાસીકુસી અને વામકું પડે તેવું વારી રા-
ખવા માટે તે લોકને બધાને દંડાયશે ! એટલે
અપેલી મેજે બધાં થડાંગાર થઈ જશે ને વળી
બેઝાં હોશે ત્યારે તો ખીલ છુછને બે પાંચ
ફાપાથી નદી ફિદાડી આપશે કે !

આલો સરસ ધીરજનો ગચાવ તેની પડએ
દનો પછી જેન્યાને પ્રજાતું શું પડે ? તેવાજ
કાકાએ તો કટલેશનાં ડીશપર જખરો મારેા
ચલાખો અને ખતાય તેટલા ખાધા ને જશાય

તેટલા ગળ્યા અને વળા આકી રહ્યાં તે નુસખે-
પરમાં જાંધીને ખીસાંમાંથી મેરવી દીધા.

તે જાતો હતો ત્યારે તેને ધારતી માત્ર સુ-
નઈતી હતી. ને તે જો ત્યાં આવી દત્તે તે ગા-
નીમાડને ઉભે લાગ્યાં તરફથી કરી નાંખ્યો દત્તે
પણ સારા નસીબે સુનઈ તો આદરજીને લખને
ખંભીઆમાંજ ઉતરી અને ત્યાં એવારેવારની
વાત કરીને ગી. એનસાઈકલોપીડીઆ ખીટાનીકા
વાલાજીને લ્યાંજ મારી ગળ્યા. તેવજી ગજારા
નહાવા ધોવાના ક નાસ્તો કવાના તેનીથી
સુનાએ પરવાદ કીધી નહીં.

તેવજીને એમજ રાત્રી રાખવામાં તેણીની
મતલબ ધાંધક મૈરજ હતી. શું, તે આપણે
આગળ ચાલતાં જોઈશું.

મકરણ સુમ્માલીશશું.

(જેમાં ખાધ જવા બસીને પચ્ચીસ મહો-
ના કર્ણેશ મોરકું ગાનીમાડે અને ખાણીની
તરચથી ખીડતું તેજ નેકનામદારતું
તેમજ વારંબ આનાયતું ધનુમાયને
પકડેલાતું.)

“આદરજી તમને ખીડયઈ રમવાનો શોક
કે ?”

“શોક તો થયો પણ આજે જમણો હાથ
એવો ભુકો છે કે કંઈજ રમાવુંજ નથી,”

મીસ ગંડેરી માટે આ એક ઘણી ઉખે-
લી આવતી હતી. તેવજી તુરંત પોતાતાં મનની
નોંધપોદીમાં તોંધી લીધું કે આદરજીથી જમ-
ણે હાથે જરામર ખીડયઈ રમાવું જોઈતું.

“તાદરે તો રેનીસખી નહીં રમાવું હોય?”

“નહીંજ તો !”

“ને ખીનખેશ ?”

“તે ખી નહીં.”

“ને અકરીકટ ?”

“તે શું ?”

“તેની કંઈજેમ છે ?” સુનાએ પુછ્યું

“મારા સાલગવામાં તો ત્યાં આવી !”

“તમે કાંઈ વચોછ ?”

“સુઆઈમાંજ વરી.”

“તે પેલા જધા હીંદુ સુસતમાન, માગ્ગી,
અંગ્રેજ સૌ દર વરસ જોમ જરાકા ખાડીને રમેછ
તે જોમ ત્યાં જાણુતા ?”

“અહં ! તેનો કીકટ ! અકરીકટ શું
બરધું ?”

“હા—હા—તેજ ! તે રમેછ કે ?”

“અરે નહીં રે તેતો જુવાન્યાઓની મમત,
તેમાં કંઈ મારા જોવા ધરડાઓ શોજો ?”

“તમે ધરડા શાને થયા ? તમારી ઉમ્મર
શું ?”

“મોરાથું વરસ !”

“શું ઉઉઉઉ ?” એટલું બોલી મીસ
ગંડેરી મુર્છાગત થવાની હતી તો તૈયારી કરતાં
હતાં તેટલાં વાર જોઈ જોઈને ગાન્યો બહાર
આવી પુજો ! ગાનીમાડને જોઈને સુનાએ ફેન્ટ
મારી જવાનો વીચાર તુરંત વેળા માંડી વાળ્યો

અને જરા ડોળા કંકડાવીને ફૂંચમાં કહ્યું,
“નંબર બોદ !”

સારુંજ થયું જો કે ગાનીમાડ પહેલેને માલે
જવા ત્યાંથી ઉપડી ગયો તે આદરજીના જો-
વામાં નહીં આવ્યું કાંઈ જે તેવજીને તેજ, પયે
માલી કેહવા આવ્યો હતો કે આગમાંનો ક્યારે
કહાડનાના છુતારા તદ્દન ખરાબ થઇ ગયા હતા.

“હવે અન્નાડી અસા તેસા (જદામ
દરાખ) છુલા સરમ નહીં આવના છે ? બસતો
ત્યાં કે જાહારયા માણસ મળવા આવશેલા
હય ?”

“ મછીના કટલેશ ? કેટલા દિવા ? ”

“ સગા બસો ! ”

“ સગા બસો ? તે બધા મોરાઈ ગયા છ ? ”
સુનાએ હસીને કહ્યું. તેણીને ગે-
નીની તંદરોસ્તી માટે ધણી શીકર લાગતી હતી.

“ હા, એક કમરસખી બાકી નથી. મારું
હીનર વેગન બાજુ પાનીપતની લગ્ન પછી સફા-
ચટ થઈ ગયું મુશ્કેલી થઈ ગઈ છે ! ”

“ નો વનડર ગેટ તરસો વાપ થઈ ગયો !
અરે પણ એ કમખખત છવતો રહેશે કે ? ”
સુના મનસે વીચારીને ગભરાઈમાં પડી.

“ છ, તમારા ફ્રેન્ડ હાંલ ગયા ? હંધ દે.
ખાતા નથી ? ”

“ અ—અ—હા—ફ્રેન્ડ કે ? તેવજુને તો
કંઈ અગતવું કામ યાદ આવી ગયું તે આશીસે
સીધારા ? ” સુના બહુની હતી કે “ આશીસ ”
બેલ વાપડાથી તેણી માનીમાઈનાં હાથનાં મુ-
ખ બાજે સન્ધ્યાથી ઝાઝી દૂર તો જતી હતી
નહીં.

“ આશીસે સીધારા ? જરા નાહતો કરીને
રહે ? મેં એવજુને મછીના કટલેશ પછારેથી
ત્યાં કરવાને વાસ્તે ખાસ ધગાલ કરીને મોન-
નીને તાંદલી વેટર બોલાવ્યો તે હમણાં દેહમાં
ખાવેલોથી હોશે ! ”

સુના તો આ બધા બાઈની સધળા કન્સ-
ાસી વેળેને હંગજ થઈ ગઈ. જેમ જેમ આ
વેનસાઈકલો ઘીટાનીકા વધારેને વધારે પરજુ-
તત કરવા લાગ્યો તેમ તેમ બાપુડી છનાતું કામ
મારી ચાતું ચાલ્યું. તેણીને વધારે સ્મુલ
તો એમ લાગ્યું કે બચારો આદરજીયા પેલા
ફ્રેન્ડને ચમના મછીના કટલેશનો નાસ્તો કરા-
વનાનો વીચાર નેલાવતા હશે તેટલાં તેજ મ-
વાલી તો સગા બસો કટલેશની પલસ્ટન ફેર-
બી આવેગો !

પણ તેણીને હવે ખરાં મનથી ગેની માટે શીકર
લાગવા માંડી કાંઈ જે સગા બસો કટલેશ બાધેલું
આદમી પાણી વગર છીડીને કેમ રહે તે તેણીને
સહમજબું મુશ્કેલી થઈ પડ્યું.

હવે તો થતાં થાય તે ખૂરી પણ ચોતાતું
અતી દલગીરી લઈને કામ આટોપી તાઈદે
ગાન્યાને પેલા બાજુમાંથી છોડવી લઈ નહાસી
જવાનો તેણીએ કસદ કર્યો.

“ અરે બુંગેની આદરજીયા, હું આજે કંઈ
તમારે ત્યાં મછીના કટલેશનો નાસ્તો કરવા નથી
આવી. ”

“ પણ હું કાં તેમ કેહું છ ? પણ છતાં હંધ
વેર આપાંજ તેદરે તો જમીનેજ સીધારેજો. હવે
મછીના કટલેશ નહીં તે છાંડના મોરા ? ”

“ તે તો તમારી મેહરબાની પણ ગેદલાં
જે વધારે જાગતું કામ છે તે તો આટોપી
લઈએ ? ”

“ બોલોજી સેવકતું શું કામ છે ? ” તેણે
અજબ વાણીને કહ્યું.

સુનાએ બેલવાની ધણી ફેરેલા ઝાઝી પણ
કેમે કરતાં તેણીની જગ્યા ઉપડી નહીં. તે બહો
પારસી એટલો તો મોટાં મનનો જણાતો હતો
કે તેણી તેવજુની ખંચાતું વચગતી રોકરી ધણી-
આણી માટે જે છુરી ખચર કહેવા મોગતી હતી
તે કહેવા માટે તેણીને ખચીજ આનાકાની
ઉપજ.

અરેરેરે ! મુનાને લાગ્યું કે હવે જે તેણી
ખંચુચાપના મોહતની ખચર લાવી હવે તો વધારે
સંભાળીને કહી શકતો ! પણ આખરે તેણીથી
નહોતો બોલવું ત્યારે તે બાઈને પકડવાનું જે
વારંટ હતું તે આદરજીયા હાથમાં મુક્યું.

“ એ શું છે ! ” આદરજીએ તે લેતાં
કહ્યું.

“ જરા વાંચોની છ, મને તો મુઠ શરમખી
લાગેજ. ”

આદરણ્યે તે ચીકડે વાંચવા આંખે ચશ્મા
 યહકાળે અને પછી જમણી આંખ જરા યુચી
 રીને તે લલાછનો બરેલો સંકારી રૂકો વાંચી
 મયા. તેવણે તે મધણુ જાણેલું કખાણુ એટલી
 તો શાંતી અને એરી તો ખીજની વાંચીને
 ખતમ કીધું કે જે બેતાં મીરા ગંડેરીયા અખ-
 થથી બેગી વખાણુની એક અચાચી ખાણ ગઈ.

“હું વાચુ. હવે એ ખામતમા તમે શું
 કરવા માંગો છો, ખાઈ ?” તેણે લગાર દમા-
 મમાંજ પુછ્યું. આદરણ્યના આ કુદરતી રીતે
 ફેરવાયના અવાજથી કરીને સુના તો એવો
 તથ્યાથી તાળક સુખીનો ઝટકો લાગ્યો કે તેથી
 તો ગોચા તે ધરથી સ ધે ચીકડીજ ગઈ હતી.

“શું કરે છ, અને તો સરકારી નોકર
 તરીકે આંખે ફરમાનને તાળે ચલુજ બેઠો ?”

“ખેરાક—ખેરાક ! તમે શું પોલીસમાં
 હેવકે ?”

“હાજી, ટીબકડુની—જુબી” સુનાએ
 નીચી મુંડીએ જવાબ કયો.

“ને પોલી કટલેશ ખાઈ રૂચી ?”

“તેતો ખાલી મારાખીજાનવાલો ચાલ્યો.”

“હું ? તે તેને મારે નાગે કહી રાખ્યો
 કે બચ્ચા માગ હાથમા પાટો સપડાયોછ
 કેનીતો એનાં પેટપરજ ચહરી બેસીને મછીના
 કટલેશનો જુકેજુક પાછો જોકાઈ નહીં તાંદવેર
 હુંજાપીને બેસું નહીં બે !”

“વારંછ, કેદવસ !”

“શું વારંછ કેદવસ ? તમેજી કહો નક-
 રનં નીકળ્યાં ! જરા તો મરી દલગીરીમા દી-
 લસોછ દાખવો !”

“હાજી, મારી અતકરણ પુરક દીવ-
 સોજ છે.”

“ધર તમારું—ને કપાલ તમારુ આપ-
 દાદરું ! દીલસોજ ધરાવનારનાં મહાં તો જુવો !
 પણ ખાઈ, હું એમ પુછું કે મારી ખચારી ગ-

રીય ગાય જેની ધરડીખખ ધણીઆણીએ ત-
 મારું એટલું બધું તો શું ખગાડ્યું કે એમ તે
 બચારી અધાતયા થઈ રહેલી બેહરકુટ જુઓગ
 ખાઈને જાંદીરાન બનાવનારું આગે વારંછ લઈ
 આવ્યાછ ? શરમ નથી આવતી ?”

“તે તોજી, પોલીસને કંઈખી કારણ મંથા
 વગર એમ નહીં કરે ?”

“પો તમ ? અરે તમારી પોલીસ મરે પા-
 ળી રાતના ? પણ આંખે બાબદમાં કંઈખી
 ઘોટાળો રજો. તમે જાપચી કેહવોછ કેઆ ધનુ-
 માય તે બચારી મારી પંચાણું વરસની બેરી-
 નેજ વારંછ એમ લખ્યુંછ ?”

“તે તો સાહેબ કોણ જાણે. મારે તો જેમ
 ફરમાન થાય તેમજ કરવું બેઠોએ. પછી લ-
 લેને તે ધનુમાય તમારા હોય કે કોઈનાં; પાંચ
 વરસનાં હોય કે પંચાણું !” સુનાએ કાવકો
 અવાજે કહ્યું.

આવો કાબેચતથી ભરપુર જવાબ સાં-
 બળતાં જાપડો આદરણ્ય તરફ લાકલાજ થઈ
 બેઠો અને હવે બીજા શું રેરા કુર્તા મેરી કુ-
 હાડીના દાવ અજમાવવા તેની કંપના કરવા
 મડી ગયા !

“પણ ખાઈ, તમારી પોલિસ મારી બેહ-
 રી બિત ને, પંચાણું વરસની ધરડીખખ
 બેરીને લઈ જઈને રાખરો કાઢ ને ખતારગે શું !”

“તે તો સાહેબ તમે કરનાં ટાજલીનસનને
 મલીને બધું પુછી જુવો તોજી કંઈ વળે, બા-
 કીજે હુંતો આખ ચાલી એ ખાઈના હાથોમાં
 બેડી ચોકવા” સુનાએ પ્રત્યાધી કહ્યું.

“હાથોમાં બેડી ?” આ રણ્યાએ જાતી
 કાડી નાંખનારી એક જગમી ચીસ ખાડી અને
 વધુ નહીં તાંગેરા થવાથી એક નવાના બાળકની
 મુઆફકે ધસાંવરા રડી પડ્યા. અરેજી ! આવાં
 એક જુઓગ ખાઈને ના લેવાના દેવા પોલિસ
 પકડી જાય એ આજના સુખરેલા જમાનામાં
 કોણ સંખી રહે વારં ?

પ્રકરણ પીસતાલીસમું.

(જેમાં શોધ કરવી ગાનીમારડે પેટા જાળરની ઉત્તર દીવાલમાં પડેલા ત્રણ મોટા ખાડાઓની તથા વાંચની મુશશનનાં વાંચનારાઓએ ભલા ગાનીમાડની સરેહ ।)

ખાનસાહેબ આદરખાદ મોટાભાઈ એનસા-
પકલોપીડીઆ ક્ષીટાનીકા વાલાડને એમ આંખ
પાછી કરતાં એંય તળે મુકીને પોતાના હાથ-
માંની બેડીઓ પ્રરંરંગ પ્રરંરંગ પ્રરંરંગ
ખખડાવતાં તે વિદ્વાન બાતુ ડીટેકટીવ મીસ
ગેડેરી તે લખ માહાલના કુશદે દાદરા ઉપરથી
પેહલા મળલા તરફ ગયા. તેવજીનું ધારયું કામ
હવે ધનુમાયને કેદી બનવતાં જાતમ થનાર
હતું અને એકવાર ધનુમાય જેવું વુકાની આ-
દી પકડાઈ જાય તો બાતુનું બધું ફેટલું છુ-
ત્તેલા પાપડ તોડવા જેટલું સહેલું હતું તે,
આ તમે સરવે અન્નાડી વાંચનારાંઓ, ક્યાં
નથી જાણતા અને સદમજતાં ?

મીસ ગેડેરીને ઉપર જતાં દાદરા પરજ
રાડી આપણે જરા પેલા જાળરમાં આપણે
દીઅર મેંડુસી શું કરતો હતો તે જોઈએ. તે
જેવો ત્યાં પુગ્યો તેવો તુરતજ પાછીના જળની
સોધમાં પડ્યો અને ત્યારે તે પડ્યો ત્યારે તેણે
જે અધીરાઈથી તે માંહેલું પાછી પીધું. તેના
દેખાવ ખરેખર સીનેમાની એક ગંજાવર મોન્-
જવાલી શીટમને એ ભાવે તેજાજ હતો. નહીં
નહીં કરતાંથી તેણે આઠામાં આંધું પાંચ પીપ
ભરાય તેટલું પાછી ત્યાં પીધું હતું.

ખસોને પચીસ માહવાનાં કટમેલનો ખા-
નારો પુરપ પાંચ પીપ પાછી પ્રીયે તે કાંઈ અ-
જ્ય જેવું નહીં મળ્યાવ—અને તેથી વળી
ક્રાન્સ જેવા ક્યદુપ મુલકમાંથી તાજે તરફડતો
આવેલો ત્યાંના આગેવાન ડીટેકટીવ પોને ।

પણ ત્યારે જાનીઆની તરફ સંપૂર્ણ છી-
પાઈ રહી ત્યારે તેને સુનાતું ફેટલું યાદ આંચું.

તેણીએ ખરાવી ખરાવીને તેને કહેલું હતું કે
આજે તેઓની આ બેદી મુલાકાત દરમ્યાન
સહેજથી વખત નકામો ગુમાવવો નહીં અને
ત્યારેથી જેથી કાંઈ ખજાર મળે તેની હુપી
અને ચાંપતી શોધખોળ કરીને તે દરેકની ખાસ
નોંધ ટપકાળી લેવી, આ તાકીદની યાદ યતજ
ગેનીએ તે જાળરનો દરેક દીવાલો ઉપર ખારીક
નજરે જોવા માંડ્યું. તેણે તે દીવાલોનું જે
ખારીક અવલોકન કીધું તેનો વિગતવાર હેવાલ
પોતાની ડાયરીમાં ટપકાવી લીધો. કાંય : જે
તેની પુરી ખાતરીજ હતી કે એ સધળું અવ-
લોકન આપણી વારતાનાં ઐહસો પીચોતરમાં
પ્રકરણ મધે ધણુંજ અગત્યનું થઈ પડશે.

તેના અવલોકનનો નીચલો ભાગ આપણને
હાલ જાણવો અગત્યનો છે તેની નોંધ અતરે
લેવી જોઈશે.

“ ઉત્તરની દીવાલ પર ત્રણ મોટા ખાડા
—જેમાંના એક ખાડામાં સવા બે ઈંચનું મુ-
નાનું ટેપું એંય પડું પડું થઈ રહેલું છે. મજકુર
ટેપું જે પડી જાય અથવા તેને કાંઈ ખેંચી ક-
દાડે તો તેનો ખાડો તે ત્રણે ખાડામાં સૌથી
મોટો થાય. જે તે ટેપું ખરાખર સંભાળીને
કાંઈ કડવો રકુ કરે તો પછી તે ખાડો છુગ્મઈ
જાળને દીવાલ સરખી થાય અને તેના સંયો-
ગમાં તે દીવાલમાં પછી ત્રણને બદલે બેજ ખાડા
રહી જાય. ”

આ અવલોકન ધણીજ ખારીક તપાસનું
પરિણામ જણાતું હતું, અને તે અવલોકન તેના
કરતારનાં ભેજની ચતુરાઈના એક આબેદુજ
પુરાવા સમાન હતું. પણ વધારે જાણવાનેગ
તો એ હાં કે, તે બેદી અવલોકન સાથેજ
તેના તરફથી એક સુંદર સરેહ થયેલી હતી. આ
સરેહ જોકે તમો જેવા સાધારણ અજ્ઞ વરાવ-
નારાં દર નારીઓને ચોક્કસ તથાકે સદમજ પડે
તેવી નથી છતાં આપણી આ ભારે ભરમના
જોખમને આતુ કચડાતી જતી અવગિત વાર-

તાનું સરળપણ જાળવી રાખના ખાતર અમરે તે સરેહ તેના અસહ આકારમાંજ અરે રણ કરવાની અનિવાર્ય દુરમ પડે છે.

ઉપલાં અવલોકન માટે મોંરુપ ગાનીમાઈની સરેહ.

ઉત્તરની દીવાલમા જે ત્રણ ખાડા હોવાનું અવલોકન થયું છે તેનાથી પહેલાંતો હું ચુંચવાયો, પણ જરા ધીરજથી તે ઉપર મનન કરતાં હું એવા અનુમાન ઉપર આવ્યો છું કે ને દસે-રાતના તહેવાર સમયે સંબધુ ધરાવતું નથી. જે ખાડામાંતો એક સવાત્રણ ઈંચ અને બે દોરાના વાસનો છે. મારું આધીન મત કહે છે કે એજ ખાડો જે ઇનશાન ચલાવે તે પાંચ તરફ જે-વડો મોટો થઈ શકે. પણ તેમ નથી તેનું કારણ શું? એ બાબત ઉપર મારી સખત સરેહની તાકીદની જરૂર ધારું છું. મજબૂર ખાડો વખતેના મારાથી થયો હોય એવું કાંઈથી ત્યાં જાણાયું નથી એ પરથી અનુમાન થઈ શકે કે તે જાળની ગીલાકાત લેનારા ઘોડાવાલાઓ માં-હેલા કાંઈ એકે તે ખાડો પાડ્યો હોય પરંતુ તે કાણે, ક્યારે, અને કેમ? એ બારીક સવાલની સરેહ કરતાં અકળી શકાએ કે તે કારસ્તાન પર-દેશી લેયા ગંગામીંગનું હોય અથવા તો વખતે ખાણુ-મણીયા-ગાહના છુચાનુ બી હોય અને ખાણુ માલીનો છુચો એવાં ચોક્કા કહાડતો હોય તો ખાણુ માલીને પોતાને ઝાઝો ઠપકો ઘટે છે અને તે નહીં તેમ કરતા હોય તો પછી લેયા ગંગામીંગ પર આપણને નજર રાખવી પડશે. હવે સવાલ એ ઉઠે પાંચ છે કે એવા ખાડા પાડવાનું કારણ શું હશે? કાંઈ ખાલી મળદને ખાતર તો કાંઈ દરજ્જાની એમ બરબાદી નહીં કરે? ત્યારે જો મળદને ખાતર નહીં તો તે શાને માટે હોય વાર? એ બેદનો બધાં પ્રશ્નક પત્તો મને નહીં ત્યાં પ્રશ્નક એન સાંકડો પીડીયા ધ્રોગનીકા પેલેસનો આવે

મજબૂર મારે છોડી જવો જોઈએ નહીં પણ અરે સ્થા કલાક થઈ ગયો ને બાહરથી બારણાં ધમાધમ થોકાં ચાલ્યાં એટલે મારે હવે મારી આવે તુકતે ચીની અરેજ અધુરી છોડવી પડે છે."

અરેરેરે ! વાંચક! ખીરાદરા, તમારાં કેરાં તકદીર કે ગાનીમાઈ જેવા ખાહોશ ટીટકટીવની ખાનગી નોંધપોઠીથી માંહેલી તે સરેહ વધુ આ-મળ ચાલી શકી નથી. તમે કવા કમલાગ્યનાં આવા મહાન પુરુષની આવી કામેલ સરેહનો સંપૂર્ણ લહાવો ચાખતા તમે બેનસીબ બન્યા છે. તમારું કાંઈ વળે તેમ નથી.

તે નોંધપોઠીથી ગજામાં મુકતો મુકતો ગાતુ બહાર નીકળ્યો તેને માલમ પડતું નહોતું કે-સુન ગઈ હશે કે હજી ત્યાંજ હશે.

પ્રકરણ છે તાલીમનું.

(જેમાં દોડવું એક બેદી મોટરની પૂરે રેલી.

કારમાં બહાદુર શેરલોક હોમઝનું અને

જઈએસવું તેવણનું બેનીસ્ટનના

બાક ઉપર.)

આપણે આગલા પ્રકરણમાં જોઈ આવ્યાં તેમ મહાન ટીટકટીવ શેરલોક હોમઝ આલમ-લેશ બાગ પાસેના ઘરાનીની દુકાનમાં આવીને બજામલો હતો અને નીક ફીન્ટરને તેમજ આ-પણા લલા જાંગીરને બહમન ઈશ્તી અને દહા-ડીવાળા મુસીલમાનના અવતારોમાં મલી ચુ-કેલો આપણે અત્યાર આગમજ દેદારનું જાણી ચુક્યા છીએ. નહીં ?

(ના કેહવાની તમારામાં હીંમત હોય તો કહો ? એવાં તો ખીલતાં હશે કે રખે ના કદીએ ને અલાગ્યો તો પાણું બધું કારાં માય ટાહેલું ચાલુ કરે ! ! !)

હવે એજ શેરી આપણે માનીતો વહાસો શેરલોક તે દહાડે સંજે પોતાના ઉતારાવાલી દુકાનની સીડી પર લાલ્લા નોકરના અવતારમાં

ફસરડા મારીને બેઠો બેઠો ન્યુ કવીન્સ રોડ પ-
રથી પસાર થતી મોટરકારનાં નંબર તપાસતો
હતો તેવામાં એકાએક તે એકિયો. તેની નજરે
ખાસ એક એવું નંબર પડ્યું કે જે નંબરની
ભણે તે કાગને ડોળે વાટજ બોધા કરતો હો-
યતી ? તે છત્રાંગ મારીને ઉઠ્યો અને દુકાનદાર
ધર્માનીના કાનમાં કંઈ કહીને ઝપાટામાં તે અંદર
ગયો અને ચપ કરતો કે પોતાનો આવરકાટ પ-
હેરી લખને તે દુકાનને પાછલે ખારણેથી વટી ગયો.
તેણે કુરૂરૂર કરતી કે ટેક્ષી બોલાવી અને આ-
પણે આખ વીચીને સુધ જઈએ તેટલા વારમાં
તો તે ટેક્ષી પેલી શેરીને દેખાવધી વીચીત્ર નંબર
વાળી મોટરની પછવાડે જઈ પુગો. આપણે તો
જવયે જે એવા અચંખાકારક બનાવો ફક્ત ડી-
ટેકરીય વાગતાઓમાંજ બનતા હશે પણ આએ
તો એક તદ્દન ખરી બનેલી હકીકત હોવાથી તે
વધુ અને વધુ આશ્ચર્યકારક લાગે છે.

શેરવાવાળી ટેક્ષી હવે પેલી બેઠી મોટરકા-
ર બરાબર પછવાડેજ ચાલતી હતી અને સાત
ખત તે ટેક્ષીવાલો આગલ નીકળી જવા ગયો
જો શેરીએ તેને ખલામાંથી પકડીને અટકાવ્યો.

“હું ના કેલું છની, યુ રકાઉન્ટલ, કે એ
ખરની આગળ મારે નથી જવું ?” શેરલોક
હેઠાયો.

“પણ સાહેબ, મારી કમાણીમાં કે પ
પડેછ તેનું કેમ ? અમે ટેક્ષીવાલાએ ચાલીસ મા-
લથી ઓછી રપીડે કામ કર્યે તો પછી કમમએ
કદારે ?” તે પારસી ટેક્ષીવાલાએ વળી એકસે-
લરેટર પર પગ દાખનાં કર્યું.

“ચાલીસ માલે ! અરે પણ પોલીસ બો-
લીસખી કંઈ જોયછ કે નહીં ? કેમ ચાલના
દેછ ?” શેરીએ દમ બરાવ્યો.

“પોલીસ ? અરે દારે સાહેબ, પોલીસ
નહીં ન્દેય એમ કંઈ બને ? પણ પોલીસને અમે
દાદ આપ્યે તો કેની. જગે જે રપીડ લીમીટ
તપાસવા બેસ્યે તો કામને કોયલાજ બાંધ્યો.
જે ! તમે બેવડું બાર આપો તેખી અમારેથી
રસો જવાય નહીં.”

“અરે પણ તે એકસીડન્ટ થાય તે ?”

“એકસીડન્ટ તો વરી થાયઅર્જ તો ! લોક
ગાંડુ છે તે એમ વચે આવેછ, વચે નહીં આવે
તો શાના એકસીડન્ટ થાય ? ચાંદ અને સૂરજની
વચે દુન્યા આવેછ તાદરેજ ધરણુ થાયછ
કેની ?” તે ટેક્ષી ડ્રાઇવર પારસીના પોરચાએ
પોતાની અજબ લાજકથી શેરલોક હોમબને
છકકરી નાંખ્યો !

“ત્યારે તું શું એમ કહેવા માંગેછ કે અક-
સમાત થાય ત્યારે ફાસ્ટ ચલાવનાર મોટરોરિસ્ટને
બલ્લે વચે આવનાર રાહનરીને ફાંસીને લાકડે
ચડાવવો જોઈયે ?” શેરીએ સુચી આંખે તે
ટેક્ષીવાલાની નાડ તપાસી.

“રાષ્ટ્ર યુ આર, સર ! તમે કોણ બોલી-
સેટર છેવે કે ? તમે આએ કેસમાં ધણુજ
આઆદ મત દેખાડ્યું છે. પોલીસવાલાઓ
ટેક્ષીને ડહામ ફેંછે તે તદ્દન ખોટું છે—ખીસકુલ
ખેલું છે. હું જે માછરુટર હોઉં તો ટેક્ષી
ડ્રાઇવરને દારે તોરા પેદરાકીને કોર્ટમાંથી રવાના
કરે તે વચે આવનાર શખસને કાલાપાણી ધ-
કેલું ! સમજ્યા સાહેબ ?”

સાહેબ સદમજેલા જણાતા હતા !

તેવણે હવે મુગા બેસી રહેવામાંજ હડાપણ
વીચાયું અને તે ચયતાન ટેક્ષીવાલો કોઇ માટા
મર્યાને કચડી નહીં મારે કરીને ગોડ ગોડ કરવા
મથું. શેરલોકને મોટી ધારતી એ હતી કે ચપ
કરતો કે તે ટેક્ષીવાલો એકુ રાહદારીને તોડી પા-
ડીને તેને કચડી નાંખે તો નફામાં તેને કેટલા
કેટલા દલાડા લુરીમાં રોકાઇ જવું પડેની ?
અને તેવું કંઈ થયું બધું તો પછી—અં ! પણ
પછી શું ? તે જે વાંચનારને દહીં દહએ તો વા-
તમાં ઝાઝો દગા નહીં બધાય.

પેલી આગલી મોટર-રર કે જેની પૂઠ આ-
પણા વદાલા શેરલોકને પકડી હતી તે હવે ચચ-
એટના રેસચન આગલથી પસર થતી જણાઇ,
શેરવાની ટેક્ષી બરાબર પછવાડેજ ચાલતી હતી.

આગલી કાર ઘણીજ દરકારી થાને રૂપ માર્કલ-
ની ઝડપે જતી હતી. શેઠરાવાલી તેથી પણ
તેટલીજ ઝડપે જતી હતી એ રીતે તે બેઉ મો-
ટરકારો એકમેકની પુરે તત્તન સરખી ઝડપે દો-
ડતી હતી.

“ સાહેબ, પેલો ચાંચલા આગળ સફેદ આ-
કાર જોયો ? ” શેરીના ટેક્ષીવાલાએ પુછ્યું.

“ હા, એ કાણ છે ? ”

“ ખરો ? ”

“ ખરો ? એટલે શું ? ”

“ એટલે ? અરે એટલે પુછાજ સહેજ ?
એના એટલા બધા મીનીંગ થાયજ કે નહીં
બોલે તેટલું સાર. પણ હુંકમાં એ અમારો
મોટો મુદ્દા કદવાય ને એની આગલથી ફોરટ
નહીં એલાવી જઇએ તો એ માનવાજ ના પાડે
કે આખે ગારી ટેક્ષી છે વારતે હવે તો પ્લીઝ-”

પણ તે વધુ બોલે શું ? એક્સેલરેટર
મોટર વધુ ઝડપે ચલાવવાની ચાંચ ઉપર એવો
તો જોરમાં પગ દગાયો કે ખીચારો શેરલોક
હોમઝ કંઈગી બોલે તે અગાઉ તો પેલી આ-
ગલી કારને ક્યાંની ક્યાં પછપાડે નાખી તે ટેક્ષી
બેંડસ્ટાંડ તરફ ઉડી ચાલી.

“ અરરર એ તે શું કીધું ? ” ટેક્ષી જરા
ધીમી થતા શેઠરાવે ગભરાઈને પુછ્યું.

“ કદે શું વરી સાહેબ ? ખરવાને જીવંત્યાપ
આપી ! ”

“ અરે તારો ખરપો મરે પાછળી રાતે !
પણ મારી બધી ગણતરી ઉધી વળી મળતી ?
મને પેલી બધુ રંગની મોટરની પછપાડેજ રહે-
વાનું હતુની, પણ તે ? ”

“ બહુ રંગની ? અરે તે તો બીજા બેદ-
રામના કુવા તરફ ગઇ ? ” કાને એકદમ એક
સગારી ઉભી રાખતાં તે ટેક્ષીવાલો બોલી ઉઠ્યો.

“ બીજા બેદરામનો કુવા ? તે કાલ ? ”

“ જુની પોસ્ટ આરીસ આગળ. ”

“ જુની પોસ્ટ આરીસ ? તે કાલ ? ”

“ જુની પોસ્ટ આરીસ નહીં જાણતા

સાહેબ ? અરે આપરી ગારીએનટલ બીલડી-
ગની સામે ? ”

“ ગારીએનટલ બીલડીંગ ? તે કાલ ?
અરે હાહ, હુ તો બેજ દીવસ થયા પેલાતથી
આવેલો છેઉ ને તાજમદાલ હોટબ ને આલબ-
લેશ બાગ સીવાય બીજું કંઈમી નથી જાણુતો
પણ દવે તકરાર છોડ, બોલ, તે બધુ રંગની
કાર તું જાણબેજ ? ”

“ આપરી આગળ હતી તે કેની ? ”

“ હા, હા, તેજ ! ” શેરી ઉલટમાં આ-
વતાં બોલી ઉઠ્યો.

“ તે તો સાહેબ જમનાદાસે વાણીઆની
ઉતી. ”

“ જમનાદાસ વાણીઆની ? ”

“ હાજ સાહેબ, તેવણીજ. સો વાણીએ
ધાયતી. વાણ બાઈડંડેર વાટરઝ ! ”

“ પણ તારી ખાતરી છે કે એ કાર મીસ
સુનાબાઈ જીવણજ ગડેરી નામના પારસી બા-
ઈની નથી ? ”

સુનાનું નામ સાંભળતાં તે ટેક્ષીવાલો જરા
ચોકચો પણ ઠાવકું મ્હો રાખી કહ્યું, “ નહીંજ,
તેવણની તો રોડસ રોડસ કાર છે-લાલ રંગની ! ”

આ જનાબથી સતોય પામીને શેરલોકે તે
ટેક્ષીવાલાનું ચકલું બાહુ અને પાંચ રૂખાની
ટીપ આપી અને પછી ઉતરીને બેંડસ્ટાંડનાં
ચકરમા ઇમેજનાં છાકરાંઆ રમતાં હતાં ત્યાં
જઇને એક પાંક પર બેઠો.

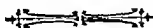
“ એ કાકા કાણ હોરો ? પેલાતથી કાલેજ
આયાજ ! ” તે ટેક્ષીવાલાએ રૂખા ગળવામાં
સુકતાં શેરી તરફ જોઇને વીચાર્યું. “ સુનાબાઈ
ગડેરીને જાણબેજ. હાવ, એ બધી વાન ત-
મારી વહાલી મીની મુર આગળ જઇને કેહુ ! ”

હા, મીય વાંચનાર, તે ટેક્ષીવાલો બીજે
કાંઈજ નહીં પણ આપણા જાનો દોરત અરે-
સર દોરમસજ ધાતકાપર વાલો હતો ! ! !

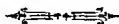
[આવતા અંકમાં પેલો ફ્રેમ લુપીન સ્ટીમર-
માંથી કેમ નહાસે છે તેનો કમકમાટ ભર્યો હેરાલ
આવશે.]

વજનમાં કેમ વધશે.

તે માટે, કસરત, ખોરાક વગેરેની વીગતવાર સમજણ સાથે.

લખનાર—મી૦ બે. પી. માદન તે દયા વગરનો ઠાકર ૬૦ ના લેખક.

વજનમાં વધારે! કરવા વિષે.

ચરમી એ કાંઈજ નહીં પણ એકઠી થયતી શક્તિ છે.

વજન વધારવાની ઇચ્છા કરતાં, ખોરાક અને છાંછીની સામાન્ય આદતોની અગત્યતા.

શરીરની સામાન્ય હવનશક્તિ બાંધવાના સવાલ બદલ જે સડયા મોટી મુશ્કેલી આવી ઉભી રહે છે તે માણસો મને છે કે જેઓનું શરીર માંસવા રચકણો પુરતી રીતે લગ શક્તાં નથી, એટલેકે ગમે તે કરવા છતાં જેઓનું અંગ બરણું નથી. એક કામદાસરણું (Normal) શરીર ન્યારે પ્રખત રીતે કેળવાય છે કે જેમ યુવકોને, ત્યારે તે સર્વ ઠેકાણેથી મોજ થયું નેહએ અને તેના દેખાવ સમાન રિયતીનો હોવો નેહએ. સમાન રિયતી માટે ત્યાં કોઈની બાગ તવાવલો વા પલો ન હોવો નેહએ. ત્યારે જે માણસ સાધારણ તન્દોસ્તી ધરાવતું હોય તેનું વજન લગભગ તેટલું હોયું નેહએ કે જે શરીરને નેહની પ્રાણશક્તિ અને નેર મેગી આપે કે જેથી તે ધટતી (તન્દોસ્ત) દામનમાં સ્વી રહે. ધણો ભારે વજન હવે દેખાવે છે કે તે દરદી હાલન છે, તો ને કે દરદીમાં ચરમીનો જખાવ કરવો એ તન્દોસ્તીની નીતાની છે, અને તે દેખાડે છે કે, ખોરાકનો મોટો ભાગ જે ખાવા છે તે જરૂરત યઈ આખા શરીરમાં પચતો જાય છે.

ચરમી, એ શરીરના અવ્યવોએ કાપે કરી તૈયાર કીધી છે કે જે સંધરી રાખેલી શક્તિનાં જથ્થો કહેવાઈ શકાય. ચરમી એ માત્ર સંધરી રાખેલી શક્તિ (Energy) છે-જે ધણો ખાધો હોય છે તે ઉઠાળામાં પ્રુથ ખાધને, ચરમીનાં જથ્થો ઓઠો કરી રાખે છે, કે જે આખા શિયાળામાં તેને ચાલે છે. તેના સમાવેશ (જરૂરત) કરવાનાં અવ્યવોમાં લાંબા કાળની આદતોથી, આ એકસ આસ્થત બંધાઈ હોય છે કે જે તંગીની વેળા તૈયાર રહેવાને તેને શક્તિવંત કરે છે. કોઈની જનવર, માણસ અથવા પશુપંથી જે સારીપેઠે ખાતું હોય અને તન્દોસ્ત હાલતમાં હોય, પણ જેના શરીરની ' મરુકુલર ' હિલચાલ (કસરત) થતી ન હોય તે ' ચરમ ' વધારતું જશે. દાખલા તરીકે એક ખેડુતને તેના કુકરને ચરમીવાળા કરવાને કદી મુશ્કેલી લાગતી નથી. જે કાંઈ તેને કરતું છે તે કુકરને એક વાડ કે ગ્યાં તે આસપાસ ધણો ફરી ન શકે ત્યાં ધેરીને રાખવો અને નેટલું અને તેટલું ખવાડવું. આ રીતે રાખવાથી કોઈની જનાવર ચરમદાર કરશે ન થતું હોય એક ખેડુત બધેજ અનુભવે છે, અને ન્યારે કોઈક જનાવર આ રીતથી રહે થતું નથી

નવી નવાઈઓ

વાપરેલ.

કિંમત

બરનરો

- ૧ રૂ. ૪૫
૨ રૂ. ૭૦
૩ રૂ. ૧૦૦
૪ રૂ. ૧૨૫
૫ રૂ. ૧૫૦

બોસ ચૂલો

વાપર્યાથી ઘરમાં સુખ, સ્વચ્છતાઈ ને સાંતિ વધે છે. રાંધણી ગરમ થતી નથી. વખત બચે છે. કરકસર થાય છે. એક બચ્ચું પણ પેટવી શકે તેટલા સલામત છે. હજારો કુટુંબો એ ચૂલો વાપરી વાહવા ગાય છે અને આશીશ આપે છે. આ ચૂલો વાંપર્યાથી તમોને કશી પણ તકલીફ પડશે નહિ. તમારા કુટુંબ માટે એક નવું જરૂર ખરીદજો.

ખરીદો—

બોસ ચૂલો

એ ઉપરાંત સાઈની પીનો, વિજળીક વગર ચાલતા
પંખાઓ, પીત્તલના પલંગો જરૂર લેજો.

તમોને જરૂર કાંઈથી ખસંદ પડશેજ.

શોરૂમ્સ

ન્યુ કવીન્સ રોડ

હોડ આફ્રીસ

એલ. રોય સ પટ

૭૦ એપોલો સ્ટ્રીટ, કોટ મુંબાઈ

બાંચીસ

૪ કેશમીરગેટ

દિલ્હી

એલશીનરટન સ્ટ્રીટ, કેપ

કરાંચી

એક અસાધારણ તક.

શાહુચારની ડીટેક્ટીવ નોવેલો.

શયતાનનો સાથી   રૂ. ૨-૦-૦

દોલતે દુન્યા   રૂ. ૧-૮-૦

* છુપીનની લાહેરી   રૂ. ૧-૧૨-૦

તથા ગુલશન એકે વંશ સુધી ફક્ત રૂપીયા
પાંચમાં મળશે.

* આ નોવેલની ઓછી કોપી છે. તે પુરી
ચતાં તેજ કિંમતનાં બીજાં પુસ્તકો મળશે.

ગ્રેનેજર—ગુલશન—નવસારી.

ત્યારે તો જાણે છે કે તે માઠી તન્દરોસ્તીમાં છે તેથી અંગ હેતુ નથી તેને કાંઈક દરદ થયું છે.

એક માણસ યા જનાવર વધુ શક્તિવંત ત્યારેજ છે કે જ્યારે તેનું વજન કાયદાસરનું (Normal) હોય છે.

હવે, વહેવાર રીતે આ વાત માણસાઈ જનાવરને લાગુ પડે છે, જે તમો ઘટની હાલતમાં રહો, એટલે કે ધનતી રીતે જોરાકો લો, અસાધારણ હીલચાલો (કસરતો) ન કરો, અને જે તમારા અવયવોનું કાર્ય બરાબર થયા કરવું હોય તો તમો ચરમી વધારતા જશો, અને જે આ પરિણામ ન આવે તો તમારે જાણવું કે તમારી જીંદગીની આદતોમાં કાંઈક સારી નથી અથવા તો તમારા પ્રાણીક અવયવોમાં કાંઈક ખામી (દરદ) છે, હવે દરેક માણસનું કાયદાસરનું વજન હોય, જે સ્ત્રી, પુરુષ, કાકડરોએ અથવા કસરતખાજ એકસપરોએ નારમત વજનના કોઠા ઉઠાયા કર્યા છે. તે કોઠા પ્રમાણે કાંઈક વજન થવું ન હોય તો કાંઈ ગભગવાનું કારણ નથી. એમ તો ધણા પાતલા માણસો હોય છે છતાં તેઓ ધણી સારી તન્દરોસ્તી ભોગવતા હોય છે—સઉથી પેદલા જાણવું કે કેટલાક માણસો ધણા નાનાં હાડકાવાળા હોય છે, અને તેથી ગમે તેવું જાડું કપડું તેઓ પહેરે છતાં બીન મોટા કદના માણસોને તેઓ પુગી ચકતા નથી. આટલું યાદ રાખવું કે જેમ જનાવરોની જીંદગી જાતો હોય છે તેમ માણસોની પણ હોય છે. તેથી ગમે તેવું ખાતાં પીતાં તેમનું કદ મોટું થઈ શકતું નથી. પાતલા માણસો, નિયમ તરીકે ધણા ચપજ મેહનત અને ચટપટીયા (નરવસ) હોય છે, તેથી ઉલટું જાડાં માણસો કંડા, ધીમા અને પુરામી-જાનમાં રહેનારા હોય છે. એક જાણીતો ડાકટર ફેનીક્સ આસવાદ કહેતો હતો, જે ભરે શક્તિ અને

મરુદ્ધપણુ એ બન્ને સાથેજ જાય છે. પાતલા પુરુષો મોટે લાગે દુનિયાનાં કર્મચા હોય છે. આમ છતાં એ પાતલી હાલત જોઈએ તે કરતાં વધુ થઈ આવે છે યાને નબળાઈ લાગુ પડવાને લય રહે છે. માત્ર મરુદ્ધતાપણુ અથવા પાટલા પણુ અને ખર્ સોહરાઈ સોકાઈ ગયતું શરીર એ બે જુદાંજ છે પેદેલુ કુદરતી છે જ્યારે બીજું તેમ હોતું નથી. તેથી તે કાયદાસરનું વજન તે નક્કી કરવા હું તમને કહીશ કે, જે ચોક્કસ વજન વેળા તમો સઉથી વધુ જોર અને ખમવાની શક્તિ ધરાવો તે વજન તમારું ' નોર્મલ ' છે. અને કાયદાસરનું વજન છે. ઘાખલા તરીકે એક જાડા માણસને લેઓ, અને જેમ જેમ તેનું વજન ઘટતું જશે તેમ તેમ તે વધુ શક્તિવંત થતો જશે. એથી ઉલટું, એક પાતળું માણસ, જેમ જેમ તેનું વજન વધશે તેમ તેમ વધુ શક્તિ તેનામાં આવશે. ત્યારે દરેક માણસને હેતુ એ હોવો જોઈએ કે તેણે પોતાનું કાયદાસરનું વજન મેળવવું અથવા બીજા બોલોમાં કહું તો, તે ચોક્કસ વજન કે જ્યારે તેનું જોર અને ખમવાની શક્તિ સઉથી વધુ હોય, અને એ મોટે કદ રીતો વાપરતી તે જણાવવા મારેજ આ વિષય લખ્યો છે કે જેથી દરેક વાંચનાર પોતા મોટે ધટતું કરી શકે.

દરદ એજ માણસને ઘણીક વેળા અંગ (વજન વધારતા) હેતાં અટકાવે છે.

તેથી જોયો પોતાનો વજન વધારવા પ્રયત્ન હોય તેઓને હું કહીશ કે, સઉથી પહેલાં તમને કાંઈક દરદ છે યા નહીં તે નક્કી કરવું. જે તમને દરદ હશે તો જ્યાં સુધી તે દરદ રહેલું છે ત્યાં સુધી તમો કાંઈક ધણું વજન વધારી શકશો નહીં. આ દરદી હાલત અલખતાં તમારી જીંદગીની કાંઈક ખોટી રીતોથીજ થઈ હશે. તમને પાચન થઈ શકે તે કરતાં વધુ ખાતા

હશે. તમારા ' મરકયુલર ' તેમજ પ્રાણીક અવ્યવસ્થાને ઘટતી કસરત (હીલ્થવાલ) નથી આપવાથી તેઓ ઘટતી હાલતમાં રહેલાં ન હશે, અથવા તો તમારા ધંધાના કાર્યમાં તમે જેમજે તે કરતાં વધુ સખંત મહેનતમાં રોકાતા હસો. આ બધી બીજો જ્યારે કોઈક નબળું અને પાટળું હોય ત્યારે ધ્યાનમાં લેવાની છે. કાયદા તરીકે, જ્યાં તેલું કંઈપણ દરદ જણાવું ન હોય ત્યાં આમી, ખોરાકને પચાવવા (assimilation) માં રહેલી જમ્યાશે. તમે પુરતો ખોરાક પચાવી શકતા નથી.

તમારું માદ રાખવું જોઈએ કે જે તમે ખાવો છો તેથી નહીં પણ જે કંઈ શરીરમાં પચાવી શકો તેથી શરીરના રચકણો વધી શકે છે.

પણાઓ એક મંભીર ભુલ કરે છે અને સમજે છે કે જેમ તેઓ વધુ ખાવ તેમ વચન વધે. જ્યારે મોટે ભાગે, આ રીત ચાલવાથી વધવાને બદલે વચન સામું ઘટવું ભય છે. એટલે કે, તેઓ માટે, વચન વધવા સારૂ ખોરાકનો જથ્થો ઓછો કરવાની ગરજ હોય છે. તમારે માદ રાખવું કે દરેક માણસઈ શરીર ચાનતત્તુ (nervous system) ઓની શક્તિનો અમુક જથ્થો ધરાવે છે.

તમા ઓટલું બધું ખાઈ શકો, કે જે પરમાવવામાં તમારું શરીર નબળું પડી જાય.

શરીરનું દરેક પ્રાણીક અવયવ, પોતા માટે જોઈતી શક્તિ ચાનતત્તુઓ (Nervous System) માંથી મેળવતાં હોય છે. અજગતાં ' મરકયુલર ' કાર્યોથી, હાથ પગની મેહેનતથી પણ ' નરવસ ' શક્તિ ખપતી હોય છે, ખજી, કાચા તરીકે હાથપગની ' મરકયુલર ' મેહેનત કરવાથી તો સામાન્ય પ્રાણીક શક્તિઓ વધુ

વાધી પણ છે અને નરવસ શક્તિનો જથ્થો પણ ઉમેરાય છે. એટલે કે, મરકયુલર મેહેનત કરવાથી-શક્તિ ખપે છે તેમ પાછી ઉમેરાય છે. એટલે તમા કંઈ ટોટા આવતો નથી. હવે, દાખલા તરીકે જ્યારે તમે એક ભોજન જમો છો ત્યારે ચાનતત્તુઓના મધ્યગિંદુમાંથી નરવસ શક્તિનો મોકલસ જથ્થો હોજરી અને ધનિસ-સાધનમાં મોકલી આપવામાં આવે છે, કે જેથી તે ભોજનને પાચન કરવામાં તથા જરૂરત કરવા મદદ મળે છે. ત્યારે હવે તમને સહેલાઈથી સમજી શકાશે કે જે પાચનક્રિયાના અવયવો પચાવી શકે તે કરતાં ઝાઝો ખોરાક તમે લો, જે તમે, શરીરને પોષણ ચાવ તે કરતાં વધુ આવશે તો એ વધુ ખોરાકને બાહર કોઢવા માટે ' નરવસ ' શક્તિના વધુ જથ્થાની ગરજ પડે છે. એ ખોરાકને આખી ' એસીમેનટરી કેનાલ ' માંથી જવું પડે છે અને ત્યાં દરેક ડેકાણે રહેલા રસો (junctions) કે જે પાચન કરવા માટે જોઈએ છે તેઓને કાર્ય કરવું પડે છે, એ બધી ડેકાણે ' નરવસ શક્તિ ' ની ગરજ પડે છે; ત્યારે જ આ ઉપરથી, જોઈએ તે કરતાં વધુ ખાવાની જાદી પણા લોકામાં હોય છે કે જેઓ વચન વધારવાને મંગતાં હોય છે. સરાસરી દરેક માણસ જે તવાઈ ગયલા શરીરમાં પીડાતો હોય છે તેનું આ દાલતમાં રેહવાનું કારણ, પણાક દાખલાઓમાં જોશો તો, આ નંઈએ તે કરતાં વધુ ખાવાની આદતને લાંબી હોય છે.

ત્યારે જે તમને ઘણું ખાવાની આદત હોય તો વધારવાને માટે, કાયદા તરીકે, તમારે તેમાં જથ્થો અડધો ઓછો કરી નાંખવો, અને જો તેથી પહેલે અકવારીએ તેથી વચનમાં કોઈક ઘટાડો થયેલો દેખાશે છતાં તે પછી, લગભગ દરેક દાખલામાં, વચનનો વધારો થતો ચાલશે અને અલગતાં, વચન વધારો થતાં શરીરની સામાન્ય પ્રાણીક શક્તિ તેમજ કાર્ય કરવાની શક્તિ પણ વધતી જશે.

શુભશન.

વારંભવાર ખાણું એ નુકશાનકારક છે તેમાં ખાસ કરી પકાવેલો ખોરાક.

ખીજી બુદ્ધિ જે લગભગ દરેક જથ્થા કે જે વળન વધારવા ઇચ્છતો હોય તે કરે છે, તે એ કે બોજનેની વચ્ચે પણ ખાવાની રેવ; અલગતાં તે એના વિચારથી કે જેમ વધુ ખવાય તેમ શરીરમાં માંસ ધણુ એકઠું થઈને રહે, જે તમારે વળન વધારવું હોય તે આ આદત છોડી દેવી અને બોજ નોની વચ્ચે વચ્ચે કાંઈ ખાવું નહીં. એમ ખાવાથી હોજરીને જોઈતી આસાપણ મળી શકતી નથી. એક વાર ખાવેલા ખોરાકને પાચન થતાં પાંચથી છ કલાક લાગે છે તેથી દરેક બોજની વચ્ચે છ કલાકનો તો ગાળો રાખવોજ. જ્યાં સુધી ખોરાક લેતાં તમને મળત કાગે નહીં ત્યાં સુધી કદીપણ ખાવું નહીં. માત્ર દરજ તરીકે ખાવાની રીત ખીલકૂલ છોડી દેવી. ખાવાને બોજ લાગે ત્યારેજ તે અવધવા કે જોએ પાચન કરવાનાં રસો પેદા કરે છે તેઓનું કાર્ય કંપથી ચાલે છે. તેથી જ્યારે તમે, ખુશીથી ખાઓ યાને બોજન ખાતાં મોજ લાગે ત્યારેજ આ રસો, હોજરીમાં જોવા ખોરાક આગો કે તે ઉપર ટુટી પડે છે અને ત્યારેજ પાચનક્રિયા તેમજ પચાવવાનું કાર્ય સેહેલાઈથી અને સારી રીતે ચાલી શકે છે.

મોજથી ખાણું એ પાચનક્રિયા માટે જરૂરનું છે.

હવે ખોરાકને ખાવામાં મોજ લાગે એ વિચારને સંપૂર્ણ રીતે અમલમાં મુકવાને માટે, એવી સૂચના કરાય છે કે, દીવસની બોજનેની સંખ્યા કમી કરવી. દાખલા તરીકે દીવસમાં ત્રણને બદલે બેજ બોજન લેવા. ત્રણને બદલે દીવસમાં બે બોજન લેવાથી કોઈની પતલાં માણસને ફાયદો ન થયો હોય એવું હું જણુનો નથી. ખંદે જોતાં એથી તો, દરેક દાખલામાં

તેઓ વધુ ખાવાને તેમજ વધુ મોજથી ખાવાને શક્તિવંત થાય છે, અને અલગતાં, ત્રણ બોજન ખાતાં હતાં તે કરતાં બે બોજનો વધુ સરસ પાચન કરી શકે છે.

સારે આ રીતે એટલે કે ખાવાને મળત લાગે ત્યારેજ ખાણું એ નિયમ પાળતાં, તમે જોશો કે સવારનો નાસ્તો ખાના માટે દશ યા અગીઆર વાગા સુધી તમે મોલશો તો તમને કંઈને ભુખ લાગશે અને ખોરાકની દરેક રચકણ તમને સ્વાદ લાગશે, અને એવી રીતે જે તમે કરશો તો તમને જથ્થાશે કે જ્યારે તમે માત્ર ફરજના માયા અથવા બોજનનો વખત થયો કરી ખાતા હતા તે કરતાં અતી ઘણા ફાયદો ચાલે છે. જ્યારે ઘણા ઠાકી ગયા હો ત્યારે પેટ ભરી ખાણું નહીં, કારણ કે શરીરને જ્યારે ઠાક ચઢી હોય ત્યારે પાચન કરવાવાળા અવધવાની શક્તિ મંદ થયેલી હોય છે જેથી ખોરાક પચી શકતો નથી.

તમારો કામધંધો, બની શકે ત્યાંવેર એવી રીતે ગોઠવો કે, જેથી એક બોજન જમ્યા પછી ઘુરતજ તમને કોઈપણ ચારીરીક આ માનસીક કાર્ય મજબુત રીતે કરવું ન પડે. ખોરાક લીધા પછી હોજરીમાં લોહીની ગરજ પડે છે, અને તેથી જોજ તરફ લોહીને ધુરતા જમ્યામાં લઈ જવાઈ શકાતું નથી કે જેથી તે કામકાજ સારી રીતે ચઈ શકે. મતલબ કે ખાંદને ઘુરતજ તેવા ભારી કામમાં મુંડાવું નહીં.

સુવાનો જે કલાક આગમજ કદીપણ ખાણું નહીં. યાને વધુ વખત આગમજ ખાણું કારણ કે ઉંધ વેળા પ્રાણીક હીલચાલ ઘણી ધીમી ધીમી ચાલે છે તેથી હોજરીમાં અડધા પાચન થએલો ખોરાક, ઉંધમાં ખવડવ કરશે.

સંપૂર્ણ રીતે ચાવીને ખાણું ઘણુ અગત્યનું છે, કારણ કે ઘણા મરદો તથા યોગતોનાં

માં જે નબળાં એટલી પાચનક્રિયા-
દરીયાદ હોય છે તેનું ખોરાક ઝડપથી
તે ગળી જવાને લીધેજ યાય છે. વળી
તાં ખાતાં વારંવાર પાણી પીયા કરવું
પણ ખોરાકને પાચન થવામાં હરકત
! છે તો જોડે એકાદ વેળા ખરી તનદોસ્ત
સ લાગે તો પાણી પીવાની અડચણ નથી,
જુ માત્ર પાણી પીવાની આદત રાખી,
સાતો ખાતાં વચ્ચે પાણી પીવું ન લેખે.

આ ખીનાંઓ, દરેક વાંચનાર કે જે પો-
તાનો વજન વધારવા માંગતા હોય તેઓએ
ધ્યાનમાં રાખરી ઘટે છે, પણ એ વિષે વધુ
અસરકારક રીતો તું હવે પંડીના પ્રકરણમાં
જાણીશ.

ધણક તેવા ખાતલા માણસોના લાખલા-
આમાં, તેઓ જે અપદતા તથા બરાબર પા-
ચન ન થઈ શકે તેવા ખોરાકો ખાતા હોય તે
માત્ર જલ્દયાથીજ અત્યય જેવો દેરકાર થ-
મેલો માલમ પડશે, દરોજન જે તજુવાર માંસ,
પપેટા, સફેદ પાઉં તથા મટન ખાઈ અને કેક
બ્રીસ્ટાટ લેવાને બદલે જો દોઢર, આખા
ધઉના લોટની રોટલી, દુધ, મલાહો, પતીર,
અને તરકારી જે સીકનમાં મથી શકે તે તાજાં
ફળો ફક્ત લેવામાં આવે તો ધણો ફાયદો
થાય.

તનદોસ્તીના મુધારા માટે થોડીકેથી કસ-
! રત કર્યા વિના ચાલી શકેજ નહીં.

આ વાત યાદ રાખરી કે વજન વધારવા
માટે ઘટતો ખોરાકજ છે એટલુંજ નહી પણ
શરીરને મુધારવા માટે બીજી બીજી પણ રીતો
સાથે કરવાની છે. આખા શરીરની મસ્ક્યુલર
સીસતમ ને કસરત ઘણી અવશ્યની છે. એ
માટે કાંઈ ખાસ તેવી સંપૂર્ણ રીતોની કાંઈ જ-
રૂજ નથી, પણ શરીરનું દરેક અંગસઘ

(ગોટલું) વપરાય એવી હીલચાલ દરોજન
કરી લેજો. જેઓ ખોરાકથી સારી રીતે
“નરીય” થયેલા માને પોખાયલા હોય છે
તેઓ કાંઈ હમેશાં મજબૂત અસલવાળા હોતા
નથી, પણ જેઓનાં ગોટલાંઓ મજબૂત થયેલાં
હોય છે તેઓ હમેશાં પુખ્ત થયલું શરીર ધરા-
વતા હોય છે. મસ્ક્યુલર શકિત બાંધવાથી શા-
નતંત્રો (nerve centres) ની મધ્ય-
ખિંદુઓમાં જે વિજળીક અથવા “નર્વસ”
શકિત રહેલી છે તેમાં વધારો થાય છે, અને આ
“નર્વ સેન્ટર” માંથીજ આપણને બધી શકિત
ખોરાકને પાચન કરવા માટે અને તેને આખાં
શરીરમાં વહેવી આપવા માટે આવે છે. લાખલા
તરીકે, લાંબુ ચાલવાની કસરત એ સમિત્ય પ્રા-
ણીક શકિત છે, અને એ (ચાલવાની) કસરતો
સાથે ન્યારે લાંબા દમ (Deep Breathing)
લેવાની કસરતો કરાય છે લારે, લગલગ સઘળા
લાખલાઓમાં, શરીરની કાંઈ કરવાની
(Functional Power) શકિત વધે છે,
અને પરિણામે ચરબીનાં ચક્ષુો માંમમાં વ-
ધવા મળે છે. અલગતાં, ન્યારે આ લાંબુ
ચાલવાનું ચાલુ કરાય છે લારે, નિયમ તરીકે,
એક માણસ એટલી બધી ચરબી ભેગી કરી
શકતો નથી. ચાલવાની કસરત વજન વધતાં
અટકાવે છે, પણ ન્યારે આ તમે કસરતો કરો
છો તે દરમ્યાન તમે વધુ પ્રાણીક શકિત બાં-
ધતાં જાઓ છો, અને ન્યારે તમે ચાલવાનાં
માધ્યો દર દીવસ કમતી કરતા જશો લારે
પ્રાણીક અબ્બેલા શરીરમાં વજન વધારતાં જશે.
સઘળા જાતની ધરની જાહેરની કસરતોની ખાસ
લાખામણ કરાય છે. ત્યાં તમને “એલીજન”
દવા મળે !, કે જે તમે જેટલી વધુ લઈ શકો
તેટલી થોડીજ છે. ત્યાં સુધી અને ત્યાં સુધી ધરની
જાહેરન રહેવાનું કરવું. ઉધાડી ખારીની ખાસેજ
તમારે મુકું. અથવા જો બની શકે તો ખારીની
અંદરજ થોભો રાખવો. ખાસજ હવાથી ય-

રીરની પ્રાણીક શક્તિ ઓછી થઇ તે નબળું પડે છે. જ્યારે 'ઓક્સીજન' હવા પુરુકળ મળ્યાથી પ્રાણીક શક્તિ વધે છે. ખરું જોતાં મારે એક લેખક મિત્ર છે કે જે સધળા વખત સાયનરીરીક શોધ કરવામાં મગ્ન છે તેણે કહ્યું છે, જે તમારે યાદ રાખવું રીક થઇ પડશે: ને કહે છે કે દરેક દમ જે તમે અંદર ખેંચો છો તેમાં ઓક્સ જરૂર છે. વિજ્ઞાનિક શક્તિનો રહેલો હોય છે, અને જો હવામાંથી તે ઓક્સીજન કાઢી લેવાય તો જે હાલ દમમાં લેવાય છે તે માટેથી આ વિજ્ઞાનિક શક્તિનો જરૂર છે. ધણેજ ઓછા થઇ જાય છે.

મનની પુરતી અગત્યની છે. વર્તન વધારવા માટે એક માંજુસની મનની હાલત સંતોષી હોવી જોઇએ. તમને કાંઈક ચીજ માટે મનની મુજવણુ થયા કરે તો તમારા શરીરમાં માંસ લાવવાની આશા રાખવી નહીં. ચિંતા કરવાથી કાઠળી માંજુસને કાપદો થયો નથી, ખરું જોતાં ચિંતા અથવા મનની મુજવણુ કરવી એ પણ એક જ્ઞાનતંતુનું દરદ છે. જે મારો કબીરની વાત મને યાદ આવે છે કે—

ચિંતા ઘડી ઝકણી, કાટ કલેજ ખાય વેદ ગિયારા કયા કરે, કહ્યાં તક દવા લગાય ?
અર્થ એક ચિંતા રાખવાથી કાઠળી ઉપાયો કારગત લાગતા નથી માટે કાઠળી ચીજ માટે મનની ચિંતા કંઈ કરવી નહીં. મનને સમાધાન અથવા શાંત રાખવાની આદત પાડવી, મનને સંતોષી રાખવું, અને આ યુક્તિ માટે તમારેથી અને તેટલી મેદનત કરવી. જીંદગીમાં જે સધળા મોજ રહેલી છે તે મેળવવા કાજ, આ ચીજ કરવાની ધરણી જરૂર છે, અને ખાસ કરી, શરીરનું વેજન વધારવા માટે તો તે વધુ અગત્યનું છે.

અલગતાં કામધંધા માટે વિચારે કરવા જોઇએ, પણ ચિંતા ભરેલા ન હોવા જોઇએ. તમારે પોતાને કાંઈક સુચના કરવી જોઇએ કે

હું હમેશા શાંત, અને ખુસમોજનમાં રહીશ. ચિંતા કરવાથી વજન ઘટે છે અને શરીર દુબળું થતું જાય છે. ધણીક પાતલા દેખાવના માંજુસો પેટલીઓ ઉપર જેખમદાર ઓદાઓ ધરાવતા હોય છે તેઓ પોતાનાં ભેજનાં કાર્યને અને તેથી જીજી ચિંતાઓ સાથે ભેજો નાખે છે. કામ-કાજનાં વિચારો દરકતકતીં નથી; તેઓ આપતુ કામ સરનમમ ઉતારે છે, જ્યારે નાહકની ચિંતા શીકર સામા આપની કનેહની આડે આવે છે, અને તેની શરીર તેમજ મન ઉપર માઠી અસર થાય છે.

માટે ભેજને પુરતી આશાયશ આપો, સારી જેવી ઉધ આવે તેમ કરો.

હુંકમાં, એવી રીતનું રેહવું કરવું કરે કે જેથી તનદોરસ્ત માંસ બંધાય, જ્યાં જ્યાં ખાંડો હોય, મહો ડાગાં માલમાં, તેમજ દરેક ભાગે ઉપર માંસ આવી તમારે બાંધો હુંદર સમાનતામાં આવે, જે માટે ધટતો ખોરાક, સંભાળ ભરેલી ખાવાની રીત પુરતી આશાયશ ને ઉધ, તાંજી ચોખી હવા અને દસરત એજ વાંજી છે. દરેક જતનાં પ્રવાહી પીનાં, યોને પાણી, ફળનાં રસો પુરતી રીતે પીવો, દરરોજ ઓક્સ પ્રમાણમાં દમરતો લો. લાંબા ઉંડા દમો, ખેંચો, ખોરાકને સંપુર્ણ રીતે ચાવો, ચામચીતે તેમજ જીજી કચરો કાઢવા વાળા અવયવોને અપાગ રાખો, સુખી રેહવાની તજવીજ કરો, ખુબ દસો, તમને દરરોજ સાફ ઝાડો આવે અને કનજયાત ન રહે તેમ કરો. હુંકમાં તમારા શારીરીક હાલતને સારી રીતે સંખો અને તમારો વજન પોતાની મેજે પ્રમાણમાં આવી જશે. એમે તેટલી કોરોશો કરતાં જેઓ પોતાનું વજન વધારવામાં નિષ્ફળ ગયા હોય તેમને હું દીનત આપીશ કે, તેમ થઇ શકશેજ. તે માટે ખતીયા થવું. ખંત ક્ષેત્ર માટે અવશ્યની છે, તાંકાલીકે ખરીજીમે હમેશાં આવી શકતાં નથી.

સૌ સારું જેનું સેવક સારું!

(ટુંકી વાર્તા).

“ ગુલશન ” માટે — લખનાર—આર. ડી. બગવાડીયા.

હૈદરાબાદના પેન્શનર નવાબબેગના મહાલ સરીખા મકાનમાં તેનો નવો સેક્રેટરી મહેશુખખા ઉદ્યામાં ખીજાનામાં ઉંધ વગર આમતેમ કોર મરડતો વિચારોના વમળમાં વિંટળાયેલો હતો.

પોતાની ગરિબાઈ — કરજ — નાસીપાસી — ને બગડેલ છ'ંદગીના તરેહવાર ખ્યાલો તેને નતા હતા. જેની પાછળ તેના માંગનારાઓ ઉધરેલા હતા. તે નસીબનો બહેલો હતો પણ આ વખતે તે પોતાની છ'ંદગીમાં પડેલીવાર તે મોટા સરકારી એક્ટિદાર નવાબબેગનો ખાનગી સેક્રેટરી બનવા તે નક્કીજતું થયો. હવે તેની આવક વિશેષ ચનાર હતી છતાંબી કરંજનો ખાડો ફરતે તેમ નહતું એટલે જે દિવસે જતા હતા તેમાં તે બેઆખર ચનાર હતો એવા ખ્યાલથી તે દુઃખી થતો બીજાનામાં તરફ હતો. આખરે હવે તે વ્હાલી ગણતો હતો એટલે પોતાના આવા મોટા દરજ્જાને ધોધ પુએ ને તે હીજુપત્તીમાં આવી ગરીબાઈમાં પાછો ક્યકડતો થાય તે કરતાં બહેતર તેનું મોહત આવે એવું ધમ્મતો હતો.

નવાબબેગનું કોર ખાનાર પીનાર હતું નહિ એટલે પડેલીજ નેમરે જવાન મહેશુખખે તેના ખાનદાની દેખાવ પરથી લોભાઈ ધણીજ આજતા સ્વાગતથી રાખતો હતો. મહેશુખ જા-

ણતો હતો કે તે ખૂદ પાસે ખીરમાર ઝવેરાત હતું. જે સધળું તેના રટડી રમતી પાસેનો એક ખાસ મજબૂત ઓરડામાં રાખવામાં આવતું હતું. તેને મહા છુરો વિચાર તે રાત્રે સુઝ પડતો હતો...પણ તેણે કોઇપણ દિવસે ચોરી કીધી નહિ હતી એટલે કમગતો હતો. ખીજ સહવારે પોતાના માલીકને પોતાની ખરી દાસતથી વાકેફ કરી તેની મદદ લેવાના સંતોષકારક નિવેદાપરે આવી તેણે ઉંધવાને જમણી તરફ કોર મરડી તેટલાં નીચે કાંઈક અંવાજ થતો તેને સમજાયો.

તે પોતાના ખીજાનામાં ઉઠી બેઠો. નીચે કોઈના ધીમાં પગલાં વાગતાં રાત્રીની શાંત સુપ-કીદી વચ્ચે તેને ખૂદાં સમજાયાં. તે ધીમેથી ઉઠ્યો અને પોતાનું બારણું ખોલી દાદર તરફ ડોકું કાઢું...જગજ — નીચે બત્તીનો ઝાંખો ઉજ્જસ ફેલાઈ રહ્યો હતો. કશાખી દબ્યાર વગર તે સાચલો ધીમા કદમે તે દાદર ઉતરી રટડી રમતા દરવાજા આગળ આવી ઉભો. અંદર કરી હીલચાલ થઈ હોય તેમ તેને લાગ્યું. બારણું ઉપાડું હતું. એટલે અંદર કોઈ સાદુકારીથી દાખલ થયું હતું. તે ઉંચરપર ચોડીક મીનીટ ઉભો પછી કાંઈક વિચાર થતાં તેની પાસેના ઓરડા તરફ ધીમેથી ગયો.

હરસ ઉપર ચમત્કારીક ઘટનાજ.

ડા. બે. મોતીવાળાની વનસ્પતીની હરસની ભુકી.

હરસ બહારના કે અંદરના, લોહીયાર કે મસાવાલા હોય તે આ દવાના ત્રણ ચાર ભાગ લીધાથી પાન બેસી જાય છે હરસ દુર કર્યા ઉપરાંત એ દવાથી સંધીવા, કમરનો દુખાવો, જોરાદાર કબજાત વગેરે દરદો તરતજ નરમ પડે છે. અને વજાન થોડા વખતમાં મસા બીજકુલ બેમાલમ પણ તાબુદ પાવ છે. બીજે કોઈ પણ ઉપાય ન કરતાં આ સલામત સચ્ચતો, તરત ગુણ કરતો વનસ્પતીનો ઇલાજ એ દુઃખથી પીડાતા દરદીએ કરી એવો આ દવાના ગુણની હમારે મોઢે તારીફ ન કરતાં જોવાને ગુણ પથો છે તેઓની સરદીરી કંટોવાનું, હેંડગ્રીથ મંચાની વાંચાથી ખાતી થશે હરસની ભુકીની દાખડી એકનો રૂ. ૦૧૧.

હરસમાંથી પડતાં લોહી બંધ કરવાની અચુક દવાની શી ધી છુ નો રૂ. ૦૧૧, ૧૧ ને ર.

હરસનો મોતીવાળાનો અક્સીર મલમ.

હરસને લીધે સફરામાં ઘણી અગમ ગળતી હોય તો એ મલમ લગાડવાથી થંડક લાગી અગમ તદ્દન તુરતજ નરમ પડી જાય છે હરસ ગમે એવી જુની અપવા હકીરી હોય તે છતાં દરદીએ સર્વે દવા ફેંકી ફરી હરસ કપાવવાનો વીચાર પણ માંડીવળવો અને ફક્ત એકજ અઢવાડીયું તેજે આ દવા વાપરવી આ મોતી વાળાનો હરસનો મલમ બાહેથી લગાડવો હોય તેમજ મોતીવાળાની હરસની ભુકી ગળી હોય તો ગમે એવો મસાવાલો જુનો હરસ થોડાજ દીવસમાં તુરત મરી જાય છે. હરસના મલમની દાખડી એકનો રૂ. ૦૧૧ હરસથી પીડાતાંજોવાને પતી કબજાત દુર કરવાનો ખાસ જુલાળનો ઉત્તમ ગુણવાળો પાકની દબી છુ નો રૂ. ૦૧૧.

હમોરો સરદીરીકંટોમાંથી થોડીજ નીચે છાપી છે:—

મોતીવાળાની દવા મેં પોતે વાપરી છે. અને મારે કંઠેવું જોઈએ કે તેથી મને ગુણ પથો છે.

રજક્યુ. તે. મોતદગોમેરી,

(સુલદાનાના સીવીલ સર્જન).

તમારી હરસ ઉપરની દવાઓની મેં ઘણી તરીકે સમજી છે મારે એક દાખડો હરસ ઉપર ચોપડવાના મલમનો મોકલજો. અમારા ગામના દેશાઈ સાહેબ શેઠ ઠાકુલાઈએ પણ એની અતીસય વખાણ અને તારીફ કરી છે.

મચ્છુદેરીના ડાક્ટર રોબ ફેલ્ડેટા હીઠાતુકડા.

હું જખવાને ધુરી છું કે તમારી મોતીવાળાની હરસની દવા તમારા ફરમાવ્યા પ્રમાણે પાંચ દીવસ સુધી લીધાથી લોહી પડતું તદ્દનજ બંધ છે. અને દુઃખનો પણ પાંચ દહાડા થયા નહીં થયા. એ દવા ખરેખરીજ અસરકારક માત્રમ પડી છે.

ડી. એફ. દયો.

મુંબઈના સરકારી મહેલના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ—

એ ઉપરાંત ખાસી, દમ હાંફણ, મીઠી પીસાણ, દરાજ, ખરપરાં કોઈ પણ જાતની તાપ, ફેનસ, દાગવાથી થયતાં જખમો, કબજાત, દુખાવો દાંત અથવા દાઢ, લાગતી પાક, નાતવાની, મરડા, કોલેરા, દાએરીઆ, બદલખી, સરીરના મોરચાવલા ભાગથી થતી ધન્ય, બીજેલાં સરીમાં લોહી વગેરે આદિ દરદોપર વાપરો મોતીવાળાની વનસ્પતીની સસતી ગુણકારક દવાઓ.

એકલા બનાવનાર—ડા. બે. મોતીવાલા.

મોરલેન્ડરોડ, બાયબલા કલબની પાસે,

ભાયખલા—મુંબઈ.

વડીલ, ડાઈ કોર્ટ અને યુનીવર્સિટીના ગુજરાતી પરીસૂક.

વડીલ, ડાઈ કોર્ટ અને યુનીવર્સિટીના ગુજરાતી પરીસૂક.

ગોવર્ધન મા. ત્રીપાઠી.

નવસારી ખાતેના એન્ટ:—

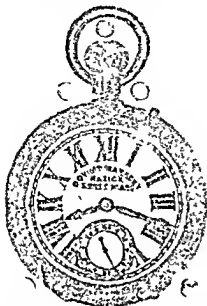
ફરામજી મહેરવાનજી ડીગરીઆ.

મોટા બજાર નવસારી.

દવા મંગાવતી વખતે જાહેર ખબર ક્યાં ચોપામાંથી વાંચી તે મહેરવાની કરી જવું જણવું,

સીગનલ વોચ કંપની,

હોર્નબી રોડ કોટ-મુંબઈ.

હોવાથી હવાના ફેરફાર સામે રક્ષણ કરે છે.
હિંદુસ્થાનની બધી રેલવેના કામદારોમાં આ ઘડયાળો ઘણાં જાણીતાં છે.
ઘણા આલોક-રેમાફસોના, હાથથી રીપર કામ થાય છે.

હમારી કંપની થોડે વાજબી નફે સંતોષ પામતી હોવાથીજ હમારા ડીયાળો સસ્તાં છે. હમારા વેપારી ભાવો દરેકને અનુસરતા છે. સંઘળા વેપારીઓ સાસેથા માળી શકશે. માલેક—મનચેરજી કાવસજી દોરડી ઘડીયાળી.

રૂ. ૧૦૦ ઇન્ડિયન.

તાવની રામબાણુ દવા.

આ દવાથી કોઈપણ જાતનો તાવ ના ઉતરે તો લીધેલા પૈસા પાછા આપીશું. આ દવાથી ગોળીઓ તાવ નથી ઉતરતો એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ તું ઇનામ આપીશું. ગોળી ૫૬ ની ડબ્બીની કી. રૂ. ૧-૦-૦ શક્તિની દવા.

શક્તી જીવનમાં શક્તિ લાવવાનો ગુણ નથી એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ ઇનામ મળશે. દરેક જનની નબળાઈ દૂર કરીને પુરુષત્વ વધારે છે. જઘાવસાથી અગર ખીખાં કારજોથી કમી થયેલી શક્તિ વધારે છે. નામરદાઈતાં દરદો અને નસાની નબળાઈ દૂર કરે છે. ગોળી ૧૦ ની ડબ્બી ૧ ની કી. રૂ. ૨-૮-૦

૪ ધાતુ ચિકિત્સા—નામનું પુરતક એક કાઠું લખનારને મફત. મોકલવામાં આવશે.

શ્રી. ગીરધરલાલ કંદાનજી.

ગીરધર આયુર્વિદ્ય.

દેડ ઓશીસ—ધોળકા, ગુજરાત.

સાંચ ઓશીસ—મુંબઈ, મારકીટ

જીમીયાલ, જી. વજારસીદાસની કુ.

મગજ પત્રનો વ્યવહાર દેડ ઓશીસે કરવો.

પા ખુદા ! ત્યાંનો દેખાવ જોતાં તે કાઠીજી
તે ચોર મૂછાજો નહતો પણ એક સ્ત્રીના
ક હાથો નવાખમેગની તીજેરી સાથે ચોડાં
તા હતા. તે તીજેરી મહિલું મીનખતીના
સ વચ્ચે ઝલકતું જવાહીર તેણીની બેગમાં
રખ થતું હતું. તેનાથી કુદરતી એક ધીમી સ્ત્રીસ
પડાઈ ગઈ. પેલીએ ચોડી પોતાની પાછળ જોયું
અને મહેશુખ કુદીને તેણી પાસે પહોંચે તે પહેલાં
તો તે તીજેરીવાળા રમતું સ્ત્રીગતું બારણું બંધ
થઈ ગયું. તે ઓરડામાં પોતેજ ક્યદ ક્યદ
હતી એવા ખ્યાલે મગન થતો તે ઉભો તેટલાં
બહાર બાગમાં કુતરાનો હસવાનો અવાજ તેને
સમજાયો. બારી માંડેથી ડોકાવતાં તેણે દુર એક
બાકારને ટડપથી નાહસતાં જોયો. બાગનો ક-
રખાઈન ધણેજ વિશાળ હતો એટલે તેમાંથી
બાહર રસ્તાપર નીકળવાને પેલીને ધણો વખત
લાગશે એવા વિચારથી મહેશુખ પોતાના માલી-
કનું જવાહીર બચાવવા તે ઓરને પકડવાને તે
ઓરડાની નીચી બારી માંડેથી બાગમાં કુદી
પડ્યો. બાગમાં તેઓ વચ્ચે નાસાગોસાનો દાવ
શરૂ થયો. પેલી યુવવાઈ ગઈ અને ઉલટો રસ્તો
લીધો એટલે આડી બીંત આવતાં મહેશુખના
હાથમાં સપડાઈ ગઈ. ચાંદરનામાં તે સ્ત્રીનો શુ-
રખા રહિત ચહેરો જોતાં મહેશુખ બે પળ યુવ-
વાડામાં પડ્યો. તે સાધારણ ચોર હતો. નહીં.
તેણી એક સ્ત્રી હતી અને તેણીનો ચહેરો રોગ-
વૃત્તો, સોદામણો પણ દુઃખથી છવાયેલો હતો.

“તું કાણ છે બાઈ ?” હીંમત એકડી
કરતાં તેણે સવાલ કીધો.

“તમે કાણ છો ?” પેલીએ સદળ યુ-
રસાથી ઉલટો સવાલ કીધો.

“હું નવાખમેગનો ખાનગી સેકેટરી છું...
મેં તમોને જવાહીર લેતાં જોયાં હતા — ક-
હેશો તમો કાણ છો ?”

“તમોને હું જણાવવા માંગતી નથી—
ત્યો આ મેં લીધું હતું— હવે એ મને જોઈતું
નથી” — અને એટલું બોલતાં તેણીએ પેલો
બેગ ખાલી કીધો. પોતાની આખી જીંદગીમાં
ન જોઈતું તેવું જવાહીર ચાંદરની રાત્રીના ઉ-
જાશમાં ત્યાં જગમગ રહ્યું. તે લાનજુલો જેવો તે
જોવાને જમીન પર યુકણ ટેકવી ખેઠો, તેટલાં
તો પેલી ત્યાંથી ઝડપથી બહી ગઈ તેવું પણ
તેને લાન રહ્યું નહિ. બાહાર મોટરના એ-જી-
નનો અવાજ થતાં તે ચોંક્યો તે ઉડીને દરવાજા
બણી દોડ્યો પણ શીકાર મોટરમાં છટકી ગયો
હતો છતાં જવાહીર સલામત હતું એટલો તેને
મોટો સંતોષ હતો. તે સપ્તળી બીક કે ધારતી
બૂલી ગયો. તે જવાહીર સાથે એકલો બેસી ત્યાં
તે કેવો જોખમ ખેડતો હતો તેવું વટીક તેને
લાન હતું નહિ. તે જવાહીરના એક પછી એક
પછી એક નંગો તાલુખીથી જોતો ત્યાં તે ખેઠો
તેટલાં તો તેના ખભાં પર એક મજબુત હાથ
પડ્યો. ચોડીને જો જોતાં તેણે ચોડીદારને ઉ-
ભેલો જોયો.

“વાહ મિયા — કીક હાથ માર્યો છે —
કીમત આંકતા હતા કે ?” પેલાએ એટલો ક-
રતાં કહ્યું. જ્યારે તેને તેના ખભામાંથી એટલા
જોરથી પકડ્યો હતો કે તેનો હાથ તદન જૂઠો
થઈ ગયો હતો એટલે એક સ્ત્રીસ સમેત તે છોડી
દેવાને પેલાને કહ્યું.

“એઈ તું શું કહેવા માંજી ?” હવે સ-
દળ હીંમતથી મહેશુખે પેલાને પૂછ્યું.

“કહેવાનું એમકે નવાખમેગનું જવાહીર
ચોરના માટે તમોને ચોડીપર લઈ જવા પડશે.”
પેલાએ કંડે કહેલું કહ્યું.

“પણ મેં ચોરી કીધી નથી. ચોર ખીજોજ
હતો કે જે તે પકડવા જતાં તે લાંબા આ જવા-
હીર છોડી નહાસી ગયો છે.”

“અચ્ચાને બનાવ — એ તાહરા પેતરા કાંઈ ચાલશે નહિ” પેલાએ હવે દાદી કીધી.

“તું નવાજબેગના સેક્રેટરીને આમ અપમાન કરવાની સરકારી કરે છે?” મહેશુખ હવે તરડાયેલ.

“ઓ—હવે ગામનો ગવરનર હોય તો શું મુનકા છે?—મેં તુંને જવાહિર સાથે પકડ્યો છે એટલે ખીજે ખુલાસો માહરે સાંભળવો નથી—હમણા બાહારના પહેરેગીરોની રાત જશે કે તેને ખબર આપી હું અંદર ચેતા-ખીશ” —અને એટલું બોલતાં પેલું જવાહિર તે બેગમાં બંધ કરતો જમીન પર ખેડો.

મહેશુખ—નસીબમાં જે બનવાનું હશે તે બનશે કરીને શુપસુપ ગગડી રહ્યો. બે તો ઘંટો લોહીમાં ઠોકાયો કે બાહર લાકડીનો ને ભારે પગલાનો અવાજ સમજાયો. — પેલાએ ંડીસલ ફ્રાડી કે બહારથી તેનો જવાબ મળ્યો અને પાંચ મીનીટમાં તે રાયોડી બાંધાના નીઝામી પોલીસના માણસો ને અમલદાર ત્યાં આવી ઉભા. તેને કાંધક કહી તેના હવાલામાં સોંપી ચોક્કીદાર અમલ તરફ વિદાય થયો. મહેશુખ હવે જ્યાં તકબાએ એટલે તેણે ત્યાંથી નહાસવાનો ઈરાદો કીધો. જેટલે તેમ થવાથી તે તે લોકને વધુ ચક્રમંદ બનાવતો હતો છતાં તેના અચાવનો ખીજે રસ્તો હતો નહિ બેપરવાહ ઉમેલા સીપાહેનો લાભ લઈ તે ત્યાંથી નહાસવા લાગ્યો—પણ પોલીસ ખાંડી જળ્ય તેવી નહતી. — તેને દરવાજા સુધી પુગતાંજ પકડી કાઢ્યો અને છાતીમાં એક મુઠ્ઠી લમાવી કે જેથી મહેશુખ ત્યાંજ બેસી દાલતમાં પડ્યો.

x x x x

દસ દિવસ પછી નીઝામી અદાલતમાં ચોરીનો કેસ નીકળ્યો — મહેશુખ તરફથી પણ હવે નહિ એટલે તેનો ગુનાહ એ સાબિત થયો હતો—માહરેટ તેને સજાનો કમ આપવા જતો હતો તેટલાં જોખવારે સાક્ષી આવવાની ખબર કીધી કે જે મહેશુખે બે ગુનાહ પુરવાર કરી આપનાર હતો. પેલા સાક્ષીને અંદર લાવવાનો હુકમ થયો. મહેશુખ તેમજ આખી કોર્ટ તાલુખ થઈ કારણકે શુખાવાળી એક ચોર ત્યાં સરભોગ ચાલી આવી તેણી લાગલી સાક્ષીના પીંજરામાં ગઈ.

“માહરે ખુલાસો લગાર લખાન થશે તે માટે આશા છે જે કોર્ટ અને દરજીબર કરશે” મીટી વસિકી જેવો અવાજ ત્યાંની શાંત ચુપકીમાં ગણગણી રહ્યો. મહેશુખ અને નવાજબેગને તે અવાજ ઓળખીતો લાગ્યો.

આ શખ્સ કે જેને તમે ગુનેહગાર કહો છો તે બેગનાહ છે. ચોર એણે તે રાત્રે પોતાના માલિકની કીંમત સેવા બજાવી છે કે જે માટે ખીચારાને આવે બહોળા આપવામાં આવે છે. ચોરી કરનાર હું હતી અને મને મુંદા સહિત પકડનાર એવણે હતા. હું ગઈ રાત્રે છટકી ગઈ ત્યારે મને રવખે પણ ખ્યાલ નહતો કે આ શખ્સ પર માહરા ગુનાહનું જૂકું આળ મેલવામાં આવશે. વર્તમાનપત્રોમાં મેં સવળું વાંચ્યું છે અને આજે એને નાદરના ગેરજવાહ માંથી બચાવવા હું ખુદ આવી છું—” લાં તેણી દમ લેવા ચોલી આપી કોર્ટ આ તેણીના ખુલાસાથી તાલુખીમાં ચુપ બેઠી હતી.

તે હું ક્ષીણ. હવે સમજો મારી ચોરી કરવાની મક્કમણી હતી હાલમાં એકવીસ સાલ મેં પુરાં કરીધાં છે. એટલે જે જવાહીર મેં લીધું હતું તે સંઘળાં પર મારો હક હતો. આજથી પાંચ વર્ષ પર મારી પસંદગીના શપ્ત સાથે પરણવાથી મને મારા બાપ નવાળ બેગે સઘળા વારસાથી રદ બાતલ કરી દાઢી મુકી હતી. આ જવાહીર મારી મરહુમ માતા તું છે કે જે પર મારો સઘળો હક પુગે છે. મેં મારા બાપતું મોહ ફરીથી ન જોવાના હકકડતા સોગંદ લીધા હતા એટલે તેની પાસે હું હાથ ઝાળવા ગઈ નહતી. મારો ઘણી ખીમાર છે હશે ઘણીજ ખરાબ હાલતમાં આવી પડયા છે એટલે મારા હકતું લેવા હું તે રાત્રે ચોરી છુપીથી નવાળ બેગના મહાલમાં દાખલ થઈ હતી. ત્યારપછી શું તે બન્યું છે. તમોને રેશન છે " ખુલાસો ખતમ થયે તેણી ધુજવા લાગી—નવાળબેગની આંખોમાં આંસુ પ્રગટી રહ્યાં હતાં. જ્યારે મહેબુબ તે બહાદુર સ્ત્રીએ કીધેલા તેના બચાવ માટે તેણી તરફ ઘણીજ લાગણીથી જોતો હતો. આખી કાર્ટ તે સ્ત્રીના ખુલાસાથી તેણી તરફ દયા બતાવતી હતી, અને નવાળબેગની આવી ઘાતકી વર્તણૂક માટે તીરસ્કાર પ્રગટ કરતી હતી. તે બુટો ઉડ્યો અને સાક્ષિના પીંજરામાં ઉભેલી તે પોતાની બેટીને ઘણાંક વર્ષ પછી પરતાવાના આંસુ ખેરવતો બેટયો. તેઓ બંને બહાર પડ્યાં—મહેબુબને માન સહિત છૂટો કરવામાં આવ્યો—અને પછી જ્યારે તે ત્રણે એકઠાં મઠ્યાં તે વખતે તું ચિત્ત ધંધુજ ખુરાલુગા હતું. તે બંને બાપ બેટી પાછાં એક થયાં હતાં તે માટે મહેબુબ ખુશી તેમજ મગર હતા એટલે તેણે તે બુદ્ધિને દર્શાવેલું આખો નહિ જોડે તેણે તેની હમરો હનર મારી માંગી—નવાળબેગની દીકરીના ઘણી જલ દીન ચુસ્ત મામ્યો. ખચીત તે એક બદમાશનેજ વરી હતી. એટલે હવે તેણીને તેણીના બાપે પોતાના સાલ્લામાં લીધી.

ચોડાક વખત પછી મહેબુબે તેણીને પોતાની ખીખી બનાવવાની છૂટા પૂછી જે માટે તેણી રાંછ થઈ એટલે નવાળબેગની ખુશી સહિત તેઓની નીકાહ ધામધુમથી થયા અને સઘળું સેવક સાફ જ આવ્યું.

Laugh.

Pleasant Surprise.

LUCILLE was a carefully brought up little girl of five, and she returned in high glee from her first party.

"I was a good girl," she announced, "an' I talked nice all the time."

"Did you remember to say something nice to Mrs. Applegate just before leaving?" asked her mother.

"Oh, yes I did," responded Lucille. "I smiled at her and said, 'I enjoyed myself very much, Mrs. Applegate, I had lots more to eat than I expected to have.'"

Consoled.

A RECTOR in South London was visiting one of his poorer parishioners, an old woman, afflicted with deafness. She expressed her great regret at not being able to hear his sermons. Desiring to be sympathetic and to say something consoling, he replied, "You don't miss much."

"So they tell me," was the disconcerting reply.

Realism.

MOTHER (entering the nursery): Children, why do you look about looking so solemn and unhappy? Why not play a game of some sort?

One of 'Em: "We are playing. We're grown-up ladies making a call."

Sufficient unto the Hour.

SNAPPY YOUNG WIFE: "To be frank with you, if you were to die I should certainly marry again."

Harassed Husband: "I've no objection. I am not going to worry about the troubles of a fellow." I shall never know."

Kill or Cure.

"DOCTOR, I'm feeling awful. I can't eat, I can't sleep, I—"

"I can cure you," said the doctor "Go and ask her to marry you."

Cupid was Up to Date.

ENGAGED to four girls at once," exclaimed the horrified uncle. "How do you explain such shameless conduct?"

"I don't know," said the graceless nephew. "I guess Cupid must have shot me with a machine-gun."

What We Read.

"HERBERT BROWN, who was killed by a live electric wire last Thursday, is now in a London hospital, where, under the care of the skilful doctor, he is slowly but surely recovering."

Certainly skilful doctors, those at that hospital!

Eat Less Food.

IN a deeply religious family the eight-year-old son had been taught to ask a blessing at table.

One afternoon there were a number of women asked to luncheon, and the Kiddie, being a bit embarrassed, made the following brief petition:

"O Lord, forgive us for this food."

The Real Tragedy

"DON'T you find it an awful experience to have three marriageable daughters on your hands?"

"Yes, and the worst of it is I'm beginning to think they're not marriageable."

How Mr. Smith Rode.

LAWYERS are sometimes put it with witnesses, as was a lawyer who was cross-examining a witness as to the way in which a Mr. Smith rode a horse.

"And how does Mr. Smith ride a horse?" asked the lawyer.

"Generally in a saddle, sir," was the answer.

"Yes said the lawyer. "Quite remarkable. But what gait does he ride?"

"He never rides any gate at all, sir," was the answer. "But I have seen his son take every gate on the farm."

"Ah," said the lawyer. "Perhaps you will tell the jury how Mr. Smith rides when he is in company with others."

Yes sir," said the willing witness

"He keeps up with them when he can and when he can't he falls behind."

The lawyer by this time was ruffled.

"Now, I want a clear answer to my next question," he said. "How does Mr. Smith ride when he is alone?"

"I don't know, sir," was the reply. "I have never been with him when he was alone."

शिव आश्रमना, येन
१० सी. येम. वावडा,
प्राक्स २२, टांगार,
मोवदली, S. W

गुल्शन.
GULSHAN.

इक्षिणु आद्रिका भाते
नर्तते सुवर्णशतना स्रवान्गो
भी० वावडा दिवकारशेः

ફેબ્રુઆરી, ૧૯૧૮. વૉલ્યુમ ૧૦. Vol. 10 February 1918.

સાંકેયું

ક્રમ	વિષય	લેખક	પાન
૧	જાહેર ખખર	...	૭૩-૭૪
૨	સાંકળ્યું	...	૭૫
૩	બે બોલ	ભાગલ્યા	૭૬-૭૭
૪	રિન્મ કાલમ	અધિપતિ	૭૮
૫	પ્રાણનાથ પાછા ફરો !	દાદી. એ. તારાપોરવાળા	૭૯-૮૫
૬	જાહેરખખર	...	૮૬-૮૭
૭	પારસી બાલુ છુપીન !	સરસેકા તીન પાંક	૮૮-૯૬
૮	જાહેર ખખર	...	૯૭-૯૮
૯	જરા ધ્યાનમાં લેશોજી	મીસ. કે. રી.	૯૯-૧૦૧
૧૦	નાસભાગના લગ્ન	મીસીસ મહેરબાનુ એડનવાળા	૧૦૨-૧૧૩
૧૧	દુરંગી તાલુ	હરમીસ	૧૧૪-૧૧૫
૧૨	From My Diary	Manmoharrai H. Desai	૧૧૬-૧૧૭
૧૩	ઐતરંગીન	ભાગલ્યા	૧૧૮-૧૨૫
૧૪	વજનમાં કેમ વધરો	બે. પી. માદન	૧૨૬-૧૨૮
૧૫	જાહેરાત	...	૧૨૯-૧૩૦
૧૬	શુભળન શુભ (ચાલુ વાત)	ભાગલ્યા	૧૩૧-૧૪૨
૧૭	જાહેરખખર	...	૧૪૩-૧૪૪

મારાથી ક્યાં ભોગ લાગ્યાતા કે આવ બલા,
 પકડ ગળા જેવી વાત મેં કરી ગયા અંકમાં
 બાધ રીકનાં પુસ્તકનો રિવ્યુ લેતાં હુપીનની
 એક છેવટની વાર્તા ગુલશનમાં જલદીથી શરૂ
 કરવાનું જણાવતાં મારાપર તારાનો ગોયા વર-
 સાદ વરસ્યો છે. જે હોય તે તંત્રાચીને લખે છે
 કે "હુપીન શરૂ કરે" છ! શરૂ કરે" છ! કરી
 તમે વાલા કરો છ ને તે છતાં ઉડાવ્યા કરો
 છ!"-કોઇ સાહેબ તો છેક જ બોલનીપર આવી
 જાય છે. બાવા, અઠળાશોમાં! એમ બધા છેડા-
 ધ પડશે તો ભાગલ્યો ક્યાં સખ્ખે ધર બાંધી
 મુશે! યાર, હુપીનની એ કહાણી કાંઈ અમ-
 સ્યકી લખાવાની છે? જરા આદીસ્તા! સૌનો
 રાહ તે વડુતો રાહ થવાનો પછી અઠળા-
 વામાં મારશે? ગંબીર ચતાં હું જોઉં છું
 મારો વાંચક વર્ગ હુપીનને શરૂ થયેલો જોવા
 નર છે તો બૂખ્યાની બૂખ મટાડવી, તરસ્યાની
 ... છીપાવવી ને અધીરાની અધીરાઈ ઝાઝી
 દરવી એતો માણસ જાતનો ધર્મજ છે તો
 આપણે દાં પડાત પડાં, બલા? વેલ તેથી
 કરીને... આવતા અંકથી હુપીન મહારાજની
 જય પોદરાશે-જોવ આ સાચે સાચું દહી
 દઉં છ! એકાદ અંકની દોસ ચાપતો દાગળોથી
 મને લેયકી જતા ના! હોય, માણસ જાત છે તે
 દીલખી ચાપ, પણ તમારે દંચે હવે નેહ રાખો...
 કેમ હવેથી તો ખુશ થવાને? વાતમાં દમ નથી
 રે પણ મને એવી બીક કે પેસો મારો રસુછ
 ખીરાદર સરસો રખે પોતાની બાનુ હુપીનને
 આ મરી નવી વાર્તા વાંચ્યા પછી ૧૯૮૬ કે
 પ્રકરણ પરથી લેવાવી ૧૯૦૯૬ કે પ્રકરણ પર
 લખ જઇ મુકે! એ પારસી... એ પારસી કાંઈ
 અજળ કરે છે! કોઇ કોઇ વેળા તો એવી તો
 ચીદ આવે છે કે... અંદા! જવાદો યાર, મૂળ
 બાળનથી આપણે વેગળા ગયા!

ગુલશનનો કથો વાંચક જાણીતા મરહુમ
 પારસી આગેવાન લેખક કવિ દાદી તારાપોરવા-
 જાની ચટકદાર કલમથી અજાણ છે? એ મરહુમ
 બલા બાઈની તેજદાર કલમના થોડાક લેખો આ
 અદના માસિક માટે એમનાં બેટી બહેન જરખાતુ
 તરફથી મને મળ્યા છે તે માટે હું એઓ બહેનો
 ખાસ ઉપકાર અત્રે માનવાની રજા લઉં છું. આ
 વિષયો ધણાં રસીલાને વાંચવા ભોગ છે. લલા
 દાદીની ઉમદા કલમની મોજ થોડાક વખત મારા
 વાંચકો સહેલ આપી શકશે. બાઇ દાદીની... કલમ
 માટે લખવું એ સોનાં પર ઢોળ ચડાવવા સમાન છે.

x   x   x   x

કેમજખત લડાઈનો જલદી અંત આવે તેમ
 લાગતું નથી. રશીયા જેની મહોકાણે આ લડાઈ
 શરૂ થઇ છે કેમકે તેની કુમર પર સર્વિયાએ કુદદો
 મારી ઓરડીઆને શેરડો જવાબ પરખાવ્યો
 હતો તથા જેને લીધે તેનું મિત્ર ક્રાન્સ બહાર
 પેડેલું હતું અને તેમને મદદ કરવા ક'ગ્રાંડને
 બહાર આવવું પડ્યું હતું તે બધાને અદર લટ-
 કાવી કોર દઇ પોતાની દસ્તી નાચુદ કરી ઠીચ-
 જમાં ડુબ્યો છે. રશીયાએ જેવું જોર ને જોશ
 આગળ જતાવ્યું હતું તેવું જ થોડાજવાર વધુ
 જતાવ્યું હોત તો આ લડાઈનો અંત ક્યારનો એ
 આવી ગયો હોત પણ જર્મન પ્રથંચમાં તે ફસી
 ગયું. પુદ જર આ પ્રથંચમાં ફસ્યો એટલે રશીયા
 પ્રતસતાક જન્યું પણ પછી મોહોમોદે જર્મની
 ફાટ પડી અને એકમેકના ટોટાપીસી રશીયાનો
 એવી અધમે હાલત પર આવી પડ્યા કે તેમણે
 મુસેલની માંગણી કરી જર્મન ઝુંસરી હેડળ કચ-
 ડાવાની ખુશી મેતાવી. રશીયાનાં આપાર આગ-
 મચના કદાશ ખુલ્લા થઇ ગયા છે. રશીયાની
 મંદાન સાહનસાહત નાશ પામી છે અને હાલ તેનું
 માન ખોખું રહ્યું છે. પોતાના પડવાથી તે ક્રાન્સને
 ખિટનને કર્યું કરી ચક્રો નથી પણ પેલાં નાનાં

x   x   x   x

કમનસીબ રાજ્યો સર્વિયાને રૂમાન્યાને સાફ સાફ
કચડી ગયો છે. હવે શું રંગ આવે છે તે જોવાનો
છે. નર્મનીની તંગડી લગાર ઉંચી છે. પણ તે
ખીં લડાઇથી ધરાઇ ગયું છે. આ જાનું મિત્રરાજ્યો
અમેરિકાની મદદથી બધું ટકાવી દુશ્મનને મદાત
કરવા તૈયાર થયાં છે એટલે લડાઇ હાલને કાળ
નાબુદ થાય તેમ નથી. ખુદા કરેને ! મત્રરાજ્યોની
તરફથી બંધી સુલેહ થાય ! હવે તો તેજ
દીવસની સા કાંઈ આતુરતાથી રાહ જુઓ છે.

ગયા અંકમાં મોંઘવારી કે મોતવારી માટે
લાંબા પછી મુજબમાં તેની મહોદાયે નાનકડું
દુલ્લડ થવા પામ્યું હતું. આ એક ઘીંગારી હતી
અને એમરે તેની અસર સહેલ યાત પણ વડી
સરકારે એકદમ આપતા હલાળ લઈ રથાનિક
સરકારોના હાથ મળ્યુત કરી દીધા છે ને જીવન
ને જરૂરી દરેક ચીજને માટે એક વડો અમલદાર
દરેક ભાગોમાં નેમ્યો છે, જે જૂદી જૂદી કમીટી
ઓ સાથે મળી હવેથી દરેક ચીજનાં ભાવો નક્કી
કરનાર છે. આ ભાવો મુજબન તે ચીજને વેચ-
વામાં આવનાર છે. કાપદાનું ઉત્પાદન કરનારને
દંડ ને શિક્ષા બનેને ફરમાવવામાં આવી છે. આ
ધુલ્લડ નિરહક થયું છે. કેમકે વેપારીઓ
ચાહોમ ભાવો વધારી મુકી પ્રજાની મુશ્કેલીમાં
ચોવડો વધારો કરી ચુક્યા છે. મોડેથી પંચ આ
ઉપાય ચોળયો છે તે ધણી સારી વાત છે. અના-
જના ભાવો નક્કી થશે ખરા પણ કુટકત્યા વેપા-
રીઓ તે 'મુજબ ચાલશે' કે ? પ્રજાને કુટકલ
વેપારીઓ સાથે વધુ સંબંધ રહે છે તો તેવાઓ
પર ખાસ કરીને વધુ દેખરેખ રાખવાની જરૂર
છે. બ્રિટિશ સરકારે આ પ્રમાણે મોતવારી જેવી
મોંઘવારી અટકાવવાના ઉપાયો લીધા છે તો
પછી દેશી રાજ્યો ઠાં દીલ કરતાં હશે તે સમ-
જાતું નથી. દરેક રાજ્યની કચડાતી પ્રજાને લુગાર
છેરકારોના વધુ દમ ખેંચવા દેવો જોઈએ છે.
તેમાંજ દરેકને માન અને શોખા છે.

વડોદરા રાજ્યે હિંદમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફર-
જિયાતને મુક્ત કરી જે મોટે દાખલો બેસાડયો
છે તેનાં મીઠાં રૂણો દીનપર દીન ચાલુ આવતાં
જાય છે તે બેચક ખુશી થવા જેવી ખીના છે.
હિંદી સરકાર જે ફરજિયાત કેળવણી હિંદમાં ન
જની શકે એવું માની રહી હતી તેની માન્યતા
વડોદરા અને ધીજી જાજીની ફતેહાથી તુટી ગઈ
છે અને સમય જોઈને વડી સરકારે રથાનિક મ્યુ-
નીસીપાલિટીઓને સરકારી મદદ સાથે પ્રાથમિક
કેળવણી ફરજિયાત ને મુક્ત કરવાની સત્તા આપી
છે. ખીશક પ્રજા ઉન્નતીના માર્ગ માટે આ જરૂરી
પગલું છે અને એ મુજબ બહુ જલદીથી આખાં
હિંદમાં કેળવણીનો પ્રસાદ અપાતો થશે એવું
આપણે ખરાં જીમરથી ઇચ્છીએ છીએ. બધા
ઓએ ફરજિયાત કેળવણી છોડરાઓથી શરૂ કરી
છે ત્યારે મોડળનાં નાનકડાં રાજ્યે પોતાને ત્યાં
ફરજિયાત કેળવણી છોડરીઓથી શરૂ કરી છે. તેમ
કરવામાં એવી નેમ રખાઇ છે કે છોડરીઓને કેળ-
વણી લેતી જોતાં છોડરાઓ પોતાની મેળે શરમા-
ઈને કેળવણી લેશે. અવગત, આમ થશે કે તે
હી શકાતું નથી કેમકે જેની પુષ્પ પાણીએ
હશે તેમને તો ફેલાના માર વિના કશી અસર
ચામળ નહિ. જોઈશું તો ખરા કે આ નવી તંવાઈ
શું રોખરૂં જગાડે છે ?

જેટના પુસ્તક માટે આ વેળા ઇતેજરી
બંધાં સર્વાલો પૂજાય છે. આવી મોંઘવારીમાં દરે-
કને છૂટે છૂટે જવાબ આપવાનું પાંગવે તેમ
નથી ? જાણુ, જરા તો વિચાર કરો ! આ બધા-
ને સામટો જવાબ એજ છે કે અકળાશોમાં,
તમે ગમરાશો નહિ ! આગલ્યાની પોતાનીજ
વાતો ભેટ તરીકે જાપવાનું શરૂ કર્યું છે ને
ખુદાનુ ચહાતું છે. તો અંદરોજમાં તે તૈયાર થશે
કે આહકોને રવાના કરીશું ? હં, શું પૂછ્યું,
બધા ? પાર, કો. કાનાસોરી કરો છો ? નામ
સાથે શું કામ છે ? વાજતું ગાજતું તે પોતાની
મજે આવતાં અંકમાં માંડવ હેઠળ આવશે ! હવે
તો ધીરજ આવીને ?

રિવ્યુ કોલમ.

શ્રી હિતોપદેશ.

તંત્રી, ધનસુખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતા.

લવાજમ રૂ. ૨-૦-૦

મુંબાઇનાં ગુજરાતી હિન્દુ શ્રી મંડળના આચારા દેડળ આ નવું માસીક બહાર પાડવામાં આવ્યું છે. તેની નેમે યદ્વતમાં જાહેર કરવામાં આવી આ માસિક કેવું નીકળશે તે ચોક્કસ ચોક્કસ જાણવું છે. શ્રીઓની કુરસદ સારા વાંચનમાં રોકાય તે માટેનું આ પગલું સ્તુત્ય છે. જૂદા જૂદા ધણા સારા લેખો આ અંકમાં સમાવ્યા છે. વાર્તાને પણ વિસારી મુકી નથી. મીસીસ ખીસન્ટની છબી સાથે તેમનાં જીવનની રૂપરેખા દોરવામાં આવી છે તે વાંચનાર્થ છે. આ ઉપરાંત ગુજરાતી હિન્દુ શ્રી મંડળના ત્રીમાસીક એકલાલ પણ તેમાં આવવામાં આવ્યો છે. દરેક રીતે જોતાં આ માસીક બહુ આ મારે ઉપયોગી થઈ શકે તેમ જણાય છે. હમો તે માટે તેના તંત્રીને તેના કાર્યવાહકને અભિવંદન આપ્યે છીએ.

નસીબનો નાઝ.

એક વાર્તા.

લખનાર-હરમીસ.

મી. હરમીસ ગુલશનનાં વાંચકોથી ખાનગી નથી. એ બાઇનાં કાવ્યો આ અત્તા કટારોમાં મોજાવી વચ્ચાય છે. એમણે દાહમાં ઉપલાં નામનું વાર્તાશી પુસ્તક બહાર પાડ્યું છે. વાર્તા તદ્દન

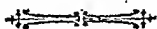
સાદી છે ને તેણે વળું સરળ છે. એક અંગ્રેજ કુટુંબની વિયતીઓ આમાં દર્શાવવામાં આવી છે. વાર્તા દરતાં ઉમદા, સખકા આપવાની ખાસ નેમે રખાયલી જણાય છે કેમકે ટેક ટેકાણે નીતિરીતિ નાંવાકયો સફાઈથી શુશી લીધેલા જણાય છે. મી. ખારલોની દુશ્મની તેના પર પડતું, અસહ્ય દુઃખ તેની ધીરજ તથા આખેરત મળતો બદલો સ્વ-વાદી પુરોની થતી કસોટીનો સહજ પમાલ આપે છે. હિંદની હાલની વાતાવરણ હોમરસના સવાલથી ગાજવાજ રહી છે તેના વખતમાં સરકાર પર ક્રોધ આચારા રાખી સરકાર પર જાણી રાખવાની સલાહ નેક છે પણ જે માંગે નહિ તો મા વટિક પીરસતી નથી તો માંબા વિના કેમ ધારણાં સફળ થાય ? રાજ્ય સેવા માટેનો સખક પણ અગ્રહ છે. પ્રીટીંગ ને ગેટ અપ ધણું અગ્રહ છે. કાગળના આવા દુકાળમાં ફેધર વેટ પેપરપર આવું એક નોવેલ રખા દોઢમાં આપવું એ કાંઈ સહેલ નથી. હમો મી. હરમીસને તેમના નવા સહાસમાં દરેક મુખારકબાદીને ક્ષેત્ર કમળીએ છીએ. જોકે છુપી પર સહજ ખ્યાન વધુ અપાયલું જોતાં હમો વધુ ખુશી થઈશું. ગુલશનના વાંચકો ખ્યાન આ વાર્તા તરફ ખેંચવાની જરૂર જોઈએ છીએ:-

મળવાનું ટેકાણું.

મી. હોરમજ સોરાબજ મીત્રી.

ડોનરડુકો, જોવાળ્યા ટેક બાઈ.

“પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો !”

હિંદુ શાસ્ત્રને ઉપલી પાદપૂર્તિ ક્યાં ક્યાં લાગુ પડે છે ?

ગુલશન માટે

રચનાર—(મનહુમ) દાદી. એ. તારાપોર વાળા.

૧

[રામ બાર વરસ ધનવાસ ગયા ત્યાં પંચવટીના આશ્રમરથાનમાં સીતાએ લંકાના રાજા રાવણે માયાથી ઉત્પન્ન કરેલો સુવર્ણ-મૃગ જોઈ દહ પકડી કે “ આ સોનેરી હરણને મારી તેના ચર્મથી મારી કાચળી સીવડાવો. ” તે ઉપરથી રામ તે સુવર્ણ-મૃગ મારવા ગયા, પણ થોડાજ વખતમાં “ લક્ષ્મણ ! દોડ, હું મરું છું ! ” એમ રામના સાદતી નકલ કરી રાવણે સીતાનું હરણ કરવા માટે છળ-બેદક જ્વનિ સંભળાવ્યો. તે સંભળી સીતાને ધલરાટ થવાથી જોર જીલમથી લક્ષ્મણને રામના જમાવમાં મોકલ્યા પછી તેણીને ઉપજેલા પશ્ચાતાપને ઉપલી પાદપૂર્તિ આળાદ લાગુ પડે છે.]

[દોહરા].

સીતા—કંચુકિ કરવા કારણે, સુઝી કુણુદિ આમ ?

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ગયું નકમાં ચામ !

અરે જીદ મેં કેટલી, કરી તમારી સાથ ;

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ગઈ બાજી મુજ હાથ !

હાય ! હાય ! મુજ જીદથી, દુર્ધટ બન્યો પ્રસંગ !

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, કંચે માઈ અંગ !

નાથ ! તમારા પ્રાણની, ઘાતક થઈ હું આજ !

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, રાખે ઇશ્વર લાજ !

હુદ ઘડી તે કઈ હતી, દારુણ કંચુકિ દળાણ ?

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, અબુલ ! રહ્યો પ્રાણ !

કયા જનમનો તું હતો, વેરી મૃગલા, હાય !

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, થર થર ધૂને કાય

જહાંનમમાં ગઈ કંચુકિ, સુઝી કુણુદિ કેમ !

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ગયા ઉમંગે-જેમ

સીતા ! તું થઈ આંધળી, કેરો ન કાંઈ વિચાર.

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, નેત્ર ગળે નવધાર !
 કુરંગ દેખી કનકનું, સુગ્રી અવદશા એમ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, હવે કહું હું કેમ !
 મરતાં મમ્મત નવ ધરું, ફરી તમારી સાથ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, રક્ષો તે જગ-નાથ !
 હે હરિ ! મારા કથનાં, તમિ જગ્યાવો પ્રાણ;
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, જિવતી મૂઢ મસાણ !
 સ્ત્રી-હઠ છે સંસારમાં, ખરેખર જોડી, હાય !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, પડું તમારે પાય !

૨

[પંચવટીનાં વનવાસમાંથી લંકાનો રાજા રાવણ સીતાનું હરણ કરી લઈ લઈ ગયો. તેણીને પાછી દાખ કરવા રામ લક્ષ્મણ વાનરાનું સૈન્ય લઈ લંકાપર ચડી ગયા તે સમયે, રાવણ રામ જોડે રણસંભામમાં લડવા જવા તૈયાર થયો તે જોઈ તેની મહા સાક્ષી સ્ત્રી - મંદોદરી આડી ફરી વળી મુદ્દમાં જવાની મનાઈ કરે છે, તે જનાવને, ઉપલી પાદપૂર્તિ આજ્ઞા લાગુ પડે છે.]

[દોહરા.]

મંદોદરી—પ્રિયા પચાવી પારકી, કયાં ગઈ સઘળી શુદ્ધ ?

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, કાં આરલો શુદ્ધ ?

સીતા જેવી સુદરી, હરાય કેમ હરામ ?

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, રણે રોળયે રામ !

શુકન રાજા રાજાં નથી, જયો ન રણ સંગ્રામ !

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, નિંદાયે તમ નામ !

લંકા જયે હુંડાઇને, રાજ થયે તારાજ !

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ધરો શરમ ને લાજ !

પ્રિયા પચાવી પારકી, લક્ષ્મી વળી લડાઇ !

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, તમ જયે નિંદાઇ !

પરનારી પંચવટી નથી, ગયા દૈકનર્તપ્રાણ !

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, જોડો હૃદય-આણ !

આલસમાં જઈ આગરૂ, લજવારો લહેય !

પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ટિલે ધરો નવ પે !

લખી વચન આ રાખજો, થશે તમારી હાર !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, પકડો નેક વિચાર !
 રામ ઘણા બળવાન છે, સત્યવંત ને શૂર,
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, રહો સુદૃઢી દૂર !
 અરે ! એક અબળા થકી, ઘણો નિકળશે ધાણ;
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, જશે કેકનાં પાણ !
 જતા જોઈને જ ગમાં, જિવડો મુજ ધલારાય;
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, સતી શરણ નવ થાય !
 રામ તમોને રોળશે, વચન રાખજો યાદ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, બધું જશે બરણાદ !

૩

[ન્યારે રાવણ સીતાનું દરણ કરી લઈ લઈ ગયો, ત્યારે, તેનાં આ અધર્મિ કર્મથી નારાજ થનારઓમાં મુખ્ય વિગિયણ, મહોદરી, ઇંદ્રજિત અને સુલોચના હતા. ઇંદ્રજિત (કેઈ મેવનાદ) આ બનાવથી નારાજ તો થયો, પણ પોતાના પિતાનો ટેક બળવવા સારુ પુત્ર-ધર્મથી દોરવાઈને રામે આરબેલા સુદમાં જના તૈયાર થયો. આ વખતે તેની સતી સ્ત્રી સુલોચનાએ આ કામથી હાથ ઉઠાવવા સારુ પતિ પ્રત્યે કરેલી આર્જવ પ્રતિદાસ પ્રસિદ્ધ છે. જેમ રાવણે મહોદરીનું તેમ ઇંદ્રજિતે સુલોચનાનું માન્યું નહીં અને બેઉ પાપ બેટા લડાઈમાં ઉતર્યાં. અહીં લક્ષ્મણે ઇંદ્રજિતને હાર માર્યો. લક્ષ્મણનાં બાણથી એનો એક હાથ કપાઈ સુલોચનાનાં મહેનનાં યોગાનમાં જઈ પડ્યો હતો, જે જોળખી સહ સુલોચનાએ કદપાંત કયું તે દેખાવને આ પાદપૂર્તિ આપ્યાદ બંધખેસ્તી આપે છે.]

[દાહરા]

સુલોચના:—

અરે ! હંસત આ કોણનો ? જોઈ રહ્યાં શું નેણ ?
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, હજિએ માનો કેણ !
 અરે પિતાના પાપ શું, નહ્યાં પુત્રને આજ ?
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ભલે શુમાવ્યો હાથ !
 ઇંદ્રાદિક જિતનાર કર, અરે ! પડ્યો અહિં એમ ?
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, કઈં હવે હું કેમ !
 લ્યાનત તુંજ પર જગતની, પડજો છે લકેશ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ધરો ન દિલમાં દોષ !

પાપી એક પિતા થકી, પુત્ર આમ અટવાય !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ધર્મીનો જય થાય !
 સ્વામી મારા ! સાંભળો, હું દાસીની અર્જ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, એ ફિટથે નહિ કર્જ !
 મંત્ર બધાં મિથ્યા જશે, શૂન્ય થશે સૌ શુદ્ધ;
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, અધર્મનું છે શુદ્ધ !
 શરણ તમે કરવા જતાં, શરણ થશે હે નાથ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, શોભા ઇજ્જત-સાથ !
 પથે ન પર-સ્રી કોઈને, કહો પિતાને એમ;
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, બન્યા મૂર્ખ છો કેમ ?
 થરથર કંપે કાળજી, ધરે હૃદય નવ ધીર;
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, નેત્રે વરસે નીર !
 કેં રાજને રાજિયા, રાજાશે નવ નામ;
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, થશે કલંકિત નામ !
 હાય ! હવે હું શું કરું ? અરે ! હશે ક્યાં નાથ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, હસ્તાં મુખમાં સાથ !

૪

[નગ રાજ્ય પોતાના પિત્રાધ ભાઈ પુષ્કર જોડે લુગારમાં સર્વસ્વ દારી ગયાથી પુષ્કરે
 નગ-દમયંતીનાં વસ્ત્રાભૂષણો દરી લઈ નગર બહાર કાઢી મેલ્યાં અને ટંદોરો પીટાઓં કે જે કોઈ
 નગ સાથે ભાવણ કરશે તેને તત્કાળ શિક્ષા કરવામાં આવશે. આ ઉપરથી તે બન્ને ધણી-ધણી-
 આણી નિરાધાર બની વસ્ત્રાભાર ત્રણ દિવસો મુખી નિરાદાર રહ્યાં. એથે દીવસે વનમાં ગયાં, જ્યાં
 નગ પાણીનો તરસો થવાથી આમતેમ જોતો હતો તેટલાં તેને દુઃખરૂપ થઈ પડનાર કળી મચ્છરો
 પડોશનાં તળાવમાંથી બહાર પડ્યો, તેને જોતાંજ નજે તેને પકડી પાડી મારીને દમયંતીને આપ્યો,
 દમયંતી તળાવ આગળ બેસી તેને રવચ્છ કરતી હતી એટલાંમાં આંખમાંથી અપ્રત સ્ત્રાવ થયો અને
 માયાવી ગચ્છ સજ્જન થઈ તળાવમાં જતો રહ્યો, આ વાત જાણી નગ દમયંતીપર વ્હેમ જ્વલિત થયો
 કે ત્રણ દીવસંતી બૂખ કાઢેલી હોવાથી તેણી તે મચ્છ આઈ ગઈ છે. બન્ને વચ્ચે વિરોધ પડાવવા
 અરે કળી આ રીતે કારણ-મૂત થયેલો હોવાથી નજે તેણું નું કહ્યું માન્યું નહીં અને બહુ અપમાન
 આપી અપસન્દે વાપર્યાં. સતી દમયંતી સુમે ચેતી મુપ રહી. પછી રાત્ર જેવું અંગ નગનું હતું
 તેને પોતાના વસ્ત્રમાંથી અરધું આપી સુશરિત થયે બન્ને એક જણ નાચે મુતાં. જ્યારે દમયંતી
 નિદ્રામાં પડી ત્યારે નગ તેણીના ચેહરા પરક જોઈ તેણીની પૂર્વ રચીતિનો વિચાર થતાં બહુ દુઃખી
 થયો, એણે વિચાર્યું કે એને છોડી દું જતો રહું તો મારે એવું દુઃખ જોવું ન પડે. એટલામાં

કાળા પાળા રૂપે નીચે પડ્યો, જે લાઇ નળ અર્ધવસ્ત્ર કાપી તેણીને વનમાં નિરાધાર છોડી ચુપચુપ ચાલી ગયો. ત્યારે દમયંતી જાગી સારે જોય છે શુ કે અર્ધવસ્ત્ર કાપી નળ જતો રહ્યો છે. એથી તે મૂર્છાખાઇ ટૂંકી પડી અને ત્યારે સાવધ થઇ ત્યારે તેણીએ જે કલ્પાન્ત કહ્યું તેને આ પા પૂર્તિ આપાદ લાગુ પડે છે.]

[દાહરા]

દમયંતી:—

તણ અટૂલી એકલી, વન વગડામાં આમ ?
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, થયે કલકિત નામ !
 જાઉં કોણને આસરે, હવે આપ વિણ નાથ ?
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, જોડું જાન્ને હાથ !
 જેને નોંખી નજરથી, ઘડી ન કરના કથ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો લીધો કેવો પથ ?
 સ્વામીજી ! કઇ સાબળો, કેમ થયા છો કૃર !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, કરો ન દિલથી હર !
 રાજપાટ વૈભવજવે, ગણ્યુ ન હુ ખનું મૂળ;
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ધણી વિના મૈ ધૂળ !
 અરે ! પૂર્વનો સૂર્ય શું, ક્યો પશ્ચિમે એમ ?
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, કરું સહન હુ કેમ !
 ધીર ધરી સુખ સૌ જતાં, નેત્રે નાળ્યા નીર;
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ધરું હવે ઇયમ ધીર !
 કયા તણો દરિયો અરે ! શુ સૌ ગયો સુકાઇ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, છોડી એકલવાઈ ?
 કોણ પિતાના પુત્ર ને, કહ્યું તમે શુ કામ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, હારી હિમત તમામ !
 ભૂખી ખ્યાસી વન વને, કયાં હુ ભટકીશ, હાથ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, કાળો કયા જરાય !
 ભલે ગયું સુખ સર્વ પણ, હતા સ્વામી સંગાથ !
 પ્રાણનાથ પાછા ફરો, પકડું કોનો હાથ !
 તિરસ્કાર મારો કરી, શુ મેળવયો સાર !
 પ્રાણનાથ પાછા ફરો, ધરો ન આ ધિક્કાર !

[વિશ્વામિત્ર રાજર્ષીએ ૩૦૦૦ વર્ષ મુંઘી ઉંમર તપ કરવાથી આકાશના રાજા ઇંદ્રને લેખ ઉપજાવ્યો કે એ ઋષિ મારું ઇન્દ્રાસન ખુંચવી લેશે. એ ઉપરથી વિશ્વામિત્રનાં તપને ભંગ કરવા માટે પોતાની ૧૨ અપ્સરાઓ મોકલી “ મેનકા ” નામે અપ્સરાને ઇંદ્રે પૃથ્વી પર મોકલી, તેણીનાં જીગ-કપટથી વિશ્વામિત્ર જપ તપ બૂલી જઈ મોહિત થયા અને પરીણામમાં મેનકાને ગર્ભ રહ્યો. જ્યારે પૂરે દહાડે મેનકાએ એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો ત્યારે ઇંદ્રે હુકમ કર્યો કે ‘ જા, આ પુત્રીને વિશ્વામિત્ર કને લઈ જઈ કહે કે હોય આ તમારી કરણીનું ફળ ! ’ મેનકાએ તે હુકમ પર અમલ કર્યો, પણ વિશ્વામિત્રે પોતાનું સંત્રાણું તપ પાણીમાં બોળાવ્યું જાંઘ તે પુત્રી તથા તેની મા તરફ તીરસ્કાર બતાવ્યો, જેથી મેનકા તે નિર્દોષ જાળકને વનમાં અડધું મુકી જતી રહી, અહીં શકુન્ત નામના પક્ષીએ તેની રક્ષા કરી. એવામાં એક દહાડે કપ્તચ્છિ ત્યાં આવી સહયા અને પુત્રીને અનાથ જોઈ પોતાની ધર્મપુત્રી તરીકે પોતાના આશ્રમસ્થાનમાં લઈ જઈ પાણી પોથી મોટી કરી અને તેણીનું નામ “ શકુન્તલા ” પાડ્યું. એક સમે પૌરવ વંશનો દુષ્યન્ત રાજા મૃગયા (શિકાર) ને નીકળેલા કપ્તચ્છમમાં આવી લાગ્યો. આ વખતે ઋષિજી આશ્રમમાં ન હોવાથી શકુન્તલાએ તેનો આદરસત્કાર કર્યો. અહીં રાજા શકુન્તલા પર મોહિત થયો, જેથી બન્ને ગર્ભિણી વિવાહથી એકત્ર થયાં. એ પછી શકુન્તલાને મૂંઝી રાજા પોતાના નગરમાં ગયો. પણ એને પૂર્વ જન્મનાં કાષ્ઠ શ્રાપથી શકુન્તલાનું રમણું રહ્યું નહીં, જેથી તેણીને તેજાવવાનું કે પાછા આવી મળવાનું બૂલી ગયો. આ વખતે શકુન્તલાને ઉપજેલા વિયોગથી તેણીએ જે કદપાન્ત કયું તેને આ પાદપૂર્તિ આબાદ લાગુ પડે છે.

[હાહુરા.]

શકુન્તલા:—

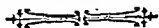
મન મારું મોહિત કરી, જીત્યાં તન-મન સર્વ;
પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, હવે ધરો નવ ગર્વ !
પ્રેમી થઈ પ્રમદા તણા, બૂલી ગયા કથમ પ્રેમ !
પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ફર થયા છે દેમ ?
કથારે મને બોલાવશે, સૈન્ય-પાલખી સાથ ?
પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, અનાથના છે નાથ !
નીર વચન તજતો નથી, રાજ-ખીજ પણ એમ;
પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, લાજે છે કે દેમ !
જો કરવું એમજ હર્તું, પ્રથમ કરી દાં પ્રિત ?
પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ધારી પ્રિતની રીત.
વિયોગિની થઈ વન વિષે, કયાં તર્ક સદ્ વિયોગ ?
પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, લાવો મુખ-સંજોગ.

સુરી મરું છું એકલી, બહાલા ! કરો વિચાર !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ઉર-હિત કરી ઉદાર !
 ખાલી જોખું છાં રહું, ગયો છવ તમ સાથ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, હેતે પકડો હાથ !
 હું અબલા નિર્દોષની, સુણો જરા ફરિયાદ;
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, લો દારાની દાદ !
 સુખન તમારા કયાં ગયા ? ગયો અરે કયાં કાલ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, આપી હર્ષ અતોલ !
 આજ મને આવી નડચું, કયા જનમનું કર્મ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, ધારી ધણિનો ધર્મ !
 વચન વિચારે આપનું, પડયો કલેજે કાપ !
 પ્રાણનાથ ! પાછા ફરો, પસ્તાસો બહુ આપ !

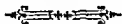
દા એ. તારાપોરવાળ.

જ્યારે શકુન્તલાને રાજા દુષ્યન્તની ગર્ભ રહ્યો છે એ વાત કદવ પ્રાચીએ જ્ઞાનથી જાણી
 ત્યારે પોતાના એ શિષ્યો જોડે શકુન્તલને સાસરે મોકલી દીધી. રાજાએ તેકું ન મોકલ્યું તે માટે
 શિષ્યોએ રાજાને કપોટ દીધો અને તેણીની હમેલદાર સ્થિતિપર તેનું ધ્યાન ખેંચ્યું. એ સંભળી
 રાજા (પેલા પૂર્વના કોઇ આપચી) મોઢ્યો કે મેં કાઈ સ્ત્રી સાથે કદીપણ ગાંધર્વ લગ્ન કર્યું નથી
 અને એ સ્ત્રી મારી નથી રાજાને આ ઉત્તર સંભળી શકુન્તલા ઝારઝાર રડવા લાગી. એવામાં આ-
 કાશવાણી થઈ કે “ હે દુષ્યન્ત રાજા ! એ તારીજ સ્ત્રી છે અને તે પતિવ્રતા છે. ” તેજ વખતે
 રાજાએ આપેલી વીંટી શકુન્તલાએ દેખાડી, જે ઉપર પોતાની રાજમોહર જોઈ દુષ્યન્ત નિરમ્ય
 પાન્યો ધીરજથી વિચાર કરતાં તેને તે આગલો જન્મક હવે યાદ આવ્યો, જેથી શકુન્તલાની મારી
 ચાલી તેણીને રાજમોહલમા દાખલ થી. પાછળથી એજ શકુન્તલાને પેટે ભરત નામનો મુત્ર થયો,
 જે ઉપરથી આપણા દેશનું ભરતપૂર્વક નામ પડ્યું હતું. એ ભરત રાજા મોટો ચક્રવર્તિ થઈ ગયો છે.

પારસી બાનુ લુપીન !

દુન્યામાં પ્રગટ થઇ ગયલી સર્વે ડીટેકટીવ વાર્તાઓને એક કોરે
બેસાડે તેવી અજબકારક, ચિત્તભેદક, હૃદય છેદક અને
મન ચક્રભ્રમકરક ગંભીર સીરીઅલ ! !

વાંચો અને વખાણો એક મહાન પારસી બાનુનાં લેહી પ્રાક્રમ ! ! !

(લખનાર—સરસેકા ત્રીન પાંઉ).

પ્રકરણ સુડતાલીશમું.

(જેમાં ઉજગાવા બેઠી પત્ર તપકીરની મ-
દદથી તથા આવી યુગવી પ્રોટીઆ સ્ટીમર
“ સારામી ” ઉપર !)

ફ્રેચ મેલ ઇસ્ટીમર “ સારામી ” દરવામાં
આસતી હતી.

તે આસતી હતી ત્યારે તેની બાનુમાં અથ-
કતાં પાણીનો અવાજ—

: સહરરરર સહરરરર હરરરરર કરીને આ-
વેલો હતો !

એ અવાજ ચોક્કસ કાનોને ગમત આ-
પતો હતો.

ન્યારે વળા ફેટલાક કાનોને તે કોર, હા,
અની કોર સાગતો હતો.

કાણેને કોર સાગતો હતો, અને કાંએ ?
તથા—

કાણેને ગમત આ પતો હતો અને કાંએ ?
એ બે સવાલનો જવાબ એકજ હતો !
અને તે શું !

કદરત ! ! !

અને તેવા હરરરર હરરરર થતા અવાજ
વખતે નંબર તેત્રીસવાલી કેબીનમાં શું થતું
થતું ?

આપણે પ્રીનસ બોમબુલાજી એફ ટીમ-
પાનમ કાંઈક ઘણાજ ગંભીર ગૌરમાં બેઠેલો
હતો. તેવણ મહારાજ શેના વીચાર કરતા હશે
તેનું કાંઈ તમને જ્ઞાન છે ? અરે એટલું જ્ઞાન
હતે ત્યારે તો હાંફુરયાનનું દળદરજ શીટી નહીં
જતે ? દરવાયાં તમો લોક ? કેશા કાટના નહીં.
અજબજા. નામદાર પ્રીનસ એફ ટીમપાનમનાં
મગજપરના બોમ વિશે જોકે આપણે આગલાં
પ્રકરણમાં આટલું બધું પીંજન વાંચી આવ્યા
છીએ તે છતાં તમને એટલો સેહલો ખ્યાલ
નહીં ગયો કે તેવણ મહારાજ હવે સ્ટીમર
“ સારામી ” ને છેલ્લી સલામ કરવાની વેતજામાં
પડેલા હતા ?

“ હાં ! ” પ્રીનસ ઉરે લુધુ પીરોયા નવ-
લક્રમાનાએ પોતાના મનમાં એક યુગી બરાડ
મારી. “ હા ! ! ”

તેવણ એમ યુગી બરાડ મારીને વળા પાં-

નવી નવાઈઓ

વાપરો.

કિંમત

ખરતરો

૧ રૂ. ૪૫

૨ રૂ. ૭૦

૩ રૂ. ૧૦૦

૪ રૂ. ૧૨૫

૫ રૂ. ૧૫૦

ખાંસ ચૂલો

વાપર્યાથી ઘરમાં સુખ, સ્વચ્છતાઈ ને સાંતિ વધે છે. રાંધણી ગરમ થતી નથી. વખત બચે છે. કરકસર થાય છે. એક બચ્ચું પણ પેટવી શકે તેટલા સલામત છે. હાનરો કુટુંબો એ ચૂલો વાપરી વાહવા ગાય છે અને આશીશ આપે છે. આ ચૂલો વાપર્યાથી તમોને કશી પણ તકલીફ પડશે નહિ. તમારા કુટુંબ માટે એક નગ જરૂર ખરીદજો.

ખરીદો-

ખાંસ ચૂલો

એ ઉપરાંત સાડીની પીનો, વિજળીક વગર ચાલતા પંખાઓ, પીતલના પલંગો જરૂર લેજો.

તમોને જરૂર કાંઈની ગસંદ પડશેજ.

શોરૂમ્સ

ન્યુ કવીન્સ રોડ

હોલ આફરિસ

એલ. રોય સ પટ

૭૦ એવોલો સ્ટ્રીટ, કોટ મુંબાઈ

ખાંચીસ

૪ કેશમીરગેટ

દિલ્લી

એલરીનસ્ટન સ્ટ્રીટ, કેપ

કરાંચી

એક અસાધારણ તક.

શાહુચોરની ડીટેકટીવ નોવેલો.

શયતાનનો સાથી રૂ. ૨-૦-૦

દોલતે દુન્યા રૂ. ૧-૮-૦

* હુપીનની લાહેરી રૂ. ૧-૧૨-૦

તથા ગુલશન એક વર્ષ સુધી રૂકત રૂપિયા
પાંચમાં મળશે.

* આ નોવેલની ઝાણી કોપી છે. તે પુરી
થતાં તેજ કિંમતનાં બીજાં પુસ્તકો મળશે.

ત્રેનેજર-ગુલશન-નવસારી.

એક મીનીટ સુધી ગુપ્તગુપ્ત મેસી રહ્યા. તેવણ નામદારનાં મનપરનો બોલો પબ્લિક વધનોજ જતો હતો.

લુપીને એક હાથે માથું મજબુત પકડીને બીજે હાથે બીસામાંથી એક કાગળનો ટુકડો બહાર કઢાડ્યો.

“બાનીનમે પી ચાલીન ?” તેણે તે કાગળમાંથી તે પાછું મનસે ગરાડ્યા મંડ્યુ. “તે તો મ પુરનેજ વારતે લખેલું લાગે. ૧ જે ગંગ-વેલ્ડે એટલે તો દારુલાંગુ” વેલીન્ડુ હોટેલ હશે ? પણ સખર, ખચ્ચા લુપીન, તું ડરમી રવીપતી ગયલમયલ કરવા હીંદુસ્તાન બયલ તો ખરો, પણ આએ બેદી કાગળમાં જે ગેપ ગરપાઉસ કરાને લખેલું છે તેનો મીનીંગ ને પેલો નાપાક ડીટકટીવ રોમ કુલસન ચતો હશે તો મરીજ ગીયો સાશ્વત.” વળી લુપીને ને-રમાં માથું દાબ્યું.

પોતાના ખરેખરા વાયરલેસ ટેલેગ્રામને બદલે જે કાઢવું છુલ્લું કાગળ તેના હાથમાં આવી પાડ્યું હતું તે માટે એક રીતે તો તે ખુદાનો આભારીજ હતો. કાંએ જે તે છુલ્લા કાગળમાં તેને પકડવા માટેના કેટલાક એવા તો બેદી મદેશ સમાપ્તતા તેણે ચાલાકાથી ઉકલાવી માર્યા કે જે ને તેના હાથમાં નહીં આવ્યા હતા તો બીજેજ દીને યાને તારીખ રર મી મેને દીને તો સાત પાંચ ડીટકટીવોના હાથમાં સપડાઇને જાતેજે લેલાઇ પણ ગયો હતો.

વાંચનારાઓની નબળી પહેલી માદદારત સક્તીને મજબુતી આપવા કાગળે તે વીચીત્ર સંદેશો અત્રે અમા કરીથી રજુ કરીએ છીએ.

ગંગવે લડે, પાચમાં પાચ, નેજુસી પારજી ડમડમ, કુકરી બોલે લાં, અકલ ખેલેના બા-વીલુસો પી ચાલીજી ત્રગડી ગેપ ગરપાઉસ.”

કેમ કંઈ સહમજ પડે છે ?

તયુને સદમજ પડતે તો પંખી બીજું ને-હતુ ‘તું’ શું તાડ ?

આપણે ઉપર લુપીનને મનસે ગરાડ મા-રનાં માંબળ્યો તેમ તે છુપાં કાગળમાં જુલોતા ડીટકટીવ જેક કુલસન માટે તેમજ દારુલાંગી ગના વેલીન્ડુ હોટેલ માટે એશારા હત્યા. એ એશારા ઉપરથી લુપીન શું સમજી ગયો તે હા બજ્યા-વેલું પ્રમ ગોપાત ગણ્યારો નહીં, પણ એજ મી-નસ સાહેબ પોતાનાં મનમે-વધુ શુ સુખ હેમત કરે છે આપણે આધા ઉભા રહીને તપાસી.

“ત્યારે તો એટલું ખરું કે હ બેજ સરકારે મારી પુકે જેક કુલસન ડીટકટીવને મોકલ્યો છે. પણ તે ક્યાં હશે ? પોરટ સંસ્પદમાં મરે થલું સંભાળીને વસવુ જોઈશે. ને કલકત્તા પુગવા અગાઉ લુપીન બદો પકડાઇ બકડાઇ ગયો કેની તો બધા પલાન ઉંધા વળી જવાના ને નકામાં જનમની રાટલી જશે તે જુદી ! પણ સખર આએ ચીડીમાં નેજુસી પારજી ડમડમ લખે છે તે શું હશે ?”

ઘણીજ વીચીત્ર રીતે તે ત્રણ સખદો ઉપર લુપીને તપ્પીર છાંડી નેહ અને યાહ મેહરે અલાહ ! તમે માનશો, અરે ડીયર વાંચનાર, તમે કદીયી માનશો, કે તે ત્રણ સખદોને બદલે તે કાગળ ઉપર શું વંચાલું તે ?

હો ત્યારે તમારી આખી પડતી આંખોએ તમે પોતેજ વાંચી ક્યોઃ—

“કેજ પેલેસ

વંમગલનન ટેનીસ ગ્રાઉન્ડ,
એસ ડચ્ચુ.

ડીયર સેફ્ટન,

લુપીન પારીસથી નીકળ્યો છે. લારમી બોર્ટ જરૂર પકડજે. એનો ઘોડો એપેનદીસાઇ-દીસ ડરખીમાં નથી દોરવાનો. ખાતરી બ રેલી

ખબર ઉપરથી સ્ટોટલેન્ડ યાર્ડનો મારો દોસ્ત
કહે છે કે એની પુત્રે આખી દુન્યાના તમામ જા-
ણીતા ડીટેક્ટીવો લાગશે વારતે તુનેજ પહેલી
ખબર આપું છું. દીકરા, એ નાપાક શાહુચોરને
પકડજે કે પછી એનું નામ નીશાન નાશુદ થાય
અને ગુલ્લશનનાં વાંચનારાંઓ છુટકારાનો દમ
ખેંચે !

હા, તારો સહનો વહાલો
એરીક નેનસન "

હા આઆઆ ! તે ત્રણ તદ્દન ભેદી શબ્દો
ઉપર તપકીરે ઊંટતાં આવો આખો ભેદી મે-
સેજ નીકળી આવ્યો હતો !

આએ ખરા અનેકા જનાવે તો આખી દુ-
ન્યાની તમામ ડીટેક્ટીવ વારતાઓને ગોચા
મુંઝી લપસાક લગાવી કહાડી હતી ! અફસોસ !
કોઇ સીનેમાવાલો વળી આવા જનાવની નકલ
નહીં કરે હં !

" સેફ્ટન બલેક ? જેક કુલસન ? એરીક
નેનસન ? એ બધું શું થાયછ ? દુન્યાના ડીટે-
ક્ટીવો મારી પુત્રે ? ત્યારે તો શેરલોક હોમ્સને
પોલ ડેનબી હુશોજ ? ગમે તેમ હોય પણ પેલા
નાપાક માનીમાડને તો મેં પારીસથી ઉપડતાં
નગરો નગર પછવાડે પડેલો જોયો છે એટલે
મુંબઈ કે કલકત્તામાં તેતો મને નડવાનોજ નથી.
પછી આએ બાકીનાં ખેંગટ ને તો પાન પર
ચુનો લગાડ્યે તેટલા વારમાં હાથતાલી આપય.
તમેજી જરા નેત્ર તો સહ ! " હુપીને પોતાનો
હેન્ડ બેગ ઉઘાડી અંદરથી એક લીલો મુજો ક-
હાડતાં વીચાયું.

તેની બચારતી બલ્લાનેજી ખબર ક્યાં હતી
કે તેનો કટોરેરી માનીમાડ તો તેની કેટલો
અગાઉનો મુજાબ પુગીથી ગયલો અને પાર-
સીનાં લખનમાં મળીના કટરેસનો સવાદ લઇ
પણ સુક્યો હતો !

હુપીને તે લીલો મુજો એક લાંબી ખાકી
રંગની છત્રીમાં મુક્યો અને પછી તે છત્રીને
સંભાળથી એક બાઉન પેપરમાં વીટાળી પો-
તાની કેપીનની પારીમાંથી દરવાવતો ઉછળતા
મોજાઓ વચ્ચે ફેંકી દીધી ! ત્યારબાદ તેણે
પોતાની કની જેવી પીક કેપ માથાં ઉપર મુકી
અને પેશું ભેદી સંદેશાવાળું કાગળ ઘણીજ
સંભાળથી ધડી વાળી ઓવર કોટનાં ઉપલાં
ખીસામાં મુકયું અને તે ઓવર કોટ ખભે ઓ-
ળતી લઇને તે પોતાનું પારણું ધીક્રીક્રીક્રીક્રી
મેથી ઉઘાડી પેસેજમાં બહાર પડ્યો પણ દુરત
ચોંકીને ખડો ઉભો !

" કુણું ? પ્રોટીઆ ? તું ? "

અકરણુ ૪૮.

(જેમાં જાહેર કરે છે પોતાનો અધાગ પ્યાર
પ્રોટીઆ અને જેનો સ્વીકાર નહીં કરવો
મહાન પ્રીનસ બોમ લુલાઇએ)

" હા, ડીપર હુહુ, હુંજ તારી પ્રોટીઆ,
હુંજ મુંબઈની સીનેમા જોનારી શૌકીન આલ-
મનાં મ્હોડાં ઓચંબાને મારે આ કરાવનારી
મહાન પ્રોટીઆ—ને આએ મારાં લલ્લાં કામોમાં
મદદ આપવા સાથે આવેલા મારા પીનાઇ
લાઇ—

" કુણું ? "

" ઝીગોમાર ! "

" ઝીગોમાર ? "

" હા ! ઝીગોમાર પોતેજ ! "

" અરે પણ તમે લોક હંધ શું કામ
આયાંછ નો ? " હુપીને પાણું પોતાની કેપી-
નનું પારણું ઉઘાડતાં ગલરાધને પુછ્યું.

" તારી મદદ ? પ્રોટીઆએ ફરસામાંજ તે
કેપીનની અંદર જઇ તેની ઠીંગણી કચાટ ઉપર
ચઢી બેસતાં કયું.

" મારી મદદ ? ચાની મદદ ? "

“જરા ધીરે, મારા ખારા લુલુઆખા, જરા ધીરે. પહેલાં તો મને જણાવ કે તારે માટે હમણાંજ આપણી યોદ્ધા ઉપર કંઈ વાપરલેલ સંદેશો આવેલો ?”

“હા ! હા ! તે તે કેમ જાણુ ?” લુપીને જણાવ ગભરાટ વચે પોતાના ઓવર કોટના ગળામાં રીથેલર ઉપર હાથ મુકતાં પુછ્યું.

“એ કેમ જાણુ” તેની સાથે વુને શી પંચાતી રે ખા ? જ્યાં મને એટલું જાણુવા દે કે તે તારું શું આવ્યો છે તે તને માત્રમ નથી”

“નથીજવો વરી—”

ગ્રોટીઆએ કીગોમાર તરફ ફરતેહની નજરે જોયું અને હસી.

“જો ! આવ રહો તે સંદેશો !” એક ગોખાખી રંગત કાગળ લુપીને દેખાડતાં ગ્રોટીઆએ કહ્યું.

“પણ એ વુને કેમ મળ્યો ગ્રોટી ?”

“સેક્સટન બંચેકની ખીલાડી પીતી ગયથી !”

“સેક્સટન બંચેકની ખીલાડી ? તે શું કમજબન સેક્સટન બંચેકની આંખે રહીમ પર છે કે ?” લુપીને બેદરકારપણે હસના પુછ્યું.

“હાસ્તો વરી, વુને નહીં જાણુમ શું ?”

“નહી, મજાખી નહીં” પણ એનો તો પેસો મોગે કુતરો ઉતોની ?”

“નહી, તે તો મરી ગયો ને હવે એણે આંખે ખીલાડી રાખીજ રાન તો તે કુતરો કરતાં સો દરજ્જે વધારે ચગેર છે !” આ બંધર પેલા કીગોમારે આપી.

“તે કુતરાનું નામ તો પેડરો ઉવુની ? ત્યારે શું એ ખીલાડીને પેડરી કહે છે કે ?”

“વાહ, લુપીન ! હું ખી કહેા ડીટેકટીવ ની-કેમ્પો ? હા, એ ખીલાડીને પેડરી તરીકેજ ઓલખેજ તે એ સેક્સટનનો એસીસ્ટન્ટ ટીંકર ઉતોની તેણે તો દબામની દુકાન ઉઘાડી !” ગ્રોટીઆએ વહાલથી લુપીનના ગળા આસપાસ હાથ વિટાળતાં કહ્યું.

“અરરર ! ત્યારે ટીંકરને બદલે કોઈ આવુજ કે ?”

“હા, એક પોર્ચો છે—તેને ફીકર તરીકે ઓળખેજ !”

“પીતો હોસે ?”

“ધુમ !”

અને તેત્રણે જણ્યાં પેટ પકડીને હસના લાગ્યા.

“આ પળે ગ્રોટીઆએ કીગોમારને કી-કક અસારત કીધી અને કીગો ત્યાંથી ચાલી ગયો.

“લુપીન, મારા સદાના ખારા લુલુઆખા, હું તારી પુઠે આવીજ ! વુ તો મને હાથતાલી આપીને નહાસી જવા ગયો અને પછુ વુ કે જેનામાં મે મારી આખી જીંદગીની ભર્યો મૂક્યો, વુ કે જેને મે મારી તમામ જીંદગીન અર્પણ કરી દીધેલી ! વુ કે જેને મે મારા પોતીકાન જાણેલો તેને આવી રીતે હું કેમ જતો મુકે, વહાલા ?” ગ્રોટીઆએ લુપીનના પગ પાનેના રંગ ઉપર ફસરડો મારીને બેસતાં કહ્યું.

“તે બધું તો ખરું મારી વહાલી, પણ વીચાર કર, હું તારી સાથે વધુ નાર કેમ બંધાયેલો રહું ? હું હવે ક્રાન્સ છોડી ચાલ્યો, હું હવે મારા માનવતન હીંદ તરફ હીંડું છું કે ન્યાં મારી પહેલવી પરણેતર—હા ક્ષીટીશ કા-ચદા પ્રભાણેની ખરી પરણેતર ખાઈમાય મારી વાર જોતી બેડી હરો”

“માન માય ? હાથા ! ખાઈમાય !”

પ્રોટીઆ બાલે સ્વપત્નિ જોતી હોય તેમ બેધ્યાન-
પણે બોલી. અને પછી એકાએક બેઠાર થતાં
ચોક્કાને તેણીએ પુછ્યું, “ પણ મને સોગન
ખાધને ખરું કહે વહાલા, કે તું એ તારી હકદાર
પરણેતરને ખરાં જીગરથી ચાહે છે કે ? ”

તે એક અતી બીક ! સવામ હતો.

લુપીને તેના પાંધરો જવાબ આપનાના
સાથ અખાડા કરતાં કહ્યું, “ ચોરના સોગંદ
હોય માને ? ચોરના સમને વંચન શેતુ ? અને
મારાં જીમરના ક્યારા, તુને હું યારે એટલો
ચેલાતો હોઉં પણ મારી પહેલ્લી હકદારને હું
કેવી રીતે બેપકા થઇ શકું ? સરકાર બાલે તો
મને ખટખે નહીં કહેલે ? ”

“ તે એમ તો તારી આવી બધી મોટી
મોટી ચોરી છુટકાટને વરે સરકાર તુને ખટખે
નહીં કહેલશે કે શું બાકીને ? ” પ્રોટીઆએ
આંખમાં દોડી આવેલાં આંસુ લુછતાં પુછ્યું.

“ તે લુછીજ વાત છે મારી દીક્ષમન !
એક ચોરી માટે આ દુન્યાની સરકાર ખટખે
મોકલે તેમાં અને ધનદાન જાત માટે રચાયલા
કાયદાનો ભંગ કરી પરણેતરપર બીજી કરનારને
તે મહાન સરકાર જે રિક્ષા કરે તે બેમાં
આસમાન જમીનનો ફરક છે. મારી લાડકી
પ્રોટ, હું આ જેહાનની તમામ સરકારો પી કુચ
પરવાહ કરતો નથી. હું ચોર છું ! હું છુટારો
છું ! હું પીંદારો છું ! હું ચાંચીયો છું ! પણ
એક પતિવ્રતા પરણેતરને આપેલા પતિજ દો-
લનો ભાંગનાર નથીજ ! ”

પ્રોટીઆ બે ધડી દંગ થઇ ગઇ.

પ્રીનસ બોમબલાનાં આ બેમુલ્ક ઝરાદીરો
સાંભળતાં તે ઉઠાડીમીરોની સરકાર અને ઝીંગો-
મારની શાગેદી રાખી બસ હકકજ થઇ
ગઇ હતી.

“ લુપીન ! લુપીન ! બદાચી આવો કાજો

છતાં તું બાતેનમાં આવો ઉગળો હશે એવી મેં
કહી પણ વકી રાખી નહોતી ! અરેરેરે !
જેમ જેમ હું તને વધુને વધુ પપજાણતી
જાકે છું તેમ તેમ એ મારા વહાલા નવલ-
કુમા હું તારી વધતીને વધતીજ પુંજારી બનું.
જ. અરે, મને નહીં ખ્યાલ કે કાનસના તું
પારસી-શાહચોરમાં આવું અનુપમ ખુદાઇ જાન
ભરેલું દશે ! દાઆઆઆ ! મારાં આંખોનાં
તુર ! મારા જીંદગીના જગતા ચેરાગ ! મારાં
દરદી જીગરના જખમના હકીમ તારી આવી
ઉત્તમ શીલમુદ્રી ઉપર આ એ તારી તાબેદાર
શુલામઢી સદહજાર આક્રીન કરે છે ! ” એટલું
બોલતાંજ મહાન પ્રોટીઆ લુપીનના પગ આ-
ગળા મુર્જાગત થઇ પડી.

બે ધડી બાપડો લુપીન ભાન લુલો, થઇ
ઉભો રહ્યો. એ શું બનાવ બન્યો હતો તેની
તેને સુદીર્ઘ ક્યાં હતી ને ?

પ્રકરણ ૪૯.

(જેમાં જઈ પુગલું સુનાતું જુદાં ધન્નામાયને
પકડવા ન્યાં આવી પુગલું પારસી બાતુ
લુપીનનું).

શેઝ સાહેબ શેઠ આદરજીબાનાં જુદાંખખ
ધણીઆણી અગાળ કરીને પરવાડમાં દતાં અને
દવે પોતાની એક પુરી આપા સાથે મારા-
મારીનાં રણ ઉપર ચઢેડમાં દતાં તેટલાં દાદર
પરથી કોઈ ધપર ધપરર ધપરરરર કરતું
ચઢડી આવતું જણાંયું.

બચારો બેદરકુટ ધન્નુમાયને શું કપાલ
સદમગ્નય ? પણ આપાએ તો એક ગંજવર
ખુટકાનો દમ ખેંચ્યો કે ન્યાં ત્યાંથી કોઇ મ-
લ્યા આવેલું હે.ય, તો તેણીનું માથું કુખલું
બને !

“ ધન્નુમાય આદરજી ! ” બાદોશ ડીટું
કટીવસના ગડેરીએ પોકાર માર્યો.

“ હા. હા. કાણુ સે ? ” આપાએ ખુ-
સાસી બરખુ પોકારયું.

સુના તે ઝોરાડામાં દાખલ થઇ, અને બ-
આરાં છુલકેલેલાં ખખખ ધનુમાયને સાવજ
જેવાં બેઠેલાં જોઇ તેણીનું હૈયું બરાબર આવ્યું.

અરે ! કુદરતનો આ એક કેવો વિચીત્ર
જોડ હતો ! સુનાએ કેવાં ભરાઈ આવેલાં હાથે
વિચારયું કે કદત મીતેરજ વરસની વાત ઉપર
આ એ બેહરકુટ ડોકર કેવું જુનાનીના પુર
બાહામાં નાચતું કુદરત રમકડું હતો ! અને
આને ? હાઆઆઆઆ ! આને તેજ રમકડું
વખનના દાતીસ મારાથી કેવી દુર્દશાએ આવી
‘ પેદાશયુ’ હતું !

સુનાના હાથ મોઢિયું ટીખકડુની સરકા-
રનું વારંટ હવે ચરચર ફુજતું હતું. તેણીની
છાતીના ધમકારા પહે પગ વધ્યા જતા હતા.
તેણીની ચમુઓ (એટલે આંખો) માં ખાસ
જળના બીડું બાજ્યાં (એટલે આંસુ આવી
ગયાં) હતાં અને અરે તે પોતે એક નાજુક
નારી હોઇ, પોતાનીજ પંથની આ એક મહ-
તારીને કેમે કરી તે બંદીવાન બનાવી શકે તેના
વિચાર વિચારે તેણીનું સમપસુચકતા ધન
(એટલે બેજી) સર્વગતી પામ્યું (એટલે
જોળ જોળ ફરવા લાગ્યું)

તમે સહમન્યા કેનો ?

[અરે આએ પત્રના તંત્રી ગભરાટથી એક
પગે કુદકો મારતા જણાય છે કે રખેને આ વા-
તાના કર્તાનાં સમપસુચકતા ધન ઉપર ગુદ
ગુજરાતીએ ગમતો કર્યો હોય !]

“ આપા, એ બેર કાણુ છે ? ” આખરે
ધનુમાયેન પુછ્યું.

“ કાણુ જાણું, બાપ. આરે હું કાણુ સે
ર ? ” તે ગડેખાં આપાએ તોરમાંજ સવાલ
કર્યો.

“ હું ? હું—હું તો—હું—હું— ”

“ આં ? સુંઉ ? ”

“ હું ધનખજને પકેરવા આવી છ ! ”
અંતે સુનાએ સધળી હીમત એકઠી કરીને ખુ-
ઝોર્ગ ધનુમાય તરફ જોયા વગરજ કહ્યું.

“ પેદારવા આવીસ ? મારી બાધને ?
અરે મેરે ! પેદાર ! ” ધનુમાય તરફ બેઠે
હાથ લાંબા કરીને તે આપા બોલી. “ તુંજ
એના પેદાર, આ હું તો જાએસ. ”

“ તું કાલ જાયજી ” ગભરાટને મારે સુના
શુભ પાડી ઉઠી !

“ બીરી ઝોરવા. તું પેદાર— એના પો.
કાર ! નાંખ તો એ ચારી જાવમે— પોકાર ! ”

આપાના હોકમને જાણે તામે યધને બા-
પડી સુનાએ ધનુમાયને પકા. તેવણુનું શ-
રીર ધણુંજ ભારી લાગતું હતું અને જરા જો
સુનાના હાથ ધીલા થતા તો તેવણુ જાણે ધીલા
પર પડી જાય તેમ હીતવા ચાંદતા.

એવી રીતના તદન સહુણા સાવજ જેવાં
તે ધરડાં બાધને ક્યાં સુધી પકડીને બેસી રહેવું
તે સુનાને સદમજ પડ્યું નહીં. બચારાં ધનુ-
માય તો એવાં સુધશુધ વગરનાં મીયાં માહદેવની
દાની બેઠાં બેઠા હીટ્યાં કરે કે તેવણુને બેડીબી
કેમ પેદરાવવી અને જો પેદરાવવીની હોય તો
પછી આગળ શું કરવું તેની સુનાને ખીલકુલ
સમજ પડી નહીં. તેણીને એકજ નરસો સુઝ્યો
અને તે એજ હતો, કે પેલી આપા બીડી પીને
પાછી આવે ત્યાંમુધી ત્યાંજ બોટી થવું. પણ
તે કમમજ ક્યારેખી આવે ત્યાં સુધી શું પેલા
બેડીને કોલતા દેવજી ધસારવાને પકડીનેજ બે-
સસાવું કે શું ? આએ આદતકરક યાદ ય-
તાંજ સુનાએ એક દાયે ધનુમાયે બરકા પસનારી
ખીજે હાથે ધણી જોરમાં શુભ પાડીને પુછ્યું.

“ તમે જરા સુધ જોવા કે ? ”

“કેહીં જવશ ?”

“સુધ ! સુધ જશો કે ?”

“ગારીમાં જવાનું છે કે ?” ધનુમાયે
સ્કેન્ડ મલકાતથી હસીને કાન ઉંચા કરતાં
પુછ્યું.

સુનાનું હેકેજ પાકી આવેલું હોવાથી
તેણી બબરી, “નહોં ! ખાખ્યાની ખાંધ પર !”
અને પછી ચીચાડ પારીને મોટેથી ક્યું, “હા !
હા ! ગારીમાં જવાનું છે ! તૈયાર થશો કે ?”

“કુંવરગણની સાથે ?” વળી ધનુમાય
કાંધ લલનુંજ સદમગ્ધ પુછવા લાગ્યાં.

“કુંવરગણ કોણ રાત બસતે ગેઇ ? મારી
સાથે ! મારી ! પોલીસની ચોકીમાં !”

“નાસ્તા પર હાથમેલ ધડું કરાચું છું !”
તે યુએર્ગ બાનુએ ગણા ગંભીર અવાજે સુ-
નાને ખગર આપી.

“નજોઢ ગેઇ તો હાથમેલ ધડાનેજ રેરેછ !
અરે ! તમને પોલીસની ચોકીમાં જવાનું છે,
ચોકીમાં ! સહમનેછ કે ?” ધણાજ ત્વેરમાં
ધાડું તાણીને સુનાએ તેવણના કાનના પેઢેર
કાઠી નાંખવાની લયભીત કે શેર કીધી.

“પોખી આયોછ ? કપરાં લાયોકે ?”

“ગરમર ! મુધ બેદરકુટ કેડેની ? કોણ
બને પોલીસ ચોકીમાં નાંખાનેખી દીંગકડુની
C. I. D. ને શું મગ્ગલ ધામવાની હોશે ? હવે
એને સદમગ્ધ તે બી કેમ ! કમગામ તો સુધ
ખી નથી જતી કે આએ બધો એનો બરડો
પકડતાં પકડતાં મારા દાખની કાંદીમાં નજલાનું
બેર ભરઇ આયુંછ તેખી નરમ પરે !”

સુના મોડેરીએ ડોટેકટીવ ફોજમાં વરગો
કાદમાં દર્તા પગ આપી જશુન ચિડા તેણીને
બાજ સુધી કોઇપણ દલાડો થઇ હતી નહીં.
પેનું મોરાણું વરગા અને અગધાર મદીનાનું
અર્થનું વાદકે તો લેટી લગ્યા સાદ નાજ પાડી
બેકું દલ અને તેણીનું હવે શું આકાણું બરડું
તે બાપડી મુનુને તો કંઈજ સૂઝે નહીં !

પણ કરવું ખુદાનું તેજ પગે એવું થયું કે
નીચેના બગીચામાંથી એક સીપટી કુટી જે
મુનુએ તુરત ઓળખી કે ગાંનીસાડનીજ હતી.
આ ઉપરથી તેણીએ તુરત તેનો સીપટીમાંજ
પ્રતીહતર વાલ્યો અને હવે તેણીની ખાતરી
હતી કે જે વખત જામ છે તેમાં ગાનીઓ તે-
ણીની મદદે ધરયો આવશે ખરો. તેણી ઉઘટભર
તે રમના દરવાજા તરફ ટીકટી ઉઠી.

દરવાજે ધીમેથી ઉઘડ્યો અને સુનાએ એક
છણી જેની ચીસ પાડી.

કોણ ? આંદણ ! પારસી બાનુ લુપીન ?

પ્રકરણ પચાસમું.

(જેમાં ડંગ થવું શેરલોકનું મુખબના બેનીસ્ટાન
થી અને આવી પુગવું મહાન ચીના ડોટેક-
ટીવ દીંગદીંગણું તું.)

શેરલોક હોમઝ ધણોજ દલગીર થઇ ગયો
હતો.

તે દલગીર નહોં ધાય ?

તમેખી હોવો તો તમેખી દલગીર થાવો કેની ?
આપણે એકાએક કશાંની આશામાં આવી
જઈએ અને પછી અચણ્ય તે આશા નીરા-
સામાં ફેરવઇ જાય ત્યારે દલગીર નહોં થઇએ
તો શું નાચે ? કુદચે ?

અને ત્યારે પેલી બધુ રંગની મોટોરકાર
હાથમાંથી છટકી જતાં શેરલોકને ગમતો ફટકો
લાગે તેમાં કાંઈ નવાઇ છે ?

ગમ તેખી ફટો !

કાંઈ એદલાઇથી સુલાય તેવો કે ?

શેરવાને લાગેલા ગંભીર ગમની તારીફમાં
એક કારસો ચાપર ગાઇ ગયો છે કે

“લાગો ગમ- લાગો ગમ - લાગો ગમરે
લાગો મોટોરકારનો ગમ મોટોરકારને !”

પેલી દેશીના પારસી ડરાઇવરે બાતખી
આપી હતી તે શેરલોક માનવા સાદ ના પાડી
બેડો.

"જનનાદારા વાણીઓ કોણુ સુવે ?" તેણે પેતાનાં ખીસાંમાંથી નોંધણુક કટાડીને તેમાં કાંઈ ટપકાતી લેતાં મનમે કહ્યું. "ટેક્ષીવાલો રખેને કોઈ ડીટેક્ટીવ હોય ? મને ઇંગ્લેન્ડ સરકારે જે મદાન કમીશન આપીને લાં મોકલ્યો છે તે કમીશનની સામે કામ કરનારાં કેટલાં બધાં તત્વો મને સંભાળવાનાં છે ! એ ટેક્ષીવાલ ને મારે જાન રોહી રાખવો ઉત્તે । "

તે દીવમે ખેંડ વાગવાનું હશે કે શું તે શેરલોક ખેંડો હતો ત્યાં ધીમે ધીમે ગીરદો વધવા માંડી, શેરમે ડાખી આંખ ચુચી કરીને બધો રાહપાટ તપાસતો ખેંડો હતો, તેની ડીટેક્ટીવ નજરે તુરત જોઈ લીધું કે ખેંડની સાજે મુંબઈનાં તે એક પુરા ખેંડસ્ટાન્ડની ચક્રર માંદેલા બાકો બધા માટીડાઓજ આવીને એક હાથ કરી લેતા હતા । શેરમાએ ધારી લીધું કે એમી રીતે અરીમ ધરીમ જેવા આજુ પાડાઓએ ધણાજ સકારેથી આવી તે બાકો ઉપર મોકલવઈ જવાની કેથી મુંબઈગરાઓની ફાઈન હોશે । જે ગમે તે હોય પણ જ વાગે ખેંડ શરૂ થવાનું તે સાડા પાંચ વાગામાં તો તે ચક્રરમાંનો દરેક બાક જાડા પાતલા, ચીત-ધીમીત પુરોધી ચીકાર ભરાઈ ગયલો જણાયો. હજી તડકું હોવાથી નાણુક પંચનીઓએ દેખાવ દીધો હતો નહોં પણ બેચાર ગાડીઓ આવીને લાં ત્યાં મોકલવાઈ ઉતરી હતી.

આખરે ડોગા તણાવી તણાવીને ખેંડ શરૂ થયું અને હવેજ બમે પાંચપાચતા રોગામાં બેસાં માટીડાનાં ખેજરાં તે નાનકડાં ચક્રરમાં આની ભરાવા માડ્યાં. ઇંગ્લાન્ડથી ખેજ દીવસના આપેલા શેઠરમા માટે મુંબઈના લોકડું અવલોકન કરવા માટે આનેથી સારી ખીજ કંઈ જગો મળને ? જેમ જેમ વીલાયતી સંગીતના પ્રયોગ વધતા ગયા અને જેમ જેમ ઝાંખી દારનાં છર્ષા જેવો આક્રાંખ બેકમેની સામેનાં ખારાં પાણીમાં વધુ અને વધુ ઘુસી મારતો

ગયો તેમ તેમ લાલખીલા પાવટા જેવી સાડીઓમાં સજ્જ થયલી પારસી નાજનીનોનાં ટોળાં બેનસ્ટાન તરફ વધતા ચાલ્યાં.

ધણાંક બાઈઓ—શુદ્ધ કે જુનાન—ચાલી ચાલીને ઠાકી જતાં બેસવા માટે બાંકો તરફ નજર દોડાવતાં પણ ત્યાં પેતા અરડાઈ બેઠેલા મવાલીઓ ઉઠે તો કુતી ? એક વખતે તો ધણું ફની થયું !

એક ઉમરે પુગેમાં બાઈ ચાલતાં ધણાજ યાકી ગયાં હશે તે પેતાની બે વડુઓ અને દીકરાઓ સાથે શેરલોક ખેંડો હતો તે બાંક આગલ આવીને બાણુએ ઉભાં રહ્યાં.

"મરેરે ! પગમાં તો એની ઝડતી ભરાયછ ને કે જલ્લે ઓય બોંય પર તો બોંયપરખી બેસી જાઉં ! " પેલાં શુગ્રેગં બાઈ ગમડ્યાં.

શેઠરમારે આ સંભળનાંજ ઉડીને જગા આપી પણ તે બાઈ બેમે ને તેવજુની સાથનાં ખીજાઓ ઉભાં કેમ રહે કરીને એક છોકરાએ ખીજ બે માટીડાઓને ભક્ષમણસાઈથી પુછ્યું કે જરા જગા આપશો કે, તેના જવાબમાં સાફ નાનું ડોકું ધુણાવ્યાં એક જલ્લે તો વળી વધાર્યું કે "ચાલતાં યાકી જતાં હોય તેવાંઓ હંઈ વેર સાને વાસ્તે ધક્કરખ આવતાં હોશે ! "

તે પારડીને ત્યાં ઉણું રહેવાનું ધણુંજ ભારી લાગ્યું તે મુગાં મુગાં લાંથી ચાલી ગયાં અને પછી શેરલોકની એક અફસોગી હાથ મારીને પોને છોડેલી જગાપર પાછો બેસવા ગયો તો જોયછ તો ત્યાં તો એક જવાન પાસની મોકલવાઈ પણ ગયલો અને મ્હોડું ફેરડીને એવો મીતીગો યથ બેઠેલો ! ! !

આવી પાક બેહવાઈ અને નકડી નકડાઈનો નમુનો જોઈ વીલાયતથી તુરતનો આવેલો શેરલોક બે ઘડી અજખજ યથ ગયો; પણ તેને બાણુવાને શી ખચર કે એવો બનાવ તો ત્યાં રાજ બને છે. જયારાં બાઈ માણુસોને જગ્યા આપવાનું તો બાણુ રહ્યું પણ એક ખાલી પડી

હાય તેમાં પણ ઝપાટાબંધ ચીટકી, બેસવાનું મુંબઈની એવી જાહેર જગ્યાઓમાં એટલું તો સાધારણ છે કે ફક્ત અનન્યવાઓનેજ તેમાં અનન્યની ઠાગે !

હવે બેસવાની જગ્યા વગર રખડતા થઈ ગયેલા શેઠરથારજી બાવા રખડતા પંચીની મુ-આફેક કમરની પછવાડે બેઠે હાય ચીટકાવીને હાં ત્યાં બારીડારી નજર ફેરવતા ચક્રમાં ફરવા લાગ્યા. તેમણે ચગોર ચથુથી જોઈ લીધું કે લોકની તારીમારી કરવામાં હીંદુસ્થાનનો નાલુક પંથ કાઠપણુ રીતે વીલાયતી વીચ્છલોથી ઉતરે તેવો હતો નહીં. શેરમોક જ્યારે ઘાંડનથી નીકળ્યો ત્યારે તેણે હીંદુસ્થાનની દરેક ભાષાઓનો સેલાશુ અભ્યાસ કરી લીધો હતો અને તેથીજ તે પારસી પુટડીઓ શું વાત કરતી હતી તે ઉંચે ઠાને સહમજ ચકનો હતો.

“ પેલી છુટી ખખ ડાસાં અંતે પની જો ! ”

હારે ! હરવધને કાઠ બીજું મથું નહીં તે નાહની જેવા દુન્યાથી તત્ત રખાતક ચપલા સાથે મરવનો વખત આયો તાહરે પની ! કાઠ પુછે એને ? માય બાપને તાંહ સું દુઃખ ઉતું હરવધને ? ”

“ પણ સીલોસીટર છે ની ? ” ત્રીજીએ પુછ્યું.

“ ગ્રેકટીસ વગરનેજ તો ! પણ તેથી સું મથું ! ”

“ પુરો જલારા છે તે તે કંઈજ નહીં હું માય બાપને રાગ્યાં, ભઈ બેદનને રખરાગ્યાં, પાર ત્રારોસીને મરાગ્યા, બધાંનાં પેસા ખાઈ ગીયો ને માય તેટલા રજુ પ્રારપાછ મુવાએ ! ”

તે કેહજે મજા વરવની વાત ઉપર એને ડાસાં સાથે સાર ઉતું તે ખરી વાત કે ! ”

“ હારે ખરી નહીં તો સું ખોટી ? તાહ-રજ પની ગીયાં હોતે તો જરાખી ગવાતે ! આએ તો છેક પીસતાલીસ ને પચાસ વરસે સવરા તે સુરજ ઉગારયા ! ”

અને તે ત્રણડે સમઝો હસવા લાગી. શેરમોકખી હરયો !

તે આપડો જાણે જે વેલાતની કાહેલી સો-સાઈટીમાંજ એવા બધા ફેરતા હશે ! પંજુ આએ તો ફેઠો હાંખી તેવોજ હાલ.

“ મેહરાં ! મેહરાં ! ઠાવસ જોયો કે ? એ કાણુ છોકરી છે ? ”

“ છોકરી સાની ? રાનં બે બચ્ચાંની માય છે ને ! ” મેહરાંએ લાયકીથી જવાબ કર્યો.

“ બે બચ્ચાંની માય ? તેશું પંનેલી છે ? એનો વર કાંહ છે કે આપી સરમભરી રીતે ફરવા દેછ ? ”

“ વર ? તે તો કંઈ કલકતે કામે ગીયોછ તેટલાં ઘણીઆણીછ અહીં મળ્લ કરી લેછ ! ”

“ અરે એથો બાધુંજ કરસે તો વરી. પેલા કેહ તેમ જાંશુર કાણું તો જાંશુરીએ શું ખોલું ? ”

આ વરી શેરી માટે બીજો સફો ખુલ્લો થયો હતો. ફક્ત એક કલાકની બેંડરટાન્ડની મુલાકાતથી તે પારસી લોકની રાહરીતિઓ અને સરેલા મામલાઓથી માહોતગાર થવા પામ્યો હતો અને હવેજ તે પેલી બલ મોટરની નીરાચા વીસરી જતો જણાયો તેટલાં—

“ એ કાણુ ટીંગ ટીંગ છુ ! ચીનાઈ છુપી પોલીસનો દુન્યા બાધેલ ડીટેકટીવ ! ”

હાઆઆ ! એ વળી ચીનો ડીટેકટીવ કાણુ કાણુ જાણે ક્યાં પુટી નીકળ્યો હતો ?

(સાધણ છે).

પ્રજના માનીતા અગ્રગણ્યોએ વ્યવસ્થા વખાણી દાન આપવા

સલામણો કરેલી છે ! દાન આપવાનું સુપાત્ર સ્થાન !!

હિન્દુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ.

તમામ હિન્દુ જાતીના આર્ય અનાથોને સ્વતંત્ર શહીરી અને ધંધાદારી બનાવાય છે. દરેક જાતના દાનની જરૂર છે. દરેક દાનની ખાવતી મળે છે. સારે નરસે પ્રસંગે દાને આપી ખરલોકની વાટ ખરચી બાધી લ્યો. એક રૂપીયા ઉપર દાન આપનારનાં નામ વાર્ષિક રિપોર્ટમાં છપાય છે. ૧૫૦ દીવસ “અન્નદાન” ખાતે રોકાયેલ ગયા છે. તમો પછી એક દીવસ રોકી લ્યો. જરૂર દાન મોકલી રિપોર્ટ મંગાવવા લખો —

મંત્રી—હિન્દુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ.

મફત !

મફત !!

મફત !!!

ખાત્રી કરી જોવાને માટે માત્ર ત્રણ દિવસજ વાપરવા લાયક

સર્વ મંગલા.

હાયમા લાઇ જનારાને આપવામા આવે છે બહારગામથી મંગાવનારાઓને ૩. બાત્ર મોકલવાથી અથવા વી પી દારૂ મંગાવવાથી ત્રણ દિવસની દવા મોકલી શકાય છે આ દવાનો સૌથી મોટો ગુણ એ છે કે તે માત્ર એકજ વખત લેવાથી અમર કરે છે આ દવા એવી અકસીર છે કે તેના સેવન પછી અરધા કલાકમાજ આમ્લશય અને દાહ બંધ કરે છે એક બે કલાકમા ડોઝો સાફ કરીને શૂન્ય વધારે છે ૪ કલાકમા માદરોગ, એમ દિવસમા સ્વપ્નોદય, ૨૪ કલાકની અદર સ્ત્રીરોગ અને તેથી ઉત્પન્ન થયેલી વેદના, મૂત્રી, મૂર્છા વિગેરેથી આરામ કરે છે ૩ કલાકમા ગરમી અને સુન્નકતા ખાતે મટાડે છે બે દિવસમા પાણી નેચી ખાતળી ધાતુને ઘટ બનાવે છે. ત્રણ દિવસમા સર્વ તરેહની વાઇનુ દરદ અને સાત દિવસમા ધાતુક્ષીણતા નષ્ટ થાય છે સ્ત્રીરમા શક્તિ તથા વિચાર અને સ્મરણશક્તિની વૃદ્ધિ થાય છે આ દવા મહાત્માની આપેલી ને જગલની જડીયુગીઓમાથી બનાવેલી છે તેથી અગણિત દર્દીઓને આરામ થયો છે. એક શીશીની કી પોસ્ટ ખર્ચ સાથે રૂ. ૧-૧૩-૦ છે આ એકજ દવા જૂદા જૂદા અનુપાન સાથે લેવાથી ધાતુ અને લોહી વિકાર ॥ સર્વ રોગો એકજ શીશી વાપરવાથી મરી નય છે ખીજી શીશી વાપરવાના જરૂર રહેતી નથી ડૉક્ટર મોકલતી વેળા રોગની વિગત નહીં લખવાથી દવા મોકલનામા આવતી નથી — કારણ કે તે સાધુની આપેલી છે તેથી રોગ ઉપર આરામ થયો એજ તેનો સિદ્ધાંત છે

દવા મંગવાનું ઠેકાણું.—

સર્વ મંગલા ફાર્મસી—ખીજન સ્કવેર—કલકત્તા.

Srivangla Pharmacy—Beadon square-Calcutta.

નાઈટ્રેટ ઓફ સોડા

યાને તળસંચોરો.

રસાયણી

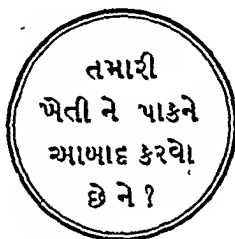
પ્રયોગો

નું

ખાતર

જરૂર

પરો.

નાઈટ્રેટ ઓફ સોડામાં નાઈટ્રોજનને પોષક હોવાથી ખેતીને તે બહુ ઉપયોગી છે. તેમાંનું નાઈટ્રેટ દોઢ પૃષ્ઠ ભતના રોપાના જીવડાઓને મારી નાંખે છે.

એક એકરમાં ૧૨૦ રતલનું આ ખાતર બેવડે ચોવડે લાલ કરે છે.

ખેડુતોને ખાગબાનોને બહુ કિમતી છે. દોઢ પૃષ્ઠ ખીજાં ખાતર કરતાં તે વધુ ઉત્તમ છે.

વધુ ખબર માટે પૂછા:—

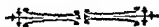
મી. એસ.-જી. હેરલેકર

ટીવીઝનલ રેપ્રીઝન્ટેટીવ,

રાવપુરા, -વડોદરા.

જરા વ્યાનમાં લેશોજી

જાનુઓને જે જોલ.

ગુલશન માટે લખનાર — મિસ K. C.

હાલમાં શું દિંદુરયાનમાં કે શું ઇંગ્લાડમાં એક સરખો પોકાર સ્ત્રીઓની વર્તણૂક માટે ચાલુ સંલગાય છે. સ્ત્રીઓ ઐયારી મોહતી અને બેદરકાર બની છે એમ ચાલુ બોલવું સંલગાય છે. એક પંદર કે મોળ વર્ષની વયનો ન્હાનો છોકરો પણ એ બાળક મત આપશે અને સ્ત્રીઓ માટે હલકાકથી બોલશે, આ બધાનું કારણ શું? એ રીતે એકદમ ફરિયાદમાં વલુદ છે કે તે તપાસતાં એક જાણીતા માદાવારી નામે પીયરસ-સમાં એક નિબધ મિસ માર્ચેટ એચ. હાલેમ નામની બાદુએ ઘણી છટાદાર રીતે લખ્યો છે જે મદારી બહેનપણીઓને પણ લાગુ પડતો છે એમ ધારી હું નીચે આપુ છું.

આજની સુધરેલી નારો એક સામગ્રી દુલડ મથાવે છે અને તે પણ મ્હોટા ચક્ષરે મેલી શકાય તેવી રીતનું દુલડ છે. આપણે શરૂઆત સતરથી સત્તાવીસ વર્ષની વયની છોકરીઓથી કરીશું. નિઘાળ છાંડવાની અગાઉથીજ તેઓ મા બાપની સત્તાનો અનાદર કરવા લાગે છે, પોતા માટે એટલું સારું તેણી મન ધરાવે છે કે પોતાના વગ્નિઓને તે પોતાથી દલકા ગણે છે. તેણી ઘરમાં દાખલ થવાને માટે જુદી કુચી માગે છે. પોતાને મનગમતી મંડગીમાં ફરે છે અને પોતાના સાથીઓના ઘરમાં ઝાંઝા પિગાણ કરાવતાં નથી.

જે તે પ્રગણામાં રહેતી હોય તો તે શહેરમાં આવી મોટલી છંદગી ગુમરે છે. એના બચાવમાં તે કહેવા માગે છે કે એતો નિર્વાહ કરવાની કર્મ પડવાથી એમ કરવું પડે છે. એ રીતે એક લેખે છોકરીને ન જાણતા એક હળર ને એક રસ્તા તે છોકરી શીખે છે. નિર્વાહ કરતી એક અમળા કાંઈજ વખત બે છેડા સાથે મેળી શકે તેટલી કમાતી કરે છે અને જે તે ભોગનને પાઉંડ કે બે પાઉંડ જેટલું કમાય છે તો તે બધું ખર્ચાજન જાય છે અને પેલી રોપીના પીછાં અને ખુગ-સરતીના પગાડાં ખાવાના ધકલમાં તે પડે છે. એટલે તે કમાઈ ચટણી થઇ જાય છે. જે તે-ણીને કાંઈ આનંદ મળતી હોય તોજ તે ચાલી શકે છે.

ફક્ત થોડો વખત એ રીતે તે કાપી શકી છંદગીની મોજમગ્ન ભોગવી શકે. તેણીની કમાઈનાજ પેસાળી તે જે ખર્ચે છે તેમાં તે-ણીને મોજ મળે છે. ખાવા પીવા જવું, પીક નીકા ઉભી કરવી એમાં તેણીને મગ્નક મળે છે. પણ થોડાજ વખતમાં તેણીની તંદરસ્તીને તુક શાન થયા મરે છે અને એ રીતે તે ઘરે નારી-પાસ થવની પાછી કરે છે ત્યારે તદ્દન તંદરસ્તી બોલી દીધેલી હોય છે.

હું કંઈ જે લોક ફજને લીધે એ કામ પર એટલે નોકરી ધધામાં પડેલા હોય તે લોકને

કશું કહેવા ઇચ્છતી નથી. યા તેઓ જેવો ખાસ ધંધા ધાપામાં કેળવાયલા હોય છે તેમને પણ હું કશું કહેતી નથી, હું તો ફક્ત તેઓ કે જેઓ ધરતી જીંદગીએ જીવતાં માંદાં થઇ જાય છે તેઓને જ માટે ફક્ત કહું છું.

આજની સુધરેલી નાર લગની વાત થતાં નસકોડ ચઢાવી દે છે. ને જો વખતે પરણે છે તો તેમાં માબાપની સમંતી યા મરજી કદાચજ પૂછાય છે. એક એકરીસ વર્ષની વયની છોકરીને હું ઓળખતી હતી તે એક સહવારે નારતાની વખતે ગ્યારે માબાપ સાથે થઇ ત્યારે ઠૂંડે કલેજે તેઓને જણાવ્યું કે તેણી આજે સહવારે પરણવા જવાની હતી. તેણીની ઓળખમાંના અર્થો દુનન છોકરાઓમાંના એક તે હતો. તેઓ વચ્ચે સાધારણ રીતની દોસ્તી સિવાયથી કશું હતુંજ નહિ. તેણીએ માતૃપિતાને જણાવ્યું કે ફક્ત શ્વેદી લગનની ધામધુમ અને જંગલમાંથી છૂટવા ખાતરજ તેણીએ ધણી વિચાર કરી એમ કહ્યું હતું.

હવે આપણે ત્રીસ વર્ષની વયની સ્ત્રીની તપાસ લઇશું. ત્રીસ અને ચાલીસની વયમાં તેણી પોતાનું મન ફેરવી શકે છે. તેણી પોતા માટે એકસ રેહતી નથી. તેણી જોઇ શકે છે કે જે છુટાપછું તે એપિવંતી દેખરેખમાંથી તે મેળવે છે તેમાંથી કાંઈકાંજો લાભ તેણીને થતો નથી તેનું કારણ એ કે ધરતી નીતિરીતિનાં શિશુ જે મર્યાદામાં તેને જ આંધારી હતું.

તેણીનાં એ દુલહપણમાં જે અટકાવ થાય છે તેમાં મુખ્ય કારણ તો નીતિનું છે. તે સ્ત્રી છે ફરીને જ તે દુલહનું કારણ હતું. જે ધંધા ધાપા પુરોગાને માટે છે તે સ્ત્રીઓ કાં નાદ કરે એ તેઓની વિચાર-વખારો મળ્યા. ટેકનીકલ કેળવણી જે છોકરાઓ મેળવે છે તેમ છોકરીઓને કાં નહિ મળે ! વેદક આધારે સ્ત્રી પુરોગ વચ્ચેના તફાવત જેનું કંઈપણ છે એમ તે માનવી

નથી. પ્રજાના લાભ અર્થે એક સરખી પંક્તીએ ગણાવું એ વ્યાજબી નથી જ તે વીસરી જવાય છે.

હું એવો દાખલો જાણું છું કે એક માણસને ધણી છોકરી તથા છોકરાઓ હતા. તેણે છોકરાની બરાબરની કેળવણી પોતાની છોકરીઓને આપી જેમાં ટેકનીકલ કેળવણી મુખ્ય હતી. સુધારનું કામ, કડવાનું કામ, લુંદારનું કામ, તેઓ ચપકાઇથી કરવા લાગી. પણ તે બનાવોમાં નાશ થયો. એક સ્ત્રીના આકાર જેવા સુંદર અને સરખા બાંધાને બદલે તેઓની છાતી મરદની માફક પ્લેઝી થઇ અને દીલનાં બાગો કંઠે થઇ ગયા. ગોટલાવાળા મરદ માફક તેઓ જણાવા લાગી.

પરણેલી સ્ત્રીની તપાસમાં પણ એમજ જણાય છે કે તેણીઓએ પણ જીવાન છોડી આપે જ પગલે, ચાલવાનું વધારે પસંદ કયું. ધરને શણગારવા સોભાવવા ધરને મુખી પનાવવાની ફર્જ તે એક બોલે યા એક કંટાળો તેણીને મનથી લાગે છે. એવા ખર્ચો માટે તે પૈસા માગે છે, યાતો આપતું લઇને ધર શણગારે છે. પણ તે બદલે પોતે હાથે કંઈ કરી દીપાવી શકતી નથી.

ધણીક સ્ત્રીઓ કે જેવાને કશું પણ લગત જમ એવાં કામો માટે અપાતું નથી તેઓ વધારે સમજ વાપરી સર્વ રીતે ધર સોભાવવાન કરે છે. દેહલીક છોકરીઓને તો દરેક વાતમાં ધણી પાસે પૈસાની મદદ માગવી પડે છે. એટલી તેઓ જીરજ હોય છે; જેમની દયા ખાવી સમજવાર છે. જે ફર્જ અને ખારને ખાતર કરવું જોઇએ તે આપતું પૈસાથી થાય છે તેમાં મજાદ જેવું કશું નથી.

વળી ખીજ એક મોટી ખામી એ પરણેલી નારોમાં ખચ્ચાં જણવાની છીટની છે. તે એવાં નજીક કારણ રેહ્યા કે તેમની આવક ન્હાની છે, ધર ન્હાન છે વિગેરે; વળી દેહલા બધા મહિ-

નાઓ સુધી દુઃખ ભોગવે ત્યારે બચુને આવે તે શી પીડા ! એ રીતે તે મોજાનજલમાં ફરી વખત કાઢે છે પણ પછી શોશન વખતમાં તે પરતાવામાં પડે છે. ઘરના વડા દાખન પોતાના ખાવિદને તે ઝાઝી ગણતી નથી તોપણ તેનાં નામ હેઠળ તે પોતાના વાંકો છુપાવી રહે છે. મોટલી અને હવસી માંગણી તૃપ્ત કરી શકે છે ને આખર સાચવી રહે છે એટલું તો ખરું ! પણ બધીઓને આપણે બદનામ કરીશું નહિ, કેટલીક વળી તદ્દનજ ઉલટી રીતભાતની હોય છે. જેઓ સંસાર સરળતાથી ચલાવી સુખી થઈ સુખી કરે છે. ભરઘારની તે હેતવંતી મહેરદાર, બાગિકાની તે મમતાળુ માતા અને કુટુંબની સામ્યી સલાહકાર તે ગણાય છે. એકપણ કામ યા વાક્ય તે ધણીનું નામ દીધા વગર કરતી નથી.

આજની છોકરીઓની મોટામાં મોટી મોજ મરદોની ખોડ ખાંપણ કાઢવામાં સમાયવી છે; છતાં સમજ નથી પડતું કે તેઓ પોતાની ખુશ્મરતી, સુંદરતા અને બાધે ભળેલી રાખનાના ફાંદા શા સારૂ મારતા હશે ? જો તે મરદોની ઇચ્છાનુસાર ન હોય તો શું પોતાનીજ બહેન-પણીઓને ચીડવવા ખાતર માય છે ? તેમાં તેઓ અતેજ કરે છે ને પૈસા બરગાદ કરી ભત્રીજાના ખુશ્મરતી વધારવાના ઉપાયો પાછળ તેઓ ધસડાય છે. તે પૈસામાં એક નહાતુ ગરીબનું કુટુંબ નિર્વાહ કરી શકે તેટલી તે રકમ હોય છે. અને પોપાક સજવાની નિર્લજ્જ રીતી તે તે પરની પૈસાની બરગાદી...યા ખુદા !

શુદાપો અટકાવવાના ફાંદાં કેરી રીતના મુશ્કેલી છે ઉમર વધતાં જે બધાને ખેંચનારો. ચહેરાનો આકાર થાય છે તેને અટકાવવાના માર્ગ શોધાય છે. ભત્રીજાના રંગ અને પાકીર તથા કાસા વાલ માટેના કસપો વાપરી આજની સ્ત્રીઓ પોતાની વૈધી છુપાવે છે. આજે કુખ્યાના

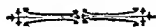
સપસા ભાગમાં એ ઠગાઈ ચાલુ છે. કોઈ અદેર રંગાયવી એમ કરી ફરીથી એકાદ પ્રગપને રાખ-કાવનાનો ખ્યાલ રાખે છે. તરેહવાર જાતનાં એરકી પોશાકોમાં સજ્જ થઈ વધારેને વધારે ખર્ચમાં તજાય છે અને પોતાની આરાપાસના નાદાન દુકતાઓને પણ તેવી રીત શીખવે છે જે અનિ દાણીકારક છે. અરેરે ! એને બદલે તેઓ કંઈ સારૂ કામ ઉપયોગી થઈ પડે તેનો ધ ધો યા મરીજોના દુઃખના નિર્વાહ કરનારા કાર્યોમાં પોતાનો વખત જો રોકે તો ખુદાત લા અને તે ગરીબો વટીક તેમના તે નેક કામોથી ખુશ થાય. અફસોસ ! એ બધા ઉપી કેળવણીના પ્રતાપ છે, એમાં ખુદ માખાપનો વધારે વાંકો છે તો તે અજાણ્યોને આપણુ યોગ્ય કારણે વિના વગે-વશું નહિ.

મોજ શોખની જે અત્યંત મોટીની જવાન તેમજ છુદાને એક સરખી લાગુ પડીજ તે પણ કંઈ ઓછા વિરતારમાં નથી. એ સર્વનો ઉપાય કંઈ જેની રીતે આવી પાડતી દેશપરની ભય ભરી હાલન છે ! જો એકાદ તેની આફત દેશમાં પડે તો આજની સ્ત્રીઓની શુદ્ધ ઉધડે. તેઓની ક્રન્ન શું છે તે તેઓ પિછાને અને તેથી જે વખતની બરગાદી અને મોજ શોખની મોટીની છે તે કમી થાય અને દેશ ઉન્નતિ અને ગરિમે પ્રત્યેની દાઝ તેમનું હૈયું કરતા શીખે !

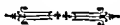
+ + +

આહ, કેરી ભવિષ્ય વાણી ! દેશમાંની આ-ફત એ લખાણ પછી વર્ષ બે એકમાં ફાટી ની-કળી છે, ઓરત ને મરદ, દરેક પોતપોતાની ફર્જનો પાક શીખ્યાં છે; અને ઉમંગથી પોતાના દેશ અને રાજાની સેના બળવવા લાગ્યાં છે. આ નાદારક લગાઈએ તેમનાં અંત-કરણમાં જોશ મેલ્યો છે. અને આપણે ઇચ્છીશું કે તેવો ઉ-મંગ જોશ અને દ્રઢતા તેમનામાં કાયમ રહે. તથાસ્તુ !

નહસભાગનાં લગ્ન !

(એક ટુંક વાર્તા)

લખનાર :—મીસીસ મહેરબાનુ ફીરોઝશાહ એડનવાળા.

ગાડનલુડનો જવાન માલેક લીડગેટ મોટી અયાગ દૈ.લતનાં દરંગનો માલેક થતાં દુન્યા ફરવા નિકળ્યો. તેની મરજી હતી કે તેની દોલન અને કારખાનાંઓની ઉપજ, જમીનો અને મે-હલોનાં ભાડાની આવક અને રોકડ તથા જંગમ મીલકતને એક દરંગ તેનાં એકલાને હાથ આપ્યો, અને તે કુવારો હતો ત્યારે હવે તેણે હવે દુન્યા નેહ વળી પોતાનાં એકલવાયા છ-વને ગમત આપતી.

બીજી દુન્યા ફરી આવવાના દરદાએ તે ધેરથી નિકળ્યો. પોતા સાથે પોતાનાં બાપ-દાદાના વખતથી ધરમાં આવતા એક જૂદા પર-હેન્ગાર, કુટુંબના પાદરી સાહેબને લીધા, અને તે નિકળ્યો. ગાડનલુડનું લોક આપસે આપસમાં બોલતું તેમ ત્યાંનાં એક આગેવાન શહેરીની એક પૂરી બેટી એમીલી ડાઉનિંગ સાથે તે શેહાદીનાં ગાંઠથી બેઠાવાનો ખ્યાલ કરતોથી હોય, પણ તે શું વિચાર બાંધેછ, અને જવાબમાં ફરે છે તે કત્તવ્યથી જણાઈ આવે એટલો નબળા વિચારનો નહતો, અને તે ગયો.

પણ એ મુસાફરીએ નિકળતાં ટુંક વખતમાં કંઈ એવો વાદ્યાર બનાવ બની ગયો કે મુસા-ફરી લંબાવવાને બદલે તેને સાચુ પાણું ધરમાં દોડી આવતું પડ્યું, અને તે બનાવ તે શું છે તે બંધાયો.

મુસાફરી કરતાં, એક વખત એક ઉજડ જમ્યાનાં ભાંગ મેહલની પડત ઓસરીએ તેના પાદરી સાથે તેને ચઢી જવાનું થયું, અને તેને તે રાત તોડી પાડી વરસાદ શહીદી બચી જવાની અરજ કરી અને તે તેની અરજ સ્વીકારવામાં આવી, તેને તે મેહલમાં અંદર લઇ જવામાં આવ્યો.

એ અસલ પુરાતન, વગર શંકે કાતરંકામમાં ઉમદા અને કાસોનો હોય તેવા તેનાં કેટલીક બાલુનાં દેખાવ પરથી જણાતા. તે મેહલમાં લીડગેટ પોતાના પાદરી સાથે રાત્રી તોડી પાડતા પેઠે ખરો પણ ત્યાં તેને તે મહેલનાં ગાલુસોને ઉદાસ, ગુપચુપ ચપક ચપક કામ કરતાં અને જુદા દીવા સાથેનાં અવતારમાં જોતાં તે જરાક ખીચકયો. તે ધણેજ મુંગે મોંદડોને અને સાબુત અવલોકન કરનારો હતો, અને તેણે અવલોકન કર્યું કે લગભગ તેની બેડેબેડ એમ વર્ષાદથી બચવાને એક ધરો તથા એક જનોન છોકરી પણ ત્યાં સાથે ચંદમાં હતાં તેની કંઈક આ ઉગળપાઠળ અને સાંતલાંક અશ-ચ્છક હતી. એ ધરડા અને તેની બત્રીછને લીડ-ગેટ સાથે ઓળખાણ કરાવ્યામાં આવી. તે દર-જગવાળો મોટો બેડન કુશો અને તેની બત્રીછ હતાં. તેઓ કંઈ લોભા હતાં.

જરા વારમાં ખાણ પીરસવામાં આવ્યું,

અને તે પશુ વગલગ સુપચાલતું હતું તેટલાં એક પુરૂષે બહારથી દોડી આવી બેરનનાં કાનમાં કંઈ કહ્યું અને સર્વે હાજર રહેલાઓએ એતી ગયા હોય તેમ ઉગળાં વાળ મારી ગયાં. લીડગેટને કશી ખબર નહતી કે તે પુરૂષ શું એક કુન્યા ઉંઘી વળી જવાની ખબર લાગ્યો હોય તેમ ત્યાં ગડગડ ધોટાઓ વ્યાપી રહ્યો હતો.

એ જોઈ પાદરી સાહેબ દાના ફેરવતાં પેદા કરનાર પાક સાહેબની યાદ કરવા લાગ્યા. તેઓ ચોરગાની એક ખૂણા મહિલી ખુરસીમાં જઈ સગવડથી બેઠા. લીડગેટ ઉઠીને ઉભો થયો. તેઓ પોતપોતાના માંહે કંઈ સત્તરસો ધોટાગાલમાં પ્રોત્રામો કરતા હોય અને પાછા વિચાર ફેરવતા હોય એવું તેને લાગ્યું. કાંઈ બેઠાં નહીં ત્યાં વળી બેઠાં નહીં એવો તે હતો. કાંઈ વચમાં તેડે નહીં ત્યાં વળી તે જ્યાં નહિ એવો તે હતો.

બધી પંચાત, અને મોટો સરાલ, તેણે અનુમાન કયું કે તે જવાન ન્હાની અત્યંત ખુબ સુરત છોકરી માટે લાં ચાલતો હતો.

કંઈથી પ્રોત્રામ કરે તે બધા તે છોકરી ના કહે અને રડી રડીને પોતાના કાકાને કોટે વળજે. તે બૂટો ધણે કુખી થયો, અને કપાળ કુટીને આખર તેઓ વચ્ચેથી જરાક ખસ્યો. તો તેની ચળકતી નજર જવાન લીડગેટનાં તંદુરસ્ત, હમેશનાં મદદને માટે પહોંચે કુદકા મારે તેવા દેખાવ ઉપર ઠડી અને તેઓને છોડી તે ઉડ્યો આવ્યો. એ તવગર છોકરા પામે, તેનાં બન્ને ભંરાવર ખજાંઓમાં પોતાના બન્ને હાથના સુકાએલાં પશુ ખીલા જેવા ચીવટ આંગળાંઓ જાખીને ચનાવી દઈ, તેની પેહોળી પેશાની, ફરાખ છાતી અને નિર્દોષ ખુલ્લો, આકાશ જેવી સ્વચ્છ જલુ આંખોમાં, ઉંડાણમાં ઉતરી જવાની કારોશ કરતો રોય તેમ જોતો રડી, તે અકળાતાં, મુલારાતા ધીવારી ગવાળે ફેંચમાં બોલ્યો.

“ મોરિયુ ” તે ગળું ખુંખારી મોઢ્યો. “ જલ્દી બોલો. આ નિર્દોષ કુવારિકાનાં ટુંબળા જનને ગયાવરને તમે તમારો જીવ જોખમમાં

નાખ્યો ? અને તેના બદલામાં તમને આપવાને મારી પામે એક પુટી બદામી નથી, હં. ”

“ હજો ફટકો, અને છતરપીંડી સિવાયની કાંઈથી જગ્યે હું મારા જનથી તમને મદદ થવા તૈયાર છઉં ” તે જવાન છોકરો બોલ્યો અને તેના અવાજમાં જ ત્યાંની દહેસ્તનાંક હવામાં ખુશી પંથરાઈ ગઈ, તે જવાન ઝાઝું ફેંચ બોલી શકતો નહતો, અને તેણે બધું ઇંગ્લીશ અને ઘણાજ થોડા ફેંચ શબ્દો એમ ગોઠવીને જવાળ કર્યો.

એ જવાન સાંભળનાં જ હવે તેને તેણે કેમ મદદ આપવાની છે તે વાત ઉતાવળ્યા ગદ-ગદીત અવાજમાં તે છુટો બેરન બડમડી ગયો. અને લીડગેટ સમજીને ધડીમાં ઠંડો અને ધડીમાં લહીની ગરમી જેવો ગરમ થઈ ગયો.

એ બેરને આજવેર કંઈક સરકારી દરજારી કામમાં ગયલ મયલ કરી પોતાની જીંદગીને ધારતીમાં લાવી મેલી હતી, અને તેને લીધે તે ઘણી પર નાહલાગ કરતો ફરતો હતો. પશુ તેનાં છેલ્લાં એક કામે આજ વેરની પજરતી આગમાં લકડું નાંખ્યું હતું. અને તેની ધર-પકડ શરૂ થઈ સુધી તેને ફાસીને ટેપ મળી સુધી હતી. હમણાં પેલાં માણસે આવી તેને કહ્યું હતું કે હવે તે આ જગ્યે છે એમ સત્તાવાળાઓને ખબર થઈ સુધી છે, અને તેઓ તેને ધરવા પૂરે આવી લાગે છે. પોતાને માટે તે ડરતો નથી પણ તેની નાની ભત્રીજી, એ બાપડીને તેની સાથે રહનારી છે એમ જાણીય તો તેણીને પણ પરદેજ કરે તેથી એ છોકરીને તે લીડગેટને મેપવા માંગતો.

તેથી કેમ ?

તેથી તે બેરનની સમી છે એવી કરીજ ધનનરલ નહીં રેહ તેવી રીતે રહે, લીડગેટ એક ઇંગ્લીશમેન છે, અને તે લાં ને ત્યાંજ એ છોકરીને પરણીને તેણીને પોતાની બનાવે. પોતાની ધવવાથી તરીકે ઓળખાવે જે પુઠે લાગેલા સત્તાવાળાઓને કરોજ શક નહિ રેહ. કેમ, લીડગેટ એમ કરવા કશુંલ યાચ છે ?

લીડગેટ જવાબમાં નમ્યો અને બીલકુલ દટાથી નિદાગી, ધંભીર અવાજે બોલ્યો. “ઘેરન અને માડમુઆએકને મદદનો થઈ પડવા તે તૈયાર હતો.”

પણ અહીં તે છોકરી વચ્ચે પડી. તેણી કાક-લુદી કરીને પોતાના કાકાને કેદવા લાગી કે એક કોઈ તંત્રન ચાકીતપર પહેલી નજર નાંખેલી તેવાને પરણવા કરતાં કાકાનાં વદાસર્મા સપડાવને કેદમાં જવા તેણી તૈયાર હતી.

પણ કેયું છું? તો જખરું કાટેલખી હતું. તે કાકલુદી કરતી છોકરીને થયડાવી કાઢી, એક ખૂણામાં સંભાળાયલા પાદરી સાહેબને બાહરે તેડી, તે મોઢા પુરાતન ઓરડાની વચમાં તે બંને જવાન્યાઓના હાથમાં હાથ ગોઠવી તેઓનું નેહું એક પાંચ મીનીટમાં નાહતા તકાવતમાં ગોઠવીખી દીધું.

પાંચ મીનીટ આગમજ લીડગેટ લગનની જીંસરીથી મોકલો, એકલો હતો, તે એક સેદજ વારના ગળાડ ધોટાળામાં એક મનહરજી દેખાની સુંદર છોકરીને ધણી થયો. જે હાથમાં તેને તે છોકરીનો હાથ ધર્યો હતો તે ધુજતો, ઠંડો અને ધણીજ નાલુક હતો. પણ લીડગેટના હાથ ખરી મદદની ઓસ્તવારીથી, ગૃહસ્થાક્રાંતી રેકમાં તેને કાલી રહી તે ગરમી આપવાનું કરતો. થોડીક મીનીટના અંતરમાં તેઓ ધણી ધણાણી થયાં.

ચાલો દવે એક મીનીટથી ઓલા વગાંતમે ચાદ્યાં જાએક, તે ધરડો સંતોષ પકડતાં બોલ્યો. પણ ચાદ્યાં શું જાય ? દરખાદખ રીપાહો બારેણું બોલો અંદર આવ્યા અને તેઓને નં-નારનાં લોહી આંગમાં બંધાઈ ગયાં.

લીડગેટને લાગ્યું કે એક ડરામણો સ્વપ્નો તે નેતો હતો; બીલું પંદજ નહીં. ઘેરન કુઓ પોતે ચરજી થયો. મેડલના માલેકે કાને હાથ દીધા, દરખાદખ રોળાની શોધ ચલાવે તે દરખાન લીડગેટ પોતાની ખુજમુરત આંખોથી તેઓને નેતો રહી, પોતાની નાહની નાલુક બા-

પડીનો સુંદર ચેહરો પોતાનાં ખજાંમાં નાખી ધરી ઉભો. તેની વાહક પહેલે દરખાદખ રોળા-કીને નેતો, શેકારીને જોખને શેકાર બીલું ધુજે તેમ બીલું ધુજે તે ઇંચેજના માયાળુ પ સામાં લારાઈ ગઈ. અને પાદરી સાહેબ દાણાની હારડી હાથમાં ધરી તે ગળાવવા લાગ્યા.

લીડગેટ ખસસ તે છોકરીનો ચહેરો પોતાની ફરાખ છાતીમાં દાખી ધર્યો. એક તો એ નેમથી કે તેણી તેની પોતાની છે એમ તેઓની ખાત્રી થાય અને બીલું તો એ કે તેણી પોતાના કાકાને મુસકારાટ બંધાતા નેહને. તેઓને કુસાવી નહીં દે.

તે રોળાકીની વડો જવાન ઓરીસર જોવો કડપથી ત્યાં આવ્યો તેવો કડપથી કામેજ વળગી ગયો. ઘેરન કુશન પકડી ત્યાં હાજર રહે. સાંચોને તેને ચડપ ચડપ સવાલો કરવા માંડ્યા.

તે જવાન છંખીશ મઠની ગૃહસ્થાક્રાંતી રેક સાથની ઠંડાઈ, અને પોતાની વાહલી નાલુક રત્રીને અવાર નવાર ધીરજ આપતાં હુકારાં-ઓથી તે રોળાકીની ખાત્રીજ થઈ ગઈ કે તે ગૃહસ્થને ઘેરન સાથે કશું લાગે વળગે નહીં.

લીડગેટ કદધું કે તે પોતે, પોતાની સ્ત્રી સાથે અને આ પાદરી સાથે, આ ઠંડાણે ભાગેજ એએક કલાકને આવેલો હોય, અને તેથી તે ઘેરન શું તે કશું જાણતો નથી. જે દમા ફટકાની અને સરકારી દરખાદી વાતો તે સાંભળે છે તે બધું દમજા કુંક વખતની છે, અને વધારે ખાત્રી કરતી હોય તો પાદરી સાહેબને પૂછો.

પાદરીને પુછવામાં આવ્યું. તેઓ ધણી ધણાણી હતાં ? અને પાદરી સાહેબ તરફથી ખાત્રીનું ડોકધું થતાં વાત પાછી કરી તેઓએ ચાલ મુકી.

ઘેરનને ધરી જતાં નેતી તેણી લીડગેટ આગળઉભી. તેઓ દર થયા ત્યાંમુધી પોતે સર્પકાઈ જાય તેનું કશું દેખાડ્યું નહીં.

તેણીનાં હૃદયમાં ગમ પેઠા હોય એ લીડ-
ગેટ ખુલ્લું જોયું. તે છોકરાએ દીકરી ધ-
ણ્વીં ચાહ્યું. કે કંઈ ખોટીને તેણીને દીલાસો
દે પણ શું ખોલવું તે તેને સૂઝે નહીં. પાદરી
સાહેબે, લયની વખતે ખોદાવંતનાગને યાદ
કરવા તથા બીજા ધણીક દીલાસાના સખુનો
તે પુટળાં પડે બધાં ગયલી છોકરીને કહ્યા,
અને પછી લીડગેટને ત્યાંથી અને તેમ પહેલી
હિંમતી કરી જવાની ચેતવણી દીધી.

સંવાર પડે તે આગમજ ઝડકળે તેઓ તે
જોયેથી છુટી આગળ ચાલ્યાં.

મેરી.

તેઓ લંડનમાં થોડાક વધુ દીન થોળ્યાં, એ
દરમ્યાનમાં તે જોડા વચ્ચે જરાબી એખલાસ
હતો નહીં, વળી તેમ તેઓ લડતાં વડતાં પણ
નહીં હજેએ નીરોપપણે પાંચ મીનીટમાં વરલા
ધણીને ખુલાં દીલથી કહી દીધું કે આ પૃથ્વી
ઉપર તેણીના કાકા સીવાય તેણે ને આસરો
આપનાર બીજો કોઈ નહતો. અને ત્યારે હવે
તેણીને તદન એકલી ક્યાં છોડે તેના ચુંચવાડો
લીડગેટને થયો. બીજા સંવારે જ્યારે મુસાફરી
કરતાં તેઓએ પાદરી સાથે વાત કીધી, ત્યારે
લીડગેટે ચોતાની હજેએ કંઈક એમ કહેવાની
કોશિશ કરી, કે જો તેણી તેની સાથે રહેવા ના-
રાજ હોય તો તે તેણીને લંડનમાં એક ઘર
અપાવી દરેક સગવડથી ગખશે, પણ પાદરી
સાહેબે ગંભીરાણું ટોક્યું. હુણાવી લીડગેટને
ખખડાવી કાઢી કહ્યું કે તેણે ખરેખરો લગનનો
ગાંઠ તેઓને ખાધો છે, અને નહીં કે મજાકમાં.
હવે જો તમે છુટા પડવા માંગતા હોય તો કો-
ર્ટમાં છુટા છેડાની ફર્ગાંદ નોંધાવો નહીં ત્યાંસુધી
એ કંઈ અને નહીં.

એ સાંભળી તેઓ બન્ને સુખ થયાં. લીડગેટ
જુઠા આશીર્વાદથી તેણીને ફક્ત મદદ જવાની
નેમણી લગન થતા દીધાં હતાં, પણ જ્યારે તેણે
જાણ્યું, અને વળી હવેન તેને પાકો સુખલોખી

આપ્યો, કે તેઓનાં એ ઉતાવળ્યાં લગન કરી
આપનાર એક સાદો માણસ નહીં પણ ખરોજ
પાદરી હતો ત્યારે તે જખરો બીચકી ગયો. તે
પોતે એ છોકરીને ધણી થવા જરાબી નારાજ
નહતો, પણ તે બીદહી તે છોકરી માટે. તેના
સાથે પરણવાને તેણે પહેલાં ક્યાં ગભરાટ બતા-
વ્યો હતો. હવે કેમ કરવું ?

તેને અવારનવાર કંઈ કંઈ વાતમાં તે છો-
કરીને સમજાવી જોયું કે જો તેણીની મરજી ના
હોય તો તે એક પાકા ગૃહસ્થ તરોકે સદા રહી
તેણીને બધી વાંક ચોતાને માથે બેઠોરી લઈ છુટા
છેડાથી મોટળા કરી નાણાંની મોંઘ માંગી મદદ
કરતો રહેશે. પણ તેણે સંતોષ વચ્ચે જોયું તેમ
તે કરી તેનાથી છુટી પડવા ચલાતી હોય તેવું
કશું પણ દેખાતી નહીં.

એ તેને મોટા સંતોષ અને સુખ હતું. તેણે
ચોતાની કારભારણ ઉપર ચોતાને ધરે ગાંઠન-
ણમાં હવે તાર કયો કે તે જોને પરણીને ચો-
તાની વાઈર સાથે તેઓ તરફ આવી લાગશે,
વાસ્તે શેઠાણીને આવકારની સઘળી તૈયારી કરી
રાખવી.

લંડનનું તેણું ધણીક કામ પૂરું થઈ રહેવા.
આલું. તે ચોતાને ધણોજ સુખી માણસ લે-
ખતો. આઠ દીન થયા તેઓ અચાનક વર્ચા-
હતાં. પણ તેઓ એક બીજાનાં મિત્ર માફક ધ-
ણાજ સખ્યતા અને લાયકોથી અસ્સપરસ
વર્તતાં.

હવે તે અવાર નવાર બીહતો કે જો છોકરી
તેને અચાનક ખોદાની મેહરથી ધણ્યાણી તરફ
મળી હતી તે રજે આગળ જતાં તેનાંથી છુટી થવા
માંગે. પણ પરણ્યાને લગભગ આઠ દીન પૂરા
થયા એક પણ દીવસ તેણીએ એવી વાતો તેને
કહી સંભળાવી હજી સુધી દીવગીર કંધો નહિ
એ તેને મતોષ હતો. અહીં લંડનના હોરેલમાં,
ધેર જવા હલાં હજેવે ચોતાની એક બુની
મેડનપા નામે મેરાને ચોતાના ધણીની પરવા-
નગીથી ચોતા પામે સખી લીધી.

તેઓ ઘેર ઉપડી જાય તે પહેલાં એક દીવસ લીડગેટ બાહારનું કામ આટોપી લઇ પોતાનાં હોટલમાં પાછો ફર્યો, જ્યાં તેના ઓરડામાં મેડ મેરીને હાથમાં એક કાગલું લઇ ચાલી આવતાં તેણે જોયું. તેને જોઇને તે કાગલું સાંતવાનો વિચાર કરી તે ત્રયાર પાછો ફરી લીડગેટની સામે તે કાગલું તેણીએ ધ્યુ.

“એ શું છે, મેરી ?” તેણે પૂછ્યું.

“મી. લેવેલ તરફની ચીડી.”

“તે કાણ વળી ?” એમ કહેતાં તેને તે પરખીડું હાથમાં લીધું, તેમાં ઉપર કશું કોઇનું નામ લખાયેલું નહતું તેથી તેણે ધ્યુ કે તે ચીડી તેનાં ઉપર કોઇએ લખી દશે, એવાં વખાસનાં તેણે તે જોલીને આ પ્રમાણે વાંચી.

“તારાં લગને મારું છગર દુડી ગયું.”

તે ચીડી ફેંચ્યાં લખેલી તે જમ તેમ ઉઠવાનીને શબ્દો ગોઠવીને તેણે યોડુંક વાંચ્યું. તેમાં ઉમેરેલું હતું કે “એ તારો ઇંગ્લેન્ડ પીગ તદ્દન ચિદારવા ભેગ હોવો જોઇએ. શું કર ? મારી કે તારી પાસે એક દમડી નથી. એ બીજારડી દાલતે મને લાઇલાજ કર્યો છે, પણ તારી યાદ મારી ઇંગ્લેન્ડ, મારાં છગરમાં સદાજ રહેશે સદાનો તારો —” બેલ લેવેલ.

“લે, લે, મેરી, એવો તારી મેડમની ચીડી છે, મારી નથી.” તેણે ધીરજ બતાવતાં તે વાળાં ઇધને તેને પાછી આપતાં કહ્યું.

મેરીનાં ખાસ ખાત્રીથી જાણતાં કે એ ફેંચેલ મેડમનો જુનો રોસ્ત હતો અને તે ચીડી તેણીને આપવાની હતી, પણ તેવને શેડનાં વાદલાં ચવાને એડીમેરી મેગવવાને આમ અખા-ડાયી પ્રપંચ રચ્યા હતા. પણ તે શેડ ભોલો બલો હતો. તે જવાન મર્ફ મનથી તપાસ્યું કે, ગરીબ ઇંગ્લેન્ડ, એકાએક અને અચાનક પરખી તે પહેલાં તેણીને ચાહનાર કોઇ હોય તેમાં નવાઇ શું ? પણ હજી શું તેઓ વચ્ચે આ જાતની ચીડી-

ઓની આપણે થાય છે ? એ દગલખાણ કહેવાય ?

“શેડ, એ ચીડી ખાત્રી છે, ત્યારે તો તને જોલી તે હવે હું એવનને નહીંજ આપણ, નહીં તો શેડજ મડમ મારી સાથે સખત ચુસ્તે થશે.” તેણીએ નિર્દોષ ચવાનાં ટોંગ કર્યાં.

“તારે ગમે તેમ કર મેરી,” લીડગેટ શેડ-ડાજ જવાજ દીધો. તેની બાપડીનો અગાઉ વખા-ણનાર કોઇ હોવો તો જોઇએજ, પણ હજી સુધી તેની સાથે ચીડી પતરી ચલાવરી એજ દાધ તેને ડગડગવા લાગ્યો. તેણીની ખુબસુરતી તરફ જોતાં તેણીને વખાણનાર તો ધણીખી હોવાજ જોઇએ, અને તેણીને ચાહીને તેણીને પરણવા માંગનારખી હોવાજ જોઇએ, નહીં કંઈ ? એ બધું બનવા ભેગ હતું એમ તેણે દીલથી ક્યુક્યું. પણ તેવાઓ સાથે તેણીએ હવે-હવે-તેને પરણ્યા પછી હવેખી ચીડી પતરી રાખરી. એ તેણીનાં નિયંત્રકકપણીને દાધવાણું બનાવતું હતું.

તે ચીડીમાંનો લખનાર બલેલ લેવેલ કોઇ તેણીની સાથે અદરોયો હોય તેમ છુટથી લખે છે, ત્યારે એ છોકરીએ તેને અત્યાર પહેલાં વાત કહી કેમ નહીં ? તેનાથી છૂટા થવા હજી સુધી ચાહ્યું કેમ નથી ? તેને ઘેરે આવવા તેણી ક્યુલ શું કરવા થઇ છે ? જો તે તેણીને ઘેર લઇ જશે તો ગાર્ડન વુડનું નાહતું ગામડું તેનાં લાંબાં વખતનાં ટેકાવદાર નામને હવે પછીથી બૂડું મત જોલતું થશે કે કેમ ? એ બધા ખ્યાલોથી તેને નિરાશા ઉપજી, અને ઇંગ્લેન્ડની એક નાહતી છોકરી હજી ભાઈજન આખાં વીસ વર્ષની ઉમરે પુગી દોય, તેટલાં, આવાં પ્રપંચ કરે એ તેને દીલગીરી સાથે ચુસ્તો ઉપજવનાર થયું. તેનાં વીચારની દોરી હજી લંબાઈ. આજેજ તેણે તેણીને છુટે દારે ખર્ચ માટે નાણાંની એક મોટી રકમ આપી હતી ? શું આ બે અમાઓએ તેનો પેસો લખ છુટ ખર્ચવાને તેને જાણી જોઇને ઘેરી એકાં દશે ?

એ છેલ્લો ખ્યાલ ધણો કડવો લાગ્યો, અને તે તે સહિલાધી ગમે હોય તે શક્યો નહીં. નહીં, નહીં, એમ અનેજ નહોતું. કેમ જે ધ્રુવેશ્વરી નિર્જીવતા તેને એટલી સ્વચ્છ લાગતી કે તે છોકરી આવું ગંભીર એવકલી કામ સેદ્ધલાધી કરે એમ તેની આત્રી થતી નહીં. તેને ધ્રુવેશ્વરી તેની બાથડી ધણી ધણીજ ગમતી. હવે થોડો વખતથી તેનીના વના તેને ચાલે તેમ નહોતું. તે રોજ રોજ બીડતો કે રખે એવો એક વખત હીંગામ આવે કે બ્યારે ધ્રુવેશ્વરી તેનાથી છુટાછેલ ચાલે અને આ ચીટીથી હવે તે ધણીજ ધારતીમાં પડયો.

એ ખ્યાલો દરમ્યાન ધ્રુવેશ્વરી ત્યાં દોડી આવી. તેણે બહારને ખારી તરફથી ડોકું ફેરવી ધ્રુવેશ્વરીના ગોલાખ જેવા ચીકા હસના સ્વેરા બણી બેઠું. “આવી એક ચીટી વાંચીનેથી એ હજી જેની ને તેવીજ.” તેણે વમાવ્યું. તે મનથી જાણના લાગ્યો કે તે ચીટી વાંચે તે જાણેજ એમ જાણતી નથી હં!

“મારે થોડીક ખરીદીએ જવું છે, મોસ્યુ” તેણીએ આવનાંવાર નીચી નજરે સમ્મતાથી કહ્યું. “આવતા શુરૂએ આપણે ગાર્ડનવુડ જઈશું. કેમ?”

તે જવાબ દેતાં અચકાયો. “હા.”

તેણી પોતે જી અચકાતી મુંઝવાતી બોલી.

“તમને-મને-મને તમને કંઈક કહેવા ગમે છે, કંઈક કહેવું પૂછું?”

તેણે ધાર્યું કે ચીટી લખનાર ધણીની આગદ બાહાર આવે છે ખરી. સાદાકથી પણ ઉત્કેષ્ટ દળા પી દબને લીકગેટે પૂછ્યું. “તે શું વાઈ?”

“આજ સુની, અત્યાર તુલક એ તમે તરફથી ધણી ધણી મહેરબાનીઓ મેળવી છે, કેવાં જીવતાં જેવાંનું જેની બદલ જીવેશ્વરી ખારી અગાઉ હતી, પેમા વનાંની બૂખગરો વેકતી, એટલુંજ નહીં, પણ સાત દહાડે ધરાય બપોરના જવાની દહેસ્તથી જીવરમાં જીવતાં ધા વાગના

તે સમયમાંથી તમે મને છોડવી આ ઉત્તમ સુખ બદલું છે, મોસ્યુ. તે માટે મેં આજ વેર તમારો જરૂરે જપકાર માન્યો નથી. ભયંકર ધારતી ભરી ઉંજડ હાલતમાંથી આવાં કરાર ભયોં સુખમાં તમે મને મેલી છે. અત્યાર વેરમા તો મારું શું થઈ ગયું હોત! પણ હવે-હવે, હજીથી મને તમની આ બધી મહેરબાનીઓના લાભ લેત ધણી આંચકી લાગે છે. અત્યાર વેર—”

“પસ, મહેરબાની કરીને હવે વધુ એ વિંદકશું બોલશે નાં.” તેને ગળે કાચકી બાઝત લાગી. તેણીના મધુર આકાર, તેણીનાં ગાંઠે આવાજ, તેણીની હેશાંતની લાગણી ઉંડાણ વેર થી દર્શાવતી ખુલ્લી સ્વચ્છ આંખો, પણ પેલ ચીટી, પેલો બચેલ જે તેને ઈચ્છીશ પીગથી ચીટીમાં ઓળખાવતો.

“મને અટકાવો ના છ” તે છોકરીને શરમાળ આખ્યો નીચી કરતાં બોલવું જાર રાખ્યું. “હું જે કહેવા માંગું છ તે આ છે. માન જેવા એક જીવને ખાતર તમે તમારી આખ જીવંતી જીવસરીમાં જેડી નાંખવાની જરૂર નથી તમને જો મારાથી છુટા થવું.”.....

“મેડમ: તમને મારાથી છુટું થવા ગમે છે?”

“મને?” તેણી જરાક હસી. “મારામા સર હતે તો અત્યાર આગમનની હું આ બાજુના બધી લગનથી છૂટી થઈ-છૂટી થઈ-એકાદ ગવર્નસન જગ્યા મેળવી રહેતો/પણ, મારા મિત્ર, હું ખુદ દીવે તમે આગળ કલુલ કરી દમરા, કે આ કાક ઉપર મારા કાકા સિવાય મને આશરો આપના કોઈ કોઈજ નથી, અને તેથીજ, માફ કરજો તમારો પસંદો છોડી દું” કેડે જઈ શકતી નથી, પણ તમને આવાં બાજુના બધીનાં લગનથી જીવંત જીવકડી રાખવા માટે હું ધણી દીલગીર છું.

જવાબ આપવા પહેલાં તેણી તે ચીટીનાં લખનારને યાદ કર્યો, આહા એ ચીટી તેને દા આવીજ નહતે તો કેવું સારું. આ વાતની છા!

રીને ધર્મીની બોહાળી સપાટી ઉપર તે એકસો કેમ છોડી શકે નહીં.

“હું ધારું કે હાલ તું જેમ ચાલેજ તેમ ચાલવા દેઓ, ” તે બોલ્યો.

“પછી આગળ જતાં બેમાંનું એક કોઈપણ છુટું થવા માંગશે ત્યારે આપણે એ સવાલ ચરચાવીશું. હાલતો મીનવુડ જાણ્યે. કેમ, એ ગે.કવચ મેડમ તમને પસંદ છે ! ”

તેણીએ વિચારવંત બને ડોક્યું હસાવ્યું.

“ખીનું મારે તમને ખાસ કેહવુંજ તે એજ કે મોરશું ને મેડમ આજ પછીથી આપણા વચ્ચે બોલાવું બંધ થવું જોઈએ. ગાર્ડનવુડનાં લોકોને તેથી કંઈક અર્થ જાણવાતું બોલું મંગશે. મારું નામ બ્લેની છે, ઇઝેલ.”

જવાબમાં તેણી પાછી નખી. આવી કંડાઈ થી તે છોડીને બધી ગોઠાવ્યો દરતાં બેવાતું તેણીને ગમતું ન હોય તેમ લાગતું.

“વારંજ બહુ સારું.” તેણી તમન સહીત બોલી. અને પછી તેઓ ગાર્ડનવુડ આબાં. રોશન પરથી તેઓ ઘેરની મોરોરમાં બેઠાં અને ત્યારે સાથી પહેલાં તેઓને જે મથું તે બ્લેની લીડોરની અંગત મીત્રણ એમીલી ડાઉનીંગ હતી; કે જેણીને ધણાંજ ખુશીમયાં દસવાં સાથે તેણે ટાપી ઉતારી નખન ક્યું, અને વળી કંઈ યાદ યદ હોય તેમ હોડ દરડયા. તેની ધણી-માણી ઇઝેલે વીકથી તેનાં મ્હેરો પર જોયું, અને પછી તે ખુમસુરત કુંવારીશાનાં મ્હેરા તરફ પાડે થી બીજી નગર નાંખી. બ્લેની લીડોરે યાદ ક્યું કે એ છોકરી-તેની હમવતરીને તેણે વરવાને નીચાર રાખ્યો હતો, પણ ઇઝેલને જોઈ તે દીન થી તે એમીલીની હસ્તી પણ બુલી મગે હતો. તેણે અમીતને પોતાની ઇઝેલ બધી જોયું. એમીલી પોતાની જાણથી મારે શું ધારશે ? કેવો નીચાર બાંધશે ? તેણે જોયું તેમ તેની ઇઝેલ ધણી ના છોકરી એમીલીને અને તેને પોતાને જોતી હતી.

ઇઝેલ લીડોરે મારે એમીલી શું ધારશે ? તેણી તીરસ્કારનાં જાણુતો ચળકાત ફેંકે તેજતો પણ હસતી હસતી તેણીને કાંઈજ ન હોય તેવો દેખાવ રાખતી મોહકરૂપે નાકે ચાલવા કરી.

x x x x

ઉતાવળમાં લગનની અસર.

ઉતાવળમાં, બંધે, દસ્તગીરી કરવાનાં ખ્યાલથી થયેલાં લીડોરે લગનને ચોડાક માસ થયાં, તેટલાં એ જવાન્યો, ધણેક લેવામલો, ઉદાસ, વધતો ચુપ મોહકાંતો અને વધતો વિચારવંત થયેલો જણાતો. તે ઉતાવળે એમીલી જતો, અને મોડેથી ઘેરમાં ધગ મુકતો. તેની સ્ત્રીને જે રમત-ગમતનાં મેળાવડાઓ કરતી તેમાં તે ભાગ્યેજ ભાગ લેતો, અને જ્યારે તે ભાગ તે લેતો, ત્યારે ધણું કરીને દરેક વખતે પોતાની આગલી મિત્રણ એમીલી ડાઉનીંગ સાથે બેઠેલો રહેતો, યા ડાન્સ પણ તેણીની સાથેજ; ને જરા હસતો બોલતો તે બધુંજ એમીલી ડાઉનીંગ સાથે હતું.

એમીલીએ હજી લીડોરે સાથે ધણાજ નર્મીભર્યો મીઠાસ અને માયાળુ દોસ્તી રાખી હતી. તે તેણીજ ધણીજ નરમાસમરી છોકરી જાણુતો. તે આગલા વખતો યાદ કરતો કે જ્યારે કોઈ કોઈ દીન તેઓની દોસ્તી તેઓ વચે જરૂર વધારે ધારો અને અતલગતો સંબંધ ધરાવશેજ એમ સર્વે જાણુતાં અને જોલતાં. અને તે યાદે તેને દુઃખ થતું.

તે લગભગ પોતાની ઇઝેલથી બીહીને દુર રહેવાનું કરતો. કોઈ પૂછશે કે કાંય ? તે ગૃહસ્થ રીતને હતા અને ઇઝેલને ફક્ત તેની મદદની ઓશ આપવાનેજ તેણીનાં કાકાએ પસંદાવી આપી છે ત્યારે હવે તેની સાથે વધુ દુર તેનાં તે દરેક. એ છોકરી આગળ તે જાઓ રસી નડિ રાકતો. જાપની વખતે એક ફક્ત એક નાટક બજતી જનાવડા તેણે પોતાને. સાચા તે છોકરીને આપવાનું ક્યું હતું, અને તે વખતેથી તે

છોડરી કેટલી છેલ્લને તોડાન મચાવી. રહી એ પાદે તે વધુ નાહાસ્તો કરતો.

એ કે ત્યાર પછી તે છોડરીએ એકથી વખત હવે તેને એવો નથી આપ્યો કે જ્યારે તેણી તેને ધિકારતી હોય या તેનાથી દુર નાહાસ્તો આહતી હોય એમ કંઈ તેની ખાત્રી થાય; છતાંપણ તેને વિશ્વાસથી ચોંપાયલા એક હવાલાને વિશ્વાસનો ભંગ કરી દુખી કરવાનાં કરથી તે તેણીથી ઘણેજ દુર રહેતો. એક વડા-ભાઈ જેની દરેક માયા અને મીઠાસ સાથે તે ઇંગ્લેન્ડની સંભાળ લેતો.

અને ઇંગ્લેન્ડ ! તે છોડરી હતીજ અત્યંત મનહરણું, તે આપડી જે કંઈ પહેડ ઓદ કરતી તેમાં તે અત્યંત ખીરાજ નીકળતી, અને એવી એકથી તક ના હોય કે જ્યારે ઇંગ્લેન્ડે તે કરવા અને મેળવવા આજુ હોય તેમાં તેણીનાં માયાજી ધણુ એના કંથુ હોય. પૈસાને તેની આગળ સવાલજ ન હતો. અચારનચાર તેણી પોતેજ ખીચકી જતી; પણ લીડગેટ, બેન્ડેની લીડગેટ તેણીને જરાખી ખંચાયા દેતો નહીં.

તે વિચારસીળ આંખે જોઈ શકતો કે ગાર્ડ લુકનાં અડકેએક શખ્શો તેણીની આગળ જમવાની દરેક તક સાંધતી, અને એક વખત તેડયા ત્યારેતો પછી ફક્ત ઇંગ્લેન્ડ અને ઇંગ્લેન્ડનીજ સાથે પાતખીન ચા રમત ગમત या સંધસીજ વખત ઇંગ્લેન્ડનીજ ખોરડુ ધરી રાખવાનું કરતો. તે મોટે મને તેણીને માફ કરતો. તેમાં એ છોડરીનો વાંક ખી તે શું હોય ? તેણીનો દેખાવજ એમ અધુરાં મનનાં છાલકાંઓનું મગજ ધુમાળી દે તેવો હતો. વળી તે મગરૂરી સાથે જોઈ શકતો, કે તે છોડરી જરાકે નખરેલ નહતી. તેઓને ઉત્તેજન આપી પોતાને ત્યાં ઘેરી લેવાને તેણી જરાકે આતુર ન હતી. મોટા મોટાઓએ તેણીની હેસ્તી ધણી રીતે માંગી. પણ તે જોઈ જોઈને અજળ થતો કે ઇંગ્લેન્ડ એક કનાભારથી કાઢીને વગન આપતી નહીં. જેટલી સહુમાઈથી તેણી જોરેતો સાથે પર્તી રહેતી તેટ-

લીજ સહુમાઈથી તેણી મરંજી સારે વર્તતી, અને ત્યારે તેણીનો ધણી પોતાનાં દોષથી એમ તોખા કરતો કે તેણીનો અગવેશો અદરાયશો અએક તેણીનું મન મસ્તક રોકી રકશે હોવો જોઈએ, તેથી તેણી સર્વ તરફ બેદરકાર હશે.

તે તેણીને પૈસા ટકાથી નવાજતે બરપૂર રાખતો, સાંભી તેણી ખંજાતી કે એટલુંજ અર્થ વાધી તેને કંઈ ટુકડાંની તો નહીં ભય; અચાર નચાર તેણી ખાત્રી કરવા પૂછતી.

“હું ધણી ખર્ચાજી છું કે, વાર ?”

“જરાખી નહીં.” તેણે કુંકા જવાબ કર્યો.

“એ હું કહેતી કાઢતી વખતે ધણી ખર્ચાજી ચાકે તો મને તમે વારજો, હં ! કારણ કે જોવની મને એટલા પૈસા વાપરવાની કદીથી આદત નથી, હં ! વળી જોવની !” એટલું બોલી તેણી નાસ્તાની ટેબલ પરથી ઉઠી ઉભી થઈ, અને તેનાં નીચાં નમાયેલાં નેજુ સાથે પોતાની નીર્દોષ આંખો ટાંકવાની દોશલ કરવા તેની સામે ટેબલ ઉપર બંને હાથો ગોઠવી તેમાં હડપચી મેલી ઉભી.

પણ તેણે પ્લેટ ઉપરથી હુચું જોયું નહીં.

“કંઈ કહેવું છ ?” તેણે પૂછ્યું.

“નહીં ! કંઈ નહીં” તેણી જરાક નાચાજીથી બોલી.

“ત્યારે તો મારો વખત થયો, હવે જતો.”

પાછલે પગલે ખુરસી ખીસાડી તે ઉઠ્યો.

“ઇંગ્લેન્ડને એરીસમાં આખો દહાડો ધણી જ રોડાજી હોયજ. તમેથી આખો દહાડો કામમાં ચુલંગલા હોવોજ. ધણું કામ શું કરવા કરોજ ?

“બીલકુદ્રખી નહીં. મને કામ ઝાંઝું નથી.”

“ત્યારે, ત્યારે, હું તમારી રાજ માંગું કે ? મને રકવાયર વીલકુદ્રખર આજ ન્યુટાકિન તરફ કરવા લાઈ જવા મંગે છે. હું જાઉં ?”

“હાં, જા. એમાં પૂછવાનું શું ?”

“પણ વખતે એમ ક્યોયી હું અણુપટલું કામ કરતી હોવામાં તો નહીં ખણું, તેથી પૂછી જોઉંજ.”

‘તું એકબી કામ અણુધટતુ નથી કરતી છોજી.’ તેણે બારણાં બહાર જોતાં કહ્યું અને વીંચાયું કે તેણી ‘બજેલ’ ની ચીડી મેળવતી હશે કે ?”

‘બચીત ! ત્યારે તમે મને પરાયા મર્દ સાથે એટલી લાંબી મુસાફરી એ એટલી ફરી આવવાની રજા કેમ આપી ? એ કામ તમને અણુધટતું નહાં લાગતું ? હું નહીં જાઉં ત્યારે હું કોણ સાથે ફરું ?’ અને તેણીનાં છેલ્લા બોલોમાં ધ્રુવાવેશું હચકું બહાર આવતું તેણે સાંભળ્યું. તેણે ગમરાધને પીક ફેરવી પોતાની બાવડી તરફ જોયું. તેણી અત્યારે પીક ફેરવી અંદર ચાલી ગઇ હતી.

તેણે બહાર નીકળતાં પરસેવો તુલ્યો. “આ ઘોંટાળાની આખરી કેમ અને ક્યારે આવશે ? ગરીબ જન્મ્યું આગને આમ ગામલો ક્યાં છુલ્લો અસાવશે ? અરે પેલી મેરી મેડે મને ‘બજેલ’ ની ટીકી બતાવીજ નહતે, તો આ ગામલો હો નહતે

તે સીડી પરથી બહાર નીકળ્યો, તેટલાં સામેથી એમીલી આવતી જણાઇ. “ઓહોહો ! એમીલી આજે આટલું વહેલું ક્યાં ?” તેણે તેણીને શેકાંડ કરતાં પ્રશ્ન : “મારે જરા રહેવાનું પર જાવું છ.”

“હાં ! ત્યારે તો ચાલો, આલો, મારી મોટોરમાં લઈ જઈશ.”

“ત્યારે તો તમારી ધણી મોટી મહેરબાની” અને તેણે જાંને એસને કહ્યું.

લીડોટને જતાં હમણાંની ફરીને પોતાની જાણે દત્તા, પણ છોજીને જોઈ હતી. યો તે એમીલીની હતી પણ લુલી ગયો હતી. અમણને પોતાની છોજ બચી જોયું. જતાં પોતાની બાવડી માટે શું મારશે ? કેને જાંમશે ? તેણે જોયું તેમ તેની છોજે પડતો ધયો એમીલીને અને તેને પોતાને જો.

કોઈક વખત તેણી પોતાનાં બોરડાની બારીનાં પડદાને સહેજ ખસાડીને પોતાનાં શેડયા ધણીને તેની દમામદાર મોટોરમાં લંકરાઇ જતો જોવા દેતી રહેવાતું ગમતું, અને તેમ તેણીએ તે જાંને જોયાં. તેણીનાં મીકા મહેરા ઉપર એ દેખાવે જરાબી અદેખાઈ અંતસ યા દગદગાનું કુંપ દોડી આવ્યું નહીં. એ જાણદમા-જેટલો તેનો ધણી મોટાં મનનો હતો તેટલીજ તેણી પણ મોકળાં મનની હતી.

“જ્યારે જોઈ ત્યારે એમીલીની સાથેજ એ એસતો, અને મારી મેડ મેરી કહેછ તેમ લીડોટ સાહેબ એ દોડરી સાથે પરણવાનાં હતાં. આણું ગામ એ-મત ઉચારે છે, અને ત્યારે-” તેણી કાંઈ કે વિચાર કરતી હતી.

તેજ દીને સાંજની ચાહ ઉપર મડગ સાહેબનાં પરાણાંઓની ટીપમાં એક પરદેશીનાં નાગની ટીપ ઉમેરાયલી જણાતી. એ નામ “બજેલ લહેવેલ” હતું.

તે નામનું કાર્ડ સાંજે ચાર વાગતે છોજ આગળ રજુ કરવામાં આવ્યું અને તે કાર્ડની પડે તેનો માલેક એક કોઈ દેખાઈતો પુણમુરેત અને તવંગર જવાન્યો અંદર આવી છોજને નગતો દબો. સાદાખંરે ધરતો માલેક એટીમથી આવ્યો અને બીન્ને પા દલાક જવે ધરતી શેકાંણી મેડમ છોજે ચણીજ કુંપાઈ અને નર્મથી લીડોટ સાહેબની જાળખ પોતાના એ પુરાણાં ગિત “મેરયું બજેલ લહેવેલ” સાથે દરાખી.

લીડોટ પોતાનાં મનમાં શું ચાપ છ તે ચહેવામાં ફેરજરથી જાતાવે એવો હતોજ નહિ. આજે જન્મમાં પડેલ રહેલો તે તેનું નામ સાંભળતો હોય તેમ તેને માથો; તે હોજીનોજ ચુપ હતો અને તેથી વળી આ જવા ગિત સાથે તે શું વાત કરે ? તે નવા આવેજાએ મડગ જન ચલાવી કંઈક કંઈ વાતો કહી અને સાથે સાથે જણાવતો આવ્યો કે અગાઉ તેની પાસે એર કાક્યાની આડી નહતી

પણ એકાએક ઘડા કાઢ વારેસ વીનાં મરી જવા-
થી તેમની મોટી દોલતનો તે વારેસ થયો હતો.
વળી વાત દરમ્યાન તેને ઇચ્છાંક ધણું ગમવાનુંથી
બોલ્યો, અને ઉમેરવા બેઠો કે ગાર્ડન બુડ
તો તેને સ્વાધીન વધારે ગમેલ તેથી તે હવે
મહેલનાં માલિકની રજા હોય તો ત્યાં ચોડાક
દીન તેઓનો પરોણો થઈ રહેવાનું તેને
ગમશે. ધરના માલિકને જવાબ દેવાની ફરજ હતી
અને તેને તે મોંઘડે માંગીને રહેવા આવનારને
ગોનું દેવાની ફરજ પડી અને તે ત્યાં તેઓના
પરોણો થઈ તે રહ્યા.

લીડગેટ દરેક ઘડીએ બીહતો રહેતો કે હવે
તેની બાપડી ને ઘડી નામ છે તેમાં તેનાંથી છૂટા
છેડા મેળવવાની માંગણી કરતી આવી ઉભી
રહેશે; કેમ ને અગાઉ બએલ પાસે ટુટી પડામ
ન હતી. હવે તે ધનવાન વારેસ થયો હતો.
હવે તેઓને ખેતરને પરણી જવાને કરી નક ન
હતી. પણ તોખી દીવસ ઉપર દીન ગજડવા છતાં-
પણ મહેલે તેની માંગણી કદી ન કરી અને
લીડગેટની અજાયબી વધતીજ ચાલી.

તે નવો પરોણો અને મહેલ લીડગેટ જ્યાં
ત્યાં આખો દીન ફરતાં હરતાં. તે નવા
તેની વાતચીત અને હપ્તપથી ગાર્ડન બુડનું
કે રાજ થયું જણાવું.

રોજ રોજ આ ભંચર મામલાનો અંત
પાવવાને લીડગેટ હરાવ કરતો અને રોજરોજ
જીત પડતો.

એક દીવસ તે ધણેજ દુખી અને નારાજ
સે પોતાનાં ચોરડામાંથી બાહર નિકળવા નામ
તેટલાં બાહારનાં દાદર આગળ એક કાંડે પડે-
લું બેઠું તે તેણે ઉચ્ચકું અને આ પ્રભાણે વાંચ્યું.

"આ મામલાનો હવે અંત લાવવો જોઈએ.
સાંજે પાંચ વાગે મને કલબમાં મલરો, મારે
તમને કંઈ કહેવું છે." બએલ.

એજ વખતે, જલ્દી વખત ગોઠવી રાખ્યો

હોય તેમ મહેલનું તે લાઇબ્રેરીનાં દરવાજા આગ-
ળ આવતું થયું.

નાંટકનો છેડો.

તે કાંડ મહેલનાં મોંઘ સામું ધરી લીડગેટ
કહ્યું. "આ શાધવા આવ્યાં છ, કે?"

તેણીએ તે કાંડે લીધો, બરાં ચકકારીને
વાંચ્યો, અને ફક્ત ખમાં ચકારી ચુપ રહી.

"પાંચ વાગવા આવ્યા, તમે બાહાર જતાં
હશે?" તેણે કડવાસથી અને કાંઈનો પ્રતીક-
તર આપવાની મતલબમાં પૂછ્યું.

તેણી લામચેરી રૂમમાં દાખલ થઈ, તેણીની પૂઠે
જતાં તે કંઈક હાવથી બોલ્યો. "હા, જરૂરજ.
પાંચ વાગ્યાં અને હમણાં બાહાર જાવો!
જો તમે નહીં જતાં હો તો મારે જમુંજ બેઠ-
એ. તમનેથી આવતુંજ પડશે. પાંચ વાગે કલ-
બમાં તમે, હું ને લસેવેલે આ મામલાનો છેડો
લાવવા ભોગ મળ્યું બેઠાયે."

"એમાં છેડો લાવવા જેવું છેજ શું ને?"
તેણીએ કંડાવથી જવાબ કયો.

"છેડો? એક અભાગણી ઘડીએ આપણાં
લગન ચપાંછ તે હવે તોડી-"

"તમે મોટા સાહેબ છેઓ, હું જરીજ શુને-
હગાર કાઢતી બતીજ છેવું," તેણીએ હવે રડી
દેતાં લાઇલાજ બતાવી. "તમે મને છુટી કરી
એમીલી સાથે, તે તવંગર છોકરી સાથે, પરણવા
માંગતા હોયતો નવાજ નહીં."

આ તે શું કેહતી? લીડગેટનો જીવ લગ-
ભગ આ વાતથી ફરી આવ્યો, તેણીનાં આંસુ-
ઓંથી તેની છાતીમાં ઠેકા વાગતા માલમ
પડવા લાગ્યા.

"એવું કંઈ નથી. તમે જલ્દીજ તેમ એમી-
લીને મને કશું લાગતું વળગતું નથી, તમે જાએ-
લને પરણો, હવે તે તવંગર થયોછ."

"એક પરણેલી ચોરતને તમે પોતે-તમે
કશી ચકને આવા સંજુનો કહી શકો કે?"

તેણીએ ધણીજ ગળયખીથી ડોળા ઉંચકી તેનાં દુખી ચહેરા બહુ જોયું. “ ઇંગ્લેન્ડ લોકને ખોલ નો ડર ઝાઝો હોય એમ મને જણાતું નથી. ”

“ ખોલનાં ડરને ખાતર આપણી આખી છાંટગી રદ કરવી ? ” તે અચકતો બોલ્યો. “ હું સારી પેઠે જાણું છું કે જે રવેસે તે ‘ બ્રેલ ’ ને જયપણથી ચાલીને ગણ્યો, તેમ તું કદીખી અને ગણી શકવાની નથી. ”

“ એમ ? ત્યારે તમે જયપણથી એમીલીને વીચાર કર્યો અને રાખ્યો, તેથી તમેજી અને કદીખી એક બાપડી તરીકે ચાલી શકવાનાં નથી, કેમ ? ”

“ હટ ! હટ ! બાપડી એમીલીનું નામ દરેક વાંતમાં વચમાં ના લાવ ”

“ ત્યારે તમેજી દરેક વાતમાં હવે બ્રેલનું નામ ના લાવો ! ”

“ બ્રેલ ” માટે હું કંઈક વધારેજી જાણું છું ” તેણે બોલવાની અને ખરુંખરું કરી લેવાની તક લીધી. “ એ માણસ અને ‘ ઇંગ્લીશ પીગ ’ તરીકે તમને લખે, કેમ ? મારે લીધે તમે હેતવંતાઓ એક બીજીથી છુટાં પડ્યાં. ”

તેણી ધણું ચમકી. શીઝી મારી ગઈ.

“ હું ક્યુલ કરું છું કે એ માણસનાં એ સખુનો છે. ” તેણીએ ખુદસે દીલે ક્યુલ રાખ્યું. અને તેથી તેને તેણી ધણીજ વધારે ગમી. “ મને પૂછવાની રજા આપશો કે એ સખુનો તમારે માટે તે વાપરે છે, એમ જાણવાની તમને કેમ અને ક્યારે તક મળી ? ”

“ મેં તે તમારા જોગીચીની બૂલમાં ક્યુલને વાંગી, એને ત્રણ ઉપર ઠગું સરનામું નહતું. અને તમારી મેડ મેરીએ — ”

“ ત્યારથી-એ ગમી વખત થયો તમે એ વાત જાણો છો. તે ક્યુલની મેરી દુહતીએ અને તો કંઈ નહીં કહ્યું. હાં ! તેથીજ — ”

લીડગેટ ચુપ રહ્યો, પણ તેણી મોલીસ નહીં ત્યારે આખરે તેને પૂછ્યું. “ તેથીજ શું ? ”

“ કંઈ નહીં, પણ મને સમજ નહીં પડે કે પહેલાંથી આવું જણા છતાં તમે મારી. કિંમત મહેરબાનીઓ ભરી માથા રાખવી ચાહુ શું કરાખી ? અને તમારાં ધરમાં લાનીને ખડી આપાં શું કામ આપ્યો ? ”

“ કારણ કે મને તમારો હવાલો સોંપાયેલો હતો ? ”

“ ત્યારે હવે ? અને ક્યુલ અને કદી એ હવે તમે અને આડી નથી માંગતા ? તમારું એમીલી સાથે પરણવાને તમે મારેથી છૂટ થવા માંગો છો ? ”

“ ક્યુલ ! તે છોડીશું નામ ના લે. મેં કદી-કદી-તેણીની સાથે પરણવા ચાહ્યું નથી સોડા લઈ દોર્યાં હોય. ”

“ પણ ત્યારે તમને વાંધો શું બ્રેલને છે ? મેં તો જાણ્યું કે એ મારા કરતાં તમારે પરાણો વધુ છે. લંડનમાં પેંલી જે ચીડી તં વાંચી હતી તેનો જવાબ મારી તરફથી એન ઉપર શું ગયો તે તમે જાણતા નથી. મેં તેને તુર્તતુર્તજ તોડી પાડ્યો, અને ફરીથી મારે ત્યાં આવવાની યા લખવાની મનાઇ કરી, પણ આપણાં લમથી હું અને તમે જેવો જોડાયેલો સખ કરારમાં નથી, એમ એને કંઈક અર્થમાં લોકોથી બોળા દાદી જાણ્યું, અને આઠો પાછો દોડી આવ્યો. એને આઠો પરાણો તરીકે રાખનાર તમે છેઓ, હું નથી. ”

“ હુંજ ઉત્તખ છું ” તે બડગડ્યો. “ પણ ત્યારે જે રાખ્યો અને ક્યુલ તું એને લખને બધે રહે, કાંય ? ”

• “ કાંય કે એની સાથે એક ધરમાં બેસી રહેવા મને ગમતું નથી. ગમે તેટલું ના કહેતાં

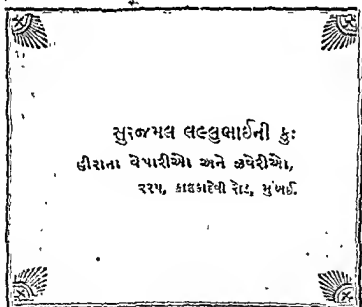
એ પોતાની અંરછાઓ કરવાની, કહી સંભળાવવાની એ ચાલુજી રાખે છે, તે કેમ કહે? જ્યારે મારા મણીએ પોતે મને આગળ રહીને તેની વાતો સાંભળવાની મને તક આપી ત્યારે કેમ કહે? ધરતી બહાર ધરતાં હોય છે તો ખીણ ત્રીજી વાતોમાં ધ્યાન રહે.”

“હજેલ, તારી ખાતરી છે કે તું એ તારા અંદરાયલાને મારેથી છુટી થઈને પરજુના નથી મોંઘતી?” તેણે ફરીથી પૂછ્યું.

“જરાબી નહીં! જો મને તમારી સોડ વાહલી નહતે તો તમે ધારેલ કે તમારી દુન્યામર

દોષતને ખાતરખી. શું હું તમારે ઘેર આવતે? પણ આ લગનથી તમે પરતાવામાં.”

“જરાબી નહીં. મારી જાન. મારાં કીરમતે મને એક વડીની વચમાં પરજુની આપ્યો, પણ તેમને દસ મીનીટમાં મજેલી વાહલ દસ વગેળી શોષ કરતાં મળતે નહીં એટલી વાહલી અને મારાં દોષને ઘેરી લેનાર છે.” તેણીને હેતથી પોતાના પાસામાં દખાવતાં. તે બોલ્યો. તેનો અવાજ સુખી અને મગરૂરથી બરપુર હતો.

તુરંગી તાણુ

(ગુલશન માટે)

લખનાર-“ હરમીસ ”

મસ્ત માયામાં. પડ્યાં-લડ્યા વિન
આ દેહને મુખ કેમ થાય=?
મહોદે મિષ્ટાણુ પડ્યાં-ગળ્યા વિન
કેમ પેટે તે ખાચન થાય=?
શસ્ત્ર કેહે તો જડ્યાં-વઢ્યા વિન
કેમ રણે તે વિર સમજાય=?
પોથા બગલે ધર્યાં-ભણ્યાં વિન
કેમ ગુણીલા ખાઠો લેવાય=?
ન્યાયાસનો પર ચઢ્યા-સમજ્યા વિન
શિ દોષીતને શિક્ષા થાય=?
ધરે પડેણું આબ્યાં-પોસ્થાં વિન
કેમ આનંદી ચજમાન થાય=?
પ્રેમ પડ્યાં ને ઘડ્યાં-પહેર્યાં વિન
કેમ પ્રેમીના પ્રેમ કહેવાય=?
ધન ધાન્ય તો ભર્યાં-પૂનદાન વિન
કેમ “ શ્રોમતિ ” સાગર જવાય=?
ક્રિયા કામોમાં મંડ્યાં-વર્તવા વિન
કેમ હરીને દારે જવાય=?

ખુલાસો.

આ શ્રુતિ માંહેથી પેલા પડ્યાં, અને તેટલાં માટે સ્મૃત્ શરીરને, માપાનો મોહ, ખરેજ વિપત-આ નાંખે, અને તે માંહેથી, જ્યાં સુધી સ્વચ્છ થતાં નથી, ત્યાં સુધી સદ્ગુણશરિરને કદીયા આનંદ થાય, એ ન માનવાની વાત છે. તેમજ જ્યાં સુધી, એસીક રત્ન ખનુ, મોદાંમાં પડ્યાં છતાં, તેને ખાચન કરવા પડેલાં, તે ખરેખર મુખમાં વાગેલાં કરડુંજ નોંધએ. તેમજ સ્વચ્છ શરાને ઉત્તમ કાપામાં ફેરવતાં, ધનુષક અનુભવો વૈભવવા

પડ્યાં વિન છુટકોજ ક્યાં છે ? દરેક જન્મ સેતુ બાજક, શિ ગતિમાં આવતરી શિ મતિ ધરાવે છે, જે તો ત્યારેજ ખજાર પડે છે કે, તેના કાર્યો ચર થાય છે. જેમકે, શરીર ઉપર રણસંભાગમાં, યોગ્ય ભાગતાં દહિયારો આંખ્યા, પણ તે નકામા થઈ પડે. ને આંખનાર તેને વાપરીજ ન શકે. તેમ સ્વચ્છ શરીર જ્યાં સુધી, શિક્ષા અને દષ્ટની કસોટી માંહેથી, પતાર ન થાય ત્યાં સુધી ઉન્મી દિયારી શિક્ષા મેળવી શકે, એજ ખનવા નોંખ

વાત છે એ બુદ્ધિ નહિ. આપણા હાથની બળાઈ માં, ધણાક પુરતકો ગંથી દીધાં એટલે શું ! નપણુ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થયું ? ના તેમ થાયજ નહી, કિંવા કે જ્યાં સુધી માહે સમાવેલો જ્ઞાનનો લાહવ બુદ્ધિ બળથી સંપાદન કર્યો હોય ! અને તેવાં શુભ ભાવથી બિતરમાં બંડાર થતો નથી, ત્યાં સુધી ન્યાય પણ કરવો, કેવળ અશક્તની હદમાંજ આવી જાય, તેમજ યજ્ઞમાનને ત્યાં વળી પરાણુ આપ્યા હોય તેમત્રી પરાણુગત કર્યો વિન યજ્ઞ-માન, કાંઈ ચોતાની પદ્ધતિ પાળી શકતો ન કહેવાય. તેજ પ્રમાણુ સ્થૂળ શરીરને દરેક રંગ અને વસ્તુનું ભાન થતું નથી, ત્યાં સુધી તુલ્ય અને નવાં અનુભવો માટે જોડીજ રહેવું પડે. પ્રેમની વાતોજ કરવાથી, પ્રેમીના પ્રેમ બાવનું રસ-મધ, પ્રાપ્ત થઈ શકતું નથી. પ્રેમની ન્યુનતામાં મસ્ત થઈ શકતું નથી એ વગર શકની વાત છે. પ્રેમ કરવા પહેલાં એક બે વર્ષ યા દાયકા જેટલાં વર્ષ, કાંઈ હદ નથી પ્રેમ પાચન કરવાં તેના સાચમાં સીંચાઈ જવા, તો સદી ઉપર સદી વહી જાય છે, કદિ-ઉપર કદિ ચઢી જાય છે, શરીર તવાઈ જાય છે જે પ્રમાણુ કારનિતા ખજનો હોય અને દાન કરવાનીજ ક્રિયા ત્યાં ન હોય તે કાંઈ ધન્યવંત આત્મા ન કહેવાય, એ સિદ્ધ

માનવ ? યાને શરીરે તપશ્ચય કરી, યા મંદિરમાં બાણુતરના ગણુતર કર્યા, યા દેવાલય બંધાવ્યા યા અનેક પવિત્ર સરિતામાં અંગોજ કર્યું, તેજ સ્થૂળ શરીર કાંઈ આત્મિક શરીર બને નહી એ સતત માનવું !

એવી ક્રિયા સાચ મનને મેહત્વતાઈથી માહ-નતામાં મઠવું, અને, ક્રિયા સાચે ખરા મનભાવની વર્તવું, તોજ અને તોજ “ શ્રીમતિ સાગર ” યાને ઉચી મતિના, માનવ દેખાઈશું. મુનીઓ, યતીઓ અને જ્ઞતીઓ, યાને પવિત્ર પ્રાણના જેઓ થઈ રહ્યાં છે, તે કાંઈ સહેલાઈથી નહીજ થયાં હતા, અને ધરે પણ નહિં.

ખાટે પ્રિય જણો મિત્ર, તમને સ્થૂળ શરીર પકડી રાખશે, યોજો ? લાલચની લપટમાં લયલય ન થતાં, ત્યાંથી હડી જવો ? સ્થૂળ શરીરને સદા-કાળ સુધી જીવન રાખવાનો એકજ માર્ગ; તે “ જ્ઞાન માર્ગ ” સાથે રાખ, ધર્મ, પ્રેમ અને ન્યાય ! ” એ વહેવારમાં મૂકશે, તો હરીને ધરે જ્યાના દવારનું પહેલું કિરણ આપણી મેજે, આપણી સામેજ આવેલ સમજશે ! એજ હાલમાં.

હરમીસનાં કીર્તનો

મીનાઈ મજાહ —

(પાક અથો જરુચત તયા અહરમજદાની બકિતલાવના ગાયનો નેરેશન સાથે) કીમત આના ૪.

“ મધુરિકા ” — (યને સુબોધ સંગિતની રંગીત રચના તરજુઓ સાથે) કીમત આના ૧૨.

“ ક્યાની કિર્તન ” — (યાને ગયોમદથી, શાહ જમશેદ અને બુહાકતું દાસતાન-સંગિત) કી.૪ આના

“ સગન સંગિત ” — (નવજોત, લગનના સર્વ સગન વસત ગાંઠ, તથા શુભ પ્રસંગના ગાયનો) — નેરેશન સાથે-કીમત આના ૬.

“ રેહબરે રોશની ” — (અથો જરુચતનું જન્મ વપોત, જેત તથા સંગિત-નેરેશન સાથે) કીમત આના ૮.

મજવાતું ટેકાણું —

મીઠો હોરમસજી સોઠ મીસ્રી,
ડોન સ્ટુડ્યો, ગોવાલયા ટેક રોડ સુબાઈ.

From my Diary.

(Specially for Gulshan.)

Wu Heu by Mr. Manmohanrai H. Desai, B. A. LL. B.

(1) I have been studying the local condition prompted thereto by a sort of natural curiosity as also partly due to a desire of having wider experience of the psychology and under-forces working among the back-ward classes. This much is certain that since the initiation of the Panchayats and the spread of education under state compulsion, people have begun to understand their rights and liabilities and can make fair and just criticisms of things relating to their welfare. Much of the self-education of the people has been achieved by the liberal measures of the Maharaja Sahib viz., the Local Boards and the Compulsory Education. It is certain the two measures have revolutionised the ideas of even the lower classes and if more powers and more responsibilities are imposed, the local boards will no doubt commit mistakes and grave mistakes too, but on the whole will achieve much beneficial results. The same spirit now prevalent may be utilised towards the fostering of Co-operation and Agriculture. The latter will require, it seems, much State Legislation. The growing danger ahead is the food attachment of the Khedat to cotton cultivation. Food stuffs are getting scarce and

there is a regular dearth of them. No doubt cotton brings more money, but that is balanced by an enormous and almost fabulous rise in the prices of *food-stuffs and other articles of nourishment*. It is necessary to wear the farmer from cotton and encourage him to grow food-stuffs.

The new Ahurmuzd.

To-day wants have increased, old ideals of simplicity have disapproved and the fetters of material bondage have handcuffed living souls with an unparalleled rigour. An artificial civilisation created artificial conditions and men are cursed with living against Nature. What a deteriorating world this is? Where have disappeared the old Rama ideal, the old Zarthustra ideal, the old Ahurmuzd ideal, Old Ahurmuzd taught goodness, simplicity, benevolence and renunciation of luxuries; old Ahurmuzd taught to grope in to the spirit and leave matter aside; to culture the heart and the soul and kick the body aside; to practise self-negation and self-subjugation and to banish idle luxuries and scandalous materialism. New Ahurmuzd, call it what you like, anti-Christ or the Zindin or the Modern Civilisation, teaches in alluring words and brilliant sug-

gestions the tempting gospel of effeminate luxury, idle vainglory, self-gratification and self-pardner, bless in material goods and contempt for the spiritual welfare and thus creates of men, monsters with effeminate souls and woman's weaknesses—mother's of degeneration, degeneration, of effeminacy and servitude. There is an enervating spirit of luxury and weakness. Oh some new Zarthus would appear to lead us to the path of the true Ahuramazd once again.]

Nature's Influence.

It was an August landscape near the Ulhan where I arrived at about 5-30 p. m. Owing to the tumultuous rush of water at the usual course I rode my horse from a distance by other route where though the waters were shallow, yet the rush was tremendous. It was a rugged view of stones and rocks, some rough, some smooth. The liquid gold of the river boiled over in yellow and red, and a charmingly softened and refreshing tinge of colour. The landscape in its silent joy was radiant & happy. Of eternal peace and rest it seemed to me to be the symbol. It seemed oblivion of petty strifes, trifling quarrels, useless hate, vain worries and discordant order of life. It was the symbol of poetry of order, harmony, peace, and calmness of temperament.

The deep waters formed into a huge reservoir by obstructing stones tried to pave their way to their goal by supreme efforts and they leapt over boulders, in tiny falls or crept through crevices with petulance or at times stealings glided through underneath the rock with laughing chatter and sparkling ripples and they danced and dashed and hurled and rippled, huzzed, and wriggled through and over the rocks and crags like merry children of the Heavens engaged in laughing at the foolish worries and struggles of so ignorant mankind. High trees lined the banks and whispered in silence as if afraid to disturb the divine music of the prattling waters as they rushed through, from and against the stones. I felt a curious longing—a longing to be the water, the stone, the tree, the rock, the river, the universe. Love, self-less Love pervaded my whole being. I felt a curious oneness with the Universe. My soul rejoiced in gratefulness. For a time I forgot the hard, the mean world and experienced the joys of paradise. Except the music of the waters, there was profound stillness. The nice white lilies bloomed like emblems of Love in the lesson of the streamlet. I sat on one of the stones with a lily on my bosom in deep thought of life, of God and of the theatre which screens the Drama of Life.

ઐરંગઝીબ.

(મોગલ ઇતિહાસપર નવિન અજવાળું.)

પ્રોફેસર જી. એન. સરકારનાં પુસ્તકમાંથી ખાસ
પરવાનગીથી રસમય ચુંટણી.

(મુલ્યન માટે ખાસ)
(ગયા અંકથી સંધન)

(ખાનાસામાં તે કોણુ-વહોરા કોમપર ધાડ-નીતિને ધર્મનાં ફરમાનો-
સલામતી રીત બંધ થઈ-છાકરપણાં સામે લડત-અધર્મિઓની કતલ.)

રાજ્યના વડા અમલદારો.

છેલ્લા અંકમાં ઐરંગઝીબના કુટુંબની ઉદ-
ત્તી તપાસ આપણે લખ મયા છીએ. આજે તેના
વડા અમલદારોની ટુંક તપાસ લખશું. રાજ્યનો
સૌથી વડો અમલદાર વડો દીવાન હતો. તે પછી
પહેલો બક્ષી હતો, ને તે બાદ ખાને સામાન હતો.
મસજિદનો સૌથી વડો ઠાકી-ઉલ-ઠાકત હતો
અને તેની પછી મુહતાસીબ ખાને નહેર નીલ-
રીતિનો સેનસેર તથા સદર-અસ-સદુર યાને
દાયદા સુકાવમારો વડો હતો. તોપખાતાનો વડો
મીર આવતર યાને આવતરનો વડો ગણાતો હતો.
મોગલ રાજ્યમાં લશ્કરી, સહેરી અને ધામ વિ-
ભાગ એક જથ્થે ગણવામાં આવતો હોવાથી દરેક
વર્ગના અમલદારને તેનો પગાર, બંદોસ્ત, રાજ્યના
બક્ષીની મારફતે મળતો હતો. ઐરંગઝીબના વખ-
તમાં આવા ત્રણ બક્ષીઓ હતા ને એક ચોથો
ઉમરાવ ખાનદાનનાં લશ્કરીઓ માટે હતો. ખાને
સામાનનો એકાધી મોટો હતો. તે બાદશાહી ઘર
ખટલાનો વડો હતો. તેના હાથમાં મોટી સત્તા

હતી. આ બેલુન અપખંડ યમ હાંસનો બજારથી
ખાનસામાં ગણાય છે. વઝીરનો એલકાબ કોમપણુ
જાતની સત્તા વિના આપી થકાતો હતો. દીવાનને
ખાસ સત્તા હતી તે છતાં કોમખી હિંદુ દીવાનને
ઐરંગઝીબના રાજ્યમાં વઝીરનો એકાધી આપ-
વામાં આવ્યો નહોતો.

સાહજહાંના છેલ્લાં વખતમાં મીર જુમલા
વડો વજર હતો. દારાના હાથમાં ગાદી આવતાં
તેણે આ ઉમરાવને ઠાકી મુક્યો. કેમકે તે ઐરંગ-
ઝીબની તરફેણનો હતો. ઐરંગઝીબ ગાદીએ
આવતાં તેને પાછો વડો વઝીર નેમવામાં આવ્યો.
તેના મદદનાસ તરીકે રાય રાયનાં રજુનાથ દાની
મેદમુલી ખાતાંપર દેખરેખ રાખતો હતો. આ
બાહોરા હિંદુ અમલદારને ઐરંગઝીબે તા. ૧૫
જુન ૧૬૫૮ ને દીને રાજ્યનો ખેતામ આવ્યો.
ખેતાને વડા વજરનો આપવા મંગિશે એકાધી
તેણે નક્કીકરાતાં તેણે તે મીર જુમલા માટે
રાખ્યો. ૧૬૬૦ ના માસમાં મીર જુમલા મરણ
પામ્યો ને તેની પછી બીજા ગદીને આ ધણેજ

અન્ય દિવસ રાજદારી નર પશુ મોતને શરણુ થયો. તે ઘણાજ પ્રમાણિક હતા અને જો કે તેનું આપું ખાતું ચોરાટયું હતું તે છતાં તેણે કદતાથી બંધી જીવ્યાદાખી દીધી હતી. ખેડુતોનો તે દીલસોજ દોસ્ત હતો. તે પછી કાઝીલખાન નામના ધિરાનીને આ મોટા ઝોધી આપવામાં આવ્યો જે કદત સોળ દિવસનું તે ભોગવી શક્યો. તે બાદ જાન રખાન વડો વછર થયો. મરહુમ શાહનસા. ૩ ખાતું મુમતાઝ મહાલની એક પ્લેન સાથે તે પરણેલો હોવાથી શાહી કુટુંબનોજ તેને ગણવામાં આવતો હતો. તે ઘણાજ દયાળુ, પરમાર્થી, ગણે અને હાતમ દીક્ષનો હતો. દરેક તરફ તે માયાળુ હતો. પહેરવા બાદવામાં તે સાદો હતો પણ તેને દારૂનો લંબ હતો. ઔરંગઝીબે તેને ચુસ્ત મુસલમાન તરીકે દારૂન પીવા સમજાવ્યો ત્યારે તેણે ખુશ્દુ જણાવ્યું કે દારૂ પીધાથીજ તેનામાં શક્તિ તે દિમત આવીને શાહનશાહની સેવા બળવી શકેતા હતા. ઇ. સ. ૧૬૭૦ તે મરણ પામ્યો હતો. ત્યાર પછી નાં ૭ વર્ષ ઔરંગઝીબે વડા વછર તેમના વિના ગમ્યાડાયાં તે બાદ આસદખાન વડો વઝીર થયો. તેણે નીમકદલાલી ને વજાદરીથી ૩૧ વર્ષ સુધી આ ઝોધી ભોગવ્યો હતો.

વડો કાઝી તે વહોરા કોમ.

ઔરંગઝીબના વડા કાજ તરીકેનો ઝોધો અબ્દુલ વાહબ વહોરાએ ૧૬૫૯ થી ૧૬૭૫ સુધી ભોગવ્યો હતો. તેનો જન્મ અલ્હીસવાડ પાટણમાં થયો હતો. તે વહોરાની યાતના હતો. હિંદુ વેપારીઓ એક વિખ્યાત મુસલીમ પીરની સમજાવતથી વઢળી ગયા હતા તેઓમાંથી આ કોમ નીકળી હતી. ગુન્દાતના સુન્નતાને તેઓપર હુમલો કરી ધંધુકોને સુન્ની ધમ માનતા કર્યો કે આ શિક્ષા ને સુન્નીઓ વંચે ધર્મની મીતરીનો અપેક્ષા થવા લાગ્યો. પાટણના એક મોટા વિદ્વાન વહોરા નર નામે શેખ મહમુદ તાહીર અરજત્તાન જઈ અભ્યાસ કરી આવ્યા અને વહોરાઓમાં જે

શિક્ષા માન્યતા હતી તે ભોગલ સરકારની મદદ સાથે દળાવી દીધી. આ માટે તે છોડાવલી કોમે તેનો જન લીધો હતો. તેનો નખારો અબ્દુલ વાહબ જહુ આકેલ વ કાઝેન હતો ને શાહજહાં ના વખતમાં પાટણનો કાઝી હતો. તે ઔરંગઝીબને દખ્ખનમાં જઈ મર્યો હતો તેથી તેને તે શાહજહાંએ જહુ માનવાનું આપ્યું હતું. સામુરગઢની પહેલી ફતેહ પછી બીજી કાઝીઓએ ઔરંગઝીબનું તેના બાપની હુમ્મતીમાંજ ગાદીએ આવવું ગરકાયેલેર ગણ્યું ત્યારે અબ્દુલ વાહબે એવો ફત્વો બહાર પાડ્યો કે શાહજહાં રાજ્ય કરવાને નાલાયક હતો. આ કારણે ભોગલ માદી ખાલી હોવાથી ઔરંગઝીબ ગાદીએ તેમાં ફરસ ના કોઈથી સમજતો બંગ થતો ન હતો. આ કિમતી સેવા માટે તેને રાજ્યનો વડો કાઝી બનાવવામાં આવ્યો હતો.

અબ્દુલ વાહબની સત્તા ઔરંગઝીબ પર ધણી ચઢ હતી. તે જેમ સુચવતા તેમ થતું હતું. દરેક જણ તેનાથી ડરતું હતું. એક વખતે બરદરબારમાં ઔરંગઝીબે શીવાજીને કચડી નાંખે એવો સરદાર મોક્ષવાની વાતો કરી કોને મોકલવો તેની મુમના માગી. સારે તેના જવાબમાં એજ ધણાજ કિમતવાન દરબારી મહોબતખાન લોદરાસે તડને ફડ જણાવી દીધું કે, તેની સામે લરકર મોક્ષવાની કથી જરૂર નથી. આપણા વડા કાજજ તેની સામે એક ફત્વો બહાર પાડશે તો જસ છે. પોતાની આ મોટી સત્તાનો ગેર ઉપયોગ અબ્દુલ વાહબે કર્યો. તેણે ધુમ લાંચ સેવા માંડી. તે સાથે તેણે જવાહરકોને છુપો વેપાર કર્યો. સોળ વર્ષ તે વડા કાજ તરીકે રહ્યો તે અરસામાં કિમતી ઘણીના ને જરૂર અવેરાત ઉપરાંત તેની પાસે તેનીસ લાખ રૂપ્યા એકઠા થયા હતા.

તેની પછી તેનો વડો મોટા શેખ-હલ-કસ-લામ વડો કાઝી થયો. પોતાના બાપથી તે સદંત

૨ હકલો હતો. તેનાં જેવો પ્રમાણિક કાઝી આખાં હિંદમાં ચલો નહતો. પોતાના આપનાં મરણ પછી તેણે તે દરામનો મેળવેલો પૈસો પોતાના ખેશીઓ, વિદ્વાનો ને બાપ્પારીઓમાં વહેંચી દીધો. કાઝપણુ જાતની તે લાંચ લેતો ન હતો. પોતાના અતલમના મિત્રો તથા ખેશીઓની બેઠ વડીક તે કબુલતો નહતો. સાક્ષીઓ જૂઠું બોલતા હોવાથી તે આપડો ન્યાય તોલવામાં જખરી વમાસણમાં પડતો હતો. જનતાં સુધી તે ન્યાય આપવાને બદલે બંને બાબુને સમજાવત કરાવી દેતો હતો, તે આ પોતાનો આધ્યો છોડી દેવા માંગતો હતો પણ ઔરંગઝીબ તેની પવિત્રાઈ, વિદ્વતા ને પ્રમાણિકપણું જાણતો હોવાથી તે તેનું માનતો નહતો. હકલો તેને દરબારમાં બોલાવી વધુ આદાઓ આપતો હતો. આ શેખ પાસે શાહનશાહે શોલકોંડાને ખીજપુર પર હુમલો કરવામાં તે વાજખી છે એવો કતવો માંગ્યો. શેખે સાફ ના પાડી કે બે મુસલમાની રાજ્યો વચ્ચે લડાઈ થાય શકે. પવિત્ર કુરાનનાં ફરમાનોથી તે હકલું છે બાદશાહ ના ખુદ થયો-શાહી ઇતરાજમાંથી બગવા શેખે મક્કા હજ કરવા જતા પરવાનગી માંગી, જે તેને તુરત મળી. મક્કાથી આવ્યા પછી તે પાટણમાંજ જઈ રહ્યો હતો ને શાહનશાહની વડો કાઝી ચવાની આણુ માંગણી ના પાડી. બ્યારે તેણે જોયું કે હવે જવા સિવાય છૂટક નહતો ત્યારે તે બંદગી કરી પાટણથી નીકળ્યો કે ખુદ તેને સરકારી તોફરીનાં બંધનમાં ન નાંખે. પાકખુદાએ તેની અરજ વાંચીને દરબારમાં જઈ પુગો તે પહેલાં રસ્તામાંજ મરણ પામ્યો.

નીતિને ધર્મનાં ફરમાનો.

પોતાના ખીજ રાજામિત્રેક પછી ઔરંગઝીબે બે હિપાગો પોજ્યા કે જેની તેને ખાસ જરૂર જણાઈ હતી. બાઈ બાઈઓની લડત દરમ્યાન રાજ્યમાં ન્યાય આપવાનું કામ સંતર હલકાઈ ગયું હતું. દરેક દેસાણે જોરાવરો નજ

ળાઓ પર કાવી જઈ દેશમાં તોફાન ને ખુના મરકીતી આક્રમ વરસાવતા હતા. ગરીબ ખેડુત કાપણીને વખતેજ રડી-રહેતો હતો કેમકે જોરાવર ટોળાઓ આવી તેને મારી ખેતરો લૂંટી જતી હતી. દુકંમાં ઉતર હિંદુસ્થાનમાં તે વેળા અંધા-ધુંધી ફેલાઈ રહી દુકાળ કરતાં પણ અધીક મોંઘવારી થઈ ગઈ હતી. અધુરામાં પૂરું દરેક નદી, નાળાં, હદ તથા હુંગરોના માર્ગ આગળ પસાર થતા માલનો દસમે ભાગ જકાત તરીકે લેવામાં આવતો હતો. રસ્તાઓનાં રક્ષણ માટેનો તે કર હતો. આ કરની ખોટી રહીયો જહુજ બુલ્હમાત થવા માંડયો એટલી હદ સુધી કે રાહદાર (રસ્તાનો રક્ષક) રાહજન (રસ્તાનો ચોર) તરીકે છ મોટ ગણવા લાગ્યો. આગ્રા, દીલ્હી, લાહોર અને ખીજ મોટાં શહેરોમાં ખાવા પીવાનો જે માલ આવતો હતો તેપર પંડારી નામનો કર લેવામાં આવતો હતો. રસ્તાની રક્ષણનો કર બુલ્હમાતને લીધે મોટી મેદસુલ આપતો હતો.

ઔરંગઝીબે આ બંને જાતના કરો પોતાના રાજ્યમાંથી કાઢી નાંખ્યા ને પોતાના સરદારોને તે પ્રમાણેજ ચાલવાનો સખત હુકમ કર્યો. આ થતાં અનાજ પુરતા જથામાં એકથી ખીજ બાબુ જવા લાગ્યું એટલે મોંઘવારી દુર થઈ ગઈ. લોકોને આ જહુ વખતસરની મદદ મળી હતી. કેમકે વરોં સુધી એક યા ખીજ ભાગમાં વરસાદ કમી પડી બારે દુકાળ જેની હાલત થઈ ગઈ હતી. આ દિમતી છુટથી દુકાળનો જખરો ડાખ ઝોઝો લાગ્યો નહિ.

ઔરંગઝીબનાં રાજ્યનાં તેમીસમાં વરોં મેદસુલી અમલદારોની જાણુ માટે લખાવલી ચાંદી પરથી જાણાય છે કે તેણે નિર્ણવ અને દુખ ઉપજાવે એવા ધંધા કરો માફ કર્યાં હતા. તેઓમાંના કેટલાક આગલા શીરોજશાહ તખતખના વખતમાં ને તે પછી અકબરના વખતમાં માફ થયા હતા પણ તે પછીના રાજાઓના દુકમથી યા તો મેદ-

સુદ્ધી અમલદારોની વહાલા ચલાની લોભી ખાસ્મ-
તથી તે પાછાને પાછા દાખલ થયા હતા.
ખાશીખાનના જણાવવા મુજબ ઔરંગઝીબે
આવા એસી કરે માફ કર્યા હતા. ત્યારે
તેના ઇતિહાસમાં ખુદ ફક્ત તેવા ચાદ-
નાંજ નામ આપવામાં આવ્યાં છે. તે લખે
છે કે આ કરે માફ થવા છતાં દુરના બાગમાં
ફાજલદારો ને જમીનદારો શાહી હુકમની દરકાર
કર્તા વગર તે વસુલાત ચાલુ લેતા હતા. ઇ. સ.
૧૬૬૬ માં તે તંબાકુ પરનો કર રદ થયો. આથી
પ્રજાને થતી મોટી હેરાનગતી ઓછી થઇ
કેમકે જકાત લેનાર ખાતું તે કરની વસુલાત લેવા
બારે જુદામાત કરતું હતું.

ઔરંગઝીબે પવિત્ર ઇમાનના હિમાયતી તરીકે
બહાર આવી દારા શીકોહના આચાર વિચાર
દીનચુસ્તોના ફરમાનોથી વિરુદ્ધના ગણાવ્યા હતા
તેથી ગાદીપર સલામત થવા પછી કુરાનના ફરમા-
ન મુજબ પ્રજાને એકત્ર કરવાને ખુદ હિસ્લામનાં
મુજબબ વહિવટ કરવાનો હુકમ બહાર પાડ્યો.
આ હુકમની જરા વિરુદ્ધ જતાં શાહી ઇતરાજ
ઉતરવાનો તાકીદ થઇ હતી. તે ફરમાનો નીચે
મુજબ હતાં.

(૧) તેની આગમનના મેગલ સાહનશા-
હોએ ચલણ ના રીક્ષાઓ પર મુસલીમ ધર્મનો
કલમો છાપાવ્યો હતો. ઔરંગઝીબે તે બંધ કરા-
વ્યો કેમકે કાફરો બણી જોઇને તે પવિત્ર શબ્દો
પગ નીચે રગડાળે શા ખુદી નાખે તેવો સંભવ
હતો.

(૨) ઇરાનના માજી રાજાઓ અને તેમની
પુટાત્તાનાં મુસલમાન રાજાઓ પારસી જરયોસ્તી
ઓનાં નવાં વર્ષના દહાડો ફરવરદીનું મહીનના
પહેલો રોજ ધામધુમથી પાળતા હતા. સાધારણ
લોક આ દીવસને પુન્ય ગણી ઇરાનના જેઠી ધામ-
ધુમ કરતી હતી. મુસલીમ ફરમાનોથી આ ઉજવ-
ટોવાથી ઔરંગઝીબે આ રીવાજ બંધ કરી ગાદી

પર બેસવાનો દીવસ રમંજન માસમાં પાળવા
ફરમાવ્યું.

(૩) મુહતાસીબ એટલે નીતિના સેનસેાર
ઔરંગઝીબે તેમણે જેટું કામ પ્રજા પવિત્ર કુરાન
નાં ફરમાનો મુજબ ચાલે છે કે નહિ તે જોવાતું
હતું. આકીસખાન મુજબ જહવાદીઓ, ઇશ્વરને
નહિ માનનારા, ને ધર્મધણાઓ જેઓ પવિત્ર
ઇસલામના માર્ગથી દુર જતા હતા તેઓ તેમજ
કાફરો, ટોંગીઓ અને બેદરકારોને માર મારી તેમ-
ની જુરી ટેવ છોડવવામાં આવતી હતી અને તેમને
રોજ પાળા નિયમિત બંદગી કરવાતું ફરમાવવા
માં આવતું હતું. તેટું કામ પુન્ય નંખીના કાપદા
ઓ અમલમાં ગુદી કોઇપણ જાતના દારૂં પીણું,
બાંગ અને તેવાજ કરી પદાર્થોતું ખાતું ને પીણું
તથા જુગાર અને સ્ત્રીઓના ગુલામી વેપારને
બંધ કરવાતું હતું. અપ્રીયુને માંજની આવક મોટી
હોવાથી આ ફરમાનમાં દાખલ નહતા. ધર્મની
બદનશી થા અનિયમિત બંદગી ને રોજની ખામી
ની તપાસ આ અમલદારોને તેના મદદનિશા
આગળ થતી હતી. આખાં ઔરંગઝીબના રાજ્ય-
માં તે સત્તા ચાલુ રહી હતી.

(૪) ૧૩ મે ૧૬૫૯ ના દીવસે શાહી ફર-
માન બહાર પડ્યું કે કોઇપણ ખેડુતે બાંગની ખેતી
કરવી નહિ. મેહસુલી અમલદારોને તે જોવા ખાસ
તાકીદ થઇ હતી. નહિ સમજતા ખેડુતોને શિક્ષા
કરવાતું ફરમાવ્યું હતું.

(૫) સધળા જુની પુરાણી મસજીદોને ફરી
રોનું મંદો જે બાગો બસતાં જેવાં થઇ ગયાં હતાં
તે નવાં જેવાં તૈયાર કરવાનો હુકમ થઇ ત્યાં જૂદા
જૂદા પગારદાર નોકરો રાખવામાં આવ્યા. વિદ્યા-
ચોંચોને મદદ કરવા માટે તેમને રોજ દુ બરથુ
આપવામાં આવતું થયું. આ હુકમ મુજબ ધણી
ઇમારતો નવી થઇ ફક્ત દીલ્લીમાં ૬૦૦ મસજીદો
હતી ને તેના નિભાવ માટે દર વર્ષે એકલાખ
રૂપાનો ખર્ચ થતો હતો. આ માટે હિંદુઓ સામે

લેવાયલાં પચાસાંની વિગત હને પછી આવશે. એટલું તો ખરું કે ઔરંગઝીબ ઉમરમાં વધતો ગયો તેમ તેમ તેનું ધર્મધર્મપણું પણ વધુ ગયું હતું.

(૬) પોતાનાં રાજ્યના અગ્રારમે વર્ષે પોતાની આગળ ગાન-તાન મગવવાનું તેણે બંધ કરાવ્યું કેમકે તેને મગવડની જરૂર ન હતી. તેમાં વળી કામના બોલે તેને એવી મગલ ભોગવતાં રોકતો હતો. સધળા ગવૈયાઓને પૈસા આપી રજા આપવામાં આવી દરબારમાંથી ગાનું બંધ થયું પણ પ્રબળના ઇમરામાંથી તે રદ થયું નહિ. ગવૈયાઓ ગાયન દેવીની કાઠડી કાઢી મોરેથી રડતા કુરતા કેમ ગયા હતા તે ઔરંગઝીબે ગાયન દેવીને ઉડી દાટવા કેમ કરમાવ્યું હતું તે બહુતી વાત હોવાથી અત્રે રજુ કરવાની હું જરૂર જોતો નથી. ઔરંગઝીબનો આ હુકમ મોટાં શહેરોમાંજ સખતાપ્રધી અમલમાં મુકાતો હતો. ઉમરાવો છુપા છુપા ગાનાં સાંભળતા હતા.

(૭) તેજ વર્ષથી પોતાની વર્ષ માંડને દીવસે સોનાં રૂપાંથી તોલાવાનો રીવાજ તેણે બંધ કર્યો. પાછલા વખતમાં તેના યુરે બયાનક માંદગીમાંથી ફારેગ ચતા ત્યારે તે તેમ કરાવતો હતો એવું દહીને કે ગરીબોના ત્યાગીપથી સાદબંધાઓને ફાયદો થાય છે.

(૮) તેજ વર્ષમાં ઇ. સ. ૧૬૬૮ માં સાદબંધાગીરે આગાના કિલ્લાના હાથીપાળ દરવાજા આગળ ઉભા કરેલા પત્થરનાં બે મોટા હાથીઓ ત્યાંથી ખસેડાવી દુર નખાવ્યા, કેમકે ધર્મના ફરમાનો મુજબ તે હતા નહિ.

(૯) ઇ. સ. ૧૬૭૦ ના માર્ચ કે એપ્રિલમાં દરબારીઓને હિંદુ રસમ મુજબ દાઢ ઉંચકી કપડાંને આકાશી સલામ દરવાની રીતથી અટકાવી ફક્ત સલામ આલેકમ જોલવા ફરમાવવામાં આવ્યું. ઇ. સ. ૧૬૮૬ ના માર્ચમાં આ હુકમનો બંજ કરવા માટે બે દરબારીઓને જાહેરમાં સખત કપડાં આપવામાં આવ્યાં હતાં. તે પછી ઇ. સ. ૧૬૭૭ માં તેણે પોતાના રાજ્યાભિષેકના તાર્કિક દીવસની યાદ ધામધુમથી પાળવાની અટકાવી, તે દીવસે દરબારમાં હાજર દનારાઓને ફક્ત પાનને અત્તર આપવામાં આવતાં હતાં. તે જાદ તખ્તવાળા ઔરંગનો કિમતી ચણગાર કાઢી લઇ તેને સાદો રાખવામાં આવ્યો. કલાકોને રૂપાંના સાડીના ખડગાને બદલે ધાતુના ખડગા આપવામાં આવ્યા. ખેરાત માટેના પૈસા રૂપાંની તારાકપર ન લાવતાં ઢાંગપર લાવવાનું ફરમાવ્યું તે તે જાદ અગીર ઉમરાવોને જાદચાલને આતારનવાર નજરાણું ધરાવના બંધ કર્યા. પત્તિ કુસનના હુકમ મુજબ રજુમિમમાં એકલા લાડવેલા સિવાય બીજા કોઇપણ ખાસ રેશમનો પોષાક પહેરતો ન હોવાથી તે નિયમ મુજબ રૂના કપડાંના યા રેશમી દોરાની શુશ્રુષામાં મદદ કપડાંનો પોષાક પહેરવા ઔરંગઝીબે ફરમાવ્યું. જાદચાલે પોતાને ત્યાંથી ખુદ બધી મોટામોટી બીજી કાઠી નાંખી.

રમાં સખત કપડાં આપવામાં આવ્યાં હતાં. તે પછી થોડે દીવસે બીજી હુકમ જાહેર પડી દરબારીઓને જાદનસાદની હાજરીમાં સલામ આલેકમ જોલવા બંધ કર્યા હતા કેમકે તેમ ચવાથી સાદી દરબારને ન જોવું ઢાંગતું હતું.

(૧૦) આખા રાજ્યના બેશીઓને એકઠાં કરી એવી જમીનગીરી લેવામાં આવી કે બનિબમાં તેઓથી આવતાં વપનું બનિબ કહેવાય નહિ; પણ બ્યોતિય પર કોઠાની આરથા હોવાથી તે કામ છુપી રીતે ગાનુ રહ્યું હતું ને જાદનસાદનો હુકમ કારગત ચલો નહતો. ખુદ જાદના બેશીઓ બ્યોતિય જોતા હતા.

(૧૧) ઇ. સ. ૧૬૭૦ થી તેણે પોતાનો જન્મમાંડને દીવસે ચતી ધામધુમો બંધ કરી, જાદચાલે બેન્ડ ફક્ત ત્રણજ કલાક વગાડવાનું ફરમાવ્યું. તે પછી ૧૬૭૭ માં તેણે પોતાના રાજ્યાભિષેકના તાર્કિક દીવસની યાદ ધામધુમથી પાળવાની અટકાવી, તે દીવસે દરબારમાં હાજર દનારાઓને ફક્ત પાનને અત્તર આપવામાં આવતાં હતાં. તે જાદ તખ્તવાળા ઔરંગનો કિમતી ચણગાર કાઢી લઇ તેને સાદો રાખવામાં આવ્યો. કલાકોને રૂપાંના સાડીના ખડગાને બદલે ધાતુના ખડગા આપવામાં આવ્યા. ખેરાત માટેના પૈસા રૂપાંની તારાકપર ન લાવતાં ઢાંગપર લાવવાનું ફરમાવ્યું તે તે જાદ અગીર ઉમરાવોને જાદચાલને આતારનવાર નજરાણું ધરાવના બંધ કર્યા. પત્તિ કુસનના હુકમ મુજબ રજુમિમમાં એકલા લાડવેલા સિવાય બીજા કોઇપણ ખાસ રેશમનો પોષાક પહેરતો ન હોવાથી તે નિયમ મુજબ રૂના કપડાંના યા રેશમી દોરાની શુશ્રુષામાં મદદ કપડાંનો પોષાક પહેરવા ઔરંગઝીબે ફરમાવ્યું. જાદચાલે પોતાને ત્યાંથી ખુદ બધી મોટામોટી બીજી કાઠી નાંખી.

(૧૨) આગલા જાદનસાદો હમેશાં કોઇ મોટા રાજાને વધુ દરજ્જો આપતા ત્યારે તેમને

જરૂર પોતાના હાથે તીલક કરતા હતા. શરૂઆતથી ઔરંગઝીબે પોતે જાતે તેમ ન કરતાં પોતાના વડા વજીર પાસે તે કામ કરાવ્યું પણ ઇ. સ. ૧૬૭૯ થી તે રૂઢીમાં હિંદુ તત્વનો શાસ આપતો હોવાથી તે સદંતર બંધ દરી-નવા રાજ્યો તે પછી શાહનશાહને ફત્ત તમલીમ કરવાની હતી જે તેનો સક્ષાત્તે વખતે જવાબ આપતો હતો.

(૧૩) કાસ્મીરમ. અહીં બાંડ બચાયાઓ વાજી સાથે રમત ગમત કરતા કરતા હતા- ઔરંગઝીબે તે બધાને બંધ કરાવી તેમનાં વાજી-ત્રોનો નાશ કરાવ્યો.

(૧૪) ઔરંગઝીબ પોતાના રાજ્યના અગ્રણી વર્ગ સુધી આગલા શાહનશાહોની પેઢી દરરોજ મહેલની અગાડી પર આવી હોતો રહી હોઠિની સક્ષાત્તે કબુલતો હતો. આ રીવાજને દર્શન તરીકે ગણવામાં આવતો હતો. કેટલાકે એવા હતા કે રાજાના દર્શન વગર ખોરાક લેતા ન હતા-આ હિંદુ રીવાજ હોવાથી તે મુસલમાન ને હાજરો નથી કરી ઔરંગઝીબે પાછળથી બંધ કર્યો.

(૧૫) કુરાનના ફરમાન વિરૂધ્ધ હોવાથી તેણે કબરો પર હાપશ કરવાનું, મીનારાઓને ચૂનો ટોળવાનું તથા સ્ત્રીઓને પીરોની કબરે જવાનું બંધ કરાવ્યું.

અલગત ઔરંગઝીબના ગાદીપર આવવા પછી પાયાતખ્તમાં રહેવાનું બધાઓને જણ્યું બારી પડી ગયું હતું પણ અકુદરતી સ્ત્રીજ ક્યારે ખાલી છે કે આ વેળા બને. માણસ જાતને એકે કુદકે હોયે લાઇ જવાનો પ્રયાસ કાયદાના નાસંથી ચોરો વાર ચાલ્યો પણ વખત જાતજેમ કાયદો નજીબ થતો ગયો તેમ તેમ તેનો પુરતો લાભ લેવાતો ગયો. મનુસીના જણાવવા મુજબ ન્યારે ઔરંગઝીબ ગાદીપર આવ્યો ત્યારે દારૂ પીવાની

એવી તો ટેવ બધાને હતી કે એકવાર ઔરંગઝીબે બારે શુસ્સામાં કહ્યું હતું કે આખા હિંદમાં તે અને વડા કાઝી સિવાય બધા હાકટા હતા. તેણે કાટવાલને ફરમાવ્યું કે દારૂ વેચતા મુસલમાન અને હિંદુને પકડી તેનો એક હાથને એક પગ કાંપી નાંખવો. આ ઘાતકી હુકમ ચોરો વખત સુધી અમલમાં રહ્યો. કાટવાલના માણસો બધાં પી શક પડતો ત્યાં દરોરો નાંખી લૂંટકાટ કરતાં હતાં. શરૂઆતમાં આ કાયદો સખત હતો પણ પાછળથી તેમાં છૂટ મુકવામાં આવી હતી. તે પાદ બધા પાછા દારૂ પીતા થયા હતા. "બાંગને માટે લખતાં એજ, લેખક જણાવે છે. 'કાઠખી દીવસ એવો પસાર થતો નથી કે લાકડી ના અપાટાઓ પડી ભાંગ ઉઠાવવાનાં વાસણોનો ખુરદો થતો આપણે સાંભળતા ન હતાં; પણ વજીર-ખુદ તે પર મોહીત થઇ તેમાં મસ્ત રહેતા હોવાથી આ કાયદો ધીમે ધીમે નરમ થઇ ગયો હતો... કાઠખી ધરમાંથી ગાયન કે પાછળના નાદ નીકળે તો વાજીત્રોને બાંગી તોડી ધરમાંનાં બધાંને કેદ કરવામાં આવતાં હતાં. વાજીત્રોને મોરો જરૂરો તોડી નાંખવામાં આવ્યો હતો તે છતાં ઉમરાવો તો છુપી રીતે ગાયનોના જલસા કરતાં હતા."

આ છતાં ઇસ્લામના ફરમાનોને નહિ લગતા કેટલાક હુકમો ઔરંગઝીબે પ્રજા વર્ગની નીતિ રીતિના સુધારણા અર્થે જહાર પાડ્યા હતા. દાખલા તરીકે મનુસી જણાવે છે કે તેણે એવો હુકમ જહાર પડ્યો હતો કે રાજ્યમાં કાઠખણ સ્ત્રીએ "ખજર ઔરત" થવું નહિ. તેની દરેક ખજર ઔરતને કંચનીઓએ તાકિદે લગ્ન કરવાં માંતો રાજ્ય છોડી દેવું. આ હુકમ પર અમલ થયોજ નહતો એમ એજ લેખક જણાવે છે. જુગારની બંદી શાહનશાહે જહુજ સખતાઈથી દાખી દીધી હતી. પોપાકમાં જરાખી એકકાટ જોતાં શાહનશાહ બંદરેખારમાં મળક કરી દરેખારીઓના કુદીથી

કાતરના ઝબ્બા કાતર વડે કાતરી નાંખતો હતો. હોળી પર મહોલાઓમાં બીમત્સ ગાનાં ગાવાનાં તથા ઘરેઘર લાકડાં માટે ઉધરાની કરવાની રીત મજબુત હાથે દાખી નાંખી. બુરહાનપુર ખાતે ઇ. સ. ૧૬૬૯ ના મન્યુઆરીમાં બે હરીફ પક્ષો વચ્ચે તાલ્લીના સરઘસ બામે બારે ખુનખાર લડાઈ થવા પછી રાજ્યના બીજા જાગોમાં તાલ્લીના સરઘસો કાઢવાનાં તેણે બંધ કરાવ્યાં હતાં. મનુસીના લખવા મુજબ કાસ્તીરથી આવ્યા પછી ઐરંગઝીબે પોતાના રાજ્યમાં એવું ફરમાન પાડ્યું હતું કે મોગલ રાજ્યની સત્તામાં કોઈપણ અગલદારે કોઈ પણ જીને છવતાં બળી મરવા દેવી નહિ. આ નિયમ હજી અમલમાં છે. અલબત્ત આ હુકમ સરકારી ફરમાનોમાં હતો પણ યુરોપિયન મુસાફરો મુજબ તે બાએજ અમલમાં આવતો હતો.

શાહને દરેક જાતની રીતમાતને તાજી મતવાળો બહુ બહુ પસંદ હતાં. તેની અદ્યત્તશાહનો પચાસ કરતાં એમ કહેવામાં આવે છે કે 'તેનું' માથું તેની સમક્ષ આવ્યું કે તેણે તે પર નજર મારી હતો તે માની શકાયું નથી. ખર્ચના જાણવાવા મુજબ શાહનશાહે 'તે હેખ નાક દેખાવથી પોતાની તરફ ફેરવી હતી.' તેમ જ હોલું નેમ્બે કેમકે તેમ નહતો તો તા. ૫-૯-૧૬૬૯ ને દીને દારાની કબર ખરિમાર હાથલમાં છે એવી ખબર મળતાં તેણે તે સમસાવવા ધડપર કરી હતી તેવી કથા નહીં.

રાજ્યની સરખાવમાં તેણે કાસ્તીરના મુજબે ફરમાવ્યું કે ત્યાંના વગનીઆ નખ ચરીર ફેર છે તેમ ન હયા દેતાં તેમને હુંગી પહેરવા ફરમાવ્યું. ધડપલમાં તેણે પોતાના દીકરાને 'નીમાસ્તીન' (નેકેટ) પહેરી મસજીદમાં જવાથી મસજીદમાં દરેક રીતે મંદીર પોતાક સખવાની ખાસ ફરજ દરેકને માંગે નાંખી હતી. રાજાનાં અધ્યારમાં વખે તેણે જગ્યાએને મોઢા જતાવવાની રીત એવી

તેઓ ગુલામ તરીકે વેચાઈ શકાય તે એકદમ બંધ કરાવી.

જે જે વિદ્વાનો ને જ્ઞાનીઓ પર શાહનશાહ દારા મહેરજાન હતો તે તેને ઐરંગઝીબે સખત શિક્ષા કરી કેમકે તેના માનવા મુજબ દારાનું અધાર્મિકતા આ સલાહકારોને વધુ આભારી હતું. સરમદના તખલ્લુસ હેલળ લખવા માટે જીજીતા થયલા સુરી તત્તવાની પર બારે જશ સુતરી આ માણસનો હરિનગાં યાદુદીને ત્યાં જન્મ થયો હતો. તે હીજર ધર્મ અગ્રેહો બાદવા પછી મુસલમાન થયો હતો. ઇસ્લામાનું શિક્ષણ લઈ તે હિંદ આવ્યો હતો. ટૂંકમાં અમેયંદ નામના હિંદુપર તે એટલો દીવાનો થયો કે તેણે ધર્મે છોડી દીધો ને 'નાગો ફરીર' બની રહ્યો. તે પછી અમેયંદ જે ઉછરતો છોકરો હતો તેને તેણે પોતાનો એલો બનાવ્યો હતો. ક્યે તેનો કાર ન થવાથી તે દીઠી આવ્યો. દારાએ તેને યકુમાન આપ્યું હતું. તત્તવાનમાં તે ચખ્સ ઉસ્તાદ હતો. તે હિંદુ, મુસલીમ અને યાદુદી ધર્મનું મિશ્રણ કરી એક ચોક્કસ તત્તવાનતો દતો તેના વિચારો અજબ જેવાં હતાં.

'ખુશ' તે જાણાવતો યાદુદીઓ મુજબ જકવાદી છે તેનું તે જકવાદીપણું માણસાઈ ચરીર ને આધારમાં રહેલું છે. અચાર નવાર પરમાત્મા ઉગતા સૂરની પેઠે પ્રગટ આવે છે. ભદ્રા કામનાં પ્રનામ અને ગુનાકની શિક્ષા આ દુન્યામાંજ માણસ જાતને મળે છે. માણસની છેલ્લી જીંદગી ની દેખાતી સુખિતો એક મોટી હાંપ પછી તેનો આત્મા ફરી જન્મ લે. દુનીયામાં જેટલાં તત્તવાં દેખાત છે તેટલાં ગપાં માણસ જાતમાં છે.

આ પ્રકારે સદેવત વખ ફરતો હતો. તેના વિચારો જૂના દેવાથી તેને કોઈ પણ જાતની ચક્રમ લાગતી નહતી. જલ્દું તે પોતાના વિચારોમાં ખરી હતો એમ છતી થોડાંને કહી બીજાઓને તેમ કરવા સલામતો હતો. તેને

તેની નંગ દાઢત માટે નદિ પશુ ઇસલામ સામે
વિરુદ્ધ બોલવા માટે મારી નાંખવામાં આવ્યો.
શંરણીને લોકોએ ચંદતાં પશુ તે ધણેજ
ખુશાળ હતો. તેની સામેની ખુદશી તરવારમાં
તેને પરમાત્મા જણાતો હતો.

આ પછી ચોડાંક વર્ષે જે ધાર્મિક કતલ ચાલી
હતી તે ઇતિહાસમાં જણીતી છે. ૧૬૭૨ ના
નવેમ્બરની ત્રીજીએ મહમુદ તાહીર નામના શીખ
અમલદારને કતલ કરવામાં આવ્યો કેમકે તેણે
પહેલા ત્રણ ખલીફાને શ્રાપ દીધા હતા.

૧૬૬૭ માં એક પોટુગીઝ યોગી જે ખુસ
લમાન થયો હતો પશુ પાછો પૈતાના ધર્મમાં
વટણી ગયો હતો તેને ઔરંગઝેબે ખાતે કતલ
કરવામાં આવ્યો હતો.

વોહરા કેમમાં એવી માન્યતા છે કે તેમના
વડા મુર્શિદ સૈયદ કુતબુદ્દીન સાહેબને અમદા-
વાદ ખાતે ઔરંગઝેબના હુકમથી તેમના સાતસે
ચેલાઓ સાથે કતલ કરવામાં આવ્યા હતા.
ફારસી તવારિખોપરથી જણાય છે કે વોહરાઓ
ના શિંકા અને સુન્ની શીરકાઓ વચ્ચે ખુનખાર
લડાઈ ચાલી રહી હતી ગુજરાતના સુખાઓ
શિંકા વહોગરઓને દાખી દેવા પોતાનું બનતું
કરતા હતા. જ્યારે પશુ સુખાગીરીપર કોઈ
શિંકા યા તો ધરાની અમલદાર આવતો ત્યારેજ
ખાપડા શિંકા વહોરાઓને છુટકારાનો દમ ખેંચ-
વાનો વખત મળતો હતો. ઔરંગઝેબ કુદરતી
રીતે આવ્યા તેના મત મુજબના અધર્મિઓને
કતલ કરવા સદા તત્પર હતો.

મા-તે-મા !!!

માતાની શી કરીએ વાત !
દેવી હા ! દેવી સાક્ષાત !
અમૃત પાઈ ઉછેરે બાળ !
મરકલકાની દે પુલમાળ ! !
મા વહતી ને રડતી જાય !
છાતી સરસો ચાંપે બાળ !
માતા ટંગટંગ બેયાં કરે !
આંખલડિએ અમૃત ઝરે ! !

માડી બ્હાલર્ષ કેરી બાણ !
એ કરતી નવપલ્લવ બ્હાણ !
માનાં હૈયાં હોતે ભર્યાં !
નવલાં ગોરસડાં નિર્તર્યાં ! !

બાળક ને રડતું દેખાય !
માંકીતો અડધી સુકાય ! !
લાતો મારે બાળક આપ !
૦ પંખાળે પગ થેલી માત

એ માના શુણ કહ્યા ન જાય !
મા તો દેવી ! મા તે માય !
એ માને ચરણે શું ધરે ?
દેવી પડતું દિલ સાદર કરે ! ! !

પાદરાકર.

વજનમાં કેમ વધશે.

તે માટે, કેસરત, ખોરાક વગેરેની વીગતવાર સમજણ સાથે.

લખનાર—મી૦ એ. પી. માદન તે દવા વગરનો ડાક્ટર હો ના લેખક.

(ગયા અંકનું સાંધન ચાલુ)

દુધ અથવા કાચા ખોરાકો, પ્રાણીક શકિતમાં વધારો કરે છે.

અલ્પતાં, ધણીક એવા જાતના ખોરાકો છે કે જે ધણીપણ દાખલાઓમાં ચરખીના રજકણો મેળવી આપે છે, પણ દરેક દાખલામાં આ ખોરાકો જે પરિણામ લાવે છે તે પ્રાણીક અન્યવેળી શકિત વધારીનેજ લાવે છે. દાખલા તરીકે, ધણી મરાતવાયલા શરીરના દાખલાઓમાં કાચા ખોરાકો ની રીતે લેવાય અને લાંબો વખત સુધી ચાલુ માથે તે ચરખીનાં રજકણો ધણી જમાવે થશે, આ ઓછામાં ઓછું. કાયદાસરનો વજનથી તે જરૂર લાવી શકશે. દુધનો ખોરાક માંસ લાવવા માટે ખાસ કરી જાણીતો છે, દુધનો ખોરાક જે બરાબર રીતે લેવાય તો, લગભગ દરેક જણ તેથી ધણું વજન વધારી શકે. જે એવા દરદીઓ બેચા છે કે જેઓ એક દીવસમાં ત્રણ રતલ વધ્યા છે, અને દરરોજ એક રતલ, લાંબો વખત સુધી વધતા જાય એવા તો પાંચમાસ દાખલા બન્યા છે અને બને છે—હતાં, દુધથી વજનથી વધે તે હમેશા સતો-પકારક હોતું નથી. કેટલીકવાર તેથી વજનથી વધે છે પણ શરીર નરમ અને કુશલતા દેખાવતું હોય છે, સિવાય કે દુધના ખોરાક ઉપર રેહતાં તબીબ સારી કાની કેસરત કરે, ત્યારે જેમ જેમ માંસ વધવા માટે તેને સખત કરવાની મેડેનલ તબીબ ચાલુ રાખે તો ધણીપણ તે વજનથી મેળવેલું સતો-પકારક થઈ પડશે, અને તેથી જેઓ દુધના

ખોરાકની તપાસ લેવા માંગતા હોય તેમને ખાસ સુચણ કરીશ કે તેઓએ માફ દુધનો ખોરાક (Milk-Diet) પીવેલું ચોખ્ખું મેળવી વાંચવું તેમાં દુધ કેમ લેવાય તેની હકીકત આપી છે.

દુધનો ખોરાક બીજા ખોરાક સાથે કદી પણ મીઠા કરી લેવો નહીં.

ધણીઓ જેઓ દુધના ખોરાક ઉપર ભાવ રાખે છે તેઓ એવા ખ્યાલ રાખી શરૂ કરે છે કે દુધની સાથે તેઓ બીજા ચાલુ સાધારણ ખોરાકો પણ લઈ શકે. આ કદી બની શકેજ નહીં, અને પરિણામ ધણી દાખલાઓમાં માંસ આવશે. દુધના ખોરાક ઉપર રહેવો ત્યારે તમારે બીજું કંઈજ લેવું નહીં; સિવાય કે થોડીક ખતાસ (salt) વાળા ફળો જે તમને બાવે તેજ લેતાં તે પણ એક યા બેજ દીવસમાં, પણ બીજી કોઈપણ બીજી લેવાનું છોડી દેવું.

ધણીકો વજનથી વધારવા માટે કાચા છંડાનો ઉપયોગ પસંદ કરે છે, આદ્યનાં એ બીજા બીજા સાધારણ ખોરાકો સાથે બેસીને લેવાય તેમાં કંઈજ અડચણ જેવું નથી. તેમને દુધની સાથે મીઠા કરી દુધના પદ્ધતિ વગેરે બનાવી લેવામાં થકાય, અથવા તેમાં કોઈક ફરતનો રસ નાંખ્યો હોય તે પણ કીક થઈ પડશે. દરખાનો રસ અથવા સદરચનનો રસ, દુધ સાથે જાળુ મળ્યુંત દીવસીને મીઠા કર્યા હોય તો તે ધણું સરસ પીણું થાય છે અને જાળુ ને ઉચકેરનાર થવા ઉપરાંત—શરીરને પોષણકારક ખોરાક થઈ પડે છે.

ને એક માણસ કાયા ખોરાકનેજ. વળગી રહે, તો દીવસમાં તેનો ત્રણ આયવા ચાર બોજણ પથ, સારી રીતે લેવાય શકશે; પકાવેલા ખોરાક કરતાં, કાયા ખોરાક એક માણસ વધુ સહેલેથી પચાવી શકે છે અને તે કાયા ખોરાક ઉપર ઘણી સરસ રીતે રહી શકે છે.

કાયા ઈંડાને-ભુખને-ઉશકેરે તેવો સરસ ખાનાવવાની એ રીત છે કે, તેને સફેદ તથા દાળને જુદી જુદી ચઢાવવી અને ત્યાર કેરે તેમાં થોડીક સાદર તથા પટલી મલાઇ નાંખી ખુબ મીઠા કરવા-અતરે કીધેલી સુચણા ઉપર કોઇક અમલ કરવા માંગુ હોય તેવો એ કેરી રીતે અને કયાં કયા ખોરાક, કે જે તેમને કાયદા કારકે થઇ પડે તેની સમજ નીચે આપીશ-અલ-ખતા આ સુચણાવો બધાજ દાખલામાં ચાલી શકશે નહીં, કારણ કે ઘણકોને તેમની પોતાની ગરમી હું છે તે પ્રમાણે સલાહ અપાવી નોંધએ, પણ હું એટલુંજ તો જણાવીશ કે, કાયદા તરીકે, કોઇખી માણસ જેવું પુરતું વજણ ન હોય તે અતરે કહેલી મારી સુચણા ઉપર વાતો માટે શુ કરવું ઘટવું છે તે જાણી શકશે અને જે ખોરાકો વિશે હું અને કહું છું તેની તપાસ લેશે તો તેના વજણમાં તથા તેની સામાન્ય શક્તિમાં જે વધારો થયેલો જોશે તેથી તે અચરત ચલાવિનાં રહેશે નહીં.

જુદા જુદા ખોરાકોની સલાહ આપી શકાય.

હવે મારે કેહવું નોંધએ કે વજણ વધારવા માટે ઘણી જાતના ખોરાકોની ભલામણ કરી શકાય એવું છે. સકંઈ પહેલાં, વાયનારે આ વાત મનમાં મજબુત રીતે ગોખી રાખવી કે જે કાંઈ આપણે ખાઈએ છીએ તેથી કુરીતજ નહીં, પણ જે કાંઈ પાચણ થાય તેનાથીજ પ્રાણીક શક્તિ વધે છે અને શરીરમાં રચકણો વધી શકે છે. ત્યારે વજણ વધારવાના સલાહ માટે તમારી પેહેલી

ફરજ એ છે કે, તમને ખોરાકનાં કેટલાં જથ્થાની ગરજ છે અને કેટલો ખોરાક તમો પચાવી શકો તેનો નિર્ણય કરવો. આ જુદી જુદી રીતે થઇ શકે છે, પણ તમારાં ખોરાક તમને પાચણ થાય છે કે નહીં તે જાણવાની સાદી સરળ રીત તે તમારા પોતાની લાગણીઓ છે; તમારો ખોરાક તમને બરાબર રીતે પાચણ થઇ ગયો છે તેનો મજબુત પુરાવો આ છે કે જ્યારે ખોરાક પાચણ થાય ત્યારે તમારી હોઝડીમાં જરાએ બેચેણીની લાગણી થશે નહીં, યા થવી નોંધએ નહીં આ એક નીશાણી છે કે તમારો ખોરાક પચી ગયો છે. પણ સધા જા દાખલામાં આ નીશાણી ઉપરજ આધાર રાખી શકાતો નથી. ને એક માણસ ખોરાકને ધટતો જરથો ખાતું હોય અને તે સંતોષકારક રીતે પચી જતો હોય તો તે માણસને હમેશા કીક લાગ્યા કરશે. એક ભોજણ પછી બે કે ત્રણ કલાકમાં તમને શાકત અને જોશ આવ્યું હોય એવું લાગવું નોંધએ. એક સંતોષકારક શક્તિના જોશ તમને રહેવોજ નોંધએ, બીજા બોલામાં, જાંઘી તમને ગમતી હોય એવી લાગણી થવી નોંધએ.

ખામીવાળી પાચણક્રિયા એજ લેન્ગની કમશક્તિઓ (Blues) નું કારણ છે.

પાચણક્રિયા ખામીવાળી છે એનો ઘણો મજબુત પુરાવો, આપણને પેલાં દરદો જેમને અંગ્રેજીમાં 'બ્લુસ' (Blues) કહી કહે છે ત્યાં મળે છે. આ નામ જ્યાં મન ઘેરાયતું સુસ્ત રહેતું હોય તેને આપ્યું છે; એ દરદ ખામીવાળી પાચણશક્તિ અથવા ખામી ભરેલી જરપત શક્તિની હાલત ચકાચીજ કેવળ થાય છે. જે ઝેરોને (સાધારણ અન્યથો બંદાર કાઢી શકતાં નથી તેઓ જરપત કરનાર અન્યથોમાં મળી જાય છે. એ દરદમાં, લોડીમાં જે તત્તો નોંધએ કે જેથી સરીરનું ઘટતી રીતે પોષણ થાય તે તત્તો હોતાં નથી, ત્યારે સરીરના બીજા ભાગો જેમ પીડાય છે તેમ બેન.

તું પણ દરદ થાય છે, ત્યાં દુખ નાશિપાસી અને કાયલીપણની લાગણીઓ થાય છે અને તેનું મુળ શોધશો તો પાચણ શક્તિમાંજ મળી આવશે. પાચણશક્તિયાની ફરીયાદથી ધણીક વેળા માણસ આપઘાત પણ કરે છે લોહીમાં ઝરો થવાથી ભેજ ને મુસ્ત કરી નાંખે છે અને તેથી હર તરફની અણુગમતી તેમજ કેટલીકવાર ખરેખર દુખદાયક લાગણીઓ પેદા થાય છે.

દુધ એ લોહીને સઉથી વધુ મળતો ખોરાક છે.

નુદી નુદી તહરેનાં ખોરાકો પચાવવાને, નરવસ શક્તિનો જે જથ્થો જોષએ છે તેમાં ઘણો ફેરફાર હોય છે. લોહીને સઉથી નજીકનો મળતો આવે એવો ખોરાક જોશો તો તે દુધ છે, અને પાચણ શક્તિની જરૂરત પ્રમાણે જે દુધનો ખોરાક ગરાગર લેવાય તો તેથી બીજા બધા ખોરાકો કરતાં ખેશક વધુ વજનથી મેળવી શકાય છે—પણ જે એ ખોરાક જોષએ તે કરતાં વધુવાર ચાલુ રખાય એટલે કે એક માણસનું જેટલું વજન વધતું જોષએ તેટલું વધ્યા કરે પણ આ દુધ તો ખોરાક ચાલુ રાખે તો ધણીક વેળા ભયાનક પરિણામ નીપજે છે. કાયદા તરીકે, ત્યારે એક માણસે પોતાનું ઘટતું વજનજી આ જાતના ખોરાકથી મેળવ્યું એટલે તેણે ખોરાકમાં ફેરફાર કરવો એ સારી રીત છે—પણ અત્યંત તો ફેરફાર અશક્ય થાપડી એવો કરવો કે જેથી મેળવેલું વજનજી લગભગ વધુ કાયમ રહે, અને આ હમેસાં બિન પકાવેલા (કાચા) ખોરાકો લેવાથી ઘણું ખર્ચ થઈ શકે છે, એટલે કે ખોરાકો લેતા જઈ દુધનો જથ્થો ધમની કરતા જલું, અથવા તો દુધ ને છોડી ખાટું દહીં થા જાસ લેતા જવું.

Sumak સુમીક (ખાટું દુધ) એ મોટા

ઉમરે પુગેલા માણસો માટે છે.

મોઢાં દુધ અને ખાટું દુધ (દહીં જાસ વગેરે) એ બેમાં વચ્ચે ફરક છે કારણકે ખાટું દુધ મોટા ઉમરે પુગેલા માણસોની હેઠ્ઠીની ઘણું માંદક આવે છે—ખરેખર કહેતાં એ ખાટું સુમીક એ

મોટા માણસનો કુદરતી ખોરાક છે, જ્યારે મીઠું દુધ એ માત્ર બાળકોનો ખોરાક છે. હવે મીઠું દુધ, કોઈપણ જાતના પકાવેલાં ખોરાક સાથે મીઠા થતું નથી, એટલે કે, એટલું પુરતાં જથ્થામાં નથી થતું કે જેથી ચરબીનાં રચકણો અધીક રાંદ, સ્તનકાય કે તેમ થતાં, વખત જતાં અસંતોષકારક પરિણામ સાથે આવે—અલગતાં હું ઘણાં કોષ્ટકો જાણું છું કે જેઓ દરેક ભોજનની સાથે એકં યા બે ગલાસ ભરી દુધ લેતાં હોય છે, અને જ્યાં તેનો જથ્થો એટલાજ હદ સુધી રંખાય છે ત્યાં કદાચ એવું ચોક્કસ તુકરાન આવતું નથી. તો જો કે કાયદા તરીકે, આ દાખલાઓમાં પણ દુધને બદલે બીજું કંઈ પીણું લીધું હોય તો ખેડે તર થઈ પડે. પણ જ્યાં દુધ ઘણાં જથ્થામાં, પકાવેલા ખોરાકો સાથે લેવાય છે ત્યાં થોડાંક વખતમાં તેના અસંતોષકારક પરિણામો આવે છે.

કાચા ખોરાકો ગમે એટલીવાર ખવાય તોય

ત્યાં એવો ભય રહે છે.

ઘડી ઘડી ભોજન ખાવાથી થતાં જોષમ વીધે હું આગળ કહી ગયો છું. પણ આ જોષમ જ્યાં રધિલા ખોરાકો લેવાય છે ત્યાંજ હોય છે. જ્યારે કાચા (પકાવ્યા વિનાનાં) ખોરાકો લેવામ છે. ત્યાં વધુવાર ખવાયાથી કંઈપણ જોષમ ઉડતો નથી, પણ આટલું યાદ રાખવું કે પકાવેલા ખોરાક ખાવાથી જેટલી જલદી ભુખ છુટે છે તેટલી કાચા ખોરાક ખાવાથી થતું નથી. અને આ જ્યાં માંસ ખોરાક તરીકે વપરાય છે ત્યાં વધુ હોય છે—દાખલા તરીકે માંસ તથા સાધારણ ચીને પકાવેલા ખોરાકો હોજરીમાં ગરમી વધારી તેને અધીકીત રીતે ઉગરેલા હોય છે—અને આજ કારણથી માણસને અકુદરતી રીતે ખાધરાખવું લાગુ થાય છે; અને માંસ ખાનારને વારે વારે ભુખ લાગે છે; પણ જ્યાં તમે કાચા ખોરાકો લીધો છે, ત્યાં તુરતજ તમને ફરક માનુષ પડશે—ત્યાં તમને એક વેળા જમ્યા કરે લાંબો વખત આજ્ઞા પછીજ બીજી ભુખ છુટે— (સાધુ છે)

હરસ ઉપર ચમત્કારીક ઇલાજ.

ડા. એ. માતીવાળાની વનસ્પતીની હરસની ભુકી.

હરસ બહારના કે અંદરના, લોહીયાર કે મસાવાલા હોય તે આ દવાના પશુ ચાર લાગ લીધાથી તદન બેસી ન્ય છે. હરસ દુર કર્યા ઉપરાંત એ દવાથી ચાંપીવા, કેમરનો કુખાવો, જોશદાર કબજાવાન વગેરે દરદો તરતજ નરમ પડે છે. અને વધુજાન થોડા વંચનમાં મસા બીલકુલ જેમાલમ થઈ નાહુદ થાય છે. બીજો કોઈ પણ ઉપાય ન કરતાં આ સલામત સસ્તો, તરત શુભ કરતો વનસ્પતીનો ઇલાજ એ દુઃખથી પીડાતા દરદીએ કરી એવો. આ દવાના ગુણની હમરે થોડો તારીફ ન કરતાં જોએ ગુણ થશે છે. તેઓની સરદીરી ફેટવાનું હેંટગીલ મંગાવી વાંચાથી ખાતી થશે. હરસની ભુકીની દાખડી એકનો રૂ. ૦૧૧.

હરસમાંથી પડતાં લોહી બંધ કરવાની અચુક દવાની શીયો ૫ નો રૂ. ૦૧૧, ૧૧ નો રૂ.

હરસનો માતીવાળાનો અકસીર મલમ.

હરસને શીયે સફરશા નાં ઘણી અગત બળતી હોય તેા એ મલમ લગાડવાથી થંક લાગી અગત તદન તુરતજ નરમ પડી નાય છે. હરસ ગમે એવી ભુની અથવા હડીલી હોય તે છતાં દરદીએ સર્વ દવા કેંદ્રી હઈ હરસ કપાવવાનો નીચાર પણ માંડીવાળો અને ફક્ત એક જ અડવાડીયું તેણે આ દવા વાપરવી. આ માતી વાળાનો હરસનો મલમ બાહ્યથી લગાડયો હોય તેમજ માતીવાળાની હરસની ભુકી ગળી હોય તેા ગમે એવો મસાવાલા ભુનો હરસ થોડાજ દીવસમાં તુરત મરી નાય છે. હરસના મલમની દાખડી એકનો રૂ. ૦૧૧ હરસથી પીડાતાંજોને યતી કબજાવાત દુર કરવાનો ખાસ જુલાવળો ઉભ શુભોવાળા પાકની દશી ૫ નો રૂ. ૦૧૧

હરસે સરદીફીકેટામાંથી થોડીજ નીચે છાપી છે:—

માતીવાળાની દવા મેં પોતે વાપરી છે. અને મારે કહેવું જોઈએ કે તેથી મને શુભ થયો છે.

અમરુ ભે. જોનનદગોસેરી,

(સુલંકાતાના સીવીલ સરજન).

તમારી હરસ ઉપરની દવાઓની મેં ઘણી તારીફ સમજ છે માટે એક દાખડો હરસ ઉપર ચોખવાના મલમનો જોકલતો. અગારા ગામના દેશાઈ સાહેબ શેઠ ઘોડુભાઈએ પણ એની અતીસય વખાણ અને તારીફ કરી છે.

અભુદેવીના ડાક્ટર રોષ ફેરુકેટા હીદાવુલ્લા.

હું લખવાને ખુશી છું કે તમારી માતીવાળાની હરસની દવા તમારા ફરમાળ્યા પ્રમાણે પાંચ દીવસ સુધી લીધાથી લોહી પરતું તદનજ ગયું છે. અને દુઃખરો પણ પાંચ દહાડા થયા નહો થયો. એ દવા ખરેખરીજ અસરકારક માલમ પડી છે.

ડી. એફ. લ્યો.

મુંબઈના સરકારી મહેલના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ—

એ ઉપરાંત ખાંત્રી, દમ હાંદણ, મીડી પીશાખ, દરાજ, ખરપશાં કોઈ પણ નાતની તાપ, કેનસર,

દાઝવાથી થયતાં જળખો, કબજાવાત, દુખતા દાંત અથવા દાંડ, લાગતી યાંત, તાતવાની, મંરડા, કેલેરા, રાએરીઆ, બદલખી, સરીરના મોરવજાતો લાગતી યતી ઇત, બીજેલાં સરીરનાં લોહી વગેરે અનેક દરદોપર વાપરો માતીવાળાની વનસ્પતીની સસ્તી શુભકારક દવાઓ.

એકલા બનાવનાર—ડા. એ. માતીવાળા.

મોરહેન્ડરાડ, ભાવખલા કલમની પીએ,

ભાવખલા—મુંબાઈ.

કેટલાંક વરસથી હું હરસથી હેરાન હતો અને તે ઉપર મેં જુદા જુદા દેશી તેમજ યુરોપીયન ઇલાજો અજમાળ્યા હતા પણ માતીવાળાની હરસની ભુકી અને મલમ સર્વમાં મને વધુજાન સગવડ ભરેલાં અને વખાણવા લાયક માલમ પડ્યાં છે માતીવાળાની હરસની દવાનો લીધી ત્યાં સુધી હું એક મલમ લગાડતો હતો, પણ તેથી કરી કાપડો થયો નહીં, પણ માતીવાળાની ભુકીનો પડેલો ને બીજો લાગ લીધા પછી ચોનીસ કલાક રહીને હું મલમ લગાડવા નતો હતો પણ મારી અભયબી વચે મને હરસ મસા બીલકુલ જાણ્યા નહીં અને મલમ લગાડવાનું કામ પણ રહ્યું નહી અને એ રીતે એ દરદે પાછો દેખાવ દીધો નથી.

ગોવરધન મા. ત્રીપાડી.

વકીલ, હાઈ કોર્ટ અને યુનીવરસીટીના ગુજરાતી પરીક્ષક.

ફરામજી મહેરવાનજી ડીગરીઆ.

મોટા બખર નવસારી.

નવસારી ખાતેના એજન્ટ:—

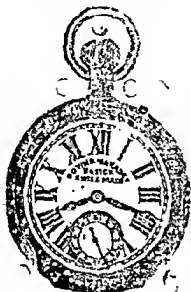
ફરામજી મહેરવાનજી ડીગરીઆ.

મોટા બખર નવસારી.

દવા મંગાવતી વખતે નહેર ખબર ક્યાં ચોખા-ચાંપી વાંચી તે મહેરવાની કરી નરર લખવું.

સીગનલ વોચ કંપની, હોર્નબી રોડ કોટ-સુબધ.

આ કંપનીના પહેલી કલેલીટીનાં ઘડયાળો વીસ વરસે પણ નવાં જેવાં દેખાય છે. ઘણે લાંબે વખતેજ એડીક સોફ્ટનેસ ફર માલમ પડે છે. કારણે ખરાં કમચેતસેનાગ સેલન્સ

હોવાથી હવાના ફેરફાર સામે રક્ષણ કરે છે. હિંદુસ્થાનની ખાલી રેલવેના કામદારોમાં આ ઘડયાળો ઘણાં જાણીતાં છે. ઘણા ચોલાક માણસોના હાથથી રીપર કામ થાય છે.

હમારી કંપની થોડે વાજખી નફે સતોષ ખામતી હોવાથીજ હમારા ઘડીયાળો સસ્તાં છે. હમારા વેપારી લાવેો ફરકને અનુસરતા છે. સમજા વેપારીઓ પાસેથી મળી શકેશે.

માલેક—મનચેરજી કાવસજી દોરડી ઘડીયાળી.

રૂ. ૧૦૦ ઇનામ.

તાવની રામજીજી દવા.

આ દવાથી કોઈપણ જાતનો તાવ નો ઉતરે તો લીધેલા પૈસા ખાજા આપીશું. આ દવાથી ચોથીએ તાવ નથી ઉતરતા એમ સાબીત કરવારને રૂ. ૧૦૦ નું ઇનામ આપીશું. ગોળા ૫૬ ની ડબ્બીની કી. રૂ. ૧-૦-૦

શક્તિની દવા.

શક્તી જીવનમાં શક્તિ લાવવાનો ગુણ નથી એમ સાબીત કરવારને રૂ. ૧૦૦ ઇનામ મળશે. દરેક જાતની નબળાઈ દુર કરીને પુરુષત્વ વધારે છે. જઠારચાંદી અગર ખીખા શરણેથી કમી થયેલી શક્તિ વધારે છે. નામરદાસનાં દરદો અને નસાની નબળાઈ દુર કરે છે. ગોળા ૧૦ ની ડબ્બી ૧ ની કી. રૂ. ૨-૮-૦

૪ ધાતુ વિકાર—નામજી પુસ્તક બેઝ કાર્ટ મળવારને મફત મોકલવામાં આવશે.

શા. ગીરધરલાલ કદાનજી.

ગીરધર આયોધાસ.

દેડ ઓફીસ—પોળા, ગુજરાત.

આંચ ઓફીસ—મુંબઈ, મારહીટ

બીચીચાલ, બી. વજારસીદસની કું.

કાગળ પત્રનો વ્યવહાર દેડ ઓફીસે કરવો.

ગુલબદન ગુલ.

યાને

મહાન અકબરનો જમાનો.

(મોગલ શાહનશાહતની જહોજલાલીનો યાદગાર સરો.)

ગુલશન માટે ખાસ,

સખનાર—ભાગદ્યા.

(ગયા અંકથી આગુ.)

આગલાં પ્રકરણોનો હુકસાર.

કારમીરની નજદીક આવેલા હિમાલય પર્વતની બડીનાથની ટેકડીપર એક યોગી વસતો હતો તેને મળવા કારમીરના વડા વજીરનો ભેટો સીધરાજ અને તેનો શુર કહુસા નામનો જ્ઞાની બ્રાહ્મણ પર્વતો ઓળંગતા આવ્યા હતા. યોગી સાથે એક રાત રહી સીધરાજ, કહુસા સાથે આગ્રા ન્હા નિકલ્યો. રસ્તામાં તે યોગી માટે કહુસાને 'પ્રભતાં જ્યાયુ' કે કારમીરનો તે માછ રાજ નિદ્યુત હતો. આ રાજ સાથે તેના વારસ નાના બાઇએ બંદ કયું હતું પણ તેમાં તે બાઇ કેદ થયો હતો. રાજ્યમાં યાદ બખેડા થતાં શાંતિ માટે તે નાના બાઇને ફાંસીએ ચઢાવવાની જરૂર જણાઇ. રાજ બહીજ આનાકાની પછી કહુસા થયો, પણ તેને બાઇ તરફ એટલો બધો પ્યાર હતો કે બાઇને મારવા કરતાં તે પોતે ગુમ થઇ ગયો અને મંરથ પામવાની ખોટી અફવા ફેલાવી. આ થતાં નાના બાઇને કેદમાંથી મુક્ત કરી ગાદી આપવામાં આવી. સીધરાજનો વિચાર તેના કાકા તે અલ્હાબાદના સુબાની એક પરી દીકરી વેરે કરવામાં આવ્યો હતો.

આ સુદરીનું નામ હંદુમતી હતું. તે જનેનો મેળાપ ઘડિત હતો તેવામાં સીધરાજનો કાકો સાંભળી પોતાની સાથે સત્રીજને લઇ ગયો અને ત્યાં તેણે અકબરની દરબારમાં રહી સુધારા લેવા સમજાવ્યો કેમકે અકબર કારમીર છતવા માંગતો હતો. સીધરાજને આ વાત જમી નહિ પણ કાકાએ તેને સમજાવ્યો. તેવામાં તેમની મુલાકાતે યોગી ગોરખ આવ્યો. હંદુમતી સાથે તજાવર સીધરાજનો મેળાપ થતાં બંને એ એકબેકની તપાસ કરી. જમ્યાંના ન્હા નિર્દોષ રમતથી હંદુમતીએ સીધરાજના પ્રેમની પરિક્ષા કરી પણ તેમાં તે નિષ્ફળ ન્યો એવું ફજ મળવાથી તેણી નિરાશ થઇ બંનેએ હસીને તે વાત દુર કરી. રાતના સીધરાજે ગોરખ પોતાને તેના કન એકાએક સાથે ભેટાં તે લેણું શુચવાયો.

શાહ અકબરનો મેહેલ ભેટાં સીધરાજ છકક થઇ ગયો. સાંજે કહુસા અને સીધરાજે ફેઝી અને તેના અંગત મિત્ર મુબારકની મુલાકાત લીધી. તેમને ખાસ આવકાર આપવામાં આવ્યો. આ ચારે જણાએ એક મુળ ગપ્પાં માર્યાં. ફેઝીએ જણાવ્યું કે હજીમાં બાદશાહે તેને દરેક પર્ગનાં સીદાતાનાં રહસ્યવાનું એક ખાસ પુસ્તક તૈયાર કરવા ફરમાવ્યું હતું. સીધરાજે રાજ્યમાં આવતી એવકાઇ માટે સવાલ કરતાં ફેઝીએ તે હસી દાદી છતાં પડતાં કોઇની બાજતમાં જરૂર પડે તો સીધરાજને ફેઝી ને મુબારકે પોતાની આંગળે સર જોગ ચાલી આવવા જણાવ્યું. બીજે દિવસે સીધરાજ પોતાની નવી નોકરીપર ગયો. ત્યાં તે તુરત પોતાના વપ્તી અમલદારનો મળીતો થઇ ગયો. નોકરીપરથી બહારગામ નીકળતાં તેને એક દાસીએ આવી જણાવ્યું કે

તેણીની યોગ્યતા તે રાત્રે તેને મળવા માંગતી હતી. સીધરાજ ચોંકેા ને રાગમગ્ન. પણ તે દાસીએ તેને સીકવથી સીસામાં લેવાયો. સાલીબાગમાં ફરવા ગયો. ત્યાં એક ઝાડ નીચે આરામ લેતાં અકબરને તે મળ્યો. અકબરને તેણે ઓળખ્યો નહિ. તે તો 'તેને કોઈ મેદિા માણસ સમજ્યો. તેઓ વાતે વળગ્યા. અકબરને તે ગમી આગ્યો પણ વાત થતાં તેણે અકબરને લોભી બહેર કરતાં અકબર ઘેઘાઈ પડ્યો પણ સીધરાજે નિદોષપણે એવો તો સરસ પોતાનો બચાવ કર્યો કે અકબર ખુશ થઈ ગયો. તેરામાં અબદુલ કાદીર ત્યાં આગ્યો. એક દિ'કુને અકબરની નજીક જઈ તેણે બોલ્યો બાગીચમાં. સીધરાજ સાથે આ તરાર વધી પડતી નેતાં બાદશાહે સીધરાજને જવા કહ્યું ને અબદુલ કાદીર સાથે પોતે તરાર કરી. તરારની ગરમીમાં અબદુલ કાદીરે બહેર કીધું કે બાદશાહ સામે મુસલમાનો કાવતું કરી દહાડી મુકવા માંગતા હતા. તેમાં બાદશાહનો ઝાકરો સહીમ સામેલ થતાર હતો.

અકબરની મુલાકાતે કહુસા આગ્યો હતો. બંનેએ કારામીરની વાતો કરી અકબર ત્યાંની અંધાધુખી-ધી દીલગીર થયો ને તેની રેયતયર જરાખી ત્રાસ પડતાં લશ્કર સાથે ચડી આવવાની તેણે ધમકી આપી. કહુસાને અકબરે સીધરાજ સાથની મુલાકાત જણાવી ખુશ કીધો.

નેમેલે બખતે સીધરાજ તે સુ'દરીની મુલાકાતે ગયો. જેનું નામ શુભવંદન શુભ હતું. તેણીએ એવી સીકવથી કામ લઈ તેને સીસામાં લેવાયો કે તે પોતાનું બાન બુકી ગયો. તેણી કોઈ વેપારીની મહેરદાર હતી ને વેપાર અર્થે હિંદન જતાં યુગ થઈ ગયો હતો. આ કાગળ તેણીએ પોતાની સખી પર લખ્યો, જે આમાના ચોડાક આગેવાનોની બહીષ્કારી કારામીર જઈ લરાઈ હતી. તે સુ'દરીનો લલુકદાર ચહેરો નેતાંજ સીધરાજ કમુલ થયો ને કહુસા ખીન્ને દીવસે કારામીર જવા નીકળ્યો તેને તે કાગળ આપ્યો.

સીધરાજ પરવીઝ સાથે ફતેહપુર સીકી આગળ જવા નીકળ્યો કે જ્યાં માર્ગમાં તેણે એક દિ'કુ પડેલને ત્યાં લતરતાં અકબરે કેવી રીતે બેઠીવાડી આગાહ કરી તેના બૂદાબૂદા વર્ગો પારવા હતા તેની કિમત થી માહીતી મેળવી. આ પછી રાહેરમાં ફરતાં સીધરાજ ડુગી રેવીના મંદીરમાં ગયો. ત્યાંથી નીકળતાં યોગી ગેરબ તેને મળ્યો. યોગીએ તેને પોતાના પદમાં બેઠવા સમજાવ્યો પણ નાકમુલ થતાં તેને જાન જીવવાની ધમકી આપી તે ગેબ થઈ ગયો.

ખીન્ને દિવસે રાહી લશ્કરની વપાસ થઈ. ત્યાં સીધરાજે અકબરને ઓળખ્યો. અકબરે હસીને તેને આવકાર આપ્યો. ફેઝી એ સીધરાજને અકબર આગળ રજુ કર્યો. રાહે સીધરાજ સાથે છુટથી વાત કરી તેને સ્વતંત્ર સ્વભાવ જવાવવા તાકીદ કરી ફેઝી ગચરાયો પણ પાછળથી સીધરાજ સાથની અકબરની મુલાકાત જણતાં તેણે બહો ખુશ થઈ ગયો. ત્યાંથી બહાર નીકળતાં તેમને સહીમ મળ્યો. શાહબદાએ ફેઝીને તે સાંજ મરે આમત્રણ કહ્યું પણ અકબરને હકમ પહેલાં થયેલો દોવાથી તેણે ના પાડી. પરવીઝને કમન થતાં તેણે તે કહ્યું. સીધરાજને ઓળખાવતાં તેને પણ કમન થયું. સહીમનો મહેલ અજબ બેઠાંથી રાજાદરેમાં સીધરાજને જણાવ્યો. ત્યાં બેઠેલ એસઆરામ ને મોનમબદના ચિન્હો જણાવ્યાં. મેરેખી તે મંડળીમાં સીધરાજ પોતાના કાકા સાહુનાને આવતો જોઈ અજબ થયો. ખરઆકવત પછી સાહુનાએ તેને અબદુલ કાદીર સાથે ઓળખાવ્યો પણ જનને મેલપ થયેલો જણી તે ખુશ થયો. સાહુનાએ પોતાના મિત્રોમાં હરે અકબર સામે હેર રેલવા માંડ્યું ને અર્થનો અનર્થ કરી અકબર ને નવો ધર્મ દિવકારે તો તેની સામે થવા દિ'કુ, મુસલમાનોને લશ્કરમાં આ પછી મેળાવરામાં ગાનારા આવતાં વાન બંધ પડી ને ફી કોઈ દારની મનદ થાજવા સાથે ગાનવાનની ગમવમાં પડ્યા જાણીતી ગાનારી રંભાએ ખાસ ગાયનો આઈ જવાનો દીઠ બાગબાગ કીધો.

રવાના આપેના વખલામાં, તે પછી સારાંજો દોર ચાલતાં આપી મીનદસ મસ્ત થઈ અને બધા ચક્રુર થઈ એવે પડયા ત્યારેજ સાહુના પોતાના સતીબને લઈ બંદાર પડયો. ગુલબદન ગુલનર સુલામત હતે સીધરાજે ચાહુ લેવા માંડી. તે ગોયા તેણીને ગુલામ બની ગયો. તે સ્ત્રીએ વણીજ ચાકાકીને કુનેહથી તેને બોલે. તો મોમ સમાન કરી દીયો. કે તેણે નીમકદરામી કરવા કણ્ણી ને અગાધ પાપી ખારને ખાતર તેણે પોતાના બળવંત ને નિદોષ ખાર દીધામાંથી ખુચ્ચી કાઢયો. આખરે ગુલામગીરીના ખત સાથે તેની મોંઘણી બર આવી.

અકબર સામેનાં કાવરામાં સહીમનો હાથ છે એવું જણતાં સહીમને આગ્રામાં રહેવું બારે પડી ગયું. પંકજરતી ઇસ્લા બદલે હુકમનુસાર તેને અલ્હાબાદ જઈ રહેવાનું ફરમાન થયું. ત્યાંનો સુબો તેના પ્રપંચમાં પ્રગત્યનો દોવાયો આ ફેરફાર સહીમને ઘો કેવો સમાન થઈ પડયો. અલ્હાબાદ આવતાં સાહુનાને ત્યાં તેની પૈદી ઇન્દુમતિ સાથે તેને મેળાપ થયો કે જે અપ્સરા ભેતાં સહીમ ગોયા દીવાનો થઈ ગયો. આ પછી સાહુના નાની ગોરબને સહીમ પ્રપંચ રચવા બેઠા. સહીમ પોતાની સિયનિનો ખોલાસો કરવા પછી સાહુનાએ ખોલાસો ર્યો. સીધરાજ ખામે સવાલ થતાં તેને કેવી રીતે વરા કરવામાં આવ્યો હતો તે જણાવવામાં આવ્યું ત્યાં કારમીરના પત્રો કેમ ગયા દતા તે જણતાં બધા હેરાત થયા. આ પછી ગોરબ થોગીએ પોતાનો ખોલાસો કર્યો.

પ્રકરણ આઠ.

અમનો ગુલામ.

‘અન્નીતજ’ તે થોગી જે અત્યાર સુધી હાંત ચુપડીદીમાં બધું સાંભળતો હતો તે હસીને મોઢ્યો. ‘હું’ પોતે કાંઈ આજસુ થઈ રહ્યો નથી. જોને મેં તો ખુલ્લું કહ્યું ત્યારે તમારે ગળે તે ન કિત્યું હતું, પણ તે છતાં તમે જાણી અજબ ધંધો કે સાહનશાહના મહેલમાં મેં કાંઈ એકલો પગપેતારો કર્યો નથી પણ તેમના અંગત ખાનગી ઓરડાઓમાં પણ આ અદના પગથાં શરી આન્માં છે. પોતાના સંબંધના જૂઠા જૂઠા ધર્યો બને તેમની શીકસુશી જાણવા તેઓ કેટલા બધા દેહકંડિત છે તે તો આપણુ સર્વે જાણ્યે છીએ. આ કારણે પુરાતના યોગશાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરવાનો તેમણે વિચાર રાખ્યો છે કે જે શાસ્ત્ર જાણે તેમણે ધર્મ વાંચ્યું હતું, પણ તે જાણે દેહી કે કણસા તેમને જરાએ આગળ વધારી શક્યા નથી. મારા ચોક્કસ વિશ્વાસ મારફતે યોગશાસ્ત્રના ગુલ કાયદાઓમાં હું અતિ બચો. રચિયુ હું એવી વાત બાદશાહના કાનો પર નખાવી. આ ખજાર મળ્યા પછી ત્રીજે દીનવે મને દરખાસ્તમાં હાજર ચવાનું આમંત્રણ થયું ને

અકબરે ખાનગી ઓરડામાં મારી પાસેથી એકામચિંતનનું પહેલું શિક્ષણ લીધું. આ મન પરના અસાધારણ કાણુથી ખાકી માણસ ઇસ્વરના ધાડા સંપંધમાં આવી તે પોતાના વિચારો હજારો માઇલ સુધી દુર મોકલી શકે છે પો પોતાની મરજ મુજબનો આધાર લઈ શકે છે. તો પોતાને હવા કરતાં હલકો બનાવી અદ્રશ્ય કરી શકે છે. મારાં વિવેચનને ટેકો આપી બાદશાહની પહેલેથીજ સંપૂર્ણ ખાતરી કરવા હું મારી સાથે મારો એક ચેતો લઈ ગયો હતો જે જાદુ તોગજ હાથચાલાકીમાં ધણેજ ઉત્તાદ છે. તેની પાસે મેં એક એવો નજરબંધીનો ખેત્ર કરાવ્યો કે અકબર વડીક અંબપત્નીમાં ડંગ થઈ ગયો. તે મારો ચેતો એક લાકડાના એક નીચાં સુત્ર પર બેઠો કે જેને ચાલવાની લાકડી જેવા વાંદા દોડાની વાંસની લાકડી વગગાડેલી હતી. ત્યાર પછી તેની સામે સુદેહ લુગડું ધરવામાં આવતાં તે સદંતર દંકાઈ ગયો. બ્યારે લુગડું ઉચકવામાં આવ્યું ત્યારે તે અદર કવામાં બેઠેલો જણાયો. તે લાકડાના સુલેથી જેએક ડુંદની ઉંચાઈએ હતો. તેનો લાંબો કરેલો હાથ સુત્ર સાથે બાંધેલી લાકડીપર ટેકવેલો હતો. તે ખરેખર હેરાતમયું

પ્રાકૃત હવું અને જોનારને દંગ કરે તેમાં કશી નવાઈ ન હતી. મને જ્યારે દુરસદ મળશે ત્યારે હું તે તમો સમક્ષ પહોંચી જતાવીશ. આ મારે માટે પૂરતું થયું. અકબર અબળપણીમાં ગરકાવ થવા સાથે હમારા મહાન બેકામાં શરીરક થવા ઘણીજ ઇતિહાસી તત્ત્વ થયો. અલગત તમો સમગ્ર તો ગયા હશેજ કે ખાસ જરૂરયાત સિવાય મેં તેને વધુ જાળવ જણાવવા હીનીજ નથી કે જ્યેની તેની જગ્યાસાં ચાલુ ઉશ્કેરાયલી રહે. હવે મને કોઈપણ વખતે, મારી મરજી પડે ત્યારે અકબરના ખાનગી ઓરડાઓમાં કે તેના જનાના વરીકમાં જવાની છૂટ પરવાનગી મળી છે. અલગત આ છૂટનો હું બહુજ ઓછો લાભ લઉં છું. પણ હાલ તેમ ખાસ દરે હું. તમો એટલું તો ક્યુલ-શોજ કે આ સૌથી સરસ છે. આ ઉપરાંત મારા ચેકાઓ મારફતે હું ઘણી અગત્યની ખજારો આપણી જાળવ વિષેની જાણું છું. અકબરના મહેલને ખાનગી ઓરડાઓમાં મારા ચેકાઓ ઉમરાઈ નાં છે જેઓ દરેક ખજાર ખાસ ચુપ-છીપીમાં મેળવે છે. આ ચેકાઓથી અકબર જરાં એ દરતો નથી કેમકે તે તો તેમને આત્મચાનીઓ સમગ્ર આ દુન્યાને યોગ્ય ગણ્યો નથી. આ ઉપા-યોગી બધા મિત્રો સહીમ અને સાહુના તમે જે જે ખજારો મેળવી શકો છો તે તે કરતાં વધુ હું મેળવી શકું છું. જ્યાં તમોને હાર ખાવાનો વખત આવે ત્યાં મારા જમણે તમારું કામ ઉપાડી લેવા તૈયાર છે.

‘ખરૂં પૂછવે તો હમો ખરૂં જાણ્યો કયુ હ્યે હીએ કે તમો પોતે મોટા જાદુગર છો; પણ બધા, જરા જણાવશે કે જે સેવા તમો હમો માટે કરો છો તેના બદલા માટે તમો ચાની આચા કરો છો ? આપણે જાણ્યો હીએ કે સાહુ-ના સાહેબે એરી કંઈ દર્શાવી છે કે હમારી સત્તા થતાં તેમને કાશમીરના રાજા નેમવા. અલ-ખન બધું સરગ આસ્થું જશે તો આમ થવામાં

કશી અડચણ આવશે નહીં. હું માતું છું કે સેવાનો બદલો મળવોજ જોઈએ. મુશ્કેલ સેવા લેવાનું કામ મને ગમતું નથી. હવે તમે મને તમારી કંઈ જણાવો. બીજી બધી જાણતો પર આ-પણું સંપ્રદાયો ઉતરે તે પહેલાં દરેક ચરતોનો ફરજો થઈ જવાની જરૂર છે.’

‘મહાન સાહનશાહ !’ ગોરખ નમ્રતાથી બોલ્યો. ‘મારી કાંઈ બેઅબી થતી હોય તો માફ કરશો પણ હું તો બલિષ્ઠનો ખ્યાલ ગણી-નેજ વાત કર છું. ‘હું’ તમો પાસેથી કયુએ માંગતો નથી તેથી તમોને બારે અબળપણી સાંગી છે ને ? કીક ત્યારે તમારી વમાસયુ સહેલી કરવા ની હું ગોઠવણ કરીશ. સવાસનો જવાબ ન આપતાં હું તમોને સવાલ કરીશ કે તમોને પોતા-ને શું જોઈએ છે ? કોઈપણ કહી શકે કે માણસની અભિલાષાઓ જે હવે જન્મ શકે છે તે હવે તમો પુગી ગયા છો. તમારી પાસે પુષ્કળ ખજાનો, રહેવાને મહેલો, મજાદ ભોગવવાને સુંદર સ્ત્રીઓ, રંગીલા મિત્રો ને આનંદી સાથીઓ સાથે સરસમાં સરસ પીવાના દાર છે. આ બધામાં ને આખા દુન્યાના સાહનશાહથી આપનો દરજ્જો બીજો છે ને તેમની પછી તમોજ ગાદીએ આવવાની વકા છે. આટલા બધા વૈભવ છતાં તમારા કાળા, મુરકેલ અને આફત જનક પ્રપંચો માટે તમોને હમારી તેમજ તમારા નોકરોની મદદ લેવાની જરૂર પડે છે. કાં બધા ? કેમકે તમો હવેથી રાજ્ય કરવા માંગો છો ને તમારી અધીરાઈ તમા-રા પીતા મુર્દર પામી રાજ્ય ગાદી ખાલી કરે ત્યાં સુધી તમોને યોજનાં અટકાવે છે. જે હું માણું છું તેજ તમો પણ માંગો છો ને તે રાજ્ય કરવાની વાત છે. અલગત આજે તમો દર્યાપર પણ રાજ્ય કરી ચૂક્યા નથી છતાં હું તો અત્યાર આગમ જની તૈરી સત્તા ભોગવું છું. બીજાક મારી તે સત્તા વધુ બોહળા ને જાળવાન કરવાની હું દરેક તક સાંધતો રહું છું. મારી હેત્રી આંગળી હંચકાતો

હજારો માણસો એક સંવાલ પૂજ્યાવિના કે અથ-
 હ્યા વિના કુન્યાના મહાન શાહેનશાહ સામે
 લડકર કિયું કરવા, જરૂર પડે ત્યારે, એક પગે
 તૈયાર છે. હું એક ગરીબ, અવાન પુત્રી છું.
 મને ધણુઓ ધિકારે છે પણ મારામાં એવી
 ઉત્તમ શક્તિ છે કે જે શક્તિ આગળ આટલી
 બધી તમારી મોટાઇ કે હુમ્મત કશાં લેખામાં
 પણ નથી. આ બધા ત્યારે મને શક્તિને આધારે
 તોમે ચતા હશે તેના તમેને વિચાર થતો હશેજ.
 આ તે છે કે જેને ધર્મીયં અનુનની શક્તિ કહે છે
 કે જે સામે કાંઈ પણ બીજા થઈ શકતિ નથી, કે
 જેથી માન યુસ્ત થઈ જઈ ધુમ્મઝા મરવા સુધે છે
 એટલે તે માણસ એક હાલતાંચાલતાં પૂતળાં શિવાય
 વધુ શક્તિવાળું રહી શકતું નથી. મારી મરજી
 ખેડે તેના તરફ, પછી તે તમે હોય કે કાંઈ બીજા
 હોય તોએ તે મારા એકાદ બે ચેલાની નજરે
 પડતાં મહાન અસતિથી દુર્ગા માટે નવા બોમની
 જરૂર છે એવી ખબર ચોમેર પ્રસરી જઈ તે
 બોગ અપાયા વિના રહેજ નહિ. હમારે ત્યાં
 ઉંચા દરજ્જાના માણસોના બોગ ખાસ કરીને
 બાપુશાથી અર્ધનામાં આવે છે. એક બારગી
 એમ ધારે કે તે પસંદ કરેલા બોગને આગમન-
 થી હમારી ખબર મળે છે તો એ તેનો દશો
 મુજકો નથી. તે બલેને ધુમ્મઝા મુજબના ઉપાયે
 લઈ રહી પોતાના નોકરોને સીપાહોમાં વિંટળાઈ
 રહે પણ તે હમારા સપાટામાંથી દહી-દહીબી
 થયતોજ નથી; કેમકે જેમના પર તે વિશ્વાસ
 રાખી રહે તે મારા પોતાના માનીતા ચેલાઓ
 હોય છે. જરાબર તક મળતાં રાત્રીને વખતે, ચક્ર
 ન પડે તેવી રીતે તેનાં ગળાં આસપાસ હમારી
 દોરી ફરી વળે છે ને તે બૂમ પાડે તો પહેલાં
 તો શુંગળાઈને મરજી પામે છે ને દુર્ગાદેવીને તેનો
 બોગ કાંઈ નિશાન સાથે ધરવામાં આવે છે. અ-
 લખત કાંઈ કાંઈ વાર પુત્રી અંચાનક સપડાઈ
 જવા પામે છે પણ તે વેળા તેને પકડનારાઓ

સાંપ પકડતા હોય તેમ ગમરાઈને હડી નાંધે છે
 કેમકે તેનું સદંતર લીધું ને ચક્રચક્રતું શરીર તે-
 મના હાથોમાં સહેલ સરકી જઈ અધિકારમાં
 જેમ તે ચુપકીદીમાં આવ્યું હતું તેમ બરાબ નાંધ
 છે. પણ ધારે કે મહા પુરુષ બન્યું... મારા કંગ
 ચેલાઓમાંનો એકાદો સપડાયો તો તેની શી શીક-
 ર છે કે તે તો જાણે છે કે સર્વોત્તમ શક્તિમાં મસ્ત
 થવાથી પોતાની ફરજ બળવી ચાલ્યો નાંધે છે
 કેમકે જે કરવા તે નિષ્ફળ ગયો હતો તે પાર
 પાડવા તેની જગ્યા લેવા બીજા હજારો તૈયારજ છે
 એટલે છેવટની ફતેહ તો તેમનીને તેમનીજ છે !”
 તે યોગી હવે દમ ખાવા એક પગ ચોખ્ખો પણ
 તેના સાંભળનારાઓમાંના એકે પણ પોતાનાં હોંઠ
 ખુલ્લા નહિ. સાંજના જે આ જાતની રિચિત્ર
 વિશ્વાસ પૂર્વક વાતોથી અજાણ્ય હતો નહિ તે
 બેદરકારપણે બધું સાંભળતો બેઠો. તેને વચ્ચે
 બોલવાની જરાએ જરૂર જણાઈ નહિ. સલીમ
 બે કે ધણેા દિમતવાનને લડાયક હતો તે છતાં
 તે આ યોગીના શબ્દોથી કાંઈકે કુર્બા પડી
 પોતાના મિત્રોમાં ગરકાવ થઈ ગયો ને યોગીને
 ફક્ત ટગર ટગર ટીકવા લાગ્યો.

‘એટલે હું પણ મારી રીતે રાત્રીય કરું છું’
 ગોરબે પોતાનું અધુરું સંભાળ્યું આગળ ચલા-
 વ્યું. ‘જેઓ મારા માર્ગમાં આડે આવે છે તેમને
 હું મારા રસ્તામાંથી કાંઈપણ શક. પમાડ્યા વગર
 હમેશા માટે દુર કરું છું તેમજ જેઓ મારી શક્તિ
 જાણે છે તેઓ મારાથી હમેશાં ડરે છે અને તે
 પછી શ્રીમંત હોય કે ગરીબ, ઉંચ દરજ્જાના કે
 દલકા દરજ્જાના તો એ તે મારા હુકમોને આધ-
 ળાની પેઠે માન આપે છે. અને શું તમે એમ
 નથી માનતા કે આવી જાતની સત્તા ધરાવવાની
 બોજ તમારી પોતાની ધારેલી બોજના જેવીજ
 છે ? જે લોકો આપણી તરફ તુલકાર ખતાવી
 આપણને હલકા ગણવાની કોશિશ કરે છે તેમની
 છાંદગી, તેમનાં કાર્યો તથા તેમની રહેણી કર-

હીના આધાર ખુદ આપણા પરજ રહે છે ત્યારે શું તમોને અન્ય ઉલટ આવે નહિ ? મારા આ વિચારને મળતા ધણીકો છે. દૂર દૂરના મુલકોમાં એવા ધણા માનીઓ અને યોગીઓ છે કે જેઓ મુપકીદીમાં રાજ્ય ચલાવી દુન્યાના સૌથી નામાંકિત શાહનશાહેની સંસ્કારમાં ખીરાજે છે. ધણીકવાર આઝા ને ખીજાં શહેરોમાં હું પશ્ચિમના મુલકોમાંથી આવેલા શહેરીઓને મળ્યો છું. તેઓ હાં લોકોને વટળાવી પોતાનો પંથ ચાલુ કરવાની મુશ્કેલી રાખે છે. તેમના ધર્મમાં વટળા જતાર છું એવા ટોંગ કરીને મેં તેમની ખરી નેમ જાણી લીધી છે. તેમના 'સિધ્ધાંતો ને મૂળતત્ત્વો જેતાં મારી સંપૂર્ણ ખાતરી થઈ છે કે એકજ ધર્મવરને આપણુ દરેક જણ પુણ્યે છીએ; જે કે તેને પુનવાના સૌ જ્ઞાના માર્ગો જુદા છે. કોઈ સધિ મારે, કોઈ સુરુઆતે તો. કોઈ લાંબા અથવા ખડગ મહેલને ખાતગી; એરડા મેળવતી વાતો કરે છે. ઉમરાઈ જાય છે જેઓ દરેક ખેડે. માટે જુદાજ હીદોમાં મેળવે છે. આ ચેત્તાઓથી જી શુંગળાવી એ હરતો નથી કેમકે તે તો તેમને આત્મચક્રે છે. સમજ આ દુન્યાને યોગ્ય ગણતો નથી. આગ્રે. જે યોથી બજા મિત્રો; સલીમ અને સાહુના 'માં ને ને ખજારો મેળવી ચકા છે તે તે કરતાં ઓ હું મેળવી ચકું છું. જ્યાં તમોને હાર ખાવાના વખત આવે ત્યાં મારા જમુસો તમારું કાચે ઉપાડી લેવા તેમાર છે.'

'ખર' પૂછવે તો હમો ખરાં જગરથી કણુ હો છીએ કે તમો પોતે મોટા જાદુગર છો; પણ બજા, જરા જાણવરો કે જે સેવા તમો હમો માટે કરો છો તેના બદલા માટે તમો ચાની આશા કરો છો ? આપણે જલ્દી છીએ કે સાહુના સાનેએ એવી મુશ્કેલી દર્શાવી છે કે હમારી સત્તા ચતાં તેમને કાશ્મીરના રાજા તેમવા. અલખન ખાનુ સરજ આપણું જરો તો આમ થવામાં

તે યોગી હસી પડ્યો. 'હું' ધાર' છ' તે ધીમેથી બોલ્યો 'કે' આપ નામવર હાલ શા વિચારો કરો છો તે સહેજે કદપાય તેમ છે. તમારા વિચાર મુજબ મારા જેવો મદદગાર તમોને પાછો જાથી જોખમ બરો થઈ પડે તેમ છે એટલે તમારા અંતરમાં સત્યાં થયો છે કે તેને હાલમાં દુકડેથી જ દાંબવામાં કાયદો છે કે નહિ. તમારો વિચાર જલ્દી બંધો છે. યાદ રાખજો કે સીંહના શુદ્ધમાં મેં મારું ડોકું ખોલ્યું છે તે કાંઈ કરકાવી નાખવા નહિ. તે સક્ષાત્ત કેમ કાઢવું તેના દરેક ઉપાય આગમજથીજ મેં યોજેલા છે. મારા જમુસો સામેનાં પહાડી મંદીરમાં મારી રાહ જેતા ખેડેલા છે. સહવાર પડતાં હું જે તેમની આગળ ને જઈશ તો દુર્ગા દેવીના માનિતા ભક્તનાં પુન માટે ટ્યાં ટ્યાં બે મુંદર માથાંઓ ભોગ તરીકે જોઈશો તેથી તેઓ જાણીતા થશે ને ગમે તે ભોગે પોતાની ધારેલી નેમ જાળ લાવશે.

'તારી હમેશની ઉડાપણુ બરી રીતે તે' આગમજથી જોડેવણુ કરી છે.' સલીમો હવે જ્યાં જોલી. 'પણુ બજા ગોરખ, તારું આ ઉડાપણુ કેવળ નકામું હતું. હમોને ધણી બાજતમાં તારી મદદની જરૂર છે તો શા માટે કાચે કરીને તે સેવા મળતી હું અટકાવું ? હું' ધાર' છ' તેમ આપણે મૂળ બાજતથી ધણા વેગળા ગયા છીએ. એકજ બાજતથી હું ધણો રાંકાશીળ છું અને તે એક સાહુના તમારા બાઈ તે કાશ્મીરના વડા વહુર કેવી રીતે કામ લેશે? શું તેઓ આપણી તરફેણમાં ચાંચરો ? મા શું તેઓ આપણને ધન્ય કરી શકે શું ચકિત ધરાવે છે ?'

'મને તે બાજેની ખાસ ખાસ્તી છે' સાહુના વાતને જાણ્યાં. 'તેઓ હાલના રાજાની તરફ વાતો છોડે તેમ નથી અને જે તે મરણ પામે કરી એ આપણો તરફ આવવાને બદલે અકબર જાવું. દરરો. આપણી તરફથી દેશને ગુદશાન પધુ મારામારી સિવાય ખીજું કશું મળનાર સી એમ તેઓ સમજે છે.'

‘તેમજ છે તો પછી હમેને તેને સોંપી દ્યો’
‘એટલે તું શું કહેવા માગે છે ?’

‘સવાસ પૂજાની જરૂર નથી. હું કહું છું કે તેને હમારે હસ્તક સોંપી દા તો બહુ જલદીથી તમારા માંગમાં ખુલેતો આ કાટો હમે દુર કરી શું. આ સાથે બીજી તૈથી આગત્યની બીના તમે લોકો બુઝી જતા લાગો છો. મને માનવાને દરેક કારણ છે કે કાશ્મીરનો એકે તૈથી મહાન પુરુષ જે વર્ગો થયાંતો ગુજર પામેલો છે તે જીવતો છે. તે જો પાછો પોતાના વતનમાં ફરે તો આપણી દરેક સુકિતઓ જાળીન દોસ્ત ક્યાં વગર રહેજ નહિ.’

‘કેવી રીતે ? કેમ ?’ સલીમે કાંઈક દેખતાં અસ્પષ્ટપણે સવાસ ક્યો. ‘તું એમ તો નહિ કહેના માંગતો કે—’

‘હા, જેનો તમે વિચાર કરો છે તે ગારેજ હું કહું છું. નંદી ગુપ્ત જીવતો છે.’

‘નંદી ગુપ્ત જીવતો ! કદીબી અને નાહ !’

‘નહિ, બનવાનું કારણ શું ? તેના મરણ વિશેની કાંઈ ખાતરી ભરી બાતથી કોઈને બી મળી છે ? આપણે એટલુંજ જાણ્યે છીએ કે તે એક એક શુભ યજ્ઞ ગયો હતો અને ત્યાર પછી કાંઈ બી દીવસ તેની ધન નસલ મળી ન હતી. ચોટુંક પરજ મને જણાવ્યું છે કે હિમાલય પર્વતની ખડીનાથની ટેકડી પર એક યોગી વસે છે જેના દેખાવનું વર્ણન આખાદ નંદીગુપ્તને મળતું છે. આ યોગીની મુલાકાતે કહુસાને તારો ભરીએ સીધરાજ ક્યાં આવતાં પહેલાં જઈ આવ્યા હતા.’

‘એ ખબર તો બહા, મહા પુરી છે’ સલીમે ગંભીર અવાજે જણાવ્યું.

‘તમે શાંત રહો !’ ગોરખ દર્યો. ‘મને મળી કે મેં તુરતજ મારા જાનસોને પાકી-તરીમી લઈ આવવા ખાસ રવાના કર્યો છે. જો મારો શક ખસે પડશે તો” ત્યાં તેણે હાથો વતી

ફાસાની ઇશારત કરી કહ્યું—‘દુર્ગા માતા પોતાને મળતાં ભોગોમાં એકનો વધારો થયેલો જોઈ બહુ ખુશી થશે. બેબદખી ગાફ છે, મારા રક્ષકો આગળ જવાનો મારો વખત થયો છે અને આપ નામવર મને દરગુજર કરશો તો હું હવડાંજ રજા લઉંશ !’

સલીમે ડોકું નમાવી હા પાડી અને અંતરમાં એવું આહુયું કે તે યોગી હવે ફરીથી તે કિલ્લામાં પોતાનો પગ મુકે નહિતો સાફ. હાલ તુરત તો આ પ્રપંચી ત્રગડી આ પ્રમાણે ગસતે-હત કરી છૂટી પડી.

તે પહેલા દીવસની આમદ પછી દરેરાજ મોગ મજાહને ગમતના અવાજે બાગમાં ફરતાં કિલ્લાની પેલી બાજુએથી આવતા ઇન્દુમતિના કાનોપર અચરંસા લાગ્યા-રાત્રે થતી બસુકદાર શેરની તથા ચંદ્રે જાતે જાવના ઠાંકથી બાદ-ચાહી દોર દમામ ખુલ્લો જણાતો હતો. તે કિલ્લા માં હિંદુસ્થાનનો ભવિષ્યનો શાહનશાહ પોતાના જવાજ રંગીલા દોસ્તો ને કંચનીઓ સાથે દીવસની થાક ઉઠારતો હતો અને તેના પોતાના લોભે જે મોટી જાનજ તેને માથે વિંટાળી હતી તેની અડચણે ધડીમર માટે તે બૂઝી જતો હતો. ઘણીવાર ઇન્દુમતિના વિશ્વાસ દારતી નીપુનીકા નોકરોમાં લેખાઈ જઈ ત્યાંની ચહેલ મહેલ જોઈ આવતી અને ત્યાંની હજીકત પોતાની શેડાણી આગળ જાહેર કરતી હતી, જે સાંભળતાંજ તે નિર્જીવ ગાલોપર રવાસ ચડી આવતો ને તેણીને નોકરને કોઈ આગળ ક્યું એ બોલવાની મનાઈ કરી પડતી હતી. શું ત્યારે આઝા ખાતે આવી સ્વચ્છંદી મગ્નહમાં સીધરાજ પહોં પોતાનો વખત જાણતો હતો કે ? યા ખુદ ! સલીમ જે આવી મહાન શાહનશાહતનો ભવિષ્યનો રાજા, અગ્રણીત પ્રજાનો ધર્મ આપ તે કેવા ખાડામાં ગળડી પડ્યો હતો ! શું તેના ઉંચ દરજ્જાએ તેને હેક નાશ ની ખીણમાંજ ત્યારે ગડબડાવી પાડ્યો હતો કે ?

તે છતાં બ્યારે પણ ઇન્દુમતિ સત્તીમને મળ-
તી ત્યારે ત્યારે તેણીને તેને ધિક્કારવાનું કશું કારણ
મળતું નહતું. સાહુનાની યુક્તિથી આ મુલાકાતો
તેની હાજરીમાં વારે ધડીએ થતી હતી. બ્યારે તે
તેણીની સાથે વાતો કરતો ત્યારે ધણાજ માન
અને અદ્ય અદાથી બોલતો હતો. સહજ પણ છૂટ
લીધા વિના તે તેણીને એટલું બધું માન આપતો
હતો કે શાહનશાહતની સાથી વડી બાનુ વરીક
તેથી અદેખી થયા વિના રહેજ નહિ—જે કાંઈ તે
બોલતો તેમાં કોઈથી જાતની હદ બહારની
વખાણ કે જુદી-સાચી અદ્ય જણાતી નહતી.
તેના રાખો તદ્દન સાદા, કુદરતી ને સાધારણ હતા.
તે વાતોથી તેણીનું મન અજળ રંજન કરતો
હતો. ખેડાળાં માનને લીધે તે દરેક ખાજતને
અનંદો દત્તમાફ આપી પોતે હસી ખીચ્યોને
હસાવતો હતો.

‘અહા, ભગવાન !’ તેણીએ પોતાના મન-
યા વિચાર્યું. ‘એઓ પોતાની ધરવરી બક્ષેસોને
રૂડો ઉપયોગ કરે અને એમના પુલ્ક પિતાજીએ
પોતાની પવિત્ર દરજ અને કાર્યમાં બેસાડેલા
રૂડા દાખલાનું અનુકરણ કરે તો એઓ ધણાજ
મહાન થયા વિના રહે નહિ.’

એક સાંજે હમેશ મુજબ વિચારના વખત-
માં વિંટલાપડી ઇન્દુમતિ પોતાના બાગમાંની
એક એકાંત બેઠક પર બેઠી હતી તેવામાં તેણીની
બારે અજબથી વચ્ચે દિક્કાની પેડી બાલુ
એથી કોઇ પણ જાતના હસવા મંદસ્તરીના ભવા-
ન સંભળાયા નહિ કે તેમનીનો અગમગાઠ જ-
ણાયો નહિ. ફક્ત ઠંડો પવન અગીયાના મુગધી
ફુઓમાં થઇ મુગધ ફેલાવતો ફુંકતો હતો. ત્યાં
ઉત્તમમાં ઉત્તમ યાંત્ર પ્રસરી રહેલી હતી. એકા-
એક કોઇ પગલાંનો અવાજ તેણીના કાનોપર
પડ્યો. તે તરફ નજર કરતાં તેણીએ એક રાખસ-
ના આકારને તે બેઠક કે જેપર તેણી બેઠી હતી

તે તરફ આવતાં જોયો. ભયથી કુણ તેણી
છબી પણ તેણીની બારે અજબથી વચ્ચે તેણીએ
તે આવનારને શાહનશા સલીમ તરીકેજ ઓળ-
ખ્યો કે જેણે આવતાં સમેત તેણીને બારે માન-
થી નમન કર્યું.

‘મને માફ કર, ઓ બંલી બાનુ’ તે
બોલ્યો. ‘હું તો અજાણ્ય હતો પણ તમોને જો
મારી આમદથી કશીખી અડચણ થઇ હોય તો
જણાવશો. હું સાંજની સલામ કરી લાંબી માર્ગ
ખાટી શરીર દુર ઉંચકી જમશ !’

‘તેમ કરવાની કશી જરૂર નથી’ ઇન્દુમતિ
શીકું હસીને બોલી ‘મને કોઇ પણ જાતની
અડચણ થઇજ નથી; અલગત મને અજાણ્ય
વધુ લાગી તો છેજ. હું તો ધારતી હતી કે
એકાંતપણે દરવા હરવા કરતાં ખીજ જાતની મોજ
મળાજે ગમતોમાં આપ નામદર આપની સાંજ
પસાર કરવા વધુ આતુર છો !’

‘એમ હતું ખર’ સલીમે ગંભીરપણે જ-
ણાવ્યું. ‘અને તે મારે મને હપકો આપવો
જરૂરી છે. જે જગ્યા એમને આશરો આપ્યો છે
તે જગ્યા તરફ મારે હંજ વધુ માન જતાવવાની
જરૂર હતી પણ હવે તે ધોળામુલાં દુધપર વિલાપ
શા-કામને ? બવિધ્યમાં આ જાતની મોજ
મળાહતો એક રાખ વટીક તમારા કાનપર આવી
અચડશે નહિ અને તમારી મીઠી ઉંઘમાં ખસલ
કરશે નહિ !’

ઇન્દુમતિ તે સાંભળતાં બહુ વિચારમાં પડી.
તે શા મારે આ એકાર કરતો હતો ? તેનામાં
આ એમિતો ફેરફાર થવાનું કારણ શું હતું ?

‘મારામાં સાથી મોટો ફેરફાર થઇ ગયો
છે’ સલીમે હવે બોલસો કરતાં જણાવ્યું. ‘જો
કે વખત બહુ દુઃખ હતો પણ થયેલો ફેરફાર બહુજ
મોટો છે. આજ મુઠ્ઠી દુઃખ-માર્ગ સાંભળ ને મારા-
થી કર ના હું બધું કશીચ-હું મોજ મળાહતો

ખાતરજ નાણે જીવતો હતો. હું દારૂડયો ને લ'પ-
ટી હતો. હું કયું તારાથી છુપાવીશ નહિ. પણ
તે બધું મેં મારાથી દુર કયું છે. મેં મારી આ-
ગલી જીંદગીને છેલ્લી સલામ કરી છે અને આ-
જનો સલીમ તે ગઈ કાલના સલીમ કરતાં તદન
બુદ્ધિજ માણસ છે. આ પછી હું ફક્ત કીર્તિને
મારી ફરજને ખાતર મારો દમ લઇશ અને જે
અગણિત પ્રેમ મારા કાથુમાં આવનાર છે તેના
સુખમાં દીલોગની બરો બામ લઇશ. હું મારી
દરેક લોભી યોગના ને પાપી વાસનાઓને આજથી
તરફ કરીશ અને આજસુધી જે ખોટી મળકમાં
ખરી મળક મેળવવાની તજવીજ કરવા છતાં
તે ન મળ્યા હતી તે છોડી દઇશ અને નિર્દોષ ને
બધી મળકમાં મારું મન રોડીશ. આ બધું જે
મારી એકજ ઇચ્છા મંજુર થાય તો કરવા ખરાં
મને તૈયાર છું. આ ઇચ્છા પર મારાં સુખનો,
મારાં ભવિષ્ય અને ધણું કરીને મારાં મોટાં
રાજ્યનો પણ આધાર છે અને તે બર લાવવાનો
મુખ્ય આધાર તારાપર છે !

હું તમોને સમજી શકતી નથી, મારા
નામવર 'ઇન્દુમતિ ગમરાઇને ખોલી, જો કે તે
યું કહેવા માંગતો હતો તેતો તેણી સમજી ગઈ
હતી. કઇ સ્ત્રી બાવા રાખે સમજી શકતી નથી ?

ન્યારે હું તને મારામાં યથેલા આ ઝો-
ચીંતા ફેરફારની પૂરી વિગત કહીશ ત્યારે તું મને
સમજી શકશે' તેણે શીકું હસીને જણાવ્યું.
'પણ તું તું મારા-ભોલવાપરથી સમજી શકતી
નથી કે હવેથી મારે માટે આખી દુનિયામાં તું
એકલી એકજ છે. આ વાતમાં એક જરા પણ
સંકરાધાત નથી' તેણે હવે કાંઈક વધું ઉલટમંદ
થતાં પણ ધણીજ અદગથી બોલતાં જણાવ્યું.
'જે ધડીએ મેં તને પહેલપહેલી જોઈ હતી
ત્યારથી ખસ મને ખતરો થતો હતો કે મારા
નસીબમાં ગંભીર ફેરફાર કરનારી, અસર તારામાં
હતી. આજસુધી દુનિયાની કોઈખી ચીજ સમજ

મેં મારી ખબર નીચી કરી નહતી તે મેં ફક્ત
તારી આગળ કરી હતી. ગોપા તારી હાજરીમાં
હું પોતાને તુચ્છ ને નિજીવ સમજતો થયો
હતો, આથી જ્યારે બી હું તને મળતો ને તારી
સાથે વાત કરી તને વધુ અને વધુ સારી રીતે
ઝોળખતો ત્યારે મને ખુલ્લું જણાતું હતું કે
મારાં ભવિષ્યપર અસર કરનાર સૌથી શ્રેષ્ઠ
તું જ છે. મને પોતાને માટે તેમજ મારી રહેણી
કરણી માટે કમકમાટ થયો. મારા કહેવાતા મિત્રો
જેઓ સાથે પાપી મળકમાં હું આખી રાત યુગ-
રતો હતો તેઓ તેમના રૂપમાં રૂપમાં મને જણા-
યા એટલે તે દરેક ચીજનો સંબંધ એકદમ ત્યાગ
કરવાનો મેં ખાસ ઠરાવ કર્યો. ધીમે ધીમે સુધ-
રવાનો મેં પ્રયત્ન કર્યો છે, જોકે મારી શરમ
કમુલતાં મને દુષ્ટ પણ લાગે છે કે ધણીવાર
દાંતી ગસ્તીમાં તારો વહાલો આકાર મારી
નજર આગળથી ગુમ થઈ જઈ મને લાઇલાજ
કરી મુકતો હતો પણ સદવાર પડતાં મને ધણુંજ
વસતું લાગી હું પોતાને માટે શરમાતો હતો.
આજે મેં મારો ઠરાવ અમલમાં મુક્યો છે ને તે
પ્રભાણેજ યમું છે. ગાયનેકને કહો મચકરીના
અવાજને પાછો લાં શાંતિવું રાજ્ય પ્રસરી
રહ્યું છે. મારો કંચતીઓને મેં રૂપસદ આપી છે ને
મારા ધણા ખરા સાથુ સુકાલ્યા મિત્રો અઢાઢા-
દથી ઉપડી ગયા છે-બાકીના પોડાક છે તેઓ
આવતી કાસે જશે. આ બધું તારે લીધે થવા
પામ્યું છે ને ખીચકે તેમાં દીન ઉગત મોટો
સુધારો થશે ! આ માટે એક ચીજની પહેલી
આવશ્યકતા છે અને તે એકે આપણે હવે વધુવાર
નાહિતો તરીકે રહી અવાર નવાર મળતા રહેવું
નહિ પણ સાથી ઘાડા સંબંધી ગાંઠથી બેડાઈ
એકત્ર થવું. ઇન્દુ, મારા વહાલ, આ નાચીજ
જીવરમાં તારે માટે જે ઉર્મીઓ ઉછાળા મારે
છે તે ચીરી-ધાંસીને હું તને ખતાઈ ? તું તું
જાણતી નથી હું તને મારો-

‘નહિ, નહિ, મારા ‘નામવર’ ઇન્દુમતિએ અરજ કરતી હશે પોતાના હાથ જોડતાં કરમરીને કહ્યું. ‘તમા તે શબ્દો બોલો ના કેમકે હું તે સાંભળી શકીશ નહિ.’

‘સાંભળી શકીશ નહિ કે સાંભળશે નહિ?’ સલીએ પૂછ્યું. ‘ત્યારે મારા જોડે શબ્દ તને અરજ કરે છે ત્યારે તું સાંભળી શકશે કે નહિ તેનો સવાલજ હોતો નથી!’

‘તમે જે ધારો તે’ ઇન્દુમતિ હવે કંઈક દ્રઢતાથી બોલી ‘હું સાંભળી શકીશ નહિ કેનકે મારા વચનને ઇમાનથી હું બીજાને બંધાઈ ચુકી છું ને સાંભળીશ નહિ તેમજ તમારી અરજ કયુલીશ નહિ કેમકે આ બોલ્યામાંનો પ્રાણ તેની દરેકે દરેક રંગે સાથે તે બીજાને અર્પણ થઈ ચુક્યો છે!’

આ ખુદ્શા અને ઉધડ શબ્દો સાંભળતાં શાહનવાનો ચહેરો જુસ્સા ભર્યો થઈ ગયો. થયું-કે મારી ગયો, પણ અધિકારને લીધે ઇન્દુ તે જોઈ શકી નહિ. તેણીએ જોયો હોત તો આ ‘વસી’ શબ્દ પોતાના હરીને શું આગળ પુગાડશે તેના ખ્યાલથી ભરેલી હતી.

‘જરા ધ્યાનથી બરાબર વિચાર કર’ સલીએ એક પ્રગવાર યોજીને કહ્યું. ‘તે જવાન શબ્દ કે જે તને એકવાર વહાલો હતો તથા જે હાલને કાળ પણ તેમજ જણાય છે પણ જે જો કદાચ આ ધડી સુંધી તને વશાદાર રહ્યો હોય તો એ તે તને ભોગવ શાહનવાતના ભવિષ્ય શાહન-શાહ કરતાં સોમે દરજ્જે પણ જોઈશું આખી શકશે નહિ તેને ખાતર-તું કેવો ભોગ આખી તારા હાથમાંથી શું ફેંટી દે છે તેનો વિચાર કર. બોલવાથી બળને જે હવે પછી તારો ચનાર છે તથા જે મોજ માનદ ને એજઆરામ તને મળનાર તે માટે હું તને કાંઈ કહેતો નથી અજાણ તારા જોડા ઉમદા આત્માને આટલી ઉંચતાએ પુગ્યા

પછી કોઈ પણ જાતની અભિલાષાની દરકારને હોતી નથી પણ મારી જોડમાં મેસાડી હું તને આખાં હિંદુસ્થાનનાં રાજ્યો પર રાજ્ય કરતી ચણી કરીશ. આ માન કાંઈ ધિક્કારથી ફેંટી દેવા જોઈ નથી. તું ધારે છે કે હાંસ દોલતને સુખ સગવડ શું છે તે તું સમજી શકે છે પણ આત્મા સુંધીમાં તે જે કાંઈ જોઈ છે ને ભોગવ્યું છે તે આત્માને દીઠડીના મહેલોના ભપકા ને સાધનો આગળ એક રજ સમાન પણ નથી પણ તે ખી આપણે દુર રાખ્યે; છતાં વિચાર કર કે એક એક સાધને અંજલિયા ઉમરાવ સાથે પરણવાથી તું કેટું ચળકતું ભવિષ્ય થી હાલત બનાવી દે છે. હુન્વાના મહાન શાહનવાહપર તારે તો રાજ્ય ચલાવવાનું છે. અમીર ઉમરાવો તારી હાજરીમાં સર સુકાવતા આવશે અને કરોડોની સંખ્યાની પ્રજા તારા શબ્દ પર પોતાની જાંઘળીનાં દોરી લાંબાવશે. જેમ આજે અંધ શ્રદ્ધાથી હું મને પોતાને તારા આશરમાં છોડું તેવીજ રીતે મારી પ્રજાનું ભવિષ્ય હું તારા હાથમાં છોડી દઈશ. તારા કરાનો મારી પ્રજાના દાવદાર થશે કેમ કે હું યજ્ઞનીથી માનું છું કે જે ભક્ત ઉમદા ને સરસ હશે, તેજ તું કરશે ને પ્રજાની તું મમનાણી માતા થઈ તેમને માટે તારાથી બનવું કરશે.’

હિંદુસ્થાનનો તે ભવિષ્યનો શાહનવાહ પોતાની આ સુંદર આપીલનો જવાબ મેળવવાની દ્રષ્ટિમાં રાહ જોઈ રહ્યો. ઇન્દુમતિ સુખ હતી પણ તે એ જાતની સુખપ્રાદી હતી કે જોને અર્થ મંજુરતામાં ફેરવી શકાય તેમ ન હતું. તેણી પોતાની દીકરીની છુપાવવા તેની તરફથી ફરી ગઈ હતી ને તેણે પોતાના હાથમાં પોતાનું મોંઢાં કાંઈક હતું. આ અતિ ધણી સુંદર લાલમે તેણીના નન પર ફરીએ અસર કરી ન હતી.

‘ઇન્દુમતિ’ સલીમ હવે ધ્યાન કરમરતા નહ અંવાજે બોલ્યો. ‘તારી’ હાજરીએ મારા આત્માને જે અજાણ ખુદાસ કર્યો છે તે ખુદાની

તું એકદમ ખુશ્બી ના 'શે. તારે લીધેજ હું જે હાલતમાં હતા તેમાંથી જાહેરાત આ હિતમ હાલ-
તમાં આવ્યો છું તો તું મને ફરી પાછો આપત
ની ખાહીમાં ગળડી પડવા ન દે. મારાપર દયા
કર ને તે સાથે કરોડાની મંખ્યાવાળી પ્રભાપર દયા
કર કે જે તું જો મારી જોડમાં હશે તો મને સાથી
જામે શાહનશાહ ગણશે નહિ તો તે વિના સાથી
નાતરસ જંગલી તરીકે પીઝાનશે. હું કષુલ કરું
છું કે હું નયજો છું પણ જો મને તારી હાજરી ને
તારા શબ્દોમાંથી મારું જોર ખેંચવાનો દમ
મળશે તો મોટા પહેલવાન કરતાં પણ અધીક
જોર મારામાં આવશે-તું મને શામાટે ના પાડે છે?
તારે તો ફક્ત એક શબ્દજ બોલવાનો છે ને
હિંદુસ્તાનનું રાજ્ય મુગટ તારા પગ આગળ
આંવી પડમાર છે. તારે તો ફક્ત તારો હાથ
લંબાવી તે મુગટ ઉંચકી તારા આંધાંપર મુકવાનું
છે. પણ હું જોડુંક કે તે કાંઈક જીવંતથી બોલ્યો.
'કે મારી આખર, મારો દરજ્જો ને મારો પ્યાર
તારાં કશાં શેખાંમાં નથી. તું એક કંગાળ શખ્સ-
ને ખાતર એક શાહનશાહને તરછોડે છે કે જેની
સાથે વગર વિચારે તારાં બિવિખની સાંકળ જોડ-
વામાં આવેલી છે; પણ વિચાર કર કે મારા જેવા
એક જળવાનનો પ્યાર જ્યારે ગુસ્સા ને કિનામાં
જાહેરાત જશે ત્યારે તારી કે તેની સહાયતી કેવી
રહેશે? આ જાણે તારે ગંભીર ધોર કરવાની
ખાતર જરૂર છે. માફ કર, મારે આવા બે અદ્ય-
ને મૂર્ખ શબ્દો બોલવાં નહિ જોઈએ' તેણે પો-
તાની છાતીપર ડોકું નમાવી દેતાં કહ્યું. 'તારા
પ્યારપર મને શો હક છે? મારી હાલત ગમે
તેની ઉંચ હશે પણ હું તારે લાયક તો નથીજ.
મને કવખતનો ખુદાપે આવ્યો છે જ્યારે તે
ખીંતે તો હજી જવાન ને ખુશમુરજ છે. હુન્સાના
પાપોમાં હજી તે પુરેલો નથી, તો પછી ક્યાં
ઉદાસનો મને હકજી શો છે? હું હાલ જે હું
તે મારી દરજ્જીને લીધે ને મારાં કમખાત નસીજને

લીધે છે. આ ઉંચ દરજ્જાને હું જરાએ લાયક
નથી. આકાં! નસીજ દેવીએ જો આગમનથી
તને મારા મર્ગમાં મુકી હોત તો ખરેખર દરેક
ચીજ તદ્દન ઉલટાઈ જત પશુ હવે બહુ મોડું
થયું છે! અરસોસ! અને હાં તેણે ક્યાંપર
હાથ મારો હાથ મુકી.

'મારા શાહનશાહ' ધનુમતિ ધણીજ નર-
માસથી બોલી. 'તમે પોતાને ગેરમનસાફ કરો
છો. તમેને પોતાને કપકો આપવાને દરેક કારણ
છે પણ તમારે પોતાને એમ ધિક્કારવા ન જોઈ-
એ. ખાતરીથી માનજો કે હું કાંઈ તમેને ધિક્કાર-
રતી નથી કે તમારાથી કમકમતી. નથી. હું તમા-
રી ચમ શકું તેમ છેજ નહિ. ખરું પૂછો તો
હાલ જે હાલતે તમે છો તે હાલતે પર્યું તે
ખીંતને મેં મારો જનનને પ્રાણ અર્પણું કર્યો
તે આગમન મને તમે મળ્યા હોત તો હું
તમારી સેવા ધણીજ તાબેદારીથી ઉઠાવત. તે
મારાં આપેલા વચનના ભંગ કરવાની સલાહ
તો તમે મને આપોજ નહિ. પણ જો હું તેમ કરું
તો જે સદગુણ માટે તમે મને આરાં છો તેની અસ-
ર તૂટી જઈ હું તમારું માન સજો બોલી બેસું.
જે મોજમજાદને આખાદીમાં તમે રહો છે તે
હાલતને માટે હું જરાએ સરજેલી નથી. જે મોટી
જોખમદારી આ નાચીજ ઉપર મુકવા તમે જણાવ્યું
તેને લાયકની હું કદીથી ચમ શકું તેમ છેજ
નહિ. પણ જે ચીજ જનવા કાળ નથી અને જાની
ચક્રે તેમ નથી તેના ખ્યાલી સ્વખ્યામાં આપણો
વખત ગાળવો નિર્ધક છે. જે બેદી શકિતઓ
આપણાં નસીજપર અસર કરે છે. તેમણે જુદુંજ
નિર્માણ કરેલું છે તો તેને આપણે નમનતાથી
તાબે શું જોઈએ છે કેમકે તે સર્વ શકિતવાન
મહાન આપ આપણા કરતાં આપણે માટે શું
વધુ સરસ છે તે અચ્છી રીતે સમજી શકે છે. જે
હવેલી હાલતમાં મારા નામવર, તમે મને જોઈ છે
તેજ હાલતમાં ખુદાને ખાતર દયા કરી મને ગમડી

મરવા દો. જાઓ, મને હવેથી હમેશ માટે ભૂલી જાઓ. જે દવચિત તમોને મારી યાદ થાય તો તે વેળા ધ્યાન વિચારો કરજો કે જેમને આધિન થઈ તમે તમારા આત્માને દોરવો છો. અવિધ્યમાં હું મારા મનના બધા વિચારોને બલી દુવા હરદમ તમો તરફ મોકલતી રહીશ. મને દરેક ઉમેદ છે કે આપ જ્યારે સાદનશાહ થશો ત્યારે જરૂર દયાળુ ને નમ્ર જની દુન્યામાં તમારી નામમાને ડોકા વગડાવશો. યાદ રાખજો કે તે વેળા તમારી અસંખ્ય પ્રજા એક તુલો છવડો તમારા કીર્તિ સંભળતો આતુર રહેશે કે જે હવડાં તમોને બે હાથ જોડીને કરગરીને અરજ કરે છે કે આપની ઇચ્છાઓની વિરૂદ્ધ જવાની ધાતકી સળભાંથી તમો તેથીને મુક્ત કરશો.

તે જવાન આ સીધીને સાદી અપીલનો શું

જવાબ દેવો તેનો વિચાર કરતો હોવો. તે તો અન્યથામાં ફાટી ગયો હતો, કેમકે આજ સુધી તેની છંદગીમાં તેની ઇચ્છા સામે કોઈ પણ આ મુજબ થયું હતું નહિ. તે ત્યાં ચુપ હોવો. તે પછી બોલવા માટે તેણે મોહું બોલ્યું પણ પોતાની પંચમેળ લાગણીઓને તે સરળ માર્ગ આપી ન શકવાથી અચકાઈને ચુપ હોવો. અંતે તે ઇન્દુમતિની આગળ આંખો અને તેથીને હાથ પકડી તે પોતાના હોડો સાથે અડકાવ્યો ને પછી અધિકારમાં એક ચબ્દ પણ બોલવા વિના તે આસ્યો ગયો.

ખીજ સહવારે સાલુનાના અત્યંત ગમરાટ વચ્ચે તેને ખખર મળી કે સાદજાદો પોતાના એક મોકર સાથે કિસ્લો છોડી ગયો હતો. તે ક્યાં ગયો હતો તેની ખખર કાઢીને પણ હતી નહિ.

MELLIN'S FOOD

For infants & invalids.

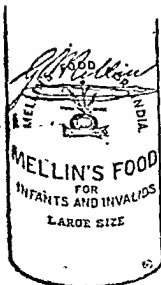
મેલીન્સ ફૂડ.

ખચ્યાંઓ ને અશક્તો માટે.

હિંદુસ્તાન, જરમા ને સીલોનનાં બધા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે.

જયાજંધનાં એન્ડેટો.

મેશર્સ. લેધામ એન્ડર કોમ્પની એન્ડ કો., મુંબાઈ.

દક્ષિણ આફ્રિકાના બેન્ગલ
મી. સી. એમ. વાવડા,
બોક્સ ૨૨, ટાંગાઝ,
સોસાયટી, S. W

ગુલશન. GULSHAN.

દક્ષિણ આફ્રિકા ખાતે
જન્મ: ગુલશનના લખાણો
મી. વાવડા રિપ્રાઇન્ટરો.

એપ્રિલ ૧૯૧૮. વૉલ્યુમ ૧૦.

Vol. 10 April 1918.

સાંકેડ્યું

નંબર	વિષય	લેખક	પાના
૧	ગહેર ખખર	...	૨૧૭-૨૧૮
૨	સાંકેડ્યું	...	૨૧૮
૩	બે ખોલ	અધિપતિ	૨૨૦
૪	કુદરતના સાહેબનું બજન પુનન	પુરશેઠ	૨૨૧
૫	કાંઈકે ભણવાનોગ	મીસ. કે. સી.	૨૨૨
૬	રિબ્યુ કોલમ	અધિપતિ	૨૨૩-૨૨૪
૭	સુલતાને સુલેમાની	ભાગ્યા	૨૨૫-૨૩૮
૮	ગહેરખખર	...	૨૩૯-૨૪૦
૯	રામાયણની એક રસીલી કથા	દાદી, એ તારાપુરવાળા	૨૪૧-૨૪૮
૧૦	ગહેરખખર	...	૨૪૯-૨૫૦
૧૧	પારસી ખાતું હુપીન!	મસ્તેકા તીન પાંક	૨૫૧-૨૬૩
૧૨	જે ચાહે તે માલીક કરે	કાવસજી હોરમસજી રાણીના	૨૬૪
૧૩	ગહેર ખખર	...	૨૬૫-૨૬૬
૧૪	દરદીની આયા ન હોય તો શું કરું	બે. પી. માદન	૨૬૭-૨૬૮
૧૫	અમ્મનીકુમાર	દાદી, એ તારાપુરવાળા	૨૬૯-૨૭૦
૧૬	ગહેરખખર	...	૨૭૧-૨૭૨
૧૭	ગાંનની વ્યાખ્યા	માલીન	૨૭૩
૧૮	સુલતનનયત્ર (ચાલુ વાતી)	ભાગ્યા	૨૭૪-૨૮૩
૧૯	"Kitchner's Own" On "The Day."	...	૨૮૪-૨૮૫
૨૦	ગહેરખખર	...	૨૮૬-૨૮૮

કાંઈક જાણવાબેગ.

ડયુક ઑફ નોર્ફલોક મરણ પામ્યા છે છતાં હાઉસ ઑફ લોર્ડ્સ હજી એક એવો કંગાજ રીતે યોગ્ય સંજોગો સમાસદ ધરાવે છે તે શખ્સ અર્લ ઑફ ડરહામ છે. તે મગરૂરી સાથ જાહેર કરે છે કે હાઇલ જાગી ત્યારથી આજ સુધીમાં એક પણ નવો સ્ટ સીનાડયો કે લીધો નથી. ઉમરાવી શખ્સોની એ રીતની ગરીબાઈ આપણને ધડો શીખવે છે.

x   x   x

હાઉસ ઝેક્રેટ નામના એક ન્યુસ પેપરે હવે ડાઉન ૨૫૨ મું વર્ષ ઉગાડ્યું છે. ૧૬૬૫ ના વર્ષથી તે અંકવાડિયામાં બે વખત ટકારા બાંધાનકે છે એવો મોંઘવા લાયક બનાવ કોઇપણ દેશમાં વર્તમાન પત્રોના બાજમાં બન્યો નહિ હશે. પહેલા ૨૩ નંબર ઑફ્ટફોર્ડ ઝેક્રેટને નામે નિકળ્યા હતા. તે વખતે હાઉસ પ્લેયથી સપડાયું હતું. અને ઝેક્રેટજ એક પત્ર હતું જેથી પ્રજા કંઈ પણ જાણી શકતી હતી. પરદેશના રાજ્યની પોતાના રાજની રાજદવારી બાજરો તેજ પૂરી પાડતું હતું. હવે વખત બદલાયો છે. દરેક રોજીંદા પત્રોમાં હવે જો દેશ પ્રદેશના રાજ્યોની તેમજ હાઉસની અને લશ્કરની હુમી ખબરો રોજીંદી હોય છે. રાજ સભાનાં હેવાલ, દર્માંજ ખાતાં અને લશ્કરી ખાતામાં થયેલી નેમચૂકો, માન અક્ષમની ટીપ, નાદાર થનારાઓની જાહેર ખજાર હમેશાં હાઉસ ઝેક્રેટમાં હોયતી. જાહેર ખજારતો ૧૫માગ પૂર ચોકાસી સાથ હોયતો હતો. કોઈ વખત ઝેક્રેટ એકજ પાનાનું નીકળતું અને કોઈ વખત ૪૦૦ થી ૫૦૦ પના તેના હોયતા તે છતાં તેની કિંમત એકજ ચીલીંગ ! જાવગં વધ પાટજ નહિ ! પણ સીતર વર્ષની વાત હવે રહેતી રહજી અને સરોજાઓની પાઈ

ઉભી થઈ હતી ત્યારે પાર્લામેન્ટરી નોટીસ 'ઝેક્રેટ' માં હોયતી હતી હતી. તેના ૩૦૦૦ હજાર પાનાં નિકળતાં હતાં ! આહ ! ક્યારે એવો દિન હિન્દુસ્થાનના વર્તમાન પત્રોનો આવશે. પ્રખ્યાત લખનારો સ્વીસ ૧૮ મી સદીમાં એનો અધિપતિ હતો જેનો પગાર વર્ષ દહાડે ૬૦૫ પાઉન્ડ હતો જે પાછળથી વધારી ૩૦૦) પાઉન્ડનો કરી આપ્યો હતો. એ પત્રની ઉપજ પણ સારી થવા લાગી હતી. અને એ રીતે તે અઢી સદીનું વર્તમાન, પત્ર પોતાનું ૨૫૨) મું વર્ષ ઉગાડ્યું છે !

x   x   x

બાર હજાર બોલની એક વાર્તા સર કેનેન ડોઇલે વગર ઉઠે એક સરખી રીતે લખી હતી. એ કરતાંથી વધુ ઝડપી રીતે Jekyel & Hyde ની વાર્તા આર. એલ. સ્ટીવનસને સાત દિવસમાં લખી પૂરી કાઢી હતી. એવ. જે. વેલ્સ નામનો લખનાર નાસ્તાના વખતથી તે મુલા જાય ત્યાં સુધીમાં ૧૦૦૦૦ બોલ લખી કહાડતો હતો. મિસીસ એલ. ટી. મીડ નામની બાનુ એવી રીતે ૨૦૦૦૦ બોલ લખી શકે છે. મરહુમ એનર્ડુ લેન્ગ નાસ્તાના વખતથી તે લખના વખત સુધીમાં ૫૦૦૦ હજાર બોલની વાર્તાની ચોપડી લખી શકતો હતો. ૪૦ કલાકમાં અઢી ચોપડી એસ. આર. ફેક્ટે નામના લખનારએ લખી હતી, જેથી એ સપ્તાને વિસરાવે તેવી રીતની ઝડપનો મોંઘવા લાયક લખલો બના હુમાનો છે. તેણે આખ્યાં વર્ષમાં લખેલી ચોપડીની સરેરાસ એક અંકવાડિયાની એક ચોપડી છે એટલે વર્ષમાં ૪૮ ચોપડી ! કેવી હાલ

વિવિધ કોલમ.

જ્ઞાન ગમતનાં ગૌહરો.

લખનાર-મી. માણેકશાહ દીન્શાહ મીસ્ત્રી.

ક્રિમત ૩. ૧-૧૨-૦

મી. માણેકશાહ દી. મીસ્ત્રીનું નામ પારસી સાહિત્યમાં અકસર કરીને ઉપલાં નામની રસીક નોંધથી જાણીતું થયું છે. મી. મીસ્ત્રીની મુંદર કલમનો હદાવો આ અદતર માસીકને પણ મલેલો છે. એમનાં આ લખાનો ચુલશનમાં ઘણી હેંશધી વાંચતાં હતાં પણ કોણુજલે તે પછી ક્યા રાહુની નજર તે તરફ ફરી તે એઓ બાઇના મનન કરવા બેગ વિષય આવતા બંધ થઈ ગયા. આ પુસ્તક દુરસદનો વખત આનંદમાં પસાર કરવા માટે દરેક રીતે બંધ બેસતું આવે છે. લાં ત્યાં પારસી સંસાર, ધર્મ, રીવાજ વગેરેની બાબતોમાં મી. મીસ્ત્રીએ લગાર વધુ છૂટ લીધી છે. પણ તે બધું કોમ તરફની એમની દાઝ તથા ખરો છગરના ઉત્સાહને લીધે જ જણાય છે. જ્ઞાન ગમતના ગૌહરોમાં રમુજમાં ચાળકા મારેલા ઘણા અસરકારક થઈ પડ્યા વિના રહેતા નથી. આ કાંઈ વાતોનું પુસ્તક નથી કે એક નાકેથી વાંચવા માંડયું તે છેકના છેડા સુધી આબ્બે નહિ ત્યાં તુલીક ધીરજ રહે નહિ. આતો જ્ઞાનના ગૌહરોનો મોટો બંડાર છે કે જેમાં દુરસદ ઘડી-બર ડોકયું કરી મનને મોજ આપવા સાથે જ્ઞાનમાં ઉમેરો કરી શકાય તેમ છે. આ ગૌહરો પ્રગટ થનાર હતાં એવી ખબર આપતાં આ ગરીબમાં માસીકે જણાવ્યું હતું કે:—

“દીન છમાન, નીતિ રીતિ તથા પરહેજગ્ય રીના પોડાથી બરપુર, સદયુધ, દુર્ગુણ, સખાવત, સુસંગ કુસંગ, ધન નેકી બદીના અસરકારક તથા બોધદાયક ચિતાર આપનાર મી. માણેકશાહ દીન્શાહ મીસ્ત્રીની કસાયલી કલમથી “ચુલશન” માં લખતાં આ રસીલી અને સરલ છંદાવતનાં વચનો છપાવી બાહર પાડવાનો હીલચાલ થાય

છે એ ખુશી થતાં બેગ છે. સોનાની વિંટીમાં હીરાની જડત કરી લીધી હોય તેવો ખ્યાલ, બોધા દેહેડતના ઇસ્કોને આ અનાહીશ આપે છે. આવા રહેલા, મીકાસવાળા અને ચાનક આપ નારાં પુસ્તકો વાંચવાથી કેટલો લાભ થાય તે દર્શાવવાની જરૂર નથી. એક અબ્યાસીને, એક કવિને, એક વિદ્યાના પુનરોને, એક અલંકારિક ને એક સામાન્ય વાંચકને એમ સાને અંછીઝ થઈ પડેલાં આવાં સંગ્રહના પુસ્તકની અગત્યતા માટે બેમત છેજ નહિ..... તે

એક એક ધરની લાયબ્રેરીની શોભા થઈ પડવા વિના રહેશે નહિ.

૧૯૧૧ ના આ હમારા ઉદ્દગારોને ૧૯૧૮માં હમો ખરાં છગરનો વધુ ટેકો આપે છીએ. આ પુસ્તકની હુંક પ્રસ્તાવના સાહિત્યના અગત્ય સાક્ષર મી. કૃષ્ણલાલ મો. અવેરીએ લખી છે. ખરેજ એક કુરાળ અવેરીએ આ અવેરાતની મુંદર પરિક્ષા કરી છે. હમો હમારા વાચકોનું આ પુસ્તક તરફ ધ્યાન બેંચે છીએ. કાગળો-રફ જાતનાં છે પણ હાલની મોંઘવારી...લીક્ષાહ! ખીન્ને માર્ગજ નથી.

પુસ્તક મળવાનું ટેકાણું,

કત્તો પાસેથી.

આલખલેસ બાગડેન, ગીરગાંવ, મુખાહ.

આજ ધરણનાં અવસ્તા ક્રિયા સાથે. પ્રગટ કરનાર, મી. દીન્શાહ એદલજી કરકરીયાં ક્રિમત ૩૫૫ બે.

ઉપલાં નામનું પુસ્તક પારસી મઝંદયસ્તી-દીનને લખતું છે. ખાસ કરીને તે પારસીઓના ધર્મગુરુઓને માટે બહુ જરૂરી ને ઉપયોગી છે. જૂઠાં જૂઠાં બજારના પાક અવસ્તા તેમની સમજ સાથે આપવામાં આવ્યા છે. એ બીજક ધણું સ્તુતીપાત્ર છે. એક અસલ કેતાબ પરથી તેની જાપા સુધારી બાઇ દીન્શાહ કરકરીયાએ જે સલાસ કમો છે તે તેમને દરેક રીતે માન

બર્થો છે. મોખેદી વર્ગનું શિક્ષણ લેતા વિદ્યાર્થીઓની મોટી મુશ્કેલી આ જરૂરીયાતથી પાર પડ્યા વિના રહેનાર નથી. ક્રિયા કામનેજ લગતી દરેક મોંઘા હોવાથી દરેક મોખેદને ત્યાં આ પુસ્તક જળવાવું જરૂરી છે. વર્ષો પર આ પુસ્તક પ્રગટ થયું હતું. તે પછી તેની પહેલી આવૃત્તિ બાઇ દીનચાહે પ્રગટ કરી. છુટત તે મોખેદોમાં ખપી જવાથી આ પુસ્તકની જરૂરયાત વિશેષ જણાઇ. તે પછી આ બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ થઇ છે.

આ પુસ્તકનું મુખ્ય ખેંચાણ તેમાં આપવામાં આવેલી પરની વિગતો સાથે તેને અનુસરતાં ચિત્રાંત છે. મી. કરકરયાની હાથેની હતું. ધણુજ સમ્રાધારને મુંદર ગેટ-અપ-સાયનું આ પુસ્તક છે. હાથમાં લેતાંજ કવરપર મુકેલો મહાન સ્પીતામા જરુઆનો ચહેરો ભક્તિભાવ ઉત્પન્ન કરે છે. મોખેદી ટોળો શ્રીમંત નથી. રૂપ્યા ખેતી કિમતનું આલું પુસ્તક તેઓમાંના કેટલાક ખરીદી શકે તેવી હાલતમાં નથી. તેવાઓને ધાર્મિક જ્ઞાતના જરુયાસ્તી કરનારીઓ ખરીદી બેટ આપે તે કેવળ વ્યાજબી છે. આ પુસ્તકની ધણી નકલો ભાવિક જરુયાસ્તી નરનારીઓ તરફથી ખરીદાઇ મોખેદી વર્ગને બેટ આપવામાં આવી છે. હમો ઇચ્છીએ છીએ કે હજુ વધુ દુલ્લા હાથે તેમ કરવામાં આવે. દીનદાર જરુયાસ્તીઓનું આ પુસ્તક તરફ હમો લક્ષ્ય ખેંચે છીએ. બાઇ દીનચાહ કરકરીયા ગુલશનને મોટે એટલા ચડી રહેલા છે કે હવે - તેમનું ડેકાણું આપવાની જરુર નથી.

ખેતી અને સહકાર્ય.

પુસ્તક ૩ નો અંક ૩

વડોદરા રાજ્યની સહકારી મંડળો અને ખેતીવાડી ખાતા તરફથી.

આ જાણીતા ચોમાસીકનો અંક મરુઓ નેમાં ખેડૂતો, ખેતીકારો ને વેપારીઓ માટે ધણી જાણવાજોગ હકીકતો આપી છે. રજાઆતમાં ધણી અગત્યની ખેતીને લગતી જાણતો પર વિવેચન ધણુ છે. તે પછી ગણાનો પાક કેમ મેળવ

વો તેનું વર્ણન છે. તે પછી જમીનના ગીરોનો વ્યવહાર કરનારાં મંડળોનો, આધારિય ખેતી સરેશાઓનો, મુખ્યત્વે સહકારી મંડળોઓની કોનફરન્સનો હેવાલ છે. ખેતીવાડીની પેદાઓને લગતી વિગત પણ વાંચવાજોગ છે. આ માસીક જે દીશમાં કામ કરે છે. તેમાં તે પ્રિય ચુવંજ જોઇએ. ખેડૂતો માટે તે સહેલાઇથી ઉપયોગી મોખેદો થઇ પડે તેમ છે.

શ્રીમંત રાજકન્યા ઇંદુમતીદેવી

લગ્નોત્સવ આલબમ.

કિમત ચાર આના-પોસ્ટેજ ૦)૦.

વડોદરા રાજ્યનાં હાલના બાળ યુવરાજનાં વડાં બહેન તે શ્રીમંત મહારાજ શ્રી સયાજીરાવનાં પોતી રાજકન્યા ઇંદુમતીદેવીનાં લગ્ન ચાલુ માસની પહેલી તારીખે વડોદરાખાતે કાલ્હાપુરના યુવરાજ જોડે ભારે ઠાઠથી થયાં હતાં. તે માંગલિક પ્રસંગ ઉજવવા વડોદરા રાજ્યનાં જાણીતાં અકવાદિક સયાજીવિજયના સાહસીક માલેક મી. માણેકલાલ અંબારામ ડોકટરે આ આલબમ પ્રગટ કરી છે તેમાં જૂલા જૂલા સત્તર ફોટોઝ છાપવામાં આવ્યા છે. આલબમ આટ પેપર પર મુંદર રીતે છાપેલી છે. દરેકના ઘરમાં તે રાખવા લાયક છે. હાલની મોંઘવારીમાં મી. માણેકલાલનો સહાસ ખરેખર જમણાવાજોગ છે. આવો સહાસ વડોદરા રાજ્યનું માનીતું સયાજીવિજયજ કરી શકે. વડોદરાની પ્રજા તેની અગ્રી કદર આ આલબમ ખરીદીને પુજારો એવી આપણે આશા રાખીશું. આલબમમાંનાં ચિત્રો કેમ કરવા લાયક છે. વડોદરાની પ્રજાએ પોતાના મકાનમાં તે રાખવાની જરુર છે. હમો મી. માણેકલાલને તેમના આ સહાસમાં ફતેહ ઇચ્છતાં આશા રાખીશું કે રાજ્ય તરફથી આ સેવાની મોજા કુદરે યુજનામાં આવશે. ગુલશનના વાંચકો ચાર આનામાં આ મુંદર ફોટોઝ મેળવી શકશે. હાલના કટાકટીમાં, દરેક જાણતના આકરા આર્મીમાં, વેલ, જ્યાં સહાસજ હોય ત્યાં બીજી વાત શું છે.

મળવાનું—ડેકાણું સયાજી વિજય પ્રેસ-વડોદરા.

સુલતાને સુલેમાની !

(આરસેની લુપીનનું છેવટનું આક્રમ)

(એક દીલકશ વાર્તા)

(ગયા અંકથી ચાલુ.)

હું મારા સોલીસીટરને મારા મરણ પછી બીજા દીવસે પોલીસના વડાની હાજરીમાં આ વિલખાવવા ફરમાવું હું કે જેઓ તે બાબે એક મહિના સુપરીટી અખત્યાર કરશે એવી મને ઉમીદ છે. બરાબર એક મહિને તેમણે મારા સોલીસીટર, ડૉન લુઇ તથા અમેરિકન એલચી ખાતાના કાઇ વડાને પોતાની ઓફીસમાં બોલાવવા વિલ વંચાઇ રહ્યા પછી મારા મિત્ર ડૉન લુઇ પેરેનાને તેઓની બરાબર ધિયાની લઇ દશ લાખ ફ્રાંકનો ચેક આપેલો. આ ઓળખ મેન્જર કાર્લ ડી. લામોર જેઓ મોરોક્કોમાં લશ્કરી વડા હતા તેઓ પેરેના માટે આખી શકશે તેમજ પેરુવિયન એલચી ખાતું તેમના જન્મની વિગત જણાવી શકશે. આ વિલ વંચાયા પછી બે દીવસ બાદ રસેલ કુટુંબના વારસોને આ વિગત જણાવવી. મારી દોલતની તમામ બ્યવસ્થા કરતા પોલીસના વડાએ પહેલી મીટિંગ પછી તેમની મરણ મુજબની તારિખે પણ ઓછામાં ઓછા સહાક દિવસ ને વંચતામાં વધતા નેવું દિવસ પછી બીજી મીટિંગ બોલાવવી. તે આગમજ ખરા હકદારનો ફક્તો કરવો નહિ. તે ખરો હકદાર આ બીજી મીટિંગમાં હાજર થવો જોઇશે. તે સિવાય તેનો ફક રહેશે નહિ. તેમ ન થાય તો પેરેના હાજર થતાં તેને હકદાર વારસ તેમણે પણ રસેલ કુટુંબનો ખરો વારસ નીકળતાં મારી ધ્વજાને માન આપવા તેઓ સુકશેન નહિ એવી મને સંપૂર્ણ ઉમીદ છે.

તે કાળ પછી તેનાં પરમીડમાં પાહું સુડી પોલીસના વડાએ પોતાનાં લાંબા લય બાપણનું છેવટ લાવતાં હવે જણાવ્યું,

“ અહરયો, મી. કોસમો મોર્નિઝનનું વિલ અન્ને વંચાયું છે. શા માટે આપ સાહેબોને લાંબાં બાપવાની મેં તકલીફ આપી છે તે આપ સહેલ સમજવા હશે. તમે પાંચમાં બહુ જલદીથી એક છદ્દો શખ્સ જોડાશે. તે મારા હુસ્વાર ડીટ્ટીટોમાંનો એક છે કે જેને મેં રસેલ કુટુંબ માટેની શોધ કરવાનું કામ સોંપેલું છે. પોતાની શોધનું પરિણામ તે તમે આગળ જણાવ કરશે. પણ હાલ તુરત તો આપણે વિલનાં લેખીત ફરમાન મુજબજ કામ કરવાની જરૂર સ્વિકારીયું. પંદર દિવસની વાત પર ડૉન લુઇ પેરેના એ મારી અરજ પરથી પોતાને લખતા દસ્તાવેજો મોકલી આપ્યા હતાં જે બે બેતાં દરેક રીતે બરાબર જણાયા છે. તેમના જન્મ માટે ખજાર કાદરા પેરુવિયન એલચી ખાતાના નામદાર વડા સાહેબને લખતાં તેમણે તે માટે જોઇતી દરેક સાહજતો ને વિગતો એકત્ર કરવા કમુદ્યું હતું.”

‘તેઓ સાહેબે આ કામ માટે હસ્તક સોંપ્યું હતું.’ પેરુવિયન એક્ટરીએ હવે પહેલીજવાર જ્યાં બોલતાં જણાવ્યું, ‘તેમ કરતાં મને કશી મુશ્કેલી નહીં નથી. ત્રીસ વર્ષની વાત પર યુરોપથી પેરુ ગયલાંઓમાં ડૉન લુઇ પેરેનાનો બાપ હતો. આ દેશવટા છતાં તેણે પોતાની યુરોપી મીત્રકત વેચીસાંટી દીધી નહતી. તેઓ પુરાણા સ્પેનીશ કુટુંબના છે. એઓ સાહેબનાં પિતાને દસિણ અમેરિકામાં ઓળખવાનું સેવકને માન મળ્યું હતું અને તેઓ હમેશાં પોતાના આ એક પુરા બજાને ચંચળ બેટા માટે

ધાણીન મહેબૂબત બરી લાગણીથી બોલતા હતા. ત્રણ વર્ષની વાત પર હુસારાં એવચ્છી ખાતાંએજ એમને એમના પિતાશ્રીનાં મરણની ખબર આપી હતી. મેરિકાકો મોકલેલાં તે પત્રની નકલ હું અને રમુ કરું છું.’

‘હાન લુછએ મારી તપાસ માટે મોકલેલાં કાગળખાંખામાં તે અસલ કાગળ મોકલ્યો હતો’ પોલીસના વડાએ નરમાસથી જણાવ્યું. ‘મેજર સાહેબ, આપની ‘સરકારી હેબળ મેરિકાકા ખાતે નોકરી કરનાર પ્રાઇવેટ પેરેનાને આપ ત્યારે જાળવો છો?’

‘હું તે માન ધરાવવા મગરૂર છું.’ મેજરે હડી પોતાની છાતી પર હાથ મુકી નમ્રપણે સર કુકાવતાં જણાવ્યું.

‘કોઇ પણ જાતની બૂલનો નથી ને?’

‘કોઇ પણ જાતની બૂલનો જાણો વટિક નથી. તે જામે જરાએ અચકવાતું કારણ નથીજ’, હસીને હવે પોલીસના વડાએ ટકોર કરતાં કહ્યું,

‘તમે આ શખ્સને તેજ શખ્સ તરીકે જાળવો છો કે જેને સીપાહો તેના અદ્ભૂત મહાસો તથા અજબ જેવી શક્તિથી કોરવાઇ જઇ આરએની કુખીન તરીકે બોલાવતા હતા?’

‘હા, મેજરજાન’ મેજર કાંકક તીખ્ખાસથી બોલ્યો. ‘હુમારાં માણસો એ ખીરાદરને આર-સેની કુખીન તરીકે જાળવતા હતા ત્યારે હમે અમલદારો એને પહેલવાન તરીકે પીચાનતા હતા, કેમકે આપણા નાંમકિત થઇ ગયલા શુરવીર પહેલવાનોના જેવો તે દિમતવાન હતો તથા...’

‘મોટે કીરોના જેવો તે બેઠી હતો’ સાહેબ જહાદુર હસીને વચ્ચે હોમાયા. ‘ફેચ ચોથી પરદેશી પકડણુનો જે રિપોર્ટ મને મળ્યો છે તેમાં આ દરેક વિગત નોંધવામાં આવેલી છે. તે રિપોર્ટ આખો વાંચવાની કશી જરૂર નથી; પણ તેમાં પ્રાઇવેટ પેરેનાની અસાધારણ જહાદુરીને લગતી નોંધ છે. બે વર્ષની ટુંક મુદતમાં એમને તે માટે લશ્કરી ચાંદ મળવા સાથે અસાધારણ સેવા માટે લીટઅન ઓફ ઓનરની રીંગન આપવામાં આવી હતી. સરકારને યતા રિપોર્ટમાં બાદવાર એમનાં નામની બલામણ કરવામાં આવી હતી. જ્યાં ત્યાંથી થોડીક વિગતો તારવી કાઢી હું તમોને જણાવીશ કે....’

‘નામદાર સાહેબ, મારી નમ્ર વિનંતી આપ કયુમ કરોજી’ હાન લુછએ હવે વાંધા ઉઠાવતાં જણાવ્યું. ‘આ બધી નિર્જીવ સેવા છે કે જે સાથે કોઇને કશું લાગતું પગતું નથી. અને હું સમજી શકતો નથી, કે શા માટે.....’

‘હજરું તેમ કરવાનું દરેક કારણ છે’ મશ્વર જેમેયોએ હસીને જણાવ્યું. ‘તમે એકરથો જ્યાં ફક્ત વિજ પંચાતું સાંમજવાજ કાંઇ અને પદાર્થો નથી પણ તેને અમલમાં મુકવા તથા તેની પહેલી ચારન મુજબ આજે તમારે દસ લાખ ફાંદનો એક આ ખીરાદરને આપણે એનાયન કરવાનો છે. આ વારસ માટે તે કારણે જેટલું જાણવાની જરૂર હોય તેટલું તમારે જાણવાની ખાસ કરીને જરૂર છે. આ કારણે હું થોડીક વિગતો વાંચવાની રજા લઉં છું કે નેચો.....’

‘ત્યારે તે સાહેબ મને જદાર જવાની રજા આપશે’ પેરેના હડી બારખાં તરફ જતો બોલ્યો.

‘સામટ અચાકેટ ટર્ન !...પાલટ !...આકેષ્ટ્ર કંદે (જમણા ફરો...ઉમા રહે...આખ

સીધી કરો !' મેજરને કહક હુકમ ત્યાં બહાર પડ્યો. મારો વહાલો તો બહુ પેરેડ કરાવતો હતો ! તેણે હવે હાન છુટતે ખેંચી પોતાની ગાલુખાની ખુરસી પર બેસાડ્યો.

'બહા મહેરજાન' તેમણે હવે સાહેબ બહાદુર તરફ ફરતાં જણાવ્યું. 'મારા એકવારના માનવંત ગિરાદર તરફ દયાથી જોયા હું તમેને બજામન કરું છું. એ એટલો બધો શરમાલ તે નગાનો છે કે એની સમક્ષ એની બહાદુરીનાં સહાસકર્મોની વિગત તમે વાંચી શકો તેમ નથી. આપણી પાસે રિપોર્ટ તૈયાર છે તે આપ મુ દરેક તે છુટો છુટો સહેલ વાંચી શકીશું. તે રિપોર્ટ જો કે મેં વાંચ્યો નથી તોએ તેમાં વખાણના જેવી શબ્દો લખવામાં આવ્યા હશે તે બધાને સેવક દીસાજની બધી ટકા આપે છે. મને તમે સર્વને જણાવવા લે કે સીપાહ તરીકેની મારી આખી છંદગીમાં પ્રાઇવેટ પેરેના જેવો બહાદુર નિસ્સો મેં આજ સુધી જોયો નથી. ખીરાક હમારાં લસ્કરમાં એકમેકને કુદાવી જાય એવા બહાદુર નરો હતા જેમને મનથી છંદગી તુલ્ય હતી તથા જેઓ સાધારણ યીમને માટે જીવ કંપાની નાંખે એવાં કામો ખુશીથી કરતા હતા; પણ તેઓ-માંનો કોઇખી પેરેનાને પુગી વળે તેવો હતો નહિ. કોઠકો એને ફ્રેંચ પિરલા પહેલવાનોને નામે બોલાવતા તો કોઈ વળા કોઈ કહેતા. હવડા જો હું તેના સહાસોની વિગત રજુ કરું તો તમે મને નાખ્યું મારતો કહી શકો, કેમકે કક્ષના શક્તિ જે કામ કરી શકે નહિ તેનાં હેરાત બધાં કામો એણે કરી બતાવ્યાં છે. એક દવાડો સેટાર ખાતે હમારી પુઠે આરખો પડ્યા હતા ત્યારે.....'

'એક ખીજો બોલ બોલશે તો હું લાખી જરૂર ચાલી જઈશ મેજર !' ડાન છુટી હતો. 'હું ખરેખર જરૂર ! મારું શરમાળપણું તોડવાની તમારી આ રીત તો બહા ગજબ કરનારી છે !' 'મારા વહાલો પેરેના !' મેજર હસ્યો. 'હું હમેશાં તને કહેતો આવ્યો છું કે તારામાં બધા બાલા શુભ છે પણ તું એક ફ્રેંચ બચ્ચો નથી એટલીજ ખામી છે.'

'અને જવાબમાં હું હમેશાં કહેતો હતો, મેજર, કે મારાં માતાજી ફ્રેંચ ખાનુ હોવાથી તેમજ હોહી મારામાં લિટરેલ છે; કેમકે એવી કેટલીક ચીજો છે જે એક ફ્રેંચમેન સિવાય ખીજો કોઈ કરી શકતો નથી.'

ખતેએ એક ખીજને દાખાને શેઠે-ડ કરી.

'બોહરાકટ' સાહેબ બહાદુરે જણાવ્યું. 'મસ્તુર તમે નારાજ છો તો તમારા પ્રાંકેમોની પાત યા તો આ રિપોર્ટની વિગત અંગે રજુ કરીશું નહિ. તેમ છતાં મારે અંગે એક વિગત જણાવવાની જરૂર છે અને તે એ છે કે જે વપ પછી જરૂરના કિલ્લા પરના હુમલામાં તમે હુસનના હાથમાં સપડાઈ ગયા હતા અને ફક્ત ગયે માહનેજ તમે તમારી લસ્કરી દુકડી સાથે જોડાઈ શક્યા હતા.'

'તદન વાજખી, સાહેબ. મારી ફરજિયાત તોફારીનાં પાંચ વપ પૂરાં થતાં મને મારી ધગજ મુજબ રજા આપવામાં આવી છે.'

'તમે તો અહાર માસના લાંબા અરસા સુધી ગુમ-ચઢ ગયા હતા તો પછી મો. મોર્નિંગને તમારું નામ કેમ દાખલ કર્યું ?'

'હું અને કોસમો એકમેક કાપે પત્ર અવહાર રાખતા હતા.'

'એટલે !'

'હા, મેં તેને મારા નજદીકમાં ચનાસ છૂટકાની તેમજ પેરીસ પાછા ફરવાની વિગત જણાવી હતી.'

'પણ તે તમે કેમ કરી શક્યા ? તમે તે વેળા ક્યાં હતાં ? તમે ક્યાં સાધનોથી આ બખંદાર

જવાબ આપવાને બદલે પેરેના હસી પડ્યો.

‘આતો તમારો ભેદી જવાબ છે જે ગળે ઉતરી શકતો નથી !’ સાહેબ બહાદુર બોલ્યા.

‘ભલે તમારે જોઈએ તે નામે તમે તે આજ્ઞાઓ. મારી કેદી હાલતને તેમાંથી થયેલો છૂટકારો ખરેખર અજબ ભેદી બનાવ છે. તે આજ્ઞા પર તમારો શીદવી કોઈ દિવસ નવરાસની વેળા જરૂર અજવાળું નાંખશે. ત્યાં સુધી તો મારા બોલવા પર તમેને ભરૂંમો રાખવોજ પડશે.’

તેઓ વચ્ચે બે મીનિટની ચુપડીદી પંચરાઈ સાહેબ બહાદુરે તે અંજલિયા તરફ ફરી ફરીથી ટગર ટગર જોયું. સંજોગો જોતાં હજી તેની પૂરતી ખાતરી થઈ નહતી તેથી તે ચટને પટ બોલી પડ્યો,

‘એકજ શબ્દ હવે મારે જણાવવાનો જાકી છે. આરસેની લુપીનનું નામચીન નામ તમેને શા કારણે આપવામાં આવ્યું તે જણાવવાની તકલીફ ન લ્યો ? શું તમારી અસાધારણ હિમત યા જોરને લીધે તેમ કરવામાં આવ્યું હતું ?’

‘હું ધારૂં કે તે ઉપરાંત કાંઈક બીજા સંજોગો પણ હતા, સાહેબ. એક વિચિત્ર ચોરી થઈ હતી કે જેની કેટલીક આજ્ઞાઓ મોટા અધિકારમાં દારી દેવામાં આવી હતી. તે ચોરી કરનારનું નામ પકડી આપવા તમારો શીદવી શકિતવાન થયો હતો.’

‘આહ ! ત્યારે તમેમાં આ પણ બહેસ છે શું ?’

‘હા, નામદાર તમારો શીદવીની આ તુચ્છ શકિતએ આક્રિકામાં અનેકવાર મુશ્કેલી આજ્ઞાઓ ખુશી કરી છે તે પરથી મને સીધાહો લુપીનના નામથી બોલાવે છે. તે રાખસનાં મરણ પછીજ આ નામ મને આપવામાં આવ્યું હતું. તેના મરણ વખતે બારી હોહા થઈ હતી તેથી આપ ક્યાં અજાણ છો ?’

‘શું તે ગંભીર ચોરી હતી. ?’

‘હા, લગભગ તેમ હતી ખરી. ખાસ કરીને કાસમેનીજ તે ચોરી થઈ હતી કે જે તે વેળા આરામ પ્રગણમાં રહેતો હતો. હમણે ધારૂં સંબંધ ત્યારે પછીજ શરૂ થયો હતો.’

તેઓ સર્વને ચુપ, દયાયલા જેવા જોઈ પેરેનાએ કહ્યું,

‘ગરીબ કાસમે ! તે નિર્જીવ બનાવ પછી મારી કોટકટીવ શકત માટે તેનો અજબ જેવો ઉંચ ખ્યાલ આવી ગયો હતો. તે મને હમેશાં રહેતો હતો ‘પેરેના, જે માફ ખુન ચાય’ બીધક તેના જોગમાં મજબુત ધખારો પેસી ગયો હતો કે તેનું મરણ કોઈ ખુનીના હાથેજ થનાર હતું. ‘જે માફ ખુન ચાય તો, કસમ આ કે તે ખુનીની પાછળ તું લાગી તેને જાહેર કરશે.’

‘તેમની માન્યતા ત્યારે તો ખોટી ફરી છે’ સાહેબ બહાદુરે જણાવ્યું. ‘કાસમે મોર્નિંગનનું ખુન થયું ન હતું.’

‘એમટબી માફ છે, રોક પણ હવેજ તમારી મોટી બૂલ છે’ ડૉન લુકાએ નસતાથી બૂલ ભાંજી. સાહેબ બહાદુર ચોંક્યા.

‘શું ? શું કહેા ? કાસમે મોર્નિંગનનું...’

‘હું કદી ચૂક્યો છું કે તમારી માન્યતા મુજબ મેદસ્તારીથી અપાયલાં ઇન્જેક્શનની મદદ-કાણે કાસમે મોર્નિંગન મુજબ પામ્યો નહતો પણ તે તો તેની ધારૂં મુજબ ખુનીનાં કાવત્રાનો ભોગ થઈ પડ્યો છે.’

‘પણ બસા આ તમારી માન્યતાને ટેકા આપનારી એક પણ દલીલ નથી ને?’

‘તકલીફ માફ કીડયે પણ હું આધાર વિના બોલતોજ નથી.’

‘તમે શું ત્યાં હતો? શું તમે કાંઈ જાણો છો?’

‘હું ત્યાં હતો નહિ. એક મહિનાની વાત પર તો હું મારી લશ્કરી મોટરીમાં જોડાયેલો હતો. મારે કયુલવું જોઈએ કે પેરીસ આવ્યા પછી પેપરો જોવાની કુરસદ મને ન મળવાથી કોસમોનાં મરજુની ખખર મને મળી નહતી. બસા સાહેબ, આ ખખર તો હવડાંજ આપ પોતે/મને આપી છે.’

‘તેમ છે તો શેઠ્યા તમો મારા કરતાં વધુ જાણી શકોજ નહિ. ડાક્ટરનો રિપોર્ટ કયુલ રાખવાની આપણી ફરજ છે.’

‘હું દીલગીર છું પણ તેનો રિપોર્ટ મને જરાએ સતોષ આપતો નથી.’

‘પણ બસા ભાઈ, જરા મને જણાવશો કે આ તોદમત મુકવાનું તમોને શું કારણ મળ્યું છે? તમારી પાસે દરી શાક્ષિ છે.’

‘હા.’

‘કોની સાક્ષિ?’

‘તમારી પોતાની, મારા મહેરબાન સાહેબ!’

‘મારી પોતાની? એટલે તમે શું કહેવા માગોછો?’

‘હું તમોને કહીશ, મારા મુરબ્બીજ સાહેબ. આપે જણાવ્યું હતું કે કોસમો મોર્નિંગને ડાક્ટરી વિદ્યાના અભ્યાસ કર્યો હતો ને તે નામકિલ તખીય થયા પામ્યો હતો. તે પછી આપે જણાવ્યું કે તેણે એક્ઝકરીથી એક ઇન્જેક્શન કર્યું હતું જેથી સોજો ચઢી થોડા કલાકમાં તેવું મરણ થયું હતું.’

‘હા.’

‘વેલ, મારાં મહેરબાન શેઠ, મારી માન્યતા એ છે કે જે માણસ બાહોરા તખીય હોય ને કોસમોના જેવો મોટો અનુભવી હોય તે પોતાને ખરાય રીતે ઇન્જેક્શન કરે ને તેથી શુજર પામે એ માનવું સરક બેળ છે. કોસમોને કામ કરતાં મેં અનેકવાર જોયો છે અને હું જાણું છું કે તેના જેવી એકસાંઈ રાખનાર બીજો કોઈજ તખીય નથી.’

‘તેથી શું?’

‘તેથી એ કે ડાક્ટરના મનમાં કાંઈ પણ વહેમ જેવું ન જણાતાં તેણે હમેશ મુજબની સર-દીરીક્ટ ચીતરી આપી હશે.’

‘એટલે તમારાં મત પ્રમાણે...’

‘મરજુર જુઆન પેરેના હવે તે સોલીસીટર તરફ ફરીને બોલ્યો. ‘તમોને મી. મોર્નિંગને ના મોતનાં બીજાનાં આગળ બોલાવવામાં આવ્યા ત્યારે તમે કાંઈ અસાધારણ તેમનામાં જોયું હતું.’

‘તો જરાખી નહિ મી. મોર્નિંગને તદન બેચુદ હાલતમાં હતી.’

‘અજબ...તદન અજબ જોયું!’ ડૉન લુઈ પટપટ્યો. ‘એ તેવી ખરાય રીતે આપણે ઇન્જેક્શન થોડા કલાકમાં આવું બયાનક પરિણામ નીપઝવે છે એ મેં મારી જીદગીમાં આજજ જાણ્યું. કાંઈક દુખની નિદાનો જણાઈ હતી.’

‘ના.....હા, હા..... પહેલી વખતે મેં તેનું મોઢું સાદુ જોયું હતું પણ ખીચ વખતે મોઢાં પર ભૂરાં દાઢ ઘણાંક પડેલા હતા.’

‘ભૂરા દાઢ ? આહ, ત્યારે મારો શક ખરો છે ! કોસમો મોર્નિંગનને એર આપવામાં આવ્યું હતું.’

‘કેવી રીતે ?’ સાહેબ બહાદુરે કાંઈક ઉત્કેશાધને સવાલ કર્યો.

‘બનવાબેગ છે કે સ્ત્રીસેરો-ફાસફેટની એકાદ બાટલીમાં યા તો તે જે સીનીજ ઉપયોગમાં લેતો હશે તેમાં કાંઈ પ્રવાહી ઉમેરવામાં આવી હશે.’

‘પણ તેનો ડોક્ટર ?’ સાહેબ બહાદુરે વાંધો ઉઠાવ્યો.

‘બધા સોલીસીટર સાહેબ, આપે તે દાઢો તરફ ડાકટરનું ધ્યાન ખેંચ્યું હતું ?’ પેરેનાએ વળી સોલીસીટરને પુછ્યું.

‘હાથ, પણ તેણે તે બાબતના અખાશ કીધાતા.’

‘આ ડાક્ટર તેનો પોતાનો તખીય હતો કે ?’

‘ના, તેનો હમેશનો ડાક્ટર તો ડાક્ટર પુન્નેલ હતો. તેણેજ તેને મારી બસામણ કરી હતી. તે બાપડો તો એકદમ બીમાર થઇ ગયો હતો. મેં જે ડાક્ટર મોતના બીજાનાં આગળ જોયો હતો તે કોઇ તે તરફનો તખીય હોવો જોઇએ.’

‘તેનું નામ ને સરનામું મારી પાસે છે.’ સાહેબ બહાદુરે સરડીશીકેટ કાઢતાં જણાવ્યું.

‘ડાક્ટર બેલાવોઇન, ૧૪, ૩ ડ આસટોર્ગ.’

‘આપ પાસે તખીયોની ડીરેક્ટરી છે ને ?’

સાહેબ બહાદુરે નમીને બાજુમાંની અમરાઇ પરથી એક પુસ્તક લીધું ને તેનાં પાનાં ફેરવ્યાં. તે પછી તેઓ અગ્નવર્ણીમાં ગરમ થઇ બેઠ્યા.

‘ડાક્ટર બેલાવોઇન જેનું નામ તો હાં કાઢતું નથી. ૩ ડ આસટોર્ગમાં તો કોઇખી તખીય છે નહિ !’

પ્રકરણ ૨.

ઝાહ ! ઝો કેમ ?

આ પાઠો યનાંજ તેઓ વચ્ચે લાંબી સુખશીદી ફેલાઇ ગઇ. શું બોલવું તે કોઇને સૂઝતું નહિ. અમેરિકન ને પેરુવિય એક્ટરીઓ ધમ્માજી ધ્યાનથી તે વિગત સંભળતા હતા. મેન્ડર તો પોતાના મિત્રની આ કોન્ટ્રી આગળ પુલખુલ હતા. તેના મર્તિપ્રમાણે પેરેના કદીથી બૂલ કરે તેમ હતું નહિ.

પાંચ મીનિટ પછી તે શાંત સુખશીદીમાં અવસર કરતાં સાહેબ બહાદુરે મોનાની લાચરી કમ્પુલી જણાવ્યું.

‘ખીશક...વાળખી...ધણા સંગેઓ હમા છે ને પર હવે શકી નજર નાંખી શકાય તેમ છે...વેલા ભૂરા દાખા...વેલો ડોક્ટર...આદ ! આ સે દાયપર લેવાની જરૂર છે !’ તે પછી પોતાની નામરદ છતાં પેરના તરફ ફરી નેચે પૂછ્યું,

‘ખીશક ત્યારે તમારા મત પ્રમાણે ખુન અને મી. મોર્નિંગનનાં વિદ્ય વચ્ચે પરસ્પરનો કાંઈ પણ સંબંધ હોવાનું જોઈએ ?’

‘તે હું હવડાં કહી શકું નહિ, સાહેબ. તેમ જો હોય તો પછી આપણે જાણવું પડશે કે વિલની વિગતથી કોઈ ખીનું માહિતગાર હોવું જોઈએ. મરચુર જુઆન, તમો શુ ધારો છો કે આ વિલની ખજાર બહાર મધ હશે ?’

‘ના, હું તે માનતો નથી કેમકે મી. મોર્નિંગને ધણીજ સંભાળથી કામ લીધું હતું એવી મારી ખાતરી છે.’

‘તમારી પોતાની ઓશીસમાંથી તે ખજાર બહાર આવી શકે તેમ તો નથી ને ?’

‘તે કોણ કરે ? મારા સિવાય કોઈના હાથમાં આ પિલ ગયું નથી અને તીજોરીનાં કાંથી ખાનગી ભાગમાં એવાંજ ફટલાં ફેંકેલી ઓચમાં સાથે તે મેં મુક્યું હતું.’

‘તીજોરી ફોડવામાં તો આવી નથી ને ? તમારી ઓશીસમાં મોરી તો નથી થઈ ને ?’

‘ના.’

‘તમે કોસમો મોર્નિંગને સહવારના મલ્યા હતા ને ?’

‘હા, શુક્રવારે સહવારના.’

‘સાંજના તે વિલ તમે તીજોરીમાં જાંધ ક્યું ત્યાં સુધી તે ક્યાં રાખ્યું તું ?’

‘જનનાંજો છે કે તેટલો વખત તે મારી ટેગલનાં ખાતામાં હોય !’

‘ટેગલનું ખાતું તો તોડેલું નથી ને ?’

‘મરચુર જુઆન આ સવાલથી ફગાઈ ગયો ને ક્યું ઓશી શક્યો નહિ.

‘કેમ શું છે ?’ પેરનાનો સવાલ થયો.

‘વેલ, હા, મને યાદ આવે છે...તે દીવસે કાંઈ જન્યું તું ખરું...તેજા શુક્રવારે...’

‘તમારી ખાતરી છે ?’

‘હા, હું હવે લઈને આવ્યો ત્યારે મેં જોયું કે ખાતાં ને કળ દીધેલી નહતી...જો કે જવા આગમન મેં મારે હાથે કળ દીધી હતી તેમાં કશો શક નથી આ નિર્જીવ બનાવને તે વેળા મેં જોઈએ વળતે આપ્યું નહતું. આજે હવે મને યાદ આવે છે કે.....’

આ મુજબ રહે રહે રોન લુકની ગણુનીઓ એક પછી એક ખરી ફરી. આ ગણુનીઓ તો એક બે વિગત પરથી ફરી હતી પણ તેનું ચૂંચળ મન અને વિગત એન તે પરથી અચુક માલુમ પડી આવતી હતી. તે ખરેજ ગણુનીજાન હતો.

‘તમારી ગણુનીઓ સામેત કરવામાં આપણે હવે વધુ વખત ગાળાશું નહિ.’ સાહેબ બહાર ફેરવવાનું. ‘અલખત તમે ક્યાંક ફરી છે પણ મારા જે ડોક્ટરીના હાથમાં આ ફેસનો આજે

છે તે તમારી ગળુઓ ખરી છે કે ખોટી તે જણાવી શકશે... અત્યાર આગમજનો તે હાં આવશે જોઈતો તો ?

‘શું તેમની શાક્ષિ કાસમો મોર્નિંગનના વારસોના લાભ માટે છે ?’ સોલીસીટરે સવાલ કર્યો.

‘આસ કરીને વારસો માટે છે, કેમકે બે દીવસની વાત પર તેણે મને ટેલીફોનથી જણાવ્યું હતું કે તેણે અધી વિગત એકઠી કરી હતી તથા બીજી વિગતો સાથે તેણે... પણ સખર. મારા સેક્રેટરી ને તેણે જણાવ્યું હતું કે એક મહિના પર થયેલાં ખુન બાબે તેમને મળવા માંગતો હતો... વેલ, આજે મી. કાસમો મોર્નિંગનનાં મરણને બરાબર એક મહિના થયો છે.’

સાહેબ બહાદુરનો ચંગ જોશમાં ઝુટ્યો કે તેમનો સેક્રેટરી ત્યાં આવી હાજર થયો.

‘ઇન્સપેક્ટર વેરોટ !’ તેઓએ ફરમાવ્યું.

‘હજી પાછા ફર્યા નથીજ.’

‘બોલાવી મંગાવો ? જાંજ બોલાવો. કોઈમી કીસમે તેમને વગર હીલે જાંજ હાજર કરો.’

તે પછી પેરેના તરફ ફરીને તેમણે કહ્યું,

‘ઇન્સપેક્ટર વેરોટ હાં એક કલાક પર આવ્યો હતો. તે ઘણો બેચેન પણ બારે ડિસેમ્બરમાં હોય તેમ જણાયો હતો. તે બોલ્યો હતો કે તેની પૂઠે ખીજાઓ લાગ્યા હતા. મોર્નિંગન કેસ માટે તેમને અગત્યની ખગર આપવા આવ્યો હતો અને કહેતો હતો કે આજે રાત્રે બે કપિથુ ખુનો થનાર હતો તે માટે સાવચેતીના ઉપાયો લેવા. આ ખુનો કાસમો મોર્નિંગનના ખુનને લગતાંજ થનાર હતાં.’

‘અને તમે કહેા છે કે તેઓ બેચેન હતા ?’

‘હા, ઈંધક ખીમાર જેવો થઈ તેને વિચિત્ર ધખારો લાગેલો જણાતો હતો. હકાપત્તને ખાતર તેણે તે કેસને લગતી તમામ વિગત મારે માટે કાગળપર મોકી હતી. આ કાગળ બોલતાં અને તેમાંથી કોઈ કાગળ સિવાય બીજું કશું મળ્યું નથી. આ રહ્યું તે કાગળ ને તેનું પરખીડું. આ બોક્સ વળી તે મારે માટે મુકી ગયો હતો તેમાંથી ચોક્કસતું કેક નીકળ્યું છે કે જે પર દાંતના દાઢ ખુલ્લા જણાય છે.’

‘આપને અડચણ ન હોય તો આ બંને ચીજો મને જોવાની રજા છે.’

‘ખુશીથી, પણ તમોને કશું જણાવાનું નથી.’

‘બનવા જોગું છે કે...’

પ્રાન હુમ્મએ તે બોક્સને પરખીડું ધ્યાનથી તપાસ્યાં. તે તપાસતું શું પરિણામ આવે છે તે જાણવા બધા ઈતેબર થઈ રહ્યાં. ધીમેથી તેણે જણાવ્યું,

‘બોક્સપરનાં સરનામાંને પરખીડાંપરનાં સરનામાંનાં અક્ષરો એક સરખા નથી. પરખીડાંપરના અક્ષરો ખુલ્લા નથી; સઘન ડુંગળા હોજી કોઈની નકલ કરેલી હોય તેમ લાગે છે.’

‘એટલે કે...’

‘એટલે એમ કે આ પરખીડું તમારા કોટેક્ટીવ તરફનું છેજ નહિ. હું ધારું છું તેમ હોટલમાં પોતાનો રિપોર્ટ લખ્યા પછી તેમનું ધ્યાન બીજી તરફ એવાયું તરી એટલે તેનો લાભ લઈ કાઢ્યો

તેની જગ્યાએ કોરાં કાગળનાંજુ તેવુંજ પરખીકું તેવાંજ સરનામાં સાથેનું કરી પહેલાંની જગ્યાએ કેસની દીધું હશે !

‘ અક્ષત એ તમારી અટકળ છે ! ’ સાહેબ બહાદુરે ધુખરામલા અવાજે કહ્યું.

‘ બનવા બેગ છે; પણ આ પરથી એટલું તો નક્કી થાય છે કે તમારા ડીટકટીવના જણાવવા તેની પૂઠ પકડવામાં આવી હતી. મોનિંગન કેસને લગતી જે વિગતો તેની જણાવેલા આવી હતી તે ખુલ્લી મુકવામાં આવનાર હોવાથી તેની જાંઘની ધાસ્તીમાં આવી પડી છે તેમાં કશો શક નથી. ’

‘ એ શું બોલોજ, મારા સાહેબ. ’

‘ મારા મહેરબાન, તેને કોપીની સુરતે બચાવવાની જરૂર છે. આજની વાતચિત પરથી મારી ખાતરી થઈ છે કે આપણી સામે એક મોટી નડતળ કંપી કરવામાં આવે છે ને તેની શરૂઆત ખુદ થઈ ચુકી છે. ખોદા કરે ને આપણે મોડા ન થઈએ. મને બહીક છે તમારા ઇન્સ્પેક્ટર બદમાંશોના પહેલા ભોગ થઈ પડ્યા છે. ’

‘ બહા; તમે તો આ બધું બાજુ તદન ખાત્રીપૂર્વક હોય તે જણાવો છો ! ’ સાહેબ બહાદુરે શીકકું હસીને બોલ્યો. ‘ અક્ષત તમારી કુતેલ કિત્તમ છે પણ તમારે ધારતી રાખવાની ‘કશી’ જરૂરત નથી. મારી ખાતરી છે કે ઇન્સ્પેક્ટર વેરેટ હવડાં આવી તમારી શંકા ઝાઝી કરશે. ’

‘ ઇન્સ્પેક્ટર વેરેટ પોહો કરનાર નથી. ’

‘ પણ કોરજ ? ’

‘ તેઓ તમે જણાવી ગયા તેમ દરવાનના જણાવવા મુજબ અત્રે પાછા આવ્યા હતા. ’

‘ કંમળખત કંધરેગ તશે. તમે જે તેની જુજાની પરજ તમારી મદાર બાંધતા હશે તો... ’

‘ ઇન્સ્પેક્ટર વેરેટ પોતાની લાંબી ડાંજરીની બીજી જાતની મુકી ગયાછ તે પર મારી મદાર છે. પેલાં કાગળ પર એ ત્રણ શબ્દો છે કે જે લખતાં તમારા સેક્રેટરીએ તેમને જોયા ન હતા. બનવા બેગ છે કે બીજી વખતે પાછા ફરતાં તેમણે તે લખ્યા હશે. શું આ જાતની તમોને પૂરતી નથી લાગતી ? ’

સાહેબ બહાદુરનો મહેરો ચિતારવાબેગ થઈ ગયો. બીજાઓ પર મોટી અસર થઈ. સેક્રેટરી વિલે મોટે પાહો ફર્યો કેમકે કોણએ ઇન્સ્પેક્ટર વેરેટને જોયા નહતા.

‘ સાનનંત સાહેબ આપને અડગલુ ન હોય તો આપના દરવાનને લાં બોલાવી મંગાવશો ? ’ હોન લુધએ સુચના કીધી.

તુરત તે નોકરને બોલાવવામાં આવ્યો કે લુધએ સાહેબ બહાદુરની દરકાર ન કરતાં તેને પૂછ્યું,

‘ તારી ખાતરી છે કે ઇન્સ્પેક્ટર વેરેટ આ ઝોરડામાં બીજવાર પાછા આવ્યા હતા ? ’

‘ તદન ખાતરી જ. ’

‘ તેઓ શું બહાર ગયાજ ન હતા ? ’

‘ હાજ. ’

‘ તારે ધ્યાન લાંજ હતુ ? તું તારો જગ્યાએ ખસ્યોજ નથી ? ’

‘જરાબી નહિ.’

‘નેયું, શેઠ !’ સાહેબ બહાદુરે અનકા કીધા ‘ઈન્સ્પેક્ટર વેરોટ હાં હોત આપણે વળી નાણા વગર રહેત ?’

‘તે હાંજ છે સાહેબ.’

‘એટલે ?’

‘ગુસ્તાબી માફ કરશો, સાહેબ; પણ હું ને એમ જાણું કે એક સપ્ત આ ઓરડામાં આવ્યો હતો અને હાંથી પાછો ન ગયો હતો તો ખીરાક તે હાંજ છે એમ માનવામાં હું જરાએ વિલંબ લગાડું નહિ. તે હાં હોવાજ નેમ્મ.’

‘કેયે સંતાપશે છે ?’ સાહેબ બહાદુરની આવરી ચક્ષુતાં તેમણે તરફાધને પૂછ્યું.

‘ના, બેમાન જેવો ખીમાર.....કદાચ મરણ પામેશે !’

‘પણ ક્યાં હશે ? મારા સાહેબ, મોહું જોલોતી ?’

‘કદાચ પેલા પડદા પાછળ હશે.’

‘તે પડદા પાછળ આરણું સિવાય બીજું કશું નથી.’

‘અને તે આરણું પાછળ.....’

‘આરણું પાછળ મારો ટ્રેસીંગ રૂમ છે.’

‘વેલ, સાહેબ, ત્યારે તો હું એમ ધારણું કે ઇન્સ્પેક્ટર વેરોટ એકદમ ખીમાર થનાથી આ ઓરડામાં થઇ સેક્રેટરીના ઓરડામાં જવાને બદલે તે તમારા ટ્રેસીંગરૂમમાં પડ્યો હશે.’

સાહેબ તે સાંભળતાં તે તરફ દોડ્યા. આરણું ઉઘાડતાં પહેલા તેઓ ગભરાધને પાછળ હંક્યા ! આ તે કઇ જાતનો સપ્ત હતો કે જેની ઇચ્છાને મરણને તાબે થઇ તેઓ પોતે તેના હુકમ અનુવતા હતા ? સાધારણ વિગતો પરથી ઉત્તમ અનુમાન કરનાર આ ભેજી ત્યારે કોણું હશે ?

પરેના ઠંડે કલેજે ઉભો હતો.

‘હું નહીં ધારતો કે ...’ સાહેબ બહાદુરે ગરલાંતહલાં કરવા માંડ્યાં.

‘સાહેબ, આપને નમ યાદ આપવા દો કે ઇન્સ્પેક્ટર વેરોટની જીજ્ઞાસી આપણને આજ રાત્રે કર્પિયુ મેતથી માર્યા જનાર બે જણની જાંઘી બચાવવા માટે જરૂરી છે. હું આ બાબે એક પણ પળ જોહવી સમજવાર નથી.’

સાહેબ બહાદુરે તુચ્છકારમાં ખખે ચકાવ્યાં પણ તે સપ્તના કહેવાથી તેમના પર ગંભીર અસર થઈને તેમણે આરણું જોલી નાખ્યું.

તેમણે જરાએ હીલચાલ કરી નહીં કે ખુમ પાડી તેઓ તો જડ થઇને ઉભા.

‘શું બનવા જોગ છે કે...’

ઓરડામાં પ્રકાશી રહેલી શીકા રોશનીમાં તેમણે એક સપ્તને જમીન પર પડેલો જોયો.

‘ઈન્સ્પેક્ટર વેરોટ !’ સેક્રેટરી તેજેતાં દયાધને બેઠો.

સાહેબ બહાદુરે પોતાના સેક્રેટરીની મદદ સાથે તે ઇન્સ્પેક્ટરને પોતાના ઓરડામાંની આરામ ચેર પર મુક્યો.

હા, હજી તેને હાંફે આવતો હતો, પણ તે એટલો બધો ધીમો હતો કે તે મરવાની અણી પરજ હતો. કાળી બાબુના ગાલ પર એક નાતું જેવું મચકળું નીકળેલું હતું. આંખનાં પોપચાં જડ થઈ ગયતાં હતાં. હજી તેના ચેરના કટલાક બાગોમાં ફરફાર થતો હતો જે પરથી જાણીતું હતું કે મનશક્તિ પર દ્રઢ કાબુ હોવાને લીધે તેનો આત્મા પોતાનું જોખું છોડવાની વાણીતોડ કરતો હતો.

‘જુઓ, જુઓ સાહેબ... પેલા ભૂરા ઘાંધા !’ પેરેનાએ બધાને બતાવ્યા.

ઝોરડામાં ગડગડ સડગડ થઈ રહી હતી.

‘ટોક્ટરને બોલાવ’ સાહેબ બહાદુરની જરાડ પડી ‘કેથેથી કોઈથી પહેલો મળે તેને બોલાવી લાવ... સાથે કોઈ પાદરીને લાવજો... આ બાપડાને પવિત્ર ક્ષમાઓની મદદ વગર...’

પેરેનાનો હાથ ઉંચકાયો ને તેણે એકદમ શાંત થવાની ઇશારત કરતાં કહ્યું,

‘હવે એમને માટે કશુંબી આ દુન્યામાં થઈ શકે તેમ નથી. તે કરતાં આ એમની હેવટની ઘડીનો બની શકતો લાભ આપણે લેવો જોઈએ. સાહેબ, તમારી રજા છે ને ?’

સાહેબ બહાદુરના જવાબની ફરકાર વગર તે હવે તે કમનસીબ રાખ્સ પર વાંકો વળ્યો અને તેનું માથું ઉંચકી ખુરસીની પીઠ પર મુકી ઘણાજ મીઠા અવાજે ધીમેથી કહ્યું,

‘વેરેટ, એ તો હું તારો સાહેબ છું. આજ રાત્રે શું બનનાર છે તેની થોડી વિગત જોઈએ છે. તું સાંભળે છે ને, વેરેટ ? તું જો સાંભળતો હોય તો તારી ખુશ્કી આંખો ગંધ કર.’

તે ટોપચાં એકદમ વિચાર્યાં. શું તે અકસ્માતિક હશે ? પેરેનાએ વધતા મીઠાસથી કહ્યું,

‘રૂસેલ બહેનોનાં વારસોને શોધી કાઢ્યા છે એ તો આપણે હવે જાણે છીએ. આ વારસોમાંના બેનાં આજે ખુબ ચનાર છે ને ? આ બેવડાં ખુનો આજે ચનાર છે ને ? હમો આ વારસોના નામ જાણતા નથી. ખીરાક તેઓ રૂસેલ નામથી તો ઝોળખતાજ ન હશે. તેમનું નામ હમોને કહેલો, મારે સાંભળ ! તે કાગળ પર ત્રણ રાખ્સો લખ્યા છે કે જે પરથી ‘ફો (Itap)’ રાખ્સ થાય છે... ખરે કેની ? તે નામનો પહેલો ભાગ છે ને ? આ ત્રણ અક્ષરો પછી કયો અક્ષર આવે છે ? હું ખરો અક્ષર કહું ત્યારે તું તારી આંખ વીંચજો. ! (બી) છે ? C (સી) છે ?’

પણ તે બાપડા ઇન્સપેક્ટરની આંખોમાંનું તેજ હવે સદાને માટે ગુમ થઈ ગયું હતું. તેનું માથું છાતી પર ઢળી પડ્યું. તેણે બે ત્રણ ડચકાં ખાધાં તેનું આખું શરીર જોરમાં મુજબ ને બીજું પણ તેનો આત્મા આ કાની જેહાનમાં સદાનો ચાલી ગયો.

તે મરણ પામ્યો હતો.

તે ગમખવાર બનાવ એટલો બધો અસાધારણ ઝડપથી બનવા પામ્યો કે ત્યાં ઉભેલાઓ એક પણ વાર મૂઠની પેઠે સ્તબ્ધ થઈ જોવા લાગ્યાં. તે પછી તે સોલીસીટરે કોસની નિશાન કરી ત્યાં બંદગી અર્થે ધુંટણે પડ્યો કે સાહેબ બહાદુર ખેદીત સ્વરે પટપટયા,

‘ગરીબ વેરેટ !... બહુ બરો માણસ હતો. તે પોતાની નોકરીને ફરજનો ઉંચ પ્યાલ ધરાવતો હતો... એ જો ચાહેત તો પોતાને સૈનાત રાખી ચકત પણ... હું મુખે અફગ ! હું આવ્યો ત્યારે એ તેને શોધ્યો હોત તો તે કદાચ બંધન પામત ! તે પોતાનો ભેદ સાચવવાજ હયાં આવ્યો હશે. ગરીબ ખીરાક !’

‘એ પરણ્યો છે કે ? કોઈ બચ્ચો છે કે ?’ પેરેનાએ પૂછ્યું.

‘તેની વામણને તેનાં ત્રણ બચ્ચાંને હવે મેણુ દીલાસો દેશે ?’ સાહેબ બહાદુરે દુઃખમંત્રે બોલ્યા.

‘હું તેમની સંભાળ લઉં...તમે ખેંચીકર રહો !’ પેરેનાએ નમ્રતાથી જણાવ્યું.

તેજપણે માણસો એક ડોક્ટરને લઈ આવ્યાં કે તે શખે ખીજ ઓરડામાં લઈ જવાનો સાહેબ બહાદુરે દુઃખ કર્યો. ડોક્ટરને જાણુએ લઈ જઈ પેરેનાએ કહ્યું,

‘એમાં તો જરાએ શક નથી કે ઇન્સપેક્ટર વેરોટને ઝેર આપવામાં આવ્યું છે. એમના હાથની ઢાંદી જુઓ. ત્યાં ખુલ્લી નિશાન ને આસપાસ સોજો છે !’

‘ત્યારે ત્યાં કંઈ બોકેશું હશે ?’

‘હા ટાંચણી કે કલમની આણી. તે લોકની મતલબ મુજબ જોશમાં તે લાગી ન હશે કેમકે તેમ થાત તો તે આપડો ત્યાનોત્યાંજ પૂરો થઈ ગયો હોત.’

માણસો તે રાત્રી બહાર લઈ ગયા. તે પછી પેલા મળવા આવેલા પાંચ શખસો સિવાય તે ઓરડામાં કોઈ રહ્યા નહિ. એલથી ખાતાંગા સેક્રેટરીઓ વધુવાર ત્યાં યોગવાતું નામુનાસેજ ધારી રજા લઈ, પેરેનાને તેની અપાર શક્તિ માટે ખરાં જીજ્ઞાસુ મુખારજાદી આપી સાલતા થયાં. તે પછી જેનર પોતાના એકવાર મદદનીશને આંખીને શેકહેન્ડ કરી ચાલ્યો ગયો. મોલીસીટર સાહેબે પેરેનાને તેનો વારસો ખીજે દાવસે આપી તેની ઓપીસમાંથી આવી લઈ જવાતું કહી તેઓ જતાં પછી હવે જવા નીકળ્યા કે તેજ પછે સાહેબ બહાદુર ઘરપથમાં ખીજ ઓરડામાંથી અંદર આવ્યા.

‘આહ ! તમે હજી છોને, હાન હજી પેરેના ? હું થયો ખુંસ છું, મને કંઈક વિચાર આવ્યો છે. પેલા અક્ષરોથી કાગળ કે શબ્દ થાય છે એવી તમારી બરાબર ખાતરી છે કે ?’

‘હું તેમ ધારું છું, બસા સાહેબ તમે પોતે જુઓ. આ કાગળ છે તે પછી વ ને પ છે. જરા જો... તો જણાશે કે કાગળ અક્ષરોમાં છે. આ પરથી મને ખ્યાલ થયો કે તે કાગળનામનો ભાગ હશે.’

‘બરાબર છે, બરાબર છે’ સાહેબ બહાદુરે જણાવ્યું. ‘અમનયથી તો એ છે કે એ અક્ષરો નો ખરો શબ્દ...આહ જરા સજર ! આપણે ખાતરી કર્યો !’

સાહેબ બહાદુરે ટેબલના એક ખૂણા પર પડેલો કાગળોનો બાથરો લીધો ને ઝડપથી એકમ કાગળ શોધવા માંડ્યું.

‘લે, આ રહ્યું !’ તે કાગળ જોલી તે પરની સહી વાંચતાં તેમણે જણાવ્યું. ‘ફાલીને... પહેલો ભાગ બરાબર છે...કોઈએ પોતાતું નામ વટીક નથી લખ્યું...જાહેર જગ્યા ઉતાવળમાં કોઈએ લખ્યું હોય તેમ લાગે છે...નથી તારીખ કે નથી સરનામું...હાથ પથ દેખતા જણાય છે.’

સાહેબ બહાદુરે તે બાદ તે કાગળ વાંચ્યું :

‘માનવંત પોલીસ કમીશનર સાહેબ બહાદુર,

એમની નમ્ર સેવામાં મુજ રજીસ્ટ્રી કર્યાં છે કે, મારો તેમજ મારા પેટાની ઉપર બ્યાનક જેજમ ઝડપી રહેશે જાણાય છે- મોત દબો નહીંક કાગળમાં કદો ધસતું આવે છે. આજ સવારે નહિ તો આવતી કાલે તે જરૂરજ ને હાથે દબો પડ્યા હોય છે તેની પુરાતી સાચીતી હું મેજાની શકીશ. તે બગાટમાં તમે સનમુખ રહો કરતા હું હાજર થઈશ અને આસપાસ જરૂર છે ને તથા દયા માટે મને મદદ કરવા તમારો દીવંતવંત હાથ લખાયા અરજ મુન્દર છું.

ફાલીને.

‘ખીનું નામ ખી નથી.....કાળે પર પણ ખીનું નિશાન નથી!’ પેરેનાએ પૂછ્યું.
‘જરાબી નહિ, પણ તેમાં દશીની બૂલ હોય તેમ લાગતું નથી. ઇન્સપેક્ટર વેરાટે જાણીએલી
વિગતને આ ઓળખાવી ભરી અપીલ કાંઈક અલગ જોવી રીતે મળતી આવે છે. ખીશક આ
મસ્તુર ફોલીએને તેના જોડાનાં આજરાને ખુન ચતાર છે. કમનસીબે આ નામ તદ્દન સાધારણ હોવાથી
ખરાં માણસને શોધતાં બહુ વખત નીકળ્યા વિના રહેનાર નથી.’

‘શું, સાહેબ? ખવચીત આપ આપથી બનતું કરશો તો જરૂર.....’
‘અત્યંત, હમો હમારૂં બનતું કરીશું. હું હવડાંજ તે પર મારા આખા સ્ટાફને રોકી દઉંશ.
પણ તમોજ જુઓ કે આગળ વધવાનું આપણને એક પણ સાધન નથી.’
‘ઓહ,...આ તો ગળત થયો!’ હાન લુહ બોલ્યો. ‘એ બે કમનસીબોનાં ખુન કરવાની
ચેતવણી અપાય છે તે તે માટે આપણે કશું બી કરવાને સદંતર અશક્ય છીએ! સાહેબ, ચુસ્તાબી
માફ છે; આપને અટકાવ ન હોય તો મને સત્તા આપો કે...’

તે હજી વધુ બોલે તે આગળજ સાહેબ બદાહરના સેક્રેટરીએ ઝડપ કરી અંદર આવી તેમના
હાથમાં એક કાર્ડ મુકના કહ્યું,

‘સાહેબ, આ સપ્ત કોષ્ટ જાણી જણાય છે...મેં તેને ઘણુંએ કહ્યું પણ...’
સાહેબ બદાહરે તે કાર્ડ જોતાંજ ખુશાળ અવાજે પેરેનાને કહ્યું,
‘મસ્તુર, આ જુઓ’ અને તેણે તેને તે કાર્ડ આપ્યો.

હેનરી ફોલીએ
સીવીલ એનજીનિયર
૧૪ રૂડી બોલીવર્ડ

‘આ હો, નસીગદેવી આજે આપણાપર પ્રસન્ન છે’ સાહેબ બદાહર હસ્યા. ‘જો આ
મસ્તુર ફોલીએ રૂસેલ કુટુંબનો વારસ નીકળશે તો આપણું કામ ચોતાની મેજ બહુ સહેલું થઈ પડશે.’
‘જેઝાબી માફ છે, સાહેબ’ હયાં સીલીસીટર સાહેબ વચ્ચે હોમાયા ‘આપને જણાવવાની
હું જરૂર લેક’ હું કે વિડની એક ક્લબ મુલ્ય આ વારસાની વિગત વારસોને બરાબર ઉડતાલીસ
કલાક પછીજ જણાવવાની છે. તે, માટે મસ્તુર ફોલીએને તે જણાવવાની જરૂર નથી કેમકે.....’

બારણું હથડતાં નોકરને આંચકો મારી એક સપ્ત અંદર ધસી આવ્યો.
‘ઇન્સપેક્ટર.....ઇન્સપેક્ટર વેરાટે’ તે તમ્બર ખાતો બોલ્યો. ‘મરી ગયો...મરી ગયો કે ?
મને કહેવામાં આવ્યું. જો....’

‘હા મસ્તુર તેઓ શુનર પામ્યા છે’
‘બહુ મોટું! હું આજે ઘણો મોડો થયો છું’ તે બહાનુઓ.
‘તે એક ખુન્સીમાં પછલાઇ પડ્યો ને અદ્યવાળી રૂસકાં ખાંવા લાંગો
‘ઓહ, એ બદમાશો.....ચંડાળ બદમાશો!’

તે રીકા અહેરાનો, બેડેલા ગાલો વાજેને ખીમાર જેવા દેખાવનો પચાશેક વર્ષની વયનો સપ્ત
હતો. તેણે ગાથું બોડકું હતું ને તેણે કપાળ કરચળી વણેલું હતું. તેના તન બદનમાં જાણે મુજરીઓ
હુટવા માંડે હોય તેમ લાગતું હતું તેની આંખો જાણે આંસુના દર્શાવમાં તરતી હતી.

‘તમે કોને માટે બોલો છો, મસ્તુર? ઇન્સ્પેક્ટર વેરોટના ખુનીઓ ? તમે તેમનું નામ દઈ શકી હમારી તપાસમાં ગાદ કરી શકશો ?’

‘ફોનીલીએ ડોકું ધુણાવતાં જણાવ્યું.’

‘ના ના હાલને કાળ તેમ કરવું ફોક્સ છે.....મારી પાસે પુરતી સાબીતી નથી.....ના ખરેખરાંત નહિ.’

તે હવે પુરસી પરથી હમો થયો ને બે હાથ બેડી માફ માંગતો બોલ્યો,

‘જાત્રા પોલીસ કમીશનર સાહેબ, મેં આપને નાહકની તકલીફ આપી છે; પણ હું જાણુવા માંગતો હતો.....હું માનતો હતો કે ઇન્સ્પેક્ટર વેરોટનો તેમના સપાટામાંથી છટકી જશે...મારી જુઝાની સાથે તેમની નોંધો બે કિમતી થયા વિના રહેતેજ નહિ; કદાચ તેઓ તમને જાણાવી શક્યા હશે કે.....’

‘ના તેમણે તો આજને માટે જાણાવ્યું.’

‘આજ રાત્રેજ !’ ફોનીલી ચોંક્યો. ‘આજ રાત્રે ! ત્યારે તો વખત બહુ નજીક છે...ના, ના ! તે કેમ બને ? તેઓ મને હવે કરું કરી શકે તેમ નથી.....તેઓ હજી તૈયાર નથી થયા.....’

‘ઇન્સ્પેક્ટર વેરોટ તો ખુસ્તું જણાવ્યું હતું આજ રાત્રે એક સામટાં બે કર્મિણ ખુનો થનાર હતા.....’

‘ના, ના સાહેબ.....તેમની જૂલ છે.....મને તેની બધી ખબર છે.....જલદીમાં જલદી આવતી કાલે સહવારે.....પણ આપણે તેમને જરૂર છટકામાં સપડાવીશું...અરે એ અંકાઈ કારણોજી!’

‘હા જુમ તેની નજીક ગયો ને તેણે પુછ્યું.’

‘તમારા માતાજીનું નામ અરમીલીન રૂસેલ હતું ને, બહા બાપ ?’

‘હા, અરમીલીન રૂસેલ. તેઓ તો બીચારાં મરણ પામ્યાં છે.’

‘તેઓ મેંટ એડીનીનાં રહીય હતાં ને ?’

‘હા, પણ આ બધા સવાલ પુછવાનું કાંઈ કારણ ?’

‘તે તમને પોલીસ કમીશનર સાહેબ આવતી કાલે જાણાવશે...એકજ ખુલાસો હવે કરશે’ તેણે ઇન્સ્પેક્ટરવાળો બોક્સ બોલતાં કહ્યું. ‘આ ચોક્કસેટ પરથી કાંઈ નવું જાણવાનું તમોને મળે છે ? આ નિશાનીઓ પરથી કાંઈ સમજાય છે ?’

‘ઓહ, મારા ખાપરે !’ તે બેતાંજ તે ચાપ્સ ચોંકીને પૂકાર્યો. ‘એ ક્યાંથી ઇન્સ્પેક્ટર લાવ્યા ?’

તે પાસે ઢગ દમને પુરસીમાં પડ્યો પણ એકપણ કંઈ નહોતું. તે પછી તે કહ્યો ને બારણા તરફ ઉતારવે પગલે જતાં બોલ્યો,

‘કમીશનર સાહેબ, હું જાઉં છું; મારે જવું જોઈએ. આવતી કાલે હું તમોને તે બતાવીશ... મારી પાસે બધા પુરાવા જરૂરજ આવશે...પોલીસ મને જરૂર બતાવશે...અસમત હું જાઉં છું કે હું’

નવી નવાઈઓ

વાપરો.

કિંમત

ખરનરો

૧ રૂ. ૪૫

૨ રૂ. ૭૦

૩ રૂ. ૧૦૦

૪ રૂ. ૧૨૫

૫ રૂ. ૧૫૦

ખોસ ચૂલો

વાપર્યાથી ઘરમાં સુખ, સ્વચ્છતા અને શાંતિ વધે છે. રાંધણી ગરમ થતી નથી. વખત બચે છે. કરકસર થાય છે. એક ખચ્ચું પણ પેટવી શકે તેટલા સલામત છે. હજારો કુટુંબો એ ચૂલો વાપરી વાહવા ગાય છે અને આશીશ આપે છે આ ચૂલો વાપર્યાથી તમોને કશી પણ તકલીફ પડશે નહિ. તમારા કુટુંબ માટે એક નવું જરૂર ખરીદો.

ખરીદો-

ખોસ ચૂલો

એ ઉપરાંત સાદીની પીત્તો, વિજળીક વગર ચાલતા પંખાઓ, પીત્તલના પલંગો જરૂર લેજો.

તમોને જરૂર કંઈની ખસંદ પડશેજ.

શોરૂમ્સ

ન્યુ કવીન્સ રોડ

હેડ, ગોદ્રીસ

એલ. રોય સ પટ

૭૦ એવેલો સ્ટ્રીટ, ગ્રેટ સુખાષ

બ્રાંચીસ

૪ કેશમીરગેટ

દિલ્લી

એલમીનગઢ સ્ટ્રીટ, કેપ

કરાંચી

એક અસાધારણ તક.

શાહુચોરની ડીટક્ટીવ નોવેલો:

શયમાનનો સાથી રૂ. ૨-૦-૦

દોલતે દુન્યા રૂ. ૧-૮-૦

* લુપીનની લાહેરી રૂ. ૧-૧૨-૦

તથા ગુલશન એક વર્ષ સુધી ફક્ત રૂપિયા
પાંચમાં મળશે.

* આ નોવેલની ગોઠી દોષી છે. તે પુરી
ધત્તાં તેજ કિંમતનાં બીજા પુસ્તકો મળશે.

મેનેજર-ગુલશન-નવસારી.

“રામાયણ” ની એક રસીલી કથા.

પંચવટીના વનવાસમાં સીતાએ જોયેલો

સુવર્ણ મૃગ.

રામ અને લક્ષ્મણ પર વનવાસમાં વીતેલાં વિદો.

મીતાનું હરણ કરવા માટે લંકાપતિ રાવણે રચેલો. સોનેરી હરણનો માયાવી પ્રપંચ.

એક કાંચળીની કહાંણી !

કાંચળી બાપાંતર કરનાર,

(મરહમ સાફર દાદી એ. તારાધુરવાળા.)

[દોહરા]

ત્યારે વનવાસે ગયા દશરથનાં મુત રામ;
ચૈદ વર્ષ ત્યારે ઠ્યાં, વનમાં વસે તમામ.
એક દિવસ શ્રીરામ નિજ, પત્ની સીતા સાથ;
પંચવટી વનવાસમાં, છે બેઠા સંગાથ.
ચોપટ માંડી સોગઠાં, દંપતિ^૨ બેઠે છેજ,
બોલ્યાં સીતા “ નાચજી ! બહુ ભાવે છે એજ.
એજ રમત મુજને ગમે, અન્ય ઉપર નવભાવ. ”
માટે નિશ્ચિન બેલજી, આ ચોપટનો દાવ. ”
બોલ્યા ત્યાં શ્રીરામ કે ” મુજ જીવનનાં હાર !
તારી મરજી રાખવા, છું હરહમ તૈયાર !
વિપત્તિ આ વનવાસની, તુજ મુખે જોતાં જાય;

તુજ સંગતથી હે સતી ! હૈયું મુજ હરખાય.
 રાજપાટથી દૂર થઈ, વેડું છું વનવાસ;
 પણ તુજ સંગતથી નથી, જણાતો ત્રાસ.
 સુંદરતા સંસારમાં, સ્ત્રી પંર ઉતરી સર્વ;
 ગોરી ફૂલ ગુલાબતું, દેખી ઉપજે ગર્વ.
 શોભે સરસ મુવણુંમાં, ઝળકી માણુક જોમ;
 નીતિવંત નારી તણું, તેજ તપે છે તેમ.
 પ્રમદા કેરા પ્રેમનો, પમાય નવ રજ પાર;
 ભાયોતું મુખ લોગવે, ભાગ્યવંત ભરયાર.
 ધન્ય નારીના નામને, નિંદક લવે હજાર;
 સ્ત્રી વિષુ મુખ સંસારનાં, કદી નથી જડનાર.
 કુલટા કામા^૫ કંધને, ખદકે કરે પુહાર;
 દારા^૬ દોજખ તુલ્ય છે, પરનર હિત ધરનાર.
 જૂઠો મદ જોખન તણો, જૂઠો પ્રેમ કઠોર;
 જૂઠી માયા જગ તણી, જૂઠું જરતું જોર.
 સાચી સેવા સંતની, સાચો હરિનો હાથ;
 સાચો પ્રેમ પતંગનો, સાચો સતીનો સાથ.
 ધન-જોખન-અધિકારનાં, મુખ છે તરૂણા તુલ્ય;
 મોટું મુખ મહિલા તણું, આલમ માદ્ય અમુલ્ય.
 સતી તણો સંસારમાં, નહે દુઃખદ દરિયાવ;
 ભવમાં લોગવવા પડે, હારજીતનાં દાવ.
 વનિતા^૭ વરણ તને નહીં, ચરણ પડે શું મ્હાય ?
 મરણ બહુ મનમાં ગણે, સતી શરણ નવ યાય.
 ચાદ ભુવન પર ચોંટશે, એક સતીનો છાપ;
 સતી તને નવ સત્યને, સહે કોડ સંતાપ.
 એવી ઉત્તમ સ્ત્રી મહીં, તને ગણું છું એક;
 મુખ-દુઃખ રેખા કર્મની, તનિશ ન મરતાં ટેક.
 સુંદર આ સદબોધથી, સતી પ્રફુલ્લિત થાઈ;
 બોલી પાસા ફેંકતાં, હૈયાંથી હરખાઈ;
 “પ્રાણનાથા દાસી કદી, તેજશે નહીં વિવેક;

પ્રભુ જ્યમ મારો એક છે, પતિ પણ મારો એક;
 બલે કહો 'વનવાસ' પણ, માનું અહીં વિલાસ;
 શહેર ઘેર સમરે ન જો, નાથ નજરની પાસ !
 ચોપટ ખંતે ખેલતાં, કરી રહ્યાં છે વાત;
 અરે એટલાં બિપજ, આશ્તકોરકે ઘાત !
 રાવણુ રાજા લંકનો,^{૧૦} લાંબો આશ્ત એક;
 સુવર્ણનો મૃગલો યાની, ઉભો જઈ ત્યાં છેક.
 કુરંગ^{૧૧} દેખી કનકનો,^{૧૨} મતી સતીની મોહિ;
 વિવેક-બુદ્ધિ વીસરી, શુદ્ધિ પણ સો ખોહિ !
 “ જુઓ ! જુઓ ! મૃગ કંઈજ ! આંબો ક્યાંથી આજ !
 ઉઠો શસ્ત્ર લઈ આપનાં, મારો મારે કાજ !
 કનક-કુરંગ કદી નથી, દીઠો એવો કોઈ;
 સોનાનાં શૃંગ ને તવથા, નથી સુવર્ણી જોઈ !
 કેવો સુંદર છે ઉભો, જુઓ સરોવર પાસ !
 પ્રીતમ ખ્યાસ મારશે, મુજ માટે એ ખાસ ?
 જલદી બીડો ! નાથજી, છે સુંદર તક હાથ;
 દોડી પહોંચો વેગથી, શસ્ત્ર લઈ સંગાથ.
 નૌતમ લહેકે નાચતો અને કૂદતો જાય;
 વીંધો એને બાણથી, કે મુજ મન હરખાય.
 જઈશ અયોધ્યે જ્યાર હું, નાથ તમારી સાથ;
 સુંદર આ મૃગ-ચર્મને, સંભાળિશ સંગાથ.
 સાસુજાયા ! જાય છે, કરો ઉતાવળ ખાસ;
 બટ જઈ પાડો શસ્ત્રથી, લાવો મારી પાસ.
 ધન્ય કૃતિ કિરાતરની ! ગુણુ શું શું હું ગાઉં;
 લાવો મારી મૃગ તણે, કાંચલડી^{૧૩} શિવગઢ !
 મુદત થઈ વનવાસમાં, વસિયાં આવી તોય;
 એવો સુંદર મૃગ કદી, મેં દીઠો નવ કોયા !
 સુણી સતીનાં આ સુખન, બોલ્યા ત્યાં શ્રીરામ,
 “ ઘેલું ઘેલું શું વઢે ? અસંભવિત તું આમ ?
 નથી દીઠો, શ્રવણે સુણ્યો, સુવર્ણનો મૃગ કોઈ;

અજબ થાઉં છું આજ હું બુધ્ધિ તારી જોઈ !
 ફરે કદી પ્રહાંડમાં, જડે ન કનક—કુરંગ;
 ખ્યારી સીતા ! આજ છે, આ શા તારા ઢંલ !
 કૂડ કપટ માયા તણું, અરે હશે આ કાંઈ;
 માટે તજ ખટપટ બધી, કાં મિથ્યા હરખાઈ ?
 નહિ ! નહિ ! બહાલા કંથણ ! માન્યું નહીં મનાય;
 પણ દેખ્યું મેં દ્રષ્ટિથી,^{૧૪} તે કયમ જોઈું થાય ?
 ડમરો ચરતાં દેખિયો, આ ચક્ષુથી આજ;
 લાવો એનાં ચર્મને,^{૧૫} મુજ કાંચલડી કાજ !
 દોડી પહોંચો વેગથી, શાસ્ત્ર સજ, જો નાથ ?
 નહિ કર છે બહુ આવવી, મુસ્કિલ ખાજ હાથ !”
 સીતા કેડું સાંભળી, ફરી કહે છે રામ;
 “ સતી ! મતી ગઈ આજ કયાં ? શું માડ્યું તે આમાં
 નિજના સ્વાર્થ થકી અરે લઇયે ! પશુનાં પ્રાણ ?
 તો પછિ ધર્મ—અધર્મનું, કહે કયાં રહું પ્રમાણ ?”
 સીતા જોડી; “ નાથજી ! છે આ હરણ અજોડ;
 રઘુનંદન ! રાજ કરો, પુરી જોટલો કોડ !”
 રામ કહે “ શી ઘેલછા, પ્રાપ્ત તને થઈ, હાથ !
 કહું જોટલું તોય પણ, તુજ મન તૃપ્ત ન થાય ?
 સીતા ખ્યારી ! આજ કયાં, ગયું તમારું જ્ઞાન ?
 દયા—ધર્મ ભૂલી ગયો, લો છો મારું માન !”
 સીતા જોડી : “ સત્ય છે, આજ ભુલી છું જ્ઞાન;
 પણ એને નવ સમજશે, જરા તમે અપમાન,
 મારો મૃગ કેમે કરી, રાખો મારો જોલ;
 પ્રાણનાથ ! મુજ પ્રેમનું, કરો મેગજમાં તોલ !”
 રામ કહે “ તુજ પ્રેમ તો, જીવન—અમૃત જાણ;
 પણ સ્વાસ્થ થકિ આપણા, લઇયે પશુના પ્રાણ ?
 નહીં !—એમ જાનશે નહીં ! યોગ્ય ન એ કહેવાય;
 આ દુર્ઘટ^{૧૬} વનવાસમાં, પાપ ન જોણું થાય ”
 સતી કહે “ સુત સાચુના ! નથી પાપનું કર્મ;
 મૃગયા^{૧૭} રમણું એજ છે, ખરો દાવિનો ધર્મ.

રાજપીઠની રીત છે, શરૂ પુરપતું કાય; કહો રણુ ત્યાં પાપ શું ? આપ ખરા છે આય. ” સતી તણા આસુખન પર, “ધન્ય !” કહી મન, રામ. બોલ્યા: “સીતા સાધવી ! કાં પીટે છે આમ ? મૃગયા થકિ નધિ આવિયો, ખારી ! હું વનવાસ; પિતા તણુ “પણુ” પાળવા, છું આબ્યો અહિં ખાસ ! જ્યાં જેવો આશ્રમ મળે ત્યાં તેવો અભ્યાસ; અરે ! કેમ રાખું મછી, પશુ-હલ્યાની આશ ?” સતી કથે “સાધૂ પણુ, રાખો એવું જ્યારે; ધનુષ-બાણ કાં લાવિયા, સંગાથે અહિં ત્યાર ?” રામ કહે “ખારી સુણો ! એ છે મુજ એધાણ; રાજપુત્રની રીત છે, માટે લાબ્યો, પ્રાણ ! કાંઈ સમે બળિયો મળે, કરે રાજની વાત; ત્યારે છે એ કામનાં, કરવા તેની ઘાત !” હજી સતીનાં મન તણું, સમાધાન નવ થાય; સુવર્ણનો મૃગલોં હજી, મનમાંથી નહિ જાય ! બોલી સીતા “નાથજી ! કરો ન એવી વાત; મુજ મન વૃષ્ટ થતું નથી, મુજ મન પડ્યું પછાત. શુપર્ણખાનો શો હતો, કહો કંઈજ વાંક ? વણુ અપરાધે કાપિયાં, કાન અને કાં નાક ? મંત્રુષ્યને હણવા થકી, ધાર્યો નહિ જો ધર્મ; સુવર્ણ-મૃગ નહિ મારવો, એમાં શો છે મર્મ ?” “સતી ! ધન્ય છે તુંજ મતી ! તોપણુ તુંજ ભૂલ; તેણે પણુવા માગિયું, કરવું કેમ કબૂલ ? થતી નથી વનવાસમાં, મુજથી તુંજ સંભાળ; તો પછિ શુપર્ણખા થવે, કહે રૂઢે નહિ કાળ ?” સીતા બોલી: “બસ કરો ! હું નહિ માતું, કંથ; આ સંસાર અસાર છે, છે પરવશ આ પંથ. વસી અગર સંસારમાં ધરે નહીં જો હામ; તો લ્હાવો લેવાય શું ? શું બોલો છો આમ ?”

રામ કહે “સીતા ! સમજ, હું કાયર નવ થાઉં;
જશું અયોધ્યે ત્યાર હું, ધન્યતુ તને અપાઉં !
વનમાં લેવાં રૂપણા, નહીં, સંતીનો ધર્મ;
સ્વાર્થ થકી મૃગ માંરણું, એ છે મહત્ અધર્મ !”
“પ્રાણનાથ ! સમજો હજી, કરો જરા ઉપકાર;
એવો મૃગ જડશે નહીં, તમને વારંવાર !
અર્ધ મેળવી તે તણું, પૂરો મારા કોડ,
એવો મૃગ મળશે નહીં, એ છે ખરે અજોડ.
એવો ‘કમળો’ મેં કદી, પહેર્યો નથિ, યો નાથ !
આજ સખત કાં એટલા, છે સીતાની સાથ ?
પાણી ધન્યુ તો મને, દુધ પાનારો જેહ;
આજે કેમ કહણ થયો, રે ! સુજ જોડે તેહ !”
રામ કહે “સીતા સતી ! આ મમ્મત તું છોડ;
ખ્યાલ તણ મિથ્યા બધા, ચોપટમાં મન જોડ !
‘કમળો’ રૂઠો એ થકી, શિવડવિશ, યો ખ્યાર !
આ મૃગમાં છે શું બન્યું ? સુલક્ષણી સુણ નાર !
ફળ-ફુલ કેરી વેલડી, સુવર્ણની નંખાઉં;
વળતી હીરા રત્ન ને, ચોતીથી ટંકાઉં.
જોઈ વરસ વનવાસનાં, વિતવા દે, યો પ્રાણ !
આપું અયોધ્યા જઈ તને, અમુલ રત્નની ખાણ !
સતી કહે “નહિં ક’યજી ! આપો બસ મૃગ-અર્ધ;
ત્રિયા તણે સંતોષવી, છે સજ્જનનો ધર્મ !
નિષળતવી વસ્તું તણી, વિશ્વે નથી વડાધ;
અણુ નિષળની છે જગે, જુઓ ખરી જુગતાઈ !”
રામ કહે “સીતા ! સુણો, ચપ્પ સુખોધક ખાસ;
એવા સ્વાદ હતા અગર, શિદ આબ્યાં વનવાસ ?
પેલી ! ઘેર ન કયમ રહી ? જોઈત-ખેરત સર્વ;
સતી ! તને નથિ ચોલતો, ગુણવંતી થઈ ગવં !
ત્યાં કર્યો વનવાસ ત્યાં, વિલાસની શી વાત ?
મુજ સાથે આવી અરે ! તેં કીધો સુજ ઘાત !”
સીતા બોલી “સાંભળો, ખ્યાર પ્રજ્ઞાધાર !

શિયળ પાળવા સાથ થઈ, હું પતિવ્રત-હું નાર !
 તમે વસો વનવાસમાં, અને વસું હું રહેર !
 એ કરતાં મરણુ લહું, કિંવાં કાંકણુ એર.
 જ્યાં પતિ ત્યાં પત્ની વસે, વિયોગ નવ સહેવાય;
 એક ઘડી નવ દેખું તો, પ્રાણજ નિકળી જાય !
 સાથે લાભ્યા કંથ તો, પૂજા મારી આશ;
 સુવર્ણ-મૃગ મારી તમે, લાવો મારી પાસ !
 જે વનિતા ને વર ગણે, વિશ્વ તે વખણાય;
 પડોળે જેનો પતી, તે લવ ઓળે જાય. ”
 રામ કહે “સાચુ કહ્યું, હોય સતી જે નાર;
 રહે સદા સંસારમાં, રાખે જ્યમ ભરથાર.
 નાથ-વચન લોપે નહીં, ધારે અંતર ધીર;
 ખરૂં ખતાવે ખલકમાં, નિજ કુલવંત અમીર.
 પતિવ્રત પાળે તે સતી, મમ્મત કરે ન કોય;
 રાજતાલ થઈ રહે, સુખ-દુઃખ જે કંઈ હોય.
 સીતા ખ્યારી ! ધીરધર, સદા નથી વનવાસ;
 દુઃખ જઈ સુખ પણ આવશે, દેરમાં ન થા ઉદાસ.”
 સતી કહે “શ્રીરામજી ! ગણી મને નાદાન-
 સમજવો છો જાણ સમ, પણ નથી હું અજ્ઞાન.
 જે કમળાને , કંથથી, મળે નહીં સન્માન;
 ધિક્કરે તેના અવતાર પર ! જીવતી મૂંઝ સમાન !
 મોહ લાગ્યો મૃગલા તણો, મુણો અરજ ઓ કંથ !
 જીદ ધરી છો શું રહ્યા, અવળો પડશે પંથ.
 હુંજેયે તે દેખાય છે, ગયો નથી બહુ દૂર;
 વધો તમે વેગે હવે, રાસ સજીને, શરૂ
 રામ કહે: સીતા હવે, મમ્મત તારી મેલ;
 પશુ-હિંસા કરવી અરે ! નથી ગમત કે જેલ.
 તુજને-મુજને, સર્વને, પ્રીય પ્રાણ છે જેમ;
 પશુ-પંખી ખજ પ્રાણને, પ્રીય ગણે છે તેમ.
 અણસરનયુ દુઃખ આણવું, જ્ઞાનવું નવ કામ;
 વનવાસી વનમાં વસી, કેમ કરે: જીવ ઘાત ?

માકે બહાલી ! મૃત તણું, હવે કરિશ નવ વાત ?”
 સીતા બોલીઃ સાંભળો, પ્રીતમ ! કરો ન રોધ;
 ક્ષત્રિ તણો એ ધર્મ છે, દેવ્ય તણે શો દોષ ?”
 રામ કહે ક્ષત્રી તણો સમગ્રું છું હું ધર્મ;
 પણ આ મૃગલો મારતાં, ચોટે છે દુષ્કર્મ.
 વાધ-વડ વિકાળનો, જે લય ઉભો થાય;
 ત્યાં દેખાડે ને દયા, તો ક્ષત્રી લજવાય.
 આ મૃગલાએ શું કર્યું શા થકી લેવા પ્રાણ ?
 પ્યારી સીતા ! આપ તું, એવું મને પ્રમાણ,
 આ વગડા-વનવાસમાં, વસિયે આપણુ જેમ;
 આ મૃગલાં પણ બાપડાં, અહીં વસે છે તેમ !
 એણે તારું શું કર્યું, રતીભાર નુકશાન ?
 એવું તો કેં એ નથી ! હે નારી નાદન !
 શાણી સ્ત્રી થઈ શા થકી, સહે આમ સંતાપ ?
 વણુ અપરાધે મારતાં, શિરપર લાધે પાપ.
 આ મૃગલા પર એવડા તે શું ઉપનયો મોહ ?
 કાલ વળી મન તુજ તણું, લેશે બીજે રોહ !
 તું તારા સ્વારંય થકી, લેશે જીવતો જીવ ?
 પાતક રૂંથાયું આપણે, સમજ સતી શિવ ! શિવ
 રમતા-જમતા જીવને, મારી કરવું પાપ;
 એ ક્ષત્રીનો ધર્મ નહીં. નહિં નીતિનો છાપ.
 જળ-કાંઠે રહેવા છતાં, તેથી નહીં. ધરાધ-
 કુપ રૂં નવેણો રર જોદવો, એ મોટી સુખોદ.
 જરૂર જ્યાં નવં જે તણી, તેનો શો સંવાદ ?
 માટે સીતા તું સમજ ! ગયો વખત અરબાદ !
 ચોપટ કેરાં સોગંદાં, પડી રહ્યાં છે, આલ,
 રસપર આઠ્યો દાવ છે; તુજ બાજી સંભાલ !
 પ્રિયા ! નાખ પાસા ફરી, ધરી રમત પર ધ્યાન;
 રસિક ખેલ છે આજનો, કહું હવે મુજ માન !
 સતી કહે “ પાસા ગયા, જોલા ચૂલા માય !
 ચોપટ નાખો ચોકમાં, જીવડે મુજ ધલરાય ! ”
 સતી હજી સમજી નહીં, મતી જાદલતાં જાન;
 “ કકળાવો કાં કયજી ! જરા ધરો દિલ દાન !

મા નામ તમે
સાંભળ્યું છે

નાઈટ્રેટ ઓફ સોડા
યાને તળસંચોરો.

રસાયણી-

પ્રયોગો

નું

ખાતર

જરૂર

વાપરો.

નાઈટ્રેટ ઓફ સોડામાં નાઈટ્રોજન પોટાશ હોવાથી બેતીને તે બહુ ઉપયોગી છે. તેમાંનું નાઈટ્રેટ કોઈ પણ જાતના રોપાના જીવજંતુઓને મારી નાંખે છે.

એક એકરમાં ૧૨૦ રતલનું આ ખાતર બેવડે ચોવડે લાલ કરે છે.

બેડુતોને ખાગજાનોને બહુ કિમતી છે. કોઈ પણ ખીજા ખાતર કરતાં તે ઘુ ઉત્તમ છે.

વધુ ખબર માટે પૂછો:—

મી. એસ. જી. હરલેકર

સીવીઅનલ રીપ્રીઝન્ટેટીવ.
રાવપુરા, -વડોદરા.

પ્રજના માનીતા અગ્રગણ્યોએ વ્યવસ્થા વખાણી દાન આપવા

સલામણો કરેલી છે । દાન આપવાનું સુપાત્ર સ્થાન ।।

હિન્દુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ.

તમામ હિન્દુ જાતીનાં આર્ય અનાથોને સ્વતંત્ર શહેરી અને ધંધાદારી બનાવાય છે. દરેક જાતનાં દાનની જરૂર છે. દરેક દાનની પાવતી મળે છે. સારે નરસે પ્રસંગે દાન આપી પરલોકની વાટ ખરચી જાંધી લ્યો. એક રૂપીયા ઉપર દાન આપનારનાં નામ વાર્ષિક રિપોર્ટમાં છપાય છે. ૧૫૦ દીવસ “અન્નદાન” ખાતે રોકાઈ ગયા છે. તમે પણ એક દીવસ રોકી લ્યો. જરૂર દાન મોકલી રિપોર્ટ મંગાવવા લખો:—

મંત્રી—હિન્દુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ.

મફત ।

મફત ।।

મફત ।।।

ખાત્રી કરી લેવાને મરિ માત્ર ત્રણ દિવસજ વાપરવા લાયક

સર્વ મંગલા.

હાથમાં સહ જનારાને આપવામાં આવે છે. જહારગામથી મંગાવનારાઓને રૂ. ૦.૧૦ રોકાણ વાથી અથવા વી. પી. દ્વારા મંગાવવાથી ત્રણ દિવસની દવા મોકલી રોકાય છે. આ દવાનો સૌથી મોટો ગુણ એ છે કે તે માત્ર એકજ વખત લેવાથી અસર કરે છે. આ દવા એવી અકસીર છે કે તેના સેવન પછી અરધા દસાહમાં આમ્લચળ અને દાહ બંધ કરે છે. એક બે દસાહમાં કોડો સાફ કરીને જૂન પધારે છે. ૪ દસાહમાં ખાદ્યોગ, એક દિવસમાં સ્વપ્નોગ, ૨૪ દસાહની અંદર સ્ત્રીરોગ અને તેથી ઉત્પન્ન થએલી વેદના, મૂત્રી, મૂર્છા વિગેરેથી આરામ કરે છે. ૩૬ દસાહમાં ગરમી અને સુખાદના ધાતે મટાડે છે. બે દિવસમાં પાણી જેની પાતળા ધાતુને ઘટ બનાવે છે. ત્રણ દિવસમાં સર્વ તરેહની વાઇનું દરદ અને સાત દિવસમાં ધાતુશીથિતા નષ્ટ થાય છે. ચરીરમાં શક્તિ તથા વિચાર અને સ્મરણશક્તિની વૃદ્ધિ થાય છે. આ દવા મહાત્માની આપેલી ને જંગલની જડીબુટ્ટીઓમાંથી બનાવેલી છે તેથી અગણિત દર્દીઓને આરામ થયો છે. એક ધીરીની દો. પોસ્ટ ખર્ચ સાથે રૂ. ૧-૧૩-૦ છે. આ એકજ દવા જુદા જુદા અનુપાત સાથે લેવાથી ધાતુ અને લોહી વિદ્યારના સર્વ રોગો એકજ ધીરી વાપરવાથી મરી ન્યા છે ખીજ ધીરી વાપરવાના જરૂર રહેતી નથી. ઓર્ડર મોકલતી વેળા રોગની વિગત નહીં લખવાથી દવા મોકલવામાં આવતી નથી. દારણ કે તે સાધુની આપેલી છે તેથી રોમ ઉપર આરામ થયો એજ તેનો સંકેત છે

દા મંગલતું દેશલું.—

સર્વ મંગલા ફાર્મસી—ખીડન રહેવર—કલકત્તા.

Sarmangla Pharmacy—Beadon square—Calcutta.

પારસી બાનુ લુપીન !

લોખંડી ચણા ચવાડનારી, તમારી પાસે સત્તરસો વખત ડીટકેટીવોની
હજારો માફી મંગાવનારી તમારી અદલતે સીરીયલ.

(લખનાર-સરસેકા ત્રીન પાંડિ.)

અકરણુ ૫૪ મું.

(જેમાં ચંચી મીઠાકાત પ્રીતસ ડી બોમલ-
પુલાઈતી સ્ટીમરના કેપટનના સાહેબ સાથે અને
તેઓએ સાથે મળીને દુરમંથુમાંથી બેવે એક
દંતારાનો બારો.)

દૂધ મેલ સ્ટીમર " લા રા મી " હવે પોર્ટ
સાધ્યદની વધુને વધુ નજીકમાં આવતી જતી
હતી અને જે વખત જ્યારે છે તેમાં દુન્યાનાં
સૌથી ગંભીર શહેરનાં બારાંમાં લાંગરવાની તૈયારી
હતી. સ્ટીમર પરનાં કેટલાક " નંગ " ઉતાર્યા
પોર્ટ સાધ્યદનાં પરસ્તાનમાં મોજ્યાં મારવાના
પ્રજ્ઞકારક સ્વપના બોલતાં બેઠા હતા જે વખતેજ
આપણે ઉપર બેઠા આવ્યાં તેમ લુપીનની કેપ્ટન-
માંથી પ્રોટીઆને બેસક હાલંતમાં મુખી લુપીન
પોતે ઉપરનાં વૂટકપર વરેણા વાવી ગયો હતો.
પ્રોટીઆને એકલી બેઠા અંદર આવતાં ઝીંગા-
માર કેમ પોતાનો પ્યાર જાહેર કીધો, કેમ તેને
જાડું મળી અને કેમ તે શયંતાનના બનીજ સાથે
જેહાનમમાં જવા તોયાર થઈ ગયો તે સર્વજ્ઞ
કોવસદારેતું અદરગાન આપણે હેંઠા હપ્તુમાં
હાંચ સોસારા મારતાં વાંચી ગયાં છીએ.

લુપીને પોતાની કેપ્ટન હાડવા અંગાઈ
જે સારી સહમજદારી વાપરી હતી તે એજ
હતી કે તેણે પોતાનો સદેશ કસ્ટી પેઢરી

લીધાં અને પછી પોતાના નાહના હેન્ડબેગમાં
જરૂર બેગી બીજો સંતાડી લીધો. તે બ્યારે વૂટ
કપર જઈ મઢ્યો ત્યારે ત્યાં મઢ્યું માંસે પથ્થુ હતું
નહીં. ફક્ત સ્ટીમરનો કેપટન, બીજો માલમ,
સ્કુઅર્ડ, પરસર અને પાંચ છ દેશી લાસકરો લાં
ત્યાં બઠકતા હતા તથા આસરે સવાસોથી
દોહડસો પારસીનજરો લાં ત્યાં દમકતાં ફરતાં હતાં
જે સિવાય તે વૂટકપર તદનજ નવર અને
એકાંત જણાવું હતું.

એવા શાંતિના વખતમાં મંદાસાગરની વચે
એકાંત ઝડપે આગળ વધતી મેલબોર્ટ " લા રા
મી " મુખી મુ'ગી પોતાનું કામ કરતી હતી અને
કેટલાંક પારસીનજરોનાં મુખદારો પેકું જાંપીતું
ઝા ઝા ઝા ઝા! ઝા ઝા ઝા ઝા! વાણું
સંગીત બહાર પડતું. બ્યારે વળી કેટલાંક ઝોદી-
પોદીને ઉંઝેરમાં પડ્યાં પડ્યાં ડીટકેટીવ વારતાઓ
વાંચવામાં મોજ માની લેતાં હતાં.

લુપીને પોતાં માટે તે સ્ટીમર પર આવેલો
પેલો વાપરલેસનો સદેશો પ્રોટીઆનાં ખીસાંમાંથી
તફાવી લીધો હતો ખરો પણ પેલા કેપ્ટન બોયે
તેની સાથે જે દગાઈ કરીને પેકું બેઠો સદેશવાણું
પરખીકું ટેકમયું હતું તે બાબે ખલુબોધ કરીને
તે કેપ્ટન બોયને ઘટતે ફેજે પુગાડવાનું તેણે બંધુએ
મન ચયું. અલગત જો આજે પેલાં રાંડ પ્રોટીઆ
નડવા નહીં આવી હોત તો લુપીને ધારમું કે તેણે

તો ખંધી ખટખટનો ઝંઘડો જગાડયો. હોત ખરો, પણ હવે તો તેના પોતાના જીવનો જોખમ માથે આવી ઉભો હતો. તે વખતે તો બને એટલી ઝોછી ગડબાડ કરવામાંજ શોભા અને લાભ હતાં એમ હલુ પીરોશા નવલકંકુ માતાજીએ પોતાની ગરૂડના જોરી તિક્ષણ આંખોએ જોઈ લીધું.

“કેમ, કપટાન સાહેબ, હવે પોર્ટ સંઘર્ષ આપરે ક્યારે પુગયું ?” પ્રીન્સ ટીમપાનમ કી બોમખુલા (એટલે લુપીન) એ પુછ્યું.

પ્રીન્સ બોમખુલા સ્ટીમરપર ધણો માનિતો હતો કાંચજે ઉપડવાને બે કલાક નહિ થયો તેટલાં તો તેવણે સ્ટીમરના પાસીનજરો માંહેલી દરેક ઉમરે પુગેલી છેડીઓને અંકેકું ચાકલેટતું પડીકું ભેટ આપ્યું હતું.

“પોર્ટ સંઘર્ષ કે, પ્રીન્સ ? આજે સાંજ સુધીમાં તો પુગવા જોઈએ. પણ હવે ચાર કલાકના રસ્તાપર દરવામાં મોડું તોફાન છે એટલે આખું તો કેમ પસાર કરી જઇયેછ તે પર આધાર !” કપટાને દહાડી પસવાડતાં ખખર

“તોફાન ? અરરર ! મરી ગયા ? બી-ચારાં બેરાંઓનું શું થશે ?”

“સા ઠીકજ થશે—મેં હમણાંજ પરસરને સુચના દીધી છે કે જેટલી બને તેટલી ગીડીઓ તૈયાર રખાવે. ડાહટરને કોલનવાટરમાં જવા ક-માણી થશે !”

“ને સ્મેલીંગ સાફ્ટ ?” લુપીને રસ લેતાં પુછ્યું.

“નહી, સ્મેલીંગ સાફ્ટ તો એ લોકની પાસ ધણું છે. કોલલાં વાટર છેલ્લાં તોફાનમાં ખણું ખલાસ થઇ ગયલું સડમજલ્યું છે.”

અને એ ખખરથી તે બેડ જવાને ધણુંજ હસતું આવી ગયું.

“પણ વાર ? પ્રીન્સ, તમને એક ખાનગી ખખર આપું તો તે કાલને કહેવ તો નહીં ની ?”

“અરે નહીરે કપટાન ! હું ક્યાં પરણેલો છું ? જે તેની વાત ? હમેશાં કંઈપી ખાનગી વાત કહેવાની હોય તે કુંવારા આદર્શો બેધકક કહીયે હું ! બેસ્ટમાં બેસ્ટ શીલસુદોની એ વાતને ટેકો આપી ગયેલા છે.”

“એમ ? ત્યારે તો આવો પ્રીન્સ, મારી કેપીનમાં પધારો. હું તમને મારી એક ખાનગી વાતમાં હમશરીક કરવા માણું છું.” એટલું બોલી કપટાન આગલ ચાલ્યો. પ્રીન્સ ઉર્ફે લુપીન પહેલાં તો જરા ગભરાણો કે એ બેટી બાપ કપટાન કાંઈ દાવપેચ તો ન રમતો હોય ? પણ ગમે એવા બી દાવપેચો જે ગળવામાં મુકી દેવા માટે તો લુપીન મશકુરજ હતો. એટલે બીજીજ બજે તેણે મન મક્કમ કર્યું કે ચતાં થાય તે ખરી પણ કપટાન શું કહેવા માંગતો હતો તે જોઈ લેવું.

કદાચ તેને મદદ કરનાર જ નીટણી આવે ?

કેમ જાણ્યું ?

“અંદર આવો, મારા મહેરબાન પ્રીન્સ ટીમપાનમ સાહેબ, તમારાં સુખારક પગલાં અંદર લાવો.” તે કપટાને પોતાની કેપીનનો દરવાજો ખોલતાં લુપીનને આવકાર આપ્યો.

એક સ્ટીમરપર તેના કપટાનની કેપીન ક્યાં હોય છે તેતો તમે સર્વેને માલુમ હશે ? એ કેપીન ક્યાંથી ઉપરનાં વૃટક પર બાંધેલી હોય છે કે બ્યાંથી કરાટન ચારો દીવાનો નમસકાર કંઈ પણ નડતળ વગર સેહલાઇથી કરી શકે.

લુપીને તે કેપીનમાં પણ મુકવા અગાઉ પોતાની આબુખાબુ એક સંબાળમરી નજર ફેંકી, તેને હંમેશાં તેમજ દરવાની આદત હતી અને તેનું મુખ્ય દારણ એજ હતું કે બને એટલી સંબાળ રાખતી.

લુપીન ! હા આ આ આ ! આખી દુન્યાના તમામ હીરોદીવોના દાંતમાં કંકડધરસ ખાસ

હાગાવી બેઠેલો આપણો સુધી આંખોસી નેવો ચીન્વટ પારસી હાગેરો હુલુ પીરોથા નવલધકુમ્ભોનો એ આખદમાં એટલો ચોંપવંતો હતો કે જેની ચોંપની તારીફનાં બાકાં કુદ્રામાં બીરાદર ભાગથો પથુ કદી પાછળ હડતો નથી.

“આવોની, મારા મેહરજાન પ્રીનસ ? એમ બહાર ઉભા રહીને શું જુવો છો ?” હેરો વર-સના મહતારા કપટાન સાહેબે કહ્યું.

“નહીં, જરા જોતોયો. કપટાન, આખી ખોટપર સરવેથી કિતમ જગ્યા તમે લઇને બેઠા છો ?” હુપીન કેપીનમાં દાખલ થતાં બોલ્યો.

“તે અમે હાં બેસ્યે છ તોજ આજે બહજ હંકરાય છ કેની ? અને અમે હાંજ બેસ્યે છ તોજ તમારા જાનમાલની જાળવણીથી થાય છ કેની ?”

“બીરાક, બીરાક.”

એવામાં તે પોલાદી નાવના આગલા છેડા ઉપર પાદરો બરતા રમેરોસીએ પોતાને દબજેની થાક ઉપર બે તકારા મારયા જેના અવાજથી ખરા કપટાન સાહેબે ચોંકીને ડાબી આંખોએ નજર ફેરવી.

“પાણીપર બગલું તરતું હોશે ?” તે કપટાને હાથી આંખો કરીને કહ્યું.

“એટલે ક્યાં બગલું હશે ?” હુપીનને એ બધી હીંચચાલનો કાંઈ પણ બેદ માલમ નહીં પડવાથી ચક્રીત થઈને પૂછ્યું.

“એટલે એમ, મારા મુરબ્બી પ્રીનસ સા-હેબ, કે આજે સામે ઉમેરો પોદરેગીર આપણાં વહાણનો ચોકીદાર છે. એ ત્યાં ઉભો ઉભો કિસના ચોવીસે કલાક અને કલાકની સાહે મીનીટ તથા મીનીટની સાહે સેકન્ડ મુધી આજુ બાજુ અને આગળ પાછળ એમ બધે કરતી નજર રાખે છે. એ ચોંપવંતી નજર દરજાન જે એને જાણી બાજુ કાંઈની નજરે પડે તો એક મંટનો ટકારો મારે. જો ડાબી આંખોએ

કાંઈ જણાય તો બે અને જરાજર સામેજ કાંઈ દેખાતું હોય તો ત્રણ ટકારા મારે એવો કાયદો છે. હવે હમણાં જ બે ટકારા. આપણે સહમત્યા તે આજે જુવો ડાબી આંખોએ પેકું સફેદ સફેદ. કંઈ દેખાય છે ની ?—એ એ પેકું ? જરા આજે બાજુ જુવો—નહીં નહીં તોંહ નહીં, એમ, હંઈ, આજે બાજુનાં ચોંમલાનાં કીરેકરાનમાં જુવો—અ-અ-હા-એ—”

“હા ! હા ! દેખાયું !” પ્રીનસ ટીમ-પાનમે ખુશાલીથી પૂકાર માર્યો.

“ઉમા રેહવો આપણે આજે દુરમીનમાંથી હવે જોઇએ કે એ શું દેખાઇ રહ્યું છે.” એટલું બોલતાં કપટાને દુરમીનના કાચ સરખા જોઈવવા માંડ્યા.

પોતે એક આંખ ઉઘી કરીને બીજી આંખે તે લાંબી નળીમાંથી જોતો જાય અને બે હાથે તે નળી લાંબી ટુંકી કરીને ફોક્સ લેતો જાય એમ કરતાં કરતાં અંતે તેની નજર જરાજર તેનીજ પર કરી.

“જુવો જુવો પ્રીન્સ, તમને શું દેખાય છે ? અને તો લાગે છે કે આગળ ગયલી ખોટમાંથી પડી ગયલો તરકારીનો કરડોયો પાણીપર તરે છે.”

પ્રીન્સ બોમજુલાજ તે દુરમીન આગળ ગયા અને પાએકે કલાક ધારી ધારીને જોયા બાદ મર્ત આપ્યું.

“બગલું બી નથી ને તરકારીનો કરડોયો બી નથી.”

“તાહરે ?” કપટાને હલકથી પૂછ્યું, “તાહરે શું છે, માર્ક પ્રીન્સ ?”

“એ તો દંતારાનો બારો છે.” હુપીને ક્તોહ મંદ શોષ કરતાં કહ્યું.

“દંતારાનો બારો ! દંતારા તે શું !” પેલા ડોકરો કપટાને અજાણ્યથી પૂછ્યું.

“દંતારા, નહીં જાણતા કપટાન ? તમે આ-

ટલી બધી સફરો કીધી, આટલી બધી, વખત ઇન્ડિયા જઈ આયા ને દંતારા જેની કામન મીઠું થું તેજ માંલુમ નથી ? અરે તમે કેવા જંગલી ઇડવંટ ? સાંભલો, અમારાં એક ઓળખીતા કવી શીલસુદ્ધ ડાન્ આદરણ ધાસેલેટ એ દંતારાની ખુબીમાં થું બાગે હૈવાત કાશીઆ લલકારી ગયા છે તે જરો સાંભલો ! ”

એટલું બોલીને લુપીને એક મોટા જોખાર મારયો અને પછી બાગે બુલ્લદ આવાજ કહાડીને નીચલી મગજકસ મોનાનત ગાઇ સંભલાવી.

પૂર્વના દરયાવમાં જ્યારે હંગતો આક્રતાળ પત્રિચંમનાં પોણીને બુળવતો આદાળ દીવસતું કામ કરવા પડે છે બહાર કુલ જોહાનનાં ચરંદા બને છે બેઘાર. પાલવા પર પારસી જ્યાર તેને નમે છ ને નાસ્તાપર ઇકાનો પોરો જમે છ ને ઉકતાં તન તરાથી કરે છે સાફ હાઆઆઆ ! ગરમીના તપોતો કહાડે છેબાફ. ત્યારે કુંવરછ કુદુરાઈ બેઢરામથસ્ત બધી માંગે છે હુવા કે કમાય ધણું તેનો ધણી તે ધણી ને મોબેદીતું કરતો છે કામ તે ધણી જને ઓળખતું સાફ તે ગામ. તે ધણી ને શોખીન છે ચાંપવા કયાળ તે ધણી ને ગાપચાંમાં માને છ સવાળ. તે ધણી ને પુરો છે કુન્નરમાં દરેક તે ધણી ને શુરો છે વેતરવા ધરાકો નેક તેજ ધણી રે ધણી તે નેકનામતું નામ : ઘા ઘા ઘા દંતારાથી ઓળખાયલું આમ !

“ ઓહો ! આછ સી ? ત્યારે દંતારા એટલે પારસી લોકના ધર્મ ગુર ! એમજ કે ? ”
પેલા કપટાને અનુમાન કીધું.

“ અરે નહીરે કપટાન ! એવો જખરડા કાપ આગળ કરતા ના દં, નહીં તો એ પારસી લોક છરાશી બેરાશી કેની તો ચંટને પટ અનજુમનની સભા બોલાવીને તમને અપમાન કરવાનો

દેરાવ એક સંપોટે પસાર કરી દેશે. એ દંતારા તો એક જોતનાં મુલ્યાં છે. અરે નહીરે ! મુલ્યાં નહીં, વેંછટેબલ ! નકરા જણે તમે લોક બધા બાવોહં ની તે એસપેરેગસ. આખા જણે એસ પેરેગસ ! ”

“ એહ ? એમ ? તે થું પેથું દેખાય છે તે એસપેરેગસતું બંડલ છે ? લાવ જોઈ ? ”
કહીને તે કપટાને પાંછું દુરબેનમાંથી જોવા મોકલ્યું. તેવણું પચીસ મીનીટ સુધી એકામં ચિતે જોયું અને પછી જોરમાં બરાંક મારીજ.

“ અરે પ્રીનસ, એ તો કી રેજંસ્ટર માટેની ૭૦ ની ટીકીટ છે ! ”

પ્રકરણ પેંચાવણુંમું.

(જોમાં વીદીત થવું કપટાન સાહજ આગળ ચાકુ ચોર લુપીનેની નંવી રસાયણી શોધાતું અને ફોલ ઇજ્જથી તેવણું કામર્મ પ્રીનસ ટીમપાનંમ કી બોંમયુસોંછ તરફથી !)

અને પ્રીનસ બોમયુલા ઓફ ટીમપાનમજી ઉરે લુપીન લકમેં લુંલું પીરોશા નવંલકકુમોનાએ પથુ આંખો ચોળા ચોળાને ધીરજથી તે દુરબેનમાંથી જોયું તો—

યા પરવરદગાર !

ઓ રામ ભગવાન !

માઈ ગોડ !

ચેહ અસ્લાહ !

ખરેખર ?

હાં આ આં આ ! ખરેખરજ !

તે વીચીત જેની દેખાતી વસ્તુ ખીનું કાંઈજ નહીં પણ કી રેજંસ્ટરની ૭૦ ની ટીકીટનું કાગ-જ્યું હડું !

અરે રે રે ! આપણી બેઢ બરમોથી બરપુર આએ પ્રાકમી વારતામાં એમ દીન હંગત માર-

મીક બનાવેલી દારમાળા લંબાવીજ નશે તો પછી વાંચકોની મનની દેરાસીનો વીમે કંઈ કંપની ઉતારવાની હીમત કરશે ?

“પૃથુ કપટાન, તમે મને કંઈ ઉપરાની કાની બોલાવી લાયા છે તે શું કાળે તેવો બોલ તાજ નથી કેમ ? ચાલો વેકા અને ચાહેની તરસ લાગવા માંડી છે .”

“અરે—અરે ! તે ક્યારનું બોલ્યેની, મારા મેહરબાન ? એમ અમસા પોતીકા યહને કોઈ જુદાઈ કરે ? હાથયો યુ નોંટી ચેપ ! કાંદાં ગીયો અલકખાન ? અલકખાન ? અલકખાન ? અલકખાન ? આએ નાપાક નોકરોની એક જુરી ટવ એ છે કે એ કોઠાની આપને ત્યારે અગત પ્રે ત્યારેજ એ કોઠાનો પતો નહીં મળે ! અલકખાન ? અલક ! રૂમીટ !” કપટાન ઘણેજ છેડાઈને લાલ છુંડ જેવો ચક્ર ગયો હતો અને સાઈજ થયું કે પેલો કોઈ અલકખાન તે મીનીટ આવીને ઉભો, નહોં હર નરજન કુટેલી તપ્પી લઇને કસીતાલમાં ગયો હતો.

“શું કામ અલકખાનને બોલાવે છે ?” લુપીન ધીરજથી પુછ્યું.

“તમારે વારતે ચા મંગાવવા, અલકખાન ! અલક !”

“અરે કંઈ નહીરે કંઈ નહીં ? ચાહે ગેઇ હમણું કહું તાંહ, તમે કાંય તમારો જીવ પટકોછ મોરશું ? ચાલો વેકા હવે તમે મને શું કહેવાં કાં ધસડી લાયા છે તે બોંસી મરો કે હું જાઉં. પોર્ટ સમયદ આવે તે અગાઉ મને પીનમતી જીવપર જોરાવરી વાંચી નાંખવી જોઈશે .”

કપટાન માટે આ એક અગતની ખજાર હતી. તેને પોતાની ડાઁચેરીમાં નોંધી લીધું કે પ્રીનસ ટીમપાનમ પોર્ટ સમયદ પુગવા અગાઉ પીનમમ કૃત જીવપર જોરાવરી વાંચી નાંખનાર હતો.

“ત્યારે જુલો આએ, મારા માનીતા પ્રીનસ

સાહેબ, આએ વાયરલેસ સંદેશો વાંચો !” કપટાને પોતાની ડેસ્કમાંથી એક લીલા રંગનું કાગળનું કહાડીને લુપીનના હાથમાં મુકતાં કહ્યું.

લુપીન પહેલાં તો વાયરલેસનું નામ સાંભળતાંજ ફંદી મારી ગયો અને બીજું તો તે સંદેશો હાથમાં પકડતાં પહેલેજી શબ્દ તેણે જે વાંચ્યો તેનો જે ફેટાજરાફ લેનાડ્યે, તો તેની આકૃતિ નીચે આપવા જેવી બને.

લુપીને ત્યારે તે કપટાનને મળેલા વાયરલેસમાં પોતાનુંજ નામ પહેલ્લા શબ્દ તરીકે જોયું ત્યારે તે મદાના કાંત શાહુચોરના ચરીરમાંથી કેવા પ્રકારની અજીણી પ્રસાર થઈ ગઈ હશે તેનો ખ્યાલ એા મારાં તમામ અન્નાડી વાંચકો તમને કયા સુદલામાંથી આવે ? પહેલ્લે અટકે તો લુપીન ગમરાણો—હા, ઘણેજ મુજવાણો પૃથુ બીજીજ પણ એક ટોપીવાળાને ઇજતા કાંત સ્વભાવે તેણે તે સંદેશો ધીરજથી વાંચ્યો.

LUPIN ON YOUR BOAT GANIMARD ON SCENT BIG REWARD OFFERED.

SHAKLUTIKLA.

ઉપલા સંદેશાનો તરજુમો. લુપીન તમારી બોટ ઉપર. ગાનીમારડ શોધમાં છે. મોટું ધનામ મળશે.

શાકલુતીકલા. લુપીને એ સંદેશો વાંચ મીનીટમાં પચાસ વખત વાંચી કહાડ્યો અને પછી મીંચી આંખે કપટાન તરફ જોઈ કહ્યું,

“રાધર સ્ટેન્ ! નહીં ?”
“રાઆઆધર !” તે કપટાને તેટલીજ મીંચી આંખ કરીને જવાબ આપ્યો.

“કોણ હોશે ?” લુપીને એક જુલુબની ચેપરમીટ હપ ઇને મ્હોડામાં ઉજળતાં પુછ્યું.

“તેજ શોધવાનું છે તો ? મને લાગતું કે તમે આજે દહાડે કીટકટીવ વારતાએ વાંચ્યા કરોછ તે કલાય મને મદદ કરી શકશે ?”

“દીલોજનનથી ! નહીં કાંએ ? વરી એવાં નસીય કોણનાં કે લુપીન જેવા શાહ ચોરને પકડવામાં મદદ કરે ? ચાલો આપણે એ બાબતપર ધીરજથી વીચાર કરએ. જોકે, તમારા પાસીનજરો કોણ કોણ છે તેનું લીસ્ટ લાવો; આપરે જોઈએ તો ખરા કે કોણપર શક લઈ જઈ શકાય ?” લુપીને ઘણું જ ઠાવકું મ્હોડું રાખીને કપટાન સાહેબપર ચાવી ફેરવવા માંડી.

“ખરેખર પ્રીન્સ ડી બોમબુલા ! તમે ડીટ-ક્ટીવ વારતાઓ વાંચીને કેવા દુશીઆર થઈ ગયા હો હે ? એમ પાસીનજરોનાં લીસ્ટમાં શોધખોળ ચલાવવાની તો મને સ્વપ્ને પણ શુદ્ધી નહીં આવતેએ માય !”

અને તે મહતારો કેપીનમાં છેક ખુલામાં પડેલી કપાટ તરફ ગયો. લુપીને આએ તકની લાભ લઈને પોતાનેજ હરસેથી એક ગ્રીણી આંખ મારી, અને પોતાનાંજ મનને હલસેથી કહેવું, “કેમ બગ્યા લુપીન ! જોયું કે ? આએ ચોરને ઘેર શાહચોર પરાણો આવી પુગો છે તે ? હવે જરા સાબુત રંગ જમાવવો જોઈએ હં ! એ ડોકરોને એવો રખારાઈ કે જનમનીજ ખોડ ભુલી જાય ! લેવો, લીસ્ટ લઈને બુદાજી આવી પુગે છે !”

કપટાન સાહેબે તે લીસ્ટ લાવીને લુપીનના હાથમાં મુક્યું.

“લેવો પ્રીન્સ, એ. બી. સી. ના અતુકમે એ લીસ્ટ ગોઠવેલું છે.”

“અંદર ગાંધાનાં નામ તો છેની ? કે વરી કોઈનાં છપાવાનાં રહી વહી તો નથી ગીયાં ?”

“તે તો હું પરસરને પુછાઉં, તેટલાં તમે આએ જે છે તે તો જોતા ચાલો, કંઈ પત્તો લાગે ?”

તેઓ બંધે જ્યા પાસે પાસે ખુરશી લઈને તે લીસ્ટ વાંચવા બેઠા.

“આએ અબદુલઅલી કોણ છે” લુપીને A માં વાંચતાં કપટાનને પુછ્યું.

“પેલો લાંબી સફેદ દહાડીવાલો બ્હોરો. કાગળનો વેપારી છે તે પોરટ સંબંધમાં મળક કરવા ભયજ. કાંએ પ્રીન્સ ? તમુને તેની ઉપર કંઈ શક છે ?”

“રહેજ બી નહીં. અમથો પુછીજ તે આએ બેહારામશાહ કોણ છે ?”

“કોણ જાણે ! કોઈ ચીતો છે.” કપટાને નાકપરનો આંધગાસ સરખો કરતાં કહ્યું.

“ચીતો ? ચીનાનાં નામમાં તો હંમેશાં “અંગ” જેવો અવાજ હોય. અંગ, લંગ, પંગ, ડંગ, ટંગ, મંગ, એમ ! એ નામ કંઈ ચીનાં જેવું લાગતું નથી. કપટાન, તમે એ ધણી ઉપર ચાંપતી નગર રાખજો.”

“હાજી સાહેબ.”

“તે આએ કોઈ મીસ કૉપરમીય છે તે કયાં ગાણ ?”

“પેલી રટારખોરડ-સાઈડની ડેક ઉપર લીલા રંગની લાંબી ખુરશીમાં જે હંમેશાં પુડક કુતરાં સાથે પડેલી જણાય છે જે”

“તે ? તે ?”

“હા, ! કાંએ ?”

“મને શક જાય છે કે વખતે તેજ લુપીન હોય !”

“અરે નહીં, જે મેહરબાન, લુપીન કંઈ જોઈ નથી ! તે તો તમુને જે મને હજમ ખાશક કરી નાંખે તેવે માટીડો છે, માટીડો !”

“કપટાન, કપટાન ! તમે તો વચેલી સેંકડો ડીટક્ટીવ વારતાઓને ખુલ્લે ખુલ્લું અપમાન કરોજ ! લુપીન માટીડો છે તે હું શું નથી જાણતો જે ? પણ તમોને ખ્યાલ નથી. એ ન્યારે વેપારી છે ત્યારે બેર તો શું પણ નાહની નવ વરસની છોકરી જેવો પણ થઈ જાય છે !”

“એમ ?”

નવલકથા.

કમળા કુમારી.

કમળા કુમારીમાં આવેલાં વરણુનો છે તે કવી ભવાનીના સંસાર ચીત્રો છે.
“ રાસ્ત ગોકતાર ”

બાળ લગ્ન, વિધવાપણાનાં સંકટો પુનરલગ્નની જરૂર વિધેના ૧૦૦ નિબંધ કરતાં કમળા કુમારી સરખી ફક્ત એક જ ચોપડીને વધુ કીમતી ગણીએ છો ‘વીદ્યામીત્ર’ લાપા રચ્યછ સાથે વીચારને તરેહ અચ્છી મળી જઈને કાઈ કાઈ પાને તો વાંચવાને બહુ જ રસ પડે છે. કમળા કુમારીના પીતાનો નકશો અછોને ગંભીર ચીતારો છે. તેની ખુશીનો વિવેક સાગર અંથને પ્રસન્ન કરવા જેવો તેમ અસર કરનારો કર્યો છે. તેમાં રચનારે શાળાશી મેળવી છે. અંથને પાને પાને જોટલી કદપના ને કળા આવે છે, તેટલી જુના જુરસા, નવા વળથી ખુબ સોભાવા કાઢી અને જય મેળવવા લાયક નમુનો બતાવ્યો છે.

“ ફેસરે હિંદ ”

કીમત રૂપીયો એક. ‘ ગુજરાતી જુનાં ગીતો ’

‘ મુખર્ષ ઇલાકાના ફેળવણી ખાતાના વડાએ મંજૂર કર્યું છે.

આ પુસ્તક જુના સાહિત્યના સંગ્રહ રૂપે છે, કીમત આના-લખો-

ભવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ લીખડી-કાઠીયાવાલ.

દવાઓની પુઠે જઈ. ફાકટના પૈસા ગુમાવી શા માટે હેરાન થાઓ છો ?

કબજ્યાત તેના કારણો અને કુદરતી ઇલાજો.

(વધારા સાથની બીજી આવૃત્તિ.) જેમાં “ કાલન ફેરેશીંગ ” બાને આંતરડાને પાણીથી ધોવાની બાબત પણ સમાવી છે. ૧૦ પેજ ચીત્રો સાથે કીમત માત્ર ૧ આના, જરૂર સહિતકું બધારણુ—ચોડીનકલ બાકી છે—કીમત રૂ. ૧-૧-૦૦ કપડાના પુઠામાં.

૧ વગરનો ટાકટર—લાગ ૧ લો—હવા પાણી, કસરત વગેરે ૩. આ. પા.

કુદરતી ઝોળખ કરાવનાર પુસ્તક (બીજી આવૃત્તિ) ... ૦-૧૦-૦૦

J. B. L. Cascade-એ બી એલ. કાસ્કેડ કબજ્યાતને પુસ્તક ફર કરવા તેમજ દરેક

વીક્ષણુ દરદ વેળા “ ઇન્ટરનલ બાય ” બાને આંતરડાને પાણીથી ધોમ કાઢવાનું, સાફ સરળ અભ્યાસ જેવું ઝોળખ, માત્ર કોઈકી ઉપર ખેડ કે પાણી અંદર લેવાય છે. ઈ. ૩ ૩૮-૮-૮

એની વીમતની ‘ ચોપડી ’ મંગાવો

જે શિવાય. છાતી અને ફેસને મજબૂત કરવાને “ દીપ બીધીંગ ” નાં ઝોળખો સ્પાઈરોમેટર, એકસેલર તથા “ મસાજ ” કરવાના “ ડા. ફેરેસ્ટના ” મસાજ રોલરો ઝોળખ વેળતેમલ સાથુ, ઉચી કવેલીતી, પીક ફરીનની આખા ધડની (wholemeal) બીસકીટો તથા ડા. કીલોગની બેટલકીક સેનીટરીવર્ગનાં કુડો વગેરે મળે છે.

મુખામતી સાખા:—

કોટ, હોર્નબીરોડ, રહજી

બેડલો વાઢીટવેની સામે.

બાહરગામ ચોરસો સાન્ડાઈઝ મોકલવા.

બી. પી. માદન.

“ હેલ્થ કલ્ચર ડીપો. ”

(હેડ ઓફીસ) સાન્ડાઈઝ.

હરસ ઉપર ચમત્કારીક ઇલાજ.

ડા. બે. મોતીવાળાની વનસ્પતીની હરસની ભુકી.

હરસ બહારના કે અંદરના, લોહીયાર કે મસાવાલા હોય તે આ દવાના ત્રણ ચાર બાગ લીધાથી તદન ખેરી ન્ય છે. હરસ દુર કર્યા ઉપરાંત એ દવાથી સંધીવા, કમરનો ફુખાવો, બેસાદાર કબજાવાત વગેરે દરદો તરતજ નરમ પડે છે. અને ઘણાજ થોડા વખતમાં મસા બીલકુલ ભેમાલમ થઈ નાબુદ થાય છે. બીજે કોઈ પણ ઉપાય ન કરતાં આ સલામત સસતો, તરત ગુણુ કરતો વનસ્પતીનો ઇલાજ એ દુઃખથી પીડાતા દરદીએ કરી જોવો આ દવાના ગુણુની હમારે મોઢે તારીફ ન કરતાં જેએને ગુણુ થયો છે તેઓની સરદીરી કેટલાવું હેઠબીલ મંગાવી વાંચ્યાથી ખાતરી થયે

હરસની ભુકીની દાખડી એકનો રૂ. ૦૧૧.

હરસમાંથી પડતાં લોહી બંધ કરવાની અચુક દવાની શીશી ૫ મો રૂ. ૦૧૧, ૧૧ ને ૨.

હરસનો મોતીવાળાનો અકસીર મલમ.

હરસને લીધે સફરામાં ઘણી અગત બળતી હોય તો એ મલમ લગાડવાથી થંક લાગી અગત તદન તુરતજ નરમ પડી જાય છે. હરસ ગમે એવી જુની અથવા હડીલી હોય તે છતાં દરદીએ સર્વે દવા ફેંકી ફરી હરસ ક્યાવવાનો વીચાર પણ મોતીવાળાએ અને ફક્ત એકજ અકસીરથી તેણે આ દવા વાપરવી. આ મોતી વાળાનો હરસનો મલમ બાહ્યથી લગાડ્યો હોય તેમજ મોતીવાળાની હરસની ભુકી ગળી હોય તો ગમે એવો મસાવાલો જુનો હરસ થોડાજ દીવસમાં તુરત મટી જાય છે. હરસના મલમની દાખડી એકનો રૂ. ૦૧૧. હરસથી પીડાતાંએને યતી કબજાવાત દુર કરવાનો ખાસ જુલોવાળો લેખ ગુલોવાળા પાકની દબી ૫ મો રૂ. ૦૧૧

હજારો સરદીરીકેટામાંથી થોડીજ નીચે છાપી છે:—

મોતીવાળાની દવા મેં પાતે વાપરી છે. અને મરિ કહેવું જોઈએ કે તેથી મને ગુણુ થયો છે.

હખદ્યુ બે. મોતદગોમેરી,

(જુલદાનાના સીવીલ સરજન).

તમારી હરસ ઉપરની દવાએની મેં ઘણી તારીફ છે માટે એક દાખડો હરસ ઉપર ચોપડવાના મનો મોઢલો. અમારા આમના દેસાઈ સાહેબ નક ઠોડાલાઈએ પણ એની અતીસાય વખાણુ અને તારીફ કરી છે.

ગણુદેરીના હાકટર રોબ ફેલુદેલા હીદાગુદલા.

હું હખવાને ખુશી છું કે તમારી મોતીવાળાની હરસની દવા તમારા ફરમાવ્યા પ્રમાણે પાંચ દીવસ મુખી લીધાથી લોહી પડતું તદનજ બંધ છે. અને દુઃખારો પણ પાંચ દહારા થયા નથી થયો. એ દવા અરેખરીજ અસરકારક માલમ પડી છે.

ડી. એફ. લ્યો

મુંબઈના સરકારી મહેલના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ—

એ ઉપરાંત ખાંસી, દમ દાંફલ, મીઠી પીશાબ, દરાજ, ખરપણાં કોઈ પણ બળતી તાપ, કેનસર, ફાગવાથી થયેલાં જખમે, કબજાવાત, ફુખતા દાંત અથવા દાંડ, લાગતી યામ, નાતવાની, મરહા, કોસેરા, ડાબેરીઆ, બદદનમી, સરીરના મોરચાવલા બાગથી યતી થત, બીજેલાં-સરીરનાં લોહી વગેરે અનેક દરદેપર વાપરે મોતીવાળાની વનસ્પતીની સસતી ગુણુકારક દવાએ.

એકલા બનાવનાર-ડા. બે. મોતીવાલા.

મોરહેન્ડોડ, બાયખલા કલગતી પાસે,

બાયખલા-મુંબાઇ.

કેટલાંક વરસથી હું હરસથી હોરાન હતો અને તે ઉપર મેં જુદા જુદા દેશી તેમજ યુરોપીયન ઇલાજે અજમાયા હતા પણ મોતીવાળાની હરસની ભુકી અને મલમ સર્વમાં મને ઘણાજ સગવડ ભરેલાં અને વખાણવા લાયક માલમ પડ્યાં છે મોતીવાળાની હરસની દવાએ લીધી ત્યાં મુખી હું એક મલમ લગાડતો હતો, પણ તેથી કરો ફાપડો થયો નહીં, પણ મોતીવાળાની ભુકીને પહેલો ને બીજો લાગુ લીધા પછી એવીસ કલાક રહીને હું મલમ લગાડવા નતો હતો પણ મારી અભયબી વચે મને હરસ મસા બીલકુલ નબાયા નહીં અને મલમ લગાડવાનું કામ પણ રહ્યું નહીં અને એ રીતે એ દરદ પાછો દેખાવ લીધો નથી.

ગોવરધન માં. ત્રીપાડી.

વકીલ, ડાઈ કોર્ટ અને યુનીવર્સીટીના ગુજસ્તી પરીક્ષક.

નવસારી ખાતેના એજન્ટ:— ફરામજી મહેરવાનજી ડીગરીઆ. મોટા બજાર નવસારી.

દવા મંગાવતી વખતે બહાર ખજાર કર્યાં ચોપા-માંમાંથી વાંચી તે મહેરવાની કરી નજર લખવું.

“હા! એમજ! નહીં, પણ એના વેષ ધારણ કરવાના દાખલા એટલા તો પ્રખ્યાત છે કે એક વખતે એ બેંસનો વેશ લઈને ડીટક્ટીવના હાથમાંથી છટકી ગયેલો!”

“બેંસનો વેષ?” કપટાને ચાલુ વધતી જતી અચરતીથી ડંગ થઈને અન્યથા ચતાં પુછ્યું.

“હા, હા, બેંસનો વેષ! કુધ આપે છે તે બેંસ! શી બહેલો! અને વળી એક વખતતો એ એક સરક્સ ભેવા ગયેલો ત્યાં સાત સાત મોટા ડીટક્ટીવો એને પેકડવાની તૈયારીમાં હતા તેટલાં કોથુ જણે શું કરામત વાપડીને એતો પીજરાં-માંનો વાધ ચઢ ગયો!”

“વાધ? વાધ? ને તાહરે ને પીજરાંમાંના ખરાં વાધનું શું થયું?” કપટાને ખીલતાં ખીલતાં પુછ્યું.

“માહારા સાહેબ, જંગલી છેલે ક્યેના? પીજરાંમાં વાધ શેતો હોય? એ તો પીજરે ખાલી ઉતું તેમાં વેશ બદલીને વાધ ચઢીને બેઠો!”

“ને વાધની માફક હૈં ઝા ઝા ઝા હૈં ઝા ઝા ઝા કરીને યુમ સૌ પાડી કે?” કપટાને તદન દમ્ભાવલે અનાજ પુછ્યું.

“તાહરે વરી! નહિ કે બાકીને? જરાડ નહીં પાડે તે વાધ શા અપતો? ને પછી ડીટક્ટીવો તો સરક્સમાંથી ફરેટ ચઢીને ચાલી ગયા. પણ સરક્સનો મારેક અન્યથા ચતો તે પીજરાં આગલ ગયો કે એ વાધ આગો કયાંથી? કાંપને તેની પાસે કંઈ વાધ હતો નહીં!”

“પછી? પછી?” તે મહતારા કપટાને લાલ રૂમાલ વડે તપકીરનું ભરેલું નાકુ જોરથી સરા કરતાં ઇતેજરીથી પુછું.

“પછી વરી શું? લુપીને તો જેનું જેનું કે ફસવાનો સોદો ચઢ પડ્યો તે લાગેલો વેષ બદલીને ઉઠેર ચઢ ગયો ને ડપક દેતો કે તે મોટાં

પીજરાનો સળીયામાંથી બહાર કુદી પડી પેલા સરક્સવાળાની નજર સામેજ તંબુમાંથી બહાર નીકળી નાહ્યો!”

“અરે સાહેબ, એ બધું શું બેલો છ? માણસનો વાધને વાધનો ઉઠેર! અરે એ બધું કેમ બને? અને કેમ મનાય?”

“નહીં માનતા તો સીંધો રસ્તો, કપટાને! હું ક્યાં તમારી જુની ભરેલી મેલી અખતર દહાડીમાં હાથ ધાલીને કાલાવાલા કરવા માંડું છ કે માનો તો ખસ માનોજ કરીને? મેં તો એ નાપાક શાહુચોરને માટે બધું વાંચેલું છે ને સીનેમેતાઆઈમાં નજરોનજર જોયલું છે તે હેડું-બીજું શું?”

“પણ પેલો ભાગ્યે જ લુપીનની વાત લખે છે તેમાંતો એવા બધા અમત્કાર કંઈ લખતો નથી?” કપટાને શુભશનની જુની ફાઇલ ઉઘડતા અન્યથા દાખવી.

“કપટાને સાહેબ, તમે આપરી ખીંચેસની વાત કરતાં કરતાં એમ ખુદાને ખાતર અંગત બાબતો પર ના ઉતરી પડો. ભાગ્યે જ લુપીન માટે શું લખે ને શું નહીં તેની સાથે આપુને શું કામ છે ભલા? ડીટક્ટીવ વારતાઓમાં તો જે તે જે તે જુડું જુડું અડાવી મારેલું હોય. પણ આએ જે મેં બધું તમારી આગલ કહ્યું તે તો તદન ખરું બનેલું છે. એને કાઢની પથ વારતાઓ સાથે સ્કેન્ચી સંબંધ નથી, એ લુપીન જે ખરેખર તો એક પારસી છે તેની દમ્ભણીની નવીન રસાયણી શોધ બ્યારે તમે લોક જાણુશો ત્યારે તમારાજ બનીસ દાંતોની મદદથી તમારા પૂર્વનાં ને હાથનાં મળીને વીસે વીસ આંગળાં બચર બચર ચાવી જશે, ચાવી! સહમબ્યા?”

“હે! શું ખરેખર? એવી તે શું સોધ છે વાર?”

“અરે સાહેબ એણે રેડીઅમ અને કાઢના માછટની મદદ વડે એક જાતની આસ શોધી

કહાડી છે જેનું નામ “યમનાકાષ્ટ” આપ્યું છે.

“ઝોહો! અને તે આસનો ઉપયોગ?”

“ઉપયોગ? પણ સખર, તમે તમારી ખુર-
સીમાં મજબુત બેઠા છો કે?”

“હા, કાંચે?”

“તે મારી વાત સાંભળશે ત્યારે સીલીંગ
જટલા ઉંચે ઉછસશે તેથી ચેતવણી આપું છું.”

“નહીં, આપ ઝેમ કવાઈટ ઝોલ રાઈટ,
બોલો!”

“ત્યારે સાંભલો. એ આસના ઉપયોગ વડે
એક આદમી પોતે આજુદીક હવા થઈ જાય છે!”

“શું ઉર્લુ? હવા? નહીં દેખાય તેવી
હવા?” કપટાને બેઠ હાથે મજબુત ખુરશી પક-
ડીને ફાટફોટ થતી છતીએ પુછ્યું.

“હા! હવા! તદન હવા! ને તે છતાં તે
હવા થયતું આદમી જીવતું રહેછું!” લુપીને નવો
ધડાકો માર્યો.

“હવા થયતું આદમી જીવતું? જીવતું
આદમી હવા? અરે પ્રીનસ ટીમપાનમ? તમે
નગતા છેવે કો ઉપોદ્ધ? તમે શું બોલો છો તેવી
તમને કંઈ ફામ છે? પેલા કહે તેમ બોલતા તો
દીવાના પશુ—”

“આએ કેસમાં તેમ રહેજીવી નથી કેપટન.
લુપીનની એ નવી સોધ જે વખત જાય છે તેમાં
જાહેર થશે અને ત્યારેજ તમે મને માદ કરશો!”

“જીવતું આદમી હવા? અરે પણ તે મારા
મહેરબાન પ્રીનસ, પછી તે હવા થયતું આદમી
પાછું જીવતું કેમ થાય? જીવતું થાય ખરું કે
બસ સરોસ બેસાડવાની તૈયાર ચાલુ કરવાની?”

“અરે નહીં-સરોસ બેસેની કાઈ દુસ્તે-
નના! તે હવા થયલાં આદમી ને પાછું હાડકાં
ને માસતું બે નહીં બનાવી શકાએ તો તે સોધ
શા ખપેતી? એ વળી હવાતું આદમી બનાવવાની
રસાયણી મેળવની તો કંઈ જોરજ છે?”

“અહ! અને તે શું છે?”

“તે સસણ, વીનીચીઅન, લેસ, ટીકચર
ઝોહ કેપસીકમ, પીઅરસનો સાથુ, સંલકચુરીક
આસીડ અને સુનામખીના કાદવાની ભેગી મદદ
વડે બનાવેલી કમપ્રેસ વેકયુમ છે.”

“કમપ્રેસ વેકયુમ બનાવીશ?”

“હા! એ મહાન રસાયણશાસ્ત્રીએ ઉપર
જણાવ્યા મુજબનાં વસાણાંઓમાંથી કમપ્રેસ
વેકયુમ સોધી કહાડીશ, અને તેજ કમપ્રેસ વેકયુ-
મની મદદથી દરીને પેલાં હવા થઈ ગયલાં આદ-
મીને પાછું જીવતું બનાવી શકાશે!”

“હદ થઈ! હદ થઈ! અરેરે, જમાના,
જમાના! તારા રસાયણી મમતદારેનો કયાં અંત
આવશે? વાઈ? પણ પ્રીનસ, તમેને એ બધી
કમપ્રેસેશન આપી કાણે?”

“વળી તમે અજબ તો નહીં થાવો!”

“નહીં, નહીં, બોલો! તમે આજે મને
અજબ કરી દરીને એટલો બધો તો હેબતાવી
મારવો છે કે હવે વધારે અજબ થવાની મારામાં
શકતીજ નથી રહી. બોલો, તમેને કાણે કશું?”

“કાન્સતા મહાન ડીટકટીવ ગાનીમારડે!”
લુપીને તદન શાંત દેખાય રાખીને અદર ટોપ મારી.

“ગાનીમારડે? તે ગાનીમારડ તમેને કયાં
મળ્યો? તે હમણા કયાં છે?”

“જાંજ! તમે ને હું જે બોટપર છીયે
ત્યાંજ!”

“હારામીપર ગાનીમારડ છે? લુપીનમી છે
ને એ લુપીનને પંડડવા નીકળેલો મહાન ડીટકટીવ
ખી છે? અરે મારા ખુદ! મારી આટલી બધી
સાધરોમાં આવી વીચીત્ર કરાગતો એ કદી ભેષ
નથી? પણ કયા છે, આએ લીસ્ટમાં ગાનીમારડ-
નું નામ તો નથી?” તે કપટાને પેલાં લીસ્ટમાં
જે ચાલું પાતું ફેરવી ભેળાં પુછ્યું.

“અરેરે મારા બોલાભાષા કપટાનજી, તમે
ફરસવા વખતે ડીટકટીવ નામેલો કાંચે નથી
માંચતા! તમેએ એક પણ એવી વાત વાંચી

હોતે તો આવી કામન મીચેક કદી નહીં કરતે!
વળા ગાનીમારડ એટલો બોલો ખરો કેની તે પે-
તાનું ખરું નામ તમારાં લીચકમાં છપાવશે! મારા
સાહેબ જંગલી છેવે જંગલી!"

"ત્યારે શું બલતે નામે હશે?"

"હસતો વરો! લાંબો જોઈ તમારું લીચક!
હં! આએયું, આએ મીસ લીચી દ્યુકેરીસ
નામ છે ની તેજ ગાનીમારડ!" લુપીને પ્રોટી-
આના ધારણ કીધેલાં નામ તરફ આંગલી જતા-
વતો કહ્યું!

"લીચી દ્યુકેરીસ તે ગાનીમારડ? અરરર!
એ મહાન ફ્રેચ હીટક્રીવ મારી રટીમરપર બેસના
વેષમાં ટ્રાવેલ કરે છ? માફ કરજો હં પ્રીન્સ
પણ હવે આપરે કાલે પાછા મલશું. ને હવે એ
લુપીનને જમલી પકડી ઇનામનો લુમકો હાથ
કરશું."

"હા, કેપ્ટન, જરૂર! વીશ થુ ઓલ સક-
સિસ!" લુપીને કહ્યું.

"થેંકયુ, ઓ યુઆર!" [એટલે "મેહર-
બામી ચઇ, સાહેબજી"].

પ્રકરણ છઠ્ઠું પાણુમું.

(જેમાં રાહુચોર લુપીને પકડવો પેરીસ્કોપ
એક પ્રોટી સજ્જમરીનનો તથા કેપ્ટનને લીચી
દ્યુકેરીસ તરફથી જણાવવું કે પ્રીન્સ તેજ લુપી-
ન હતો! હાય, હાય!).

લુપીન જ્યારે તે કેપ્ટનની કેપીનમાંથી
બહાર મીક્રોસ્કોપ ત્યારે લગભગ સાંજ પડી ગઈ હતી
અને જે વખત જય તેમાં રાત પડવાનાં દરેક
ચિન્હો જણાતાં હતાં. તે આંતર બાંધુ આંગળ
પાછળ જોતોજોતો તે કેપીનના દરવાજામાંથી બહાર
આવ્યો. તેને ધાસી હતી કે એટલા વારમાં તો
પ્રોટીઆ અથવા ઝીઆમાર તેની સોધમાં પહોં
નીકમ્મા હશેજ, અને વળી પેલા ઉસ્તુમાં પાંદશાહ
કેપ્ટનને જે ખબર મળી હતી તેના ઉપરથી જો

તે કેપ્ટન શોધખોળનો હાવ માટે ખીન
કલાકેકમાં તો કોણ જાણે શું શું થઈ જાય!
હવે ત્યારે?

હવે ત્યારે લુપીન માટે જે એક જ માર્ગ
ખુલ્લો હતો તે મેલબોટ "લારામી" ને બનતી
ઉતાવળે છેલ્લી સલામ કરવાનો હતો. પણ આવા
બર દરવાની વચે પ્રીન્સ શું કરી શકે?

પહેલાં લુપીનને લીચાર આવ્યો. કે એકાદી
લાઇફ બોટ અલ્લકસે ઉતારીને તેમાં સવાર બની
સટકી જવું; પણ તેના ઘણા જોખમ ભરેલો
અખતરો થઈ પડવાનો ભય પેડો. કાચી કાચી
કાચી કુંઠુંકુંઠુંકુંઠુંકુંઠું કાચી કાચી કાચી
કુંઠુંકુંઠુંકુંઠુંકુંઠુંકુંઠું કાચી કાચી કાચી કુંઠું-
કુંઠુંકુંઠુંકુંઠુંકુંઠુંકુંઠું કરતી કે પેલી લાઇફબોટ
નીચે પાણીમાં ઉતરે તે તો આંધળાંની આંખ
અને બેહરાંના કાન કરી આપવા જેવું થઈ પડે.

ત્યારે હવે?

ત્યારે હવે તેણે ફળદુષ બેઠું ખીને કાંઈ
ઉપાય શોધવામાં શકાઈ ગયલું હતું તેટલાં
તેના કાને પેના પેહેરેગીરનો એક ટકારાનો
અવાજ પડ્યો.

તે ચોક્યો.

ચોંકીને ખડો બેઠો.

તેને કેપ્ટનને કહેલી વાત સુરત ચાંદ આવી.
તે વાતની યાદ થતાંજ તેની નજર ફરતી
રીતે જમણા હાથ ઉપર ફરી. તેણે ધીરજથી
જોયું તો ખરેખર તે બાંધુએ દુરંથી કાંઈક
સફેદ લાંબો ધાટો પાણીપર ચાલતો હોય તેવું
જણાવું હતું.

લુપીને પોતાનાં ખીસાંમાંથી બાધનાકથુલર
(ગંજામાં રહી જાય તેવી નાની દુરખીન)
કઢાડી અને ધારી ધારીને પેંડું શું દેખાવું હતું.
તે તરફ નજર ટેવવીને જોયું.

"હં! એ તો સજ્જમરીનનો પેરીસ્કોપ
આલે છ!" લુપીને આંખો આમળથી મેં પગ
બાધનાકથુલર ખસાડી નાખતાં મુઝીબરાંક મારી.

“ સખમરીન એ કોણુની હોશે ? ક્યાંથી આવી હશે ? અહીં સુધી કેમ આવી હશે ? ”
પણ એ સધળા ખીકટ સચાલોનો જવાબ હુપી-
નને તો ક્યાંથીજ મળે ?

અને બધાં વાંચનારાંઓ તમે મનશનીથી ખરું પુછો તો બાપડા હુપીનીઆને તે જવાબોની કશી પણ જરૂર હતીજ નહીં. તેને તો કંઈ એકદમ ઉપજેલા વીચારથી તે એટલો ખુશાલીમાં આવી ગયો હતો કે તે બે ઘડી પોતે પોતાંને વીસરીજ ગયો.

તેણે તુરતજ પોતાનાં ખીસાંમાંથી એક નાની સાંલ દરેલી નળી ખેંચી કઢાડી.

“ આ એ મારી અજબ સાયનટીશીક શોધ કમગ્રેસ વેક્યુમની ટયુબ વડે હવે હું મારે ક્યાંથી છુટકો કરી શકીશ ! ”

હા ખારાં વાંચકો, તે કરામતી શાહુચો-
રની અચાગ મેહનતનું આ તેના હાથમાં એક વીંચીન પરીણામ હતું. કમગ્રેસ વેક્યુમ નામની તે રસાયણી સોધનો કરનાર આપણો માનીતો નવલખે કુમાનો ત્યાં હરખથી ઉછળા મારતી છતી પકડીને ઉભો હતો !

તેણે ફરી એકવાર પાકી ખાતરી કરવા પેલા હીલતા સુદે પટા તરફ દુરમયાન ટાંકી અને આ વખતે તો તેને પકીજ ખાતરી થઇ કે તે હીલ-
ચાલ એક-સખમરીનના પેરીસ્કોપ સિવાય બીજા કશાંની પણ નહોતી. એટલી ખાતરી થતાં તે રડીમરપરનાં તુટકનાં એક ધણુંજ એકાંત ખૂલુ-
માં જમીને ઉભો. તેણે એવરકોટ પહેરી લીધો હતો અને પોતાના દેંડબેગ માહેલાં સધળાં અગત્યનાં કાગળનાં એવરકોટમાં માહેલાં ખીસાં-
માં ડેસલી લીધાં હતાં. તેની આવી સધળી તૈયારીઓ જો જમીન પર થતી હતે તો આપણે સહેલથી સમજી જઇ શકતે કે તેવણુ મેહસ્તી કેયે બહાર સીધારવાની ગોઠવણુ કરતા હશે પણ

આવે બરદરથે બહાર જવાનો વીચારજ બેહુલો હતો.

“ ખસ હવે એ પેરીસ્કોપને છેક આગળ આવવા દેશ્યું, ” તેણે પોતાની નોંધ-બુકમાં ટપકાવી લીધું.

બીજા પા કલાકમાં તો તે સખમરીનનો પેરી-
સ્કોપ ઉપરનું પાણી સરસરસ સરસરસ કાપતો કાપતો “ લારામી ” ની છેક લગોલગ આવી પુગ્યો હતો. અલખત દેખાતુંજ હતું કે જોટનાં કપડાંને કે પોહોરગીરે તેને જોયો હતો નહીં. હુપીનનાં સારાં નસીબે પોહોરગીરને પાણીની તરસ લાગેલી હોવાથી તેની નજરે તે સખમરીન પડી નહીં. હુપીને આ તકનો લાભ લઇ એક ઝડપી તીરછો નજરમાં આસપાસ નાંખી અને ચપક કરતો કે તુટકના કટેરાપર ચડયો અને નીચે લગોલગ ચાલતા સખમરીનના પેરીસ્કોપ ઉપર કૂદી પડ્યો.

હુપીન પેલા કપટાનની કંબીનમાંથી બહાર પડ્યો ત્યારે તે મહત્તારા કપટાનને સ્નેહ ખ્યાલ વટીકે હતો નહીં કે તેણે જે પ્રીનસ આમલ પોતાને માથે આવી પડેલાં બેદી કામનો બરમ કલ્હો હતો તેજ નેક ખખત શાહાનજો પોતેજ તેને જોઈતા શાહ ચોર હતો !

બાપડા કપટાનને તે વાતની ખબર ક્યાંથી પડે ?

અને જો ખબર પડી હતે તો તે કપટાન સાડેજ બે મીનીટ વીચાર કરવા ચોખ્ખાંથી હોતે ખરાકે ?

અરે એ હરામ ખસલતના હુટારાને પક-
ડવા માટે જે મોટી રકમનાં ધનામે બહાર થયાં તેમાંનાં ફક્ત સોમેજ હીસ્સેનાં ધનામ વટીકે મળવાનાં હતાં તો તે ખુદા કપટાન દારૂ હુપીનને ગળે વળગી પડતે અને અલખખાં પાસે લગરનું રોરડું મંગાવી તેના હાથ પગ સીકડી લેતે.

પણ તે કપટાન દાદા તો હુપીનનેજ મ્હોડે હુપીનની નવી સોધને લગતી વાતો સડમજ એવા ડાંચખાંચ થઈ ગયા હતા કે એ ઘડી શું કરવું તે તેવણુને સુમ્યું વડીક નહીં. આખરે તેવણુ છાં ત્યાં નીખરાઈ પડેલા પોતાના વીચારે ઝાડમુડ કરીને એકઠાં કીધા અને પછી લીઝી લુકારીના વેપમાં હુપાયલા ગાનીમારડને જઈને પછીકથી અરોબર તપાસવાનું મન નહી કરી ઉઠ્યા.

કપટાન નીચેનાં જ્વેનરલ તૂટક ઉપર પુઆ ત્યારે સામેથીજ લીઝી લુકારીસ (ઉર્ફે આપણી માનીતી અને ખ્યારી પ્રોટીઆ) કીમોતો પેઢે-રૂતે ઉઘાડે માથે અને ઉઘાડે પગે કપટાનની આગળજ દોડી આવી.

“કપટાન ! કપટાન ! મને બચાવો ! મને રહેવો તે ક્યાં છે ?”

“તે એટલે કેણુ ? મોંસ્યું ગાનીમારડ ?” કપટાને મુખી આંખે લીઝી તરફ ટીકી ટીકીને જોતાં જોણી આંખો.

“ગાનીમારડ કેણુ એવો તેવો કપટાન ? હું તો પ્રીનસ દીમખાનમ કી બોમબુલા માટે પુછું છું !”

કપટાને તુરતજ પોતાને એક ધામી જેવી આંખમારી. તેવણુની ધીરે ધીરે ખાતરીજ થવા લાગી કે એ લીઝીઆઈ પોતેજ ગાનીમારડ હશે-નહીં તો તે એકું બધું ગાળ ગાળ શું કામ બોલે.

“પ્રીનસ ? કાંચે, તેવણુ તો” હમણાંજ મારી કેબીનમાંથી વાત કરીને છૂટા પડ્યા ?” કપટાને જવાબ આપ્યો.

“અરે નહીં નહીં, કપટાન, કંઈ બુલ હોશે ? એ પ્રીનસ તો પોતેજ પેસો હુપુજો શાહુચોર હુપીન છે અને હું, મારો પીવાઈ ઝીગો અને બહાદુર ડીટકરી સેક્સટન બ્લેક એક કલાક થયાં એનીજ સોધમાં છાંયે પણ એ સ્ત્રીમરપર નથી ! કેયેની કુટ થઈ ગીયો છું !”

“શું ? પ્રીનસ પોતેજ હુપીન ! બાઈગોડ ! અને ત્યારે શું બાઈ તમે ગાનીમારડ નથી ?”

“હું ? ગાનીમારડ ? અરે કપટાન તમે તમારી અક્ષત ક્યાં ગુમાવી બેઠા છું ? હું બેર મનીષ તે કેંચ માટીડો કેમ થઈ શકું ? ને તેથી વરી કાન્સનો સૌથી મોટો ડીટકરીવ ? કાંઈએ બતાવ્યા છું !”

“બતાવ્યો છું ? મને ? હા આ આ આ આ ! માફ કરજો મેડમ ! પણ એ તમારો દોસ્ત પ્રીનસ ખરેખરજ મને બતાવી ગીયો છ જો ! આએ તાર વાંચો ; મને એ તાર આજે બપોરે મળ્યો અને ઈનામના છવપર મેં પ્રીનસની સાથે મળીને હુપીનને પકડવાનો તાગડો રચ્યો પણ એ ખુરો બદમાશ મને મહતારાને સુવ બતાવી ગીયો ! પણ એ ગીયો ક્યાં ?”

“તેજ અમે જાણવા માંગ્યે છું, કપટાન !” ઝીગોમારે કહ્યું.

“તમે કેણુ છેવેળા ? જે હોય તે બાઈ બલના સમ આજને સાચુંજ બોલજો બા, હવે તો મને ખીલક લાગે છે કે વખત છે તમેજ હુપીન હોવો !”

“અરે નહીરે સાહેબ ! હુપીનને મારાં નામપરથીજી બોલાર્યો. હું તો શયતાનના બત્રી-જનો અંગત મિત્ર થાઉં છું ! મારું નામ નામ ઝીગોમાર !

“ઝીગોમાર ! શયતાનના બત્રીજનો અંગત દોસ્ત ?” કપટાને દધાંધતે ઝીગો તરફ ટીકીટીકી ને જોતાં પુછ્યું.

(મારાં બલા અને ધીરજવંતાં વાંચકો, હવે આવતા અંકમાં શાહુચોર હુપીરીશ્યા નવલકથાની મહાન શોધ “યમના ડાઈટ” અને “કમ્પ્રેસડ વેક્યુમ” થી શું-શું અન્યથા દિવ્યન થાય છે તે વાંચવા માટે દંતારાની છાલ વડે દાંતન કરીને તૈયાર રહેજો.)

જે ચાહે તે માલીક કરે.

[એક ખ્યાલ]

(બહાર ખડી)

(શ્રુતદાન માટે ખાસ રચનાર—મીં કાવસજી હોરમસજી રાણીનાં)

માલીક મારો મુખત્યાર ચાહે અદના ને આણ નેહાલ કરે,
ચાહે અદના ને આણ કરે ચાહે જરદારને પામાલ કરે. ટેક.
સિવાય તેના હુકમ, લાખે અહો તારા ફરતા કરે નહિ;
સિવાય તેના હુકમ, કદી સાગરમાં તારો તરે નહિ.
સિવાય તેના હુકમ, કોઇથી બાલ કોઇનો ખરે નહિ,
સિવાય તેના હુકમ, પગલાં જમખી આગળ ભરે નહિ.
નહિ ચાલે તદખીર, કાંઈ લાખે જે જે ધનસાન કંગાલ કરે;
ચાહે અદના ને આલા કરે, ચાહે જરદાર પામાલ કરે.
ચાહે તે માલેક તો, એક દુર્ખળને તાકેતદાર કરે,
ચાહે તે માલેક તો, એક સખળને નિરાધાર કરે.
ચાહે તે માલેક તો, પ્રળમાં સુખને રસદાર કરે,
ચાહે તે માલેક તો, રસવાળા ને સુરદાર કરે;
અજળ કરામત તે માલેકની, ચાહે તે પ્રતિપાલ કરે.
ચાહે અદના ને આલા કરે, ચાહે જરદાર પામાલ કરે.
તે માલેકના હુકમ વિન, પવનથી પાન આડતું હલે નહિ.
તે માલેકના હુકમ વિન, પહાડ પરથી પાણી ઢળે નહિ.
તે માલેકના હુકમ વિન, ઘંટીમાં દાનો ગળે નહિ.
તે માલેકના હુકમ વિન, લાખ દુરમનતું પળવાર વળે નહિ.
તે માલેકના હુકમની સાંમે, શું કોઈ બંદાનો વાંકો બાલ કરે ?
ચાહે અદના ને આલા કરે, ચાહે જરદારને પામાલ કરે
ચાહે તે તો એક પલકમાં, પ્રનવાનને ખસ્તે ખુલવાર કરે
ચાહે તે તો એક પલકમાં, સુફલેસને જરદાર કરે
ચાહે તે તો એક પલકમાં જ્ઞાનીને ગમ્માર કરે
ચાહે તે તો એક પલકમાં ગમ્મારને જ્ઞાનનો બંદાર કરે
તેની મેહેરથી કહો સોરાણશા, નાદર કાવસ આ ખ્યાલ કરે
ચાહે અદના ને આલા કરે ચાહે જરદાર ને પામાલ કરે.

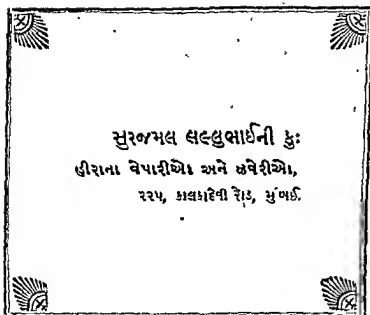
અમૃતબિન્દુ

સઘળા પ્રકારનો શરીરનો દુખાવો, લકવા, સંધીવા, સુજ, ચુક, ઉલટી, ઝાડો, મરડો, કોલેરા, અરૂચી, અજીણ, ખાંસી, દમ, સળેખમ, સરદી, માથાનો દુખાવો, દાંત કે દાઢતું કળતર, અવાળુનો દુખાવો, મોંમાંથી દુર્ગંધ છુટવી, મળય આવવી, ખાટાં કે તીખાં ઘચરકાં, કાનતું પાકવું, પડું વહેવું, આંખો દુખવી, શરીરે સોજા આવવા, ચંરકાં લાગવા, ઘસારા પડવા, હાથ પગમાં ચીરા પડવા, ઘાતુ પાકવું, ઘામાં જીવ પડવા, રાંઝણ, નાસુર, પીન્નસ, સુસ્તી, બેચેની, નખળાઇ, નામદોઈ, હંરસ, પ્રમેહ, ચાંદી વિરેદાદીક, બરોલ, અંડવૃદ્ધિ, પ્રદરરોગ, કોઈ પણ જાતનો તાવ, વાળો, ન્હાડ, વગેરે અનેક રોગ આ એકજ દવાથી તત્કાલ દુર થાય છે, વળી લમરી, મધમાખ, વીંછી વગેરેના ડંખ ઉપર આ એક જાદુઈ દવા છે, માંકડ, મચ્છર, વંદા, કરોળીયા, કસારી ઉધાઈ વગેરે મુકશાનકારક જાતુનો નાશ કરે છે.

સખતમાં સખત માથાનો દુખાવો માત્ર એકજ મીનીટમાં દુર થઈ જાય છે. માત્ર પેટની ઉપર ચોળવાથી પણ પેટમાંનો દુખાવો મટી જાય છે. પવન છુટવા માટે છે, અને બાદી-બદ્ધજની દુર થાય છે. દાંત અને દાઢતું કળતર એકજ મીનીટમાં શાંત પડી જાય છે, વીંછીના ડંખ ઉપર તે તેનો ચમત્કાર અલોકીકર છે. ઉંચીમાં ઉંચી જાતના કોઈ પણ પેનકીલર કરતાં અમૃતબિન્દુ ઘણી ઉંચી જાતની દવા છે. વિલાયતી દવાની દરેક દુકાન ઉપર તે વેચાય છે. હાલમાં તેની ઘટાડેલી કીમત માત્ર રૂ. ૧૫ છે. પોસ્ટજ માફ. ત્રણ સીસીના રૂ. ૪૦ છાંસીસીના રૂ. ૮ પોષ્ટેજ માફ.

દરેક ગામમાં એજન્ટની જૂડર છે.

સરનામું—અમૃતબિન્દુ એગ્રીસ—નડીયાદ.

ધુતારા નેશીઓથી ઠગાયા હોવતો
 ખેલીઝ—

ભણીતા પારસી નેશી

ઠગાવાની ધારતી નથી.

ચાન્ કીકાયત છે.

દીનશાહ સોરાળજી કારતક

પારસી નેશી ઇસ્તુરવાડ-નવસારી.

એકનવાર હમોને

દાયલ આપને.

ધી ખાત્રી ન કરો ?

જન્મપત્રીકા, વર્ષકેળ વગેરે
 વગેરે લ્યોતિપત્રું તમામ કામ
 સંપૂર્ણ જ્ઞાન સાથે કર્યો છીએ.

ગુલશનના અધિપતિધી ખાત્રી ન કરો ?

When the Doctor Declares the Case
Hopeless What can be done.

જ્યારે ડાક્ટર જણાવે કે દરદીની આશા
નથી ત્યારે શું કરી શકાય.

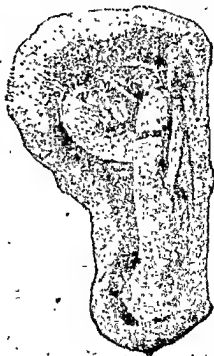
(ગયા અંકથી પર.)

લખનાર—બે. પી. માદન.

એ સેકનો કાંઈક ખરાબર ખ્યાલ દરેક
વાંચનારને આવે એ માટે એક ચિત્ર નીચે આપું
છું. તે જોવાથી જટ મંમજરો.

એને અભયપ રીતે તેજસ્વી કરે છે, તેથી અગ-
ત્યનાં પ્રાણીક અવયવોમાં જાણવાજોગ ઉત્કેરાત
થવા પામે છે અને તેથી હૃદયાદિર ધસાંપલા
નરવસો ઉપર ધણી સુખ સાંતીની અસર થાય છે.
આ સેક પણ એક દીલ તુછનાંથી આપી
રાકાય. ઉપર પ્રભાણે તેવાસને ગરમ પાણીમાં
જોળી કાઢી નીચવી કાઢવો તે પછી તેની
ધડી કાઢી નાંખી પહેાળા કરવો કે જેથી ખગલથી
(યાને છાતીથી) છેડે પીડુ સુધી દેકાય તેમ લાઇ
આખા અંગના તે જાગને લપેકાય તેમ સેક કર્મો
જનું જે માટે વાંચનારને કાંઈક વધુ સારી રીતે
સમજ પડે એવા હેતુથીનીચે એક ચિત્ર આપું છું.

ખીજે એક ઉપાય જેનો ધણોજ ફાયદાકાર-
ક છે. તે પેટનો ગરમ (Hot abdominal
pack) સેક છે. આ સેકથી જો કે નરવસી ચકો
(દરોડનાં સેક મીસાલ સીધી અસર કરતી નથી
છતાં તેથી પેટ માટેલા પ્રાણીક અવયવોની ધણી-
ક અપજતા વધવા પામે છે. ખરેખર આ સેક
(પેટ ઉપર) કર્પાથી જીંદગીની ઝારતી શકિત.

આ બે જાતના સેક—ગરમ કરોડનો સેક અને ગરમ પેટનો સેક, એ બે હરેક પ્રકારના તિક્ષણ દરદ વેળા બહુ ફાયદાકારક માલુમ પડશે.

પણ આ બાબત, દરદીને જોઇએ તે કરતાં વધુ સેક કરવાની જુલ ન થવી જોઇએ—બહુ સેક કર્યાથી તુકશાન થાય છે.

સેક કરવાનો વખત.

સહવારે—એજોમીનલ સેક દરદીને બેથી ત્રણ કલાક કીધા પછી—સાંજે બરડાનો સેક કરી નરવસોને શાંત કરીને દરદી ઉઘવા માટે—કે આ સેકની ત્રીતમેન્ટ પુરતી થઇ સમજવી.

આ ઉપાયો ચાલુ (કોનીક) દરદી માટે પણ બહુ કીમતી છે, છતાં સઘળા તિક્ષણ દરદી માટે તે અમતકારીક જ છે. જહોળા વિચારનાં મેડીકલ ડાક્ટરો, કે એમો કાંઈક જાણવા શીખવા રાજ હોય તેઓને આ અર્થકાર ઉપાયોની પરીક્ષા અજમાવવાને અરજ કરવામાં આવે છે. અલલતાં એ ઉપાયો સાથે દવા દારૂના ધીયારા ચાલુ રાખવા નહિ, તો એ ઉપાયોની અસર ઘણી ઓછી થશે. તમે કુદરતી ઉપાયો અને દવા દારૂના મેડીકલ ધીયારા અને સાથે મીઠા કરી શુભ ફળ મેળવી શકો નહીં.

“મનની વલણ.”

આ વાત યાદ રાખવી. કે તમારા મનની વલણની ઘણી બારે અસર થાય છે—મરણુ આવશે એવો કદી પણ ખ્યાલ ન કરવો. કોઈથી રીતે દરદીને હીમત અને સંધ્યારોજ આપ્યા કરવો—તેનામાં રહેલી લડત કરવાની શક્તિને જોશ આપો—તેને દાંત કકડાવીને જોર પકડવા કહો—અને હું જીવીશ એવોજ મક્કમ ટેડાવ કરવા કહેવું—“તમે સાદા થશેજ. જરૂર થશે.”

“તેમાં કરી શક નથી. તેમાં શક નેવું છેજ નહીં.” આવા આવા હીમતના ચબ્બો દરદી સાથે હમેશા વાપરવા જોઇએ—અને એજ રીત છેવટ સુધી રાખવી.

“તમા સારાજ થાઓ છો” અને તેનીજ આ બધી ત્રીતમેન્ટો છે. આવી રીતે વારમવાર—

ન્યાં સુધી દરદી માનવા લાગે ત્યાંસુધી બોલ્યા કરવું.

છેવટની એક ઉપચોગી ત્રીતમેન્ટ આ છે જે હમેશા યાદ રાખવી.

(૧) દરદીને ઝાડો સાફ આવે છે કે નહીં તે જાણે સૌથી પહેલાં સંભાળ લેવી. ઘણા ખરાં દરદીને ગરમ પાણીની એનીમાં શરૂઆતમાં આપ્યા થી કોઠો ધીવાઈને સાફ થાય છે. અને જો શરૂઆતમાં કહેલાં ગરમ પાણી પીવાથી ઝાડો ન આવે તો આ એનીમાં જરૂર આપવી—મતલબ કે એક આપ્યા દીવસમાં એક સાફ ઝાડો દરદીને જરૂર આવવો જોઇએ.

(૨) ખીજું એ કે, તિક્ષણ દરદ વેળા દરદીને કાંઈએ ખાવાનું અથવા દુધ પણ આપવું નહીં—માત્ર ગરમ પીણા ઉપર કલા પ્રમાણે ચાલુ કરવા.

તાવ વેળા કંઈ પાણી પીવા આપવા માટે જરાએ હરકત નથી, બલકે પુર. છુટથી પીવા આપવું. તાવ વેળાએ ન્યારે ૧૦૨ થી ઉપર તાવ હોય ત્યારે તો કંડા પાણીની એનીમાં આપ્યાથી તાવનો જોર નરમ પડે છે.

તાવ વેળા દરદીને સમુજગો પાણી ઉપર જ રાખવો બહુજ સલાહકારક છે. જરાએ ખાવાની ચીજ, તે ઝેર સમાન થઇ પડે છે.

તાવ ગમે એ પ્રકારનો હોય તેની ચિંતા નહીં પણ ઉપલા નીચેના યાદ રાખી તે મુજબ ચાલશે તો દરદી ઝટ સાંગે થઇ શકશે.

ઘણી તાવ વેળા ગરમ પાણીને બદલે કંડા પાણીનો સેક (wet sheet pack) કર્યાથી બહુ ફાયદો થાય છે, જે સેક પણ ઉપલાની ખાંધે લગભગ થાય છે પરંતુ ત્યાં જરા વધુ ગોઠવણ રાખવાની છે પણ તે વિષય આ ન હોવાથી અત્રે બહુ લંબાન થઇ નાવ. જેમને એ વિશે વધુ જાણવું કરવું હોય તેઓએ મારી લાઇબ્રેરી રેપી માને પાણીથી સાવવાર કરવાની રીતોનું ચોપાનું મંગાવી વાંચવું. જેમાં હરેક પ્રકારની રીતે ચિત્રો સાથે સમજાય છે.

અધનિ કુમાર

લેખક—(મહુમ સોશ્વર દાદી એ. તારાપેર.)

અધનિકુમાર—સ્વયં વેદ હિંદુ સાસ્ત્રોમાં અધનિકુમારની ઐતિહાસિક કથા ઘણી જાણીતી છે. એ કથા અનેક જુદાં જુદાં રૂપમાં કહેવામાં આવે છે. અધનિ એ સૂર્યની પત્ની હતી. એને થયેલા એ પુત્રો તે આ અધનિકુમાર છે. એ બંને, અધનિના નાસિકાદારે (નાકમાંથી) પ્રકટ થવાથી તેમને “નાસત્ય” કહે છે. એ પ્રસ્તુત મન્વંતરમાં સમતવિધ દેવોમાંના છઠ્ઠા દેવ હોઈને દેવોના વૈધ હતા, તેથી એમને, યજ્ઞમાં ધણા કાળ સુધી હવિર્ભાગ નહોતો. પરંતુ આગળ એમને તે ચયન ઋષિયે ચાતુ કર્યો. એ બને “નાસત્યૈ-અધિવો દત્તો” એવાં નામે સાધા રણ રીતે ઝાળખાય છે પણ જ્યેષ્ઠ બંધુનું નામ ‘નાસત્ય’ અને કનિષ્ઠનું નામ દત્ત હતું. એમ સાત્ત પરથી સિદ્ધ થાય છે. [ભાર. અનુશાં. અં. ૧૫૦, શ્લો. ૧૮.]

ખીજી રીતે અધનિકુમારની કથા નીચે મુજબ છે:—હિંદુ સાસ્ત્રોમાં લખ્યું છે કે બ્રહ્માના (રાત્રિ વિનાના) એક દિવસમાં યાદ મનુ થાય છે. તેમાં ૭ મો મનુ વૈવસ્વત ઉર્ધ્વ આદ્ય દેવ હતા. એ આદ્ય દેવને અધનિકુમાર નામના એ પુત્રો હતા. તેઓ વૈધનું કામ કરવામાં અતિ કુશળ હતા. તે સંક્રમાં તેમના જવા ખીજા કોઈ ન હોવાથી ચારે દિશાએ તેમની ખ્યાતિ હતી. વૈદક વિદ્વાને હલકી-ધારી દેવોએ તેઓને પોતાની પંક્તિમાં લીધા નહિ, પરંતુ પરાક્રમથી તેઓ દેવ પંક્તિમાં પેદા. એક મહા ઋષિ કે તેઓ બ્રહ્મવિદ્યા બહુવા ગયા, પણ ઋષિએ કહ્યું કે “હું સ્નાન સંખ્યાદિ નિત્ય-કર્મમાં છું મટી પછી આવજો” આ સાંભળી અધનિકુમાર પાછા ગયા. આ આગતની ખબર પડતાં ઇંદ

પડે ઋષિ કેને આવ્યો, અને કોધથી કહ્યું કે “તમે અધનિકુમારને વિદ્યા આપશો નહિ, આપશો તો તમારું માથું કાપી નાખીશ.” એમ કહી ઇંદ ચાલી ગયા. પછી અધનિકુમાર આવ્યા. તેમને ઋષિજીએ ઇંદ પોતાને આપેલી ધમકીની વાતથી જાણીતા કર્યા. આ સાંભળી અધનિકુમારે કહ્યું કે “મહા ઋષિ! ચિંતા કરશો નહીં. વૈદક વિદ્યામાં અમે અતિ કુશળ છીએ. અમે તમારું માથું કાપી જૂદું રાખીએ અને ઘોડાનું માથું તમારા ધડ પર સજડ કરીએ. પછી અમેને તે મુખથી પાક આપી બ્રહ્મ વિદ્યા બહુવજો. જ્યારે તમારું અશ્વમુખ ઇંદ કાપી નાખશે ત્યારે અમે જૂદું રાખેલું અસલ ડોકું પાછું ચોરી દઈશું” વૈદક વિદ્યાના આ અમલકારીક અભ્યાસીઓથી પ્રસન્ન થઇ મહા ઋષિએ પોતાનું ડોકું વાઢવા દઇ અશ્વમુખ ધારણ કરી અધનિકુમારને બ્રહ્મવિદ્યા બહુવા. જ્યારે ઇંદ આ વાત જાણી ત્યારે આવીને ઋષિનું અશ્વમુખ કાપીને ચાલતો થયો. તુર્તજ અધનિકુમારે મહાઋષિનું અસલ ડોકું ચોરી દઇ મુનિને ફરી સજ્જન કર્યા. એ રીતે અધનિકુમારે સ્વ પરાક્રમથી બ્રહ્મવિદ્યા જાણવાથી દેવોમાં તેમની ખ્યાતિ થઇ, જેથી આગળું અભિમાન મેલી દઇ તેમને સ્વર્ગવૈધ નેમી પોતાની પંક્તિમાં લીધા.

ત્રીજી રીતે અધનિકુમારની કથા નીચે મુજબ છે:—ચયન નામના ઋષિ પોતાના આશ્રમમાં ઘણા કાળથી બેઠાં બેઠાં તપ કરતા હતા. તેમનું તપ ઉચ્ચ હતું. એક વખત એમ થયું કે ‘રાધાસ્તિ’ નામનો રાજા સહકુટુંબ સૈન્ય સહિત જે તપોવનમાં એ મહા ઋષિ તપ કરતા હતા ત્યાં આવી ચડ્યો. કેટલાક દિવસ સુધી વનમાં વાસો કર્યો, તે સમયમાં એ રાજાની

‘સુકન્યા’ નામે રાજકન્યાએ વનમાં ફરતાં ફરતાં એ વ્યવન મુનિનાં નેત્રમાં એક સળી ઘોંચી, તેથી રૂધિરનો પ્રવાહ નીકળીને મુનિને ફોબ થયો. આ ઉપરથી મહા તપને યોગે એ રાજા સન્ય સહિત સગડ થઇ ગયો. અને સર્વ લશ્કરીઓ ના પેટ ગડી આવીને વાસુ રૂધાવા લાગ્યો. સન્ય ની વિલક્ષણ પીડા જોઇ રાજાએ દરેકને પુછ્યું કે “આ આશ્રમ વ્યવન મુનિનો છે. મુનિનો કોણએ અપરાધ કર્યો હોય તો કહી દેજો.” ત્યારે કન્યાએ અપરાધ કબુલ કર્યો. તે ઉપરથી રાજા ‘શર્પાતિ’ એ મુનિની પ્રાર્થના કરી કે “આટલો ગુન્હે! ક્ષમા કરશો. વ્યવન મુનિ જોલ્યા કે “તારી કન્યા મને આપશે તો સર્વ પીડા દૂર થશે અને નહિ” તો પીડા મટવાની નથી” તેથી રાજાએ પોતાની રાજકન્યા મુનિને આપી.

હવે વ્યવન વપના વૃદ્ધ ને કુમારિકા જુવાન હતી. રાજાએ જતી વેળા ઉપદેશ કર્યો. કે પંતિશતાનો ધર્મ છોડીશ નહિ. રાજના ગયા પછી વ્યવન મુનિ કંને અશ્વનીકુમાર આવ્યા. અશ્વનીકુમાર વૈદ્યક વિદ્યામાં અતિકુશળ હોઇને ચાહે એવાં વિલક્ષણ પરાક્રમ કરે છે, એમ મુની જાણતા હતા, તેથી તેમણે તેઓને કહ્યું કે “મને યુવાવસ્થા કરી આપો” અશ્વનીકુમારે એક કુંડ નિર્માણ કર્યો, અને તે કુંડમાં મુનિ જોડે પોતે પણ સ્નાન કરી બહાર નીકળ્યાં કે ત્રણેય એકજ સ્વરૂપ થયું! રાજકન્યા વિચારમાં પડી કે આમાં મારો પતિ કયો હશે? તેણીએ પરમેશ્વરનું ચિંતન કરી મોટેથી પુકાર્યું કે “આ ત્રણમાં જે મારો પતિ હોય તેજ મને પ્રાપ્ત થાઓ” તે ઉપરથી એને એના પતિ વ્યવન મુનિ પ્રાપ્ત થયા અને અશ્વનીકુમાર દૂર રહ્યા. (ભાગવતમાંથી.)

MELLIN'S FOOD

For infants & invalids.

મેલીન્સ ફૂડ.

બચ્ચાંઓ ને અશક્તો માટે.

હિંદુસ્તાન, જરૂર ને સીધાંના બધા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે.

જયાબંધના એન્ટો.

મેશર્સ. લેધામ, એબર કોમ્પી એન્ડ કો, મુંબાઇ.

દોઝાદ ઉપરથી ૧૬x૨૦ સાઈઝની એન્લાઈનિંગ ૫૬૫ રૂ. ૨૫ માં બનાવી આપીશું.
ફોલિયામતથી તાકાતે બનાવી મંગાવી આપવામાં આવે છે.

બાદશાહી.

રામાયોજન

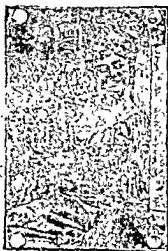
બાદશાહી રામાયોજન હરહમેશ સેવન કરવાથી ૨૦ ઘોડાની શક્તિવાળી
મોટર ગાડી અટકાવી શકાય છે.

મગજને શાન્ત રાખી યાદશક્તિમાં વધારો કરે છે. ચહેરો
હરહમેશ હસમુખો ખુબસુરત રાખે છે. આ દવા બનાવવામાં કેસર,
કસ્તુરી, બદામ, ઇલાયચી, બવંત્રી, મરી, તજ, મુંઠ, દ્રાક્ષ વીગેરે
વસ્તુઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. સ્વાદ પશુ ધણી ઉત્તમ
છે. હરહમેશ સેવન કરવાથી ક્ષય, દમ, બુની ખાંસી, અરુચી,
અશક્તિ દુર થાય છે. આ દવા તાકાત વધારવામાં અદ્ભુત છે.
દીપ્ત બાદશી ૩. ૨) પો. ૭ આના નમુનાની બાટલી

ફો. ૦-૧૨-૦ પો. ચાર આના.

વગર ઇન્જએ વાળ કાઢવા માટે

બાદશાહી સાબુ.

બાદશાહી સાબુ-સફાઈથી વાળ દુર કરવા માટેજ છે.
બાદશાહી સાબુ-ચામડીનો અસહી રંગ રાખે છે. કાળી પડતી નથી.
બાદશાહી સાબુ-હાઈડ્રોથાનમાં હળરો ફુકાને પર મળે છે.
બાદશાહી સાબુ-વાપરનારાઓ સંપૂર્ણ સંતોષ પામ્યા છે.
બાદશાહી સાબુ-ચામડીનાં તમામ દર્દ નાબુદ કરે છે.
બાદશાહી સાબુ-હર હપતે વાપરવાથી વ્યક્તિનું ચતુર્જન નથી.
બાદશાહી સાબુ-દરેક બાગેના વાળ સારી રીતે કાઢે છે.
બાદશાહી સાબુ-ત્રણ સપ્તિના બેકસ એકના ૩૧ પો. ચાર આના.

હાઈડ્રોથાનમાં જમે જમે વેચાવા માટે એન્ટો નોંધાયે છે.

સોલ એન્ટ: સી. સી. મહાજન એન્ડ કું.

મુલજી નંદા મારકીટ સામે મુંબઈ.

ફેક્ટરી પીયા ત્રણ માં
વર્ષોના વર્ષો સુધી તવી જીવાની.

ફાન્કો હેરડાઈ.

આ ફાન્કો હેર ડાઈ (ખીનખ) ફક્ત એકજ વખત લગાડવાથી સફેદ વાળ તદ્દન કાળા સુવાળા રેશમ જેવા થાય છે. જે ફરી સફેદ થવા પામતા નથી. લગાડનારાં અને ઘણી તકલીફ પણ નથી; સહેલાઈથી લગાડી શકાય છે. વખત, મહેનત અને પૈસાનો બચાવ થાય છે. ફાન્કો હેર ડાઈ ખરીદતી વખતે નામ ધરાબર વાંચી તપાસીને ખરીદ કરવું કારણ આજકાલ દવા-વાળાઓ પોતાને વધુ નફો મેળવવા નકલી હેલકો માલ આપવાનો પ્રયત્ન કરે છે. તેવા નકલી માલથી સાવચેત રહેવું.

અસલી ફાન્કો હેર ડાઈ બાટલી ૧ના રૂ. ૩ પૌ. જુડે.
" " " બાટલી ૩ના રૂ. ૮-૪૦ પૌ. જુડે.

દુઃખ દર્દોનો તત્કાલ નાશ
ગુપ્તાની બનાવેલી

અમી કુપી

ગુપ્તાની અમીકુપીની ફક્ત એકજ બાટલી પાસે રાખવાથી ઝેરી પ્લેગ, કોલેરા, ઉચ્ચાંચી, હરસ, ચુંકે આવરી, ઝાડો, ઉગ્રહી, માયાનું દુઃખનું, આદાસીથી, અંજીરું, સંઘડણી, અતીસાર, વાલુ, થંડીથી તાવ આવતો, ચોથીયો, હોતો હમે તેવો તાવ, પ્રદર, સુત્રા રોગ, ગાંડીયો આવતો ગમે તેવો વા, ઈંદિયોનું નીસ્તેજપણું, વીગેરે વીગેરે હળવો દર્દોને તત્કાળ નાશ કરે છે, હળવો શ્રીમતો આ દવા ધર્મદા આપવા માટે પોતાના ધરમાં હરહમેશ મંગલ મોટા જગ્યામાં રાખે છે.

કીમત બાટલી એકના રૂ. ૧-૧૨-૦ પૌ. જુડે.

ગરીબોને ધર્મદા જ્ઞેયનાર સખી શ્રીમત સહસ્રો માટે ફક્ત એકના રૂ. ૧૭-૦-૦ પોસ્ટેજ જુડે
હિંદુસ્તાનમાં દરેક ઠેકાણે વહેંચાય છે. હિંદુસ્તાનમાં એકલા બનાવનારા,

ગુપ્તા એન્ડ કંપની, (B. B. & C. I. Ry) નીઆદ

જ્ઞાનની વ્યાખ્યા.

મુલ્યજ્ઞ મારે ખાસ-લાખતાર—“આલીન.”

(દોહરા.)

ગુણી સત્જન સાંભળો—એ મારી છે વાત !
હરદમ રાખો પાસમાં—જ્ઞાનીની સંગાત !
જ્ઞાન કેવું જાડ એક—એમાં રાખો ભાવ !
પ્રીતિ અને સંપ્રસાદ—મોટો મસ છે હાવ.
જ્ઞાની ખળનો પાર શો—લાવે તેના ખેડ
જેમ ઘણું ને ખ્યાલશો—મળશે તેમાં લેદ.
એમાં ને ચિત્ત લાગશે—મટશે મદની ભૂખ
સંસારને પાર કરી—પ્રાપ્તશે તે તો મુખ.
જે કો હરના દાસ છે—ત્યાં જ્ઞાની ભંડાર
વિના જ્ઞાને કેમ ટળે—ભૂવનનો આ ભાર !
મુનિરાજ ને સંત જણો—જ્ઞાન તથા તો દાસ
જ્ઞાને શોભા મળશેજ—ને થાય પુરી આસ.
કુળ વંશનું મૂળ વળી—જ્ઞાને દિપતું થાય
શાંતિ મળશે આ ભૂવન—પરલોકે હરખાય.
જ્ઞાન વિનાનો ખાપડો—સુજશે નહિ સુવાત
વારે અને વેળાએ—બોલે છે બૃહ વાત.
જેથી ધરતી કાંપશે—પાપ વધે એ પાર
પોતા સાથે બીજને—લરશે દુઃખનાં ભાર.
જ્ઞાન શોભિત લાજ છે—નીકળી સુર અનેક
રાખે છે મુખમાં ખરે—આપી હેઠે ટેક.
અધ સમયને કાપશે—કરશે દીપક હાલ
જગે પમરી રહે ખરે—સદી, સદી ને સાલ.
જ્ઞાનમાં ને શોધ કરો—જેવ હરીનો અંશ !
આલી રાખો, અભય—પમરે વંશે વંશ.

ગુલબદન ગુલ.

યાને

મહાન અકબરનો જમાનો.

(મોગલ શાહનશાહતની બાહોજલાલીનો યાદગાર સરો.)

ગુલશન માટે ખાસ.

લખનાર:—ભાગદયા.

(ગદ્યા અંકથી આલુ.)

આગાહાં પ્રકરણોનો હુકસાર.

કાશ્મીરની નલદીક આનેલા દિમાલય પર્વતની બક્રીનાયની ટેકડીપર એક થોળી વસતો હતો તેને મળવા કાશ્મીરના વડા વછરનો બેટો સીધરાજ અને તેનો શુર કહુસા નામનો જ્ઞાની બ્રાહ્મણ પર્વતો બોળતા આવ્યા હતા. રસ્તામાં તે થોળી માટે કહુસાને 'પૂજ્યાં નજાણું' કે કાશ્મીરનો તે માણસના નંદગુપ્ત હતો. સીધરાજનો વિવાદ તેના કાકા તે અલદાબાદના મુબાની એક પૂરી દોકરી વેર કરવામાં આવ્યો હતો.

આ સુ'દરીનું નામ ઈંદુમતી હતું. તે બનેલો મેળાપ દર્શિત હતો, તેવામાં સીધરાજનો કાકા સાંત્રના પોતાની સાથે લગ્નિતને લઈ ગયો અને ત્યાં તેણે અકબરની દરબારમાં રહી મુ'ધારા લેવા સમજાવી કેમકે અકબર કાશ્મીર જીતવા માંગતો હતો. સીધરાજને આ વાત ગંभी નહિ પણ કાકાએ તેને સમજાવ્યો. તેવામાં તેમની મુલાકાતે થોળી મોરખ આવ્યો.

શાહ અકબરનો મેહેલ જોતાં સીધરાજ છકક ચઈ ગયો. સાંજે કહુસા અને સીધરાજે ફેંડી અને તેના અંગત મિત્ર મુબારકની મુલાકાત લીધી. તેમને ખાસ આવકાર આપવામાં આવ્યો. સીધરાજે રાજ્યમાં ચાલતી બેવકાઈ મટિ સવાલ કરતાં ફેંડીએ તે હસી કાઢી છતાં પડતાં કોઈની બાબતમાં જરૂર પડે તો સીધરાજને ફેંડી ને મુબારકે પોતાની આગળ સર લોગ ચાલી આવવા નજાણું. મોઝરીપરથી નીકળતાં તેને એક દાસીએ આવી નજાણું કે તેણીની રોકાણી તે રાત્રે તેને મળવા માંગતી હતી. સીધરાજે એકથો ને ટળમંગો પણ તે દાસીએ તેને સીકતથી સીસામાં ઉઠાવ્યો. શાહીબાગમાં ફરવા ગયો ત્યાં એક ઝાડ નીચે આરામ લેતાં અકબરને તે મળ્યો. અકબરને તેણે બોળખ્યો નહિ. તે તો તેને કોઈ મોટા માણસ સમજ્યો. અકબરને તે ગંभी આવ્યો પણ વાત ચતાં તેણે અકબરને લોણી નહેર કરતાં અકબર પેઠાઈ પડ્યો પણ સીધરાજે નિર્દોષપણે એવો તો સરસ પોતાનો બચાવ કર્યો કે અકબર શુર ચઈ ગયો.

મેહેલે વખતે સીધરાજ તે સુ'દરીની મુલાકાતે ગયો. 'નેનું નામ ગુલબદન ગુલ હતું. તેણીએ એથી સીકતથી કામ લઈ તેને સીસામાં ઉઠાવ્યો કે તે પોતાનું જ્ઞાન બૂલી ગયો. તેણી કોઈ વેપારીની મહેરદાર હતી ને વેપાર અર્થે હિરાન જતાં શુમ ચઈ ગયો હતો. આ કાગળ તેણીએ પોતાની સખી પર લખ્યો હતો, ને આશાના દોડાક આગેવાનેની બ્લીકથી કાશ્મીર નજ લગાઈ હતી. તે સુ'દરીનો બચુકદાર ચહેરો જોતાં સીધરાજ કહુલ થયો ને કહુસા બીજે દીવસે કાશ્મીર નવા નીકલ્યો તેને તે કાગળ આપ્યો.

આ પછી શાહી લશ્કરની તપાસ ચઈ. ત્યાં સીધરાજે અકબરને બોળખ્યો. અકબરે દરસીને તેને આવકાર આપ્યો. ફેંડી એ સીધરાજને અકબર આગળ રજુ કર્યો. શાહે સીધરાજ સાથે કુટ્ટી વાત કરી.

તેને સ્વતંત્ર સ્વભાવ જતાવવા તાકીદ કરી. ફેણી મુશરાયો પણ પાછળથી સીધરાજ સાચીની અકબરની મુલાકાત નજીકનાં તે થયો ખુશ થઈ ગયો. ત્યાંથી બહાર નીકળતાં તેમને સહીમ મળ્યો. સાંદનદાએ પડવીએ ધનન કરતાં તેણે તે કહ્યું. સીધરાજને જોળખાવતાં તેને પણ ધનન થયું. મોરેથી તે મંડળીમાં સીધરાજ પોતાના કાકા સાહેબને આવેલો જોઈ અલબ્ધ થયો. સાહેબને પોતાના મિત્રોમાં હવે અકબર સામે જોર રહેવા માંડ્યું ને અર્થનો અનર્થ કરી અકબર જો નવો ધર્મ રિષકારે તો તેની સામે થવા હિંદુ મુસલમાનેને હરકો.

ગાયત્રી પછી રાંધણનો દોર ચાલતાં આખી મીનલસ મસ્ત થઈ અને બધા ચક્રુર મઈ બિંધે પડ્યા ત્યાંજ સાહેબ પોતાના ભત્રીજાને લઈ બહાર પડ્યો. શુભ જનન શુભની મુલાકાત હવે સીધરાજે સાહુ લેવા માંડી. તે ગાયા તેણીને શુભાન જાની ગયો. તે સીએ ઘણીજ સાલાહીને કુનેદથી તેને એવો તો મોઝ સમાન કરી દીધો કે તેણે નીમકડરામી કરવા કહ્યુંથી ને આપણ પાપી પદારને ખાતર તેણે પોતાનો બળવત ને નિર્દોષ ખાતર દીલમાંથી ખુશી કાઢ્યો. આખરે શુભામળીરીનાં ખત સાથે તેની માંગણી થઈ આવી.

અકબર સામેનાં કાવત્રામાં સહીમનો હાથ છે એવું નજીકનાં સહીમને આશામાં રહેલું ભારે પડી ગયું. અકબરની હમ્મી બલકે કુકમનુસાર તેને અલ્લાખાદ નઈ રહેવાનું ફરમાન થયું. ત્યાંનો સુખો તેના પ્રપંચમાં અગત્યનો હોવાથી આ ફેરફાર સહીમને ઘી કેળાં સમાન થઈ પડ્યો. અલ્લાખાદ આવતાં સાહેબને ત્યાં તેની બેઠી ઇન્દુમતિ સાથે તેનો મેળાપ થયો, કે જે અમ્મરા જેતાં સહીમ ગાયા દીવાનો થઈ ગયો. તે તેણીને એક દીવસ એકતરમાં મળ્યો. તે તેણીને પોતાની થવા સમજવી પણ તે સાધવી સીએ તેની લાલચમરી માંગણીને મંચક આપી નહિ ને જ્યારે તેને બસો થવા સીખામણ આપી, વફાદાર પરણિતર કેવી હોય છે તેનો અચ્છ નમુનો તે બહી ઇન્દુમતિએ સહીમને જતાવ્યો. સી નત આવી પણ હોપ છે તે જેતાં સહીમ છક થઈ ગયો ને બીજે દીવસે અલ્લાખાદ છોડી ગયો.

બંદરમાં ફરતાં સીધરાજ ખિસ્તજોથી વાકેફ થયો. તે દીવસે અકબરની સાલગેદ હોવાથી મોટી ધામધુમ થઈ રૂપાને કવેર સાથે તોલાઈ તે જયું ફેરતામાં વહેંચવામાં આવ્યું. આ ધામધુમમાંથી પાછાં ફરતાં સીધરાજની નંદર શુભજનન શુભ પર પડી, જે પણ ત્યાંનો મહેમાર જેવા આવી હતી. પરવીએ પૂછતાં તેણે નજીકથી તે ફેણીના સૌથી વડાલા દોસ્ત મુબારકની પછાંણી હતી !

પ્રકરણ ૧૦.

કીરમતનો લેખ !

‘એમનું’ નામ સાંભળતાં તને એ શું થયું છે ? પરવીએ પોતાના મિત્ર સીધરાજને કાટકાટ થતે રોળે જેતાં નેક અનળ થતાં પૂછ્યું. ‘પોદા, તું શુભજનન શુભ પર પડેલી નજરેજ દીવાનો તો બન્યો નથી ને ? મારી સલાહ માન્ય કરી એ કામથી સાફ સાફ દૂરજ રહેજે કેમકે ફેણી ને મુબારક બહુ બલા ને વમાના છે પણ બાયંડાંઓની બાબતમાં એઓ સૌથી જીવંતી છે. ફેણીને મનથી તેની એ બહેન છે બ્યારે મુબારક તો તેણી પર સાફ સાફ પાગલ બનેલો છે.’

‘સાધારણ કાંઈક યાદ આવી મઠ’ સીધરાજે જેમ તેમ પોતાનાં મન પર કાણુ મેળવતાં નજીકથી. ‘મને કાંઈક આ નામ યાદ આવ્યું; પણ બલા મુરખી સમાન મુબારકનાં પત્ની સાથે તેને કશું લાગણુ વળગણુ નથી.’

‘તેમ હોય તો ખસ છે’ પરવીએ પડપડ્યો અને તેઓ બંને પોતાને રસ્તે ગુંપ મુખ આગળ વધ્યા.

સીધરાજ હવે એકસો પડવા, પરવીએ દર થવા તકપાપડ થઈ રહ્યો. કેમ કરીને સંકેતું તે તેને સુઝ પડ્યું નહિ. તેવામાં પોતાના એક સ્વારને તે તરફ આવેલો જોઈ તેણે કહ્યું.

‘બલા પરવીએ, મને મારફ કર. મારે આ મારાં માણસને કાંઈક વરદી આપવી છે. તારી

તકલીફ મારે. સેવક બંધુ અમારી છે. માફ કરજો. હું રળ લાંબા કંમેકે મારે હવડાં ચોક્કસ કામ છે. પોતાના મિત્રને ઉતાવળે બેઠી તે આગળ વધ્યો ને સ્વારને બાબુએ બોલાવી પોતાની સેનાને લગતી એલાર પેકારની વાતો પૂછી. જેનો પરવીઝ તેની નગરથી શુભ થઇ ગયો કે તેની સીપાહ સાથની વાત પૂરી થઇ ગઇ. છાકટની પેઠે લયેડા ખાતો વિચારમાં મથાશુલ થયેલો તે અંધધાની પેઠે ચાલવા લાગ્યો. તેના પગો તેને ક્યાં લઇ જતા હતા તેવું તેને જ્ઞાન ન હતું. તે તો ફક્ત આંખ વીંચીનેજ ચાલતો હતો.

શુભ...શુભ...ફેઝીની બહેન ને મુળારકની સ્ત્રી! યા ખુદા! આ ખ્યાલજ તેને દીવાનો બનાવતો હતો. ખંદમાશી...સરફ ખંદમાશી તેણે કરી હતી. જે હાયો તેને પંપાલ્યો હતો, જે હાયોએ તેને આગળ પાડ્યો હતો, જે હાયોએ તેનાપર અનેક મહેરબાની કરી હતી; જે હાયોએ મમતાથી તેનાપર બચ્ચાં જેવી પ્રિત રાખી હતી તે હાથનેજ આખરે તે કરડ્યો હતો.

...બેવકાફ તારી સીમા ક્યાં અટકશે? નીમકદરામી! સાથી પરમ મિત્રો સાથે નીમકદરામી કરી તે પોતાના માયાળુ શાહનશાહ તરફ થયું નીમકદરામ થયો હતો. બેવકાફ ગોયા તેની રજોમાં જણે દોડતી હતી. શાહનશાહ જ્યારે તેના પર બાપ સમાનની પ્રીત રાખતો હતો ત્યારે તેના ખંદલામાં તે તેનું કાટળું દાઢવાને દાવ ખેલતો હતો. આ સાથે તે પોતાના બહાલા ખ્યારને બેવકા થયો હતો. જે નિર્દોષ ને બહુ છૂંદા તેના પર ૯૯ આરથા રાખી રહ્યું હતું, જેને તેણે ખરાં છગરતું વચન આપી પોતાના અંતઃકરણની માલિક કરી હતી, તેને તે નીમકદરામ નીવડ્યો હતો અને આ બધું તેને મારેજ ક્યું હતું કે જેણે તેને સાફ સાફ કહ્યો હતો! ખીશક તે તેણી પર દીવાનો બન્યો હતો થયું હવે તો તેણીને સદર બદર ધિક્કાર્યા વિના તેને બીજો માર્ગ રહ્યો નહતો. ખ્યાર

હવડાં તેનાં છગરમાં બખર્ષ પડે જગાડી રહ્યો હતો. તે શું કરે? તેને કાંઈ સુઝ પડ્યું નહિ. આખર અને ફરજ તેની છાતીમાં આંચકા મારી તેને એકદમ ન્હાસી છૂટી ગયી જવા ફરમાવતાં હતાં. તે સમજતો હતો કે આ બાબતમાં ઢીલ કરતાં શરીરથી તે નાશના હંડા ગારમાં ગરક થનાર હતો. પણ તેણીને કોઈ પણ જાતના બોલાસા વગર અચબુચ તે કેમ છોડી જાય? તેણી નખળી હતી છતાં તેના પર દીવાની હતી. ખીશક તેણીએ તેને ખોટા માર્ગ તરફ દોર્યો હતો. પણ તેની સાથે તેણીએ પણ પોતાની આખર ને ફરજનો ભોગ આપ્યો હતો. શું તેમ કરવું વાજબી હતું? શું બનવા બેગ હતું કે તે આ ઉપાય યોજી શકે? યા ખુદા, શું તે બનવા બેગ હતું?

પોતે ક્યાં જતો હતો તેના ખ્યાલ ક્યાં વગર સીધરાજ સાંભે વખત મુંઝી આમ તેમ બંટકયા કીધો. આખરે ચોમેર નગર ફેરવતાં તેણે જોયું કે તે શહેરની નજદીકમાંજ હતો—શુભબદન શુભનાં મકાનની પાડોસમાંજ હતો. આહ! તે વહાડું શુભ...હવેજ તેને યાદ આવ્યું કે ફેઝીને મુળારકનો મહેલ પણ નજદીકમાંજ હતો. અંધારું લગમગ થવા આવ્યું હતું. આ વખતેજ તે હમેશાં તે બાગની દીવાલ આગળ આવી ચોક્કસ નિશાન કરતો હતો, જે સાંબળતાં તે વકાદાર, ઘસી બારણું ખેલતી હતી. તે ટચુપચુ થયો. તે મક્કમ મન કરી આગળ ચાલ્યો પણ ઘુરત પાછો ફર્યો તે દીવાલ આગળ આવી તેણે હમેશાની નિશાન કરી—ખીશક પણ બારણું ઉઘાડવામાં આવ્યું કે ધસારાબંધ તે અંદર ચાલી ગયો.

આ વેળા શુભ બદન શુભ પોતાના બંગલાના વરંડાપરના એક સુંદર દીવાલપર અદેસાકને પડેલી હતી. તેણીને સીધરાજનો તો ખ્યાલ પણ નહતો; કમકે તેણી જાણતી હતી કે તેતો સરકરમાં જોડાવા કથારનો કુચ કરી ગયો હતો. જે શખ્સને તેણી માંડવો દૂર ગયેલો ધારતી હતી તેજ શખ્સને

તેણી આગળ ધસારામાં ચાલી આવતાં જોઈ તેણી ગમરાધ ગઈ.

‘કેમ, સીદા!’ તેણી બારે ગમરાધમાં ચોંટાળી પૂછારી. ‘હું તો ધારતીતીકે તું ગયો છે!’

‘શુભ!’ સીધરાજ જની રાક્ષસાંત અવાજે બોલ્યો. ‘મેં તને હવેજ ઓળખી છે. તેં મને કહ્યો છે તથા જે શપ્થને આ છંદગી ખાસ બાંધારી છે તેનો મને હડહડતો યુનેહગાર તેં કહ્યો છે. હું તને છેલ્લી સંભામ કરવા આવ્યો છું. માન અને કીર્તિ મને ચાલી જવા કરમાવે છે પણ તેમ કરતાં મને ન્હાર્યા વિના બીજો માર્ગ મળેજ નહિ. આજે આ કાલે હું આપ્રા છોડી જઈશ ને આ છંદગીમાં આપ્રા શહેર કે તને પોતાને ફરીથી ખીજવાર જોઈશ નહિ.’

હજી સીધરાજ પોતાનું બોલવું પૂરું કરે તે આગમજ મુઆરકેની તે સ્ત્રી પથમાં ત્યાંતો મામશે પામી ગઈ હતી. પોતાનો આશય તેના લશ્કર માંથે ઉપડી ગયેલો હતો એવી તેણીની ખાતરી ત્યાં તેણીએ તે ગોટાં ઉત્સવ જેવાં જવામાં તેમજ ત્યાં પુરખો દાદવામાં કશું ખોલું જોયું નહતું. તેણીની ખાતરી થઈ કે તેણે તેણીને જોઈ, ઓળખી હશે ને ખરી હકીકતથી વાકેફ થયો હશે. ખાખત એટલી સાદી ને સરળ હતી કે કુરે-હંગી સવાલ જવાબ કરવાની કશી પણ જરૂર નહોતી, તેણીની નરમ, ખંડુ આંખો તેના તરફ કરગરતી કબે ઉઠ્યકાઈ. પોતાના હાથો તેના તરફ લાંબાની તે લયડમાં મારી બે ડગલાં આગળ ગઈ પણ તુરંત એક બોલ બોલ્યા વિના દીવાનપર રસકાઈ ને પડી ને તક્યામાં પોતાનું મોંઢ ઢોક્યું.

જે મીનિટ સુધી સીધરાજ તે નસોસ પડેલા આશર તરફ ટગર ટગર જોતો થોભ્યો—તે ખરેજ દીવ્યચરણે ચહેરે નમુન ચિતાર હતો. આજના જેવી અતિ સુંદર તેણી આગળ તેની નજરે જણાઈ નહતી. તે પછે જ્યારે તે તેણીને છોડી જવાનો વિચાર કરતો હતો ત્યારે તેણીની ઉત્તમ

સુંદરતા તેને અજાણ ખેંચતી હતી. તેને લાગ્યું કે આ અનુપમ દેખાવ તે તેની છંદગીમર બૂંચી ચકનાર નહતો.

‘બા, એકદમ બા’ તેનું અંતઃકરણ ઠોક-બંધ તેને સમજાવવા લાગ્યું—‘હવે બોલોતાનાં, સલામતી કરતોના, નહિ તો જે જાળ તારી આસ-પાસ પંચરાવા લાગી છે તેમાં તું જરૂર જકડાઈ જઈ માર્યો જશે’ ધીમેથી તેણીએ પોતાનું સર હંચું કંચું ને સુંદર ખાલોતો, વેરાઈ પડેલો બાથરો તેણીએ સરખો ક્યો. તે પછી પોતાનાં મોઢાંપર હાથ ફેરવ્યો ને જાણે હવડાંજ મોટી ઉંઘમાંથી યા બેભાન હાલતમાંથી જાગત થઈ હોય તેમ તેણીએ આંખો ખોલી જોવા માંડ્યું.

‘શુભ’ સીધરાજ બોલ્યો. ‘છેલ્લી વખત આ વહાલાં નામથી મને તું બોલાવવા દે. મને લાગ્યું કે જરા પણ બોલાસા વિના તારી આગળ થી ચાલી જવું માન થયું નહતું; પણ પ્રુદાને ખાતર તું આપણી આ જૂદાઈ મારે માટે વધુ સખત ના કર—ખીરાક તું કપુલશે કે આપણને છૂટાં પડ્યા સિવાય બીજો કશો ચારો નથી મહેમાનદારી સામે અનજાણપણે મેં મોટું પાપ કર્યું છે ને મુરખી જેની મમતાને માયાનો બદલો જખુનમાં જખુનમાં જખુન નીમકહરામીથી વાળી આવ્યો છે—હવે તપસ્યા પછી તે ચાલુ રાખવું એ અગાધમાં અગાધ પાપ છે.’

‘મારા દોરત, તું વાજખી છે’ શુભનો શોકાતુર, મીઠો આવાજ તેના કાનોમાં ગણગણી રહ્યો. ‘મને લાગે છે કે તારાં મનથી જૂદાઈ કરવી ખાસ જરૂરી છે. લાંબો વખત થયાં હું તે મારે ડરતી હતી અને ને દારણેજ મેં તને જૂદી હકીકત જણાવી હતી; પણ તું હમેશ માટે મને છોડી જાય તે પહેલાં એક બે મીનિટ મને સાંભળી લે—બવિષ્યમાં તું મારે માટે ધિક્કાર બતાવી મને તુચ્છકારે તે મને ગમતું નથી. મારા બચાવ વરીકે નહિ પણ મારી આ કંદગી હાલત માટે

મારે થોડો ખુલાસો કરવો જરૂરી છે. તું તે ધ્યાનથી સાંભળશે એવી મને સંપૂર્ણ આશા છે. ખીશક ખરી વાત છે કે એકથી વધુવાર મેં તને ઠગ્યો છે. પહેલી વખતે તું મને મળ્યો ત્યારથીજ મેં તને ઠગવા માંડ્યો હતો. આગ્રામાં પહેલાં તારી આમદ થવા પછી મેં તને થોડો વખતે જોયો હતો જોકે તે મને તો જોષ નહતી-તને જોતાંજ મારા હજારમાં જળારા ઉછળા થયા હતા-તારે માટે તબનીજ કરતાં માફ હજાર ઔર જોશમાં ઉછળતું હતું એટલે મનની ઘેલણ તુપ્ત કરવા તારી જોખમ પાડવાનો મેં ઠરાવ કર્યો અને તે માટે કાશ્મીરવાળાં કાગળનું મેં ખાસ કરીને ખંડાતું પકડ્યું. તે જોખમ બાદ મારી નયળા-ધ ને મારા અધાગ પ્યારને લીધે શું થવા પામ્યું તે... અફસોસ ! તું અચ્છી રીતે જાણે છે. પણ મને લાં કરવા દે કે તે બેળા હું જરાએ જાણતી નહતીકે તારીને મુબારક તથા ફૈઝી વચ્ચે ફોસ્તીનો ધાડો ગાંઠ હતો. પાછળથી મારા મોટા ગમરાટ વચ્ચે મને તેની જાણ થઈ ત્યારે હું કોણ હતી તે તારી આગળ ક્યુલી દઈ મારે આપણને છૂટાં કરવાની હિમત બતાવવી જોઈતી હતી; પણ, આહ ! સીધા ! હું આખેર કરે ને એક નાનુક સ્ત્રી હું જે દીવાની અદાએ પોતાના વડાલા આરાકને ચાહે છે તથા જેને ખાતર પોતાનો જાન પણ સદેક કરવા તે તૈયાર છે. તારા પોતાનું સ્વમાન આપને જુદાં કરશેજ એવી મને ધાસ્તી હોવાથી ટરીને હું સુપ હતી. મને માફ કર, મારા વડાલા જાન, મને માફ કર ! હું મુઘ અમાગણી. સીધરાજ, હમેશ માટે આપણે છૂટાં પડ્યે તે આગમજ મને એકવાર છેવટની સલામ કરી રો ! મને ટવળાવી મારતો ના !' અને રૂબે તે શરૂએ ચાપ કરી ખીદી, ખીદીને તેણીએ તેના તરફ પોતાનો હાથ લંબાવી તેણી રહતી ચક્ષુએ તેના તરફ ઘાલાવાલા કરતી નજરે જોવા લાગી.

એક પણ સુધી તેના અંતરણમાં ખીદી અને પુરી લાગણી વચ્ચે જળારી લકાષ જંગી પણ અપસોસ ! તે મુઘ દુઃક સંમયજ ચાલ્યું.

જે સ્ત્રીએ તેનાપર સર્વોપરી સત્તા મોજવી તેને માન અને કીર્તિ તથા તેના વિચાર આચાર મુજબની મોથી વહાલી મીઝને તરછોડવા શિવાન કરી શકી હતી તેને તેણે પોતાની બાજુ મારે જુસ્સામાં પકડી પોતાના હજાર સરગી દયાવતાં ઉશ્કેરાકને કહ્યું,

‘ગુલ, મારી ગુલ, તારા વિના હું જીવી શકું નહિજ. તું મારી જીંદગી ને રોસની છે. તારી સાથે રહેતાં મને કશીમી શરમ કે પાપ નથી.’

તે ખરેજ અક્ષરશઃ ખરું જોલ્યો હતો. તેની જીંદગી કરતાં પણ તેને અધીક વહાલી માન અને કીર્તિ કરતાં વધુ કિમતી હતી જણાવવામાં તેણે જરાએ અતિશયોક્તી નહોતી.

આ પ્રમાણે કલાકો ખસાર થઈ ગયા. વાર સીધરાજનાં મનને મારે દુખ મળું હતું તો કાષ્ઠવાર તેનાં મનને અજબ આનંદ થતો ધડકમાં તે પોતાને ધિક્કારતો તો ધડક. પોતાના હવસી જુસ્સામાં તે ઔર મોજ તે ન્યારે તે જાણીતા રસ્તાપર થઈને પાછો ત્યારે ધણું મોડું થયું હતું. બાગમાંનું બારણું તે ઉઘાડવા જતો હતો તેવામાં તેની બારે થળી વચ્ચે તેણે એક શંખસને બારણું. પોતાની પાછળ તે બંધ કરતાં જોયો. સાં જતો અવાજ સાંભળી અજબખીમાં તે શંખસ પાછળ ફર્યો. તે કોણ હશે ? મુબારક પોતાને હશે. આ ઉદ્ઘાટક કરવા માટે સીધરાજે પોતા જીમ કરડી પણ હવે બહુ મોડું થયું હતું.

‘શખતાનના નામથી પૂછું કે તું ક્યાં થઈક ?’ તે નવા આવનારે તુદાંધથી સંજ્ઞા કર્યો. સીધરાજે તુરત શાવનદા સંજ્ઞાએ અવાજ જોગખ્યો કે જેનો ગ્હેરો રાત્રી અધિકારમાં તે જોષ શક્યો નહતો.

‘તારા જવાન’ ઓર તે કરતાં કાંઈ બેઠ
તર હકથી હું આ સવાલ તનેજ પૂછું’ તેણે
હિંમતભર્યો જવાબ કર્યો.

તરવારના ખખડાતપરથી સીધરાજે જોયું
કે શાહજાદાએ પોતાની તરવાર, ખેંચી હતી.
તુરત તેણે પણ તેમ કર્યું. સલીમ હવે બે પગલાં
આગળ આવ્યો. પોતાના હરીફને આગળખતાં તે
પાછળ હકે એ ને તેની તરવાર પાછી તેની ચાન-
માં અવાજ સાથે પડી.

‘હા ! મારો દોસ્ત સીધરાજ રામા દેખું !’
તેણે ભારે અનન્યબળીમાં ગરકાવ થઈ હતું. ‘વસ્લા-
હ, તારી રાતની મુલાકાતમાં તું હવે આપાદ
સંપડાયો. ખીસક, તારા જવા જવાન માટે આવી
મમત કાંઈ નુકશાન કર્યા નથી. હું તને ફસાવીશ
એવું હરગીઝ ધારતો ના, તેમજ વળી તારે અદેખા
ધંવાતું કશું કારણ નથી. તારે જાણવું નેહાં કે
તારાં જીગરની રાણી આપણી કેટલીક યુક્તિ-
ઓમાં સામેલ થયેલી છે તે માટે શુપયુષ વધુ
સસલેહત કરવા અને કોઈ કોઈ વાર રાત્રેજ આવ-
વાની ફરજ પડે છે, પણ હું ધારું તેમ હવડાં
તે છુપી વાતો કરવાની હાલતમાં ન હશે તો
બહિર છે કે હું મારી મુલાકાત હાલને કાજ
મોડી વાળું.’

સલીમ ખાસણાં તરફ ફર્યો ને સીધરાજના
બહાર નીકળવા પછી તેણે તે ખાસણું ધણીજ
સંકાપથી બંધ કર્યું.

‘હું ધારું તેમ તું હવે તારાં મકાનપર
જતો હશે. હું તો પેલી બાળુએ જનાર છું’
શાહજાદાએ સીધરાજને કહ્યું જે કશું ન
બોલતાં સાવજની પેટે બાળુ નેહાં રહ્યો હતો.
‘આ મુલાકાતની વાત આપણુ બંને વચ્ચે જી
ખાનગી રહેશે તો તેમાં આપણુ બંનેનેજ ફાયદો
છે’ અને ખીસક પણ શાહજાદો ઝડપુ કદમે અંધ-
કારમાં ગુમ થઈ ગયો.

ખીજે દીવસે સલીમનો સોથી માનિતો

નોકર તે મકાન આગળ બમવા લાગ્યો અને
નસીજ સંજોગે શુલબદન શુલની દાસી સાથે તેને
સંબંધ હોવાથી બહુ જલદીથી તેઓ વચ્ચે
હેનગ્રિત થવા બાદ કાંઈ લાંબી ધુસ ધુસ
ચાલી. તેઓ વચ્ચે ચોક્કસ બાબત નક્કી થઈ.
તે દાસીએ પોતાની શોકાણીના બેદ, શાહજાદાને
વેચવા કમુલ કર્યું કેમકે શુલ ચા સીધરાજ ને
કાંઈ તેણીને આપી શકે તે કરતાં ચારગણું વધુ
ધનામ તેણીને શાહજાદા તરફથી મળી સુકું
હતું અને હજી વધુની ખાસ કમુલાત અપાઈ
હતી. તે દીવસે રાત્રે તે દાસી શાહજાદાના
મહેલમાં આવીને સલીમના નોકરને મળી.
તેણીએ તેના હાથમાં બે ધડી વાળેલાં કાગળો
મુકયાં ને દેરેલું દામ લઈ ઝડપુ કદમે તેણી
પોતાની નોકરીમાં હાજર થઈ. પાપ બોલતું
નથી પણ બાળ્યાવિના રહેતું નથી એ કહેવત
ક્યારે ખોટી ફરી છે કે આ વેળા ફરે ? ખીજે
દીવસે એક નાના રેસાલા સાથે શાહજાદો સલીમ
અરઘાબાદ જવા ઉપડી ગયો.

ત્યાં એક દુખી ને શોકાતુર જીગર રાત દીવસ
જખણા કરતું ટળવળ્યા કરતું હતું. કંઈ મદીના-
ઓ થયાં હાંદુમતીને તેણીના વહાલા સીધરાજ
તરફથી કરી ખખર મળી નહતી. તેણી જાણતી
હતી કે આશ્રમાં તેની આમદ થયા પછી તેણે
પહેલાં બે પત્રો લખ્યાં હતાં જેમાં અથાગ ખ્યારની
વિગતો જણાવી તેણીને ખુશ ખુશ કરી હતી. ત્યાર
પછી તેણીને એક પણ પત્ર તેના તરફથી મળ્યો
નહતો. જો કે ત્રાહિતો મારશતે તેણી જાણી રાખી
હતી કે તે સારી પેઠે હતો અને બાદશાહી મેહેર-
બાની તેના પર સારી રીતે ઉતરી હતી. તો પછી
આ ચાહુ સુપમીદી-રાખવાનું તેને શું કારણ
મળ્યું હશે ? કાંઈક બચાનક શંક તેણીના જીગર-
માં વધુ અને વધુ નેશ સાથે ગલબો કરવા
લાગ્યો. તેણીએ તે સામે બગતવારીથી લડાઈ
કરી અને ‘સીધરાજનાં’ રાજદો ને વચનો પર

મુસ્તાગ રહી તેણીએ તે શક પોતાના, જીગરમાંથી, તોડી પીખી નાંખ્યો. એક વેળા તેણી વિચારના વમળમાં વિટલાયલી, ચોપડીનાં પાનાં ફેરવતી બેઠી હતી કે જે ચોપડી તેણીએ પોતાનાં વહાલા સાથે કાશ્મીરમાં અનેક વાર આગમાં બેસી વાંચી હતી, તેવામાં તેણીની માનીતી દાસી નીપુનીકા શોકાતુર ચહેરે ત્યાં ધસી આવી; પણ તુરતજ તેણી અચકા ગઇ કેમકે વાત કરવી કે નહિ તે બાબે તેણી ખુલ્લી રીતે કામગમતી જણાતી હતી.

‘તું શું કહેવા માંગે છે?’ ઇન્દુએ પૂછ્યું. ‘તું કાંઈ સનાનના સમાચાર લાવી હોય તેમ લાગે છે.’

‘અફસોસ!’ તે દાસીએ જણાવ્યું. ‘હું ઇન્દુજી કે મારાં મોહને હુએ મારવામાં આપ્યો હોત. તે છતાં મેં જે કાંઈ સાંભળ્યું છે તેથી હું તમેને અજણ રાખી શકતી નથી. તમેને તે સાથે એટલો બધો સંબંધ છે કે તમારાથી તે ખબર છૂપી રાખવી એ ગુનાહ બરાબર છે.’

‘હીક ત્યારે, વધુ સીધત કર્યા વગર તારે જે કાંઈ કહેવું હોય તે કહે’ ઇન્દુએ જણાવ્યું. ‘તું શું કહેવા માંગે છે તે સાંભળજ. હું તૈયાર છું.’

ત્યાર પછી તેણીએ આગાથી આવેલી સીપાહ સાથની મુલાકાતમાં તેણે સીધરાજ માટે શું કહ્યું હતું તે તેણીને જણાવ્યું. પહેલાં તો તેણી લગભગ સંભાળથી બોલી પણ આગળ આવતાં તેણીએ કહી દીધું કે મુખારકની સ્ત્રીને ત્યાં જતાં શાહનવા સલીમે તેને પકડ્યો હતો.

આ વાતનો સાર ઇન્દુમતીએ એવો કાઢ્યો કે જેની વકી તે દાસીએ તે માટે રાખી ન હતી. તેણી તો પૂતળાંની પેઠે જડ યદન-બેસી રહી. દરેક મીનિટ સુધી તેણી સ્થિર બેઠી ને તે પછી બોલવા મોંઢ બોલ્યું. બીજી બે તેણી કુદકો મારી હાલિને હબી થઇ બારે કોષ ને જુસ્સામાં પૂકારી,

‘બોલ, મને કહે કે આ બધું તને કાણે કહ્યું? શું આ કહેનાર એક સીપાહ હતો?’

સાચું બોલ નહિ તો અગધરી તારી જીબ કાપી નખાવીશ?’

‘ઓ મારાં અસરાફ બાનુ’ તે દાસી બંધી ધ્રુજતે બોલી. ‘હું તમેને શા માટે કહ્યું? મને તેમ કરવાનું શું કારણ છે? જે માણસ તરફ મને આ બધી ખબર મળી છે તે શાહનવાને માનિતો તો કર છે.’

‘ત્યારે તો એ બધું હકકડતું જૂઠું છે!’ ઇન્દુ હસ્કેરાઈને પૂકારી. ‘હવે મને એ બધું સમજ પડે છે. વાહ! કેવું નીચ કાવતું!’ તેણી પટપટી અને તે પછી તોફાર, તરફ ફરતે બોલી ‘મારી બલી નીપુનીકા; એ બધું હીક થયું તારી હકીકત માટે હું તારી આમારી થઇ છું’ બીશક, મારી તરફથી તારી બલી લાગણી તેણીને તે મને તેની જાણ કરી છે. આ હકીકતનું મૂળ કાણ છે તે હું હવે જાણું છું એટલે મને હવે તેની રતીમાસ્તી તુંબા નથી. જા તું હયાંથી. બવિષ્યમાં હવે પછી તે જૂઠું બોલનાર જદમાશ લખાડ સાથે જરા પણ તું સંબંધ રાખતી ના.’

ઇન્દુમતીએ પોતાના મનને ગમે તેટલી આપી પણ ફેંકવામાં આવેલા તે તીરની અસર ધણી કાતીલ થઇ હતી. એકલી પડતાં તેણી વિચારના સાગરમાં ડુબી ગઇ અને પોતાનાં હાથ માં પોતાનું માથું ટેકવી તે વિગતમાં કેટલું બનવા બેગ હવું અને કેટલું ન બનવા બેગ હવું તેનું તોણ કરવા લાગી. પોતાના જોરમાંથી બહાર જતાં અગાસી પર શાહનવા સલીમ તેણીને મથ્યો ત્યારે તેને જોતાં તેણીમાં ફરી એક વાર અસાધારણ હિમત આવી. શાહનવા સલીમ ની હાજરીની ખબર તેણીને આપવામાં આવી ન હતી. તે પોતેજ તેણી સમક્ષ આવી ઉભો હતો. હવે તેણીને દરેક બીજા તેના ખુલ્લા આકારમાં જણાઇ ગઇ. તેણીના વહાલા સીધાથી તેણીને છૂટી પાડવા શાહનવા સિવાય બીજું કાંઈ પણ તે કંગાળ વિગત બોલી કોઢે નહિ. તે બાક

શાહી મહેમાનની સલામતો જવાબ અર્ધ કંઠાઇ
ને અર્ધ છુલ્લકારથી તેણીએ વાળ્યો.

‘‘ ઇન્દુમતી ’’ તેણે કહ્યું. ‘‘ હેંલી મુલાકાત
પછી પાછો હયાં હું સા. માટે આવ્યો છું. તેથી
ખીણક તને અન્યથા લાગતી હશે. તારા કાન
પર તોરી દાસી મારફતે ‘જે’ ખમર આવી છે તે
જાંતે કહેવાને હું અચકા હોવાથી. મેં તે ઉપાય
ચોળ્યો હતો તે માટે તારી માશી ચાહું છું. ’’

‘‘ હું ખુબ સમજી, શાહનવાઝ ’’ ઇન્દુએ જરા
પથુ ગુસ્સો કર્યો. વગર તેમજ સહજ પથુ ગુંચ
વાયા વિના નરેમાસથી જળ્યાવ્યું. ‘‘ તમે એમ
ધાર્યું કે જ્યાં તમારી સલાહ કારગત ન લાગી
ત્યાં કદાચ તમારી નિંદા ફાવી જાય. આવી ચીજ
ની વક્તી મેં રાખી નહતી; ખાસ કરીને તમે
તરફથી તેવી વક્તી મને હતીજ નહિ. ’’

‘‘ નિંદા ! ’’ શાહનવાઝે બોલ્યો. ‘‘ તેમ કરવું
હું મારા પવિત્ર પ્યારને કંલક લગાડવા સમાન
ગણી શકું ! તેમાં તને તો કાંઈ મુકસાન નથી
પથુ હું મારા નામને કામને બદલે લગાડુંજ
નહિ. મને કહેશે કે એવી વાહિયાત નિંદા કે
અંકવા મને હું કામ આપવાની હતી ? આ
નિંદા નથી પથુ પૂરતી સામેતી સાચતી ઇએ
ઇચની સંખ્યાઈ છે. ’’

‘‘ કેવી રીતની ? તમે હું કહેવા માંગો છો ? ’’

‘‘ મારી પાંસે એવી સામેતી છે કે જે અપ-
ક્ષપાતમાં અપક્ષપાત ન્યાયાધિશ વટીકે છુલ્લ-
કારી શકે નહિ. સીધરાજની પોતાના અક્ષરો વ
એળખે છે ને ? ’’

‘‘ હા. ’’

‘‘ સે, ત્યારે આ કાગળો જો. ’’ અને સલીમે
તેણીના હાથમાં પેલાં બે ઘડી વાળેલાં કાગળો
આપ્યાં કે જે ગુલનન ગુલની દાસી પોતાની
રોઝાણીના કમળમાંથી ચોરી લાવી. શાહનવાઝ
ને વેચી ગઇ હતી. તે કાગળો ઉતાવળમાં
મારે ગુસ્સાનર લાગણી સાથે લખાયેલાં હતાં.

તેમાં શબ્દે શબ્દ પ્રેમનો ઉમરામ જતો હતો.
પ્રેમ પેલાં બેનેલા સીધરાજની નેડેલી તેમાં
એકાદ બે કવિતા હતી કે જેમાં ગુલનામ પર
આરાક થઇ તેણે પોતાની માથુકની નાખલ સી-
ફત ગાઇ હતી.

‘‘ પહેલાં તો ઇન્દુમતીએ તે પર ઉઠતી નજર
ફેકી અને તે પછી તેણીએ તે કાગળો બહુ
ધ્યાનથી ધાંધાં અને તે બાકે તે કાગળો ફેરવી
ફેરવીને તંપાસ્યાં. આ પછી તે કાગળો તેણીની
હાથમાંથી સરકી પડ્યાં ને શાહનવાઝએ જો
હુસ્યારી ને રાખી હોત તો તેણી શુદ્ધ હાલતમાં
નીચે જમીન પર ગમડી પડતં; પથુ શાહનવાઝએ
તેણીને પડતી બચાવી. બાબુમાંની બેઠક પર
બેસાડી દીધી.

‘‘ ઇન્દુમતી જોકે કંઠા પ્રેમથી પોતાના વહા-
લાને ચાહી રહી હતી તે છતાં ના તેણી નખળી
પડી હતી કે નર અસ્વસ્થ થઇ હતી. તેણી
ની રોમાં તો ઉમરાવી; પહેલવાની લોહી દોડતું
હતું. તેણી અડપથી હુસ્યાર થઇ. તેણીએ શાહ-
નવાઝને પોતાની તરફ ટગર ટગર જોતો
ઉમેશો બોલ્યો.

‘‘ ડોસ્ત ! ’’ તેણી કપાળ પર પોતાનો હાથ
મારી હાથ મારતી બોલી. ‘‘ મારે નસીબ અર-
ગરને થયું છે. એક પંજવાર તમે માટે ખોટા
વિચાર કરવા માટે હું તમારી માશી ચાહું છું.
શાહનવાઝ બીચકે. હું ક્યુહું છે કે મેં જે કાંઈ
સામેત્યું છે તે તદ્દન ખરું છે. ’’

‘‘ અત્યાર સુધી જે છગરની હું એકલી
એકનીએક માલેક હતી તે હવે બીજાને સ્વાધિન
થઇ ચુક્યું છે; પથુ શાહનવાઝ તમે એમ તેથી ના
ધારતા કે આ રીધથી તમારો માર્ગ બંધ થયો
હોતો તે ખુદશો થયો છે. આપ હુન્યા પર રાજ્ય
કરી રાકરો પથુ આંખોના છગર પર રાજ્ય
કરવું તમે માટે અચકા છે. એમ કદીખી માનતા
ના કે મને મળેલાં વચનનો બગ થયો છે, તેથી

હું મારાં આપેલાં વચનનો પણ ભંગ કરીશ. જ્યાં સુધી મને મારાં વચનથી મુક્ત કરવામાં આવશે નહિ ત્યાં તુંલીક મારે મનથી તે ખવિત્ર વચન છે અને હું તેને આ કે પેલી જાંઘીમાં પણ વફાદારીથી વળગી રહીશ. મારે મનથી ખુદાખી એક ને પતિ પણ એકજ છે.’

‘કારણ ?’ શાહનવાઝે અન્યથામાં પૂકારી ઉઠ્યો. ‘તારા આશક્તી બેવફાઈ તારી આગળ ખુલ્લી થઈ છે. તે તને ખીજને ખાતર તરછોડી છોડી જાય છે તે છતાં તું તને પોતાને મુક્ત થવાની સમજતી નથી. તેને મનથી આ દુન્યામાં તારી હરતી વટીક નથી તો શાગાટે તું તારા ચરણમાં આવીને નમતું. હિમ્મત હોગર કચડી-ભચડી નાંખે છે કે જે તેને એવા બુલંદ દરજ્જા પર લઈ જવા આતુર છે ને તેના જેવું માન આ દુન્યામાં કોઈ ખીજે શખ્સ તને આપી શકે તેમ છેજ નહિ.’

‘શાહનવાઝ’ કંદુમતી ધોમેથી પોતાની ગેંઠુદિમાંથી નમ્રત થતાં નરમાસથી બોલી. ‘તમે મને હજી સમજાવજ નથી અને મને ડર કે તમે તેમ કરી શકશોજ નહિ. હમે ગરાંબ હાંદુ સ્ત્રીઓને પીછાનવાને હજી તમેને જગાનો બેઠકો; કેમકે જે જાતની સ્ત્રીઓ સાથે સંબંધ રાખવાની તમેને તબેહ પડી છે તેથી ઉલટીજ કીસમતી હમે હીજે. તમે એમ ધારો છો કે આ દુન્યામાં એક સ્ત્રી માટે સૌથી મોટામાં મોટું સુખ કોઈ મદાન સુલતાનની માનીતિ સુલતાના થવામાં આવી રહેલું છે. ખીચક થોડીક સ્ત્રીઓના વિચાર મુજબ તેમ હશેજ. તમે ધારો છો કે હમારા આશક્તી બેવફાઈ જણાવતાં હમે તેને માટેના હમારા વિચારો બદલી નાંખ્યે છીએ અને તે બેવફાઈ પેઠે હમે પણ તેવાંજ થઈએ છીએ. શું તમે આ ગયુત્રી પર તમારી મદાર ખાંધી છો ?

‘હાં નહિ ?’ સત્રીમ વધતો અજબ થતો બોલ્યો.

‘હમે સ્ત્રીઓ મોટાઈની લાલચ જરોજે

સમજી શકતી નથી’ નમ્ર જવાબ મળ્યો. ‘જ્યાં હમારી ફરજ ને આગ્રહનો સવાલ આવે છે ત્યાં હમેને લાલચની જરાએ ટુંબા થતી નથી. હમારે મનથી હમારા ધણીઓ ગમે તેવાં નીમક-હરામ કે કુકર્મિ હોય તે છતાં હમારા ધણી એટલે પરમાત્માથી ખીજે દરજ્જેના છે એટલે તેઓની બેવફાઈ જણાવા છતાં હમે તેમના તરફ તેવાં ચક્ક શકતા નથી. એક સ્ત્રી પોતાના બરથાર તરફ કેટલી હદે સામ્યી ને વફાદાર રહે છે તેની કોઈ પણ જાતની હદ હોતીજ નથી. કદાચ તમે હમેને બહેમી ગણો યા અજાન ગણો તો એ હમે તો હમારા ધણીને ખાતર ખળતી ચેહમાં કુદી પડવા, તેની સાથે હમારો પ્રાણ અર્પણ કરવા, જરાએ ડરતાં કે હામગતાં નથી. હમારાં શાસ્ત્રોમાં જોશો તો નાલાયક બરથારો પર પોતાનો ખારો જાન સદેકે કરતી અનેક સ્ત્રીઓનાં દ્રષ્ટાંતો તમેને માલુમ પડશે. ખીચક સાંધથી દમખતીનો દ્રષ્ટાંત તો આપે વાંચ્યો હશેજ. મારા થી જની શકશે ત્યાં સુધી હું પોતે ખીજ દમખતી થવાનો પ્રયાસ કરીશ. હુશ્ક દળારાજે મારા સીધરાજને કુસલાવ્યો છે તેથી તે મને તરછોડી જઈ પાખી હામમાં લુખ્ય થયો છે. સીધરાજે જાણી જોઈને મને આ કંગાળ આફતામાં નાંખી નથી. તેને તો હુદ દેવે બમાવ્યો છે. જ્યારે તે આ ફરેખી કંદમાંથી છૂટો થશે; જ્યારે તેની આંખ પરનો પડો ખુલી જશે ત્યારે તે નગરાજની પેઠે મારી શોધમાં આવશે. તે વેળા તે મને કોઈ પણ જાતના કલંકથી રહિત જોશે અને કાબુલ દરશે કે તેની આગ્ર ને કીર્તિની સાચવણી તેના કરતાં કાંઈક સરસ રીતે કરવા હું નસીબદાર થઈશ્વતી.’

‘જો કે મને તને છોડી જતાં અપવંત દુખ થાય છે’ શાહનવાઝે એક પણ સુખ રહી જણાવ્યું. ‘તોએ તેની સુંખી આમદની તારી આરામાં હું તને ખુશીથી છોડી જવા તૈયાર છું. સરતાખી માર દર, પણ તારી આ આરા સદતર

ફાટ છે. જે સ્ત્રીની મોંઢપાસમાં તે સપડાયો છે તેને હું અચ્છી રીતે ઝોળણું છું. તેને જોઈ તે આગમજ હું તેણીને ખરાં છગરથી ચઢાતો હતો. જ્યાં સુધી નિર્મળ પ્યાર આપણા બુદ્ધિસા પર કાણુ મેળવે છે નહિ ત્યાં તુલીક તેણીની મોઢીની લોહકુચ્છની પેઠે દરેકને ખેંચેલા રાખે છે. તે ખરેખર મહાકારિયાજી સ્ત્રી છે ને તેની પાસેથી છટકવું મહાલ છે. જેવી તું નિર્દોષ ને પવિત્ર છે તેવી તે દરેકખાજ આકર્ષક છે.

‘શાહનદા’ ઇન્દુમતીએ આ એકરાર સાંભળતાં કચ્છરીને કહ્યું. ‘મારા પર ખાસ મહેરબાની કરી મારી એક બે અદ્ભુત માંગણી સ્ત્રીકારો. હવડાં તમે સીધારી આવો. આ બધું મેં જે સાંભળ્યું છે તે પછી હું એટલી પડવા ખાસ ઇતેન્નર છું. મને તેની જરૂર છે. તમા જેવા બહા

રાજવંશી મારી આ માંગણી ના પાડશે નહિજ એવી મને આશા છે.’

‘તારી મહેરબાનીનો જલ્દો ખોટી રીતે વાણું તો હું મારાં શાહી નામને કલંક લગાડ્યા વિના રહુંજ નહિ’ શાહનદાએ નરમાસથી જણાવ્યું. ‘હું જેવું છું કે ખોટી છદ્દ કરવા જતાં હું મારો સ્વાર્થ જગાડી શકું તેમ છે તેથી તારી ઇચ્છાને તાબે થઈ જવાની હું રજા લઉં છું.’ અને બાબુમાં ફરી, અગાસી પર થઈને ધોમે પગલે તે ચાલ્યો ગયો.

જેવો તે ત્યાંથી ગયો કે ઇન્દુમતીની હિંમત તથા દ્રઢતાની સાક્ષાત્ક આટ થઈ ગઈ. મંસોસ પડી જવાથી તેણી એક બેઠક પર ફસડાઈ પડી અને આંખે હાથ ઢાંકી તેણી છગરતોડ રહી.

લગ્નોત્સવ-ચિત્રમાળા

શ્રી. રાજપોત્રી ઇન્દુમતીદેવી રાજેતાં મંગલ લગ્ન પ્રસંગે “શ્રી સયાજી વિજય” ગ્રેસ તરફની સુંદર-મનોહર ચિત્રમાળા તૈયાર થઈ છે, જેમાં શ્રી. રાજકન્યાના જન્મ અને બાલજીવનનાં બુદ્ધાં બુદ્ધાં ચિત્રો, શ્રી. વરરાજના સુરોપના-પ્રવાસ તથા શિકારની છબીઓ, વેવાઈમંડળ, કોલાપુરના શ્રી. મહારાજ શાહુ છત્રપતિ અને કે. શ્રી. સુવરાજ કુતેસિંહરાવ, શ્રી. મહારાજ સાહેબ સયાજીરાવ ગાયકવાડ તથા આજ સુધીના સર્વ દીવાનો, લગ્નમંડપ અને હિયાનો સુંદર દેખાવ તથા શ્રી. વરકન્યાની બુદ્ધી બુદ્ધી પોલીશનની-દીવાનખાનાને શોભાવે એવી સુંદર-ખાસ દીધેલી પાંચ છબીઓ મળી કુલ્લે સોળ મનહર ચિત્રોની આ આલ્પમ તૈયાર થઈ છે, જેને માટે ભાઈજી “ગુજરાતી” વગેરેએ અભિપ્રાયો આપ્યા છે.

* કોલાપુરના શ્રી. શાહુ છત્રપતિ મહારાજ સાહેબે પ્રસન્ન થઈ પાંચસે નકલો તથા પ્રજા-વર્ગે સંખ્યાબંધ નકલો ખરીદવાથી-સર્વેને સત્વર મંગાવી લેવા વિનંતી છે કે જેથી શ્રી. રાજકન્યા ઇંદીરાજાની લગ્ન-ચિત્રમાળા પાછળથી નહીં મળવાથી ધણુને નિરાશ થવું પડ્યું હતું, તેમ આ વેળા થાય નહીં.

આ ચિત્રમાળા વળી ઘણા સુંદર આર્ટપેપર ઉપર ખાસ સુંબઈમાં છપાવી છે, છતાં તેની કીમત માત્ર ચાર આંના રાખી છે.

* લગ્નોત્સવ હેવાલ તથા કવિતાઓ સાથેના “ખાસ અંક” સાથે આલ્પમની કિંમત છ આંના.-ટપાલ ખરચ (દરેકનું) બે આના વધારે.

મેનેજર-શ્રી સયાજી વિજય ગ્રેસ-વડોદરા.

"KITCHENER'S OWN" ON "THE DAY."

I wonder whether the Germans waited as eagerly for "The Day" as we did. I wonder if they were as tightly tuned-up for it when it came as we were, after our seemingly endless months of soaking southern camps at home, and muscle-hardening, mind-wearying make-believe. Our "Day" arrived in the summer, and no experience of mine has ever been more thrilling than that first day we marched off, and I say that although we were nearly buried under layers of German shells for about seventy-two hours round about the Chalk Pit and Hill 70.

Fighting is like a fever-moments delirium, with long-drawn lulls that are worse. I think we were more prepared for the former than the latter, but all the home drilling, musketry, skirmishing, night attacks, manoeuvring, etc., was just a game. We only learned the meaning of reality on that Saturday morning when the merest haphazard shot of some far-distant German marksman caused the lieutenant of my platoon to writhe most horribly on the ground and keep on with his dismal: "Oh! Oh! Oh!" The bullet had got him in the stomach. Still, although it made us feel squeamish and steal glances at one another at first, it ended by making us loog to pay back that coin with interest.

Anxiety of waiting an Attack.

We were waiting, waiting, like dogs on the leash, and I must own that my own nervous excitement was painful, and I hardly knew what I should be doing next. But, remember that I and others had been, up, best part of the preceding night of the 24th, and had been marching and digging, and practising that old eternal attack for some days previous, and were exhausted, and could have done with an extra lot of rum in our coffee. And I remember, too, that it was also rather chilly in those earth-holes where we waited.

I remember a youngster with chattering teeth cracking the wee joke that it must be warmer for the Germans; for our gunners were working away as relentless as Fate, or like workmen carrying out an emergency contract on piece rates. It made my head ache and throb, and for a moment I thought of digging a hole in the trench-wall to stick my head in to deaden that din, only that I saw the ground was shaking too. I saw something else, too, as I looked round—grimpses of red crosses stretchers; motor-ambulances, and doctors—and felt like a man with seventeen raging teeth in a dentist's with the door locked.

"Go Ahead and Make Good."

There is nothing like action. If you could only keep our lads on the go by hook or by crook or by crutch they would never stop this side of Berlin, take my word. Why, I was a new man the moment I saw my company captain stretch himself on getting a prearranged signal from the adjutant and tighten up his clothes and equipment. He lit his last cigarette, looked at his watch, got out his whistle, gave us a grim meaning smile, and pointed forward to a certain eminence, giving us to understand that was to be our first objective. He may have been telling us all about it, but I never heard a word in that din. Besides, German shells were now sailing high over us, with their weird screech, intended as souvenirs for our reserves, and when we saw the braw sight of some of the Camerons' kilts swinging away on our left, and saw our captain jump to his feet like a shot, we were out of the trenches and after him before he could get his whistle to his lips, as though it was a race for free whiskey.

Our orders were to go straight ahead (the centre of the line and a proud position for us) and "make good" Loos the Chalk Pit, and the Coal-dump, that lay between and just to the left of Hill 70. There was no opposition at first, and we felt as chirpy as crickets, and took the first German trench-line, which was battered to pudding in parts, though here and there the machine-gun emplacements,

in a casing of concrete and iron rails, were intact, and at one of them we saw a dead German actually chained to his gun. The gun itself was all awry, and so was he; and we had to beware of pot shots coming at us from the deep, stout-planked tunnellings that showed here and there. We did this by plugging a few bombs into them beforehand, and then raced on again.

Hand-to-hand Combats.

It was hard work catching them up, and still harder to find my own company, for, among all those battered and broken husks of buildings and shell craters in the place that was once called Loos, our previous good order had at last given way, and about a couple of thousand fierce personal battles were going on. For a moment I was dazed and hardly knew what to do next. Yelling Highlanders gushed out of houses, cellars, and barns, with blood-bespattered bayonets; the air seemed alive with the sharp "twang" of bullets that seemed to come from every direction at once; in one place, there were houses aflame; in another I saw a hefty lad of the Black Watch and a bearded Hun locked in a death grip; farther to the right some Highland regiment were streaming over Hill 70, while the statter of musketry fire grew ever fiercer; the dead were sprawling awkwardly everywhere in the streets, and I saw many poor wounded fellows crawling to the shelter of the walls, and sniped at, as they did so by a few skulking Germans on the roofs of some houses. Thank heavens! some of our grenadethrowers settled the hash of these latter.

(Private J. MoLeod's version.)

સુરેશ્વર શુદ્ધ સાચા મોતીનો

સુરમો.

આ સુરમો શ્રીમાન કુટુંબમાં ઘણીજ હોંસથી વપરાય છે. આંખની ગરમી, દુઃખાવો, કલતર, લોહીવિકાર, કુહું, જાણું, આંખ, શરૂઆતનો મોતીયો, શોર્ટ સાઈટ, પાણી ઝરવું, પીપડા બાઝવા, આંખની અંદર ખીલ પડવા, વાંચતાં લાલ પીળા રંગ દેખાવા, તેજ સહન કરવાની આંખની નબળાઈ, વિગેરે દરેક વિકારના આંખના દરદોમાં આ સુરમો ઘણોજ ફાયદાકારક સાબીત થઈ ચુક્યો છે. તે સાચા માલનાં ખર્ચાં દામ પણ આપવાં જોઈએ. પરંતુ હવે લાલને બાબુએ મુકીને માત્ર પડતર કીંમત ઉપર નહીં જોવાનું નક્કી થયેલીને આ સુરમો તોલા ૧) ના રૂ. ૮-૦-૦ નં. ૨ નો કાળો રૂ. ૨ ૦ અને ૦૦ તોલો પણ એજ ભાવે મળશે.

હજારો નિરાશામાં આશાનું એક ફિરણ !!!

દરબારનો

પ્રમેહારી રસ.

મખત પરિશ્રમના અનુભવથી બનાવેલો દરબારનો પ્રમેહારી રસ, ગમેતેવા જુનો પ્રમેહ, સ્વપ્નદોષ, અંદર આગ બળવી, કપડામાં કાઢ પડવા, વિર્યનું જવું વિગેરે વીસ પ્રકારનો પ્રમેહ ક્ષત યોવીસ કલાકમાંજ આરામ કરે છે જેઓને વિશ્વાસ હોય કે પ્રમેહ જલદી સારો નહિ થાય તેવો રોગ છે તેમણે દરબારનો પ્રમેહારી રસ એકજ વખત અજમાવી જોવો.

કીંમત માત્ર મોટી બાટલીના રૂ. ૨) પો. જુદું.
ત્રણ બાટલીના રૂ. ૫) પો. જુદું.

* દરેક ગામે એજંટો જોઈએ છે.

દરબાર એજન્સી

નડીયાદ. Nadiad.

B. B. & C. I. Ry.

દક્ષિણ આફ્રિકાનાં એસ્ટેટ
શી. સી. એમ. પાવડા,
બોમ્બે રેલ્વે ટોંગાટ,
સોસાયટી, S. W

ગુલશન.

દક્ષિણ આફ્રિકા પાટે
જતાં ગુલશનના સર્વોચ્ચ
શી. પાવડા રિપોર્ટરો.

GULSHAN.

એ ૧૯૧૮. વૉલ્યુમ ૧૦.

Vol 10 May 1918.

સાંકળ્યું

નંબર	વિષય	લેખક	પાના
૧	જાહેર ખબર	...	૨૮૭-૨૮૦
૨	સાંકળ્યું	...	૨૮૧
૩	એક પાદ	ભાગલ્યા	૨૮૨
૪	Hind and Britania	T. J. Desai.	૨૮૩
૫	કાબ	દા. એ. તારાપોરવાળા	૨૮૪
૬	The death of Akbar A Tercentenary study.	R. P. Karkaria.	૨૮૫-૨૮૮
૭	જાહેરખબર	...	૨૮૯-૩૦૦
૮	સુવર્ણ સુવેમાની	ભાગલ્યા	૩૦૧-૩૧૬
૯	જાહેરખબર	...	૩૧૭-૩૧૮
૧૦	સમાચારની એક રસીકી કથા	જ્ઞાતી, એ તારાપુરવાળા	૩૧૯-૩૨૬
૧૧	જાહેર ખબર	...	૩૨૭-૩૨૮
૧૨	પારસી બાલુ હુમીન	સરસ્વતી ત્રીન પાંડે	૩૨૯-૩૩૬
૧૩	જાહેરખબર	...	૩૩૭-૩૩૮
૧૪	એર ગ્રીન	ભાગલ્યા	૩૩૯-૩૪૬
૧૫	જાહેરખબર	...	૩૪૭-૩૪૮
૧૬	સુવર્ણદેવશાલ (ચાલ વાર્તા)	ભાગલ્યા	૩૪૯-૩૫૮
૧૭	જાહેરખબર	...	૩૫૯-૩૬૦

સુરેદ્ર શુદ્ધ સાચા મોતીનો

સુરમો.

આ સુરમો શ્રીમાન કુટુંબમાં ઘણીજ હોંસથી વપરાય છે. આંખની ગરમી, દુઃખાવો, કલંતર, લોહીવિકાર, કુંઠ, ભાળું, આંખ, શરૂઆતનો મોતીયો, શોર્ટ સાઇટ, પાણી ઝરવું, પીપડા બાઝવા, આંખની અંદર ખીલ પડવા, વાંચતાં લાલ પીળા રંગ દેખાવા, તેજ સહન કરવાની આંખની નબળાઈ, વિગેરે દરેક વિકારના આંખના દરદોમાં આ સુરમો ઘણીજ ફાયદાકારક સાબીત થઈ ચુક્યો છે. તો સાચા માલનાં ખરાં દામ પણ આપવાં જોઈએ. પરંતુ હવે લાભને બાબુએ મુકીને માત્ર પડતર કીંમત ઉપર નહીં જેવોજ નફો ચઢાવીને આ સુરમો તોલા ૧) ના રૂ. ૮-૦-૦ નં. ૨ નો કાળો રૂ. ૨ ૦ અને ગા તોલો પણ એજ ભાવે મળશે.

હજારો નિરાશામાં આરાધાનું એક કિરણ !!!

દરબારનો

પ્રમેહારી રસ.

અખત પરિશ્રમના અનુભવથી જનાવેલો દરબારનો પ્રમેહારી રસ, ગમેતેવો જુનો પ્રમેહ, સ્વપ્નદોષ, અંદર આગ બળવી, કપડામાં ઠલિપડવા, વિથનું જવું વિગેરે વીસ પ્રકારનો પ્રમેહ ફક્ત ચોવીસ કલાકમાંજ આરામ કરે છે જેઓને વિશ્વાસ હોય કે પ્રમેહ જલદી સારો નહિ થાય તેવો ડોગ છે તેમણે દરબારનો પ્રમેહારી રસ એકજ અખત અજમાવી જોવો.

કીંમત માત્ર મોટી બાટલીના રૂ. ૨) પો. જુદું.
ત્રણ બાટલીના રૂ. ૫) પો. જુદું.

* દરેક ગામે એજટો જોઈએ છે.

દરબાર એજન્સી

નડીયાદ. Nadiad.

B. B. & C. I. Ry.

Hind and Britannia.

"Rule, Britannia!

Britannia rule the Waves,

Britons, never,

Never shall make Slaves."

1

Britannia! Queen of Freedom,

And Empress of our Hind,

Defeat the dogged German,

That fights thee like a Fiend,

2

Call out the Sons of India,

Who worship Freedom's Cause—

Free Comrades of free Britons—

No time is there to pause,

3

And soon a Mighty Army,

Of one Crore Indians strong,

Shall rally round thy Standard,

To free the world from Wrong.

4

O like the Goddess *Chandi*,

Take up thy sword and shield,

And drive the haughty *Kaiser*,

From off the *Planchers' Field*.

5

O think of thy resources

So countless and so vast;

And this terrific carnage,

Shall sure no longer last.

6

Conjoined with Hind, Britannia!

Raise up thy *Trident* high;

Strike down the *Foe of Freedom*,

That doth the World defy.

7

Then, *Peace* and *Joy* and *Justice*,

Through all the Lands shall ring,

And grateful hearts of millions,

Shall sing—*God save the King!*

Trimbakrai Jadavrai Desai,

Haristoti—et—Lore.

[હરિગીત]

મુજ ઘરે આવ્યો પદોણો એક છે પરલોકથી;
 ઘર કરી બેઠો ઘરે ! હઠતો નથી તે કોકથી !
 નખખોદ એતું જાય ! મુજ ઘર હોય એના બાપતું-
 તેમ કુલ કળજો કરી, બેઠો બેનાવી આપતું !
 ડરતો નથી, કરતો નથી મુજની શરમ કે વાતમાં;
 ચાહું કરે-કુલ્યો કરે, શું જાત કે પરજાતમાં !
 ઘરબારમાં મારાં ભરી મિલકત હતી મુજ જેટલી;
 કમખખત લઈ બેઠો અરે કળજો કરી કુલ તેટલી !
 ભાઈ એની સરકશીની વાત તમને, શું કહું ?
 લોગવે વૈભવ બધા એ ! ડાળતોં હું તો રહું !
 નાપાક નડવા કયાં થકી અફસોસ ! મુંજને આવિયો !
 ફંદો ચલાવી મુજ ઉપર સાળૂત સૌમાં ફાવિયો !
 લોક ઘર આવે પદોણા જાય પાછા માનથી;
 શોક કેવો છે જુઓ, ડસતો નથી અપમાનથી !
 કમખખત માંદો એ પડે ને ઘર બધું માફ ધૂજે !
 ઉડવેક તેની હું કહું ! નહિં કેં મને ત્યારે મુંજે !
 તે કરે કુલ કામ ને પરીણામ હું જો લોગવું ?
 શી સિદ્ધા મુંજત મૃજ ! મુજ જીવગી કયમ જોગવું ?
 આપી રહ્યો છે કયારથી ધમકી મને જહુ ધાકમાં-
 “ જ્યારે જઈશ હું ઘર તજી પાડીશ તને હું ખાંકમાં ! ”
 રાત-દહાડો એમ બોલી તે સતાવી છે રહ્યો;
 ચારે બચાવો ! કેં જતાવો માર્ગ હું લઉં હાં કહ્યો ?
 કોણ તે મારો પદોણો ? ઘર કયું ને કોણ હું ?
 દોસ્ત જો દિલ-જાનનાં ! સકશે પિતાની નહિં જ શું ?

THE DEATH OF AKBAR : A TERCENTENARY STUDY.*

(By—Mr. R. P. Karkaria.)

After completing a reign unexamined in the annals of India for 'prosperity and splendour,' Akbar died in October 1605. Consequently in last October fell the Tercentenary of his death, a solemn historical occasion worthy of due celebration. But modern India was, it seems, indifferent to that great name on this occasion, and the date was allowed to pass by without even a thought being given to that great Emperor. In these days when there is so much talk amongst Indians of an United India and of national movements, it is very significant that Indians themselves should have made no movement to celebrate on such an occasion the memory of the illustrious monarch who did so much in his time to unite all Indians and ruled beneficently over all his subjects,—Hindus, Mahomedans, Sikhs, Parsis, Buddhists, and tried to bring them together. Shivaji, it would seem, appealed to some better than Akbar, and there have been celebrations in his honour, not only among the Mahrathas but also among the Bengalis. But with all due deference to the memory of Shivaji, for whom I have the greatest respect which I have shown on many occasions, I would say that after all he was but the hero of only a section

of the Indians; while Akbar ought to appeal to all Indians like, as he worked more than other rulers for the union of all the peoples under his sway.

It would have been in the fitness of things if the present rulers of India, who have succeeded in the course of events by a wise Providence to the heritage of that illustrious medieval ruler, had celebrated the memory of their most illustrious predecessor. Surely the man was here who would have plunged with his whole heart into the work, who has given unmistakable proofs that he possesses the historic imagination, to whom the works of Akbar and his descendants, the magnificent Mughals, have throughout his career in India appealed as they had appealed to no other English ruler, who in short was best fitted to do justice to the occasion. But somehow or other Lord Curzon missed the occasion and the Tercentenary of Akbar has been allowed to pass by unremembered, unsung, even unrecorded. People were too busy with the present to bestow thought on the past, even on such a splendid past as the times of Akbar. But that present was indeed worthy to eclipse even so glorious a past. All India, and parti-

* Paper read before the Bombay Branch Royal Asiatic Society.

various subjects to be noticed" (Professor Dowson, in Elliot's History of India, Vol. VI., p. 256). In that form of these memoirs which goes under the name of "Tuzakh-i-Jehangiri" and "Tarikh-i-Salim Shahi," and which was translated by Major David Price, a great Orientalist and original member of our Society, at its foundation in 1804, Jehangir relates with all the details and circumstances favourable to himself the story of Akbar's end. It is very long, but it will be given here shorn of many details with which we are not here concerned. He introduces his account with these remarks which naturally put us on our guard against implicitly believing everything that he says or has had another say in his name. "With regard to the circumstances of my father's last illness and the means by which the duplicity and hostile designs of some turbulent ameer became known to me on that occasion, I may remark that the influence of my predominant fortune was finally triumphant, and without the slightest effort of human skill God Almighty placed the Empire of Hindustan at my disposal. The story of the events of which it furnishes the recital are among the extraordinary things of the age in which we live, and the particulars may be learnt with sufficient accuracy in the following relation."

He then proceeds to the main story. "On Monday, the nineteenth of the former month of Jemady of the year 1014 (16th September 1605

A. D.), during a paroxysm of his complaint, the inmates of my father's harem proposed to him, previous to his taking a particular draught—the *Noush-i-jann* or life draught—to eat of some fruit and other delicacies presented to him. The effect of this indulgence was a violent indigestion, and as his anger was at the same time to a violent degree excited against Amin-ud-din, whom reproaching in severe terms for his gambling propensities, this combined with the previous malady, produced results so unfavourable, that the whole of the ensuing day was passed in complete abstinence, not a morsel passing his lips. This was on the Tuesday. On the next evening, which must have been Wednesday, they administered to him the before-mentioned draught in some broth. Another day he spoke in terms of displeasure to Hakim Ally, one of his physicians, who endeavoured to appease him by assuring him, that things done under the influence of alarm were always unavailing, and that his constant solicitude was the application of such remedies as were best calculated to relieve him. My father, however, not less for the purpose of tranquillising the alarm of his attendants than that of sustaining the remnant of life, consented to eat of some rice and vegetables dressed with oil (the Indian dish called *kitchery*). But such was the debilitated state of his bowels, that what he had eaten could not be digested. (to continue)

આ નામ તમે
સાંભળ્યું છે

નાઈટ્રેટ ઓફ સોડા
યાને તળસંચોરા.

રસાયણી

પ્રયોગો

નું

ખાતર

જરૂર

વાપરે.

તમારી
જેતીને પાકને
આબાદ કરવો
છે ન?

નાઈટ્રેટ ઓફ સોડામાં નાઈટ્રોજન યોગ્ય હોવાથી જેતીને તે બહુ ઉપયોગી
છે. તેમાંનું નાઈટ્રેટ કોઈ પણ જાતના રોપાના અવરોધોને મારી નાંખે છે.
એક એકરમાં ૧૨૦ રતલનું આ ખાતર એવડા એવડા લાલ કરે છે.
જેડુતોને બાગબાનોને બહુ કિમતી છે. કોઈ પણ બીજા ખાતર કરતાં તે
વધુ ઉત્તમ છે.

વધુ ખબર માટે પૂછો:—

મી. એસ. જી. હરલેકર

સીવીલનલ : રેપ્રીએન્ટેટીવ.

રાવપુરા, -વડોદરા.

નવી નવાઈઓ

વાપરો.

કિંમત

બરનરો

- ૧ રૂ. ૪૫
- ૨ રૂ. ૭૦
- ૩ રૂ. ૧૦૦
- ૪ રૂ. ૧૨૫
- ૫ રૂ. ૧૫૦

બોસ ચૂલો

વાપર્યાથી ઘરમાં સુખ, સ્વચ્છતાઈ ને શાંતિ વધે છે. રાંધણી ગરમ થતી નથી. વખત બચે છે. કરકસર થાય છે. એક બચુ પછુ પેટવી શકે તેટલા સલામત છે. હજારો કુટુંબો એ ચૂલો વાપરી વાહવા આવે છે અને આશીશ આપે છે. આ ચૂલો વાપર્યાથી તમોને કશી પણ તકલીફ પડશે નહિ. તમારા કુટુંબ માટે એક નંગ જરૂર ખરીદજો.

રીઠો-

બોસ ચૂલો

એ ઉપરાંત સાકીની પીનો, બિજળીક વગર ચાલતા પંખાઓ, પીતલના પલંગો જરૂર જોશે.

તમોને જરૂર કંઈબી પસંદ પડશેજ.

શોરૂમ્સ

ન્યુ કવીન્સ રોડ

હિંદ આફ્રિક

એલ. રાય સુપર

૭૦ એપ્રિલ રોડ, ટ્રાક્ટ મુંબઈ

આંચીસ

૪ કેરામીરગટ

દિલ્હી

એલરીનસ્ટન સ્ટ્રીટ, કેપ

કરાંચી

સુલતાને સુલમાની !

(આરસેની હુપીનનું છેવટનું પ્રાકટ)

(એક દીલકશ વાર્તા)

ફ્રેંચ પોલીસના વડા મરયુર ગેબોરથોની ઓફીસમાં એક મીટીંગ બોલાવવામાં આવી હતી જેમાં હાજર થવા અમેરિકન એલચી ખાતાના તથા પેરશન એલચી ખાતાના વડા સેક્રેટરીઓ, મેજર માર્ટ ડીકામોર, સોફીસીટર મરયુર લુઆન અને ડૉનલુઇ પેરેના હતા. પોલીસના વડાને મળવાને તેનો ઇન્સ-પેક્ટર વેરોટ આગ્યો જેને ઓફીસ કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું. પોલીસનો વડો ન મળવાથી તેણે સેક્રેટરીને કાગળ તથા પારસલ આપ્યાં. બહાર જતાં પોતાની તબ્યત બગડવાથી તે પાછો આગ્યો. તે સેક્રેટરીને બધી વિગત કહેવા ગયો તેવામાં તેની આંખે ચક્કર આવ્યાં ને સેક્રેટરીના ઓરડામાં જવાને જાણી પોલીસના વડાના ટ્રેસીંગ રૂમમાં ગયો ને ત્યાં બેઠું થઈ યક પડ્યો.

ઉપલા પાંચો જણા મરદમ કોસમે મોર્નિંગનું વિલ વંચાઈ સાંજવા આગ્યા હતા. મરદમ પોતાનું વિલ કર્યામાદ મરણ પછી પોતાના સોફીસીટરને તે પોલીસના વડાની સમક્ષ બોલવા ફરમાવ્યું હતું. તે વિલની વિગત વચ્ચાં જણાવું કે તેની માતા એક ગરીબને પરણી હતી. ઇન્ચાં ને ફાન્સમાં તેઓ રહી ન શકવાથી અમેરિકા ગયા હતાં ને મોટી દોલત એકઠી કરી હતી. આ દોલત ચાર અબજ ફ્રાંક જેટલી હતી.

પોતાના માતાના સગાંબોને શોધવા કોસમેએ કોશીશ કરી હતી પણ ફાળો ન હતો ને તેનું મરણ નીપજ્યું હતું. તે વિલ મુજબ તેણે પોતાના મિત્ર ડૉનલુઇ પેરેનાને દસલાખ ફ્રાંક આપવાં ફરમાવ્યું હતું. પ્રજા અબજ ફ્રાંક અમેરિકા ખાતે ખાર્મિક ને કેળવણીની સંસ્થાઓ સ્થાપવા આપ્યા હતા તથા ખાફીના ૯૦ લાખ ફ્રાંક પોતાની માસીબોને શા તેમનાં એક પછી એક વારેસોને શોધી આપવાનું ફરમાવ્યું હતું. આ માટે એવી રીત હતી કે વીલ વંચાયા પછી બે દીવસે જુરતેને કરવી ને બે મહિનામાં પાછી મીટીંગ બોલાવી જે વારેસ મળે તેને તે બેનાયત કરવી. તેમ ન થતાં બધી દોલત ડૉનલુઇ પેરેનાને આપવી ને તેને ન કબુલે તો તેમાં બી યુનીવર્સિટી સ્થાપવી ને પોલીસને મદદ કરવી.

વિલ મુજબ ડૉન લુઇ પેરેનાને લગતી તપાસ થઈ તેમાં તેની અચુક ખાતરી આપવામાં આવી. તે કોઈ અચુક વિરોધ નીકળ્યો કે જેને અસાધારણ બહાદુરી માટે મોટા મોટા ચારે બેનાયત થયાં હતા. આ રાખરને આરસેની હુપીનનાં મરણ પછી આખું હરકર સાહુબોરનાં નામથી બોજખનું હતું કેમકે તેનામાં તેની જ અદભુત શક્તિઓ હતી. તે પોતાની કુનેહખાન યુકિતથી કોસમે મોર્નિંગનનો દોરતો થયો હતો. તેની વિલક્ષ્ણ તવારિખ પોલીસના વડાએ જણાવી ત્યારે બધા અત્તબ થયા.

વાળખરથી વાત નીકળતાં કોસમે મોર્નિંગનનાં મરણની વાત નીકળી. બોપરેશન નિર્બંધ જવાનું કારણ પેરેનાએ માનવા ના પાડ્યું ને સાંબળેલી વિગતોપરથી તેણે સાબિત કરી આખું કે મરનારને કોઈએ જીર આપ્યું હતું. બારીક વિગતમાં હાજરતા બધાની ખાતરી થઈ હતી.

ઇન્સપેક્ટર વેરોટની બધે બધ તપાસ કરવા છતાં તે કેંઈ મદદો નહિ. સાંબળેલી વિગતો પરથી ડૉનલુઇએ અતુમાન કર્યું કે તે ત્યાં જ હતો. તપાસ કરતાં સાહુબ બહાદુરના ટ્રેસીંગ રૂમમાંથી તે બેઠું હાલતમાં મળી આવ્યો. ગમે તેવી કોરોશ થવા તે બાપડો જલદીથી મરણ પામ્યો. તેના રાત્રે બે યુન થવાની વિગત ઇન્સપેક્ટરે જણાવેલી દોષારથી બચા અત્તબ થયા.

આ વખતે મરયુર હેનરી કોન્સીએ નામનો એક સમક્ષ પોલીસના વડાને મળવા આગ્યો. ઇન્સપેક્ટર વેરોટે જણાવેલું આખું નામ તેને મળ્યું આજે હતું તે આવા સમયે વેરોટનાં યુનની વિગત સાંબળી બુજ રહ્યો. કોઈ ખબર જાનો બોલાવો કરવાની તેને ધમીને ના પાડી. તપાસમાં જણાયું કોસમે મોર્નિંગનની દોલતનો તે વારેસ હતો.

ખીમાર છું પણ હું જીવના માથું છું ! મારે જીવનાનો દરેક હક છે...મારો દીકરો ખી જીવનાનો ભોધએ...હમે હજી જીવીશું...ઓહ, એ ચંડાળો !...'

છાકટાની પેઠે લયડતો-પથડતો તે બહાર ચાલ્યો ગયો કે સાહેબ બહાદુર હવે ઝડપથી હકતાં બોલ્યા,

'આ માણસની હાલત માટે મારે તાબડતોળ તપાસ કરાવી પડશે...હું એના ધર પર પહોંચે મુકાવીશ. મેં ડીટેક્ટીવ ખાતાને ક્યારનું જણાવ્યું તો છેજ. ત્યાંથી મારી સંપૂર્ણ ખાતરીનો માણસ આવે તેની રાહ હું નેહું છું.'

'કમિશનર સાહેબ, હું નમ્રપૂર્વક આપને વિનંતી કરું છું કે આ કામની તપાસ કરવામાં મને સાથે સામેલ કરો. કોસ્મોના વિલ મુજબ તે મારી ફરજ છે તે ગુસ્તાખી માફ છે પણ હું એ ફરજનું ફરજ અદા કરવા ઇતેન્નર છું. મસ્થુર કોવીએના દુશમનોએ પોતાના અસાધારણ ચપળાઈને હિમતની આપણને થોડી થણી માહિતી આપી છે. આજે મસ્થુરના મકાનમાં તેની આગળ રાત્રે રહેવાની અરજ મંજુર કરવા આપને વિનવું છું.'

સાહેબ બહાદુર વિચારમાં પડ્યા. મોર્નિંગનના વિલ મુજબ ડૉન લુઇ પેરેનાના હાથમાંના તે મોટો લુમ્કો ખુચવાઈ ન જાય તે જોવાનું કામ બીશક તેનું હતુંજ. તે કમનસીબ વારસ સામે મોત જાણે ડોળા ધુરંદી રથું હતું ત્યારેજ તેને હાથે કરીને વાઘના ડાયામાં ખોસવાની દશી જરૂર હતી નહિ. તે મક્કમ મહેરો, તે પોહળા પેશાની ને તે નિર્દોષ દેખાવએક પળવાર સાહેબ બહાદુરે ટગરટગર જોયાં. માણસોના જીમર વાંચવામાં પોતાને કુશળ લેખતો હતો પણ આ શખ્સના બાળમાં તે કેવળ નિષ્કળ નીવડયો હતો એમ કમુલવાની ગોયા તેને ફરજ પડી. કાંઈક ખાતરી થતાં તેમણે પોતાના સેક્રેટરીને બોલાવી કહ્યું,

'ડીટેક્ટીવ ઓરીસમાંથી કોઈ આવ્યું છ કે ?'

'હા જી સાહેબ. સારજન્ટ જોશમ આવ્યો છે.'

'તને હાં મોકલ.' અને પેરેના તરફ ફરી તેમણે કહ્યું, 'સારજન્ટ જોશમ હમારા સાથી કબોલ ડિટેક્ટિવોમાંથી એક છે. હમેશાં મુશ્કેલ બાબતો હું તેનેજ મારા મરદુમ પુરોષેકર વેસ્ટ સાથે સોંપતો હતો. તે તમને બિચક બહુજ ઉપયોગી થઇ પડશે.'

સારજન્ટ જોશમ નમન કરતો અંદર આવ્યો. તે બટકો, એકવડમાં અંગતો શખ્સ હતો. તેની મુઠ નીચી લગતી ને તેની આંખ પરનાં પોપચાં ઝુલાઈ પડતાં હતાં. સામગ્રી રીતે જોતાં તેનો દેખાવ રડતા ચણાવાળાના જેવો હતો પણ કામ વખતે તેની એક શિકારી કૂતરા કરતાં પણ અંચળ હતી.

'જોશમ' સાહેબ બહાદુરે જણાવ્યું. 'હું ધારું છું તેમ તારા સાથી વેરોટના ખુનને લગતી દરેક વિગતને અત્યાર આગમનની મળી તો હશેજ. તે ખુનનો બદલો લઈ, ખીન વધુ ખુનો થતાં અટકાવવાની આપણને જરૂર છે. આ અહમ્ય આ કેસને લગતી તમામ વિગતો જાણે છે તેઓ તને દરેક હકીકત જાણુવશે. તારે એમની સાથે કામ કરી મને કાલે તારો રિપોર્ટ મોકલી આપજો.'

આનો અર્થ એટલો થયો કે સાહેબ બહાદુરે પેરેનાની ચક્રિને કુનેડપર થકા રાખી તેને સંપૂર્ણ સત્તા આપી હતી. આ જોતાંજ પેરેના નમન કરીને બોલ્યો,

‘મશ્વરુ, સેવક નેહાયત હપકારી થયો છે. જે વિશ્વાસ આપે મારા પર મુક્યો છે તે વિશ્વાસને દરેક રીતે લાયક થવા હું માર્ગ બનું કરીશ.’

અને હાં સોલીસીટર તેમજ સાહેબ બહાદુરને સેક્રેટરી કરી પેરેના સારન્ડ નેરોમ સાથે આપ્યો ગયો.

જેના તેઓ બહાર પડ્યા કે પેરેનાએ નેરોમને દરેક વિગત જણાવી. તે ડીટેક્ટીવ પોતાના આ નવા સાથીની અંચળાઇ જતાં હેરાત થયો અને તેના હુકમ મુજબ કામ કરવા એકે બોલે કમુલ થયો. તેઓ પહેલાં જે હોરલમાંથી ઇન્સ્પેક્ટર વેરોટ કાગળ લખ્યો હતો તે હોરલમાં ગયા. હાં તપાસ કરતાં તેમને ખગર મળ્યા કે ઇન્સ્પેક્ટર તે હોરલનું રોજીલું ધરાક હતું અને તે સહવારે તેમણે ત્યાં એક લંબાણ કાગળ લખ્યું હતું. તે ટેમ્પર પરના વેટરે તેને જણાવ્યું કે ઇન્સ્પેક્ટર પછી બે મીનિટ એક મીનિટ શપ્સ અંદર આવી તેમની બાજુની ટેમ્પર પર બેઠો હતો. અને તેણે પથ લખવાનાં કાગળને પીળાં પરખીડાં બે વાર અંગાળ્યાં હતાં.

‘આહ ! આપા સમજકે ખીયમે !’ નેરોમ બોલ્યો. ‘તમે ધારતા હતા તેમજ એકને બદલે બીજું પરખીડું ટેસવવામાં આવ્યું છે.’

તે વેટરે તે અંગળ્યાનું વર્ણન આપેલું આપ્યું. તે લાંબટાંગ ને લગાર ખૂંધો હતો. તેની રાતી દાઢી અણીદાર ટ્રીમ કરેલી હતી. તેણે કાળાં રેશમની રીમનથી બાંધેલો કાચબાના પીડની કમાન વાળો આછગાસ પહેર્યો હતો અને તેના હાથમાં કાળા રંગની લાકડી હતી જેને હંસના ડોકાં જેવો હાથી દાંતનો હાથો હતો.

‘પોલીસને તપાસ માટે આ વર્ણન પૂરું છે’ નેરોમે જણાવ્યું.

તેઓ હોરલમાંથી બહાર પડી ચોરેક દૂર ગયા નહિ કે ડાન હુકમ પોતાના નવા સાથીને અટકાવ્યો.

‘એક મીનિટ.’

‘શું છે ?’

‘આપની પૂઠે કાઈ છે.’

‘પૂઠે છે ? એટલે ? કાણ છે, બલા.’

‘એવો કાઈ કે જેની કદી પરક કરવાની નથી. તે કાણ છે તે હું જાણું છું, મારે તેનું કામ હવડાંજ પાકવું કરી આપવું છે. જરા ચોળો ફું હવડાંજ પાછો આવીશ ને તને કાંઈક ગમત બતાવીશ. પેરિસનો રંગીલો કોરેલો હું તને હવડાં દેખાડીશ.’

એક મીનિટમાં તે પોતાની સાથે મોટા ચોળા વાળો એક લાંબ ટાંગ ધસડી લાવ્યો ને તેની આગળ આપતાં બોલ્યો,

‘સારન્ડ નેરોમ, મારા બલા મિત્ર, સીનાર સેસેરીસ, પેરોબન એલ્મી ખાતાંનો વડો સેક્રેટરી. આ બલા સેક્રેટરી સાહેબ હવડાં પોલીસ કમિશનરની ઓફીસમાં તપાસ વખતે હાજર હતા. પેરોબન એલ્મીની ફરમાસથી એમણે મારી ઓળખના બધા દસ્તાવેજો એકઠા કર્યા હતા. અને તે પછી હસીને તેણે કહ્યું. ‘બલા સીનેટર ત્યારે તમે મારી શોધમાં હતાં કે ? પોલીસ ઓફીસમાંથી બહાર પડ્યા પછી ગને આવાં પરિણામની વચ્ચીજ હતી એટલે ...’

તે પેરોબને હસારત કરી સારન્ડ તરફ આંગળી કરી કે પેરેનાએ કહ્યું,

‘જોહ, બહા મરયુર જેરોમ માટે તમે શીકર ના કરો. તેમના દેખતાં બોલો. જરાખી અંચકાવાનું નથી. એઓ ધણાજ બહા ને નમાના છે ... આ ઉપરાંત આ બાબતને લગતી તમામ હકીકતથી તેઓ માહિતગાર છે.’

તે સેક્ટરી ચુપ રહ્યો. પેરેનાએ તેને આગળ તેડ્યો.

‘સીતાર સેસેરીસ જરાખી ઓરાકયા વગર તમારે જે કહેવું હોય તે કહો. આ બાબત એવી છે કે જેમાં ખુલાં મને વાત થતી નેમ્મએ છે. હું તો બાળે હોય તે કહેવા જરાખી ચુકે નહિ કેમકે તેમ થતાં નાહકની કામને હરકત થતી નથી. બોલો, બહા ! હું ‘ધાર’ છ તેમ તમોને પૈસા નેમ્મએ છે; પણકે એમ કહીશ તો આસરે કે તમોને વધુ પૈસાની જરૂર છે. બોલો, શું નેમ્મએ છે ?’

તે પેરૂવ્યન એક પળ સુધી અચક્યો તે પછી પેરેના તરફ ટગરટગર નેમ્મ યોક્તસ કરાવ ખર આવી તેણે ભટ દધને કહ્યું,

‘પયાસ હંજાર કાંક.’

‘વલ્લાહ...વલ્લાહ !’ પેરેના બોલ્યો. ‘બાપા, તુતો કેયો લોબ્યાનો બંડાર મુવો છ ! એના લોબનો કેયો યોગજ નથી. કેમ શું ‘ધાયુ’ વાઈ, જેરોમ ? પયાસ હંજાર કાંક કાઈ નાની મુતી રફ નથી. ખાસ કરીને જ્યારે તે લાંચ તરીકે...બહા સેસેરીસ, ફરીથી આ વિગત આપણે ધ્યાનથી નેમ્મએ. ત્રણ વર્ષની વાત પર અલહયામાં તમે મુસાફરી કરતા હતા ત્યારે તમોને મેળવાનું સેવકને માન મળ્યું હતું. તેજ વખતે તમે કંઈ કિસમના શેકયા હતા તે હું ખુલ્લું નેમ્મ શક્યો હતો. તે પંરથી તો માઈ નામ પેરેના રાખી તમે મને કાંઈ સ્પેનીશ પેરૂવ્યન ખાનદાનનો શખ્સ ગણાવી શકો કે નહિ અને તે માટેના નેમ્મતા દસ્તાવેજો ને સામેતીઓ ત્રણ વર્ષમાં તમે પૂરી પાડી શકો કે નહિ તેની મેં માંગણી કરી હતી. આ માંગણીના જવાબ હામાં મળવાથી તમારી મેહનતના દામ તરીકે વીસ હંજાર આપવાનું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું. ગમે પળવાડયે જ્યારે પોલીસના વડાએ મારી કુટુંબ ખાતરી માટેના દસ્તાવેજોની માંગણી કરી ત્યારે હું તમોને ‘મલ્યો ત્યારેજ મને ખબર મળી કે તમારા ખાતાં મારફતે પોલીસે મંગાવેલી હકીકતની તપાસ કરવાનું દામ તમોને સોંપવામાં આવ્યું હતું. જે ‘ધાયું’ તું તેમ દરેક મીઝ ફોટોમંદીથી પસાર થઈ પેરેના નામના એક મરહૂમ ઉમરાવી ખાનદાન ના નખીરાના દસ્તાવેજો સહેજસાજ ફેરફાર કરી તમે ગારા તરીકે ટેસઆ ને સોસાયટીમાં તમે મને આગે વાન જગ્યા આપી પોલીસ કમીશનર આગળ શું કહેવું તે આપણે નક્કી કર્યું ને તમોને તેની કિમતર્ વીસ હંજારની નોટો આપવામાં આવી. આ મુજબ આપણો કરાર પૂરો થયો તો બહા, હવે તમે માર પાસે વધુ શું માંગો છો ?’

તે મદદનિશ એલચીએ આ ધુળશે સાંભળતાં દરેકો ગમરાટ બતાવ્યો નથી. તે તો મારો વ્હાલો કેયો ઠંડા પાણીનું માટલું જનને આવેલો હતો એટલે ધમિયા તેણે કહ્યું,

‘મરયુર ત્રણ વર્ષની વાત પર તમારી સાથે કામ પાડતાં હોતો એમજ ધારતો હતો કે જે મરદેથી લશ્કરી ખાતાના અમલદારના વેપમાં એક મદદરૂ જગ્યો બરાતો છૂપાતો ફરતો હતો કે જે ખાળગથી આખરે દરકાર ભરી ઝંઘળી ગુજરવાનું જરૂરી સાધનું નેમ્મતું હતું. આગેતો મારે મરહૂમ કારો મોર્નિઝના નસીબદાર વાલેસ સાથે કામ લેવાનું છે કે જે આવતી કાલે બોટાં નામ હેકળ દશ લાખ કાંક મેળવનાર છે ને એકાદ મદિના પછી બાણીના એક અમજ પશુ જલદીથી મેળાનાર છે. તે વખતે આ બાબતની ગણતરી હતીજ નહિ.’

આ દલીલ પેરેનાને કાંઈક વાસ્તવિક લાગી તે છતાં તેણે વાઘો હોતાં જણાવ્યું,
'જો હું ના પાડું તો ?'

'જો તમે ના પાડો તો હું પોલીસ કમિશનર ને સોલીસીટરને જણાવી દશ કે તપાસમાં
રી બૂલ થઈ હતી ને ડૉન લુઇસ પેરેના તો આજ ત્રણ વર્ષ થયાં ગુજર પામ્યો છે. પરિણામ એ
વશે કે આ સુદર ફાળાની તમેને એક પાછ પચુ મળશે નહિ ને ઘણાખરા તમેને ખોટું નામ
રજુ કરવા જેલમાં સજાવું પડશે.'

'તારા વગર કાંઈ મારાથી જવાબની, બના.'

'મને શું છે ?'

'કંઈજ નહિરે. ફક્ત તારા પર ખોટી સહી કરવાનાને રજીસ્ટ્રેશનમાં ફેરફાર કરવાના આજ
શે. તમે મનમાં એવી ખાડખાડ ના ખાતા કે હું મુજો મંતર ગગડી રહેવશ.'

તે મદદનિશ એવચી કરી જવાબ આપી ચક્રો નહિ. તેનું લાચુ નાક એકદમ અડધો ફુટ
યું થઈ ગયું કે તે દેખાવ જોઈ પેરેના યું દહનિ હસી પડી બોલ્યો:

'આહ, આહ બલા ! એકયુ પીપું હોય તેવું મોહું ના કર ! કાંઈ તને મારતું નથી. એટલુંજ
રા મનમાં કેતરી રાખજે કે તારા હાથમાં રમી જાડ એવો હું કુમળો નથી. તારા કરતા અકેકથી
રસ રાખસોએ મને રમાડવાની કોશિશ કરી હતી પણ પરિણામમાં તેમની ગરદનજ વૂટી ગઈ
તી. સેસેરસ, દીકરા ખરેખર તું ધુનડ જેવો લાગે છે ! એમ ધુધવાયા કરવામાં શું વળ્યું ? દાણો
દીકરા ! આહ, આપણે બને હથાર નમાવ્યે. હવે પછી તારે આપણા બલા મિત્ર પેરેના સામે
છ પણુ જાતની ગેર મેહેરબાની રાખવી નહિ. સમજ્યો ને, મારા ઉલ્લુના પકા ! વેધ, હું તારી તરફ
તું ઉઠાર થઈશને, મારી મહેરબાનીનો વધોઈ તારી પર વરસાવીશ. બીશક તું તેને જરાથી લાયક તો
થીજ, છતાં જોર દીખા જાયજે, બલા !'

તેણે ગળામાં થી પેરીસ બેંકની ચેકબુક કાઢીને એક એક ચરચર વીતરી કાઢી તે કાઢી
ખાત્તા કહ્યું,

'લે, માય 'તુબી પ્રુથ યા. આ રબા વીસ હજાર ફ્રાંક. એ રકમ તને કેસમાં મોર્નિંગનના
રસ વરફની બેટ છે. એ તારા ગળામાં મુક ને ખુબને ખાતર તારી રૂઝતી સુરત જરા હસતી
લાવ. એક 'થેક યુ' કહી મર ! મારા જોટલા બધાજ બલા નથી હોતા હ' ! એક 'થેક'યુ' ના
હલામાં હું વીમ હજાર ફ્રાંક આપું છું તો લે ને આ તરફ આડી નજરથી કર્યા વગર સીધો તારે
દે આલ્યો જ. પાછું ફરીને જોયું તો મુવોજ ફર્યો. ચાલ નીકળ હાટ...હુસ !'

તે મદદનિશ એવચીએ પેરેનાનો ફુકમ તુરત જબ લાવ્યો. એક ગળામાં મુકતાં તેનું હાથું
સહાઈ ફસકાઈ ગયું ને ડોહું ફેરવ્યા વગર તે બે વખત "થેક યુ" બોલતો ચાલ્યો ગયો.

'નીચ કુતો !' પેરેના તેના જવા પછી પટપટ્યો. 'સારજન્ટ શું ઘાયું વાડ ?'

સારજન્ટ જોશ તો હાથું વકાસી લેતા તરફ જોઈ રહ્યો હતો. તેની આખો જાણે અજાણી
પીકળા પડે તેમ જણાતી હતી.

'હા પણ મરુર...'

'શું છે, સારજન્ટ ?'

‘બલા, મને કહેશો કે તમે છો કોણ ?’

‘હું કોણ છું ?’

‘હા.’

‘એ લોકોએ તને નહિ કહ્યું ? પેરુવ્યન અને સ્પેનીશ હમરાવતું ફરજંદ...કોણ ?’ તે બલા મારી. ‘હું કામાં સેવકનું નામ હોન લુધ પેરેના છે.’

‘ધુત ! મેં હવડાં સાંભળ્યું તેમ...’

‘હોન લુધ પેરેના તે ફ્રેંચ પરદેશી રેઝીમેન્ટનો લાડકડો.’

‘બસ કરો, શેઠ’

‘તેર ચાંદો ને સાત રીબનો વાળો નામચિન થોદો !’

‘શેઠયા, તમેને કહ્યું ને કે એકદમ બંધ કરો’ને મારી સાથે કમિશનર સાહેબ આગળ ચાલો !’

‘યાર, તું ખી શું છીડાં કાઢે છે ! જરા મને પુરું તો કરવાદેં હું તને કહેતો હતો કે તારે સેવક પેથો માનિતો ફ્રેંચ થોધ્યો...સારેનો જાણીતો કેદી...રશીયન પ્રીન્સ...ડીક્ટરી ખાતાનો વડો...’

‘દીવાનો થયો છ કે શું ?’ સારજંટ બરાડ્યો. ‘એ તું શું બધી મરે છે ?’

‘બલા, હું ખરું કહું છ...તદન ખરું. તું મને પૂછે છે કે હું કોણ છું તો હું અતુકમવાર કોણ હતો તેજ જણાવું છું. જરા આગળ વધું કે, માય ? હજી મારે મારા ક્ષણો ખેતાખે જણાવવા છે. તારો શીદવી, બેરન, ડ્યુક, આચ ડ્યુક આન્ડ ડ્યુક, પ્રીન્સ વગેરા વગેરા થયો છે. કોઈખી ખેતાખ તારા શીદવીના નસીબમાં બાધી રહ્યો નથી. આહ, જો કોઈ મને રાખને ખેતાખ આપે તો તારા સેવકથી તેની પણ ના પડાય તેમ નથી હોં !’

સારજંટ પોતાના હાથ લંબાવી તેને કચકચાવી પકડ્યો ને તરડાધને બોલ્યો,

‘ચાકરે એક પેતરા નાકર. તું કોણ કમખખત છે તે હું જાણતો નથી પણ હું તને હવે તો છટકવા દઈરાજ નહિ. તારે જોઈએ તે પોલીસ કમિશનર સાહેબને જણાવજો.’

‘એટલો મોટેથી ના બોલ, એલેકઝાંડર !’

ખીજ પળે કચકચાવીને પકડાયલી હાથની કાંદીઓ સફાઈથી છૂટી ગઈ ને સારજંટનાં કાંચો તેના બદલામાં લૂલા-વટલા ચઢ ગયા. આ જોતાંજ હોન લુધ હસીને બોલ્યો,

‘કિલ્લુના પકૂ, તું શું મને હજી જોળખતો નથી ?’

‘સારજંટ તો એક ચમ્પ પણ બોલી ચક્યો નહિ. તેની આંખો તેના ડોળામાંથી જાણે નીકળી પડતી જણાઈ. તેણે વિચાર કરવા પોતાનું બખતન ભેળું કસ્યું પણ તેના ખ્યાલમાં કશું હતું નહિ. તે અવાજ, તે મસ્કરી, તે બચ્યાં સફીચેલં, તે હિમ્મત, તે જોર, તે આંખનો ચમકાર તથા તેનું નામ કે જે આજ સુધી આ દુન્યામાં એકજ ચમ્પ સિવાય બીજું કોઈ જાણતું ન હતું. તે...એક...’

‘તે બનવા જોગ હતું ?’

‘સરદાર !’ તે અચકીને બોલ્યો ‘સરદાર !’

‘કાં નહિ ?’

‘ના ના, કારણ કે...’

‘કારણ શું ?’

‘કારણ સરદાર શુનર પામ્યા છે.’
‘વેલ, તેથી થયું શું? તું શું એમ ધારે છે કે હું મરી ગયો છું તેથી મારે જીવવાનો નથી?’

તે ડીટકડીવને વધુ અને વધુ શું ચંપાયેલો જોતાં ડાન લુધએ તેનાં ખભાંપર મમતાથી હાથ ફેરવ્યો,

‘પોલીસમાં તને કાણે રાખ્યો?’

‘વડા ડીટકડીવ મશ્વર લેનાર મંડે.’

‘અને તે કાણુ હતો.’

‘સરદાર!’

‘સરદાર એટલે આરસેની લુપીનજ ને?’

‘હા’

‘એલેક્ટ્રીક ટાંક, તારું જેનું ક્યાં ચરવા ગયું છે. મને જ્યારે ડીટકડીવેનો વડો થતાં જરાએ કશું પડી નહિ ત્યારે તું શું ધારે છે કે મારાં મરણની ખબર જાહેર કરી મને ડાન લુધ પેરેના તરીકે જીવ મારી બહાદુરીથી માન ચાંદ મેળવતાં જરાએ અશય પડે? પોર્ચા, તું શું મને હજી આજાનો તો નથી?’

સારજન્ટ તો ચુપ થઈ પોતાના સાથીને ટગર ટગર ટીકવા લાગ્યો. તે પછી તેની આંખમાં શાનીનો ચમકાર જળવા લાગ્યો. તે લાલ લાલ થતે ચહેરે, કાંઈક ચુસ્તાથી તે બોલ્યો,

‘આલસાઈ, બહુ સારી વાત છે! મને જણાવવા દે કે તમારે મારા પર બેરોશી રાખવો લિ. ના, ના, તે નહિ! હું ડીટકડીવ ખાતામાં છું એટલે ત્યાંજ હવે રહેવા માગું છું. મારે ખીજ પકડી કરતી નથી. મેં પ્રમાણિકપણાની રોટલી આપી છે એટલે હવે મને ખીજ કોઈપણ રચતી નથી ના, ના, ના! હું હવે કાંઈ પણ રીતનું હાંખગ ચવા દઈશ નહિ!’

‘લોહા, તું તો પહેલે નંબરનો ગણેડો છે!’ પેરેનાએ ખભાં ચડાવતાં જણાવ્યું. ‘ખચ્ચીત, પોર્ચા, પ્રમાણિકપણાની રોટલી ખાતાં તારું જેનું લગાર પુરું ચવા લાગ્યું છે. ક્યો તારો ખાંપ તને લીધું કરવા કહે છે?’

‘પણ ...’

‘પણ શું?’

‘સરદાર, આ તમારી બધી કુનેહ છે.’

‘મારી કુનેહ? શું તું એમ કહેવા માગે છે કે આ બાબત સાથે મને કાંઈ બી લાગતું નથી?’

‘પણ તમે લુઓની, સરદાર ...’

‘પોર્ચા, પોર્ચા, હું આ બાબતથી સંદેહ અન્યાય છું-એ કલાકની વાત પેર મને તેની જરા એ ખબર નહતી. પરમોત્તમાએ આ વારસો મને જરાએ જણાવ્યા વિના આપ્યો છે તો તે મહાન બી બાપનાં હુકમેને માન આપી મારે ...’

‘ત્યારે ...?’

‘કારમો મોનિ’ ઝનનાં પુનતું વેર લઈ તેના હકદાર વારેસો શોધી કાઢી ને એક કાંકની દોલત તેમની છે તે તેઓ વચ્ચે વહેંચી આપવાની આ જીંદગીમાંની મારી ખાસ ફરજ છે. આ સિવાય મારે બીજું કશું કરવાનું નથી. શું તું આ મારું કામ અધ્રમાણિક ગણે છે ?

‘હા, પણ.....’

‘હા, જો હું પ્રમાણિકપણે તેમાં ન વર્તું તો ! તું એમજ કહેવા માંગે છે ને ?’

‘સરદાર.....’

‘પોર્થો, પોર્થો, તું જરાબી ગમરાના ડોન લુઇસ પેરેનાના અંતકરણમાં તને જો એક નાનો જોવા કાળો કાઠ જણાય પા તું તેનાથી અસંતોષી થાય તો મારો તને ખુલ્લો હુકમ છે કે એક પળની વીધ વગર તારે તેને ગળગીમાંથી પકડવો. હું તને તેમ કરવા ફરમાવું છું. તારે જરાએ ડરનું નહિ. કેમ હવે તો ખસ છે ને ?’

‘સરદાર મારે માટે એ ખસ છે પણ બીજાઓને માટે તેમ થશે ત્યારે કેની ?’

‘તું શું બહી મરે છે ?’

‘બીજાઓની હું વાત કરું છું.’

‘ખુલ્લો દોલથી બોલ, પોર્થો.’

‘મારો કે તમો પકડાયા ?’

‘કેવી રીતે ?’

‘કોઇ તમોને ફસાવે ?’

‘કોણ ?’

સરદાર : ‘તમારા આગલા સાથીઓ.’

સરિજાદા બહાર છે. મેં તેમને કાન્સથી ફરજ રાખેલા છે.’

‘આધરે એક પેતરા..’

છટકવા દઇશજ નહિ. તારે જોઇએ ખાતામાં મેં તને એવી મતલબથી રાખ્યો તો કે જ્યારે પણ મને

‘એટલો મોટેથી ના બોલજ પડે મારી ગણતરી વાજબી હતી તે તું કયુલશેજ.’

બીજી પળે કચકચારીને પકડાયલમરી વિગત મળી તો ?’

કારમો તેના બદલામાં લૂલા-લૂલા થઇ ગય

‘હિલ્લના પડા, તું શું મને હજી જોજ.

સારજન્ટ તો એક ચમદ પણ બોલી ચકચારી નહિ. તે

પકડતી જણાઇ. તેણે પિયાર કરવા પોતાનું બગવાન મેળું જીતી લીધું, તેમ નથી.’

નહિ. તે અરાજ, તે મરકરી, તે બચ્ચાં સદીચેડાં, તે હિમમત, તે.

નામ કે જે આજ સુધી આ દુન્યામાં એકજ ચમદ સિવાય બીજાને અચળ કારણ છે.

તે બનવા જોગ હતું ?

‘સરદાર !’ તે અચકીને બોલ્યો ‘સરદાર !’

‘હાં નહિ ?’

‘ના ના, કારણ કે...

કારણ શું ?’

જેમમાં ફરી ગઇ. તેણે જોઇ
ખ્યાલ સતાં ને કાંઈ વિચાર

‘સરદાર...સરદાર...તમે હમેશાંનાં એવા રહ્યા !...મારા ખુદા, અજબ રંગ આવ્યા છે...હું તમો સાથે રહું ? ખીશક, તે સિવાય હું ખીશું શું કરું ?...સેવક તૈયાર છે...તમો તો ગુનર પામ્યા છે ને દુન્યાની હસ્તીથી નાખુદ થયા છો !...ઓહ, તરસા !...ગમ્મત ઓર ગમ્મત !...’

હેનરી ફાવીસે, સીવીલ એનજિનિયર સુરેતના કિનારાપરનાં બાંધકામોની નજદીકનાં એક સારાં મોટાં મકાનમાં રહેતો હતો. તે મકાનને લગતો એક નાનો બાગ હતો અને તેમાં એક નાનકડું મકાન હતું જે તે ખાનગી કામો માટે વપરાતું નથી. આ મકાનથી બાગ છેકળ નાનકડો થઇ ગયો હતો.

ડોન લુઇ પોતાની સાથે ડિટકટિવને લઇને તે તરફની પોલીસ યોડી પર ગયો ને પોલીસ કમિશનરના દુકમ મુજબ તે અમલદારને બે સીપાઇઓને ફાવીસેનાં મકાન આગળ આપો વખત તપાસ કરતા રાખવાનું ફરમાવી, કોઇ બી શકર્મદ દેખાતો માણસ મકાનમાં જવાની તજવીજ કરે તો તેને એકદમ પકડવા જણાવ્યું.

તે પછી તે બંને જણ બહાર ગયા અને રાત્રે પેટ તર ફરીને તેઓ નીકળ્યા. બરાબર નવ વાગતે તેઓ તે મકાન આગળ આવ્યા.

‘એલેકઝાંડર !’ ડોન લુઇ બોલ્યો.

‘હા, સરદાર !’

‘તું ખીકતો તો નથી ને ?’

‘ના, સરદાર હું શા માટે ખીકું ?’

‘કારણ ? કારણ કે મસ્તુર ફાવીસે અને તેમના બેટાનું રક્ષણ કરવાં આપણને એવા શખ્સો સાથે લડવાનું છે કે જેઓ તેમને મારી નાંખવા તકપેલા છે અને તેઓ ધણી ચગોર બના ગપલાં છે. તારીને મારી જીંદગી તેમની નજરમાં લુચ્છ છે. તને બી ખીક તો નથી ને ?’

‘સરદાર, મને ક્યારે ધાસ્તી લાગશે તો હું કહી શકતો નથી પણ એટલું તો ખરું કે ચોક્કસ બાબતમાં મને કોઇ પણ જાતનો ડર આ દુન્યામાં છેજ નહિ.’

‘તે ક્ષ બાબત, પોર્ચી !’

‘તે, એકે, જ્યારે ધણું હું તમારા આશરમાં હોઉં ત્યારે મને કશાનો પણ ડર છેજ નહિ.’

‘અને હસીને મક્કમ પગલે આગળ વધી તેણે ચગ બેઠ્યો.

પ્રકરણ ત્રીજું.

હીરમતની કમજબતી.

એક મરદ નોકરે બારણું ઉઘાડ્યું કે ને ડીટેકટીવ અમલદારે પોતાનો કાઈ મોકલ્યો. ફાવીસે આ બંને પરીણાઓને પોતાના ખાનગી ઓરડામાં મૂક્યો. તે ઓરડાની વચમાંની ટેબલ પર ફેરવી શકાય તેવા ટેલીફોન હતો તથા બાલુમાં ચોપડી, ચોપાન્યો, ને કાગળોનો મોટો ઢગ હતો. બે મોટી ઉચ્ચકા પર ટ્રેઇઝોને આકૃતિયો હતી તથા કાચના કેસોમાં કાપીદાંત તથા પોલાણની બૂદી બૂદી ચીજો જે તેની પોતાની ખાસ બનાવટની હતી તેના નમુનાઓ હતા. દીવાલની બાજુએ એક મોટો સોફા હતો. એક ખૂણામાં ગોળ દાદર હતો જેને પર યકને અગાસી પર જવાનું હતું. વિનજાક બત્તી ત્યાં બજતી હતી.

તે કીટકીવે પોતાની ઓળખ આપી પોતાના મિત્ર પેરેનાને ઓળખાવ્યો. પોલીસના વડાએ ખતેના બનાવો ધ્યાનમાં લઇ તેમને વધુ સલામતી માટે જોડતા હવાયો. યોજવા ખાસ મોકલ્યા હતા. મસ્તુર ફોલીએને તે બાબેનો કાગળ આપવામાં આવ્યો જેમ તેણે ફક્ત જોઈને જ બાજુએ મુક્યો.

‘અહર્યો, મેં મારા ઇલાજને લીધેલા છે ને ખુદની બહેસથી તે પુરતા છે’ તેણે કાંઈક મીઠામીઠી કહ્યું. ‘મને ચોર ધારતી છે કે તમે લોકો વચ્ચે આવવાથી નકામો ઘણુ વળી જશે.’

‘તે કવી રીતે?’

‘મારા દુશ્મનોને જાણત કરીને અને જે સાબેલી તેમને ગમરાવવા માટે મને જોડ્યો છે, તે મેળવતાં અટકાવીને.’

‘બહા, કાંઈ ખોલાસો કરશો કે...’

‘ના, હું તેમ કરી શકતો નથી...આવતી કાલે સહવારે...હવડાં તો નહિજ.’

‘પણ મારો કે તેમ કરતાં મોડું થયું તો?’ પેરેનાએ હવે સવાલ કર્યો.

‘બહુ મોડું? આવતી કાલે?’

‘ઇન્સપેક્ટર વેરોટ પોલીસ સાહેબને જણાવ્યું હતું કે આજ રાત્રે બે ખુનો થનાર છે; તેણે કહ્યું હતું કે તે નિર્માણ થઇ ચૂક્યું હતું અને તે ખુનો થતાં અટકાવી શકાય તેમ નથી.’

‘આજ રાત્રે?’ ફોલીએ ગુસ્સામાં બરાડ્યો. ‘મારા સાહેબ, તમે ખી કેથા ઉદ્યુ દેખું! મેં તમોને ના કહ્યું ને? આજ રાત્રે તો નહિજ. હું તે બાબે ખાતરી મર્યો છું. તે બાબેની ધણી ચીન્ને જાણું છું કે જેની સ્વપ્ને પણ ખખર તમોને નથી.’

‘હા’ પેરેનાએ હસીને કહ્યું. ‘બનવા જોગ છે કે ઇન્સપેક્ટર વેરોટને જે ચીજની ખખર હોય તે તમો જાણતા ન હોય. તમારા કરતાં તમારા દુશ્મનના બેદ બરમો તેણે વધુ જાણ્યા હતા. તેની સાબેલી એ છે કે તેના પર શક મર્યો હતો અને અખતુસની લાકડીવાળો એક શખ્સ તેની પૂકપૂક બચ્યો હતો ને આખરે તે બાપડો માર્યો મર્યો હતો.’

હેનરી ફોલીએની અત્યાર સુધીની સંપૂર્ણ ખાતરીની ઓટ થઇ ગઇ. તે તકનો લાભ પેરેના એ લઇ પોતાની સમજાવત એવી સરસ રીતે ચાલુ રાખી કે આખરે ફોલીએ પોતાના કરતાં વધુ બળવાન મરજીને કાંઈક આનાકાની સાથે તાબે થયો.

‘વેલ, બનવા જોગ છે, પણ હું નહિ ધારતો કે તમે તમારી રાત્રે અત્રે નકામી ચુગરાવા ચાલતા હોય.’

‘હમારી તેવી છાજ છે.’

‘કુહ! ખાલી વખત ખોલવામાં માલ શું છે? દુશ્મન ગમે તેવો બદમાશ હશે પણ તે...તમે ખીજું શું મરિા છે?’

‘આ ધરમાં ખીજું કોણ રહે છે?’

‘કોણ? મારાં વાઈડ તે પહેલા માળખર રહે છે.’

‘જેમ ફોલીએ ને તો ધારતી નથી ને?’

‘ના, જરાખી નાહ. મોતનો બચ તો મને પોતાને છે. મને તેમજ મારા બેટા એકવચ્ચે છે તે કારણે તો મને અવાડયેથી મારા હમેશના ઓરડામાં સુવાને બદલે હું આ ઓરડા ખંધ કરીને રહું.’

હું તેમ કરવા માટે મેં કામનું બહાનું કાઢ્યું છે. હું મોડી રાત સુધી લખું છું એટલે તે માટે મને મારા દીકરાની પણ જરૂર પડતી હોવાથી તે પણ લાંબ રહે છે.’

‘શું તે પણ લાંબ સુવે છે?’

‘તે આ ઓરડાની ઉપર તેને માટે મેં એક ઓરડો તૈયાર કર્યો છે તેમાં પોઢે છે. તે ઓરડામાં આ દાદર વાટેજ નહીં શકાય.

‘શું તે દાલમાં ત્યાં છે?’

‘હા તે પોઢેલો છે.’

‘શું ઉમ્મર છે?’

‘સોળ વર્ષ’

‘ખીસક તમે ઓરડો બદલ્યો છે તે પરથી એટલું તો નક્કી થાય છે કે તમોને કોઈના હુમલાની ધાતી છે. તમારા મનમાં કોણ છે? શું તે દુસ્મન આ ઘરમાં જીવતો જાયતો છે? શું તે તમારો એકાદ નોકર છે કે બહારનો કોઈ છે? બહારનો હોય તો તે અંદર કેમ આવી શકે છે? આ સવાલપર બધો આધાર છે.’

‘કાલે...કાલે!’ ફાનીલે મમતી જનતો બોલ્યો. ‘હું આવતી કાલે બધું બોલાસાથી સમજાવીશ કે...’

‘આજ રાત્રેજ કાં નહિ?’ પેરેનાએ કુસલાવ્યો.

‘કારણ કે મને ચોક્કસ સાબિતી જોઈએ છે, કેમકે...કારણ કે મારી ખાલી વાતથી બપોલક પરિણામ આવી શકે તેમ છે...હું કહું છું...હા, ખચ્ચીત હું કહું છું પણ...’

તે બાપડો ખરેખર ધ્રુજતો હતો. તે એટલો બધો કંગાળ ને બ્લીકણ દેખાતો હતો કે ડોનલુઈ પેરેનાએ વધુ શબ્દ કરી નહિ.

‘ઠીક બસા’ તેણે કહ્યું. ‘જેવી તમારી મરજી. હું ફક્ત તમોને મને અને મારા મિત્રને અને આજની રાત જોવી જગ્યાએ રાખવા અરજ કરું છું કે જ્યાંથી તમે બોલાવતાંજ હશે આવી શક્યે.’

‘જેમ તમોને ઠીક લાગે તે ખરું, બાઈઓ, જનના જોગ છે કે આ સુમના ઉપયોગી પણ થઈ પડે.’

તેજ પહે એક નોકર બારણું ઠોકી અંદર આવ્યો ને તેણે જણાવ્યું કે બાઈ બહાર જવા આવમજ શેકને મળવા માંગતાં હતાં. તેની પૂઠેજ મેડમ ફાનીલે અંદર આવી. પેરેનાને તેના સાથી જેવા તેણીના માનમાં ઉઠી ઉઠા થયા કે તેણીએ હસીને તેમને ડોકું દીધું. તેણી ત્રીસથી પાંત્રીસ વર્ષની ખીલતી કળી મીસાલની નખરાંબાજ સ્ત્રી હતી. તેણીની બધી આંખો તથા મુંદર ખાલો તેણીને વધુ ખેંચાણકારક કરતા હતા. તેણીએ ઘણાજ એસકી કરવા જવાનો રૂસ પહેરેલો હતો.

‘તું આજ રાત્રે બહાર જાય છે?’ તેણીના ઘણીએ ચોકોને પૂછ્યું.

‘તમે કેમ બૂલી જાઓ છો કે આજે એપેરામાં કલેમે શોવાળાં સાથે જવાનું નક્કી કરેલું છે અને તે પછી તમે પોતેજ મને જીરાડવાંજાને ત્યાંની પાટીમાં જવા આમંત્ર કર્યો હતો કે...’

‘હા, હા’ તેણે કહ્યું. ‘હું બૂલી ગયો હતો. ગદ્ય પદિત્રાંમાં મને હવે આજું માફ રહેલું નથી.’

તેણીએ નખરાં કરતાં પોતાનાં હાથનાં ઝલ્લને જાન પોયાં ને હસીને કહ્યું.

‘તમે આવીને મને છરાડેવાળાંઓને ત્યાં લઇ જશો કેની ?’

‘શું કરવા ?’

‘તે લોકને તે વધુ ગમશે.’

‘પણ મારાથી અને તેમ નથીને ? મારી તખ્ત પણ ઠીક નથી.’

‘ત્યારે તો હું તમારા વતી દરજુજર આહી લાવશ.’

‘જરૂર તેમ કરવું.’

તેણીએ પોતાનો ફેસ નાજુકાતથી લપેટ્યો અને બે મીનિટ ચૂપ ઉભી રહી બચે તેણી સક્ષાત્ કરવા માંગતી હોય. તે પછી તેણી બોલી,

‘એકવડે હયાં નથી ! હું તો ધારતીતી કે તે તમારી સાથે કામ કરે છે.’

‘તેને આજે થાક લાગી છે !’

‘પોલી ગયોછ કે ?’

‘હા.’

‘હું તેને કીસ કરવા માંગતીતી !’

‘તેને સુવા દે; નકામે કાળી ઉધમાંથી જગાડશે. લે, તારી મોઝર આવી ઉભીછ. પધારી કીયર ને મારે બાગનીબી મળહ તું કરને.’

‘મળહ કીધી !’ તેણી કાંધક ખબજાને બોલી. ‘ઓપેરામાં જઇ પાટીમાં જવામાં મળહ શું બગીછ ?’

‘ઓરડામાં ગોંધાઇ રહ્યે તે કરતાં તો તે બેહતર છે.’

તે ધણી ધણાંધણી વચ્ચે લખાર કચડાયતું જણાતું હતું. તે એક એવી કીસમતું કુટુંબ જણાતું હતું કે જ્યાં ધણી પોતાની નાદરસ્ત તખ્તને લીધે કાયલી થઇ કરવા હરવાતું છોડી દઇ ધરમાં જ માંચીમાંના માંકડ થઇ રહેવાતું પસંદ કરે છે જ્યારે તેની નવજવાન સ્ત્રી મોન્યાં ઉડાવવામાં પડેયે નજરની હોઈ ગમે ત્યાં કરવા હરવાતું ખાસ પસંદ કરે છે.

તેને કશું વધુ ન બોલતાં જોઇ તેણી વાંકી વળાને તેને એક કીસ કીધી. તે પછી તેણી તે પરીણાએ તરફ ફરી હસીને ડોકું કરી ચાલી ગઇ. બે મીનિટ પછી તેઓએ તેણીની મોઝરનો અવાજ સાંભળ્યો.

ફાનીયે તે પછી ઉઠ્યો ને તેણે અંગ વગાડતાં હસીને કહ્યું,

‘મારી પર કેની મોટી આફત ઝુકી રહેલી છે તેની ખબર કોઇનીબી નથી. મેં આ બાબે કાફલે પણ જણાવ્યું નથી. મારા પોતાના માનિતા હજુથી સીલેસડરનેબી એક બોલ કહ્યો નથી, એકે આજ વર્ષો થયાં તે મારી નોકરીમાં છે ને તેના પર મારી આંખળી થકા છે.’

તે નોકર અંદર આવ્યો.

‘પોલી, હું શું જવા માંગું છું. મારું બીજાતું તૈયારુછ.’

તે નોકરે બાજુમાંના એક મોટા મોઢાને ઉપરો બાજુએ ફેરવી રાંધણી બીજાનાંમાં ફેરવાઈ ગયો હતો. તેણે આદર પાંચરી જરુરતો મુક્યા. તે પછી પોતાના મોંકના દુકાન અનુસાર તે પાણીને કુંજે, એક ખાસ, બીજીટ તથા ફૂંટની રકમીઓ લાવ્યો. તે બાદોશ એનઅનિયર બે એક

મીસકીટ ચારી એક ' રોખ ' કાપ્યું; તે કાચું નીકળ્યું. તેણે બીજાં બે લીલાં પણ તે તેને કીક ન લાગવાથી પાછાં મુકી દીધાં. તે બાદ એક જમરૂપ લઈ તેની છાલ કાઢી તે ખાધું.

' કુટની રકાખી અહીંજ રહેવા દે ' તેણે પોતાના નોકરને ફરમાવ્યું. ' રાતના ભુખ લાગશે તો મને કામ લાગશે...આહ, હું બૂલ્યો ! આ બંને મિત્રો હાંજ પોદવાના છે. કાઢને જણાવવાની જરૂર નથી. સહવારના હું બોલાવું નહિ ત્યાં તુલીક આવતો ના. '

તે માણસે કુટની રકાખી જતાં પહેલાં ટેબલ પર મુકી. પેરેનાને દરેક ચીજ ખારીકીથી જોવાની તબેહ હતી. ખાસ કરીને તે આંખો ત્યારથી તે ઓરડામાંની દરેક ચીજ ધ્યાનથી જોતો હતો તેણે નીચું કે તે રકાખીમાં તણુ જમરૂપ ને ચાર રોખ હતાં.

ફાવીએ હવે તે ગોળ દાદર પર ચઢને ઉપલા ઓરડામાં ગયો કે જ્યાં તેનો દીકરો સ્નેહો હતો.

' એ ભર ઉંઘમાં છે ' તેણે પેરેનાને જણાવ્યું કે જે તેની પૂઠે ઉપર ગયો હતો.

તે ઓરડો ઘણો નાનો હતો. તેમાં ચોક્કસ જાતનાં વેન્ટીલેટરો મારફતે હવા આવતી હતી કે જોકે અંદર અને બહારથી બંધ હતાં પણ હવા આપ લે સહેલ કરતાં હતાં.

' ગયે વર્ષથી મેં આ સાવચેતી રાખી હતી ' તે બાહોરા કીસખીએ જણાવ્યું.

' હું આ ઓરડામાં વિજળાક પ્રયોગોના અખતરા કરતો હતો. રજે કાઢ ચોરી છૂપી તેં જોવા પામે તે માટે મને દરેક ઉપાય ખાસ કરીને લેવા પડ્યા હતા. '

તે સહજ અચક્રો ને તે બાદ ધીમા અવાજે બોલ્યો,

' આજ ઘણો વખત થયાં તેઓ મારી પૂઠે પડેલા છે. '

તેઓ બંને હવે નીચે ગયા. ફાવીએ પોતાનું ઘડયાલ જોયું.

' સવાદશ...સુવાનો વખત થયો. હું સહંતર ચાકી ગયો છું. મને માફ કરજો કેમકે... '

તે ઓરડાની બહારના લાગમાં બે આરામ ખુરશીઓ પર પેરેના અને તેના મદદનિશે આસાપરા લેતાનું નકી કર્યું હતું. હજી તેઓ સલામ કરી બહાર જાય તેટલામાં ફાવીએ જે અત્યાર સુધી જળમરી દિમત રાખી રહ્યા હતા તે એકદમ ગભરાઈ ગયો ને સહંતર નળજો બની ગયો. તેણે ધીમા બીસ પાડી. પેરેના તેની આગળ ગયો. તેણે તેને પરસેવે ગરકાવ થયેલો જોયો. તેનું શરીર ચરચર મુઠળું હતું.

' શું થયું ? ' સવાલ થયો.

' મને બીક લાગેલ...જોકે લાગેલ ! ' તતપપ થતો જવાગ મલ્યો.

' હુત એ શું નાદાની ? ' જાન લુમ્બએ તેને ધમકાવ્યો. ' શું હમો બે જણાં જ્યાં નથી ? તમો કહો તો તમારાં બીજાનાં આગળજ હમો બેમાંથી એકે જણુ બેરોને આખી રાત પસાર કર્યો. '

પેરેનાને તેનાં બીજાંમાંથી જોરમાં હીલવી બારે ગભરાટ અકબાટમાં ફાવીએ જણાવ્યું,

' તારા જેવા દરો હોય...જોકે એમ ધાર કે વીસ હોય તોએ તેઓ પોતાની યુક્તિમાં નિષ્ફળ જવાનાં નથી ! તેઓ પોતાની મરજીમાં આવે તે કરી રહે તેમ છે. તું સમજેછે ? ગમે તે તેઓ કરી શકશે...તેઓએ ઇન્સપેક્ટર વેરેટને તો માર્યો છે...હવે મને મારશે...મારા દીકરાને મારશે...ઓહ, એ બદમાશો ! મારા ખુદા, મારા પર દયા કર ! મને બહુ દુખ થાય છે...ઓહ, હું કેમ ખમું ? ' તે હવે પોતાના બીજાનાં પર ગુંદણ મઝ્યે પડી પોતાની છાતી ફૂટતો રહતો તતરતો બોલ્યો,

‘ઓ ખુદા, દયા કર !...અને ના માર...મારા દીકરાને હું કેમ મરવા દઉં ?...મારા પર દયા કર, બા ! હું કરગરીને અરજ કરું છું !’

તે પછી કુદરે મારી નીચે ઉતર્યો ને પેરેનાને એક કાચના કેસ આગળ લઇ ગયો. બાબુમાંનું મરન દાખતાં તે કાચ અંદર આલો ગયો ને દીવાલમાં જડી લીધેલી એક મજાસુત તાંબેરી ત્યાં જણાઇ.

‘મારે લગતી તમામ વિગત આજ ત્રણ વર્ષે થયાંની દરરોજ લખાતી હોય તોને મજશે ? તેણે કહ્યું. ‘જે કાંઈ કશું’ અને બનવા પામે તો તે જોતાં તમે સેહલાઈથી મારાં ખુનનો ખદ્દો લઈ શકશો.’

તેણે તે તાળાંપરના અક્ષરો ફેરવ્યા ને પોતાના મજાસુતમાંથી કુંચી કાઢી તે તીંબેરી કાઢી. તે લંગમગ પોણી ખાલી હતી પણ તેના ખાનાં પર કેટલાકે કાગળોના વચમાં એક લાલ દપડાંની ડાયરી હતી જેને રબર વિઠાણેલું હતું. તેણે તે ડાયરી લઈ, માર મુકીને જણાવ્યું,

‘આ બુઓ...હાં બધું છે...એ વાંચતાંજ તમેને આ બધાનક બનાવનો ખોલાસો મજશે...એમાં પહેલાં મને કેમ શક ગયો તથા પાછળથી મારી કેમ ખાતરી થઇ તે તમે જોઈ શકશો...એમાં દરેક ચીજ છે...કેમ એ બદમાશોને સપડાવશો...કેમ દાવમાં લેશો તે બધું છે...તમેને માદ રહ્યું કેની ? લાલ દપડાંવાળા ડાયરી...બુઓ, એ તમારાં દેખતાં તીંબેરીમાં પાછી મુકી તીંબેરી બંધ કરેલું.’

ધીમે ધીમે તે હુસ્વાર થયો. તેણે તીંબેરી બંધ કરી ફરી પાછો કાચ તેની જગ્યાએ દીધો. તે બાદ તે પર જોઈતાં કાગળો મુક્યાં. પોતાનાં બીજાનાં આમજની એક બતી રાખી તેણે બીજી બંધી બતીઓ ગુલ કરીને તે બાદ તેણે પેરેનાને તેના સાથીને તેણે છોડી જવા જણાવ્યું.

રોન લુઇ જે તે ઝોરકામાં ફરતા હતા ને ત્યાંની બે બારીઓ ધ્યાનથી જોતાં હતા તેણે આગળ દરવાજાની જગ્યા પર સામે એક બારણું બેઠું કે તે એનજીનિયરને તે બાબે તેણે પ્રયુ.

‘મારાં ચાલુ આકેના ઉપયોગ માટે તે છે’ ફાવીને જણાવ્યું ‘અને કાઈ કાઈ વાર તે બારણું થઈ હું બહાર જાઉં છું.’

‘તે બાગમાં ખુલે છે કે ?’

‘હા.’

‘જરાબર બંધ છે ને ?’

‘તમે જોઈએ તો જોઈ લેવું. જાહેર સરસ રીતે તે બંધ છે. તેની કુંચી મારા હાથમાં છે. બાગમાંના દરવાજાની કુંચીની તોમાંજ છે.’

તેણે ટેબલ પર પોતાની પેકેટ યુક્ત ને કુંચીની હાથે મુકી પોતાનું ઘડવાલ કાઢ્યું ને તેને સાચી આપી તે પણ ટેબલ પર મુક્યું.

રોન લુઇએ તને મુજબની દરકાર દર્શાવતી વખતે કુંચી લીધી ને બારણું ખોલ્યું. ત્રણ ચીઝી ઉતરી તે બાગમાં ગયો ને ત્યાંથી આગળ વધ્યો. બહાર બે પોલીસ સીપાઈઓ ફરતા હતા. બાગમાંના દરવાજાને મજાસુત બંધ જણાવ્યો.

‘બહુ બરાબર છે’ તેણે પાછો ફરતાં જણાવ્યું. ‘તમે હવે મુખે આરામ કરો. શુદ્ધ નાઈટ!’
 ‘સાહેબજી’ મેં ફાવીસે પેરેનાને જોરેમ ને બહાર જતા જોઈ દેહું.

તે ઓરડાને બહારની ચાલ વચ્ચે બે બારણાં હતી કે જોમાંના એકપર જાડું કપડું જડી લેવામાં આવેલું હતું. બીજી બાલુએ એક મોટો જોડો પડો હતો.

‘તું સુધળ’ પેરેનાએ પોતાના સાથીને જણાવ્યું. ‘હું’ જાગીયા.

‘પણ સરદાર, કાંઈ જરૂર જાનશે એમ શું તમે ધારો છો?’

‘જે જાતની સાવચેતી આપણે લીધી છે તે જોતાં હું તેમ ધારતો નથી પણ શું ઇન્સપેક્ટર પેરેટ સહજમાં બની જાય તેમાંનો હતો?’

‘ના છ.’

‘વેલ, ત્યારે તેણે શું અગમ ચેતી દરી હતી તેની તને ખબર છે ને? એટલે એજ કે તને તે માનવા માટે સમજ કારણે હું મારી આંખો ખુલ્લી રાખીયા.’

‘ત્યારે તો સરદાર આપણુ તે બાગમાં વહેંચીશું. મારી તપાસનો વખત થાય ને મને જગાડજો.’

એક બીજાની બાલુમાં સ્થિર પડી રહી કોઈક કવચિત તેઓ કાંઈક બોલતા હતા. આ પછી બહુજ જલદીથી જોરેમ ઉઘી ગયો. ડાન હાથ પોતાની ખુરસીમાં જરાબી અવધાં સરખાં વગર પડી રહ્યો, પણ તેના કાનો અજબ તિમ યદ રહેલા હતા. તે આખાં મહાનમાં શાંતિનું રાજ્ય ચાલતું હતું. બહાર રસ્તાપરથી મોટરોને ગાડીઓ પસાર થતી સંભળાતી હતી.

તે ધણીવાર ઉઘી બારણાં આગળ ગયો પણ એકલી શબ્દ તેને સંભળાયો નહિ. હેનરી ફાવીસે બર ઉધમાં પડેલો જણાતો હતો.

‘અહોત ખુબ’ પેરેના હવે પોતાનાં મન સાથે પટપટયો. ‘બહારની બાલુએ બરાબર તપાસ ચાલે છે. આ બાલુથી કોઈપણ અંદર આવે તેમ નથી એટલે હવે મારે બીજવાની દરી જરૂર નથી.’

બે વાગતાના સુમારે એક મોટાર તે મહાન આગળ આવી ઉભી રાંધણીવાળા બાગ તરફ કોઈ નોકર જગતો સુતો હશે તે દોડયો ને તેણે બહારનો દરવાજો ઉઘાડ્યો. પેરેનાએ બત્તી ખુજવી નાંખી અને પડો ખીસાડી લેયું તો તેને મેડમ ફાવીસે નોકર સીતલેસટરની સાથે આવતી જણાઈ.

તેણી માળ પર ગઈ. માળપરની બત્તીઓ તે પછી ખુજવાઈ. અડધો દલાક સુધી ખુરશીઓ આમ તેમ ખસ્યા કીધા પણ તે બાદ ત્યાં પણ સુપડીદીવું રાજ્ય રાઈ થયું.

આ સુપડીદી વેળા પેરેનાના છગડમાં કાંઈ નહીં વર્ચવી શકાય એવી દુઃખની લાગણી પેદા થઈ. તે શા માટે યદ હતી તેની તેને સમજ પડી નહિ પણ તે એટલી બધી તો સખત અને ગતુની હતી કે તેના ચમચમાંડમાં તે ઉડ્યો ને બજાયો.

‘તે સુતેલો છે કે નહિ તે હું જોઈ આવું. હું’ નહિ ધારતો કે તેણે બારણું બંધ કર્યું હોય.’

બંને બારણાંને સાથેજ આંચકો મારવાં તે ઉઘડી ગયાં. પોતાના હાથની વિજળાક બત્તી લઈ તે તે બીજાના આગળ ગયો.

ફાવીસે પોતાનો ચહેરો દીવાલ તરફ દરી આંત નિંદમાં પડેલો જણાતો હતો. તે જોતાં છટકારા તો દમ ખેંચી હવે તે હવે પાછો ખુરસી પર આવી પડ્યો.

‘એલેકઝાંડર, હંક દીકરા ! હવે તારી વારી છે !’

‘કાંઈ ખબર, સરદાર ?’

‘ના, કશીખી નહિ. તે સુતેલો છે.’

‘તમે કેમ જાણ્યું ?’

‘હું તેને જાહેને જોઈ આવ્યો.’

‘અજબ...મને તમારાં પગલાં તો સંભળાયાં નહિ. ખીશક, તેમજ હશે. ખરેજ હું દોરન પેડેજ સુતેલો હોયશ.’

તેને તે ઝોરડામાં પેરેના લાઈ ગયો તે એક ખૂણે બેસાડી કહ્યું,

‘લાંજ બેસ તે એને જગાડતો ના. હું હવડાંજ ઉઘ ખેંચી લાઈશ.’

તે ખુરશીમાં પડ્યો અને હાલ્લા લાગ્યો. જો કે તે હાલ્લા હતો છતાં તેની લાગણીઓ ખુબ તેજ હતી. તેણે ઘડયાલના ટકારા બરાબર સાંભળ્યા હતા ત્યાર પછી ગાડીઓ, મોટરો ને ટ્રેનોની ધમાલના અવાજો તેના કાન પર વધુ પડ્યા કેમકે ઘડર ફાટી ચુક્યો હતો તે લોક નવા દીવસડું કામકાજ શરૂ કરવાની દોડધામ કરી રહ્યું હતું.

તે ઘરમાંના નોકરો ખુદ નગી કામ કરવા લાગ્યા. બારીની બાજીઓમાં રોશનીનાં ફિરબો અંદર આવી આખા ઝોરડામાં રોશની ધીમે ધીમે ફેલાવા લાગ્યાં.

‘ચાલો આપણે ચાલી જઈએ’ જેરોમે જણાવ્યું. ‘એ આપણને જોશે નહિ તો ઝોર ખહેતર થશે.’

‘ચુપ !’ હાન હાથએ તેને પ્રશારતથી ચુપ કરતાં કહ્યું.

‘કારણ ?’

‘તું એને જગાડશે.’

‘પણ તમેજ જુઓની કે મારા અવાજથી એઓ જાગતા નથી ?’ જેરોમે મોટા અવાજે કહ્યું.

‘ખરું કહ્યું...વાજબી છે’ હાન હાથ અભયથી ચક્ર ભ્રમ થતો બોલ્યો, ફાવીલેનાં આ અસ્વસ્થપણાંએ તેને ડુંગવાવ્યો.

આ વેળા વાત પાખી મધરાત્રીના જીવિજ ધાત્રીબરી લાગણી તેના અંતઃકરણમાં ચઢી આવી.

‘સરદાર તમેને શું થયું છે ? એ ઉંઝળા પૂછી જોવા કાંઈ ? હું છે ?’

‘કાંઈ નહિ...કાંઈ નહીં...હું તો બીધો કે....’

‘શાના બીધા ?’ જેરોમ ફગવાઈને આખાં શરીરે ધ્રુજતો બોલ્યો. ‘તમે તો જાણે તે કાલે રાત્રે બેલ્યો તો તેમ બોલો છો.’

‘હા...હા...તેજ કારણ માટે.’

‘પણ... ?’

‘તું નહિ સમજ્યો ? હું શું નહિ ધારતો કે હું વિચાર કરતો કાંઈ ચક્ર...’

‘કે શું ?’

‘કે તે સુવેલો છે કે નહિ !’

હરસ ઉપર ચમત્કારીક ઘટના.

ડા. બે. માતીવાળાની વનસ્પતીની હરસની ભુકી.

હરસ બહારના કે અંદરના, લોહીયાર કે મસાવાલા હોય તે આ દવાના ત્રણ ચાર ભાગ લીધાથી તદન બેસી જાય છે. હરસ દુર કરી ઉપરાંત એ દવાથી સંધીવા, કમરનો દુખાવો, જોરાદાર કબજાયાત વગેરે દરદી તરતજ નરમ પડે છે. અને લણ્ણાજ થોડા વખતમાં મસા બીલકુલ બેમાલમ થઈ નાશુદ્ધ થાય છે. બીજે કોઈ પણ ઉપાય ન કરતાં આ સલામત સસતો, તરત શુભ કરતો વનસ્પતીના ઇલાજ એ દુઃખથી પીડાતા દરદીએ કરી લેવો. આ દવાના શુભની હમરે મોઢે વારીફ ન કરતાં જોએને શુભ થયો છે તેઓની સરદીરી કેટલાકું હેઠમીલ મંગોથી વાંચ્યાથી ખાતરી થશે. હરસની ભુકીની દાખડી એકનો ૩. ગા. હરસમાંથી પડતાં લોહી બંધ કરવાની અચુક દવાની શીશી ૫ નો ૩. ગા., ૧૧ નો ૨.

હરસનો માતીવાળાનો અકસીર મલમ.

હરસને લીધે સંક્રામાં ઘણી અગત બળતી હોય તો એ મત્રમ લગાડવાથી થડક લાગી અગત તદન તુરતજ નરમ પડી જાય છે. હરસ ગમે એવી ભુકી અથવા હડીકી હોય તે છતાં દરદીએ સર્વે દવા ફેંકી દઈ હરસ કપાવવાનો વીચાર પણ માંડીવાળાએ અને ફક્ત એકજ અડવાડીયું તેણે આ દવા વાપરવી. આં માતી વાળાનો હરસનો મલમ બાહ્યથી લગાડવો હોય તેમજ માતીવાળાની હરસની ભુકી ગળી હોય તો ગમે એવા મસાવાલા ભુનો હરસ થોડાજ દીવસમાં તુરત મરી જાય છે. હરસના મલમની દાખડી એકનો ૩. ગા. હરસથી પીડાતાંજોને યતી કબજાયાત દુર કરવાનો ખાસ ભુલાવનો ઉત્તમ શુભેલાજા પાકની દબી ૫ નો ૩. ગા.

લંબોરો સરદીરીકેટામાંથી થોડીજ નીચે છાપી છે:—

માતીવાળાની દવા મેં પોતે વાપરી છે. અને મારે કહેવું જોઈએ કે તેથી મને શુભ થયો છે.

દખલુ. બે. મોનટગોમેરી,

(જીલ્લાનાના સીવીલ સર્જન).

તમારી હરસ ઉપરની દવાઓની મેં ઘણી તારીફ સમજ છે. મઠિ એક દાખરો હરસ ઉપર ચોપરવાના મલમનો મોઢલો. આમાંજ ગામનાં દેરાઈ સાહેબ રોક ઠાડુશાંએ પણ એની અતીરાય વખાણ અને તારીફ કરી છે.

ગણુદેવીના હાકટર રોબ ફેજુલો હીદાતુલ્લા.

હું લખવાને ખુશી છું કે તમારી માતીવાળાની હરસની દવા તમારા ફરમાવ્યા પ્રમાણે પાંચ દીવસ સુધી લીધાથી લોહી પડવું તદનજ બંધ છે. અને દુઃખનો પણ પાંચ દલાડા મયા નથી થયો. એ દવા ખરેખરીજ અસરકારક માત્રમ પડી છે.

ડી. એફ. દવો.

મુંબઈના સરકારી મહેલનાં મુખીનટનન્ટ-

એ ઉપરાંત ખાંસી, દમ, હાંફા, મીઠી પીડાખ, દાંત, ખરપણાં કોઈ પણ નવતની તાપ, કેનસર, હાડવાથી થયલાં જખમો, કબજાયાત, દુખતા હાંત અથવા હાંડ, લાંબી યા, નાતવાની, મરડા, કોલેરા, ડાઝેરીયા, બંદહંજી, સંદીરના મોરવાયલા લાગથી યતી ઇબ, બીજેલાં શરીરનાં લોહી વગેરે અનેક દરદોપર વાપરો માતીવાળાની વનસ્પતીની સસતી શુભકારક દવાઓ.

એક્લા બનાવનાર-ડા. બે. માતીવાળા.

મોરબે-ડોરડ, બાયબલા કલબની પાસે,

બાયબલા-મુંબાઇ.

દવા મંગાવતી વખતે મહેર ખબર કર્યાં થોડાજમાંથી વાંચો તે મહેરખાની; કરી તરત લખવું.

કેટલાંક વરસથી હું હરસથી હેરાન હતો. અને તે ઉપર મેં જુદા જુદા રશી તેમજ યુરોપીયન ઇલાજે અજમાવ્યા હતા પણ માતીવાળાની હરસની ભુકી અને મલમ સર્વમાં મને લણ્ણાજ સગવડ બરેલાં અને વખાણવા લાયક માલમ પડ્યાં છે માતીવાળાની હરસની દવાથી લીધી ત્યાં સુધી હું, એક મલમ લગાડતો હતો, પણ તેથી કરો કાયદો થયો નહીં, પણ માતીવાળાની ભુકીનો પહેલો ને બીજો ભાગ લીધા પણ એનીસ કલાક રહીને હું મલમ લગાડવા નંતો હતો પણ મારી આનયબી વચે મને હરસ મસા બીલકુલ જણાયા નહીં અને મત્રમ લગાડવાનું કામ પણ રહ્યું નહીં અને એ રીતે એ દરદે પાછો કેળાવ દીધો નથી.

ગોવરધન મા. ત્રીપાડી.

વકીલ, હાઈ કોર્ટ અને યુનીવર્સીટીના ગુજરાતી પરીશુક

નવસારી ખાતેના એન્ટ:—

ફરોમંજ મહેરવાનજ હીંગરીયા,

મોટા બજાર નવસારી.

પ્રજ્ઞાના માનીતા અગ્રગણ્યોએ વ્યવસ્થા વખાણી દાન આપવા

લક્ષ્મણો કરેલી છે ! દાન આપવાનું સુપાત્ર સ્થાન !!

હિન્દુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

તમામ હિન્દુ જાતીનાં આર્થ અનાથોને સ્વતંત્ર શહેરી અને ધંધાદારી બનાવવા છે. દરેક જાતનાં દાનની જરૂર છે. દરેક દાનની ખાવતી મળે છે. સારે નરસે પ્રસંગે દાન આપી પરલોકની વાટ ખરચી ખાંધી લ્યો. એક રૂપીયા ઉપર દાન આપનારનાં નામ વાર્ષિક રિપોર્ટમાં છપાય છે. ૧૫૦ દીવસ “અન્નદાન” ખાતે રોકાઈ ગયા છે. તમે પણ એક દીવસ રોકી લ્યો. જરૂર દાન મોકલી રિપોર્ટ મંગાવવા લખો:—

મંત્રી—હિન્દુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ.

મફત !

મફત !!

મફત !!!

ખાત્રી કરી જોવાને માટે માત્ર ત્રણ દિવસજ વાપરવા લાયક

સર્વ મંગલા.

હાથમાં લઈ જનારાને આપવામાં આવે છે. જહારગામથી મંગાવનારાઓને રૂ. ૧૦ માં મોકલવાથી અથવા વી. પી. દ્વારા મંગાવવાથી ત્રણ દિવસની દવા મોકલી રોકાય છે. આ દવાનો શીથી મોટો ગુણ એ છે કે તે માત્ર એક જ વખત લેવાથી અસર કરે છે. આ દવા એવી અકસીર છે કે તેના સેવન પછી અરધા કલાકમાં જ આશ્લેષણ અને દાદ બંધ કરે છે. એક બે કલાકમાં કોઠો સાફ કરીને ભૂખ વધારે છે. ૪ કલાકમાં માદરોગ, એક દિવસમાં સ્વપ્નદોષ, ૨૪ કલાકની અંદર સ્ત્રીરોગ અને તેથી ઉત્પન્ન થએલી વેદના, મૂત્રી, મૂર્છા વિગેરેથી આરામ કરે છે. ૩૬ કલાકમાં ગરમી અને સુખક્રમા ધાને મટાડે છે. બે દિવસમાં પાણી જેવી ખાતળા ધાતુને ઘટ બનાવે છે. ત્રણ દિવસમાં સર્વ તરેહની વાધતું દરદ અને સાત દિવસમાં ધાતુસીલુતા નષ્ટ થાય છે. શરીરમાં શક્તિ તથા વિચાર અને સ્મરણશક્તિની વૃદ્ધિ થાય છે. આ દવા મહાત્માની આપેલી ને જગજની જડીબુટ્ટીઓમાંથી બનાવેલી છે તેથી અગણિત દર્દીઓને આરામ થયો છે. એક શીશીની કી. પોસ્ટ ખર્ચ સાથે રૂ. ૧-૧૩-૦ છે. આ એક જ દવા જૂદા જૂદા અનુપાન સાથે લેવાથી ધાતુ અને લોહી વિકાસના સર્વ રોગો એક જ શીથી વાપરવાથી મરી નય છે બીજી શીથી વાપરવાના જરૂર રહેતી નથી. એટલે મોકલતી વેળા રોગની વિગત નહોં લખવાથી દવા મોકલવામાં આવતી નથી. કારણ કે તે સાધુની આપેલી છે તેથી રોગ ઉપર આરામ થયો એ જ તેનો સિદ્ધાંત છે

દવા મંગવાનું ટેકાણું.—

સર્વ મંગલા ફાર્મસી—ખીડન સ્ટેનેર-કલકત્તા.

Sarvmangla Pharmacy—Beadon square-Calcutta.

“રામાયણ” ની એક રસીલી કથા.

પંચવટીના વનવાસમાં સીતાએ જોએલો

સુવર્ણ મૃગ.

રામ અને લક્ષ્મણ પર વનવાસમાં વિતેલાં વિધો.

સીતાનું હરણ કરવા માટે લંકાપતિ રાવણે રચેલો સોનેરી હરણનો માયાવી પ્રયત્ન.

એક કાંચળીની કહાણી !

કાવ્યરૂપી ભાષાંતર કરનાર,

(મરહુમ સાક્ષર દાદી એ. તારાચારવાળા.)

(છેલ્લા અંકથી ચાલુ)

[દોહરા]

પાપ પુણ્ય મારે મરે, તમે ન લેશો ભાર !

પણ આ કનક-કુરંગ તો, જવા નથી દેનાર ! ”

રામ કહે “ઓ જાનકી ! કહ્યું ન માને કોય ?

‘વિનાશ કાળે સર્વને, વિપરિત બુદ્ધિ હોય !’

હટ્ટ દેખી તુજ આજની, રાંકા ઉપજે પૂર;

દિવસ હજી દુઃખનાં ઘણા, રહ્યા નથી બહુ દૂર ! ”

સતી હજી સમજી નહીં, છદ્ધ ધરી રહિ જોકે;

ભાનભુક્તી ભૂક્તી ગઈ, વર્જન અને વિવેક.

“દયા કરો દાસી ઉપર ! મારા પ્રાણાધાર !

ઓલો મૃગલો ચાલિયો ! જલ્દી કરો શિકાર !

નિર્નિવ એવી વાતમાં, આજસ રાખો કેમ;

મારો મૃગલો કંઈ ! હજી ઉભા શું જોમ ? ”

રામ કહે “ સાંભળ સતી ! મતી ફરી તુજ આજ !
 તું મમતી ક્યારે હતી ? શું છોડી ગઈ લાજ ?
 અવસર જોળખતી નથી, નથી પકડતી શાન;
 ભય ઉપજે મનમાં મને, ભુટ્ટી કેમ તુજ લાન ?
 મોહ ન ધરિયે મન વિષે, છે જોટો બહુ મોહ;
 ડરામણો એ દૈત્ય છે, પળમાં પાડે જોહ.
 જનકે^{૨૩} પિતાની પુત્રિને, શોભે નહિ આ વાત;
 મમતથી માર્યાં ગયાં, કે સજ્જન સાક્ષાત. ”
 સતી કહે “ રે ! શા થકી, કંથ કરે છે લજ ?
 પુણ્ય-પાપ મારે સરે, ત્યારે અટકે શીદ ?
 એવો સુદર મુગ કદી, દીઠો નવ મેં દોઈ;
 કંચુકિ^{૨૪} કાળે મુજ તણી, થઈ મરણ એ જોઈ.
 ફરિ ફરિ વિનવું આપને, કંથ પુરાવો કોડ !
 નિશ્ચય આ મુગલા તણી, જગે ન જડશે જોડ !
 મન-મેવો દિન ચારનો, એમાં શેનો દોષ ?
 ધર્મ-અધર્મ કશો નથી, છે જોટો આંકોશ.
 મનુષ્યને માટે કર્યાં, છે પશુ-પંખી સર્વ;
 લેવો લહાવો તે તણો, એમાં શેનો ગર્વ ? ”
 “ ખરી વાત ! પશુ-પંખીઓ, છે માણસને કાળ;
 નહિં કે જોને મારવા, પણ દાખવવા દાજ !
 કરવા એના આમનો, ‘ કમજો ’ ગિદગસ પૂર;
 માફ એના પ્રાણુ લઈ ? નથી કૃત્ય એ દૂર ?
 ના, ના, એ જનશે નહીં, લેવું પ્રાણી-પાપ,
 દયા વસાવી દીઘમાં, છાડ સતી સંતાપ !
 અવસરને લે જોળખી, વસવું છે વનમાય;
 પવન જોઈ પીઠ સળિયે, તે જગમાં રહેવાય.
 સત્ય તણી રિદિ તણ, વનમાં કીધો વાસ;
 સાધુ-રૂપ ભવ ગણતાં, પશુને દેવે ત્રાસ ?
 સીતા જોલી તે મુળી, જો લેયાંના હાર !
 શબ્દ કબૂલી આજ મુજ, આશા પાડે પાર !
 પશુ-હંત્યા તે થાય છે, પણ ત્યાં કરવું કેમ ? ”

કહું કરે આ કંથલ ! અરજ કરું છું એમ !
 નાથ તમે ધીરજ ધરો, જશે વહી દુઃખ કાલ;
 વનવાસે વસવા નથી, ખાંધી લવની પાલ !
 અરજ સુણી મુજ એટલી, જરા બતાવો બહાલ;
 નથી ભુલી શકતી અરે ! આ મૃગલાનો ખ્યાલ !
 રામ કહે “ સીતા સતી, સુખ-દુઃખની શી વાત ?
 દુઃખ આવે આજે અને, કાલે પડે પછાત,
 એમજ સુખનું સમજવું, નથી ભરોશો લેશ;
 સમજઠાર સમજી રહે, દિલમાં ધરે ન દેખ.
 રાજ-પાટ પર જ્યાર હું, બેશિશ, બહાલી ત્યાર,
 અનુપમ મુગ આપિશ તને, ધીરજ ધર દિલઘર !
 ઘોઠ વરસ વનવાસનાં, વસવું છે વન માંય;
 આજ સમા ઉત્પાત જો, મને રોજ તુજ થાય.
 તો તો હવિશ કેમ હું ? બહાલાં કરે વિચાર !
 મમત મેલો માનવી, જો હો સાચાં નાર. ”
 સતી કહે “ તમ સમ મને, મળ્યો હોય ભરથાર;
 લક્ષ્મણ સરખો દિયરજી, લાઠ કરું પછિ ક્યાર ? ”
 સીતાથી આ સાંભળી, બોલ્યા ત્યાં શ્રીરામ;
 “ જરા સખર કર હે સતી ! લેદ્યા ગાણુ-કલામ !
 સાચાં તારા શબ્દ છે, એમાં લેશ ન ફેર;
 પણ અવસર-સ્થળ જોઈને, વિચાર કર ચોંમેર !
 દેશ-કાળ-સ્થિતિ તણું, ગયું સતી ક્યાં જ્ઞાન ?
 વસિયે છે વનવાસમાં, એ પણ ધર તુજ ધ્યાન.
 બહાલી ! ખ્યાલી ખ્યાલ તજ, હૃદવાળી તે આજ !
 વનમાં વસિ વર જગ પણ, ધરી નથી વર ઘાજ ! ”
 સીતા બોલી “ કંથલ ! કહો ન મુજને એમ;
 ઘાજ નથી જો તમ તણી, આવી હું અહિં કેમ ? ”
 રામ કહે “ તુજ લૌલ સમ, કરે ન અળગા કોઈ;
 વસી વને શી લહુપતા ? એવી નાર ન જોઈ !
 સીતા તણી આ ધર્મ કે ? સીતા ખ્યારી બોલ !
 વનમાં વર સંતાપવે, એનું પણ કરે તોલ ! ”

સતી કહે “ મુજ સત્યને, નાથ ! લગાડો આગ !
 ‘ પ્રિયા ’ મને કહેશે નહીં, આવ્યું ખરું અલાગ ! ”
 “ સીતા ! સીતા ! હે સતી ! શું બોલી આ બોલ !
 સ્વયંવરે તારા મને, શા દીધા’તા કોલ !
 જનકે રાજની પુત્રિને, ઘટે ન એવાં વેણુ;
 ખરી પ્રિયા તું હોય તો, માન હજી મુજ કહેણુ.
 સકળ સુધિમાં હું ફરું, નિરખું અન્ય^{૨૫} ન નાર;
 પ્રિયા ! એટલો તુજ ઉપર, અળ’ડ છે મુજ ખ્યાર !
 સ્વભાવ સીનો જાય નહિ, ભણી-ભણાવે લાખ;
 ‘ જીવતી જગ જાણે નહીં ’ શાસ્ત્ર પુરે છે શાખ.
 ખરે જનકી !^{૨૬} જીવંતી, હજી ખાજ તું આવ;
 ભવિષ્ય છે ભયભિત ઘણું, નકશે દુઃખ દરિયાવ ! ”
 સતી કહે “ સંસારમાં, જીવવું મુલા સગાનું;
 જે કમળાને કંથથી, મળે ન જગમાં માન.
 જળામે જીવતર જીવતિતું, કદે કણું નહિ કંથ:
 લાએ લીધી જાય તે, જાળ્યો પ્રેમ ને પંથ ! ”
 રામ કહે “ સાંભળ સતી ! ભલે આજ બદલાઈ;
 પણ હું તારાં બહાલને, જઈશ નહીં જલવાઈ.
 યાદ સતી કર શિવ-ધનુષ, તે લંગાણું કેમ ?
 તેનો ભાંગક રામ નહિ, સીતા કેશે પ્રેમ !
 યાદ સતી કર તું ફરી, ફરશુરામનું, સુદ્ધ;
 એ પણ તારા પ્રેમનું, દર્શન દે છે સુદ્ધ !
 સીતા બોલી “ ક્યારે હું, માનું સાચો પ્રેમ;
 મૃગલો મારી લાવશે, તોજ, કણું મેં જેમ !
 હવે મને દુઃખ થાય છે, અંતરમાં અત્યંત;
 મૃગલો નો નહિં મારશે, આણિય મારો અંત ! ”
 એમ કહી સીતા સતી, કરી ઘણા ઉત્પાત ;
 રડવા લાગી રાદધી, કયો અનજન કકલાટ.
 રામે માન્યું નન વિષે, “ હવે અગર નવ શાય;
 મેં મૃગલો માર્યાં વિના, એકે નથી ઉપાય !

પ્રયત્ન મેં બહુ બહુ કર્યા, પણ લાગ્યા નહિ કામ;
 રાજ-ખાલ-સી હઠ ખરી, બાણી આજ તમામ !”
 પછી કહું “ સીતા સમજ ! રમી એટલો દાવ;
 જઈશ કનક-મૃગ મારવા, કહાપણુ જરા ખતાવ !
 વાટ જોય છે સોગદાં, લે પાસા તું ઢાળ; ૨૮
 હું છું છું દાવ આ, સતી હવે સંભાળ !
 સતી કહે “ ઢાળું નહીં, આ પાસા, એ નાથ !
 સુવર્ણ-મૃગ આવે નહીં, જ્યાં તક મારે હાથ !
 હવે વધુ વધુ નથી, ઉર દુઃખ થાય અનંત;
 ઘડિ-અથ ઘડિના વિલંબમાં, જોશો મારો અંત !” ૨૯
 પાસા તુરત પછાડિને, ઉઠ્યા રામ રધુવીર;
 શસ્ત્ર સજી-તૈયાર થઈ, ધરી હવે નહિ ધીર.
 તેડી લક્ષ્મણને તુરત, કહું “ સાંભળો, ભાઈ !
 જાઉં કનક-મૃગ મારવા, રહેજો અહિં સુખદાઈ.
 છે શાલી તમ એકલી, લેજો ખુબ સંભાળ;
 અશુભ ૩૦ દિવસ છે આજનો, મને પડે છે ક્ષણ. ૩૧
 મુણ્ડો ૩૨ નથી-ઢીઠો નથી, સુવર્ણ-મૃગ કેવવાર;
 પણ જીવતીની જીવતી, હું આજે લાચાર.
 જરા ન ખસશે અહિં થડી, જ્યાં તક હું નહિ આઉં;
 હું પણ ક્યારે આઉં કે, મૃગલો મારી લાઉં !
 મુણ્ડી અજળ આ વાતને. બોલ્યા લક્ષ્મણ એગ;
 “ એવો મૃગ ક્યાંથી મળે, આપે માન્યું કેમ ?”
 “ ભાઈ તમારાં ભાલિને, બહુ સમજાવ્યાં તોય;
 ભાન બુદ્ધી થઈ આજ છે, એની સમજ ન હોય !”
 રામ-વચન આ સાંભળી, બોલ્યા લક્ષ્મણ, “ ભાઈ !
 કરશો હિંસા પ્રાણિની ? છે પગલું દુઃખદાઈ.
 રામ અને લક્ષ્મણ તણે! મુણ્ડી એમ સંવાદ:
 સતી કહી “ એ દિયરજી ! જરા કરાજી યાદ ?
 રાવણ કેરી ખેનને, કહો હતો શો વાંક ?
 તમે નહીં તો દિયરજી, કોણે કાપ્યાં નાક ?

પ્રાણીની હિંસા થકી, તમે હરો છે ન્યાર,
એ હિંસા કે’એ કરી ? કહેશો કરી વિચાર ?
જેમ તેમ મન વાળિયું, કરી પ્રયત્ન અનંત;
કરશો એમાં અરંધલો,^{૩૩} તો આશ્ચિય મુજ અંત !”
સુધી વસન સીતા તણાં, અટ ચાલ્યા શ્રી રામ
થયા દિયરજી ચૂપ ત્યાં ! કયું લલાટે^{૩૪} કામ !

x   x   x   x

ધરણીધર નિજ લઈ ધનુષ, ગયા સરોવર તીર;
પ્રયત્નથી પાછળ પડ્યા, મૃગલા સહ રઘુવીર.
જેમ જેમ આગળ વધે, તેમ તેમ મૃગ ફર;
દાઢ પીંસી ખાંતી બન્યા, “ મોંઝં આજ જરૂર !”
આપ ચઢાવી જોસથી, મેલ્યું કશિને બાણ;
પડ્યો પૃથ્વિપર જોલતો: “ લક્ષ્મણ ! ચાલ્યો ખાણ !”
રાજ સતીએ સાંભળ્યો, પેડા પડતાં પૂર;
રામ તણે આ સાદ છે, જાણ્યું એમ જરૂર.
“ અરે દિયરજી ! સાંભળો ! તેડે છે તમ જાત !
જઈ જોઈએ જલ્દી તમે, નાથ ઉપર છે ધાત !
મોકલતી ત્યાં મૂંઝ રે ! હવે કઈં હું કેમ ?
દીયરજી, ઉભા રહી, શું દેખો છો એમ ?
દોરો અટપટ મદદમાં, આવે છે હજિ સાદ !
જતાં જમત જો લાજએ, શરો ચલત મરણાદ.”
લક્ષ્મણ જોલ્યા: “ ભાલિજી ! કરી રહ્યા શું એમ ?
પ્રથમ સતાવ્યા કંથને, હવે મને કે કેમ ?
એક હરણ હણતાં અરે, કબ પટે ? શી વાત !
હરણ હજારેને હણે, એવા છે મુજ જાત !
મરતાં પણ માનું નહીં, ચોંસ નાખે રઘુનાથ;
કેં બળિયા રાક્ષસ તણે, શણે છે જે હાથ.
સીતા બેલી કળકળી “ દિયર, માનો દેણ;
મને તમારાં આ મુગે, વિર્ણ સમ લાગે વેણ.
દશિણ કેહો છે ઘણાં, રાક્ષસ દળ બળવાન;

દેખ્યા છે દક્ષિણ જતાં, 'હોનયુ' તો તુલસી ?
 એકલકા મુજ કંઈ છે, કરવા દોરો સાથ;
 મને કોઈ ખાતું નથી, ડરશે નહીં જરાય !
 દીયર મારા ! દોડ તું, જીવે એ વ્યાકુળ થાય,
 ખેતું બળ જાવીશ સમ, ગર્ભોર સમે ગણાય. ”

લક્ષ્મણ “ ભાભી સાંભળો ! છે મુજ એવો ખાત;
 જોઈ લશ ચદિ આવતાં, પડે ન એક પછાત.
 એને યુદ્ધ કરતાં તમે, ભાભી, ભાભ્યા હોત;
 રગ રગમાં કંઈ અરે ! શુધ્ધિ સઘળી જોત !
 એકજળ જાણે સહસ્રને, મારે એવો ભાઈ;
 ‘લક્ષ્મણ ચાલ્યો આણે’ આ, ગોંડ પાડે ધભરાઈ !
 સૂર્ય પૂર્વનો પશ્ચિમે, ઉગતો કંઈ કબૂલ;
 પણ આ મારાં મત વિષે, કદી પડે નહિં ભૂલ !
 ગગન પડી નીચે કદી, ધરતી ઉપર જાય;
 તોય તમારો કંઈ-ને-ખાત ન મુજ ધભરાય !
 ધરતી ધૂળે જે થકી, પાડે ગગને ફાટ;
 તે ડરશે મૂલતા થકી ? જાઉં મદદ તે માટ ?
 ધીર ધરો, ભાભી ! તમે, કરો નહીં ધભરાટ,
 હુઝાય છે મુજ દીલડું, દેખી તમ કંકલાટ.
 સતી કહે “લક્ષ્મણ તમે, ધરો ન એવો ગર્વ;
 ‘વખત-વળતની છાંયડી,’ હોય મનુષ્ય પર સર્વ.
 ધરતી ધૂળતી જે થકી, એવા ‘દે’ ‘દે’ વીર-
 આ ધરતી પર થઈ ગયા, ક્યા તે રહ્યા શરીર ?
 નખળો દહાડો કંઈનો, હંતો ત્યાર વનવાસ—
 વેઠે છે, તેવે સમે, કરો ન એવો ક્યાસ
 ક્યાર હાર ને જીત છે, એવું નહીં પ્રમાણ;
 માટે દીયર, કંઈના તમે જાણ્યો આણ ! ”

લક્ષ્મણ “ ભાભી ! તમે, અકળાયો કે એમ ?
 લખ્યું લલાટે જે હશે, તે ચુકવાતું કેમ ?
 એકલકાં જ્યાં આપ છો, એકી કેમ જવાય ?
 આજા છે મુજ ખાતની, તેથી વધુ ન થાય. ”

સીતા : “ તાર તને અરે ! ક્યાંથી સાચી હોય :

બ્રાત શામુઘન કપ હોય તો, રહી ન ઉઠો જોય !
 જૂદી માદા તે, થકી, જૂદો હોય સ્વભાવ;
 જાહે દાખવે ભાવનાં, પંજુ સ્વારથિયો દાવ ! ”
 હુઃખ ઉપજ્યું તે સાંભળી, લક્ષ્મણને ઉર પૂરું
 તોપણ સંતોષી રહ્યો, કયું ન હેયું કૂર.
 લક્ષ્મણ બોલ્યા : “ ભાભીજી ! રામ ન બહાલા હોત;
 વસી તેમની સાથ હું, આ વનવાસ ન જોત !
 કાં કડવું પૌરસો તમે, શિદ આવત હું સાથ ?
 ભક્તિ કડું છું ભાઈની, જાણી જેટલ બ્રાત. ”
 સતી કહે “ શા કામની, મીડી મીડી વાત;
 પરધા પ્રસંગે સાદ્ય તે, જાણું ત્રાચો બ્રાત.
 દીકું આજે પારખું, પોકળ ભિત્તર માંય;
 બ્રાત કોણ ને વાત શી ! કોણ કોણનું થાય ? ”
 સુણી સતીનાં આ મુખન, હુઃખાહું લક્ષ્મણ દીલ;
 તો પણ ધીરજ ધારિને, કયું ‘ સર્જૂરી ’ સીલ ! ”
 “ ભાભીજી ! ધાર્યો તમે, મુજને એવો છેક ?
 રાત-દિવસ સેવા કરી, ગુણ નવ જાણ્યો એક ! ”
 સતી કહે “ તુજ ગુણ તણી, પાકી પડી પિછાણ !
 મુખનો સાચી તું ખરો, હુઃખમાં તું અંજાણ !
 હેત હવું તુજ કેટલું, તે મેં દીકું આજ;
 પામી છું, છે કેટલી, કદર બ્રાતને કાજ !
 જોઈ રહ્યો નવ આજ તે, સજો ભાઈ ને હોત;
 વનનો પરધા સાંભળી, મારી માફક રોત !
 રામ સજી ઝટ દોરતે, કરવા પડે સાહ્ય;
 એવું તો જોતી નથી, હું આજે તુજ માહ્ય ? ”
 બોલ્યો દીવર જાપડો, “ મુજથી નહીં જવાય;
 આજા છે મુજ બ્રાતની, તમને નવ છોડાય. ”
 સતી કહે “ દીવર અમે, નથી એટલાં ભોદ;
 અવર પુરૂષ નિરખું નહીં, તો પછી શેની ખોટ ? ”
 “ ભાભી ! સંધ્યું ધાન્ય ને, પ્રમદા એક સમાન;

નવલ કથા.

કમલા કુમારી.

કમળા કુમારીમાં આવેલાં વરણનો છે તે કવી ભવાનીના સંસાર ચીત્રો છે.

“ રાસ્ત ગોફતાર ”

ખાજ લગ્ન, વિધવાયણનાં સંક્રંતો પુનરલગ્નની જરૂર વિધેના ૧૦૦ નિબંધ કરતાં કમળા કુમારી સરખી ફક્ત એક જ ચોપડીને વધુ કીમતી ગણીએ છે ‘વીદ્યામીત્ર’ ભાષા સ્વચ્છ સાથે વીચારને તરફ અચ્છી મળી જઈને કાંઈ કાંઈ પાને વાંચવાને બહુ જ રસ પડે છે. કમળા કુમારીના પીતાનો નકશો અછોડાને ગંભીર ચીતાર્યો છે. તેની ખુબીનો વિવેક સાગર અંધને પ્રસન્ન કરવા જેવો તેમ અસર કરનારો કયો છે. તેમાં રચનારે શાખાશી મેળવી છે. અંધને પાને પાને જોઈ કલ્પના ને કળા આવે છે, તટલી જુના જુરસા, નવા વળથી ખુબ સોભાવા કાઢી અને જ્ય મેળવવા લાયક નમુનો બતાવ્યો છે.

“ હૈસરે હિંદ ”

કીંગત રૂપીયો એક. ‘ ગુજરાતી જુનાં ગીતો ’

‘ મંબઈ ઇલાકાના કેળવણી ખાતાના વડાએ મંજૂર કર્યું છે.

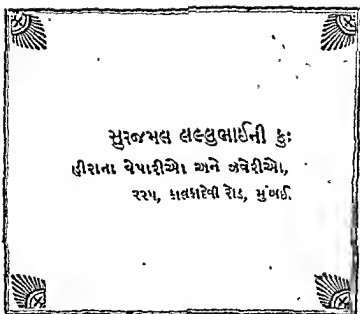
આ પુસ્તક જુના સાહિત્યના સંગ્રહ રૂપે છે. કીમત આના-લખો-

ભવાનીશંકર નરસિંહરામ કવિ લીખડી-કાઠીયાવાડ.

કલાઓની પુઠે જઈ, ફેકટના પૈસા ગુમાવી શા મટે હેરાન થાઓ છો ?

કબજ્યાત તેના કારણો અને કુદરતી ઇલાજો.

૧. (વધારા સાથની ખીજ આવૃત્તિ.) જેમાં “ કાલન દ્રવેશીંગ ” યાને આંતરડાને પાણીથી ઘેવાની બાબત પણ સમાવી છે. ૧૦ પેજ ચીત્રો સાથે કીમત માત્ર ૬ આના, જીવણ શક્તિનું બધારણ—ધોડીનકલ બાકી છે—કીમત રૂ. ૧-૬-૦ કપડાના પુકામાં.
૨. વગરનો ડાકટર-ભાગ ૧ લો-હવા પાણી, કસરત વગેરે ૩. આ. પા. કુદરતી બોળખ કરાવનાર પુસ્તક (ખીજ આવૃત્તિ) ... ૦-૧૦-૦
J. B. L. Cascade-જે ખી એલ. કાસકેડ કબજ્યાતને ટ્રસ્ટ દર કરવા તેમજ દરેક ખીજાણુ દરદ વેળા “ પુનરનલ બાંધ ” યાને આંતરડાને પાણીથી ઘીમ કાઢવાનું, માદું સરળ બળખ જેવું બોળર, માત્ર કોઈલી ઉપર બેઠા કે પાણી અંદર લેવાય છે. કી. રૂ. ૩૮-૮-૦
એની વીગતની ‘ ચોપડી ’ મંગાવો
એ શિવાય. છાતી અને ફેફસાંને મજબુત કરવાને “ લીપ લીધીંગ ” નાં બોળરે સ્પષ્ટરોમેતર, એકસેલર તથા “ મસાજ ” કરવાના “ ડા ફેરેસ્ટના ” મમાજ સેલરો ચોખો વેજીટેબલ સાથ, ઉચી કવેલીતી, પીક ફરીનની આખા ધડની (wholemeal) ખીસખીસ તથા ડા. કીમોગની ખેટલકીક સેનીટેરીયમનાં પુકા વગેરે મેં છે. ,
મુખાબની સાખા—
કાઠ. હોર્નખીરોડ, ૨૯૭
લેડમે વાલીટવેની સામે.
ખી. પી. માદન.
“ હેથ કમ્યરડીયો ”
(હેડ બોરીસ) સાન્ડાકુંડ.
ખાહેરગામ જોરડે સાન્ડાકુંડ મોકલવા.

રૂપ્યા પાંચમાં

ગુલશન.

એક વર્ષ

તથા

બાગડ્યા માળા નંબર ૨

એડિર કાલીસ

અને

જમશેદની જોડમતો

માંથી કોઈ પણ ત્રણ પુસ્તકો

દુપ્પો મેનેજર-ગુલશન-નવસારી.

પારસી બાનુ લુપીન !

બલ બલા સીનુમીદુગીરાય વાલાઓને દીવાળાં કુંડાવનારી અમારી
લેદી સીરીઅલ.

કોઈ દહાડે તમેએ લાકડાંને લાડવો ચાઓ છો ?
(લખનાર-સરસેકા ત્રીન પાંઉ.)

મકરણ પૃ ૭ સુ.

(જેમાં થવી વાતચીત કપુરચંદ અને તેનાં કાબેલ ધરાક વચ્ચે તથા માગણું કપુરે એક બીકટ વસ્તુ જે કરડું હાજર તાબડતોબ અને દુરતા દુરતા !)

અડધો ટાંટયો મંગાવવાનું જોયું આગળ કરીને પેલો શુભશનનો અધીપતી એક મહાન શોધની વચ્ચે ફાંચક મારતો આપણે બાવીશમાં પ્રકરણે જોઇ આખ્યાં છીએ. પણ એ બલા માફ પીસરી મરતો સાંગે છે કે આએ બાનુએ બી નો-શાકરે એટલે ખમીર ધરાવતો શમશુલ જોલભા આદરણ માસલેટ જોડો છે ! બચ્યા, તે અને નામેદાર જુલાયંદ કરડેયાની નગરમાં જુડો કહીને હલકો પાડ્યો છે તો ચાખી લે હવે સવાલ !

જુલાયંદના જેમણા હાથ જેવા બલા કપુરચંદે દરવાજા ખોલ્યું અને તે વીચીન શોધ કરાવવા આવેલા તંત્રીશરને આંખોની ધસારત વડે એવું સુચવ્યું કે હવે બહાર નીકળો મહેરબાન. તેઓ બહાર ગયા ત્યારે કપુરચાએ એક સ્વીચ દાખી જેના વડે પાસીનમાં બજુકદાર લાલ અને લીલી વીજળીક શેશનીનો પ્રકાશ થઇ રહ્યો. “ એ શું ? એમ કાંએ ! ” તે તંત્રીએ અન્યબીથી પુછ્યું.

“ એ તો સાહેબ માન અસારક શેશની છે. જેની મતલબ એવી છે કે અમારા ખાતામાં જેઓ કોઈ માણસ નવું દાખલ થાય તેનાં ગેઈન પર

એ શેશની નાખ્યાથી તેની સમજ શક્તી જરા તીવ્ર થાય છે અને તેથી કરીને હવે આપણે જે ઓરડામાં આગલ ચાલ્યે છીએ ત્યાં થતા પ્રયોગો જેટલી વખતે તે સમજ ક્યાંક ને ક્યાં નહીં વકાસતાં સેહેલમાંજ દરેક ચીજ સમજી જઈ શકે અને તેમ કરીને અમારા જેવાં કામનાં માણસોનો કીમતી વખત નકામો ખરખાદ થવા પામે નહીં. “ પણ તમે કેમ જણ્યું કે એ તમારી રંગમેરંગી શેશનીની મારાં ગેઈનને પણ જરૂર હતી ? ”

“ તે તો આ એ તમારા સવાલથીજ સીદ થઇ ગયું. લે ચાલો હવે જરા આગલ તો ચાલો મારા મેહરબાને મન ? જોલો, સાહેબ, તમે આજે અમારાં ઇન્ટરીટ્યુટમાં શું ચીઝની તપાસ કરાવવા પધાર્યા છો ? નહીં છ, બેસવાની ખુરશી નથી. ” માગદયાને આમ તેમ ડોકડું ફેરવી ખુરશીની શોધ કરતો જોઇ કપુરચાએ રોકડું પરખાવ્યું, “ અમારી આશીસમાં જે ખુરસી ખુરસી રાખ્યે કેની તો તમારા જેવા ખાંડીમુડીના પરવારતા સાહેબો આવીને અપારો નકામો વખત ખરખાદ કરે ! ”

“ સાહેબ, તમે આવા સારા સાયનટીસ્ટ થઈને એમ બહારનાં આંજબી આવે તે. ભોક્કને રાઈટ એન્ડ લેફ્ટ અપમાન કરો છો ? તમે શું સમજીને મારી સાથે એવી રીતે વરતો છો ? ”

“ ખામોશ, એક પારસી, ખામોશ ! તું જે કોઈ કામને માટે આવ્યો હોય તે કરાવી ચાલતો યા. ખીલ યશે તે ટપાલમાં આવશે, હમને વખત

એ પેસા છે. જેટલી મીઠટ વાત કરશો તેટલી મીઠટના પેસા એણે સામેનું વીજળીક મંત્ર ખીલમાં નાંખ્યું જશે.”

આખબર મંજતાંજ તે બધા અને બોળા સોબાઅ તંત્રી રાજે દોહોડાં ટાંટયે યુસફે મારયો.

“અરરર ! એમ ?”

“હા, એમજ !”

“ત્યારે, સાંભળ, એ ભગવદ્ગીતાના મહાન પુનરી, તું નામવર નામચીન, નામના ઉઠાવનાર જંગી રસાયણ શાસ્ત્રીજી, કે તારા ધંદલમની એકમમાંથી મારે એક બેદનો પડેલો (ઈસખારીન) ધોળે ધોળે લપાડવો છે.”

“અને તે શું ?”

“અને તે એજ કે મારે આજે પારસીબાલુ છુપીનનાં લખનારને જૂઠું પાડવો છે !”

“તમે નહું શું કહેશો બસ ? એ તો જગ-જાહેર વાત છે, અને તે ખી આજકાલની નહીં, પણ બાવીસ વરસ થયાંની છે ?”

“અર ! છે મોંચું કપુરચંદ, કે એ બેળમાં રાખેનાં હુવેા ધરાવનાર લખનારો તદન જૂઠો છે, પણ આજે પારસી બાલુનાં પ્રાકરણે વાલી વાતમાં એ છાતી પોષાને વાંચનારાઓને નજીવે છે કે તે જે કાંઈ લખે છે તે ખુબી નીમળ સાચું છે. હવે અમરેકી તો એક જાહેર જરનાલીસ્ટ તરીકેની પાકીજેદ પરીત્ર કરજ કહેવાય કેની, કે પોતાનાં પત્રમાં જે કાંઈ લખાય છે તે માટે બની શકતી જોસ્તે જોષ કરવી ? જરનાલીસ્ટ લોકોજી એથી તેથી કરજકા અમ ટમરેકું કુચ અજા ખ્યાલ દેવેનકા હતા. પણ જવા દેની યાર નહામે ક્યાં સદેતાન જીવને સંતાપમાં નાખેગા ?”

“એ ટમરેકા બધા કાલસદાઈ લખાણ પહેલેજી અનદર અંમારો કુચ વલીઆ નહીં. તમુનકુ કેસા વાતકા પતા જોઈતા છે તે બોસી મરોની ?” કપુરં કહેયો.

“જેવની કપુરજી, વાત એમ બન્યા છે કે એ અમારા ડીટકીવ વારતા કા તેત્રીસમાં વ્યાપતર મંદી ઉસકા લીખનારે એમ લીખી મારોસ વલ્લા ચુમ્માલીશા લખરકે કયાબીન મંદી આ ખાસીનજર તે ખીજો કોઈજ નહીં પણ અદ્દજુત ડીટકીવ સેક્ષટન બ્લેક હતો ?”

“સેક્ષટન બ્લેક ?” રસાયણ શાસ્ત્રી કપુરચંદ તે વાતમાં રસ યુસતાં ઉલટથી. પુછ્યું, “સેક્ષટન બ્લેક ! અરે એ નામાંકીત બસો ટોપી-વાલો ડીટકીવ તમારાં ચોપડામે ? અરરરર ! શું જુલમ ? શુલકુલકમ ! એ રાગ ભગવાન, હું જાણું છ કે ઉંધાઉં છ ? હું સ્વપ્નું. જેવું છે કે સોલાપુરી ચુરા ? અરે આજે ઓગણીશરોને અઢારને કે ઓગણીશ ? બોલ, યા પરવર ! બોલ ! બોલ !” અને ચક્રમચ્ચમ, થયલાં ચીતે તે મારવાડનો કાબેલ રહીશ ગોલ ગોલ કરવા લાગ્યો. તેને તમચ્ચમર આવતાં હતાં.

પણ પળ બે પળ વહી જતાં જેમ ધરતીકંપનો આંચકો નરમ પડે છે, જેમ મધમાંખીતો ચટકો રૂઝાયે છે, જેમ વરલીના ફલાટેની જાંબો દુર થાય છે, જેમ સીનેમાની શીલમ લખાય છે તેમજ, હા-તેમજ કપુરચંદની છાતીના ધણકારા કદમ કદમ ચાંત પડવા લાગ્યા.

“કાંચે, કપુરજી, એટલા બધા હજી ગીયા ? તમરેકા ખી માન્યામાં નથી આવતાની, કે સેક્ષટન બ્લેક જેવા કાબેલ કાબેલ ડીટકીવ અમરેકી પારસી બાલુ છુપીનનાં વાતમાં છેક ધંકેલા ખાતા હી દુસ્તાન વેર કાંદાંથી વસડાઈ આવતાતા ?”

જવાબમાં શેક કપુરચંદ “હા” તું કોઈ છુપાવ્યું. “અને ત્યારે એ વારતાના ઉસ્તાદ લખનોરે દરારને જીવે પોતાનાં વાંચકાને નજીવા અને માનવા દીધું છે કે તે કયાંન માંહેસો શખ્સ ખીજો કોઈજ નહીં પણ સેક્ષટન બ્લેક હતો, તો બોલો કપુરજી, હવે શું કરયે ?”

કપુરજી બેઠા પાટલે
ને કાપી ખુબ વીચાર
સચાઈ સસ્સાની શોધવા
કયે શું ઉતાર ?
શાસ્ત્ર સુઠ સંસારતું
દેવા દમપર કાંઈ
જડયો જવાબજટ વારમાં
તો ચોંકી ઉઠ્યો સાંધ !

“અસ, તમારે કામ પાક્યું છે !” કપુર-
જી ચોંકી ઉઠતાં કસાધને હાથે કપાતા પાડાની
અદાથી ખરાડ મારી.

“પાક્યું ?”

“હા, પાક્યું ! જેવી બનાવવાનાં પેરનાં
જેવું પાક્યું, ખાઈએ તો ખાઈ ગયકરાં આવે
તેવાં કેળાં જેવું પાક્યું !”

“હરરરરા ! પીટ-પીટ હર્યો ! ખોલો કપુ-
રજી, શું કર્યો ?”

“કામ જરા ખીકટ છે, પણ તમારાં વાંચ-
કાનાં મનનાં સમાધાનાર્યે ગમે એવું બી કડીણ
કામ અમારે કરવું જ નોંધ્યું.”

“હીઅર, હીઅર ! પણ હવે તમે એમ
અડખરાની કાંની હંધ ઉઠા ઉઠા બકળક કરવા
કર્યો તો મારો શુજરાત મેલ-ઉપડી જશે,
વાસ્તે વેકી જાવ ને તમારી રસાયણી શોધ ચાલુ
કરો.”

“આએ ચાલ્યો, પણ સાહેબ, મારી શોધ-
માં આગળ ચાલું તે અગાઉ મારા હાથમાં મન-
કુર મુખમાલીન નખરવાલી કેબીન માહેલા ઉતાઈના
હાવા પગની શુદ્ધી આગલનો એક બાલ નોંધશે !”

આ મોંઘણી થતાં જ ભાગ્યો હર્યો અને
ડગલાનાં અંદરનાં ખીસામાં હાથ નાંખીને એક
ચામડાંની પાકીટ છુક ખેંચી કઢાડી.

“હું જાણતો જ એની ડીટેક્ટીવ વારતા-
ઓમાં આરે પણ કોઈ ચીજની ખાતમી મેલ-
વવાની હોય ત્યારે એવાં નખ, બાલ, સુકાં આંસુ,

નાં ટીપાં, વીગેરેની ઘણી જરૂર પડે છે અને
તેથી જ સુચોષડયે મારા હાથમાં કેબીનનાં જ
વાલા પાસીનજરના હાવા પગની શુદ્ધી આગ-
લનો બાલ સપડાઈ ગયશે તે ધાવો રાખી
હાવેશે. આએ લેવો, સાહેબ !” અને એટલું
બોલતાં તે વીચીત તંત્રીએ ખરેખર જ એક
છણો જેવો બાલ પેલા મારવાડી સાવનડીરના
હાથમાં મુક્યો !

“શાબ્બારા ! તમે તો કેટલા તદન તૈયાર થઈ
નેજ આવેલા ? ચાલો હવે એપર હું મારા અખત
રા ચલાવવા અમારી સોધન, શાળામાં જાઉં છું
ત્યાં જો તમોને રસાયણશાસ્ત્રમાં ઉલટ હોય તો
મારી સાથે આવો, અમારા બલા મુરબ્બી શેઠ
ભુલાચંદનો હુકમ છે કે જે કોઈ આસામી અમા-
રાં શાસ્ત્રત્વ જ્ઞાન મેલવવા માંગે તોમને તદન
મુશ્કેલ દેખાડવું.”

“થેકયુ, હું એ વીશે એક આરટીકલ
જરૂર લખીશ ચાલો હું આઉં છું,” અને
તેઓ બંને અંદર ગયા.

પ્રકરણ ૫૮મું.

(જેમાં અદ્યુત રીતે આવી પુણ્ય નેકનામ
પારસી બાબુ હુપીનજી અને સહમજાનો ઘડકો
બંડુકનો ત્યાંના બગીચામાંથી.)

સાહેબને કહે જે જરા ઓગણુંપચાસમે પ્રક-
રણે ધસીશ ? તોત્યામાં જોર છે કે, સંજન માર્ચ
ની કુચ કરતા શુરા ગરીને ગરેરી થઈ ગયાછ ?
બલા આદમી આપણા પારસીઓનો “શ્ટેમીના”
દહાડે દહાડે એટલો તો બગડતો જમણ કે જરા
જેટલું ચાલ્યા તો કુતરાંની મુચાફેક લાંબી જળાં
બહાર કઢાડી ને હાંચવા મંડી જમણ. પણ કંઈ
શીઝર નહીં આજે તો જરા મહેનત કરશો તોજ
તંદોસ્તી ઠીક રહેશે. અને વળી ઓગણુંપચાસમ
પ્રકરણ શોધી કઢાડનાં કાંઈ તમને આજો વીસળ
લાગનાનો નથી.

પ્રસાદ હીંચ ખાતાં હતાં તેજ આના તેજ કામળ દસ્ત તેણાંઓના ચીમરાયલાં કાંઈઓપર બેડીના સણુગાર કરવાની તૈયારીમાંજ હતા ?

અરેરે ! શું કુદરતની વીચીત્રતા છે ?

હાય હાયરે ! શું પરવરદેગારની કરામત છે ?

ઓ ! ઓ ! માયરે ! શું નાપાક સહેતાનના પ્રાકરમ છે ?

સુના ગંડેરીએ ધીરથી પોતાનો બેગ એક હાથે ખોલ્યો અને તેમાંથી બેડીની જોડી કઢાડીને બચ્ચારાં બુદ્ધાં ધનુષ્યાયના હાથ પકડ્યા-તેજ પળે જાગમાં ખંદુકનો એક ધડાકો થયો !

પ્રકરણ પદ મું.

(જેમાં સમાધ જવા ખુલાસા ત્રણ જુદી જુદી બાબતોના જે ધીરજે વાંચવા દરેક વાંચનારાંઓએ).

ફ્રેચ મેલગેટ “ સારામી ” મકકમ કદમે સરસર સરસર કરતી પોતાની સફળ સફરમાં આગલ અને આગલ વધતીજ ચાલી હતી. તેના દેથી લાંકાકરો ખીચડી પકાવતાં બેઠા હતા જ્યારે કેટલાંક ઉતાડેઆ કેકપરની રમત ગમતમાં રોકા-એલાં જણાતાં હતાં.

દરયો સાંત હતો.

દરયાનાં મોળાં (stockings of the sea) પોતાની એક ગ્રાંત ગતીમાં મહાલતાં હતાં.

સ્ટીમરનાં એનજનો એક સરીજો કપક-કપકનો ધબકારો મારતાં હતાં.

સ્ટીમરપરનો વાવડો કુરકુર કુરકુર કરીને હવામાં ઉડતો હતો.

જે વખતે—

હાઆઆઆ ! જે સાંતીના વખતે, ખ્યારમાં હારેસો બંદાહુર સુરવીર ઝીગોમાર પોતાની કબીનમાં નસોસ જ્યે ટેપપર માયું મુખી પડેલો હતો.

એજ વખતે તે કબીનનું દમાડ ધીમેથી ઉપાયું અને તેમાં બરાવદાર મોટી દહાડી

સાયેનો એક વીચીત્ર પુરુષ દાખલ થયો.

“ શું કામ મુળયજ, ઝીગા ? ” તે આકારે પોતાનો નરમ હાથ માયાથી ઝીગોમારનાં ખમાં પર મુકી ધણીજ દયાથી પુછ્યું.

આ બનાવથી ઝીગો બેહુદ ચોંક્યો અને એક ધીમી ચીસ મારી, “ કોણ ? આદર ? ”

“ શ-શ-શ ! આ હીસ્તા ! એટલે આસતે ! પેલા કોઇ બેડી આદરે નાદગર આંગળી મુકત ધણીજ નરમ અવાજે કહ્યું.

“ અરે ! પણ તું હયાં ? ”

“ જ્યાં રાયતાન ત્યાં રાયતાનનો બનીજો ! ”

“ ઓહ ! ત્યારે શું તારો કાકો ખી આ એજ સ્ટીમરપર છે ? ”

“ હા ! ”

ઝીય વાંચક, તું આટલી વાતચીતપરથી રોતી તો ગયજીજ હરી કે આપણા બસા દોસ્ત મેરિયુ ઝીગો મારજીજ પોતાના દોસ્ત રાયતાનના બનીજી માટે બેહુલા હતા તે પણજ હયાં આવી પુજેલા જણાતા હતા ?

“ વાર, પણ તમે લોક હંધ સાને વાસતે આયાંજ. ” ઝીગાએ આંખમાં ધસી આવેલાં હરેખનાં આંસુ ટુછતાંજ છે.

“ તુને જોહાનમમાં લઇ જવા ! ”

“ મને ? પણ તમે લોકે કેમ જાણ્યું કે જોહાનમમાં જવા તૈયાર થયોજ ? ”

“ દીકરી, હને જણું અમારેયો કુપાવવામાં રો હાયડો ? પ્રોડીઆએ તુને પકડાવેલું લીલું નારયેલ અને મુકડો ગોળ અમેળી ચાખી મુખાજ, અનો કાકા બનીજીને સંપૂર્ણ વીગતો મળી ગઈ છે કે તમે નામદાર ને માડમાવાઝલ પ્રોડીઆએ રોકડું પરમાવી દીધુ છે, એટલે હવે તમારું હયાંકામ રહ્યું નહીં. સહમજઆજ !

“ તાદરે કાંદ ? ” ઝીગાએ તે બતાવીને પુછ્યું.

“ જ્યાં દરેક ખ્યારમાં હારેસો પુરુષ રીટાયર્ડ થાય છે તોંદ ! ”

“હારે પથુ તે તે કાંઈને ? તે જગાનું નામથું ?”

“જેહાનમ !”

× × × ×
અને ઝીગામાર જ્યારે પોતાની કેળીનમાં નીરંતે પેલા શયતાનના બરીજ આદર સાથે ટાંકેલાં ચલાવતા હતા ત્યારે લારામી મેલસ્ટીમર ઉપર શું રમખાણ મચી રહ્યું હતું તે જાણી જાણી ક્યાંથી ?

સીનેમેટોગ્રાફની સીરીઅલો જોતાં પરવાડો તો કોઈથી જાણવા કરવાની કુરસુદ મળે કે ની ?

“આદમી પરલા—આદમી પરલા !” ની ની બોમાબોમથી તે ફ્રેંચ ટંપાલ, લાવતી આગ-ખોટ, ધમધમી રહી હતી, અને સવાબે મીનીટની ફૂંકી બુદ્ધતમી તો તે સ્ટીમરનું ધનજીન ઉજી રહી ગયું.

બધાં પાસીનજરોમાં દોડાદોડી ચમ ગમ કે શું થયું, પથુ કોઈને કંઈથી સમજ પડેજ નહીં.

કપટાન બચારો એટલો તો ગમરાહને જાણતું પાણી ચમ ગયલો કે તેની કાંઈ સુઝ પડેજ નહીં. કોઈના બી સવાલના જવાબમાં તે ફક્ત એટલું જ જણાવી શકતો હતો કે કોઈ પાસીનજરે આત્મધાત કર્યો હતો !

કુબકી મારનારાઓ તૈયાર ચમ ગયા.
લાઠી ખોટા ઝપાઝપ ઉતરી પડી.
લાસકરોએ અફડા તફડી કરી મેલી.
દોરડાં નખાયાં.
છંદગી બચાવનારાં કુચનાં દંડાં ફેંકાયાં.

અને એવો એવીજ બીજી હમા ધમચકરી વચે આખીરે “લારામી” સ્થૂળ થઈ ઉભી.

કપટાનનાં કપાળ ઉપર પરસેવાનાં અગણીત ખાંડ પાત્રાં હતાં.

અને તેઓના ચીંતાતુર ચહેરા ખુલ્લી ગલાલી પુરતો હતો કે “તેઓ” મન વીચારોનાં વગલમાં આસ્પીર બની ગયલું હતું.

અને કપટાન સાહેબ બીજું એક બી પગલું આગળ ભરે તે આગઉ લીઝી ઉરે પ્રોટીઆ ત્યાં આવી ઉભી.

“કાંએ કપટાન ?”

“છટક્યો !”

“કાંઈ ?”

“દરયામાં !”

“ઝા !” અને એક તિની ચીસ સમેત લીઝી ઉરે પ્રોટીઆ કપટાનના રાયોડી હાયોમાં મુરછાંગત થઈ પડી.

× × ×
અને તેજ પળે સુખાલીશ ને જરવાલી કેળી-નમાં શું બનતું હતું તે આપણે જોઈએ.
વાંચક વર્ગને સર્વલાઘટ મુઆફિક ફાશન છે તેમ તે કેળીન માંહેલો મુસાફર બીજો કોઈજ નહીં પણ આપણો માનીતો અને જાણીતો કીટ-કદીવ સેક્સટન બ્લેક હતો.—

“કેમ પેકરી ?” તેણે પોતાની મદદનીશ બલાડી (બાંજર) [CAT] તરફ દયામણી નજર ફેંકતાં પૂછ્યું.

“મીયાંઈ.” તે બીલાડીએ જવાબ આપ્યો.

“શું બખર ?”

“મીયાંઈ—મીયાંઈ ! મીખઈયાંઈ—મ્યાંઈ—મીયાંઈ—મ્યાંઈ.” જવાબ કર્યો.

“એમ ? તે શું પછવાડે ગમ કાંએ નહીં ?” સેક્સટને તેણીનું કહેવું એ સમજી જઈને વળતો સવાલ કર્યો.

“મીખઈખઈ—મીખઈખઈ—મીખઈખઈયાંઈ—મ્યાંઈ—મ્યાંઈ.”

“અંઈ ? હા, પણ આપરે આન્સ નહીં સુમાવવો જોઈએ ? તું હમણાંજ દોડ !”

“મ્યાંઈ” એટલું ઝપાટામાં બોલીને પેડ-રી લાગલી કે મુછકું (શેપડી) [TAIL] ઉજી કરીને દોડવા જતી હતી તેટલો વળી સેક્સટને તેણીને રોકી.

“અરે જો! પેકરી, હું કહેતાં બૂલી ગયો.
એ લુપીનનું છુટ ગોરગોનએલા ચીઝના એક
ટુકડા પર પડેલું હતું વાંસ્તે તું તે ચીઝના વાસ
સુંઘતી સુંઘતી જશો, તો તે છુટ ક્યાં ક્યાં ચાલ્યું
છે તેના પત્તા મળશે—જા તો દીકરી!”

“મ્યાંડિ!”

અને તે અતી કહેવર બલાડી (માંજર)
[CAT] ત્યાંથી છલાંગ મારતી ન્હાસી ગઈ.

“કાઈન એનીમલ! એ જશો તો એવી
જોડી નથી મલવાની! મારો પેકરી સોસેજસનાં
કારખાનાંમાં સપડાઈ મુવો ત્યારે મને ખ્યાલ નહીં
હતો કે તેની શોખ આએ પેકરી અને એટલી
જલ્દી મલશે! ને મળી છ તેથી કેવી? એક દહા-
ડો અને પેકરીને યાદ કરવાની જરૂર પરવા દીધી
નથી!”

અત્યારે વાંચનાર કદાચ અનન્યબીથી કાટી
મરતું હશે કે એ બલાડીની બોલીમાં સેફ્ટન થું
સહમળ્યો હશે? પણ તેમાં અનપખ થવા જેવું
કશુંજ નથી.

સરકસમાં કુતરાં બલાડી ને જાતજાતની કીટ
કરતાં શીખવે છે ને? તેમજ આ બલાડીને કીટ-
કટીવે ચોતાની કહેવર બલાડીને “મોરસ” નો
જે ટેલીગ્રાફ કોડ છે તે શીખવી દીધેલો. મજબૂર
કોડમાં લાંબા-ટુંકાની જે બોલી છે તેજ
પ્રમાણે આ જાનવરને લાંબાં-ટુંકાં મ્યાંડિ
કરવાનું શીખવેલું; અને આપણે ડાચુ
પકાસીને ઉપર જોઈ આવ્યાં તેમ તે બલાડી જે
કાંઈ લાંબા-ટુંકા મ્યાંડિ કરતું હતું તેમ આપેલા
કોડના આધારે માહજનદરાન સેફ્ટન બ્લેક સહ-
મળ જતો હતો!

કેમ કાંઈ ધ્યાનમાં ઉતરેછે?

(સાંધણ છે)

હવે આવતા અંકમાં સાયન્સની વીગીત
મદદ વડે પેલો સેફ્ટન બ્લેક કેમ પકડાય
છે તેનાં મુહના બાલ ઉભા કરે તેવાં બ્યાન
વાંચશો.

MELLIN'S FOOD

For infants & invalids.

મેલીન્સ ફૂડ.

બચ્ચાંઓ ને અશક્તો માટે.

દિલ્હી, જામના ને સીવોનના બધા વેપારીઓને લાંબી મજા છે.

જ્યાંબધના એજન્ટો.

મેશર્સ. લેધામ એબર કોમ્પી. ઝિન્ડ કો, મુંબાઈ.

અમૃતસિન્ધુ

સઘળા મકારનો શરીરનો હુખાવો, લકવા, સંધીવા, યુગ, ચુક, ઉલટી, બાંધો, મરડો, કોલેરા, અડચી, અલણ, ખાંચી, દમ, સળેખમ, સરદી, માથાનો હુખાવો, હાંત કે દાંતનું કળતર, અવાળુનો હુખાવો, મોંમાંથી દુર્ગંધ છુટવી, મળવ્ય આવવી; ખાટા કે તીખાં ધસરકો, કાનનું પાકવું, પડું વહેવું, આંખો હુખવી, શરીરે સોજા આવવા, ચરકા લાગવા, ધસારા પડવા, હાથ પગમાં ચીરા પડવા, ઘાતુ પાકવું, ઘામાં લેવ પડવા, રાંઝણ, નામુર, પીનસ, મુરતી, બેચેની, નળજાઇ, નામદોઈ, હરસ, મગેહ, ચાંદી વિદ્ધાટીક, ગસલ, અંડવૃદ્ધિ, પ્રદરદોગ, કોઇ પણ જાતનો તોવ, લાળો, ન્હાંડ, વગેરે અનેક રોગ આ એકજ દવાથી તત્કાલ દુર થાય છે, વળી સમરી, મધમાખ, વીંછી વગેરેના ઠાંપ ઉપર આ એક જાંદુઈ દવા છે, માંકડ, મગ્ગર, વંદા, કંદોળીયા, કસારી ઉઘાઇ વગેરે નુકશાનકારક જંતુનો નાશ કરે છે.

સખતમાં સખત માધાનો હુખાવો માત્ર એકજ મીનીટમાં દુર થઇ જાય છે. માત્ર ચેટની ઉપર થોળવાથી પણ ચેટમાંનો હુખાવો મટી જાય છે. ચવન છુટવા માટે છે, અને બાટી-બદ્ધનમી દુર થાય છે. દાંત અને દાંતનું કળતર એકજ મીનીટમાં શાંત પડી જાય છે, વીંછીના ઠાંપ ઉપર તે તેનો ચમત્કાર અલોકીકજ છે. ઉંચામાં ઉંચી જાતના કોઇ પણ ચેતકીલર કરતાં અમૃતસિન્ધુ ઘણી ઉંચી જાતની દવા છે. વિલાયતી દવાની દરેક દુકાન ઉપર તે વેચાય છે. હાલમાં તેની ઘટાડેલી કીમત માત્ર રૂ. ૧૫ છે. પોસ્ટજ માફ. ત્રણ સીસીના રૂ. ૪૫ છ સીસીના રૂ. ૮ પોસ્ટજ માફ.

દરેક ગામમાં એજન્ટની જરૂર છે.

સરનામું—અમૃતસિન્ધુ ઓશીસ—નડીયાદ.

સીગનલ વોચ કંપની,

હોર્નબી રોડ કોટ-મુંબઈ.

આ કંપનીના પહેલી ક્વોલિટીના ઘડયાળા વીસ વરસે પણ નવાં જેવાં દેખાય છે. ઘણે સાથે વખતે જોલીક સેકન્ડને ફેર માલમ પડે છે. કારણે ખરાં ક્રમચેત્તરનાં ગ સેલન્સ

હોવાથી હવાના ફેરફાર સામે રક્ષણ કરે છે. હિંદુસ્થાનની બધી રેલવેના કામદારોમાં આ ઘડયાળો ઘણાં જાણીતાં છે. ઘણાં ચાલાક માણસોના કાયદી રીપર કામ થાય છે.

હમારી કંપની થોડે વાજબી નફે સંતોષ પામતી હોવાથી જ હમારા જો સસ્તા છે. હમારા વેપારી ભાવો દરેકને અનુસરતા છે સઘળા વેપારીઓ પાસેથી મળી શકશે. માલિક—મનચેરજી કાવસજી દોરડી ધડીયાળી.

રૂ. ૧૦૦ ઇનામ.

તાવની રામબાણુ દવા

આ દવાથી માઇપણ જાતનો તાવ ના ઉતરે તો લીધેલા પૈમા પાંજ આપીશું. આ દવાથી જોયાઓ તાવ નથી ઉતરતો એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ નું ઇનામ આપીશું જોણી ૫૬ ની ટપીની કી. ૩. ૧-૦-૦

શક્તિની દવા.

શક્તી જીવનમાં શક્તિ હોવવાનો શુભ નથી એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ ઇનામ મળશે દરેક જાતની નબળાઈ ફર કરીને પુરુષત્વ વધારે છે. જઠાવસ્થાથી અગર ખીન્ન કાગજોથી કમી ચયલી શક્તિ વધારે છે. નામરશમનો દરદો અને નમની નબળાઈ ફર કરે છે. જોણી ૧૦ ની ટપી ૧ ની કી. ૩. ૨-૮-૦

૪ માણ વિકાર—નામનું પુનઃ એક કાર વળનારને મફત ચોક્કસવાગા આપમે.

શા. ગીરધરલાલ દહાનજી.

ગીરધર ઔષધાલય.

સેડ જોપ્રીસ—ધોળમ, ગુલરાન.
સર્મિ જોપ્રીસ—મુંબઈ, મારગીટ
છીપીઆસ, ખી. વજારસીતાસની કં.
કામગ પત્રનો બંધવાર સેડ જોપ્રીસે કરવો.

ઐરંગઝીબ.

(ભોગલ ઇતિહાસ પર નવિન અજવાળું.)

મો. જો. એન. સરકારનાં પ્રસ્તુતકર્તાથી ખાસ પરવાનગીથી રસમય ચુટણી

(ગુલામ માટે ખાસ-માર્ગે અંકથી સાંધન)

શાહજહાંએ તેને લખ્યું કે જે રીતે તે તેનાં બાપ તરફ વત્સલ હતો તેજ રીતે તેના દીકરા તેની તરફ વર્તશે, તેના જવાબમાં તેણે જણાવ્યું,

“પાક અશ્વત્થના હુકમ વગર કશું બનતું નથી. જે નસીબ તમે મારે માટે નિર્માણ કરો છો તે મારા વડીલોના જવાબમાં તોંધાયું હતું તે પછી અશ્વત્થના હુકમ માટે હું કોણ એવો મેટો કે સરકારી કરું? કરેજી જણને તેની કર્મી મુજબ અશ્વત્થ તરફથી બહેસ મળે છે એટલે મારી નેપથ પાક છે તો અશ્વત્થ મને મારા પુત્ર તરફથી તેના બહેસો નેહીમાંજ આપશે.”

શાહજહાંની બનિયાવાણી ખરી પડી હતી. ઐરંગઝીબના લાડકા ચોથા બેટા મહમુદ અકબરે એવાંજ સખત પત્રો લખી ભાઈઓને બાપનું ખુન કરવાનું તોહમત મુક્યું હતું. તેના બધા પુત્રોએ કેવી સતાવણી કરી હતી તે આગળ પર આપણે જોઈ ગયા છીએ. બાપ દીકરા વચ્ચેના આ કંડવાસમયે પત્રવ્યવહાર જલદીથી બંધ પડ્યો કેમકે ઐરંગઝીબે કાગળોના જવાબ આપવાનાજ અખાડા કર્યા. આ થવા પછી શાહજહાં ધીમે ધીમે સરજતને તાબે થયો ને રૂબરૂ કરવાનું તેણે બંધ કર્યું.

ખીજ વેળા શાહજહાંએ પોતાના માવડી બેટાને લખી જણાવ્યું કે, “તારે ખુન”વાદ રાખ્યું કે તારા બેટાઓ જેવી રીતે હું મારી સાથે વર્તે છે તેવી રીતે જરૂર વર્તશે! કુદરત-

નો મહાન સાહેબ આ શુદ્ધા કદી સાંખશે નહિ!” ઐરંગઝીબે તેના જવાબમાં સફાઈથી લખી જણાવ્યું.

“કુદરતના સાહેબના હુકમ વિના આ દુન્યામાં કશું બનવા પામતુંજ નથી. જે નસીબ તમે મારે માટે બાબો છો તે મારા વડીલને તો નડ્યું છેજ તો પછી પરમાત્માના હુકમના ચક્ર-રમાંથી હું કેવી રીતે રીઠાઈ પામીશ? આ દુન્યામાં માણસ માત્ર પરમાત્મા તરફથી તેના આવ્યાર વિચારો મુજબનો બદલો પામે છે. મારા વિચારો શુદ્ધ ને પવિત્ર છે એટલે મને પૂર્ણ ખાતરી છે કે મને તેનો અનંજો બદલો મળ્યા વિના રહેશેજ નહિ.”

પણ ઐરંગઝીબની બટાઈ કરતાં શાહજહાંનો આધાદી ખરી કરી હતી. આ આશવ તેના પર તેના સાથી વહાલા, ચોથા બેટા અકબરના રૂપમાં ઉતરી. આ શાહજહાંએ ઇ. સ. ૧૬૮૧ માં પોતાના બાપ સામે બંડ ઉઠાવ્યું ત્યારે તેણે તેના પર સંખ્યાબંધ તાનાબની ભર્યો પત્રો લખ્યાં હતાં જે ઐરંગઝીબે શાહજહાંને લખેલાં પત્રોને અજળ જેવી રીતે મળતાં આવતાં હતાં, તે કાગળોમાં પોતાનો પુરોગ બાપને કેદ કરી પોતાના ભાઈઓને મારી નાંખવાના અજમ મુનાહ માટે પ્રદાન બક્ષિતમાં લીન થઈ પ્રાયશિત કરવાની સલાહ આપવામાં આવી હતી. તેના માનિતા વડા બેટા માટે પણ તેના પર પ્રકાર કરવામાં આવ્યો હતો ને છેવટે પૂછવામાં

આપ્યું હતું તે પોતાના બધા આપ તરફ નાફર-
માન થયો હતો તો કંઈ નહિ તે ડાહ્યો બેટો
પોતાના ઠંગ આપ સામે માથું ઊઠાવે ?

આ પ્રમાણે શાહજહાં ને ઔરંગઝીબ વચ્ચેનો
પત્ર વ્યવહાર ઘણોજ કટવાસ ભર્યો થતો હતો.
પહેલાં પહેલાં ઔરંગઝીબ પોતેજ આ પત્રોના
જવાબ લખતો હતો પણ તે પછી તેણે પોતાના
કારભારીઓ પાસે લખાવવા માંડ્યા પણ જ્યારે
કશુંજ ન વળ્યું ત્યારે તાનાજીનીના વરસાદથી
ન બીંજવા તેણે જવાબ વાળવાનું મોકુફ રાખ્યું.

ગરીબ આપડો શાહજહાં ! તેની તરવારજ
નખળી પડી હતી તો પછી તેની કલમ શું કરે ?
આખરે તે વિધાતાના હુકમને તાબેદારીથી નમ્યો
ને રડી રડીને સુંઘ જતાં આજકની પેઢે તે પોલી
હાથો ને તેણે ર્યાદ કરવાનું અંધ થયું.

ખીચ તેણે ખુદાઈ હુકમ સામે યુ કે ચાં કર-
વામાં કર્યું હાથપણ જોયું નહિ. એક પછી એક
ફટકા પડી તે આપડાને નિરાશમાં કબરવાસ
જાગ ગયા. પહેલાં તેનો બેટો દારો, પછી
સુરાદ, તે પછી દારાના બેટા સુયેમાનની ઔરંગઝી-
બને હાથે કતલ થવાની ખબર તેને મળતીજ રહી.
સુગ તેના કુટુંબ સાથે આસામમાં રખડતો થયો
હતો તે ખબરે પણ તેને ઘણું દુખ થયું. “પણ
આ બધી આફતો કતાં તેણે પરમાત્મા તરફની
વશદારી કે ધીરજ જરાએ ઝોછી કરી નહિ.
તેના કેદખાનાના સાત વર્ષમા તેણે પોતાના સંખ્યા-
બંધ માનિતા મોકલેને ને નાથ મામતા અને
અન્ય નેતા જતાવો જનતા જોયા ને સાંભળ્યા;
પણ છેક છેવટની ઘડી સુધી તેને ખુદાપર દ્રઢ
વિશ્વાસ હતો અને તે તેની શરજમા અડગ
રહ્યો.”

ધર્મ તરજના ગ્રેમે તેને અજબ શક્તિ
આપી. આ વખતે સ્ત્રી અવલગતા સાથી દત્તોજ
વાળો સંવદ મહમદ હતો. આ પુણ્ય શખ્સ
શાહજહાં સાથે પવિત્ર કુરાન વાંચતો, ટિંકાઓ

કરતો, ધાર્મિક યજ્ઞોન તરફ દ્રઢ રહેવા બધાને
શિક્ષણ આપતો ને મહેલ બહાર માંગવા આવતા
બિહુડાને શાહજહાં તરફથી ભિક્ષા આપતો હતો.
શાહજહાંનો આખો વખત હવે બંદગી કરવામાં,
પવિત્ર કુરાન સાંભળવામાં તથા તેના ફકરાઓ
ઉતારવામાં તેમજ આગલા મહાન પુરુષોની હાની-
કત સાંભળવામાં જતો હતો.

શાહજહાંનો ખીજો સાથી વધુ પવિત્રને
માયાવંત સાથી તેની બેટી જહાંનારા હતી, કે
જેણીની માયા માવજતે તેના ખીજા જમ્યાં-
ઓની નાફરમાનીનો ડંખ તેને પુરતી રીતે
વાળી આપ્યો હતો. આ શાહજહાંની પુણ્ય પીર
મીયાં મીરની શાગેઈ હોવાયા હવે આમાના
મહેલના જ્ઞાનખાનામાં જોગણની જાંઘી
ગુમરતી હતી. શાહજહાંની એક ખરેજ બલી
માવતર ને બેટી હોય તેમ તે તેના પર જપતી
હતી અને સાથે સાથે દારો ને સુરાદની
નાવારેસ બેટીઓની સંભાળ લેતી હતી કે જે
કમનસામોને તેણીએ હવે પોતાની પનાહમાં
લાવી રાખી હતી. આની અનુપમ જાંઘીમાં,
દુન્યવી લોભ લાલચથી દૂર થતાં નસીબદેવીનાં
ગમે તેનાં નખરા સામે તેણે જીગર પથર સમાન
સખત થયું અને મોત માટે તે પૂરતી રીતે તૈયાર
થયો. તેણે હવે દુન્યા સાથે સંજંક સંદર્ભ દૂર
કર્યો. મોતનો ભય તેનો રહ્યો નહિ ઔર તે માટે
તેને ખુદાલી લાગી. તે હવે મોત બાંધે છૂટથી
વાતચીત કરી માણસ જાતે શું કરવું જોઈએ તે
માટે વિચેચન કરતો હતો.

છેવટની આ મહાન રીઝાઈ માટે તે હવે
ચાંચિયાં રાક જોતો હતો તે ચાંચિ તેને ૧૬૬૬ ના
જાન્યુઆરી માસમાં મળી. આ માસની સાતમી
તારીખે મોક્કસ જાતણ તેણે તેના દીવપર
મસજિદ પછી શાહજહાંને, તાવ આગ્યો.
તાવ એકદમ વધી ઢૂંગળ અને તેનાં આંતર-

હયં હોજરીમાં વાદકાપ આવી. નવમે દીવસે આ દર્દ ખીંદાખન નામના એક ડાકટરે ઓપરેશન કરી ઓધું ક્યું ને ખીમારને ચંદત મળી; પણ નખળાઇ એકદમ વધી ગઇ. દુઃખ ને આશતનાં તેણે ૭૪ વર્ષ પૂર્યાં કર્યાં. સખત હંડીને લીધે તેની જીવન શકિત કમતી યઇ. તેણે જોર જતું રહ્યું. તરસ મીઠાડવા ઠંડુ સરખત પીતાં પીતાં તેના હોડો ને જીભ સુકાં ટસ યઇ ગયાં. તેના દરેક અચચ નખળા પડી ગયા. દવા કે ખોરાક હવે કરી અમર કરો શક્યાં નહિ.”

તા. ૨૨ જાન્યુઆરી ને સોમવારની રાત્રે તેની હાલત બહુ ખારીક યઇ ગઇ. હવે આશા રહી નહિ. દરેક પળે તેના આત્મા તેનાં દુખી બોલ્યાંમાંથી નીકળી જવાની વકડી રખતી હતી. મોત છેક નજદીક હતું એમ જાણવાંજ શાહજહાં એ પાક ખુદાના શુકર કર્યાં અને પોતાની જીંદગીમાં મળેલી માયા મમતા માટે આભારમાં પોતાનું સર નમાવી તે જાપના હુકમને તાબે થવા તૈયાર થયો. ધણીજ શાંતિથી તેણે પોતાની પાચ દસ્ત માટેનાં હુકમે આપ્યાં, પોતાની જીંદગી પરણેતરે, અકચરાશાદી મહાલ ને ફતેપુરી મહાલને દીવાસો આપ્યો, સાથી વહાલી બેટી જેહાંનારાને ગળે લગાવી માથે ત્રાહી તથા જનાનખાનાંની ખીજ સ્ત્રીઓને દીવાસો દીધો કે જેઓ તેના ખીજાનાં આસપાસ વિંટળાઇ રહતી હતી. કોઇને પણ તેને માટે મિથ્યા શોક ન કરવા તેણે ફરમાવ્યું ને તેનાં મરણ પછી નિરાધાર યઇ જતી પુર હુનાર બાવુ અને ખીજો જેઓ જેહાંનારાની સાવકી બહેનો જેની હતી તેમનો લાયક પકડી જેહાંનારાના આશરામાં સોંપી. આ પછી તેણે પોતાનું વિસ તૈયાર કરાવ્યું અને પોતાનાં કુટુંબીઓને નોકરોની હસ્તે બહેરે હોંલી મુલાકાત લઇ પોતાની તરતી અદના બેટા ત્રે યાદો આપી તેણે પોતાની અજળ કુરાન વાંચવા ફરમાવ્યું. “આ પવિત્ર પુસ્તકના શબ્દો તેના કાનોમાં ગળુગળવા

લાગ્યાં. તે તેજા સ્ત્રીઓનાં કચકાં ખુસ્લાં સંભળાતાં હતાં છતાં શાહજહાં જે છેવટની ધડી સુધી દુરપાર હતો તે ટેકા દઇ ઉઠ્યો. પોતાની વહાલી સુમતાજીના તાજમહેલ તરફ નજર કરીને તે પછી બંદગી કરતો તે બોલ્યો,

“મા અલ્લાહ ! આ અને ચેલી દુન્યામાં તું મારી હાલત સારી કરજે ને હોજખના આજનખમાંથી મને બચાવજે !”

ખીજ પળે તેણે આયું દળી પડ્યું ને હમેથગીની શાંતિમાં તેના હાડમાર ચપલો આત્મા આ બોલ્યું છોડી ચાલ્યો ગયો.

તે વખતે બરાબર સાંજના સવાસાતનો અમર હતો. તેણે શય તાજમહેલ જ્યેતુ હોય તેવી રીતે પડ્યું રહ્યું કે જ્યાં વહાલી સુમતાજીની પાસે કબરવાસ થવા તેણે કમ્બા બતાવી હતી. મરણ મછી જેહાંનારાનો હુકમ થતાં કિલ્લાનો લશ્કરી અમલદાર બહાર આવ્યો ને તેણે પાચદસ્તની કિયા માટે કાઝીઓ બોલાવવા માણસો દોડાવ્યાં. મધરાતને સુમારે જે કાઝીઓ આવ્યા અને મરનારનાં શયને કસલામતી સરખત મુજબ શાજ ન પાળવા માટે તથા બંદગી ન કરવા માટે બારે દંડ કયો જેની કમ્બાલત પછી તેઓ મરનારના ઓરડામાં ગયા અને જેહાંનારાને નમન કરી તેઓ હોંદામાં તે શય લાવ્યા ને નહવાડી સાફ કરી, પોપાક પહેરાવી ચંદનની પેટીમાં ઉતાવું.

દોહીના મહાન શાહનશાહને જાજતા કાંઠે માથેથી ખીજે દીવસે તાજમહેલ તરફ મરનારની પાચદસ્ત લઇ જવા જેહાંનારાએ ફરમાવ્યું. તેણીએ જણાવ્યું કે,

“રાજ્યના વડા અમલદારોએ જનાબે ઉચકવો ને આશાના તમામ રહોશોએ ઉધાડે માથે ને ઉધાડે પળે બંદગી કરતાં પાછળ જવું ખાસ વગરની પાછળ આમવર્ગે ચાલવું ને રસ્તે ગરીબોમાં સોવું ને રહ્યું છટયાં છુટાવવું.”

પણ તેમ કશુંએ ખનવા પામ્યું નહિ. પોતાના બાપની મરતી વખતે ઔરંગઝીબે તેની આગળ આવવાનો પરવા કરી નહિ કે ના તેની પાવસ્ત માટે હુકમો કરમાવ્યા. તેનો અતિનિધિ શાહનશાહ મુઆઝમ કમનસીબે તે કિયામાં હાજર થવા માટે બહુ મોડો આવ્યો. 'જેહાંનારા કશું કરી શકી નહિ કેમકે ઘટતા હુકમો કરમાવવાનું કામ બીજાઓના હાથમાં હતું.' એટલે મોગલ શાહનશાહને સૌથી રંગીસો ને મોજબો શાહ પોતાની છેવટની આરામગાહમાં ચોડાક બોળાઓથી હચકાક ને ગયો કે જેનું તેના કુટુંબમાં આજ તુલક ખનવા પામ્યું ન હતું.

શાહજહાંના કેદખાનાં વખતે કિલ્લાનો વચસો માર્ગ બંધ કરી લેવામાં આવ્યો હતો તે હવે તોફવામાં આવ્યો ને તે માર્ગે થક જનાળે બહાર નીકળ્યો. ત્યાંથી બહાર નીકળી કિલ્લાના શુક્લાં મેદાનમાં આવતાં આવતાં સુમેદાર પોતાના અમલદારો સાથે જોડાયા ને સહવારના પ્રહરમાં તેઓ નદીપર આવ્યા. એક બોટમાં મુઝી તે જનાળે જમુનાને માર્ગે લઇ જવામાં આવ્યો ને તેઓ તાજમહાલપર આવ્યા.

હાં આંધાના કાઝીઓ, શેઠરીઓ ને ફકીરો મોટી સંખ્યામાં એકઠા થયા હતા. હયાં બપોરના પાવસ્તની કિયા પડવામાં આવી ને તાજમહાલ ના શુંબજમાં લઇ જઇ મુંમતાજ મહાલના કાઝીની પાસે મરહમનું રાગ ઉતારવામાં આવ્યું.

શાહજહાંના મરણથી નહિર પ્રળ્લનો શોક એક સરખો તથા ખરાં હમજો હતો. દરેક જણ તેનાં બસા શુણીની તારીફ ગાતું હતું. તેની કમન સીય બૂરો સૌ કાઇ ઉદારતાથી બૂલી જતું હતું. તે એક બસો શાહનશાહ થયો હતો. જેણે પોતાની પ્રળ્લને પોતાનાં કુટુંબ માફક ગણી હતી. અમલદારો તરફ તે સખત હતો ને બુદ્ધિમાન થવા દેતો ન હતો. દેવત તરફ તે પૂજી છટ્ટી વર્તતાં હતો. તે હદ ઉપરાંત બપમ બર્થો હતો

ને તેની ધમારતો. આજે પણ દુન્યાના તાદર નમુના છે. તેનાં મરણની ખબર પડતાં. "દરેક ગલીમાંના ઘરો તથા બજારોમાંથી કલાપિતો પોાકાર ઉઠી આસમાન તુલક પહોંચ્યો હતો."

એક મહીના બાદ ઔરંગઝીબ આંધા આવ્યો ને જેહાંનારાને મળ્યો. તેણે તેણીને પોતાના બાપના વખતનોજ માન મરત્યો તથા સત્તા આપવાનું કયુલ્યું કેમકે તેણીનીજ બરકતે શાહજહાં છેવટની ઘડીએ પીગાળ્યો હતો અને ઔરંગઝીબે જે ગુનાહ કર્યો હતો તે માટે તેને લેખીત મારી બક્ષી હતી.

ઔરંગઝીબે પોતાનાં બાપ સાથે ચલાવેલી બદમાશથી પ્રળ્લની નૈતિક લાગણીને દુઃખ થયું એટલુંજ નહિ પણ સાધારણ રીતે જખરો ક્યવાટ ફેલાયો. પોતાના બાપ સામે બંદ ઉઠાવ્યું એ કમનસીબે મોગલ શાહનશાહત પર શ્રાપ સમાન હતું. જેહાંગીરે અકબર સામે માયું હયું કયું હતું ત્યારે શાહજહાંએ જેહાંગીર સામે બંદ કયું હતું. કમનસીબે તેઓ આ મારા મારીમાં પોતાના સગાબાઇઓને મારવા તથા પોતાના બાપની સામે ચર્ચાલડવા જરાએ અચકતા નહતા. તે છતાં શાહનશાહ પોતે હાજર થતાં બંદખોર બેટો હમેશાં નહાસી જતો હતો. ઔરંગઝીબના અગાધ લોભે તે હદ કુદાવી હતી. આ કારણે પ્રળ્લમાં તે હિમતવાન પુરા શખ્સ તરીકે જાણીતો થયો કે જેને કાઠ પણ જાતની ચરમ, વહીક કે માર્મિક લાગણીની શીકર નહતી.

પ્રળ વર્ગમાં જોહેલી આખર પાછી મેજવવાં તે હવે ધરતીમાં ધર્મને કહેવાતો રક્ષક થયો ને ધર્મ મુજબનો સુધારો કરવા તેણે પગલાં ભર્યાં. તેમ કરતાં તેણે એટલી હદ કુદાવી કે પ્રળ તેની પુરાધ નવી દરકતોમાં સજાપથી ભુલી ગઇ. (હવે પછી ઔરંગઝીબે આ માટે શાં શાં પગલાં ભર્યાં હતાં તે વિગતે આવશે.)

પામિસ્ટ્રી (હસ્તરેખા)

શું આ વિદ્યા ખરી છે ?

અભ્યાસ કરવા જોગ વિષય.

ગુલશન માટે ખાસ કરમાસથી

લખનાર—“ કુએવાન ”

મી. કુએવાન લણા લશાને નમાના ગદસ્ય છે. એઓ લાઈ પોતાનાં ખુલાં નામે બહાર આવ્યા હોત તો ખેડતર યાત, પણ સાહિત્યના સાગરમાં એમનો પહેલો પ્રયાસ છે તો આશા છે કે તેમાં ફતેહ મેળવ્યા પછી ગુલશનના વાંચકોને પોતાની ઓળખ આપવાનું જ્ઞાન આપશે. આજકાલ ચક્રે ને રરતે રંખડતી થયલી આ વિશાળ એઓ લાઈ લણુ સાથે અજવાળું પાડે તેમ જણાય છે. આ વિદ્યા માણસનો પરિશક છે એમ ખુલ્લું જણાય છે. એઓ કાંઈ આ બાબતના ધંધાદારી નથી, કે વાંચક વર્ગને ખીટવાની જરૂર રહે. એઓની આ રોજની સેવા કેવા ઠંડા અભ્યાસ તરફ એમને દોરવી ગઈ છે તે જ અત્રે આપણે જોવાનું છે. હમારા એક અંગત મિત્રે એમની વિદ્યાની પ્રશંસા કરતાં હમે એઓ લાઈ આમ ત્રણ ક્યું ને સિરકારી ગુલશનના વાંચકોને જમન સાથે જ્ઞાન આપવાની તક ને એમણે હાથ ધરી છે તે મઠિ હમે એઓ લાઈનો અત્રે લખકાર માનવાની જરૂર જોઈએ છીએ.

અધિપતિ.

Palistry એટલે હસ્તરેખા જોવાની વિદ્યા. આ વિદ્યા હિંદુશાસ્ત્રમાં જાણવેલી સામુદ્રિક નામની વિદ્યાની એક શાખા છે. સામુદ્રિકમાં હસ્તરેખા, ચરણરેખા, મસ્તકવિદ્યા વિગેરે અનેક શાખાઓ છે. હાલમાં આપણે Palistry એટલે હસ્ત રેખાનો વિષય તપાસીશું.

હું પંડીત હોવાનો દાવો કરી રાકતો નથી પણ ઇંગ્લેન્ડ, ફ્રેન્ચ, અમેરિકન વીગેરે વિદ્વાનોએ વર્ષોની મહેનત પછી આ વિદ્યાને સંપૂર્ણ (જો કે પૂરે પૂરી નહિ) હાલતમાં મુકી છે અને એ વિષય પર ને અનેક પુસ્તકો રચ્યાં છે તેનો અને હિંદુ શાસ્ત્રને અનુસરીને ને અભ્યાસ મેં કર્યો છે અને જૂઠા જૂઠા પુરાણ સ્ત્રીઓના હાથજોષ ને અનુભવ મેળવ્યો છે તે ઉપરથી હું હિંમત થી કહું છું ને આ વિદ્યા સાચી છે અને જોનાથી

એક માણસના ગુણ દોષ, ભૂત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય કહી શકાય છે.

પામિસ્ટ્રીની વિદ્યા હાથના આકાર, લંબાઈ, પહોળાઈ, જડાઈ તથા આંગળાંઓની લંબાઈ, જડાઈ અને ઘાટ, નખના ઘાટ, હાથ અને નખના રંગ, હાથ પરના વાળ અને હાથ પર પડેલી ચિત્ર વિચિત્ર રેખાઓ ઉપર આધાર રાખે છે.

જેમ જ્યોતિષશાસ્ત્ર પ્રમાણે સાત ગ્રહો અને બાર રાશીઓ માટે અમુક જગ્યાઓ મુકરર કરેલી છે તેમ આ વિદ્યા પ્રમાણે ગ્રહો અને રાશીઓની જગ્યા હાથ પર મુકરર કરેલી છે. હસ્તરેખાની વિદ્યા પ્રમાણે હાથ જોવા અગાઉ માણસ ચાલતી વખતે હાથ કેવી હાલતમાં રાખે છે તે તેમજ ચામડી નરમ છે કે સખત, હાથ અને નખોનો

પણ તેમ કશુંએ ખનવા પામ્યું નહિ. પોતાના બાપની મરતી વખતે ઐરંગઝીબે તેની આગળ આવવાનો પરવા કરી નહિ કે ના તેની પાંચસત માટે હુકમો ફરમાવ્યા. તેના પ્રતિનિધિ શાહનંદો મુઆઝમ કમનસીબે તે કિયામાં હાજર થવા માટે બહુ મોડો આવ્યો. 'જેહાંનારા કશું કરી શકી નહિ કેમકે ઘટતા હુકમો ફરમાવવાનું કામ ખીન્જોના હાથમા હતું.' એટલે મોગલ શાહનશાહતે સૌથી રંગીલો ને મોજલો શાહ પોતાની છેવટની આરામગાહમાં ચોડાક બોળ-ઓથી ઉચકાઇ ને ગયો કે જેનું તેના કુટુંબમાં આજ તુલકે ખનવા પામ્યું ન હતું.

શાહજહાંના કેદખાના વખતે કિસ્સાના વચ્ચે માર્ગ બંધ કરી લેવામાં આવ્યો હતો તે હવે તોડવામા આવ્યો ને તે માર્ગે થઇ જનાળે બહાર નીકળ્યો. ત્યાંથી બહાર નીકળી કિસ્સાના ખુલ્લાં મેદાનમાં આવતાં આગ્રાનો સુબેદાર પોતાના અમલદારો સાથે બેઠાયો ને સહવારના પ્રહરમાં તેઓ નદીપર આવ્યા. એક બોટમાં ચડી તે જનાળે જમુનાને માર્ગે લઇ જવામાં આવ્યો ને તેઓ તાજમહાલપર આવ્યા.

શાં આગ્રાના કાઝીઓ, શેહરીઓ ને ફકીરો મોટી સંખ્યામાં એકઠા થયા હતા. હયાં બપોરના પાંચસતની કિયા પદવામાં આવી ને તાજમહાલ ના ગુંબજમાં લઇ જઇ મુમતાજ મહાલના હાલદાની પાસે મરદમનું રાખ ઉતારવામાં આવ્યું.

શાહજહાંના મરણથી જલ્દેર પ્રભનો શોક એક સરખો તથા ખરાં છગરનો હતો. દરેક જણ તેના બહા ગુણોની તારીફ ગાતું હતું. તેની કમન સીય બૂતો ના કોઇ ઉદારતાથી બૂલી જતું હતું. તે એક બપો શાહનશાહ થયો હતો. જેણે પોતાની પ્રભને પોતાનાં કુટુંબ માફક ગણી હતી. અમલદારો તરફ તે સખન હતો ને બુદ્ધિમાત્ર થવા કેતો ન હતો. રવન તરફ તે પૂરતી છટપટી વર્તતો હતો. તે હદ ઉપરાંત બપકા બપો હતો

ને તેની ઇમારતો આજે પણ દુન્યાના નાદર નમુના છે. તેનાં મરણની ખબર પડતાં. "દરેક ગલીમાંના ઘરો તથા બનરોમાંથી કલાપિતનો પોષકાર ઉઠી આસમાન તુલીક પહોંચ્યો હતો."

એક મહીના બાદ ઐરંગઝીબ આગ્રા આવ્યો ને જેહાંનારાને મળ્યો. તેણે તેણીને પોતાના બાપના વખતનોજ માન મરત્યો તથા સત્તા આપવાનું કશુકશું કેમકે તેણીનીજ બરકતે શાહજહાં છેવટની ઘડીએ પીગળ્યો હતો અને ઐરંગઝીબે જે ગુનાહ કર્યો હતો તે માટે તેને લેખીત મારી બક્ષી હતી.

ઐરંગઝીબે પોતાના બાપ સાથે ચલાવેલી બદલાવથી પ્રભની નૈતિક લાગણીને દુઃખ થયું એટલુંજ નહિ પણ સાધારણ રીતે જજરો ક્યવાઈ ફેલાયો. પોતાના બાપ સામે બંડ ઉઠાવવું એ કમનસીબે મોગલ શાહનશાહત પર ગ્રાપ સમાન હતું. જેહાંગીર અકબર સામે માથું ઉંચક્યું હતું ત્યારે શાહજહાંએ જેહાંગીર સામે બંડ ક્યું હતું. કમનસીબે તેઓ આ મારા મારીમા પોતાના સગાબાઇઓને મારવા તથા પોતાના બાપની સામે થઈ લડવા જરાએ અચકતા નહતા. તે છતાં શાહનશાહ પોતે હાજર થતાં બંડખોર બેટા હમેશા નહાસી જતો હતો. ઐરંગઝીબના અગાધ લોભે તે હદ કુદાવી હતી. આ કારણે પ્રભમાં તે દિમતવાન પુરા શખ્સ તરીકે જાણીતો થયો કે જેને કોઇ પણ જાતની ચરમ, જલ્દીક કે માર્મિક લાગણીની શીકરજ નહતી.

પ્રભ વર્ગમાં ખોદેલી આખર પાછી મેળવવા તે હવે ઇસ્લામી ધર્મનો કદેવાતો રક્ષક થયો ને ધર્મ મુજબનો સુધારો કરવા તેણે પગલાં ભર્યાં. તેમ કરતાં તેણે એટલી દદ કુદાવી કે પ્રભ તેની પુરાઇ નવી દરકતમાં સદાધથી લુધી ગઇ. (હવે પછી ઐરંગઝીબે આ માટે શાં શાં પગલાં ભર્યાં હતાં તે વિગતે આવશે.)

આપ, એકાદ રેખા, નવી નીકળે કે એકાદ રેખા
ગુમ થાય. જ્યાં સુધી એક માણસ નક્કી અને
જોરપર વિચારેથી હથ્થારખાય, ચતો નથી ત્યાં
સુધી તે પોતાના ગુણ કે દોષમાં ફેરફાર કરી શકતો
નથી. જો તે પ્રાણધ્ય કે નસીય કે તકદીર પરજ
આધાર રાખે, તો તેનાથી ગુણ સંપાદન થાય
હિ અને દોષ તથા શકાય નહિ. આ ઠેકાણે
સ્ત્રીતી કેહવત! " આપ, મુવા વિના રસ્કો ન
જાય " અને " Lord helps him who
helps himself " અતુકુળ થઈ પડે. ઇશ્વરે
મોકો ઉપજીતી તેમનો કાણ માણસના પ્રાણધ્ય
પર રાખ્યો છે તેથી માણસનો કાંઈ ચારો નથી
એમ કહેનારઓને હું કહીશ કે ઇશ્વરને દોષ
ન ફેલાવે તેણે આપેલી બેજારૂપી આશીર્વાદનો પૂર
છૂટથી ઉપયોગ કરે, તમારાં પોતાનાં મનને
કેળવે, વિચારોને મજબૂત કરે અને સ્વકામ
ધરાવે અને પછી જુવે કે કરે શકે તમોને
સોતાવનાની કે નડવાની હિમ્મત કરે છે.

એક માણસનાં કર્મો તેના પોતાના વિચારો
પર આધાર રાખે છે, અને વિચાર બેજાંમાંથી
ઉત્પન્ન થાય છે. તો પછી હાથપરથી કેમ કહી
સકાય કે અમુક માણસની આંતર્યક્ષણ; આચાર
વિચાર, રીતભાત, સ્વભાવ અમુક જાતનાં છે ?
આ સવાલનો જવાબ સહેલ છે અને તે આ છે.
બેજાં માણસનાં શરીરનો રાગ છે અને શરીર
ના બીજા અંગનો બેજાંનાં ગુણામ છે. પણ
હાથ તો બેજાંનો મંત્રી એટલે વજીર છે. બેજાં
સાથ હાથનું જોડાણ શરીરમાંની ધડીજ બારીક
નસોથી થયેલું છે. એ નસો રેલેગ્રાફનાં તારનાં
દોરડાં પેઠે કામ કરે છે, અને તે કારણ બેજાંમાં
ઉત્પન્ન થતા ચિત્ર વિચિત્ર વિચારોનો પડછાયો
અથવા ફોટોગ્રાફ " Photograph " હાથ
પર પડે છે. એ ફોટોગ્રાફ પરથી માણસનાં
વિચાર સારા છે કે બુરા છે તે જાણાય છે અને
તે ઉપરથી એક માણસ જે મામિત્રીની વિદ્યા

જાણતો હોય તે અથવા એ વિદ્યાના અતુભ-
વીની સલાહથી ભવિષ્યમાં શું કરવું તે જાણી
શકે છે. આજ કારણે હાથને મેં ' મન ' રાખ્યો
મંત્રી અથવા વજીર કહ્યો છે. કેમકે બુદ્ધિ વિચારો
ને તથા બક્ષા વિચારો ઉત્પન્ન કરવા બેજાંને
એ મંત્રીથી સલાહ મળી શકે છે. જો હાથનું
બેજાં સાથનું જોડાણ એટલે ઉપર કહેલી બારીક
નસો અથવા તેઓ માંહેલી એક દુડી નંખ તો
હાથ અથવા તેનો અમુક ભાગ જુડો પડે. આને
લકવાની બીમાંરી કહે છે. હાથ એક અંગ
હથ્થાર છે જે પોતાની મેજ કાંઈપી ક્રિયા કરી
શકતો નથી કારણ તેના પોતામાં એવી કાંઈપી
શક્તી નથી, પણ તે બેજાંનાં હુકમથી સર્વે
ક્રિયા કરી શકે છે. બેજાં મન અને વિચારનું
મધ્યગિંદુ છે પણ તે હાથથી ધણે દૂર હોઈ તેનું
જોડાણ ઉપર લખ્યું તેમ શરીરની માંહે આવેલી
બારીક નસોથી છે. બેજાંનું મધ્યગિંદુ અંગુઠા
સાથ સંગ્રાંધ ધરાવે છે કેમકે એ મધ્યગિંદુમાં
આવેલી નસોનાં ગુચ્છાનાં છેડા મધ્યગિંદુને
વળગેલા છે અને તેના બીજા છેડા અંગુઠાની
ઠોચપર આવેલા છે. વિચારો બેજાંમાંથી ઉત્પન્ન
થતા હોવાથી તેનો પડછાયો એટલે ચિત્ર હાથ
અને અંગુઠાપર પડે છે એ શું અંગળ બેજાં નથી
લાગતું ? ના, તેમ કાંઈજ નથી. કારણ ઉપર
લખ્યું છે તેમ બેજાંને અને હાથને બારીક નસો
જે રેલેગ્રાફનું કામ કરે છે તેનાથી જોડાણ
છે અને તે સખજ જે પ્રવાહ એક નાકે ઉત્પન્ન
યાગ છે, તેજ પ્રવાહ બીજે નાકે જઈ પૂરે છે.
અને તે કારણ હાથના દરેક ભાગોમાં અને રેખા-
ઓમાં ફેરફાર થાય છે. અમુક ફેરફારનો અર્થ
કેા કરવા તે મામિત્રી શીખાડે છે. દુન્યામાં
એવાં હજારો કહેા લાખો માણસો એવાં છે જેઓ
નાં મનની વળણ એકે હુન્નર અથવા ધંધા પર
હોય છે ત્યારે તે કોઈ જાણી જાણી હુન્નર
અથવા ધંધા લેવાની કોશિશ કરે છે. આનું

કારણ એજ છે કે તે ખીજા લોકોના કહેવા પર ઝાંઝો આધાર રાખે છે. અને પછી તે માણસ નિષ્ણળ થાય છે તો ઇશ્વરને દોષ દે છે, પણ ઇશ્વરે તો આ વિદ્યા રૂપી આશીર્વાદ ઉતાર્યા છે. તમે જે જાણવા માંગો તે તમારા હાથ પરજ લખ્યું છે પણ માણસ અજ્ઞાનતાથી કે મૂર્ખાઈથી તે લખાણ વાંચતો નથી યા વાંચવા દેતો નથી.

એ વિશે આ જગ્યાએ વધુ લખાણ ન કરતાં હાથ અને રેખાઓ વિશેજ લાક્ષભાંજ જણાવીશ.

હાથની રેખાઓ વીગેરે વાંચવા માટે હિંદુ અભ્યાસીઓ કહે છે જે પુરૂષનો જન્મણો અને સ્ત્રીનો ડાબો હાથ જોવો જોઈએ; પણ પશ્ચિમ તરફના વિદ્વાનો કહે છે જે કાંઈપણ માણસ, તે પ્રૃથ્વિ હોય કે સ્ત્રી હોય તેના જાને હાથે જોવાની જરૂર છે કારણ કે જાને હાથ જોવા વિના રેખાઓ વીગેરેનો મુકાબલો થઈ શકે નહિ અને ખરાં પરિણામ પર અવાય નહિ. ડાબા હાથપરથી એક માણસમાં તેના માતૃપિતાથી ઉતરી આવેલા ગુણ હોય જણાય છે અને જમણા હાથપરથી તે માણસના પોતાના મહણ કીધેલા ગુણ હોય જણાય છે. જમણા હાથની રેખાઓ તથા ખીજા નિશાનીઓને મળતી રેખાઓ અને નિશાનીઓ ડાબા હાથપર હોય તો પરિણામ ચોક્કસ થાય છે અને તે ખરજ પડે છે માટે જાને હાથ જોવાની જરૂર જણાયેલી છે.

દલે હાથ કેમ જોવા તે જણાવીશ.

સૌથી પહેલાં જે માણસનો હાથ જોવો હોય તેના જાને હાથો એકેક પછી લાંબાથી જોવા કે નરમ છે યા દૃઢ. નરમ હાથવાળો માણસ દેખેશમાં મન અને વિચારોને ડેળવી શકે છે જ્યારે દૃઢ હાથ વાળો માણસ મન અને વિચારોને ઝાઝી મહેનત

આપતો નથી. જે ચામડી નાડી અને ખડખડી હોય તો તે માણસ કામદાર વર્ગનો, અમલુ પણ મહેનતુ હોય છે. એ માણસ કોઈપણ વખત વિચારીને કામ કરે નહિ અને ડેળવણી અને અખાસ તરફ લક્ષ રાખે નહિ. એવો માણસ દેખીતો સ્વભાવે શાંત જણાય છે પણ સહજ કારણ મળતાં ઝડ ઉત્કેરાઈ જાય છે અને પરિણામની દરકાર વગર કાંઈ પણ ખોલી દે છે અથવા કામ કરે છે. તેની બાપા તોછડી અને અવિવેકી હોય છે. સુંદર અને સારી સીને કે બાજતોનો તેને કાંઈક અભાવ રહે છે. એની ચામડીથી ચુરની દશાવાળો માણસ લોભી જુલમી અને ખાધરો બને છે; શનીની દશાવાળો અસ્વચ્છ, કંજુસ, વહેમી, ગાફિલ, ગંભીર અને એક માર્ગી બને છે; સૂર્યની દશાવાળો અડભંગ બને છે; ધુન્દની દશાવાળો દુઃક વિચારનો, કાગરો, અપ્રમાણિક અને ચોર બને છે; મંગળની દશા વાળો વધારે ગુસ્સાવાળો, કન્યાખોર અને જુલમી બને છે; ચંદ્રની દશાવાળો દલકા અને વીચારવાળો બને છે; અને શુક્રની દશાવાળો દમા, ખ્યાર અને સુંદરતા ધરાવવાને બદલે નીચ, હવસી અને દદરો બને છે. જે ચામડી નરમ હોય તો તે માણસ ઉપર જણાવેલાથી ઉલટાજ ગુણો ધરાવે છે. એટલે જે ચુરનો લોભ, ખાધરાપણું અને જુલમ દુર કરે છે યા જોછા કરે છે; શનીના દોષો દૂર કરે છે; સૂર્યની ખુબસુરતી અને શાંતિમાં વધારો કરે છે અને તેને કાંઈક અંશે પ્રમાણિક બનાવે છે; મંગળને તેના ગુસ્સા, મુલમીપણું અને કન્યા ડાખી દઇ એક બહાદુર લડવૈયો બનાવે છે, ચંદ્રના વિચારો સારા અને બધા બનાવે છે; અને શુક્રને ખુબસુરતી આપી તેમાં દુષ્ટી, ખ્યાર અને લાગણી ઉત્પન્ન કરે છે.

(સંપૂર્ણ છે.)

રામાટોજન

ખાદશાહી રામાટોજન હરહમેશ સેવન કરવાથી ૨૦ યોગની શક્તિવાળી મોટર ગાડી અટકાવી શકાય છે.

મગલને શાન્ત રાખી યાદશક્તિમાં વધારો કરે છે. ચહેરો હરહમેશ હસમુખો યુગમુરત રાખે છે. આ દવા બનાવવામાં કેસર, કેરુતરી, બારુક, ઇલાયતી, નવની, મરી, વગ, સુક, દ્રાક્ષ વીગેરે વસ્તુઓનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. સ્વાદ પલ્લુ ઘણો ઉત્તમ છે. હરહમેશ સેવન કરવાથી શય, દમ, બુની ખાંસી, અવચી, અશનિ દુર થાય છે. આ દવા તાકાત વધારવામાં અદ્વિત છે. ક્રિમત ખાદશીના રૂ. ૨) પો. છ આના.

કાઉ વિજીટ સાઇઝ ક્રિમત માત્ર રૂ. ૧૦

ફોટોગ્રાફ પાડવાના

છુપા કેમેરા.

આ કેમેરાથી નાનું બચ્ચું પણ સહેલાઈથી ગમે તે પ્રકારનો ફોટોગ્રાફ ઉતારી શકે છે. ફોટોગ્રાફ પાડવાનું કામ હમે દરેકને મફત શીખવી શકીએ છીએ. આ કેમેરાથી દરેક નવના ફોટોઓ બનાવે છે ઉડતું પક્ષી, ફોરતી રેલ ગાડી, ચાલતાં ડોર્મી-બેડોનાં દસ વીસ પચીસ માણસોના શુપ સફાઈદાર ઉતારી-સાકાય છે. એકી વખતે ત્રણ ત્રણ હ ફોટો ઉતારી લેવાય તેટલા માટે હ દારૂ સ્વાદ, ટાયાકામ, બે બુકાઈડર લેન્સ, પ્રિન્ટ રીકોર્ડિંગ નંબર, રીંગ સટર સાથે ક્રિમત માત્ર રૂપિયા દસ પોસ્ટેલ વી. પી. ખર્ચ મંદર આના.

વગર ઇન્લએ વાળ કાઢવાં મોટે

ખાદશાહી સાબુ.

ખાદશાહી સાબુ-ચક્રાઈથી વાળ દુર કરવા માટેનું છે. ખાદશાહી સાબુ-ચામડીનો અસલી રંગ રાખે છે. કાળી મરતી નથી. ખાદશાહી સાબુ-હીંદુસ્થાનમાં હળવો કુક્રોનો પદ મળે છે. ખાદશાહી સાબુ-વાપરનારાઓ સંપૂર્ણ સતેષ પામ્યા છે. ખાદશાહી સાબુ-ચામડીનાં તમામ દર્દ નાશુદ કરે છે. ખાદશાહી સાબુ-દરેક વાપરવાથી નુકસાન થતું નથી. ખાદશાહી સાબુ-દરેક ભાગોનાં વાળ સારી રીતે કાઢે છે. ખાદશાહી સાબુ-તણ સાબુના બોક્સ એકના રૂ. ૧ પો. ચાર આના.

હીંદુસ્થાનમાં જો જો વેચાવા માટે એજન્ટો જોઈએ છે.

સોલ એજન્ટ: સી. સી. મહાજન એન્ડ કું.

મુલક જોડા મારકીટ સામે મુંબઈ.

ખાદશાહી સાબુ-ચક્રાઈથી વાળ દુર કરવા માટેનું છે. ખાદશાહી સાબુ-ચામડીનો અસલી રંગ રાખે છે. કાળી મરતી નથી. ખાદશાહી સાબુ-હીંદુસ્થાનમાં હળવો કુક્રોનો પદ મળે છે. ખાદશાહી સાબુ-વાપરનારાઓ સંપૂર્ણ સતેષ પામ્યા છે. ખાદશાહી સાબુ-ચામડીનાં તમામ દર્દ નાશુદ કરે છે. ખાદશાહી સાબુ-દરેક વાપરવાથી નુકસાન થતું નથી. ખાદશાહી સાબુ-દરેક ભાગોનાં વાળ સારી રીતે કાઢે છે. ખાદશાહી સાબુ-તણ સાબુના બોક્સ એકના રૂ. ૧ પો. ચાર આના.

ધન કરતાં તેણે તે કબુલ્યુ સીધરાજને ઓળખાવતાં તેને પણ ધન થયું. મોડેથી તે મહર્જીમાં સીધરાજ પોતાના કાકા સાહુનાને આવતો જોઈ અજબ થયો. સાહુનાએ પોતાના મિત્રોમાં હવે અકબર સામે ઝેર રેડવા માડ્યું ને અર્થનો અનર્થ કરી અકબર જો નવો ધર્મ સ્વિકારે તો તેની સામે થવા હિફ, મુસલમાનોને હરકેઈ

આવેના પછી સરાખને દોર ચાલતા આખી મીજલસ મસ્ત થઈ અને જાધા ચકચર થઈ જોયે પડ્યા ત્યારેજ સાહુના પોતાના જાતીબંને લઈ બહાર પડ્યો. શુભ-બદન શુભની મુલાકાત હવે સીધરાજે ચાહું સેવા માડી તે જોયા તેણીને શુભામ બની ગયો. તે સ્ત્રીએ લણીજ આલાવીને કુનેદથી તેને એવો તો જોમ સમાન કરી દીધો. કે તેણે નીમકદરામી કરવા કબુલી ને અગાધ પાપી ખ્યારને ખાતર તેણે પોતાનો બળવત ને નિર્દોષ ખ્યાર દીસમાથી ખુચવી કાઢ્યો. આખરે શુભામગીરીના ખત સાથે તેની માંગણી બર આવી.

અકબર સામેના કવચમાં સહીમનો હાથ છે એવું જણાતા સહીમને આશ્રમા રહેલું લારે પડી ગયું. અકબરની ઇચ્છા બલકે હુકમનુસાર તેને અલ્દાબાદ જઈ રહેવાનું ફરમાન થયું. ત્યાંના મુખો તેના પ્રથમમાં અજાતનો હોવાથી આ ફેરફાર સહીમને શી કેળા સમાન થઈ પડ્યો. અલ્દાબાદ આવતા સાહુનાને ત્યાં તેની એકી ઇન્દુમતિ સાથે તેનો મેળાપ થયો, કે જે અપેક્ષા નેતા સહીમ જોયા દીવાનો થઈ ગયો. તે તેણીને એક દીવસ અર્ધતમા મળ્યો ને તેણીને પોતાની યવા સમજાવી પણ તે સાધવી સ્ત્રીએ તેની લાલચભરી માંગણીને મચક આપી નહિ ને જોર તેને લયો. યવા શીખામણ આપી, વફાદાર પરજોર કેવી હોય છે તેનો અચ્છ નમૂનો તે બહી ઇન્દુમતિએ સહીમને બતાવ્યો. સ્ત્રી ભત આવી પણ હોય છે તે નેતા સહીમ છૂક થઈ ગયો ને જીને દીવસે અલ્દાબાદ છોડી ગયો.

બનરમાં ફરતા સીધરાજ ખિસ્તીઓથી વાકેફ થયો. તે દીવસે અકબરની સાલમેદ હોવાથી મોટી ધામધુમ થઈ રૂપાને ઝવેર સાથે તોલાઇ તે બુદુ ફૈયતમાં વડે ચલોમાં આબુ આ ધામધુમમાંથી પાછા ફરતા સીધરાજની નજર શુભબદન શુભ પર પડી, જે પણ ત્યાંના મહેમાર જેવા આવી હતી પરખીએ પૂછતા તેણે જણાવ્યું તે ફૈઝીના સૌથી વડાવા દોસ્ત મુબારકની ધળ્યાણી હતી !

ફાટફુટ થતા જારે પોતાના નસીબને કકુવા દે તો અને પોતાની નીમક દરામી મટિ પોતાને શ્રાવ દે તો તે પોતાના મિત્રને છોગ ન્યા ગયે ત્યાં ફરવા લાગ્યો. કિસ્મત તેના કદમ શુભના મકાન તરફ ફેરવી લઈ ગયું. ત્યાંથી એકદમ ચાલી જવા તેનું મન લલચાઈ પણ દારવ તે પાછો ફર્યો ને મકાનમાં જઈ શુભને મલ્લેશ ને પેતે ઉવદનેજ ગળવા બાબો દતો એવી ખબર આપી. શુભ જોઈને સમજ ગઈ, તેણીએ મજાજ ગમ પીન અપાને પોતાની મદદગી કરી તેમાં બધા વાક પોતાની પરજ નાખ્યો. ફક્ત ખ્યારને ખાતર તેણીએ આ કયું દંડ તે તેને સમજાવ્યું ને છેલ્લી વખતે મળી એકીને જવા તેને લલચાણે. સીધરાજના છબરમાં નેકીને બહી વચ્ચે જ ગ ન થુ પણ આખરે બહી ફાવીને જે સ્ત્રીએ તેને સુલ્યાનાશના વડા મારમાં ધકેલી દીધો દતો તેને તે છોડવા લાપ્યાર બન્યો. મુબારકને ફૈઝી તરફની તે ફરજ બૂલ્યો ને 'શુભ, તારા વિના હું જીવી શકું નહિજ હું મારી જીવણી છે' કરીને વળગી પડ્યો.

ત્યાંથી બહાર નીકળતા સાલમેદા સહીમે તેને શુભની ઠાસી પાસે સીધરાજના બે કાગળો મોશબા ને તે લઈ અલ્દાબાદ ગયો. હુકમનીને સીધરાજની એવફાઈની ખબર પુચાડવા તેણી પહેલા શરતે યથા પણ સાદભદાએ તેણીને સીધરાજના કાગળો આપ્યા ત્યારે તેણીનું છબર ટુટી ગયું. તે છતાં તેણીએ સાદઅદને પાલકવા ધકેલે ના પાડીને દિ હુ આ પોતાના પતિને તેની એવફાઈ છતાં કેવી વફાદાર રહે છે તેનો અચ્છ દાખલો આપ્યો. સાદભદાને બચ્છાઇ કરવા જોઈ તેણીએ તેને મોટા વખત છોડી જવાની અરજ કરી. સહીમે તરત તેમ કર્યું કે જે વધુ દબાન કરતા નકાચો તેનો પોતાનો લાજ વળે તેમ દંડ, સહીમના જવા પછી તે બાપડી ફૈકેફૈક પોતાના દિવા નસીબને રહી

અકરણુ ૧૦ (ચાલુ)

હિસ્મતનો લેખ !

‘મારી દીકરી’ તેણે ઘણાજ મીઠાસથી કહ્યું કે જેવો મીઠાસ આજ તુલીક તેણીએ સાંભળ્યો નહતો. ‘તારા વિચાર શી બાબતમાં મથામુલ થયા છે તથા શા કારણે તું શોકમાં હુપી છે તે હું જાણું છું. જે વિગત આજે તું સાંભળવા પામી છે તેથી હું આજ મહિનાઓ થયાંનો વાકેફ હતો. આગામાં સીદાની બદમાશીની ખબર મને ઘણા વખત પર મળી હતી. તને દુખ ન દેવાના હેતુથી મેં તને કહ્યું ન હતું કેમકે હું માનતો હતો કે વખત આવે તું તે સહેલાઈથી જાણી શકશે. હવે તું બધું જાણવા પામી છે એટલે સ્વમાન શું છે તે તો તું સમજતી હશે તો તેને ખાતર તેમજ મારે ખાતર તેમજ મારાં કુટુંબી નામને ખાતર હવે તારી ફરજ છે કે તારે તે ચખ્ખા કે જેણે આવી બેશરમ બરી રીતે આપણો સંબંધ તોડી નાંખી આપણને અપમાન કર્યું છે તેને લગતા તારા વિચારો તારાં જીવનમાંથી તોડી નાંખી દે. સગર, મને સાંભળ, ઇન્દુને બોલવા જતી જોઈ તેણે જણાવ્યું. ‘પાદ રાખજે કે આ દુખભરી. પણ માટે તારે સારું મને ખરાં જીવનની લાગણી યાચ છે, તે છતાં મારાં ભલાં નામ ને ઈર્ષિ માટે મારી બેઠીની શી ફરજ છે તે હું મારી નજર આગળથી પણ વાર પથૂં ફર કરી શકતો નથી. આ સાથે મને તને જણાવવા દે જે કે મને ખાસ ખાતરી ખબર આપવામાં આવી છે તો એ મેં તો આગમનથી જોઈ લીધું હતું કે તારે માટે એવો બનાવ બનનાર છે કે જે અલગતાં હાલને કાળ તને થયેલો ધાં રક્ષી શકનાર નથી તોપણ તે ભવિષ્યમાં તને ઉંચા ફરજગ પર લઈ જઈ આજાદીને તુલિ મુકનાર છે. બેટી, તારું નસીબ ખરેખર ખુલ્લું છે. હિંદુસ્તાનમાંની કોઈ પણ સ્ત્રી જે ઉંચામાં ઉંચા અભિલાષા રાખી શકે તે તારી પોતાની ચનાર

છે. શાદનદો સલીમ કાંઈ જેવું તેવું માણસ નથી. મને આશ્ચર્ય આગમનનો તે બાબે સક ગયો હતો અને તેથીજ મેં તેને જોઈતી તક આપતાં તેણે તે મારી આગળ કબુલ્યું હતું. બેટા, તું ખરેખર નસીબદાર છે કે શાદનદો સલીમ તને જીવે જીનથી ચાહે છે ને તને પોતાની પરણેતર કરવા તત્પર છે.’

‘મને તે ખબર છે’ ઇન્દુ બોલી.

‘તને ખબર છે ! કેમ ?’

‘શાદનદોની પોતાની તરફથી મને આજે તેની ખબર થઈ છે.’

‘અને તારો જવાબ ?’

‘મેં તે લલચાવનારી માંગણી ઉપકાર સાથે ના પાડી છે ?’

‘શું ?’ મારે અન્યથાને અત્યંત કેલમાં સાહુતાએ પોદાર કીધો. ‘ના પાડી ! દુસ્તી, તારું બેજી બેજી તો ખાસી થઈ નથીતે !’

‘હું નહિ ધારતી; હું તો સીધરાજ રાખા સાથે અદરાયલી છું.’

‘તેથી શું થયું ? તને ખીજની પસંદગી કરવાની ફરક છૂટ છે. તું ક્યાં તેની હઠદાર સ્ત્રી થઈ છે કે તારે કરવાનું છે ?’

‘ખીજક. હું તેની સાથે અદરાઈ છું એટલે હું મને પોતાને હઠદાર સ્ત્રી થયેલી સમજું છું. જ્યાં સુધી તે મને મારાં વચનથી મુક્ત કરે નહિ ત્યાં તુલીક મારાં સોગંદ હું રદ કરી શકું નહિ.’

‘તેવું આપણને શું કામ છે ? આપણે તેને સરખાવતાં ના પાડત તો વાત જાણી હતી પણ હવે જ્યારે તેણે પોતે પોતાનાં વચનનો ભંગ કર્યો છે એટલે તું તારાં વચનથી મુક્ત થઈ છે એમ તારે સમજ લેવાનું છે.’

‘હા ખીજાઓ, બનવા જોઈ છે કે, તેમ ધારી રોકે, કેમકે તેઓ તેની વાતાવરણમાં ઉઠેલાં હોય છે. મારા આચાર વિચારો તો જોઈ ફરમાવે છે તેમ કરવા મને સાધ ના પાડે છે, જે

આ આચાર વિચારો હાલમાં તમોને નકતલ થતા હોય તો પિતાજી, તેનો દોષ મારે શિર નથી તે માટે તમો જવાબદાર છો કેમકે તમે મને તે જાતનું શિક્ષણ આપ્યું છે અને ખુશ્નું જણાવવા દો-મને હવે કરી શરમ લાગતી નથી-કે આટલું બધું જાણવા છતાં હું સીધરાજને ખરા છગારથી ચાહુ છું તે અને તેજ મારો આવિદ છે તેના સિવાય મારે મનથી બીજાઓ મારા બાંધને આપ છે.’

‘એ તારા ખાગ ફયારને હાલતો તું ઉચ્છેદીને અમરાધપર મુક ?’ સાંનુના ખરાડયો ‘તારે એટલું જ જાણવું ખસ છે કે સલીમ તને ખરા છગારથી ચાહે છે. જે સત્તા તેના પર થઈ છે તે સત્તાનો ઉપયોગ હું મારે માટે કરવા ચાહું છું’ ક્યા બાપદાદાના ચાલવા આવેલા વાદિયાત સિદ્ધાંતો ને રીવાજોને ખાતર એક નાત્યાયક શખ્સ વસ્કેનો વારો વાદિયાત જીત્યો. તું જો તારા જીગર માથી કાઢી શકતી ન હોય તો તેના તારી મોટી જૂલ છે આ મૂખાઈ કરવાથી તું શું ખોહનાર છે તેનો તારે વિનાર કરવો જોઈએ છે. એક મહાન શત્રુ તારા પગ આગળ મુકવામાં આવ્યું છે કે જેની બરોમરી દુન્યાની કોષ પશુ ઝીગ કરી શકે તેમ છેજ નહિ તું એ અપાલી સ્વરૂપા માટે, વાદિયાત ધખારા માં આ નાદર જલેસને ઠોકરે મારી, તારી આગળથી કેટલી ? છે તે પેઢવા જવા ચોખી જામી વિચાર કર.’

જેમ જેમ સાંનુના ઉરંગતો ગયો તેમ તેમ ઇન્દુ ધાંત થતી ગઈ અને તેણી નિમ્નતાથી બોલી,

‘ખનવા જોમ છે કે મારી જૂત પશુ દોષ તો પશુ તમારી દલીલો મારા મનમાં ઉતરતી નથી. ચાલનાહએ તમો કરનાં કાલક વધુ મારી રીતે મારી આગળ રજુ કરી છે છતાં હું મારા દાદ કરાવમાં જરાએ હામગી નથી.’

‘તારો દાદ કરાવ એ છે તારે તારા બાપને ના શરમાન થવું. તું ને વાંતાવરજીને આચાર

વિચારોની મોટી મોગી લખાસ મારે છે તેમ આ કોષ પશુ રીતે વાસ્તવિક નથીજ. તું જાણેજ કે તારી સાથી મોટામાં મોટીને પહેલામાં પહેલી ફરજ તારા બાપનો હુકમોને તાબે થવાની છે.’

‘ખચીત, પશુ આ ફરજ બ્યારે મારી બીજી સાથી મોટામાં મોટી ફરજ સાથે અથડે છે ત્યારે તો નહિજ. પિતાજી, હું દીલગીર છું’ આ બાબતમાં હું તમારો હુકમ માન્ય કરી શકતી નથી. હું કહો તે કયુલી રાકીસજ નહિ.’

‘તું હું જાણતી નથી કે એક બાબતો તેમાં બચ્માં પર દરેક દાક છે ને જરૂર પડતા તે જગ-રીથી તેને તાબે કરી શકે તેમ છે ?’

‘હું તે સારી રીતે જાણું છું અને તે સાથે એટલું પશુ અચ્છી રીતે સમજું છું કે આ બાબ-તમાં તે જગરી કયા કામમાં આવનાર નથી. જે હું સલીમ સાથે જગરીથી મારા વગન થવા દઉં તો તેની નજરમાં મારે માટે જે માન છે તે જડું રહ્યા વિના રહેજ નહિ તો પછી મારી સલાહ તમોને કહી કારણ લાગેજ નહિ તે ચોતે તેમ સમજે અને તેજ દાસ્તો તે જગરીની પાંત કરતો નથી. તે જે તેમ કરવાનો હોત તો તમોને વચ્ચે પડી મને સમજાવવાની જરૂર જોત મહિર તમારી કે મારી ઇન્છા કંચી નાખવા અકબરને ગાદી વારસ ચાહેતો તે સહેલાઈથી તેમ કરી શકે તેમ છે તે તમો ને હું ક્યાંમંથી નર્જીતા કે નાહકની તકરાર કરી આપણા મન દુખવ્યો ?’

સાંનુનાએ ચોતાના તારોની મૂડીવાળાને જોણમાં ચોતાની મૂડે ખેંચવા માડી આદ’ જ્યાં બાનુએથી નિરાશા તેને મળતી હતી અને તેજી વગા દોના વરદથી ? એ અલખુલી ચોરી જે અત્યાર સુધી સાથી દાલામાં કાઢી ને દલાસમતી બેગી મહાલી હતી તેના નરદથી આર્ દોરતી તેને વડે કાળીજ નહિ મા ખુલ’ તે આ કેમ જોઈ શકે ? તેના અત્યાર સુધીના અને

પપ્પા, પોતાને માટે તૈયાર રાખેલી હવે
હાલતો ઉત્તમ સ્વપ્ન તે આ એક છદ્દીને નાશ-
માન દુક્તીને માટે શું પાણીમાં બોળે ? હાથ !
કાશ્મીરનો રાજા થવાનો તથા શાહનશાહનો
જમણા હાથ યથા પડવાનો તેનો સ્વપ્ન આખર
પણ સ્વપ્ન સમાનજ પૂરવાર યામ કે ? ના, ના,
તે કદી સાંખી સકાય તેમ હતુંજ નહિ. તે
અત્યારથીજ આજી ખાતે રાજ્યના વડા વજર
તરીકે તથા ખુદ શાહનશાહના નજીવતા તે માનિ-
તાં સસરા તરીકે પૂર કાઢ્યાં હાખલ થતા પોતાને
ગોતા હતા. હા, કાશ્મીરનોજ તે રાજા હતા
પણ આખાં હિંદનો તે નામે નહિ તો કામું ખુદ
શાહનશાહજ થનાર હતા. આ તેનો લોભ...આ
તેની આશા તે કેમ એક છદ્દી દુક્તીને ખાતર
હમેશને માટે તેના હાથમાંથી જવા દે ?

“અગા” આખરે તે હવે ઇન્દુની સામે
ડોળા કકડાવતો ઉભો રહી તરડાકને બચાડ્યો.
“તું ત્યારે સમજવાની તો નથીજ. તને
જમરદસ્તીની પણ બ્હીક નથી પણ એક બાપના
હાલહતા શાપથી તો હું મોંજું કે તું ડરતી
હશેજ. એક બાપના શાપ કેવાં હોય છે તે બાળ
મારે વંધુ જાણવાની જરૂરજ નથી કેમકે તને તેલું
સહેજે બોત છે.”

આ ડુખી છજર પર તેમ કરી તમે જેવડા
બાર મુકવા માંગતા હોય ને અને સદંતર કચ-
ડી-ચરંદી નાંખવા માંગતા હોય તો બલે તમે
તેમ કરો. તેણી ગળાપ્યારીથી બોલી. “હું
મારો બોલે આરાથી બની શકિત રીતે જમવાથી
કાશીજી કરીશ. મારો કિસ્મતમાં એ પણ લખેલું
હશે તો તે પાછી દા. માટે રહે ? વિધાતાનું
કરમાન અજણ છે.”

“આહ ! તારામાં બહુ હિંમત છે ને ?”
સાલુના તરડાકને બપાવ્યો. “કે તું” તે બત્પુત્ર
વાલું ખાલી રાજા ધાસે છે. પણ તારી ખાતરી
છે કે તું આ છદ્દ કરી વારા સીદરાજને જમર

નુકસાન કરતી નથી ? તું કહેજ કે તું હજી તેને
ચાહે છે તો શું શાહનશાહ પોતાની હાલતુ વેર
તેના પર ખાતેખાતી બેરી રીતે ન લે એવું. તું
શું ધારે છે ? શું તને શાહનશાહના વેરની
ખબરજ નથી ?

આ છેલ્લો શટકા તેણીને આજેજ કરનારો
યથા પરલો જણાયો.

અત્યંત નિરાશામાં ઇન્દુએ પોતાના હાથો
હવેકયા પણ તુરંત તે સદંતર અશક્ત થઈ
ગયા હોય તેમ તેણીની પાણીમાં લુલા-તુટલા
યથા પડ્યા. તેણીનું મારું તેણીની છાતી પર ઢળી
પડ્યું. બારે પિકાર ને કતોદથી હસતો સાલુના
તેણીને બેતો થાપ્યો. હવે કતોદ આખરે પણ
તેનીજ યથા હતી અને જે સીજ આત્માર સુધી
અશક્ય હતી તે હવે શક્ય બની હતી ખરી.

પણ તે મગર બાળાએ કરી પાણું પોતાનું
મત્તક હંચું કંઈ અને સાલુના તરડ દગર દગર
જોષ પહેલાં તો તતપત્ર કરતી પણ પછી ધણાજ
દડ ને મક્કમ અથાળે બોલી,

“ચિતાજી, આપે જે કહ્યું છે તે ખરજ
ધાતકી, ભવાનક ધાતકી છે અને તમે ખરા
છજરથી તે જણાવો છો એમ હું માની શકતી
નથી. એક બાઈ ધારો કે આ ધમકી ખંડી હોય
તો તેથી તમે શું ધારો છો કે હું મારી પવિત્ર
ફરજ ભૂલી જઈ દોનખના હંડા મારમાં ગંધડી
પડીશ ? જે સીદરાજ પોતે લાં હાજર હોય
અને તે બને મને હમમતાં તથા તેને ભયમાંથી
જ્યાવવાનું મારું અભય વચન તોડતાં બેય. તો
તે જરૂર અને પિકારી, અને પોતાની છંદગીમાં-
થી કચડી-ભચડી નાંખે તો તેમાં જરાએ નવાઈ
નથી. મારી આખી છંદગીનો હું તેને માટે
ભોગ આપીશ કેમકે તે તેનીજ છે. હું
મારી આજ્ઞાનો ભોગ આપીશજ નહિ કેમકે તેની
માલિકી પણ તેની પોતાની છે. તેલું મોત તે મારું
મોત છે. પ્રારબ્ધમાં જે લખ્યું હશે તે બધું

વિના રહેનાર નથી. નિદ્રિયો પર તમારાં વેરતું વિષ ચાહે તેટલું કિતારી, જ્યાં પર જ્યાં પાડો પશુ એટલું ચક્રીનથી મનમાં કોતરી રાખજો કે તેમ કરી તમે કે સલીમ એક કતરો પશુ મેળવી ચક્રશે નહિ. તમે તમારે હાથે તમારી બેડીને તમારા ભત્રીજાનો નાશ કરવા માંગતા હોય તો તેમ કરવાને તમે સંપૂર્ણ મુખ્યત્વાર છો પશુ ચાદ રાખજો કે તેમ કરી તમે લેશ ભાર પશુ તમારી બોલી વાસના આગળ વધારી ચક્રનાર નથી. આહ ! મારે હવે આ દુખી વાત વધુ સંભાવવાની જરૂર નથી કેમકે તેમ કરી હું તમે માટેની મારાં માનની લાગણી ઓછી કરવા માંગતી નથી. પિતાહ, તમારાં મનમાં એટલું નોંધી લેજો કે હું તમારી બેડી છું તથા પૂરાણાં ને નામિયાં ખાન-દાનની નખીરી છું તો મારી ફરજ છે કે આખર તથા મારા વ્હાલા ને લગતા સવાસમાં હું કદીથી ટીક નહિ. કિસ્મતમાં જે બનનાર હશે તેને હું ખુશીથી વાળે ચક્રશ.

એક પણ સુધી સાલુના ધન્ડુ તરફ ટગરટગર જોતો ચોખ્યો. તેણી તેના તરફ કંઈક મગરૂરીને કંઈક હુલામણી હાલમાં જોઈ રહી હતી.

તેમની હાલત હાલમાં ફેરવાઈ ગઈ હતી. અત્યાર સુધીની ન માની ને કલાસરની બેડી હવે હુકમ કરી તેને પોતાની બગવાન ધ્રુજાને વાળે થવા ફરમાવતી હતી. એક શબ્દ પશુ બોલ્યા વિના તે પાછળ ફર્યો ને ઝડકુ ફર્યો ચાલ્યો ગયો. તેના વ્હેરો અત્યંત ગુસ્સામાં હોયો ચલુક થઈ ગયો હતો.

મકરેણુ ૧૧.

તોહીદિ એલાહી ! *

હમેસાની પેઠે સ્થાસ્ત્ર થતા આશા રહેવા નહીના કિનારા પર આવેલા ધરો ને નાનાં બળ રોની દુકાન આગળ રંગીલાં લોકોનાં ટોલેટોનાં

* ખુશીની એકમતા.

એકઠાં થયાં હતાં. હાં ત્યાં પાસાથી બુગાર રમનારાઓ ખુશા ઓટલાઓ પર પાટયાં મુકી પોતાની માનિતી મોજ મેળવતા હતા; અવાર નવાર ત્યાં આંગળથી જૂદી જૂદી જાતના હથ્થા-રેથી સજ્જ થયેલા સીપાહ છાકટ હાલત લયડ-તો પચડતો આગળ વધતો હતા; બાબુમાં એકાદ એકાંત ખૂણામાં અશીષીઓ દુનવી પ્રપંચોથી નિરાળા થઈ પોતાની ખુશ કેદમાં ચક્રચુર થઈ આ દુન્યાને સ્વર્ગસમાન સમજતા પડ્યા હતા; ત્યારે એક બાબુએ લાંબી દાદીવાળા ગંભીર વ્હેરેના મુસલમાનો વાતચીતમાં બળે ગરક મચા હોય તેમ જણાતા હતા અને હિંદુઓને મોજ મળ ને એસઆરામ ભોગવતા જોઈ તેમણે સાદ સાદ કોહી જતું જણાવું હતું.

‘હા, અલી’ તેઓમાંના એકે પોતાના મિત્રને જણાવ્યું. ‘કમનસીબી આપણી એ છે કે હાલમાં અકબર અને તેની દરબારનો તાલો સદંતર બગડી ગયો છે. દર સાંજના મોડેથી હું જોઈ છું કે તેમની ધિક્કાર ભરી મુલાકાતો ચાલુ મળતી રહે છે. ગઈ કાલે મધરાતે હું મહેલ આગળથી પસાર થયો તો હું શું ધારે છે કે ત્યાં શું થયું હશે ? નામવર શાહનશાહના ઓરડાઓ ની બારીઓ દરેક જાતની રોશનીથી ઝળઝળી રહી હતી. ચાને માટે તે હશે ! બનવા જોગ છે કે શાહનશાહને ઇજાતી મેજબાની આપવામાં આવતી હોય ? તુરત તપાસમાં જણાવું કે તેણે તો કંઈ ન હતું. મહેલમાં મોત જેવી સર્વત્ર સુખશીદી પથરાઈ રહેલી હતી અને તે સુખશીદીમાં ખસલ કરનારો કોઈક જાદુગીરો અવાજ ફક્ત સંભળાતો હતો. મારી ખગર મુજબ અકબરે પોતે આવી અનેક ગાયનરૂપી જાદુગીઓ તૈયાર કરી છે અને જો કે તે જાદુગીઓ ગાવામાં ને સાં-ગવામાં ઘણી સારી છે તે છતાં આપણા મહાન પ્રાણધર્મને અતુસરતી નથી એટલે તે આપણે મનથી સાદ સાદ નકામી છે.’

‘એમ કરવાનું કારણ શું ? અલીએ પૂછ્યું.’

‘શુ કારણ તે હું પોતે પણ ખરાબર રીતે સમજી શકતા નથી.’ જવાબ મળ્યો. ‘પણ આ માથાને ને રોશનીપરથી એટલું તો જણાય છે કે અકબરે હાલમાં જે તોહીદે એલાહી નામનો ધર્મ તૈયાર કર્યો છે તે મહાન ઇસ્લામની જગ્યાએ ચર કરવાની કાંઈ કોશિશ કરે છે. હાલમાં તો આ ધર્મમાં અકબરના વિશ્વાસુઓનેજ ફક્ત દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. ખીજાઓને તેમાં બહુ સંભાળ ભરી રીતે લેવામાં આવે છે. આ ધર્મમાં સૂરને આગીને પુનઃ થાય છે જે કોઈ બદ ચોખ્ખાં તોણે અસલી ધરાનના પારસીઓના ધર્મપરથી લીધી છે તેમજ વળી તેમાં લાંના કાફરોનાં ધર્મનું પણ મિશ્ર છે. અલ્લાહ એ બધા કુત્તાઓપર દયા કરે !’

‘એ કંઈ જાતનો ધર્મ છે ?’ અલીએ પૂછ્યું. ‘જે કે આ ખાત્રે મેં ધણીકવાર સાંભળ્યું છે છતાં ખરી હકીકત શું છે તે કોઈ પણ મને અત્યાર સુધી કહી શક્યો નથી.’

‘હું પોતે પણ તેમાં સત્ય શું છે તે જાણતો નથી.’ યુસુફે જણાવ્યું. ‘પણ એટલું તો ખરું કે સત્યને બદલે તેમાં મહાપાપ જેવું હોયું જેમને કેમકે તેમ ન હોત તો અકબરનો સૌથી માનિતો ને દીલસાજ સાથી તથા ઇસ્લામી ધર્મનો રક્ષક વિદ્વાન અબ્દુલ કાદીર તેને સામે જંગરી બળ રવારીથી માથું ઉઠાવેજ નહિ. મારી આનગી તપાસમાં અત્યાર તુલીકમાં જે કાંઈ ખબર મેં તને જણાવી છે તે કરતાં વધુ ધુરી ખબરો મને મળી ચુકી છે. યોગ્ય વખતની વાતપર મેં મહેલ-માંથી એક એવા શખ્સને ભરાધ-છપાધને નીકળતાં જોયો હતો જે જાણે ખીજાઓની નજરે ન પડવા પોતાનું બનતું કરતો હતો. તું તે બદ માણને જુએ તો કેમકેમના વિના રહેજ નહિ. આ કંગાળ કાઠજ નહિ, પણ શયતાનની એલા-ફનો પેલો કહેવાતો યોગી ગોરખ હતો.’ હવે તેણે

દાં પોતાનો અવાજ ઘણોજ ધીમો કરી રહે કોઈ ખીજા સાંભળે તેથી કરીને કહ્યું. ‘તું જાણે છે કે આ માણસ કેવી કિસમનો છે ? હું તો ખાતરીથી માનું છું કે જે પોતે શયતાન ન હોય તો શયતાનને એલો તો હોવોજ જોઈએ. અને આવા એક કંગાળ સાથે કહે છે કે અકબરે દોસ્તીનો ગાંઠ બાંધ્યો છે.’

અલી તો આ સાંભળતાંજ પોતાના સાથી તરફ ટગર ટગર જોતો તારી ગયો.

‘અલ્લાહ, આપણને બચાવો !’ તે એકાએક ચોંટીને બોલ્યો ને નહી તરફથી આવતા એક અકબર તરફ આંગળી બતાવી તે બખડયો. ‘લે, તેજ બદખખત આવ્યો ! કેમખખત નદીમાં શા માટે ડુબી મરતો નથી ?’

અને ખરેજ, ડુગાદીનીના તે માનિતો પુનઃરી હાંડ અને અને ધરાનીઓનું તે રોણું જે આપસ આપસમાં ધુસ ધુસ કરતું હતું તે તરફ આવતો હતો.

‘હું યકીનથી કહું છું’ તે રોળામાંના એક ધરાની બહુજ ઝતુનથી બોલતો સંભળાયો. ‘કે આપણે હવે આપણા પુનઃ ધર્મ તરફ રૈઝી ને અબુલ શાજલ તરફથી બતાવવામાં આવતો ધિક્કાર ને તુચ્છકાર જે દીન ઉગત વધતો ને વધતોજ જાય છે તે સાંખી જવો જોઈએ નહિ. આ જે ઉપરાંતનું નીળું મોહું નામ ખુલ્લી રીતે અત્રે જણાવવાની કશી જરૂર નથીજ. મને અજબખી એ છે કે આ આપણા હિંદુભાઈઓ જે કે આપણાથી તો સદંતર જુદોજ ધર્મ માળે છે તેઓ પોતાની પવિત્ર યાદોનો નારા થતો કેવી રીતે સહેલાઈથી જોઈ શકે છે.’

‘હજી તે હાલતપર હમો આવ્યા નથી’ તે રોળામાંના એક હિંદુએ જણાવ્યું. ‘ખીલક એ જાણીતી વાત છે કે નામદાર શાહન શાહ અને તેમના ચેલા તમારા પુનઃ ધર્મ તથા તમારી પવિત્ર કુરાનની જગ્યાએ પડવા કરતા નથી,

કોણ? નામવર શાહનશાહ અને તેમનાં સલાહકારોને ?

‘પણ તું ત્યારે કહેવા શું માંગે છે ? હુન્ન્યા ના બીજા ભાગમાંના મુલકો અને પ્રગતિ લગતી વાતો આપણે સાંભળી છે કે જ્યાં જુદીજ રીતે રાજ્ય કારોબાર ચાલે છે પણ ત્યાં પ્રગતી હાલત ને સ્થિતિ આપણા કરતાં સાફ સાર જુદી છે. હિંદના અસંખ્ય રાજ્યોમાં તથા સંખ્યાબંધ જૂદી જૂદી પ્રજા કે જેમની રહેણી-કરણી તથા રીત-રિવાજો એક એકથી હલકા છે તથા જરા જરામાં જેઓ એક મેકના ટોટા પીસવા તૈયાર થઈ રહે છે તેઓ કેવી રીતે આ હક ભોગવી શકે ? એક બારગી તેઓના રિવાજો એક પણ ચાલ તે છતાં તેઓ પોતાના જાતી ખચસ તો એક કદીખી કરી ચકરાના નથી જ.’

‘એ ખરી વાત છે’ અમુલકાન્તે જણાવ્યું. ‘હું તેથી તો આગળ કહી ગયો હતો કે વધુ ફેરફારો હાલને તબક્કે કરવા કોઈ બીરીતે લાયક કે વાજબી નથીજ. હાલની રાજ્ય સત્તા બાબે હું જે કંઈ બોલ્યો ત્યારે મારી કહેવાની એટલીજ મતલબ હતી કે જે ચીજો પાછળથી વધુ ખરાબ થઈ પડે તે બીજો દુર કરવાની આપણી ફરજ કેટલી હદ સુધીની હતી તે પૂરતી રીતે જણાવી. આ માણસો કે જેમને આપણે ભણસો કરી કહ્યે છીએ તેઓ આપણે ધાર્યે છીએ તેટલા બંધા ધિક્કારને પાત્ર નથી. ખાસ કરીને જે બે રાજ્યોને મેં રોક્યા છે તેઓ બહુ આખવાળા છે. બીજાઓ તેમને મોટું માન આપે છે તે તેઓ ખરાં જીરો જાનથી આપણી સંદેશમાં સામેલ છે. બીજાક ખરી વાત છે કે તેમને અતી ધણે પૂરતો બહુલો આપવામાં આવે છે પણ તે સલાહ તદ્દન જૂરો છે. હું હિંમતથી કહી શકું કે પેસા વગર ખજૂર તેઓ આપણી ચેલા બાં ખુશી થી લેવાના વિના રહેજ નહિ. તેમજેજ સાચુના

વાળું કાવતું ફેડી આપ્યું છે, તથા પેલાં ગોરખ યોગીના બેદી પ્રખ્યાત આપણને જણાવનારા તેઓજ છે.’

‘હા’ ફક્ત મૂઝમાં હસી મગક કરતાં બોલ્યો. ‘તે પેલા મહાન ફીલસૂફ સાહેબ કે જેઓ યોરો વખત નામવર શાહનશાહની માયા મહેરબાનીમાં ઓર ધમક ખેલી રહ્યા હતા અને તેઓ શ્રીને યોગના મહાન બેદી શિખરવાની મોટી મોટી વાતો કરી હતી પણ હું ધારું છું તેમ તેનું પરિણામ તો મોટાં જેવાં મિલકામાં આવ્યું હતું.’

તે યાદ થતાં અકબર ફીકકા પડી ગયો કેમકે તેની ગમે તેવી દુરચારી છતાં તે એક કઠોરના હાથપર સાફ સાફ જાની ગયો હતો. અકબરને ખેમલત લાગેલી જોઈ કહુસા વચ્ચે મક્યો ને ગંભીર અવાજે બોલ્યો.

‘અલગત-તે બનાવ ખુરો છે પણ હવે આ ગોરખ સાથે કોઈપણ જાતનો સંબંધ નહિ રાખવામાંજ કાયરો છે. મારા સિખ સીધરાજે તેને બાબે મને કેટલીક વિગત જણાવી છે જે પરથી સંભાળથી કામ લેવાની ખાસ ફરજ જણાય છે છતાં યોગની બાબતમાં અબ્યાસથી જે શોધ જોળ આપણે કરી શક્યે તે કરતાં વડીલોપારજીત હનરતી આવેલી હકીકતોથી યોગની બાબતમાં આપણા કરતાં તે કરતાં વધુજ જાણ છે તેમાં કદી તવાઈ નથી.’

‘શાખારા !’ અકબરે હસીને ફક્ત તરફ જોતાં કહ્યું. ‘તારા ને મારા કરતાં તો આ વિદ્વાન આ જાણત અચ્છી રીતે સમજે છે એ એના ધર્મનો એક ભાગ છે અને એ કમુલ છે કે મોખ વિજા કંઈ ફેકી દેવા જેવી તો નથી જ.’

આ પછી તે વિદ્વાનો વચ્ચે યોગ સંબંધી અરસપરસ તકરાર ચાલી જે તકરારની હેર અકબરે પોતે જણાવ્યું: (સાંધન છે.)

इसिष्ट आश्रिता अने
भी० सी. अम. वावडा,
जोडरा २२, टांगडा,
सोसटरेडी, S. W

गुल्शन.

इसिष्ट आश्रिता आते
जतां गुल्शनना वधाना
भी० वावडा रिवकारणे.

GULSHAN.

जून १९१८. वॉल्युम १०.

Vol. 10 June 1918.

सांकड्युं.

नं०	विषय	लेखक	
१	गडेर भणर	...	३६१-
२	सांकड्युं	...	
३	प्राण्यपति प्रत्ये ओक भरता पतिनी प्रेमास वसिद्धंत	पुररोड	
४	हिंदुस्तानना जंगलोनी जरीबुटी, ओ अन्ये तेना शुष्क दोषा.	डॉक्टर पी. मोतीवाला.	३६७-
५	The death of Akbar	R. P. Karkaria.	३७०-
६	रीज्य	अधिपति	३७३-
७	सुखताने सुवेभानी	भागवत्या	३७५-
८	गडेरभणर	...	३८६-
९	शमायबुनी ओक रसीदी कथा	दादी अ. ताराचोरवाणा	३८३-
१०	पारसी जालु दुपीन	सस्सेका तीन पांडे	४०१-
११	गडेर भणर	...	४०६-
१२	शुल अदन शुल (यादु वार्ता)	भागवत्या	४११-
१३	पामीली	कअदान	४२१-
१४	औरंगजेब	भागवत्या	४२६-
१५	गडेर भणर	...	४२६-

પ્રાણપતિ પ્રત્યે એક મરતા પતિની પ્રેમાલ વસિહત ?

મરત આ હાલતના સખન, બની ! તું યાદ રાખજે,
કરવા અમર્ગ સુઝ છાંદગી, તું જ ખેળામાં કાઢજે.
તું જ આંશુએ તહવારીને, તું જ સારીમાં વિંદાલી,
નાની આપણી કુલવારીમાં, મોઘરા નીચે દાઢજે.
પઢવા ચાહે તો મુજ ગજલને, કાર્તીગઢામાં ગાજે તું,
વધાવવામાં કુલને બદલે, આંખનાં નરગેસ છાંદજે.
નથી કુટી પણ મુજ પાસ, કરવા ધર્મદાન કામ,
પવ્ય શોકીનમાં ગજલ મારી, છૂટે હાથે વાંદજે.
લેખનની કીર્તિ છે લૂટી, માયા દુન્યાની હવાઈ,
ખાતવી હેય કીર્તિ તો ફક્ત, વશાઈ કીર્તિ ખાતજે.
મરીશ હું તો તું જ મોહખતમાં, વફાઈથી તવાઈ ગળાઈ,
તું જ વફાઈમાં આહું હું એજ, ભેદ મુજ દીલમાં સાંતજે.
નહિ ગરજ ખુરશેદને તારાં, રૂખનાં તુર ને દોશનીની,
અંદ્ર મારા ! તુર મારાંથી, તીથી વધતાં માઢજે !

ખુરશેદ.

ભૂટિયે !

આનંદ !!

છપ ગયે !

રંગીન ચૌરાસી ૮૪ તસવીરો વાલે

સરલ આસન.

પ્રાચીનસિદ્ધ યંત્ર, મંત્ર, તંત્ર, વિષય પરિપૂર્ણ વ્યાખ્યાસહિત યોગાનંદે

ડૃ. એમ. આર. જી.

પાર-રિબાઈ.

ઓ—આર—ફેલવે.

હીંદુસ્થાનના જંગલોની જડીબુટ્ટીઓ

અને તેના ગુણુ દોષો.

ગુલશન માટે ખાસ ફરમાસથી

લખનાર—ડૉક્ટર પી. માલીવાલા.

હીંદુસ્થાન એ એક એવો રસાળ દેશ છે કે જેને માટે મોટા મોટા કવીઓએ દેશના ગુણુ ગાયાં છે એટલું જ પણ કાંઈક પરદેશીઓ એ દેશના દર્શન કરી ગયા પછી પણ પોતે પોતાના દેશમાં પણ તેના ગુણુ ગાવામાં લીન થઈ રહ્યા છે. આજે હું જે લેખ લખું છું તે એજ છે કે આ દેશના અંદર કેવી કેવી વનસ્પતીઓ પેદા થાય છે અને તેમાં કેવા કેવા અત્યાક્રીક ગુણો રહે. તે વીળે. આપણે આ લોકપ્રીય ગુલશન માસીકમાં શરૂ કરીએ છીએ, તે પહેલા આપણે એ માસીકના અધીપતિનો ઉપકાર ચાલીશું. આ લેખ લખવાનો હેતુ એટલોજ કે અનેક તરેહના રોગથી પીડીત સ્ત્રી પુરો અને બાળકો તેનો લાભ લઈ નીરાળી બને, આશીર્વાદ દે, એજ મુખ્ય હેતુ છે. મારા લેખો આગળ અન્ય પેપરમાં આવતા હતા અને તે એટલા બધા હોંસથી વંચાતા હતા કે, તેના ગહવાઈ તરીકે મારી પાસે સેંકડો પત્રો મળેલા છે. તેજ પ્રમાણે વાંચી વાંચેલા આશીર્વાદ દેશે. હવે હું અત્યારે જે જડી-બુટ્ટી અને વનસ્પતિનો લેખ લખું છું કે જેનું, નામ “ હરડે ” છે એ હરડેને સંસ્કૃતમાં હરી-તાડી કહે છે, મરાઠીમાં હીરડા, હીંદુસ્થાનીમાં હડ, હડ-હર, કથુનક્રીમાં અણીલેકાથી. ફારસીમાં હલીલે અને અંગ્રેજીમાં માયરોબેલ-સ, લેડીનમાં ટરમેસીયા કે છુલા કહે છે. એના કાડો કાકણ અને ગુન્દરાત દેશમાં ઘણા થાય છે. એ ઝાડ મોટાં મોટાં થાય છે. એનાં પાંદડાં ધાવડીના પાંદડા જેવા

હોય છે. એનું લાકડું ધમારતના કામમાં ઉપયોગ-માં આવે છે. જે હરડે કુમળા લઈ સુકવે છે તેને બાળકોને કહે છે. જે હરડે ઘણીજ કડીણ કુવા-ડીથી પણ નહીં ભાંગે તેવા જનકા લાંબી અણીદાર પાણીમાં છુડનાર અને લગભગ તોડા તોડાની હોય છે તે ઘણીજ ઉત્તમ ગુણુકારી હોય છે. જેને સુચારી હરડે એ નામથી કહેવા-માં આવે છે પણ એનાં ઝાડ ઘણાં શોડાં હોય છે. મુખ્યમાં કેટલાક લખાડી વ્યાપારીઓ બનાવતી સુચારી હરડે કરી વેચે છે. એ સુચારી હરડે જળરી હોય તો એના ગુણો એટલા તો જળરજસ્ત હોય છે કે જેનું વર્ણન થઈ શકે તેમ છેજ નહીં. હમારા વેદકશાસ્ત્રમાં તો એટલે લગી કહેવામાં આવે છે કે જે એનું પાન (શેવન) હમેંશા કરે છે તેને બીજકુલ ઘટપણુ આવતું નથી. સો કરતાં વધુ વરસનું આયુષ્ય તે ભોગવે છે. વેદકશાસ્ત્રમાં એની છં જાત કહેલી છે. ‘૧ વીજ્યા. ૨. રોહીણી. ૩. પુતના. ૪. અમૃતા. ૫. અમયા. ૬. જ્યંતી. કહે છે સાતમી એક જાત છે કે જેને ચેનંડી કહેવામાં આવે છે. પણ તે વધુ સમાગમમાં આવી નથી. જે તુમડી જેવી ગોળ હોય છે તે વીજ્યા. સાધારણુ ગોળ હોય છે તે રાહણી. જેમાં મોટી ગોટલી હોય તે પૂતના. જેની ગોટલી બારીક હોય તે અમૃતા. જેના અંગ ઉપર ઉભી પાંચ રેસા હોય તે. અમયા, જેનો રંગ મુવર્ણ જેવો પીળો હોય તે જ્યંતી કહે છે. વીજ્યા સર્વ રોગો ઉપર અમૃતની માફક ગુણુ કરે છે. આ હરડે

ને કે ગાંધીની દુકાને એક પછી કે એક રૂપિયા બલકે પાંચ રૂપિયાની એક લગીની મળે છે. આ દરેકના ગુણો એટલાં તો જાણજાણત છે કે ને ગ્રીય વાંચકો બહુ જાણનારી વાંચશે તો તેમને ધણેજ મોટા લાભ થશે. પુતના લેપના કામમાં અકસીર છે. અમૃતા રેવમાં, અલય ચા નેત્ર રોગમાં, ચેતકી ચૂરણમાં, રોહણી ઘણું રોપક (ધારા રૂબવામાં) વીગેરે વીગેરે ગુણો ધરાવે છે. એની જોતો બે-કાળી અને ઘોળી હોય છે. ઘોળી જ આંગળ વીસ્તારની, કાળી એક આંગળ વીસ્તારની હોય છે. મનુષ્ય ચા તો પશુ પક્ષી બે ચેતકીની યાચા નીચે મુકી જાય તો તેને તારકાળીક રેવ થવા લાગે છે. ચેતકીને હાથમાં પકડે તેટલી વાર નિશ્ચય રેવ થાય છે. રાત્રી સકુમાર રાકતી

“યુ અને જેને આંખોની અરુચી પ્રાપ્ત થયેલી તેને ચેતકીની રેવ ધણેજ મુખકાર અને કાત કરનારો છે. દરેકની સાત જાતમાં વીજળા મુખ્ય છે તે સંજોગવારમાં મળી શકે છે. “એના ગુણ દોશ” રૂક્ષ, ઉષ્ણ, અગ્નિદીપક, સુદીર્ઘક, મધુર, આસ, કસ, પ્રમેહ, અર્શ, કોઠ, સોજો, કૃમી, ઉદર, સ્વરભંગ, મલખતતા, વીરમજ્જવર, ગુસ્સ, વૃષ્ણ, હેડકી, ખરજ, લચા, કમળો, ખરોળ, શુભ, યદૃત (કલેજના વરમો) મુવકચ્છ વીગેરે રોગને નાશ કરે છે. દરેકમાં મધુર, તીજો અને પુરો રસ હોવાથી તે જટ તેને નાશ કરે છે. તીજો કડવો અને પુરો રસ હોવાથી તે કડવો નાશ કરે છે તથા મધુર સાથે ખાટો હોવાથી તે વાયુનો નાશ કરે છે. દરેકે ચાની ખાવાથી અગતી દીપક કરે છે. ચુર્ણ કરી ખાવાથી રેવ થાય છે. પકવીને ખાવાથી જાડા બંધ થાય છે. સેટી ખાવાથી ત્રીદાશ સામક છે. જોગન સાથે દરેકે ખાવાથી આવે છે બળ સુદ્ધિ અને દિવ્યોને તેજ ખાવા છે, વાન પીત કડવો નાશ કરી મળશુદ્ધી કરે છે. કડ્ડી સાથે ખાય તો કડવો નાશ કરે છે. સાકર સાથે ખાવાથી પીતનો નાશ કરે છે. ઘીની સાથે ખાવા-

થી વાયુ રોગનો નાશ કરે છે. દમ હાંફણ અને અસુજળમાં દરેકની સાથે જરા મુંઠ મેળવી તેમાં સમભાગે ગોળ મેલવી ગોળા ખનાવી ખાય તો દર્મનો રોગ નાશ પામે છે. હેડકી ગમે તેવી આવતી હોય તો જરા મુંઠ મેળવી ખાવામાં તુરત બંધ થાય છે. આમ ઉપર દરેક, મુંઠ તથા લીમડા નો રસ નાંખી ખાવી એટલે આમ બંધ થઈ જશે. હંમેશાં નીરાળી રહેવું હોય તો રોગે સુતી વખતે દરેકની ભૂટી કાપી જઈ ઉપરથી ગરમ દુધ પાશે પીવું. આ દરેક વધુ નહીં પણ અઠવાડીઆમાં બે વખત પણ લેવી. પીતથી શરીર ફીણુ થઈ જાય છે. દરેકને જાશમાં પલાળો રાખી પકી તે જાશ પી જવી. આ પ્રમાણે ત્રણ ચાર અઠવાડીઆ કરવાથી શરીર એક સુવર્ણ જેવું થઈ જાય છે. આખો આવી હોય તે ઉપર દરેક અને ફટકડી ધસીને અંગન કરવું જેથી આખ ફક્ત ચોવીસ જ કલાકમાં નરમ પડશે. પાંડુ રોગ ઉપર દરેક તકીવું ચુર્ણ ત્રણ માસ, મધ એક પૈસાભાર અને ઘી બે પૈસાભાર એટલું મેલવી થોડા દીવસ દીવસમાં બે વખત પીવું. જાળકની આંકડી ઉપર મોટી દરેક ધસી પેટમાં ચોપડવી જેથી પણ ન સમાય તો દરેકે આમળા અને સાકર ધસી તેનું અંગન કરવું. ચુર્ણ આવતી હોય તો તેના ઉપર દરેકનો ઉકાળો પાવો. પીત ગુલમ ઉપર દરેકની અને દ્રાક્ષનો કઠો ગોળ નાંખી પાવો. જાળકને ટાળવું પડ્યું હોય તેના ઉપર દરેક અને જૂનનો કલક કરી માતાના દુધમાં પાવો. દરેકનું ચુર્ણ મધમાં ઘણી લાંબો ટાઇમ આપવાથી ગમે તેવો સર્દે કોઠ, ફક્ત પીત વીગેરે રોગો નાશ થાય છે. હવે આ દેકાણે આપણે એટલું જ વીચેયન કરીશું કે એક હિંદુસ્તાનની અગ્રણી યોગ્ય કલા કેવા મુજબ રોગો નાશ થાય છે તે વાંચક વર્ગ ખાસ ધ્યાન પહોંચાડશે. હિંદુસ્તાન એક કાચું ચોનું છે અને તેના પેટ ઉપર અખ્યાબંધ જાડી સુડીઓ અને અનેક તરેહની વનરપતિઓ પેદા

યાય. કમનશીળની વાત છે કે આ દેશના લોકો
બેલુકાર નહીં હોવાથી તેમને મનને તો એ
મીટી છે. હજારો વનસ્પતીઓ શું શું કામ કરે
છે. તે જેમ જેમ આપણને વખત મળતો જશે
તેમ તેમ આપણે આગળ વધતા જઈશું. દેશી
વૈદ્ય એ એક ખરેખર સુવર્ણ છે. અને આપણે
આગળ લખતા જઈશું તેમ શ્રોતાઓની ખાતરી
જશે. પ્રખ્યાત ડોક્ટર ડીમક કહે છે કે ફક્ત એક
દ્રામની માત્રા એ વખત આપવાથી ઝાડો દૂર થાય
છે. સખનમાં સખત મરડો અતીસાર ઉપર પ્રથમ
કાંઈ પણ દવા ગુણુ કરતી નથી ત્યારે પહેલા એક
પાછની હરડે લઈ તેને જરા એરડીયાનો હાથ ધર્ષ
તાંથી ઉપર શેડી નાંખી તેમાંથી ફક્ત એક પાવલી
બાર ફાંકવાથી દુરતજ સખતમાં સખત મરડો
બંધ થઈ જશે. ડોક્ટર સેટન હાલિસ કહે છે
હરડેમાં સેંકડે પીસતાશીસ ટકા એસીડ ટેનીક
રહે છે. ડોક્ટર વોરોંગ કહે છે કે જ હરડેનો કવાથ

કરી આપવાથી ઉત્તમ પ્રકારનો લુલાખ થઈ
પેટનું શુભ ઉલટી વીગેરે કાઢી પણ ખરાબ અસર
થતી નથી. એ કવાથમાં થોડી તજ નાંખી હેલ
તો તે ઘણાજ ઉત્તમ બને છે, તેમજ સ્વાદીષ્ટ બને
છે. એટલા માટે તેના ગ્રાહી ગુણોને લીધે લુલાખમાં
ઉત્તમ બને છે તેજ પ્રમાણે ધારા ધોવાને તેમજ
પીચકારી મારવાને પણ તે પાણી ઉત્તમ ઉપયોગ-
માં આવે છે. દરડેનો કવાથ (કિકાલો) દુખતા
દરસ તેમજ સ્ત્રીઓના ગૃહ ઇદિઓમાંથી નીકળ
તા પાણીને ઉત્તમ પ્રકારનો ફાયદો બતાવે છે. તે
સીવાય એ એક અદના હરડેના એટલા બધા
જગી ગુણો છે, કે તે એક વખત સખતમાં સખ-
ત બહી જેવા રોગીને તે નવા અવતારમાં બેઠો
કરે છે. જે વીધે આપણે આગળ લખીશું તેમાં
એવા એવા ગુણો હસતી ધરાવે છે કે મહાન ફરી
પુરો એ દરતજ અવલોક (હરડેના પાકને)
અમૃતની ઉપમાં આપી છે. (અમૃદ)

ડોક્ટર પી. માતીવાળા, સંયત્પુરા, ચોકીશેરી સુરત, નું નામ હિંદુસ્થાનની જડી
બુટ્ટીઓના શોધક તરીકે એટલું જણું વિખ્યાત છે કે તે માટે અગ્રે વધુ કહેવું એ 'સોનાપર
દોળ' સ્વાસ્થ્ય સમાન છે. વિખ્યાત સાંજવર્તમાનમાં એમના લેખો આ બાબે શરૂ થતો વાંચક
વર્ગમાં બહુજ માનિતા થઈ પડ્યા હતા. અફસોસની વાત છે કે દિલ્હમાં આવું કંચન સોનું પડ્યું
છે છતાં પાશ્વિમાતના આપણા શોખો, આપણી આસપાસ ફરી વળેલી નકલી સુધારાની વાતાવરણ
આપણને આ જવાહીરાની ચોખ પરિક્ષા કરતાં અટકાવે છે અને આપણે ખોટા લોભો ફરી આપણાંજ
કિમતી ખાણોમાંથી એચીને કાઢવામાં આવેલા પરદેશી અર્ક તરફ લલચાઈએ છીએ. દેશી વૈદ્યોની
કિમત જોએ ખરેખર જાણે છે તેઓજ સમજે છે કે તે ખચ્ચીત કમાલ ફરી રાકે છે. કમનસીબે
આ ઉત્તમ હુર પાછળથી હટવૈદ્યના હાથમાં જઈ પડવાથી તેની કિમત ઘટી ગઈ અને તેવામાં
અગ્રેજ વૈદ્યો પગપેસારો કર્યો એટલે નકલી સુધારાની ધુધિમાં આપણને સ્વદેશી ચીજો તરફ સુગાતરા
થયા ડોક્ટર માતીવાળાએ ઘણી જહેમતને અથાગ અખ્યાસ પછી હિંદુસ્થાનની જડી બુટ્ટીઓના ગુણુ
દોળો જાહેરમાં મુક્યા છે તે ખરેજ તેમના ધધાને તેમજ તેમને પોતાને માન લયું છે. આજે
આપણામાં આવ્યા અભ્યાસીઓની સંખ્યા કમતી છે. દેશી હકીમોમાં ઉન્નાદ થયેલો હકીમ કે વૈદ્ય
પોતાના જ્ઞાનનો પ્રકાશ બીજાને આપવાને બદલે પોતાનીજ સાથે લઈ જવાનું આગળ વધુ પસંદ
કરતો દોનાથી આ જ્ઞાન વધુ ખીની રાક્યું ન હોય. ડોક્ટર માતીવાળાએ તેથી ઉલટા જઈ જાહેર
માં દરેક ચીજ તેના ગુણુ દોષ સાથે મુકી છે જેથી ગરીબમાં ગરીબ તેનો લાભ લઈ શકે. આપણી
હાલત ખરેજ અદેખાઈ કરવા જોગ છે કેમકે આના એ આનાની અચૂક ફાયદો કરનારી આપણી
નજર આગળની ચીજ આપણે છોડી દઈ દિલ્હી તી વિદેશી પેટન્ટ દવાઓપર જીપસાં માર્યો છીએ !
સુલસાનના માહકોને આ બાબે કાંઈક પૂછવાનું હશે તો હમો મારફતે પૂછાવતાં - ચોખ તે ખોલાસો
મશે! એકવાર ફરી હમો આ લાજા ડોક્ટરને તેમની બેઠળી રોકાણો છતાં હમારાં આમંત્રણને માન
આપવા માટે ઉપકાર માન્યે છીએ.

અધિપતિ-સુલસાન.

THE DEATH OF AKBAR: A TERCENTENARY STUDY.

(By—Mr. R. P. Karkaria.)

(Continued.)

A violent dysentery was the result. Hakim Muzafar, another of the physicians, now pronounced that his brother physician had grossly erred in his prescriptions, particularly in allowing melon to his patient at the commencement of the attack. From a just repugnance to take away from any man his reputation, and perhaps from a disposition to forgive, I determined that Hakim Ally should not be trodden under foot, at a mere malicious suggestion or an accusation on the part of Muzafar actuated by mere jealousy.

"If," thought I, 'God's destiny and the blunders of the medical class did not sometimes concur, we should never die.' This much on a feeling of discretion and kindness, I confessed to Hakim Ally; but in the bottom of my heart all confidence in his skill was extinguished.

"During the last ten days of his illness, I attended my father as usual for two or three quarters of time in the latter part of the day; and this I continued to do until Tuesday, the 14th of the latter Jemady, when he became so greatly reduced that I remained with him from the time at which his medicine was administered in the morning for the remaining part of the day. While he was yet

in a state to discriminate, he advised me on one occasion to keep away from the palace; at all events never to enter unattended by my own and retainers; and it now occurred me that it would be prudent not to neglect such advice; that at a crisis it behoved me in my intercourse with the palace to employ the guarded circumspection. One day I entered the citadel accordingly, attended by my own retinue. The next day, without consulting the sovereign they dared to close the gates of the citadel against me, and actually brought forward the cannon on the towers. On Thursday, 16th, perceiving the pretence of under which these men were serving themselves, I discontinued my visit to the palace altogether; then received by Mukurret Khan a note from Man Singh expressing his part the expectation that I should concur in their views. How my feelings were agonised at the thought of being excluded from sight of my father, during the time in which I thus abstained from entering the castle of Agra, I for some time withheld myself from communicating to any man, resigning myself wholly to the will of God. Having the advice of my truest friends

continued my visits to the castle, I sent my son Parviz, with an apology to my father, stating that I was prevented from attending that day by a severe pain in my head. My father, lifting up his hands in prayer for my health, sent Khwaja Weissy to entreat that if possible I would come to his presence, for that he had no longer any hope of life, particularly under the violent paroxysms of his complaint. "Alas!" said he, "what a time is this at thou hast chosen to be absent from my person, when thou knowest that at my demise, the succession to the crown is without dispute!"

Jehangir then describes the intrigues that were going round the death of Akbar for bringing about the accession of his grandson, his own son, Prince Khosro, to the exclusion of himself. Raja Man Singh, the mother-in-law of Jehangir and maternal uncle of Khosro, and Mirza Asaf Khan, were the principle persons in these intrigues. The latter asked the sick monarch as regards his wishes about Khosro. To this he replied, "The decree is God's decree, and of whom alone is the sovereignty. For my part with one mind I retain a thousand hopes. Surely, in giving loose to such language in my presence you have abandoned me to the jaws of death. Nevertheless it may happen that I have still some portion left in this life. If however the awful crisis be at hand if the hour of

departure be arrived—can I have forgotten the military promptitude, political sagacity and other qualities indispensable to the successful exercise of sovereign power, which at Allahbad I witnessed in Selim Shah? Neither do I find that the love and affection which I have ever borne him has for a moment been diminished. What if, through the misguidings of the Evil One, he should, for an instant, have been led astray from his filial duty, is he not my eldest born, and as such the heir to my throne: to that throne which by the institutes of my race belongs to the eldest son and descends to him who is in years younger? But the six months wide territory of Bengal I bestow upon Khosro." "Having received these assurances from my father's lip," continues the Royal author, "the specious hypocrites repaired in numerous groups to my presence, in such throngs indeed that people had scarcely room to breathe. The chief intriguers seemed penitent of the part they had taken, and acknowledging their folly, cordially resolved on yielding to me, without further opposition, every proof of submission and allegiance. ... My father sent me one of his dresses, with the turban taken from his own brows, and a message, importing that if I were reconciled to live without beholding the countenance of my father, that father, when I was absent, enjoyed neither peace nor repose. The moment I received the message, I clothed myself in the

dress and in humble duty proceeded into the castle. On Tuesday, the 8th of the month, my father drew his breath with great difficulty; and his dissolution being evidently at hand he desired that I would despatch someone to summon every ameer, without exception, to his presence 'for I cannot endure,' said he, 'that any misunderstanding should subsist between you and those who, for so many years, have shared in my toil and been the associates of my glory.' Anxious to to comply with his desire, I directed Khwaja Weissy to bring the whole of them to the dying monarch's sick chamber. My father, after wistfully regarding them all around, entreated that they would bury in oblivion all the errors of which he could be justly accused, and proceeded to address them in the following terms, arranged in couplets.

"Remember the repose and safety
which-blessed my reign,

The splendour and order which
adorned my court, O remember,

Remember the crisis of my repentance,
of my oft revolving beads,

The canopy which I prepared for
the sanctuary of the Kaabah;

Let the tear of affection shed rubies
over my dust,

In your morning orisons turn your
thoughts to my soul;

Let the tear of affection shed rubies
over my dust,

In your morning orisons turn your
thoughts to my soul;

Let your evening invocations irradiate
the gloom of night,

Do not forget the anguish of the
tear-flowing eye,

When the chill winds shall visit
your courts like the autumnal
blast,

Think on that cold hand which has
so often scattered gold among
you."

He added the following stanza
of four lines:

"Didst thou see how the sky shed
around its flower-like fascinations?

My soul is on the wing to escape
this rage of darkness,

That bosom, which the world was
too narrow to contain,

Has scarcely space enough to inspire
but half a breath."

"Here I perceived that it might indeed be this mighty monarch's latest breath and that the moment was arrived for discharging the last mournful duties of a son. In tears of anguish I approached his couch, and sobbing aloud I placed my head at my father's father's feet. After I had then pressed in solemn sorrow thrice round him, the dying monarch, as a sign auspicious to my fortune, beckoned me to take his favourite scimitar, Fattch-ul-Mulk the conquest of empires), and in his presence to gird it round my waist. (To continue)

ચિંત્ય કોલમ.

ચિત્રમય જગત.

(ગુજરાતી માસિક.)

વાર્ષિક લઘાજમ રૂ. ૩-૮-૦.

પુનાવળાં નજીક લેખકો નામના મરાઠી પેપરનું આ ગુજરાતી માસિક ધીરે ધીરે ગુજરાતી સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં ઠીક લેખો મારતું જાય છે. આ માસિકમાં કિમતી લેખો માત્ર પ્રગટ થાય છે અને તે લેખો ઘણાખરા ચિત્રોયુક્ત હોય છે. તે ઉપરાંત ખાસ ચિત્રો પણ સારી સંખ્યામાં આવે છે. આગળ આ માસિકને પાત્રોને નામની ઠંડક લાગતી હતી તે થોડુંક થયું નીકળી ગયલી છે. દરમાસે લઘાઈને લગતા નકશાઓ સાથની કિમતી નોંધો આપવામાં આવે છે. માર્ચ અંકમાં કૃષ્ણ સિંહાપત્તું આખાં મેળતું ચિત્ર મનન કરવા બેગ છે. મૃતપુંજ શા માટે કરવામાં આવે છે તેના સુંદર ખ્યાલ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રાચિન દીલ્હીની બે ચિત્રો તથા વસન્ત સત્કારનું ચિત્ર સુંદર છે. લોકગાન્ય તીલક મહારાજને તે પછી વિનંતિ કરવામાં આવી થોડાક હોમરૂઢીનાં ચિત્રો આપ્યાં છે. તે પછી મહાત્મા ગાંધી શ્રીની સત્યાગ્રહની લડતપર વિવેચન થયું છે. લઘાઈના રમુજ, ચિત્રો સારાં છે. આ માસિકની ભાષા સુંદર ગુજરાતીની નવી સ્વલ્પ છે. હમારી અન્ય પત્રો એ છે કે આ માસિકે હજી શા માટે કાંઈ પારસી લેખક અજમાવ્યો નથી ? આ માસિકને તેના સંપાદક મી. તુલસીશંકર યાજ્ઞિકને હમેશ્વર સાંખાશી આપી ફતેહ ઇચ્છીએ છીએ. મજાતું ટેકાણું. ચિત્રશાળા પ્રેસ. સીરી-ગુના.

વીસમી સદી.

(ગુજરાતી માસિક)

વાર્ષિક લઘાજમ રૂ. ૬-૦-૦

અણ્ણીતા મોદમોદન લેખક ને કવિ મી. હાથ મહમદ અલ્લારખ્યા શીવજી આ વિખ્યાત માસિક

હિન પ્રતિદીન પૂરતા જોશ ને વેગમાં આવતું જણાય છે. ગુજરાતીમાં માસિકો તો હમણે દેર નીકળે છે અને એકાદ બે વા વર્ષમાં પાંચ પચીસ ચિત્રો આપી પેતાનાં, માસિકને ચિત્રમય બોલનાવનાનો અનખરો રાખે છે તેવાઓને વિસમી સદીએ નીચા પાક શીખવ્યો છે. આ માસિકમાં દરેક અંકે બોલમાંબોલો ત્રીસથી ચાલીસ ચિત્રો આવે છે. આ ચિત્રો કાંઈ કદર પિદામણાં કે બચ્ચાંને 'બાહુ રે' કરી બહી વડાવવા કામ લાગે તેવાં નથી. કુન્નર મંદી થું છે, ચિત્રમય લક્ષના ઈની છે તે આ માસિકેજ ગુજરાતી વાંચકને 'બાહુ' છે. અત્યાર સુધી આખાં ચિત્રમય અંગ્રેજી માસિકો જોઈ આપણે છક થક જતા હતા પંચુ આ માસિકે તો અવધીજ કરી છે. ખીશક આ માસિક ખાસ કરીને સુંદર ચિત્રો માટે વખણાતું હોય તે તેમાં નવાઈ નથી. તેનો વસન્ત અંક ધણું મનોરંજક ચિત્રોથી બરપૂર છે. દરેક લખાનને ચિત્રમય કરવાની પેરવી કરી તે વધુ આકર્ષક કરવામાં આવ્યો છે. વાર્તાઓનાં પણ સુંદર ચિત્રો આપવામાં આવ્યાં છે. આવી સખત મોંઘવારીમાં રૂપ્યા છ ના લગાજમેયાં કેમ પરવડતું હશે તે એક સચાલ છે. ખીશક આ માસિકને જાહેર ખખરોનો સારો ટેકા છે તે છતાં હજી તેને ગુજરાતી વાંચક તરફથી વધુ ગહની જરૂર છે. આ માસિક પણ પારસી લેખકોને બોલકાટ કરનારામાંનું એક છે. હશે, એ તો નેવા નેવા વિચાર-પારસીઓએ ગુજરાતી સાહિત્યની એવી સેવા બખબેલી છે કે તેમને બીજી ત્રીજી વાતની જરૂર નથી. વાત બાહુ શીવજી કાચ હમારો અલ્લા માસિક ગુલસનથી અંજલુ તો હશેજ નહિ એમે હમે માન્યે છીએ. એમના એક આગતા અંકમાં

ગ્રેડિસર સરકારનું જીવન-વૃત્તાંત આવ્યું હતું. આ નામિયા નરનાં વિખ્યાત ઇતિહાસને મુજરા-તીમાં રજુ કરવાનું આ માસિક ને માન મળેલું છે તે એઓ ભાઈ કાં ભૂલી ગયા હશે ?

અંગે મીં શીવજીને દરેક ક્ષેત્રે ધ્રુવી તેમના આ સુંદર સંહાસ માટે ધન્યવાદ આપી-એ છીએ

મળવાનું ઠેકાણું-૧૮૭ સેમ્યુઅલ સ્ટીટ, માંડવી, મુંબઈ.

અખળાનો કીનો.

લખનાર-મી. અરદેશર ખ. દેસાઈ.

કિંમત રૂ ૧-૪-૦

મી. દેસાઈ એઓ નવરંગ માસિકના માલે-ક-ને અધિપતિ છે તેમના તરફથી પોતાની કલ-મથી લખાયેલી એ વાર્તાઓનું ૧૩૮ પાનાંનું આ નાનકડું પુસ્તક છે. પહેલી વાર્તા અખળાનો કીનો અંગ્રેજી સંસારી છે. વાર્તાનું ચિત્ર સાદું પણ સુંદર છે. એક સી કેટલી હદ સુધી વેર-ના આવેશમાં કબેલ બને છે, તથા એક સી પોતાના પશુની બદમાશી જાણવા છતાં કૈયી તેને ટોટા ખાતી રહે છે તેનાં સુંદર ચિત્રો દોર-વામાં આવ્યાં છે. વાર્તાનો નાયક પોતાની કહે-વાતી છંદગીને ખાતર પોતાની વડાવી પ્રિયાપર ચોરીનું તકોબત પ્રુથીથી મુકના દે છે બન્નેકે તેમ કરના તેજીને લગવાવી, આખરે તેજીને તણ કેરી દુખદ છંદગી ગુમરે છે તે બાયલા કારધાઓ માટે વાંગવા બેગ છે. આ વાર્તા ૧૧૨ પાનાંની છે. ખીજી નાની વાર્તા "નકી" લખના લખ-પણ અંગ્રેજ સંસારી સારી વાર્તા છે.

મી. દેસાઈનાં એક આગળાં પુસ્તકના રિલ્યુ-માં નેણી તરફ વધુ લખ આપના હમો સુચવી

ગયા-હના-કમનસીમે પારસી લેખકોના મોટા ભાગમાં આ દોષ ચાલુ રહેશે છે એટલે એકલા મીં દેસાઈને જ દેટમાંથી પકડવાની નંર નથી. આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવના પણ હમોને નહિ મળી. આગળાં પુસ્તકમાં એઓ એક લલા ભાઈ સામે કટાક્ષ કરી ગયા હતા ત્યારે આ પુસ્તકમાં ક્યસરે હિંદને ઉધડું લીધું છે ! આ વાર્તા સાથે ક્યસરે હિંદને કે મીં દેસાઈના અંગત બોલાસાંને શું લાભનું વળગનું છે તે હમો સમજી શકતા નથી. પોતાનો જગણ આપના માટે એ લલાભાઈ પાંચે બેઠેલું સાધન છે તો તેનો ઉપયોગ શા માટે ન થાય ? હમોરા ધારવા મુજબ આ જાતની તારી મારીથી પુસ્તક નિરાણું રહે તેમાંજ કાયદો છે. હમો આ નાનકડાં પુસ્તકનાં સુંદર ગેટઅપ માટે મી. દેસાઈને મુખ્યારકબાદી આપીશું. હાહ ! પણ એ જાહેર ખખર વાંચન સાથે કાં ?

આ નાનકડું પુસ્તક વાંચના જેડું છે ને તે માટે હમો સહેલ લલામણ કરીશું.

મળવાનું ઠેકાણું-૭૫, અમર ગેટસ્ટીટ, કોટા-મુંબાઈ.

જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇંગ્લેન્ડના

સંવત ૧૯૭૩ નો રિપોર્ટ.

ઉપલી સંસ્થા મળ્યા હૈય હૈયથી રચાયેલી જાણ્ય છે. તે માટે સૌંતક હૈય લાક્ષ્ય બિંદુઓ રાખવામાં આવ્યાં છે. આ સંસ્થા તરફથી જાણ કામ માટે ધાનું સાદું કરવામાં આવેલું જાણ્ય છે. આ એસોસીએશન પોતાની કામ માટે સક્ષમ જાણની આવ માટેનો સવાલ જે રીતે ઉપાડી લીધે છે તે રીતે જોતાં કામ માટે સાદું જ પરિણામ આવી શકશે. આ મુખ પગલાંનું અનુકરણ અન્ય કોમોએ કરવાની જરૂર છે. હમો આ એસો-સીએશનને દરેક ક્ષેત્રે ધ્રુવીએ છીએ.

સુલતાને સુલેમાની!

(આરસેની હુપીનનું છેવટનું પ્રાકટ)

(એક દીવકશ વાર્તા—ગુલસન માટે ખાસ)

લખનાર—ભાગદ્યા.

(આગસો પ્રકરણોનો દુક સાર.)

ફ્રેચ પોલીસના વડા મરયુર ગેબરથોની ઓરીસમાં એક મીટીંગ મરદુમ કોસથો મોનિંગનું વિલ સાંભળવા બેઠાવામાં આવી હતી. તેમાં હાજર થયા અમેરિકન એલથી ખાતાના તથા પેરેન્યન એલથી ખાતાના વડા સેક્રેટરીઓ, મેનર કાઉન્સિલ લાબોર, સોસીસીટી મરયુર જુલ્યાન અને ડૉનલુઇ પેરેના હતા. પોલીસના વડાને મળવાને તેનો ઇન્સપેક્ટર વેરેટ આગ્યો. જેને ચોક્કસ કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું. પોલીસનો વડો ન મળવાથી તેણે સેક્રેટરીને કાગળ તથા પારસલ આપ્યાં, બહાર નીકળે પોતાની તબ્યત બગરવાથી તે પાઠો આગ્યો. તે સેક્રેટરીને બધી વિગત કહેવા ગયો તેવામાં તેની આંખે મક્કર આવ્યાં ને સેક્રેટરીના ઓરડામાં જવાને બદલે પોલીસના વડાના ટ્રેસીંગ રૂમમાં ગયો ને ત્યાં બેસી બેઠક પરથી.

મરદુમે પોતાનું વિલ કર્યા પાઠ મરણ પત્ર પોતાના સોસીસીટીને તે પોલીસના વડાની સમક્ષ બોલાવવા ફરમાવ્યું હતું.

મરદુમે પોતાના માનના સમાંચોને શોધવા બહી કોશીસ કરી હતી પણ ફાગ્યો ન હતો ને તેનું મરણ નીપજ્યું હતું. તે વિલ મુજબ તેણે પોતાના મિત્ર ડૉન લુઇ પેરેનાને ફરલાખ ફ્રાંક આપવા ફરમાવ્યું હતું. ત્રણ અબજ ફ્રાંક અમેરિકા ખાતે ધાર્મિક ને કેળવણીની સંસ્થાઓ સ્થાપવા આપ્યા હતા તથા બાકીનાં ૬૦ લાખ ફ્રાંક પોતાની માસીઓને થા તેમનાં એક પત્ર એક વારસોને શોધી આપવાનું ફરમાવ્યું હતું. આ માટે એકી શરત હતી કે વિલ વંચાયા પછી બે દીરસે જુરસ્તેલે કરચી ને બે મહિનામાં પાછી મીટીંગ બોલાવી ને વારસ મળે તેને તે એનાયત કરવી. તેમ ન થતા બધી હોલન ડૉન લુઇ પેરેનાને આપવી ને તેને ન કબુલે તો તેમાંથી યુનીવર્સિટી સ્થાપવી ને પોલીસને મદદ કરવી.

વિલ મુજબ ડૉન લુઇ પેરેનાને લગી તપાસ થઈ તેમાં તેની અચુક ખાતરી આપવામાં આવી. આ રાખસને આરસેની હુપીનનાં મરણ પત્ર આપ્યું લશ્કર સાહુચારનાં નામથી બોજાવ્યું હતું કેમકે તેનામાં તેની જ અદમ્ય શક્તિઓ હતી.

વાતપરથી વાત નીકળતાં કોસથો મોનિંગનું મરણની વાત નીકળી. બોપરેસન નિષ્ફળ નવાનું મરણ પેરેનાએ માનવા ના પાડ્યું ને સાંભળેલી વિગતોપરથી તેણે સાબેત કરી આપ્યું કે મરનારને કોઈએ જર આપ્યું હતું.

ઇન્સપેક્ટર વેરેટની બધી બધ તપાસ કરવા છતાં તે કેંચે મલ્યો નહિ. સાંભળેલી વિગતો પરથી ડૉન લુઇએ અનુમાન કર્યું કે તે ત્યાં જ હશે. તપાસ કરતાં સાહેબ બહાદુરના ટ્રેસીંગ રૂમમાંથી તે બેસીક હાલતમાં મળી આગ્યો, ગમે તેવી કોશીસ કરવા તે બાપરે નલકીથી મરણ પાગ્યો. તેજ રાત્રે જો મુન યવાની વિગત ઇન્સપેક્ટરે જણાવેલી હોવાથી બધા અજબ થયા.

આ વખતે મરયુર હેનરી દેવીલે તામને એક રાખસ પોલીસના વડાને મળવા આગ્યો. ઇન્સપેક્ટર વેરેટ જણાવેલું અડધું નામ તેને મળ્યું આપર્યું હતું. તે આવતાં સમેત વેરેટનાં પુત્રની વિગત સાંભળી ખુબ રહેશે. કોઈ પણ ભૂતનો બોલાવો કરવાની તેણે ધસીને ના પાડી. તપાસમાં જણાયું કે કોસથો મોનિંગનું હોલતના તે વારસ હતો, પોલીસના વડાએ તેની સંભાળ રાખવા કોટકીવ સારાન્ટ નેરોમને ડૉન લુઇની સાથે મોકલ્યો. આ બંને પહેલાં હોલતમાં ગયા અને ત્યાં ખાતરી કરી કે કોઈ તે કોટકીવ પછી

હોટેલમાં આવી તેની નજીક બેઠો હતો ને મરનારની પેઠે કાગળો લખ્યાં હતાં. તેનું આબેહુબ વર્ણન આપવામાં આવ્યું.

ત્યાંથી બહાર નીકળતાં કોઇ પૂઠે આવવાનો સાર પડનાં હોય હુધએ પેરવન સેકેટરીને બહાર ખેંચી કાઢ્યો. ત્યાં થયેલા ખોલાસા પરથી જણાયું કે હોન હુધને 'તેનું' આ નામ મેળવી આપવાં તે સેકેટરીએ મહેનત કરી હતી ને બધાં ખાંડાં કાગળો લખાં કીધાં હતાં હોન હુધે તે કાંઈ બીજાનું હતો. તે શું માંગતો હતો તે માટે પૂછ્યાં તેણે પચાસ હજાર ફાંક માંગ્યા. હોય તોય પછી હોન હુધએ તેને આપેલા દસ હજાર ઉપરાંત બીજા વીસ હજારનો એક આપ્યો કેમકે મોનિટરના વીલ મુજબ તેને દસ લાખ ફાંક મળનાર હતા. સારન્ટ જેરોમની શીફ્ટી ફાઈ ગ્રાંડ ને તે હોન હુધને પોતાની વડા આગળ લઈ જવા તૈયાર થયો. તેમાં હોન હુધએ પોતાની ધપાની આપી તેનું ચોક્કસ નામ જણાવ્યું કે તે દવાખાનું ગયો, કેમકે તે કોઈનું નહિ પણ તેનો કહેવાતો મરણ પામેલો સરદાર આરસેની હુપીન હતો. સારન્ટ સાફ જણાવી દીધું કે તે હવે બદમાશી કરવાનો નહોતો બને ફાવીને ત્યાં ગયા. પહેલાં તો તે ઇન્નેર વાંચી લેવાયો પણ પાછળથી તેમને રાખવા કબુલ થયો. તેને ખુલાસો કરવા બહુ વિનવવામાં આવ્યો પણ તેણે માન્ય નહિ. આખરે દસ વાગતે સુતી વખતે તે અમીનને લઈયો ને રડવા લાગ્યો, કેમકે તેને લાગ્યું હતું કે તેનું મોત નક્કી હતું. પોતાની તીજેરી ઉઘાડી તેમાંની એક પાકી જતાવી તેમાં ફરક વિગત આ બાળતને લગતી હતી એનું જણાવી પોતાનું ખુન થાય તો વેર લેવા તેણે જણાવ્યું. તે આગમન તેની વાઈફ આપી ગઈ હતી. પણ જ ને વચ્ચે થઈ દોસ્તી હોય તેગ જણાયું નહિ. તે સુતો ને હોન હુધ સારન્ટ સાથે વકેદારી રાખવા ચાલ્યો બેઠો. સારન્ટ મુઠ ગયો. અઢી વાગતે તેઓ બંને તે આરડામાં ગયા તો ફાવીએ સુતેલો જણાવ્યો. પાંચ વાગતે સારન્ટને સુતેલો જણાવ્યો. પાંચ વાગતે સારન્ટને મારબ કરતો ભેઈ હોન હુધએ ધમકાવ્યો તે છતાં તે ઇન્નેર જણ્યો નહિ એટલે તેઓ તેને જાગડા ગયા. તેમ કરતાં રખે તે મરી ગયો હોય તેની તેમને ધારતી પેઠી.

મકરંણ ત્રીજું: (આહુ)

કીસ્મતની કમખંતી.

‘સરદાર, તમારું બેજી અકાસ્યું છે તો નથી?’

‘ના...ના... મને સમજ નહિ પડતી...ફક્ત...મને કાંઈક લાગણી થાય છે કે હું મોતની હાજરીમાં ઉભો હોઉં.’

પોતાના હાથમાં જતી સાથે તે બીજાનાં સામે ઉભો-તે કે જે દુન્યામાં કરી બીજીથી ડરતો ન હતો. તે હવડાં હેનરી ફાવીને મોર્ડાપર જતીનો પ્રકાશ નાખવા સાફ સાફ ડરતો હતો. ત્યાં ઘેર જેની ચુપકીદી પંથરાયલી હતી.

‘સરદાર એ તો બીલતો બી નથી!’

‘સમજ્યો...સમજ્યો...આખી રાત એક કોરેજ એ કેમ પડી રહ્યો તે હવેજ સમજ્યો અને તેથીજ મને ડર લાગે છે તો.’

હવે તે હિમત કરી આગળ આવ્યો. બીજાનાં તે લગતમ અડકીને હવડાં ઉભો હતો.

ફાવીએ દમ લેતો હોય તેમ જણાવ્યો નહિ.

હવે તો દ્રઢ મન કરી પેરેનાએ તેનો હાથ પકડ્યો.

તે બરફ જેવો ઠંડો ગાર હતો.

આ બધાં જોતાંજ હોન હુધ ફરી પાછો એકદમ સ્વસ્થ બની ગયો.

‘બારી! બારી ખોલ!’ તેણે બરાડ પાડી.

ઝોરકામાં રોશની ફરી વળતાં તેના ઉજાસમાં તેણે તે કમનસીબ શખ્સનો ઝેરો ભોજો તો ખૂબ દાધાઓથી ભરાઈ ગયેલો જણાવ્યો.

‘ઝોહ’ તે ધીમા અવાજે પટપટયો. ‘એ તો મરી ગયો!’

‘હાર માર્યા... માર્યા હાર!’ સારજન્ટ જેરોમ તે દેખાવ બેતો પટપટયો.

બે ત્રણ મીનિટ મુધી બપોથી ત્રાસી જઈ, તે સ્વતાંત્રિક આક્રમ સામે લાઇલાજ બનવા માટે અસક્ત થઈ તેઓ ધુળતાં ઉભા. એકાએક પેરેનાને કાંઈક ખ્યાલ આવ્યો. તે ગોળ દાદર પર થઈ ને દોડતો ગયો, ને ત્યાંના ઝોરકામાં ગયો.

એકવડે ફેવીલે પણ જડ થઈ બીજાનામાં પડેલો હતો. તેનો ઝેરો શીકકોશ્ય થઈ ગયેલો હતો અને કલાકોનો તે શુન્ય પામેલો હતો.

‘હાર માર્યા... માર્યા હાર!’ જેરોમ પટપટયો.

પેરેનાની આખી સાહસિક જીંદગીમાં તેને હાલની જેવો દયાહિણ ને સખત ટટકો પડ્યો નહોતો. તે ટટકાથી તે ગોળા સદંતર આજેજ થઈ નસોત પડી ગયો. બોલવાની કે કામ કરવાની તેનામાં શક્તિ રહીજ નહિ. બાપ બેટા બંને સાથે મરી ગયા હતા! તેઓને એકજ રાત્રે મારી નાંખવામાં આવ્યા હતા. યોડાક કલાક પર તો તેણે તે મકાનમાં આવ બાવતું દરેક સાંધન બંધ કર્યું હતું. છતાં એરી સુઘવાના તે બાપડાઓ ઇન્સ્પેક્ટર વેરાટ ને કોસ્મો મોર્નિંગનની પેઠે ભોગ થઈ પડ્યા હતા.

‘માર્મો હાર!’ વળી પાછો જેરોમ બરાડ્યો. ‘આ ગરીબ બીચારાઓને બચાવવા જે હમત કરવાની જરૂર ન હતી. આવું કામ આપણાથી થાયજ કેમ?’

આડકત્રી રીતે તે પેરેનાને આ માટે કપકો આપતો હતો, જે સમજી જઈ તેણે કબુલ કરતાં કહ્યું,

‘તારું કહેવું ખરું છે, જેરોમ. મારાથી છુંજ્યો પાપડ ભાગે તેમ નથી.’

‘તે હું શું ઉકાળી મરવાનો હતો ને?’

‘બીથક, હું તો આ બાબત ફક્ત ગંધ સાંઘીજ જાણું છું. તમારે આપણાં હરીફોનો મહીનાઓ ચર્ચાના તે પર મંડેલા છે... મને તેમ પણ આ બંને મરણ પામ્યા છે ને હું, ચાકુચોર આર સેની લુપીનની નજર સમક્ષ તેઓનો જન ગયો છે... યા ખુદ! મને બનાવવામાં આવ્યો છે! મારી આંખની કાજળ કાઢવામાં આવી છે ને હું જાણું આંધળો મિત્ર હોઈ તેમ કરું જાણી કે સમજી શક્યો નથી.... ઝોહ તે કેમ બને?’

તેણે તે ગરીબ છોકરાનાં ખમાં ખુણાં કીધાં. ખમાં પર સોય ભોકેલી જણાતી હતી.

‘આ નિશાની ઘણી ખરી એના બાપર આપણે જાણીશો... છોકરાને કંઈકી કંઈક થઈ હોય તેમ લાગતું નથી... ગરીબ-બીચારો! દેખીતો નાતવાન છે; છતાં કાંઈકો ઝેરો છે. બીચારી એની મમા તો સાંભળતાં ફાટી જશે!’

જેરોમની આંખમાં દયા ને ગુસ્સાને મારે આંસુ આવી ગયાં ને તે ‘માર્મો હાર... હાર માર્યા’ કરી પટપટયા કીધો.

‘આવું વેર આપણે જરૂર લઈશું, જેરોમ?’

‘જરૂર, સરદાર. બેવડું નહિ પણ દસ ગણું.’

‘એક જાણું હશે તો બસ છે, જેરોમ ! આપણે તે ખરાં છગરથી લાઇયું એટલે વધુની જરૂર ન રહેશે.’

‘એવક’ તે માટે સોગંદ લેવા તૈયાર છે.’

‘ખરાબર કહ્યું. ચાલ આપણે સોગંદ લાઇએ કે આ ‘એવક’ ખુનતું આપણે વેર જરૂર લાઇયું ને ખુનીઓને હદ ધનસાદ ન મળે ત્યાં તુલીક સુધ રહીશું નહિ.’

‘સરદાર, પાક ખુદ ના મને તે બાબે કેસમ છે.’

‘ઝાલરાઇટ’ પેરેના બોલ્યો. ‘ચાલ, હવે કામ પર મંડયે. તું જ ને પોલીસ ઝોરીસને ટેલીફોન કર તારો વડો આ કેસમાં બહુ ઉલટ લે છે એટલે તારી ઉતાવળ તેને બહુ ગમી આવશે.’

‘જો નોકરો આવેતો ? જો મેડમ ફાનીલે આવે તો...’

‘ખારણાં ઉઘાડ્યા સિવાય કાઇપણ આવવાનું નથી. તેણીને વિધવા થવાની ને બચ્ચું ગુમાવવાની ખબર કહેવાનું કામ તારું નથી. તે તારા વડાનું છે. જા, દોડ, ઉતાવળ કર.’

‘જરા સચુર, સરદાર, આપણે એક-બીજા તો ભૂલી જઇએ છીએ જે આપણને બહુ ઉપયોગી થઈ પડનાર છે.’

‘તે શું ?’

‘પેક્રી તીન્નેરીમાં રાતાં પૂઠાંવાળા પાકીટ છે તે ! તેમાં મશ્વર ફાનીલે પોતા પરની તંબાંમ હદીકતે બચાવેલી છે.’

‘હા, ખરાબર !’ પેરેના બોલ્યો. ‘તારી અટકળ ખરી છે. ગઈ રાત્રે તે પેક્રા છ શબ્દો ફેરવવાનાં ભૂલી ગયો હતો અને તીન્નેરીની ચાવી તો હયાં ટેબલ પરજ છે. એટલે આપણને કામ લાગશે ખરી.’

તેઓ નીચે દોડ્યા.

‘મને તે જોવા દો’ જેરોમ બોલ્યો. ‘તમારા કરતાં હું પોતે તીન્નેરી પોલીસ તો કાયદાનો બાધ આવશે નહિ.’

તેણે કુંચીનો કુમળો લીધો; કાચનો કેસ હઠાળ્યો ને કુંચી ખોલી ડાન છુદ કરતાં પણ વધુ છતાસાથી તે ફેરવી. આહ ! હવડાં તેઓ તે મહાન બેદ ઉઠેલનાર હતા. તે મશ્વર પામેલો શખ્સ પોતાના ખુનીઓનો બેદ ખુદસો કરનાર હતા.

‘ફેલાહ, કેટલો બધો વખત થયો’ ડાન છુદ ખરાડ્યો. જેરોમે તે તીન્નેરીમાં પોતાના બંને હાથો ખોલી કાગળનાં વપાસવા માંડ્યાં.

‘લાવની, જેરોમ, શું કરી મરેલ ?’

‘શું ?’

‘કાયરી !’

‘નથી.’

‘એટલે, શું બકી મરેલ ?’

‘સરદાર, કાયરી નથી. કોઈ ઉપાડી ગયું.’

ડાન છુદએ પોતાના ગોઠા પર ધસી આવેલા શબ્દો ગળામાં ઉતાર્યા. તે કાયરી જે તે મરદમ ધનનેરે તેમની નજર આગળ તીન્નેરીમાં મુકી હતી તે શુભ થઇ ગઇ હતી.

‘આહ, બદમાશો ! ત્યારે તેમને ડાયરીની ખી ખખર હોવીજ નોંધએ !’ જેરેમ હુખના ચમચમાટમાં બરાડયો.

‘અલબત્ત તેમને ખખર હશેજ. આપણા કરતાં કાંઈ ઘણી વિગતોની તેમને ખખર હશેજ. મને લાગે છે કે આ બદમાશો સાથે આગળ ચાલતાં આપણને ઝાઝું કામ લેવું પડનાર છે. હવે વખત ખોલવામાં સાર નથી. તું દેલીશિન કર.’

જેરેમે તેમ કહ્યું. તુરત તેને જાણવામાં આવ્યું કે સાહેબ બહાદુર ટેનીશિન આગળ આવતા હતા. તે યોખ્યો.

ચોડી મીનિટમાં પેરેનાં જે ત્યાં આમ તેમ ફરી ઓરડામાંની દરેક ચીજ ધ્યાનથી તપાસતો હતો તે હવે ત્યાં આવી બેઠો. તેનો ચહેરો અતિ ઘણું વિચારવંત હતો. તે વિચારના વમનમાં વિટળા-યયો હતો. એકાએક તેની નજર ફુટની રકાખી પર પડતાં તે બચ્ચડયો.

‘હલો ! આતો ચારને બદલે ત્રણજ રોજ છે. ત્યારે એવું ચોથું ખાધું હોય’ નોંધએ.

‘હા, તેણે તે ખાધું હશેજ !’ જેરેમે ટેકા આપ્યો.

‘બનવા નોંમ નથી, કેમકે તે તો તેને કાચાં ઠોર જેવાં સમજતો હતો.’

તે હવે ટેબલપર પોતાની કાણી મુકી ફેળીતો વિચારમાં પડ્યો. બે મીનિટ પછી તેણી નીચે નમાવેલું પોતાનું માથું ઉઘચી કહ્યું.

‘આપણે આ ઓરડામાં આવ્યા તે આગમજ ખુન ચમકું હતું. બરાબર સાડાબારને અમુકે તે ચકું હતું.’

‘તમે કેમ જાણ્યું, સરદાર ?’

‘આ ખીચારાના ખુની યા ખુનીઓએ ટેબલપરની ચીજો ઉપાડતાં તે પરતું ઘડયાલ નીચે નાંખેલું જાણાય છે કે જે મરચુર ફોળીલે કુંચી આપી ટેબલપર મુક્યું હતું. મારા વહાલાઓએ ઘડયાલ પાછું મુકેલું છે પણ પડતાંજ આંચકાથી તે બંધ પડી ગયલું છે. બરાબર સાડાબાર વાગતે તે બંધ પડ્યું છે.’

‘ત્યારે, સરદાર, આપણે બે વાગતે હાં આવ્યા ત્યારે આ સામેના ફોલપર તેમજ માળપર મૂકેલાં પડેલાં હતાં ને ?’

‘હા.’

‘પંચુ એ બદમાશો કેમ અંદર આવ્યા હશે ?’

‘આ બારણામોથી કે જ્યાંથી બાગમાં જવાય છે તે ત્યાંથી બહાર મહોલ્લામાં જઈ ચકાય છે ?’

‘ત્યારે તો તેમની પાસે તાળાંઓની ચાવીઓ હશે ?’

‘હોવીજ નોંધએ.’

‘પંચુ આપણી પોલીસ બહારથી તપાસ રાખે છે ને ?’

‘તે હજી તપાસતી હશેજ. એ લોકની તપાસ આપણે ક્યાં નથી જાણતા ? એક છેડેથી નીકળી આંખ વીંચી બીજે છેડે વેર જશે તો તે અરસામાં વચ્ચેથી તેમની પીઠ પાછળ કાંઈ સટકી જાય તેનું તેમને બાન હોતું નથી. મને લાગે છે કે એજ રીતે એ લોકો આવ્યા ને ગયા હશે.’

સારજન્ટ જેરેમ ઠોંગાર ચર્ચ ગયો. તે ખુનીઓની હિમતને ચપગાઇ તથા કામ કરવાની કુનેહ જોતાં તે બારે શું ચવાડામાં પડ્યો.

‘જખરા મધારી હોવા નોંધ્યો’ તે બોલ્યો.

‘મધારી! પોપાં, પોપાં, તું બૂઝે છે. મધારીના બાપ લાગેજી. મને લાગે છે કે ખુનખાર લાગીયો. મારા વહાલાઓએ તો જખરા દાવ સાંધ્યા છે!’

ટલીફાન ચંગ વાગ્યો. ડૉન લુઇ નેરોમને પોતાના વડા સાથે વાત કરતો છોડી ટેબલપરથી કુચીનો કુમખો લઈ નીકળ્યો તેણે દરવાજાનું તાળું ખોલી, અંગરો ઉધાર્યો ને બહાર બાગમાં પોતાની શોધને અનુસાર કાંઈ નિશાન મળે તે જોવા દરવાજાં લાગ્યો.

આગલા દિવસની પહે તેણે પોલીસના બંને માણસોને એકથી બીજા બાજુએ નિર્ધારિત પાદરો ભરતા જોયા તેઓ તેને જોઈ શક્યા ન હતા. તેમની ઢાળ ઢાળ પરથી એમનું જણાતું હતું કે મકાનમાં જે ગમે તે થઈ જાય તે સાથે તેમને કશું લાગતું વળગતું ન હતું. તેઓ તો ફક્ત બહારના દરવાજા સંભાળવાને બંધાયેલા હતા.

‘મુલો હું અફગ!’ પેરેના તે જોઈ પડપડ્યો. ‘જે લોકો કામની અગત્યતા સમજે નહિ તેવાને કામ સોંપ્યો તે પછી એમનું તો! મારું બેચુબી કશું ચરવા ગયું લાગે છે.’

બારીકીથી તપાસ કરતાં રેતીપર પડેલાં પગલાં છાપ તરફ તેનું ધ્યાન ખેંચાયું તે બપોરે નહતો એટલે કેવા આકારનું છુટ હતું તે તે જાણી શક્યો નહિ, છતાં તે કાંઈનાં પગલાં હતાં કીકત જોઈની ખાતરી થઈ. ત્યારે તે બદમાશો આ રસ્તે ચાલે ગયા હતા ખરા!

‘હા, બરાં, તેનો મહેરો ખૂંચાળ જની ગયો. રસ્તાની એક બાજુએ, ઝાડોની છાયામાં તેણે રેવનાનાં બૂકી ગયો હોય, જેનો આકાર તેને કાંઈ અજાણ જોયો મળતો લાગ્યો. તે વાંકો વળ્યો. તે પેલું મશે ખરી.’

‘તેની રક્ષાખીમાંથી શુભ થયું હતું.’

તેઓ નીચે ઠોડ્યા. ‘કેવીલે એ તે કાંઈ ખાધેયું નથી ત્યારે આ તો કાંઈ તેઓમાંનો.’

‘મને તે જોવા દો’ જેવો જોઈતાં જતાં બે ધ્યાનપણે તેના હાથમાં એ ગબડી પડ્યું હતો ને

‘આવશે નહિ.’

તેણે કુચીનો કુમખો લીધો; દાચની તપાસનું.

જ્યાસાંથી તે ફેરવી, આહ! હવેમાં તેઓ તે મહાનવા જોય છે?

‘પરવાહ, કેટલો બધો વખત થયો’ ડૉન લુઇ જણાડ્યો. નેરોમે તે તીજોરીમાં પર પચુ વિશ્વાસ

‘લાવની, નેરોમ, શું કરી મરેજ?’

‘શું?’

‘કાચરી!’

‘નથી.’

‘પેટલે, શું ખરી મરેજ?’

‘સરવાર, કાચરી નથી. કાંઈ ઉપાડી ગયું.’

‘ડૉન લુઇએ પોતાના મોઢા પર મસી આવેલા ચંદો ગળામાં દેતાં. તે કાચરીમાંથી એ કાંઈ

‘વાધના દાંત !’ તે બેવડી ધધાની બેતાં । ન હુધ ચોતાની નજર ખસેડયા વિના પડપડ્યો.
‘વાધના દાંત ! ઇન્સપેક્ટર વેરોટના ચોકસેટ પર પડેલા આગાદ દાંતો ! ઓહ, એ કેવો સંભોગ છે !
તે બનવા ભોગ છે ? શું ત્યારે એકજ શખ્તો આ બંને ચીજ પર દાંત માર્યા હશે ? ઇન્સપેક્ટર
વેરોટ તો ખાસ કરીને સાક્ષી તરીકે તે ચીજ લાગ્યો હતો !’

તે એક પગવાર અચકયો. પોતે જે એકલે હાથે ખાનગી તપાસ કરનાર હતો તે માટે તે આ
મોજ સંબો છે તે પોલીસને સ્વાધિન કરે ! પણ તે ચીજનો દેખાવ તેને એટલો બધો ધિક્કાર બધો
પુખા કમકમાટ બધો લાગ્યો કે તેણે તે શેષ ફેફસી દીધું ને તે રોખાઓમાં ગમડી ગયું.

‘વાધના દાંત !.....જંગલી હેવાનના દાંત !’ તે બગડયા કીધો.

તેણે હવે તે દરવાજો ફરી પાછો બંધ કર્યો; તેને તાણું માર્યું ને કુંચી લાવી ટેમ્પલ પર મુકી ને
પછી જરોબને પૂછ્યું.

‘તે તારા સાહેબ સાથે વાત કરી કે ?’

‘હા.’

‘તે આવેલ છે ?’

‘હા.’

‘તેમણે તપાસ કરનારા મેઇસ્ટરને ‘ફાઇન’ કરવા નહિ કહ્યું કે ?’

‘ના.’

‘એટલે કે તે પોતે ખાનગી તપાસ કરવા માંગે છે. તે તો ઝોર ખુબ ? પણ ડીટેક્ટીવ
ખાતાંને જણાવ્યું છે ને ?’

‘હા, તેમણે પોતે જણાવ્યું છે.’

‘એલેક્ઝાંડર, તને શું થયું છે. હું સવાલ પૂછું છું તેના હા કે ના ના કેમ જવાબ આપે છે ?
કેમ, શું છે ? તું મારી તરફ એમ વિચિત્ર રીતે કાં જુએ છે ? બોલ, શું છે ?’

‘કાંઈ નહિ.’

‘ત્યારે તો સારી વાત છે. મને લાગે છે કે આ બાગતે તારું મનસ્વ સાફ સાફ ફેરવી નાખ્યું
છે. તેમાં અગમચળી નથી.....તારો સાહેબ પોતે જલદીથી ચકાસી જશે...કેમકે તેણે મારા પર
જલ્લ સેક્રેટરીયી વિશ્વાસ મુક્યો છે એટલે મારી અત્રેની હાજરીનો તેને જરાય આપનાં બારી પડી
જશે. બહા, મારું માને તો આપણે જે લાંબું બધું કયું છે તેની જવાબદારી તું તારે શીર લે. તો બહુ
મારી વાત છે. કેમ, ખ્યાનમાં હતું ને ? અલગત, તેમ કરતાં તારી નેકનામી વધી જશે ને દુન્યામાં
તું પેકાઇ જશે. તારાચી બંને તેમ તું આગમ આવ. હું તો દયાપ્ર ચંપાઇ જવા ખુશી થઇશ. બીનતું
શું બે...હું નહિ ધારતો કે મારા કહેવા સામે તને જરાએ વાંધો હોય.....તું બેવકુફ બની. એમ ના
જણાવતો કે મહ રાત્રે એક એકન્ડ બી તું એટલા પર સુઇ ગયો હતો. તેમ થતાં સાથી પહેલી
બેડ તારા પર ધધરશે અને ત પડી.....નેન, તું સમજો કેની ? સાથ, દીકરા,
.....સાહેબજી, મારે તો જવું છે. તારા સાહેબને મારી જરૂરજ હોય, જેમ હું ધારું છું તેમ પડશે
જ તો મારાં મકાનપર ટેલીફોન કરજે. હું ત્યાંજ હોઇશ. સાહેબજી, મારે આ તપાસમાં મદદ કરવાની
જરૂર નથી. મારી હાજરી તમાને બીન જરૂરી છે. સાહેબજી, દીકરા.’

અને એમ કહેતાં સમેત પેરેના બારણાં તરફ શ્વેતો;

‘જરા સખર !’ જેશમ બોલ્યો.

‘સખર ?...કારણ ?’

તે ડીટકડીવ હવે બારણાંને પેરેનાની વચ્ચે આવી તેના રસ્તો ઘેરી ઉભો હતો.

‘હા, જરા સખર...હું તમારાં મતને મળતો નથી. સાહેબ પોતે આવે ત્યાં તુલીક તમે

તેની રાહ જુઓ તો બસ છે.’

‘પણ મને તારાં મત કે અભિપ્રાયની ટચાકડી બાર બી પરવા નથી.’

‘હશે, પણ તમારાથી જવાશે નહિ.’

‘કારણ ? એકેકાંડર, દીકરા તારી તખ્ત તો બગડી નથી ને ?’

‘સરદાર, મને માફ કરો’ તે ધીમા અસાજ બોલ્યો. ‘તમેને તેમ કરવામાં અડચણ

શું છે ? સાહેબ તમે સાથે વાત કરવા માંગતા હોય તે કુદરતી છે.’

‘આહ, ત્યારે તારા સાહેબ તેમ છત્તે છે ને ?...ખર ? ને ? હીક, મારા દીકરા, તું તેને જણાવ ને કે તેના હુકમ પ્રમાણે ચાલવા બધામલો નથી. હું કોઈનો નોકર નથી. આ ધરીએ બે ખુદ કાંસના પ્રેસીડેન્ટ સાહેબ કે નેપોલ્યન બોનાપાર્ટ પોતે આવી મારો રસ્તો ઘેરે તો...બાહ ! ચાલ મેં પૂરતું દહું છે. રસ્તામાંથી બાબુ હડ.’

‘તમારાથી જવાશે નહિ’ જેશમ પોતાનો હાથ લંબાવી દંડતાથી બોલ્યો.

‘વાહજ વાહ !’

‘તમારાથી જવાશે નહિ.’

‘લોકા, તું દશ ગણતો.’

‘તમે કહો તો સો ગણું પણ તમારાથી કદીથી લાંથી બહાર...’

‘બવ યુ બદમાશ ! ચાલ હડીન !’

તેણે જેશમને બંને ખભાંમાંથી પકડ્યો ને ગોળ ચક્ર ફેરવી, આંચકો મારી સોફા પર ફેંક્યો. તે પછી તેણે બારણું ખોલ્યું.

‘બજારદાર, નહિ તો ગેળી મારીશ !’

જેશમ આ વેળા હડીને હતો થયો હતો. તેનો ચહેરો સદંતર ગંભીર ને દ્રઢ હતો ને તેના હાથમાં રીવોલ્વર પકડેલી હતી.

દોન હુક અનબખીમાં ગરકાવ થઈ અચકાનેહો. બાહ ! તેને આ જાતની ધમકીની પરવા ન હતી કે ગેળીની વડીક તેને દરદાર નહતી પણ તેને જે ઘણું લાગતું હતું તે એજ હતું કે ક્યા મોતેબર કારણસર તેનો આગલો રાગેઈ, તેણે આઘાત પૂછ્યું ને નોકર જેશમ આજે તેની સામે માથું ફેરવ ન કરી કામ લેવાને લવચાપો હતો ! યા ખુદ, શું ત્યારે પૂર્વનો સૂર પશ્ચિમમાં ઉગ્યો હતો કે ?

પેરેના હવે તેની આગળ ગયો ને તે ડીટકડીવનો લંબાવેલો હાથ સદંતર દયાની પૂછ્યું,

‘તારા સાહેબની હુકમ છે ?’

‘હા’ તે સારજન્ટે શું જણાવતા અવાજે કહ્યું.

‘તે આવે ત્યાં સુધી મને લાં રોકવાનો હુકમ છે ?’

‘હા.’

‘ અને જો હું જવા માંગું તો મને અટકાવવા પશુ કહ્યું છે તે ? ’

‘ હા. ’

‘ કોઈપણ કીસમે ? ’

‘ હા. ’

‘ જરૂર પડે તો ગોળા મારી મને ઠાર પી કરવા ? ’

‘ હા. ’

ચેરેના વિચારમાં પડી ગયો. તે પછી તેણે ધણાજ ગંભીર અવાજે તેણે પૂછ્યું,

‘ તું મને ગોળા મારતે કે, જેરોમ ? ’

તે ડીટકડીવે શરમમાં પોતાનું સર નીચું નમાવી ધીમા અવાજે કહ્યું,

‘ હા, સરદાર. ’

ચેરેનાએ તેના તરફ જરાપણી ઘુસે ન ખતાવતાં એક દયા ને માયાથી જોયું. પોતાના એવાને ફરજનો આટલો બધો ઉંચ ખ્યાલ ધરાવતો જોઈ તે ખરેખર હેરાત પામ્યો. આહ ! ફરજના ખ્યાલ આગળ પોતાના આગલા ઉસ્તાદ તરફનો પ્યાર કે મોહનત કયાં પશુ લેખામાં ગણાઈ નહતી !

‘ જેરોમ, દીકરા હું ઘુસે થતો નથી ! ખરું પૂછાવે તો મને આ ગમે છે. ફક્ત તું મને એટલુંજ જણાવ કે શા કારણે તારો સાહેબ..... ’

તે ડીટકડીવે એક બોલ પશુ બોલ્યો નહિ પશુ તેની આંખોમાં એટલો બધો તો જજરો શોક સમાયેલો હતો કે ડાન લુછ તે જોતાંજ ચોંક્યો ને એકદમ સમજી ગયો.

‘ ના, ના ! ’ તે પૂકારી ઉઠ્યો. ‘ ના...ખનેજ નહિ !...તેને તેનો ખ્યાલ થાયજ નહિ !... ’

અને હું...જેરોમ, તું શું મને યુનેહગાર ધારે છે ? ’

‘ આહ, હું ! સરદાર, હું જેટલો મારે માટે ખાતરી ખર્ચો છું તેટલોજ તમો માટે છું. તમો કોઈ દહાડો કોઈનો જાન લેતા નથી ! ...પશુ તે છતાં કેટલી ચીજો બની છે...કેટલાક સંજોગો બન્યા છે..... ’

‘ ચીજો....સંજોગો ’ ડાન લુછ ધીમેથી પટપટ્યો.

તે વિચારમાં ગરક થઈ ગયો. તે પછી તે ધીમા અવાજે બોલ્યો,

‘ હા, સંપૂર્ણ વિચાર પછી મને લાગે છે કે તારા કહેવામાં કંઈક સચ્ચાઈ છે,...હા, જ્યારે બધે જેમનું આવે છે...આહ, શા માટે મેં તેનો વિચાર કર્યો નહિ ?...કેરમો મોર્નિંગન સાથેના મારો સંબંધ, તેનું વિલંબવાંતી વખતની મારી હાજરી, રાત્રી લાંબી ગુજરવા માટેની મારી જજરી તથા આ બે ફોવીલેઓના મરજીથી મને કરોડોની દોલત મળે છે...આહ...જરાજર છે...તારો સાહેબ પોતાની ગણતરીમાં ખરો છે...વાતચી ખરી...કમળખતી મારી પૂરી આવી ગયલી લાગે છે ! ’

‘ એમ શું કરોછ, સરદાર ? ’

‘ પોતા. હું કહુંછ કે મારી કમળખતી પૂરી આવી ગયલી લાગે છે. આ વિગત તારાં મનમાં કોતરી રાખજે, હોકરા કે આરસેની લુપીન; જલ્દીના શાહુચોર, જદમાશોના ઉસ્તાદ, શાહ સોદાગર છત્વાદી છત્વાદી છત્વાદી તરીકે નહિ કેમકે તે જાણતેમાં કોઈ અને હકોવી શકે તેમ છેજ નહિ પશુ ડાન લુછ ચેરેના તરીકેના આજરદાર શેઠરીને માનવતંત્ર નર તરીકેની મારી જીંદગીની-કમળખતી પૂરી થયલી લાગે છે. આહ, એ વિચારજ તંદન હલકત છે ! એ મનદાઓ જો મને કેદમાં પ્રવાની વાત કરશે તો એ

લોકનું આવીજ બનશે કેમકે મારા વગર ઇન્સપેક્ટર વેરોટ, કોસ્મેને આ બંને ફોલીસોના કોષ્ટ્રની શોધી શકવાનું નથીજ.

‘સરદાર...સરદાર...’

‘ચૂંપ રહે !... સાંભળ !...’

એક મોટાર ધોરી રસ્તાપર ધસી આવતી સંભળાઈ અને તેની પૂઠે બીજી પક્ષ પોલીસનો વડો ડીટેક્ટીવ અમલદારો સાથે આવતો જણાયો.

હાન લુધએ હવે જેરોમનો હાથ પકડીને કહ્યું,

‘એલેકઝાંડર, બચવાનો એકજ માર્ગ છે. તું એમ ના કહેતો કે તું સુતેલો હતો.’

‘મારે તે કહેવુંજ પડશે, સરદાર !’

‘બુધામ હજમ !’ હાન લુધ ધુરક્યો. ‘તું કં હાથે કરીને બેવકુફ ગંધ્યો બને છે. તારે પ્રચાલિકપણું જોહાનમમાં નાખ ! હું ત્યારે શું કરું ?’

‘શુનેહગારને શોધી કાઢો, સરદાર.’

‘શું...એ તું શું બોલે છે ?’

હવે જેરોમે પોતાના ઉસ્તાદને ખમામાંથી પકડી અત્યંત નિરાશા ભર્યા દેખાવે ને ક્યારેય શુંગળાતા અવાજે કહ્યું.

‘સરદાર, શુનેહગાર ને શોધી કાઢો...નહિ તો તમારું આવીજ બન્યું એ નક્કી સમજાવે... મારું કહું છ...મને સાહેબે કહ્યું છ...પોલીસને તો શુનેહગાર જોઈએ છ...આજ સાંજ સુધીમાં તમને તે જોઈએ છ...કોષ્ટ્રની કીસમે શુનેહગાર શોધવાનો છે...અને તે શોધવાનું કામ તમારું છે.

‘પોર્ચા, મેં તને આટલો બધો રમુજ આગળ નહિ જોયો તો ?’

‘તમારે મનથી તો એ બચ્ચે બાલેકુ ખેલ છે. સરદાર તમો ધ્યાનપરં ક્યો તો એમા બીસાત નથી.’

‘પણ ઉશ્ક્રુના પક્ષી, કોષ્ટ્રની જાતની બાત્રી મળતી નથીને ?’

‘તમોને તે મળશે...શોધીજ કાઢો...હું કરગરીને તમોને અરજ કરું છું કે એ લોકનું હાથમાં કોષ્ટ્રનેથી સપડાવે. એઓ જો તમોને પકડશે તો હું તે ફરકો ખર્ચા શકીશ નહિ. સરદાર, તમોને ખુનના યાંક માટે પકડે તે મારાથી કેમ ખમાય ? ના, ના...હું તમોને અરજ કરું છું શુનેહગારને શોધી તેને પોલીસને આપો...તેમ કરવા માટે તમો પાસે આપો દિવસ છે...મારે કલાકમાં તો આરસેની લુપીન દુન્યા ઉપલ પાયલ કરી શકે છે.’

તે બાપડો રડમસ રહેરે, કાચાં કરતો ને હાથ અફસોસ કરતો અચકી અચકીને બોલતો હતો. તેનાં શોક ખરું જીગરનો હતો. પોતાના વહાલા શેઠને માથે ઝૂંબી રહેલું વાદળ જોતાં તે નિરાશ બની ગયો હતો.

પોલીસના વડા મસ્તુર ગેરેરયોતો અવાજ હોલમાં આવતો સંભળાયો. તેજ પલે નીજ તે એથી મોટાર બહાર આવી ઉભી. અત્યંત તેમાંથી પોલીસનાં બોરમાં ને ડીટેક્ટીવો ઉતરેલા હોવા જોઈએ.

તે મહાનને ફરતો ઘેરો ઘાલવામાં આવ્યો હતો.

પેરેના સદતર ચૂપ હતો. જેરોમ તેને કાલાવાલા કરતો કરગરતો જણાતો. સહજ વખત યોગી અતે પેરેનાએ ગંભીર અવાજે જણાવ્યું,

‘એલેકઝાંડર, સંભળોને સ્થિતિ જોતાં હું કશું કરું છું કે જે હાલત તે દર્શાવી છે તે ખરી છે ને તારી ધાસ્તી વાંચતી છે. જો થોડા કલાકમાં હું પોલીસના હાથમાં હેનરી ફાવીલે ને તેના બેટાના ખુતી માં ખુતીઓને સપડાવી શકીશ નહિ તો આજે તા. ૧ એપ્રિલને શુરવારની સાંજથી ડાન લુધ પેરેનાને કંગાળત બધો કદખોનામાં સળકવું પડશે. વેલ, શ્રીકર નહિ. આજે આજે સંજ દીપ્તિ બેઠો !’

પ્રકરણ ૪ થું

ખુતી કોણ ?

સહવારના બરાબર નવ કલાકે પોલીસનો વડો તે ઓરડામાં દાખલ થયો કે જ્યાં બેવડાં ખુતો આગેલી રાત્રે યયાં હત્યાં ને બયાનક ત્રાસ વર્તી રહ્યો હતો.

તે સીધો અંદર આવ્યો. ડાન લુધને જોવા છતાં તેણે તેના તરફ ડોકું વરીક ક્યું નહિ. તેની સાથે આવેલા અમલદારોને જો તેમના વડાએ ડાન લુધને બજવેલા ભાગની ખજારથી વાકેફ કર્યાં ન હોત તો તેઓ તેને સારજન્ટ જેરોમનો કોષક મદદનિશ સમજી લેત.

સાહેબ બહાર આવતાં સમેત તે બંને રાજો તપાસ્યાં ને તે પછી જેરોમ તરફની ખજાર સાંભળી. તે પછી હોલમાંથી પાછા ફરી તેઓ તે મકાનના પહેલા માળ પરના ઓરડામાં ગયા કે જ્યાં એકમ ફેવિલેને તેની આમદની ખજાર આપતાં તેને મળવા તેણી આવી ઉભી હતી.

પેરેના બહારની ચાલમાંથી દૂર અત્યાર સુધી ફરક્યોજ ન હતો તે હવે મકાનમાં સટકી ગયો. મરમાંના નોકરો જેઓ અત્યાર આગમનના ખુતોની વિગતથી વાકેફ થયેલા હતા તેઓ આમ તેમ ચોતરફ કામ કાજે ઉડ્યા જતા હતા. તે દાદર પરથી ભોંય તળે ગયો કે જ્યાં આગ્રી દરવાજો હતો. ત્યાં બે માણસો ઉભાં હતાં તેમાંના એકે કહ્યું,

‘તમારાથી જવારો નહિ.’

‘પણ....’

‘તમારાથી જવારો નહિ; હમોને તેવો હુકમ છે.’

‘હુકમ ? કોનો હુકમ છે ?’

‘વડા સાહેબનો પોતાનો.’

‘નસીબ !’ પેરેના હસીને બોલ્યો. ‘બાવા મારા, હું આખી રાત જાગ્યો હતો એટલે હાલમાં બૂખો ડાંસ છું. પેટનો ખાડો પૂરાય તેવું કંઈ નહિ મેળવી આપો ?’

પોલીસના તે બે સીપાઇઓએ એક બીજા તરફ જોઇ મરમાંના નોકર સીલવેસ્ટરને બોલાવ્યો. ને કંઈક કહ્યું. તે નોકર બજારથી ખાનામાં ગયો ને ત્યાંથી કંઈક ઉપર ટપકું લઇ આવ્યો.

‘અચ્છા !’ તે નોકરેના ઉપકારમાની પોતાના પેટની પુંગ કરતા ડાન લુધને વિચાર કર્યો.

‘આ ત્યારે નકડી થયું ખરું. સેવક સપડાય તો ખરાજ. હું તેનીજ ખાસ કરીને ખાતરી કરવા માંગતો હતો. મુલો રે એ પોલીસનો વડો. હું તો ધારતો હતો કે એનામાં કંઈક મીઠું છે પણ કેયું સંદેહર ભુલું છે. એ જો એમ કરીને આરસેની લુપીનને અટકાવવા માંગતો હોય તો આ જવાં બોલ્યો એને સંદેહર નકામાં છે. જો એ એમ કરી ડાન લુધ પેરેનાને અટકાવવા માંગતો હોય તો આ બધી

ધણુપર સદંતર નકામી છે કેમકે મશ્યુર પેરેના લાંબી નહાસ ભાગ કરે તો મશ્યુરને મરહુમ કોરમો મેર્નિંગ્ટનના દસ લાખના વારસાને છેલ્લી સલામ કરવી પડે ! મારા વહાલાને એટલી ખીસમળ નહિ તે હું શું કરું ? ચાલ, જે થવાનું હશે તે થશે. હાલમાં હું કંઈ નકામા ટાંટપા તોડું ! બેસરે જીવ, સીધીમાઝ આંદ દેખો તો ખાખા આપસી નબર આચગા !

તે હવે ફરી પાછો ચાલમાં જઈને બેઠો ને શું થાય છે તે કંડે કહેને જોવા લાગ્યો.

ખુદમાં ખારણુંમાંથી તેણે અમલદારોને તપાસ કરતા જોયા. પોલીસ ડોક્ટર આવી પુછ્યો હતો તેણે પહેલાં તે શયો તપાસમાં અને ઈન્સ્પેક્ટર વેરોટનું મરણ જોવા એટલી થવા પામ્યું હતું તેવાં એટલી આ મરણી થવાની ખાતરી આપી. આ પછી ડીટેક્ટીવોને અને શયો ઉપાડી ખીસ માળ પરના ઝોરડામાં લઈ ગયા કે જે ઝોરડામાં આગળ તે જાપ બેટા કામ કરતા હતા.

પોલીસનો વડો હવે નીચે આવ્યો ને ડાન લુધ એ તેને તેના મદદ નિશોને કહેતાં સાંભળ્યો :

‘ગરીબ ખીચારી ! તેણીએ તે ખજર માનવા સાદ ના પાડી...જ્યારે તેણીની ખાતરી થઈ ત્યારે તેણી એકદમ ખેમાન થઈ જમીન તૂટી પડી. યા ખુદા ! એટલી વખતે ધણી ને દીકરાને ફટકો તે કેમ ખમાય વાઈ ! ...ગરીબ ખીચારી !’

તે પગ પગી પેરેનાના કાનપર કસો અવાજ આવ્યો નહિ કે તે કશું જોઈ શક્યો નહિ. તે ખારણું બંધ કરવામાં આવ્યું હતું. પોલીસના વડાએ તે પછી કાંઈ જૂદા-હુકમો છોડ્યા કેમકે બે ડીટેક્ટીવો હવે પહોર આવ્યા ને દરેક ખારણું આગળ ઉભા.

‘વક્ત્રાહ, આજે આપણા શેરના ભાવો ગમડી ગયલા લાગે છે !’ ડાન લુધ પટપટ્યો. ‘બચ્ચા, હુશ્ચારી રાખ ! હિમતે મર્દા તો મદદે ખુદા ! ખીચારો મારો એકેકાંડર બહુ ગમરાટમાં હશે !...વાહછ, તાગડો તો ફાંકડો થયેલો છે હં !’

ખાર વાગતે સીઝવેસટર તેની આગળ એક ટ્રેમાં યોડીક રકાખી મુકી ખાતું લાગ્યો.

હવે તે લાંચીને હુખી ચુપકીદી ફરી પાછી ચાલ ચાલ.

તે મકાનને ઝોરડામાંની તપાસ જે લંચ લેવા માટે પડતી. ચુકવામાં આવી હતી તે ફરી શરૂ થઈ. પેરેના ના કાનોપર પગલાંનો ને વાત ચીતનો અવાજ ચોમેરથી આવતો જણાયો. આખરે સદંતર કંટાળી જવાથી તે ખુરસીપર લાંબો ચઢી પડ્યો ને ઉઘી ગયો.

ખરાખર ચાર વાગતે સારજન્ટ જોરમે આવી તેને ઉડાડ્યો ને અંદરના ભાગમાં લઈ જતાં પૂછ્યું,

‘કેમ, તેને શોધ્યો કે ?’

‘કોને ?’

‘ખુનીને !’

‘અલગન !’ પેરેના બોલ્યો. ‘તે તો ચણા ખાતું સહેલ છે તેટલું સહેલું છે !’

આ ગમતે તે ડીટેક્ટીવ સમજી શક્યો નહિ એટલે લગાર ખુદા થતો બોલ્યો,

‘આહ દીક ધણ ! તેમ ન ખનત તો તમેજી જોયું છે તેમ તમારું સાથ સાથ આવી બનેયું હતું !’

ડાન લુધ નાખ્યો ચયો. તે ઝોરડામાં પોલીસનો વડો, ડીટેક્ટીવ ખાતાનો વડો, તેના બે નજ અમલદાર, પોલીસનો વડો મદદનિય, તપાસ કરનાર મેજસ્ટ્રેટ, સરકારી વખીસ વગેરે હતા.

તે મકાનની બહાર રસ્તાપરથી જાયો સંભળાતી હતી. પોલીસના વડાને હુકમ મળતાં એ ડીટેક્ટીવો તે ગડબડ-શાની હતી તે જોવા ગયા કે તેજ પળે ન્યુસ વેચતા પોર્માની જરાડ તેમના કાનો પર પડી.

‘બુલીવાર્ડ પર એ ખુનો.....ઈન્સ્પેક્ટર વેરેટનાં ખુનની સંપૂર્ણ વિગત !....પોલીસની લાચારી !....ખુનીઓની સરકશી..... !....’

‘આરણું’ બંધ થતાં કોઈ પણ જાતનો અવાજ સંભળાતો બંધ થયો.

‘જેરોમનું’ કહેવું વાનગી છે’ તે બધા ગંભીર ચહેરા જોતાં ડૉન લુઈએ વિચાર્યું. ‘કાંતો હું કે તે બીજો સપડાવોજ જોઈએ એ ખુલ્લે ખુલ્લું જણાય છે. કાંઈ શબ્દો બોલાય યા તો તપાસમાં કાંઈ વિગત નીકળે કે ને પરથી આ ભેદી ખુનીને હું પકડાવી શકું’ તો કીક છે, નકર છેકામથી પોલીસ લોકોના નાણાથી બચવા મને જરૂર કેદમાં ઢોકલી દેવાની. સંબાળ બચ્યા હુપીન, હુમ્બારી રાખ ! તારી કટોકટીની તપાસ આજે ખાસ થનાર છે.

જરૂરી હતો તે બારે મુસ્કલીઓ વખતે જે જાતની ઉત્સાહભરી લાગણી તેને હમેશાં થતી તે હવડાં તેને થઈ. અત્યાર સુધી જે મુસ્કલી ને સંકટો તેણે વેડ્યાં હતાં તેમાં આ સાચી બચાવક હતું એ તો નિઃશંક હતું. તે આ બધાઓને ઓળખતો હતો. તે જાણતો હતો કે પોલીસના વડો કોઈથી કીસમે પોતાને માયેથી બાર ઉતારવા બનતું કરતો હતો. તે બધા અમલદારોના શુશ્રુકોપથી વાકેફ હતો એટલે આ વેળા છટકવું મહાલ હતું એ તે અચ્છી રીતે સમજતો હતો.

પોલીસના વડાએ હવે પોતાનો હુજરો શરૂ કર્યો. આમતેમ સીધત ક્યાં વગર તેણે સીધો હુમલો કર્યો.

તેનો અવાજ કઠોર થઈ ગયો હતો ને હવડાં તેને ડાનહુધ માટે જરાએ દીલસોજી હતી નહિ. તે તો જાણે કેદીને તપાસતો હોય તેમજ હાલમાં વર્તતો હતો.

‘મસ્ચુર’ તેણે કહ્યું. ‘ચોક્કસ સંજોગો ને લીધે તમે કોસ્મો મોર્નિંગના ચિલના એકઝી-ક્યુટર અને વારેસ હોવા છતાં આ મકાનમાં આગલી રાત તમે પસાર કરી હતી કે ને વેળા બે ખુનો અને ચેવા પાખ્યાં હતાં. મહેરબાની કરીને મહારાજે જાનેલા જનારની પૂરે પૂરી તપસીલ મને જણાવવા તકલીફ લેશો.’

‘એટલે કે, માનવંત સાહેબ’ પેરેના એ પણ હવે ચણાની બેકાડ કરી નાંખનાં કહ્યું. ‘એટલે કે ચોક્કસ સંજોગો ને આધારે તમે જાણવા માંગો છ કે મારી વિગત સારજન્ટ જેરોમે-તમે ને જણાવેલી વિગત સાથે મળતી થાય છે કે નહિ ?’

‘હા.’

‘એટલે આ બાબતમાં મેં લીધેલો ભાગ તમોને ચક્રમંદ લાગે છે ને ?’

સાહેબ બકાદુર અગડયા. તેમની નજર ડૉન લુઈની નજર સાથે એકત્ર થઈ. તે વિરજાના નિખાલસ દેખાવથી તે પોલીસના વડાપર મોટી અસર થઈ તે છતાં તેણે તડ દહને ખુલ્લાં મનથી કહ્યું,

‘મસ્ચુર, તમારે મને સલાહ પુછવાની જરૂર નથી.’

ડૉન લુઈએ તાબેદારીમાં સર હુકાવ્યું.

‘સેવક, તમારા હુકમને તાબે છે, સાહેબ’ તેણે કહ્યું.

‘તમે શું જાણો છો તે મહેરબાની કરી બને દહો.’

રોન લુખએ તે પરથી બનેલા બનાવની ખારીક વિગતો જાણવા જે ઘણાજ ધ્યાનથી સાંભળ્યા બાદ સાહેબ બહાદુરે કહ્યું,

‘એક ચોક્કસ બાબત સાટે હમોને ખાસ ખજર જોષ્ટએ છે. બ્યારે તમે રાત્રે અઢી વાગતે સહવારના આ ચોરડામાં આવ્યા ત્યારે મસ્તુર ફાવીલે મરણ પામ્યા હતા. એવું જાણવાને તમોને કશું જાણાયું નહતું ?’

‘જરાબી નહિ, મસ્તુર નકર હતું અને સારજન્ટ જેરોમ જરૂર દોડ ધામ કરી મુકતે.’

‘બાગમાંનું બારણું બંધ હતું ?’

‘તે બંધ હોવુંજ જોષ્ટએ કેમ કે સહવારના સાત વાગતે હમે તે ખોલ્યું હતું.’

‘શાથી ખોલ્યું હતું ?’

‘આ ઝુમખામાંની કુચીથી.’

‘પણ ત્યારે ખુનીઓ જો બહારથી આવ્યા હોય તો તેમણે બારણું કેમ ઉઘાડ્યું હતું ?’

‘ખીછ ચાવીઓથી.’

‘ખીછ ચાવીથી તે ખોલાયું હતું તેની કાંઈક સાબેતી તમે પાસે છે ?’

‘ના, સાહેબ.’

‘ત્યારે તો બ્યાં સુધી તેવી વિગત પૂરતી રીતે આપણને મળે નહિ ત્યાં તુટીક આપણે તો જાની શકોજ નહિ કે બારણું બહારથી ખોલવામાં આવ્યું હતું. એટલે ખુની ધરમોનાજ દોષ હોવો જોષ્ટએ.’

‘પણ મસ્તુર, જ્યાં મારાને સારજન્ટ જેરોમ સિવાય ખીવું દોષ હતું નહિ.’

ત્યાં એક પણ સુધી ચુપકીદી ફેલાઈ. દરેક જણ સમજી ગયું હતું. પણ સાહેબ બહાદુરે હવે વધુ ખુદ્દું કરવા માંડ્યું:

‘તમે રાત્રે સુતા ન હતા ?’

‘હા, મોડેથી સુતા હતા.’

‘તમે આવમાં હતા ત્યારે સુતા ન હતા ને ?’

‘ના.’

‘અને સારજન્ટ જેરોમ ?’

રોન લુખએ એક પણ સુધી અચકો. ફરજનો હાથ ખ્યાલ રાખનાર, તે ડીટકીવ જોઈ ખોલ્યો હોય એમ તેને લાગ્યું નહિ એટલે તેણે જણાવ્યું,

‘સારજન્ટ જેરોમ પોતાની ખુરસીમાં સુઈ ગયા હતા ને બે કલાક પછી મેડમ ફાવીલે આવ્યા ત્યારેજ જાગ્યાં હતાં.’

આ એકરાર સાંભળતાં વળી ત્યાં ચુપકીદી ફેલાઈ જેનો અર્થ એ થતો હતો કે:

‘આ બે કલાકના અરસામાં સારજન્ટ સુતો હતો તે વેળા બારણું ખોલી બને ફાવીલેએને મારી નાંખવાતો તમોને પૂરતો વખત હતો.’

તે વખાસ એવી વળણ લેતી હતી કે જેવી પેરનાએ બારી મુકી હતી. તે સંજોગોનું કુદાશુ ધામે ધામે તેની ફરતું ફરી વળતું હતું. તેનો દરીફ તેની વખાસ ઘણી વિદ્વાને છટાથી કરતો હતો. જે બેરાક વખાણવાનું જોગ હતી.

આટીંશીશયલ પગોવાળા

માટે

આશીરવાદ.

જન્મભર દુખી થનારાઓ

માટે હમેશની

સવળત.

શા

માટે

તમે

દુખી

થાઓ છો ?

પ્રુદાની મરજીથી તમે પગથી ધન પામ્યા હોવ ને બીજી બનાવટોના પગો લઈ ચાલુ હોશન થતા હોવ તો એકવાર હમેને કનસલ્ટ કરજો. મી. ઓસવાલ પોતે આ દુખથી હોશન છે. કિમતી લોગોને જખરી મહેનત પછી તેમણે મેળવેલી સહત તમેને આપવા માંગે છે. કોઈબી બનાવટના પગથી તમેને ધન થતી હોય તો હમેને પહેલાં પૂછજો. કાંઈ તમારા કાયદાનું જ નોચો.

મી. આર. એન. ઓસવાલની કુ.

બનાવટી પગો, જંતુ રક્ષક, સોનું તપાસનાર !

પેટન્ટી.

ઝવેરી બજાર,

મુંબઈ.

માકડ, ચાંચડ, કીડીથી તમે કંટાળ્યા હોવ તો વાપરો ઓસવાલનું પેટન્ટ જંતુરક્ષક રૂ. ૫-૧-૦ હમેશનું સુખ-એક નવીન શોધ.

સોનાને રૂપાના દાગીનામાં કેટલું સોનું, રૂપું ને કેટલી બીજી હલકી ધાતુ છે તેના પહેલાં હિંદી શોધક આ એક નવી નવાઈ છે.

પ્રજ્ઞતા માનીતા અગ્રગણ્યોએ વ્યવસ્થા વખાણી દાન આપવા

લક્ષ્મણો કરેલી છે ! દાન આપવાનું સુપાત્ર સ્થાન !!

હિન્દુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ

તમામ હિન્દુ જાતીનાં આર્ય અનાથોને સ્વતંત્ર શહેરી અને ધંધાદારી બનાવવા છે. દરેક જાતનાં દાનની જરૂર છે. દરેક દાનની ખાવતી મળે છે. સારે નરસે પ્રસંગે દાન આપી પરિશોકની વાટ ખરચી જાંધી લ્યો. એક રૂપિયા ઉપર દાન આપેનારનાં નામ વાર્ષિક રિપોર્ટમાં છપાય છે. ૧૫૦ દીવસ “અન્નદાન” ખાતે રોકાઈ ગયા છે. તમા પછી એક દીવસ રોકી લ્યો. જરૂર દાન મોકલી રિપોર્ટ મંગાવવા લખો:—

મંત્રી—હિન્દુ અનાથા આશ્રમ—નડીઆદ.

મફત !

મફત !!

મફત !!!

ખાત્રી કરી જોવાને માટે માત્ર ત્રણ દિવસજ વાપરવા લાયક

સર્વ મંગલા.

દાયમાં લઈ જનારાને આપવામાં આવે છે. બહારગામથી મંગાવનારાઓને રૂ. ૦.૧૦ મોકલવાથી અથવા વી. પી. ટ્રાસ મંગાવવાથી ત્રણ દિવસની દવા મોકલી શકાય છે. આ દવાનો સીધો મોટો ગુણ એ છે કે તે માત્ર એકજ વખત લેવાથી અસર કરે છે. આ દવા એવી અદ્વિતીય છે કે તેના એવન પછી અરધા કલાકમાંજ આમ્લચળ અને દાદ બંધ કરે છે. એક બે કલાકમાં કેહો સાફ કરીને બૂખ વધારે છે. ૪ કલાકમાં માદરોગ, એક દિવસમાં સ્વપ્નદોષ, ૨૪ કલાકની અંદર સ્ત્રીરોગ અને તેથી ઉત્પન્ન થએલી વેદના, મૂત્રી, મૂર્છા વિગેરેથી આરામ કરે છે. ૩૬ કલાકમાં ગરબી અને મુળકના ધાને મટાડે છે. બે દિવસમાં પાણી જેવી પોતળા ધાતુને ઘટ બનાવે છે. ત્રણ દિવસમાં સર્વ તરેહની વાઇનું દરદ અને સાત દિવસમાં ધાતુશીલુતા નષ્ટ થાય છે. શરીરમાં સક્રિય તથા વિચાર અને સ્મરણશક્તિની વૃદ્ધિ થાય છે. આ દવા મહાત્માની આપેલી ને જંગલની જડીબુટ્ટીઓમાંથી બનાવેલી છે તેથી અગણિત દર્દીઓને આરામ થયો છે. એક શીશીની દી. પોસ્ટ ખર્ચ સાથે રૂ. ૧-૧૩-૦ છે. આ એકજ દવા જૂઠા જૂઠા અનુપાન સાથે લેવાથી ધાતુ અને લોહી વિકારના સર્વ રોગો એકજ શીથી વાપરવાથી મરી જાય છે બીજી શીથી વાપરવાના જરૂર રહેતી નથી. એકદર મોકલતી વેળા રોગની વિગત નહીં લખવાથી દવા મોકલવામાં આવતી નથી. કારણ કે તે સાધુની આપેલી છે તેથી રોગ ઉપર આરામ થયો એજ તેનો સંકેત છે

દર્દી મંગાવતું ટેકાણું:—

સર્વ મંગલા ફાર્મસી—ખીડન સ્કેવર—કલકત્તા.

Sarymangla Pharmacy—Beadon square—Calcutta.

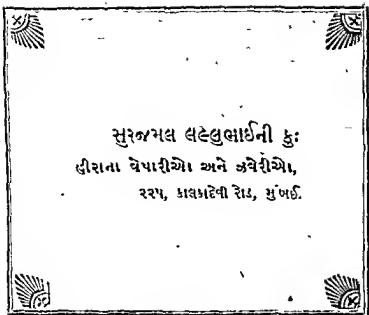
અમૃતબિન્દુ

સઘળા પ્રકારનો શરીરનો દુખાવો, લકવા, સંધીવા, સુળ, ચુંક, ઉલટી, ઝાંઝો, મરડો, કોલેરા, અરૂચી, અજીણ, ખાંસી, દમ, સળેખમ, સરદી, માથાનો દુખાવો, દાંત કે દાંઢનું કળતર, અવાળુનો દુખાવો, મોંમાંથી દુર્ગંધ છુટવી, મળચ આવવી, ખાટાં કે તીખાં ઘેચરકાં, કાનનું પાકવું, પડું વહેવું, આંખો દુખવી, શરીરે સોજા આવવા, ચરકા લાગવા, ઘસારા પડવા, હાથ પગમાં ચીરા પડવા, ઘાતુ પાકવું, ઘામાં જીવ પડવા, રાંઝણ, નાસુર, પીન્નસ, સુસ્તી, બેચેની, નખખાઈ, નામદાઈ, હરસ, પ્રમેહ, ચાંદી વિરુદ્ધાટીક, બરોલ, અંડવૃદ્ધિ, પ્રદરરોગ, કોઈ પણ જાતનો તાવ, વાળો, ન્હાડ, વગેરે અનેક રોગ આ એકજ દવાથી તત્કાલ દુર થાય છે, વળી ભમરી, મધમાખ, વીંછી વગેરેના ડંખ ઉપર આ એક જાદુઈ દવા છે, માંકડ, મચ્છર, વંદા, કરોળીયા, કસારી ઉપાઈ વગેરે નુકશાનકારક જંતુનો નાશ કરે છે.

સખતમાં સખત માથાનો દુખાવો માત્ર એકજ મીનીટમાં દુર થઈ જાય છે. માત્ર પેટની ઉપર ચોળવાથી પણ પેટમાંનો દુખાવો મટી જાય છે. પવન છુટવા માટે છે, અને પાદી-બદ્ધજની દુર થાય છે. દાંત અને દાંઢનું કળતર એકજ મીનીટમાં શાંત પડી જાય છે, વીંછીનાં ડંખ ઉપર તે તેનો ચમત્કાર અલોડીકજ છે. ઉંચામાં ઉંચી જાતના કોઈ પણ પેતકીલર કરતાં અમૃતબિન્દુ ઘણી ઉંચી જાતની દવા છે. વિલાયતી દવાની દરેક દુકાન ઉપર તે વેચાય છે. હાલમાં તેની ઘટાડેલી કીંમત માત્ર રૂ. ૧૫ છે. પોસ્ટજ માફ. ત્રણ સીસીના રૂ. ૪૫ છ સીસીના રૂ. ૮ પોષ્ટેજ માફ.

દરેક ગામમાં એજન્ટની જરૂર છે.

સરનામું—અમૃતબિન્દુ ઓર્ગેન—તડીયાદ.

સુરજમલ લલેલુભાઈની કુઃ
હીરાના વેપારીઓ અને ઝવેરીઓ,
૨૨૫, કાલમહેવી રોડ, મુંબઈ.

દવાઓની પુઠે જઈ. ફેકટના પૈસા ગુમાવી શા માટે હેરાન થાઓ છો ?

કબજ્યાત તેના કારણો અને કુદરતી ઇલાજો.

(વધારા સાથની બીજી આવૃત્તિ.) જેમાં "કાલન ફેશીયો" વાને આંતરડાને પાણીથી ધોવાની બાબત પણ સમાવી છે. ૧૦ પેજ સ્ત્રીઓ સાથે કીમત માત્ર ૬ આના, છવ્વણ સક્તિનું બધારણ—યોદીનકલ બાકી છે—કીમત રૂ. ૧-૧-૦ કપડાના પુરામાં.

૫ વગરનો ડાકટર-ભાગ ૧ લો—હવા પાણી, કસરત વગેરે
કુદરતી ઔષ્ણ કરાવનાર પુસ્તક (બીજી આવૃત્તિ) ૨. આ. પા.
J. B. L. Cascade-જે બી એલ. કાસકેડ કબજ્યાતને તુરંત દુર કરવા તેમજ દરેક
તીક્ષ્ણ દરદ વેળા "ઇન્ટરનલ બાથ" વાને આંતરડાને પાણીથી ધોઈ કાઢવાનું, સાફ સરળ
અમનબધ જેવું ઔષ્ણ, માત્ર કોઠલી ઉપર બેઠા કે પાણી અંદર સેવાય છે. કી. રૂ. ૩૮-૮-૦
એની વીમતની 'ચોપડી' મંગાવો.

એ ઇલાજ. છાતી અને ફેફસાંને મજબુત કરવાને "દીપ શ્વેદાંગ" નાં ઔષ્ણો
સ્પષ્ટરોમેતર, એકસેસર તથા "મસાજ" કરવાના "ડા. ફોરેસ્ટના" મસાજ રોલરો એવો
વેચતેવધ સાચુ, કંચી કવેલીતી, પીક ફરીનની આખા ધડની (wholemeal) બીસપ્રીસ
તથા ડા. ક્રીલોગની બેટલકીક સેનીટરીયમનાં કુડો વગેરે મળે છે.

મુંબાઈની શાખા:—
૧૧૨, હોનબીરોડ, ૨૯૭
લેડલો વાહીટવેની સામે.
બાહેરગામ ઓરડે સાન્ડાકરૂઝ મોકલવા.
બી. પી. માદન.
"હેલ્થ કલ્ચર ડીપો"
(હેડ ઓફીસ) સાન્ડાકરૂઝ.

“રામાયણ” ની એક રસીલી કથા.

પંચવટીના વનવાસમાં સીતાએ જોએલા

સુવર્ણ મૃગ.

રામ અને લક્ષ્મણ પર વનવાસમાં વિતેલાં વિધનો.

સીતાનું હૃદય કરવા માટે લંકાપતિ શવણે રચેલા સોનેરી હૃદયનો આયાવી પ્રપંચ

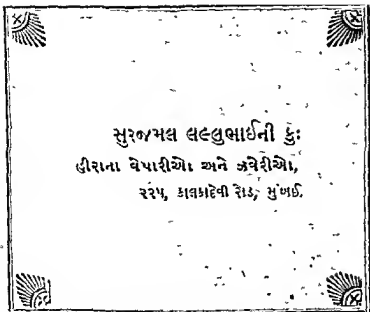
એક કાંચળીની કહાંચી !

કાવ્યરૂપી ભાષાંતર કરનાર,
(મરહુમ સાક્ષર દાદી એ. તારાપોરવાળા.)

(ગયા અંકથી પુરું)

[દોહરા]

“લાલી ! રાંધ્યું ધાન્ય ને, પ્રમદા એક સમાન;
વાર ન લાગે વણસતાં, લાય પલકમાં માન.”
સીતા બોલી “હૌયરલ ! વધુ કશે નહિ વાત;
ઠ્યા તમે છો ત્યાં જતાં, ભેળ લયકર ઘાત !
કહે હૌયરલ “જો ડરું, તો શિદ વનમાં જાઉં;
શેજ તમારે કાજ હું, ફળ-ફલ-મેવા લાઉં !”
સતી વહી “હે દુષ્ટ નર ! વધુ ન કર તું વાત;
મરતો જાણી ભેળને, ઇચ્છે છે તુજ બ્રાત ?
એવે ણિકટ સમે નહીં, અરે ! કરે તું સાહ્ય;
ત્યારે તુજ હેતુ જુદો, મુગથી કેમ છુપાય ?
તારા જેવા મતલબી હોય ન દયાનંત દાર;
પાકો કગ મેં પારખ્યો, દગા તણો દેનાર.
‘દિયર’ તને ગણતાં હવે, આવે મુજને લાજ;

દવાઓની પુઠે જઈ. ફેકટના પૈસા ગુમાવી શા માટે હેરાન થાઓ છો ?

કુખખ્યાત તેના કારણો અને કુદરતી ધલાળો.

(વધારા સાથેની ઊંચી આવૃત્તિ.) જેમાં "કાલન ફેશીયો" નામે આંતરરાષ્ટ્રીય પાણીથી ધોવાની બાબત પણ સમાવી છે. ૬૦ પૈજી ચીજો સાથે કીમત માત્ર ૬ આનાં, છવેણ ક્રેડિટનું બધારણ—ચોવીનકલ બાકી છે—કીમત રૂ. ૧-૬-૦ કપડાના પુલામાં.

વ વગરનો ડાકટર-ભાગ ૧ લો—હવા પાણી, કુદરત વગેરે ૨. આ. પા.

કુદરતી આજીવન કરવાનું પુરતું (ખીલ આંટી) ... ૨-૨-૦

J. B. L. Cascade ને બી એલ. કાસકેડ કુખખ્યાતને તુરત દુર કરવા તેમજ

તીક્ષણ દરદ વેળા: "હન્ટરનલ બાય" નામે આંતરરાષ્ટ્રીય પાણીથી ધોઈ કાઢવાનું, સાફ સરળ આજીવન જેવું બોખર, માત્ર કોઢી ઉપર બેઠા કે પાણી અંદર લેવાય છે. કી. રૂ. ૩૮-૮-૦ જેની વીગતની 'ચોપડી' મંગાવો.

જો સવાય. છાતી અને ફેશીયો મજબુત કરવાને "દીપ શીર્ષાંગ" નાં બોખરે સ્વાસ્થ્યરોમેતર, એકરોસર તથા "મસાજ" કરવાના "ડા. ફોરેસ્ટના" મસાજ રોમરો એવે વેચતેવન સાથુ, કેવી ફેલીતી, પીક ફરીનની આખા ધડની (wholemeal) બીજાની તથા ડા. કીલોગની બેટલકીક સેનીટરીયમનાં પુડા વગેરે મળે છે.

મુંબાઈની યાખા:—

માર. હોનશીરડ, ૨૬૭

લેડલો વાહીટવેની સામે.

બી. પી. માદન.

"હેલ્થ કમ્પરડીયો"

(હેડ બોર્ડીય) સાન્નકુલ

આહિરગામ આરડો ચાન્ડાકર મોહલવા.

“રામાયણ” ની એક રસીલી કથા.

પંચવટીના વનવાસમાં સીતાએ જોએલા
સુવર્ણ મૃગ.

રામ અને લક્ષ્મણ પર વનવાસમાં વિતેલાં વિઘ્નો.

સીતાનું હરણ કરવા માટે લંકાપતિ રાવણે રચેલા સોનેરી હરણનો માયાવી પ્રયત્ન.

એક કાંચળીની કહાંણી !

કાવ્યરૂપી ભાષાંતર કરનાર,
(મરહુમ સાક્ષર દાદી એ, તારાપોરવાળા.)

(ગળા અંકથી પૂરું)

[દોહરા]

“ભાભી ! રાંધ્યું ધાન્ય ને, પ્રમદા એક સમાન;
વાર ન લાગે વણસતાં, નય પલકમાં માન. ”
સીતા બોલી “દૌયરણ ! વધુ કરે નહિ વાત;
હયાં તમે છે ત્યાં જતાં, ભેદ લાયકર ધાત !
કહે દૌયરણ “જે હરું, તે શિદ વનમાં જાઉં;
રોજ તમારે કાજ હું, રૂળ-કુલ-મેવા લાઉં ! ”
સતી વહી “હે દુષ્ટ નર ! વધુ ન કર તું વાત;
મરતો જાણી જોઈને, ઇચ્છે છે તુજ બ્રાત ?
એવે બિકટ સમે નહીં, અરે ! કરે તું સાદ્ય;
ત્યારે તુજ હેતુ પુરે, મુજથી દેમ હુપાય ?
તારા જેવા મતલબી હોય ન દયાનત દાર;
પાકો ઠગ મેં પારખ્યો, દગા તણે દેનાર.
‘દિયર’ તને ગણતાં હવે, આવે મુજને તાજ.

હુટ! હવે તું દૂર થા, નેઈ લીધી તું દાન.
 તું જાણે કે મુજ તણે, મળે આઈતી નાર!
 ભાઈ મરે તો ભાગવું, સમજ સવળો સાર!.”
 સતી તણા આ શબ્દથી, ઉઠી સતત અંગાર;
 લાલ જની લક્ષ્મણ કહે “સજો જરા વિચાર!
 શિવ શિવ! તારા આ સુખન? જાણે લાગ્યાં પાણુ;
 હવે ન ઉભો રહું અહીં, બચે ભલે મુજ પ્રાણુ.
 “સતી! ભલે હું હુટ છું, પણ સંભાળો આપ!
 યુરી હશે મુજ ભાવનાં, નડશે મુજને પાપ!
 આ શિલિમુખ રેખા કડં, જશે ન એની ખડાર!
 કૂટે-કપટે આવશે, કરજો ખૂબ વિચાર.
 મનસા-વાગ્યાથી અહીં, મેલું સતની આણુ;
 જે કોઈ આવે રેખમાં, એનાં બળે પ્રાણુ!”
 આમ કહી નિજશ લઈ, દોડ્યો વેગે પૂર;
 તેજ પળે સીના ઉપર, દુઃખ ઉલટ્યું ભરપૂર.

× × ×
 લખવો લાયક છે અહીં, વાંચક કાને સાર;
 પેલો મૃગલો તો હતો, માયાનો ભંડાર.
 હરણુ હતું નહિ તે ખડું, હતી કપટની જાળ;
 લંકાના રાવણુ તણાં, પાપ તણી હતિ પાળ.
 વનમાં વસતાં નેઈને, લોભાણુ લંકેશ;
 પ્રપંચથી રચિયો હતો, તેણે એવો કલેશ.
 કલ્પેલું કલ્પાય નહિ, સતી તણું સૌંદર્ય;
 અતિ સુંદર સીતા હતી, યુનિ-ઋપિ છોટે ધૈર્ય!
 લંકેશે દીઠી તહીં, રમણી રંભા રૂપ;
 હૂરી હરવા એ સગી, પ્રપંચ રચિયો ધૂપ.
 રામ અને લક્ષ્મણુ ગયા મૃગની પાછળ ત્યાર;
 લાગ નેઈ લંકાપતી, આવી જાણે ત્યાર.
 ભગવાં વસ સજી લિધો, સિદ્ધકેશ વેશ;
 ગાંધ્યા દાદી-મૂછપર, ગોટા ધોળા કેશ.
 ભલુત લગાવી અંગપર, ધયું કમંડળ લાય;

ચપ ચપ ચિમટો દાળતો, આંખો 'અલ્લખ' ! સાથ.
 સતી તણા તે સ્થાન પર, 'ગુપચુપ' ઊભો બાઈ;
 એક નજર મળતાં કહ્યું "લિલા આપો, માઈ !"
 સતી વિચારે મન વિષે, મુદત એટલી થાઈ-
 વસિયે છે વનવાસમાં, સન્યાસી કે સાંઈ-
 એક ન દીકો આજ તક; ક્યાંથી આંખો આજ ?
 સિદ્ધ-પુરુષ દેખાય છે, આંખો લિલા કાજ !
 સંત-સમાગમ આજ છે, મુચિન્હ માતું ખાસ;
 ચિંતા ભાગી મુજ તણી, ટળશે પતિનો ત્રાસ.
 આપું લિલા એમ કહિ, કયો તુરત સત્કાર;
 આવો પ્રભુ ! બેસજો, પવિત્ર દીધાં દાર !
 "લોળી સૌથી લાભની," ચાલુ પુરે છે શાખ;
 લાણે શું એ જાપડી, લાંબો દુઃખડાં લાખ ?
 કાન્તીવાળી ચંદ્ર સમ, કમળ કિશોરી જોઈ;
 સતી તણે હરવા થકી, પ્રપંચ દોરી પોઈ !
 સતી કહે છે "સંતલ ! અજબ તમારું નૂર,
 દ્રષ્ટિ વિષે દેખાય છે, જ્ઞાની છે ભરપૂર.
 કોઈ દિવસ દેખ્યા નથી, આંખો ક્યાંથી આજ ?
 બેસો આ આસન ઉપર, ઊભા શાને કાજ ?"
 તોય તહીં ઊભો રહી; પાપી બોલ્યો આમ:
 સાધુ તણે સરખું બધું, મુખ-ભુખ-નિંદ હરામ !"
 પછી કહ્યું કે "હે સતી ! કોણ તમારો કંથ ?
 કોણ પિતાના પુત્રિને, પકડ્યો કેવો પંથ ?"
 સીતા સમજી સત-પુરુષ-સમજ્યો સ્થીતી સર્વ,
 એમ ગણી નિજ મન વિષે, બોલી રાખી ગર્વ:
 જનકરાજની બેટી, રામ-પત્નિ છું ખાસ;
 સસરા દશરથ રાજને, કૌશલ્યા મુજ સાસ.
 પિતા તણું 'પણુ' પાળવા, વિચર્યો આ વનવાસ;
 બાદ વરસ ગાળ્યા પછી, પાળીશું દિલ આશ.
 બિલુક બોલ્યો : દેવની, નોખી છે બહુ નેમ;
 કંથ તમારા ક્યાં ગયા ? દેખાતા નહિં કેમ ?"
 સતી કહે "ઓ સંતલ ! કોતક બનિયું આજ !

મુજ હયાના હાર છે, રોકાણા તે કાજ.
 સુણો વાત કહું આજની, ઓલી લોળી નાર;
 સુવર્ણ-મૃગ દેખ્યો અમે, ધન્ય કૃતિ કિરતાર !
 શી તેનાં સૌંદર્યની, કહું તમોને વાત ?
 લાખ વખાણો હું કરું, તો પણ પડું પછોત.
 મને ગમ્યો મૃગલો ઘણો, કંચુકિ કરવા કાજ;
 એ કારણથી કંથ મુજ, રોકાણા છે આજ.
 કંથ ગયા છે ક્યારના, કરવા હરણ શિકાર;
 પણ તેવામાં સાંભળ્યો ‘લક્ષ્મણો !’ એમ પુકાર !
 તે સુણતાં ઘભરાઈ હું, કહું દિયરને એમ;
 મદદ કરે જઈ જટ તમે, સુણી ઉભા છો કેમ ?
 શિલિમુખ-રેખા અહિં કરી, આપી સતીની આણ;
 પછી દિયરજી માહરા, ગયા લઈ નિજ આણ.”
 લોળીએ લોળાઈથી, આપ્યો ફાલી લેહ;
 જ્ઞાની થઈ અજ્ઞાનથી, જેમ્નો શિરપર ખેદ !
 ને સીતા બોલત નહીં, શિલિમુખ-રેખા કાજ;
 તો રાવણ રાક્ષસ થતે, બળી ભગ્ન ત્યાં આજ !
 ચતુર હતો ચંડાળ તે, ચોક્યો નિજ મન માય,
 સીતાની સુખાંધથી, છટક્યો પાપી, હાય !
 લલાટ કેરા લેખ તે, મિથ્યા કયાંથી થાય ?
 બમવાતું જે ખલકમાં, ટાળ્યું કેમ ટળાય ?
 સીતા તણી લોળાઈએ, ઉત્તમ બોલ્યા દાવ;
 એ પણ જાણો કર્મની, ગતી તણોજ પ્રભાવ !
 દુષ્ટ ચમક્યો દિલ વિપે, “શિલિમુખમાં ને ભત;
 સીતાને હરવા જતાં, ભરમ બળી હું થાત !”
 વાટયો નિજ લોળાઈથી, ન્યાર ભાંગરો એમ;
 કહો પછી રાવણ સમો, ચતુર ન ચોકે કેમ ?
 સતી કહે: “હે સંતજી, પૂછું એક સવાલ;
 વનમાં મારા કંથની, હશે સ્થિતી શી હાલ ?
 મન મારું મુઝવાય છે, ધડકે છે આ દીલ;
 ક્યાર કંથ મુજ આવશે ? કેમ બની આ દીલ ?”
 સંત (૧) કહે: “સતી સાંભળો ! ઠાં ઢાળો છો નીર;

શુકન આજ શુભ છે ઘણાં, ધરો હૃદયમાં ધીર !
 મૃગ ભારીને લાવશે, કંથ તમારો આજ;
 કાંચલડી શિવડાવશે, જરૂર તમને કાજ !”
 દુર ઉભેલો જ્યાં હતો, ત્યાંજ રહી તે પાપ;
 બાલ્યો કપટ કરી હવે, “બેટી, શિક્ષા આપ !”
 સતી કહે: ઓ કંથજી ! લો આપું છું લોટ;
 સંત-સમાગમથી મને, હવે નથી કેં ખોટ.
 સંત (?) કહે “સાંભળ સતી ! મુજથી નહીં અવાય;
 શિલિમુખ રેખા આડ છે, ઓળંગી દે આય !
 હોય તને જો આપવી, મુજને શિક્ષા આજ;
 અહિં ઓળંગી આવ તું, લઈ-તસદી મુજ કાજ !”
 સીતા બોલી મન વિષે, હવે કહું હું કેમ ?
 આશા છે મુજ દિયરની, વધવું નહિ ડગ એમ.”
 સતી વિચારે તેટલાં, બાલ્યો પેલો સંત;
 “વનિતા ! તું બહેમાઈ છે, જોઈ મને અત્યંત !
 સતી કહે “નહીં, તેમ નહિં, ડરતી નથી લગાર;”
 પિતા તુલ્ય માતૃ તને, આબોધ અન્ય વિચાર,
 આશા છે મુજ દિયરની, જવું ન રેખા ખંડાર;
 કેમ હુકમ તોડું કહો, ગણશે મને ગમાર !
 સંત પુરૂષ યદ્ય કાં તમે, અરે ડરો છો એમ ?
 શક્તિ રાખી સત્યની, પાછળ હઠવું કેમ ?
 શિલિમુખ રેખા સંતને, થતી નથી દુઃખ રૂપ;
 ઓળંગી લઈ લો તમે, આ શિક્ષા શુભરૂપ.”
 સંન્યાસી એવા હતા, પવિત્ર પાકા પીર;
 તરફી ગઈ ત્યાં તેમની, ધરી શક્યા નવ ધીર !
 બાલ્યો કે: ” બેટી, સમજ ! છું સંન્યાસી રંક;
 પવિત્રાઈને લાગશે, એથી એક કલંક !
 રેખાથી ડરતો નથી, તોય કહું નહિં કામ;
 શંકામાં શિદ્ધને જવું, છે મત મારું આમ.
 શિક્ષા દેવી હોયતો, દે આવીને પહાર;
 નહિકર આલ્યો જોઈછું, મને નથી દરકાર !
 જોર-જુલમ કરવો નથી, છે સજની વાત;
 બેટી ! ધર્મ ન છોડિયે, પડિયે નહીં પછાત.

‘શ્રી હરિ ! શ્રી હરિ !’ એજ છે, મુજ ખાણું દિનરાત;
 મૌને માથે છે અરે ! તે મોઠો જગ-તાત !”
 રાવણનાં આ કપટથી, લોળી ભાળી નાર;
 ચતુર છતે ચેતી નહીં, પગહું ભર્યું ગમાર.
 સતી વિચારે મન વિષે, દુર્ઘટ છે વનવાસ;
 સંત ન પાછો ફેરવું, આપી પહેલાં આશ.
 વિવેકથી વરતી હવે, ખાલી હાથે જાય;
 બેઠું શકું નહિં એમ હું, ‘યવા કાળ તે યાય.’
 આપિશ લિક્ષા બે નહીં, દુઃખવાશે આ સંત;
 શ્રાપ કદી આપ્યા મને કરશે દુઃખી અનંત.”
 આસા બૂલી દિયરની, કર્યો ન કાંઈ વિચાર;
 લલાટ ફેરા લેખ તે, કહો કેમ ચુકનાર ?
 એજાળી રેખા તુરત, આવી પડી ખડાર;
 લિક્ષા આપે તેટલાં, બદલ્યો તે બદકાર.
 લિક્ષા પડતી નાખિને, અલી બન્ને હાથ;
 ચાલ્યો વેગે હોડતો, લઈ સતીને સાથ !
 દેખી એવો મામલો, સતી ઘણી ઘભરાઈ;
 આવી ફેવી કામ હયાં, ભાર્યોની લોળાઈ !
 પાડી સતીએ ચીસ કે, “ધાને લક્ષ્મણ-રામ
 હરણ કોઈ કરિ જાય છે, કરી દુષ્ટનું કામ.
 હું પાપી પરવશ પડી, છુટ્યો મારી લાજ;
 કરો ઉતાવળ કંથણ, હોય-દિલે-લે દાજ !
 હે પાપી ! હે નીચ-દુષ્ટ ! હે ખૂસ બદકાર !
 છોડ મને ચંડાળ તું ! પરાઈ છું હું નાર !
 લાખ હજો લ્યાનત તને ! કોડ-કોડ ધિછંદર !
 છોડ મને ચંડાળ તું, પરાઈ છું હું નાર !
 કંથ ન મારો છોડ્યો, પૂગાડ્યો ચમદાર !
 છોડ મને ચંડાળ તું, પરાઈ છું હું નાર !
 શ્યામ મુખી હે સાધુડા ! અવધી કરી અપાર !
 છોડ મને ચંડાળ તું, પરાઈ છું હું નાર !
 રામજ તુંજને રોજશે, આજર આપી હાર;
 છોડ મને ચંડાળ તું, પરાઈ છું હું નાર !
 કાળ મુખા ! તુજ દૃત્યથી, ધરતી ફાટી ધાર !

છોડ મને ચંડાળ તું, પસાઈ છું હું નાર !
 મુકિત આપી મુજ તણે, હજિએ કહું ઉગાર !
 છોડ મને ચંડાળ તું, પસાઈ છું હું નાર !
 પાપી પરમુખ લૂટતાં, વર્તન જરા વિચાર !
 છોડ મને ચંડાળ તું, પસાઈ છું હું નાર !
 રામ-લક્ષ્મણ મારથે, તોડી તારેતાર;
 છોડ મને ચંડાળ તું, પસાઈ છું હું નાર !”
 કોણ સાંભળે વન વિષે ? આવ્યું દુઃખ એકાન્ત;
 રામ નહીં-લક્ષ્મણ નહીં, વ્યર્થ ગયું કલ્પાન્ત !
 છવ લઈને દોડતો; નાઠો રાવણ રાય;
 મળી ચક્રે નવ કોઈની, સતી તણે ત્યાં સાદ્ય.

x x x x
 ખડા—પર્વતો કૂદતો, નદી સરોવર સાથ;
 ઠરી હરણ સીતા તણું, આવ્યો તે સંગાથ,
 એવામાં આવી ચઢ્યો, જટાયુ પક્ષી ન્યાર;
 ઝાળખિયો લંકેશને, કપટ સમજિયો ત્યાર.
 સીતાને મૂકાવવા, તેણે કયો પ્રયત્ન;
 પણ તેમાં ફાળ્યો નહીં, ગયો મુક્તમાં ચત્ન.
 પર્વતની પાછળ રહી, નાખ્યા તેણે ખડાણ;
 જટાયુની તેથી થઈ, પર સેવામાં હાણ.
 સીતાને લંકેશ લઈ, આવ્યો લંકા માલ્ય;
 પૂરી લંકા ગઢ વિષે, રહ્યો ન કાંઈ ઉપાય.

x x x x
 મુજ મારી આવ્યા ઘરે, ન્યારે રાધવરાય;
 ઘરમાં જઈને જોયશું ? સતી મહુલી માંચ-
 નથી ! હશે ક્યાં ગઈ ? અરે !” આ તે શું કહેવાય ?
 ક્યાં હુંડું ને નહિ ક્યાં ? શી હાલત આય ?
 લક્ષ્મણ ! આ તે શું કર્યું, કેવી તુજ મુખાઈ;
 આજ્ઞા લોપી મુજ તણી, તું કાં આવ્યો ધાઈ ?
 અરે ! રહ્યો તું હોત હ્યાં, યાત ન આ ઉત્પત્ત;
 સીતા ખ્યારી ! ક્યાં રૂઈ ? અજળ ધની આ વાત !
 કહી હકીકત રામને, હતી બનેલી જેહ;
 લક્ષ્મણનાં મુખથી સુણી, અચરત ધનિયો તેહ.

“દગો ! દગો ! બસ છે દગો !” બોલ્યા ત્યાં-શ્રીરામ;
 “હરણ થયું મુજ નારિતું, બન્યું કપટતું કામ.
 કાગારાણ ખેંચી રહ્યો, મુઝ પડે નવ કંઈ;
 પગલે પગલે શોધતા, આલ્યા બન્ને ભાઈ.
 ઋષિમુખ પર્વત ખેંચિયા, ન્યાં વાંદરને રાય;
 સત્યવંત સુગ્રીવ જે, એની માગી સાદ.
 પ્રથમ વાલીને મારિયો, સુગ્રીવની સ્ત્રી કાજ;
 દીધું સુગ્રીવને ફરી, તે પાપીતું રાજ.
 નર-વાંદર લેગા કરી, સાગર બાંધી પાજ;
 ચુદ્ધ કરી લંકા જિતી, લઈ રાવણતું રાજ.
 મારુતિ કેરી મદદથી, વિજય વરતિયો મ્હાન;
 મહિલા પાછી મેળવી, સીતા નિજ દિલબાન.
 પતિનાં મહત પ્રયત્નનો, સતીએ માન્યો પાડ;
 કાંચલડી શિવડાવિને, પાળ્યા સતીના લાડ !
 વિલિપણને આપ્યું બધું, લંકા કેડું રાજ;
 રામ ફર્યા લંકા તણ, જવા અયોધ્યા કાજ.
 શોદ વરસ વનવાસનાં, પૂરાં થયાં તમામ;
 ગયા અયોધ્યે ત્યાં વળી, મયી નવી ધુમધામ.
 રાજ્યારોહણ ત્યાં કરી, પ્રીતે એકા પાટ;
 પડતી જઈ ચઢતી થઈ, બનિયું લલિત લલાટ !
 સીતાજી સંભારતાં, સુવર્ણ-મૃગ નિતરોજ;
 જેણે દીધો જગતમાં, બોધ ધણો દિલસોજ !
 સુખ-દુઃખ રેખા કર્મની, ટાળી નહીં ટળાય;
 લલાટ કેશ લેખ તે, કદી ન મિથ્યા જાય.
 રામાયણની આ કથા, શું આપે છે સાર;
 મમ્મતનાં માઠાં ફળો, સિદ્ધા કરે સંસાર.
 બીજો પણ આ બોધ છે, હિંચ રાય કે રંક;
 ચઢતી પડતી સર્વને, જોવી પડે નિઃશંક !
 મોટા મોટા મહિપતી, ગ્રંહથી નિજ ઘેરાઈ;
 દાદી ! પળમાં છે પડયા, પૃથ્વી પર પછડાઈ !
 ચઢતી તારી જોઈને; ધરિરી ન દિલમાં ગવ;
 શું બિલુક કે ભૂપતિ, રાવણ કર્મને સવ !

પારસી બાનુલુપીન !

એક ચમત્કારીક ચાલુ વાર્તા.

વાંચો, વાંચો અને બેહોશ થાવ.

(લખનાર-સરસેકા ત્રીન પાંઉ.)

પ્રકરણ ૬૦ મું.

(જ્યાં નહીં થું મીસ મીની મુરને મ્હોડે કે એદી ઘાતકોપરને મલેસો બેદી પુરુષ બીજો કોઈન નહીં પણ બેરન મંચોઝનન હતો.)

“બેરન મંચોઝન ?”

ટેદી ડરાધવર અદીયા ગભરાટને મારે બેશુદ્ધ યનાની તૈયારીમાં જરાક મારી ઉઠ્યા,

“બેરન મંચોઝન ?”

“હા” થડે દેજેની તે હાપકેઆસ ઓરત મીસ મીની મુર બોલી.

“બેરન મંચુ ? કે જે ચંદ્રમાં પર મુસાફરી કરી આવેલો તે ?”

“હા, તેજ !”

“તારી ખાતરી છે ?”

“હા.”

“ટેટલા આના ?”

“તું મારે તેટલા.”

“સત્તર ?”

“સળા સત્તર, છક મુ પીઠીક !”

“એમ ?”

“નહીં તો વળી બીજું કેમ ?” મીનીએ હસીને કહ્યું.

“અસ, અસ મીનું. હવે એથી વધુ મને શું બોધે ? અરે મારે જો તે અને એ વાત જરા અગાધ દહીં હોતે કેની તો—”

“તો શું ? બોલોની મારાં અડખરાં જાન ?”

“તો શું વળી ? એ મહાન મુસાફરને જરા હાં ચાહે પર બોલાવતે ?”

“કે મારે હાથના ગરમાગરમ પોપટજી ચખાડતે.”

“ને ચાંદ-તારાની બધી રસીલી વાતો કરાવતે.”

“ને મારું નવું સીવધ આવેલું” બહાકે દેખારતે.”

“ને હંધ કેમ હતરી પરથો તે પુછતે.”

“ને ચાંદમાં જરાં શું પહેરેછ તે પુછતે.”

“ને ઇન્ડીઆ વિષે શું ધારતો હતો તેની વાત કરતે.”

“ને હીરા મોતીના હમણાં શું બાવ છે તેની જોણ કરતે ?”

“મર મર રાં...! અકકલની ઓઠમીર ક્યેની ? અસ જોરાંની કુનાજન કપડાં ચપડાં ને હીરા મોતીમાં આવી રહી કે ? છડ્યટ !”

અરદેશર હોરમસજી એદલજી ઘાતકોપરવાલા તે પેલી બેદી ૧૮૫૭ નંબરવાલી ટેક્ષીકોરના બલા અને જોણાં હાંદનારની ઉપલી વાકચાતુરી સાંભજતાંજ મીની મુરતો ગોપા હજંતીને લાકડાં-નો દુકડોજ ચપ્પ ગમ્મ. તેણી એટલી તો આખાદ રીતે લાકડાંનો દુકડોજ ચપ્પ ગમ્મ હતી કે અદીએ “એકચુઅલી” (!) તેની ઉપર કરવત ફેરવીને વહેરવા વટીક માંડ્યું પણ તેટલાં કર્યું-૦ કરીમો કારસાજનું એવું જાન્યું કે તે અદીએ “અરે એમ ! શું કરે છ ?” કરીને જો મોટેથી

ખોમ મારી કેની તે અહુના હાથમાંથી કરવત
ખરવત બધું પડી ગયું અને તે દીગમુદ જોવા
હોતો રહેયો.

“અરે મીનાં તું તો હજીતીને લાકડું ચઢ
ગયલીની ?”

“હા, પણ તેથી કાંઈ લાગણું વેકરવાળી
મંડી જવાતું હોશે શું ? મારા સાહેબ જંગલી
કેટેના ?” મીની હેરાણી.

“અરે પણ ગાંડી, તું લાકડાનો હમણું આવ
શું છે તે જાણે છે ?”

“માંડી વાળો તમાગી શીવસરી ! પણ હું
એમ પૂછું કે જો તમે જે ચખ્ખને બેનીસ્તાન
પર હિતારી આપા, ને જે આરા ધારવા પ્રમાણે
ખેરન મંચોજન છે તે જે હજુ વલી તાંદજ
ખેડેલો હોય તો તેને હંધ પકરી કાં ન લાવતા ?”

અદીએ પોતાની ફ્રેચ ખીયડ જમણાં હાથ-
માં પકડીને બે ત્રણ મીનીટ સુધી ગંભીર ગોર
કર્યો અને પછી ધણાજ ધીમા અવાજે કહ્યું,
“કાણુ જાણે ?”

“અરે કાણુ જાણે શું તમારું બેચર ?
જવોની, ધસોની, હોરતા કે જળને પકરી લાવોની
નહીં તો આપ કશું કે ગોડમેવ વાગી જતું
રહેશે ને મુલો આલી જતો રહેશે તો હું કાંઈ
જળને મરસ ને તમારું શું આંચરું બરસ ?”

“ચપ ! ચપ રાન અવર ક્યેતી ! એમ જે
તે જેતે કાઠ કાઠને જાણી ખોલી મરે છે તેમાંજ
આંદલુઆમએ પાણીયું આપ્યું કેની ?”

“હવે તમે હંધથી ભરવા ભારમાં પતોહ
કે ચુદવામાંથી ખરતું લાકડું લાવવાને ગંના
વેરનો ધકેલો ખાઉ ?”

“નહીં ! નહીં, છેક એટલી બધી તજદીર
ના લેતી ! એક તો પંખેટા જેવી પટલી છે તેમાં
છેદન લેવધને લેવડા જેવી ચઢ જશે ! લે આએ
તારેજ હાથના પોપટજી તુંજ આ, મારા તો
પોટમાં કુખમે, એ ખાવમતો ! ને ચાલ, હવે

હું જાઉં છું ને તારા માનીતા બેરન મંચુજને
મુછમાંથી પકરીને ધસરી લાઉં છું !”

“જો વરી આવાં મોટાં માણસને કાઠ
રીતવું અપમાન અપમાન કરતા ના જો ! નહીં
તો જીવતાજ ગરી જવસ ! હા ! ને તમારું કીધું
તહને જાણે !”

ગયો.

અદી ગયો.

પોતાની પ્યારીનો સરપાવ સાંખતો ગયો.

ટોપી લધને ગયો.

જાળ દધને ગયો.

અંતે ગયો.

ગયો ખરે ! !

અને મીની ?

તે શું કરતી હતી ?

તેણી એક દેવદારી કપાટ આગળ ગઈ
અને હળવેથી તેવું દરવાજું ખોલ્યું.

“ચાલ જલાર આવ, જલારે !”

અને ઘસાક કરતી કે એક સડોડી ધરાની
ખાખને કપાટમાંથી જલાર કુદી પડી !

પ્રકરણ ૬૨ સું.

(જેમાં “એ કાણુ ? મારા પપા ?” એમ
કાણુ યુગ મારે છે તેજ જણાતું નથી !)

પચાસમાં પ્રકરણ મધે આપણે શેરલોક હો-
મઝને બેનીસ્તાન મધે ટીંગ ટીંગ હું ને જોઈ
અજબ ચતો ટોડી આવેલાં તે પાદ છે, કે વળી
વીસરી ગયાં ? એમ ધડી ધડી જાણી વીસરીજ
જવા કરશે તો કેમ થશે ? કદાચ કે મંડીતો
ખોરાક બેળને પુષ્ટી આપે છે તો જગ તેજ
ખોરાકનો વધુ છુટથી ઉપોગ કેમ નથી કરતા ?

“એ કાણુ ! ટીંગ ટીંગ હું ? મીનાંજ પુષ્ટી
પોલીસનો દુન્યા ખાધેવ ડીરકડીવ !” મેલરવારે
ચીચારી મારી.

મારે નસીએ ખેડવાવાઓ “જેટ આઈ
એન્ડ જેટ અનદર” વાળો રાગ ગોરવાં લો

જોરથી વગાડતા હતા કે શેરવાની તે કલાખેર
પ્રાચીન કોળીને કાને પડી નહીં. “હવે” તે
ચીના ડીટકીવે વડીક તે ચીન્યારી સહમચ નહીં
અને તે તો મારી વંદાલો પોતાની લાંબી ચોટેલી
સાથે ગેલ કરતો જાણે કસોમાં હોયજ નહીં તેમ
આમ તેમ કરવા દીધો.

“એ લાં શા કાળ આની મુઝો હશે ?”
શેરલોક મનસે વીચાર કરવા લાગ્યો, “જેને
હુપીન ને લગતા કેસમા ચીનાઈ સરકારે અને
સાહેબો હોય ? મરી ગયા ત્યારે તો ! એની આ-
ગળ માહરા જેવા યુદ્ધ અસતરાતું શું જાણવાનું
હતું ?” એટલું વગાસીને મોંઝું હોમત્રે પોતા-
ની ડાયરી જેવી કહાડી.

ડીટકીવ લોકની ડાયરી કેવી હોય તે જાણ-
વાનો જો તમને શોખ થઈ આવ્યો હોય,
તો અમારી આવે જયતોડ ચાલુ વાતીનું
છહું પ્રકરણ જુવોજી. તે મદે એવી એક
ડાયરીનો આખેલુ ફોટોગ્રાફ (છબી) રજુ
કરવામાં આવ્યો (આવી) છે !

મંજુર ડાયરીનું તા. સાતમી જાનેવારીનું
પાતું ઉઘાડ્યું અને તે માહેલી યાદી તેણે ફરીથી
અને ફરીથી દશેક વાર વાંચી. વળી તમો લોક
હંમેશાની ખુરી એ પ્રમાણે જાણવા માંગશો કે તે
યાદી શું હતી, તેથી કરીને મોહત એવીને લાં
ટપકાવીજ લઈ છું.

“રફોલેન્ડ માર્ડમ્થી ચીડી મળી કે
હુપીન કાન્સમાંથી છટકાવાની પેરવી કરે છે, અને
ત્યાંથી નહાડેલો સીધો હીંદ ખાતે તેની અસહી
પરજોનર જામગાયતે મળવા જશે એવા દરેક
સંભવ છે. જામગાયતે બેદન ચાંદણ મુજા
ખાતે પારસી ખાતુ હુપીન તરીકે જાણીતી છે,
અને કાન્સનું પોલીસ ખાતું નહીં માને છે કે
હુપીનની આ હીંદી મુસાફરતામાં પણ કાંઈક ભરમ
હોવો જોઈએ. વિજાપત ખાતે રોકનારી ડરજીની

શરતને લગતો કાંઈક મોટાળો હોય એવો શક
છટલીનાં ફોરન્સ શરેર મધે રહેતા એક ગરીબ
પાદરીને આવવાથી તેણે રોગના નામદાર પોપ
સાહેબને તે વાતથી વાકેફ કરવાનો ઘરાદો રાખ્યો
હતો પણ તેટલાં તો તે વાતનો પત્તો રફોલેન્ડ
માર્ડ ને આપોઆપ મળી જવાથી મને આ મહાન
કમીચન સોંપાયું છે.”

ત્યારે શેરલોક હોમઝ કેવી રીતે હીંદુસ્થાન
જાણી આવવા પામ્યો હતો તેની ખાતમી ઉપલી
નોંધ મધેથી મળી આવે છે. તેણે વળી તે નાની
કીલાખ જાણ્યો એથી અને ઉંડાણ વિચારમાં
પડ્યો.

“કાન્સના હુપીનની પેરી મુજામાં કેમ
હોય ? એ શું જાનો રેહવાસી હોશે ? ત્યારે
એની આટલી બધી સાહેબોરીઓનું માન
કાન્સને ફાલે પોદાખખશન ચીટકી બેકું. શું ?
ને એની પેરીની ખુદન તે વળી પારસી ખાતુ
હુપીન તરીકે જાણાયજ ? એ બધો શું મોટાળો
પોંડાળો હશે ? લાવ જરા ખીજ નોંધ તો વાંચું ?”
અને તેણે તે ડાયરીનું તા. ૧૧ મી જાનેવારીનું
પાતું ઉઘાડ્યું.

“મારસેલ્સ, વાયરસેલ્સ સંદેશો. હુપીનને
પકડવાનું જાહેર થયલું દશ કરોડ પાઉંડનું
ઈનામ ! કાન્સની સરકારે જાહેર કરેલી ચેલીંગ-
આખી કુન્યાના દરેક દેશમાંથી હુપીનની પકડાડે
હુટેલા ડીટકીવોની સત્તાવાર ટીપ !”

અને શેરલાની ડાયરીમાં લગભગ તેર હજાર
નામોની મક્ક મોટી મંજુર ટીપ હતી જે
આપણે વાંચવા બેસશું. તો બે વરસ લાગશે
વાસ્તે હુંકમોજ સહમચ જાણીતી કે લગભગ
કુન્યાના દરેક દેશમાંનાં નાહલ્લા મોટા બધાજ
ડીટકીવો (એમેચુઅરો સુધાં) નાપાક હુપીન
ને હીંદુસ્થાન આનીને નવાં કાળાં ધોળાં કરતો
પકડવા નીકળી પડેલા !

“ તેર હજાર ડીટકટીવો ! ” શેર લોક વળી વમાસણુમા પડયો. “ તેર હજાર ! હાઆઆઆ ! એ ગાડરમા ટેળામાના કયા એકને ફાળે દસ કરોડ પાઉંડતું ઇનામ આપશે ? અરે કોણુ એ ઇનામ મેળવવાને ભાગ્યવાન થશે ? માહરૂં નસી-બતો માહરી સાયેજ છે રે, પણુ તેમા આ એ કીર્તિની કળગીર છે કે ? અસ, હવે તો મહેનત કરૂં ને તેના ફળની વાર બેઉ ! કબીર કહી ગયોછ કે,

કીયે ખીના કરે લીના
દેવ કયુ નહી દેત
ખેન ખીજ વાવે નહી
તો કયુ બામે ખેત ?

યાઓને, મહેનત કર્યા વગર ખુદ કાઢખી આપતો નથી. ખેતરમા ખીમા વાવે નહીં, તો તેમા પાક ક્યાથી થાય ? એ કબીરખી બેટી જાપ બોલેછ તેમા ખોટુ કંઈ નહીં બે ! ”

એટલુ બોલીને શેરલોક ઉઠયો; બંડખી લગ-ભગ પુરૂં થના આપ્યુ હતુ, અને આટલો વાર બેકા જતા અને આજના દીનસનો સૂર્ય ગાયબ થઇ જના છતા તેણે પોતે કંઈમી નીન સોધ નહી કંધેની હોવાથી તે નિગરા થઇ ગયેલો હતો.

બે ડતુ ગ્રોઆમ પુરૂં થવાને હવે ફક્ત એકજ સુરીયો સરોદ બાકી હતો અને ગોડસેવ વાગે નહી ત્યા સુધી ત્યાથી નહીં જનાનો આપણા મહાન ડીટકટીવ શેરલોકજીએ કસદજ કર્યો હતો. તેવજુ સાકડા પરથી ઉડીને પેલા ચીનાઇ ડીટકટીવ ટીંગટીંગ છુને બેતા ફરવા સાચ્યા તેવજે પોતાની ચગોર ચથમોએ બેઠ લીધું કે હવે હીદુસ્થાન મધે લુપીનને પકડવા દાજ તમામ દુન્યાના બધા કલેવર ડીટકટીવોતું મોટુ મજ રતો ભગગેજ અને ત્યારે તેવા દેશ પરચમા કાખેલ બેનઓના ગંજાવર પ્રચંનમા પહેલું ઇનામ મેળવવાનુ માન દાઇ જેતુ તેડું તો કહોના-શેજ નહીં !

તે કોણુને મળશે ?
તે કોણુ મેળવશે ?
તે કોણુ છતશે ?
તે કેમ મેળવશે ?
તે કયા મળશે ?

“ ઓહો ! સાહેબ તમે હાંજ છેવડે ? ” અદી દેક્ષીવાલો ટોપી ઉંચકીને શેરચારજી હોર-મજને યુછવા લાગ્યો, “ તમારી પાકીટ મારી દેક્ષીમા રહી ગમલી ? ”

શેરલોકે ગભરાઇને પોતાના આવરકોટના ગળાં તપાસ્યા “ હા ! હા ! કાહ છે ? તમે લાયાછ ? ” શેરલોકે સો આની નોટ કહાડતા ગભરાઇને દીલ્લાણુ કરી મેલ્યું.

“ નહી, મે તો દાદરના પોલીસ સ્ટેશનપર તે આપીઠ. આવો ત્યા તમોને લઇ બહુ ? ” શેરલોક એક બોલે કમુચ થયો અને ગોડ સેવ વાગે તે અગાઉ પેલી દેક્ષીમા કુદી બેઠો.

દેક્ષી ચાલી, પણુ તે કાહ દાદર તરફ જતી નહોતી ! અરેદેશરની હુઝાઈ હતી ! તે બેવજા શાફર શેરલોકને ગોળવાડની ગલીમા આવેલા માસ મીની મુરના ધરને આગણે ધસડી લાવ્યો હતો !

“ એ કોણુ ? મારા પપા ? ”

પ્રકરણુ દર મું.

(જેમા જજ પૂણું લુપીનતુ એક નવા-નીસ સનમરીન ઉપર ત્યા આણું તેણે-નાસ્તા-પર નાગતું આખી દારતું ઇડું.)

“ લારામી ” મેલ્ટીમરની છેક લગોલગ પેલી કોઇ બેદી સનમરીનનો પંરીસ્કોપ આવી ખુલેને બેઠ તેની ઉપર ટુટી પડવાની તૈયારી કરતો, આપણે બધા લુપીનને છપ્પનમા પ્રકરણુ મદ્દે છોડી આચ્યા હતા તેની ફામ તો છે ને ?

(હવે જગ પુરથીમા તડાં થઇને બેમો પ્લીઝ ને ધ્યાન દઇને કહાણી દારસને શુલાવે તેની

આ ખરી જાણેલી વાત સહમજાને ! હુપીને જોયો પેલા પેરીસ્ટ્રોકાપ ઉપર હુસ્કો મારેલા કે તુરતજ સખમરીનના ઇન્જનેરે ગમરાઈને એનજીનની ચાવી ઉઘી ફેરવી જેથી તે સખમરીન પાણીની અંદર પધારે ઉડી જવા લાગી, પણ હુચ્છા હુપીને તે વાતની ગણતરી કરીજ રાખેલી કેની, તે તેણે તુરતજ પેલી કમગ્રેસ વેક્યુમની શીશીનાં બુચ ખોલ્યો અને પેલા હુખી જતા પેરીસ્ટ્રોકાપની સામે તે શીશીનું મ્હોં ધરી રાખ્યું.

તુરતજ તે પેરીસ્ટ્રોકાપ ઉપર હુપીનની અદ્ભુત નવીન સાંયનટીરીક શોધની અસર થતી જણાઈ અને ધીમે ધીમે તે સખમરીન, તેના ઇન્જનેરની જીવંતોડ કોરોશ છતાં પાણીની સપાટીથી વધુ અંદર હુખવાને બદલે ઉપરને ઉપરજ આવતી ગઈ !

અરે મારો ! કંઈ ખ્યાલમાં વાત ઉતરેછ ? મંજીવર હોર્સ પાવરનાં જંગી ઇનજીનો જ્યારે તે સખમરીનને પાણીની અંદર લઈ જવાની આજ્ઞા પહોંચ કરતાં ત્યારે આ અદ્ભુત પારસી શાહુ-ચોરનો રસાયણી કરામત તેજ સખમરીનને પાણીની ઉપર તેરવી લાવી હતી ! અને તેથી કેમ ? કહત એક સવા ઇંચની નહાનકડી કાચની શીશી ની મદદ વડે ! ! !

જેત જેતાંમાં તે સખમરીનનો પેરીસ્ટ્રોકાપ પાછો પાણીની સપાટી ઉપર ખેંચાઈ આવ્યો અને પાણીમાં પડેલા હુપીને તુરતજ તે પકડી લીધો. તેણે હજી પણ પેલી શીશીનો બુચ ખુલ્લોજ રાખેલો હતો અને હવે ધીરે ધીરે તે આખી સખમરીન ઉછળતા મહાસાગરને મથાળે ખેંચાઈ આવી.

તે બીતર સાગર વડાણ (એટલે સખમરીન) જ્યારે સંપૂર્ણ બહાર આવી રહ્યું ત્યારે હુપીને તેના દરવાજા તરફ ગયો. હજી તો જ દરવાજો થોડે-તેટલાં તો તે દરવાજો પોતેજ બંધ

કરતો ઉઘડી ગયો અને તે માંહેથી ડપ કરતો કે એક જગાનીસે બધાસી બહાર આવ્યો.

“ કોણને તમે પુછો છ ? ” તેણે ધણાજ મીઠાસથી હસીને પુછ્યું.

“ અરે આ હું કોઈને પુછતો નથી ! એમ તે વરી કોઈ દરવાજાં હુચ્છી મારીને સખમરીન પર લોકને મળવા આવતું હોય ? ” હુપીને જરા ફફડીનેજ કહ્યું.

“ અમારા દેશમાંતો તેમ કોઈ નથી કરતું પણ આજે પરાયાં પાણીમાં તેવો કાંઈ રીવાજ હશે, કાંએ જો એવી રીતે ચાલતી સખમરીન પર ચઢી આવનાર આજે તમે ચોથા પરાણા છેવે સાહેબ ! ”

“ ચોથો ? શું આ એ તરફ એટલા બધા ગાણુઓ દરવાજાં હુચ્છી મારે છ ? ” આ સખમરીનનો મારેક કોણ છે ? હમણાં એ કોણના હુકમમાં ચાલે છ ? ” હુપીને ઉતાવળે પુછ્યું.

“ પહેલો તો આપ સાહેબ અંદર પધારો, જરા સમડી આગળ ખેસો, કપડાં સુંકવો; આ પીચો, પછી હું તમારા એ બધા સર્વાલોના જવાબ આપું. આરતે-માયામાં લાગે નહીં, સંભાળાને, વાંકા વળીને અંદર ઉતરો સાહેબ. ”

તે જેણે બધાસી નમનતાઈતો એટલો બંડા રહતો કે હુપીને ખરેખર પોતાનાં સાંઠાસ કર્મથી ખુશીજ સયો હતો. તેણે હુખનીજ લાગણીઓથી વીચાણું કે અત્યારે જે તે “ લારામી ” પર હતો તો કપારની ઝીંચામારે તેના હાથોમાં બેડી ઝાળવાવી હોત, પણ આ તો ખુદાયજીજ પાયા.

તેણે તે સખમરીનની અંદર ઉતરતાં જોયું કે તે વડાણ શજીમારની બાળદમ્બે ધણુંજ ઉમદા ટેસ્ટ દાખવતું હતું. બહારનાં દરવાજામાંથી અંદર જતાં પહેલોજ તે વડાણનો ખેસવા ઉઠવાનો ચોરડો આવતો હતો. તે દોલ ધણાજ અગ્રહ

પાલીસ ટેસ્ટથી ગોકવેલો જણાતો હતો. ત્યાંની સઘળી સામગ્રી, સઘળું રાચરચીકું જપાન દેશનીજ બનાવટનું હોવે પરાયાં આસામીને એકદમ ખ્યાલ આવ્યા વગર રહેતો નહીં કે તે દેશમાં સ્વદેશાભીમાનનું કેટલું મળ્યુંત જોર હતો !

હાલ છોડીને આગળ ચાલતા સ્મોર્કીંગ રૂમ આવ્યો જેની સાથેજ જોડેલો એક ટ્રેસીંગ રૂમ હતો જેમાં પેલો જેપુ ખલાસી આપણા નવલક ડુમાના ને લઇ ગયો અને ત્યાં દુરાગત ચલાતું જણાવી તુરતજ તે આ લાવવા માટે દોડયો.

“કોઇ માલેતોજર જપાની શેકયાની ખાએ સમમરીન લાગેજ હું ?” લુપીને ભીંજા-બેસો આવરકોટ કહાકતા પોતાનાજ જીવ સાથે ચાતચીન કરવાની ઘણીજ ખરાબ આદત પડી ગયલી હતી. “શુ ચાર મારાંખી મોટા નસીબ છે ? જ્યારેમી કાષ કોશિય કરું ત્યારે એજ એમી એવી તો આવકારદાયક મદદ થઇ જાયજ કે જાણે બસ નહીં ! મારા હોરમજદાર માસ્તરે મને બચપણમાં શીખવેલું હતું મને યાદ રહી ગયુંજ, કે ‘જશશા દુન્યામા તારે અરધી શેટલી પર સંતોશી રહેવું હાય તો દાદાર જોરમજની બંદગી કરવા કરજે ને અસંતોશી ચાઇને વધારે મોજમજનો લોભ કરવો હોય તો શેટાજુનો પીશો પકડજે !’ તેજ પ્રમાણે આપરે તો આએ રોજ સહવારે ઉઠીને ઉધો અચાઉવેરીઓ અને શેહતાન સ્ટેટ લાણીઆ કરયે તેનાજ આએ પરતાપ !”

તેજ ખજે દરવાજાનું ખોલીને પેલો જેપી ખલાસી માહે નાસ્તાની એક ચીકાર ટ્રે સાથે દાખલ થયો.

લુપીન સઘડી આગળ બેસીને પગનાં તલ્લાં મુકવતા હતો તેની સામે એક નાનાં જપાનીઝ ઈસ્ટાનપર તે ટ્રે મુકીને પેલો ખલાસી એક બાજુએ અદખ વાગીને ઉભો.

“સાહેબ, આ પીવો અને પછી હું તમારા પેલા ચાર સત્રાલોના જવાબ આપીશ. ” તે બોલ્યો.

“ચાર સત્રાલો ? તે શું ?” લુપીને ચકીત થતાં પૂછ્યું.

“એ વગી પાચમો સત્રાલ થયો. એ બધાંના જવાબ તમોએ ચા-પાણી કયાં પછીજ મળશે. ચલાવો સાહેબ, એમ શરમાવોછો શેના ?” લુપીનને અચકાતો બેઠ તેણે કહ્યું.

“એ બીલાડીનાં બેબની અકુરી છે સાહેબ ” લુપીનને એક રોકીમાંની વાણી સંધતાં બેઠ તે બોલ્યો.

“છીછછછ ! તમે લોકખી ચીનાઓના જેવાજ કરદી છો શું ? લાવ, હું તો આએ આખી દારનાં ઇંકાજ ખાઇશ. ”

“હા સાહેબ, જરૂર ટેસ્ટ કરો. એ તો અમારી સાચી રીચ વાણી છે. નાગનાં ઇંકા કાષ બધાંનાંજ નસીબમા નથી મળતા !”

“નાગનાં ઇંકા ? છીછછછછ જે એએએએ કુલકુલકુલ ! કમગમત, બીલાડીનાં બેબ ને નાગનાં ઇંકાજ ખવારશે કે કંઈ બીજુંખી છે ?”

“સાહેબને વરે મામા શ્રેષ્ઠ વાણીઓ બનાવી લાયો ને એમ કરો છ ? ત્યો, આ કાન-કચુરાનો સાહસ છે તે ગમરો ! તમારા પારસી લોકના કોલમીના સાહસને ટેકર મારે તેવો છે !”

“હે ? પારસી લોક તે કેમ જાણ્યું કે હું એક પારસી છે ?” લુપી પીરોશા નવલક ડુમાનાએ ચકીત થઇને પુછ્યું.

“તેમાં શું મોહું જાણવાનું મહેરજાન ? તમે ઉધો ચાવેરીઓ બાણુતાના તે શું જાણે જેસહમજેલુંજ નહીં એમ ? હું અંદર આવ્યો તાહરેજ તમને બાણુ સાંમજા કે ‘દાઝદ સએધીર’ માહ દબી દશાચ સતોર ચાચ

જોરીયવ હુઆ થાય ' ને તેમ સાંભળતાં તુરતજ મેં 'જોઈ લીધું' કે તમે સમજાવનારે પગલે ચાલનારા એક પારસી છેવે કરીને ! ”

‘હુપીને માટે. આ જોપાનીસ પોરયાનો એકરાર ખરેખરજ ગમરાવનારો થઈ પડ્યો. જે તે જેવું ખલાંસી આવેો હુશીઆર હશે તો હુપી-નેજ નેજા 'શાહુચોરને ત્યાં ઉશું' રહેવું કેટલી દદ મુધીતું મુશકેલ થઈ પડે તેનો તે ખ્યાલજ નહીં કરી શક્યો.

“અરે પણ બેટી બાપ, તું તો જપાનીસ છે ને અમારા લોકના ઉંધા કે ચતા અથાઉં વેરી-આની વાત તું કયાંથી જાણે ? ”

“જોવેની શેઠ અમારા દેશમાં તમારી કામના કેટલાક સાહેબો ધણાં વરસની વાત પર વેપાર કરવા આગા. તે લોક આયા તાહરે પેદહલાં ચત્તો થાઉવેરીઓ જાણતાંતા પણ પછી જાહરે જોયું કે જપાનમાં કાષ્ટાળી વેપારી સાચો નહીં હતાં અંતે સાચું જોણ્યો તે વેપારી મુવેજ છુટો એમ જાહરે તે લોકે જાણ્યું તાહરે અંતે લાચારીના મારવા તે લોકે ઉંધો થાઉં વેરીઓ શહર દીધો ! યુ સી ? ” તે બલા અને બોલા જપાનીસ ખલાસીએ હુપીને આગળ આ નવાઇ જેવો એકરાર કર્યો.

“ જોહો ! આપ સી ? ને તે પરચીજ તેં જાણ્યું કે હુપી કોઇ પાસ્ટીજ હોવલ કરીને ? ”

“ હાસ્તો વરી. સાહેબજી જપાનમાં વેપાર કરી આવેલા કે ? ”

“ જોહા નહીં દેખારે ! મારો બધો વેપાર ફ્રાન્સ દેશમાં ” હુપીને ચાહેનો ગોટ ગળતા કહ્યું.

“ તે ફ્રાન્સના વેપારીજોળી ઉંધો થાઉં વેરી જો લાણુવે તેવા છે શું ? ” તે જેવું કાળજી દાખવી.

“ નારે, તદન હીરાદોર નેજા ! લે ચાલ,

આએ જાણું ઉંચકી જા હાંધી. મારે નાસ્તો નથી કરવો. બસ મેં ચાહે પી લીધીજ તેજ ધણું છે. ”

“ જોનો હુકમ. ત્યારે હ્યો પેલા પાંચ સવા-લના જવાબ આપું છ તે સાંભળો; તમારો પેહે-લ્યો સવાલ “ ચોથો ? ” તેનો જવાબ “ હાજ, ચોથો. ” તમારો બીજો સવાલ “ શું ” આ એ તરફ એટલા બધા માણસો દરયામાં હુજી મારે છે ? તેનો જવાબ “ હા સાહેબ, એવુંજ કાંઈ દીસે છે ખરું. ” તમારો ત્રીજો સવાલ “ આએ સજાગરીનનો માલેક કાણુ છે ” તેનો જવાબ જપાનીઝ જવનમેન્ટ, મારા મહેરજાનન, ” તમારો ચોથો સવાલ “ હમણાં એ કાણુના હકુમત માં છે ? ” તેનો જવાબ “ જપાનના સૌથી કામેલમાં કામેલ અમારા મરાહુર ડીટેક્ટીવ ઉંદરે માઈં અમસા ક્યસા ના ! ”

“ શુંઉંઉં ? ” ઉપજું સાંભળતાં હુપીને ગમરાટથી એક જગરી છલાંગ મારીને, ઉં-તાં એક હુજ્યા વાધની અદાથી બરાડયો. “ કાણુ ? ”

“ આરતેરી, પણ સાહેબ ? તમે એમ કુદકા-મારશો તો આએ સજાગરીન ઉંચી વળા જશેની ? જરા ધીરા પડો ? કાંએ, તમે અમારા એ મહાન ડીટેક્ટીવરાજને ઝોળખોજ, શું ? ”

હુપીને તુરતજ પોતાનાં મનનું સમતોલપણ સમું કરી નાખતાં કહ્યું; “ હા—હા ! એવણુ એક વખતે મને પેરીસનાં પ્રદર્શનમાં મળ્યાતા તે માહ આવેજ. એવણુ મને મળી શકશે કે ? મારે એવણુનો જાતે આભાર આપી જાનવો છે કે, મારી આવી સુંદર પરાણાગત થાઈ છે ! ”

“ અરે શું મારા સાહેબ પરાણાગત થાની હુરની ? કેવો મજાકનો કાનકચુરાના સાહસ તો તમે આધોળી નહીં ? પરાણાગત તો ક્યારે

કાપેલી ગવાય, કે બ્યારે પરાણાંઓ તેનો પુરતો લાભ લીધો.” પેલા જેપુ ખલાસીએ નીરાસી બરયા અવાજે કહ્યું-

“શું કરું ખીરાદર ? તને એ વિશે દલગીરી લાગી હોય તો સેવક દલગીર છે. એને બદલે જો તેં સુઝા કુમલાનો તતારાવેલો પાટીઓ કે તરેલો ભીંગ મારી આગળ મુક્યો હતો તો તું બીજા બરયા નાણુવા પામતો કે સાત સાત વરસ વેર પોતાનું ઘેરબાર મુટી છુટ્યો અને ખાદિલું લીધું ચાવતાં ચાવતાં તદન બેઝાર થયેલો એક પારસી તક મળતાં એવાં મીઠાનો સાથે કેવી હાથ ચાલાકી ખતાવી શકે છે તે !”

“એમ ? એમ ? ત્યારે શું તમે સાત સાત વરસો થયાં હીંદુસ્થાનથી દુર રખડો છો ?”

“હા-હા. પણ ચાલની, તારા શેક સાથે મને પીછાણ કરાવતી ?”

“હા. ચાલો આવો. હું મોતે તેજીથી કેપીનમાં લઇ જાઉં.”

એટલું બોલીને તે બાપી ખલાસી આમળ આલ્યો અને લુપીનને પોતાની પાછળ આવવાની ઇચ્છાસ્ત કાઢી. થોડીક પાસીને વટાવીને તેઓ એક કેપીનના દરવાજા આગળ આવી ઉભા. લુપીન તરફ ફરીને તે ખલાસી બોલ્યો; હવે તમે જાં ઉભા રહેજો. હું અંદર જઈને મારા શેકને ચેતવું છું પછી અંદરથી ઘંટ વાગે તે તમે અંદર આવજો.” એટલું કહીને તે અંદર ગયો અને જરા વારે ઘંટનો અવાજ સહમગ્નતાં લુપીન પામે થી ખાદિલું ઉઘાડી તે કેપીનમાં દાખલ થયો.

“ઓ ! તમે ! તમેજ આંચે સખમરીનનાં ખાલેક છે ? તમે બાપાનના મોટા હીરકીવ ?”

“હા સાહેબ. હુંજ ! કંઈ હુકમ છે ?”
જેપુ ખલાસીએ હસીને આવકાર આપતાં લુપીનને પુછ્યું.

(સાધન)

રૂપ્યા પાંચમાં

ગુલશન

એક વર્ષ

તથા

ભાગલ્યા માળા નંબર ૨

એડિટર કાપીલ

અને

જમશેદની લેહમતો

માંથી કોઈ પણ ત્રણ પુસ્તકો

લખે મેનેજર-ગુલશન-નવસારી.

અહીં !

હાંફણ ! ! દમ ! !

તથા જુની ખાંશી માટેનો સર્વેથી સસ્તો અને આકર્શીત
વનસ્પતીનો ઈલાજ

ડો. બે. મોતીવાલાનો

“ પલમોનીક પાઉડર ” પુરવાર થયો છે.

એ જુખીથી હાંફણ, દમ, ખાંશી, પહેલા તથા ખીજ દરજ્જાના અહીં, ફેફસાંના સોજા ઉપરાંત ઉધરસ, ઠંસો, મુઝેલાં અથવા બેઠેલાં ગળાં, અને ગુરદાના સોજા ઉપર ધણીજ સરસ અસર થાય છે. જો એ જુખી સાથે “ મોતીવાલાની ખાંશીની ગોળીઓ ” ખાધી હોય તો ન આની સફાય તોટી રુકે મુદતમાં દરદી પોતાની હાલત સુધારેલી જોય છે અને થોડાક વધુ દીવસમાં તે પાછો તંદનજ સાજો થાય છે. એ જુખી તથા ગોળીઓ સાથેજ વાપરવા આજુ કરવાની હમારી, તથા જેઓને કાપદો થયો છે તેઓની તેમજ ધણાક જાણીતા તખીએની ખાસ ભલામણ છે. એના ગુણની ખાતરી ફક્ત એકજ વાર વાપર્યાંથી થશે,

કી. જુહીની દબી ૧)ના ૩. ૦૦૦ તથા ગોળીની શીશી ૧)ના ૩. ૦૦, ૩. ૦૦ તથા ૩. ૦૦૦.

એકલા બનાવનાર:—

ડો. બે. મોતીવાલા,

મોરલેન્ડરોડ, ભાયખલા કલબની બાજુમાં, મુંબઈ.

(થોડીક સરદીકીકેટો).

૧. થોમન મદારાલ હરીશીંગલ રૂપશીંગલ, તે ભાવનગરના મદારાલના ખંધુ, લખી જણાવે છે. “ હમારા એક સ્નેહીની માતૃશ્રીને પંદર વરસ થયાં દમની બપોથી હની તે માતૃ તમોરી ગોળીઓની એકજ શીશી વાપર્યાંથી તદન આરામ થયો છે. ”

૨. રોડ કાવસાઇ દાદાભાઈ નાયબામવાળા, એમ. એ., એ...આઇ. સી., તે એવરીસ્ટન કોલેજના નેચરલ સાયન્સના પ્રોફેસર, મુંબઈથી લખે છે, “ મેં મોતીવાલાની વનસ્પતીની ઠંસાની ગોળીઓ વપાર્તી છે. તેમાં કંઈ પણ પારો, સોમલ અથવા બીજા ધતુની બનાવટ નથી. ”

૩. ડોહટર ભાલયદે કીજ્જા, એલ. એમ., એ. પી., તે વડોદરાના ગાયકવાડ મદારાલના ખાસ ડાક્ટર તથા વડોદરા રાજ્યના સર્વેથી વડા તખીજ સાહેબ જણાવે છે, “ મોતીવાલાની ખાંશીની ગોળીઓ ગુણવારી તથા કાવદોવાળી છે. x x x એ ગોળીથી ખહીના પણ દરદીની ખાંશી નરમ પડી તેની પીચાકારી ની ના જોડે જોડે છે. ”

રામાટોનન

બાદશાહી રામાટોનન હરહમેશ સેવન કરવાથી ૨૦ થોડાની

શક્તિવાળી મોટર ગાડી અટકાવી શકાય છે.

મગજને શાન્ત રાખી યાદશક્તિમાં વધારો કરે છે. ચહેરો હરહમેશ હસમુખો યુગ્મસુરન રાખે છે. આ દવા બનાવવામાં કેસર, કુસ્તુરી, બરાસ, ઘલાયચી, નવત્રી, મરી, તલ, મુઠ, દ્રાપ વીગેરે વસ્તુઓનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે સ્વાદ પાણુ થોડો ઉત્તમ છે હરહમેશમાં સેવન કરવાથી ક્ષય, દમ, બુની ખાંસી, અડધી, અશક્તિ દુર પાય છે. આ દવા તાકાત વધારવામાં અદ્વુન છે. ક્રીમલ બાટલીના રૂ. ૨) થો છ આના.

કાઉ વિઝીટ સાઈઝ ક્રીમલ માત્ર રૂ. ૧૦

ફેટોઆફ પાડવાના છુપા કેમેરા.

આ કેમેરાથી નાનું બચ્ચું પણ સહેલાઈથી ગમે તે પ્રકારનો ફેટોઆફ ઉતારી શકે છે. ફેટોઆફ પાડવાનું કામ હમે દરેકને મફત શીખવી શકીએ છીએ. આ કેમેરાથી દરેક નવતના ફેટોઓ જેવાં કે ઉડતું પક્ષી, ફોક્લી રેલ ગાડી, ચાલતાં લોકોં ખેડેલાં દરા વીસ પચીસ માણુસનો ઝુપ સફાઈદાર ઉતારી શકાય છે. એકી વખતે બુદ્ધા બુદ્ધા છ ફેટો ઉતારી લેવાય તેટલા મટિ છ રાઈ સ્લાઇડ, રાયા મમ, બે બુકાઈન્ડર લેન્સ, પ્લેટ રીફ્લેક્ટિંગ નાંબ-રંગ સહર સારે ક્રીમલ માત્ર રૂ. ૧૧ થો દરા પોસ્ટલ વી. પી. ખર્ચ થ દર આના.

માત્ર રૂ. ૧૧ થો છે.
ફેટોઆફ ઉતારથી રૂ. ૬૫૨૦ સહજો સુંદર એ-લ્બમ્-બેન્ડ માર્ક (દર) માં બનાવી આપણું તેમજ સીપીયા કલેનો રૂ. ૪) માં બનાવી આપણું-સી. સી. મહાજનની મું. મુંબઈ નં. ૨.

વગર ઇનએ વાળ કાઢવા માટે

બાદશાહી સાબુ.

બાદશાહી સાબુ-સફાઈથી વાળ દુર કરવા મદિલ છે. બાદશાહી સાબુ-ચામડીનો અસથી રંગ રાખે છે. કાળી ખરતી નથી. બાદશાહી સાબુ-હાઈડ્રોજનમાં હલ્લો ફુકાનો પર મળે છે. બાદશાહી સાબુ-વાપરનારાઓ સ પૂર્ણ સંતોષ પામ્યા છે. બાદશાહી સાબુ-ચામડીનાં તમામ દર્દ નાશુ કરે છે. બાદશાહી સાબુ-દરેક વખતે વાપરવાથી તુકસાન થઈ નથી. બાદશાહી સાબુ-દરેક બાગીના વાગ સારી રીતે કાટે છે. બાદશાહી સાબુ-ત્રણ સાબુનો બોક્સ એકના રૂ. ૧૧ થો. ચાર આના.

હાઈડ્રોજનમાં નમે નમે વેચાવા માટે એન્ટો નેઇએ છે. સોલ એન્ટો: સી. સી. મહાજન એન્ટો કું.

મુલજ નેહા મારકીટ સામે મુંબઈ.

ગુલબદન ગુલ.

યાને

મહાન અકબરનો જમાનો.

(મોગલ શાહનશાહતની બહોળલાલીનો યાદગાર સ્રો.)

ગુલબદન માટે ખાસ.

લખનાર:—ભાગદાસ.

(ગયા અંકથી ચાલુ.)

આગલાં પ્રકરણોનો ટુંકસાર.

કાશ્મીરની નજદીક આવેલા હિમાલય પર્વતની બડીનાપની ટેકડીપર એક થોપી વસતી હતો તેને અળવા કાશ્મીરના વડા વજીરનો બેટો સીધરાજ અને તેનો ગુરુ કુસા નામનો જ્ઞાની બ્રાહ્મણ પર્વતો આજના આગળ હતા. રત્નાગાં તે થોપી મઠે કુસાને 'પૂજ્યાં જણાયું' કે કાશ્મીરનો તે ગાંધ રાજ નંદુશુભ હતો. સીધરાજનો વિચાર તેના કાકા તે અલ્હાબાદના સુભાગી એક પૂરી હીકરી જેરે કરવામાં આવ્યો હતો. આ 'સુ'દરીનું નામ ઇંદુમતી હતું. તે જ નેનો મેળાપ હવિત હતો, તેવામાં સીધરાજનો કાકા સાહુના પોતાની સાથે બનીબને લઈ ગયો અને ત્યાં તેણે અકબરની દરબારમાં રટી સુધારા લેવા સમર્થિયો કેમકે અકબર કાશ્મીર છૂટવા માંગતો હતો. સીધરાજને આ વાન ગમી નહિ પણ કાકાએ તેને સમર્થિયો. તેવામાં તેમની મુલાકાત થોપી ગોરખ આવ્યો.

શાહ અકબરનો મેહેલ જતાં સીધરાજ છક્ક થઈ ગયો. સાંજે કુસા અને સીધરાજે ફૈઝી અને તેના અંગત મિત્ર મુબારકની મુલાકાત લીધી. તેમને ખાસ આવકાર આપવામાં આવ્યો. સીધરાજે રાજ્યમાં ચાલતી બેવફાઈ માટે સવાલ કરતાં ફૈઝીએ તે હસી કાઢી છૂંતાં પડતાં કોઈની બાળતમાં જરૂર પડે તો સીધરાજને ફૈઝી ને મુબારકે પોતાની આગળ સર બોલ ચાલી આવવા જણાવ્યું. નોંડરીપરથી નીકળતાં તેને એક દાસીએ આવી જણાવ્યું કે તેણીની રોકાણી તે રાત્રે તેને મળવા માંગતી હતી. સીધરાજે જોડાયો ને દગલગયો પણ તે દાસીએ તેને સીકતથી સીસામાં ઉતાર્યો. સાહીબાગમાં ફરવા ગયો ત્યાં એક જાદુનીએ આરામ લેવા અકબરને તે મળ્યો. અકબરને તેણે જાણવ્યો નહિ. તે તો તેને-કોઈ મેરેડો રાખસ સ્વાગત અકબરને તે ગમી આવ્યો પણ પાત્ર યતાં તેણે અકબરને લોભી બંદેર કરતાં અકબર છેડાઈ પડ્યો પણ સીધરાજે નિર્દોષ પછે એક તો સરસ પોતાનો અવાજ કર્યો કે અકબર ખુશ થઈ ગયો.

મેહેલ વખતે સીધરાજ તે સુ'દરીની મુલાકાતે ગયો. જેનું નામ ગુલબદન ગુલ હતું. તેણીએ એની સીકતથી કામ લઈ તેને સીસામાં ઉતાર્યો કે તે પોતાનું બાન બૂકી ગયો. તેણી કોઈ વેપારીની મહેરિદાર હતી જે વેપાર અર્થે ઈરાન જતાં શુભ થઈ ગયો હતો. આ કાળુ તેણીએ પોતાની સખી પર લખ્યો હતો. જે આશાના થોડાક આગેવાનોની બંદીકથી કાશ્મીરે લઈ લરાઈ હતી. તે 'સુ'દરીનો લશ્વકદાર મહેરિદાર જોતાં સીધરાજે કુસા થયો ને કહ્યું સાહીબે હીવડે કુસાંમીર જવા નીકળ્યો તેને તે કાળુ આવ્યો.

આ પછી સાહી લંકરની તપાસ થઈ ત્યાં સીધરાજે અકબરને જાણવ્યો. અકબરે હસીને તેને આવકાર આપ્યો. ફૈઝી એ સીધરાજને અકબર આગળ રત્ન કર્યો. સાહે સીધરાજ સાથે છૂટ્યો પાત્ર કરી તેને સ્વતંત્ર સ્વભાવ ખતાવવા તાકીદ કરી. ફૈઝી ગઝાર્યો પણ પાછળથી સીધરાજ સાથેની અકબરની મુલાકાત જણતાં તે મજા ખુશ થઈ ગયો. ત્યાંથી બહાર નીકળતાં તેમને સમીગ મલ્યો. શાહબદાએ પરીચીને

કલન કરતાં તેણે તે કબુલ્યું. સીધરાજને યોગબાવતાં તેને પણ કલન થયું. મોડિયી તે મંડળીમાં સીધરાજ પોતાના કાકા સાહુનાને આવતો જોઈ અજબ થયો. સાહુનાએ પોતાના મિત્રોમાં હવે અકબર સામે જરૂર રહેવા માંડ્યું ને અર્થનો અનર્થ કરી અકબર જો નવો ધર્મ ફિલકારે તો તેની સામે થવાં હિંદુ મુસલમાનોને ઉરકર્ચા.

ગાયનો પછી સારાખનો દોર ચાલતાં આખી મીનલસ મસ્ત થઈ અને બધાં ચક્રુર થઈ જોઈ પડયા ત્યારેજ સાહુના પોતાના બલીબને લઈ બહાર પડ્યો. શુભ બદન શુભની મુલાકાત હવે સીધરાજ સાહુ લેવા માંડી. તે ગોયા તેણીને શુભાગ બની ગયો. તે સીએ-વણીજ ચાલાકીને કુનેદથી તેને એવા તો મોમ સમાન કરી દીધો કે તેણે નીમકહરામી કરવા કબુલી ને અગાધ પાપી પ્યારને ખાતર તેણે પોતાનો બળવંત ને નિર્દોષ પ્યાર દીલમાંથી ખુશ્કી કાઢ્યો. આખરે શુભામગીરીનાં ખત સાથે તેની માંગણી બર આવી.

અકબર સામેનાં કાવત્રામાં સક્ષીમનો હાથ છે એવું જણાતાં સક્ષીમને આત્રામાં રહેવું ભારે પડી ગયું. અકબરની ઇચ્છા બલકે હુકમનુસાર તેને અલ્હાબાદ જઈ રહેવાનું ફરમાન થયું. ત્યાંનો મુખો તેના પ્રપંચમાં અગત્યનો હોવાથી આ ફેરફાર સક્ષીમને ઘી કેળાં સમાન થઈ પડ્યો. અલ્હાબાદ આવતાં સાહુનાને ત્યાં તેની બેટી ઇન્દુમતિ સાથે તેનો મેળાપ થયો, કે જે અપ્સરા જેતાં સક્ષીમ ગોયા દીવાનો થઈ ગયો તે તેણીને એક દીવસ એકાંતમાં મળ્યો ને તેણીને પોતાની યવા સમન્વતી પણ તે સાધવી સ્ત્રીએ તેની લાલચબરી માંગણીને અચક આપી નહિ ને એર તેને બસો યવા શીખામણ આપી, વફાદાર પરણેતર કેવી હોય છે તેના અચક નમુનો તે બધી ઇન્દુમતિએ સક્ષીમને બતાવ્યો. સ્ત્રી ભત આવી પણ હોય છે તે બેતાં સક્ષીમ છક થઈ ગયો ને બીજે દીવસે અલ્હાબાદ છોડી ગયો.

બલરમાં ફરતાં સીધરાજ ખિસ્તીઓથી વાકેફ થયો. તે દીવસે અકબરની સાલમેદ હોવાથી મોટી ધામધુમ થઈ રૂપાને હવેર સાથે તોલાઈ તે બધું ફેરવતાં વહેંચવામાં આવ્યું. આ ધામધુમમાંથી પાછા ફરતાં સીધરાજની નજર શુભબદન શુભ પર પડી, જે પણ ત્યાંના મહેમાર જેવા આવી હતી. પરબીકને પૂછતાં તેણે જણાવ્યું તે ફેઝીના સૌથી વહાલા દોસ્ત મુબારકની ધણ્યોણી હતી !.

ફાટફાટ થતાં જાગે પોતાનાં નસીબને કહુવા દેતો શુભના મકાન તરફ તે ગયો. શુભ સમજ મઠ. તેણીએ જણાવ ગમગીન ગવાજો પોતાની કહાંણી કરી. ફક્ત પ્યારને ખાતરજ તેણીએ આ ક્યું દલું તે તેને સમન્વય ને ઉલ્કશી વખતે મળી બેટીને જવા તેને લલચાવ્યો. સીધરાજના જગરમાં નેશને બધી વચ્ચે જંગ જાગ્યું પણ આખરે બધી ફાવીને તે સ્ત્રીને છોડવા લાવાય બન્યો. મુબારકને ફેઝી તરફની તે ફરજ બ્રૂકેશ ને 'શુભ, તારા વિના હું જીવી શકું નહિ' ! હું મારી જાઉં છું' મરીને વળગી પડ્યો.

સાદબદા સક્ષીએ તેને શુભની દાસી પાસે સીધરાજના બે કાગળો ચોરાવ્યાં ને તે લઈ અલ્હાબાદ ગયો. ઇન્દુમતીને સીધરાજની બેવફાઈની ખબર પુખાડતાં તેણી પહેલાં ગુસ્સે થઈ પણ સાદબદાએ તેણીને સીધરાજનાં કાગળો આપ્યાં ત્યારે તેણીનું જગર વધી ગયું. તે છતાં તેણીએ સાદબદાને પરણવા ધસીને ના પાડીને સક્ષીમની પૂઠે તેણીને બાપ સાહુના આવ્યો. તેણે તેણીને સક્ષીમની પાણેતર થઈ પોતાના દવાઈ કિલ્લા ખરા કરવા બદલ સમન્વતી પણ તેણીએ તેને જરાએ મચક આપી નહિ. વધુ જ્ઞાન થતાં તેણી મોડેને આધીન થશે એવું જણાવતાં તે ગુસ્સામાં ચાલ્યો ગયો.

અકબરે તોહીદ એલાહી નામનો નવો ધર્મ તૈયાર કર્યો હતો. તેનું ખદાનુ લઈ અકબર સામે કાવતરે રચવામાં આવ્યું દલું તેની ખબર મળી જવાથી પોતાના વફાદાર મિત્રો આગળ અકબર આ બાબે બળાપો કરી નવા ધર્મને લગતી ચર્ચા-કરતો જણાવ છે.

અકરણુ ૧૧ (આહુ)

તોહીદિ એલાહી.

‘ખર’ કહેયે તો આ તકરારમાં કોઈની પણ બૂલ હોય તેમ જણાતું નથી. પણ જ્યારે મને આ આપણી તક મળી છે તો મારા મનમાં રમી રહેલો થોડોક ખોલાસો હું જરૂર કરીશ. લગ્ના ફેરી તથા મિત્ર કહુસા, તમોએ આજે જે ગંભીર તકરાર કરી છે તે આજે આપણી વાતે જે ઉચ્ચ વળણ લીધી છે તે માટે હું તમારો મોટો આભારી થયો છું. આ તકરારની બરકતેજ મને ખોલાસો કરવાની તક મળી છે જે મારે મનથી ખરેજ આવધારદાયક છે. ત્યારે હવે તે ખ્યાનથી સાંભળો. આજ લાંબો વખત થયાં હું એવી જાતનો ધર્મ સ્થાપવાનો વિચાર કર્યા કરું છું કે જે દરેક રીતે ઉપયોગી હોવા સાથે શીક્ષક બેળાં એને સદંતર લાયક તથા આજાં જ્ઞાની બેળાં એને પણ તે અનુકૂળ થઈ પડતો હોય. આ ધર્મના સીદ્ધાંતો અસલી મત્રદ્યસ્તી નરયોસ્તી ધર્મના શિક્ષણપરથી મને ધણાં ખરાં મળ્યાં છે અને તેવાંજ ખીજાં, લગ્ના કહુસા, તમારા પૂરાણા ધર્મમાંથી પણ મને મળ્યાં છે. સૂર્ય અને ચંદ્રની પૂજા જે જગવિખ્યાત છે તે બાબે હું કાંઈ કહેવા માંગું છું. રાશની અને ગરમીના દેખીતા આકારોનો વિચાર કરવો એ પહેલી નજરે ખ્યાલી ને ખીન જરૂરી લાગે છે પણ પૂરતી સંભાળથી તે પર મનન કરતાં આપણે જોઈ શક્યે છીએ કે તેમાં સાચી મહાન સચ્ચાઈ છે કે જે સૈકાઓ પછીના ઉત્તમ જ્ઞાનથી તેના શ્રેષ્ઠ દરજ્જે પુર્યા વિના રહેશે નહિ. બુદ્ધિ ‘અકબરે આકાશમાં નમતા સૂર્યના ગોળા તરફ આંગળી કરી કહું’ ‘ત્યાં આ દુન્યાને રાશની ને જાંદગી આપનારો તેજસ્વી પ્રકાશ આપણને છોડી જાય છે પણ આવતી કાલે તે ફરી તેના પૂર બહારમાં આપણી નજરે આવનાર છે. પૂરાતન જમાનામાં પ્રજા

તેને ઇશ્વર ગણી પોતાની જાંદગીઓ તેના વડાગુ માટેજ કરતી હતી. તે પછીના જમાનાના કાલા જ્ઞાનીઓએ તેને જાંદગી ને શકિતની સાચી ઉચ્ચ બહેસ તરીકે જણાવ્યો કે જેની મારફતે અસખ્ય ચીજો માણસ જાતને મળી શકે છે. કારણ કે રાશની ને ગરમી દુન્યામાં જાંદગીનાં સાધનો જ છે, તે વગર દુન્યા જીવી શકે તેમ નથીજ. સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, વિજળીના ચમકાર તથા આપણાન ધરમાં જે આતશ આપણે સજાગાએ છીએ તે વડે આ શકિતના સાધારણ શુભો આપણે જોઈ શક્યે છીએ—જે એકવાર અનુપમ સુંદર દેખાય છે તો ખીજવાર ભયાનક ને ખાતેખાતીતું દેખ્યાર થઈ પડે છે. દુન્યા અને સેતારાઓમાં, માણસમાં ને પ્રાણીઓમાં, રાશની ને પ્રાણીમાં આ શકિત દરેક રીતે ખુલ્લી જણાય છે. જો કે આપણે તે સાધારણ નજરે દરદમેશ જોઈ શકતા નથી. અને જો એમજ છે તો પછી તેને જાંદગીને, જીવતાનાં સાધન તરીકે ગણી સર્વગાન્ય ક્યે તો તેમાં નવાઈ શી છે?

મારો મિત્ર અયુધ, આ બાબતમાં મને મળતો યાય છે એટલુંજ નહિ પણ તે મારો ધર્મ બનકે એમ કહીશ તો આશ્ચર્ય કે જે ધર્મ મેં પૂરાણા ધર્મો પરથી ઉછીનો લીધો છે તેને આગળ વધારવા ઈતજાર છે. પ્રજામાં તે ખુલ્લો મુખી લોકોમાં જે જોઈ વિચાર—આચાર પ્રચલિત છે તેને આ શિક્ષણ દૂર કરે તે જોવા તે વધુ ઉત્સુક છે. ખીજક આ શિક્ષણને ખીજાં ધાર્મિક શિક્ષણથી બહુજ ઓળખવા તેને નામ આપવાની જરૂર છે. જો કે એક નામમાં દરેક અર્થ સમાઈ શકેતો નથી છતાં મને લાગ્યું છે કે “તોહીદિ એલાહી” એટલે ‘ઈશ્વરી એકતા’ તેને કાંઈક રીતે બધે બેસતું છે. તેમાંથી ક્રિયા કામો તથા જાહેર ક્રિયાઓ સદંતર કાઢી નાખવામાં આવી છે. સદવારના સૂર્યની જાંદગી ને રાંતે ચંદ્રની જાંદગી જરૂરી ગાયતો સાથે રાખવામાં આવી

છે તેને જો બદલી ગયો તે તે પણ ચાલી શકશે. આ બાબતમાં કાંઈક થોડું હું તમોને આગળ જણાવી ગયો હતો પણ આજે વિશેષ ખોલાસો કર્યો છે. મને લાગે છે કે આ શિક્ષણના ફેલાવા નો વખત હવે બહુ નજીક આવ્યો છે. ખુલ્લાં મને હવે મને જણાવો કે આ બાબતમાં તમારા શા અભિપ્રાય છે ?

તે મિત્રોમાંથી કોઈ પણ આ અરજનો એકદમ સ્વિકાર કરી શક્યું નહિ કે આખરે કલુસાએ ચુપડીદી તોડતાં કહ્યું;

‘જાની સાહેબ, જો હમો આ જવાબ માટે એકદમ તૈયાર ન હોઈએ તો હમોને માફ કરશો. આ જરૂરી બાબત માટે થોડો વિચાર કરવાની જરૂર છે. જે રૂપરેખા તમોએ દર્શાવી છે તે ખરે જ લક્ષ્યાવનારી છે અને મારાં નમ્ર મત મુજબ આ બાબત વિશેષ ગંભીર છે. તમારી રૂપરેખાની ભવ્યતા ને સમ્યાક જે તમોએ પૂરાણા ધર્મોપરથી લીધી છે તે કશુંક રાખવા સૌથી પહેલાં હું તૈયાર છું; પણ મને કહેવા દેશો કે શું તમોને તેમાં જોખમ જણાતો નથી? આ નિશાનો એકવાર પ્રભમાં દાખલ થઈ કશુંક થનાં બહુ જલદીથી પોતાની અસહ્ય બાવના ખોલી બેસશે અને છેવટે તે સાધારણ ધાર્મિક ક્રિયામાં બદલાઈ જશે. જે શિક્ષણ આગળ તમારા કહેલી મુજબ અસહ્ય પ્રભઓનું હતું તે જાહેર કરતાં તે પર બહુ ગંભીર દર્યાદક્ષિ કરવાની આપણને જરૂર છે. આ શિક્ષણ પૂરાતન ધર્મોનું હતું તો પછી તેનું હાલમાં શું થયું છે? હાલમાં નહિ પણ તે પૂરાતન જમાનામાં આ જાતની પુંજ સામે અનેક સપાડો ઉડ્યા હતા અને ધણાંક પવિત્ર પુરોહિતોએ કારણે પૂજ્યા માંડ્યાં હતાં. તે વેળા વડીક સૂર્ય, અન્ની, આનંદ, પાણી દક્ષત છાંદની માટે જરૂરી છે એ વિચાર પસંદ આવ્યો નહતો તો શું તમો ધારો છો કે તે પૂરાતન ધર્મો કરતાં તમારો તોફાન એકાદી વધુ ફતેદ પામશે ?’

અકબરે આનો જવાબ ન આપતાં ફરી તરફ ફરીને પૂછ્યું;

‘તમે ફરી તમે આ બાબે શું કહો છો ?’

‘મારે તો કશું કહેવાનું નથી’ તેણે જણાવ્યું. ‘મારા આ વિદ્વાન મિત્રે જે કહેવાનું હતું તે પૂરતું કહ્યું છે. જે શકે એમણે પૂરાતન જમાનાથી ચાલતો આવેલો જણાવ્યો છે તે ખરો છે. ખુદ વેદમાં પણ તે બાબેના ખુલ્લા ધારો છે. એટલે જણાય છે કે ગમે તેવા પૂરાણા ધર્મો બાબે પણ શક ઉત્પન્ન થાય છે. હાલને કાળ તે એક બાજુ મુક્યે તો તેમાં હરકત નથી. આપણા આ નવા ધર્મને લગતી વાતો જાહેર થઈ સુધી છે તેટલાં તેની સામે જે ખીજવાટ ને કક્કાટ શરૂ થઈ સુક્યો છે તે વિચારવા જોગ છે. દરેક સુધારા સામે હમોશા બડબડાત તો થાય છે પણ તેથી આપણને ડરી જવાનું નથી. સૌથી વધુ ડર આપણને અજ્ઞાન વર્ગ તરફનો છે કે જે એકાદ નામ જણાવતાં તેનેજ ખુદા સમજી પોતાનું કામ ચાલું કરવાની ચક્કવલ કરશે. તેમ થતાં આપણી નેમ ઉલટાઈ જઈ જાદીજ અસર થવા વિના રહેજ નહિ.’

‘પણ ફરી, ત્યારે લોકોને વધુ જ્ઞાનીને બહુ પણ વાળા કરવા માટે તમો શું કરવા માંગો છો ?’ અબુલ ફાઝલે વંચે પરી સવાલ કર્યો. ‘આપણા નામવર શાહનશાહ જે સુધારો કરવા માંગે છે તે સુધારો ત્યારે કેવી રીતે થવા પામે ?’

‘ચીનના મહાન શીલમુદ્રો તેમજ દુન્યાના મોટા મોટા સુધારકો હવે કોઈથી જનની ધર્મની માન્યતાથી દૂર થવા લાગ્યા છે’ ફરીએ જણાવ્યું. ‘તેમ કરી તેમજ પ્રજાની ઉન્નતિને સુધારાનું પહેલું પગથું પ્રજા માટે ખુલ્લું મુક્યું છે જે કમનસીબે આપણે તો સુધી ગયા છીએ. સૌથી ઉત્તમ માર્ગ લોકોને જાગૃત્તી આપવામાં સમાયલો છે; આ માર્ગ એકલો નિઃશંક પરિણામો નીપજાવી શકે તેમ છે. ખીસક તેનું પરિ-

છાગ ગાદુ ધીસુ છે પણ જોગો મંદાન કાપો કરવાની ગોઠવણો કરે છે તેઓ પરિણામની કદી બી વકરી ગણતા નથી. ગમે તેવો નવો ધર્મ શરૂઆતમાં મોટી ફત્તેહ મેળવી શકે છે પણ મોટે વહેલે તેનો સૂર્ય અસ્ત થયા વિના રહેતોજ નથી.

‘તમારા બોલવામાં કાંઈક સચ્ચાઈ મને જણાય છે.’ અકબરે જણાવ્યું. ‘તે બાબત પર હું ગંભીર ધોર કરી જે તે છેવટ પર આવીશ. બનવાનું છે કે આ આપણો નવો ધર્મ ફક્ત આપણો મિત્ર મંડળમાંજ ફેલાવેલો હીક થઈ પડશે. પ્રગતમાં તે ખુલ્લો મુકતાં તે સામે જળરી સુરક્ષેલીઓ હિમી થવાનો દરેક સંભવ છે. અલગત તેથી એમ ના સમજતા કે હું આ મારી માનિતી બાબત એકદમ પડતી મુકું છું. આપણે આગાખે ફરીથી વિચાર કરીશું.’ આજને માટે આટલું પૂરતું છે. રાજ્યના કામકામને મારે હાથ બેંવાના છે. ઉપકાર થયો, મિત્રો, તમારી માયા જરી મેહેરબાની માટે, ખરું નહીં કરી મારી બૂલો અને જણાવવા માટે, હું તમો સર્વનો આભારી થયો છું.’

શાહનશાહની રમ્મ લઈ અચૂત ફાઝલ બધાઓ સાથે પોતાને મહેલે ગયો ને જનસભા રી ખંખર લાવે છે તે જણાવવા બધા સાથે ગમ્પાં મારવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૨.

શમેલું ખુલ !

એક પ્રકાશિત સવારે સીધરાજ પોતાના બે રસાલદાર સ્વારો સાથે લાખને ફત્તેહપુર જવા નીકળ્યા હતા. તે પોતાની સાથે ઘણા અગત્યના દસ્તાવેજો લઈ જતા હતા જે સાધારણ માણસના કબજામાં આપવા જરાએ લાયક ન હતા. સૂર્યનારાયણ પોતાના પૂર બહારમાં પ્રકાશી રહ્યા

હતા છતાં પવનના સુસવાટા તેમનાં કિરણોની સખત ગરમી સાફ સાફ ઓછી કરી નાંખતા હતા. ટૂંકોમાં રંગ ખેરગી પરીઓ પોતાના મધુર ગાનાંથી કેલાહોલ કરી રહ્યાં હતાં અને મનુષ્યોના આગવા અવતાર તરીકે ગણાતા હનુમાનજી પોતાના જીવને ઓર ગમ્મત આપતા હતા. કુદરત ગોપા તે દીવસે હસતી ને રમતી જણાતી હતી. ખેડૂતો વટીક ખુશાળ મેહેરે ટોળ ટપ્પા મારતા પોતાનાં કામ કરતા હતા. ખુશનીદી જાણે મોમેર પ્રસરી રહી હતી.

દરેક સીધરાજ જે થોડુંક પર જખરો મોઝલો ને આનંદી હતા તે સાવ ધુવડ બની ગયા હતા. તેનો હસતો મેહેરો કુંજરો બની ગયો હતા ને તે બયાનક વિચારોમાં મસ્ત થયેલો એક શબ્દ પણ બોલવા વિના પોતાના ઘોડાને હાંક્યો જતો. જે સીધરાજ કાશમીરથી આગા આવ્યો ને પરવીઝ તથા બીજા મિત્રો સાથે મથ્યો હતા ને હસી બોલી, રીઝવી-રીઝવી બધાને ગમ્મત આપતો હતા તે ને હાલના સીધરાજ વચ્ચે આસમાન જમીનનો ફરક હતો. પરવીઝ આ દેખીતો ફેરફાર જોતો હતો પણ પૂછવાને તે અચકાતો હતો આ જાતની બેઅદબી કરવા તેનું જખર લજ્યાવું ન હતું. બીજાઓ જ્યારે અજાણ્યતા હતા ત્યારે ખુદ સીધરાજ પોતે તો માનતો હતો કે તેની સુખી જીંદગી પૂરી થઈ ગઈ હતી ને તેને મોટે હવે આશ્વત ને જાળજા સિંચાય બીજું કશું બાકી રહેવું ન હતું. યા માલિક ! તે વિચારવા લાગ્યો કે જાની કલુસા સાથે તે કાશમીરથી હુન્ન્યા જીતવા નીકળ્યો ને પોતાની બ્લાડી પરજીતરનું નામ તેણે માદ કયું ત્યારે તેની હાલ ત કેવી સુખી હતી ! યા ખુદા તે તે વેળા કેવો આનંદી ને મોઝલો હતો ! શુભવર્તન ગુલની જુસ્સાલરી ખમતગીરીનો અનુસર તેને મથ્યો તે પહેલાં બ્લાડી ઇન્દુની એકે કીસ તેને ખરેખર

અમૃત સમાન હતી. તે વેળા તેનું અંતઃકરણ શુદ્ધ ને પવિત્ર હતું કેમકે દગાબાજી, બેવકાશ ને બદ-માશીની ઢાળી ટીકી તેને લાગી ન હતી ! તેના વિચારો ઘણાજ ગંભીર ને શોકજનક હતા કેમકે તેમાં અવારનવાર કાંઈક શકમંદ ચીજ તેની નજરે આવી તેના આત્માને વધુ દુઃખી કરતી હતી. શું શુભ ત્યારે તેના તરફ વકાદાર હતી કે તેણીએ જેમ પોતાના બહાલા ભરવારને બનાવ્યો હતો તેમ તેણી તેને ખી બનાવતી હતી ? તે વિચારવા લાગ્યો કે શાહજહાં સક્ષીમ શું તેણીને રાજદ્વારી કારણેજ મળવા આવતો હતો કે તેની મતલબ અંદરખાનેથી કાંઈ જુદી જ હતી ? તે પછી જે પ્રપંચમાં તે દીન ઉગત વધુ અને વધુ રમ્યો ગયો હતો તથા જે તેને વધુ દુઃખી કરતો તો તેના તે વિચાર કરવા લાગ્યો. આ બનાવ ર ગંભીરપણે ઘોર કરતાં તેણે તે નવાજ સ્વર-માં જોયો. બીશક તે પ્રપંચ તેની માતૃભૂમિનાં ક્ષણુ માટે હતો પણ તેની નેમ સદંતર જૂદી હતી અને જે ચીજનું રક્ષણ કરવાની વાતો થતી હતી તેનું જ ખંડન કરવા ધમાક ચાલતી હતી. શુભપદને જોતે તેની આગળ એકદાર ક્યો હતો કે તેણીએ તેને અનેકવાર ક્યો હતો. આ વેળા તેણી ખાંડજ બોલતી હતી એમ માનવાને હાલમાં તેની પાસે કશું કારણ હતું જ નહિ. 'હે જગ-દંબા !' તે તીસાસો નાખતો પોકાર્યો. 'હું કેવી કમનસીબ આક્રમમાં સપડાયો છું. મારા શા શુદ્ધ માટે મને આ ધાતકી શિક્ષા કરવામાં આવે છે ?' તે તો તદ્દ પોતાના વિચારોમાં મસ્ત હતો તેવામાં પોતાના એક રસાલદારના અવાજે તે મોંક્યો ને તેણે બાલાથી બતાવેલી જગ્યાએ જોતાં ઘોરે દુર એક ઘોરેસ્વારનાં ટોળાં ને ઝનુની લડા-ઈમાં પિંટલાયલું જોયું.

'મારા !' બીજી પછે પોતાના ઘોડાને એક-મારી પોતાની તરવાર ખેંચનાં સીધરાજે પોકાર કર્યો કે તેના રસાલદારો પણ તરવાર ખેંચી એક

મારતા તેની પૂઠે આવ્યા. જેમ જેમ તેઓ આગ-ળ આવ્યાં તેમ તેમ તે લડતાં સીપાહો ખુલ્લા જણાતા ગયા. સીધરાજની ભારે અજબગંબી વચ્ચે તેણે વડા વજર અણુલકાઝલને પોતાનો ખ્યાવ કરતાં જોયો. તેના પર હુમલો કરનાર પણ ખુલ્લો જણાયો અને તે કાઠજ નહિ પણ રાગ વિરસીંદે છુદેલા હતો જેને તેણે શાહજહાં સક્ષીમને ત્યાં ઘણીવાર જોયો હતો, રાગ વિરસીંદનાં સીપાહોએ ત્રણ ઘોરેસ્વારોને આગળ ધસી આવતાં જોયા કે તેઓમાંના થોડાક તેમને અટકાવવાને આગળ વધ્યા. સીધરાજની તરવારના પહેલાજ ઝપાટાએ તે આગળ આવેલા સીપાહોના વડા ધૂળમાં લોટતો થયો. બીજો તેની પૂઠે આવ્યો તે સિધ-રાજના ભાલાથી જીન પરથી ધૂળપર ગળ-દી પડ્યો. સીધરાજ હવે ખુનપર ચડ્યો. તેણે તડાતડ ડોકાં ઉઠાવવા માંડ્યા. તે સીપાહોની સંખ્યા વિશેષ હતી. તેઓમાંના એક કુશળ લડ-વ્યો તેની સામે આવ્યો અને બંને વચ્ચે તરવા-રનાથ ચાલી. તેના રસાલદારો પણ લડવામાં શેકયા હતા. રાગ વિરસીંદના બીજા સીપાહો પોતાના ભાઈખંધોની મદદે આવ્યા. તે ત્રણે માટે મામલો સદંતર ખારીક થઈ પડ્યો હતો તેવામાં સીધરાજે પોતાના દરીદ્રનાં ગળાંમાં પોતાની તરવાર આરપાર ચલાવી દીધી. હજી તે ખર્ગિન તરફ દૂરે તે પ્રહેલાં તો પાછળ હાલતો રહ્યો ગઈગંઝોનાં નાદ થયો ને તે ઘોરેસ્વારો બીજી પછે પોતાની લગામ ફેરવી નહાસી ગયા. પોતાનાં છેલ્લા દરીદ્રને જમીન દોસ્ત કરતાં સીધરાજે લલા અણુલ કાઝલને પોતાના ઘોડાપરથી તૂટી પડતાં જોયો હતો. પોતાના દુસ્મનને મુવેલો જણી વિરસીંદે પોતાના સીપાહોને બોલાવી લીધા ને તેમની સાથે તે મેદાનમાં થઈ પહોડામાં જઈ ભરાયો. આ હીચકારા દુરામનોની પૂઠે જઈ તેમને જરાજર સ્વાદ ચળાડવા સીધરાજનું મન થયું પણ વિચાર કરતાં તેને તેમાં ડહાપણ લાગ્યું

નહિ. તેના ખમે માણસો જખમી સુધલાં હોવાથી હવે કાંઈ વધુ કરી શકે તેમ ન હતું. વડા વજરના ચારે નોકરા કંતાલ થઈ ભોંપ પર પડ્યા હતા અને ખુદ અચુલ કાઝલને તેની મદદની જરૂર હતી.

પોતાના ઘોડાપરથી કુદી તેની લગામ પોતાના નોકરને આપી તે અચુલ કાઝલ આગળ દોડ્યો ને ત્યાં જઈ ચૂક્યું પર ખેંચી તેણે તેમનું માથું પોતાના બોળામાં મુક્યું. તે પરનાં કપડાં કાઢી છાતીમાંના ઉડા જખમમાંથી વહેતું લોહી બંધ કરવા તેણે કાશોરા કરવા માંડી. તેની બારે ખુશાળી વચ્ચે અચુલ કાઝલે હવે પોતાની આંખો ખોલી તેને આજખો; પણ તે ખુશાળી ઝાઝો વાર દેકવા પામી નહિ.

‘મારા બહાદુર સીદા, તારી ‘મદદ મને બહુજ મોડી મળી છે’ તેણે નખળા પડતા અવાજે જણાવ્યું. મારા શાહનશાહને મારી શાહનશાહતની સેવા બજાવવાનો મારો વખત પૂરો થયો છે. એકજ મારી છેવટની અરજ છે. જો તું જાણતો હોય કે મારો ખુની કાણુ છે તો અકબરથી તેનું નામ જરૂર દૂધાવજે!’

‘વિરસીંદ!’ સીધરાજે જણાવ્યું. ‘પણ તે તો ભાણુતી ખુની હતો એમ ખુલ્લું જણાય છે; જ્યારે ખરો ખુની તો—’ અને હાં તે તે નામ દેતાં અટક્યો.

‘સલીમ’ અચુલ કાઝલે જણાવ્યું. ‘મને આ માટેની અત્યાર અગમજની ચેતવણી મળી હતી.’

ચાકી જતાં તે મોતને કિનાર આવી રહેલો વડો વજરના હાથોમાં બેલાન પડ્યો. થોડેવારે તે પાછો મુદ્દિમાં આવ્યો. આ વેળા તેનામાં નવી દિમન આવતી જણાઈ ને પોતાના શાકી મિત્ર ને શહે તરફ તેણે પોતાનો છેલ્લો સંદેશ કહાવ્યો જેની સેવા તેણે અત્યંત પશાદારી ને મંજૂર સ્વામી ભક્તિથી બજાવી હતી.

‘મહાન અકબરને જણાવજે કે મારા મરતી વખતના વિચારો તેને માટેનાજ હતા અને વધુ જણાવજે કે જે જે મુખ્ય સિદ્ધાંતો ખાખે હમે તકરાર કરી હતી તે સિદ્ધાંતો ખરા હતા એવી મારી માન્યતા જે ગદ્ય કાલે હતી તે આજે પણ છે. તેમાં એક કતરો પણ ફેર પડ્યો નથી. હું જાણું છું કે મારા જીવનમાં હજી રોશનીનો અમકાર છે પણ સૂર્યનો પ્રકાશ હું હવે વધુવાર જોવા પામીશ નહિ. મારા જીવનનો પ્રકાશ પણ જલદીથી અસ્ત થશે. હું કાંઈ પણ જવાની ફરીયાદ કરતો નથી. હું ચકીનથી માનું છું કે મારા જનત ભાણુ ચોડુંબી ભણુ કરવા હું નસીબવંત થયો છું અને જો કે તે મારા ધારવા જેટલું નથી છતાં હું સંતોષથી મરું છું. મારા જવાન મિત્ર, બહાદુર સિદ્દરાજ, તું પણ એજ રીતે તારી જીંદગી ગુજારજે કે મરતી વખતે તને આ સંતોષ ભયાં ઉઘારો કાઢવાનું ખની આવે. હવે છેલ્લી સલામ...સ...લા...મ!’ તેની જલ જરો ખેંચાઈ. તેણે સીધરાજનો હાથ માથાથી પોતાની આંખોમાં દાખ્યો ને તે પછી તેનું ‘કાકું’ થયા પડ્યું. હવે સીધરાજની ખાનરી ચક્રિ કે તેના હાથમાં ફક્ત સંજ હતું. *

* ૧૫૯૮ માં અચુલ કાઝલને દખખણમાં જરૂરી કામે અકબરે મોકલ્યો હતો તેવામાં સલીમે ખંડ ઉઠાવ્યું. અકબરને આ મુશ્કેલીમાં પોતાના વિવાસ વજરની સલાહની જરૂર પડતાં તેણે તેને ખોલોવી મંગાવ્યો. અચુલ કાઝલ પોતાના શાહને મળવા એકદમ ધસ્યો આવ્યો. સલીમને આ વાતની ખબર પડતાં ઉરછાંના વિરસીંદ નામના સુદેલા રજપુત પાસે તેણે તેનું રસ્તામાં નારવાર આગળ ૧૨ ઓગસ્ટ ૧૬૦૨ ને દીને ખુન કરાવ્યું. અકબરના ચુસ્તાથી કરી વિરસીંદ જંગલોમાં જઈ ભરાયો ને સલીમ ગાદી પર આવ્યો ત્યાં સુધી બહારવધો થઈ રહ્યો.

જ્યારે આ તરફ આ મુજબની ખુનરેણ
આવી હતી ત્યારે ત્યાંથી થયે દુર આવી રહેલી
એક સિતળ જગ્યામાં વડા વહરિના ખુન જેવો
ખીંજો નાટક લગ્નનાતો હતો. હિમાલયના કુંજ-
રામાં ખાસ કરીને બંદીનાથની ટેકડી આગળ
થોડો વખત સુધી સખત તપોટો પડ્યો હતો.
સાંજના ઠંડે પહેરે આકાશમાં વાદળો ચઢી
આવ્યાં ને સુકડી ટસ જમીનને અમૃત સમાન
જળથી ભીંજવી નાંખવાનાં બધાં ચિન્હો જણાયા
પણ તે વાદળને કાળા દેવે વીંચેરી કાઢ્યાં ને
પૃથ્વી વધો ઈતુથી બેનસીય પડેલી અવાજ ઉઠા-
વતી રહી ખીંજે દીવસે વધુ સખત તાપ પડ્યો
ને દરેક જાતની વનસ્પતિ તેના સખત કિરણોથી
સાફ સાફ બળી જતી જણાઈ. આખરે બળવાન
ઈંદ્ર જે સ્વર્ગનો દેવતા છે તે ઉઠ્યો ને ઝતુની
લડાઈની તેણે ધમધમકા સાથે તૈયારી કરી. સાંજ
નાં ફરી પાછાં વાદળ ચઢી આવ્યાં પણ કાળા
દેવે તે પાછાં વિંચેરી કાઢ્યાં કે ઈંદ્ર એકદમ છેલ-
છ પડ્યા. વિજળીના ચમકારા ફરી, આકાશ
ફાટતું હોય તેવી ગર્જના કરી તેમણે વર્ષાની
શરૂઆત કરી. કાળા દેવે હજી મથક આપી
નહિ ને થોડાંક ટીપાં છાં ત્યાં તરસી જમીન
પર પડવા લાગ્યાં. ફરી પાછાં વાદળના ધમકા
થયા ને ચોમેર વિજળી પડી ઝાડો ને કુંજરોને બે
હુકમમાં કાપી નાંખવા લાગી. આ થતાંજ મેઘ
ઘટ્ટિ થઈ મેઘરાગ્નએ આંખ વિચારી હવે નંખા
વી દીધું. પહોડો પરનાં નદી નાળાં ઉભરાયા
માંડ્યાં. લાંબો વખત આંખ વિચારી વરસાદ
પડ્યો. વિજળી પડવી બધે યંદ અને મેઘરાગ્નએ
અત્યંત યાત્રી જવાથી અરામ લીધો કે ચોમેર
પાણી અને પાણીના ખડખડાટ વિના ખીંજું કશું
જણાયું કે સંભળાયું નહિ.

ત્યારે ત્યાંના મહાના યોગી મદારાજે પેતાનું
મહાન હોડાયું ને સમીસાંજની મીઠી લખન ધોરવા
બહાર આવ્યા. શુભાખ ને મનસંદીના કુલોથી

બહેક બહેક મારી રહેલા ક્યારાઓના કિનારાપ
બેઠા ને મેઘરાગ્નએ કંવી બંડીદારી કરી કુલત
સ્વરૂપ ફેરવ્યું હતું તે બેઠા આનંદ કરવા લાગ્યા
તેમના વિચારો આ વેળા બહુજ ખેદીત હત
અને નામરણ છતાં તે આગળ આવી તેમ
ભારે દુખ આપતા હતા. વિચારના સાગરમાં
તેઓ હવે તહિસન થયલા જણાયા. પોતાના
વ્હાલા દેશનાં ભવિષ્ય માટે કાશ્મીરને આશ્રય
મળેલી કહુસા તરફની ખબરોએ તેમને ખ
દીવગીર કર્યા હતા.

‘આહ ! ત્યારે જે વાતથી હું ડરતો હતો
તથા જેને માટે આજ વર્ષો થયાં મેં દેશાદ
કરી આ ‘એકાંત વાસમાં મારી જીંદગી
પૂરી કરી છે તે ફરીથી અમલમાં મુકવાનો મને
વખત આવ્યો છે ? અફસોસ ! એક વિદેશી
શાહ હમારા કુખી દેશ પર ચડાઈ કરી તે
જીતવાની તૈયારી કરે છે ત્યારે તેનો માર્ગ હમારી
કમનસીબ મારામારી ને અદેખાઈ સરળ કરી
આપે છે. તેના વિચારો મુજબ આ વિદેશી શાહ
ખરો છે. પોતાનાં પાંડેશી રાજ્યો બે તેના
રાજ્ય પર હુમલા કરી ત્યાં અશાંતિ ફેલાવે તો
પાંડેશી રાજ્યમાં શાંતિ ફેલાવવાની તેને જરૂર
છે. તેમ ન થાય તો તેનાં રાજ્યની આખોડી
ચાચ નહિ ને તેની શ્રેષ્ઠાઈને ઘોડકો લાગી શકે ?
પણ શું ત્યારે આ અશાંતિ દૂર કરવા માટે કશા
ઉપાયો રહ્યા નથી ? નાં, નાં’ તે વિચારવા લાંબો
‘તેમ કેમ બને ? કહુસા કહે છે કે -મારે પાછાં
ફરવું ને જનવાબ્દેજ છે કે મને અકગરની મદદ
મળે તો તે વડે મારા નજવા લાઇનાં લાયમાંથી
રાજ્યની લગામ લેવી...ના, તેમ કહી બનેજ
નહિ. મારું પાછું ફરવું માની શકાય તો ધણોજ
થોડો વખત આલી શકે તેમ છે. હું બહુજ શૂદ્ધ
થી છું ને રાજ્યતંત્રથી હવે સદંતર અત્યંત
હું. આવાં કામ માટે બેઠેલી જવાની ને ઉઠકે
મારામાં છે ક્યાં જે ? આ જીંદગી હવે લખાઈ

લખાઈને દેવેલી લખાવાની છે ? હું સદંતર માફી ગયો છું ને દમેશગીની નિંદ્રા માટે તરણુ છું પરમ કૃપાળુ બ્રહ્માના ચરણે જવા હું ક્યારનો તમાર છું કે જ્યાંથી આપણે સર્વ નીકળી પાછા ત્યાં જઈએ છીએ.

તે લક્ષા યોગીરાજને ધીમેથી પોતાની આંખો બંધ કરીને લીલાં છમ ધાસનાં સુવાળાં ખીજાના પર લાંબા છર ચઢીને પડ્યા. એકાએક વિજયીની ચમકાર થયો ને આખી ખીણ તેના પ્રકાશમાં પળાવાર ઝેળાળી રહી. આ ચતાં ફરી તેમના વિષુદ્ધ પડી ગયલા વિચારો એકત્ર થયા ને તેમણે મનન કરતાં વમાસ્યું :

‘ખીસક, લક્ષાટના લખ્યા લેખ થયા વિના રહેતા નથી. ભાગ્યદેવીનું એવું જ નિર્માણ દશે તો હું કે કોઈ તે દેવેલી શકનાર નથી. માંદો માંદેની આજી મારા મારી કે જેનો છેડો આવી શકે તેમ નથી તે મારા દેશને નિર્ધન કરી મુકી મારી પ્રજાનો સઘંતર નાશ કરશે. તે કરતાં જે મારો દેશ કોઈ કાંઠી ને ન્યાયી સરકારને તામે યાય; તેનો વેપાર ઉદ્યોગ ખીલવવામાં આવે તો દેશનું કાલનું દરિદ્રપણ પોતાની મેળે નષ્ટ થઈ આબાદીની સપાટી પર તે આવ્યા વિના રહેજ નહિ. ખરેજ અકબર લલો ને ન્યાયી શાંદનશાદ છે જે પોતાની પ્રજાને સુખી કયાં વિના રહેશે નહિ. જે જે પ્રજા તેની સત્તા સામે બળતવારીથી થઈ જતી તે તે પ્રજા આજે તેની સત્તા હેઠળ સુખી થઈ પોતાનાં ઉમદા નરીબ માટે ખુદાના શુકર કરે છે; છતાં જે દેશ આજ સંક્રમો સુધી - સ્વતંત્રતા ગોમતી છે તે દેશને પોતાની સ્વતંત્રતા ખુશચોઈ જતાં દુખ થઈ હોય તો તેમાં કમી નવાઈ નથી. હે પરમાત્મા ! આ તારા અંદના બંધનની એટલીજ પ્રાર્થના છે કે આ દુખ જોવા હું પામું નહિ તો તારી મોટી મહેર યાય.’

હાય જોડી તેમણે પોતાનું સર નમાવ્યું ને ક્યું :

ખાઈ તેઓ પાછા ધાસનાં ખીજાનાં પર પડ્યા કે તુરત ઉઠી પથુ ગયા. અધેઅધ સર્વોત્તમ શાંતિ દેશાદ્ય રહેલી જણાતી હતી તે યુગોર્ગની શાંત ઉંઘમાં ખસલ કરનાર કયું જણાવું ન હતું; સિવાય કે એકાદ બે ગ્રાણીઓ બાબુમાં ધું ધું કરતા હતા. એકાએક તેમને લાન થયું કે તેઓ ત્યાં એકલા ન હતા. ધીમેથી આંખો ખોલતાં તેમને કશું જણાયું નહિ. બાબુમાં ઉડતું પતંગ્યું પથુ દૂર ચયકું જણાયું. બે પળ પછી તે પાછું આવી ધું ધું કરવા લાગ્યું કે યોગીરાજે તેની દરકાર ન કરતાં ધસધસાટ ઉંઘ કાઢવા માંડી. આ ઉંઘ ગાદ ન હતી, સહજથી હીલચાલ થતાં તેઓ જમત થતા હતા. એમિંતા તેમણે પોતાની ગરદન આસપાસ ફાય નાંખ્યો ને તેને ફરતે નાંખવામાં આવેલી દોરી પકડી. ખીજે ફાય લખાવતાં તેમના હાયમાં એક નમ્મ શરીર આવ્યું કે જેને તેણે ચોપડી સદંતર લીસું કરવામાં આવેલું હતું. દોરી કાઢી નાંખી બંને હાય તેમણે પોતાના ખુનીને પકડવાની તબીબી કરી પથુ ફાકટ. તે તેમનાં આંગળામાંથી સરકી ગયો ને નહાસતો જણાયો. તે ચર્યાતની શત્રીનાં શાંત સમયે એકાએક એક ચીસ પડી ને ધુરુકવાના અવાજ સાથે યોગીરાજ તરફ જોતી ચમકારા ભારતી બે આંખો જણાઈ. ખીજ પળે વિજયીનો ચમકારો થયો ને યોગીરાજની નજરે તેમના માનિતા વાઘ હરીના પંજ હેઠળ લાંગો છર ચઢી પડેલા એક શખ્સનો આકાર જણાયો.

દુખની ચીસનો અવાજ સોલળી મકાનમાંથી નોકર મસાલ લઈને દોડતો આવ્યો. તેની રાશનીમાં જણાયું કે યોગી મહારાજે જે બોલું હતું તે ખરું હતું. શું બનાવ બન્યો હતો તે તેઓ ઝડ સમજી ગયા. તે જખમી થઈ પડેલા શખ્સે તેમને યુગળાચીને મારવાનો વિચાર રાખ્યો હતો. પથુ ફાકટની વખતે તેમને લાન આવતાં તેઓ દોરીથી બચી ગયા હતા. તે વાઘ કુદરતી છત્રાસાશ્રી પ્રેરાઈ તે જખમી પડે તે ન જોઈ શકે તેમ આવ્યો હતો.

‘પાછળ હડક, હરી!’ યોગી મહારાજે
 દોડી જઈ તે વાઘને ગરદનમાંથી પકડતાં કહ્યું.
 ‘પાછળ હડક, બેટા!’

પહેલાં તો તે જંગલી પ્રાણીએ કરી મચેક
 આપી નહિ પણ તે પછી કમને ને ધીમેથી તે
 પોતાના શેઠના હુકમને તાળે થયો. તેણે પોતાનાં
 નખો તેની છાતી ને ગળાંમાંથી કાઢ્યાં ને ધુરકતો
 ઘોડાં ડગલાં પાછળ હડી પોતાની પૂછડી અડા-
 બતો દુમચો કરવા તેયાર હોય તેમ બેઠો.

નોકરની મદદ સાથે યોગી રાજે તે જખમી
 થયલા શપ્સને ઉંચક્યો કેમકે વાઘની એકજ
 ચપ્પડે તેને લોહી લુલ્લાણ કરી મુક્યો હતો. હજી
 તે જીવતો હોવાથી તેમણે તેને ઘાસનાં બીજાનાં-
 પર મુક્યો.

‘હું આ શપ્સને આજખું છું’ યોગીરાજે
 તેની બારીક તપાસ કરવા પછી જણાવ્યું.
 ‘મારી સત્તાના દિવસોમાં મેં આ શપ્સપર
 ઘણી મેહેરબાની કરી તેને પુષ્કળ રીતે નવાજ્યો
 હતો. આ જાતનું ખુની કામ કવા તે શા માટે
 લલચાયો તે હું સમજી શકતો નથી.’

આ શપ્સે માંલગતાં તે જખમી થયલા
 શપ્સે પોતાની આંખો ખોલી ને ખાનથી તે યોગી-
 રાજ તરફ ટ્યાર ટ્યાર ન્હેયું ને તે પછી અગ-
 યમીમાં ગરકાવ થઈ તે બાબડચો,

‘નંદીગુપ્તા! તે કેમ બને?’

‘હા, હું નંદી ગુપ્તા છું’ જવાબ મળ્યો.
 ‘મારો જાન લેવાનો સખજ તને શું મળ્યો
 હતો?’

‘મારા સરતાજ, મારા મુરખ્ખી’ તે હજી
 હવે ઉડતો બેસી કરગરીને અરજ કરતો બોલ્યો.
 ‘પવિત્ર શ્રીવને તેની પવિત્ર પત્ની દુર્ગાના સોગ-
 દથી હું કદીસકે તમે કાણ જા તે હું જાણતો
 નહોતો. હું તો તમને આજ લંબો વખત યથાના
 ગુન્નર પામેલા સમજતો હતો. મને તેની ખબર
 હોત તો દુર્ગા દેવીની ક્ષમા પાર પ્રાપ્ત હું

જરાબી પગલું ભરત નહિ, બેકે તેમ કરી હું
 તેણીને ભારે ગુસ્સે તો કરત પણ સ્વામી ભક્તિ
 આગળ તે ગુસ્સો તુચ્છ હતો. બનવા બેગ છે કે
 દુર્ગા દેવીજીએ આપનાં મોતની તલબ કરી ન હશે
 એટલે મારી જાંઠગી લેવા તેમણે તમારે બદલે
 આ વાઘને મોકલી આપ્યો છે. જય દુર્ગા...
 જય દુર્ગા!’

તે સદંતર ચાંદો જવાથી વધુ બોલી શક્યો
 નહિ. પોતાના નોકરની મદદ સાથે યોગીરાજે હવે
 તેને ઘોષ સાદ કરી તેને મલમ પટ્ટો બની શકતો
 બાંધ્યો. આ થવા પછી તેણે પાણીની તલબ
 કરી જે આપતાં તેનામાં લગાર શક્તિ આવેલી
 જણાઈ કે યોગીરાજે હવે તેને પૂછ્યું,

‘આ કામ કરવા તું શાટે લલચાયો? જો
 તને ખબર ન હતી કે હું કાણ હતો તો તને કેણે
 કહ્યું હતું કે દુર્ગાદેવી મારાં મોતની તલબ
 કરતી હતી?’

‘યોગી ગોરખે’ જવાબ મળ્યો.

‘હા આ!’ બદમાશો! યોગીરાજે બસ-
 બડ્યા. ‘ત્યારે તો કાંઈ આ કરતાં વધુ હોય
 બેકબે. તું ત્યારે હજી બન્યો છે ને?’ તેના તરફ
 કરી તેમણે પૂછ્યું. ‘આથી રીતે ખોટો મોર્ચ
 માર્ચ ગ્રહણ કરી આંધળો થવા માટે હું તારે માટે
 ખચ્ચાત દીવગીર છું. શું ગોરખે દુર્ગાના બોમ
 તરીકે મને એકલાનેજ જણાવ્યો હતો કે?’

તે જખમી થયલા શપ્સને થતાં દુખથી તે
 ચોડાવાર આ સર્વાલંગા જવાબ આપી શક્યો
 નહિ, બેકે તેના મહેરાપર આ દુખની કશી
 નિશાન જણાતી ન હતી. ધીરથી મક્કમ અવાજે
 કાંઈક અચ્છી અચ્છીને તેણે જણાવ્યું,

‘તમારી પેઠે કાશ્મીરના વડા વજીર તે
 સાલુના ના લાઘને પસંદ કરવામાં આવેલા છે;
 ત્રાણ તેમને મારવાનું કામ, મારા લાઘને સોંપ-
 વામાં આવેલું છે કે જેને તમે તો અચ્છી રીતે
 પીછાનો છો. જો તે નિષ્ફળ થાય તો તે કામ
 માટે કરવાનું છે.’ (અપર્ણ)

પામિશ્રી (હસ્તરેખા)

શું આ વિદ્યા ખરી છે ?

અભ્યાસ કરવા ભોગ વિષય.

(ગુણશન માટે ખાસ ફરમાસથી-ગયા અંકથી સાધન ચાલુ)

હાખનાર—“ કૃષ્ણવાન ”

નેતરને જેમ વાળ્યે તેમ વળે, પણ હાથે નહિ અને એક પેન કે કડક ચીજ વાળતાં બાંગી જાય એ દાખલા ખ્યાનમાં લઇ હાથ તપાસી માણસનાં મનની સ્થિતિ જોવાય છે. એ જોવાની રીત આ છે કે જે માણસનો હાથ જોવા હોય તે માણસનો હાથ તમારા દાખા હાથ-મા'લ્યો અને તમારા જમણા હાથથી તે માણસનાં સંધાનાં-આંગણાં પછવાડે વાળો. જે આંગણાં સહેલાઈથી પાછળ વળતાં હોય તો તે નરમ (Flexible) છે એમ જાણવું. એ માણસ પોતાનાં મન અને વિચારોને ફેળવી શકશે અને પોતાની આવી ચલાણમાં ફેરફાર કરશે, અને ગુણોમાં વધારો કરી દોષોને તજશે એમ જાણવું. પણ જે આંગણાં પાછળ નહિ વળતાં હોય તો 'જાણવું' જે કઠણ (Hard) છે અને તે માણસ વિચાર શક્તિ ઝાઝી ધરાવે નહિ, મન અને વિચારને ફેળવી શકે નહિ. જે હાથ આખો ઉઘડે નહિ અથવા ઉઘાડીને આંગણાં પકડેલાં છોડી દેએ તે દયેલી તરફ પાછાં વળી જાય તો તે માણસ સાંકડાં મનનો, કંજુસ અને જોષડ હોય છે. તે માણસ નવાં સાહસમાં પડવાને કે નવું કામ આરંભવાને ખીડે છે, અને પોતાના ખાપદાદઓ જે કરી ગયા હોય તેજ કરવાને છુટે છે. પોતાના વચ્ચાઓના આચાર વિચાર (પંચી તે ગમે એવા પણ બૂઝા હોય) પ્રમાણેજ ચાલે

છે, અને સમય જોઈને કામ લેતો નથી. એ માણસ સાથે વાદવિવાદ કરવો ફાઈટ છે કેમકે એકજ જવાબ તે આપશે કે- મારા વડવાઓએ જે નથી કીધું તે હું નહિ કરીશ-વગેરે. એ માણસ સાંકડાં મનનો, કંજુસ, ટુંકા વિચારનો અને અંતકરણ વગરનો હોય છે પણ આ માણસમાં એક ખુબી રહે છે અને તે એ છે કે એકની ખ્યાનગી વાત કે ભરમ કોઈ ખીનને કહેશે નહિ અને એ બાબત સદા એનું મોઢું બંધ રહેશે.

જો હાથ ઉઘાડતાં આખો ઉઘડી જાય અને આંગણાં અંદર વળી જવાને બદલે સીધાંજ રહે અને પાછળ વાળતાં થોડાં વળે તો જાણવું જે તે માણસનાં મનની સ્થિતિ મધ્યમ છે. પણ આંગણાં જે પછવાડે ઘણાંજ વળે તો જાણવું જે તે માણસ કોઈખી નથી, બાબદે અથવા ચીજ પર જસદી ખ્યાન આપશે. અને Jack- of all trades એટલે સતરસો ધંધાનો-ધણી સાચ. નરમ હાથો વાળો માણસ ઘણાંજ દયાળુ, સખી હોય છે અને પૈસા તો જાણે ફક્ત પોતાનાં પોષણ માટે છે માટે તે રાખી બાકીનાનો ખીનને માટે ઉપોગ કરવો એમ સમજે છે. તે પૈસા ભોગ કરવાની કે વધારે કમાવાની જરાખી છતાસા રાખે નહિ. એવા માણસની વિચાર શક્તિ ઘણી નિસાણુ રહે છે અને વિચારો બહુજ

ઝડપથી દોડાવે છે. એ માણસ ધણો જલદી બગ-
 ડી જવાની ચિંતા રહે છે. પણ એ માણસમાં
 ખુશી એ રહે છે જે તેની બૂલો કે વાંકો, સારી
 રીતે દેખાયે તો તુરત સુધરવાની કોશિશ કરશે,
 અને આ કારણો આ માણસને છાંદગીમાં ફેસેલ
 મળવાના ધણા સંભવ રહે છે. જે ડાબો હાથ
 કહણુ હોય અને જમણો નરમ હોય તો બાણુવું
 જે આ માણસની વિચારશક્તિ સુધરતી નથી છે.
 તેથી ઉલટું જે ડાબો નરમ હોય અને જમણો
 કહણુ હોય તો બાણુવું જે આ માણસની વિચાર
 શક્તિ નરમ પડી ઉતરતી નથી છે.

હાથના રંગ પરથી પરિણા કરવાનું જરા
 મુશ્કેલ છે. પણ રંગ જોવાની ખાસ જરૂર છે,
 કારણ કે રંગ લોહીના ફરવા સાથ સંબંધ ધરાવે
 છે. જે એક માણસનાં શરીરમાં લોહીના ફેલાવા
 હુટથી થતો હોય તો તે માણસ તંદરોસ્ત હોય
 પણ જે લોહી ધીમે ફરતું હોય અને કાંઈક અટ-
 ધાવ થતો હોય તો તે માણસના શરીરને કાંઈક
 બાધી છે એમ બાણુવું. રંગ તપાસવા માટે
 ફેથેળા પર અને મુખ્ય કરીને હાથપરની રેખાઓ
 ઉપર અંગુઠો દાખળી ઉપરથી નીચે ફેરવેલો,
 અને નખ તપાસવાં. રંગ જે સફેદ હોય તો તે
 માણસ તંદરોસ્તીની બાબદમાં નમજો હોય છે.
 ક્યાં દુખથી તે પીડાય છે તે રેખાઓ. અને બીજી
 નીશાનીઓ ઉપરથી જણાય છે. આ માણસમાં
 ઉલટ, અને આકર્ષણ રહેતાં નથી, અને તે
 બહુજા દોષો એટલે ઉલટ વગરનો રહે છે.
 આ માણસ ચીટ્યો રહે છે અને સ્વભાવ પર કાણુ
 રાખી શકતો નથી. તે આપ મનઘણી અને દયા
 વગરનો હોય છે. આ જનના માણસો ઘણે ભાંજે
 લેખક અને કવિ હોય છે, પણ પ્યાર અને મંદ-
 ના વિશે એ માણસોને અબજગો રહે છે. એવા
 માણસોને શરૂ મગર, સાદરીક અને ધર્મિ
 બનાવે છે; પણ જે શરૂ જોરાવર હોય તો આ
 માણસો ધણાજ ગુસ્સાખાજ, ખુની અને લુલ્લમ-

ગાર થાય છે. શુકની ખુબીઓ આ રંગથી નાશ
 પામે છે. સફેદ રંગ ચંદ્રનો છે માટે ચંદ્રની દશા
 વાળા માણસનો રંગ સફેદ રહે છે. બીજા કોઈ
 મહો સાથ ચંદ્ર હોય તો તે અસાધારણ છે અને
 તે ગ્રહોની ખુબી અને ખાખી કાંઈક અંગે દાંડી
 નાંખે છે.

ગુલાબી રંગ દેખાડે છે કે શરીરમાં લોહી
 મધ્યમ પ્રમાણમાં દોડે છે. આ રંગવાળો માણ-
 સ તંદુરસ્ત ખુશાળ, આનંદી અને માનકો
 હોય છે.

લાલ રંગ અતિશય લોહીનું ફરવું દેખાડે છે.
 લોહીનાં ધણા જોશથી ભેળું બધ થઈ નથી છે
 અને પરિણામે વિચારશક્તિ, મંદ થાય છે.
 આવો માણસ ગુસ્સાખાજ, હવસી, અને ખુની
 હોય છે. મંગળની દશાવાળા માણસનો લાલ રંગ
 હોય તો તે માણસ ખાણુ, પીણુ, ભટકણુ અને
 લાણુ એવાજ કામો કરે છે. શરૂની દશાવાળો
 આવા રંગ સાથ ધણાજ લોખી અને દરેક રીતે
 પોતાની સત્તા સર્વોપરી રાખવાની ઇચ્છા ધરાવ-
 નાર હોય છે. સૂર્યની દશાવાળાની શુદ્ધતા બીજા-
 ડી નાંખે છે અને શુકની દશાવાળાને જાનવરી
 હવસ આપે છે. એવા માણસની છાંદગી બહુજ
 હુકી હોય છે.

હાથ લલકો હોય (હાથ, લલકો અને ઉંચી
 જાતનો કેમ જણાય તે વિશે પછી લખીશ) અને
 જે શુક જોરાવર હોય, અને આંગળાંઓ દુકાં
 અને જુદાં-જુદાં, હથેળા સખત હોય અને
 અંગુઠો કસરત કરવાની "ઝેરી" જેને
 "કારેલું" પણ કહે છે અને જેને ઇંગ્લેંડમાં
 (Club-ફલ) કહે છે તેના જેવા ધાટી
 હોય અને રંગ રાતો હોય તો તે માણસ કપિણ
 ખુની હોય છે.

૧) પીળો રંગ શનીનો છે અને તે કાંઈક વખત
 જુદામાં પણ જણાય છે. એટલે શનીની દશામાં
 આવેલા માણસનો રંગ પીળો હોય છે અને

કોષક વખત કુધની દશાવાળાનો રંગ પણ પીળો હોય છે. પીળો રંગ હોજરી અને પાચન શક્તીની નબળાઈ દેખાડે છે. એ રંગ માણસની ખુબ સુરની, ચપળતા અને ચાત્રાઈને ઘટાડે છે એટલું જ નહીં પણ કોષ વેળા નાશ પણ કરે છે.

જ્યુ રંગ નસોમાં કોષકે કોષે લોહી અટકી પડવાથી થાય છે. એવા માણસને “ હાર્ટ ડીસીઝ ” થવાનો સંભવ રહે છે.

હાય જોતી વેળાએ આંગળાંનાં નખ, તેની ખનાવટ, આકાર અને રંગ ઘેરે તપાસવાની જરૂર છે. નરમ ચામડીવાળા હાથનાં નખો ઘણું કરીને સુંદર હોય છે. કોષક વેળા હાથની ચામડી નરમ હોવા છતાં નખો ખડખડા હોય છે. નખની સપાટી એક સરખી અને લીસી હોવી જોઈએ. જો નખો છોલાયલાં જેવાં હોય તો જાણવું જોઈએ માણસ કોષક નળખાઈથી પીડાય છે. નખના ઉપર સફેદ છાંટ દેખાય તો તે નળખાઈનું ખાતરી પૂર્વક ચિન્હ છે. આ સફેદ છાંટ વધતે પછવાડેથી ગાંઠની વાટ પડી હોય તેમ કિસા ખાતો પડે છે. આ નિશાની લકવાની છે. સાંકડાં નખ હોય તો તે માણસ જોરમાં કમતી હોય છે. સાંકડાં નખનો રંગ ઘણે લાગે સફેદ, પીળો, જ્યુ કે ચુકામી હોય છે પણ લાલ કદી પણ હોતો નથી. હુંકા નખ મનનું હુંકાપણ દેખાડે છે. ઘણા હુંકા અને સપાત નખો તેથી ઉત્કૃષ્ટ એક માણસને શ્રદ્ધા દેખાડે છે. આ માણસ પોતે ખરો છે તે કારણ તકરાર ચાલુ રાખશે નહિ પણ તકરાર પસંદ હોવાથીજ ચાલુ રાખશે. એટલે કે આ માણસ તકરારી હોય છે. જે માણસનાં નખો ઉપસી આવેલાં જેવાં જણાય તો તે માણસ ચાલાક મનનો, તંદરોસ્ત આંગનો અને જોરાવર હોય છે. ઘણાં જ હુંકા નખ સાથે ગંદાં એવાં આંગળાં, અખત ચામડી અને મંગળનું સ્થાન ઘણું ઉપસેલું હોય તો તે ઘણું જ શ્રદ્ધા અને અનગમતો માણસ હોય છે. જે ત્રણે છેડેથી

પોહોળાં અને આંગળાંની આંગુપર વળેલાં હોય અને યડમાં પાછાં પોહોળાં થતાં હોય અને તે નખનો રંગ ચુકામી હોવા ઉપરાંત તેની ખનાવટ સુંદર હોય તો તે માણસ ખુબ જ દીક્ષતો અને પ્રમાણિક હોય છે. નખના છેડા ચોરસ ઘાટના હોય અને યડમાં કોણાકાર હોય, તો તે માણસના પેટમાંના કોષક લાગ એટલે આંતરડાં, હોજરી વીગેરેમાં કોષ ખાખી દેખાડે છે. આવાં નખનો રંગ ઘેરા જ્યુ રંગનો હોય છે અને યડમાં તે રંગ વધુ ઘેરા દેખાય છે. જો નખનાં યડમાં ચંદ્ર જેવો સફેદ દાઢ દેખાય તો જાણવું જોઈએ તે માણસના હૃદય (Heart) માં કોષ ખગાડો થયેલો છે. જો નખનો આકાર કમરત શાળામાં વપરાતી ઝોરી (Umb) જે ને કારણ કહે છે તેના જેવો હોય, છંદાઓ સુદા હોય, મથાણું ઉપસી આવેલું હોય તો તે માણસ ખલીથી યા એવાંજ કોષ ખીખાં દરદી પીડાય છે એમ જાણવું.

કાળા ખાતવાળા માણસોમાં ચાલાકી અને જોર વધારે હોય છે. કાળા ખાલ હોવાનો સમજવું વેદક વિદ્યા પ્રમાણે જોનાં માણસનાં શરીરમાં લોહાની જથ્થો વધારે હોવાનું છે. આ માણસ જલદી ઉશ્કેરાઈ જાય છે. આ ખાલ માણસોના નહિ પણ હાથપરના નીમાળા સમજવું. ખાલ જો ખુબ તપકીયો રંગના હોય તો તે માણસ શાંત સ્વભાવનો ચાલાક અને પ્રમાણિક હોય છે. સફેદ ખાલથી લોખંડનો લાગ કમતી થયો છે યા નાણદ થયો છે એવું જણાવે છે. ઘરડાં માણસોના ખાલ સફેદ થવાનું કારણ એજ છે, પણ જો કોષ જવાન માણસના ખાલ સફેદ હોય તો તુરત તેનાં આંગળાંનાં નખો જોવાં. જો નખોનો રંગ કાળા અથવા લાલ હોય અને ચામડી નરમ હોય તો તુરત ચુકના સ્થાનપર નજર કરવી અને તે જો સપાટ અને પુષ્કળ દેખાઓથી ભરેલું હોય અને તે સાથે હૃદયની રેખા (Heart Line) પહોળી અને સાંકળીનાં જેવી હોય

તો તે માણસ વ્યભિચારી છે એમ જાણવું. કોઈ વખતે આવી પહેલી આકૃતિથી કે બીજીથી પણ બાલ સંદેહ થાય છે અને તે (Heart Line) મસ્તકની રેખા ટુટેલી અથવા ફાટેલી હોય તે ઉપરથી જાણાય છે.

હવે આપણે આખા હાથની પરિક્ષા લઈએ. આમ કરવાની મતલબ આ છે કે આખા હાથનું મીઝન એક સરખું છે કે એક તરફથી ભારી અને બીજી તરફથી હલકું છે. જેમ ત્રાજવામાં કોઈ મીઝનો તોલ કર્યો તેમ હાથનું તોલ કરવાનું છે. આ પરિક્ષા માટે બંને હાથો પસારી ટેબલ પર હથેલી ઉપર રહે તેમ મુકવા અને આંગળાં સીધાં રાખવાં. આમ કરવાથી આંગળાં હથેળીથી લાંબા છે કે ટુંકા અથવા આંગળાં અને હથેળીની લંબાઈ એક સરખી તે સહેલાઈથી જોઈ શકાશે. અને આમ કરવાથી હસ્ત રેખાની ત્રણ ભૂમિઓ (Three worlds of Palmistry) જાણાશે. એટલે જે એક માણસ (૧) પોતાના વિચારોથી કે (૨) પોતાની જીંદગીમાં બનતા ચાલુ બનાવો અને વ્યવહારથી કે (૩) નીચી અને જનનવરી પ્રેરણાથી દોરવાય છે તે જાણાશે. હિંદુઓમાં ત્રીમૂર્તિ એ ઈશ્વરનો એક અવતાર હતો એવું મનાય છે. આ અવતારને ત્રણ માથાં હતાં અને તેનાં નામો બ્રહ્મા એટલે સરજનાર, વિષ્ણુ એટલે રક્ષણ કરનાર અને શીવ અથવા મહેશ્વર એટલે નાશ કરનાર આપેલાં છે. તેમજ પશ્ચિમના લોકો પણ (Trinity) એટલે ત્રીશક્તિ માને છે. વળી દરેક ધર્મનાં શાસ્ત્રોમાં આત્મા, જીવ અને શરીર; મન, વાચા અને કૃત્ય; વાયુ, અગ્ની, અને પાણી એમ ત્રણ ત્રણ અંગો રચ્યાં છે એવું દેખાડે છે. હસ્તરેખા માટે પણ આપણે એવા ત્રણ ભાગ પાડીશું અને તેમનાં નામ (Mental) એટલે મનશક્તિને લગતું, (Practical or Substantial) એટલે

વ્યવહાર અને (Aminoal) એટલે જનનવરી પ્રેરણાને લગતું એમ આપીશું. Palmistry માં આ ત્રણ વિભાગો એક માણસની પ્રકૃતિ, જોવા માટે બનાવેલા છે. હાથનાં આંગળાં વાળો ભાગ (Mental) મનની પ્રકૃતિ દેખાડે છે વચ્ચેનો ભાગ એટલે આંગળાંના પડ અને શુક્ર અને ચંદ્રનાં સ્થાનો વચ્ચેનો ભાગ (Practical or substantial) એટલે કૃત્ય વિષે પ્રકૃતિ દેખાડે છે, અને ત્રીજો એટલે શુક્ર અને ચંદ્રના સ્થાનોથી કાંદી સુધીનો ભાગ (Aminoal) નીચ પ્રકૃતિ એટલે જનનવરી પ્રેરણા દેખાડે છે. હવે તમારી સામે મુકાયેલા હાથોમાં જે આંગળાં ખીજા બે ભાગો સાથે સરખાવાનાં લાંબાં હોય તો તે માણસની (Mental) મનશક્તિ વધારે છે અને ઉંચી છે એમ સમજવું. જે પહેલાં અને ત્રીજા ભાગ કરતાં ખીજો ભાગ વધારે ખીલેલો અને લાંબો હોય તો તે માણસમાં (Practical or substantial) વ્યવહાર પ્રકૃતિ છે એમ જાણવું. જે માણસ સંસાર અને જુન્યામાં બનતા બનાવો પરથી અનુભવ લઈ તેનાથી દોરવાય છે; પણ જે છેલ્લો ભાગ પહેલાં અને ખીજા ભાગથી લાંબો અને ખીલેલો હોય તો તે માણસ નીચ પ્રકૃતિનો (Aminoal) હવસી અને જનનવરી પ્રેરણાવાળો હોય છે. આપણે જાણ્યે છીએ કે માણસને ઉંચાણ પર લાવનાર મન છે એટલે મનથીજ માણસ બેઠું છે. એ વિષે મંત્ર દયસ્વી નરધોસ્તી ધર્મની પાક જોરદેહ અવસ્થામાં આવેલી “ દોઆ નામ્નેનાયશને ” નામની બંદગીમાં ખુદાને યાદ કરતાં કહે છે કે:—

“ યજ્ઞરને ઓ નીઆએશને અજ ઓએ ખુદાએ કોરેદેહગર કે મેહ કદ્દ અજ હર ગેતીશ દેહેસ્તીન મરદુમ પ ગવાએશ માદાન દાદ ઓ રોઝેસ્તીઆરેશે અગામ રાએસ્તી દારેશ દામાન પ રખમ અગેજરને પર દેજ દેવાન. ” એનો

અર્થ એ છે કે હું તે સવાળવાળા સાહેબ એટલે ખુદાની ખંદગી કરું છું અને આરાધું છું કે જે સાહેબે હુન્યાની તમામ પેદાવશમાં માણસને વિચારશક્તી આપીને શ્રેષ્ઠ બનાવ્યું છે અને ખરાબ વિચારો અને હવસો સામે યદને તેનાથી દુર રહેવા અકક્ષ બક્ષી પાદસાહી આપી છે.

એટલે મન અને અકક્ષ ખુદાની તમામ પેદાવશમાં શ્રેષ્ઠ છે અને તે મથાથીજ માણસ દરેક દસ્તીપર શબ્દ કરે છે. જે મન અને અકક્ષ માણસને ન બક્ષ્યાં હોત તો માણસ ખીજાં જનવરોથી સહેજ પણ ચડતો ન હોત. યાને મનની ઉચ્ચાઈથીજ માણસ ખુદાની સર્વે પેદાવશમાં શ્રેષ્ઠ છે. લાંબાં આંગળાં વાળા માણસો ધણા ખરા વિદ્વાનો, પંડીતો, અભ્યારીઓ, શિક્ષા શુદ્ધો Professors વગેરે હોય છે. આવા માણસો વ્યવહારમાં ધણાખરા પહોત હોય છે કેમકે તે (Practical or substantial) એટલે વ્યવહાર બાબતપર ધ્યાન આપતા નથી. પણ મન-શક્તિ ખીલેલી હોવા ઉપરાંત વ્યવહાર માન ન હોય તો તે ખરેજ કમનસીબી છે, કેમકે આ માણસો સંસાર વ્યવહારમાં પોતાની શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકતા નથી. વચ્ચે (Practical or substantial) લાંબ ખીલેલો હોય તો તેવા હાથવાળો માણસ વ્યવહાર, સાલસિક, ઘડયો કળાળાજ, ચાલાક, અને હિંમતવાન હોય છે. આ માણસ વેપાર, શબ્દ્યદારી ખેતી, વગેરેનો શોખીન હોય છે, પણ સાથે પૈસા કમાવા અને ભેગા કરવાની પણ ઇચ્છા ધરાવે છે. હું કેમ આ માણસ સત્તા અને ધન મેળવવાનો લોભ ધરાવે છે. જે ત્રીજો (Animal) લાંબ જે ખીલેલો અને લાંબો હોય તો જાણવું જે આ માણસ નીચ. પૃક્તિનો, નીચ ઇચ્છાવાળો અને દરેક રીતે હવસી હોય છે. જે હાથ ખડખડો હોય તો આ માણસ ખરેખર આર્થિક લશ્કર

વિશેષ ધરાવે. આ માણસ ધન કે પૈસાનો ઉપયોગ સારો કરી શકે નહીં. તે ખુબસુરતીને વખાણુ છે પણ તે ફક્ત પોતાના હવસી વીચારોથીજ મંડળાઓમાં આવો માણસ પીડા સમાન થઈ પડે છે, કેમકે લપકા અને સારા દેખાવો કરવા જતાં તે ઘોરાળો કરે છે અને તે ઉપરાંત તે એક કાળાં મેંદાં જેવો થઈ પડે છે.

ત્રણે ભાગો સરખા હોય તો તે માણસ દરેક રીતમાં મધ્યમ હોય છે. પહેલો અને ખીજો એ બંને ભાગ એક સરખા હોય તો તે માણસ ઘણો, વ્યવહાર, મીતાહારી અને પ્રમાણિક હોવા ઉપરાંત નાણાં શાસ્ત્રી થઈ શકે છે, જે ખીજો અને ત્રીજો એ બંને સરખા હોય તો તે માણસ ગમે એવા કલકા ધંધામાંથી પણ નાણું પેદા કરે. જે પહેલો અને ત્રીજો એક સરખા હોય તો તે માણસ હંમેશાં નિષ્ફળતા સિવાય ખીજું કંઈ અનુભવે નહીં. કારણ આ માણસમાં સાદી સમજ (Common Sense) જોઈએ તે પ્રમાણમાં હોતી નથી. વાંચનાર અજબ થશે કે મનની શ્રેષ્ઠ હાલત છતાં આમ કેમ બને? તો તેનો જવાબ આ છે જે મનના ઉચ્ચા વિચારો અને નીચા વીચારો વચ્ચે અસામણ થવાથી અને વ્યવહારનો અનુભવ નહિ. હોવાથી આ માણસની હાલત વિચિત્ર થઈ પડે છે અને તે કારણે યા તો આ માણસ ઉપરી હાલત યાને મન સંબંધી ઉચ્ચ હાલતમાં યા તો નીચલી હાલત યાને હેવાન્યત પર જાય છે.

હવે આપણે આંગળાઓની એકેક પંક્તિ તપાસ લઈશું.

હું આગળ જણાવી ગયો છું તેમ સાત ગ્રહોનાં સ્થાન હાથ પર મુકર કરેલાં છે અને તે સાત માંહેલા ચારના નામથી આંગળાંઓ ઓળખાયાં છે.

(અધુરું)

ઔરંગઝીબ.

(મોગલ ઇતિહાસપર નવિન અજવાળું.)

૧૧. જે. એન. સરકારનાં પુસ્તકમાંથી ખાસ પરવાનગીથી રસમય ચુટણી

(ગુવર્ણન માટે ખાસ- ગયા અંકથી સાંધન ચાલુ)

સિદ્ધામની ચલવલ-પાછળની અવમાન્યતા-હરીફાઈ લોહી રેડવામાં આત્માનો ઉદ્ધાર.

મુસલીમ રાજ્યોની તવારિખ જોતાં જણાય છે કે ધર્મનું ચક્રણ તેના કારોબારમાં વિશેષ રાખવામાં આવ્યું છે. બીશક આ ધર્મ મુજબ ખરો રાજ તે મદાન પરમાત્મા છે અને આ દુન્યામાંના રાજ તથા પાદશાહો તે ફક્ત તે મંદા નામીના પ્રતિનિધિરૂપ છે કે જેમની ફરજ આ દુન્યામાં ખરો ધર્મ ફેલાવવાની છે. રાજ્યની વ્યવસ્થાનો કાયદો આ કારણે ધાર્મિક કાયદાને સાર-સાફ તાજે છે ને ખરો ઇસલામી તેનું ઉત્કલ્પન કરવા હિમત કરતો નથી. રાજ્યના અમલદારોનું આ કારણે મુખ્ય કામ ઇસલામનો ફેલાવો કરી તેની વંચુ જાગ્રતી કરવાનું છે. આવાં રાજ્યમાં તે કારણે ખીજે પંથ માનવો એ સૌથી જીજનમાં જીજન બેવકાફ છે કેમકે કુદર ખરા રાજની સત્તાની સામે સત્તાનો ધનકાર કરી ખોટા દેવ, દેવીઓને પુજે છે. રાજ્યનાં સઘળાં-સાંધનો તથા બધી વ્યવસ્થા આ માટે ખરા ધર્મની ઉનતી કાર્ય માટેજ રહે છે.

ઇસલામ વિરુદ્ધના ધર્મવાળા દીનચુસ્તોના મન મુજબ ગુનાહમાં ચરીક ચાલ-છે. એક પાક પ્રદાને દેવ, દેવીઓના રૂપમાં મદદગાર છે એવી માન્યતા. ઇસલામમાં સૌથી બઢતર ગુનાહ છે

કેમકે તેથી જે મામાણુ હાથ આપણને આપણી અંજીને રાજદી રાદી બધે છે તેના તંરફ કુદર પાણુ ગતાવ્યા બરાબર થાય છે.

ઇસલામ મુજબ એક ખરા દીન ચુસ્તની સૌથી મોટામાં મોટી ફરજ 'ઇશ્વરી માર્ગમાં અહાદ ચલાવવાની' છે. એટલે જ્યાં સુધી કુદરે દીનચુસ્તો બની ઇસલામનો સિંકાર કરે નહિ ત્યાં સુધી કુદરોનાં ધરપર લગાઇ ચલાવવી.

(અહાદ માટે એનસાઇક્લોપીડિયા ઓફ ઇસલામ જણાવે છે કે,

"અને જતારે પાંચ માસ પૂરા થાય ત્યારે જેઓ દેવ દેવીઓને ઇશ્વર સાથે ભેળે છે તેમને ખરી નાંખતો...અર્થાત્તી તરજે ત્યાંથી મારતો...પણ ને તેઓ વરજે...તો તેમને જગા ફેલે. (કરાન, ૬...૫, ૬)... કુદરને જણાવવો કે ને તેઓ કુદરપણુ વચ્ચે તો જે ગુનાહ બની ગયો છે તે તેમને માફ કરવામાં આવશે. પણ ને તેઓ પાછા તેજ ધર્મમાં જવ...તો જ્યાં સુધી લગાઇ પૂરી થઈ દીન ચુસ્તોનો ખર્ચ બધે ઉ ફેલાઈ રહે ત્યાં સુધી તેમની સાથે હજો (કરાન, ૮...૩૬-૪૨)

લગાઇની ફતેદ પછી સઘળા કુદર ગ્રાન નિ-યમ પ્રમાણે અનવાર પક્ષના ગુલામ જેવી થઈ

નય છે. હથ્થાર પકડતા શખ્સોને મારી નાંખવામાં આવે છે એ તો ગુનાનો તરીકે વેચી દેવામાં આવે છે; તથા તેમનાં ખર્ચાં છોકરાંઓને છેકળ અધમ દાક્ષતામાં નાંખવામાં આવે છે. નહિ હથ્થાર સજા શકે તેવી પ્રજાને જો શરૂઆતમાં કાપી નાંખવામાં આવતી નથી તો તેમને થોડા વખતની રહેમત બક્ષવામાં આવે છે કે જેની બરકતે તેઓ અધિકારમાં આર્યોમાં મારતાં બચી જઇ દીન સુસ્તોનો ખરો માર્ગ ગ્રહણ કરી શકે.

તમામ પ્રજા ઇસ્લામ ધર્મ માને અને દરેક જાતની તે સામેની વિરૂદ્ધતા નષ્ટ થાય એ ઇસ્લામી રાજ્યોનો સિદ્ધાંત છે. જો કોઇ કુદરને તેની દાક્ષતામાં જીવતો રહેવા દેવામાં આવે છે તો ખાસ જરૂર અર્થે તેમ થોડો વખત ચાલે છે; પણ તેનાથી સંસારી યા રાજદારી બાબતોમાં કશી આગેવાની લઇ શકાતી નથી. તે એકલો અમુલ્ય પદ્ધતિ તેને શીમતાઈના વૈકલ્યનો ખ્યાલ અપાય છે જેથી તે પોતાની મેજે પોતાના મનના વિચારો ફેરવે છે. કુદરે શ્રીમંતાઈમાં મસ્ત થાય તે તો રાજન્યના આરણ્યની નેમો ઉલ્લંઘન કરવા બરાબર ગણી શકાય છે.

આ માટે મુસલીમ ધર્મ નહિ માનનાર શખ્સ મુસલીમ રાજ્યનો ખરો શેઠરી ગણાતો નથી. તે એક કીસમના અત્યંત વર્ગનોજ ગણી શકાય છે. રાજ્યના શ્રીમા હેઠળ તે રહી શકે છે. તેની છંદગી બચાવેલી હોવાથી તે જાહેર છંદગીથી બાકાત થાય છે અને તેને જજીઆ વેરો બરુવે પડે છે.

આ ઉપરાંત તેને તેની જમીન માટે ખેરોજ નાંખતો કર આપવો પડે છે કે જેથી પહેલા ઇસ્લામીઓને મુક્ત કરેલા છે. આ ઉપરાંત તેને લસ્કરના નિબાવ માટેના ખર્ચાંમાં હિસ્સો આપવો પડે છે, કે જેમાં તે દાખલ થઇ શકતો નથી. પોપાક ને રીતબાતમાં તેને ચોક્કસ નમન

તાઈને સાંદાઇ ફરજિયાત રાખવી પડે છે કે જેથી તે પ્રજા વર્ગનો છે એમ જણાઈ આવે. કાઠપણ્ડી (ઇસ્લામી નહિ તે) મુંદર પોપાક પહેરી શકતો નથી. તેમજ હથિયાર બાંધી શકતો નથી કે થોડે સ્વારી કરી શકતો નથી. તેને પોતાની રાજ્ય કરતી કામના દરેક પ્રતિનિધિ સાથે માન અને તાબેદારીથી વર્તવાનું છે.

મુસલીમ સત્તા હેઠળની દુન્યાની તવારિખ પ્યાનથી જોનાં જણાય છે કે ધાર્મિક અંતુને રાજદારી કહાપણુ ને અનેક વાર ફર કહ્યું છે. શરૂઆતના પહેલા હુમલાઓ જે સિંધમાં આરમ્ભો તરફથી થયા હતા તેમાં ઇસ્લામથી ગયર કામના દેવલોને મંદીરો તથા ધાર્મિક એતેકાદને કાંઈ પણ જાતનો એલગમ નહિ પહોંચાડવાની ભક્તી રૂપિ રાખવામાં આવી હતી. એક શહેર પદ્ધતિ તેના રહીશો ને ઇસ્લામ ધર્મ કબુલવા કહેવામાં આવતું હતું. તેઓ જો કબુલતા તો તેમને ઇસ્લામીઓના દરેક હક મળતા. તેઓ જો ઇસ્લામ નહિ કબુલતા તો જજીઆવેરો આપી તેઓ પોતાનો ધર્મ પાળતા હતા. અલગત મુખ્ય મંદીર યા દેવલ તોડી પાડી ત્યાંજ તે જગ્યા પર તે શહેરની મસજદ બાંધવાનો જાણે ઇસ્લામીઓમાં રહેલો યજ્ઞ પડ્યો હતો પણ શરૂઆતમાં પહેલાં કાઠપણ્ડી જાતની મૂર્તિ ખંડની આંધળી અંદા યજ્ઞ પેડી નહતી. જેમ જેમ ઇસ્લામી વસ્તી મોટી થતી ગઈ તેમ તેમ બીન હરીફ સત્તાની ધુંધ તેઓનામાં વધુ જોશ કરવા લાગી ને તેની બરકતે ખુબરૂ થવા વચમાં તથા હરીફાને કચાડી નાંખવામાં તેઓ એક જાતની મોજ માનવા લાગ્યા. ગયર કામના ઇસ્લામમાં પવિત્ર કરવા માટે ઘણી યુક્તિઓ થવા લાગી. જજીઆ વેરો આપી, પોપાક ને દેખાવમાં નમનતાઈ રાખવા છતાં બીન ઇસ્લામીઓને ત્રાસ વેઠવો પડ્યો. હિંદુ ધર્મમાંથી વટળનારાઓને પેસા સંરકારી નોકરીઓની મોટી મોટી લોકલો આપવામાં આવી. હિંદુ ધર્મને સંસારના મોટા

ઉપાધ્યાયોને ખાસ કરીને સદર બદર કચડી નાંખવાના ઉપાયો લેવામાં આવ્યા કે જેથી તેઓ પોતાનાં ધાર્મિક શિક્ષણને વધુ ફેલાવો કરી શકે નહિ. હિંદુઓની ધાર્મિક સભાઓને ધાર્મિક મેળાવડાઓ બંધ કરવામાં આવ્યા કે જેથી તેઓમાં એક્યતા રહે નહિ ને તેમની દ્રવ્યને મોટા ધોષા પૂજો, કોષ પણુ જાતનું નવું મંદીર યા દેવલ આધવા દેવામાં આવતું નહતું તેમજ એવી પુરાણી પવિત્ર જગ્યાની મરામત કરવા દેવામાં આવતી નહતી. આ કારણે વખત જતાં હિંદુ ધર્મના સ્થળો પોતાની મેળે નાશ પામે એમ ખુલ્લું લાગતું હતું; પણ આ દીક્ષ ધસલા-મના તે પછીના ઋતુની વર્ષને જરા થઇ ને પસંદ પડી નહિ એટલે વખતને પોતાનું કાર્ય કરવા દેવાને બદલે તેમણે મંદીરો તોડી પાડવાની ધમ-ચકડી કરી.

પાછલા વખતમાં મુખ્ય કરીને ટૂંક કે જેઓ ઇસલામમાં નવા મુશરફ થયલા હતા ને પોતાના ઋતુની સ્વભાવ માટે જાણીતા હતા તેમણે આગલા વખતની શીક્ષણી ગળવામાં મુશી. તેમની એમજ ખાતરી થઈ કે કુદરને મારવો ને જમીન દોસ્ત કરવો એ પાક ખુદા વ તાલાની નજરમાં સાથી સંરક્ષ હતું. મંદીરો તોડી પાડવા ને હિંદુ-ઓને કાંપી નાંખવામાં તેમના શુનાહોનું પાપ કપાઈ જતું તેમને જણાયું. ધાર્મિક ધીમે આ વર્ગ વધતો ગયો ને તેણે પાક ખુદાને ખુનરેજીને લૂંટકાટ પસંદ હોય તેમ ગણી લીધું. દાખલા તરીકે હિંદી મધ્યન દોહતની વાતોથી તેમજ અંગ્રજ ગયો ત્યારે તે લૂંટવાના કારણમાં તેણે જણાવ્યું કે હિંદુ પર ચડાઈ કરવાની તેની નેમ તો “ મંદીરોને મૂર્તિઓ ભાંગી-તોડી નાંખી પાક અશ્લાહની નજરમાં ગાત્રી ને મુજબીદ થવાની છે કેમકે ત્યાંના રહીશો અનેક ખુદાને માનનારા ને કુદરો છે. આ મૂર્તિ પુંગડો તેમજ અર્થ પરરતોને પાક ખુદા અને તેના વડાલા નખીના

હુકમ મુજબ હરાંવી પરાગદે કરવા જોઈએ છે.” આ કારણે તેણે ચલાવેલી ખુનરેજીને લૂંટકાટ તેના જાતલાઈઓની નજરમાં અચુક ખરી હરી હતી. ઇ. સ. ૧૫૬૯ માં હુસેનખાન નામનો ઉમરાવ શીવાળિક પર્વતના કુંબરી વિભાગમાં હુમલો લઇ ગયો કેમકે તેને ખખર મળી હતી કે “ ત્યાંના મંદીરોની છંટો સોનાં અને રૂપાંની હતી તેમજ પુરાતન વખતનો કિમતી ખજાનો આ મંદીરોમાં સંતાડેલો હતો. ” તે છતાં અલ ખુદની નામનો જાણીતો કસ્ત્રામી તવારિખ, નવેશ આ હુમલાને ધાર્મિક લગાઇતું નામ આપે છે. તેજ મુજબ મહમુદ આદીલશાહે કર્નાટકના હિંદુઓ પર હુમલો કર્યો કેમકે તે આપણો પાસે મોટી દોહત દેવાનો અજીમ શુનાહ હતો. તેની દરખાસ્ત તવારિખ નવેશ જણાવે છે કે ત્યાં વરસેલી ખુનરેજી, કાપા કાપીને લૂંટકાટ વર્ષો થયાં નક્કી કરેલા ધાર્મિકને બસા વિચારોને આભારી હતી. કુદરકુરી એટલે કુદરને મારવો એ પાછલી માન્યતા મુજબ ઇસલામનો મહત્વનો ફતવો ગણાય. પોતાના આત્માના ઉદ્ધાર માટે પાછલી મોટી માન્યતા મુજબ તેને પોતાના જુસ્સાપર કાણ રાખવાની કે પાપના ગારમાં ઝખોડી મારતાં અચકવાની જરૂર નથી. તેને સ્વર્ગજ મેળવવું હોય ને ત્યાંની અખરાઓ સાથે નખરાં કરવાં હોય તો આ દુન્યામાં વસતાં તેના બીજા જાત ભાઈઓ જેઓ તેનો ધર્મ માનતા નહિ હોય તેમને મારી તેમની દોહત લૂંટી-લેવી એટલે તેમનો આત્મા પોતાની મેળે પવિત્ર થઇ સ્વર્ગના જુવનમાં તેમને લઇ જવા વિના રહેજ નહિ.

આ વેળા આપણે એવેજ શોખી આવતાં અંકમાં મુસલ્લીમ સત્તા કયાં કારણોથી ઝાટી રૂપ તેની ઉઠતી તપાસ લઈ આરંગઝીમે હિંદુઓને કચડવા શા શા ઉપાયો લીધાં હતા તે વિષયે જોઈશું.

દક્ષિણ આફ્રિકાના એનજી
મી. સી. એમ. વાવડા,
જાકેટ ૨૨, ટાંગાટ,
રોસડરલી, S. W

ગુલશન.

દક્ષિણ આફ્રિકા ખાતે
જતાં ગુલશનનાં સવાળાઓ
મી. વાવડા સિવકારો.

GULSHAN.

આગષ્ટ ૧૯૧૮. વૉલ્યુમ ૧૧.

Vol 11 August 1918.

સાંકળ્યું.

ખંખર	વિષય	લેખક	પાન
૧	જાહેર ખખર	...	૫૦૫-૮
૨	સાંકળ્યું	...	૫૦૬
૩	બે બોલ	ભાગત્યા	૫૧૦-૧૧
૪	હિંદુસ્તાનના જંગમોની જડીબુટી	ડૉ. પી. મોનીવાળા	૫૧૨-૧૪
૫	The death of Akbar	R. P. Karkaria.	૫૧૫-૧૬
૬	જાહેરખખર	...	૫૧૭-૧૮
૭	સુલતાને સુલેમાની	ભાગત્યા	૫૧૯-૩૪
૮	એરમશાહ એસકી	દા. એ તારાપોરવાલા	૫૩૫-૩૬
૯	પારસી બાલુ લુપીન	સરસેક્ર તીન પાઈ	૫૩૭-૪૫
૧૦	ગુલશને તોલીદ	દા. એ તારાપોરવાલા	૫૪૬-૪૮
૧૧	કાંક્રક જાણવા ભેગ	ગિસ કે. રી.	૫૪૮-૫૦
૧૨	શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા	...	૫૫૧-૫૨
૧૩	જાહેર ખખર	...	૫૫૩-૫૪
૧૪	ગુલ બદન ગુલ (માલુ વાર્તા)	ભાગત્યા	૫૫૫-૬૬
૧૫	પ્રામિત્તી	કએવાન	૫૬૭-૬૮
૧૬	ઔરંગઝીબ	...	૫૬૯-૭૨
૧૭	જાહેર ખખર	...	૫૭૩-૭૬

બે બોલ

હાલને કાળ બધીજ ચીજ ગરમી પર આવી ગય-
લી જણાય છે. એક તો સરતો સુકાળ એટલો બધો
છે કે આપણા બાપદાદાઓ પણ દાંતમાં આંગળાં
કરડી તેની આગળ આગલા છપ્પ-યા દુકાળને
કુચ્છ ન દામનો ગણવા લાગ્યા છે તેમાં વળી નવા
નવા રોગોનો ધૂળરો ચાલુજ છે. લડાઈને લીધે
ક્રમાયક્ષાઓને આ રીતે ઓકવું પડતું હોય તો
શીકર નથી પણ બાપડો મધ્યમ વર્ગ નાદક
ધંત્રીના ચક્રરમાં પીસાઈને આટો લસન ચાપ છે.
અધરામાં પૂરું મેધરાજ છેડાઈ પડ્યા છે તે મના-
વતાં જેમ તેમ માન્યો છે. બધા ડાચુ વહારી
જૂએ છે કે આ વ્યાકૃત કે બસા ! બાબા, ગાલર
નકો ! હજી તો પાશીરાની પહેલી પૂણી છે !
એમ અકળાઈ જતે તો યૂરોપ આ ખાને
ખરાબીની લડાઈ કેમ ચલાવતે ? અલબત્ત
વરસાદ તો પડશે ને પણ સાતડેસાત કરાવી તે
બાબા, બસ કરો ભાઈ બંધ થાઓની મીનત
ચૂંકારી કરાવશે.

અધરામાં પૂરું દિંદી વજરે આપણા
વાહસરોય માથે મસલેહન કરી મૂંઢારાની ચોળ-
ના ઘડી કાઢી છે. બરદક છે. આ સુચનાપર સિં-
દાઓ નાદક કંઠડા યુકવા ચૂક જાય છે. ડાઘ
આમ બેચે છે તો ડાઘ તામ બેચે છે. અલબત્ત
ચરચાર્તમાં જબરી બેચતાણુ થઈ હતી પણ
બધા હાલમાં ઠંડા પડતા જાય છે. સો કણુએ છે
કે જે આન્યુ તે દલાતમાં ગણો ને બાકીનાં
માટે લડો ! અત્યજન, લાખ રૂપાનાં કડાપણુની
વાત છે, કેમકે પડાણા પર તડપ મારતાં નાદક
મોંઢમાંનું પણ નીકળી જાય તો ક્યાં આપણા !
એમ આતાને આતા સ્વરાજ મળી જવાનું છે ?
માર, તે મેળવનાં કાંઈ લોહીનું પાણી થશે તો

તે માટે કમર-કસો ને સંભાળીને કદમ ઉઠાવો.
યાહોમ જુરકો મારવામાં કાંઈ ફાયદો નહિ જો !

અંહ ! આ ગરમા ગરમીના સોદામાં વળી
મને ત્રણેક વર્ષે ચૂર થઈ આવી છે. આપણે
બંધુ' કે હશે. કાગળની મોંઘવારી છે તે ઓછી
થશે, ને હારમાળા શરૂ કરીશું' પણ ના... આતો
દીન ઉગત વધતુંજ ચાલ્યું ને હવડાં ઠંડે કલેજે,
કહેવામાં આવે છે કે હજી લડાઈને બીજાં ત્રણ
વર્ષ જોઈશે ! આ ભલાં માણસના ફરજંદને શું
વિશેષણથી નવાજવો તે સમજતું નથી પણ
મામલો તેવોજ છે ખરો હં ! અત્યાર સુધી
જર્મન બધાને ચું ચું કરાવી રહ્યા હતાં તે મિત્ર
રાજ્યોમાં સંપૂર્ણ એકપતા થતાં તેને ચું ચું
કરવાની વારી આવી છે ને તેણે હવે પાછળ
હાવા માંડ્યું તે હતાં હતાં... બાબા, હતોક
બર્લિન દૂર અસ્ત ! કાંઈ ધ્યાનમાં વાત
ઉતરી વાર ?

મારી વાત હાલતાં હું લંગાર આંડો ફાટ્યો !
બનાવ એવો છે કે ૧૯૧૫ માં મારી નોવેલ
બહાર પડ્યા પછી હું લંગાર પુસ્તકોની બાબ-
તમાં સુસ્ત થઈ ગયો હતો. કાગળનો દુકાળ
ઓછો થતાં મારો વિચાર હિમંચી કામ કર-
વાનો હતો પણ એમ રાહ જોનાં જોનાં ક્યાં
સુધી ચોખ્યે ? એટલે પાક્યજ્ઞાને યાદ કરી
ગ્રીપ્લાન્યુ છે હવે તેમાંથી તરીપાર કેમ ઉત-
રાય છે તે જોવાનું કામ તમારું છે જો !

મારી એક પારસી સંસારી મોટી વાર્તા
સંતોગનો ભોગ એ નામની મારા ગ્રીન્ટરના
હાથમાં જઈ પડી છે ને આ લખું છું તે વેળા
તુને પા ભાગતો છપાઈ ગયો છે. બહુ જલદીથી
તે બહાર પડે એમ છે. પારસી નવાં વર્ષને લાંબો

એ બહાર પાડવાનો વિચાર રાખ્યો છે. આ વાત્તા માટે સીધારસ કરવાની કશી જરૂર નથી, એટલું જ કહીશ તો ચાલશે કે આ વાત્તા હું ધણીજ પસંદ કરું છું. ત્રણ મુંદર વળાંએને પારસી મંસા-રમાં ગુથી લેનાં કાષ્ઠપણુ જાનની આખડ મુંબક કે જીવ મુંબાધ આવે એવી વિગતો રજુ કરી નથીજ, એટલી તો હું સરડીરીકિટ આપી રાખીશ.

લગભગ ત્રણસે પાનાંના મારાં આગલાં પુસ્તકથી જંગાર મોટી સામગ્રિના આ વાલ્યુમની કિંમત બાળે હું કાંઈક મુંબવાડમાં પડ્યો હતો. દરેક રીતની મોંઘવારીતો બહુતી છે. તેમાં વળી પુસ્તકમાં અડધો ડઝન ફોટોઝ આવનાર છે એટલે બાળત વિચાર કરવા ભેગજ છે. કવરનો સવાલ મોટો છે. કાર્ડ બોર્ડ ને કપડાંનો લાવ છાપરે ચઢી બેઠો છે. આ કારણે પાકી બાઇડીંગને ઇંગ્લીશ પેપર બાઇડીંગની બે જાત તૈયાર કરવાનો વિચાર રાખ્યો છે. પાકી બાઇડીંગ માટે કિંમત રૂપાને અઢીને ઇંગ્લીશ પેપર બાઇડીંગ ના રૂપા બે દાવ્યા છે. હાલની મોંઘવારી જોતાં કિંમત વધુ છેજ નહિ.

પણુ આતો બીજાએ માટે કિંમત છે. સુલશનનાં ગ્રાહકોની તેમાં શી ભાજ પાકી? મને કહેવામાં આવ્યું છે કે સુલશનના વાંચકોનું મારા પર પેદાશું ડાખું છે. આ કારણે સુલશનનાં ગ્રાહકો પાસે બને જાતમાંથી ચચાર આતા જોજા લેવાનું તેમજ પોસ્ટેલનો ચાર્જ નહિ કરવાનું દર્શાવ્યું છે. એટલે લગભગ જ આના નીકળી જશે. હું નહિ ધારતો કે આથી વધુ સરસ લાભ મારા વાંચકોને મળે? આ મારી જોડેનો દીવસોજને ઉદાર જવાબ મલશે. એવી મને દરેક વકડી છે. આજના અંકમાંના તે માટેના કાર્ડ તરફ તમારું ધ્યાન ખેંચું છું. તમે કાર્ડલેરી પ્રેક્ટીસી આપશો. તેમને કોઈ વધુ સીધારસ કરવાની જરૂર છે, વાં? આ પછી મારે એક બીજી યોજના દર વર્ષે

ચાર પુસ્તકોની રજુ કરવી છે. સસ્તી સાહિત્ય માળા હિંદુ ભાષાઓમાં ધણી પ્રિય થઈ પડેલી છે તેવીજ એકાદ યોજના હું કરવા માંગું છું. પણ હાલ હું તે માટે વધુ જણાવતો નથી. બનતાં સુધી આવતા અંકમાં તે માટે વિગતે જોલવાનો હું વિચાર રાખું છું. આ યોજનાઓની દારમાળાથી ગાંધ ધડી જવાની જરૂર નથી. પચતું પચતું જેવશે તો કાંઈ જોર થઈ શકશે. વેલ, પેલા કહે છે કે તેમ તેરી મેરી જોડી સવામત છે તો પછી કશું દૂર નથી.

મી. સસ્સેકા ત્રીન પાઉં એ આ અંકમાં ફેશનેબલ પારસીઓને જે અર્થ સુચક ચાખખા લગાવ્યા છે તે બીશક યથાર્થ છે. આજે કમનસીબે બહારની ચાઇ ચાઇપર લોભાઇ પારસીઓ પોતાના વહાલા ધર્મ તરફની લાગણીઓ ઠંડી કરતા જાય છે. ફેશનની શીસ્યારી કેવી કાતીલ અસર કરે છે તેનો જાણવાભેગ દાખલો રજુ થયો છે. અફસોસ ત્યાં કોમનું અભિમાનજ નહિ, ધર્મ કેળવણીના સદાતર વાખા, ફક્ત બહારની ટાપ-ટીપને જોરી પુકરાજ પરજ મરી શીટવાનું, ત્યાં આ સિવાય બીજું શું પરિણામ આવે? કામ કયાં લસડાય છે તે જોઈ શકતી નથી. જ્યારે માટે બનાવ બને છે ત્યારે યોજાને તજોજામાં બાંધવાની ને ધાર્મિક કેળવણી આપવાની વાતો થાય છે પણ તે પછી અધુ ઉંચે અભરાઇ પર યુકાય છે. દરાવો તો ઘણું થાય છે પણ તે કામના શું છે? અમક્ષમાં મૂકો તો તે દરાવ બે કિમ્તી થાય પણ અભરાઇ પર મૂક્યો તો તે ચીથડાં સગાન છે. લલો ભાઇ સરસો પોતાની પેરેડીમાં જે નામર્મિક ટીકાઓ કર્યો. જાય છે તે ધ્યાનમાં લેવા ભેગ છે. આ વિષય બહુ ધ્યાનથી વાંચવાની હમો સહેજ સુચના કરીશું. ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપનારો આ વિષય ચાર ચારો છે એમાં જરાબી શક નથી.

હીંદુસ્થાનના જંગલોની જડીબુટીઓ અને તેના

ગુણદોષો.

લખનાર-ડૉક્ટર પી. માતીવાલા. ડે. સેધપૂરા ચોકીશરી મુરત.

ગુલશન માટે ખાસ ફરમાસથી

રાસના.

આજે હીંદુસ્થાનના જંગલોની જડીબુટીઓનો બીજો લેખ શરૂ થાય છે કે જેને આપણે ગુજરાતીમાં રાસના કહીએ છીએ.

હવે આ દેશો મારે લેખ શરૂ કરતાં સેજ જણાવવું જોઈએ કે આગળ પણ મુંબઈના પ્રખ્યાત પેપર સાંજ વર્તમાનમાં હું લેખ લખતો હતો ત્યારે પણ મારા ઉપર સંખ્યાબંધ કાગળરૂપી તોષિનો મારે ચાલ્યા હતા. આજે પણ “ગુલશન” ના પ્રિય વાંચકો પાછી મારા ઉપર કાગળરૂપી ઘુટિ ડગ્ગનબધથી શરૂ કરી છે. કાંઈક તો એ તુકસો ફવાખાનામાં કાગળ પેનસીલ લઈ લખવા આવે છે ત્યારે કાંઈક તો ગુલશનના મારે ત્યાં વેચાતું લેવા આવે છે. ખરે કાંઈ નહીં. હું પણ એજ લઈ બેઠો છું કે, કાંઈ પણ રીતથી ગુલશનના વાંચકો અને અન્યો પણ પીકાતી અને હમેશની દુઃખી જીંદગીમાંથી મુખી અને તંદુરસ્તી જીંદગી ભોગવી સાજા તાજા થઈ ગુલશનને આશીર્વાદ દે. એજ મારી પણ નિજા છે. હવે આજે આપણે બીજો લેખ શરૂ કરીએ જેને ગુજરાતીમાં “રાસના” હીંદુસ્થાનીમાં રાસને અને ફારસીમાં રામન, અરબી=રજબ બાલશમી અને ઇંગ્રેજીમાં ટીફો ફોરા આરથમેટીક કહે છે. એના ઓડવા ખારે માસ જોવામાં આવે છે. પણ તે મોઝાસામાં ઉત્તર સીવાણે વધુ ધૂરી નીકલે છે. એનું મુજ મુતળાઈથી કે પેનસીલ જેવું હોય છે. એના મુજ પેનાળ જમીનમાં ડેડા ખેડેલા હોય છે અને તે

જમીનમાં ને જમીનમાં રખ થી ૩૦ અને તેથી પણ વાંધા નય છે જેમ ને જમીન ઉપર થોડે થોડે છેડે લાંબા વધના નય છે. તેમ તેમ ધુટ મુકતા નય છે. આવી રીતે એ જ્યાં ઉગે છે ત્યાં તેવું રવનંત્ર નળુ બધાઈ નય છે. એના મુજ ભૂરા રંગના પાંદુલા લીસા ઉભી શીથી કરમલીવાલા સીધા કે અગડ ગડી ગોઠાવાલા અન્યમીત ખાંચોવાલા હોય છે. મુજ ઉપરની જાલ જરા જાડી પોચી ખટકણી હોય છે અને તે તરત ઉતરી શકે તેવી હોય છે, મુજનો આકાર કાપ મુકતા તે અંદરથી ઘોઘાસ લેતા ભૂરા રંગનું સહીદ આકારનું પહોળાવાળું હોય છે અને તેમાં રેડીન જેવા રસ દેખાય છે. વાસ તખાસ ઉમ અને સ્વાદ સેજ કડુઓ તેલીઓ અને ગળયતો ડાંડી અને શાખાઓ ટચલી આંગલી જેવી જાડી અને ભૂરાવાળી ફવાટીથી ભરેલી હોય છે. પાન આંતરે આવેલા એક કે થી ૬ મુખી પહોળા હોય છે કોમળ પોન ઉપર પીળા ઘોળા અગકતા લાંબા લાળના ગીચ બેઠે હોય છે ટુલ જુમખા સરખાં શાખાઓને છેડે આવેલા હોય છે બીજા ધેરા ભૂરા રંગનું હોય છે. એના ગુણ દોરા ચાર ગુણકારી પોષ્ટીક અને વાધુ દરતા હોય છે. આ રાસના વીરો કરી ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્રમાં મહાબળેશ્વર મારે રાન ઉપર કવચીત મળી આવે છે. એના ઝાડો પેશાવરમાં પણ મળે છે. પ્રખ્યાત વનરપતી શાસ્ત્ર રોપણ સાહેબે હીમાલય ઉપરની વનરપતી ના રાસો એ વિખાના ગ્રંથમાં લખના જણાવે

છે કે આ પત્ર રાસનાના ભુલને હું પીલુના સમગ્ર મેં ફેકસર સાહેબ ઉપર મોકલ્યા હતા, પણ પાછળથી મારી ભૂલ ભાંજી હતી. એનામાં સારક ગુણ ધણોજ સારો છે. પણ તે મીઠીઆવળ (સુનામખી) કરતાં કાંઈક કમતી છે. કાંઈક વેપારીઓ ભેળસેળ કરી છાપા કરે છે. રાસના પાત રોગ કે જેને સંધીવા પક્ષધાત એટલે અરધા શરીરનું રહી જવું લકવો ગુરુણમાં રહેલો વા. કમરથી અરધા અંગનું રહી જવું પીગેરે તમામ પ્રકારના રોગના ઉપર એક રાખખાણુ છલાજ છે. નીચે લખેલી તમામ ચીજ મેળવી એનો ઉકાળો બનાવી ઉપલા રોગથી હમેશનો કંટાળી ગયેલો પુરુષ યા સ્ત્રી જે પીએ તો જરૂર તે નવી જીંદગી પેદા કરે છે. કાંઈક ભાષણહેનો ઉપલા રોગના ભોગ ધઈ પડેલા આપણે જોઈએ છીએ. જેવો મહાન વીદ્વાન હોય છે જેવો દોહતવંત હોય છે પણ કમનસીગ ઉપલા રોગના ભોગ ધઈ પડેલા ને લીધે લાચાર અવસ્થા ભોગવી રહેલા હોય છે. જેવો માટે આ નીચે લખેલો નુસખો એક આખાદ રૂપ નીચે છે કે જેનું નામ મહા રાસનાદીક કવાય કહેવામાં આવે છે. રાસના ધમસો-અથા એરંડાના મુળ દેવદાર કચોરા વગર, અરુરુશીના પાન સૂકે, હરડે, ચવક, નાગરમોય, સાટોડી, ગળા, વરધારો, વીરીયાળી, ગોખરૂં, આસંધ, અતીવીરા, ગંરમાળા, શતાવલી, પીપળ, કાંટાદોળાઆનામુળ ધાણા, બે ભોઈરંગણી, એ સરવે બધે તોણા લેવી અને તેની સાથે રાસના ચાર તોણા લેવી આ બધાને અથ કચરૂં ખાંડી નાંખવું. અને તેમાંથી દરરોજ સવારે એક તોણો અને એક તોણો સાંજે પાણી પાણીમાં ખૂંચે ઉકાળી અઘોળ પાણી રહે ત્યારે ઉતારી ગાળી નાંખી જરા સૂંકની બૂડી નાંખી પી જવું આ ઉકાળો એટલો બધો તો અકસીર છે કે જેવોને એકથી પચીસ વરસનો લકવો હોય સંધીયા હોય અથવા તો અરધું અંગ જલાત ગયું હોય યા તો ટુંકમાં કહો કે આખું શરીર કુંકાદને પથરની માફક બધાંધ ગયું હોય તેને છાંડવે છે

યાને જેવો ઉપલા રોગથી તોણા તોણા કરી રહ્યા હોય, ટુંકમાં પેસા અને દુઃખથી કંટાળી એક વખત આપધાત કરવાની કાસીશમાં હોય તેને આ નુસખો વાપરવાની હમો ખાસ મલામણુ કરીએ છીએ. આ નુસખો ખુદ મેં અજમાવ્યો છે અને જેનાથી મેં ધણો ફાયદો થયેલો જોયો હતો. જે પેટની કળજ્યાત હોય તો જે ત્રણ દીવસે ફક્ત એરંડીયા તેલજનો બુલાવ લેવો. આશા છે કે દરેક દુઃખી ભાઈઓ આ નુકસો વાપરી વહાલા યુક્તશનને આર્શીવાદ દેશે પણ તેની સાથે એટલું પણ યાદ રાખવું કે ઉપલી વનસ્પતીઓ કોઇ ખાતરીદાર માણસને ત્યાં થી લેવી. નહીં તો કાંઈક એવા હોય છે કે નાળાયરને બદલે વેંગણુ ધકાવી દે છે, અને ફાયદો થતો નથી ત્યારે અફસોસ કરે છે માટે દરેક ચોક્કસ ચીજ ખાતરી કરી લેવી છતાં જેવોને ઉપલી બધી ચીજ નહીં મળતી હોય તો તેવોએ હમને લખવું હમો હમારા કારખાનામાંથી મોકલીશું. હમારે ત્યાં પણ ચુંદી સાફસુક કરી ખાંડીને નૈપાર કરેલો કવાય હોય છે ગયા અંકમાં દરરોજના લેખ પછી ધણી લાંબી પૂછપરજ કયાં મળે છે, શું કીમત વીગેરે ભાઈ બહેનો તરફથી યદ્ય હતી તેથી આ હમોએ લખ્યું છે માટે જેને જોઈએ તેને મંગાવવો નહિ તો જનતે બનાવી લેવો.

કેટલીક જાતના પાતબ્યાધીમાં જ્ઞાનતંત્રની શક્તી કમી યદ્ય જાય છે અને કેટલાક વ્યાધીમાં જ્ઞાનતંત્રની શક્તી અરોગ્યર હોય છે પણ તે ભાગ્યું લોહી ફીપીન થયેલું હોય છે અને ત્યાં કોઇ ખીજા બહાર પદાર્થનો જમાવ યદ્ય ગયેલો હોય છે ત્યાં પણ ઉપલો કવાય અરેખર ઉપયોગી યદ્ય પડે છે. કાકટર વીરજી શ્રીજી કહે છે કે સાધારણ પીડાને માટે શું કહે છે? રાસના ગોખરૂં એરંડ મુળ દેવદાર, સાટોડી, ગળા અને ગંરમાળાના ગોળ એ સાન આપ્યોને સમ ભાગે લેવો અને તેનો કોડો

રોજ એક તોણો સાંજે અને એક તોણો સવારે એમ પાણેર પાણીમાં ઉકાળી નવરાંક પાણી રહે. ત્યારે ખાળી પી જવું. આમ લેવાથી પડખાંતું શુળ, પાક, બાંધ, કેંડ વીગેરેનું શુળ મટે છે. આ કાઠામાં જરા સુક ઉકળતી વખતે નાંખવી. રાત્રીનો ગળો બળદાણા જેથી મધ અને ગોખરૂં એનો કાઠો પીવાથી અંતરગળ મટે છે. યોગ ચીત્રમણી નામનો ગ્રંથ પ્રખ્યાત વનસ્પતી સાસ્ત્ર નામના ગ્રંથમાં લખે છે કે ઉપલા કવાચને પંચક મુળ કહે છે ત્યારે આ નીચે લખેલો મોટો રાસ્નાદીક કવાચ કહેવાય છે જેની મેળવણી આ સાથે હમો લખીએ છીએ કે જેમાં ૩૨ ચીજો આપેલી છે. રાસ્ના, ગળો, એરંડાનુ મુળ, દેવદાર, ફરદેશ, કચુરો, બલખીજ, વજ, કાળીપાટ, વરીઆળી, સાંટોડીની જડ, ખીટી, અરણી, શીવ લુ, પાડવ કાંટા, સર્વેયો, જવાસો, અજમો, પુષ્કળમુળ, આસંધ, પ્રસારણી ગોખરૂં, અરકુસો, છીણીના મુળ, વરધારો, સતાવડી વીધાલાલી, યુગળ અને વાળો એ બત્રીસ ઔષધો બરાબર લાગે લઈ જરા અધકચરાં ખાંડી નાંખવા અને પછી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેજ ઉપલી ઉકાળી પીવો જેનાથી કંપવા ધુન્ડાપણું શોકવાયુ પ્રનાનક વાયુ મન્યાસ્તંભ મુખદોષ પક્ષાઘાત આદિતવાયુ આણેપવાયુ કે જેને હીટ્ટીવાવાયુ કહે છે તે કુખડાપણું દનુગ્રહ આંધવાયુ ભોળાંપણું, લંગડાપણું ખભાની રોગનુ રહી જવું ગ્રંધસીવાયુ ગંતુવો અને હમરૂં તથા ગોળો શુળ કેંડનું પકડાઈ જવું. આમવાયુ નીગમ તથા માતધાંતુની અંદર ધેરાયેલાવાયુ વીગેરે તમામ પ્રકારના વાયુ તથા સર્ધીવા છુનામાં છુનોતેલાયુ ગાઉટ, નગ્ગલો વીગેરે રોગો દૂર થાય છે. એમ. શ્રી. અત્રેય ક્ષીણ કહે છે. આમાં ઉકાળતી વખતે પીપરનું ચુર્ણ યા અજમાનું ચુર્ણ અથવાતો એરંડ તેલ નાંખી પીવો. અંકાકા ! આ હિંદુસ્થાન, આ હિંદુસ્થાન તારી ધરતીના પેટામાં પણ કેવી કેવી અમૃત માંજે પડેલી છે. પણ હમનસીબની વાત છે કે જેનો ખીયારા જાણકાર નથી તેવોને માટે તો

એક મોટી સમાન છે. કાંઈક ખીયારા હંમેશના પીડાતા રીખતા કે જેવો પૈસા તેમજ વખતની બરબાદી કરી નીરાશ બેઠા છે. જેવો ખીયારા વીદ્યાન છે પણ ઉપલા રોગને લીધે લાચાર અવસ્થામાં આવી પડ્યા છે તેવોને મારી નાશ પાવના છે કે ઉપલી ચીજ એક વખત વાપરી તમો સુખી થાવ. તેની સાથે આટલી પણ નોંધ લેવા ચુકવું નહી કે ઉપલી દવાઓ દેશી છે. એટલે “આમ અખી શાદી અને અખી મંગણી” તેમ કાયદો થશે નહી એ તો લંબાણ કરવાથીજ દેશી દવાનો ખરો સુણ માલમ પડે છે. અને આ લેખ પણ લખખતો બાવાર્થ. પણ એજ છે કે, જેવો ખીયારા દવા કરી કરીને નીરાશ થઈ બેઠા હોય તેવોને કશો આરો નહી હોય તેવો એજ હાથ લગાડવો. ખાટો આમ ચરે. જાણુ પડે જાણુ આટલીજ મીનીટમાં આટલાજ કલાકમાં ચુણ થશે કે ? કાંઈ વધીતો નહી જમ વીગેરેને માટે નથી, કારણ કે આજનો પ્રવાહજ એવો છે કે એક શીશી ઉપર રંગબેરંગી લેખ હોય, અંદર રંગબેરંગી દવા હોય તેના ઉપર જેટલા મોહી પડશે તેટલા શું હમારી જંગલી જડીભુટી ઉપર મોહી પડશે કે ? સુગ આવે. છટ નોતસેન્સ એવો કચોરો એવો ઉકાલો કોણ પીએ..... નહી નહી સાહેબો જેવો ચુણ આવા કચરામાં છે તેવો ખીજ રમક ધમકપર નથી. ખેર એતો જેવી આતાઓની મરણ ઉપર આધાર છે. છેવટે હમો આખી આ લેખ ખતમ કરીએ કે દરેક ચીજ જાણીતા અને હશેસાવાળો પાસેજ લેશે નહી તો નહી અને તો આજનું દોર લઈ નકામો કાયદો નહી પડે ત્યારે હમુને ગળે નહી પડતા. આ લેખ અત્રે ખતમ કર્યો છીએ. આવતાં પાંચ રસી નવાં વર્ધતા ચલચનના અંકમાં બીજો કાંઈક અદોષીકજ લેખ આવશે જે વાંચવા તુરપર રહેવું. તથાસ્તુ.

ઉપલો કવાચ ચરખીથી પુર્લાને ૩૯ થઈ ગએલો શરીરને પણ ચરખી આગળી શરીર પાનશું કાંટા જેવું બનાવે છે.

THE DEATH OF AKBAR: A TERCENTENARY STUDY.*

—:—

(By-Mr. K. P. Karkaria.)

(Continued.)

The attendants prostrated themselves and did homage; at the same moment that sovereign, whose sins are forgiven, bowed himself also, and closed his life. A loud lamentation arose on all sides, and groans and cries ascended from the world and race of men, and the voices of the angelic cherubims were heard saying, ' God created him and to God he has returned. ' When the Emperor Akbar died groans arose from earth to heaven.

" After that sad occurrence the gracious Emperor Jehangir had all his confidential servants and faithful friends perform the obsequies of the deceased sovereign, with all the ceremonies due to his rank. When they had gone through the funeral rites prescribed by religion and tradition, and had arranged the royal corpse in all state, the Emperor, in great pomp with weeping eyes and a sad heart, took the foot of the bier of the deceased king upon his shoulder, and carried it as far as the door of the public reception room; from thence the great nobles, each anxious for the honour, relieving one another in quick succession, carried His Majesty as far as the gate of the fort. Thence the nobles and ministers, and courtiers,

and Imams and all his servants and troops, followed the bier with heads and feet uncovered.

From this account it seems that Asad Beg must have seen Jehangir's narrative which it follows closely. Jehangir circulated his memoirs among his friends and courtiers and it is likely that Asad Beg also was among these. He was at first in disgrace with the new monarch, but in the end succeeded in pleasing him so far that a title was conferred on him. In his chronicle he shows that he was anxious to please Jehangir, and it may very likely have been one of the means by which he regained favour. We might, therefore, safely dismiss this account as being merely an echo of the " Wa-kiat-i-Jehangiri "

There is a third and a short account of Akbar's death in the " Takhmil-i-Akbarnamā " This work is, as its name implies a continuation of the great work of Abul Fazal, who had recorded the history of forty-six years of Akbar's reign when he was murdered. Inayutulla, at the Emperor's command, wrote the account of the last four years, and this is usually found bound up with manuscripts of the Akbarnama of Abul Fazl. (Ellot and Dowson, Vol.

VI. p. 103.) In this work Inayatalla says: "On Monday, the 12th Aban, corresponding with the 20th Jumada awwal 1014 Hijra (September 1605), an illness insinuated itself into the frame of the Emperor and he became indisposed. Hakim Ali, who was the most skilful of physicians, was summoned to attend. After considering the symptoms, he refrained for eight days from administering medicine, in the hope that His Majesty's vigour of constitution would overcome the disease. On the ninth day, the debility and symptoms appeared to be aggravated, so the physician resorted to the remedies of his art; but they produced no good effect for ten days. The complaint in the bowels increased and the limbs lost their power. It then became evident that recovery was hopeless, and that the collar of the world was in the clutches of the Fates. On the 9th Azar, when the age of His Majesty had reached the period of 65 lunar years, he bade adieu to the life in the capital of Agra, and took his departure to the paradise of love. On the following day his sacred remains were borne by men of all ranks in stately and becoming pomp to the grave and were interred in the garden of Bihishtabad." (*Takhlīq-i-Akbar-nāma*, apud Elliot and Dowson, Vol. VI, p. 115.)

The great and famous historical work of Ferishta who was also a contemporary of Akbar, beyond whose reign it does not go very far, as it stops at 1612, touches slightly on

this subject and says that the death of Akbar was due to his grief at the death of his favourite son, Prince Daniel. "On the 1st of Zehug (8th April) the Prince Daniel died in the city of Burhanpore owing to excess of drinking. His death, and the circumstances connected with it, so much affected the King, who was in a declining state of health, that he every day became worse, till on the 13th of Jemodi Sani, in the year 1014, he died after a reign of fifty one years and some months." (tr. Briggs, Vol. 11, p. 280.)

These are all the contemporary Mahomedan accounts of Akbar's death that are to be found now. In fact, they reduce themselves to one account, namely that of Jehangir. Now Jehangir in spite of his prolixity of detail and of circumlocution, does not mention exactly what disease it was precisely that attacked Akbar. He says that indigestion was the complaint, but that could not have lasted so long, and besides it ought to have been amenable to the skill of the court physicians. And here is another difficulty. Hakim Ali, the physician, seems to have grossly blundered or worse. And stranger still, Jehangir says he took no notice of it. Here is a royal physician who, when his imperial master is seriously ill, refrains for full eight days from giving him any medicine! And the Emperor's son takes no notice of his incompetence or criminal folly.

O

(To continue)

મામલો ઘણોજ ગંભીર છે !

નાની સરખી પણ હલારો દરદો પેદા કરવાવાળી

કીડીઓના ત્રાસથી બચવાની પહેલી જરૂર છે.

ગોરાક ઉપર ચડી જઇને કીડીઓ કેટલું બધું નુકશાન કરે છે ! ગમે તેવા એરી જનાવરોના ગોખા ખાઇને આવેલી અને ગમે તેવી ગંદી જાત્રાઓથી પસાર થઈ આવેલી કીડીઓ ગોરાક ઉપર ચડીને ગોરાકને તદ્દન એરી-ન ખાવા-લાયક બનાવે છે. આવો ગોરાક ખાવાથી લયકર પરીણામો નીપજે છે.

કીડીઓ આવતી અટકાવવાને પાયા નીચે પાણીના પ્યાલા રાખવામાં આવે છે. તે તો દરદો અને જીવજંતુઓનાં ઘરજ છે. જોગવાળા ઉઠરો તથા બીજા જનાવરો ત્યાં હમેશ પાણી પીવા આવે છે. પાણીની અંદર અનેક જંતુઓ પેદા થાય છે. પાણી ઉપર મચ્છરો લગ્યાજ કરે છે.

આ ત્રાસ શું ઓછો છે ?

કીડીઓને આવતી અટકાવવાનો અને તેના ત્રાસથી બચવાનો સૌથી સરસ ઉપાય આ ઓસવાલનું પેટન્ટ ઇન્સેક્ટ પ્રુફપોર્ટ વાપરવું એજ છે. કીમત ફક્ત રૂ. ૫

તે એન્થ્રીપીનીઅમ અને પીતળનું બનાવેલું છે. તેને કાટ ચકતો નથી. ગોટકો કે ખટપટ શાય તેવું તેની અંદર કંઈજ નથી. એટલું બધું મજબુત છે કે પેદી દર પેદી ચાલ્યા કરશે.

શીકું, પેટી કે ગોરાક રાખવાની ગમે તે ચીજ તેના ઉપર લટકાવી દો. અને જીંજીલરના ત્રાસ, દુઃખ, સંતાપ, આપદા, દરદોથી બચો !

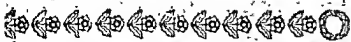
વેકો, જલ્દી કરો,

આજેજ નીચલે ઠેકાણેથી મંગાવી લો.

આર. એન. ઓસવાલની કંપની.

પેટન્ટ બનાવટી પગો, ઇન્સેક્ટ પ્રુફપોર્ટ, એલેક્ટ્રીક એલેન્સ વીગેરે બનાવનારાઓ તથા સોના ચાંદીના દાગીના બનાવનારા, છાપનારા, ઝવેરીઓ, વિગેરે.

ઝવેરી બજાર—સુઆઇ, નં. ૨

તમારી જીંદગીના સુખ માટે

પહેલી કાળજી તમારે રાખવી ઘટે છે. સારી તનદરૂસ્તી વિના દુન્યા
ઝેર જેવી છે તો લેભાગુ ધલાને કરી તેને ઉગાડી વધુ નહિ
બીગાડતા હાલમાં બહાર પડેલો છેલ્લામાં છેલ્લો
ખાત્રીપુર્વક બીનહરીફ ધલાજ.

સેકસોડાઇન

અજમાવો કે જે જોળીના આકારમાં ઉત્તમમાં ઉત્તમ વસાણામાંથી બનાવવામાં
આવે છે. અને કદી પહેરેજની કડાકુટ વગર સહેલથી લઈ શકાય છે. એનો ખાસ ગુણ
શરીરનું ઝેર કાઢી નાંખી નવીન લોહી પેદા કરવાનો છે. કુટેવથી, વધુ કામના બોલથી,
યા કોઈ પણ કારણથી શુભાવેલી તાકાત પાછી બહે છે. કબજિયાત મટાડે છે. થાકેલા
અને કંટાળેલા શરીર તેમજ મગજને નવું જોમ ને જોશ આપી તીવ્ર બનાવે છે.
હજારો ધલાને અજમાવી ચુકેલાઓ માટે આશાનું આ એકલું જ કીરણ બાકી છે.
તમારી તનદરૂતીના નાશ થતો અટકાવવા-લવિખ્યમાંથી કોઈ પણ રોગમાંથી
તમોને બચાવવા-અને સંસારનું મીઠું સુખ નસીબ કરવા સેકસોડાઇન ખરીતજ

અમૃત સમાન છે

કીમત ૪૦૭ જોળીની જોળીના રૂ. ૬, છે પણ “ શુલશન ” ના ગ્રાહકોને
થોડા વખત માટે અર્ધી એટલે રૂ. ૩, ની કીમતે મોકલવામાં આવશે. (પાર્ટેજ
ચુકું) માટે આ એકર બધ થાય તે આગમજ તાકીદે લાભ લેવો.

લખો—મેડીક્સ મેન્યુરેકચરીંગ કં.

ડીપાર્ટમેન્ટ G/N એનરરીટ, કે.પ, પુના.

સુલતાને સુલેમાની!

(આરસેની હુપીનનું છેવટનું પ્રક્રમ)

(એક દીવકથા વાતો—શુલ્કન માટે ખાસ)

લખનાર—ભાગદ્યા,

(આગલાં પ્રકરણોનો, ટુંક સાર.)

ફેંચ પોલીસના વડા મશ્યુર ગેબારેનો આશીસમાં એક મીટિંગ મરહુમ કોસમો મોર્નિંગનું વિલ સાંભળવા બેસાડવામાં આવી હતી. જેમાં લાન્ડર યવા અમેરિકન એલથી બાર્તાના તથા ગેરબન એલથી ખાતાના વડા સેક્રેટરીઓ, પેલર ડાક્ટરી લામોર, સોલીસીટર મશ્યુર લુઆન અને ડૉન હુધ પેરેના હતા. પોલીસના વડાને મળવાને તેનો ઇન્સપેક્ટર વેરેટ આગ્યો. જેને, ચાક્કસ કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું. પોલીસનો વડો ન મળવાથી તેણે સેક્રેટરીને કાગળ તથા પારસલ આપ્યાં. બહાર જતાં, પોતાની લખ્યત અગત્યથી તે પાઝ આગ્યો. તે સેક્રેટરીને બધી વિગત કહેવા ગયો તેવામાં તેની આંખે ચક્કર આવ્યાં ને સેક્રેટરીના આરકામાં જવાને બદલે પોલીસનાં વડાના ટ્રેસીંગ રૂમમાં ગયો ને ત્યાં બેશુદ્ધ થઈ પડ્યો.

મરહુમે પેલાનું વિલ ક્યાં ગઈ મરણ પછી પોતાના સોલીસીટરને તે પોલીસના વડાની સમક્ષ બોલવા ફરમાવ્યું હતું.

મરહુમે પોતાના માતાના ગયાંઓને સોંપવા બધી કોરોસ કરી હતી પણ કાગ્યો ન હતો ને તેણે મરણ નીપજ્યું હતું. તે વિલ મુજબ તેણે પોતાના મિત્ર ડૉન હુધ પેરેનાને દસલાખ ફ્રાંક આપવા ફરમાવ્યું હતું. ત્રણ અબજ ફ્રાંક અમેરિકા ખાતે ધાર્મિક ને લેગલ્સીની સંસ્થાઓ સ્થાપવા આપ્યા હતા તથા બાકીના ૯૦ લાખ ફ્રાંક પોતાની માસીઓને યા તેમનાં એક પછી એક વારેસોને સોંપી આપવાનું ફરમાવ્યું હતું. આ મીટિંગેથી સારત હતી કે વિલ વગાયા પછી બે દીવરો લુસેતેને કરવી ને બે મહિનામાં પાછી મીટિંગ બેલાવી ને વારેસ મળે તેને તે ખેતાયત કરવી. તેમ ન થતાં બધી હોસત ડૉન હુધ પેરેનાને આપવી ને તે જ ન કહ્યું હો તેમાંથી યુનીવર્સિટી સ્થાપવી ને પોલીસને મદદ કરવી.

વિલ મુજબ ડૉન હુધ પેરેનાને લગતી તપાસ થઈ તેમાં તેની અચુક ખાતરી આપવામાં આવી, આ સમયે આરસેની હુપીનનાં મરણ પછી આખું લરકર ગાનુચારનાં નામથી બોજાવતું હતું કેમકે તેનામાં તેવીજ અદ્ભૂત શક્તિઓ હતી.

વાતપરથી લાન નીકળતાં કોસમો મોર્નિંગનનાં મરણની વાત નીકળી. બોપરેશન નિષ્ફળ જવાનું કારણ પેરેનાએ માનવા ના પાડ્યું ને સાંભળેલી વિગતોપરથી તેણે સાબેત કરી આખું કે મરનાવને કોઈએ હેર આપ્યું હતું.

ઇન્સપેક્ટર વેરેટની બધે બધ તપાસ કરવા છતાં ને કંઈ મળ્યો નહિ. સાંભળેલી વિગતો પરથી ડૉન હુધએ અનુમાન કર્યું કે તે ત્યાંજ હતો. તપાસ કરતાં સાદેજ બહાદુરના ટ્રેસીંગ રૂમમાંથી તે બેશુદ્ધ હાલતમાં મળી આવ્યો. અને તેવી હોસત કરવા છતાં તે આપેલ જલદીથી મરણ પામ્યો. તેજ રાત્રે બે યુન થવાની વિગત ઇન્સપેક્ટરે લખાવેલી ટુરવાથી જાણ અજ્ઞાન થવા.

આ વખતે મશ્યુર હેનરી ફેંચીકે નામનો એક મજબ પોલીસના વડાને મળવા આવ્યો. ઇન્સપેક્ટર વેરેટે લખાવેલું અડધું નામ નેને મળતું આવતું હતું. ને આરક સમીત વેરેટનાં યુનની વિગત સાંભળી થુબ રેડ્યો. કોઈ પણ જાનને બોલાસો કરવાની તેણે થમીને ના પાડી. તપાસમાં લખાવેલું કે કોસમો મોર્નિંગ-

અંતની હાલતનો તે વારસો હતો. પોલીસના વડાએ તેની સલાહ રાખવા ઈટેકદીવ સારન્ટ નેરોમને ઈન લુઇની સાથે મોકલ્યો.

બહાર નીકળતાં રહે પરથી ઈન લુઇએ પેરોન સેક્રેટરીને રસ્તામાં ખેંચી કાઢ્યો. ત્યાં થયેલા ખોલાસા પરથી જણાયું કે ઈન લુઇને તેનું આ નામ મેલવી આપવા તે સેક્રેટરીએ મહેનત કરી હતી ને અર્ધા ખોલાં કાઢ્યા હતાં કીધાં હતાં. ઈન લુઇ તો કાઢ બીજો હતો. સારન્ટ નેરોમની શીફ્ટી ફીટી ગઈ ને તે ઈન લુઇને પોતાની વડા આગળ લઈ જવા તૈયાર થયો. તેવામાં ઈન લુઇએ પોતાની ઇમાની આપી તેનું ચોક્કસ નામ જણાવ્યું કે તે દયાઈજ ગયો, કેમકે તે કાઈજ નહિ પણ તેનો કહેવાતો મરણ પામેલો સરદાર આરસેની લુપીન હતો. બંને ફાવીલેને ત્યાં ગયા. પહેલાં તો તે ઇન્નેરે વાગી હડાળો પણ પાછળથી તેમને રાખવા કબુલ થયો. તેને ખુલારો કરવા બહુ વિનવવામાં આવ્યો પણ તેણે માન્યું નહિ. સતી વખતે પોતાની તીજેરી હવારી તેમાંની એક પાછીટ બતાવી તેમાં દરેક વિગત આ બાબતને લગતી હતી એવું જણાવી પોતાનું ખુન થાય તો વેર લેવા તેણે જણાવ્યું. તે હુતો ને ઈન લુઇ સારન્ટ સાથે તકેદારી રાખવા ચાલમાં બેઠો. સારન્ટ સુધ ગયો. અહીં વાગતે તેઓ બંને તે ગોરામાં ગયા તો ફાવીલે મુતેલો જણાવ્યો. પાંચ વાગતે સારન્ટને મુતેલો જણાવ્યો. પાંચ વાગતે સારન્ટને ગરબર છતાં તે ઇન્નેરે નાંખી નહિ એટલે તેઓ તેને જગાડવા ગયા.

ગરાબર તપાસતાં તે મરણ પામેલો જણાવ્યો. પેરોના ઉર્ફે લુપીન તો હરણ ફાડ યઈ ગયો. તેની નજર આગળ બે ખુન થાયને તેનું તેને કાન ન રહે તે ખરેખર નવાઈ હતી ! તેણે આ ખુનનું વેર લેવાના દરદરતા કંઈમ લીધા. તીજેરીમાં જોતાં ડાયરી પણ ગેજ થયેલી જણાઈ એટલે તેઓ વધુ વડખાયા. લુપીનની તપાસમાં બાગમાંથી એક રોજ મળી આવ્યું કે જેને “ વાલના દાંત ” જેવા દાંત મારેલા હતા. ફરગેની આ ગળીર ગફલતપર તે અલજ થયો છતાં રોજને થોડે દુર નાંખી બીજી તપાસ કરવા લાગ્યો. સારન્ટે હવે પોલીસના વડાને ફોનથી બધી દકીકત જણાવી. લુપીને નેરોમને હાંલો ગયો. તેનો ને વિગત નહિ જણાવવા સમજાવ્યો પણ તે મમાળીક રાખે આ જાણ્યું કબુલ્લું નહિ. પોલીસ આવતી હતી એટલે પોતાનું કામ નથી કરી લુપીન જવા નીકળ્યો પણ નેરોમને તેને અટકાવ્યો. ખેંચતાખેંચતાં લુપીને નેરોમને ફર ફેંક્યો કે તેણે રીવાઈવર કાઢી. લુપીન આ પોતાના આ વફાદાર સેવકની શુરતાથી જોતાં દયાઈ ગયો. ફરજતું કરજ કેવું છે તેનો ખ્યાલ તેને ત્યારે થયો. તેટલામાં તો પોલીસ આવી પહોંચી ને મકાનને ફરતો ઘેરો નાંખ્યો.

લુપીને ખાતરી કરવા ઘરમાંથી જવાની ધરપથ કરી પણ પોલીસે તેને અટકાવ્યો. ત્યારે તેણે જાણ્યું કે વાત કાંઈક વધી હતી. તપાસની ટળછળ જોતાં તેની ખાતરી થઈ મામલો લગાર બારે દંતો ને પોલીસ પોતાને માથેનો ટોપલો કાઢ બીજી વાત એકદમ નાંખી દેવા ખરાં છગરે તૈયાર હતી.

પેરોના પરજ પોલીસને શક ગયો કેમકે તેની વિંડીમાંનો હીરા તેમને ડાયરી ગુમ થયેલી તીજેરીમાંથી મળી આવ્યો હતો પેરોનાની ખાતરી થઈ કે તેના પર યાદ જળરી મધરી હતી છતાં શીફ્ટથી તેણે કામ લેવા માંડ્યું. આ માટે તેણે બે સાક્ષીઓ બોલાવ્યા. નોકર તો ખુલ્લું જણાવી ચાલ્યો ગયો પણ પેરોના ફાવીલેને બોલાવતાં અર્ધા ગુચવાયા. પોલીસના વડાએ તેની જાતે તપાસ ચલાવી. તે તપાસમાં બાઈ ગુચવાઈ ગઈ. ખુતની સત્રે ગરાબર બાર અને યે વચ્ચે તેણી ક્યાં હતી તેની ખાતરી તેણી આપી મણી નહિ એટલે રાકમંદ થવાનું કારણ મળ્યું. વધુ તપાસમાં તેણીએ જણાવ્યું કે કોસ્મેમોનિન્ટનની વચ્ચે માસીનો દીકરો તેણીનો ધણી હતો ત્યારે તેણી બીજી માસીની દીકરી હતી. તેણી પોતાના ધણીની બીજી ભેરી હતી. રજે હાલતને ખાતર ઘડીવરનાં વીવાનપણમાં તેણીએ તેમ કહ્યું થાય એમ પોલીસને લાગ્યું. વપાસ કરતાં બાગમાંથી રોજ મળી આવ્યું. પોલીસે તેણી પસી બીજું રોજ આપી તે પર દાંત માર્યા. અફરીસ તે દાંતોનો આકાર બંને થયો પર એક સરજો નીકળ્યો.

મકરણ ૪ (ચાહ).

ખુની કોણ ?

‘ શું તમે તેમ ધારો છો ? ’ તેણી અચમ્મ અચક્રને બોલી. ‘ હા...હા...કદાચ ખતવાબેગ છે...મને હવે યાદ આવેછ કે કાલે સડવારે...હા, સડવારેજ મેં...’

પણ હાં પોલીસનો વડો વચ્ચે પૂરાયો ને તેણે કહ્યું.

‘ બાબુ, એ પેનરા હવે ચાલે તેમ તથી. મેં તમારા નોકર સીલવેસ્ટરને હવડાંજ તે બાંબે સવાલ ક્યો છે. તે ગઘ રાત્રે આઠ વાગતે આ ફુટ પોતે લાવ્યો હતો. મરચુર ફાવીલે બીંછાને ગયા તે વેળા રક્ષામીમાં ચાર શેષ હતો. આજ સડવારે આઠ કલાકે તપાસતાં ત્રણજ બહુયાં. ચોથું તો બોગમાંથી મળી આવેલુંજ ફળ છે. આ ચોથાં શેષ પર ગઘ રાત્રે દાંત પડ્યા હતા અને તે દાંતો તમારા પોતાના હતા. ’

‘ તે મારા નથી ’ તેણી પૂકારી. ‘ મારા નથી...એ દાંત મારા નહિ...’

‘ પણ...’

‘ એ દાંત મારા નથી. પાક ખુદાના કસમ લઈને જણાવું છું કે એ મારા દાંત નથી...ખુદાના કસમ છે કે હું જરૂર હવે મરી જઈશ...કેવબાના કરતાં મોત વધારે સરસ...હું મારે ‘હાથે મારે’ જન લઈશ...હું આપઘાત કરીશ...હું છવ પટ્ટી નાંખીશ...’

તેણીની આંખો સ્થિર થઈ ગઈ હતી. તેણીએ હિંમત કરી ઉઠવાની કોશીશ કરી. તેણી ઉઠી તો ખરી પણ બીંછ પળે પછાકાને બોલે પડીને બેથુદ થઈ ગઈ.

બીજાઓ તેણીની સારવારમાં રોકાયા હતા ત્યારે જેરામ ધીમેથી બારણાં તરફ ગયો ને ડાન હાથે ધસારતથી બોલાવી કહ્યું,

‘ તમે હવે પધારો, સરદાર ! ’

‘ આંહ, ત્યારે હુકમ ફરમાયો ખરો ને હું છટો થયો છું ને ? ’

‘ સરદાર, પેલો રાખ્સ જે હવડાં દશ મીનિટ પર હાં આવ્યો છે ને પોલીસના વડા સાથે વાત કરે છે તે જોયો. તેને તમે જાળખો છો કે ? ’

‘ આહ ! ’ પેરેનાએ એકજ નજર તે રાખ્સ તરફ કરી જે ટગર ટગર તેના તરફ જતો હતો ને કહ્યું, ‘ સત્યાનારા વળ્યું ! એ તો કમજબત વેખર છે ! મારો પૂરાણો મદદનિશ... એ હાં કેમ ? ’

‘ એણે તમેને જાળખ્યા છે, સરદાર ! એણે પહેલીજ નજરે શાહુચોર હુપીને જાળખ્યો. કાલ પાસુ જાતના ઢોંગ ધતુરાં એની આગળ ચાલતા નથી. એ તો સહેજાકથી બધું પાંખી જાય છે. યાદ છે કે તમે એને કેવો બનાવી પાણીથી પાતળો કરી નાંખ્યો છે તે ! એ મારો વહાલો પોતાતુ વેર લીધા વિના જરાએ અચકવાનો નથી. ’

‘ હું શું ધારેછ કે તારા સાહેબને એણે કહ્યું હતું ? ’

‘ હાજતો...કહ્યું છેજ. સાહેબે મારા સાથીઓને તમારીપર નજર રાખવાનો હુકમ આપ્યો છે. છટકવાની કોશીશ કરો છો એમ સહજબી બતાવશો તો તે લોક તમેને પકડશે. ’

‘ત્યારે તો હાલને કાજ કાંઈથી કરવાનું નથી.’

‘કાંઈ કરવાનું નથી ! મારા ખુદા, એ શું બોલો છો ? તમારે તો હવે ઝંપ કરી પહેલી તક એ લોકોને ઉઠાવી દેવાની જરૂર છે.’

‘તેમાં કાપદો શું છે ? હું તો લાંબી નીકળી ઘરે જઈશ ને હું ક્યાં રહું છું તે તે લોક સારી પેટે નભે છે.’

‘હેં, શું ? આ બધું બન્યા પછી શું ઘરે જવાની તમે હિમત કરો છો ?’

‘ત્યારે મારે ક્યાં સુતું ? છાપરાંપર કે જમીન નીચે તો નહિને ?’

‘પણ મારા ખુદા, તમે એ શું કહો છો ? જરા તો તમે લાન રાખો. આ પછી તમારી સામે હવે પોકાર ઉઠશે. તમેને સપડાવેલા તો છેજ એટલે એકે એક જણ તમારો પક્ષ છોડી જશે.’

‘તેથી શું ?’

‘તમે આ કામથી હાથ ઉઠાવો.’

‘અને કારમો મોર્નિંગન તથા ફેલીલેઓના ખુનીઓનું શું ?’

‘પોલીસ તેમને શોધી શકશે.’

‘એલેકઝાંડર, તું સાવ ગંડુ છે !’

‘ખુદા ખાતર, સરદાર, તમેા પાછા બેઠી, અચૂત લુપીન બની જાવ ને અદરાય રહી જેમ તમારી લગ્નઝો લગ્યા હતા તેમ લડો; પણ હવે તમેા ડાન લુધ પેરેના તરીકે રહી શકો તેમ છેજ નહિ. હાથે કરીને કાં બક્ષા વ્હોરો છો ? આ જેબમ ખેડવાની રીત જરૂર છે ? જે કામ સાથે તમેાને લાગતું વળગતું ન હોય તે કામમાં તમારે હવે મુંડી ખોસવાની જરૂર નથી કેમકે તેમ યનાં નવી જન્મજો નાહક ઉભરી નીકળે છે.’

‘એલેકઝાંડર, બેટા, આગળ તો તું આટલો બધો દુસ્વાર ન હતો. મને આ કામ સાથે કશું લાગતું વળગતું નથી ને ! ફક્ત દસ લાખનો ખુરદો ચાપ છે ને એક અબજ પર તડપા તડંપી ચાપ છે ! પોર્ચો, જે પેરેના આજ રૂબરૂ લે તો કાલે દસ લાખ ચુમાવે ? પ્રમાણિકપણે પૈસા કમાવાની તક મને જવલે મળે છે તો આ તક રા માટે હું જવા દઉં તે હું સમજી શકતો નથી.’

‘પણ તમેાને કેટલું ક્યાં તો ?’

‘મર મર, અન્નાડી ! હું તો મરી ગયો છું.’

‘લુપીન મરી ગયોછ પણ પેરેના તો જીવેજ ને ?’

‘ગમે તે હોય પણ આજે મને પકડ્યો નથી એટલે મારા જીવને ધીરજ છે.’

‘એ તો બહુી નેહને દીલ કરી છે. આ પગથી તમેાપર બારીક તપાસ રાખવાનો ફકમ હુટ્યો છે. એ લોક તમારાં ઘરપર રાત દીવસ મોટા પાહરો રાખનાર છે.’

‘તરસ્યા ! મને રાતના ઘણીજ બ્લીક લાગતીતી ને !’

‘પણ મારા બાપ, એ નમો કરવા માંગો છો શું ?’

‘બેટા, કશુંથી નહિરે. તું ધીરજ રાખ. મારી ખાતરી છે કે તેઓ હવે મને પકડવાની હિમત કરી શકનારજ નથી.’

‘તમેા શું એમ ધારોછ કે કાપદાની દરકાર, કરે તેમાંનો તમારો ફરમન વેબર છે.’

‘પાઠ.....એ વેળર, ફેળરની મને જરાએ પરવા નથી. હુકમ વગર વેળરથી ચું કે ચાં ચવાવાનું નથી.’

‘પણ એ લોક એને હુકમ તો આપવાનાજ.’

હા, મારીપર જામુસી કરવાના હુકમ આપશેજ પણ મને પડવાનો હુકમ આપી શકવાના નથી. તારા વડાએ મારી બાબતમાં એટલો બધો ઘોંટાળો કરેલો છે કે મને છટકવા દેવાની તેને ફરજ પડશે. જરૂરતમાં તો આ કેસ છે. એ એટલો બધો મુશ્કેલને બેઠો છે કે પોલીસ માયું ફોફીને મરી જશે તોએ તેનું જરાપી વળનાર નથી. મોડે બોલે તમે લોકોને મારી મદદ તો જરૂર જ લેવી પડશે; કેમકે આ જગલી હરીફા સામે લડવા મારા સિવાય બીજો કોઈ લાયક નથી. મારા બેટા, તું ખોતે કે તારો વેળર કે તારી આખી ટોળાને લોક આગળ કુચ્છ ખીસાતમાં નથી. જા, બેટા, ખુશાળ થા; હું તારી મુલાકાતની રાહ જોઈશ.

× × × × ×
બીજો દીવસે એકસપટની તપાસમાં તે જને શેષ પરનાં દાંતો એક સરખા જણાયા. એટલું જ નહિ પણ પેલી ચોકલેટપરના દાંતો પણ તેમને મળતાજ હતા એમ પૂરવાર થયું.

પોલીસે ટેકસીવાળાને શોધી કાઢ્યો. તેણે જણાવ્યું કે ઓપેરા આગળથી એક ખાનુએ તેને શક્યો હતો જો તેને એવેન્યુ હેનરી મારડીનના છેડા તુલિક લઇ જવા ફરમાવ્યું હતું ને ત્યાં જતાં તેણીએ ગાડી પાછી ફેરવી હતી.

આ એવેન્યુથી ફોલીલે વાળાંઓનું મકાન ફક્ત સાત મિનિટના રસ્તાપર હતું. તે ગાડીવાનને એકમ ફોલીલેની હાજરીમાં લાવવામાં આવ્યો ને તેણે તેણીને તુરત જાળખી.

એક કલાકથી વધુ ત્યારે તેણી તે તરફ ચું કરતી હતી ?

એરી ફોલીલેને સેન્ટલેઝારના કેદખાનામાં કેદ કરવામાં આવી ને તે રાવથી તેણી સરકારી મકાનમાં મુતી.

તે દીવસના રિપોર્ટો બીબલ ન્યુસમાં સાધારણ અગટ થયા ત્યારે પેરીસનાં બે આજેવાન રોજાંઓએ

વાંઘના દાંત !

એવાં મથાળાં હેઠળ આ ભેદ લેરીલી કંઠોણી પોતાના વાંચકો સમક્ષ લખાનથી રજુ કરી ડાન લુઇ પેરેનાના શબ્દોને ઇએ ઇચ ટેકો આપ્યો.

અકરણુ પ.

લોખંડી પડેડા.

તે બેવડાં યુન પછી પંદર દિવસ સુધી ડાન લુઇપેરેના ન્યુસપેપરની જળ્પરી ચકચારે ચડ્યો. આ અજબ જેવા બેદી સખ્તની વિશ્લેષણ શક્તિની જાદુ જાદુ તારીફ કરવામાં આવી. જરાબર સોજાને દિવસે ડાન લુઇ કપડાં પહેરી તૈયાર થયો ને હોશની રીત મુજબ પોતાના મકાનમાં ફર્યો.

તે ખરેજ જાદુ સુખદાયક ને કુશાદ મકાન હતું. ફોર્જ સેન્ટ જરમેઇનના મહોલ્લાને નાદિ તે આવેલું હતું. આ મકાન એક શીમન હજેરથન ઉમરાવ કાઉન્ટ દીશા પાસેથી તેણે તમામ સામગ્રી

સાચનું ખરીદ્યું હતું. તે શ્રીમંતનાં ગોડી, ઘોડા, મોટાર વગેરેનો તે વેચાણમાં સમાવેશ થયો હતો. તે ઉપરાંત તેણે તેના આઠ નોકરોને તેમજ તેની સેક્રેટરી મેડમુવાઝેલ જોડેરને જે તે વગારે રાષ્ટ્રી રાખ્યાં હતાં. મેડમુવાઝેલને તેણે ઘરની સંભાળ લેવાનું, મુલાકાત આવનારાઓને મળી તેમનું કામ જાણવાનું તથા ઈશ્વર ઈશ્વરની દેખરેખ રાખવાનું સોંપ્યું હતું. આવાં એકની તેને ખાસ જરૂર હતી એટલે તે મકાનથી માહિતગાર ચમકી ખાનુનેજ તેણે રાષ્ટ્રી રાખી હતી.

તેણેલામાં જઈ ગાડી ઘોડા ને મોટારોની તપાસ લઈ તે ધીમે પગલે વાડામાં ચઢી પોતાના ઓરડામાં ગયો ને ત્યાંની એક બારીનાં વીનીશને ઉંચકી તેણે ટગર ટગર જોયું. બાજુમાં એક મોટી આરસી હતી ને તે આરસીમાં બહારનો બધો દેખાવ નજરે આવતો હતો.

‘સત્યાનાશ !’ તે પટપટ્યો. ‘આ કમખખત ડીટકટીવો તો મારી પૂઠે જોવાની પેઠે વળગી રહ્યા છે. આજે સોળમો દિવસ થયો છતાં તેઓ મારો પીછો છોડતા નથી. બાહ ! આ જાતની જનસુરી મને હવે ખરેખર કડવા આવે છે.’

હારે ગુસ્સામાં તે હવે ટેબલ આગળ બેઠાને પોતાનો ટપાલ જોવા લાગ્યો. પોતાના અંગત કાગળો વાંચી જોઈતી નોંધ પોતાની કાચરીમાં ટપકાવી લઈ તે કાગળો ફાડી નાંખી સગડીમાં સળંગ ગાવી મુક્યાં. તે પંછી મદદ માટેની અરજનાં પત્રો તેમજ બીજાં કાગળો પર તેણે જોઈતી નોંધ પોતાની સેક્રેટરીની જાણ માટે કરી ટપાલ પૂરો થતાં તેણે અંગ ફેંડ્યો.

‘મેડમુવાઝેલ જોડેરને ન્યુસ પેપરો લખીને આવવા જણાવ.’

તેણી તે માણ હંગેરયન ઉમરાવની સેક્રેટરી હોવા ઉપરાંત તેની આગળ ન્યુસ પેપરો વાંચતી હતી. પેરેનાએ તેણીને ન્યુસ પેપરોમાં તેને લગતો ગમે તેવો ફક્કરો આવે તે કાપી કાઢી તેની આગળ રજુ કરવા ખાસ ડેખવી હતી. આ ઉપરાંત મેડમ ફેલીસેને ખબરને લગતી તમામ વિગત પણ ખાસ હાલમાં એકઠી થતી હતી.

તેણી હમેશાં કાળા પોશાકમાં સજ્જ થતી હોવાથી તેણીના કુદરતી ખુબર મ્હેરો ને દિવાલ-માન દેખાવ તેણીને બહુજ આકર્ષક કરતા હતા. તેણીના દેખાવ ગંભીર ને દસ્તાબાજ હતો. તેણીના મ્હેરાપરથી કાંઈપી જાણવું અશક્ય હતું. તે ખરેખર સુંદરતાનું દીવકશ પૂતળું હતું. કુદરતી તેણીના મ્હેરો ધણો હસતો હોય તેમ લાગતો હતો પણ ગંભીરતાના છાપે તે દાસ્તખની જગ્યા લઈ લીધી હતી. તે ખરેખર ચઢાવા લાયક નાર હતી પણ બધાને તે પોતાની બેપરવા ને ઠંડી રીતભાતથી ગાઉના ગાઉ દૂર રૂખતી હતી. તેણીના અવાજમાં જખરો શીઠાસ ને રૂપેરી ઘટનાં જેવો નાદ હતો. પેરેનાની એક નખખાઈ એ હતી કે તેને ખુબસુરત યૌવન ધણાંજ ગમતાં હતાં તેમાં ખાસ કરીને આ બાનુનો મીઠો અવાજ સાંભળવા તેને ધણાંજ ગમતું હતું. તે તેણીના દસ્તાથી લગાર ગુચવાડા પડી વિચાર કરતો કે તેની આ જાહોજલાલી અંદગી માટે તેણી કોણ જાણે શુંનું શું ધારતી હશે.

‘કાંઈપી નવું નથી !’ તેણે તે કાપલીઓના મથાળાં જોતાં જણાવ્યું.

તેણીએ તે પછી મેડમ ફેલીસેને લગતી વિગતો વાંચી સંભળાવી. ડાન લુઈની ખાતરી થઈ કે પોલીસ પોતાની તપાસમાં તે દિવસ પછી જરાએ આગળ વધી શકી ન હતી.

‘બસ એટલુંજ કે ?’ પેરેનાએ પૂછ્યું.

‘નહિય’ જવાબ મળ્યો. ‘એકો ૩ કાન્સમાં એક આરટીકસ છે તે.....’

‘મારે લગતો છે ?’

‘મર્યુર, હું ધારું છું કે તે કાંઈક તેમ છે. તેનું મથાણું એ છે કે “શા માટે પોલીસ તેને પકડતી નથી ?”’

‘એટલે કે મને’ તેણે હસીને કહ્યું.

‘તેણે તે ન્યુસ પેપર લીધું અને વાંચ્યું.’

‘તેણે તે પછી મેડમુવાએલને રજા આપીને ટેલીફોન પર બેઠું તેણે મેન્જર કાઉન્ટ ડાહમોરને બીજો છેડો બોલાવ્યા.

‘તમોજ મેન્જર છોને ? એ તો હું પેરેના છું.’

‘હા, શું છે ?’

‘એકો ડ ક્રાન્સમાંનો તમે આર્ટિકલ વાંચ્યો છે ?’

‘હા.’

‘આ અદરથને મળ્યા મારા વતી ઇનસાફ માંગવાની મહેરબાની કરશો ?’

‘ઓહ ! ડયુએલ !’

‘તે સિવાય બીજો છૂટક છેન નહિ. આ અદરથો પોતાની કલમના ગોઠાથી મને નાહક સતાવે છે. તેમને હવે અટકાવવાની જરૂર છે. આ શેઠ્યાને બીજાઓનો ભોગ થયું પડશેજ.’

‘અક્ષયત, બે તારી કમ્પાઈન હોય તો.....’

‘મારી પૂરી કમ્પાઈ છે.’

કાંઈ પણ જાતની દીલ વગર શરૂઆતની ચક્ષવલો એકદમ અમલમાં આવી. એકો ડ ક્રાન્સના અધિપતિએ જણાવ્યું કે તે આર્ટિકલ તેના પર કોઈથી જાતની સહી વગર ટાઇપ રાખટ કરેલી મોકલવામાં આવી હતી અને તે તેની જાણ વગર પ્રગટ થઈ હતી; તે છતાં તેની દરેક બેખમદારી. તેણે પોતાને માથે લીધી હતી.

તેજ દિવસે ત્રણ વાગતે મેન્જર સાથે તે પેરેના, એક અમલદાર અને ડાકટરને લઈ મોટોરમાં ઉપેડ્યો. પાંચ મીનિટ પછી ડીટેક્ટીવોની બીજી મોટોર તેની પાછળ ઉપડી.

તે પોતાના દરીદ્રની રાહ બેતો હતો તેવામાં મેન્જરે પેરેનાને બાબુએ લઈ જઈ કહ્યું,

‘મારા વ્હાલા પેરેના, મારે સત્તાલ પૂછવાની જરૂર નથી. તારે માટે આ બે કાંઈ લખવામાં આવ્યું છે તેમાં કેટલી સત્યાપ છે કે તારું ખરું નામ શું છે તે જાણવાની મને જરૂર નથી. મારે મનથી તો તું રોન લુઇ પેરેનાજ છે અને મને તેટલાનીજ ફક્ત દરકાર છે. મોરોક્કોમાં તે તારી જીંદગી શરૂ કરી હતી. ભવિષ્ય માટે તો હું એટલુંજ ખરાં જાગરથી જાણું છું ને માનું છું કે મને તેની મોટી લાલચ તારા માર્ગમાં આવી ઉભી રહેશે છતાં તું કોરમો મોર્નિંગટનના પુત્રનું લેર લઈ તેના હકદાર વારસોને બચાવ્યા વિના રહેશેજ નહિ. પણ ફક્ત મને એકજ ચીજ બાબે અદેશો માય છે.’

‘પુરુષો દીલે બોલો, મેન્જર તમારો હુકમ માથે ચલાવ્યો.’

‘મને વચન આપ કે તું આ નિર્દોષનો જીવ લેશે નહિ.’

‘એને બીજાના પર બે મહિના રાખીશ, મેન્જર કેમ તમોને તે ગમશે ને ?’

‘બહુ થયું. પંદર દિવસ બસ છે.’

‘કણ્ણલ.’

તે બંને હરદિએ પોતપોતાની જગ્યા લીધી. બીજેજ, હુમલે, એકો ૩ ક્રાન્સનો અધિપતિ છાતીમાં જખમી યથ નીચે પડ્યો.

‘ઓહ, તે બહુજ ખોટું કીધું, પેરેના!’ મેજર બરાડ્યો. ‘મને વચન આપવા પછી તો તારે.....’

‘મેં મારાં વચનનો જરાએ ભંગ કર્યો નથી, મેજર.’ ડાકટરોએ હવે તે જખમીને તપાસ્યો. દશ મીનિટની ચિંતાતુર તપાસ પછી તેમાંના એકે ઉઠીને જણાવ્યું,

‘કાંઈ ગંભીર ધબ્બ નથી. વધુમાં વધુ ત્રણ અઠવાડયાં આસાપદ્ય નોંધશે. આહ, એક ઇંચના બીજા ભાગ નેટલેથી વધુ જખમ યાત તો.....બાહ! તેજ ઘડી એમનું આવી બનત.’

‘હા, પણ તેટલેજ મારી તરવાર અટકી છે ને!’ પેરેના બડબડ્યો. ટીટકટીવાની મેટિરની સાથે પેરેના હવે પોતાના મકાનમાં આવ્યો. મકાનમાં આવ્યા બાદ એક અક્સમાતિક સંભળે તેને હારે ગુચવાડમાં નાંખી એકો ૩ ક્રાન્સની આર્ટિકલ પર નવિન રોશની ફેંકી.

તખેલા આગળના વાડામાં તેણે પોતાના ઘોડાવાળાના બે કુરકરયાને ગેલ કરતાં બેસાં કે જેમને પાછળની બાજુએજ બાંધી રાખવામાં આવતાં હતાં. આ કુરકરયાં એક રાત્રી દોરીના રૂડા સાથે રમતાં હતાં. તે દોરી એક કાગળને બાંધેલી હતી. ડાન લુધ ત્યાંથી તે વખતે પસાર થયો. તેની નજર તે કાગળ પર પડતાં તેણે તે બે બ્યાને ઉચ્ચકયું ને બેચું.

બેતાં સમેત તે ચોક્યો. એકો ૩ ક્રાન્સમાંના આર્ટિકલની શરૂઆતની લીટીઓ તેના બ્યાનમાં હતી તેજ તેમાં આબાહ હતી. ધીરજથી વાંચનાં તેણે તે આખો આર્ટિકલ વાંચ્યો. હાં ત્યાં તે પર સુધારા કરેલા પણ તેને જણાયા.

‘તેણે કાગળને બેલાવી પૂછ્યું,’

‘આ દોરી ક્યાંથી આવી?’

‘દોરી કે સાહેબ? હારનેસવાળા એરડામાંથી હશે. હું ધારૂં છું તેમ પેલી મારી મંચતાન બીલારી.....’

‘આ કાગળ પર દોરી તે ક્યારે લખેલીતી?’

‘કાલે માંજના, સાહેબ.’

‘કાલે માંજના હું સમજ્યો. આ કાગળ ક્યાંથી લીધું?’

‘મને કાંઈ ખરાબર ખ્યાનમાં આવતું નથી. મને દોરી લખેટવા કાગળ નોંધતું હું. મેં તે તખેલાના પાછલા ભાગમાં પડેલા કચરામાંથી ઉપાડી લીધું હતું. ઘરમાંથી બધો કચરો માંજના ત્યાં ફેંકવામાં આવે છે કે જેથી રાતના મહોફલામાં ફેંકી દેવાય તેમાંનું તે હતું.’

ડાન લુધએ આ બંને ખાંતથી તપાસ કરવા માંડી. તેણે થોડાક નોકરોને જાતે પૂછ્યું ને બીજાઓને તપાસવા મેડમવાઝેલને જણાવ્યું; પણ તેને કશું માહુમ પડ્યું નહિ. તે બંન્નાં તેની એટલી તો ખાતરી થઈ કે એકો ૩ ક્રાન્સમાંના આર્ટિકલ તેની મજેલી રફ નકલપરથી પૂરવાર થઈ હઈ તેમ તેનાજ મકાનમાં રહેતાં કોઈ તરફથી લખવામાં આવી હતી. આ તો કે તેના મકાનમાંના કોઈ એકાને તેના હુકમનો સાથે ઘાંટા સંબંધ હશે.

આહ ! ત્યારે તેનો દુશ્મન તો આ તેનાજ મકાનમાં હતો ખરો.

તે ક્યો દુશ્મન હશે ? તે શું માંગતો હશે ? શું તે તેને ફક્ત કેદ કરવા માંગતો હશે ?

આખી સાંજ પેરેનાએ ભારે ચિંતામાં પસાર કરી. પોતાની આસપાસ વિંટલાપલા બેઠે ભરમની જાણ થતાં તેને જખરે ખીજવાટ થયો. તેના ખીજવાટ ઓરખી વધ્યો કેમકે તે કાંઈ પણ ફીલચાલ કરવાને ડીટકડીવાની જમસુસીને લીધે અશક્ત હતો અને તેને કેદ કરવાની વાતો વધુ પગભર થતી હતી. ખીજાક તેને આ ધમયકડીની ટચાકડી ભાર પણ દરકાર નહતી પણ તેથી તેની ફીલચાલો અટકતી હતી ને તેને દેખીતો કચવાટ થતો હતો.

દરેક વાગતેને સુમારે તેને જ્યારે કહેવામાં આવ્યું કે એલેક્ઝાંડર નામનો એક શખ્સ તેમને મળવાની ખાસ બહોસ કરતો હતો ત્યારે તેણે તેને તુરત બોલાવ્યો. તે કાઠજ નહિ પણ સારજાંટ જેરોમ હતો. તે એટલા બધા છપ્પા વેશમાં હતો કે સહેલ પરખાય તેમ નહતું. પેરેનાએ તો તેને તુરત ઓળખતાં ખરા છગરથી શેકહેડ કરતાં કહ્યું,

‘આહ, તું આખરેખી આવ્યો ને ? કેમ, મેં તને શું કહ્યું હતું ? તારી પોલીસ માથું ફેડીને મરી જશે તોએ જરા જાણવાની નથી એટલે હવે તું ચાકીને મારી સજા લેવા આવ્યો છે ને ?’

‘પણ સરદાર !’ આ ધમકાથી ગભરાઈ જઈ ગેં ‘પે’ થતો જેરોમ બોલ્યો.

‘શું ? મારે તારી પાસેથી શબ્દે શબ્દ બોલાવવાની જરૂર છે ? ચાલ વાડ. તું તને સરખાત કરી આપીશ. અખતુસની લાકડીવાળો પેલો શખ્સ જે રેસ્ટોરામાં ગયો હતો ને ઇન્સપેક્ટર વેરોટને એર આપવા શક્તિવાન થયો હતો તેજને ?’

‘હા તેજ.’

‘તેની ભાળ મળી છે ?’

‘હા.’

‘બોલી દે, તે કાણ છે ને ક્યાં છે ?’

‘વાત એમ છે, સરદાર, તે વેટર ઉપરાંત કાઠખીજાએ તેને જોયો હતો. રેસ્ટોરામાં એક ખીલું આહક પણ હતું. આ આહકને મેં શોધી કાઢ્યું છે. નસીબ સંભોગે તે પેલાની પૂઠેજ બહાર ગયો હતો ને તેણે તેને કાઠને પૂછતાં સાંભળ્યો હતો કે ન્યુલી જવા માટે જમીન ત્રીચીની રેલવેનું ક્યું સ્ટેશન નજીકમાં હતું.’

‘તરલ્લા. અને ન્યુલીમાં દરેક ઠેકાણે ચોક્કસ જુસ્તેએ કરતાં તું તેને શોધી કાઢ્યો છે ને ?’

‘હા. તેનું નામ હયુબર્ટ લોટયર છે ને એવેન્યુ ૩ રૂલમાં રહે છે. વાત એમ છે કે જ મદિનાની વાતપર તે પોતાના ઓરડામાં બહુ ફરનીયર એમનું એમ મુકી ફક્ત એ દ્રેસ લઈ બહાર આવી ગયો હતો.’

‘પોસ્ટ ઓફીસમાં ખખર કાઢી ?’

‘હમેશોએ ત્યાં પણ ખખર કાઢી છે. આપેલાં વર્ણન પરથી એક કલાર્કે તેને ઓળખ્યો હતો. તે હમેશાં આહ, દશ દીવસે પોતાનો ટપાલડોના જાતે આવે છે જે કાંઈ મોટા હોતો નથી. એક કે બે કાગળ હોય છે. ચારેક મદિનાનો તે જણાવતો નહતો.’

‘આ પણ બચ્ચાર તેના નામથી થાય છે કે ?’

‘ નહિ, જાવતમાં. ’

‘ તેની કાંઈ તેમને યાદ છે કે ? ’

‘ હા, બી. આર. ડાહ્યુ. ૮. તે પરથી હું તો એ અનુમાન પર આવું છું કે... ’

‘ ખસ કર... હું જા ! ’

‘ પણ... ? ’

‘ ચાલ જા ! ’

‘ ત્યારે હું તમોને પાછો નહિ મળું કે ? ’

‘ આ મવાલીના મકાનની બહાર મને અડધા કલાક પછી મળજે. ’

‘ કયો મવાલી ? ’

‘ મેરી ફ્રાવીલેના મદદગાર. ’

‘ પણ તમોને ક્યાં ખબર છે જો... ? ’

‘ સરનાયું ? કા તે ? મને કહ્યું ને ? બ્રુલીવાર્ડ રીચર્ડ-વાલેસ, નંબર ૮, ગણેડાની. પોંડે માફે કાફુ ના બોખા કર. ’

તેણે તેને ખલામાંથી પકડી ગોળ ચકકર ફેરવ્યો ને બહાર કાઢી નોકરને બોલાવી તેને મકાન બહાર લઈ જવા ફરમાવ્યું.

દસ મીનિટ પછી તે પોતે બહાર પડ્યો કે, તેની પાછળ ડિટેક્ટીવોનું હાકિસન જાકિસન ચાલ્યું. આ બધાને તેણે પાંચ મીનિટ સુધી ખુબ હાકાવ્યા બાદ તે એક મકાનમાં દાખલ થયો. તે ડિટેક્ટીવો બહાર રાહ જોવા થોભ્યા કે તે પાછલે માર્ગે થઈ એક ટેકસી બોલાવી પૂર ઝડપે ન્યુવી જવા ઉપડી ગયો.

ચોક્કસ મહોલ્લા આગળ તે ઉતરી પડ્યો ને ચાલતો તે ધારેલે મથકે ગયો. જેરામ તે મકાનની બાહુના ઘર આગળ પોતાનાં ગાલોને હાથેનો ટેકો દબ ઉમેલો તેને જણાયો.

‘ આ નંબર આઠ કે ? ’

‘ હા, સરદાર, પણ મને કહેશો કે તમો કેવી રીતે... ? ’

‘ જરા સમ્પર, મારા ભાઈ મને થોડા દમ તો ખાવા દે ! તેણે બે ત્રણ અવાચી ખાધી ને બે મીનિટ સુધી દમ લુંટ્યો. ’

‘ વલ્લાહ, બહાર નીકળી કામ કરતાં ખરેખર મજાદ પોંછ જો ! ’ જેરામને આ મજાદ લગાર શકમદ લાગી તે તેણે પૂછ્યું,

‘ તમો શું ધારો છો, સરદાર ? ’

‘ હું કરુંબી ધારતો નથી. હું તો આસપાસ જોઉં છું. જે પહેલી વિગત મારી સમજ રહી થાય છે તે પર હું મારી ધમારતનો પાયો ચળું છું. પણ હું મને પોતાનેજ કહું છું... મને પોતાને જણાવું છું, જેરામ, કે આ એક બહુજ બેદી ને લેવાનક જગ્યા છે ને આ મકાન... સુખ ! સાંભળ !... ’

તેણે જેરામને બાહુમાં બેંચ્યો. તેમણે એરડાનું ખારણું બંધ થતું દોડ્યું તેણે અવાજ સાંભળ્યો.

કાષ્ટનાં પગલાંનો અવાજ દાદર પર થઈ ઉતરતો ખુલ્લો જણાયો. બહારનું ખારણું ઉઘડ્યું ને

એક શખ્સ ખંડાર આવ્યો. રસ્તાપરની જાતની અકાશ તેના મોઢા પર ખુલ્લી પડતાં તે તેને ઝાળખે.

‘માર્ગ દાર ! એ તો તેજ !’ જેરામ પટપટ્યો.

‘હું ધાડુંજ તેમ તમારી ગણતરી ખરી છે.’

‘એજરે એજ, સરદાર. એની અળતુસની લાકડી લુગોને ? હાથો કેવા ચકચકતો એનો આઘવાસ લેયો કે.....એની દાંડી ? મારા, ખુદા, તમેથી કમાલ કરોજ હું, સરદાર ?’

‘શાંત થા અને ચાલ આપણે એની પૂઠે જઈએ.’

તે શખ્સ હવે પોતાના મહોલ્લામાં થઈને બીજા મહોલ્લામાં ગયો. તે બહુ ઝડપથી આવડતો અને રંગીલો અનેલો હોય તેમ પોતાની લાકડી ઝાળ ચકકર ફેરવતો હતો. તેણે થોડે સીધાર સળગાવી.

ત્યાંથી નીકળેલો તે સીધો રેલવે સ્ટેશનપર ગયો ને ટીકીટ લીધી. પેરેનાને જેરામ પણ પૂઠેજ હતા એટલે ટીકીટ વગર તેઓ પ્લેટફોર્મ પર ગયા. ટ્રેન ઉપડવાની તૈયારીમાં હતી. આખરે તેને ઉતરતાં નેહ તેઓ પણ ઉતરી પડ્યા.

‘અજળ !’ જેરામ પટપટ્યો. ‘વેરાટના ખુન વખતે તેને આવીજ રીતે ફરતો નેવ આવ્યો હતો !’

તે હવે તદી કિનારાપર ગયો અને ત્યાંથી થઈને એક મહોલ્લામાં ગયો. પાંચ મીનિટમાં ફેવીનેનાળાં મકાનમાં ગયો કે જ્યાં તે બાપ દીકરાના ખુનો થયો હતો.

બાગમાંની દિવાલ સફાઈથી કુદાવી તે અંદર ગયો ને પાંચ મીનિટ સુધી આગલાં બાર તરફ ટગર ટગર લેતો તે થોળ્યો. ત્યાંથી તે પાછો નીકળ્યો ને ઝડપથી બીજા મહોલ્લામાં ચાલવા લાગ્યો.

‘એકદમ સપડાવો નેહએ !’ પેરેનાએ હવે પોતાની ધીમી ચાલ ઝડપ કરતાં કહ્યું.

જેરામે તુરતજ તેને અટકાવ્યો.

‘સરદાર, તમે શું કરવા માંગો છો ?’

‘શું કરે વળી ? આ બદમાશને ગળતીમાંથી પકડવા માંગું છું. આપણે બે છેએ એ બેનાથી સહેલ જીટકાવાનું તો નથીજ.’

‘શું ? એ કેમ બને ?’

‘કેમ બને ? તને ખંડીક લાગેજ ? એકરાઈટ, તેમ છે તો હુંજ એકલો પડતો છું.’

‘સરદાર, જાવ બા, તમે એમ એમાં શું કાંદો છો ?’

‘એને તું એમાં કંદો ?’

‘એમાં નહિ તો બીલું શું ? કારણ વગર કાંઈને આપણાથી પકડાવજ નહિ.’

‘કારણ ? આ બદમાશને કારણની જરૂર છે ? એ ખુની છે તો તેથી વધુ તને શું નેહએ છે ?’

‘જળરીથી તેને પકડવા માટે જે જરૂરી છે તેજ મારી પાસે નથી.’

‘તે શું ?’

‘વેરાટ...મારી પાસે વેરાટ નથી.’

જેરોમનું ડાબું એટલું બધું સીરયાહિસ બની ગયું હતું કે તે જોતાં પેરેના થું દબને દસી પડ્યો ને બોલ્યો,

‘તારી પાસે વોરંટ નથી કે ? ગરીબ બીચારો ! કીક છે, મને વોરંટની જરૂર છે કે નહિ તે હું તને હમણાજ બતાવું છું.’

‘તમારાથી કાંઈબી બતાવી શકાશે નહિ.’ જેરોમે પોતાના સરદારનો હાથ પકડી તેમને ખાજળ ખેંચતો બરાડ્યો. ‘તમારાથી તેને હાથ લગાડી શકાશેજ નહિ.’

‘પોર્ચી, પોર્ચી, એ કોણ તારો બાપતો નથીને ?’

‘સરદાર, જરા સમજો....’

‘સમજો ધૂણ ને ઢેર ! કમળખત નકમો કદાપણ કરી મરી નાહક મારાં વર્ષ વેચે છે ! મારા શું બોગ લાગ્યાતા કે મેં આ દોષ્ટ ડાબાને પોલીસમાં નાંખ્યો. સમજ, ઉલ્લુ, કે આ તક આપણે જવા દઈશું તો બીજાને વખત આપણને મળવાનોજ નથી.’

‘સહેલાઈથી મળશે. એ પાછો ચેરજ બચાજ. હું મારા વડાને જણાવીશ. તેઓ દરેક ખાતાંને ટેલીફોન કરશે એટલે આવતી કાલે સંદવારે તો.....’

‘અને ધાર કે એ જાવો ગોળારા ગાંધી ગયો તો ?’

‘મારી પાસે વોરંટ નથી એટલે લાગ્યાર.’

‘એવકુદના સરદાર, તું શું મારી પાસે વોરંટ પર સહી કરાવવા માંગેછ ?’

પંથુ ઠાન લુધ પેરેનાએ હવે પોતાના ચુસ્તાપર કાણ મેળવ્યો. તેને લાગ્યું કે તે હંકીલા પારજંટની મમત આગળ તેની અસરકારક તકરારો પહોંચીમાં જવા વિના રહેનાર ન હતી. વધુ હાપણુ ડોળવા જતાં તે જીદી ઝોહડે દુશ્મનને સામી મદદ કરે તેમાંનું હતું એટલે એ પાણીએ વાળ હે નહિ તેમ જણવાથી તેણે હંડે કલેજે કહ્યું,

‘પોર્ચી હું ધાઈજ કે એક ગધેડા સાથે તેને બાંધ્યો હોય તો એ તારી કિંમત તેનાથી જરાએ વધે તેમ નથી. તારા જેવા બધા ઉલ્લુઓ ને પોલીસમાં હોય ને ડગલે ને પગલે દરેક જણ વોરંટની સહીની વાતો કમી કરે તો બાર મણુ તેણે અધાર ફેલાયા વિના રહેજ નહિ. જા, જા, મેંસ બોર, મેંસ ! એમ પોલીસમાં કામ થાય કે ? એ તો પહેલેસે લાત બોર પીછેસે બાત કરે તોજ બજે. દુશ્મનની પૂઠ પકડતાં વોરંટ શું ને વાત શું ? બાબો દોવમાં તે હલાલમાં, નહિકર નફેમાં દો બુલ્યાં સિવાય બીજું કશું વજે નહિ. જરા બે ધરી તું કાણ મહેતાજની સ્કુલે જઈ અબ્યાસે કર કે તારાં કાટ ખાઈ ગયલાં બેગનાં સ્કુઓ લગાર ટાઈટ થાય...બાહ ! ચાલ, સાફગજ હું તો જાને સુંધ જાઉંછ. તારું કામ થાય તો તું મને ટેલીફોન કરજે.’

તે બારે ચુસ્તામાં પોતાને મકાને ગયો. પોતાને કામ કરવામાં બેઠતી સવળત ન મળી હતી તથા તેમ કરતાં પારદાંની નજીબી મરજીને નાજે થવાની તેને ફરજ પડી હતી. તેથી તેને બારે ફૂપ થયું હતું.

બીજી સંદવારે તે ઉઠ્યો ને ત્યાં...
તેને મન થયું. તેને કાંઈક કહેવની લાગે.
એટલે તેણે તુરંત કપડાં પહેવાં.
તે અંગળ ખુનીને કેમ સપડાવે છે તે જોવાનું
મદદ પછીજ જરૂરી થઈ પડનાર હતી

‘હું જો મદદે નહિ જવરા તો એ લોક સાધે સાધે જાની જશે’ તે યાડયાચો. ‘આ જાતના પ્રપંચીને સપડાવવાની શક્તિ એ લોકમાં નથી.’

તેજ પળે જોરાએ તેને ટેલીફોન પર બોલાવ્યો ને વાત કરવા માંડી. પહેલા માથાપર તેના આગલા માલેકે ટેલીફોન ગોઠવ્યો હતો ત્યાં તે ગયો. તે આરટી અધારે હોવાથી તેણે વિનંતીક બટન દાખી શેક્વની કરીને તે પછી વાત કરવા માંડી.

‘કાણુ, એલેક્ટ્રોન કે ?’

‘હા, સરદાર. પેલાના ઘેરની બાબુમાંની દારૂની દુકાનમાંથી હું વાત કરું છું.’

‘કેમ તે છાવે છે કે ?’

‘દાં, દાં તે છે પણ હમો ખરેખર વખતસરજ આવી પુચ્છા છીએ.’

‘ખરેખર ?’

‘દાં તેણે પોતાનો કાયજો નૈયાર કરી રાખ્યોછ ને નવની ગાડીમાં તો તે બહાર જવાનો છે.’

‘તમોને કેમ ખબર મળી ?’

‘તેના આરડામાં કામ કરનારી નોકર તરફથી. તેણી હમણાં ઘેરમાં ગઇ છે ને હમે તેને જવા દીધી છે.’

‘શું તે એકલોજ રહે છે કે ?’

‘હા, તે નોકર તેનું બાલું પકાવે છે ને રાત્રે પોતાનો ઘરે જાય છે. એક ભુજાવાળી બાઇ સિવાય કોઇ પણ તેની મુલાકાતે આવતું નથી. આ બાઇ પણ ત્રણ ચાર વખતજ ફક્ત આવી છે. બાઇ કાણુ બને કેવી હતી તે તે નોકર જોઇ શકી ન હતી. તેને માટે તો તેણી કહેછ કે તે કોઇ તે અગ્યોસી છે ને આજો કિંવસ ચોપડીઓ વાંચ્યા કરે છે ને લખ્યા કરે છે.’

‘તોરંટ તૈયાર રાખ્યુંછ કે ?’

‘હા.’

‘ત્યારે તો હું આવ્યો.’

‘તમારાથી કેમ અચાય ? હમારા વડા તરીકે તો વેગર છે. છે તે કેને તમોને મેડમ ફોનીસે ને લગતી કોઇ ખબર મળી કે ?’

‘શું ?’

‘તેણીએ ગઇ રાત્રે આપનાત કરવાની કારોશ કરી હતી.’

‘શું ? આપનાત કરવાની કારોશ કરી હતી ?’

ભારે અજાણ્યમાં પેરેનાથી આ ખૂસ ખબર જવાઇ. તેજ પળે તેણે પોતાની બાબુમાં કોઇને ખરાં જીગરથી નીસાસો મુકતાં સાંભળ્યું. રીસીતર હાથમાં રાખી તે ગોળ ચકકર કર્યો. તેણે મેડમનાં જોડે ને તેનાથી થોડે દુર આરડામાં ઉભેલી જોઇ. તેણીના ચહેરા પર આશ્ચર્યમાં કાળો ચલક થઇ ગયો હતો. બંનેની નજર એકબી સહ. તે તેણી સાથે બોલવા જતો હતો પણ તેણી તે આરટી ઝાડ્યા નજર ત્યાંથી ચોડેક દુર જઇ ઉભી.

‘આહ ! એ શું હાં સાંભળવા આવી હશે ?’ તે વિચારવા લાગ્યો. ‘એ એટલી ગુસ્સેને ભારાયકી કાં લાગે છે ?’

ખીંછ પળે તેણે જોરામને બોલતાં સાંભળ્યો;

‘તમે બંનેણાંજ તમે તેણીએ આપઘાત કરવાની ખુશી ધમકી આપી હતી. તમે કરવા માટે તેણીએ ખરેખર અસાધારણ હિમત વાપરી છે.’

‘પણ તેણીએ શું કીધું ?’ સવાલ થયો.

‘હું તે ખીંછ વખતે કહેવસ, મને એ લોક બોલાવે છે. ગમે તે શાય પણ સરદાર તમે આવતા તો ના જ.’

‘ચાલ, ચાલ, પોપો, હું તો જરૂર આવવાનો’ તેણે તુંદ જવાબ વાળ્યો. ‘મારે તો કાઠખી કિસમે તે કંગાળની પાયદસ્ત વખતે હાજરજ રહેવું જોઈશે કેમકે તેને શોધી કાઢનાર તો હું પોતે છું. ચાલ, ગાયલો ના બન. હું પાછળ રહી બધો ભાગ ભળવીશ.’

‘ત્યારે તો ઝડપ કરો, સરદાર. દશ મીનિટમાં હમારો ધૂમરો ચાડ થનાર છે.’

‘હું તેની આગમજ આવી રહીશ.’

તેણે તે રીસીવર મુક્યું ને તે ઓરડામાંથી બહાર નીકળ્યો. જેવો તે બારણાં આગળ આવ્યો એ ઉપર કાંઈ અવાજ સાંભળ્યો. ખીંછ પળે તે પાછળ કુદીને દીવાળ આગળ જઈ અથડાયો. તે થયું કેમકે તેજ પળે એક ભારી લોખંડી પડેલો મોટા કડાકા સાથે નીચે આવ્યો.

એક સેકન્ડ મોડું થાત તો તે ભારે ચીજ તેને છુદી છપ્પડી નાંખત. પોતાના માથાપર આવી પડતું તેને ઘણો વખત સુધી લાગ્યા કીધું. આ જાતનો ત્રાસદાયક ભય તેની છંદગીમાં રિતે પહેલોજ નડ્યો હતો.

એક પણ સુધી ભયમાં યરથર કાંપતો તે ઉભો. તેનું મેજીડું ચક્રભ્રમ થયું હતું. ખીંછ પળે તેણે પોતાનાં ભેગપર કાણ મેળવ્યો અને પોતાનો છૂટકારો કરવા માંડ્યો. તે પડેલો બહુજ સંગીન કાવાથી જરાબી હીલ્યો નહિ. તેણે જોયું કે તે કેટલેક ઠેકાણે કાટ આપ ગયેલો હોવાથી તેમાંથી ફરી પડ્યો હતો.

અલગન તે કેદી જેવો થયો હતો. તેણે ભારે અનુનમાં જોદમત કરી પણ કશું વળ્યું નહિ. ઇસુવાઝેલ પ્રાસેના ઓરડામાંજ હતી. તેણીએ તો તે અવાજ સાંભળ્યો હોવો જોઈએ. સાંભળ્યો તો તો કાં નહિ તેણી તેની મદદે આવી ખીજાએને બોલાવ્યા ?

તે સુખ થોડ્યો, પછી તેણે જપ્પાડ પાડી. કરો જવાબ આવ્યો નહિ. તેનો અવાજ તે નાના ઓરડામાંજ ઝુગમગ ગયો. તેની ખાતરી થઈ કે તેનીજૂસ કાઠનાં પણ સાંભળવામાં આવી નહતી.

તેણી...તેણી...મેડમુરાઝેલ.....

‘એટલે શું હશે ?’ તે બડબડ્યો. ‘એમ કાં હશે ?’

તે સુંદરીનો ભખંડાયેલો મ્દેરો, તેણીનો ગભરાટ ને ગુસ્સાખાજ દેખાવનો તે ધરીબર વિચાર લાગ્યો. કેવી રીતે તે ચીજ આવી રીતે અચાનક ગળદી પડી હતી તે જાણવા હવે તે પોતાનું શું કસતો લાગ્યો.

જેને રામ રાખે તેને કાણુ મારે ?

હે પ્યુડી ઇન્સપેક્ટર વેળર, મારજન્ટ જેરામને આડેક પોલીસ અમલદારો તેમજ કોનસ્ટેબલો મહોલ્લામાં હિલા રહી દેખરેખ રાખતા હતા.

જેરામ તો એવેન્ચુ કે માંડીડ તરફ જોઈ રહ્યો કેમકે પેરેના તે જાણુથી આવનાર હતો. તેને પતાં દીઠ કાં યદ્ય હતી તેથી તે જગાર ચિંતાતુર બન્યો હતો. જાને વચ્ચે ટેલીફોનમાં વાતચીત થાને જગજાંગ અડધો કલાક તો પસાર થઈ ગયો હતો. હવે દીલ કરવા માટે શું જહાણુ કાઢવું તે રામ ને સુચ્યું નહિ.

‘ધસારો કરવાની હવે જરૂર છે’ વેળરે જણાવ્યું. ‘પેલી નોકર જારી વાટે નિશાન કરી તે છે. જાવો કપડાં પહેરતો હોવો જોઈએ.’

‘એ જાદાર આવે ત્યારેજ કાં નહિ જોને સપડાવ્યે ?’ જેરામે સૂચ્યું. ‘તેમ યતાં જોઈશો તો સપડાઈ જશે.’

‘પણ કાં નહિ તે બીજા માર્ગે, આપણને ખબર ન હોય તેવે, કુટ થઈ જાય ?’ વેળરે કહ્યું. ‘આ જાદારો સાથે તો હિમતથી કામ લેવું જોઈએ છે. ના, ના, આપણે જોને જોના’ માંજ સપડાવીશું. તેમ યતાં વાંધા જેવું રહેશે નહિ.’

તોં પણ...

જેરામ આજે એ તને યયું છે શું ?’ વેળર તેને જાણુએ લઈ જતાં સમજાવવા લાગ્યો. ‘જોતો તુથી કે માણુસો બધાં અધીરાં પડી ગયાં છે. તેઓ આ કંગાળથી ડરે છે. તે જાણે કેરી નંબર હોય તેમ તેનો શિકાર કરાવવામાંજ આપણને ફાયદો છે. સાહેબ જાદાર વાં આવી પુરે આગમજ તો આપણે આ કામ પૂરું કરવુંજ જોઈએ.’

‘તેઓ આવનાર છે ?’

‘હા. તેઓ પોતે જાતે જાણુ જોવા માંગે છે. આ કેસ તરફ તેમનું ધ્યાન ઝાડું ખેંચાયું ચાલે, ચાલે ! પોલીસો તૈયાર છો કે ? ચાલો, હું બારણું ખોલાવું છું.’

તેણે ચાંચનું જાળ દાખ્યું કે દુરત તે સ્ત્રી નોકરે દરવાજો ખોલ્યો ને બધા અંદર આવ્યા. ‘જે કે જાને તેમ ચુપકીટીમાં કામ કરવાનો સાફ સાફ હુકમ હતો કે જેથી દુસ્મન સચેત થઈ નહિ પશુ. તેને મારેની જોટલી બધી ધાસ્તી તેમનાં જીવનમાં દાખલ થઈ હતી કે બધાઓએ

ખંડો ધસારો કરવામાંજ હાથજોડે જોવું. બધા ટીટેકરીવા પોતાની રીવાજવેરો તૈયાર કરીને આગળ યતા હતા.

કોઈકે જોઈ ગડબડ સડબડ યતાં બીજા માળના કોઈએ ઉપરથી તરડાઈને પૂછ્યું,

‘એ શાની ગડબડ છે ?’

વેળરે જોકે ખોલે ખોલ્યો. નહિ તે પોતાની સાંચે ચાર મહનિશોને લઈ ગાળખર ગયો હતો. ‘જાણુ જોઈ જોઈ માર્ગે જઈ જોઈ જોઈ હતા કે જેથી છટકવાની જારી રહેત નહિ.

પહેલાજ માંજ પર તે મુઝાકાત થઈ. તે છાવે તૈયાર થઈને બહાર નીકળતો હતો. તેને જોતાંજ વેખરે પૂછ્યું,

‘ સખર ! હાથ ઉંચા કર ! તારું નામ હયુબર્દ લોટયર કે ? ’

તે શપ્ત કાંધક અંચવાયલો દીસ્યો. તેની સામે પાંચ રીવાલ્વરો ઉંચકાયેલી હતી. તેના મ્હેરાપર ગલરાટ જેવી કરી ચીજ જણાતી નહતી. તેણે આ ધમકી છતાં નરમાંસથી પૂછ્યું,

‘ તમે શું માંગોછ, મરયુર ? હાં શા માટે આવ્યા છો ? ’

‘ કાયદાની રૂએ હમો તમેને વોરંટથી પકડવા આવ્યા છીએ. ’

‘ વોરંટથી મને પકડવા ? ’

‘ બુલીવાર્ડ રીચર્ડ-વોલેસ નંબર ૮ માં રહેતા હયુબર્દ લોટયરને પકડવાનું વોરંટ છે. ’

‘ બાહ ! એ શું ચેડાં ? ’ તે શપ્ત બોલ્યો. ‘ તે કેમ બને ? તેમ કરવાનું કારણ શું ? ’

‘ શા માટે..... ’

તેઓએ તેના બંને હાથ પકડ્યા. તેમ થતાં તેણે જરાબી રક્તક કરી નહિ. તેઓ તેને હવે બાબુમાંનાં એક મોટા ઓરડામાં લઈ ગયા. તેમાં ફરનીયરનું નામ નિશાન ન હતું. પણ ચારે ખુરશીઓ અને ચોપડીઓથી ભરચક થયેલી ટેબલ હતી.

‘ એસો ’ વેખર તરડાયો. ‘ જરાબી હીલતા ના. તમે જે જરાબી હીલવાસ કરશે તો આવીજ ગમ્યું તેમ માની લેજો. ’

તે શપ્ત જરાએ ચવર્યો કે સવર્યો નહિ. એ ઠીકઠીવે તેને બોચીમાંથી પકડીને ઉભા હતા. તે તો શા કારણે આ તેની ધરપકડ થઈ હતી તે જાણવા વિચારના વખતમાં વિંટલાયેલો જણાતો હતો. આ ધડાકા માટે તે જરાબી તૈયાર ન હોય તેમ ખુશ્તુ જણાતું હતું. તે કેઈ અંચળ એનનો જવાન હતો ને તેની આંખો તારા જેવી ચમકતી હતી. તેનો દેખાવ ઠઠ તથા સખંત હતો. તેનાં પહેાળાં ખલાને ભરેલી મરદન તેનું શારીરીક જેર અચુક જણાવતાં હતાં.

‘ એના હાથ બાંધે ? ’ જેરાને વેખરને પૂછ્યું.

‘ જરા સખર સાહેબ બહાદુર આવી લાખ્યા. આ શું તેમનોજ અવાજ છે. એનાં ગળ્ખાં તપાસ્યાં કે ? કાંઈ હથ્યાર અથ્યાર તો નથી ને ? ’

‘ ના. ’

‘ કાંઈ ફલાસ્ક, કાંઈ સીસી ? કાંઈ વ્હેમ આવે એવું ? ’

‘ ના, કાંઈથી નથી. ’

સાહેબ બહાદુર અંદર આવ્યા. તે કેટી તરફ ટગર-ટગર જોનાં તેમણે વેખર સાથે ધીમા અવાજે માત કરવા માંડી અને તેના તરફથી કેવી રીતે ધસારો કેયો હતો તેની વિગત ગણી.

‘ ઠીક કીધું ’ તેમણે કહ્યું. ‘ આ થવાની અવસર જરૂર હતી. હવે બંને ખુનીઓ સપાટયા. ’

‘ એટલે પોતાપો ગેલે એઓ મોટું બોલશે ને અધકારમાં વિંટલાયેલો લેદ ખુરશી થઈ જશે. એ ત્યારે સામે તો થયોજ નથી ? ’

‘ ના, જરાબી નહિ, સાહેબ. ’

એરચશાહ એસકી.

ખાતે જોડનાર—દીક્ષગાન (મરકમ દા. જો. તારાપોરવાળા.)

કોચેશ રાહ.

તર્જ : " નહિ મુજ સમ કોઈ અવગણે. "
નહિ મુજ સમ કોઈ નર બાંકો
બંદાને છે તેનો કાંકો—(ટેક)
હંસ સમાની ચાહું ચાલ,
આપું નારીનો કંઈ ખ્યાલ:
ગોરા ગોરા મહારા ગાલ,

હું એરચશાહ એસકી. (૧)

બંદામાં છે એકજ ખોડ,
નહીં મળે લેની બસ જોડ;
પેસા મારાં માને ગાપ,
લેખાં પર પેસાનો છાપ;
હડું નહીં કરવાને પાપ,

હું એરચશાહ એસકી. (૨)

નારો કંઈ કંઈ શ્રીદા થાય
તો પણ બંદા નહીં ધરાય;
આપે દસધિસની જો શ્રીત,
તોજ ધરું હું તે પર ચીત;
નહિં કર શાંતી મારી પ્રીત,

હું એરચશાહ એસકી. (૩)

બંદો ન્યારે આણે ચાલ,
એવે નારીનો કંઈ ખ્યાલ;
પટેછ ગારીઓ પર પુટ,
હોય પડી ભણે કંઈ લુટ;
એવી છે બંદાનીં પુટ,

હું એરચશાહ એસકી. (૪)

પટેછ બંદો ન્યારે ખંડાર,
જોઈજ લેવો ભપકો ત્યાર;
ખડેડું ઇંગ્લિશ કટનો મુટ,
ચર ચર કરતાં લેન્ડિક પુટ;
સેન્ટ લવનર તો લખલુટ;

હું એરચશાહ એસકી. (૫)

બંદા સમ કયાં દોર દમામ,
કાઢ્યું છે. બંદાઓ નામ;
ચરકર હરકર પર બસ માર,
સંધર અંધર ફેંકું ચાર;
બંદો એવો દમામદાર,

હું એરચશાહ એસકી. (૬)

બંદો શોધે એવી નાર,
સંધર ગળખર ને જરદાર;
ધીરે રોજ મને દસ વીસ,
જેક અગર થઈ મુજ ઝાપ્રીસ;
તો પણવાતું હઈ પ્રાગ્રીસ,

હું એરચશાહ એસકી. (૭)

વાડી-ગાડી દર દિન બાંધ,
મોજ મળ મન ચાહું ખાઈ
બેનીસ્ટાંડ કે દરિયો ચાર,
દોસ્તો સાથે રોજ લટાર-
મારી, મુજ દેખાડું ખ્યાર;

હું એરચશાહ એસકી. (૮)

ધંધો તો મુજથી નહિં થાય,
વળી ચાકરી કેમ કરાય ?
એ જુસરી તો સાંમું દઃખ,
જિંદગીતું લૂટે છે સૂખ;
ઉઘ ઉરાડી ભાંગે ભૂખ,

હું એરચશાહ એસકી. (૯)

ઠેરી બસ હું એવી લાઈ,
તેનાં જરખર મળ ઉગઈ
ગોરી ગોરી પરણું નાર,
જાપરથી દેખાડું ખ્યાર;
અંદરથી માઈ શેકાર !

હું એરચશાહ એસકી. (૧૦)

ધીરે કોણ મને હયાં દામ,
ધીરે તો બસ થાઈ ચુલામ;
પેસા પર પટકું તન જાન,

પૈસાથી મુજને સુધશાન;
એવો અંલખેલો હું માન,
હું એચશાહ એસકી. (૧૧)

હાલી હંમર મારો લાઈ,
મળે નહીં ગજવામાં પાઈ;
એખી કસસે મુજપર નાર,
નથી કશો ભપકામાં સાર;
બરો વાગી સાહકાળાર!

હું એચશાહ એસકી. (૧૨)

મુંબઈ નગરીમાં મુજ કામ,
મોજ મળાહ બંદાનું કામ;
ગુજરાતી છે હંબગ ચાર,
ઈંગ્લિશમાં આવે તકરાર;
ભેધએ એવી ચંચલ નાર,

હું એચશાહ એસકી. (૧૩)

છે કોઈ એવી અળલા આજ,
પરજો મુજથી પૈસા કાજ;

મોજ મળાહમાં કાહુ દીન;
રોજ પીઠ ચમ્પીન ને જીન;
ધાંકી પીતાં આવે ફીણ;

હું એચશાહ એસકી. (૧૪)

કુટિયાનાં છે વાખા ચાર,
કુટિયાં વણુ જળજો સંસાર;
કુટિયાંમાં બંદાનો ભોર,
કુટિયાંથી બંદાનો તોર;

કુટિયાંથી હું બલમભોર,

હું એચશાહ એસકી. (૧૫)

પુરજો પરવર મારી આસ,
નહિંતો છે દરિયો તો ખાસ;
ગોરી ગોરી કોઈ હોય બન,
તો આપું મારો "દિલ બાન";
પણ કુટિયાંપર પહેલું ધ્યાન!

હું એચશાહ એસકી.

MELLIN'S FOOD

For infants & invalids.

મેલીન્સ ફૂડ.

બચ્ચાંઓ ને અશક્તો માટે.

દિંદુસ્તાન, જરમા ને સીસીનના બધા વેપારીઓને ભાંધા મં

જલાળખેના એજંટો.

મેશર્સ. લેધામ એન્ડ કંપની એન્ડ કો, મું

પારસી બાનુ લુપીન !

વીજળીના જીવતા તારને હાથ લગાડયાથી જે આંચકો લાગે તેવોજ તેજ આંચકો આજનો આવ્યો હકતો વાંચતાં કેટલીક સુધરેલી પારસી બાનુઓને લાગશે.

હીંદુ મુસલમાનોએ જરા વધારે અછલગરો ખાધને આ વારતા વંચાવી. આવતા અંકમાં તમામ આગલાં પ્રકરણોનો સાર આવશે !

(લખનાર-સરસેશ ત્રીન પાંઉ.)

પ્રકરણ ૬૭ સુ.

(જેમાં માલમ પચુ સેક્ષટન બ્લેકની બહારી પેઢીને કે પારસીનાં ઘેરાં લેસપીસ ક્રેમરે જોળવીને સદરાને બોલકાટ કરવા લાગ્યાં છે.)

મોર્ડ કોડ મુજબ વાત કરી શકતી તે વી. સી. ધીન્ડર " પેઢી " સેક્ષટન બ્લેકની નં. ૪૪ વાલી કેપીનમાંથી બહાર પડતાં તુરતજ ગોરગોનઝેલા સીઝ (એક જાતનાં વાસ મારતાં વીજાવતી પનીર) નો વાસ સુધતી સુધતી આગલ ચાલવા લાગી. તેણીના શેડ તે રાવનદા-દુર શ્રી સેક્ષટન બ્લેક સાહેબે તેણીને મોર્ડ કોડની મદદ લે સહમતવીને કહ્યું હતું કે " નાપાક લુપીનનું છુટ ગોરગોનઝેલા સીઝમાં પડીને ખરડા-યકું હતું એટલે હવે તે શાહુચારને પકડી કંદાડતાં તે ભાગી માંજર ને ઝાઝો વીંલખ લાગે તેમ હતું નહીં.

તેણી સપર પહેલ્લાં તો બાવરચીખાતાં આગળ ગઈ કેમજે ગોરગોનઝેલા પનીરનો ત્યાં તેણીને ઘણોજ સખન વાસ ગયો. ત્યાં તેણીની અગાર અશમેઓ તાખડતોખ જોષ લીધું કે લુપી-

ન ઉરે પ્રીનમ ડીમપાનમ ડી બોમખુલા ત્યાં હતો નહીં.

" મીયુઉઉઉ ? " તે બીલાડીએ વડા બાવરચીને જોતાં કહ્યું.

" ઉઉઉઉર ! શુઉઉઉર ! શુરુરુરુરુર ! " પેલો ફ્રેચ બાવરચી ગુસ્સાના આવેશમાં આવી જઈ મુદલામાંથી બળતું લાકડું ખેંચી કંદાડીને પેઢીની પાછળ દોડતાં બખાળવા લાગ્યો.

તે ફ્રેચ બાવરચીને બહાડીને નાંમની ધણી-જ સુગ હતી અને જો પેઢી આજે તેના હાથમાં આવી હતે તો બચારો સેક્ષટન બ્લેક વારુ જોતો ખેસીજ રહ્યો હતો. પણ નહીં. ગુજરાતી કેહવત આ ભડા ટોપીવાલા ડીટકંડીવને ઓડે આવી છે જોને રામ રાખે તેને કાણુ મારે ?

પેઢીની ચાલાક તો ખરીજને ? તેણીને બળતું લાકડું છટકાવીને " લારામી " નાં બાવરચીખાણમાંથી પેખાર - માપતાં કાંઈ ઝાઝી વાર લાગી નહીં અને હવે તેણી ગોરગોનઝેલા સીઝનો વાસ સુધતી સુધતી કેળીનેચાલાં દુટકંપરે ડમકવા લાગી.

પૈસાથી મુજને સુધશાન;
એવો અલખેલો છું માન,
હું ઐરચશાહ એસકી. (૧૧)

ઠાલી ડંભર મારો ભાઈ,
મળે નહીં ગજવામાં પાઈ;
ચોખ્ખી ફસસે મુજપર નાર,
નથી કશો ભયકામાં સાર;
જરો વાગી સાહડાખાર!
હું ઐરચશાહ એસકી. (૧૨)

મુંબઈ નગરીમાં મુજ દામ,
મોજ મળહ બંદાતું કામ;
શુજરાતી છે હંબગ ચાર,
ઈંગ્લિશમાં ચાલે તકરાર;
ભેધએ એવી ચંચલ નાર,
હું ઐરચશાહ એસકી. (૧૩)

છે કોઈ એવી અળલા આજ,
પરજો મુજથી પૈસા કાજ;

મોજ મળહમાં કાઢું દીન,
રોજ પીઉં ચમ્પીન ને જીન;
ખાંડી પીતાં આવે શીશુ,
હું ઐરચશાહ એસકી.

કુટિયાનાં છે વાખા ચાર,
કુટિયાં વણુ જળને સંસાર;
કુટિયાંમાં બંદાનો જોર,
કુટિયાંથી બંદાનો તોર;

કુટિયાંથી હું બલમજોર,
હું ઐરચશાહ એસકી.

પુરને પરવર મારી આસ,
નહિતો છે દરિયો તો ખાસ!
ગોરી ગોરી કોઈ હોય જાન,
તો આપું મારો "દિલ જાન";
પણ કુટિયાંપર પહેલું ધ્યાન!

હું ઐરચશાહ એસકી. (૧૪)

MELLIN'S FOOD

For infants & invalids.

મેલીન્સ ફૂડ.

ખરચાંઓ ને અશકતો માટે.

દિંદુસ્તાન, જરમા ને સીલોનના બધા વેપારીઓને આંધી મળે છે
જ્યાંબધના એજન્ટો.

મેશરી. લેધામ એબર ક્રોમ્બી એન્ડ કો, મુંબાઈ

પારસી બાનુ લુપીન !

વીજળીના જીવતા તારને હાથ લગાડ્યાથી જે આંચકો લાગે તેવાજ
તેજ આંચકો આજનો આજે હકતો વાંચતાં કેટલીક સુધરેલી
પારસી બાનુઓને લાગશે.

હીંદુ, મુસલમાનોએ જરા વધારે અકલગયે ખાકને આ વારતા વંચાવી.
આવતા અંકમાં તમામ આગલાં પ્રકરણોનો સાર આવશે !

(લખનાર-સરસેકા ત્રીન પાંઉ.)

પ્રકરણ ૬૭ સું.

(જેમાં માત્રમ પંચુ સેક્સટન બ્લેકની
ખલાહી પેડરીને કે પારસીનાં ગેરાં લેસપીસ
કેમરે ઝાળવીને સંઘરાને ગોપકાટ કરવા
લાગ્યાં છે.)

મોર્ડ કોડ મુજબ વાત કરી શકતી તે વી-
ચીઝ માંજર " પેડરી " સેક્સટન બ્લેકની નં.
૪૪ વાલી કેપ્રીનમાંથી ખડાર ખડતીં ઘુરતજ
ગેરગેનગેલા ચીઝ (એક જનનનાં વાસ મારતાં
વીજાપતી પેનીર) નો વાસ મુઘતી મુઘતી
આગલ ચાલવા લાગી. તેણીનાં શેકે તે રાવજા-
કુરે શ્રી સેક્સટન બ્લેક સાહેબે તેણીને મોર્ડ કો-
ડની મદદ વડે સંઘમંગવીને ક્યું હતું કે નાપાક
લુપીનનું છુટ ગેરગેનગેલા ચીઝમાં પડીને ખરડા-
યકું હતું એટલે હવે તે શાહુચારને પકડી કહાડતાં
તે લશ્વી માંજર ને ઝાઝો વીજળ લાગે તેમ
હતું નહીં.

તેણી સપર પહેલ્યાં તો ખાવરચીખાનાં આ-
ગળ મર્ડ કેમરે ગેરગેનગેલા પેનીરનો ત્યાં
તેણીને ઘણોજ સખન વાસ ગયો. ત્યાં તેણીની
અગેરે ચક્ષમેઓ તાખંડોલ્ય જોઇ લીધું કે લુપી-

ન ઉરફે પ્રીનસ ટીમપાનમ ડી બોમજુસાં ત્યાં
હતો નહીં.

" મીયુઉઉઉ ? " તે ખીલાહીએ વજ ખાવરચીને
જોતાં ક્યું.

" ઉઉઉઉર ! મુઉઉઉર ! બુરુરુરુરુર ! "
પેલો દ્રવ્ય ખાવરચી ગુસ્સાના આવેશમાં આવી
જન મુઘલામાંથી બળતું લાકડું ખેચી કહાડીને
પેડરીની પાછળ દોડતાં અખાળવા લાગ્યો.

તે દ્રવ્ય ખાવરચીને ખચાડતે નાંમની વરુ-
જ સુગ હતી અને જો પેડરી આજે તેનાં હાથમાં
આવી હતો તો ખચારો સેક્સટન બ્લેક ખચાર કે
બેસીજ રહેા હતે. પણ નહીં. ગુસ્સા ખચાર કે
આ ભક્ષા ટોપીવાલા હીટકેરીવને ખડી પેલસ
છે જેને રામ રાખે તેને કોણ મ

પેડરીથી ચાલાક તો સંક મદજળનું પવીત્ર
બળતું લાકડું છટકાવીને " મોટેથી શરીરથી દુર
રચીખાણાંમાંથી ચોખાડ
વારે લાગી નહીં અને ખરી છે !
ચીઓ વાસ સંઘરામાં સચ્ચાઇ છે ?
ડમકવા

અરે કોઇ કેલશે ?

કોઇ બોલશે ?

પણ જવા દેવા બીરાંદર, આપણી કામના રાહબર જેવા ગણાતા દસ્તુરજી સાહેબો જ્યારે એવી એવી બાબતોમાં કાંઇ પણ ઉલટ કે ઉમંગ નહીં ધરાવે ત્યારે આપણે ક્યાં નકામું શેર લોહી ગળાને છડાંકે થઇયે ? દસ્તુરજીઓમાં જે હીંમત જેની સીંગ હોય તો ખોટા બાક જેવો શુરામાં શુરા નસો માંચામાં ખોસીને જે કમસમજ ઓર-તો પાંક આતશ પાદશાહને સુખ અર્પણ કરવા આવે છે તેઓને પોતાના પાક મકાનનો ઉંખર જોળંગતી નહીં અટકાવી શકે ? અરે મારી ચંદાંલી પેઢરી ! તું તો હજી પોર્ટ સંધ્યદની આંખે બાબુએ આવવા પામી નથી. જરા મુંબઇ આવતો-ખરી, કે તુંને એકેક એવા મોજેજ દેખાડું કે તુંને બી તારી મમઇ બપઇ યાદ કરવી પડશે.

ગરીબ બેઢદીનો પાસેથી પાન પાવસો લઇને તેઓનાં ફવાનોનું લણુનર થશે એમ, છાતીએ હાથ દેવાડી ફક્ત દરન મલીલો પરભારે રાંધણી-માંથીજ ધકેલી આપના પંચગીઓનાં, બોપાળાં જ્યારે તારી આગળ હવે પછી પ્રુલ્કાં થશે ત્યારેજ તને જરા રતી ખ્યાલ આવશે કે અલબેલી નગરી સુંબાઇમાંબી શું શું રંગ જતરેલો છે ! અરે હજી તો ધરંમ આતાના ફંડનાં વહીવતદારોનીબી આપણે ખખરે જાણશું !

આપણે તકરારની ધુધમાં ડોસીયાઇથી બહુ વેગમાં ચાલી ગયાં.

ડોસીયાઇએ સદરે કરતી જોળવી લીધાં જ્યારે ડીટેકટીવ બીઝારી પેઢરીએ પોતાની ખાતરી કરી લીધી કે ડોસીયાઇ તે હુપીન હતી નહીં. આવી ખાતરી થતાં પેઢરીએ ત્યાં વધુવાર ચોલ-ચામાં શોઅં ધારી નહીં. તેણી ધણીજ આસ્તેથી પરચે ખંસાડીનેજવાર નીકળી અને કોઈ નેમ નહીં તેમ સટકા ગઇ.

આ એક અભયજ જેવી વાત છે કે દરેક ડીટેકટીવ વારતાઓમાં અને સીનેમા શીલ્પોમાં જ્યારેબી એક ડીટેકટીવને આમ છટકવાનું હોય છે ત્યારે તેને કોઇ જોતું નથી ! ! !

પેઢરી ત્યાંથી નીકળેલી સરભોગ ઉપસા દુલકપર ગઇ અને ગોરગોનઝાલા સીંગો જ્યાં જ્યાં વાસ આવ્યો ત્યાં ત્યાં તેણી દોરવાઈ. એ રીતે તેણી આંખી સ્ટીમરની આસપાસ આસી ડગ્ગન દોહરેક વખત ફરી આવી. બધે બસ પેલો વીસરો બટ વાસ આવે પણ કેટલી હુપીન ઉમેલો જણાય નહીં !

હવે ?

હવે સેફ્ટન પ્લેકને તેણી શું મોહાં બતલાવે ?

શું વાકે તેણી પોતાના શેઠ પાસે જાય ? પણ તેટલાં નાપાક શયતાન તેની મદદે આવ્યો.

હુપીન પેઢરી સખમરીનનો પેરીસ્કોપ પકડવા દુલકના કટેરા પર ચડ્યો તેજ પરીએ પેઢરી સુંધતી સુંધતી ત્યાં આગલ આવી પુગી એને જેવો તે શાહુચોર પાણીમાં પડ્યો કે તેજ ધરીએ તેની બરાબર પુરેજ પેઢરીએ પણ ઝાંકવી દીધી ! તે બેઢિઓ છપ્પરરરર કરતાં કે દરવાવના મોજાઓપર ચટ્ટાપાટ પડ્યાં.

અકરણુ ૬૮ સું.

(જેમાં પેડગવતી બેડી શુદ્ધ ધનુમાયના બેડ લાથોમાં અને તોદમત મુકાબુ આદરજીયા પર મોસ્ચુ ગાનીમારજનું પુન કરવાનું !)

હજી તો મહાન ડીટેકટીવ મીસ મુનાબાઇ મરેડી પેતાં ખચારાં નિર્દોષ જ્યાં જણાતાં શુદ્ધ ધનુમાયના લાથોમાં બેડીનો શણગાર કરવાનો વીચાર કરતાં હતાં તેવામોજ બગીચામાંથી બંદુક ફૂડવાનો અવાજ આવ્યો તે આપણે આગલા અંકમાં વાંચી આવ્યાં છીએ.

“ચાંદણુ મુઠ !” ધરીવાર ચોંકાને સુનાએ પુકાર્યું.

“કાણની કુઈ ?” બેઠરકુટ ધનાએ પુછ્યું.

“નહીં, નહીં, એમાં તમે મુર્ખા મુર્ખા ગજરી મરો.” તેણીએ હવે જરા ધીરે રહીને ધન્યાના ધગલાને પોહોરાવી દેવાની કોશિશ કરતાં ફેરવી તોલ્યું, અને પછી જરા ધીમેથીજ મનશે પટપટી, “ચાલ, મારો ગેલું એટલે બી તો જરા કામ લાગે ! આખરે એનીજ ખીસ્ટોલને રાત ચાંદણુનો છવ મળ્યો ! અરે પણ સભુરની !” તે બધી ઓરત એકદમ ચોંકતાં જરાય મારી ઉઠી, “રખેને ચાંદણુ દાર મુઠ હોય ? અરરર ! તેમ જો હશે તો વળી પેલો ૧૮૫૭ વાલો બેદ તો હુગોજ રહી જવાનો ? મેં કચુંની કે એ નાપાક ગાનીમાર કંઈ જો કંઈને કાઢ ઘોંટાળાજ કરવા હંધ ધસરઈ તનહને આવી મુઝો છે ? ધુર પરતો વરી બસ્તે બરાયો માહરી સાથે પનયાનો ફાંકો રાખી મરે છ ! મારું ડાખા પગનું ખાસફું અરે ! એ ખાસરાનું માનમ વરીકબી એનીપર થુંકે નહીં. પણ લાવની જરા નીચે જઈને જોઉં તો ખરી કે બનાવ શું બન્યો છ ? આ એ મહત્તારીના બેઉ હાથમાં ને પગમાં બેડી ઠોકી ને જાઉં કે એ પછી નહારી જઈ શકેજ નહીં.” એટલું નેક વમાસણ કરીને સુનીએ પોતાના ભેગમાંથી ખરણ ખરણ કરતી બેડીની નેડીઓ બહાર કાઢાડી.

અરેરેરે !

અંગ્રેજીમાં કહેવત છે કે Irony of Fate આ બનાવને કુળકુ લાગુ પડતી હતી. અચારાં કસોને સાગાઆઠ વરસની પાકટ ઉમરનાં આ ડાંખાં ધુવળો હાથે તથા પગે બેડીઓ ઠોકાય તે જોવાં તેવાં નસીબનાં નખરાં કહેવાય ? પણ પડી સંજુ એમાં કરેખી શું ? તેણીના ખીચારી માલિકી બંદી !

તેણીએ તો ધણીબી ચકાધું કે જો ધણીનું તેણીએ ફક્ત એકજ રાત આગમજ (મહીના કટેલશ પરચું) નીમક ચાટેલું તેજ ધણીની ધણીઆનીને આજે આવી રીતે ફસાવી તે ખાધેલાં નીમકપર હરામી કરવી નહીં. પણ આપણે ઉપર લખ્યું તેમ તેણી શું કરે ?

તેણીના વરીલ અમલદાર તરફથી બપોરે એવું જ ફરમાન આવે કે ગમે તે ભોગેખી ધનું માયને પકડ્યાં, ત્યારે પછી તેમાંથી કાંઈ છટકાય ? બીજો દોરગજ શું હતો વાઈ ?

અચારાં મહતારાં ધનુમાય એવાં તો સુહનાં સાવજ જેવાં ચઢ ગયલાં હતાં કે સુના ગરેરી તેવણના હાથે પર બેડીની કડી જડતી હતી તેણી સકમજી શક્યાં નહીં.

“માય, એ શું કરેજ ? ચીતલ પહેરાવેજ કે ?”

“નહીં” રે બપહજ, એ તો બેડી છે !

“ખાંગરી ? સુનાની કે ?”

અરેરેરે ! તે કુર કીરમતની આ કેવી કોરે કશેડી કેકવાય ? તે બેડી પેદજનું શુંકું દરે બેડે સુનાની ખાંગરીના ચવા સ્વપના જોય એ કેમ ખમાય ?

અંતે તે બહારી બરધું કામ ખતમ થયું અને ઘરડાં ધનુંમાયના દગલા પુગને હાથે પગે બેડીનો શણગાર સજીને આપણાં અતી હીમતવાન ખાનું દીરકડીવ બાધ ખુખાર મારીને ઉઠયા. તેવણ હવે ચાંદણુનું મુઠકું જોવા ચાલ્યાં.

સુના ગરેરી એક દરવાજો બહાર પડી અને બીજો દરવાજોથી મહતારી ધના વડુના ખાવીદ મોરજુ એનસાકલોપીડીઆ ખીટનીકા વાલાજી પોતાની બેરી ચતીની ખખર અંતર લેવા દાખલ થયાં. તેવણે હંમેરાના કાચના સુખખ આપાને ધીમે ઠાંક મારી જોયો પણ કશે જવાબ મળ્યો.

નહીં. તેવણને બચારને શું ખ્યાલ કે ધનુમાયના શું બધી ઉલગખરડી રમાઇ ગઇ હતી ?

“ ધંઅંઅંઅંણું ? ધંઅંઅંઅંઅંઅંઆં આંઆં ? ” આદરજી બાએ પોતાની પ્રેમાળ પ્રીયાને પ્યારથી બોલાવી.

પણ તે ધરડી પ્રીયા પોતાને હાથે ઓળવાયેલી લોખંડી બાંગડીઓ સાથે ગેજ કરવામાં એટલી મશગુલ હતી કે પોતાના પ્રીય પત્નીની પ્રેમી ખાત્યા ના ઉદગાર સાંભળી શકીજ નહીં.

આખરે પાર જોઇજોઇને આદરજી તે છુટી-આના બેડમમાં દાખલ થયા અને મરડીના ઉંદરની માફક ધણીજ હલવે હલવે ચાલતા પોતાના પત્નીના પલંગ પાસે જઇ ઉભા.

“ ઓ ! ”

તેવણે ધન્યાને હાથે પગે બેડી જોતાંજ એક છુપી બેસ ચીચવાય તેમ ચીસ પાડી. “ ઓ ! ”

“ ધન્ના, ઓ મારી માનીતી ધાની, આએ તારા શા દાલ ? અરે એ હું શું દેખું છું ? ”

“ કોણ ? મારા જીભર કે ? આએ બાંગડી જેવની મર, એ સુન્નાની છે કે ? મરે, મારી આંખે તો હવે દહારે દહારે કંઈજ આવતું નથી જો ! ” ૧૧૨૩ વરસનાં તે છુપી માથે ખરડાં જીગરથી બળાપો કર્યો.

“ ધનાં, ધનુ. તું એ શું બકેજ, મારી ડરડીંગ ? અરે મારી કબુનરી જાન, એ શું રાતે સોનાની બેસલેટ મદમજો છે ? ”

“ શું ? જરા મોટથી બોલોની મર ? ” ધનુમાથે હાથ મુકતાં પુછ્યું.

આદરજીના પોતાની પજોતી પરજોતરનાં આંખાં પ્રાક્રમ મોટે હજી તે કમ્પાલ ફેટે તેટલાં ત્યાં કાંઈ ખખડાત થયો.

તે ખખડાત છેક વાવ્ય ખુણાંમાંથી આવતો હતો.

તે વાવ્ય ખુણાંમાંથી ચેકી આપા ઉપર આવે તેમ હતું નહીં.

તે આપા પોતાના સોખતીને મળવા ગયેલી તે હજી પાછી ફરી નહોતી.

તે સોખતી હજી ગયો નહીં હશે ?

ઉપડી વીગતો આપણી આ જ્યાં કરડાઉ ટીટકડીવ વારતા મોટે ધણી અગતની હોવાથીજ અંતુકમે ટપકાવી લીધી છે. તમેજો ગમે તો બલિ-ખના વપરાસ થકી તે નોંધો ને તખ્તર આપજો અને ગમે તો યાદ રાખજો.

યાદ રાખવાતુંજ વધારે માનભરતું ગણારો.

પણ યાદ રહે ત્યારે કેની ?

એમ જાણું તમેજો લોકને યાદ રહેતું હોતે ત્યારે વળી કુખ શાનું ઉતું ? તમે યાદ રાખ્યું તે દહાડા પાકા !

“ એ કોણુ હય ? ” પેલા ખખડાત તરફ નજર ફેરવી ને મીસ્ટર એનસાઇકલોપીડીઆ. બ્રીટાનીકાવાલાજીએ હીંમતથી પુછ્યું.

“ ખામુશ ! ફ્રેંચ સરકારનાં વારંટથી કું તમેજો અમારા મહાન ટીટકડીવ ગાનીમારડ ઉરે મહેરવાનજી મેંચુસીયું ખુન કરવા મોટે પહરેજ કરું છું ! ” તે કોઇ નવો આવનાર છાતી કહાડીને બોલ્યો.

“ શું ? ગાનીમારડનું ખુન ? તેથી મેં કાપ્યું ? અરે કંઈ જીલ્લ હશે ? તમે કોણુ છેવ ? ”

“ હું ? હું મોરચું જોખર્યો-ફ્રેંચ પોલીસનો વડો ! તમે ગાનીમારડને પીસ્ટોલ મારી તે મેં નજરે જોઇ. ”

જસ ! થઇ ચુક્યું !

ત્યારે ફ્રેંચ પોલીસનો વડો પોતેજ એમ બોલે પછી વધ શું જોઇયે ?

પ્રકરણ ૬૬ સું.

(જેમાં રંજુ યવો ઇતીહાસ ધરિનતો એક અમેરીકન લેડી આગળ અને નદામયું ઉભી પુછીએ એક લક્ષા અથોરનાન આદાનું).

“ ગદવેર ! તું હાં ? આએ દુરવદં નતની નાપેકાર ઓરત કાણુ છે ? ” સુપ્રીસીદ્ધ ધરાની ટીકેટીવ શહેરયાર હેરમન, કે જેને આપણે આટલો વાર સુધી શેર લોક હોમઝ તરીકે પીછા લુવાનીન જુડી બોલોંસ પકડી બેઠાં હતાં તે, પોતાની મીડી મધ કોખતરને ગળે વળગાડતાં બરાડા મારવા લાગ્યો.

“ નહીં પપા, એવણુ કંઈ નાપેકાર ઓરત જેવાં નથી. એવણુ તો મારાં કરી લીધેલાં બ્લેન જેવાં લાગે. મીસ મીની-મુર, આએ મારા પપા. ને પપા, આએ મારાં કરી લીધેલાં બ્લેન. ” ગદવેરે હનત્રેહકરાન ચક્ષાચ્યું.

“ ને આએ જુડો, લખ્યાડ, હગારો, નીચ, પાપી, બીલાડો કાણુ છે ? ” શહેરયારે ચમક ચમક ચતાં ટાળા કકડાવીને અહીં ટેફીવાલા તરફ આંગ લી ખતાવી પુછ્યું.

“ એવણુ ? એ-એ-એવણુ ? ” ગદવેર અદીને નદી ઓળખતી હોવાથી ગંજેટાઇ ગયું.

“ હા-હા-એજ ! એજ શગાનો ભરેલો બદમાશ ! એજ બદખસલની લ્યાનતનો ભરેલો કુતરો ? ”

“ ખામુશ ! અએ દુરાનવેજના તપેક્ષા દહત ખામુશ ! તું શું જોઈને મહારા લવિષ્યના ખાવંદ માટે એવા તુંદ શબ્દો ઓચરે છે ? તારી પાપી જુવાનમાં લાંબા પુછડીવાલા કીડા પડ-જે ! ” મીસી મીની મુર અદીને પાસાંમાં દાખતાં લાગણીથી બખડી.

“ ગદવેર, મારી ખારી દુખનર ! આ એ પરાઈ ઝીનપર આઈ, પરાયાં લોક સાથ ત્રીત

ખાત્રી છે તેવો આજે આ તને પરાયો બદલો મળે છે. જો દુકેતી, સાંભળ ! તારા બાપના બપાવા બોરી બોલીને મરી ગયા કે “ દરન ચીન ચીન કોહી ચીકાતમ. ચીનવ ગરૂડ ચકલમ ચાતમ. ” યાને જે કોઈ આસામી પરમુલકમાં જઈ પરકોમનાં લોક સાથે આંશા બાંધે છે તે કદી સુખી થતાં નથી. સહમજ ? ”

“ હારે સહમજ ! પણ પપા કીયર, તમે એ વાયજ વેલાત સીખવા જતા પારસીના પોર-યાતો આગળ કરોની ? મને સદમગવીને શું વાધ મારવાના હેવ ? ”

“ લે ચાલો અદી, આએ ધસેલા બાપ દીકરી તો બક બક કરયાજ કરશે, આપરે અંદર જઈને પોપટજ ખાઈએ. અરે હું તો બાણું જે તમે ઉખરા જેવા જઈને ખેરન મચોજનને પકડી લાવશો તો મે ઘડી કેવી મીડી મીડી વાતોમાં જીવ બેઢલાશો ! તેને બદલે આએ મુવો ધરાની વાંદરો ક્યાંથી ધસડાઈ લાયો ? ”

“ શ-શ-! એવણે મને પાંચ રૂપીઆ છનાં મના આપેલા છે ! અદીએ ગભરાઈને કહ્યું.

“ અરે જીવ જીવ ! તમે તો બસ પૈસા-નેજ પુંજ્યા કરજો. સહમજ્યાની ? મુવાએ પાંચ રૂપીઆ જોહોંસીઆ એટલે પછી ગમે તેવો પાહારીઓ હોય તે તમારે મનસે જાંતલીમેન ચક ગીયો કે ? એમ તો આજે લકડની બરકતે એવા કેટલાખી ખોરયા ખાપરયા વધીને ગબ્બર ગયલા હોશે. જે તે બધા તમુને છનામમાં પાંચ પાંચ રૂપીઆ આપશે એટલે તમારે મનશે તો બધાજ સારા મનીખ કે ? એવા ઉખરા જેવા રહી ગીયા તેમાંજ ટેફીડરાધવર ચપા કેની ? ” મીની મુર રાષ્ટ એન્ડ લેફ્ટ ઉખડી અને તેણીની આવી તડને ફડ જાના દરાત્રી જોઈ બલા શહેર-મારે ઘણુંખી મન કીધું કે ધરાનનાં એક પેપર માટે અદવાડીક ઝાડો પીછી લખવા જે આવી મરતી

હોય તો લાઇ જવી. પણ તે પરકામની તુમાખી ઓરતને. સરકમીન ધરાન અને ત્યાંના જંગલી વતનીઓ માટે કલેન્ડરમાં એવી તો નરમ હંડક હતી કે તે બાળેની વરાળ વટીક કહાડવામાં શહેરવારે કહાપણ વીચાર્યું નહીં.

અરે ? એ પાંચ બોલ કંઈ જેતે જેતે બંકી મરે તો ?

ગમે તે કરે ને ગમે તે બોલો પણ ચાહુદી માય અને સોલજર ગાપની આ તુમાખી પોરી જે રીતે ધરાનની તવારીખ જાણતી હતી તે આપણા ઘણાક શીલસુકેને પણ સરમથી નીચું જોવાડે તેવી હતી.

પણ હું એમ પુછું ? કે આપણા પુરાણા વતનનો ઇતિહાસ સેંકડે કેટલા ટકા પારસીઓને માંગિરોટોખી ખબર હશે ? અભ્યાસ કરતા તો હરવાયા પણ પોતીકા બાપદાદા કોણ હતા, ક્યાં હતા, શું કરતા હતા તેની સહેજખી ખબર રાખવાની આજે કેટલાં કુટુંબો કાળજી કરતાં હશે ? મને માદ છે, એક અમેરીકન બાલુ એક જાણીતાં પારસી કુટુંબને મળવા ગઈ. તેણી ઘેરનાં બાલુઓ અને ગ્રંથસો સાથે એકાર પેસારની વાતો કરવા લાગી. અલખત તમે જાણોછો તેમ બહારગામનું કે પરદેશનું આવેલું એક આદમી આપણને માટે ઘણુંક જાણવા જોવાને હમેશાં ખંતી હોય છે. તેજ પ્રમાણે તે આદમી વાતચતી વાત કરતાં પુછ્યું,

“ તમારા બાપદાદાઓ તો ધરાનથી આવેલાની ? ”

“ હાસતો વરી ! અમારી રગેરગમાં ઉંચું ધરાનનું ડાર્કજીલ લોહી દોડે છે ! ” એક બાધ જાતો કહારીને બોલ્યાં.

“ હા, હું જાણુંછ, મેં એ વિષે પાંચેક ખબર. પણ તમે લોકને હાં આવીને વસ્યાને કેટલાં વર્ષ થયાં ? ” પેલી અમેરીકન બાલુએ પુછ્યું.

આજે સવાલથી તે પારસી કુટુંબનાં દરેક સભાસદ એક બીજાનાં મોઢાં જોવા લાગ્યાં.

“ દોહી, જવાબ દેની ? ” ડીયર માયજીએ દીકરાને ગુસ્સુજરાતીમાં કહેસમહયું.

“ એ તો તદમુને પુછેછ, મમ્મા ! ” કહીને દોરાખજી બા કહીને ત્યાંથી ચોલી ગયો.

“ સો દોહરસો વરસ થયાં હોશે, માઈ. ” માયજીએ લાંલ લાલ થતાં અગ્રાવ્યું.

“ નહીરે વધારે હોશે ? સો દોહરસો હોય ત્યારે તો તમારા બપાવાનાં બપાવાનો જમાનો થયો, તેમ હોય તો તમારાં કુટુંબમાં ધરાનની પાંછડી હીરટરી જળવાયડી હોવી જોઈએ ? કંઈ કીનાઓ છે ? ” તે ભલી અમેરીકન બાલુ વધારે ઉત્તર લેતા પુછવા લાગ્યાં.

“ માય, કુમી, એવલુ. શું પુછેછ ? જોની પપ્પાની કબાટમાં કંઈ ધરાની ચોપરી પરકી હોય તે લાવની દીકરા ? ” વળી માતાજીએ પોનાની બેટીનો આદારો લીધો.

“ મમ્મા, જામેની મોટી અવસ્તા પપ્પાની કબાટની ઉપરની નાંખેલી છે તે લાઉ ? ” કુમીએ પુછ્યું.

“ હા ! હા ! તેજ લાવ ! તે પર મળતું મોહું પીકચરખી છે ! પણ જો, રામાને પેહલાં તોર ને બંધી ધુરે ધુરે ખરાબ થઈ હોસે તે સાદ કરાવ ! ગીયે વરસ વેરતો પપ્પાએ કબાટમાં રહેવા દીધીતી પત કેહને કંસારાં થાય કરીને કબાટની ઉપર નાંખી ! ”

કુમી તે કીતાબ લાવવા ગઈ.
“ હાજી, અમારી પાસે એક પુરાણી કીતાબ છે ખરી પણ તે કોણ લાવું તે ખબર નથી. ” માતાજીએ અગ્રાવ્યું.

“ તેની ઉપર કંઈ પુરાણા લેખ નથી કે ? ”
“ છે રે ! બહુ ઘણુંખી અગરમ બગરમ હાવેલું છે, પણ મુંડે મદમજ કોણને પરે ? ”

“છાપેલું ? છાપેલું ?” તે અમેરીકન બાલુ ધણાજ શકમંદ અવાજે પુછવા લાગ્યાં, પણ તેણી એટલી બધી શંકાથી શા કાજ થતી હતી તે માયજને સદમજ નહીં પડી.

“અરે માંયજ તમેથી શું જમડો કરોજ ને ! તે વખતે છાપવાની વાત કોણ બાલુનું તું ?” નાહના દીકરા ધનજીએ માતાજીની શ્રુતિ લાંછ.

“તમારો છુઓ શું કહેજ ?” તે અમેરીકન લેડીએ ધનજીને દસીને પોતાની પાસે બોલાવતાં પુછેલું.

“એ તો ફરવા જવાનો વખત થયો કરીને યાંદ દેવાડો.” મમ્મા ડીયરે દીગર મારયું અને પછી ધનજીને સુસચ્ચરતીમાં કહીને પડાવ્યો, “જાતો કુમીને કહે કે તે અવસ્તા નહીં લાવે ને અહીં આવીને કહે કે પપ્પાની કપાટની આવી નથી મળતી.”

“અ ! પણ તમારા બાપ દાદાઓએ તો ઇરિનમાં રાજ કીધેલાંની ?” આએ સવાલ તે અમેરીકન બાલુએ તે ધરના સૌથી વડા જન્માજીને કીધો. તે જન્માજી એક જાણતાં આચારનાન ખાનદાનતા એમ. એ. થયલા અને મોટો એવો ધરાવનારા ગ્રંથસ્થ હતા.

“દાસ્તો વરી ! અમારું રાજતો કુન્યાનાં તમામ રાજનેમાં સૌથી દખલખા ભરયું અને સૌથી આહોઝલાલ હતું !” તે જન્માજીએ ધણીજ મગરીથી કયું.

“હા ! મને વાંચેલું મારું છે પણ ત્યારે સૌથી છેલ્લો બાદશાહ કોણ થઈ ગયો ?”

“છેલ્લો બાદશાહ કે ? અ-અ-અરે, મારું કરજો હું લેડી, મારી ગારીમાને ઘોરા મસ્તી કરતો હોય તેમ જણાયજ ! હું એણે આપો !” એટલું બોલીને તે બહેણા ગળેલા જન્માજી ત્યાંથી સાચત વટેણા વાવી ગયા !

અરે બાવા જાન !

આએ દાખલો તદન ખરો બનેલો છે અને એવા તો રોજના ચાલુ બનતાં હરો. આટલી બધી મંડળીઓ અને સંસ્થાઓ આપણા વચે ઉભાજ નાથ છે તો શોડક શીખેલાં ભણેલાં ખીરાદરો આપણી પુરાણી તવારીખનું જ્ઞાન કેમ માં ફેલાવવા એક મંડળી કેમ ઉભી નથી કરતા ? જાવ, મીસ મીની મુર તેનાં પ્રેસીડન્ટ થશે.

“પણ પપ્પા ડીયર, તમે હંધ કેમ આવી પુઆ ? તમે તો તેહેરાનથી લીવરપુલ ગયેલા ની ?” ગઢવેરે શહેરવારને મમતાથી પુછ્યું.

“હા દીકરી, હું લીવરપુલ ગયેલો ખરો, પણ તાંદ દટું નહીં ચાલ્યું” તે મેચેસ્ટર ગીયો.

“પછી ?”

“પછી શું, દીકરા ! તાંદખી દટું નહીં ચાલ્યું” તે એડીનબરોમાં નસીબ અજમાવ્યું.

“ને તાંદખી દટું નહીં ચાલ્યું, શું ?” ગઢવેરે પહેલ્લાંથીજ સમીગ અપ કરી દીધું.

“હા, ડીયર !”

“અરે પણ જે તાંદરે કોઈ દટુંના અનુભવી રી સદક્ષા કાંએ નહીં લીધી ?” ગઢવેરે રમુજ ચોપાન્યામાં કંઠે વાચેલી ટોર કાઢી !

ભંડી મીસ મીની મુર અને ભંડા ટેડી ડરાધર મી. અદીજ તે બાપ બેડીને બેઠ કરતાં મુક્રાને રાંધણીમાં ભરાયાં હતાં અને ચોપટજીની પાવદસ્ત ફેરવતાં હતાં.

મીની છેક ઉપરના પાંચમાં માળે રેહતી હતી એટલે તેઓ જે રાંધનીમાં બેઠાં હતાં તેને માથે જાપજન હતું. તેઓ જમારે સાથે એકજ ચોપટજી કરડતાં હતાં ત્યારે એકાએક તે જાપરાં પર કંઈ પડવાનો અવાજ સંભળાયો અને ટુસતજ તે જાપરામાં મોટું આંધર પાડીને કોઈ તે રાંધણીમાં આવી પડ્યું !

“કોણ ? આંદણખાન ? પારસી બાલુ છપીન ?” અદી અને મીની બેઠેએ સાથે મીસ પાડી (સાંધન છે)

ગુલશને તોહીદ.

[મી. દાદી તારાપોરવાળાનાં “ ઈશકે હકીકી
કાવ્યસંગ્રહ ” માંથી રસમય ચુંટણી.]

(૧)

[રૂબાઈ]

જાનાં ની દર બદે લેખાસે જાની,
દરવસ્તીઓ મેહલુર સિફત મેહમાની.
શાહીઓ ગિરફતે પીશે દરખાની,
જાંજીઓ નેહાદે રૂકે દર વેરાની.

ભાષાર્થ:—

(અય બદા !) તું તેને (યાને ખુદને) ખ્યાર છે (પણ તે ખ્યાર સમગ્ર
વિના) ખ્યારના લેખાશમાં તું ઠંકાયેલો છે. વળી તું તેને મળેલો છે, પણ (તારી
અજ્ઞાનતાને લીધે) જુદાઈનાં તરીકાથી તું તેને (એક બેખબર) મેહમાન જેવો છે !
(યાને તું કોણ મોટા પુરુષને મેહમાન છે તે તેને ત્યાંની મહેમાની ચાખવા છતાં તારાં
અધારાં દિલને લીધે તે મોટા મરતબાવાળા મહેમાનને તું જોળખી-શકતો નથી.)
તું પોતાનાં દિલને સાફ અને ખાલેશ કરશે તો તું પોતાને તેનામાં મળેલો જોયે.
(અરે યાર !) તું પાદશાહ છે, પણ (તારાં સાન-ચક્ષુ ઉઘડેલાં નહીં હોવાથી)
તે દરખાનપણાંને પેશો પકડ્યો છે ! (યાને તે દુનિયાની આસાએશને પકડી પાડી
છે) પણ જો તે પેશાથી તું દુર થાય તો તું (પોતે) પાદશાહ છે. જેમકે એક ખજાનો
છે, પણ જંગલ-વેરાનમાં પડેલો હોવાથી કોઈના કામમાં આવતો નથી તેમ તું તારાં
દિલની સફાઈ વિનાં નુકાઓ અને નિરૂપોગી ચર્ચ પડેલો છે.

(૨)

[રૂબાઈ]

આલમ કે સરાપા ચો એકી મિરાતસ્ત,
જાંજી પુર અજ વજેહ હક અધ્યાતસ્ત.
આદમ કે બલુજ સીફતે જાતશ ન ખુવદ,
દાંનદ જાતસ્ત વગર ન દાનવ જાતસ્ત.

ભાવાર્થ:—

તમામ જેહાંન એક આરસીની મિસાલ છે. આરસીમાં જેમ હરેક ચીજનો જોખો દેખાય છે તેમ જેહાંનની રચના એ પણ પાકપરવરદેગારની રહમતોનાં પડ-છાયા સમાન છે. ઇનસાન પોતે પણ તેની પાકે નંતની સીકત છે. અંગર સમજનારે સમજે, યા અણસમજી નહીં સમજે, પણ ઇનસાનનાં બદનમાં જે છે તે તેજ છે-યાને હકતાલા પાક પોતેજ છે.

(૩)

[રોખાઈ]

તન જીનંદે જે રૂહ, રૂહ અજ હકે જીનંદે,
જાહેસ્ત પીદીદ સાહેબી દર જીનંદે.
કારીસ્ત તોરા માઆરેફતી નફસેતો ખુદ,
ખીકાર નિરાસ્તેઈ જો નકશા કુનંદે.

ભાવાર્થ:—

ઇનસાનનું તન રૂહથી જીવતું થાય છે અને રૂહ હકની યાદ કરવાથી સજીવન બને છે (યાને તન જીવતું રૂહથી અને રૂહ જીવતું હકથી છે) હકીકતમાં સાર એ કે (જો તું હકને જાણે તો) તું પોતે સાહેબ છે વાસ્તે (અથ ગાફિલ બંદા ! તારી ગાફિલ્યતથી જાણ આવે અને) ખેકાર બેસવાને બદલે રાહે રોશન અખ્ત્યાર કરી કલામે મારફતમાં મન લગાડ !

(૪)

[રોખાઈ]

જનાન દર જાન એ જાન દર તન પયદા,
ખીમન સીફતી જે પરદે દર મને પયદા.
વર બર નિસ્ત દાનેઈ ખુદ જેહદી કુન,
દર દાનેએ તો હજાર બરમન પયદા.

ભાવાર્થ:—

(શાયર ખુદાને માથુકની હિપમાં આપી કહે છે કે) જેમ તનમાં જાન છે તેમ જાનમાં માથુક (ખુદા) છે. (અર્થ યાર !) તું એ સીફતનો છે, માટે તારાં દિલનાં પડદાને ફાડી નાખ અને પછી જો કે દિલ કેવું રોશન નજર આવે છે ! અગર તું ભલે એક ' ખીજ ' છે, પણ કોશીશ કરીને જોડે તેજ જીજનું જાડ બની તે હિપર હજાર કંઠી જાહેર થશે (યાને કોશીશ કીધા વગર હકતાજાનો માર્ગ તને મળવાનો નથી).

ललाटनां लेण.

[दोहरा]

ललाट केश, लेणतुं, जधन सै पर होय;
भो'त भण्युं 'भनसूर' ने, कहुं 'अनल-हक' तोय.

ललाट केश लेणतुं, जधन सै पर होय;
रहो सिद्धर कां नडि, जगत अँती अडि तोय ?

ललाट केश लेणतुं, जधन सै पर होय;
रावण मूयो समधी, हतां पराक्रम तोय.

ललाट केश लेणतुं, जधन सै पर होय;
नर नेपोत्यन क्यां गयो, धरा धृजवी तोय ?

Wonderful Discovery.

TRY THEM, THEN YOU WILL KNOW

ware of worthless imitations made by quacks. Use your Sense & Save Money. We advise the use of genuine medicine. Remember ! Dr. B. GHOSE, is the oldest and genuine expert in these diseases. Hold- thousands of unique Testimonials.

No More Risk of Surgical Operations.

GUARANTEE CURE IS SURE AND PERMANENT.

MONEY REFUNDED IN CASE OF FAILURE.

r. B. Ghose's Specific for Hernia, Hydrocele, Varicocoele, Tumour & Elephantiasis, Rs. 2-8 each phial of one oz., Rs. 15 for 1 lb. and Rs. 30 per one lb. bottle.

FREE FROM ANY INJURIOUS INGREDIENTS.

Patronized by Doctor Chambers the Civil Surgeon and several others of Calcutta and Mofussil. Are you suffering from any of the above diseases of any nature and standing ? By using our preparation only externally you will certainly be radically cured without feeling the least pain. Testimonials highest, and any number.

Dr. Abu Baker of Bankipore writes :-

I am very glad to inform you that a patient of mine son of Babu Jada Nandan Bahar of Painathi, who was suffering from Hydrocele and Elephantiasis Scroti has been wonderfully cured by application of your Specific.

BE A MAN.

WONDERFUL DISCOVERY.

Money Returned in Case of Failure

Dr. B. GHOSE'S Indian Oil.

TO BE USED EXTERNALLY.

Guaranteed sure, genuine, and permanent cure for Loss of manhood, lost Vigour and Vital force and Nervous Debility, of any nature and standing. Whatever be cause. This Oil acts as a marvel. Restores the natural powers of youth. Rs. 2 each phial of one oz. 22/- per lb.

Testimonials highest, Apply to :-

B. GHOSE & Co., Chemists,
85-1 Pechoo Chatterjee Street, Calcutta.
Telegraphic address "HYDROLE."

કાંઈક જાણવા બેગ.

ગુલશન માટે રસમય મુદતથી.

મુદતનાર-(Miss) K. C.

પેરીસના એક જાણીતા મોટા તબીબ જણાવે છે કે ઉંચા મોટા કાલર પેહેરવાની જે ફાશીન ઉત્પન્ન થઈ છે તેથી બહુજ ખરાબી થાય છે એક દિવસ એક દર્દી એવા ઉંચા કાલર પેહેરેલા તેની આગળ આવ્યો. અને ફર્માઈ કીધી કે તે આજે કેટલાક વખત થયે માથાના દુખારા સાથે ચક્કર આવવાની ખિમારી ભોગવે છે. તબિબે તેની શારિરીક તપાસ કરવા માટે કપડાં કઢાવ્યાં જેમાં પેલા ગળપટો પણ હતો તે કાઢવાથી ગળાને રાક્ષત મળી લોહીનું ફરુડું શરૂ થયું અને તે દર્દીએ જણાવ્યું કે હાલમાં તેને ઠીક લાગે છે તે પરથી તે તુર્ત સમજ્યો કે જકડી લીધેલા ગળપટાથી તે દર્દી હેરાન થાય છે પણ મનપતિજ ખાત્રી કરવા ખાતર તે યોગ્યો અને જે માથું દુખવાની ફર્માઈ લઈ આવે તેની પર ધ્યાન આપવા લાગ્યો અને તેઓને ટીકા બે આંગળની ઉંચાઈના કાલર પેહેરવાની સલામણું કરવા લાગ્યો. જેનું પરિણામ સારું આવ્યું. હાલમાં સ્ત્રીઓમાં પણ ઉભાં હાડકાં જેવાં કાલર પેહેરવાની ફાશીન નિકળી છે. જેથી તેઓ પણ હેરાન થાય છે તેઓને પણ તે તબિબે એજ સદ્સલાહ આપી છે અને જણાવે છે કે જેઓને માથું દુખવાની તબેહ ન હોય તેઓએ મુખ્ય કરી એ જાતના કાલર પેહેરવાથી પરહેજે રહેવું.

ગ્રાટમીઝ ખોરાકમાં તદન સરતો ઉપરાંત શકિતનો છે. પોરીજનું એક ટીકા મોટું બનાવીતે ખાણું હોય. તો તે પેટ પૂરતું ચક્ર જાય છે.

પાઉ અથવા વટાણાનો રસ અથવા પાઉ અને પનીર પણ શકિતનું છે તે ઉપરાંત તે સરતું છે. ગોસ્ત (માંસ) ના જે પૈસા ખરચાય છે તે કરતાં ઓછા પૈસામાં એ ખોરાક મેળવાય છે. તે પછીની ખાધાની જાણસમાં પપેટા ચોખ્ખા ને આટો આવે છે. શકિત જળવવા સાથે કરકસરનો નિયમ ધરવડ્યાથીએ યાદ રાખી પોતાના બાળકો માટે કાળજી કરવી ઘટે છે. જે શકિત હશે તો તંદરસ્તી અને જીદગાની મેલવાશે.

એક ફ્રેન્ચ સિપાહ હવગાજ ધણી લાંબી ઉંઘ ખેચી જાગૃત થયો છે. હાલ ચાલતી લગાઈની રાજઆતમાં તે ધાયલ થયો હતો જે વર્ષની લાંબી ઉંઘ પછી ઉઠ્યો છે. આ બધો વખત તેને સારો ખોરાક તબિબોની મદદથી અપાતો હતો. એટલે તે ન્યારે જાગ્યો ત્યારે એક તંદરસ્ત ચખ્સ હોય તેજ મિસાલ લાગતો હતો.

અસસ્ત ખાતે બનેલા એક એવોજ મનાવ એ પરથી યાદ આવે છે કે તે સ્ત્રી સત્તર વર્ષની ઉંઘમાં પડેલી હતી. એક આગની ખખર દેવડ ના ઘંટ વગાડી લોકોને આપવામાં આવી, ત્યારે તે ઘંટના અવાજથી સત્તર વર્ષો જાગી ઊઠી હતી. તે તંદરસ્ત હતી, અને સત્તર વર્ષની વાત ઉપર બનેલા સર્વ જનાવની તેણીની યાદ તાજી હતી.

તેથી પણ વધુ વર્ષની ઉંઘમાં પડેલી સ્ત્રીનો દાખલો મારગેટ બેનમક નામની સુંદર છોકરી નો હતો. અમત ખાતર તેણીને કાઢ્યે બીહ

ધરાવી હતી જેની ધાસ્તીથી તે બેહોશ બની ગઇ. વીસ વર્ષ સુધી બેકારીમાં તેણી રહી. આખાં યુરોપમાં તેણીની વાત ફેલાઇ. લોકો ખાસ તેણીને જોવા ખાતર ટાળાંબંધ આવવા લાગ્યા. જોણીતા તબિબો તેણીને જોવા ખાતર દેશ પરદેશથી આવતા હતા પણ કોઇપણ તબિબ તેણીને સુદીમાં લાવી શક્યો નહિ. ૧૮૮૩ નાં વર્ષમાં તે બેહોશીમાં પડી હતી તેજ હાલતમાં તેણી ૧૯૦૬ નાં વર્ષમાં બહુ જવાન વયે મરણ પામી.

એક જર્મન ૨૩ વર્ષની લાંબી ઉંઘમાં પડ્યો હતો તે બીના પણ અચંબો પમાડે તેવીજ છે. એક રાતે તેને સાધારણ રીતે સુવાડાયો. બીજી સહવારે રાખેતા મુજબ ઉઠવાને બદલે થોડાંજ રહ્યો. ૨૩ વર્ષ સુધી તેને દરરોજ જંગાંડી થોડું કે દુધ આપવામાં આવતું તેજ. તે પછી તે પાછો ઉઠાતો તેને જાગૃત રાખવાની તબિબોની કાશેરા તદ્દનજ મિથ્યા જતી. વીજળી આપવા છતાં કશું કારગત લાગતું નથી. અને એક દિવસ પોતાની મેજેજ ઉઠ્યો અને થોડાજ વખતમાં ચપક્કી નખાળાઇ ખાધ ખોરાકથી અટકાવી તે તદ્દસ્ત માણસ થયો.

સ્વીડન ખાતે બનેલો બનાવ એ કરતાં પણ વધારે અજાયબી પમાડનારો છે કરોલીન ગ્રોઇલ સન નામની એક સ્ત્રી ૧૮૭૫ માં ઉંઘમાં પડી તે છેક ૧૯૦૭ માં જાગૃત થઇ. ઉંઘના પહેલાં પંદર વર્ષ તેણી તદ્દન તદ્દસ્ત હાલતમાં હતી એમ તબિબો કહેતા હતા તે પછી તે ઘણી આજારી પેડી અને તેથી બેહોશીમાં પડી રહતી. તબિબો તેને બહારને રસ્તે ખોરાક પેવશ કરતા હતા. વર્ષો વિત્યા બાદ તે એક દિવસ તેણી ઉંઘમાંથી ઉઠી. તબિબોએ ખારિક તપાસ કરી જોઇ કે તેણીના બેગનને કંઈ અમતું પડ્યું છે કે ! પણ કશુંજ જણાયું નહિ તે પછી ઘણીજ સારી તબ્યત તેણી ભોગવવા લાગી.

ડેનમાંકની કીંગ ન્યોર્ન ઓરપીટલમાં એક નવાઇ જેવો દર્દી આવ્યો અઢાર વર્ષની તે છોકરીના દેસ જોઇ તબિબો પણ અચરત થયા. મમસના દર્દથી અંધ બેહોશ જેવી તેણી હતી. તેણીને સુદીમાં લાવવાનાં દરેક ઉપાય અર્થ ગયા. હાલમાં આઠ મહિના થયાં તેવી બેહોશીમાં તે છે, છતાં તબિબોનું મન છે કે તેણી તદ્દસ્ત આંધાની જોશવર છોકરી છે તેથી એમાંથી આંધી તીજ જાગૃત થશે ! કેવું અજાયબ જેવું !

તાકીદે જોઇએ છે.

ગુલશનના ૧૯૧૬ ના એપ્રિલ ને મે એકો.

જમે તેવી હાલતમાં હશે તો આલંચે પણ બાનુ હુપીનવાળો વિષય સલામત જોઇશે.

દરેકે અંકના દરે દરે અના આપવામાં આવશે.

તાકીદે ગોકલો, મેનેજર, ગુલશન.

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા.

વડોદરા રાજ્ય તરફથી તેના કેળવણી ખાતાની ભાષાંતર શાખા મારફત લોકોને જ્ઞાનદાયક યથા પડે તેવા યુરોપીય ભાષામાં લખાયેલા પુસ્તકોના ભાષાંતર દેશી ભાષામાં કરાવી પ્રસિદ્ધ કરી તેનો જનસમાજમાં પ્રસાર કરવાની જે યોજના શ્રીમંત મહારાજ ગાયકવાડ સરકાર તરફથી કરવામાં આવી છે તે કાંઈ હવે આપણા જાણીતા બહાર નથી. એ યોજનાએ હવે બાવલારિક સ્વરૂપ પકડ્યું હોય એવું આપણે કહી શકીએ તેમ છીએ. વિદ્યાધિકારી કચેરીની ભાષાંતર શાખાએ વિવિધ પ્રકારનાં વિજ્ઞાન જેવાં કે નીતિ શાસ્ત્ર, જીવવિદ્યા, દેહધર્મવિદ્યા, ઉદ્ધિ-જીવવિદ્યા, પ્રાણીવિદ્યા, મનુષ્યવિદ્યા તથા સૂત્ર-સિદ્ધ કવિઓનાં તથા વિચારકોનાં જીવનચરિત્રો વિગેરે કોટિનાં અનેક પુસ્તકો તૈયાર કરાવવાને આવશ્યક પ્રયત્ન કરી દીધેલાં છે; અને એ પ્રમાણે લગભગ ૧૪૦ પુસ્તકો તૈયાર થવામાં હોય એવું જણાય છે. અત્યાર સુધીમાં ઉક્ત માળામાં (૧) સંસ્કૃત ઐતિહાસિક ગ્રંથો અને (૨) ગાલો-જ્ઞાન પદ્ધતિનાં ગૃહશિક્ષણ અને (૩) સુધારણા વ પ્રગતિ નામક ત્રણ મરાઠી પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરેલાં છે. અને (૧) સિસ્ત (૨) પાર્લમેન્ટ અને (૩) સાયુષ્યાના ત્રિમા નામક ત્રણ મરાઠી પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ થવાની તૈયારીમાં છે. તે ઉપરાંત આપણાં ગુજરાત સાહિત્યને સમૃદ્ધ કરનારાં (૧) બ્રુહ્મવિચાર, (૨) આપણા લઘુઅનુ અંગ્રેજી (૩) અલકાનો અદ્ભુત પ્રવાસ, (૪) મા બાપને બે બોલ, (૫) હિન્દુસ્તાનના દેવો, (૬) નીતિશાસ્ત્ર, (૭) પ્રેમાનન્દ (કવિનું જીવન ચરિત્ર, (૮) જગદીશ વાતોરૂપ ક્રિતિદાસ લાગ પહેલો, (૯)

દેહધર્મ-વિદ્યાનાં તત્ત્વો, (૧૦) વિજ્ઞાન પ્રવેશિકા, (૧૧) જીવંતીના વીરો, (૧૨) દયારામ (કવિનું જીવનચરિત્ર) વિગેરે પુસ્તકો પણ પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યાં છે. આ પ્રસિદ્ધ થયેલ ગૂજરાતી ભાષામાં લખાયેલાં પુસ્તકોમાંના “મામા-પને બે બોલ” ની તો અત્યાર સુધીમાં બે આવૃત્તિઓ થઈ ગઈ છે; અને “પ્રેમાનન્દ” કવિનો સાંગોપાંગ અભ્યાસ કરાવનાર પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થતાંની વારજ પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે ટૂંક કાલેજ વિગેરેમાં વપરાવા લાગ્યું છે (૧) આપણા લઘુઅનુ અંગ્રેજી, અને (૨) અલકાનો અદ્ભુત પ્રવાસ, એ બે પુસ્તકો ખાસ બાળકોને ગમત સાથે જ્ઞાન આપનારાં છે; અને “જીવંતીના વીરો” એ પુસ્તક ખાસ કરીને દરેક વાંચી જવા જેવું છે. આ પુસ્તકો ઉપરાંત ગૂજરાતી ભાષામાં ઉપયોગી યથા પડે તેવાં (૧) વીર ગુરો, (૨) ઉદ્ધિજીવવિદ્યા, (૩) જીવવિદ્યા, (૪) રામનો ઇતિહાસ (૫) મીરાંબાઈ (કવિનું જીવન ચરિત્ર), (૬) પ્રાણીવિદ્યાનું રેવાદર્શન (૭) મનુષ્યવિદ્યા (૮) પ્રાણીસૃષ્ટિ વિગેરે પુસ્તકો છાપવાને અર્થે પ્રકાશકને સ્વાધિન કરી દેવામાં આવ્યાં છે, અને તે બધાં થોડા વખતમાં છપાઈને બહાર પણ પડશે.

ખાસ કરીને વિજ્ઞાનને લગતાં તમામ પુસ્તકોમાં ઉપયોગી ગણાય તેવી આવશ્યક સમજ પાડનાર આકૃતિઓ પણ જરૂરયાત સુધીમાં આવેલી છે અને તેને લીધે ગુજરાત સાહિત્ય કોઈ નવાજ પ્રકારનું સ્વરૂપ પકડે એ અધિક સંભવના-જુ દેખાય છે. વિજ્ઞાનનાં પુસ્તકોમાં જેમજે તેમ અંગ્રેજી શબ્દોને બદલે ગુજરાતી શબ્દોનો ખાસ કરીને ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. બધા વિજ્ઞા-

નનાં પુસ્તકોમાં ભાષાનું એક સરખાપણું જળવાઈ રહે એવા હેતુથી મુનિશ્ચિત પારિભાષિક શબ્દોનો એક સરખી રીતે ઉપયોગ કરાવવામાં આવ્યો છે, અને એને પરિણામે આપણું દેશી વાહમ્ય નવા પ્રકારના સાહિત્યથી નવા પ્રકારની સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે એવાં ચિહ્નો જણાય છે. એવી પણ આશા રખાય છે કે, થોડા વખતમાં બાકી રહેલાં એ માળાના

બીજાં પુસ્તકો પણ પસિદ્ધ થઈ જશે, અને મુજરાતી સાહિત્યમાં એથી એક સંગીન વધારો થશે. એ માળા પ્રકટ કરવાનું કામ મેક્સર્સ એમ. સી. કોદારી, કોપડી પોળ—રાવપુરા, વડોદરા એમણે પોતાને માથે લીધેલું છે, અને આશા રખાય છે કે, સાહિત્યની ઉન્નતિની આશા રાખનાર, સ્વભાષાનું અભિમાન ધરાવનાર આપણી જાતમાજ આ પ્રવૃત્તિને હર્ષભર વધાવી લેશે.

કેમ ?

થોડાક વસ્તુઓ સુંદી કાઢનાર—આર. દી. અગવાડીયા.

મોહ ઉપરની કચ્છલી કેમ દૂર કરશો ? —હસમુખા સ્વભાષથી.

મોહ ઉપર સફેદ રંગ કેમ કરશો ? —નિર્દોષતાથી.

હાથને રંગ કેમ કરશો ? —મુધગાદથી.

મજાસુતી કેમ મેળવશો ? —સચ્ચાઇની લગાઇથી.

ચહેરો જોવા આરતીનો કેમ ઉપયોગ કરશો ? —શુદ્ધવિચારોથી.

આંખને કેમ આંજશો ? —સારી સમજથી.

ક્યાં સેંટ કે અતરનો ઉપયોગ કરશો ? —પ્યારના.

ખુશમુરતી કેમ ખીલવશો ? —સદ્વારે સકાળે ઉઠવાની આદતથી.

આજસાધના દુસ્મનને કેમ મારી હઠાવશો ? —ઉલોગથી.

આ અને પેલી જીંદગીનો ખગે માર્ગ કેમ મેળવશો ?

—તમારા ધર્મ ઉપરની—આસ્થાથી.

બધેબધે.

જાણીતું અને માનીતું થઈ પડેલું “ ગુલશન. ”

ના, હીંદુસ્થાનના જંગલોની જડીબુટ્ટી, અખ્યાત લેખક ડૉક્ટર પી. મોતી
વાળાની અખ્યાત દવાઓ.

હરતકી અવલેહ.

જે અવલેહનો લેખ ગયા જુલાઈ માસમાં આવી ગયો છે. તે જેનાં શુભ દેશો
ધણાજ અલૌકિક છે. ખાંસી, ક્ષય, દમ-હાંફણ, નળનાઈતું જવું, ઘડપણતું ધુનરાપણ
અને નળનાઈને લગતા તમામ રોગો ઉપર એક અમૃત છે. એક વખત હાંકકા અને
આમકા જેવા થઈ ગયેલા શરીરને રૂદ્રપુષ્ટ બનાવી નવા અવતારમાં લાવે છે. જે મહી-
નાના બાળકને પણ આપી શકાય છે.

વધુ માટે ગયા માસનું ગુલશન જુઓ,
કીંમત એક પાટની રૂપિયા સાત.

વસંત વીલાસની.

ગાળીઓ ગમે તેવી જીંદગીની શુભ થયેલી તાકાતને પહેલેજ દીવસે વીલાસ
સુખનો બગીચો ફેખાડે છે. તે સીવાય વીર્યસ્રાવ, સ્વપ્નામાં વીર્યનું ખસીત થઈ જવું,
મીઠી પીસાળ એટલે પીસાળમાં સાકરનું જવું, રેતી-આલ્યુમ વીગેરેનું જવું, ઘડી
ઘડી પીસાળનું થવું વીગેરેને માટે પહેલેજ દીવસે તેનો અમત્કારી શુભ બતાવે છે.
કીંમત બાટલી એકના રૂપિયા પુ.

પલાશાજન.

જે રૂક્ત સ્ત્રીઓનેજ માટે છે. માસીક માંદગીનું ઉકી જવું અથવા અન્યમીત
આવવું, જેનાથી આખા શરીરનું પુલી જવું, પેટમાં મારતા શુળા જુનામાં જુનો રક્ત-
સ્રાવ, ગાંઠ, ગર્ભનું છોડ થઈ જવું, હીરડીયા, આંકડી, ખેંચતું આવવું, પદરનું વહેવું,
જૂખનું મંદ પડી જવું વીગેરે પ્રકારના શુભ તેમજ બહારના રોગોને મારી હાંકવી એક
એકાજ અને ફીકા પડી ગયેલા મહેરાને રૂદ્રપુષ્ટ જીવનસુરત બનાવે છે. એટલુંજ નહીં.

પણ ઉપલા રોગોને લીધે કેટલીક માતાઓ અને બહેનો અધાપી સુધીમાં એક પણ સંતતીનું સુખ મેળવવાને કમનેસીબ નીવડી તેવાનાં તમામ રોગો નાશ કરી આખરે તે ટળવળતી માતા સંતતીનું સુખ મેળવવાને કાર્યવાન બનાવે છે. હાથમાં ડાકેટરો તેમજ દવા પછવાડે સેકેડોનો ધુગાડો કીધો હોય છતાં નીરાશ થઈ એકા હોય તો એકજ વખત ફક્ત ત્રાઈ કરો. કીંમત એક બોક્સના રૂપીઆ ૭ સાત.

કષ્ટહાર તેલ.

ગમે તેવા એકથી પચીસ વરસના કોઢને આ તેલ લગાડતાની સાથેજ ચમત્કારી શુણ બતાવે છે પછી તે લાલ કાળો અગર કોઈ પણ રંગનો હશે તેને તુરતજ કાયદો બતાવે છે થોડો વખત ઉપયોગ કરવાથી તો લાંબીની કોઢ નાશ પામે છે. કીંમત એક બોટલીના રૂપીઆ દશ.

મહા રાસ્નાદીક—કવાથ.

કાટીલમાં કાટીલ અને જુનામાં જુનો લકવો સધીવા ગાઉટ પક્ષાંધાત અથવા અરધા અંગુ' રહી જવું. કેંડથી ઘુંટણથી રહી જવું અથવા ટુંકમાં કહો કે આખા શરીરનું જકડાઈને પથ્થર જેવું થઈ ગયું હશેની તેને પણ ઉપલો કવાથ છોડવશે જેમાં ૪૫ જાતની હીંદુસ્થાનના જંગલોની જડીબુટીઓ છે સેકડો રૂપીઆ ખર્ચ કરવા છતાં નીરાશી મળી હોય તો પછી આ એકજ વખત છેલ્લી ત્રાઈ કરી જુવો જરૂર નથી લાંબી પ્રાપ્ત કરશે કીંમત એક બોક્સના રૂપીઆ સાત શુલશનના ગ્રાહકને માટે ખાસ એછી કીંમત રૂપીઆ પુ.

જુનામાં જુના એકથી પચીસ વરસના સુંકા અગર લીલા ખરજવા માટે વાપરો હમારા વનસ્પતીમાંથી બનાવેલો મલમ ફક્ત ચોવીસજ કલાકમાં કાયદો આપશે ટુંક મુદતમાં તો જડમુળથી સાફ થઈ જશે કીંમત એક રૂબીનીના રૂપીઆ ત્રણ.

ઉપલી સઘળી દવા મળવાનું ઠેકાણું:—

સાંજ શુલશન વીગેરેના વેદકી અને જડીબુટીના પ્રખ્યાત

લેખક ડોક્ટર પી. મોતીલાલ.

સૈયદપુરા ચોકીચેરી—સુરત.

* ઉપલી કોઈ પણ દવા વી. પી. થી હમે મોકલતા નથી માટે જેને જોઈએ તે મણીઓડરથી નાણાં મોકલી મંગાવી લેવી.

ગુલબદન ગુલ.

યાને

મહાન અકબરનો જમાનો.

(મોગલ શાહનશાહતની જહોજલાલીનો યાદગાર સરો.)

ગુલશન માટે ખાસ.

લખનાર:—ભાગલ્યા.

(ગદ્યા અંકથી આરુ.)

આગલાં પ્રકરણોનો ટુકસાર.

કાશ્મીરની નજીક આવેલા હિમાલય પર્વતની બગીચાની ટેકડીપર એક યોગી વસતો હતો તેને મળવા કાશ્મીરના વડા વજીરનો ભેટો સીધરાજ અને તેના છુર કહુસા નામનો જ્ઞાની બ્રાહ્મણ પર્વતો બોળે- ગયા આવ્યા હતા. રસ્તામાં તે યોગી મટે કહુસાને 'પૂજ્યાં જણાણું' કે કાશ્મીરનો તે માછરાન નેહુપ્ત હતો. સીધરાજનો વિવાદ તેના કાકા તે અલ્હાબાદના મુખાની એક પૂરી દીકરી વેર કરવામાં આવ્યો હતો. આ 'સુ'દરીનું' નામ ઇંદુમતી હતું. તે બંનેનો મેળાપ હર્ષિત હતો, તેવામાં સીધરાજનો કાકો સાહુના પોતાની સાથે લશ્કરીલને લઈ ગયો અને ત્યાં તેણે અકબરની દરબારમાં રહી મુંધારા લેવા સમજાવ્યો કેમકે અકબર કાશ્મીર છૂટવા માંગતો હતો.

સાદ અકબરનો મેહેલ જોતાં સીધરાજ છકચ થઈ ગયો. સાંજે કહુસા અને સીધરાજે ફેઝી અને તેના અંગત મિત્ર મુખારકની મુલાકાત લીધી. તેમને ખાસ આવડાર આપવામાં આવ્યો. સીધરાજે રાજ્યમાં ચાલતી બેવફાઈ માટે સવાલ કરતાં ફેઝીએ તે દસી કાદી છૂટા પડતાં કોઈની બાબતમાં જરૂર પડે તો સીધરાજને ફેઝી ને મુખારકે પોતાની આગળ સર ભાગવાની આવવા ન્હાવ્યું. નોકરીપરથી નીકળતાં તેને એક દાસીએ આવી ન્હાવ્યું કે તેણીની રોકાણી તે રાત્રે તેને મળવા માંગતી હતી. સીધરાજે ચોકચો ને કમમચો પછ તે દાસીએ તેને સીક્તથી સીસામાં ઉતાર્યો. સાહીબાગમાં ફરવા ગયો ત્યાં એક હાડ નીચે આરામ લેત અકબરને તે મળ્યો. અકબરને તેણે જોગણ્યો નહિ. તે તો તેને કોઈ ભેટો માણસ સમજ્યો. અકબરને તે ગરીબ આવ્યો પછ વાત ચતાં તેણે અકબરને લોલો જાહેર કરતાં અકબર ઉઠાઈ પડ્યો. પછ સીધરાજે નિર્દોષપણે જોવા તો સરસ પોતાનો બચાવ કર્યો કે અકબર ખુસ થઈ ગયો.

મનેજી વખતે સીધરાજ તે સુ'દરીની મુલાકાતે ગયો, જેનું નામ ગુલબદન ગુલ હતું. તેણીએ એવી સીક્તથી કામ લઈ તેને સીસામાં ઉતાર્યો કે તે પોતાનું જાન ભૂટી ગયો. તેણી કોઈ વેપારીની મહોરદાર હતી ને વેપાર અર્થે ઈરાન જતાં ગુમ થઈ ગયો હતો. આ કાબજ તેણીએ પોતાની સખી પર લખ્યો હતો ને આખાના પોતાક આગેવાનોની બહીકથી કાશ્મીર-જઈ શરૂ થઈ. તે સુ'દરીનો શત્રુકદાર મહેરો જોતાં સીધરાજ કહુલ થયો ને કહુસા બોલે દીવસે કાશ્મીર જવા નીકળ્યો તેને તે કાગળ આપ્યો.

મેરો આ પછી સાહી લશ્કરની તપાસ થઈ. ત્યાં સીધરાજે અકબરને જોગણ્યો. અકબરે હસીને તેને ખાતર આપ્યો. ફેઝી એ સીધરાજને અકબર આગળ જઈ કર્યો. સાહે સીધરાજ સાથે જઈથી વાત કરી ને રાત્રે રતનાવ બતાવવા તાકીદ કરી.

સલીમને ત્યાં શરાબનો દોર ચાલી આખો મીનલસ મસ્ત થયે અને બધા ચક્રુર થઈને પડ્યા ત્યારે જ સાહુના પોતાના સતીમને લઈ બહાર પડ્યો. શુભ બેઠન. શુભની સુલાકાત હવે સીધરાજે આદુ લેવા માંડી. તે જોયા તેણીને શુભામ બની ગયો. તે સીએ લણી જ ચાલાકીને કુનેદથી તેને એવા તો મોમ સમાન કરી દીધો કે તેણે નીમકહરામી કરવા કણુલી ને અગાધ પાપી ખ્યારને ખાતર તેણે પોતાનો બળવંત ને નિર્દોષ ખ્યાર દીલમાંથી ખુચવી કાઢ્યો. આખરે શુભામગીરીનાં ખત સાથે તેની માંગણી બર આવી.

અકબરની ઇચ્છા બલકે હુકમનુસાર સલીમને અલ્હાબાદ જઈ રહેવાનું ફરમાન થયું. અલ્હાબાદ આવતાં સાહુનાને ત્યાં તેની બેઠી ઇન્દુમતિ સાથે તેનો મેળાપ થયો, કે જે અખ્યારા જોતાં સલીમ જોયા દીવાનો થઈ ગયો. તે તેણીને એક દીવસ એકંતમાં મળ્યો ને તેણીને પોતાની યવા સમભલી પણ તે સાધવી સીએ તેની લાલચભરી માંગણીને મચક આપી નહિ ને એકર તેને બલો યવા શીખામણ આપી, વંશદાર પાંચેતર કેવી હોય છે તેનો અચુક નમુનો તે બલી ઇન્દુમતિએ સલીમને બતાવ્યો.

અકબરની સાલમેહની ધામધુમમાંથી પાછાં ફરતાં સીધરાજની નજર શુભબેઠન શુભ પર પડી, પરથીએ પેછતાં તેણે જણાવ્યું તે ફેઝીના સૌથી વહાલા દોસ્ત સુખારકની ધણ્યાણી હતી !

ફાટફાટ થતાં જગરે પોતાનાં નસીબને કહુવા દેતો શુભના મકાન તરફ તે ગયો. શુભ સમજી ગઈ. તેણીએ લણી જ ગમગીન બવાને પોતાની કંઠાણી કહી. કુવ ખ્યારને ખાતરજ તેણીએ આ ક્યું હતું તે તેને સમભળ્યું. સીધરાજના જગરમાં આખરે બદી ફાલી.

શાહબદા સલીમને તેને શુભની દાસ્તી પાસે સીધરાજના બે કાગળો ચોરાળ્યાં ને તે લઈ અલ્હાબાદ ગયો. ઇન્દુમતીને સીધરાજની બેવફાઈની ખબર પુગાડતાં તેણી પહેલાં શરસે થઈ પણ શાહબદાએ તેણીને સીધરાજનાં કાગળો આખ્યાં ત્યારે તેણીનું જગર વડી ગયું. તે છતાં તેણીએ શાહબદાને પરણવા ધરીને ના પાડીને સલીમની પૂઠે તેણીને બાપ સાહુના આળ્યો. તેણે તેણીને સલીમની પરણેતર થઈ પોતાના હવાઈ ઉલ્લા ખરા કરવા બહુ સમભલી પણ તેણીએ તેને નજાએ મચક આપી નહિ. વધુ દબાન થતાં તેણી મોતને આધીન થશે એવું જણાવતાં તે શરસામાં ચાલ્યો ગયો.

અકબરે સોહીદે એકાદી નાખેને ન્તેત ધર્મ રૈયત કરી દેતો. તેલું ખુલ્લું લઈ અકબર સામે બસતર રચવામાં આવ્યું હતું તેની ખબર મળી જવાથી પોતાના વંશદાર મિત્રો આમજ. અકબર આ બાબે બજાપો કર્યો. મિત્રોની સલાહ અનુસાર તેણે આ નવા ધર્મ બાબે કરતાં પગલાં લેવાં નહિ.

અશુભ રોજસનું પુન રાત્રિ વિરસીદે ક્યું. સીધરાજ વખતસર ત્યાં જઈ પુગયો. અશુભે મરતીનો બલો સંદેસો અકબરને મોકલ્યો. તેના મત મુજબ તેણે જે કાંઈ ક્યું હતું તે વાંતખીજ હતું. ચોળી ગોરખે બદીનાંયનાં મઝવાળા શર મદારાજને મારી નાંખવા પોતાનો ડગ મોકલ્યો હતો. શર મદારાજને નાન લેવાને બદલે ત્યાંનાં વાલનો તે ભોગ થઈ પડ્યો. મરવાની અણીએ તેણે પોતાનો સુનાહ કણુલ્યો ને મારી મેળવી.

અકબરને અશુભ ફાજલના મરણથી બહુ દુઃખ થયું. જાવાનીક પાદરી એકવીવેરા ને બળકુલકાદુ બીદાઈની અકબરને મળી દીલ્લી ઊડી ગયા. બનેની મુલ્કીકાત જણવાનેજ હતી. પેદલાનો અકબરને ખીરતી કરવાનો ફોક ફાગ્યો નહતો ત્યારે બીલે અકબરને ધર્મધ મુસલમાન કરી રાક્યો નહતો. અકબરને ગમગીન જોઈ સુખારકે કિમતી સલાહ આપી નેથી તે ખરેખર જાગ્યો ગયો.

(પ્રકરણ ૧૩ ચાલુ)

બુદ્ધાઇ.

અને ખરેખર મુખારકના શબ્દો બરહક હતા. ધર્મની બાબતમાં અકબરના વિચારો ગમે તે હોય પણ સંસાર સુધારા ને પ્રગ્ન રક્ષણના નિયમો માટે આજે પણ અકબરનું નામ ધણા માન ને વખાણની લાગણી સહિત બોલાય છે. અકબરે ખરેખર આ બાબતમાં અવધી કરી પોતાનો આ દુન્યવી ફેરો સફળ કર્યો હતો.

‘તું ખરો છે, મુખારક’ શબ્દ અકબરે હવે ઉભા થઈ ટગર ટગર બેતાં કહ્યું. ‘આપણે હવે કામ કરવું જોઈએ છે. શરીરને જરાએ રાહત આપ્યા વિના ઉમંગથી આગળ જવું જોઈએ છે. મેં મારા કિમતી ટેકા સુમાર્યા છે તો હવે તું મારી બાબુમાં રહેજે, જેવી રીતે તે મારા મિત્રો સુખી થયા હતા તેવીજ રીતે તું પણ થશે એવી મને ઉમીદ છે. આવતી કાલથી હું મારી આળ-સાંધ તથા મારાં કામખર ઉલટથી મંડીશ. મારાથી બનવું હું કરીશ પણ કોઈ કોઈવાર હું મારી ફરજમાં બૂલતો થાઉં તો મને આજની ધેર સમજાવી તું જરૂર ખરા માર્ગ પર લાવજે. મને તારી પર સંપૂર્ણ ભરસો છે. ખુદા હાશીર, મિત્ર ! મારી બંદગી કરી હું થોડા કલાકની હવે આરામ લઉંશ.’

પ્રકરણ ચૌદ

હિસામ-ચુકતે.

નામખર શાહનશાહ અકબરે પોતાનાં લરક-સરદારી લઈ ઉત્તર તરફ આગળ વધવા પુરું હતું. બહાર આવેલી વિગતોપરથી એટલું ચોક્કસ માલુમ પડી આવ્યું કે તેઓ આગ્રા-ધણે દૂર નીકળી ગયા હતા. પોતાની સેના ૧ લેખવાના હુકમોની રાહ બેતો સંધ્યાજી આગ્રામાં જ હતો. તેની દુકડી તો સાથી માં ઉપડી હતી એટલે પોતાની ધૂરસદનો પુત્ર તે આજો દિવસ સુનશનચુકતે ત્યાંજ

સુનશનો હોય તો તેમાં માત્રી નવાઈ નથી. એક સાંજે તેણે પોતાનાં કદમો તેણીનાં મકાન તરફ ફેરવ્યાં—આગળ જેની ખુશાલી ને ઉત્સાહ તેને લાલ થતો નહતો. તે તેણીપર અનેક રીતે હવે શક-મંદ થવા લાગ્યો હતો અને આ ચાલુ, લાંબી મુલાકાતો ખાસ કરીને તે હવે તેણી તરફથી તે બેઠી ટાળીતો બેઠને વિગત બાણવાજ લેતો હતો. તેને ક્યાં ખબર હતી આજેજ તે જે બાણ વા તત્તપતો તે પોતાની મેળે સાંભળનાર હતો.

એમજ માણસ જાત પોતાની આંધળી ધૂધમાં મસ્ત થઈ પોતાના પાપોની ગયડી ચાલુ બાંધ્યો જાય છે ને ધૂધરી ઇનસાફની જરાએ દરકાર કરતો નથી પણ જ્યારે હક ઇનસાફનો હાથ લંબાય છે ત્યારે તે આંધળાની આંખ પર ફરી વળેલો માયાવિ પડેલો ઉચ્ચકાષ જાય છે તે ત્યારેજ, કે ત્યારેજ, તે પોતાને ખરા રંગ રૂપમાં જોઈ શકે છે.

દિવાલમાંના તે નાનકડાં ખારણું આગળ આવતાં તેની અત્યંત અજાણ્યી વચ્ચે હમેશની પેડે તે ખારણું બંધ કરેલું જણાયું નહિ. તે ખારણું ઉઘાડું જ હતું અને કુંચી તાળામાંજ હતી. નોકરની આ સાફ બેપરવાઈ હતી; ને તે માટે તેને શિક્ષા થવી જોઈતી હતી. તેની જરૂર જણાતાં હમેશની જરૂર નિશાની નહિ આવતાં તે ગુપચુપ અંદર આવ્યો અને પોતાની પાછળ સંભાળથી ખારણું બંધ કરી તે આતુર કદમોએ આગળ ચાલ્યો.

ઝોટલા આગળ આવતાં તે અજાણ્ય થતો સ્તબ્ધ થઈને ઉભો, કેમકે ઝડપુ કદમો તેણે એક શખ્સને અંદર આવતાં જોયો. તે ઝોટલાની પાછળ સંતાઈ ગયો. તેની ભારે અજાણ્યી વચ્ચે તે શખ્સ કોઈજ નહિ પણ તેનો કકડો સાલુના તેને જણાયો. તે હાંફેલો ફાંફેલો થઈ ભારે ઉરકે-રાયલો હતો. આવતાં સમેત તેણે જુરસામાં જણાવ્યું,

‘આપણે ફરી ગયાં છ...કોઈએ શરમ ભરેલી રીતે ફસાવ્યાં છ!’ અને આ ધંધાકો

સાંભળતાં ગુણપદન ગુણ પણ લયમાં થરથર ધ્રુજવા લાગી. 'નામવર શાહનશાહ તો આપણી દરેક યુક્તિથી પૂરતા માહિતગાર બાબુદા છે. કેમ આ બન્યું તે તું જાણતો નથી પણ બાબત સદંતર ખરી છે. મને ગોરખ તરફથી આ બાબતની ખબર આપવામાં આવી છે. તું જાણેછ તેમ ગોરખ હાલ છૂપાં વેપમાં લશ્કરની સાથેજ છે. શરૂઆતથી દરેક વિગતની અકબરને ખબર છે એટલુંજ નહિ, પણ તેના બાસુસીએ આપણે કરેલા નવા ફેરફારોની ખબર ખબર આપી છે. તે જાણેરા મદારી છે એટલે તેણે આપણને એવી ખબર પડવા દીધી કે તે આપણી પહેલી યુક્તિથીજ વડેક હતો પણ નવા ફેરફારની તેની માહિતીની ખબર તેણે આપણને થવા દીધી નહિ કે જેથી તેના રચેલાં છટકામાં આપણુ સઘળા સફાઈથી સપડાઈએ. હવેમાં તે ને તેનું લશ્કર જાણે ખરેખર કાસ્તીરજ જતાં હોય તેમ બહાર નીકળી ગયાં છે તેમાં તો શક નથી, પણ તેણે એવી ગભુતી કરી રાખેલી છે કે આપણે જરાખી પગલાં ભરે કે તેજ પળે તે પાછો ફરી ઝડપી કુચ કરી આગ્રા પાંચેક દિવસમાં આવી આપણને સપડાવી શકે. આપણે તો આપણી રીતેજ કામ કરતે. મેં શાહનશાહ સહીમનેથી ચેનાવ્યો છે કે નક્કી કરેલા દિવસે દોઢ પણ બાતનું પગલું ભરવું નહિ નકર કાલનો દુકાળ આજે પડી નાહક છંદગીથી ઉપડી જવાનો સોદો છે. હાલતો સહીમને શાહનશાહ બલાવવાનો દિવસ દીકમમાં રાખ્યો છે. પાછળથી નક્કી થશે પણ મને તો આ પાણી એ વાળે ચડે એમ લાગતું નથી; કેમકે અકબરને આપણું કાવતરાંની સંપૂર્ણ ખબર પડતાં તે આપણુ લોકોને જીવના ઊંડાનર નથી. અકબર સહીમને તો તે કાંઈ કહેશેજ નહિ. પણ આપણુ બધાનું સાફ સાફ આવી બનવાનું. આ કારણે હવે તો સૌથી જલેમમાં જલેમ પગલું ભર્યાં વિના આપણે માટે બીજો રસ્તો રહોજ નથી.

'તે શું છે?' ગુણપદન ગુણે સવાલ કર્યો.

'ગોરખ અને તેના ચેલાઓએ હવે આપણને જોઈતી મદદ કરવી પડશેજ.' સાહુનાએ હડે કહેજે જણાવ્યું. 'શાહનશાહ આગ્રા ખાતે પાછા ફરે તે પહેલાં તેમની છંદગીના અંત લાંબવાની આપણુ સર્વને ખાસ કરીને જરૂર છે.'

આ દવાહિણુ શબ્દો સાંભળતાં સીધરાજનું શરીર થરથર કંપ્યું. પોતાના શાહનશાહ સામે આ કાવતું કરનાર તરફ તેને લારે ગુસ્સો આવ્યો તેણે એકદમ સામે જઈ તેને મારવા પોતાનું ખંજર ખેંચી કાઢ્યું પણ વિચાર થતાં તે લગાર શાંત થઈ બેઠો. તેની ખાતરી થઈ કે હજી વધુ ખબર તેને મળનાર હતી એટલે ઉતાવળા થવાની જરૂરજ ન હતી.

'સહીમને તો આ બાબતની ખબર પડવા દેવી જોઈશેજ નહિ' તે દગાખોરે સમજાવ્યું. 'તેમજ તે બનાવ બન્યા પછી પણ તેને જાણવામાં ફાયદો નથી. અકબર મનમાં તો તે સમજી જશેજ પણ જાણે તે સદંતર અજાન હોય તેમ સફાઈથી વર્તશે, અને આપણને તો માનપાનથી નવાજવામાં ક્યાસ કરશે નહિજ. આવ તો કાલે હું લશ્કર તરફ જઈ છું કે જેથી ગોરખને મળી બધો તાગડો નક્કી કરે. તે ક્યા છૂપાં વેપમાં ત્યાં છે તેની મને ખબર છેજ. તારું કામ હવે સહીમને બોલાવી કુનેહથી તેને જોઈતી ખબર આપવાનું છે. રખે મારા પર શક આવે કરીને હું તો તેને મળવા જનાર નથીજ એટલે તારા સિવાય હવે તે કામ કરનાર બીજું કોઈ નથી. મને દહેશે કે હાલ તમે બનેલો સંબંધ કેવાક છે?'

'લાંબો વખત થયાં તે મને મળવા આવ્યો નથી.' ગુણપદન મીઠાસથી બોલી. 'તેની આ લાંબી ગેરહાજરીનાં કારણોની મને જરાએ ખબર નથી, છતાં હું તેથી જરાએ ચિંતાતુર નથી. હું માનું છું કે ગમે તે ભોળે પણ તેમને પોતાના દડી મુલનાના તો બનાવવાનો ને બનાવવાનોજ. તેથી તો તે શાહનશાહ ચાપ ત્યાં મુઠી હું તેને ઉગાઆ કરું છું.'

‘અને તેટલો વખત તું મારા લગ્નગીતની સોખતમાં પસાર કરેછેને ? તું બંધોછ તેમ મેં તેને તારી સંભાળમાં મુક્યો છે. પોયે ખરે બહાદુર નર છે ને મારી ખબર મુજબ તને પણ ઘણી ગમત પડે છે.’

‘થોડા વખત તેમ હતું પણ હવેતો તે મને કંટાળા રૂપ થઈ પડ્યો છે. દરેક બાબતનો વિચાર કરતાં તે હવે જરાએ ઉપયોગી હોય તેમ લાગતું નથી. આખરે ફરજની બાબત પર તે ચાલુ બક બક કર્યા કરી માથું ભેળું ખાઈ જાય છે. અગત્યની એ છે કે તે આટલું બધું સમજે છે છતાં આંધળા શા માટે થતો હશે ? આપણી ગરજ પૂરી થતાં હું તો તેને શોકો પરખાવી દઈ મારા રસ્તાથી વચ્ચેથી દૂર કરવા માંડું છું કેમકે તેમ ન થતાં સહીમ સાથના મારા વ્યવહારમાં તે ખસલ પૂગાડે તેમ છે.’

‘એ શું છે ?’ વરંડાના બાગવાળા ભાગ તરફ ફરતાં ચોકાને સાહુનાએ પૂછ્યું. ‘મેં કોઈ નાં પગલાંનો અવાજ સાંભળ્યો. શું હાં કોઈ વગ રંધજનનો પ્રેરણો તો ઉતરી પડ્યો નથી ને ?’

‘તે કેમ બને ?’ ગુલશન હસી. ‘બાગ માંનું બારણું તો તમે બંધ કરેલું છે ને ?’ સાહુનાં બૂલી ગયો કે ઉરકરાટને ઉતાવળમાં તે બારણું ઉઘાડું નાંખીને ચાલ્યો ગયો હતો. ‘પેલી તરફથી તો કોઈપણ જાતની ધારતી છેજ નહિ કેમકે આજ સહવારનો મુંઝારક લરકર સાથે જોડવા નીકળી ગયો છે. તમે આ રસ્તે જાઓ. એજ રૂઢાપણુ ભયે છે. સીધરાજનો આવવાનો વખત થયો છે તે કદાચ તે આવતો હશેજ. કાકા લગ્નના તમે એક થઈ જાવ તે તમે બંનેને શોભા ભરેલું લાગશે નહિ.’

‘ત્યારે બધું બરાબર નહીં છે ને ?’ સાહુનાએ કહ્યું. ‘તું સહીમને અને આશ્રના આશ્રણા લાઈએને સમજાવવાનું માથે લે છે એટલે અકબરને હું બેઠા લઈશ. ખુદાની યરકતથી હું

જો ફતેહમંદ થઈશ તો આપણે અને આખી પ્રજા તેના ત્રાસમાંથી તો ખરેજ છટીશું ને આપણી મરજ મુજબ કરીશું.’

કાકાના નમન સાથે સાહુના બાબુમોનો પડકો ખસાડી જોઈજ માર્ગે ચાલ્યો ગયો કે જે માર્ગની સીધરાજને ખબર ન હતી. સાથી પહેલાં તેનો વિચાર તેના કાકાની પૂઠે જઈ મારવું યા મરવું નો હતો પણ અંજાણ માર્ગને લીધે તે તે વિચાર અમલમાં મુકી શક્યો નહિ.

તેને માટે હવે સાથી સહેલો ને સરળ માર્ગ ત્યાંથી નીકળી જઈ નામવર શાહનશાહને ખબર આપી તે કાવતું, નિષ્ફળ કરવાનો હતો. પણ તે માત્ર એક કંઠાળ રમકડું હતો એવો ખ્યાલ દૂર કરાવવાનો તેનો લોભ રહ્યો નહિ. તેને તે જોડી નાગણ સામે ભારે ક્રોધ આવ્યો હતો. ટુંકામાં મારતો તે ઓટલા પર કુદી આવ્યો ને તેણી સામે ઉભો રહી અખાલ્યો,

‘દગાખોર રાધતાન ! તે’ મને રાગત્રોહી બનાવ્યો કે ? પણ યાદ રાખ કે તું કે તારો પેલો ખુની મદદગાર કદીથી ફાવવાના નથી ! હું તને કંટાળો આપું છું ને ? કીક છે, હું શું કરીશ તે તને જતાવીશ.’

‘હાઆહ ! કંઠાળ ત્યારે તું છપાઈને સાંભળતો હતો કે ?’ તે ડંખેલ નાગણ એક મસ્ત વાધણની પેઠે ટુંકામાં મારી ભારે ક્રોધમાં પોતાનો મ્હેરો બદલત કરતી બરાડી. ‘તું હવે હમોને સપડાવવા માંગે છે કે નીચ કુતી !-તેમ હું કદીથી થવા દઈશ નહિ.’

અને હજી સીધરાજ તેણી શું કરવા માંગતી હતી તેનો વિચાર કરે તે પહેલાં બાહુમાં પડેલું ખંજર ઉંચકી તેણી તેની સામે ધસી ગઈ. તે કાતીલ ફરકો અટકાવવા તે કોરોશ કરે તે પહેલાં તો તેણે બારણાં આગળ એક આકારને આવી ઉભેલો જોયો કે તેના લખાવલો હાથ લજરી પડ્યો. તે આંકાર ગુલશનની પછવાડે

અચ્ચુચ નીકળી આવ્યો હતો અને તે ડંખેલ નાગણનો ખંજર સાથેનો ઉંચકાયેલો હાથ તેના નેરેમંદ હાથમાં પકડાયો હતો.

ગુલબદન તુરતજ પાછળ ફરીને જોતાંજ તે લયમાં ચીસ પાડી નીચે ગળદી પડી. તેણીની પાછળ ઉભેલો શખ્સ કોઈજ નહિ પણ મુખારક હતો અને તેની પાછળ બે નોકરો નાગી તરવાર સાથે ઉભેલા હતા.

‘દયા !’ તેણી લગાર સાવધ થતાં કરગરીને બોલી. સીધરાજ તે તે દેખાવ જોતાં પૂતળાંની પેઠે જડ થઇ ગયો હતો ને તેનું મોઢું ગોચા સીવાઇ ગયું હતું.

‘દયા, મારા ધણી, મારા સરતાજ, દયા !’ અને તેણીએ વાંકી વળી પોતાનું સુંદર બાલોવાળું ડોકું નમાવ્યું ને ફસડતી જઈ તેણી તેના પગપર માથું સુકવાઈ ગઈ કે તેણી જાણે ઝેરી અઘરાઈ હોય તેમ કમકમીને તે તેણીથી પાછળ હઠ્યો.

‘હટ !’ તેણે લાત મારવા પોતાનો પગ ઉંચકતાં બરાડ પાડી. ‘મને અડકતીથી ના. બાધા એને’ તે પોતાના નોકરો તરફ જોઈને તરડાયો, ‘હાંથી એને સીધી મથુરામાંના મારા કિલ્લામાં લઇ જાઓ. ત્યાં એનાપર સખતમાં સખત જાપતો રોખેજે. જે એ બહારના કેઈથી સાથે જરાથી સંબંધ રાખવાની સહેજથી હીલચાલ કરે તો જે શિક્ષા અમલમાં સુકતાં આજે મેં અટકાવી છે તે અમલમાં સુકજે. આજ પછી હું એનું કાળું મોંઢ આતો શું પણ પેલી દુન્યામાં વચીક જોઈશ નહિ.’

ત્યારપછી તે ગુંદણ પડ્યે પડી તેના તરફ કરગરતી સ્ત્રી તરફ તે ફર્યો; પણ તેના શબ્દોએ તે ધાતકી શિક્ષામાં જરાએ ઘટાડો કર્યો નહિ.

‘ક’માળ કાલા !’ તે તરડાયો. ‘તને તારી છંદગીની દજી કાંઈક આશા છે ને ? આજ પછી આ દુન્યામાં તારું નામ મારી જ્યાંપર

આવશે નહિ છતાં તું લેવિધ્યની આસાના હવાઈ કિલ્લા બાંધે છેને ? તું મારા કરતાં એક વધુ બળવાન નરનો આશરાપર કુદકા મારે છે ને ?

તું એમ માને છે કે તારો સલીમ તને જરૂર સાચો નીવડી તને બચાવી, કેદમાંથી છટકા કરશે, પણ નકામા સુઝમાં રોજ નાં બોલ સલીમને પણ તે ક્યો છે તો તેણેજ આ કમખખત શખ્સ સાથેના તારા સંબંધની મને બજાર આપી છે. આ તેજ તારો સલીમ છે કે જેને તું તારી મોંઢ જાલમાં આબાદ સપડાયેલો માને છે.

તે આ બોલતો હતો તે વેળા ગુલબદને પોતાનું ડોકું ઉંચક્યું હતું ને આંતરતાથી સાંભળવા માંડ્યું હતું. તેના છેલ્લા શબ્દો સાંભળતાંજ તેણી બેભાન હાલતમાં લાંબી છર થઈને પડી.

‘તમોને કહ્યુંજ તેમ કરો’ મુખારકનો ફકમ છટકો કે તે નોકરો બહુ ઝડપથી તેણીને ઉઠાવી ગયા.

‘અને હવે તું’ તે પોતાની તરવાર બેચી સીધરાજ તરફ ફરતાં બખાળ્યો.

‘મેં મારી છંદગી ગુમાવી છે’ સીધરાજે નમ્રતાથી કહ્યું. ‘મારો ! તમારા હાથથી મોત સિવાય બીજું કશું હું માંગતો નથી. મારાં પાપોનું પ્રાયશ્ચિતજ એ છે.’

‘તે હું સમજું છું’ મુખારક વિચાર કરતો બોલ્યો અને ધીમેથી તેણે તે તરવાર પાછી ખેંસી. ‘પણ હું તારી છંદગી મુજબ કરવા માંગતો નથી. આવી બાબતમાં બીજાઓ જૂદીજ રીતે કામ લઇ શકે છે. એક મુસલમાન તારું ડોકું તેના પગતળે કચડાયું જોવા ઇચ્છે એક હિંદુ તને ફાંસો મારવા ઇચ્છે ને એક ખ્રિસ્તી તારી સાથે લડાઈ કરવા ઇચ્છે પણ મને આ માર્ગો પસંદ નથી. તું જા, દુન્યામાં જીવ ને હાંથી વગર ઇન્નએ જા. તું જીવને ને જીવીને જે દુષ્ટ કર્મ તે ક્યું છે તેનો, તું કે જે, એક ઉમરાવ કહેવાતો હોઇ પરોણાગ-

ત ને મિત્રાચારીના જે કમકમાટી ભર્યો બદલો તે વાળ્યો છે તેનો ચાલુ વિચાર કરતો રહેજે. પાક ખુદા તને કદીથી આ દુષ્ટ યાદ ભૂલવા દેશે નહિ. પછી તું ગમે તેવા મોટા દરબન પર જઈ જાહે-જલાલી કાં ન બોગવો ? જેમ જેમ તારો દરબને વધશે, જેમ જેમ તું કિર્તિને આગરમાં વધાશે તેમ તેમ તને મિત્રાચારીનાં આવા દગાબોર બદલાની યાદ વધતીને વધતી રહેશે. આ મારા શ્રાપ તારા પર છે. હે, બાપ ! એ એને ફળજે ને એ રીખીરીખીને મરજો. ચાલ, નીકલ જાંથી ! તારા જેવા કંગાળ કોરવાનું મોંહ પછુ જોવું ના સમ-વાર છે.

મુઆરકેના ધિક્કાર ભર્યા દેખાવ તરફ જરા-એ નજર કર્યા વિના ફટકાની કાટેલા કુતરાની થેકે એ પગ વચ્ચે પૂછી ધાલી, નીચે નજરે ભારે શરમમાં સીધરાજ ત્યાંથી નીકળ્યોને જાકટાની પેંકે લથડ્યાં ખાતો તે તે ઉઘાડાં ખારણાંમાંથી બહાર નીકળ્યો. પોતાની આસપાસ શું બનતું હતું તેનું તેને જરાએ ભાન હતું નહિ. રાત ધણી વહી હતી છતાં તે નદીના કિનારા પર રખડવા લાગ્યો. તેણે મજુરોને એક મજવામાં માલ લાધ-તા જોયા. તે વિચારમાં પડ્યો કે મોટી રાત્રે આની મહેનત કરવાનું શું કારણ ? તેથી બજે તેનું લટાઇ જતું હોય તેમ તેમ તે દરેક હીલ-ચાલ તપાસવા લાગ્યો. જરા ખૂલ જોતાં તેના ડાળા ચઢી જવા લાગ્યા ને જરા જરામાં તેને ભાકે ઉરકેરાટ થતા લાગ્યો. ત્યાંથી આગળ ચાલતાં મસાલની ગતીના ઉઝસમાં પાસા વડે જુગાર રમતાં ને ગાંજો, ભોંગ પીતા સીપાહો તેની નજરે પડ્યા. તેને વિચાર થયો કે સાથે રમવા ને પીવા તે ખેસી જાય તો એર ખી ગમત. તે તેમ કરવા જતો વડીક હતો તેવામાં નામવર શાહનશાહનો જનન લેવાનાં કાવત્રાનું તેને ભાન થયું. મુઆરકે જે ખધી વિગત સાંભળી દશે તો તે સેદલાધથી

અકબરને જણાવે તેમ હતું. પણ તે સંવાલને જવાબ લગાર શંકમંદ હતો. ધારો કે તેણે તે ન જાણ્યું હોય તો ? તો કાં નહિ તે પોતે એક પણ પછુ ગુમાવ્યા વિના જતે જમને ખબર આપે ? સાંભળના તો કાલે સહવારે નીકળવાનો હતો તો તે પોતે અજબડી નીકળતાં તેની આગમજ ખીશક જઈ શકશે.

આ વિચાર થતાંજ તેને તે અમલમાં મુકવાને જરૂરી જણાયો. તે સીધા શહેરમાં ઝડપ કરી ગયો કે જે તરફ તેની લસકરી હુકમી હતી. પોતાના મદદનિશને બોલાવી પોતાના બોલાવેના આજ્ઞ તેને આપી તે પોતાનાં મકાને ગયો ને પોતાના નોકર વત્સાને બોલાવી મુઆરકની ભેદવાળો ઘોડો તૈયાર કરાવ્યો કે જે પર ઘુલબદનનું ખર નામ બળ્યા પછી તેણે સ્વારી કરી ન હતી; પણ પોતાના નામવર શાહનશાહની સેવા માટે તે તે પર સ્વાર થયો.

‘ મારી પાછળ લસકરમાં આવવાની તૈયારી કર ’ ઘોડાપર બેસનાં સીધરાજે જણાવ્યું. ‘ પણ ઘોડો દૂર રહેજે. એક કલાક પછી તું નીકળજે. યાહોમ ઘોડો હાંકજે ને જરૂર પડે તો આ જરૂરી સંદેશો તું પુગાજે. ’ તે પછી નામવર શાહનશાહ સમ્રાટનાં કાવત્રાનો જરૂરી ભાગ તેણે તેને જણાવ્યો ને દરમાન્યું કે લસકરમાં જો તે પોતે આવેલો ન જણાય તો નામવર શાહનશાહને મળી તે વિગત જણાવવી. ફરી એકવાર આ બાબે ઘટતો હુકમ આપી તેણે પોતાના ઘોડાને એડ મારીને તેને ચારે પગે છોડી મુક્યો.

તે યાહોમ ધસ્યોજ ગયો. ના તેણે આસા-યશ લીધી કે નાં તેના જનનવરને આપી. ફક્ત પાણી પાવા કે ચંદો ખવાડવાને થીંખતો ને તેમ તેમ કરતાં જતે તે જનનવરને માલીસ કરતો. બહુ જલદીથી તે હવે લસકરને જઈ મળ્યો. ત્યાં

જતાંજ નામવર શાહનશાહને મળવાની તેણે ઉતાવળે માંગણી કરી જે થોડીક દીલ પછી તેને રજા આપવામાં આવી.

‘તું હાં શું કરે છે?’ તેને જોતાંજ અકબરે તેને લખી ખાધો. ‘તને તારો આગ્રહો કિસ્સો છોડી હાં આવવાની કેણે રજા આપી?’

‘મુરખ્ખીજી’ સીધરાજ નમ્રતાથી બોલ્યો. ‘ને આ સિવાય વધુ છુરી ખખર મારે જણાવવાની ન હોતતો હું મને મોટાભાવ્યશાળી સમજત. પણ હુંતો મને પોતાને મહાન શુનાહ માટે શુનેદગાર તરીકે જાહેર કરવા આવ્યો છું. એક સીપાહ જશુનમાં જશુન શુનાહ કરે તેવો રાજદ્રોહનો કેંગાળ શુનાહ મેં કર્યો છે.’

‘હું તે ધારતોજ’ શાહનશાહે કહ્યું. અને તેથી તો મેં તને તારી જગ્યા ન છોડવાનો હુકમ આપ્યો હતો, અને હવે તું જાતે આવી તારી બદમાશીની વાતો કરે છે. કીક છે; એલ, તું શું કહેવા માંજ છે?’

પોતાથી જાને તેમ હુકમમાં કાંઈથી વિગત ઇલાખ્યા વિના કેવી રીતે શુભવદન સાથે તેના મેળાપ થયો હતો, કેવી રીતે તેણીએ તેને સપાડ્યો હતો તે જણાવી કેવી રીતે તે પોતાના મિત્રને દગાખોર નીવડી શાહનશાહ તરફ ખીનકા થયો હતો તેની વિગત નિવેદન કરી. આ સાંભળતી વેળા અકબર પોતાના તંજુમાં આમથી તેમ ફેરુ ફરતો હતો, તેની અંતરની લાગણી શું હતી તે તેના ચહેરાપરથી જરાએ જણાતું નહતું; પણ જોવો સીધરાજ પોતાની વિગત જણાવી રહ્યો કે તેની આગળ આવી તેમણે કરકા અવાજે કહ્યું,

‘તારા શુનાહ માટે મોતની શિક્ષા લાયક છે.’

‘તે હું અચ્છી રીતે સમજું છું, મારા નામવર મુરખ્ખીજી’ તેણે નમનતાથી સર શુભવદની કહ્યું. ‘અને તેથીજ હું આપ

મુરખ્ખીજીના હાથે મારી શિક્ષા ખમવા આવ્યો છું.’

‘ન્યારે તારૂં પાપ જણાઈ આવ્યું હતું એવું તેં જાણ્યું ત્યારે નહાસીને કેથે લરાઈ કાં ન ગયો?’

‘દરેક શુનાહની શિક્ષા જતી નથી. દુન્યામાં ખીજગ્યોથી ધિકકારતોને મારી જાતને પોતાને શ્રાપ દેતો હું કેવી રીતે તે શિક્ષાનો બોજ માંજે ઉઠાવ્યા વિના મારૂં મોંઠ ખીજગ્યોને બતાવી શકું?’

‘પણ તું એકદમ તારા આ કરાવ પર કેમ આવ્યો? આ માટે તને કાંઈથી કારણ મળ્યુંજ હોતું જોઈએ. મને લાગે છે કે તે બધી વિગત મને જણાવી નથી. હજી તારી વાત અધુરી છે.’

‘આપ મુરખ્ખીજી વાજખી છો, પણ મારે જે કહેવું છે તે હવે મારે માટે આપ નામવરનો છેવટનો હુકમ થયો પછી જણાવવામાં કરી અકચરુ નથી. ખીચક, મારી ના મરજી છતાં મારા પર જે સર્વોપરી સત્તા તે સ્ત્રીએ બોગવી હતી તે હાલમાં એકદમ તૂટી ગઈ છે. મારી આંખો પર ફરી વળેલો અધકારનો પડકો નીકળી ગયો છે અને બહુજ મોડેથી હું કેવો હતો, કેવો શુનેદગાર બન્યો હતો તે કેવી શિક્ષાને લાયક થયો હતો તે જાણી શક્યો છું.’

અને આ પછી તેણે તે સાંજની મુલાકાત, સાહુનાને શુભવદન વચ્ચેની વાતચીત, તેણીએ ઉગામેલાં ખંજરની વિગત તથા મુખારકની આમદને તેના શ્રાપની વિગત બારીક બારીક રજુ કરી.

આ છતાં શાહનશાહના ચહેરા પર જરાએ ફેરફાર થયો નહિ. તેઓ તો ઉલટા વધુ અચ્છ કહ્યે તંજુમાં ફરવા લાગ્યા. તે વાત પૂરી થતાં તેઓ વચ્ચે પાંચ મીનિટ મુખપીટી ફેલાઈ ને તે પછી તેઓ તેના તરફ ફર્યાને બોલ્યા,

‘જીશક, હું જે તને શિક્ષા કરું તે પર તારી છેલ્લી વિગત મોટી અસર કરશે એમ તે, માન્યું છે તેમાં તારી ગણતરી ખરી છે. તેં મારી તેમજ મારી શાહનશાહતની સાથી મોટી સેવા બજાવી છે. તું જે એમ ધારતો હોય કે મેં કરેલી શિક્ષા પાછી કરે તેમ નથી તો તેમાં તારી મોટી ભૂલ છે આ શુનાહને માટે મોતની શિક્ષા પાત્ર છે પણ તેથી એમ કહ્યું નથી કે તે શુનેદગાર દવાને પાત્ર નથી. આ બાબતમાં તારો કેસ વિચારવા જેવો છે. તારી છેલ્લી વિગત હું નહિ પણ બાબતે તો એ હું મારો દુકમ ફેરવી તને મારી બક્ષતે. સીધરાજ, તેં મારી સામે અછમ શુનાહ કર્યો છે ને તે કરતાં કાંઈક બદલતર શુનાહ મારા અગત મિત્ર સામે કર્યો છે. તું ખરો શુનેદગાર નથીજ. તું તો ફક્ત આસાધારણ મોટી લાલચનો શુદ્ધામ બન્યો છે. કમનસીબે આ લાલચ કેવી હોય તે હું અચ્છી રીતે સમજું છું. હું જોઈને ખુશ છું કે આખરે કીર્તિની લાગણી હજી તારાં હૃદયમાંથી શ્રમ યદ્ય નથી. જ્યાર તે તારાં સ્વપ્નામાંથી તું બગત થયો કે વધુ જોશથી પ્રગટી નીકળી છે. હું તને કાંઈક તારા શુનાહ માટે જાપરે ચલાવતો નથી કે તે અછમ શુનાહ ન હતો એવું માનતો નથી. પણ હું એવું યકી નથી માનું છું કે તું તે વર્ગમાંથી નથી કે જેમાં તો શુનાહખોરોને આ દુન્યામાં એક ધડીભર પણ જીવતા રાખવામાં મદદન પાપ છે. મારી ખાતરી છે કે તારું ભવિષ્યનું વર્તન તારી આ બદમાશીની યાદ ધોઈ નાંખશે ને આજની તારી વળણપરથી હું મજબુત માનું છું કે મારી સાથે દગો કરવા તું કદીખી આ દુન્યામાં લલચાશે નહિ. આ કારણે હું તને તારી જીંદગી બચુ છું અને તારો દરજ્જો તને પાછો એનાયત કરું છું, ફરીથી ખીજવાર મને તું દગો નહિ એવી મને સંપૂર્ણ આશા છે.

પાંચ મીનિટ સુધી સીધરાજ એક શબ્દ

બોલી શક્યો નહિ. તેની આંખોમાંથી દડદડ આંસુઓ પડ્યાં ને તે શુંકણ મંડ્યે પડ્યો ને તેમના ઝબ્બાને અદબથી ચુમ્યો.

‘હું તમારો મોટો આભાર માનું છું, મુરબ્બીજી’ અછખરે તેને ઉઠવાની ઇશારત કરી કે ઉઠતાં તે ધણીજ તાબેદારીથી બોલ્યો. ‘તે આ જીંદગી માટે તો નહિજ, કેમકે આ બનાવ પછી મારે મનથી આ જીંદગી કેવળ નિર્થક યદ્ય પડી છે. હું તમારો આભાર એ માટે માનું છું કે આપે મને મારાં પાપો ધોઈ નાંખી જોઈતું પ્રાપ્તિ કરવાની મને ઉત્તમ તક આપી છે. એકજ મેહેરબાનીની હું આ રજુ કરું છું જે બક્ષવા આપ જરૂર કૃપાળુ થશે તો અહોનિશ આભારી યદ્યશઙ્ગ. ઉત્તરમાં લૂટારૂઓની ટોળકી સામે જે મોટી લડાઈ આપે શરૂ કરી છે તેમાં જાગ લેવા મને રજા આપો તો મારે મનથી દુન્યાની દોલત મળશે.’

‘આ તારી માગણી મંજૂર કરવામાં આવે છે’ નામવર શાહનશાહે હસીને કહ્યું. ‘પણુ તે આગમજ હું તને ખીજું કામ સોંપવા માંચુ છું. મારા સાથી વફાદાર સીપાહોમાંના થોડાક હું તને આપીશ. તે મને લઈ તું જે રસ્તેથી આવ્યો તે રસ્તે જ. સાલુના તને મળશે તો તેને પકડી. એટલી બધી ચાલાકીથી તેને જ્યાં ઉંચકા લાવ કે ગોરખનાં રૂવાંને પણ તેના પકડાવાની ખબર મળે નહિ.’

નામવર શાહનશાહની ઇશારત થતાં તે મુલાકાત ખતમ યદ્ય. એક કલાકમાં પેદરેગીરના વડાએ સીધરાજને તેના હાથ નીચેનાં માણસોની તૈયારીની ખબર આપી કે ફરી પાછો તે રસ્તે પડ્યો. પોતે ધારતો હતો તે કરતાં વધુ જલદી તે પોતાના કાકાને મળ્યો કે જે બારે ઉતાવળમાં પોતાના બે નોકરો સાથે યાહોમ મુસાફરી કરતો હતો. વરત તેમની આમપાસ તે દુકડી ફરી વળી ને તેમનાં હથોથો ખુચ્ચી લઈ તેમને કેદ કરવામાં આવ્યા. સાલુનાએ થોડોકવાર પોતાનો

અચાવ ક્યોં પણ ચોમેરથી તેને ઘેરી લઇ પકડવામાં આવ્યો. અત્યારસુધી જે ભત્રીજાને તે તુચ્છ-કારતો હતો તેજ ભત્રીજાના હુકમથી તેને કેદ કરવામાં આવ્યો હતો તે જોતાં તેને ભારે ક્રોધ થયો. રસ્તે જનાર કોઇ તેમને જોળખે નહિ તે માટે તેમને મોંઢે છુકાનીઓ બાંધવામાં આવી ને ધણીજ આઘાતીથી કોઇની પણ નજર પડ્યા વિના તેમને છાવણીમાં લઇ જવામાં આવ્યા.

નામવર શાહનશાહના તંત્રીમાં તેના અંધ છોડાવવામાં આવ્યા ને ત્યાં શાહનશાહને સીધરાજ સિવાય બીજા કોઇ રહ્યું નહિ.

‘સાહુના, તારી દગાબાજીને તારાં છેલ્લાં કાંવમાંથી હું પૂરતી રીતેં માહીત છું’ શાહનશાહે તરડાખે કહ્યું. ‘તારા ભત્રીજાએ તમામ વિગત મને જણાવી છે. મરવાને માટે તૈયારી કરે-જલ્લાદો તારી રાહ બુઝે છે.’

ભારે શુસ્સાને ધિક્કારથી સીધરાજ તરફ જોઇ સાહુના અકબરના પગ આગળ લાંબોછર થકને પડ્યો ને જમીનપર પોતાનું કપાળ મુક્યું.

‘મારી જીંદગી બચાવો’ તે કરગરવા લાગ્યો. ‘જો ભલા ને દયાળુ દીલના શાહનશાહ, તમારે જોઇએ તેવી શિક્ષા મને કરો પણ મારી જીંદગી બચાવો. હું બધું કષ્ટવીશ ને જે બાજુનો હોઇશ તે તમેને જણાવીશ.’

‘સાહુના!’ અકબરે ભારે તુચ્છ-કારથી તરડાખે જણાવ્યું. ‘હું ધારતો તોજ કે તું કંગાળ દગાબોર ને બદમાશ છે પણ તું આવો કંગાળ દીવ્યકારો છે એમ મને ખબર નહતી. તારી વિગતોની મને જરૂર નથી. તે બધી નકામી કેમકે હું તે દરેકે દરેક બાજુ છું. ફક્ત ચોમી ગોરખ ક્યા દ્રષ્ટા વેષમાં આ લરકરમાં છે તેજ હું બાજુતો નથી.’

‘તે હું આપને કહીશ’ સાહુનાના જગરમાં આશાનું કિરણ પ્રગટ થતાં તેણે આલસતાથી કહ્યું.

‘તેને ક્યાં પકડવો તે હું તમેને ખરાબર કહીશ ને તે પછી તમો.’

‘તો હું તને તારી શરમ ભરેલી જીંદગી પાછી આપીશ, પણ જે તારી ખબર જરાખી ખોટી દરી તો યાદ રાખજે કે તારે માટે બલ્લાદ તૈયારજ છે.’

સાહુનાએ હવે તમામ વિગત જણાવી કે જે પરથી ગોરખને પકડવાનું તમામ સહેલ હતું.

‘એના પર બારીક દેખરેખ રાખજે’ શાહનશાહે હવે સીધરાજ તરફ ફરીને ફરમાવ્યું. ‘અને તમે પોતે તમારાં માણસો સાથે આ કારી-રની શોધમાં બાજુ ને જોવો તે તમારા દાવમાં આવ્યો કે તેને નજદીકના ઝાડ પર લટકાવી ફાંસી દેજો.’

આ હુકમ એકદમ અમલમાં મુકવામાં આવ્યો. દુર્ગા દેવીના ભક્તની તુરત શોધ કરવામાં આવીને અડધા કલાકમાં તો તે તેમના હાથમાં કેદ પડ્યો થયો.

‘હા, મારા જવાન દોસ્ત, તારે માટે મેં આટલું બધું કર્યું તું તેનો બદલો તું આમ વાજે છે કે?’ તે પોતાના ધિક્કાર ભર્યાં હાસ્ય સાથે સીધરાજ તરફ જોતો બોલ્યો. ‘જતાં લીપા લેખ ટળનાર નથી. જરા મારા પર મહેરબાની કરશે; ખીશક તને તેના પૈસા એસવાના નથીજ. મને સપડાવનાર કોણ છે. તે કહેશે વાઙ? સાહુના સિવાય બીજો કોઈજ હોય નહિ. ખરી વાતને?’

‘હા’ સીધરાજે જણાવ્યું ને તે પછી માણસોને ફરમાવ્યું. ‘બહાર ચાલો! આ મંડળને છાવણીમાંથી બહાર કાઢો ને નામવર શાહનશાહનો હુકમ તાકીદે અમલમાં મુકો.’

‘મારે માટે શો હુકમ થયો છે?’

‘ઝાડ પર ફાંસીથી લટકાવવાનો!’

‘ઓહ! તે તો મને લાયકજ છે’ તે કહ્યો.

તેને બાંધવાની કશીએ જરૂર પડી નહિ કેમકે છટકવાનો મહેનજી અપ્રત્ય કર્યા વિના તે બે સીપાહોની વચ્ચે ગુપ્તચુપ ચાલ્યો.

ચોડાક વખત સુધી સીધરાજની નજર તેના કેદો તરફ ફરી નહિ, પણ હાવંછી છોડ્યા પછી જોવા સીધરાજ પોતાના માથુસોને હુકમ આપવા પાછળ ફર્યો કે તેણે તે યોગીને પોતાના ડાબા હાથમાં પકડેલાં એક લાંબાં પાંદડાં પર કાંઈ લખતાં જોયો. તે પાંદડું તેણે રસ્તામાંથી તોડ્યું હોયું જોયું યાતો પોતાની પાસે સંતાડેલું હોયું જોયું. બીજી પળે તેણે તે હવામાં ઉઠે ઉઠ્યું તે પાંખાની પેઠે દીઠ્યું.

‘એક બાવંટા !’ સીધરાજ તરડાયો. ‘એ તારી સીક્ત હાં નહિ ચાત્રશે હં !’ છું કાંઈ હવે છટકવાનો નથી. એકદમ એ પાંદડું ફેંકી દે ! તારી જાદુઈ હવે ગળવામાં ન રાખ.’

ગોરખે હસીને હવામાં બે નિશાન કરીને તે હુકમને માથે ચલાવ્યો. તે પાંદડું નાંખ્યા પછી તેઓ આગળ વધ્યા. ‘દશ મીનિટ પછી ફુગાદીવીના તે ભક્તનું મૂંઢું ઝાડની કાળી નીચે જીવ વગરનું હવામાં ડોળવા લાગ્યું.

આ અરસામાં બે રાખસો જોઆ દેખાવે કાંઈ ઉમરાવના નોકરો જોવા હતા તેમણે આ ધરપકડ બ્રેક હતીતેથી તેઓ ગુપ્તચુપ કાંઈ જોય નહિ તેમ તે દુકાદીની પાછળ ધીમે ધીમે શું શિક્ષા થાય છે તે જોવા ગયા હતા. ગોરખે નાંખેલાં પાંદડાં આગળથી જોવા સીપાહો પસાર થઈ ગયા કે તે બંને જોયા તેની શોધમાં ધસ્યા. પાંચેક કલાક પછી જોના હાથમાં તે પાંદડું આવ્યું. તેપર ચંછી-ળાં ચીંજે કાંઈક અક્ષરો લખવામાં આવ્યા તા બંને જણોએ તે સંદેશો વાંચવા પછી એક પોતાનાં કેપડાંમાં સંભાળથી સંતાડ્યો ને બે છાપબીમાં ગયા.

નામવર શાહનસાહે ને ગોરખ યોગીનાં મોતની ખબર મળતાંજ તેમણે સાહુતાને તેની જીંદગી બક્ષી, છતાં તેણે કેટલાક સીપાહોના પાદરામાં આપવામાં આવ્યો ને તેમને ચાંપતી તપાસ રાખવાનું ફરમાવવામાં આવ્યું. લડાઈ પૂરી થયા પછી તેને શું શિક્ષા કરવી તેનો વિચાર કરવાનું નક્કી રાખ્યું હતું. તે ધારતો હતો કે અકબર જીવશે ત્યાં સુધી કાંઈ કિસ્સામાં કેદ થવું પડશે પણ સલીમ ગાદીનસીન થતાંજ તે માન પાનથી મોટો દરજ્જો પામશે ને સીધરાજ પર વેર લેવાની તેને જોછતી તક મળશે.

અસખત તેના પર બારીક દેખરેખ હતીજ નહિ એટલે તેને કાંઈની મળી શકતું હતું. એક સાંજે એક ભપકા ભરેલા પોપાકવાળો નોકર તેની આગળ આવ્યો ને તેના હાથમાં ગુપ્તચુપ ગોળ વિંટાળેલું પાંદડું મુકીને ચાલ્યો ગયો. તે શું હશે ? શું તેના કાંઈ મિત્રો તરફનો સંદેશો હશે યા તો ગુપ્તખબર તરફનો ફકકો હશે કે જેમાં કેમ છટકવું તે તેણીએ જણાવ્યું હશે.

‘સાહુના’ તે વાંકાચુકા અક્ષરોમાં વિગત હતી. ‘નામવર શાહનસાહે મને ફાંસીની સજા કરી છે. તેઓ તારી સેવા બખવવા મરણ પામનાર નથી. ફુગાં દેવીએ પોતાના જોગ તરીકે તને પસંદ કર્યો છે કેમકે તે’ મને સપડાવ્યો છે, છાખોર !’

ભારે ભયથી ઘુજ સાહુના શીકકો ફર્ય પડી ગયો. તે પૂતળાની પેઠે અવાચક થઈ ગયો ને તેના હાથમાંથી તે પાંદડું નીચે પડ્યું. તે શબ્દોનો શું અર્થ હતો તે તે અચ્છી રીતે સમજતો હતો અને તે માનતો હતો કે આ સજા કદાબી ફરવાય તેમ નહતી. ફુગાં દેવીના ભક્તનો આ છેલ્લો હુકમ ગમે તે જોગે અમલમાં મુકવાનો હતો. ચાહે દુશ્મને ચેલાઓનો જાન જાય પણ તે હુકમ અમાન્ય તો માન્ય નહિ. શું ત્યારે તેને માટે

કોઈ પણ વ્યક્તિની આશા કે સંભવ હતોજ નહિ ? ખરેખર તેણે પોતાનું કમ્પાળ કુટીને કચુલ્યું કે ભવિષ્ય ભયાનક હતું. આહ ! તે બે આગ્રામાં કે કોઈ કિસ્કામાં હોય તો વાત જૂદીજ હતી; કેમકે ત્યાં આ ખુલ્લાં જોગાનની પેઠે કોઈથી સંદેહ શક્ય થવાય તેમ નહતું. તે બાપડો તો લશ્કરના છેલ્લા ભાગમાં હતો એટલે બહુજ ધીર આગળ જવાતું હતું. તેણે પોતાના પેદરેગીરને તેના પર આરીક તપાસ રાખવાના કાલાવાલા કીધા કેમકે કોઈ ખુનીનો ભોગ થઈ પડવાનો તેને ડર હતો. તે સાંભળી તે સીપાહો એર તેની મજાક બનાવતા ને કહેતા કે 'એરખી બેદતર કે જેથી તેમનો કંટાળો આણે.' આ પછી રાત્રે તેની આગળ ખતી રાખવા તેણે બહુજ આજીજીથી કાલાવાલા કીધા પણ તેની આ માંગણી તેને જખરો હીચકારો ગણાવી સાફ ના કચુલ આવી. તેને શાંતિની એક પળ પણ મળી નહિ. મુસાફરી કરતાં તેને દરેક જગ્યામાં જીપાયલો યા તેની પૂઠે ભમતો શખ્સ જણાતો હતો. આરામ માટે થોખતાં તે બહુ સાવધ રહેતો ને એમર તપાસ રાખતો હતો. સાથી મોટા ત્રાસ તો તેને રાત્રે થતો કેમકે આખી રાત તેને જાગતું પડતું હતું. સેહેજ બી અવાજ કે ખડખડાત સાંભળ-

તાં તેના કાનો તાબડા થતા હતા ને તે ચોકતો હતો પણ હિંધ અવારનવાર આવતી હતી. તે ચોંટીને જાગતો ને પોતાનું ગળું પકડતો કે રખે તે ચીપટાઇ ગયું હોય. કોઈ કોઈવાર તેનાં ગળાં આસપાસ ફેરી ચીપટાઇ ગઈ હતી એવાજ તેને ભાસ થતો હતો. થરથર ધ્રુજ તે હાથ ફેરવતો ને જ્યારે ખાતરી થતી ત્યારેજ છૂટથી દમ લેતો હતો. ધીમે ધીમે ગળાંપર હાથ મુકી તપાસવાની તેને ચાલુ ટેવ થઈ ગઈ. હવે તે વિચારવા લાગ્યો કે ચાલુ દુખ ખમવા કરતાં કં નહિ, તે પોતાને હાથે પોતાનો જાને લઈ આ દુખદ શુદ્ધીને સલામ કરે; પણ તેનામાં પોતાની છાતીમાં ખંજર મારવા જેટલી હિંમત ન હતી. તે તો એવીજ આશામાં હતો કે તે સલામત આગ્રા પુરશે. તે મોટી લશ્કરની કુચ બહુજ ધીમી હતી. સાલુતામ થી જો કામ થયું નહિ તે દગોએ અમલમાં મુકી બતાવ્યું ને તેને દુખમાંથી મુક્ત કીધો. એક સહવારના સીપાહો તેના તંબુમાં ગયા ત્યારે તેમણે તેને ગળામાં ચીપલાવેલા ફાંસાથી મુગળા ધતે મુવેલો જોયો.

આ વાર્તા હવે પછીના એકાદ એક અંકોમાં ખતમ થશે.

પામિસ્ટ્રી (હસ્તરેખા)

શું આ વિદ્યા ખરી છે ?

અભ્યાસ કરવા ભોગ વિષય.

(ગુલશન માટે ખાસ ફરમાસથી-ગયા અંકથી સાંધન ચાલુ)

લખનાર-“ કુએવાન ”

દુકા અંગુઠાનો ત્રીજો ભાગ જેને શુક્રનું સ્થાન કહેવામાં આવે છે તેને ધણો ખાલેલો હોય તો તે માણસમાં પ્યાર વધુ હોય છે પણ વીચાર શક્તિ મંદ હોય છે અને તે કારણ આ માણસમાં નબળાઈ વિશેષ હોય છે. પરિણામમાં આ માણસ દવસી હોય છે.

અંગુઠો ઉંચે છે યા નીચે યા મધ્યમાં છે તે નાણુનું અવસ્થ છે. જે અંગુઠો ઉંચે હોય તો તે માણસમાં વિચાર અને અકકલની કોતાહી છે એમ સમજવું. આ માણસ મૂર્ખો અને અકકલદિન હોય છે. અંગુઠો નીચે હોય અને પહેલાં આંગણાંથી દુર હોય તો માણસ ઉંચી આસ્પત દેખાડશે. આવો માણસ પરદુખ લગ્ન, સખી, સ્વતંત્ર, અને લોકોનાં દુખમાં ભાગ લેનારો હોય છે.

અંગુઠાનો છેડો જે પહેલાં આંગણાંના ત્રીજા ભાગની અધવચ્ચે આવતો હોય તો તે મધ્યમ છે નાણુનું. જે આથી દુકા હોય તો અંગુઠો દુકા છે નાણુનું. અંગુઠાનો પહેલો ભાગ બીજા ભાગથી દુકા હોવો નોંધવો. પણ જે પહેલો ભાગ જેને (will Phalanx) કહે છે તે બીજો ભાગ જેને (Logic Phalanx) કહે છે તેનાથી લાંબો હોય તો માણસ પહેલાં કાર્ય કરી પછી વીચાર કરવા

બેસશે. આ માણસ પોતાની બૂલો કહીખી કંચુલ કરશે નહીં અને હંમેશાં જીદી તે રહેશે. જે બીજો ભાગ પહેલા ભાગ કરતાં લાંબો હોય તો આ માણસ તરેહવાર યોજનાઓ દુશીઆરીથી રચશે પણ તે પર અમલ કરશે નહીં. આ માણસ દરેક કામ કેમ કરવું તે નાણુવાં છતાં તે કામ કરવાથી પછાત રહેશે.

જો અંગુઠો હથેલીની નજદીક નાણુ વળગેલો હોય તેમ દેખાય અને સીધો હોય સાંધામાંથી જડ દેખાય તો આ માણસ ધણોજ સાવચેત હોય છે. આ માણસ અર્જુ બોલશે નહીં કેમ જે તે બીહે છે કે ધણી વાત કરતાં રખે કોઈ કાંઈ મહેરબાની માંગે. આ માણસ દયા વગરનો હોય છે. તે તમારાથી દુર રહેવાની કારોશ કરશે અને સાંકડાં મનનો હોઈ સ્વતંત્રતા ધરાવતો નથી. પરિણામે આ માણસ ઝાઝા મિત્રો ધરાવે નહિ.

મધ્યમ રીતે બેઠેલો અંગુઠો જે ધણો ઉંચે નહિ તેમ ધણો નીચે નહીં હોય તેમજ હથેળીને વળગેલો નહીં તેમ હથેળીથી દુર નહોય તો તે માણસ સમતોળ વિચારનો હોય છે. આ માણસ પાળખી બોલવાને અને માંગણીને સાંભળે છે અને તેનો જવાબ અકકલથી આપે છે. આ માણસ બેગથી કે દીલથી દોરવાતો નથી એટલે મન-શક્તિ ઉંપર કાણુ રાખવા ઉપરાંત પ્યાર અને

યા સમતોલ પ્રમાણમાં ધરાવે છે. અને દરેક યાજ્ઞી વિચાર અને બેલને ઉત્તેજન આપે છે. આ માણસ સાવચેત અને ટેકવાળો હોય છે. તે ધર્મમાં, ધર્મમાં, પ્યારમાં, સંસારમાં અને દરેક ઠેકાણે અને વખતે સમજદારીથી અને અક્ષયથી કામ લે છે. આ માણસ પોતાના વિચાર કે કામ છૂપાવતો નથી અને ખુલ્લા દીલનો અને વફાદાર હોય છે. આ માણસની દોસ્તીથી લાભ થાય છે.

હવે આપણે અંગ્રુહાના આકાર તપાસ્યે. (Elementary) એટલે સાદો અને સાધારણ અંગ્રુહો કેવા આકારનો હોય છે. તેનો ઘાટ કે ઘટ્ટમ હોતો નથી. અને સાંધાઓ પણ ખુલ્લા જણાતા નથી. જાણે માંસનો એક લોચો હાથને વળગાડ્યો હોય તેવો એ દેખાય છે. આ અંગ્રુહા વાળો માણસ સુસ્ત, ગમાર, અને જાનવરી ગ્રેરણા વાળો હોય છે. આ માણસ હલ બહાર જુની અને જુસ્સાવાળો હોય છે. હુંકમાં આ માણસ જંગલી, ફાડી ખાનાર જાનવર જેવો છે.

(Flat) એટલે અપટો અંગ્રુહો હોય તો તે માણસ નખળો, ધુળગર અને પ્હીકણ હોય છે. પહેાળો અંગ્રુહાવાળો માણસ મક્કમ દરાવતો અને જોરાવર હોય છે. આ માણસ દરેક નક્તજને દૂર કરી શકે છે અને મક્કમ દરાવથી ફાવવાની કોશિશ કરે છે. પણ આ માણસને સલાહની જરૂર રહે છે. કેમજે તંદરોસ્ત હાથ મનના મજબુત હોવાથી કોઇ વખત શ્દી થઇ જાય છે. પહેાળો અંગ્રુહો નખ આગળથીજ પહેાળો હોય છે.

અંગ્રુહો જે તેની આખી લંબાઈએ પહેાળો હોય અને નખ ચોરસ (Square) યા અંગ્રુહીના ઘાટના (Conic) હોય, નખનો રંગ શુદ્ધાળી હોય અને ચામડી સુંદર અને નરમ હોય તો આ માણસ સુધરેલ અને શ્યાણો હોય છે, અને જે કામ કરવું હોય તે ઉત્સાહથી કરે.

નાર હોય છે. આ માણસ બોલચાલમાં બીજાનું દીલ દુખવતો નથી, તેમજ કોઇની નખળી યા કંઠગી સ્થિતીનો ગેરલાભ લેતો નથી. આ માણસ ચાલાક, માયાળુ અને મક્કમ હોય છે.

અંગ્રુહાનો પહેાળો એટલે નખવાળો ભાગ હંમેશાં બીજાં ભાગથી સહેજ ટુંકો હોવો જોઈએ અને તેનો છેડો પહેલાં આગળના ત્રીજા ભાગની મધ્યમમાં આવવો જોઈએ. જે અંગ્રુહાનો પહેલો ભાગ બીજા ભાગથી લાંબો હોય તો તર્ક શક્તી કમતી હોય અને મનોવાસના વધુ હોય. આ માણસ શ્દી જુલમગાર અને ગુસ્સાળાવ હોય છે. એક સારો ગુંણ જોઈએ એ કરતાં વિશેષ હોય તો તે માણસ પરીણામ ઉપજાવનારો દાખલો છે. મન ધન્યા જોરાવર હોવાથી અને તર્કશક્તી કમ હોવાથી હલબહાર હલ પેદા થાય છે અને પરિણામે આ માણસ ધન્યવાનગ નથી. જે અંગ્રુહાના બંને ભાગ સરખા હોય તો આ માણસ બંને ગુંણોમાં એટલે મન ધન્યામાં અને તર્કશક્તીમાં સમતોલ રહે છે. પરિણામે આ માણસ શાંતિથી વિચાર કરનારો અને નંત્ર હોય છે. આ માણસ મક્કમ મનનો હોય છે પણ શ્દી હોતો નથી, તેમજ તે હડીલાઇ, જુલમમાં કે ગુસ્સાથી પોતાની નખળાઇ દેખાડતો નથી.

જે બીજાને ભાગ મજબુત હોય અને પહેલો ભાગ નખળો હોય તો આ માણસ તરેહવાર યોજનાઓ ઘડી કાઢશે પણ અમલમાં મુકશે નહિ. આવા માણસો રાજકારણાર કે ધંધો વેપાર કેમ ચલાવવો એ વિષય પર વ્યાખ્યાનો આપશે પણ તે અંમાંણે ચલાવવાનો વખત આવશે ત્યારે તે પ્રમાણે કરશે નહિ. જે અંગ્રુહાનો પહેલો ભાગ ધણીજ ટુંકો હોય તો તે માણસ ગમે એવા અલણ માણસથી પણ દોરવાઇ જશે, જે કોઇ તેના પર અધીકાર ધરાવવા માગશે તેના હુંકમ પ્રમાણેજ ચાલશે. આ માણસ જલદી નાસખર અને નાહિમત બને છે, અને ગુંધામી કરવા સિવાય બીજું કરું જાણતો નથી.

(સાંધન)

ઔરંગઝીબ.

(માગલ ઇતિહાસ પર નવિન અજવાળું.)

પ્રોફેસર જે. એન. સરકારનાં પુસ્તકમાંથી ખાસ પરવાનગીથી

(શુભશન માટે ખાસ-ગયા અંકથી સાંધન ચાલુ)

(જજીયા વેરાની વસુલાત-હિંદુઓને વરણાવવાના ઉપાયો-બ્રાહ્મણોપર શરૂ થયેલો જજીયા-શ્વાત જાતનો તદ્દાવત.)

ઉત્તરના શહેરને પણ આવીજ મોટી ખોટ એકી વખતે ખમવી પડી હતી. આ પછી મૂર્તિ ખંડનના કાર્ય માટે એક ખાસ ગોદવણ કરવામાં આવી. રાજ્યના મેટાભાગેને શહેરોમાં સુલતાનીય નામના અમલદારો નેમવામાં આવ્યા કે જેમની ફરજ હસલામના કાપદા મુજબ ઇસલામીઓને ચલાવવાની તથા દારૂ ને લોગ પીવાની મનાઈ કરી જુગાર રમતો અટકાવવાની હતી. આ ઉપરાંત તેમની સાથી મુખ્યને મોટી ફરજ તો તેમના તાબામાંના હિંદુ મંદીરોનો નાશ કરવાની હતી. આ કામ માટે નેમાયેલા અમલદારોની એટલી બધી મોટી સંખ્યા હતી કે તેમને દોરવવાને સુવ્યનાઓ કરવા એક વડા દરોગાને નેમવાની ફરજ પડી હતી, જે તેઓ જ્ઞાણસુ અને નહિ તે પર ખાસ ધ્યાન આપતો હતો.

આ બાદશાહી હુકમ બહુજ સખતાઈથી અમલમાં મુકવામાં આવ્યો હતો. પૂર્વ ખંજાણો ને ઓરિસ્સાના નાના નાના ગામડાઓ તથા દૂર દરાબની જગ્યામાંના મંદીરો પણ શોધી શોધીને મોટી પાડવામાં આવતાં હતાં. અમલદારો આ બાબતમાં પોતાથી બની શકતી સખતાઈ કરતા હતા. ૧૬૮૦ નાં જુન માસમાં જેપુરના રાજ્યના

પાયતખત અમલદાર ખાતેનાં મંદીરો તોડી પાડવામાં આવ્યાં.

અનુસરે કે વધતી જતી ઉમરે ઔરંગઝીબનું આ ધર્મધંડુનું જરાએ ઓછું ક્યું ન હતું. એસી વર્ષની વયે તેણી તપાસ કરાવી કે સોમનાથ ખાતેની હિંદુ પુજા જે તેણે શરૂઆતમાં બંધ કરાવી હતી તે શા માટે અમલદારોની ગફલતથી ચાલુ થઈ હતી ? તે એકદમ બંધ કરવા ફરમાવવા સાથે હુખખજુનું એક ખીજું બાણીતું મંદીર ધીરે આસ્તે રહીને તોડી પાડવા તેણે તે પોતાના અમલદારને લખ્યું હતું.

મુસલીમ રાજ્યોમાં રહેવાની પરવાનગી માટે પર ધર્મવાળાઓને જજીયા વેરો આપવો પડતો હતો. આ ફર પહેલાં હઝરત મહમુદ સાહેબે નાંખ્યો હતો કે જેમણે પોતાના ચેલાઓને ફરમાવ્યું હતું " જેઓ દીન ચુસ્તો ન હોય તેમની સાથે જ્યાં સુધીક તેઓ તાબેદારી માન્ય કરી જજીયા વેરો આપે નહિ ત્યાં સુધીક જરૂરજ લાગે." (કુરાન, ૯, ૨૯). આ હુકમ પરથી મુસલીમ આગેવાનો એવા દરાવપર આવ્યા કે આ વેરો એવી રીતે લેવો કે જેથી તે આપનારને બહુજ નીચું નેવું પડે. ઔરંગઝીબના વખતના આલેમોને શરૂઆતના

તે તેને એવો ફતવો આપ્યો કે જલ્થ્યા વેરો મેકઠો કરવાની સૌથી સરસ રીત એ છે કે તે આપનારે જાતે હાજર થઇને આપવો જો તે કોઇ મીઠાને હાથે તે કર મોકલે તો તે ના પાડવો. તે આપનારે પગે ચાલીનેજ આપવું ને ઊભા રહીને કર આપવો, જ્યારે તે લેનાર બેઠેલો હોય. લેનાર તે આપનારનાં માથાપર હાથ મુકીને કહે કે,

‘ઓ કીર્તી! તું તારો વેરો આપ!’
ત્યારેજ તેણે નમન કરીને તે આપવો.

શ્રીઓ તથા ચૈદ વર્ષની અંદરના છોકરાઓ અને ગુલામોને આ કરની માફી બદલામાં આપતી હતી. આંધળાઓ, લંગડાઓ અને ગાંડાઓ જ્યાં સુધી તેઓ શ્રીમંત થાય ત્યાં સુધી આ કરથી મુક્ત હતા. સાધુઓ અને ગરીબ હોય તો તેમનાં મોકો પાસેથી વેરો વસુલ કરવામાં આવતો હતો. આ કર માણસની આવકના પ્રમાણમાં લેવામાં આવતો ન હતો, પણ તેના ગણ વિભાગો કરવામાં આવ્યા હતા. પહેલા વિભાગમાં બસે દીરમ સુધીની મીલકત (ગરીબ વર્ગ) ગણવામાં આવતી હતી. બીજામાં બસેથી દશ હજાર દીરમ સુધીની મીલકત (મધ્યમ વર્ગ) ને ત્રીજામાં દશ હજારથી વધુ દોલતની મીલકત (શ્રીમંત વર્ગ) ગણવામાં આવતી હતી. ત્રણેય કાપડના વેપારીઓ, જમીનદારો, વેપારીઓ અને વેદો શ્રીમંત વર્ગમાં ગણવામાં આવતા હતા. જ્યારે, દરજીઓ, રંગારીઓ, મોચીઓ વગેરે ગરીબ વર્ગમાં મુકવામાં આવ્યા હતા. આ છેલ્લો વર્ગ જ્યારે તેમની આવક તેમના ને તેમના કુટુંબના સુજાનના ખર્ચ પછી ચોક્કસ દરબર જતી ત્યારેજ કર આપતો હતો. તદન ગરીબોને બીખારીઓ કુદરતી કર આપવાથી હટકી જતા હતા.

વેરાનું પ્રમાણ વર્ષ દરમિયાન ૧૨, ૨૪ ને ૪૮ દીરમનું ત્રણ વર્ગ માટે ગણવામાં આવ્યું હતું એટલે હાલના રૂપા ૩૬૦, ૭૨૦ અને ૧૪૪૦.

ગરીબો પર આ મોકલણે વેરાનો બોલને જાહેર હતો. તેમની સામટી આવકના છ ટકા જેટલો તે કર ચતો હતો. મધ્યમ વર્ગ પર આ કર છ ટકા થી ના ટકા સુધીના પ્રમાણ પર રહેતો હતો અને શ્રીમંતો પર તે ઘણુંજ ઓછો હતો એટલે એક દુઆરે ફક્ત અઢી તેમને આપવા પડતા હતા. સૌથી વધુ હુંદાતો વર્ગ ત્યારે ગરીબજન હતા. રૂપા ૩૬૦ થી ઓછો કોણી શખસ પાસેથી લેવામાં આવતો નહતો કે જેટલી કિંમતમાં તે વેળાના જગતર લાવે નવ મણુ ઘઉંનો આટો ખરીદ થઇ શકતો હતો. આ પ્રમાણે મુસલ્મીમ સત્તા એક ગરીબ માણસ પાસેથી તેનો ધર્મ પાળવા દેવા માટે તેનો આખાં વર્ષનો ખોરાક લઇ લેતી હતી. દરેક સરકારી અમલદાર આ કરથી ખાસ મુક્ત હતો જો કે આ વર્ગ બીજા માધ્યમ વર્ગ કરતાં દેખીતો શ્રીમંત હતો.

સીધામાં મહમુદ બીન કાસમે ચાલતી કૌરક રીટી મુજબ આણણુ સિવાયના દરેક હિંદુ પાસેથી આ કર લેવામાં આવતો હતો. શીરોચ્છાહે પોતાના જુઠાપામાં આ હેક છીનવી લીધો ને સાંત્વણીને પણ બીજા હિંદુઓની પેઠે આ કર આપતા કહ્યો. અઢ્યજનની ભલી ને ડાહી રાજનીતિએ આ કર કાઢી નાંખ્યો ને તે સાથે પ્રજા પર પડતી ભારી આફત દૂર થઇ. સો વર્ષ પછી આરંગઝીએ આ રીટી પાછી અમલમાં મુકી.

૧૬૭૯ ના એપ્રિલની બીજી તારીખે બહાર પડેલા શાહનશાહી ફરકમ અનુસાર જલ્થ્યાનો કર આરંગઝીએ ચાલુ કર્યો હતો જે માટે દરબારી તવારિખ ન વેરો જણાવ્યું હતું કે આ વેરો ખસલામના ફેલાવા ને કારીરપણું ને મારી નાંખવા માટે હતો. જ્યારે આ ખબર લેકાને પડી ત્યારે દાહલી અને તેની આસપાસના દુઆરો હિંદુઓ જમુનાને કિનારે આવેલા શાહી મેહેલની અગાસી નીચે સદવારની સલામ વખતે એકઠા થયા અને રમરોજ કરી મુકી. તેમણે આ વેરો રદ કરવાના કાલાવાલા કહ્યો. શાહનશાહે તેની કશી દરકાર કરી નહિ. બીજા શુક્રવારે જ્યારે

તેઓ જુમ્મા મસ્જિદમાં નેમાજ પઢવા નીકળ્યા ત્યારે દિલ્લાથી તે મસ્જિદ સુધી હિંદુ અરજદારોના ટોળેટોળાં ઉભરાઇ જતાં જણાયાં દોસ્તીનો એકેએક હિંદુ તેમાં લેડાયેલો જણાયો. ચેતવણી આપવા છતાં તે ટોળું વિખરાયું નહિ કે એક કલાકની ધીરજ રાખી શાહનશાહે દાખી-ઓના માહવતોને જેમ ગમે દાસીઓ લાંછી, લોકોને કચડી નાંખી પોતાને માટે માર્ગ કરી આપવાનું ફરમાવ્યું. આ પછી હિંદુઓએ થોડાક દિવસ સુધી ફર્યાદ ઉઠાવ્યા કરી પણ શાહનશાહને સ્વકેમ લેઈ પ્રગળે તે હુકમને આખેર ત નમવું પડ્યું. આ માટે શીવાજી મહારાજ તરફથી આદરશાદ પર એક નમ્ર કાગળ આવ્યો. તેમાં જણાવ્યું હતું કે ખુદાની નજરમાં દરેક માણસ જાત સરખાં છે તો રહેમની નજરે જેવાની જરૂર હતી; પણ ઔરંગઝીબને તેની ક્યાં યરવા હતી.

જજીયાની વસુલાત કરતાં ઔરંગઝીબના દોલમાં દયા જેવી ચીજ રહી ન હતી. મોગલ હુકમતાનાં બુદ્ધાનપુર શહેરમાં આ વસુલાત લશ્કરની જળવીથી કરવામાં આવી. ઔરંગઝીબને તે વાતની ખબર પડતાં તેણે કોટવાલને દરેક બદમાશને શિક્ષા કરવાનું ફરમાવ્યું. આની તાત્કાલિક અસર થઇ. મીર અબ્દુલ કરીમ જેવા સખત વસુલાત કરનારને વર્ષની રૂપ્યા છવીસ હાંસરની પેદાશ હતી તે શહેરના અડધાજ લાગમાંથી ત્રણ મહિના હકતાની ઉપડી વાર્ષિક રકમ કરતાં ચાર ગણી વધુ રકમ એકઠી કરતાં કરી વાર લાગી નહિ. અમલદારો માટે આ વેરો એક અજબ દુધાર થઇ પડ્યું. જ્યારે કોઇ અમલદાર ખીજને શાહી છતરાજીમાં લાવવા માંગતો ત્યારે તે દાખલાઓ મેળવી ઔરંગઝીબને જાહેર કરતા કે તેણે ફલાના ફલાના હિંદુઓને જજીયા માફ કર્યો હતો. તુરત શાહનો કડક હુકમ બહાર પડતો. તેઓ જણાવતા કે,

‘તારે જોઈએ તેટલી માશી ખીજ જાતની મેહસુલમાં તું આપ્યા કર પણ જો તે એકખી રાખ્ખેનો જજીયા માફ કર્યો કે જો મેં મહા મેહનતે અમલમાં મુક્યો છે તો તને સખત ખમવું પડશે એમ તારે ધ્યાનમાં રાખવું; કેમકે તેવી રીતે ચાલુ રહેતાં જજીયાની વસુલાતમાં મોટું લંગાણ પડ્યા વિના રહેજ નહિ.

દખખણમાંથી જ્યારે આ વેરાના ત્રાસે હિંદુ વેપારીઓ ન્હાસવા લાગ્યાં અને શાહી લશ્કરને મળતો અનાજ અટકી ગયો ત્યારે વરીક ઔરંગઝીબે પોતાના લશ્કરી વડાની સલાહ અનુસાર જજીયાવેરો અટકાવવાનું સાફ નાકશુલ કર્યું. ભને તેના સીપાહો બૂખે મરે પણ તે કદી ખી જજીયા માફ કરી પોતાના આત્માને હુખી કરેજ નહિ.

મુમ્તસીબ ઓહમાઓ અને ધર્મધોને આ વેરાની વસુલાતનું કામ ખાસ કરીને શોધવામાં આવ્યું હતું, અને તેઓ વસુલાત કરે છે કે નહિ તે જોવા દખખણના ચાર વિભાગો માટે એક ખાસ વડો નેમવામાં આવ્યો હતો.

આ વેરાની વસુલાત અસાધારણ મોટી હતી. દાખલા તરીકે ફક્ત ગુજરાતમાંથીજ પાંચ લાખ રૂપ્યા દર વર્ષે મળતા હતા કે જે ગુજરાતની તમામ આવકના ઠગેટકા જેટલી હતી. ગુજરાતમાં ધણા મુસલમાનો હતા તથા સુરત, ભરૂચને ખંજાત બંદરોની આવક મોટી હતી એટલે બાપડા હિંદુઓને ભારે ભોગ આપવો પડતો હતો. મુસલમાનને તો દરેક કરની ખાસ માશી હતી.

જજીયા લેખક કરવાની બુળ મતલબ હસલામના ફેલાવાની હતી. મનુસીના જણાવવા મુજબ ધણા હિંદુઓ આ વેરો વસુલ કરી શક્યા નહતા તેઓ તે વસુલ કરનારાંઓનો અપમાનને તાનાજનીથી બચાવા મુસલમાન થયા હતા...

ઔરંગઝીબ ભારે ખુશી થાય છે કે આવાં ઉપા-
ધારી તે હિંદુઓને મુસલમાન બનાવવા સકિત-
વંત થાય છે.”

૧૬૬૫ ની એપ્રિલ ૧૦ ના હુકમ મુજબ
વેચાણ માટે આવેલા દરેક માલ પર મુસલમાનો
માટે રૂ૨ ટકાની જકાતને હિંદુઓ માટે પાંચ
ટકાની જકાત લેવાનું હતું હતું. અને મહેસુલ
કહેતા હતા તથા જકાત તરીકે તો મુસલમાનોની
વધેથી દોલતપર જે વેરા હોતો તે ગણાતો હતો.
આ જકાતના પૈસા ફક્ત મુસલીમ કોમમાંજ
વપરાતા હતા.

૧૬૬૭ ના એ ૯ ને દીને શાહી ફરમાન
અનુસાર મુસલીમ વેપારીઓની જકાત ૨૬ કર-
વામાં આવી. પણ હિંદુઓની તો જેમની તેમ
રાખવામાં આવી. આથી ઉલટું રાજ્યની તીજ્જ-
રીનેજ નુકશાન થયું કેમકે હિંદુઓ પોતાનો
માલ મુસલમાનના માલ તરીકે સફાઈથી પસાર
કરાવી લેવાં લાગ્યા. ઔરંગઝીબને તેની ખબર
પડી નહિ કેમકે તેણે વખતો વખત પોતાના અમ-
લદારો તેવી ખદીથી હુશ્ચાર રહેવા ચેતાવ્યા કીધા
હતા. કાછ્છી ભોગે ઔરંગઝીબ પોતાના રાજ્ય-
નો વહિવટ ધર્મોપપણે ચલાવવા માંગતો હતો.

હિંદુઓને વટનાવવાને અનેક પગલાં ભર્યાં
કીધાં. આ પંક્તી નવા વટજનારોને સરકારી નોક-
રીની તથા છનામેની ચોકખી લાલચો આપવામાં
આવી અને તેની જાલમાં ઘણા સપડાયા. જજ-
યાની વસુલાતનો ઘણો ભાગ તે પરજ અરચવામાં
આવતો હતો. પૈસાની લાલચ યા માન અકામની
લાલચ આપવા ઉપરાંત મીલકતના વાંધામાં હક
સ્વીકારવાની કબુલાત યા તો કેદમાંથી છૂટકારાની
લાલચ ખુલ્લી રીતે છ્યોક અપાતી હતી.

પૂરાતન જમાનાથી હિંદુઓનો મધ્યમ વર્ગ
જે વાંચી લખી જાણતો હતો તે સરકારી નોકરી
કરી પોતાનું પેટ ભરતો હતો. ઔરંગઝીબે તેવા

ઓને નોકરી છોડવા યા તો મુસલીમ થવાં ફરમા-
વ્યું. પંજાબમાં હજુ કેટલાંક કુટુંબોમાં આ
હુકમ જળવાયેલો છે જેમાં ચોકખે- ચોકખી
શરત હતી.

૧૬૭૧-માં એવો નવો હુકમ નીકળ્યો કે
જમીનની મહેસુલ વસુલ કરનાર તલાટીઓ
હિંદુ નહિ પણ મુસલમાનોજ હોવા જોઈએ
માટે દરેક સુખાએ અને તાલુકદારે હિંદુ તલાટી-
ઓ અને હિસાબીઓને દુર કરી તેમની જગ્યાએ
મુસલમાનોને નેમવા. ઔરંગઝીબના તવારીખ
નવેશ મુજબ “ કલમના એક ગોદાર્થી હિંદુ
કારકુનોને સરકારી નોકરીમાંથી દૂર કરવામાં
આવ્યા હતા. ” પણ આ હુકમ મુજબ અમલ
થઈ શક્યો નહિ. હિંદુ તલાટીને હિસાબીઓ વગર
કામ થયું નહિ એટલે શાહને અત્યંત નામરજ-
થી અડધા હિંદુને અડધા મુસલમાનો રાખવાનું
ફરમાન બહાર પાડવાની દુખભરી ફરજ પડી.

આ ઉપરાંત જ્યારે સી કાછ હિંદુ મુસલમાન
થતો ત્યારે તેને હાથીપર બેસાડી શહેરમાં બાજતે
ગાજતે ધુમ ધડાકા સાથે ફેરવવામાં આવતો હતો.
વટજનારાઓને દરરોજ ખગાર પછા મળતો હતો
રોજના ચાર આનાથી એકી રકમ મળતી ન
હતી. કેટલાક નવા મુસલમાનોને વટજવા પછીનો
આખો મંદીના જોઈતો ખોરાકને પૈસા આપવા-
માં આવતા હતા ને તે પછી તેમને માનપોત
આપી સલામ કરવામાં આવતી હતી. ગામડાં-
ઓમાં આ પ્રમાણે ચાલુ થતું હતું.

૧૬૮૫ માં રજપુત સિવાય બધા હિંદુ-
ઓને પાલખીમાં બેસાડી કે હાથીઓપર યા તો
સ્વારીના ઘોડાઓપર બેસી ફરતાં બધ કરવામાં
આવ્યા તેમજ હથ્થાર રાખવાની તેમને માટે
બંધી થઈ.

કચ્છી આફિકાના બેલર
મી. એમ. એમ. વાવડા,
જિલ્લો ૨૨, રોમ્બો,
કોસ્ટરલી, S. W.

ગુલશન.

દક્ષિણ આફિકા ખાતે
જ્યાં ગુલશનના લવા
મી. વાવડા વિવરણ

GULSHAN.

ખર-અક્ટોબર ૧૯૧૭. વૉલ્યુમ ૯. Vol. 9 Sept.-October 1917

જો મહાનામી જરાયુક્ત.

દુનિયાને માટે હું પર હોજી

કે તે જરથોસ્તી દીનને દુનિયામાં જરથોસ્તી આપી તેની જોલજોલાનો ઉદ્ધાર કરી
સાચો છે, તે દીન અનેક હરિસાચી અને અનેક મહાન મુશ્કેલીઓમાંથી બહાર જોવી
દહ પણ જુલુ સંપાદા હતાં દુનિયામાં જાણીતી વધુ છે તથા જેનાં મહાન હરમાન,
નેક જોલુ; નેક ચાલુ; ને નેક કરુ છે.

આ ઉચ્ચ સમજેલાં તમામ નીનિરીતિ સમાઈ છે. આપણે ખર્ચ જમાવી
દુનિયાને કે નવાં વર્ષથી પારસી જરથોસ્તી કામ પેલાના મહાન પ્રયત્નોનાં આ
શિનેરી હરમાનો પ્રમાણિત આજવાનો દ્રઢ કરાવ કરી કામની જરથોસ્તીને જાણી
મારોકાર કરી.

સાલ મુખારક

મહદમસ્તી દીન અને તેનાં ભાવિકોનો તથા હવે દુનિયાને આ નંબુ સાથે પુરા
પુરાણીને આખાંદી ભયુ નીવરો દરેકનાં મનની પવિત્ર મુરદો હાંસલ થાશે. પારસી
કામ માટે હોજી જે ધિન્તા હોજી કુષારામાં હેક હંદ કુદાની જરથોસ્તી સમજે સમજામાં આવી
છે તે નાજુદ થાશે અને દુનિયાની આખાંદી સાથે પારસી કામની નામ તા આંગળે પથો !

વંદાદા વીચક, હું અને તારાં વંદાતાંઓને આ નંબુ, વેર, આખાંદીને શીશ
ભયુ નીવડી મુખ અને રાં પની રહિ સાથે મીનાઇ જુલુનનો વાસે પાંચે સરજ થાશે !

હે પરમાત્મા ! હાલમાં આવી રહેલું યુરોપી દારજુ મુખ આ વર્ષે જાતમ પાજો
જાને જિંદા રાખ્યો તમા વંદે દુરમન હોય પથો !

અતીત !

સાત મુબારક ! ! !

ગજલ.

ઝાહોડો! આજનું ંહાણું, પતેવીનું નેનું ંહાણું!

લલિત લલિત્ય લર લહાણું, મુબારક હો મુબારક હો!

ઉષા રસ રેલતી આવી! શુભાશિષ કુલડાં લાવી!

કહે નેનું વર્ષ થતલાવી! મુબારક સર્વને હોળે!

વધો કીર્તિ અને કાંતિ, સરસ્વતી, લલિત આખાદિ!

સ્થળે સ્થળે સર્વને શાંતિ, મુબારક હિન્દને હોળે!

ઉદય ઉષોગથી થાળે! કળાઓ હિન્દ ઉભરાળે!

પ્રીતિ જળ નિતયાં નહાળે! મુબારક મુઝ ને હોળે!

નવાં ચેતન જગવવાને, પ્રીતિ પુષ્પો પ્રસવવાને

સ્વધર્મે શ્રી સુહવવાને, મુબારક હો મુબારક રહો!

મધુરાં જાળકો ગાળે! પ્રીયાઓ પ્રેમથી રાળે!

અનેરાં મુખડાં છાળે! મુબારક હિન્દને હોળે!

જીવન ગુલશન ખીલો ંહાલે! અને રસ સાગરે રહાલે!

કળે-કુલે જાહુ કાલે! મુબારક વિશ્વને હોળે!

પાદરોકર.

જે ખોલ.

શુલશનના લોચનોને નવું સાલ મુજારક ઇચ્છતાં આ અંદાના માસિક જે મેહેરયાનોની માયા ભરી મમતા અને દીલસોજીથી ચાલુ વર્ષમાં સારા દેખાવ કરી સંગીન વાંચન આપ્યું છે તે મેહેરયાનોને અને બૂલવાતું નગુણાપણું હું ખેતાવીશ નહિ. અત્રે નામ જ નામ દરેક લેખકનો ઉપકાર ન માનતાં સામગ્રી ઉપકાર માની દરેકને આ નવું ફોટો શીશીજ બહુ થાઓ એવી હવા મહાતાં ઉમીદ રાખીશ કે તેમના ગ્રાંથોનો અંશ ગરીબડાં શુલશન તરફ ભવિષ્યમાં પણ નિરંતર વહવા કરશે.

મારાં ઇજનને માન આપી આ નવાં વર્ષનો અંક કિમતી લખાનોથી શુશોભિત કરવાની જે મેહેરયાનોએ તકલીફ લીધી છે તેમના ફરી ફરીથી ઉપકાર માનવાની જરૂર નથી કેમકે તેઓ આ માસિકનાં ચાલુ લેખકો છે. આ અંક કેવો થયો છે તેનું તોલ કરવાતું કામ હું વાંચકવર્ગ પરજ છોડીશ.

કાગળોની મોઢવારીનો સવાલ બહુ ડરાવે છે. બે આને સત્કનો આમંજ વંધેરાતાં કાગળો હાલમાં નવ આના પર જઈ ઉર્જા છે ને ભાવો ચાંદ્રિમ વંધ્યા જાય છે. હાલના આકરા ભાવોને લીધે હમેને શુલશનની એકેક પ્રત પાંચ પાંચ આને પડવા જાય છે, તે છતાં હજી મામલો કંઈ હદે આવી અટકશે તે કહી શકાતું નથી. આવી હાલત છતાં કેટલાંક ગ્રાહકો પોતાનાં લવાજમો વસૂલ કરાવવામાં હાસર્યાપણ બતાવે તે કેટલા ખેદની વાત છે. આફ્રિકાનાં ગ્રાહકોએ ખોસ કરીને આની નોંધ લેવી પટે છે.

આ અંકનું ટાઇટલ એક હાઇ-ક્લાસ ફોટોથી શુશોભિત કરવાની પરવાનગી આપવા માટે હું મારા મિત્ર મી. M. H. F. તે મુકદ્દરપોર ખાતેનાં નાણાંતી Rambrandt Studio વાળા આર્ટિસ્ટ ને ફોટોગ્રાફરનો ખેરજ આભારી થયો છું. આ ટાઇટલ હાલને કાજ ચોડો વખત શુલશનમાં ચાલુ રહેશે. આ બહા ખીરાદર શુલશનના મોટા ખચર પ્વાહ છે ને એમની કિમતો મદદ મને મારાં કામમાં મજે છે. એ બાધને ખરાં જીગરની મુજારકબાદી ઇચ્છતાં એટલુંજ ચાહોશ કે તન, મન અને ધનથી સુખી થવા સામે એમની ગાંઠો મુસાદો ને હોશો તે મહાન પરમાત્મા પર લાવો ! આ અંકનું ટાઇટલ કવર તથા અંદરના ફોટોઝ બનતી અડપે, ધણીજ સુંદર રીતે છપાવી આપવા માટે મારા મિત્ર કાવસંશાહ પી. કુદવાનેવાળા, એનજીનીયર, ટાઇમ્સ એફ ઈડયા પ્રેસ નો આભાર બહુ જ રહ્યું નહિ. એ ખીરાદરે છેક છેવટની ધડીએ મારું કામ બહુ જીમ રીતે કરાવી આપ્યું છે. શુલશનનો આજનો સુંદર દેખાડ મારા મિત્ર M. H. F. અને શાધ કાવસંશાહને ખાસ કરીને આભારી છે. એ બંનેનો જેટલો ઉપકાર માતું તેટલો ચોડો છે.

સેવટે કુલ જગતને આ નવું સાલ ખુશખબતી બહુ ઇચ્છતાં લડાઇનું મોહ સદાને માટે કાળુ ચાચ એવી હવા ગુમોરીયું. ભાગલ્યા.

સાંકળ્યું.

ખંર	વિષય	લેખક	પાન
૧	ટાઇટલ ક્વર (ફોટો)	M. H. F.	
૨	જરૂરિયાત ( )	...	
૩	સાલ મુગારક	અધિપતિ	૫૨૬
૪	બે. બેલ	ભાગલ્યા	૫૩૦
૫	સાંકળ્યું	...	૫૩૧
૬	બલે પધારો અખ્તાવર પતેતીઆઈ	ખ. બ. ક.	૫૩૨
૭	સાલ મુગારક	પાદરાકર	૫૩૩
૮	શહેનશાહી સાલનો શ્રંગાર	હરમીસ	૫૩૪
૯	મુગારક બહેક હો ગુલશન	લલિત	૫૩૫
૧૦	જાહેરખબર	...	૫૩૬
૧૧	કુકલ કુટોપલ	ભીખાઈ પાલમકોટ	૫૩૭-૪૧
૧૨	જખરદરત લાલચ (વાતી)	રૂપાંગાઈ રખાડી	૫૪૨-૪૯
૧૩	આગની પાંચી છોકરીઓની કેળવણી પાશન શપડયા		૫૫૦-૫૬
૧૪	જમશેદને વારસો (વાતી)	મહેરખાનુ એડનવાળા	૫૫૫-૬૨
૧૫	જાહેરખબર	...	૫૬૩-૬૪
૧૬	શોધ	વિદ્યા રમણભાઈ	૫૬૫-૬૮
૧૭	જરૂરન હેના અત્રપણનો ગજબ	B. M. L.	૫૬૯-૭૨
૧૮	મે. ફદલાવારી બેરી કેમ ગુમારી(વાતી)	ભાગલ્યા	૫૭૩-૬૨
૧૯	દાદા જાણતો	નેદનાથ દીક્ષીત	૫૮૩-૮૪
૨૦	હિંદના દાદા (ફોટો)	...	૫૮૫-૮૬
૨૧	કલિદાસનું શિક્ષણ	મીનો માદન	૫૮૭-૮૯
૨૨	પારસીઓનું લુપ્ત	સરસેકા તીન પાઠ	૫૯૦-૯૮
૨૩	સ્ત્રી સમાજ	કવિ ભવાનીશંકર	૫૯૯-૬૦૨
૨૪	જાહેરખબર	...	૬૦૩-૪
૨૫	કીસ્મતની કલાણી (ચાલુ વાતી)	ભાગલ્યા	૬૦૫-૧૧
૨૬	જાણી લગાવવાની કળા	બે. પી. માદન	૬૧૨-૧૮
૨૭	જુદેહુ જાગર	પાદરાકર	૬૧૯-૨૧
૨૮	ગુલશન ગુલ (ચાલુ વાતી)	ભાગલ્યા	૬૨૨-૩૮
૨૯	Brief History of The Limbdi State	T. G. Desai	૬૩૯-૫૦
૩૦	બગલાદનો કિલ્લો	(ફોટો)	૬૫૧-૫૨
૩૧	જાહેરખબર	...	૬૫૩-૫૪
૩૨	ગુલશનના ખપરખાદો	અધિપતિ	૬૫૫-૫૮
૩૩	જાહેરખબર	...	૬૫૯-૬૦

બલે પધારે, બુખતાવર પતેતી ખાઈ !

(ગુલશનના પતેતી અંદા આંટા ખાંસ)

લખનાર—ખરોડેલ બુખતાવરે કરામરોજ

સાહે અને રાજ-વાંચકને લે ગમે તે !

વાહ ! પાછી પતેતી આવી, ચીનોઈમાંથી જેતી આવી,
સુખની વધાઈ જેતી આવી, આવ આવ રે વહાલી આવ આવ !
જમાનાની ભેટી આવી, વડીલોને લેટી આવી,
મીઠાં કહેણાં કહેતી આવી, સુખડાં સર્વે લાવ લાવ !
આખાદીની જેતી આવી, ધન, ધાનની પેટી આવી,
નવિન સણગાર લેતી આવી.—આવ રે

સુખ સાગરથી વેહતી આવી, સાથ સોનેરી રેતી આવી,
લવિપે રૂડું ચેતી આવી—સુખડાં

જમનાં ગીતડાં ગાતી આવી, ઝગડા ભુખેશ ડાટી આવી,
પ્રેમ રેડા ખાલો પાતી આવી—આવ રે

જીવંત જલમાં નહાતી આવી, સુખવાસી પાન ખાંતી આવી,
ગીતડાં ગરબા ગાતી આવી—સુખડાં

મેહુલા પેરે ગાજતી આવી, રાણી પેરે છાજતી આવી,
ભુલે બ્રાંતી લાંજતી આવી—આવ રે

છકેલ સુધારે હણતી આવી, દીનના પાયા ગણતી આવી,
લાખે લેખાં ગણતી આવી—સુખડાં

સપનાં વણતર વણતી આવી, સુદના પાયા ખણતી આવી,
જીવંત અવસ્થા લણતી આવી—આવ રે

સઉ દીલોને ગમતી આવી, ઉંચ લોજન્યાં જમતી આવી,
જોગરથી છમછમતી આવી—સુખડાં

“હમાબેર” ઉચ્ચારતી આવી, “આમીન” નાદ ઉઠગારતી આવી,
બંગેરેલ કામ સુધારતી આવી—આવ રે

ગરબા ગીત લલકારતી આવી, ગુલ કુલડાં છટકાવતી આવી,
નેણ નખરાં પલકારતી આવી—સુખડાં

“ખુરશેદ” સાથે દીપતી આવી, સુખનાં જલડાં સીપતી આવી,
ધામધુમમાં ધીકતી આવી—

આવરે વહાલી આવ આવ !

સુખડાં સર્વે લાવ લાવ !

આવ આવ ! લાવ લાવ ! !

મુખારક ખલક હો ગુલશન

(ગઝલ)

ખાવિન્દની ખરીસઃ મુખારકઃ

ખલક હો ગુલશન

ધન્સાનિયત ખુશબોભરી.

લ્યોલ લટી હરદમ !

ચારી ખુદાની હો મુખારકઃ

છન્દગી ગુલશન !

દિલ રહે મિયતની રોશની.

લ્યોલ લટી હરદમ !

પ્રભુની કૃપા

(ભરવી)

અહા! ઐ પ્રભુની કૃપા !

સુરતાને સંગીત, ભવ-કુંજે,

રમ્યભાવ ઉછળે રોમાંચે,

અતરસા ઉલ્લાસે શુંજે

પ્રભુ ! તમ કૃપા હજો ઐ !

પ્રકુલ સંજીવિત આનન્દે,

સંચરતાં ઉર્જવળ સ્વચ્છન્દે,

આત્મ આત્મ દીનાધીન વન્દે

પ્રભુ ! તમ કૃપા હજો ઐ !

ચમકભર્યાં હસતે નયનાંજન,

સદાચાર્ય વિલસે રસ રંજન,

ધન્ય લલિતતારક મનુનન્દન !

પ્રભુ ! તમ કૃપા હજો ઐ !

શહેનશાહી સાલનો શ્રંગાર.

લખનોર—“હરમીસ”

(પ્રભાત-તાલ મીતાલ-યાને “મથે હું હાર જનસે” એ તર્જ.)

આવો પ્રિય, આવો ગાવ—“સગન શુભ સાલનો”

ગામઘાટે સૂર્ય જોવ—“રંગ ખુશ ખુશાલનો” —આવો

આજ ગાળે સાલ નવો—માજદીયરની દીનનો

“અહુર” રાજે ચમન વાહ—ધર્મ ને યકીનનો —આવો

ગાર, ઘરે “કુલ હાર”—પમરી રહે સાલનો

બાળ ને ગોપાળના—સુખ “નેક ફાલનો” —આવો

દીન આજે એક છે—સુખ માસ બારનો

ગાળે વાળે ફીરતમાન—“માજદીયસ્ત મલાલ”નો —આવો

સપ સાથે ધર્મ જોમ—તપે નેક હાલનો

ફરતાં રહે શીર છત્રે—મુગટ “નેક કાળનો” —આવો

પત્નિ, પુત્ર, પ્રિય પતિ—પુત્રી સૌ બાળ જો

પ્રસંગ, રંગ રાગમાં—જાય નેક સાલનો —આવો

ચલક ફલક લારી રહે—ખુશી રંગ લાલનો

“ખિટન રાજે” અલકી રહો—“નેક જશ” આ સાલનો—આવો

લલ્લા, નાહક જંદગી

કો જોખમમાં

નાંખે છે ?

શીન અતુલવીઓની
જીક્ષી જાહેરખાખર પર નકામા ના
કલ્યાણે. તમે હાથે કરીને તમારી
જંદગી કો જોખમમાં નાંખે છે ?
પોવેલને આજે જુઓ ના અતુલવ છે
જે હાથે રાજ થઈ પોવેલને હવા
ફેલાય છે.

તમેને સારણગાંઠ હોય તો જરૂર માટે
વાંકીદે પોવેલની કુલ માં જોજો ત્યાંથી
તમેને જંદગીભરતું સુખ મળશે અને
તમે પોતે ખુશખુશાલ થઈ ફરતાહરતા
રહેશો.

એકવાર ખાતરી કરો ને પછી જુઓ.

નમનતાઈ પ્રમાણીકપણ ને એકજ વાચદો—હમારા સુદ્રલેખ છે.
તમારી નોંધમાં આ નામ નોંધી રાખો.

જોન પોવેલની કુલ

કેમીસ્ટો, દરેક જાતના આરટીકીશયલ અવધવો બનાવનાર વગેરે વગેરે.

લેમીન્ટેડ શેડ, સુબાઇ.

છકેલ છૂટા પાણું.

પારસી કોમ માટે ચોકવનારી વિગત. તે માટેની વ્યવહાર સૂચના.

“ગુલશનના” ખાસ પતેલી એક માટે.

લખનાર:—મિત્ર ભીખાઈજી લી. પાલમકોટ.

ગુજરાતે સાલમાં અલગ ત્રેમજ કેળવણી વર્ગમાં ને છાત્રતા અને કોમને કમકમાવનાર ને જાનાવે અત્યા છે, અને પરકોમમાં ને હંસી થઈ છે, તેથી કોમનાં સમજુ જગમાં કોપારી થયી છે. પ્રથમ એકલ-ટોકલ, ખતાવ, ખર, છાપાએ છટામણાથી થયો ચલાવી વધુ વળન ને બાહેરાત આપવાની જરૂર નોક નહિ. પણ એક પછી એક માહાજનાવો જનતાજ આપ્યા. પરજાતમાં ને પરધર્મમાં પરણી જવાનાં કમઅકલી ખારસણોના જનાવો ઉપરાસાપરી જનતા બાય છે, તે ખચિતજ ખેદ. ચુકત ને શરમાવનારા જનાવો છે; બાહે કોમમાં પારસી છોકરાઓની છુટ, હોય, બાહે કેળવણી ને સોહામણ પૂર્યોને ટોટો હોય, બાહે અચળ ને સહુણી દિકરાઓ પારસી કોમમાં શોધ્યા જડતા નહિ હોય.

વખત એવો આવી પહોંચ્યો છે કે વધુ ચૂપકીદી નહિ પકડતાં, આવા બેશરમ જનાવોને કોમની અખળા બતીનાં છકેલ છટાપણા પર મજબૂત હાથે સખતમાં સખત પગલાંઓ ભરી આંકોશ મૂકવાની

જરૂર છે. જોથી પહેલ્લા કોમનાં ધર્મ-ખાતાનાં તસ્તીઓએ આગળ જમાના અને આગળી પંચાચોત જેવો ત્રાસ બેસાડવો જોઈએ, અને જરૂરી માફમ કરાવવી, છેવટનાં, પગલાં ભરવાં જોઈએ કે લવિષ્ઠમાં પીતઓ આગળ વધતો ચુકે; અને ત્યાર પછી પારસી માતાઓએ પોતાની મમાઈ ખપાઈઓ માફક જીવ કઠણ કરીને આગળા જમાનાની કહેવત “દિકરી અર્ધી સોંધમાં ને અર્ધી ગહાર” અંગીકાર કરી, તે સુજળ અમલ કરવો જોઈએ. કમનસીબે જે ખનાવો અત્યા છે, તેમાં માતાઓ હયાત હોવા છતાં દિકરીઓને સાચવી શક્યાં નથી. છટાપણું ન્યારે હક ઓળંગી બાય છે, ત્યારે તે છકેલ છટાપણું કહેવાય છે. ઉચી કેળવણીના ન્યારે ગેરઉપયોગ થાય છે, ત્યારે કેળવણીનાં મીઠાં નામને કલક લાગે છે. અલગ અને કેળવણીનાં જાંને વર્ગમાં ન્યારે આવાં અવિચારી, અકુદરતી જનાવો એક માતાની હુશળી ગોદમાં રહ્યા છતાં, એક પછી એક જનવાના ચાહુ બે રહે, તે પછી કોમની કન્યાઓને કેવી તાલીમની

જરૂર છે તે સવાલ કેળવણીના સવાલ ઉઠાવવાની અને ઉછેરવાની જોડામતાને આગમન, પ્રથમ નકકી થવા જોઈએ. કાળજી રાત્રિ દિવસ એક કરીને કરે, તેજ કોમની સ્ત્રી-કેળવણી અને કોમની સંવિધ્ય માતા તે બેટીનાં મોટપણમાં બેઠકાર બની ની માતાઓ માટે અતિ અગત્યનો આ ને ગમે તેમ એકલા-છોકલાં છોકલપણે સવાલ છે. કોમની દિકરીઓનાં રાંછણર ફરવાની છુટ આપે, આંધળો વિશ્વાસ થવા સૌથી વધુ લાયક કોણ આસામી છે? મૂકે, તેણીની મરજીની દરેક સીજ પર બે પ્રથમ એક મોતાં પોતાની દિકરીઓની કામ બનીને અમલ કરવા દે, અને જે પ્રકૃતિ, ખાસિયત, ખંભોસ, સ્વભાવ એક ઉમરે પેરેપેરી સંભાળ, કાળજી, બાળવણી માતા જે રીતે સમજી અને પિંછાણી શકે રાખવી ઘટે, ત્યારે તેણીને રક્ષણ વિના છે, તેમ ધાર્મિક આચાર્ય શંકરાં મથીતો છાંડી દે, તો પછી કુટુંબની કેંદ્રે મની પારકાઓને સ્વાધિન કરવી આગમન એક શીર્ષિને કિલક લાગેને બાત પર-બાતમાં મોતાંએ પોતે તેઓનાં લોચણ ધંધાની હસી થાય, તો તેમાં શુ નવાઈ છે? કુમ- પોતાનાં પાંખો આસામી રાખી તેઓની બંધનની માદામ છોકરી પર વંગર વિચારે દરેક હિલચાલ પર બારિક નજર રાખવાની વિશ્વાસ રાખવા ને હંદબાહર છટાપણું આ અને તેઓને સારું રસ્તે દોરવાની પવિત્ર પધું એ એક માતાના આબમાં કુદરતે મૂકે ફરે છે. પોતાની અગત્ય મોલ-મોલક, લા-વિશ્વાસનો ભંગ થીથી બરાબર છે. દિક- એસ-આરમ, કે પેસા મેળવવાની લોલ રી પુષ્ટ વયની થોથ પોતે પોતાની સંભાળ માટે, એક માતા પોતાની દિકરીઓનાં લઈ શકે, અને બેઅબ-બુખબોને ખાસ- રક્ષણ માટેની નિર્માણ કરેલા કુદરતી નિય- ડી, કે લાકડી-છતરીનાં સરખાવ આપે, મનો ને ત્યાગ કરે, તો પછી જીતી રીતે એવી હિંમતવાન થઈ શકે, ત્યાં સુધી એક માતાએ તેણીને રક્ષણ વિના એકલી જે પરિણામ સારું કયાંથી નિપજે? છૂટી સુકવી નહિ જોઈએ. પણ, એક લર- ને સંભાળ, કાળજી, બેખરેખ, એકસી વાડ વગરનાં મેઠાં જેવી તેણીની સ્થિતિ એક માતાએ રાખવી જોઈએ, તે સંઘ- માટે. માતાએ જોઈએ અને બેઠકારી અને દિકરીઓ પર મૂકેલા હંદબાહર વિશ્વાસનું આવી મોહુ ઉઘેર આવે છે.

જે માતા એક દિકરીને જન્મ આપે છે, તેજ માતા ને તેણીને મોટપણમાં આચવી ન શકે, તો માતાનું મીહુ નામ; અને અનુપમ માન તેણીને ધાન્ય નથી. જે માતા પોતાની બેટીનાં બચપણમાં કુખ વેડી, ઉત્તેગર કરી, ઉત્તરે ને બાળ વચ્ચે કોણ જોખમદાર છે? બેહેકલાં ધાન્યની વાતાવરણમાં વિટે- જાયલી રાખવા માટે કોણ જવાબદાર છે? સોસાયટીના આઠાં હેઠળ જીંધે રસ્તે ઉતાર- નારાંઓને ગળચીમાંથી પકડીને, કોણ પૂછ- નાર છે? પર-બાતના પૂરો પર આંધળો વિશ્વાસ મૂકવા માટે છેલ્લે કોણને પસ્તાવું પડે છે? હદ બાહેરના લાડ, લાયવાથી

ત્યારે છેલ્લે એક છોકરી લેન્ડ-ફાટેલી
બને. આપણી યલાવવાની છઠ્ઠ પંકડી
બેસે, અને બેવકુફ બની માળાપ-તરફ બે-
વકા, ને નગણી થઈ પોતાનાં ધન મેચે,
ત્યારે સાથી વધ કાણુને સોંસવું પડે છે?
એક માતાનેજ.

ત્યારે તે માતા દુન્યાની દયા ખેંચ-
વાની જો કોશિશ કરે તો, બચ્ચું છે.
જો બચ્ચું પછીજ એક માતાએ નહાની
નહાની નંજીવી ચીજોમાં મન મારતાં અને
નહાનાં નહાનાં લોભા આપેતાં દિકરીઓને
શિખરંચું હોય, તો મોટપણે મોટા લોભ
આપેતાં અને મન મારતાં કંઠણ નહિ લાગે.
રમકડાં-કંપડોમાં કે મોજ-મનહ મારવા
જવામાં બચ્ચું પછીજ તેઓનું મન મારવા-
ની દેવ બચ્ચાને પાડી હોય, તેઓની પહે-
લીજ છઠ્ઠ કે બોહસને પહેલેજ મટકે એક
સખત ફટકા સાથે તોડી હોય, તો લવિષ્ય-
માં અને મોટપણમાં તેનાં શુભ પરિણામ
સતોપિ છઠ્ઠીમાં આવે. એવી ઝડી માતા
ઓ કોમમાં કંઈ કરી નથી.

પણ મોટે લાગે છકેલ છૂટાપણાનો
પવન ફૂટે છે, તે પારકાંઓનાં સમાગમમાં
અવિચારીપણે દિકરીઓને છોડી મૂકવાનું
પરિણામ છે. ઈંગ્લીશમાં કે ચ ગવરનેસોનાં
ધખાચ, મીશન સ્કુલોની “બાઈબલ”ની
પોંથી સાથની ફળવણી, કમઅકલીપણે પર-
બતની સારી-માઠી સંઘળીજ રીતબાત,
ચાલચલણ ને રહેણી-કહેણી અગીકાર કર-
વી, ને પોતાની બતની દરેક ચીજને તુરંચ-
કારી કાઢવી, જેટલી લોગવાય એટલી
બધીજ મોજ-મનહ ને એસ-આસમ

લોગવી દરેક દરેક રમત-ગમત ને મેળા-
વડામાં લોગ લેવી, જો આજની ઉછરતી,
ઉછરતી છોકરીઓનું સુખ્ય પ્રાકૃમ છે,
લે જામાં આ બતનો પવન લઈ ફરતી
છોકરીઓ ખુદ પોતાનાં મા-બાપને કે
સગાં-રેનેહીઓને ગણકારતી નથી, કુદુ બ
કબિલાનાં ખ્યાલ કરતી નથી, તેઓને
બધું પર-બતનું અને મંડમોનું જ પસંદ
પડે છે, ને ધરતું બધું તુરંચ લાગે છે,
તેઓનાં આપે ખુદ વળણ અને સ્વધંચાની
સામે ધવાને ખુદ માળાપ પોતે પણ હારી
ખાઈ નસાસ પડીને બેસે છે. ને ઉવટે
તેઓ લેન્ડ-ફાટેલ બની ગમે તેવું અવિ-
ચારી પગલું ભરવા ત્યાર થાય છે. આ
એજ ખરા પ્રસંગ છે કે જે વેળા દિકરીઓની
ઉમરનો ખ્યાલ કીધા વગર.

સોટીનો ઉપયોગ થવો જોઈએ

ભુખ્યાં રાખવાનો અમતરે અજમાવ-
વો જોઈએ, ઘરમાંથી પગ બાહર નહી
કાઢવાનો હુકમ કાઢી, ખીલ સખત શિક્ષાને
અમલમાં મેલી તેઓને ઠંકાણે લાવ
જોઈએ. એક માતા જો આવી રીતે વ
અને નિરૂપણે પોતાનો કુદરતી હક્ક સાંપ
ત કરી દેખાડે, તો તેથી ખીલ જોનાર
ગઈ લઈને ફરનારી છોકરીઓ ચોકેલી
ચેતેલી રહે. તેઓને ઉધે રસ્તે ઉત-
રતાં અટકાવવાનો પવિત્ર હક્ક માતા
જ છે. જો તેઓ એક હડીલાઈમાં કાપી
નય છે, તો ખીલ છઠ્ઠ પંકડી માતાને તો-
ખાહ તોખાહ પોકરાવે છે, અને તે પાછી
દરેક બાથતમાં કાપી જવાની ખાલ રચે
છે. છકેલ છૂટાપણાની શુરઆત કેમ થાય

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

જખરદરત લાલચ !

ખપ્પડી અને શીરોજશાહની નજર તે બધી ખે-
ચાઇ અને ખેંચાતાં જણાયું કે ૧૦૦-૧૦૦ ત્રી
નોટનાં પાંચ કડકા હતા અને એકની પીડ ઉપર
પેનરીએ યાદી લખી હતી કે જનમશેદ જસવા-
ળાને એકન મોકલવા રૂ. ૫૦૦૦
પાંચસો રૂપા! તેતા જોયે સુનાવાળાની
આંખે આવી દેખાઇ! બહેયતની તો નહિજ પણ
દોઝખની: એ ને હાથ લાગે તો એટી ખીયારી
પરખેનર ને એકન એકન પોતીકે વધાણું આ-
પાંજમન વચ્ચે હતી, જેને દુખ અને ગિભારીમાં
જાતાં, ગળાતાં મરતાં જોવાથી તે પોતે અધમુએ
ચક્રગણે હતા, આંખ નીચે જળીયાનાં દામ પડી
આવ્યા હતાં, નેસો સંધળા ખેચાઇ આવી હતી
તે સંધળા વેદનાઓમાંથી રળવાડ ચાંચ, વ્હાલી
ધણીયાણીને મોકલતાં કાતીનું પંજમાંથી કદાપિ
છોડાની શકાયને તેને દવાદાર નેહતું દુધ કાંચ
પ્રત્યાદી અપાઇ શકાય.

એટલામાંથી બાણનાં ખીજ બાણથી મોટા
ધાંધળા સકાદ સંભળાયો.

“માકા, એ તું આયો કે?”

“હા સાહેબ.”

“જનમશેદ જસવાળાને મેલી નોટ પાંચસોની
મોકલી?”

“હાજી, મોકલી.”

“ક્યારે મોકલી?”

“ગઇ કાલેજી.”

“સાર થયું કાંકે તેની સુદત પાકી ગઈજ
એકન પોહોંચતાં કેટલા દિવસ લાગશે? તે તો
હવે થયું! બ્યારે પુગે ત્યારે! તમે તે કાગળ
રેજસ્ટર કરાવેલું માકા?”

“નહીજ. હું તદન તે વાત બૂલી ગયો. પણ
બંદીખર પુગશે ખરે, સાહેબ?”

“ખપ્પડી-ગાધો!” શુસતાદજીએ બરાડ મા-
રી “કંઈ નહિ તો નજાર લખી લીધાં છે કે તે
ખી નહિ?”

“હા, કાંઈ કેમે ઉતાવળમાં ખીડી દીધું
તમેએ મને કામ-” “તું કાંઈ દિવસે ધધાને
લાવકનો નથી ચલાવતો જ્ય્યા?”

“શું કહેલ રામા?”

“કાંઈ તમેને મળવા આવ્યુંજી શે.”

માણસ સુનાવાળાને ઝોરકામાં ખેસાડી ગયો તેનાં
સાકાદ આવ્યો.

“ક્યા ખેસાડયો?”

“તમારા લખવાનાં ઝોરકામાં ખેસાડયોજી.”

પેલા શીરોજશા સુનાવાળા હશે, સાહેબ
જેને આજે અચ્ચાર વાગે મળવા આવવાનું સાહે-
બે કહેલું હતું. પેલા કસામજી દસ્તેરે જેનાં ચારે
બધામણ પોહયાડી હતી તે.

“અરે હાજી! હું તો તદન બુલીજ ગયેશો!

હમણાં યાદ આવી. હીક હું દગલો બગલો, પહેરી
આજી તેટલાં ખેસવા દેવ! એટલી ઉતાવળ શું
છે ને! ને જ્ય્યા પેલી નોટો ગેરવક્તે ગઇ કેની
તો તારા પગારમાંથી ને આવા ઉદાર હાથે આપ
જી-તેમાંથી કાપી લેવાનો!”

કાંઈ દીવાનખાનાંમાંથી ભારી પગલે બાહાર
આવી માળ ઉપર ધારેથી ચંદેનોતો આવજી સુ-
નાવાળાએ સાંભળ્યો.

શીરોજશા સુનાવાળાએ સંધળું સાંભળતાં
ગુપચુપ ઉભેલા હતા; સેકરેટરી મી. મોનેકજી મા-
ખન્યાનાં શબ્દો તેનાં કાનમાં રમી રહ્યાં હતાં
અને તેવણની લુખી આંખો પેલી નોટની ચોંડ
ઉપર વીટકી રહેલી હતી. જનમશેદ જસવાળા
છેક એકન રહેતાં હતા-આ નોટો તેમને ખીડવામાં
આવી છે એવીજ બ્રાંતી એ લોકનાં મનમાં ફસી
ગઇ છે. રેજસ્ટર પણ કરવામાં આવી નથી, નો-
ટનાં નજારે પણ નથી ઉતાવળો એ બૂલ કાણ જાણે
કેટલી સુદત પછી જણ્યારો સીવાય કેએ નોટ આ
ટેજલ ઉપર પડેલી તેમની નજરે પડે.

ને શુસતાદજી ગંદેવ્યા અને તેમનાં સેકરે-
ટરીની નજર એ ઉપર નહિ પડી તો એ ખોટ

ઉપરાંત મીં સુનાવાળા, મોરો ખોતોમાં એવી માણસો નેધેય કે જેના ઉપર મારાથી પૂરતો ભરસો રખાય. સુનાવાળાને ફિક્કો ચહેરો વધુ ઉજ્જો અને ફિક્કો મોરી ગયો.

“તમે એમ કહેા, શેક, હું તમારા ભરસા લાયકોના માણસ નથી નજીતો?”

“તમારો ભરોસો કેમ કરી શકાય?” શુભતાદળ હળવેથી બોલ્યા. “મી. સુનાવાળા, સંભાળ્યો નવાળ દેવને—તમારા શબ્દોનો તોલ કરી પંછી બોલવો. તમારા ઉપર ભરોસો રાખવાની મને સલાહ આપી શકો, વાર?”

“તેમ કરશો તો તમોને દિલગીર થવાનું કાશ્યુ કદીને કાળે નહિ આપીય, શેક.”

“એકવાર ચોરી કરનાર ખીલવાર પણ ચોરી કરે.” શુભતાદળ બોલ્યા.

“જે આસામી ઉપર મારા જેવું દુઃખ પડ્યું હોય તેને સખત પાક મળેલો હોય છે, સાહેબ.” સુનાવાળા શુભતાદળે શકે બોલ્યા.

“પહેલું પગલું ભરવું અઘરું પડે. તમારે કંઈ આગ્રહ બોવાની દેહેશત નહિ—કંઈ નહિ, હું ખુલ્લે દિલે તમો સાથ વાત કરું તમાં અઘરું જેવું કંઈ નથી કેની?”

“જે તમો મને ચાકરીએ રાખવાનાં હોવો તો ખોલાસેથી જો કંઈ કહેવું—પુછવું હોય તે પુછો, શેક.”

“તમે કડક સ્વભાવના માણસ છો, મીં સુનાવાળા?”

“મને તિક્ષણ લાગણી છે. એટલું જ—શેક.”

શુભતાદળ ખડખડ હસી પડ્યા. “મને પણ તેની લાગણી તો છે. તેમજ મને ચતુરાઈ પણ છે મીં સુનાવાળા, તમારો દેખાવ મને મળે છે. તમારી હાલત હું નાંખું છું. તમારા જેવા સંકટગણમાં પડેલા સપડેલા આસામીમાં હું ઘણી વાતો ઉપર આંખ મીચામણી કરવા રાજી છું. પહેલેલા અપ-

રાધ પંછી તું પાંધરો ચાલેયો—હેમણી લગી—બી ધડી લગી તું બેરોબર ચાલેયો? જો, વિચાર કરે બંચો, અને મને બેરોબર—બેરો નવીન આપ.”

“હા—શેક, ત્યાર પછી મેં કંઈ એવું કયું નથી.”

“તમે સોગંદ ખાધ બોલી શકો?”

“હા, સોગંદથી કહું છું.”

“ત્યારે તો હું તમારી જાળમાં કંઈ ફરી શકતો નથી.” શુભતાદળ ડોળા કકડાવી બોલ્યા.

“હું ઘણો દિલગીર છું, શેક.”

શુભતાદળ હડી ઉભા થયા અને ટેબલ ઉપર વાંકાવળા ધીમેથી બોલ્યા—“સિવાય કે, જે પેલાં જોડદાન ઉપર પેલી નોટનાં કકડાં પાછા નહિ મેલશે તો, મારે કોનસ્ટેબલને તેડવો પડશે.”

શ્રીરાજશા સુનાવાળાનાં મોંક ઉપર હાથાર પણ ફેરફાર નહિ થયો પણ તેનાં હાથો વડે તે પોતાનું કાળજી દાખતો હતો.

“મને તમારી વાતની સમજ નહિ પડતી, શેક.” શ્રીરાજશા બોલ્યા.

“ચોર લોકો ચોરીની ચાલ, મુખી દે-એવો મને ભરસો આવતો નથી. ચોરનાં લોહીમાં—તેનાં તંતુઓમાં—તેનાં શ્વેરગમાં—તેનાં હાડકામાં એ ખાસત વહાય છે. તમે ચોર છો. તે વાત તો તમે કયુલ કરી ચુકા. દસતુર એમ સમજ્યા કે તમોએ છંદગીતું નવું પાતું ઉકલાવ્યું. યાને તમે સાધું ચલા. દસતુરો અને મોખેલો એવું જ ધારે. જરા કોઈ એ નમનતાઇ અને પશેમાની દેખાડી કે તે સુધરી ગયો એવું જ તેઓ સમજે. પણ હું તો ધંધાદારી માણસ છું. હું એમ આંખ વીંચીને કોઈ માણસનો કે કોઈ ચીજનો ભરસો નહિ કરું. હું તો તેમને દસી જોઈ, અને જે કસોટીમાં બેરોબર નહિ ઉતર્યા તો હું તેમને ફેંકી દેઉં. મેં તમારી કસોટી લીધી. મેં પેલી નોટનાં કકડાં જાણીને છંદીને જોડદાન ઉપર મુક્યા હતા. તમો જો આંખ્યા તે વેળા બેરોબર ટેબલ ઉપર હતા એમ મેં સિદ્ધ

અરધા ખુણા દેખાય તેમ મુકેલા હતા. જો, તે શેડ
ધ્યાન ઠેકાણે રાખ્યું હોત અને ફક્ત જોડાન
ઉપરજ નજર કરી રહી નહિ ગયો હોત તો તુરત
દેખાઈ આવત. તેવણે તે નોટ કઢાડી હાથમાં
ફેરવી જોઈ અને પાંછી મેજ ઉપર મેલી તેટલાં
પાછો પવનનાં ઝપાટાએ બધી ઉડી ગઈ અને
બોંય ઉપર વિખરાઈ પડી.

“એમજ થયું હતું, ગુસ્તાદજી શેડ.”
શીરોજશા સુનાવાળા બોલ્યા.

“હું ધણેજ ખુશી થયો છું-મી. સુનાવાળા
અને તેમજ દસતુરજી પણ સાંભળી ખુશી થશે.
તમેજે મને તેજો-શીરોજશા, તમેજે મને ખરે-
ખાત વેચ્યો. મારો લહેમ ખોટો બન્યો તાં-હું બેહદ
ખુશી થયો છું. ધણેજ નેક! મારો સાંક
પડે કે હું ખોટો પડું તે કયુલ કરવા કદી અચ-
કોઉ નહિ. હું કયુલ કરું છું કે મેં સત્તજડ યાપ
ખાંધી-હું ખોટો પડ્યો. તમારો સરખાંજ માણસ-
સું મને કાંઈ છે. તમારે માટે ખાલી જગ્યા નથી
કરી હું ખોટું બોલ્યો હતો. કાને દસ વાગે તમા-
રી જગ્યા તૈયાર રહેશે. લેવો, આ નોટ તમારા
પગારનાં એડવાન્સ તરીકે લેવ. આવતી કાલે
ચાકરીને લગતી વાત આપણે કરીશું. હું હમણાં
કાંઈમાં છું. હું હવે ગુજારું કે તમારાં ધણીયાણી
વહેલાં સાંજ થાય-સાહેબજી.”

એમ કહેતાં શેડહેન્ડ કરતા ગુસ્તાદજીએ
પોતાનો હાથ લંબાવ્યો. શીરોજશા સુનાવા-
ળાએ ચોડાંચાર દીક્યા કીધું પછી મુકું ઉચકી
ગુસ્તાદજીનું મોંઢ જોતાં બોલ્યો.

“કદાચ મારે એમ સેકહેન્ડ કરવી જોઈએ-
અને મારે તમારી માંગણી કયુલ રાખવી જોઈએ.
હાહ, મારાં ધણીયાણી મરણ કાંઈ આવી પુગેલાં
છે. હા-તે મરવા પુત્રી છે ચાકરી અને આ પેસો
કેદાય તેનો જીવ ઉગારે-” હાં શીરોજશા હાથમાં
લાંચો અને તેનો સ્કાઉં ખોટો થયો-” ડોક્ટર
એમ કહે છે કે જે તેની બરોબર માવજત થાય

તો તે જીવે. હા, પણ તમારાં જવાનો પગાર લઉં તે
કરતાં ચોરી કર-હા, ચોરી કર-પણ તમારો પગાર
નહિ લઉં-ખીન કોઈની પોકેટ લઉં. આંકુ-પણ
તમારા હાથને નહિ આંકુ! તેને જાણે હજી મારી
ધણીયાણાને મરતાં જોઈ, અને હું તેની પૂરે જાઉં
પણ તમારો પેસો નહિ લેઉં. હમે અને મરણને
કાંઈજ આવી લાંચ્યાં છીએ. જે માણસને આપણે
ધિકાર્યે તે માણસની આપણે ચાકરી કરી શક્યે
વાર? જોનો શેડ બેઠમન હોય તેનો નોકર
ઇમાનદાર હોઈ શકે? તમારી વેપારી-ધંધાની
રીત તમે કહેવો છો તે હું જાણુ તો નમંથી, પણ
તમે આજે કેવી માલ ચાલ્યા તે હું જાણું છું.
તમારો સાકસાક હસકાકને દગલગાથ વાપરી છે.
તમારો એવું ભયાનક છટકું માંડ્યું હતું-એવું
છટકું કે જે માણસ સપડાઈ હમેશાનો કુન્યામાં
બેઠજત થયા વિના રહેજ નહિ, એવું છટકું
તમારો માંડ્યું હતું. એક ગરીબ મુકેલસને ખેંચી-
ને ઘેજખમી હોમાવનારનો હું નોકર થાઉં, તેનાં
કરતાં હજી હું ચોર થાઉં તે બેહતર. તમારો
મને એવું કીધું છે, હું હજી ખુલ કર, મારી
બરીકે ગયું ઘણી તેને મારી નોખું, પણ તમારો
પેસો નહિ લઉં! હા, તે મરો જશે! કાંય? કોંકે,
તમારો તમારા કાવાકાવાથી, તમારો હોંકાંકાં
ભરી ચાલે, તમારી ઉંદર અને બિત્તાંડી જોવી
ચાલે મને એવો ફટકો લગાવ્યો, છડે, જે ચાકરો
અને પગાર કયુલ કરવાથી તેણીનો જીવ ઉગરતે
તે મરતી જાયતે તે કયુલ કરી નથી શકતો. તમે,
તમે ગુસ્તાદજી-તમે એક પુત્રી, એક જવાન
છોકરીનાં પુત્રી ક્યાં છો, એ જુલતાનાં! અરે,
તમારાથી તે કદી પણ જુલસો નહિ, મારી ખાત્રી
છે! તમે તમારી દોલત રેલજેને ખરચતાં હશે, તે
વેળાં તે તમારી સામે ઉડી જીવી થશે? અને એ
પણ ચોંદ રાખેજે કે, તમારાથી ધણેજ ઉતરતે
દરજોનો એટલે કુન્યાની ગણુત્રીએ ધણી ઉત-
રતો અને હલકે વાંધેનો ગણુતા

“હું મારે ત્યાં આદરી રાખવા માંગતો નથી. રંશુનમાં મારી એક શાખા છે. આ ત્યાંનાં મારા કારભારી ઉપરની ચીઠ્ઠી છે. અને તમારી મુસાફરીનું ભાડું વગેરે એમાં ખીડેલું છે. તે સાથે તમારા પગારનું એકનાન્સ છે જેથી તમે જવાની નીરાંતે તૈયારી કરો. તેટલાંમાં દવાદાર કરી તમારાં ધણીયાણી સાબન થઈ તમારી સાથે આવવાને બંધી આવે. કમુલ રાખવાની મહેરબાની કરો, શીરાજશા !”

“તમારી મહેરબાની મારે ઉપકાર માનુ છું.” ખુરશીડ પચારી ઉપરથી બોલી. “જેમ શીરાજશાહથી તેમનાં ઉપર પડેલું બુલાઈ નથી શકતું તેમજ તમેને પણ હાં લગી ચાલી ચલાવીને

આવતાં જલુ તસદી પડી છે. હમે લોકો ઉપકાર સાથે તમારી માંગણી કમુલ રાખ્યેછી.”

“ખુદા તમારું બહુ કરે!” શુસતાદજી બોલ્યા. અને તે કાગળ શીરાજશાહને આપ્યું અને પાછો હાથ લંબાવ્યો-શીરાજશાહ લગાર કગડગયા પછી હાથમાં હાથ મેલ્યો-મુંગે મોઢડે ચોકહેનું કરી એ બંને છૂટા પડ્યા. શીરાજશા જારણ બોલી પાછા પોતાનાં ધણીયાણી આગળ ગયા.

શુસતાદજી તે કામડાનો ધંરના અંધારા દાંદર ઉપરથી ઉતરી જતાં છૂટકારાને દમ ખેંચી બગડ્યા—

“બોદાનાં શુક! બોદાનાં શુક!”

મફત ! મફત !! મફત !!!

ખાત્રી કરી જોવાને મારે માત્ર ત્રણ દિવસજ વાપરવા લાયક સર્વમંગલા.

હાથમાં હાથ જનારાને આપવામાં આવે છે. જહારગામથી મંગાવનારાઓને રૂ. ૧૦૦૦ આપેલ. ત્રાથી અથવા વી. પી. કારા મંગાવવાથી ત્રણ દિવસની દવા મોકલી શકાય છે. આ દવાનો સૌથી મોટો શુભ એ છે કે તે માત્ર એક જ વખત લેવાથી અસર કરે છે. આ દવા એવી અકસીર છે કે તેના સેવન પછી અંરધા કલાકમાં આમલશન અને દાહ બંધ કરે છે. એક બે કલાકમાં કોડો સાફ કરીને બુખ વધારે છે. ૪ કલાકમાં માહરોગ, એક દિવસમાં સ્વપ્નદોષ, ૨૪ કલાકની અંદર સ્ત્રીરોગ અને તેથી ઉત્પન્ન થએલી વેદના, મૃગી, મૂર્છા વિગેરેથી આરામ કરે છે. ૩ કલાકમાં ગરમી અને મુન્નકના ધાતે મટાડે છે. બે દિવસમાં પાણી જેવી પાતળી ધાતુને ઘટ બનાવે છે. ત્રણ દિવસમાં સર્વ તરેહની વાઈનું દરદ અને સાત દિવસમાં ધાતુક્ષીણતા નષ્ટ થાય છે. શરીરમાં શક્તિ તથા વિચાર અને સ્મરણશક્તિની વૃદ્ધિ થાય છે. આ દવા મેહામાની આપેલી ને જંગલની જડીબુટ્ટીઓમાંથી બનાવેલી છે તેથી અગણિત દર્દીઓને આરામ થયો છે. એક શીશીની કો. પોસ્ટ ખર્ચ સાથે રૂ. ૧-૧૩-૦ છે. આ એક જ દવા જુદા જુદા અવસ્થાના સાથે લેવાથી ધાતુ અને લોહી વિકારના સર્વે રોગો એક જ શીશી વાપરવાથી મટી જાય છે. ખીટી શીશી વાપરવાના જરૂર રહેતી નથી. ઓર્ડર મોકલતી વેળા રોગની વિગત નહીં લખવાથી દવા મોકલવામાં આવતી નથી. કારણ કે તે સાધુની આપેલી છે તેથી રોગ ઉપર આરામ થયો એજ તેનો સિદ્ધાંત છે. દવા મંગવાનું ટિકાણ—

સર્વમંગલા ફાર્મસી.
ખીડન રસ્તે-કલકત્તા.
Saini & Co. Pharmacy,
Beacon Square Calcutta.

તે મારી નાકેથી સમજાવું છું. હેઠળ દેશીયુ છે. સર્વથી પહેલી કેળવણી એક જાણને જે મેળવી નેધએ ને તેણીના માતાના ગભસ્થાનમાંથી તેણીને મળે એવું થવું નેધએ. માતાની ઉમદા ધરાવનાર જાતુએ હાથેલ દરમ્યાન સાદી ધાર્મિક છંદોથી ગુનગરી હોય, તો જે બેટી અંવતરે તે જન્મથીજ ઉમદા જવાસનીને ખાસ્યતની નીકળશે. હાલની સાયન્સ-માસ જાલવાને દેકા આપે છે. એ બેટી જેવી જન્મી કે માતાએ કોઈથી ભાડુતી દુધ કરતાં પોતાતું દુધ પાઉં ઉછરેલી નેધએ. માતાના સદગુણો સારા વિચારો તે બેટી ધાવણ દરમ્યાન પ્રેરેલું કરશે, ને માતાતું સ્વચ્છ દુધ માંથી તે દરેકસ્તી ભરેલી ઉછરશે, જે બીજું કોઈ દુધ આપી શકશે નહિ. એક બેટી એવાં દુધ પર ઉછરેલી જ્યારે સમજની ને એકલતી થાય, કે, અપેમ, ને 'યથા' નાં પવિત્ર કલાઓ તેણીને શુધ ઉચ્ચારે આસ્તે આસ્તે ભણતાં શીખવવી નેધએ. નાનપણથી જ સારી નીતિની સહેલ સમજ પડે એવી વાર્તાઓ તેણીની આગળ કરી, તેણીનું મન ઉમદા ને સ્વચ્છ રાખવું નેધએ. સાંનં વરસની ઉમરની થતાંની રોજ સહવારના પહોરમાં ઉઠતાં જ્યારે હાથ પાક કરી ધરના આતશ પર ચુગડ મુકી પવિત્ર 'યથા' 'અપેમ' લણાવવી, ને તે આતશતું નગન કરાવી પછી બીજું સઘળું કામ યા રમતગમત કરવા દેવી. નવં વરસની વય આગળ કુસ્તીની બદમી તથા પતેત લણાવી શીખવી નવ વરસની ઉમરની થતાં નવજોત કરવી, ને ભરથોરતી.

તેરીકતો શીખવી સાચવવાની ને સંભાળવાની કાળજી કરતાં શીખવવું. એ સાચી પહેલી કેળવણી દરેક બેટીને તેની માતાએ આપવી નેધએ. કન્યાદારીની કેળવણીને માટે પોતાની માતૃભાષા ગુજરાતી લખતાં વાંચતાં, ને ખરાખર સમજતાં શીખવવાની ઘણી મોટી અગત છે. હાલમાં તો ગુજરાતી કેળવણી પણ નહિ જેવી અપાઈ બીજી વગર જરૂરની કેળવણી પાછળજ વધુ ધ્યાન આપાય છે. ઇંગ્રેજ લાપ્સ ઘણી સારી રીતે લખી વાંચી તથા બોલી બોલે, એ બીજી અગતની ખામદ છે, પણ હાલની છોકરીઓ મેટ્રીક થયેલીઓ વટીક સાફ સરળ ઇંગ્રેજ લખી બોલી યા વાંચી શક્તી મંથી, એ મોંઘે પોતાનો અતુલક છે, ત્યારે ઇંગ્રેજ કેળવણી પર ને વધુ ધ્યાન અપાવવામાં આવે, ને બીજું બીજા કુલ બીજાગતની કેળવણી પર સદા ઘરે છેકે મારવામાં આવે, તો કેવું ધનીમંત થઈ પડે ? એલખતાં જરૂર જોગા હિસાબ તથા ઇતિહાસ ને થોડીક ભૂગોળ ઘણાંજ અગતના ને જરૂરી જ્ઞાન આપે તેટલા પ્રમાણમાં આપવામાં આવે તો તે પણ ખરડક છે. ને પછી મેટ્રીક ને ખરતા અભ્યાસના ખર્ચેલા બચેલા વખતમાં રુકુલના અભ્યાસ દરમ્યાનજ સંધ્ય કળા, સીવન, ભરત-ગુથન-કળા મ્યુઝીક, દ્રોઈગ, ચેનટીંગ એ સઘળાંમાંથી કોઈ બી એક બે, યા ત્રણ જરૂરી હુન્નર સાથ ચાલુ મુશીથી લીધેલા એક હુન્નર અપાય, તો કન્યા કેળવણી પોતાના મીઠાં કળ અખાડે, ને કેળવણીની ઉમદા નેમ ખર

આવે. ત્યારે આપણી છોકરીઓ પ્રજાપૂરી
લાયક સદગુણી સ્ત્રીઓ નીવડી. સંસારને
ચોભાવી પોતાની અગત્યતાને છાપ આડે.
એવી સ્ત્રીઓથી આ દુન્યામાંના સોટા
અનથો દુર થાય. એવી સ્ત્રીઓથી આ
સંસાર સાગર તરી શકાય. એવી સ્ત્રીઓ
પોતાના જાતી દાખલાની રૂડી અસર સુધળે
દેલાવી સુધળે સ્થળે શાંતિને આનંદ દેલાવે.
પુદા કરેને આપણી કોમની સ્ત્રીઓને માટે
એક એવી નીશાળ થા કોલેજની સ્થાપના
થાય, જ્યાં આવી ઢળની કેળવણી બાળા-
ઓ લઈ આપની કોમ ને હાલમાં લય કર
બાહીને સથળે આવી ઉભી છે, તેમાં ગળડી
પડેતી અંટકાવે. એક છોકરીને કેળવણી
તો ધણીજ અગત છે, કારણ કે સ્ત્રી જ માતા
ધનાર છે, ને માતા જેવી હશે, તેવાં પ્રજામાં
નીવડશે. આપણા સમાધ જાપાઈઓ
શીખેલાં નહિ હતાં, પણ જરથોસ્તી તરીકે
કતો પાળી, ધર્મ પર એકીન રાખી, ધરના
આતશને બાળવતાં, ને તેથી તેઓ સાન
વગર, કાંઈળી શીખ્યા વગર, ધણી સારી
જીવન ગુભરી ઉઘ્ય પુદિમાન બેટાઓ
પેદા કરી ગઈ છે. 'સર જમશેદજી' કે
એક 'જમશેદજી તાતા' એક 'મી. દાદા
ભાઈ નવરોજી' ને એક 'સર ફીરોજશાહ
મહેતા', એક 'નવરોજી વાહાડયા' ને એક
'દીનશા પીટીટ' એવા એવા ધણા બાળીતા
પરગણુ, પુદિમાન બેટાઓ ને બાનુઓ
પેદા કરી ગઈ, તે આજની ઈંગ્લેન્ડ કેળ-
વણી લીધેલી નહિ હતી. આજની મેટ્રીક
થયલી યા બી.એ. થયલી બાનુઓ નહિ
હતી, પણ તેઓ પોતાની જરથોસ્તી

ખાસ્યતો ને ખર્ચો પોતા
એકીવી તે ખીલવી ધણી ઉઘ્ય નીવડે.
જીવન ગુભરી ગયાં છે. તોવખત તે જમા
ને નો નો તે બાનુઓ કંઈ કયાં છે? ધાર્મિક
તરીકે તો પર ઉકેલ પર થો છે, ધરના આતશ
ને જાળવવા, તેનું આરેહ પવિત્ર સળવાનું
બુલાઈ અયુ છે, અને પ્રરિણામ આપણે ધણી
અસખ્યારી સાથે નેઈએ છીએ. આપણી હા-
લની ગમે એવી બી ઉઘ્ય કેળવણી ઠઠી સાફ
પરિણામ નીપજતી શકી નથી; શકનાર
મુથી, સિવાય કે દર્મ તરફની પ્રીતગીરી,
તેના દરમિયાને દરમિયાન, તેના દરમિયાન સંપૂ-
ર્ણ એકીન, જેથી અદા તરફનો ભક્તિભાવ
પ્રીલવી ખરી રાસત, નેક જીવન ગુભરી
શકે. નિશાળની અંદર ધાર્મિક કેળવણી અ-
પાય છે, તે કેળવણી કાંઈ જીવન સાફ
પરિણામ નીપજત નહિ. ધાર્મિક સળકો
આપો, તમે સારી સારી શીખામણ આપો,
પણ તે અંદર કંઈક કરવાને તે શીખ પ્રમાણે
ચાલવા, આપણું અંતરેકરણ તેથીર હોવું
નેઈએની? મીલખર તમે છાપ પાડો
તો સહેલાઈથી પડે, ધાતુને પીગલાવી ગમે
તે ધોટ કરી શકો, તેવું આપણું
હોય હોવું નેઈએ, કે જેથી સારી શીખા-
મણો અંટ લઈ શકે તે માટેજ, ધરનો આ-
તશ, જે સારી શીખામણ આપનાર છે,
જે માણસને અથોઈની ઉઘ્ય હાલતે લઈ
જનાર એક પુણદ આલાર છે, તેને આ-
પણા ધર્મમાં સોંચવવા સંજાળવા, બુંદદી
નના હાથથી યા કોઈપણ બાતના નસાથી
પરડેજ સળવાની તાકીદ છે, જે તાકીદ
પ્રમાણે ચાલવાથી આ દુન્યાની નેકનામી

નેરપેત્રી હુન્યમિ કુસુમ મેળવાય છે, તે
અમણી અમલ થાય છે કે ? કેઈ ચીજ
મહિ તે આપણા મમાં બપાય છે ? કરી
અંધો ને કોમની કીર્તિ મહાન લાલો રથાપી
અયાં હવે આપણી છે કરીઓને તે તરીક-
તોની જામવે સમજે આપી તેપર એકીન
સાજતો કરી તે રસો આજે લેવાડવે ઘટે
છે, તેને આપણી કોમ આપણી અસલ
અુદી હીલસપર આવી શકે, તે કામ
કરીઓનું છે. ધરના બાનુઓથી મર-
હોને આશી ધીણું મળે છે. ધરના બાનુઓની
ધરના આતશની નલવણીથી તથા તેઓની
અદર્શથી પુરો પાણું સરિ રસો ને રાહ
દારવાય છે એ આતશની ખુણી છે. ધરના
આતશનો જોરેક ધણું તેને ને સ્વચ્છ
રહેવે એજ છે, ને તેની ધારણા ને તેની

ખુબીઓ ને ઉછરતી માળાને મનપૂર કસા
વી તે અમણીની જાહેરી ગુનરવાની તેણીને
તકને સંગે મળે, તે કામની કીર્તિ ને
કોમ આજે વાગતો થાય હીલમાં તે
કોમી કોમી કેળવણી ને સુધારો છતાં
કોમને નામોશીમાં લાવનારી કોમની છા-
કરીઓની રીતભાત થતી નય છે, ને હીલની
કોમી કેળવણી ખરાબર હાય, તે હીલને
આપણો સુધારો ને જોયણ વાળી જ હાય,
તો આવા ખરાબ પરિણામ કદી આવેળી
આજના બેસતા વર્ષ ને દાહાડે હુ પુદાપાસ
અરજ, ગુનરેક કે કોમની બેટીઓને
સારી સાચી કેળવણી આપવા કોમ ન-
અત થાય !
અંથ ન અર્થાત થયે આક્રીમાર્ગી !

હરમીસનાં કીર્તનો

મીનાઈ મળાહ — (પાક અર્થે, જરુર તથા અહુરામજ્જાની મકિતભાવના ગ્રાયનો નોરેશન સાથે) કીમત આના ૪૦
મધુરિકા — (યાને સુમેધ સંગિતની રેગીન રચના તરગુમો સાથે) કીમત આના ૩૦
કયાની કિતન — (યાને ગંગામદ થો, શાંદ અમોદ અને બુકાકનું ઘસવાન-સંગિત) કીમત ૪ આના
સંગત-સંગિત — (નિવચનું, સંગતનાં સંગ સંગ વાસ ગોડ તથા શુભ પ્રેમનો ગ્રાયનો) નોરેશન સાથે
કીમત આના ૬૦
રેહબરે રોશનો — (એપો જરુર અનુ નમ્મ વતાત, મિત તથા સંગિત-નોરેશન સાથે) કીમત આના ૨૦
ગીત હોરમસજ સો ૦ મીસી, ડોન રુદ્રા, ગોવાદવા રેક રોડ ગુપ્તાઝ

॥ १ ॥ (अथ दुर्गा-पार्वती-संसार-वार्ता) ॥ ॥ १ ॥

“ જો તાય ! જમશેદ તમેથી ? બાગમાં હ-
રના ફરવાનું છોડી દધ અહીં. શું કરો છ ? આમ-
આવ, માય, દોસન આમે ને ફરદનશાહ મહેલા
તુને ક્યારના મળવા પેટી, યાય, છેતી ” તેમણે

X X X
 દુન્યામાં સર્વથી જે વિચિત્ર રીતે છે તે
 નસીબ છે. માણસનું નસીબ અજ્ઞાન વિચિત્ર હોય
 રૂપ બતાવે છે, અને ધૃતીની ત્રયમાં કંઈક કંઈક ફેર-
 ફારોમાં એક માણસને લાવી મુકે છે. જમશેદ
 ઉડાસ અને ઉતરલે મોકે તે પાર્શ્વમાંથી પાછો ફર્યો.
 હમેશ માફક તેને જોઈને તેનું લાડકું કેટલું ગેલ
 કરવા તેની પાસે દોડી આવ્યું, તેને કાનમાંથી પક-
 ડીને, તેને આપેલાં હેતાલાં આવકારનો સ્વાદ
 ચખાડવા ક'પાઉં છું. ફેરી દીધું. અંદર જઈને
 તેને એક ચીડી નોકડે આપી તે વાંચવા ઉભો.
 તે ચીડીનો લખનાર તેજ પ્રણી હતો. ફેરવેલી
 સાથે આલોમય જવાનોમાં મેહલાં અદરાયા પગી.
 દોલતનાં ખાપ એજન્ડા આસાના પાસે, ઘણાક

એ જથ્થામાં મારા વિચાર છે, એક મર્દ અને એક
ઓરત ! ”

એ સાંભળી જમશેદ ચમક્યો. ઓરત તે આ-
લાંમાય નકીલ હોવાં જોઈએ. તેણીને વધતોજ
દેલો મળે તો જમશેદ સાચીની તેણીની વર્તણૂક
વધતોજ અહંકાર ભરી થવાની. તે દુઃગાથા ગયા.

“ જોની જમશેદ, મારી દોલત કંઈ એકદમ
લાખોની નથી કે તેમાં બધો ભાગ કાઢાડું. એકજ
જથ્થાને આપી જુલું તો મારું નામ રહે. મર્દ કોણ
છે તે હું તુને કેલવા નહીં માગંતો પણ ઓરતનું
નામ તુંને કહું ? ”

“ હા, મને ઓરતનું નામ જરૂર કેલવો. ”
તે આની આતુરતાથી બોલ્યો, એટલે હોમજી શેડે
વીચાર-ફેરવ્યો, અને બોલ્યા,

“ પેલુંગ્રાં મને એક સવાલ કરવોજ. દોલત
આંશનાં ઉપર તે બધી મદાર બાંધીજ હું ! એજ
દોશરીની માવતરને હું બચપંથમાં બ્યારે ગરી-
બશે હતો ત્યારે અઘરાયો હતો, પણ હવે
દોલત તારા તરફ કેવી છે ? ”

“ દોલતનો બંધો વિચાર મારી માંગણીને હા
કેલવાનો છે. આજે રાત્રેખી હું ત્યાંથીજ આવ્યોજ.
એની માય મારી ઉપર હજીય ધણીજ ખીટલી
છે, અને હવે તો વળી વચમાં ફરદુનસાહ મેહતા
નરેજ; જીવન ઉપર આલાંમાયે મદાર બાંધેલી જ-
ણાય છે; તેનો ખાનખાહદુર ખેતાબ અને પેસા
દોલત માટે આશા રાખવા એવનને પ્રતી જ-
ણાયજ ! ”

“ માય જેનીજ દોશરીખી હોશે કની ! તારા
જેવા એક ગદાધ વહિવટ કરીને કુંક કમાનાર
આગળ ખાનખાહદુર મેહતાનો ખેતાબ, પેસા
અને મેહલ મેહલ તેણી પસંદ કરશે ? ” જરાક
તીખાસથી તેઓ બોલ્યા.

“ જરાખી નહીં. હોમજી શેડ, હું ખાતીખૂંક
હું કે મારી દોલત તેની નથી. ”

“ હું જ હું ! ધણું સારું ત્યારે તો આંસ દીક-

રા ત્યારે લખ. ” અને હોમજી શેડે પોતાનું વીઠ
લખાવ્યું. તે આ પ્રમાણે હતું.

જમશેદ એરીને રૂ. ૧૦ હજાર મળે અને
ખાકીનું બધું હું દોલત આંશનાં માટે મુકી બાકે
હું; પણ એકજ શરતે અને તે એક પાંચ વર્ષની
મુદત વેર દોલતે પરણવું હોય તો પોતાની માનો
હુકમ વગર પરણવું નહીં. પણ પાંચ વર્ષના અ-
રસા બાદ તેણીએ પોતાની માયનો હુકમ પરણવા
માટે લેવાની જરૂર નહીં. ”

આવી મતલબનું તે વીઠ હતું.

“ માના હુકમથી પરણવું ! હોમજી શેડ, તમે
જાણોછો ? એવી મોટી દોલત મેળવ્યા પછી એની
મા કદીખી મારા જેવા ગરીબકાને પોતાની દોશરી
પરણાવશે ? એ કલમ મારું નખોદ વગરોજી. જ-
મશેદ કમળ્યો. “ પણ માફ કરજોજ. મને કંઈખી
એ વાતમાં વચ્ચે પડવાની જરૂર નથી. ” તેણે
ઝટ ઉમેર્યું. ”

કંઈ નહીં, જમશેદ, પણ જો તારી બૂલ
છે. તુને મેં દસ હજારનો દલો. એજ નેછને
આપ્યો છે કે તેથી તું તારી ફરપચ વધારીને
વધારે ધણધણ વધીલમાં ખપતો જાય અને
પછી તારી પોતાનીજ આવક વધી જાય, અને
દોલત તું કેહજ તેમ જો તુને આકલીજ હશે તો
દોલત વારસાની દરકાર વગર તુનેજ પરણશે. એને
હવે વારસાની દરકાર શાંતી હોય ? એથી તારી
વધારે ખાતી થશે કે દોલત એકરી પોતાની મા-
યની મીસાલ વારસા પેસાને આકળારી છે કે
નથી ! ”

“ મારે તમારી પાસે કંઈખી લેવું પાંચખી
નથી, પણ તમે મારી મુરખીગીરી કરતા આવેલા
છેઓ તેથી હું તમારી સોપેલી રકમ કમુલ રાખી
થ પણ હોમજી શેડ, ધારો કે દોલતને આટલી
મોટી દોલત સાથે તેની માય મારી સાથે નહીંજ
પરણાવે તો પાંચ વર્ષની મુદતમાં દોલત પોતાની
માયની મરજી ઉપરાંત મને પરણેતો પછી હું કરજ
ને કંઈ તમે નથી બખાવતાં એમ કેમ ? ”

મોહીને પોતાની એ આકલ આવરનો સુધવો ખાલ્યો.

“જમશેદ તો પૈસાનો પુજારી છે! લીખારડા જોવો. ગંધા વહીવટારીને કમાઈને પેટનો ખાણો પુરે તેવો, તેનાં કરતાં રમતો જમતો, ફરતો, હરતો ફરફુનશા, લાખ, દરજ્જે બોલો! - મો. તેને તારે વાસ્તે ખાધો આશાખી આપી છે. હવે મને એ-વાતમાં ફરજત નાં કરતી, ” - આલાંમાંએ એ કાગળને પડાવવા લાખ્યાં, “ ભારી ડાહી દીકરી, તારું સુખ સાચી છે તે હું પોતે જાણું છું? તું શું ખખર ? ”

“ શું માયછ, તમે એ નહારા, નહારા માયસને મારે વાસ્તે વચનખી આપી સુકમાં ? તારે તો જાણને કે તેમાં તમારું કંઈજ નથી વળવાતું! તને હું વચને જમશેદની પરજોતર ચવા કચુ-ખી યાદ છે ! ”

“ તારે જાણને હું ! ખાલ સાહેબ, કે હો-ખજાનો વારસો તમે લોકોને મજશે નહીં. એ લગનની હું દીકરી રજ નથી આપવાતી. ”

“ બહે નાં આપતાં, હમને પૈસાની દરકાર નથી, હમે બંને અદરાહ સુકમાં, મમા. ”

“ નાહર હોકરી તું શું કરેછ તે કંઈ જાણેછ ? ” હવે તેણીની માય કાગળી પડી. “ તારે ત્યાં પૈસાની હમણાં કેટલી જરૂર છે તે હું નથી જાણતી; તારા બાપે શેર સદામાં મોરી રકમ સુમાવીછ, અને આ હોમટપ્પાનાં પૈસાતો એક ખોલની દરમં જલેસ આપરે ત્યાં હવેલી કહેવાય, તે તું કોકેડે શું કામ મારેછ ? ”

“ ખરેખર, માયછ, મને એ વાત ખખરજ નહીં. ”

“ તારા બાપે ખાનખદાદર ફરફુનશાહ મહેતા પ્રાસે પૈસા લીધાછ અને તેને આપરે તેનાં માં-ગતાં લહેણાંમાં તુંને પરજોવવાનું વચન ને હોસ આપીછ, હવે કહે તારા બાપને કેવું ખખરાજ લાગે બે-તું તેને પરજોવા ના કચુલ ચાપ તો ”

“ તારે એમ કાંય નહીં કરતાં માયછ, અને એની સાથે-મારા જમશેદ સાથે પરજોવાની રાજી પુરાણી રજ આપો, પછી તો પૈસાનો કાંઈજ વાંધો નહીં પડવાનો. ”

પણ આલાંમાંએ પોતાની છંદ-છોકી નહીં. પોતાની બેટીને મોટે ઘેરજ પરજોવવાની હક લાઈ બેઠેલી તેણીએ દોલત જમશેદની સાબરારીમાં નકતલ નાંખ્યા કાધી, એવો મામલો જોઈ ફરફુન-શાહે હવે દોલતનાં બાપ ઉપર પોતાનાં નાણાંની ઉધરાણીની તાકીદ કર્યાં કાધી.

× × × × ×
તે મા દીકરી વચ્ચે એને એજ બાખદ મોરી પંચાત આક્યા કરતી, પણ દોલત પોતાનાં વિચારમાં ફરતી નહીં. તેણીએ પોતાની આદરણી જમશેદ સાથેની જાહેર કાધી, અને સાથે સાથે પોતાની માયને મદદ થવાને વિનવી કે જેમ કાંઈથી તેઓને હોમજીખાતો પૈસો મળશે, અને તેણી ખુશીથી પોતાનાં બાપને મદદ થશે. આમાં માય પોતાનો ધીચાર કદી નહીંજ ફેરવશે એમ કદી જાણ મજબુત છટીપણ બતાવતી.

“ જમશેદ, આપણને લગન માટે આમાં પાંચ પાંચ વર્ષ પર રજાવવાનું પડ્યાતું; કેમકે માય તો માનતાં નથી અને મારા પૈસાની ન આવક આવેછ તેમાંથી હું મારા બાવાજીમાં માંગ નારાએને બાંજર આપીને દુરના દુર રાખુછ; ને હું પરણી જાડતો આવક બંધ થાય અને માં બાપનાં માંગનારાઓ એકદમ એઓ ઉપર દો-દીકીનો હલો લાવે, અને ધરડેધડપણ આપણે ધૂળ થાય ! ” એક વખત દોલત બેઠી.

“ એમ છે તો હું કંઈ થોડી ધણી મ કરીછ ! તારા બાપને, દોલત, મારેથી બની તો કહે ‘હું’ કરે ? આવાં પાંચ વર્ષ બી જવા દેમાં એતો તદન નહીં બંનેનાં જોગ છે !

“ એવંતું કરજ મોડું છે, જમશેદ રકમ હવે તો તારી મહેરબાની હું કચુલ રા

પણુ એતો મોડું છે, હું જાણે છું જમશેદ, મારાં માથથી મને ખીલોને કાઢે. પરણુ હોય તો આજે પરણવાની તાકીદ કરવાનું મન થાયછ; કેમ, જો આખો દહાડો એની એજ વાતમાં હમારો દહાડો ધણેજ અસુખી નય છે. જો એમને એમ આશુ તો મારી તખ્ત નાહકની બગાડશે!"

તેમજ હવે આલોમાયે પોતાની છદ આણુ રાખી, ફરદનશાહ હજીની રેણદો આવતો જતો, અને ખાણીપીણીમાં પહેલો હાજરજ રહેતો. એ બેનજાત-તે નરદે માણસ પોતાનું મોંગતું લહેણુ ધડી ધડી દોલતુની સામેજ તેઓને યાદ દેવડાવી મોંગે તે બેનજાત તેણીને બારી લાગતી અને હવે તેણીએ વધુ ન ખમાતાં દુકમાં પરણી જવાનો કરારો નકડી રાખ્યો, અને જમતાં જમતાં એક દહાડો તેણીએ તે દસવ પોતાનાં માથાપને ફેંકી દીધો.

"જો તેમજ છે તો ગરીબીનાં અવત્યામાં પાછલા દહાડા પૂરા કરજો." આલોમાયે કરડાપથી પોતાની દીકરીને કહ્યું. "અડીથી કદીખી ક્યુ-લાંત મળવાની આશા રાખતાં નાં!"

પણુ કાંઈ વારું આલોમાયે દોલતનાં ધરડા બીધ આરાંછ વચ્ચે પૂરાયો. "તુને વાધો શું છે ને? જમશેદ ધણે મુખનો સુને કમાવ માણસ છે. વળી બનેના છુવ એક છેતો તે લોકને અટકાવવાની તુરી મંકસદ શું હોશે?"

"એ બેલા માણસ છે, મારાં અગ્યને મારી વિરુદ્ધ નાકરમાંન થવાનું શીખવેછ! તમને તો કંઈજ દેખાતું નથી."

"માય, એ નાકરમાની નથી!"

"આલોમાયે એમ સમજેછ, પણુ એ છોકરાંઓ એમ નથી સમજતાં! નાકરમાનીની સંવાલ અડી નથી; કેમજે આવો મોટો પારસો બોનુએ નાંખીને બને એક થાયછ ત્યારે જાણવાનું ને ખરાં દીકરીજ વાત છે."

તમે તો અગ્યને પ્રમાડો. પણુ સુધારો કેજો નહીં, તમે વચ્ચે કદી બોલતાજ નાં! આલોમાય વચ્ચે પૂરાછ. અને માથાપને કચવાટ થાયછ, એવું બોધ દોલત સુખ બેઠી તેઓએ નકડી રાખેલે દહાડે બનેએ પહેલાંથી, ગોડવણુ કયાં પ્રમાણે અગાડીમાં જઈને આશીરવાદ સુસળ્યા.

ગરીબ શાપડી દોલતનાં મતામાં, બોણુ તો બહુખી આવતું. ગંભીર, પવિત્ર, છદ્મની માળાં બાંધનારી ક્રિયા વેળાએ તેણીનાં માંમાં આપ-યા ખેરા ખેરાવદો કે મિત્રા કોષપણુ હાજર નહતાં. એ બનાવે તેણીને ધડી ધડી ગમગીની થતી, પણુ પોતાનાં મન આહેલા ધણીને પોસે બોધ તેણીનું મન વળી રહેતું.

તેઓ બ્યારે ઘેર જઈ પૂંચ્યાં, પરણી સદરા-ઈને એક ચઇને તેઓ બ્યારે ઘેરે ગયાં ત્યારે તેની ટેળલ ઉપર એક મોડું સીંકડ પાકીડ જમન-શેદ બેયું, જેનાં ઉપર એક ઉધાડી ચીકી પ્રડેલી મળી જેમાં નીચે પ્રમાણે એક સોલીસીટરે પ્રખેલું વાંચ્યું.

"મીન જમશેદ અગરી—"

આજે મુશુમ હોમછ બાની છનસી છે અને તેથી આ સીંકડ પાકીડ બોલીને આપણે બને વાંચનાર છે. આજે હું આખો દહાડો રોકાયલો રહેવાયો છું, તેથી હમણાંજ સવારે દસ વોગે તમારે ત્યાં આવશ."

જમશેદ હવે ચમક્યો. હા, ખરા, તે પેણુ સીંકડ પાકીડ તો તેજન બુલીજ ગયો હતો. તેણે હસીને તે ચીકી પોતાની તતનીજ બનેલી મોહ-રહરને બતાવી. નારતો કરી રહ્યાં તેટલાં તો સોલીસીટરે આવી લાગ્યા.

તેજન સાથે જમશેદ પોતાની વાધકની બોળખ કરાવી, જેણે ઘટેતી મુબારકબાદી આપ્યા બાદ જમશેદને તે કાગલ્યું કાઢવાની તાકીદ દીધી, અને જમશેદ પોતાની તીમેરી બોલી છ માસ ઉપર તે

વાપરો.

ખોસ ચૂલો

કિંમત

ખરનરો

૧ રૂ. ૪૫

૨ રૂ. ૭૦

૩ રૂ. ૧૦૦

૪ રૂ. ૧૨૫

૫ રૂ. ૧૫૦

વાપર્યાથી ધરમાં સુખ, સ્વચ્છતાઈ તે શાંતિ વધે છે. રાંધણી ગરમ થતી નથી. વખત બચે છે. કરકસર થાય છે. એક બચ્ચું પણ પેટવી શકે તેટલા સલામત છે. હાનરો કુટુંબો એ ચૂલો વાપરી વાહવા ગાય છે અને આશીશ આપે છે. આ ચૂલો વાપર્યાથી તમોન કશી પણ તકલીફ પડશે નહિ. તમારા કુટુંબ માટે એક નંગ જરૂર ખરીદજો.

ખરીદો—

ખોસ ચૂલો

વધુ વિગત માટે લેજો અથવા અમારો શોરૂમ્સ ઉપર આવી નેઈ નંઓ.

શોરૂમ્સ
ન્યુ કવીન્સ રોડ

ઉદ્દેશ્ય

હેડ ઓફીસ

એલ. રાય સંપટ

૭૦ અપોલો સ્ટ્રીટ, કોટ મુંબાઈ

બ્રાંચીસ

૪ કેશમીરગંજ

દિલ્હી

એલશીનસ્ટન સ્ટ્રીટ, કેપ
કરાંચી

શોધ

(ચાલુ લઠાઈમાં બેલગજીવન દેશના હિલ્લપતુ ચિત્ર.)

અંગ્રેજી પરથી.

લખનાર—સૌ. વિદ્યા રમણલાલ નીલકંઠ (બી. એ.)

એન્ટર્પ્રાઇઝ નામ પાડી એકાદ અકવાડીએ
મી. અને મીસીસ એસ-નામનું સાધક જોડું
પોતાની નાની પત્ની મેરી સાથે લંડનના એક
પરામાં એક અંગ્રેજ કુટુંબમાં આવી વસ્યું. તે
વખતે સેક્ટો બેલગજીવન કુટુંબોને ઇંગ્લાંડમાં એ
મુજબ આશ્રય આપવામાં આવ્યો હતો. એ
ત્રણ જણનું કુખ ઓછું કરવા માટે સર્વ પ્રયત્ન
કરવામાં આવ્યા હતા અને જ્યાં સુધી જર્મનીના
ગ્રાસમાંથી બેલગજીવન કુટુંબ યામ ત્યાં સુધી ઇંગ્લાં
ડનેજ તેમજ વન મનાવવા તેમને સાધારણ
સેલકર કરતાં વધારે લાગણી દેખાડવામાં આવી.
પરંતુ તેમની એક બીજી પત્ની નામે જોનનો પતો
ન લાગવાથી તેમને દિલ્હીસે મગરો અલકય હતો.
એન્ટર્પ્રાઇઝ શહેરમાંથી આવેલા એ કુખવાચક
દિવસના ભય અને ગમરાડમાં એ ગુમ થઇ હતી.
આવો એક જ દાખલો નહોતો. ઘણું બેલગજીવન
માથાપ અને સગાંઓને પોતાના કુટુંબીઓના
એ પ્રમાણના વિચોગનું કુખ ખમી નિરાશાને
શરણે રહ્યું પડ્યું હતું. આ બેલગજીવન કુટુંબ
જોમને ઘર રહ્યું હતું તે મી. અને મીસીસ સ્મીથ.
તેમજ બેલગજીવનમાંથી આવેલાનો બંદોષત્ત
કરનારી કમીડીએ ઘણી તપાસ કરી પણ એ
છાકરી સંબંધી કાંઈ જણાયું નહીં. નાની જોન
સત્તર વર્ષની નાજુક, સુંદર, લાગણીવાળી અને
કથનાથીજ છાકરી હતી. ઇંગ્લાંડમાં તમામ કુટું
બોમાં તેનો પતો ન લાગ્યો તેમજ હાલેડમાં
રહેલાં એ દેશના લોકોમાં પણ તે નથી એમ

માલમ પડ્યું. તે જાણે લોપ થઇ ગઇ હતી. તેનાં
સ્નેહીઓ એવી આશા રાખતાં હતાં કે નિર્દય
અપકીર્તિ કરતાં ધ્યાન મુજબને શરણે એ ગઇ હોય.
એ તક જોડું નિરંતર શોધ કર્યા કરતું હતું.
તેમના આરડાની પાસે એ ઘરના વડા પુત્ર પીટર
સ્મીથનો ખંડ હતો અને તથી તે દુખી સ્ત્રીનાં
ડસકાં અને જન પાછળનો વિલાપ હમેશાં સાંભ
ળતો પહેલાં તેના હૃદયને આની અસર થઈ તે
પરથી કશવ કર્યો કે જાતે જાતે હાલેડમાં વસેલાં
બેલગજીવન કુટુંબોમાં બરાબર તપાસ કરેલી કે
જન ત્યાં છે કે નહીં. આશીશ્વિસ લંબાણો
પર પીટરને ભરોસો નહોતો. તેણે ધાધુ
ઉનાગામાં બહાર નહોતો ગયો તે બદલ ડીસેન્
રમાં જશે અને જો જન મળી આવશે તો લંધને
આવશે નહીં તો તે વાત કોઇ જણશે નહીં.

હાલેડમાં જવા માટે જરૂર ભેગો ઓળખાણ
ના અને લાભમાંથી કાગળો તેણે મેળવ્યા. બેલ
ગજીવનની મદદ માટે નીમોએલા અમેરીકન
કમીશનના અધિકારીને જાતે મળ્યો અને જોઈતી
તૈયારીઓ કરી હાલેડ જઇ પહોંચ્યો.

ફક્તિંગ નામના ગામમાં કોઈ જન એસ
સંબંધી જાણતું નહોતું. ત્યાં વસેલા લોકોને
રેલ્વેનાં એક મોટાં છાપરા ત્રીએ ઉતારો આપેલો
હતો. એમાં સેક્ટો સ્ત્રી પુરો અને છાકરાં કોઈ
રીતની મર્યાદા સચવાય નહીં. તેથી રીત ભરેલાં
હતાં તેમજ આરોગ્ય કે નીતિ જાળવવા એ અસ
ભવિત જેવું હતું. આ સંબંધ તેણે જોયું. એ

લોકોએ પોતાના દેશમાં દુઃખના માર્યા આવી રહેલા હમરો લોકોને રક્ષણ આપવા તથા તેમને સુધર ધરોમાં વસાવવા અથવા પરિથમ કર્યો હતો અને આ હવે છેલ્લું જ એક સ્ત્રી પુરુષોને એકઠાં રહેવાનું રચાન હતું. બાજુ આવારીએ તેમને આલાવીનાં સેટલમેન્ટમાં પુલકા રમકડાં આનાં માટે યોગ્ય જોડવણ ચવાની હતી પણ એટલો વખત પણ દુઃખ અને અધમતાનો એ દેખાવ પીટરને ત્રાસતાય ન લાગ્યો. કમકમોટની લાગણી સાથે પીટર ત્યાંથી પાછો વળ્યો અને તેના મનને ખુશી થઈ કે આ અધમ જગાએ જન હતી નહીં.

એમાં કોનેડા (અમેરીકા) ના એક વર્તમાન પત્રકાર સાથે પીટરને એળખાણ થયું અને તેની સાથે રેટરડામ, રોજેન ડાક અને જર્જન જવાની વિચાર કર્યો. જેને ત્રીશોધ કેપર્સન દુઃખથી નોંધ્યા બેસી અને લોકો અને તેમનાં દુઃખનિવારણ કરવા માટે માર્યાનું કાર્ય લોકોએ માથે લીધેલી ભારે વાજમાંથી તેમને એ ભગિરથ કામ પોર પોરવાં માટે તેમણે દરેકની ગઠાહરી તથા ઉદારતા તથા તેમના વર્તમાન પ્રયત્ન એ સર્વ જાણતા તરફ પીટરને હવે લખ્યું મોકલ્યું હતું. ઇંગ્લેન્ડમાં એ લોકો માટે ને કાંઈ કરવામાં આવ્યું હતું તે અહીંની સરખામણીમાં પીટરને હસવા સરખું લાગ્યું. હોલેન્ડની સ્થિતિના મહત્વ અને યુગ્મવણ આગળ ઇંગ્લેન્ડ કામ નહિ સરખું હતું.

રોજેનહાલમાં એક દાણુની મોટી વખારમાં એમાં કુટુંબોને રાખવામાં આવ્યાં હતાં. નીચલા માંજે લોકો ભોજનની રાહ જોતાં એકઠાં થયા હતા. ત્યાંની ઉપરી સ્ત્રીએ કરીને બધી જગ્યા તેને બતાવી પણ જેને તો મનિશાન નહોતું. નાનાં બાળકો, યુવાન છોકરીઓ, યુવક સ્ત્રીઓ અહીં ત્યાં બેસી હતાં. પણ જન ભોમયું તેમજ તેનાં વહુ-નું મળતું કોઈ તેમાં નહોતું. ઉપર જ્યાં સ્ત્રી પુરુષોને બેસવા ઉઠવાનાં હતાં એક રાખવામાં આવ્યાં હતાં ત્યાં જ્યાં પીટર તપાસ કરી ત્યાં કંઈક ઉપરીએ આંખમાં આંસુ લાવી કહ્યું કે તમે

એકઠાં થએલાં છોકરાં માટે એકમણ રમકડું નથી પીટર તથા તેના મિત્રે એ હકીકત અમેરીકાની ઊપરીને બહાર કરી. એ પછી રૂટને વખતે અમેરીકાથી વહાણ આવ્યું તેમાંથી રોજેનહાલનાં સેટલમેન્ટમાં પુલકા રમકડાં આનાં વખતે જ્યારે પીટરને મળ્યા ત્યારે તે ઘણું દુઃખથી ત્યાંનાં છોકરાં, સ્ત્રીઓ અને નવ માણસો જેમ પીટરને નવાઈ લાગી હતી કે તે પોતા મોરોનાં કુર્મરો તથા બધામાંથી આંખ કેવી રીતે સંવામન રહી શકેલા હશે. રોજેનહાલથી પીટર અને અમેરીકાને પત્રો રેટરડામ બેઠાં કોનેડા તથા મુનોઈટડ રેટરડામ લીએન્ડ, એન્ટવર્પ, મેસીન્સ, બુરેસ, નેચર અને બીજા જગ્યાઓ માટે મોકલ્યાં આટો, મીડી, શીંગ, વટાણા, ઘડાં અને કાંચનાં દુધમાં વહાણો આવેલ નેઈધ તેમને જાન આનંદ થયો. એ મુજબ એ પેલું અહીં તહીં કરી પીટર જનનાં તેપેસે મોકલ્યાં ત્યાંથી ત્યાંનાં મનલાકારો સાથે તેઓ જર્જન થયાં આ જગ્યાએ જ બેસી જઈ મગીયા નેઈસાને હોલેન્ડમાં બેસી જઈને આવ્યાં હતાં. અહીં એ લોકોને રહેવાની જોડવણ કાંઈક સતિષકારક નહોતી. જ્યાં ઉચાણમાં હોઈ રમણીય હતી. હમરો તથા એને દેખાવ સુદર હતો. છોકરાં સુખી અને આનંદ દેખાતાં હતાં એને દેરકે ફૂટ અને પોતાનાં સ્વતંત્ર અંકાઉં રહેવાનું હતું તેમને રાંધણી રક્ષણ મેળવવા જેવતા પેલું હતો. તેની આસપાસ એક મળી કુટુંબનાં માણસો પોતાને તે મળવા મ આંખારી દેખાતાં હતાં. કોઈક ઉતરતા વર્ગ લોકો માટે બેરકો હતી ત્યાં પેલું સંમત પૂરું હતી. એથી ઉતરતા લોકો માટે કોઈ મોટો હતો અને ત્યાં રમતમેલતામાં સાંધને મંજરે પાં હતી. કોઈ કોઈ દેકણે દુઃખી બહારો મોલમ પ પેલું એકંદરે લોકો આનંદમાં દીસતાં હતાં. ઉતરતા વર્ગને રસ્તામાં વાડ ભરી લેઈ મ આવે પેલો હતો. સારા વર્ગનાં લોકોની ર

મંત્રી માટે એટલું કર્યું નહોતું હતું. એ સંધ્યામાં
 માટે નહોતાં પાંડે, નિરાળ, લાકડેરી અને
 વળતી તંબારીઓ ચાલતી હતી. નાની-બાળકાની
 માતાઓને સારા-ખરાક મળે તે માટે તેમને
 મળાવું, જુદાં-હાલું અને નસો, તથા ડાકડેરી
 આળો દિવસ હામર રહેતા. આ અને આપું
 પીત્તુ, ધણું પીટરનાં દીકામાં આ યું. ગર્જનની
 કે પના, ધોરણ ઉપર તે પછી પીત્તુ સ્થાનકો ગો-
 લવામાં આવ્યાં હતાં. બેલજીઅમના વતનીઓને
 મદદ કરવા માટે જે કામ થયું હતું તે જોનારને
 બહાદુર નાનકડી રમ્ય ગ્રન્થ પોતાને માથે આવેલી
 પડોશી તરફની કર્કશ કેવી મમતાથી, દરેક સાધ
 નથી. અને જગ્યાદારીના પ્રાર્થનાથી, ગમવતી
 હતી તે જોઈ સાનું કાશ્વર્ય થયું હતું.

પીટરની નાની હતી. માટેની શોધવું કાંઈ
 શુભ પરિણામ આવ્યું નહોતું. બેલજીઅમની
 દુર્દશા જેમજેમ તેણે નવરે જોઈ તેમ તેમ તેને એ
 શોધ સફળ થવાની આશા રહી નહોતી ઓશીથી-
 અમ્મ સમાચાર આપે. ખરાં કરશે એમ જણાવા
 લાગ્યું. એટલામાં એક અણુધારેલી હપકત ગતી.
 પીટરની રમ્ય પૂરી થયા આવી હતી. ત્યાં
 કામ કરનારાઓ સાથે ઓળખાણ થવાથી તેમની
 જોડે-એને સારી માયા બંધાઈ હતી. તેઓની રમ્ય
 તેણે તે જુદાં લીધી. આપા-ગજગતો બનાવથી
 માણસોમાં અસપરસ જે બહુભાવ જોવામાં આવે
 છે બંધુબાવથી તે કામ કરનારાઓપર તેને શુભ
 લાગણી થઈ હતી. રાટરડેમમાં જે જે દેખાવે
 અને લોકો તેના દીકામાં આવ્યા હતા તેની યાદ
 તેમાં મંગળને અભાવે હતું હતું. વંદાણના કે-
 ટગો, વંદાણમાં મોઢાં સંકાવનારાઓ, બેલજીઅ-
 મથી નારાં ભાગેસ લોકો, અમેરીકામાં વેપા-
 રીઓ, મુન્ડિશાળનાં મીણો, પંતગોનપરનાં
 લેખકો, પુસ્તકો લખનારા, બેલજીઅ-વગેરે તરફ-
 વાર લોકોના સંમુદ ત્યાં એકો મંગલો હતો! એ
 બંધોની પાછળ તેના મોઢાંમાંથી જે પ્રગ્ન પોતા-
 નો દેશ અને ઘર તરફ અવેલી અને હાજરની
 સંખ્યામાં સર્વેક બોધે જોડેલી, અપમાન પામેલી

અને બુલમનો બોગ થઈ પડેલી તેને અધાલ
 ખસતો નહોતો. તે મનમાં બોલે "હું પ્રભુ મારા દેશની આ
 દશા થઈ હોતો!" આ વિચારથી તેણે દંડ સંક
 ૯૫ કર્યો કે પોતાની નોકરી છોડી લશ્કરમાં જોડાવું.
 પાછો જતાં ફલશીમમાં એક હોટલમાં તે
 જમવા બેઠો હતો ત્યાંથી વંદાણમાં બેસી ઉઠ્યાં કે
 જવાનો તેનો વિચાર હતો. એટલામાં એક ચાલા-
 કે દેખાવની આકર્ષક રૂપની સ્ત્રી ત્યાં ખાલી જગ્યા
 એ જમવા બેઠી. પરંતુ જમવાનું પાછું ડેલી તે
 વિચારમાં પડી ગઈ. પછી પોતાની મેજેજ
 બોલવા લાગી "મારાંથી આ સહન થવું નથી આવજ
 સાંજે જે મેં જોયું છે તે હું બૂલી શકું તેમ નથી"
 એમ કહી પીટરના સામું જોઈ તેની માયા બરી
 નગર જોઈને આગળ બોલવા લાગી. "આશ્વત્થા
 આવેલા આ લોકમાં હું કામ કરું છું પણ આજ
 વંદાણમાં આવેલાંઓના છેલ્લા ટોળા જેવી દશા
 કાંઈની નથી જોઈ. તેમાં એક અહીંથી જતી નિશ્વા-
 સ મુકની છોકરી જોઈને માફ હેયું ભરાઈ આવે
 છે. એનું મગજ ખસી ગયેલું છે. યાદ દસ્ત સમુ-
 જગી નથી. તે એકલી છે. પોતે જાણતી નથી કે
 કાણ છે અને ક્યાંથી આવી છે. એની સાથે જે
 લોકો છે તેમનાં માંની તે હશે એમ પહેલાં મેં ધાર્યું
 પણ તેમ નથી. આવી જુવાન, નમ્ર, શરમાળ અને
 તદન નિરાધાર છે. કમીટીને કહી એને હું મારી
 પાસે રાખવા છજું છું. હું એને ત્યાં રહેવા દઈ
 શકું તેમ નથી. ત્યાં એને રાખવાના નથી!"
 આ સાંભળી પીટર બોલી ઉઠ્યો, "એ વંદા-
 ણમાં મને લાઈ જાઓ. મારે ત્યાં જવાની છજી
 છે. મને જરૂર ત્યાં તેડી જાઓ!"
 તે પછી નાની જનના હપકત તેણે કહી અને
 જમના માળખપટ્ટેસો શીક કરતાં હતા તે જણાવ્યું
 તેણે પોતાનું નામ કામ અને ઓળખાણ આપ્યું
 પણ તે પહેલાં જ તે જાણ તેને પોતાની પાછળ
 આવવાનું કહીને ઉઠી. રહેવાના પાટા ઓળંગી
 અધોરામાં જઈને કેટલાંક યુવકો આગળ આવી
 પહોંચ્યા. ત્યાંથી એક ઓશીસ પાસે જઈ તે હાથ
 કાઢી એક રમ્ય પાસેથી કાનસે ધરાવી વંદાણ તરફ

માટે જોરાકે બનાવવામાં આવે છે અને
 પુર્વ જોષ્ટે બીજું શુભી બને છે. બીજું
 વધારે સંતાવાર પુંશવા મોલુક છે. એક અમ
 મેરીકન કોનસલ જરમનીથી સ્પીટબરલેડ
 જતાં જણાવે છે કે "જરમનો પોતાના
 સુહાઓમાંથી નાઇટો-ગ્લીસેરીન મેળવે
 છે". લેડનમાં પ્રગટ થતા બેલેટક
 નામની વ્યવસ્થામાં આજમાન મુદ્દો ઉદ્ભવ
 નારાઓની સમીપ્ત વિગત પ્રગટ થઇ ચુકી
 છે. તે માટે તેથી લક્ષ્યકાવની રીતે રૂવેરુવે
 ઉભાં કરનારી છે. છતાં તેમાંની યોગીક
 અગત્યની વિગત મને ઉત્તારી શકે નથી
 આ રાજતાન્યતનો પ્રાપ્તિ પ્ર્યાલ આપણને
 આવશે.
 સુવેલા સ્વેલ જોતે સુહાઈની જુઆ
 પરથી ખસેડી પાછળના ભાગમાં લઈ જવા
 માં આવે છે. ત્યાં તેમનાં કપડાં કાઢી લઈ
 ત્રણ ત્રણ ચાર ચારના બંડલ કરી લીધાં હતા
 તારથી તેમને બાંધવામાં આવે છે તે પછી
 ત્યાં ઉભેલાં ગાડાંઓમાં સંતરી તેમને બાંધી
 માં ઉભેલી દેનનાં સ્ત્રીઓમાં અરવામાં
 આવે છે. થોડો વખત સુધી આ સુહાઈઓ
 ની દેનાં સ્ત્રીઓની નજરની સામે સરેઈ ગુ
 zeraing નામના ગામે એક લગ્નમાં આવે
 તી હતી કે ત્યાં બાળી નાખનારા કારખા
 ના હતી ત્યાર પછી આ દેના ગેરાલર
 ને સંતરેઈ અંતર લીધે થાંધાં બીંધી થાંધાં
 શગીરેકે કિબાઈ ઉપર ડિંગલ થાંધાં
 મેવા શબ્દો છાપેલા છે. જરમન મુદ્દો
 આને ઉપયોગમાં લેનારી કંપની
 માટે એ જરમન હવાનાં સાય-

સ નેપીમદાર છે તે પેદાશ કરવાની
 મેતલબ સાડીનીસ લાખ રૂપિયાની થાપન
 સાથે શરૂ થઈ છે એ કંપનીનું નામ
 D. A. V. G. અથવા (Deutsche
 Aypallverwertung Gesellschaft)
 છે. જોતું મુખ્ય કારખાનું બેરોલીનમાં
 નાં રેલવે મેકેશનથી એક પ્રાદેશીયાર ફેર
 બેલકેનનો સંરહક નર્મદીક ગેરાલરને
 સાથે જોડાયેલું એક એકાંતર લગ્નમાં છે.
 આંધ્રપ્રદેશમાં નેપશ્ચિમમાં લેડાઈની કંપની
 ભૂમિ સાથે સંબંધ છે એટલે તે સરદારના
 સુવેલા સાંલ જરના ત્યાં ઉપયોગ થાય છે.
 નેપશ્ચિમ કંપની આશાંસ છે તેવું
 સાકાંસ અધિકારી તો પૂર્વની કંપની સંતરેઈ
 પછી એવું જરમન સંસ્થાનું સંસ્થાપનામાં
 આવશે આ કારખાનું રિલવે મેકેશી મુદ્દો
 નથી તે પછી રિલવે મેકેશી મુદ્દો
 ભાગમાં આવેલું છે. તેની આસપાસ
 વીજળીક તારો માં મેલા છે. નેપશ્ચિમ
 માટે એ આડા ચલણ રસતા છે. કારખાનું
 સાતસો શીટ લાખુ અને એકસો દસ શીટ
 પહોળું છે ને તેની આસપાસ ગોળ ચક્રો
 રેલવે મેકેશી છે. નેપશ્ચિમ
 નેપશ્ચિમ કંપની કારખાનું આંધ્રપ્રદેશમાં
 છે કે તુરત ત્યાં કામ કરનારા માણસો
 તેલનાં આમડાંના ઝલા ને મોઢાં પર બીજા
 મોઢાં પહેરે છે. સાંલેક લાંબા કમીકાલી
 લાકડીઓ તથા રીસો છે. અને સુહાઈઓનાં
 જડો એક મુશ્કેલી લાગે છે. સાંકળમાં બે
 શીટને અંતર પરાંવે છે. સાંચાથી સાંકળ
 જે ચાઈતે સુહાઈઓને એક સાંકડા ચોરસમાં

મે દલ્લાવારી બેરી કેમ ગુમાવી?

એક દુકાની વાર્તા

(અવધન પ્રવેશી બેક માટે ખર્ચા)

આંહી હું માનું છું કે વળી કોઇ ઠાકણે મમા ના કહેવા મુજબ કોઇ દેહાટો એ દોસ્તી કોંગડો મને કહેવા નીકળશે કે આ બનતી વિગતો કામની બંધી હતી. વેલ, દેયાં મારે પુલેલી મને એકસરે કરેલી છે કે મને મારાં માંયક માટે અસાધારણ મેન છે. મારાં મમા બાકે ગામનાં રહીશો છો છતાં દરેક બાબત માટેના તેમના વિચારો બહુ પોકે છે. મને યાદ છે કે મારા પપા વારંવાર મારાં મમાની દરેકસરે માટે કપડો આપેતા હતાં પછી તેમનાં બાબતો તે કીડજ હતું કેમકે પપા પહેલી મેનની ઉધાઈ હતાં. મમા જે દરેકસરો મહેલ ને પપાં પરે વેરા દોબ મેન રાખત તો હમો સહેલાઈથી બેરીબીમો અવેલી. મારતાં થઇ ગયાં હોતાં. મમાએ મારાં પપાનો આ દુરુણ મારામાં ઉતર્યો ન હતો. અલખત તેમનો બેરો હું દેખાવે ને કરે હતો પછી આચાર વિચારમાં આખાદ મારાં મમાને મળતાં આપતાં હતાં. અને તથો મારાં મમા મને બચેપણથી કહેતાં આખાં હતાં કે 'તુ' ઉમરે પુરો ત્યારે જરૂર મેસાવાગો યશ, સોહી.

મારાં બાવાં અને સરદાર જમશેદજી બોગા બને એકબેકની જીવનન મિત્રો હતાં અને મારો ખખર મુજબ બને એ વેચાઇ ચલાવું નકરી કરી મુક્યું હતું. સર જમશેદજીની છોકરી બેપસી ને શુલ ધણી શંકડી હતી પછી મારાં બેરો આચાર વિચાર બાળને તેઓ રૂએ તેમ મેહંતો. નીચવાં કુદવાને દેરવા ફરવામાં તેમની જીંદગીની મેંજ પ્રમાણથી હતી. છોકરાઓની રમત રમતી ને શકરાઓ પેકે એક બાળે પર હાથ ચાલાઈ કરી અને કરતી છોકરીઓ બા. મારાં બેવાને તો રા થઇને પંસદ નહિ બીવે ને હું તે બેવાં પે બે ગાઉ દુર નહાસું. તેમ છતાં બોગા મહાલ નામો બહુ શંકડી બેવાઓ આવેલો હોવાથી ને તો ઉતરી પડ્યાં ગેમરું હતું અને મારાં સરદાર જમશેદજીની છોકરીઓ તો તે સોમ બતામી જમશેરી ચીચમાં હતાં. વેપાર કરવાને બદલે એ મુંઝ કાઢ્યાં હોવાથી આની જીંદગી શું પંસદ કાઢ્યાં? બેપસી મુક્યું

તે સાંભળતાં મહેરાં ખડખડ હસી પડી ! મારાં
મમાની આવી ધાતકી મસ્કરી સાંભળતાં મારો
મીઠાનજ પરખેલાં ચંચળ ગયો પણ મેં હોદીનો
ઝોટ મળ્યો. એ બેળા વાળી પોરીઓ એવીજ
જાદુમાશ હતી ને જાધાની ધાતકી મસ્કરી કરવામાં
મગ્ન હતી હતી.

હું તો મારાં માસીજના કહેવાથી એમ
ધારતો હતી કે તમે અને જોડેનામાંથી કોઇ
સોલી સામે પરણી જશો ! મહેરાં બોલી.
અવગત તેમ છે તો માસીજનું એના પર હેત
હોયું ન જોઇએ !

એને મરતો સામે ડાબે દીઠું જનતું નથી !
શુભ તુલકારથી બોલી. દીનશાહના કહેવા
સંજો તો તે કંઈ સુખે મેરુદુરને પહેલે ન જાવો
ગો. છે.

પણ આ સાંભળતાં મારી વડાલી મહેરાં
મારી તરફથી નીકળી અદેખાઈ- સાફ સાફ
અદેખાઈ ! તેનીજ મહેરાંએ લોકો એક બીજા
માટે જોઈએ તે જાણે છે ને લાગે છે.

હોયો ! શુદે દેખીતા તણાકાથી કહ્યું. એ
વાને ખાતર આપણને મારામારી કરી સજવાર
તથી. તે મીસીસ દીવારમા થવાનો વિચારજ રાખ્યો
છે એટલે જાસ છે. નામે યજ્ઞ પણ કામે ના થતી !
આલ, અંદર જતે નહિ તો જુમ પડશે કે ક્યાં
જારી ગમ્યો છ !

આ સાંભળતાં હું આંથી શુષ્કપ આલ્યો
ગયો કે રખે વળી તે છોકરીઓ પાછી, રસ્તાં મને
જોઈ ગમરાય !

બેવકુફ-કંઈ સુખ ! પહેલે ન જાવો ગયો ! મા
જુદા ! એ અને દુકતીઓની વર્ષગાંઠને દહાડે મેં
કેને રમકડાં જોવો ! એકે ચોકેટોનો ખોક્સ બેટ
આપ્યો હતો ! હા, ડાકટર જુમલાએ તથા બીજા
મિત્રોએ તેમને ઘણી કિમતી-બેટ આપી હતી
પણ હું આ બીજાનો હિમાયતી ન હોવાથી મેં જાને
રૂખામાં કાસળ કાઢી હતી. નિર્જીવ બેટો પરથી

નાદાન છોકરીઓનાં બેળાં સુધાસી જાણ તેઓ
મનમાંજ અદરાધાનમાં પરણી જાય છે; આલો
કોઈપણ ધખોરો તે છોકરીઓના બેળાંમાં નહિ
લાવવાનો પહેલાંથીજ મારો ધરાદો હતો. તમે
જાણી છો કે દગારા બાવાઓએ વહેવાઈ ચલાવું
નક્કી ક્યું હતું તે ? ખરું પૂછવો તો મને એ
જાણતામાં સરદાર જમશેદજી અને તેમનાં ધણવાની
ની જંબીર જૂલ જણાઈ ! તેમની છોકરીઓ મુરદ
મિત્રાની એટ કણુલે તે તેઓ જોવાં કરે એતો હદ
થઈ ગઈ ! નહિ બા, આપણે કાંઈ એવા સુધરેલા
વિચારના નહિ ! એતો ચસકેલા બેળાંનાં કામ !
પેચો દીનશાહ-જાણ ! તે તો કમજામત હાથથીજ
ગમતો હતો એટલે શું વાત ક્યું ? એમ તો કેટ-
લીતારા એકાદ જો લપડાઈ ગઈ કે કાઠવાનો જીવ
થયો હતો પણ તેમ થતાં ન જાણેદ ગીયો
મારાં હાડકાં પાંસુરું ને થી લગડાવે કરીને ડરવું
પડ્યું હતું. અવગત મહેરાંએ કહ્યું તેમ તે અદે-
ખાઈમાં જળી મરતો હતો; કેમકે મેં જોયું હતું
કે આ જુમળમ ખરડેલા પૂરા ગાલીયાં વેર લખાવી
પોતાની સગી મહેરાં પર કુરખાન થઈ ગયેલાં હતાં.

વેલ; મને તો ખરાં જીમરથી ખુશાળી લાગી
કે શુભ બેળા પોતાની જાદુમાશીમાં ધાવી નહિ અને
મહેરાંને મારી સામે ઉસ્કેરી સારીજ નહિ. અવગત-
ત હું ખુદજુ જોઈ થકેતો હતો કે બેળાવાળાંઓ
દરાખ ખારી છે કરી કરતાં હતાં કેમકે મારા જેવો
સંધર ખીસ્તુ તેમનાં હાથમાંથી છટકી ગયો હતો.
મહેરાં પણ તેમજ સમજી ગઈ હતી, આવતી કાલ
માટે મારી પુરી ખાની હતી અને આ વિચારથી
ખુદ થતો હું ખીજાને ગયો અને નશાંત લેવામાં
પડ્યો.

બીજી સંદવારે મને સકાળેથી ખંભસવીને હાડ-
કામાં આવ્યો કેમકે સાકાંજના મેલમાં ડાકટર
જુમલા જતો હતો તે તો ક્યારનો હડીને મુરખ
સરખંચા કરી રહ્યો હતો અને ક્લાયુ કે મહેરાં
તરફની જાહેને લીધે જાવો નાસમાજ કરતો હતો.

સલાહ લેનાર નહતા ! ખુદાના હુકમથી તંદરે
સ્તી મંજની ને આ દવા વગરના ડાક્ટરની શીસ
સરી મારી એટલે આપણે કોઈમી ડાક્ટરને દોષ્યું
પણ પંદર વાંવા નહતા ! હું હવે જરા આજે ખામ
ત્રીમ તરીકે થયો. મારી અંજર મુળ્ય સહાર
તેને મેળેવા આવશે તેની રોડ બેઠ બેઠીને
ખીચારો ડાક્ટર ધુખરાયણે છાનું બની દેને
ચુકી જવાની પડીકે ચાલ્યો ગયો હતો. ડાક્ટરને
જવા પછી કસાકે કે મહેરાં નીચે ઉતરી હતી.
મારી દૂન તો છેક બેળોરના એ વાગતે જવાર
હતી છતાં મેં મારો સામાન આંધીને તૈયાર રાખ્યો.
કે મહેરાં સાંચે દોઢસગી કરનાનો જો વંધુ વખત
મજા તે ખરો. તે થવા પછી ફરી માફે જાન
ડાક્ટરની એવંકુરી મરી રીત તરફ ધ્યુ ! સંતિ
રૂખાના નોકરને પંદર રૂપાંતી બંદીસ ! વહેલાહ
-દુખામાં ખી. અંગના પ્રકારના બેવંકુરો વસતા
દેખુ ! બાહ-હું તો કંદોમી તેમ ન કરું ! આજે
હમે પંદર વાગ્યે તો કાસેખીનચો પાસે પંચીસ
ની આંશો રાખે ? આ જનનું હિતેન, લમોન.
કહોની કે કંદોમી આપો સદાય ? ના, કંદોમી નહિ.

આ વિચાર તોજ હું ટેવ્ય આગળ
થો અને ટેવકપર પડેલી ગીની ઉચકી સફાઈ
પી મારી પાછીટમાં દેસવી હા, બાગે તે નોક
ને ડાક્ટરનાં લાગતીજ અઘી ગીની આપનાતું
કદરે કદ્યું હતું.

પાછીટ લઈ પાછી ગળવામાં મેં ચુકી બાહ !
બેપસીને એક વખત આ પાછીટ માટે મારી
રકરી કરતા સાંભળી હતી. તેણી કહેતી હતી કે
ડીડાઓએ પાછીટ રાખવી બેઠબેઠ નહિ !
તો બેસ ને આસીગવંચાઓને તેમ કરે ! મેં
જીટમાંથી બધું પુરચણ બહાર કાઢ્યું ને આંધી
નીની તંદાસ કીધી ! પાછીટમાંથી જ્યારેક આ
મેં મુકેજો નીકળ્યો ! વેલ આતો જખરી
હી હતી ! મારી પાસે એમ તો પાંચ પાંચ
ની નોટા હતી પણ સાડાસાતનો મેળ નહિ

થતો હતો ! બે નોટ આપનાં રૂપ્યા દસ થય જાય
તેમ કરવું ખી પરવડેજ નહિ ! એટલે મારી સાંચ
વણ સમજી જઈ તમેજી અદકળ કરી લેશો કે
મેં પાંચ રૂપ્યાની નોટજો એસકાનો છેવડનો દસવડ
કીમિ સહા આહ રૂપ્યાના નોકર માટે પાંચ રૂપ્યા
ની બધીસતો હાથીનો પગ થયો કીમિ નહિ
બોલ્યા વાર !

આજ્યત કોઈમણ જાતની હુરખાઈ કરવાનું
મારા મનમાં હતું જ નહિ. માફે મનતો રજા હતું !
અલખત સાક સાત રૂપ્યા રોકડા નીકળતે તે
બા પુછીથી હું તેમ કરતો પણ આતો બે નોટ આ
પતાં અદી રૂપ્યા મારા જાય તેમ હોવાથી મને
આ ખાસા કરજ પડી તેમજ મારી સંપૂર્ણ ખાત
રી હતી કે નાહકની મોટી બધીસ આપી જોકરને
બગાડી ધૂળ કરવાની કશી જરૂર હતી જ નહિ
મારી ખાતરી છે કે સંજોગને સ્થિતિ જોતું જો
બહાલ નાંકજા મારા મને કણુમશો કે બેસક હું
વાળજીજ હતો.

આ ખાસ વિચારખર આ બધા કાકી મારા
સામાનની વ્યવસ્થા કરવા મેં તે નસીબદાર નોકર
ને બોલાવ્યો.

હું બાર વાગતા પછી જવાદ હોવાથી મારો
સામાન નીચે ઉતારી ચુક્યો મેં તેને જણાવ્યું
અને પછી તેણી હાથમાં પાંચ રૂપ્યાની નોટ
સ્તી ચુકી.

યાદ રાખજો મેં કાંઈ તેને એવું કદ્યું જણ્યા
જ્યુન નહિ કે તે બધીસ મારી નુરકીત હતી
તેણે મારો ઉપકાર માનનાં મોકલ્યો પણ છતાં તેને
મેં આટલોયો હતો. મારે તો આજુગમતી વા
તનો કોઈમી કાસમે છેડાજ લાવશે હતો એટલે
મેં તે પૂરો કીધો તે પછી આ કામ ફતેહમંદીથી
પાર પાડવા માટે મારાં મનને મેં સુખાસ્તીથી
આપી હું નાસતો જમખા નીચે ઉતર્યો.
સરદાર જમશેદજી તેમનાં ધણ્યાની બેપસી
ચલાં મહેરાં દીનશાહ અને એકાદ બે જથ્થા

‘હું’ અડધો ભાગ આપીશ એમ મેં કહ્યું ન હતું’ મેં ભારે ગુસ્સામાં જણાવ્યું.
 ‘ઓહ !’ તે બેઅદબ દુકતો પોતાના માથાપના દેખતાં આંખો કરતો બોલ્યો. ‘હમે સમજ્યાં. બેશક તમે અંડની ગીતી ગાશો આપે વા ઠાઠીતી તે સાંભળનાં મારો છા’ બેતાજ મારી ગયો તો ! ‘હું’ નહિ ધારતો કે પૂર્વેનાં સૂર્ય પુષ્કિમ માંથી ઉગવા લાગ્યો હતો !
 ‘એટલે કે તમે તમારો અડધો ભાગ આપે કરી નાંખ્યો હતા ને ?’ મીસીસ જમશેદજી કંઈ કે તુચ્છકારથી પૂછ્યું.

‘મેં’ તેમ કીધું. ‘હું’ તુંદાધથી બોલ્યો. ‘નોકરોને ગણીસ આપવાનો હું હિમાયતી નથી. તેમ કરવાથી નોકરો અગડી જાય છે એમ હું આનું હું અને તે કારણે કોઈને દીનરે કોઈની નોકરને હું ગણીસ આપતો નથી !’

‘જરાજર કહ્યું... પણ પાંચ રૂપ્યા તે સાડા સાત નથીને ?’

‘તે બદમાશ પોયો ખોટી નેધને મને અપમાન કરતો હતો. તેમ છતાં મેં યોગ્ય બોલાસો કર્યો પણ તેઓના ચહેરા પરથી મને જણાવ્યું કે તેમનાં જુઠું બેજામાં મારી બંધી જેમ હતી ન હતી.’

‘ઓહ, હમે સમજી ગયાં !’ દીનશાહ અતી તુંડ બનતાં બોલ્યો. ‘સોહેબે હરીને ગણીસ આપી તે ત્યારે તમારી વરીકે જણાવવાની શી જરૂર હતી ?’

‘મેં કદી તેને એમ કહ્યું નથી કે તે ગણીસ મેં આપી છે ?’ મેં વાંધો ઉઠાવ્યો.

‘અસંબત’ નહિજ તે પોયો હસ્યો. ‘ફક્ત તમે ભૂલમાં કહેતાં ભૂલી ગયા કે તે ડાકટરના છે. ગણીસની તમે વિરૂધ છે તો પછી ગણીસમાંથી તમે ગણીસ કાઢો છો ? કદાચ જતી વેળા આપણે વાનો વિચાર રાખ્યો હશે ?’

‘તે મારું કામ છે. તમે ધણજ બેઅદબ બધું ખુલ્લું સમજાવીશો !’

‘હો !’ હું તરડાયો. ‘સરદાર સાહેબ, તમારી જરૂર આંગળ આવી અપમાન થાય છે છતાં તમે કેમ ચુપ છો ? તમારે આવો બેઅદબને અટકાવવો જોઈએ !’

સરદાર અત્યાર સુધી ચુપ હતા. મેં જોયું કે આ બાબતથી તેઓ ખરા મને કચવાયા હતા. પોતાના પરેશાન અપમાન થવું તેઓ સીંધી કરશે નહિ એમ મને લાગ્યું; પણ મારી આંખો અગત્યથી વચ્ચે મેં જુલાઈને આ વેળા પોતાના નામ ચીન બેટાને ટેકો આપનાં જોયા.

‘હું’ એમાં વચ્ચે પડવા માંગતો નથી’ તો મણે તડ દધને જણાવ્યું. ‘આ કરતાં તું ને કોઈ વધુ સારો બોલાસો કરી શકતો હોય તો તારા જાપને ખાતર તે સાંભળવા હું તૈયાર છું. તે સુધી અકરચ હતો અને કંબુસોને ધિક્કારતો હતો !’

‘હશે’ મને તે દીનશાહે છા ઝીકાડ્યો. ‘મહેરબાની કરી તે ગીતી આપી દો. દીનશીર હું કે તમાને તમારી અડી રૂપ્યાની ગણીસ પાછી એકની પડે છે; તે પછી તે એકદમ બદમાશ બની જઈ છેડાઈને મારા આંગપર રૂપ્યા ફેંકતો જરા ડંધો. હા, આ સાડાસાત રૂપ્યા ! તારા જેવા કંઠાળ કારધાઓને હડધુત કરીને બેઠરે ફાંદના નેધએ ! હું ડાકટરને સમજાવી લઈશ; નહિ કરે તોરો વિચાર બધેબધ તારી હસી કરાવી મરવાનો હોય તો નેધએ તેમ કુતો પુર ! તારે નેધએ તો આ અપમાનથી હુવડાંજ અડીયાં જવું હોય તો જો ચાલ્યો ના ! તારા જેવા કારધાનું મોહું પણ નેધાં હશે, આપણે જુઓ !’

ત્યારે ગુસ્સામાં મારા થતો કચકચ્યા. એક મહેરાંની યાદ ચતાં હું અચકચો. મારા મનના વિકારે મારી જુઠું તે સાંજો મોરતો-બોલ્યો.

‘ઓહ, તેની તકલીફ તું ના લે હું’ મહેરાંને

વા આવેલા ગૃહસ્થોએ કોઈને કોઈ કાળે ત્યાંથી પ્રજાની સારી સેવા બજાવેલી છે. સ્વર્ગસ્થ રમેશ ચંદ્ર દેતે રાજકીય બાબતમાં કંઈ કીધું હતું તો દી. બા. મહિંભાઈએ સાહિત્યની સેવાને ઉત્તેજન આપ્યું હતું; કાજી શાહબુદ્દીન, કેરશાસ્ત્રી, માધવરાવ એમણે કોઈક સમયે તરુણિયોને કેળવીને પોતાની છાપ તેમના ઉપર પાડી હતી. દાદભાઈએ તો પ્રજા કેળવવાનું એ કામ કરેલું મોટું ભારે કરેલું તે ઉપર આપણે બેઠા ગયા.

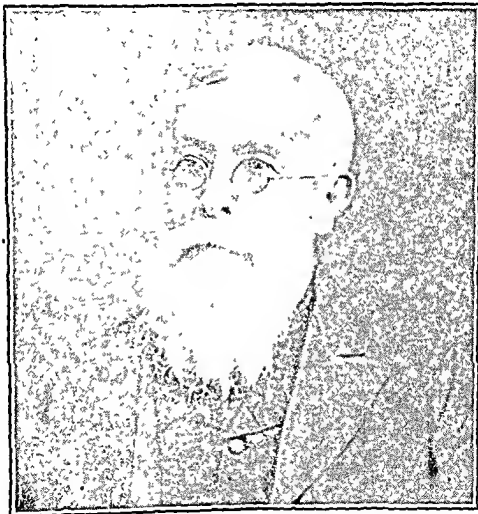
આંજનું વડોદરા કેળવણી માટે અધ્યક્ષ થયે છે. રાજ્યની પ્રજાને તો કેળવે છે. ઉપર તો ઉપરાંત દેશમાં બહાર કેળવણીની પ્રગતિ વધે, માટે શિબ્યશક્તિ પ્રાંતિકબેદનો વિચાર કર્યા. મગર, યોગ્ય માણસોને આપે છે. આ કાર્યમાં દાદભાઈ જેવાનું જીવન ધણું જ ઉપયોગી થઈ પડે તેવું છે. કહેવાની નહીં નથી. વળી એઓ આ રાજ્ય જેવું દેશ તો અને રાજ્યનો સહુથી મોટો હોદ્દો ઉપર એકવાર પહોંચ્યા હતા. રાજ્ય સાથે નો આ વીડો સર્વે ધર્મથી રાખીને તથા તેમણે કેરેલી દેશ સેવાને વિચાર કરીને તેના વતનમાં રાજ્ય પ્રજા તરફથી યોગ્ય સ્મારક કરવામાં આવે તો વડોદરાની પ્રજા પોતાના કર્તવ્યમાં પંચીત રહી નથી એમ કહેવાય. એ ઉપરાંત એમના અવસાનને દિવસે નયંતી તરીકે ઉજવાય એ પણ નહીં રહે છે.

નિદેશ બ્યારે ગયા, દશ બાર તરીકે થયાં પક્ષ પક્ષીની જગ્યામાં સપડાઈ ગયો હતો; સરકાર બ્યારે દરેક હીલ્યાલને ચીકની નજરથી બેટી હતી ત્યારે હાંબા વખતથી કામ કરતી ઉપયોગી પ્રવૃત્તિઓ આંધુ રાખવી કે કેમ એ. વિશે. શંકાની, નજરથી કેટલાક માણસો વિચાર કરી રહ્યા હતા ત્યારે આ રહ, અનુભવી, દરેક પુરો બધાનું સમાધાન,

થાપાએવો માર્ગ દર્શાવ્યો હતો. ૧૯૦૬ ના પ્રજા સમાજમાં પ્રમુખ પદેથી પોતે જ માર્ગની ઝાંખી કરાવી હતી તે તરફ કેવી રીતે પ્રયાણ થઈ શકે તેવું સચન નિશ્ચિત નિવાસમાં રહે રહે એમણે પોતાના દેશ બંધુઓને કહ્યું હતું. સ્વાશ્રયનો મહા મિત્ર બેઠું બુદ્ધિ દિલે એ બુદ્ધિ મારણે બધાને શીખવા બહામણ કરી હતી. બ્રિટિશ પ્રજા સારી છે, કેળવણી છે, સ્વાતંત્ર્ય ચાહનારી છે અને માનવ જાતની સ્વાતંત્રતા માટે લડે છે તો તે હિંદને હમેશાં પરતંત્રતા નહીં રાખે, પરંતુ હિંદ વાસીઓનું કર્તવ્ય માનવે પ્રજા ઉપર આધાર રાખીને ખેરી રહેવાનું નથી. વ્યક્ત્ય સાધવા માટે સરળ માર્ગ કોઈ છે એમણે બંધુ સારી રીતે શીખવ્યું. સહુએ પહેલું એ યાદ કરવું કે પોતે ભારત માતાનું સંતાન છે. માતાની સેવા પ્રથમ; પછી પોતાના પિંડેની, પ્રાંતની કે પરિવારની. આ હદીર શિશ્ય આપનાર અને તેને અનુકૂળ જીવન ગાળનાર આ મહા પ્રજાની નયંતી દર વર્ષે થતી રહે એ બધા હિંદીઓએ જાણવું છે, પણ શ્રીમંત સંસ્કારની રચના તો ખાસ લક્ષમાં રાખવાનું છે. શ્રી કૃષ્ણ રાક્ષસોનું કેટકે દૂર કહ્યું; શ્રી રામચંદ્રે રાવણનું અભિમાન ઉતાર્યું; સેવી ધર્મ કેવો છે અને અર્ધદેવ અહાયક શું કરી શકે છે તે માર્ગ તિનાં ચરિત્ર ઉપરથી સમજાય છે. પ્રજાપાલન અને સ્વામિસેવા તથા પિતૃભક્તિ અને બંધુસેવા તરફ રતાની અપૂર્વ નમુના તરીકે ઇતિહાસમાં અનેક વ્યક્તિઓ પૂર્વનીય લખાઈ છે. એને કોઈમાં દાદભાઈની પણ અનુભવી કરી શકાય છે. એમણે સંગોધાન, સ્વાશ્રય અને સ્વરાજ્યનું શિક્ષણ ભારત વર્ષને આપ્યું અને તેના બદલામાં ભારત એની નયંતી પાળે તો તેમાં વિશેષ શું?

G. O. M. OF INDIA.

હિંદના મહાન દાદા.

ઇતિહાસનું શિક્ષણ.

આપણી નિશાળોમાં હિંદના ઇતિહાસના સંબંધમાં તે

કેવું અપાય છે ?

(શુદ્ધર્ષન માટે ખાસ)

(લખનાર-મીત્રા માનેકજી માદન.)

ઇતિહાસ જેવી બાળદ આપણી નિશાળોમાં કેમ શિખવાય છે તે ઉપર આપણે નેટલું ઝાણું બોલીશું તેટલું સારું દારણુ તેમ કરતાં આપણા પતની શિક્ષકોના ડગલામાં પડેલાં બેશુમાર કાણુઓ દેખાડવા સમાન થઇ પડશે. પોતાના શિષ્યોના મગજમાં તારીખ-મનાવો-નામો ઉતારવા સિવાય બીજા કાંઈ ઉચો ખ્યાલ તેઓ ધરાવતા નથી. ઇતિહાસ જેવી એક જીવંતી બાળદને આત્મા વંગરતી, જ્ઞાન વંગરતી બંનાવી દેવામાં આવે છે.

ઇતિહાસ એક તે બાળદ છે જે એક પવિત્ર દરજ્જા તરીકે માન અને મહોબત સહીત ઉપાડી રહેવાની જોઈએ, દારણુ તે બાળદ ચાલચલન બાંધવાની અને બાળકોને લાયક શેઠરીઓ બનાવવાની અસરો મોટા પ્રમાણમાં ધરાવે છે. ભૂતકાળમાં જે જે બનાવો બની ગયા તે ઉપરથી વર્તમાન કાળમાં તે ચોક્કસ પ્રગ્ન અને દેશે પોતાને વધુ ઉચો, વધુ સત્યવાન, વધુ લાયક બનવા શું ચલું કરવાનો છે તે બતાવવાનું કામ ઇતિહાસનું છે. એ કામ માટે શિક્ષક નેટલા પ્રમાણમાં આતુર, મેહનતુષ્કમ્પરશી જીગરથી પ્રમાણિકપણે વર્તે તેટલા પ્રમાણમાં તે ખુદ પોતાની ચાલચલણ, રહસ્ય અને આત્માને પ્રકટિત કરી શકે છે અને તેમ થતાં તે પોતાના શિષ્યો ઉપર એવો અણદીક મન્યુત છાપ પાડે છે જેની અસર હેઠળ તેઓ ભૂતકાળમાં બનેલા બનાવોને વર્તમાન અને ભવિષ્યના કાયદા માટે કામમાં લે છે.

આપણી નિશાળોના ઉચ્ચ ધોરણના વર્ગોમાં જે બાળદ શીખવવાના સાધનો અને તકો ઘણી મળે છે દારણુ એ વર્ગોમાં બાળકો એવી ઉમરે પુણે છે

જે વેળા તેઓ બહુ અને બહુ પારખી શકે છે. જેથી ઇતિહાસમાં બનતા બનાવોમાંથી સાર ખેંચી શકે અને તે સારને પોતાના વંશજને લાગુ પાડી શકે છે. હિંદના ઇતિહાસનો એવો કંઈ કંઈ બનાવો છે જે આંતરની આપણી રાજદારી, સંસારિક કે ધાર્મિક ચલચલને લાગુ પાડી શકે. એવી વેળા શિક્ષકો અને શિષ્યો સાંચેનો સંબંધ પવિત્ર થઇ પડે છે દારણુ તે શિક્ષક એકે કંડી છે જે ભૂત અને વર્તમાનને જોડે છે અને પોતાની ઉંચી મનશક્તિ અને રહસ્યથી ખુદ ભવિષ્ય કાળ ને તે સાથે જોડી માણસાઇ જીંદગીના એક અખંડ સીલસીલો પોતાના શિષ્યો સંનમુખ મુખી શકે છે. જાણે તે એક કમ્પાસર છે જે ભૂતકાળના બનેલા સારા કે માફા બનાવોની ધાતુને મગજની બકીમાં તપાવી તેમાંથી એકે ઉંચી ચોખ્ખી ધાતુ પેદા કરે છે. જે સોતું છે જે તે પેશાં બાગ્ય-ચાળી બાળકોના આત્માને શોભાવે છે. ભૂતકાળની ભૂલો અને ખામીઓ ભવિષ્યના ભલાના પગથાં સમાન થઇ પડે છે. જ્યારે આપણે આપણા શિક્ષકો માટે બોલ્યા છીએ ત્યારે હિંદનો ઇતિહાસ કેટલા પ્રમાણમાં ઉપર આપી ગયલા વિચારો ઉપર રોશની પાડી શકે, તે જોવાનું અગત્યનું થઇ પડશે. હિંદનો ઇતિહાસ એક તે ઇતિહાસ છે જે ચોક્કસ દારણુસર દુન્યાનો સૌથી ઉંચો ઇતિહાસ થઇ પડેલો જોઈએ અને તેજ સાથે બીજા દારણુ સર સૌથી તીવ્રલો દરજ્જો ધરાવી શકે. એક દેશ અને પ્રબળ આજ્ઞાદીની ટાંચે પોંદ્યાડવા જે શુભો રહેવા જોઈએ તેનો એક મુજો અને નિષ્કળ ગચ્છો નાટક હિંદના ઇતિહાસીક સદાઓ ઉપર

અકસોસ ! જે બાળકોમાં પ્રગટિય ઉન્નતિ કરવાના બીજા ન રોપાય તે બાળકો સ્વરાજ્ય એક દિવસ પણ કેમ ટકાવી શકશે તે અને મૂળ્યો દ્યોઃ બધા માયડા ઉપર ચઢી વગર અર્થની બાજો પાડી નકામાં પોતાના દેહસાને નુકશાન પહોંચાડે છે અને અચાન પ્રગ્ન તેઓ સામે તાલીઓ પાડે છે. અકસોસ ને જગ્યામાં અંધકાર ફર કરવાની ફરજ છે, જ્યાં પ્રગટિય હાંડગીનું બીજ વગર નોંધ્યે, જ્યાં બાળકોનાં કુમળાં મગજ ઉપર વધારી અને નમુનેદાર શેઠરી ક્રમવાના પાંડેપક્ષાવા નોંધ્યે ત્યાં કાળો અંધકાર અને ગિયાણાનું કમ્પા નપણું રાજ્ય કરે છે અને તે તમારી નિશાળો છે.

એ માટે આપણને શું ઉપાય લેવાના છે તે ઉપર આવ્યોઃ જિંચી મનરાકિતના શિક્ષકોની જગ્યા થવી નોંધ્યે, જેઓએ ભૂતકાળનું અસંખર અને લોકન ક્યું હોય અને ભવિષ્ય તરફ હિંમતથી નગર દોડાવી શકે. દરેક નાના બતાવોમાંથી શુદ્ધ સાર કાઢી જ્ઞાનકાળે સાથ કરવામણી કરારી સાથ બનાવોને પુરાણ કાળમાં જેથી જ્યાં રાજ દારી સંસારિક કે ક્ષામિક સંવલસને તેના ખરા રૂપમાં મુકી, એક એક સાથ નોંડવી વિગેરે જાગ્ય દોને સાદી અને અસરકારક રીતે મુકવાની શિક્ષક ક્ષાયકાત ધરાવતા હોવો નોંધ્યે.

આપણા હાલની ઇતિહાસો નિર્થક છે જેમાં તારોખ નામ નીચાંનનાં ભરતાં સિવાય કશું નથી. જેમ એક જગ્યાને અસંખર ખેડી બીજ વાંચ્યે તેને પુષ્ટીકારક તત્વોથી હોયે, તેને તળકડે તળકડેની વૃદ્ધિને અત્યાંસ ક્યું અને છેવટે તે સુ દર પાંદડાંઓ, ફળ, ફુલમાં ખીલી નીકળે તેજ પ્રમાણે સીલસીલાવંધ તર શાસ્ત્રના નિયમ ઉપર ઇતિહાસ લખાવો નોંધ્યે. યુરોપ અને અમેરિકાના જવા સુદર, શ્રેષ્ઠ, પ્રકાશિત અને ચર્યાગી ઇતિહાસો પ્રગટ થાય છે તેને સોને ટકે પણ પુરો એવો એક હિન્દો ઇતિહાસ લખાયા નથી એ. આવત ખેનલત લગાડનાર છે. તે દેશોનાં સાંધારણ ઇતિહાસોમાં પણ આપણે નોંધ્યે હોય કે દરેક રાજ્ય અથવા વંશ અથવા ચોક્કસ મુદતને છેડે તે વેળાનો ધર્મ રવાન; પ્રદેશવાસ, ભાષા, ખેરાક; આદતો કવી હતી તેની માહતી આપવામાં આવે છે.

તેથી પણ અગત્યની બિના તો એ ભૂમિ ઉપર ક્ષામિક વિચારો એ છે કે મનુષ્યને કેવી વળણ લીધી અને તે ઉપરથી આખી પ્રગ્નનું બંધાયણ ચારિત્ર દેખાડવાનું છે. એ માટે પુતાવાલા મી. ફારકરની પ્રાથમર એક હિન્દુક્રમ (Mr. Farquhar's Primer of Hinduism) ની મિલકોમણે યથાશક્તિ પ્રણાલીકરણ દ્વારા સંપાદિત અને ઇનસારી હિંદુઓ લખાણ છે. હવે તે સ્પષ્ટ સોસુકારક રીતે સંકલ્પાયલી છે.

ઇતિહાસ શીખવવાની ક્ષામિક રીતમાં મોટે દરદાર થવો નોંધ્યે. ભરડવાને મળ્યુત હા ન્યે દબી દબ-ઇતિહાસના દરેક બનાવને એક વાર્તા રૂપે રચુ કરી તે ઉપરથી બાળકો પાસથી સાર ખેંચીને નોંધ્યે છે. જેમ એક વાર્તા ગારકરે કરતાં તેના પાત્રોનું આરવકેડું હતું તે આપણે વાંચ્યે હોય તેમ દરેક રાજ અને વંશની સરઆતમાં બાળકોને તેના ચારિત્રથી વાકેફ કરવાં નોંધ્યે. તે ખજી ત્યાં બનતાં બનાવો વળવવા; જેથી બાળકો મનમાં દારણ અને તેનું પરિણામ નોંડશે.

આ દુકા વિષય ઉપરથી સુવ વાંચકો નોંધ શકશે કે એક ઇતિહાસ મળે ભૂદો શીખ્યો મોથી શીખવી શકાય. ઇતિહાસમાં બનતાં બની વોથી બાળકોને મન મગજની મોજ પૂરી પડશે તે બનતાં બનવાથી ખેંચવામાં આવેલી મીતિજનક સારથી તેઓને હોય. નીતિજનક કાવ્યોમાં બાન થશે (જે સવાય ઇતિહાસનું શિક્ષણ નિર્થક ગણાયું નોંધ્યે) અને તેજ સાથ પુરાણા સતો અને વિચાર્યુતોના; ધર્મ સંપત્તિ, વચાચથી બાળકો સુમંગે દોરવા પ્રકારે આ ઉપરથી ચરો રૂકે બાળકો હમેશા ધર્મ, સુધારો ભરીય જેની સોનેનાં નામો સાંભળે છે તે જોવાં તેઓ માટે હવતી જગતી બાબત થઈ પડશે અને દર વેળા તેઓ આ કે પેલા ઇતિહાસિક બનીવ તરફ આંખો દરી શકશે અને તે બાળકોમાં કુમળાં મગજ ઉપર એવો છાંપ ખેસશે કે એક વખત એવો આવશે કે ખચીસ કે પચાસ વરસ પછી ખુદ તેઓના કપો ઉપર ઇતિહાસો મોતાનો ઇનસારી કાવ્યો લાય પાડી તેઓના સુકપી અષ્ટ વખણ ગારો અથવા તેઓના નાલાયકપણા ઉપર પિકાર કેંકશે.

પારસી બાનુ હુપીન !

ઘોરમાં દયાયક્ષા મહાન ડીટેક્ટીવોના હાડકાં તળે ઉપર કરી નાખનારી અને જીવતા ડીટેક્ટીવોને બે પાંચ લપકાકે મારી કાઢકે અજાયબી પ્રકારના નવા પાઠ શીખવનારી અમારી તદ્દન ઓરીજનલ સીરીઅલ વારતા.

જે બાધઓ અને ભાધઓ ઉપલી બીનાના ખરાખેણા વિષે શકે દાઝ જતાં હોય તે સર્વેને બત બે ક્રાંતિવામાં આવશે.

“શુદ્ધશન” ઓટે (ગાળો જાંડીને) ખાસ લખનાર-સરસેકા તીન પાઉ.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

(તેમાં જાહેર થયેલ ઉમદા પ્યારે રોક મેરવાનજ મેઝરી, હકી કાંચના મહાન ડીટેક્ટીવ ગોન્ડીમીડ ને આપણાં મુના બાનો ગરેરીજ તરફ) સર મોટાભાઈ આદરજીબ કોન સિધકેવો પીકી આ બીટાની ગવાલાઈનાં તેજ સાંને પરવેકો પેનોતી યુતી બાઈ પેરીન (બ. વ. ૭૫) મુજબત ચંધ પરવાં આપણે ઉદવાં પ્રકરણમાં અતીસય રોક મેરવાં પાંચી આંખોં છાયે—નહીં ?

પેલો નાપાકનો નજીકો કેસીક મોલીરામ કેલુ નજી કેવેળી રીતે ઉડી આવ્યો અને તે ભોળા ભાર-ભનાં નાનુક આંજળાંઓ પૂચેથી દરખી રૂપીપેની ટીકોટ નંબર ૧૮૫૦ કેવેળી રીતે ચાંગળાં લપાટ લઈ ગયા તે એક લખ્યાણુન હતું.

તે પોપટના ઉડી જવા સાથેન ગાયલુની મજબૂતી સ બરખાસ્ત થઈ ગઈ અને ધનુમલ તબક્કો મચલી ચાંદણુ કોસ્ટ તથા બીજી અમીનાબન થયેલો નેહાં-બીર તે હોલમાંથી પોતાના ગેબી અસબબ સાથે નીકળી ગયા. તેઓ ગયાં તે કોઠાએ ભેળું પગુ નહીં અને દરખાઈ કીધી ચડી નહીં.

સર્વે કોઈ બાનો પેરીન - (જેવલુ) મહીરુડી મીમ ખટલીબોઈ હતું) ને મુજબના રૂપીતીમીથી બેદાર કરવામાં એટલાં આનુરતાથી રોકીકે બાલુ હતાંકે ગોખમની મીજેલસ ક્યારે બરખાસ્ત થઈ તે ઉપર કોઠાએ રહેજીની પ્યાન આપ્યું નહીં. અને હ્યારે આપઝકીમની પીટ લપેરે આવી પુગતાં ડીટેક્ટીવ મીચ મુના ગરેરીની નજરે પરેલો તે વીચીન દેખાવ શું એવો ચકીત-કારક હતો ? એકે બાનુ ગાયનની બેકેમુ ગેળે થયું નેટકુ એવ-બો પમાડનાર હતું તેટલું જ આંખેળી બધું કેના રાહીતિ મુજબ થયું હતું. મુનાને સંદર્ભમાં નહીં પેલો કે એ બધો બનાવ શો બની રહ્યો હતો ?

“નાચનારી, કંઈ ગેલ ?” તેણીએ હરસેથી પોવરીના એક માંલુસને પુછ્યું.

“હાદેર” પેલોએ ફરમાવવાબ કર્યો.

“હાદેર ?”

“હાલ, હાદેર ?”

“તારી ખાંચી ઉ કે હાદેર.”

“હાલ કરી ખાંચી ઉ કે હાદેર.”

“ને હાદેર નહીં દેખતેના.”

“તો મારા હાથ કાપી આપુ છું.”

“અને આવા ખાતરી બધાં જવાબથી સતેજ પામીને બાના સુના, પેરીન જ્યાં મુર્ખાંત્ર યથ પડી હતી ત્યાં મળે.”

“શું છે ?” તેણીએ પાવરીનાં જીર્ણ જોઈ આદમીને કાનમાં લાગીને હલકુથી પુછ્યું.

“એમુકી.” તેણીને જવાબ મળ્યો.

“કાણી ?”

“પરણેલી કંધાની.”

“કાંઈ ?”

“ફટકા ?”

“એટલે ?”

“જેબ !”

“કેમ ?”

“વાયા કરીકુ !”

“કરીકુ ? પેલોન ?”

“હા.”

“તેન ?”

“હા.”

“આલેરી ?”

“પુરેપુરી ?”

બાના સુના આ સંબંધી જવાબથી સતેજ પામેલી જણી અને તેણીએ પોતાની ડાવરી (જીરો.

“શુદ્ધતા” દેખાડવારી (૧૯૩૬, પ્રાંત ૬૩) કદારીને

તેમાં સંબંધી નોંધ કરી લીધી.

જેટલી નોંધ ટપકાવીને તેણી આમતેમ સંબંધી

જેટલી લાગી.

તેણી ગાનીમાઈને શોધતી હતી.

“ગાનીમાઈ-ક્યાં હતો ?”

કાંસનો તે મહાન, લીટકીકી, ક્યાં હતો ?

સુના ગટ્ટરી-તેને શોધવાની કળી.

પણ તે તે આંધળાં જાણનાં બાવરજાણનાં

માં બરાબને વધ્યા સધ્યા મળીનાં કટલેસ ચાંપવા

હોતો હતો.

“મોરચું ગાનીમાઈ !” તેણીએ ચીસ પાડી

મોરચું ગાનીમાઈ મળીના કટલેસને એરડે પોતાં

દેખીને “ઘેડાંમાં મોરો” હતો. કે તેનાથી એકાદ-બે

મીનીટ સુધી તે જીલકું સુનાને જવાબ આપી

શકાયો નહીં. તે દેખીને પોરોમાં બાંધ તેની ગળા-

માંથી હતરી નેતાં તેને “ઘેડા” વહેળું પુલકું મધું અંબે

ત્યારે તેણે જાણ્યો-પોણ્યો, જાણ્યો-પોણ્યો નેવા કીલ્લકાટ વચ્ચે સુનાને કાંઈક કદી સમજાવવાની

હાર નેહમત બેરી કોરોઈ કરી જોઈ.

“કઈ નેહી” મેહરવાનછે “જોશી, (જાણ્યો

ગાનીમાઈનું) ગુજરાતી નામ” તમાઈ “ઘેડા” સંદન

ખોડી યાંત્રને જોવાલે-જેમ તમે સંધીમાં જોઈને

મળીના કટલેસની પાથરત-ફેરવો ત્યારે જીટ-ધીવનું

કાંમે કાણું કરો ? તમારો અમુકી ? જાણીસીંટ

ચેપરવેટને એવી ખબર હોતી કે તમે અમારા પાસે

લોકના લેખનમાં પોરસોતા મળીના કટલેસનો આપો

આધરા દેડા નેવાં શોખીન છો તો તમને હાથ

આવવાનું કમીસન મળતેજ નહીં. લે ચાલો હવે

જરા હાથ ખોલો, નેનું હું પુછું તેના પાથરા

જવાબ આપો.”

“યસ મેરમું ?” ગાનીમાઈને “ઘેડા” મટમટાવતાં

નમનતાથી પુછ્યું.

“તમને ખબર છે કે અંબે” પરણેલાં મોસીયે

અરદોર” સુધીને વેળાં મેહર વેરીકે મળેલી ટરબી

સ્વીપીંગ કીકાટ ને “ફટકા” નાં ચોરી પછે છે તે ?”

“હા.”

“તે પોલીસે પોલીસે કાંઈક મળી.”

“તો મેહર.”

“તે તમને કટલેસ વેળાં કાંઈક કાંઈક ત્યારે ? મેસી”

ફટકા પેપરવેટ નેવાં બીજા કાંઈ અંબેડાં મળેલો નહીં.

કે તમને હાથ ધકેલ્યા ?”

“મહી.”

“લેવ, જેમ સાંધીને હવાં રહીને ગાંધી ગાહી

ના જેવું “ઘેડા” ના કરો. સાંબળો. એ કીકાટ કરીકુ

પોલીસમ વફાવા બંધો છો.”

“કરીકુ પોલીસમ ?”

“હા કરીકુ પોલીસમ.”

“શું એ તેન કરીકુ હશે કે ને તમારી અટ્ટેરી

ખોંતેની” એશીસમાંના “ફટકા” મામનાં “મેહી

ચેનકીમાંથી અંબળ જેવી રીતે નદારદ યઈ ગયો

હતો ?”

“હારતો વરી.”

“મેહર” આ અંબેડાં કાંઈ અંબેડાં “મેહી” રીતે

વધતો જાય છે. મારા હાથમાંથી કેવા કેવા અંબેડાં

હાસિક કેસીડ પસાર થઈ ગયા છે પણ આજાનેવા

બારીક કેસ મેં કહી લેયો કે સાંભળ્યો વટીક નથી !”
 “તેમ છે બાર ! હવે તમારું ખરું પાણી
 બતાવવાનો વખત આવ્યો છે. હું હું રૂપથી આગલી
 આવતીતી તેટલાં દિવસો, કે સ્વર આવાલાઈ
 આદરજીના એનસાઈવો પીડીયા બીટાનીકાવાલાઈ
 એ અમાઈ ગયલી દીકરી માટે સારી નવલખી રચાવું
 ઇનામ નહોતું કરનાર છે !”
 “સારી નવલખી રચ્યા ! બાઈ, એવું સુના
 ડારલીંગ, એ આપણે જે જાણ્યું એ દીકરી પકડી કહા-
 ડયે તો અમત ! પછી હું પ્રાપ્તિસ આવું છું, કે હું
 વારી સાથે દાણા પાડી બેસું !”

“અરે જ્યાં દેની બા ! વધી, એ જીવદીનઃ
 હથડો કયાં હોયો કરેલ ? અમારી કેમમાં, અત્યાર
 હુપીમાં થણું થઈ ગીયું, ને હમણાં તો હાથ ચાલે,
 છે ત્યાં તર નુસપેપરને કસવું કરવાની થણી બાળદો
 છે. લાઈ પુરી થાય પછી બી આપરે તેવો કંઈ પીસાર
 કીધો હોય તો પીસાર એ નુસવારાઓની, ફાળી
 લઈએ. સરજીઓ, દેની, મારા વાહલા ગાનીમાઈ ?”
 “સમજ્યો, મારાં, જણાં નેવાં પોતકાં, પૂણું
 ને આમે સોરતીની દીકરીના કેસવું થું કર્યું ?”
 “જોની, આપણાં જેવાં બધાં, કાબેલ દીકરીવ
 બેનંઓ એ કેસપર ગોરપાપરીની કાની ચોટકી
 બેસરો કેની તો આપરે ચપદેટું કે બધું પારો આપ-
 યું, હવે બધાં કંઈ એકા કરેવાં પર મંડી જવું
 બેઠએ, દીપર.”

“એ કસીક મોતીરામ ને તારા પીચરમાંથી
 કોણે કહારી મેલ્યા ?” ગાનીમાઈ, પોતાની ડાવરી
 ઉપાડતાં પુછ્યું.

“અને બેઠએ છે કે ચાંદણ કોટર.”

“ચાંદણ કોટર ? તે કોણ ?”

“તું નહીં બોળજતો ચાંદણને ? એ તારા પેલા
 પારીસવાલાં હુપીનની બેરીની બેઠન થાય !”

“અમારા હુપીનની સાળા, તે પારસી છે ?”

“હા, દીપર, પારસીજી છે ને એ વળી હયાં
 પારસી બાતુ હુપીન તરીકે બોળખાય છે.”

“પારસી બાતુ હુપીન ? પેલાં ગુલશન ચોપડી-
 માં પેલાં સરસોડા તીન પોટ જેની હીસટરી લખે છે
 તેનું નામ ?”

“હા, બાર, તેનું નામ છે. હુસીઆર
 દીકરીવ છે, ગાનીમાઈ.”

“તે તે શાં પરથી પારસી ? તેનું બાઈ, તારી
 કસીક પીટી ગેઠ ?” ગાનીમાઈ : હુસી આંખ
 કરીને પુછ્યું.

“ગાનીમાઈ, ગાનીમાઈ, મેં તો પારસી કે તું
 કાન્સ વરથી હયાં આવેલો તે કોણ જાણે, કેવા બી
 ચળારાક દીકરીવ હોયો ! એટલે બી ભરમું, સહન
 થ નહીં શકે ત્યારે તારામાં અને ગુલશનનાં વાંચના
 રાંઓમાં શું ફરક રહ્યો ? ચાલ આવ, પેલાં જણા-
 માં આવ, હું હુંને એ કસીકની આખી હીસટરી
 કેહું ચાલ !”

અને ગાનીમાઈ એક બેઠરાંની અદાથી સુનાતી
 પછવડે ગયો.

અકરણુ ડર સું

જેમાં ગયલ મયલ થવી પ્રીનસીઓમજીલાઈ
 એક દીમપાનમ મદિ આવેલા વાંચરેલે દેશીકામ-
 માં અને પુષ્પે બેઠે મળવો એકા કોરા કોળે ચોપી
 આપણા હુપીનને ?

પ્રીવ (વાંચનાર) આપણી કયાને વધુ મનજીતી
 આપવા કાન હાલ તુરત દિલિકાવર આપણેને આપ-
 લો માનીતો આંબળેલેસ બાંગતજ બેસેવો પરો.

ફેચમેલ કુપનીની રમીમર “લા રમી” મતર
 રેલસનું બાર છેડી ગયાંને લાગે બાર કલકિ મંસર
 થયા હરો તેટલા કેબીન નંબર કંડ ને ચાંદ એક
 પાવરલેસ સંદેશો આવી પુંગો.

કેબીન બોર્ડે તે સંદેશનું અંદેશી કાણું પરબી
 હું, લઈને કેબીન આગળ જતો હતો તેવામાં તે દાદર
 નું પ્રગથીલું, કુકચો અને જલે લાલથી ગળગડી બાઈ
 ગયો. તે પટથોને પટથોન કે તેના હાથમાં પેલું
 પાકટ હતીને કેથે લાંબે નળને પ્રથુ અને જેમ બીજ
 બધી દીકરીવ વારતાઓમાં બને છે તેમજ તે
 પાકટ કોઈક વીચીત્ર રીતે નદારદ થઈ ગયું ! વખત
 ઈ રમીમરની બીલાડી આવીને મસડી ગઈ હોય !

ગમે તે હોય પણ કેબીન નં. ૩૦ નો કેબીન બોર્ડ
 લકડાં ને વાર સોધારોધમાં પ્રથો અને અંતે ભ્યારે.

તે પાકીટ નહીં ને મીઠું ત્યારે વીચારમાં પડ્યો કે
કરડું શું ? રીંછને પરનાં વાંચરડેસ ટેલીએ રેસ-
નમાંથી જે પાકીટ ત્યારે કેળીનમાં રવાના કરવામાં
આવ્યું ત્યારે તે તાર તેની ઘણીને મલવાની પેઠિય
લાખાવી લાવનારે એક કોરો ફારમ પેલું તે કેળીનએ
પને આપવામાં આવ્યો હતો. જે ફારમપર કેળીન
નંબર ૩૩ વાલાની સહી લાવવાની હતી : પણ પેલા
તાર મંચર તે સહી મેલે કેમ ?
કેમ મેલે, બોલોની વાંચનાર ?

તમે લોકોમાં દુશીઆરમાં અપોષ તે કંઈ તોર
શોધી કહાડીને બીચારા કેળીન બોલેને બચાવોની
તો ?
બધાને કેમ એવા સાદનાં પાણી જેવાં તથ
બીયાં વાડે ?
પણ કેળીન બોલ જેનું નામ કેળીન બોલ, તે
હાંધુ એટલી વાતમાં, રીંછ બધ તેલો હતો નહીં.
તે તો લાગેલા કે રીંછનેના બોલીસ ક્રમમાં
ધરણે અને એક ખાંધી પરખીડું લઈ તેમાં એક કોરું
કાગળ બીટ્યું અને પેલા સહી કરવાને ફારમ સાથે
લઈને ધાંપલ ધરણ કરતો કેળીન નં. ૩૩ આગળ
બધા.

તેણે ચોટ-ચોટ-ચોટ-ચોટ કરીને તે કેળીનના
બારણાંપર ટકોરા માર્યા, અને અંદરથી "કમીન"
નો નવાળ મળતાં ધરાવરડેસ કરતું કે તે બારણું
લુપ્ત થઈ હાંધવાં હાંધવાં બોલ્યો,
"આજે શીડીની પહેાંચની સાથે આવો,
સાહેબ !"

પણ સખર !
તે કેળીનનો રહીશ કોણ હતો ?
હાપીન !
હાપીન ?
હાજ, હાપીન, હૈડે હા : હા પીતરાણા નવલ
કુમાના !

"શીડી ? સાધન ? શાની ચીડી ?"
કોણ બોલે સાહેબ, મને તો વાચરડેસ વાડા
એ આપી છે !
વાચરડેસ ? બોલ, બોલ સી !
હાપીને ચોતાને એક દહી જેવી આપે મારીને મુઠમાં હસ્તાં
તે પરખીડું લીધું અને પેલા ફારમ ઉપર ચોતાની

સહી કરી. આપો હાપીનને રીંછને પર હાપે નામે
મુચાફરી કરતો હતો અને તે વચાં પ્રીન્સ બોમબુલા
એક દીમપાનમને ને નામે બોળખતો હતો...
જેથી તે ફારમ ઉપર હાપીને સહી કાઢી કે અપા
ટામાં તે ક્રુદાવીને પેલા હાપીને કેળીન બોલ હાંસી
મથો. તેની આવી વર્તણૂક માટે હાપીન નરા વમા
સહ્યમાં તો પડ્યો પછી "કુમ્મલ બોલ હશે" એવા
શીલસુકાને છાલતો વીચાર કરી તે વાત વીસારી
બોલો.

ચોતાની કેળીનનું બારણું અંદરથી મળખું બંધ
કરીને પ્રીન્સ બોમબુલા એક દીમપાનમ ઉડે આપણા
માનીતા સાહુચાર હાપીનનું પેલું વાચરડેસ વાળું
પરખીડું ઉછેડતા ભેડા.

ત્યારે તે પરખીડામાંથી એક કોરું કાગળ ચારી
પડ્યું ત્યારે તેની અન્યબીને પાદ રહેલી નહીં, પણ
દુરતર હસીને તે અન્યબી હાંસી બોલી તેના
આટલા ચરસના અનુભવમાં એવી ભતના કાંઈ કાગ-
ળો તો કેટલી બધાં આવી ગયા હશે !
"એમાં કંઈક જોર ભેદ હોય છે" લાવ, ભેડ,
ડીકચર એક કેપસીકમમાં એ કોરું કાગળ દુબાડી ને
પછી બત્તી આમળ પકડાવતો એવું માલમ પડી
આવશે !

હાપીને વીચાર મુજબનું અમલ કીધો, અને
વાંચનાર ! તમે માનશો ? પેલા કેળીન બોલે આશી-
સમાધી જે કોરું કાગળ પોતેલું ની ? તેમાંતો કેયું
કેળુંનું હાપીન દેડર લખાયલું નીકળ્યું !

ખરેખર ! માલા તમ ! બત્તી આમળ ધરતાં
હાપીને નીચલું ઉઠ્યાંબું.

ઝેંગલે હૈડે, પાંચમાં પાંચ. નેહુસી પારજ
ડમકે કુકરી બોલે ત્યાં અક્કલ બોટનાં બાવીજીસો
પીચાનીલુ તથા ઝેંગ પાડે.

તે કાંઈ વીચાર ભેદી સદેશો બોલતો હતો.
"પણ એ કાંઈ વાંચરડેસ મેસે નથી ?" હાપીને તે
પર પાંચ પચીસ વખત વાંચ્યા બાદ વીચાર
મારા કેળીન બોલ ને બોલાવીને પુછ્યું ? હાપીન
ને આ વીચાર આવતાં તે પાંચ મીનીટ તરફ મુગો
મંતર થતી રહી.
"નહીં !" તે યદમ પોતાના બીજાણમાંથી
ઉઠો મતાં પૂઠારી ઉઠ્યો. "નહીં ! કેળીન બોલનું

એમાં કાંઈ કામ નથી! હું જો બરમ, ચોધી કઠાર-
શા મારે મદિ. કાંઈ વાતરવેસ આપે! કે નહીં
તે મારે જલકુવળ, ભેપરો. આ એ મેસેજ કાંઈ મારે
માટે નહીં. તે તો દેવી છે. પણ મે. ગેંદામે. યથે
છે. તોતી થું? કઈ સડમળ પડે? પડે, પ્રીન્સ જોમ
સુવાણ, પડે, !

પ્રીન્સ જોમ સુવાણ એકે ડીમપાનમ પોતાની
ચાલાકી હપર એવાં તો મુરતાક હતા કે, બીલકુલ
દેહસ્ત વગર તેવણે પગમાંથી સ્કીપરચ કઢાવી
નાખીને એક ચુલ-પેદ્યાની અને પગ તેડવીલ, આસા-
નીથી હગ્ગે ખમે, એજનીને ધીપેથી પારચું કવાડી
ખડાર, પડ્યા; આસીત !

અકરાણુ તેનીસ.

(જેમાં કયકાક જવા પેસે વાતરવેસ સંદેશો બી-
લાડીનાં મ્હોડાંમાં દીકરીવ, સેમુન જલકે આપણ--)
તે, અપુ. તો અર પશુ પેસે કેનીન બોય દાદર
પરથી ટુરી પડે! અને તેના હાથમાં વાતરવેસ
મેસેજ, પાકીટ, કેયે લડી પડીને ગય, યથ ગયું તે
કયાં ગયું?

આપને હવે તેજ બાબત પર આપે છીએ.
તમે જોવા તો ખરાં?

પશુ જરા ધીરજ રાખો.

એમ ઉતાવલા નહીં થાવો.

જનારલા સો બાહવરા.

તે કહેતી નવેણા ન?

ત્યારે કામ હાથમ જનાવલ કરેણાં?

સીદને ધીરજ નીંહ રાખતાં?

શ્રીમદે—!!

તે વાતરવેસ સંદેશાનું પરખીકું જ્યારે ગળારી
ખાના કેબીન બોળના હાથમાંથી કુચરરરર કરતું કે
કજીવરની કાંતી જડી ગયું. ત્યારે તે જંઞને એકે નાની
મેસેજમાં પડ્યું. હવે, એ મેસેજમાં એક જુલામાં તે
રશીમરપરની પાકેલી બીલાડી પરરરરર પરરરર કરતી
કે ધારતી અને કવાડી પોટી હતી. જેનું તે પરખીકું
તેણીના ખમને જઈ અડચતું કે તે ગેંદામે લડી ! તે-
ણીને વાદમ તે પરખીકાંપર પ્રેમ બાજયો અને તુરન
તે મ્હોડામાં પકડી લઈને ચાલતી યઈ એવી રીતે તે
ચાલી નતી હતી તો; લાં ૪૪ નંબરની કેબીનમાંથી

તેમને પારસીનજર ખડાર, નીકલે. પુસી, તેનું
લક્ષી માનીતી હતી. એટલે લાગુલી રમવા લાગી રહી
જઈ અને પેકું પાકીટ મ્હોડાંમાંથી ત્યાં મુકી દીધું.
પેલા ૪૪ નંબરવાલા પારસીનજરે, તે અમયું ઉચ્ચ
ને જોયું તો હોહોહો ?

તે પારસીનજર મુર્જાગત યથ પડવાની, તેવારી
હોય એમ જણાઈ હતું.

પેલી પુસી તેનું મ્હોડું જોયાન કરવી હતી.

તેણે તે પાકીટ પરનું સંરનાંખું ઓખેલે ચાલી
પ્રાકું અને પાકું પાંચસાત વખત વાંચ્યું.

“યસ ? હુપીનને વારતે કંઈ મેસેજ છે !”

હકરો ? એ વળી કાણ બેરી પુરૂષ નીકળી અ-
ંબો ? રશીમ-પર છું? નામે ઘરેલી આવેલા હુપીનને
ઓખખનારો એ વળી કાણ સાકેળ જુદો? કુડીની
નિશા હંસો વાર ?

કંઈ જોયું છે તમારાં પોર્કાં દાખમાં એ બે
સોધી કાઢવાનું ?

હુપીનને પીછાણનારો તે બેરી પુરૂષ તમારો
ઓખખાણનાર છે—ઓખખેલો, કાણ તે ?

નહીં ?

તમે કદતાં ઉલ છેવા ?

વચમાં તો વળી જરા ફરશીયાર થયાં તાં

અહરી બીયાં છાપરે જરા જેટલી તારીફ કીધી

તેલભાગાં કે ?

તે બેરી પુરૂષે પેકું પાકીટ ફરીથી એકવાર
જોયું, તપાસ્યું અને પછી પોતાની આજુબાજુ ધારતી
ની નજરો ફેંકી. તેને એમ લાગ્યું કે રખેને તેની
આજે બેરી હીલચાલ કાંઈ છુપું કરાખને જતું હોય ?
રખેને કાંઈ તેના સુધારા લેતું ફરતું હોય ?

તેણે પેલી પુસીને પસવારીને મુકકાં જુમવાને
એક કુકડા પરજેટ આપે! અને પછી પોતાની કેબીન-
માં દાખલ થઈ અંદરથી દરવાજો મળજીત બંધ
કીધો.

“જમ્યા હુપીનનાં હું” હવે આખાં મા-
પંભમાં સંપડાયો! આજે વાતરવેસ સંદેશાનું
હું હવે વાર જોયાન કરું” એટલું વમારીને ન-
જા વાળા પારસીનજરે તે પરખીકું દલહથી લથાણ
અને તે માંહેલો સંદેશો નીચે મુજબનો વાંચે.

TICCARI TOOMPING BABAROMRI
JINCHIM VANDOORJI JINGAKI
JAAT PANDORANG HABI

“વલોન ભેડી વાપાવેસ છે.” વેલા નં. ૪૪
વાલા મુસાફરે તે માગ્યેના દુકાને પોતાની પેન
ઉપર મેલનાં મનસે કહ્યું.
“વલોન ભેડી.”
તે હાથે, અને પોતાની કેળીને માંદેથી સાથ
મેલ્યું કુદની ખોજી નજામાં આંખથી તામ-એને
તામથી આમ ફેસ આંધી ખાવા લાગ્યા. તેનું ધર શબ્દ
વાંકુ યથા ગયલું હતું અને તે ભેડી સંદેશના અદે
શો કરતાં કરતાં તેણે પોતાનો દેહ કાઢીને પાંચ ખરે-
લાં ચંદલાં ભેગા કરી મુક્યા.
“વાલ ખુદા! બચ્યા સેમટન બચેકે! ન્યારે
દેશ સંસાર તને આજે નાના દુશીને પકડવાનું
કામ સોંપે અને તારા ભેગા એક સ્કાયમેનને તે અદાન
માં નો સરોપાવ કરે ત્યારે તો તું એ બધાં સામગ્રી
પાંખ પાંખી કરે તો તારા ભેગા મુરખો કાલુ હોય.”
હવે વાંચનાર! ત્યારે આજે કાલો દેહો
તેલા વેળાના નહીતા દીકરીનું સેપટન બચકે
દેખું! જે એકલું કંઠાંથી કાલુ નજે છુપીતની પુડે
લાગી બેઠા રે પકડાવે, ચાવે એમ હવે પના કરવા
બેસશું તો અમદાવાદ મેલ લેપડી નયે અને પાપેલી
અંક માટે આજે હરતો આપેલા સાવકાણને ડાઈમ
સર નહીં મળશે તો તે જુલમ મદદનો યાદગર કરાવર
યશે.
હા, તે સેમટન બચકેન હતો.
તે ૪૪ નંબરી કેળીને માંદેથી બીરમીક ઉતાર
તે બીજા કોઈ નહીં પણ દીકરીનું કુનામાં
મેલસુર-આંખની મરાદુર-યથે સેમટન બચકેન
હતો.
કેડ અગળ નેડ
કેડ હંડેરેડીઝ!
કેડ વંડર કુલ!
કેડ એજાસપરેડીઝ!

કેડ મીડરીએલોલમ્ડી સીમ્પીકાઈઝ!
કેડ-(સખર વાંચકાસ, તાદરી પ્રાસે ડીફે-
રી છે કી.)
મકરણુ ૩૪ સું.
(એમાં ઉતરવું પોતે પોતેમાંથી નીક વીન-
ટરવું અને કરવા કેસ એજાસીન બંદમન
છીને.)
સર માથામાંથી આંધરમાં એનકાઈડોપી
રીઆ બીકાનીમોવાઈનો સુખર જેથી સીસા
અવતી બાઈ પેરીન હેકે ખટકી બોખીનો લગન
પ્રસંગે ને જમરાદ યથ ગયા તે આપણે આજે
પ્રજ્ઞામાં વીમરંગર વાંચી આંખો ધોય.
પેમાં પેટનદી ગમ્યાં પોતાંએલાં પપીટી કેસીક
ગોલીમાં બીજો પેરીને પાંચ મળેથી ઉરેથી
સ્પીપતી ડીકોટ ને રેપકે તફાવી તે વખતનો
સામીન્ય ગુજરાતનું બીન રહ્યું કરવા જો મદાન
કંવારને કોસીપીએર, જેમ સીઆરી, પેનકેકાઈ
વંકડેન, બાઈરન, મીલન અને જો મદાન ચીતારો
જો રેખન, ટામરીનસન, પેસ્ટનકે પેપાઈસર, પી-
કેર વિગેરે તમારી સદાની સાંતીમાંથી હકી આપીને
ગુલસનના વાંચનારાઓને સુખમાંથી બીંદણવા.
સું તે વખતની કલો બકા!
સું તે વખતનો હેલોપાર!
સું તે વખતનો ધાંધા!
સું તે વખતનો લડખા!
સું તે વખતની ચીથીઆરીઓ!
સું તે વખતની ગરબ!
સું તે વખતનું તુકાન!
હા આઆઆઆસ!
અને ત્યારે એવા સુખના મરખડ મોડાવાની ગોયા
આલુ અને નેહાંગીરી સોડીએ ગણતરી કરીને
મળેથી હતી તે બેડ ગાપનકાસે તરલ પોતાની
બેડ ઉપરથી અસખાજ હાલો અને સુખના લોડ
પરલેથી છેલ્લી (કે. વ. પપ) ને બે સુહીમાંથી સુહી-
માં લાવવાની કોસીમાં મોઢી ગયું હતું તે વંકેનો
ગેરલાસ લઈ તેઓ બધે આવળીસા ખાગેનો હીવાન

સાંભળવા તત્કાળ, જીવતી સધળી જાતનીં
વીતીં દેર છે બીજીં, નિર્મળ સાંધેં આંધ્રાં

(દાહરો.)

કરૂંચારીં કોને પડી, કરૂંચારીં કોને પડી,
અહમ્મત રસ ઉપજાવવા, પકડ્યો કયા પ્રસંગીં

સાંભળજો એ સહિયર શાણી, વાતચણ મંડીં
એક દરિયેં મને રસ પામીં, મંડીં પામીં

પ્રિય પ્રાણ, છંદ્રાં છંદ્રાં આં મૂંચં મૂંચં મૂંચં મૂંચં
નારદ નારાંગ કરે ને, માલની મંગળીં

પ્રાણપતિ પ્રિય પીછેં મહારે, પ્રિય વારીં પેડેં
બાળ અથાગ બન્યા બહુ સુંદર, અંદર નહીં બેઠેં

કુંડ મુલમં ચંપો ચંબેલી, કુંડ મુલમં ચંબેલી
કુંડ આર સીતાદેવ કહીએ, રાણ બહુરી દેવે

કુંડ મુલમં ચંપો ચંબેલી, કુંડ મુલમં ચંબેલી
કુંડ આર સીતાદેવ કહીએ, રાણ બહુરી દેવે

કુંડ મુલમં ચંપો ચંબેલી, કુંડ મુલમં ચંબેલી
કુંડ આર સીતાદેવ કહીએ, રાણ બહુરી દેવે

કુંડ મુલમં ચંપો ચંબેલી, કુંડ મુલમં ચંબેલી
કુંડ આર સીતાદેવ કહીએ, રાણ બહુરી દેવે

(પદ.)

આવો અવપમ બાળ બેવારી, મનમં થય
પ્રાણપતિ મહારે બેડે હોતે ત્યાં પ્રીતિ જાળી

અરે અરિ મંડારીં અરિ મંડારીં આં તુ આવી,

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
મણાં દિવસનો સંભારતો તો, મેળવી છે મહારાજે

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
મારો મહારાજે મહારાજે મહારાજે મહારાજે

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
પૃથ્વી ઉપર કું બહુ દુઃખ પામી, આપ સ્વામ્યા

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
સુધામુલમં ચંપો ચંબેલી, કુંડ મુલમં ચંબેલી

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
રખડતી મુઠા નાથે લેવા છે, બહુ ગયા

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
મોઢાં મોઢાં મોઢાં મોઢાં મોઢાં મોઢાં મોઢાં મોઢાં

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
આમલી નીચી ૧ ને ૧ ને ૧ ને ૧ ને ૧ ને ૧ ને ૧ ને ૧

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
બુઓ તપાસી સેવક મંડારીં ભેગી મુંદરી

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
તનુ સંધે તેને, રેદન કરી છે કામની ના

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
પળ ગળ ગળ પર્ણવાડીં કું બેમય વીત્યા દીન

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
મીસે મળુ છે મળુ છે દીન દીન મળુ છે દીન દીન

આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં આંધ્રાં અસાનકં
કયા સંજાની કામની, નિર્મળ થઈ નિરાશ

મરડા ઉપર ખાતરી ભરેલો, સસ્તો, રામબાણુ ધલાજ.

૩૮. બે. મોતીવાલા કું. ડીશેત્રાડાઈન છે.

મરડા, લોહી કે શીમતવાલા, સાધારણ પતંગ અથવા ચરદીના ઝાડ તથા શરૂઆતના કોલેરામાં તથા ઉલટી ઉપર હળવો કુટુંબોએ અનુભવેલો ખાતરી ભરેલો, હમેશાં લાગુ પડતો વનસ્પતિનો ધલાજ છે. મરડા અથવા સંભળી કે કોલેરા એ દવાના કક્ષત એક બે ભાગથી મરી નાખ છે. એ દવા દેવી તેમજ પુરોપીયનોમાં અતીયમ પંકજ છે. સ્વાદમાં સારી, સસ્તી તેમજ અકરીર છે અને વળા એથી કમજાત બીસકુલ થતી નથી, એ દવા સોના જેવી અમુલ્ય છે. એથી સેકડો બ્રાદ-મીના પ્રાણુ જમ્યા છે. ક્રીમત શીશી ૧ નો રા. ૦. ૦૦ અને રેતલ ૧ ના રા. ૮ દાકતરે તેમજ પુરોપીયન તથા દેશી અમજદારો તથા વેપારીઓ અને જાણીતા ગ્રંથકર્તા સરદીશીકેટા માટે જુદાં હેડખીસા.

ખનાવનાર ડા. બે. મોતીવાલા કે. સુખાઈ મોરલેન્ડરોડ.

(સંખ્યાબંધ સરદીશીકેટામાંથી થોડીક સરદીશીકેટા અતરે છાપી છે.)

એક ગોમેડ્યાને લાંબા દહાડાની સંગ્રહણી થયલી હતી તેના ઉપર મેં મોતીવાલાની ડીશેત્રાડાઈને વાપરી તે કું. લખવાને પુરા છડ કે તેને તદન આરામ થયો. છે.

અમલ્યુ. જે. ગોટ ગામેરી. (જુલદાનાના સીનીલ-સરખેયન)

મેં ડીશેત્રાડાઈન અનુભવી છે અને સર્વ જાતના મરડા તથા અતીસાર તેથી દર અખત સાચા થયા છે. કાવસજી પેસતનજી. જી. એમ. સી.

(ખેતવાડીના ધર્મના દવાખાનાના ડાકતર તથા સર. જી. જી. ની હસપીતલમાં દીખી વર્ગના શિક્ષક).

મારા હસ્તકના ધર્મના દવાખાનામાં મોતીવાલાની ખાંસીની ગોલી તથા ડીશેત્રાડાઈન, પેહી-આંડયાથી તે એ પુરતી રીતે તપાસી જોઈ છે. અને તે પ્રત્યેક હાંથ સાથની અથવા ગર-હાંથની સરદીની ખાંસી તથા મરડા ઉપર ઘણી ગુણકારી જણાઈ છે. નં. ૩. ઉમરીગર.

(અરદેસર હોરમસજીના ધર્મના દવાખાનાના તથા કેટલીક મીથેના દાકતર.)

મેં મરડા થયો ત્યારે એપીકાકું આનાની દવા લેવાને બે નહીં એવું જોવાથી મેં ડીશેત્રાડાઈન વાપરી તે મેં એક ખાતરી ભરેલો તથા સગવડ ભરેલો. ધલાજ જણાયો. ત્યાર પછી એવી હાલતમાં મેં એ દવા ખીમજોને આપી અને તેજોને પણ એવોજ સારો ગુણ થયો.

ખરસેજી કાવસજી. માલેગામવોળા એલ. એમ. એડ. એસ.

તેજાબાઈ દીરાખાઈના બે. જી. જી. માઈના ધર્મના દવાખાનાના દાકતર.

મેં ડીશેત્રાડાઈન વાપરી છે-મેં તે બહુ ગુણકારક જણાઈ છે. મારા વીચાર પ્રમાણે તે દરેક કુટુંબની દવાની પેટીમાં રાખવા જોઈ છે. કે. પી. અથુકુટી.

કલીકાટના ધર્મના દવાખાનાના દાકતર.

મારા પોતાના અર્થમાં ઉપરજે નહીં પણ ખીમ ઘણાં એક જોણાં જોણાં મેરડા થયા હતા. તેજો ઉપર ઘંટેલી રીતે મોતીવાલાની ડીશેત્રાડાઈન વાપરી અને મારે બચ્યું એની કક્ષત બે નાની શીશીથી સાફ થયું તે માટે કું. તમારો ઉપકાર માનું છું. કું. હીમેતથી કું. છું કે મરડામાં અને ખસુસ કરી બચ્યું માટે એ ઘણો ખાતરી ભરેલો અને સસ્ત ધલાજ છે. થામસ કનમ બુલમ પીલે.

કાનાનોર મધે પહેલા વર્ગના હાસપીટલ આસીસ્ટન્ટ.

ખાનગી મંડળ ત્યાંની પ્રેટરિસ્ટ હિમરાવે સ્થાપે છે. આ મંડળના સમાસદો હડહડતો કસમ લે છે. તેમના ભંડા ભંડા વર્ગો હોય છે. તેઓ નિર્દોશને બચાવી લે છે. રાણી બિરીની અંતરમાંથી તેમણે અનેક નિર્દોશને બચાવ્યાં હતાં. લેડી એડીયાને ક્રાન્સીસ વરફની ચીડી મળે છે અને શીશીપ પોતાની બિંદુનિશ પાસે લખાવે છે. તેની રૂએ એડીયા મળવા જતાં રાત્રના સપાટામાં સુપાટાય છે પણ ત્યાંથી ઉપલાં મંડળના કેપ્ટન એની મદદે બચી જાય છે. આખું મંડળ એકત્ર થઈ લેડી એડીયાને બચાવવાના સોમંદ લે છે. લીઓન રાત્રને એડીયા વરફ દેડેલો જોઈ ખાતરી કરવા તેણીના આરડામાં જાય છે. પોતાની ખોતરી થતાં તે મોટા મિત્ર થાય છે. તેણીને પોતાનું બાઈબલ આરડામાં એક ખૂણમાં સંવોડતી જોઈ તેમને કરવાની તે સલાહ આપે છે. રાત્ર એડીયાને સપાટાવામાં ફોટો ન પામતાં ફરી પાછો તેણીની પેઠે પડે છે. તે તે બાપડી નહાસતાં રાણીને મળી જાય છે જેને જોતાં શીલીપ ચાલ્યો જાય છે. રાણી ઘણા ગુસ્સામાં આવી એડીયાને કાંઠે કાઢવા માંગે છે. તે મટિ પોતાના પાદરી કાથર એનોકને કાઢી નહ બનાવવાની લાલચ આપે છે. આ પાદરી એડીયાની તપાસ લે છે. પોતાના ધર્મ પર ગુસ્સાક રહી તેણી કેરોગીક ખર્ચને તુરંત કુટી હોવાથી તેણીને કેદમાં પુરવામાં આવે છે. સર ક્રાન્સીસ તેણીને બચાવ કરવા જતાં પોતે પણ પ્રેટરિસ્ટ હોવાનું જણાવે છે પણ તે પાદરી તેને તેના મામૂંને ખાતરી નતા મુકે છે. લેડી એડીયાના આરડાની હડતી લેવાય છે પણ તેની બિંદો લીઓનને આગળથી પડતાં તે કોઈથી બાઈબલ હડાવી જાય છે ને કમળનું ફેલ મુકી જાય છે. એડીયાને બાઈબલ કોદમાં પૂરવામાં આવે છે. કમળના કુલતી પાતરીઓ રસ્તે રસ્તે નાંખેલી હોવાથી લીઓન તેણીનું કિંદાનું મોઢી કીડી તેણીને હિમત આપે છે. એડીયાના કહેવાથી લીઓન સર ક્રાન્સીસને ખબર આપે છે. તુરંત બારને એકત્ર મંડળના મોશત થાય છે ને જેવી રસ્તામાં એડીયાનાં લેણાં-ગાંઠાં ઉતરાવવાની તેણીના પંડરેગીરા કોરોમાં ફેરે છે કે તે મંડળનું પાકું તેમના પર તૂટી પડી કેદ પડી તેમની ચોક્કસ જગ્યાએ લઈ જાય છે. જ્યાં ક્રાન્સીસ સારી તેણીને હજીબર મેળાપ થાય છે. શીશીપ એક બીજા અંગે સુદારને જોતાં તેના પર મોહિત થઈ પડે છે. આ જોઈ બારને એકના મંડળના એક આગેવાનની અદરાયલી મહોરદાર હોવાથી કાંઈકેટલું ફેરેમાં જો શીશીપ પર પોતાનું લેવ લેવા આવી હતી તેની મદદથી તેને સપાટાવાની ગોડવજી કહે છે. રાત્ર આ સુદારને બે ચાર ચાર મળે છે. લેડી એડીયાના બચી જવાથી રાણી બિરીની બચી જાય છે તે રાત્રને પડવા વડીક ફરમાવે છે પણ હુરવાર થતાં રાત્ર પર જલમુસો ડાઘવા ફરમવા છે. તે મુજબ લેડી બોર્ડો નાનની પેઠે જાય છે. રાત્ર તે પોતાની નરી બોર્ડો અપર બાન આપતા રહે છે તેને વીલ મહાવાગાનાં મિત્રમાં બારને એકનાં મંડળમાં કેપ્ટન બોર્ડો સાથે બોર્ડો થાય છે. બને એકમેક પર શીદા થઈ જાય છે ને રાત્ર પોતાનો રાત્રનાં સિરેક ચાથંતા તેને પોતાનો બોર્ડો સલ્કર બનાવવાનું કમુલે છે. રાત્ર અકસમાનિત રીતે જાણી રાકેલો હતો કે તે મંડળનાં બોર્ડો નહિ પણ જાણીતો ઉમરાવ લેડી બરડે હતો. બોર્ડો ગારડીનર રાણીના ડાકરને પાદરી સાથે મળી પ્રભને ઉત્તરવાનું કાવતું રચે છે. ડાકર જાણતો હતો કે રાણીને હમેલ રહે તેમ ન હતું. તેણીને જોઈને દરદયાવાળી હમેલ રહ્યા એવી અફરા ફેલાવેને છુદ રાણીને કમવામાં આવી. રાણી બચ્ચું મેળવવાની એટલી બધી હોંશમાં આવી ગઈ કે તેણીને બોર્ડો બાલમ આગેલો નહિ. બચ્ચું આવતાં શીલીપનો ખાસ વંધો એજ તેણીની ધારણા હતો. રાણી પર બોર્ડો રાત્રી તેજ દિવસે જાણેલાં એક બચ્ચાને સાહબંદા તરીકે કેસવી દેવાનો તાગડો કયાયો હતો. આ મટિ એક બોર્ડો વેગાશીની રપેગીસ મહોરદાર પર પસંદગી ઉતરી હતી. તેણીને ત્યાં પણ જાન થનાર હતો. પોતાનું બચ્ચું ગાદીચારેસ પરે એવી લાલચે તે બાપ કમુલ થયો. રાત્રને વીલ મહવા બાજન તરફથી આ કાવત્રાની ખબર મળી એટલે તે જોએ તાગડો રચી લેડી મોર્થ બચ્ચું હાંધે જતો હતો તેને અટકાવે. બોર્ડો કરવાને મરે તે બચ્ચાને સોનાની છાંંગડી પડેરાવી પાપ આપવામાં આંક્યું. રાણી પર બોર્ડો રાત્ર થતાં તેણીની છંદગી બચી, ત્યારે આ કાવત્રાની ખબર તેણીને કરવામાં આવી. પડેલાં તેણી સામે થઈ પણ રખે તેમ ચારી શીશીપ છેક હાથથી જાય ફરી તેણી કમુલ થઈ. આ કાવત્રું રાત્રે જ્યાં અચકુલ દાખલ થઈ. પુલ્કું કીડું. મંડળનાં કાગડાં બચ્ચું બુંદર પામેલું જાણ્યું. આ કાવત્રું બોર્ડો ગારડીનર અને બોનરની મસલેહતથી ચકું હતું. તેઓ બચ્ચે શીશીપવાનો ક્રીસ

હયો હતો એટલે કાંવતું નિષ્કર્ષ ન્તાં. બોનરે બેઘો ટોપલો ગારડીનર પર નાખ્યો. ને તે હડધુત થયો. બોન-
રના મિત્રસો બધેબધે ફરી આગ લગાડતા હોવાથી લેડી એડીયાને તેણીને મયકેથી ખસેડવાની જરૂર નહોતી.
કેટન સી સાથે તેમ કરવા જતાં અકસ્માતિક રીતે. તેણી બોનરના માથાસોના હાથમાં સપડાયું. તેણીની
બચાવ માટે છત્રતોડ મેદનત. ધર્મ પશુ તેણી ટારરમાં કેદ પડી. કાડીનલ પોતે પોતાના બાંહેધર તારકથી રા-
ણીને સમજાવી, પશુ ત્રણીએ ટોંગસોંગ કરી વાહી પડાવી તેને દૂર છોડ્યો. લોડ નોર્થ લેડી એડીયાને સપડાવવા
જતાં જ્યારે હાડમાર યાય છે. અંતે શીલીપુ ન્તાં બાગમાં નવિન મિત્ર સાથે ફરતો હતો ત્યાં તે ધસી જઈ તે
જીને એડીયા સમજી કેદ કરવા જઈ છે પશુ રાત્ર સાથે લડતાં. તેને તેનો જન આપવો, પડે છે. તેવું રાજ-
કેટનની બીરાપ બોનર પર મોડાવી તેનો જન લેવાની ધમકી આપે છે. રાત્ર પશુ ગારડીનરને ધમકી આપે
છે કે લેડી એડીયા બચારો નહિ તો તેનો જન જશે. આ પછી રાત્રને મજાત કેટનની એવી સલાહ આપે છે.
કે તેણે રાણી-ધડીએ બેઘને પોતાના પગમાં લેવાતાં ફેકટના વળખાં મારવાં નહિ કેમકે તેમ કડી બનનાર
નથી. રાત્ર આ વાત હચી કાઢે છે પશુ મનમાં તે બાગે જઈ વાળે છે. આ પછી રાત્ર કોઈથી, કીસમે રાણી
સીલ ચોરવાની જા તો સહી લઈ લેવાની ખાતરી આપે છે તે મજાત તુરત સર કાન્સીસ, મેલવીલને તે
તે આપવાનું કહી કેટનની રત્ન લે છે કાઢ ટેસ ફેટેલમાં રાત્ર શીલીપને સપડાવવાનું કાવતરું રચ્યું. પશુ
તેણીના પોરની અગ્રં પાછી લેખ્યાં લેતાં તેણી ફસડી જઈ છટકવા વળખાં મારે છે. કેટનની. તેણીને રાત્ર
સાથે કરી ચેડાં ન કાઢવાની ચેતવણી આપે છે કેમકે તે તો આખરે જોના થનાર હતો. જે સ્ત્રી બીનસ્વાધી
મરદને ચાહે છે ને તેને માટે પોતે જોઈ આપવા અચક્કી નથી. તે કહીની તેનો ખૂબર શુભાચી, કાકતી
નથી. રાત્ર તેણીને મળવા આંધમેક શોધે છે તેવામાં કાપર ફોનેક લેડી એડીયાનાં પોતનું વારંદ સહી
કાંવતો લઈ આવે છે. રાત્રના સ્વાલનાં જવાબમાં રાણી લેખ્યાં છે એડીયા નારતીક ધવાંથી તેણીના પોતનું
મુકી કરવામાં આવ્યું છે.

શીલીપ, હમો તારો આભારી છોએ એટલું-
જ નહિ પશુ રાજકારો બાબતોને લગતી દરેક
બાબતોમાં તેમજ આ બાબતોમાં તારો સલાહની
અવગણ કર્યો છોએ.
બોનરના માથાસો સાથે ફાધર એનોક તે
પણે એટલે આવ્યો.

હમોરા નીમકહલાં અને વિસ્વાસુ નોકર
બીરાપ બોનરની તથા કેમ છે ?

ધણું જોએ તેક નામદાર, બીરાપ
સાહેબ અમનચમનમાં છે, પશુ તેઓ હાલમાં
લગાર વધુ ચિંતાતુર છે. આપ નામવરની
સેવામાં તથા પવિત્ર ધર્મનાં રક્ષણમાં તેમની મોટી
ઉજાડે તેઓ સામે એક એવો વર્ગ હમો કર્યો છે
જે હાલમાં વધુ અને વધુ પગપર થતો જણાય છે.
તેમની હાલની લેવાની અનેક, ધમકીઓ અપાય
છે અને ધમકીઓ બહુજે બેડી રીતે તેમને સ્પાહ
મળે છે.

શીલીપ એવાનાં પૂર્ણાંચો તરથી ખાંસ
નામવર.

શીલીપે કાંઈક પુરાંચી રાણીની પ્રગટ એવેની
બોધ.

તારો સંદેશ જણાવ રાણીએ જણાવ્યું.

તે ખાણસે ગળવામાંથી એક સુખધી બીડી
કાંડી, બાબુમાંની સાલ્વર પર મુકી, મુકેલુખ ઉપે
પડી રાણીઆતાને તે આપી જે તેમણે મોટીથી
ધાંચી.

મારા માનવત નામવર.

આપણી કડી એડીયા હાવડ, ને કાંઈપણ જાત
ની પ્રચસનો લાસ આપવાની જરૂર નહોતી, કેમકે
વેડું, લવ કાંઈ જ અને મોટે પાંચરેની સગાઈ લગ-
વાનું છે. આ કાંઈ તેની વિરોધ જરૂર છે.

કાંઈપણ જાતની તપાસ વહેલાં હાલ-
મારો વ્હાલો સખી દીસ જતાવે છે શીલીપ

મળ્યું તોણી થઈ જઈએ-ખધા મળીને દસ
 થઈયું તું તારે નેહએ તેમ કરે કાન્સીસે કહ્યું
 તારે નેહએ તેટલાને સાથે લે !
 આંચ મિનિટમાં તો ત્યાં ગડબડ સડબડ થઈ
 રહી. ખધા આવવા તૈયાર થયા. ધણીજ મુરકે
 લીએ આઠ જંથુ પસંદ થયા અને અડધા કલા
 દમાં તો તે દસ જંથુની ટોળી સ્વાર થઈને હિપડી
 ગઈ.
 તેઓ લેડન જવાના અડધા માર્ગ પર આવ્યા
 તેઓ તેમને તે જમસુતરી લાસ ન. પડતાં કેપ્ટન
 ખી એક ધર્મ શાળામાં ગયો ને ત્યાં અમર કાઢી કે
 તેના જવાન પોણાકવાજો એક એકલ ડોકલ સ્તાર
 થોથી પસાર થયો હતો કે નહિ. નક્કરમાં જગાળ
 મળતાં વીડસર તરફ પોતાના ધોડા ફેરવી તેઓ
 આગળ વધ્યા. માછલેક ગયા નહિ કે તેમણે
 એક ધોડે સ્વારને કંડે કસેને હલેરે હલેરે તેમના
 ફરક આવતાં નેથો.
 આજ આપણા વાજો છાવે ! કેપ્ટન ખી
 કટપટિયો અને તે એકલો જ આગળ ગયો.
 જોનરે તારે માટે મીણસોં મેદક્યાં છે
 મેણે જણાવ્યું. પથ તું ખડુ વહેલો આવ્યો છે !
 મીણ મીણસો ?
 હા, તને આ જાંઘુમાન ખાસ કરીને
 મળ્યું છે.
 અપદ્યમત આ શીદવીને આપવામાં આવેલાં
 આ માનની યોગ્ય કદર સેવક ખરા જગરથી જુએ
 છે. તે નાસ્તિકને લઈ આવવાનો હુકમ એટલો
 અધો કિમરી નથી કે તે માટે એક આખી ટોળીની
 જરૂર હોય ! લીલાહ-તું તો કેપ્ટન નેહમ્સ છે !
 માફ કરને ખીરોદર-મેં તને ઓળખ્યો નહિ,
 વંદલાહ, આજ મુધી તું ક્યાં ભરાયલો હતો ?
 છૂપી સેવા કેપ્ટન ખી એ દરતીને હોઠ
 પર આંગળી મુકતાં જણાવ્યું.

એહ, હવડાં હવડાં આ મેલી હીલવાય
 બહુ હિમરાઈ નાપ છે.
 ચાલ, માય, આપણી મુલાકાતની ખુશ
 ણીમાં ખોટલીતું માયું ભાંચે
 મારાથી હીલ થાય તેમ નથી ને !
 અરે, જરે છોકરી ! ખેતરા કરે છે કે ?
 હવડાં તો તું પૂરે અડખે જતો તો ને ? ચાલ,
 ચાલ, તું નહિ આવશે તો મને ખાસ અપમાન
 થયું હું ગણીશ !
 વેલ, જ્યારે તું એટલી ખધા બહોસન કરે
 છે તો પછી તારા સેવક લાચાર છે તે નાકે જમ
 લગાવતો ને પોરકે પેસે મનહંકરવાની મળનાર
 હોવાથી હોઠ મટમટાવતો બોલ્યો અને તેઓ
 ખને તે ધમ શાળામાં ગયા.
 કેપ્ટન ખી એ દારનો એક મોટો ખોટલો ખા
 નગી એરકમાં મળાવ્યો અને ત્યાં તેઓ ફરિ
 એસી ધીચવા લાગ્યા કેપ્ટન સલામતીઓ પર
 સલામતી લેતો હતો તે જાણુસને લાયકાંત
 નામે તે લેતો હતો એટલે પેલો મનહથી પોતાનું
 ખાલું સફાયદ કરતો હતો.
 અડધો ડગન સલામતી પછી તે શંખસની
 પોતાની સલામતી ચઢાવામાં આવી ને તેણે
 છલાંછલ ગ્લાસથી પૂરી કરી ત્યાર પછી તેમની
 નની દોસ્તીની તેમની વસ્તીવારીની તેમનાં જેથ
 કુટુંબની તેમની હાથ ધરતીઓની સલામતીઓ
 લેવાઈ જે જાખી તે જમસુસે તોય કીધી. વીડસરથી
 આવતાં તેને જગરી ખાસ લાગી હતી. પોતાને
 તે દારનો ખરય આપવા પડનાર ન હોવાથી તેણે
 આંખ વિચીને પોતાના પેટમાંની ગટરમાં તે
 હોમાળ્યાન કીધો કેપ્ટનની સલામતીઓનો છે
 ડોળ આવ્યો નહિ. હવે તે જમસુસે ઘાડા ખોખરા
 એવાં વધુવાર દાર પીવા ના પાડી.
 કેપ્ટન ખીની બહોસ આગળ તેનું ચાલ્યું
 નહિ. બહા જોનરની તંદરાસ્તી ચઢાવામાં આ
 વતાં તે લીધા વના તે ગાપેકાને ચાલ્યું નહિ.

છંદગી લંબાવવાનો છે, કે જેથી કુદરતી રીતે
મમાં સારીની સમજ મળતી શકિત આપે.
આવા એક આત્માની શરૂઆત કરવાનો કેમ
માલ આવ્યો તે સારાં બહુવાળાં વાત છે.

એક દત્તેશ્વર અને આપાદ થયેલા બીજીએ
દાકર-તિરીકે તેણે પોતાની છંદગીના હળને
હારની રકમમાં વીમા ઉતારાવેલો છે. એક
અંપનીમાં, કે જ્યાં તેના મધ્યમાં હળર ડોલરનો
મેટલો વીમા હાલેલો છે તેને વધારી પંચોતર
હળરનો દરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તે માટે અલગ
પાછી શારીરીક તપાસ કરવાની હતી અને જે કે

તે તપાસ કરવાને દાકરનો આજ માત્ર પાંચ
દાકર (રૂ. ૧૫) ન હતો, છતાં મી. લીને લાગ્યું
કે તેની પોલીસની રોકડ કામત ગણતાં, તે જો
પોતાની રેહની સારી રીતે સંભાળ ન રાખે તે
મરણ પામે તો વીમા કંપનીને કેટલું બધું નુક-
શાન થાય અને તેથી તેમના (કંપનીના) લાભ
માટે, ઉપલી તપાસની નાનીશી વીમા કંપની પોતે
કાં ન આવે? એટલું ન નહીં પરંતુ કંપનીની
પોલિસ રકમ ખાસ એકાદા રીતે તે રકમમાંથી
તેને (લીને) તેના સારા દાકરની તપાસ હેતુ
રીતે તે માટે ખર્ચ કરવામાં આવે તો વીમા
કંપનીને કેટલો ઘણો લાભ થઈ પડે? પચા-
શ હળર ડોલરની રકમ ઉપર, પાંચ દાકર
આવે ગયું, છતાં દર વરસે મી. લીને છંદગી
તેનું દરેક રાખવાથી કંપની જે હળર પંચોતર
(રૂ. ૨૦૦) ડોલરનો બંધાવ થાય તે ઉપરાંત તેની
પાંચથી વરસના પ્રીમિયમની રકમ કે જે રૂ. ૨૦૦૦)
જે હળર ડોલર થાય તે પછી મળી શકે અને તે
પછી માત્ર એક જ મહાત્મા જે કંપની તેની છંદ-
ગી બંધાવી શકે તો તેઓ જે રીતે તપાસની શી
ખરચે તેના કરતાં બેડા વધુ લાભ દર વરસે
મેળવી શકે.

તે પછી મી. લી કહે છે કે, મેં વીમા કંપનીના
મણેમાં સાચા આ બાદની વાત કરી તેમને બાંધ
ઉપર લેવા કહ્યું પછી તે વખતે આ વાત તેઓએ

મને ઉપર લીધી નહીં. ત્યારે એક દીવસે, એક
ન્યુસપેપરમાં દાકરની શીશર કે જે થેલ થુનીવ-
રસીડીનો પોલીટીક્સ હકોમાં મળે પ્રેક્ટિસ છે તેણે
છંદગીની વીમા ઉતારવાવાલી કંપનીઓની એસો-
સિયેશન સનેમુંખ એક બાંધણુ કાઢ્યું કે જ્યાં વીમા
ઉતારવાનાંઓની ચોક્કસ મુદતે શારીરીક તપાસ
કરવાની બલામણુ કરી હતી કે જેથી જોઓની
તનદરે સ્ત્રી લંબાઈથી હોય તેમને પાંચ તનદરે સ્ત્રી
હાલતમાં લાવી શકાય. એ વિષેની એક એડિટો-
રીયલ મેં વાંચી.

હું ડા. શીશરને ઓળખતો ન હતો. છતાં
ઉપલી આજ ન્યુસપેપરમાં વાંચીને ન્યુદેવન હતી
પેટેલીજ ગાડીએ ચક્રો ખેડા અને પેલા પ્રેક્ટિસરને
મળી-મારા મનનો રમી રહેલો આલ હશે. તેને
તે પસંદ પડ્યો એટલું નહીં પરંતુ જે એરી
એક કંપની હું ઉભી કરું તે તેના એક ડીરેક્ટર થ-
વાની મરજી જણાવી, તે એરી ચરતે કે આ મરજી
ના કાંઈ એકલા પેસાજ પેલા કરવાના હેતુ ન
રાખે તો જ તે જોડાયે આ કંપનીનો અંધ હેલ
જન સેવા કરવાનો રાખે. એવી મેં કમ્યુલાત
ઓળખ કે કંપનીને શરૂ કરે તેની મેં તપાસ
મળે પચાસ હેલ થને મુશ્કેલી તેમજ દર આ-
વતાં એટલેવાના બલાને સેવામાં ખરચવા. એ
પછી ડા. શીશરે તેની એડીટલ ઓડ ઓડવા માટે
કમ્યુલાત આપી.

ડા. શીશરની મેહનતથી એમેરીકાનો માછ
પ્રેસીડન્ટ પ્રેસીડન્ટ વીલ્યમ તેડે કંપનીના ઓડ
ઓર ડીરેક્ટરની ચેરમેન થવાને કમ્યુલાત
માછ પ્રેસીડન્ટ તેડે, વેપાર તથા પૂર્વના દિશો-
માં દરેકના અટકાવ કરવાની રીતોથી એટલે બધા
મુશ્કેલી થઈ છે કે તેણે આ કંપની કાઢવા માટે
હમને કોશિશનથી મદદ કરી.

મી. તેડે એમેરીકાની મોટી મોટી મેનવર
વીમા કંપનીને કરતાં કારવતાઓને એક બાંધણુ
ઉપર તેડેલા કે જેમાં આ બાંધણુની અંધ

સલાહનાં સલાહકારક માણસ પડ્યું.
પરીણામે મી. હેલેશીક કે જે મેગરોલીટન
લાંબા ઇન્સુરન્સ કંપનીના પ્રેસીડેન્ટ છે તેની સાથે
પહેલું કોનટ્રાક્ટ થયું. તે પછી હમારે બીજું પગલું
તે ડા. હ્યુઝની શીરકને એક્ટીવ પ્રેસીડેન્ટ ડીરેક્ટર
રૂપે આપ્યું. આ પગલાની મહત્ત્વાકાંક્ષી કરી કે જે તેણે
કમ્યુનિસ્ટ રાષ્ટ્રીય અને હાલમાં નિરાશાને લગતું લોકો-
ને સલાહ આપવાનું જે સાધનની શીરક ખાતુ છે
તેનો વડો છે.

પણ જેવું હમે આ ખાતાનું કામ ચાર ક્યું
ત્યારે હમને જણાયું કે આ ખાતાના ઉપયોગી
પણાની હક માત્ર ઇંગ્લીશ લીમા કંપની માટેજ
રાખવાની નહતી, પણ અંગ્રેજીમાં તે, તો હમારા
કાંપની માં એક નાનો લાગે થઈ પડ્યો છે-
હમારા ખાતાના બીજા હિસ્સા નહીં પણ લાખો
આણસો, ગોક્સ ગોક્સ મુક્તે તપાસ કરાવી જે
લાખ મેગર છે તેમાં હમેશં આગળે વધતું કામ
કર્તા જણાયું એવા પદોએ એ ખાતામાં બીજા
બોર્ડ ગવર્નર કારખાનાવાલાઓને અંદર ઘખમ
કરતા ગયા છે. જેમાંના પહેલા આગવાર તે
અમેરીકાની સૈન્ય મોટી ગવર્નર બી શેડ, મેટા
ર કું ની છે. તે પછી ન્યુયોર્કની રેટલડ જોહન
કું પત્ની, બી ગેરેટી ઝરટ, કું પત્ની અને ત્યાર કે
અમેરીકાની બીજા સેક્ટો કમ્પનીઓ દાખલ થઈ
છે કે જેઓ હમારી હેલ્થ સરવીસ ખાતાના કામ-
દારો માટે મેળવે છે, ઉપરાંત બીજા પાંચ મોટી
લીમા કંપનીઓ, હો જે હેલ્થ સરવીસ આ
પાંચ મોટા ખાતાઓને પૂરી પાડીએ છીએ તેમાં
સારીરીક તપાસો લેબોરેટરી તેર, રીપોર્ટ, ફરીની
તપાસો દર બંને પત્રથી દરેક કામદાર માણસોને
તનદરેસ્ટીને લગતી ખબરો તેમજ કારખાનાઓ
વાળાં બેઠોતો તથા રહેવાનાં ઘરોને હાઈબ્રીક
સેરવેઓ વગેરે આપી નિયમ છે. આ માટે કારખા-
નાઓના માલિકોને રકમ ખરચે છે તે તેમનાં
કામદાર માણસો મંચુરો વગેરેના સારી તનદરે-
સ્ટીનાં પરીણામે તેઓ હયા પ્રકારે અને નિય-

મીત કામ ખળવતી થયા છે. તેમજ કેમ ગેરેટાજરી
વગેરેથી પુરતી રીતે ખાલો વાળી આવે છે જોરે-
જ નહીં પણ સામો મેહક વધુ બીજા પેસાની
ખામદારો તેમને મેળે છે.

આ હેલ્થ સરવીસને લગતી હમારી આજ
અમુક સંખ્યાના માણસોના જગ્યા ઉપર માત્ર
ત્રણ દોઝર (રૂપિયા ૯) જોરે કે દરેક
કામદાર માણસના પમારની રકમ ઉપર સેક્ટો
માત્ર કે એક તપાસ દેકા માત્ર કરે
છીએ અને જે ચારજનો સમુદાય અંતરે એક
હમર દોહર જેટલો થાય છે, ત્યારે અન્યથા થઈ
જેવું નથી કે આટલો નામનો ખર્ચ કરી, દરેક
કારખાનાવાળાઓ પોતાના માણસોનાં તનદ-
રેસ્ટી ઉપર તેમજ તેમની સારી માલમલખા માટે
ઉત્તરને આપવા હમારી હેલ્થ સરવીસને લોભે
લેવા માંડ્યા છે.

આ હાઈબ્રીક લખાવવાની ઇન્સ્ટીટ્યુટ, અંતરે
એક ચરદ અથવા ખાઈ તેમની હેલ્થ સરવીસ
માટે આગળી કરે છે ત્યારે આ પ્રમાણે કામ
કરે છે :-

સૌથી પહેલાં આખો સારીરીક સંખાળ
ખરેલી તપાસ, જેમાં માક, કાન, આંખો, ગળા
કેરસી, હાઈ, સરક્યુલેશન (લાહીનું ફરવું), હોર્મો-
ની, લીવર, પેટના બધા અવયવો વગેરે સામાન્ય
તપાસ થારીકાઈથી કરાય છે. બીજી, લેબોરેટરીમાં એક્સપેરિમેન્ટલ
માટે આ લાખો એક્સપેરિમેન્ટલ એક જુદેર
સંપૂર્ણ રીતે ગોઠવેલી લેબોરેટરી ધરાવે છે, કે
જ્યાં દરેક પ્રકારના તેસ્ટ જેવા કે લોહીની દરેક
બંનેની તપાસો, સ્પુટમ (ગોળાની ધુકની)
તપાસ, ગેસટીક રેસો, વગેરેની ખાંરીક તપાસો કરા-
ય છે. આ લેબોરેટરીમાં દર ત્રણ માણસો દરેક
ધરોકની પોસાખ (ફુરોન) ખાંરીકથી તપાસ-
વામાં આવે છે અને તે વગેરેના રીપોર્ટ તે ધણી
પુર્ણાકાંચી આવી તે સાંધે તેને ધરતી સુઅનાઓ
કરવામાં આવે છે.

દરેક દરેક આપણને જાણે તે મનુષ્ય
કાય તે હાથ પગથી તેણે પોતાની જાણીતો હો-
વા એક બાપેલી દરેક કે જેમાં વધારે વારીક
સવાલો પૂછાય છે, તેમાં બરાં મોકલી આપે છે
આ રીપોર્ટમાં બાપદેવી ઉતરી આવેલી
(Herodity) આવીએ આગળ બાગવેલી
મુદવાદો અને શબ્દો ગુનરવાની દરેકની આદ-
તો તેમજ ખોટા ખોટા વગેરે સમાવડા હોય છે
એવા વર્ગમાં કે જે ડાક્ટરે ધરાકની શારી-
રિક તપાસ કરી હોય તેને રીપોર્ટ તેના અંગી-
માય સાથે સોંપેરે રીતે રીપોર્ટ તેમજ તે માણ-
સનો ખાતરી હોય તે વગેરે દુધારા લખાયેલી
દરેકના રીપોર્ટમાં આસપાસ દરેકના પાસે
દરેક રીતે જોવાયેલી, તે પછી દુધારને દરેક વેતની
તનદરેકની રીપોર્ટ મોકલે છે, તેમજ તે
ધરાકની મરજી રાય તો તેના આસપાસ ખાતરી
રીતી લખવાનેથી એક પ્રકાર મોકલી આપેલી છે.

જો આપણી રીતતે લોકોને શીખાવવાની સરસીસ
છે, તે માટે દરેક મહાન દરેક ધરાકની તનદરેકની
તથા ખાસગીમા શબ્દો ગુનરવાને લગતી સવાલો
જે માટે ખાસ સોપાન્યાઓ લખાય છે તે જોમાં
દરેક આસપાસ તેની રીતતે પ્રમાણે જોઈતો પ્રો-
ગ્રામ, કેસરોના પ્રમાણમાં તથા શરીરની કટલી
સંજ્ઞા લેવાની પ્રકારો હોય છે.

આ હેતુ સરસીસના દરેક ધરાક માટે નક્કી
કરેલી કામત સાધારણ કેસોમાં દરેક વર્ગમાં માત્ર દસ
કોષર (પીપા, ત્રીસ) રાખેલી છે, પણ જો તેની
લાલત એવી હોય કે તેની પીસાંજ લોહી વગેરે પ્ર-
માણમાં તેમજ એ હાથ દરેક વર્ગમાં તપા-
સવાને જાહેર દરેક મહાન તપાસવાની પ્રકાર
હોય તો તેમ તેના ધરાકનો દરેક વર્ગમાં પ્રમાણમાં કોષર
(તપાસ) ની કો આપવી પડે છે. હવે એક
પ્રાણમને પ્રાણાતી તનદરેકની સાચી છે એવું જાણ-
વા માટે દરેક વર્ગમાં માત્ર દસ કોષર આપવા પડે, તે
પરેખર તે પ્રકારની આપે બલકે તે જાણવા માટે
દસ વધી રી પણ બારી પડે નહીં.

નિચાળે પ્રકારની વધારે તથા જાણીતો
જે પ્રાણાતી વેનુષી પ્રકાર લોકો પ્રકાર
મહી રીપોર્ટમાં પ્રમાણમાં આપી શકે તે પ્રમાણ છે.

દરેક આપણને જાણે તે મનુષ્ય
કાય તે હાથ પગથી તેણે પોતાની જાણીતો હો-
વા એક બાપેલી દરેક કે જેમાં વધારે વારીક
સવાલો પૂછાય છે, તેમાં બરાં મોકલી આપે છે

આ રીપોર્ટમાં બાપદેવી ઉતરી આવેલી
(Herodity) આવીએ આગળ બાગવેલી
મુદવાદો અને શબ્દો ગુનરવાની દરેકની આદ-
તો તેમજ ખોટા ખોટા વગેરે સમાવડા હોય છે
એવા વર્ગમાં કે જે ડાક્ટરે ધરાકની શારી-
રિક તપાસ કરી હોય તેને રીપોર્ટ તેના અંગી-
માય સાથે સોંપેરે રીતે રીપોર્ટ તેમજ તે માણ-
સનો ખાતરી હોય તે વગેરે દુધારા લખાયેલી
દરેકના રીપોર્ટમાં આસપાસ દરેકના પાસે
દરેક રીતે જોવાયેલી, તે પછી દુધારને દરેક વેતની
તનદરેકની રીપોર્ટ મોકલે છે, તેમજ તે

ધરાકની મરજી રાય તો તેના આસપાસ ખાતરી
રીતી લખવાનેથી એક પ્રકાર મોકલી આપેલી છે.
જો આપણી રીતતે લોકોને શીખાવવાની સરસીસ
છે, તે માટે દરેક મહાન દરેક ધરાકની તનદરેકની
તથા ખાસગીમા શબ્દો ગુનરવાને લગતી સવાલો
જે માટે ખાસ સોપાન્યાઓ લખાય છે તે જોમાં
દરેક આસપાસ તેની રીતતે પ્રમાણે જોઈતો પ્રો-
ગ્રામ, કેસરોના પ્રમાણમાં તથા શરીરની કટલી
સંજ્ઞા લેવાની પ્રકારો હોય છે.

આ હેતુ સરસીસના દરેક ધરાક માટે નક્કી
કરેલી કામત સાધારણ કેસોમાં દરેક વર્ગમાં માત્ર દસ
કોષર (પીપા, ત્રીસ) રાખેલી છે, પણ જો તેની
લાલત એવી હોય કે તેની પીસાંજ લોહી વગેરે પ્ર-
માણમાં તેમજ એ હાથ દરેક વર્ગમાં તપા-
સવાને જાહેર દરેક મહાન તપાસવાની પ્રકાર
હોય તો તેમ તેના ધરાકનો દરેક વર્ગમાં પ્રમાણમાં કોષર
(તપાસ) ની કો આપવી પડે છે. હવે એક
પ્રાણમને પ્રાણાતી તનદરેકની સાચી છે એવું જાણ-
વા માટે દરેક વર્ગમાં માત્ર દસ કોષર આપવા પડે, તે
પરેખર તે પ્રકારની આપે બલકે તે જાણવા માટે
દસ વધી રી પણ બારી પડે નહીં.

નિચાળે પ્રકારની વધારે તથા જાણીતો
જે પ્રાણાતી વેનુષી પ્રકાર લોકો પ્રકાર
મહી રીપોર્ટમાં પ્રમાણમાં આપી શકે તે પ્રમાણ છે.
દરેક આપણને જાણે તે મનુષ્ય
કાય તે હાથ પગથી તેણે પોતાની જાણીતો હો-
વા એક બાપેલી દરેક કે જેમાં વધારે વારીક
સવાલો પૂછાય છે, તેમાં બરાં મોકલી આપે છે

આ રીપોર્ટમાં બાપદેવી ઉતરી આવેલી
(Herodity) આવીએ આગળ બાગવેલી
મુદવાદો અને શબ્દો ગુનરવાની દરેકની આદ-
તો તેમજ ખોટા ખોટા વગેરે સમાવડા હોય છે
એવા વર્ગમાં કે જે ડાક્ટરે ધરાકની શારી-
રિક તપાસ કરી હોય તેને રીપોર્ટ તેના અંગી-
માય સાથે સોંપેરે રીતે રીપોર્ટ તેમજ તે માણ-
સનો ખાતરી હોય તે વગેરે દુધારા લખાયેલી
દરેકના રીપોર્ટમાં આસપાસ દરેકના પાસે
દરેક રીતે જોવાયેલી, તે પછી દુધારને દરેક વેતની
તનદરેકની રીપોર્ટ મોકલે છે, તેમજ તે

- સ્ત્રીએકદા માણસને તેની બંધી (છાત્રી) તરફ
 વિષે પુછી શા પતે તે પેઢે હોશે કાસે માં કંટાલુ બળતણુ
 કદ જાતવું પાણે છે, પણ તેજ માણસને તેની
 પોતાના સરીરતા બાળતણુ કિમે પુછીશો તો કદ
 દસમાંથી નવ જણાઓ તે માટે કેવળ અવાનતા
 માં રહેતા હશે હમે લોકોને ખોરાકની કલોરોસ
 (યારે ગરમા આપવાની શક્તિ) વિષે તેમને
 એકાસી કેલોરીસ જેટલા ખોરાકની કોખત કેટલી
 તે હમે શીખાડવાની તનવીજન કયે છીએ
 ખાર માણસોને પોલીસની ગેનીંગ આપતાં તેમને
 ત્રણ અડવાડીયાં સુધી ખવાડવાના અખતરા યાને
 માત્ર-૨૫-૫૫૧૧-સેન્ટ-(૧૨-આના)-ના-દરો
 ન ખોરાક ઉપર રાખવાની રીતોથી હમે દેખાડી
 આપ્યું છે કે ને માણસો ચોક્કસ સખત મેહનત
 કરતા હોય તેમને જોડતા ત્રણસે કે ત્રણ હજાર
 કેલોરી જેટલો ખોરાક આટલા ઝાણ ખરચે
 મળી શકે, પણ તે માટે ધરતી બાહ્યો ખોરાકની
 કીમતોના ચોડાક અબ્યાસ હરે તો થઈ શકે.

ખતાવી, પોતાની ગાવા બન્નવવાની જાણસંઘી
 સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવી, અને ઉદારીનતા દતો નહિ,
 પણ ગમરાટનો ખૂલેા ભાવ - તેના ચહેરા
 મડળપર પ્રચાર રહો હતો જે તેણીનાં દેખાડેલા,
 કારણેને જોઈને ટેકા આપતો હતો.

તેની મોટી ખહેન, ગમરાધ જોઈને તેની
 પાસે શોડી આવી અને પોતાનો હાથ તેણીના
 ખમોતર મુકી તેને બચત કરવા ધીમેથી બોલી,
 “એન ! મ્હારી બ્હાલી એન ! શું છે ? એમ
 કો કરે છે ?” પણ એને કંઈપણ જવાબ દીધો

શું તેણી કુખી હતી ? ! !

તેની બહેન પોતાની આંખો જરા

નીરાશા ને શાંતિની મૂર્તિ, આખરે ધણા આ-
 મહને વરા થઈ પીઆનો પર બેઠી. થોડીવાર નાંમે-
 રહના કંપદ દેખાવે તેણીએ આવીઆપર આંગળાં
 ફર્યા પેલું ધ્રુજતાં તેનાં પાંચુ તે આવીઓમાંથી
 નીકળતાં આવી તેણીને દિલ ઉકેલ્યું. અને તેથી
 The banks of the Abn water, ની
 ચિત્તકેરક શોધપર તેણે પોતાનાં આંગળાં દોડાવ્યાં.

પણ પ્રસેડ્યા વગર તેણીએ એક કાન શરૂ તેની
 આંખોઆરી પાડી. બધા તે સાંભળા દ્રવ્ય ઉડ્યાં,
 સ્થિર થઈ ગયાં.

હવે બધા તેની આમપાસ, વિરળાધ વળ્યા-
 બધે શાંતિ પ્રચાર રહી. તેણીએ ધણાજ કામળ
 ને અસરકારક અવાજે, તે નાનકડું ગીત ગાવા-
 શરૂ થયું, તે ગાયના નીચલા બોલો—

તેણી બહેન, બહેન ! બ્હાલી ! એન ! શું છે ?
 ત્હારા જીવને ગમતું નથી ?” એમ પ્રશ્ન તેની
 ધ્રુજતી બહેને પુછ્યું, ને તેને સચેતન કરવાની
 ફાકટ પ્રયત્ન કરવા લાગી. એન, તેને સાંભળતી, જે
 બેતીનું તોડોતી ! સ્થિરપણે તેની આંખો, બોક્ષ

For his bride, a soldier
 ought her, a winning tongue
 nad he—

જગ્યાએ ચોરેલીજ રહી. અને બધી બંધે કેટલો
 કમકમાટ તેની નજરે, સડતો હોય તેમ જોતો ધીમે
 ધીમે ઉઘડતો ને-વધું પહેળાના થતો સમજ. આ

તેણીના મોઢામાંથી તુલનાજ બહાર પડ્યા
 હતા, તેવામાં તેણીની આસપાસના સંધળાઓની
 અભયપણે મુઝે, તેણી વગાડતી ને ગાતી અટકી
 ગઈ અને પીઆનો પરથી, પોતાના હાથ પ્રસે-
 ડ્યા વગરજ, તદ્દન ખાલી દેખાવા સામેજ, સ્થિર
 નજરે, કાંઈ દીકતી ! દેખાઈ અને તેજ સખતે
 તેના ગાલપરનો ચુલાળી રંગ તદ્દન હડી જઈ,
 બચકર પ્રીકાશ ત્યાં પ્રચારબને તે પોતે આખા
 આરસના ટુકડામાંથી કોરી કાઢેલી મુર્તિ માફક સ્થર
 નહીં થઈ ગઈ, અને આખી મીનલસની બારે
 અભયપણે મુઝે, એને હાલતમાં સ્થિર અને
 બીજની હાંજરીથી તદ્દન અભયપણે તેણી તેજ
 હાલત માં થોડીવાર બેસી રહી.

અંદર અંદર બોલવા લાગ્યાં. એને કંઈ અર્થ
 ગયું એનો જવાબરી આવેા થકમ થઈ ગઈ છે.
 કાંઈ જરા પાંચો તો છોટો-ચોટો મુઠો ! કેટલું
 અભય જેવું ? કોની હાલતી ચોરી નામે તેની
 આંખોઆરી !

આખરે તે બેઠેલ અભળના હોંક હાલતી
 જણાયાં. પહેલી તો તેનું બોલવું કામળી, સમ-
 ભયું નહી, પણ હળવે હળવે નીચલા બોલો
 તેની નજરમાં ઉભલાઓના કાને અચકાયાં.
 “ત્યાં ! ત્યાં ! પેલાઓ આવે છે ! કાનસ લઈને
 નેત્ર ! આ ! તેઓ મુરેલાઓને તપાસે છે !
 પેલા દગલાઓમાં તેઓ જુવે છે ! અરે ! જુવો !
 નહી ! અહી ! જુવો પેલા એક દગલો ! તેમાં
 એક છે. એકને તેઓ જુવે છે. એકને ફેરવી
 જુવે છે ! ત્યાં ત્યાં ! આ તેજ ! એ તેજ છે !
 એજ છે ! આ ! કોનો કમકમાટ ! કોનો કમકમાટ !

કેવો કમકમાટી? અરે! છાતીમાંનું આરપાર વિધમ્બે! " એટલું બોલી, એક વાત કહે. ખાઇ અને પોતાની બહેનના હાથમાં બેહોશ થઇ પડી.

ધીમે ધીમે દિલગીરીથી ચહેરે સાથે વેરામાં તે મકાનના બુવાન માલીક સાંત ઉભો. પોડીના રમાંજ એનનો પિતા ત્યાં મારતી મોઢેરે દોડી આવ્યો, ને પોતાની મોઢેરમાં એનને ઘેર લઇ ગયો. બેહોશ એન કાંઇ પણ ખાધાપીધા કે બોલ વા ચાલવા વીના તથુ દીવસ બીજાનામાં પડી રહી. ત્રિજે દીવસે એનના પિતાના નામે એક તાર વેર (લગાઇ) ખાતાના સેક્રેટરી તરફથી મળ્યો કે " એનનો અદસ પથો (લવર) વડાલો ખાંડીકે ધાયલે થયો હતો. તેને છાતીની આરપાર વિધમ્બે છે. "

એનનો આ લવર પોણ વખત પરજ લગાડી મુખપર લેધરને લટકે ગયો હતો. ને ધણીજ બહાદુરીથી લડતને અંતે તેને માનવતા ખેતાઓથી નવાજવામાં આવ્યો હતો, ને હમણાં તે િત્થાવો ધાયલ તથ પડ્યો હતો. તે એનને પ્રાણથી પણ વધુ ચાહતો હતો. ને પ્રેમ આહ ! જવા દો એ વાંત ! એનાં કઇ જૂનાંજ એકાં હોય છે; તે તો ભીંકાં નથી બંધુતા ? પ્રેમ ત્હારી બલીકોરીને વેંદી છે ? એનના સ્મરણમાં ને સ્મરણમાં તે છેલ્લો ને છેલ્લો અહીં એન પણ એક હમિમાં લીન રહેતી.

" બરાબર એક મંદીનો ને સંતર દિવસે એન પાછો થઇ ફરવા લાગી. આજ એનની તંદુરસ્તી પુરવાની ખુશાળીમાં એક નહિ મંડળ તેજ

મોટા મકાનમાં મળનાર હતું. કારણ તેના હૃદયને બેરાસોડત મળશે એમ ધારી આ જોડ-વણ તે મકાનના બુવાન માલીકે કરી હતી.

બિરાબર રહે નવ વાગે મંડળ મળ્યું. સાદી પણ આગમ્ય એકદમ તે મકાનના દરવાજા પાસે એક ગાડી આવી ઉભી. એન ફરી બેથુલ થઇ ગઇ. ને હસતો ચહેરે આંખોમાંથી બોલી. " આ ! આંખા ! આંખા ! પાલ આવે છે ! "

ફરી સા ગમરામા-પણ સાની અનયબી વચ્ચે બેથ એક કોર્ડ લઇ અંદર દાખલ થયો. તે કોર્ડ પરાનીચલ નામ હતું. " પોલ— " આવનારે આવતાંજ એનનું માથું પંખાળા પોતાના હાથમાં ઉચકી લીધી ને તેને અતિ ધણા વડાલથી મુખી-આંખોથી સુંગળાવી નીખી. એન જગરત થઇ અન-વખીમાં પોલનો ચેહેરો ટીકતો બોલી વડાલો પોલ ! ક્યાંથી આવ્યો ? એ તને પોંચે મોનીક પહેલાંજ બેધો હતો. "

પોલે સધળા ખુલાસો કર્યો. હોસ્પિટલમાં તે જલદી સાંભળે થયો હતો, ને તુર્તજ આશ્રમ લેવા તેને રૂમ આપવામાં આવતાં મુખાઇ ખાતે ઉતરી પડ્યો હતો. એક પ્રેમી પ બેસનાં અન્ય પ્રેમેજ આ બનાવ બનાવ્યા હતા. સાદા મેલાવડા આન-દમાં ફરવાઇ ગયો. ખુલાસામાં અનયબી બેખી તે એ હતી કે જે ખખતે એને ચીસ પાડી તેમજ વખતે પોલ વધારી મુંઝાલે લેખે પડ્યો હતો. ને તેને સતેજ કાનસની મદદ વડે શોધી કાઢવામાં આવ્યો હતો. પ્રેમજ આ કેલુ દ્રશ્યતે આવનાર સપસપે સાંતે તેવો પ્રેમ મળે.

જિજ્ઞાસુના હૃદયમાં એક નહિ મંડળ તેજ નવાજવામાં આવ્યો હતો. ને હમણાં તે િત્થાવો ધાયલ તથ પડ્યો હતો. તે એનને પ્રાણથી પણ વધુ ચાહતો હતો. ને પ્રેમ આહ ! જવા દો એ વાંત ! એનાં કઇ જૂનાંજ એકાં હોય છે; તે તો ભીંકાં નથી બંધુતા ? પ્રેમ ત્હારી બલીકોરીને વેંદી છે ? એનના સ્મરણમાં ને સ્મરણમાં તે છેલ્લો ને છેલ્લો અહીં એન પણ એક હમિમાં લીન રહેતી.

ગુલબદન ગુલ.

આને

મહાન અકબરનો જમાનો.

(મોગલ શાહનશાહતની બહોળલાલીનો યાદગાર સૂરો.)

ગુલશન માટે ખાસ

લખનાર—ભાગલ્યા.

(ગદી અંકથી ચાલુ.)

આગલાં અકબરનો દુકસાર.

કાશ્મીરની નિહાલી આવેલા હિમાલય પર્વતની બાજુના પુત્રી ટકરીપર એક થોળી વસતી હતી તેને મળ્યા કાશ્મીરના પણ અકબરનો ખર્ચ સીધારા અને તેના ગુરુ કહસા નામનો જ્ઞાની બાહ્ય પદ્ધતિ આજીવન આજીવ હતા થોળીનાં મુકથી થોડે દુર એક વાઘને એવાજ સીધારા તેના તરફ ધસી ગયા પણ તેની ડોડા આડામાં પડી જતાં થોડો ને સવાર બને ઉઠી અરત પધ્યા આ પડી બને થોળીને મકાને ગયા ત્યાં ત્યાં કે તે વાઘે તો થોળીનો પાળેલો હતો થોળીના હુકમથી સીધારાને તે વાઘ ને પુ નામ દેરી હતું તેને સવારો અને બંને મિત્ર થયા થોળી સાથે એક રાત રહી સીધારા કહસા સાથે આંખી નવા નિકળે અને તેના બાપ તરફથી તેને મોગલ વસાના મેહન શાહનશાહ અકબરનો ફરમાર મોકલી કરેલા મોકલ આજીવન હતો રસ્તામાં તે થોળી મદે કહસાતે પૂછતાં બધાં પુછાં કે કાશ્મીરનો તે મોકલ રાત્રી મેહન થોળી આ રાત્રી આમે તેના વારસ નાના ભાણે જન્મ કહ્યું હતું પણ તેમાં તે બાપ કેદ થયા હતા રાત્રીમાં શાહ બધા થતાં સાતિ મેહન તે નાના ભાણે કાશ્મીરે અટાવવાની નર નજીક રાત્રી થઈ જાય આનહીની હતી કહ્યું થયો પણ તેને ભાપ તરફ એક દોડી થયો પ્યાર હતો કે અધિને તારવા કરવાં તે પોતે ગુમ થઈ થો અને મરણ પામવાની પ્યારી અકબર દેવાની આ થતાં નાના ભાણે કેદમાંથી મુક્ત કરી ગાદી આપ આમ આવી સીધારા આ વિગતથી અબધ હોવાથી અટનેવડે કરવા લાગ્યો કે રાત્રી ન દેખતો તે થોળી ઉપકાર માની સકથો નહતો છતાં તેને ધીરજ હતી કે તેમ કરવાની વખત તેને માટે આવશે કાશ્મીરે કાશ્મીરે હુમ પડી થોળી તેને નસીદવ કરી નજીક હતું કે કાશ્મીરે મુરકેશીમાં થોળી પાલોદની નર નજીક તે તેની આજીવ નર હાનર થયું તેણે આ આમ ત્રણ કહસા હતું સીધારાને વિવાહ તેના કાકા તે અટકાવના સુગાતી એક પરી દીત્રી વેરે કરવામાં આવ્યો હતો હજુ લગન થયાં ન હતાં આમ નવા પહેલાં અટકાવના નવાતે તેણે આમ ત્રણ થવાથી તે પોતાની પત્નીને મળ્યા આટલું કેદો આજીવ થયો

આ સુદરી નામ છંદમતી હતું જે કે અટકાવના ઉકરાઓને એક કરવાના તે વેળા હિંદુઓ દેવાન ન હતો પણ છંદમતીનો બાપ જુના આચારવિચારનો ન હોવાથી તેણે કે કાશ્મીરે મળવાની તક આપી તે બંનેને મેળાપ હર્ષિત હતો તેવામાં સીધારાનો કાકા સંવદના પોતાની સાથે ભત્રીજાને લઈ ગયા અને ત્યાં તેણે અકબરની દરબારમાં રહી સુધારા લેવાં સમજાવ્યું કેમકે અકબર કાશ્મીર હતવા માંગતો હતો સીધારાને આ વાત ગમી નહિ અને તેણે પોતાના કાકાને તે બાંહે ખુદ નજીક પણ કાકાએ તેને

[illegible]

નોકર અને સીપાહોથી ઉકારાય નતી હંચી
 પોહળી અગાસીઓ પર યથને તેઓ આનંદ ભોગવવા-
 ની જગ્યાઓ પર હેતર્યા. ત્યાંથી પરથી જ નહા નહા
 હોયો તથા ઉમારતો ક્યાં ક્યાં કારણે અધિવામાં
 આવ્યા હતા તે સંપૂર્ણ વિગત સાથે જણાવ્યું. એક
 બાજુએ બાદશાહી લાયકેરી હતી. જેમાંના હરેત
 લેખા કિમતી પુઠામાં આવેલા હતા. પેલી બાજુએ
 હવેરીઓ, સોનાચોની એક હતી. તેમની પડોસમાં
 અત્તરવાળાઓનાં કારખાનાં હતાં. તેની બાજુમાં
 બડાર હતાં અને રાંધણીઓ હતી. થોડે દૂર કિલ્લા-
 નું તોપખાનું, ઘોડાઓ, હાથીઓ અને હટા જે બાદ
 શાહી સંપત્તિમાં આવતાં હતાં તેમના નહા નહા
 રાખેલા હતા.

સીધરાં, એમ સમજતો હતો કે સાદી મહેલોથી તે પુરતો વધેકે હતો કેમકે કારખાનામાં તે બધા મહેલો પુઢાવી વંચેલો હતો. પણ આ બંધ ધમારતે જોતો તેની ખાતરી થઈ કે આવી બાદરાહી ધમારત તેણે જ દુઃખીલર જોઈને ન હતી. કેવળ તબિયતોની હાલતી હોત જોતો તે ગભરાઈ ગયો. જાણે કંઈક દિવાલો વચ્ચે એક જ મોડા જામો વચ્ચેલાં હોય તેમ લાગતું હતું.

આ તબિયતોમાં કેટલાં બધાં હમદા પ્રાણીઓ હશે? તે સુરા થતો જાણ્યો.

હા, કમમાં કમ સો તો હાથીઓ છે' પારવીએ જણાવ્યું. 'જીન સાહી મહેલમાં એ ઉપરાંત કેટલા કેટલા હાથીઓ રહે છે તે હું જાણતી નથી પણ સાંભળેલી વાત કહું તો દરેક મહેલમાં એટલાજ હાથીઓ તેથી બેવડા ઘોડા તથા તેટલી સંખ્યામાં શીકાર કરનારા ચિત્તાઓ રહે છે.' તથા મુરકેલીમાં આવી ગયલાંઓને મદદ કરવાનાં કમમાં તે જણાવે હતા, હાથેનાં છે. પોતાનાં કોષપણ સગાં ને તે મહેલામાં રહેવા દેતો નથી. તેમને માલા માલ કરે નહિ ત્યાં તુલીક તેને નાણું ચેતન પરતું નથી. આ ઉપરાંત સાયંસ અને દુનિતની ખીલવણી, માટે તે આંખો વિંચીને પાણીની એટ પૈસા રેડે છે. આ

પ્રાર્થના કરી, માણસ મહાન આકર્ષણને દરમિયાનથી પૂજી રાકે તોયે હું સમજી શકતો નથી કે આ બધું શરૂ થયે શાખીને તે શું કરે ?

જી હાથે સંભાવત નો દસ્ત લખાવી દે છે. પણ ચાલે
ખાખા, આપણને જવાનો વખત ચલો આપે છે.
પરવીણ એકપણ અચકાને બોલેથી કંઈ તપવા લાગેથી
છે અને ખરું કહું તો મને પોતાને પેલું ચાક ચડેલાં
લાગે છે. તે આપણે થોડો વધુ ચારે હયાં ત્યાં રખડીયું
તો આ કિમતી ખામખાની એકદ સુદર એકપર
મને સુધ જવાવું મન થશે ને તેમ થશે તો પછી
અહીં સાંભળી સુધી હધી જઈશ પણ તેમ કરવા જતાં
નકામાં ખીચીકલાક થઈ જઈ આપણા પેદના
વાસા સોમરો.

આવી ત્યારે પાછા જઈએ સીધારાં હરથો.
તમારી મહેરબાની માટે હું ખરો છંચરથી આભારી
રૂથો છું.

જી બીજા અને મકાનમાં થઈ જોડા પગ રસ્તેનો માર્ગ
લઈ પરવીણ પોતાની મિત્રને તેને મકાનને બહુ દુર
દીધો હોય એવો થોડો આનંદ થાય છે. તેવાં તેણે
જણાવ્યું.

જી આવી કાઠે તારી નોડીની રોકાણે લાગી
રહેશે એટલે સહેજે જોવાનાં તેને આજા વખત મળશે
મંદિરે પણ પરમ દિવસે ચાલે પછી હું છુટીથી તારી
સેવામાં હાજર થઈશ, ક્યારે આવવું તેનું કંઈક તું
મને જણાવી રેશે તો હું કદી સુધીથી નહિ.

તે બંને જવાનું મિત્રો એકમેકને હેતુથી બેઠી
હોઈ પડ્યાં. અને સીધારાં બપોરનો સુધાન તાપ
સહેન ન થવાથી કંટકવાળા આવામાં જઈને પડ્યા.
ત્યાં તે મળીહથી બેઠી ગયાં કે તેના છંપને શબ્દ અને
પડ્યું સાંભળ પડતાં તે પોતાના વડીલ મિત્ર કહસા
સાથે વડા વછરના બાઈ કવિ કહજીને મકાન ગયે.
એક ઘણાં સુદર અને અચ્છી રીતે આચારવા કરેલા
પ્રાણી મોટાં જાડાંથી જાણે દકાઈ ગયેલા કહજીનાં
મકાન તરીકે હતો. દુરવ તેમને દાખલ કરવામાં
આગ્યા અને, બે મીનીટ પછી એક નોકર તેમને
કહજીના પોતાના જાનગી આરામમાં લઈ ગયો કે
જ્યાં તે અને તેનો મિત્ર-મુખારક સાથે બેસી બનહ
કરતા હતા. તે બંનેજાની મોટી, બધા આગાસી પર
કહજી કાળોથી ચીકાર થયેલી ટેબલ આગળ કામ
જોતા હતા. જ્યારે તેની બેઠાં તેનો મિત્ર બેસી
સુધ દાખાં લગાવતા હતા. આખી આગાસી જાણે

કાળોથી ચીકાર થઈ ગયેલી હતી. કેમકે કહજી અને
મુખારક બંનેથી તો કવિઓ હતા. સાહ્ય એકબેરની બંને
માનતા મિત્રો હતા. કહજી તો કવિતાનું તરીકે મા-
ણતા હતા. મુખારક તેનાથી ખાંડોનાં નવ તેમ ત
હતા પણ બંને એકલા બંધાં ઘાડાં મિત્રો હતા. કે
તેઓ સાથે રહેતા સાથે જાતા અને સાથે જરૂર
વા હતા અનેનાં વરખટલા એકબેર ટેબલે હતા. પ્રદ
સાથે જાને જોવાનું બંને હકયા અને ઘણાં પ્રિમથી
તેમને આવકાર આપી જાતમાં મુકેલાં સુદર ચાલી-
યાને તક્યા આગળ લઈ જઈ બેઠાયા.

કહજી બોળા તથા મોજા હતા. તે પેલું જોડી
જોડાવતા હતા. તેને જોડાવ લે, કે જોડી રહતો પણ
માયા ને મહાજવ તેમાં વાસો કરી રહેલાં ઘણાં જાણ-
તાં હતા. કહજીની જાગરવીને, જાણનાં તે પ્રદલી
રીતે જાણતા ન હતા. પણ જાણે પ્રેમની જાગરવીમાં
અવલ થવાને તે સમજ પડે, લાગતો હતો. તે જોડે
કવિ હતા છતાં બહાદુર લડપુરો હતા, અને કનેહજાન
કરવેશ હતો, રાજ્યના ઘણાં સુરકેલ સવાસોમાં
તેની મદદ ચાલી કિમતી થઈ પડતી હતી.

નોકરે લાવી રાખત ને મીઠાઈ કેટલું કરવા પછી
કહજી હરથો.

બસા કહસા, હું જાણતો જ હતા કે રાત આ-
ગળ તમે બંને મહેરબાનો તમારી પવિત્ર કદમ
આ ગરીબડી મુખારક તારું લખાવશો અને અર્જુન તારું
કથી તમારી આગેવાની ખબર કહાવવામાં આવી
હતી. હું ખચીત તમે બંને મહેરબાનોને ફરી પાંખા
જોઈને અતીશુરા છું આ જવાન સાથે તો મારે જલ-
દીધો દોસ્તી કરવી છે અને જોવા આ મુખારક મને
બહાલો છે તેવાજ એમને ચઈ પડશે એવી અને પૂછું
આશા છે. કેમ, હમારાં આ નવાં રાહર માટે શું
ધાર્યું, જવાન ? તેણે સીધારાં જ પૂછ્યું. હું ધણ
છ તેમ જ જોઈ શબ્દે તો ફરી વળ્યો હશે
માનવત સાદેબ, આપણા લલાં બાણે પર-
વોડે આ રીદલી પર દવા કરી રાજ મહેલની ચોરસ
લાજ આજ રહેવારે બતાવવાની તારીક લખી હતી,
સીધારાં જ નરમાસથી કહું ખરું પૂછાવે તો હું તે
માટે મારું મત જાખી રાકશે નથી. આવી જલવ
બધાં મકાન અને આટલાં બધા કિમતી આગેવાન
મેં મારા જન્મ લગામને નથી અલખવ, બહાર

વેલી વિગતો પરથી મારી, કહ્યુંના રાકિવે ચોરો
જો, જ્યાંલેતો બેસા કથો હતો પણ આવી, સમજી
મોતો અને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ન હતો.
આ શહેરમાં પહેલવહેલા આવનારાઓને હમે-
શાં એજ સુળખની લાગણી થાય છે. મુબારક હરશે.
તમે મહાન અકબરના મહેલ વિશે ગમે તેટલું સાં-
જ્યો. યા વાંચો પણ એકવાર જાતે લેતાં અન્યખીમાં
હિંગાથવા વિના રહી શકેજ નહિ.

જોવા કંઈકાં, હત્તર તરફની હાલત કેવી છે ?
કૃષ્ણજીએ પૂછ્યું. તમારાં મુંદર કાશીમીરને લંગતી
વિગતો જાણવા હમે આતર છીએ.
કહ્યુંસાંચિ સામાન્ય બાબતો રજુ કરી તેમની
જાણસી પુરાઈથી વસ્તુ કરી, રાત્ર અને તેમનાં દીક-
રાઓ વચ્ચે ચાલેલા અગાધ લગતી વિગતો જાણવા
પ્રાંતી અસિ કરીને તેણે અખાડીને કીધી,
એટલે સીધરાને પણ તે વાતમાં સારો બાજ
સાધો. સીધરાને કદીની કોઈ અનુભવા સાથે ઓ-
ટલો બધો સહેલાઈથી હુંક વખતમાં જાણી જતો ન
હતો તે કૃષ્ણજી અને તેના મિત્રે મુબારકની જાણ
દરાજ પર લલચાઈ જઈ એકદમ મળી ગયો. મહાન
અકબરના આ મર્મતાના મિત્રો સાથે તે એકદમ કેમ
એકત્ર જેવો થઈ ગયો તે તે સમજી શક્યો નહિ. કૃષ્ણ
જી અને મુબારકમાં મીઠાસજ એટલો બધો હતો કે
મતેતેવે હાલહાલકે દુરમન તેમની આગળ આવતાં
મોમસમાન પીગળી જતો હતો. ધીમેધીમે વાતોના
ગપમાં આલ્યાં એક પછી એક બાજતો રજુ થવા લાગી
અને સીધરાને તે કાળેજ નરોનાં જ્ઞાન અને અનુભવથી
હેરત થયો. વાત પરથી વાત જુદાંજુદાં સાહિત્ય
પર નીકળતાં ફેંજીએ સીધરાને તરફ ફરીને કહ્યું.

જવાન હોસ્ત, હું હમારા મહેલો જોઈ અન્ય-
ખીમાં હંજ સુધો છે અને કહે છે કે તારી કહ્યુંના
રાકિવે પણ તેમની અવ્યતાનો ખ્યાલ કથો ન હતો
પણ જ્યારે હું તને કહીશ કે તમારાં સાદા પણ શુદ્ધ
અને પવિત્ર સાહિત્યમાં હુગડી મારતાં હું અનજ
મંદન થઈ ગયો હતો તો તમે અને માની ચક્રો પણ
નહિ. કમનસીએ હમારા દીનચુરતો એટલા બધો
જાણી નથી. હમારા મુલ્લાઓએ હમેને શીખવ્યું
હતું કે હમારા દીનચુરત ધર્મમાં અલ્લાહ અને

તેના નખીની ખરી વિગતો છે, બાપી બીલ ધર્મમાં
તો સાહિયાત ફતવાઓ અને બાપી માનવાના
ધંખારાઓનો ફક્ત નિર્જીવ વચ્ચમલો છે. આ હમારી
માન્યતા કેટલે દરમતે આપણી હતી તે. હમે બધા
જેમજેમ બીલ સાહિયાનો રસ ચાખતા ગયા તેમ
તેમ હમે જોતા ગયા અને કહેવા દો કે જે રસ અને
હંચ બાવના કવિઓની કહ્યુંના રાકિત દોરવાને
જોઈએ છે તે બીલ સાહિયા કરતાં તમારા સાહિયા
માંથી અકસર કરીને હમેને ઘણો મળ્યો છે. તમે
તરફનું કાવ્યશાસ્ત્ર કેટું રસીક, કેટું જમદા તથા
કેટું જોરાવાશુ છે તેનો અનુભવ હમેને ખંચીત
કરીને થઈ ગયો છે. આવી મંચુરતા બીજાં કેકાલે
મળતી નથી. માનસીક ખંવાસને બેચેતી પર લઈ
જનારા ઉત્તમ સદશુઓ ખીલવનાગ તમારા કંઈકો
તથા મહાન શીલસુશીનું અમૃત કાંઈ બધાને મળી
શકતું નથી. તમારાં સાહિત્યોથી અજ્ઞાન આ
અમૃત કયાંથી મેળવે ? અકબર, તમે તો તે સારી
ષેઠ સમજને પીછાની શકતા હસો એટલે મારે વડુ
કહેવા ની જરૂર નથી. કેપીટ છે કે હમેને તમારી
બાપી પર કાણ મેળવતાં ઘણીનું મુરફેલી નહી હતી
કેમકે તે હમારી કારસી કે અરખી બાપી રાદવા
નહી છે.

ખરી વાત છે. સીધરાને કહ્યું. હમે હિંદુ
આ જેઓ હિંદુરયાની બાલતા થઈ ગયા છે તેઓને
પણ હમારી માતૃભાષા સંસ્કૃત જાણવી અને બોલવી
કાંઈક અઘરી થઈ પડે છે. તમે કહ્યુંસાંચિ પુછોની
કે મને તે શીખવતાં તેમને કેટલી બધી મુરફેલી
પડી હતી.

એક બાપી આપણે કયુંક કથો કે કૃષ્ણજી તમેને
સંસ્કૃત શીખતાં સોચાતમાં મુરફેલી નહી હસો
કહ્યુંસાંચિ હસીને કહ્યું. પણ તમારા હમારી
કારસીની કંડાણી કોરસા તથા વિખ્યાત મજ અને
દમવતીના નાટકના તરજુમાં પછી કોઈપણ રાખ્સ
એમ કહી શકો નહિ કે કૃષ્ણજી સંસ્કૃત બોલતાં
જાન હુંક બરોળ્યા હતાં.
અને અનજ રસીક કાવ્ય છે, કેમ ? કૃષ્ણજી
જે વોતાના મિત્ર મુબારકની ષેઠ હિંદુરયા પર
દીવાનો જેવો થઈ ગયો હતો તે પુરામાં આવી

કહેલાં સવારતો, બોલ્યો. 'અવળત, મને મારા મુખારકની કિમતી મદદ મળી છે પણ અસલ તે, અસલ ને, નકલ તે નકલ, અસલ્યાનું. ક્યાં જોશને જેમ, હમાર, તો. શીકું ક્ય. તેની સરખામણી મોં દાગે છે. હમવંતી જેવી વફાદાર પરણેલર પર પડતાં અસહ્ય દુખો...તેણીના નાલાયક ધણીના વણા, ટપલાનાં દુઃખ...ની વિગત વાંચતાં માર લોહી ઠરકેરાઈ નય છે. આહ ! દુન્યામાં આવી પ્તી તફાદાર પરણેલરો છે. હા મારા વરજીઆગોએ તો ફક્ત મહાન અકબરને રાજ કરવા માટે જ તૈયાર થાય છે. કેમકે સંસ્કૃત શીખવાને તેમને, તેમની પાસે પૂરતો વખત નથી. છતાં બહારનું સાહિત્ય વાંચવા તેઓ હમિશાં વત્પર રહે છે. હવશાં હું તેમને માટે ધર્મોના રહસ્યનું એક પુસ્તક મુખારક સાથે તૈયાર કરું છું. 'શા ખાખતનું ?' કહ્યોએ પૂછ્યું.

...આ દુન્યામાં હસતી, બોમવતા ભૂદા ભૂદા ધર્મોના ઉઠાણમાં ઠતરી. તેમનાં રહસ્યો વારવી કાઢી ફારસીમાં હું તેની એક કીતાબ તૈયાર કરું છું. મહાન અકબરના દુકમથી આ વિષ્ટ કામ મારે માથે લેવું પડ્યું છે. અવળત મને ઘણી મુશ્કેલીઓ પડે છે. કેમકે બધી કીતાબો મોંમાંથી શીખી રાકાય તેમ ન હોવાથી ભૂદા ભૂદા ધર્મોના જ્ઞાનીઓની મદદ લઈ તેમના ધર્મોના મૂળતલે તેમની પાસે જોવાની, તેમનાં આચારો વિચારો વધા રહેણી કરણી નહીં લઈ અંદરનું તત્ત્વે હું વારવી કહું છું. અવળત જે શીલસુરી અને જ્ય સકિત મને જરથોસ્તી ને હિંદુ ધર્મોમાંથી મળી આવે છે તેવા સપૂર્ણતા બીન ધર્મોમાંથી મને મળી નથી. ખરેજ કહ્યું છે કે જે ખનનો નાશ પામતો નથી. આરાધ ન્તો નથી, પણ દીન પ્રતીદીન વધેનો અને વધતો નય છે તે જ્ઞાનો ખનનો છે. કેમ, સીધરાજ, મારા સંસ્કૃત ઉચ્ચારમાં કાંઈ ખામી છે કે ?

સીધરાજ અચકેલ, તે આ મહા વિદ્વાનની ખામી કેમ કાઢી શકે ? કહ્યો તરફ નેતા તેના શુરો દેશીને રોક નેમણ્યું કે તેણે હિમત ધરી નહાણ્યું, અવળત, ઉચ્ચારો ખરા છે. ફક્ત એક જ દેહાણે થોડીક બૂટી થઈ છે. અને હવે તેણે તે ચબોનો ખરા ઉચ્ચારો રજૂ કરી બલ સાંકે. 'શાખતિ ?' કહી ખુશાહીમાં આવી બોલ્યો.

'મને એ ગમ્યું. આંધળી ખુશામદ મને પસંદ નથી. બલ, બરથરીમાંથી કાંઈ ઉમદા તો સુનોવ ? તેમાંની એક વાકય ખનનો કરતા પણ વધુ કિમતી છે. 'સીધરાજ એક પણ વિચારમાં પડ્યો ને તે પછી ધીમેથી બોલ્યો.

'દુન્યામાં ઇવતો શપ્ત જન્મ ગાળે છે પણ તેનો જન્મ સફળ થશે કે નહીં મોત આગમન પોતાનું નામ અમર ક્યું છે.

'આહ !' સુખારક હરથો. 'કારમીરમાં આ જ્ઞાન તો સંસ્કૃત સાથે દરબારી ચાપહસી ને વાળ મતવાજેનો અચ્છે પાઠ શીખેજોન નહાય છે.

'આપહસી ?' સીધરાજે પૂછ્યું. 'શું તમે એમ કહેવા માંગો છો કે અણુલ ફજલ, ફઈડી અને આપના નામો આખાં હિંદુસ્થાનમાં તેમજ ઉરાનમાં વિખ્યાતી પાઠના નથી જ માનાઓ ? સુધી તમારા નીચી અમર થયાં છે તે શું તમે ના પાડો છો ?

'હમારાં નહીં' કહી હરથો. 'હાથ હમારા' બીરાદાર અણુલ ફજલ માટે જે વં કહે તો તે વાન બી છે તેવું નામ સહેલાણી ધુસાવાનું નથી. અલે બત તેનાં પોતાનાં કોમીથી નહિ પણ અકબર નામાની અપાર કીર્તિથી તે અમર થનાર છે. આ પુસ્તકમાં તે આપણા સાહનશાહને લગતી બીરીકે બીરીકે વિગત રજૂ કરે છે. તે તે મહાન ખર પુસ્તક છે કે જેની આગળે મારાં કાળમાં ને મારાં લખાનો વદનજ પાણી ભરે છે; પણ જો તે તેને પણ ખુદસે ખુદસું નહાણ્યું છે કે તેમાં તે અકબરને નાહકનો સાતમે આસમાને ચઢાવે છે; કેમકે આખર કરે ને એ માણસે ભત છે; અને દરેક ખારી મંત્રણ્યા આ દુન્યામાં સુંલ ને પાવ છે.

બનવા જોગ છે કે આવતી બોલાદ અણુલ પર સાહન શાહને સુંદ પાલીસ કરવાની અને નાહકની આંધળા મુંઈમાં દેરવાઈ જવાની વાનનું તેનાં પર વદોમદ મુકે; પણ તે તો આ મારા બોલવાં પર સાફ સાફ આંક કાન કરી બોદશાહનાં વખાણમાં મસ્ત થશે નય છે. 'જે હું' તે મને હર હમેશાં નહાવે છે તે મુશ્કેલ કે જે મારો સાહન મારો પાલનદાર મારો સાથી હમદા મિત્ર છે તેને મોટું હું ને નાણું તે સંસ્ત વ દરસ્ત બાને ને કરે તો હું સા કિમનેજ ખરી હકીકતો રજૂ ન કરું તેના કરતાં તો મારે પુસ્તક બાળી મુકે તે બહેતર છે ? તમેજ જોશો કે આ દેલીલ સામે કળિપણ

હું કેહી શકીત નથી અને હું એકે હું કે જે કે અંક-
રે આ બાળે કહું બોલતો નથી છતાં પોતીનાં એમને
મેત તરફથી થતી આ વખતે તેને કાંઈક વધુ ગમતી
ધિ તેમ લાગે છે.

‘માનવત સાહેબો’ મોડા વખતની ચુપકીદી
તરી સીધરાને લગારે અંચડીને કહ્યું. ‘મને એક
સંવાલ પૂછવાની રત્ન છે ?’

‘એક નહિ પણ એકતીસ પૂછો ?’ સુખારકે કહ્યું.

‘હવે હમારાથી બનતી રાકતી મુળબં તમેને
જાણે આપીશું કહ્યુંએ બાળાબું.’

‘વાત એમ છે કે આપણા માનવત બોધણ સારેણ
આજ સહવારે એકસ એતવણી આપી છે તે મને
હજી ખટક્યા કરે છે. તમણે મને બાળાબું’ છે. કે
રાહનરાહ, આસપાસ દેગી, ફટકો રમાય, નીમક
દરામીના કાવાદાવા ચલાય છે ? તમે પણ દરબારના
મોડા અનુભવી છો તે મને કહેશો કે શું હાં, એવા
પણ એવકાંઈક બદમાશો વસે છે કે જેણે અકબર
જેવો બધા અને મહાન રાજા સામે આવાં મૂર્ખ
અને પાપી કામો કરે છે ? શું એવાત ખી છે ?’

‘જાહ !’ કહી દરેકો. ‘મારા બીચારા બાળેને
દરેકે કોણે ને દરેક બાળતમાં દેગો ફટકોજ ન-
પાય છે. પણ તેવા વિચારો એના જેવા વડા વછરેને
સાધારણ રીતે પ્રવાળ લેઈએ છે. તારે આ બાળે
ગબરાવાની કરી જરૂર નથી. હાંના લોકો એટલા
બંધા પાપી તેમજ એવકુક નથી કે તેઓ રાહનરાહ
સામે માથું ઢંગવાની સરકશી કરે, કે જે કામમાં
તેમને સોએ સો ટકા નિરાસ થયાની ખાતરી છે.
કોઈની રાખસ નાહક પોતાનાં ગળામાં ફરિસો નાખે
નહિ !’

‘ફટકી !’ કહુસાએ ગંભીર બની પ્રશ્નો આ-
પતાં કહ્યાં. ‘તારા આ લલા વિચારો બતાવે છે કે હું
કેવો બેચે, જદાર દીવનો છે; પણ હું શું એમ નથી
ધારતો કે હાં કેટલાક આવા બદમાશ રાખસો છે કે
જેમના સપાટમાં દાખલા તરીકે આ આપણે બીજા
અનુભવી જવાન આજે તો તેની પાસે જાહ કામ
કરાવી તેને લ્યાનવીના ગારમાં ગરક કરે ?’

‘હું નહીં ધારતો કે તારા ચેલાને કોઈની સંભા-
ળની જરૂર હોય, કહુસા !’ કહી જાહેરો. ‘મારા
કહેવાની મતલબ એટલીજ છે કે દરબારી ખંડપંટ ને
કાવાદાવાની મોટી મોટી વાતોથી એણે પોતાનું

મગજ સરવ્યાતમાં ભરી નાખવાની જરૂર નથી.
અમે બધાએ એવીજ રીતે આ જ દેગી સામે કરી
હતી અને એમ તેવાં લથો છતાં હવે તો જરાએ નો
કચ્છો હતા કે ના કચ્છો હતાં. એ જ સરવ્યાતથીજ
સકંભ બનીને કામ લેશે તો આખરે તેના હમારી
પર કે પોતાની ખુદ પર તે ભરસો રાખી રાકશે !’

‘તે તો કદી બનશેજ નહિ !’ સીધરાને કહી જતાં
હસતા ચહેરા તરફ ખુસાબ છબરે બાળાબું. ‘જેટલો
હું મારે માટે ખાતી બધો છું તેટલોજ તમે સાહેબો
માટે ખરાં જગતથી છું. તમે સાહેબો આ શીદવી
તરફથી કોઈપણ ભતતી નીમકહરોમી કે દેગી ફટકો
જેવે રાકશેજ નહિ એવી ખાતરી આપવાની મને
જરૂર નથી.’

‘હું જાહેરો છે તે તારી છાતીમાં કાતરી
રાખજે’ કહુસાએ ગંભીર થતાં કહ્યું. ‘અને યાદ
રાખજે કે અભિપ્રયાં બનનારા બનાવો કોઈ ભણી
યા કલ્પી રાકતું નથી કે નેત્રી બિરકતે માણસ આ-
ધળો બની પોતાની રેવત તતાને હંમેશાને માટે આ
કુનામાં મુકી બેસે છે.’

‘તરલા !’ કહી જી પ્રશ્ન થતો જાહેરો. ‘આ તો
પાછા આપણે શીલસુરી પર જીવ્યાં, તમે બહોળ
તેમ એ બાળત તારી, અતિ માનિતી છે. જો કે મને
કહેતાં કરી રામ લાગતી નથી કે આ બાળતને
મારો અકરાસ મિત્ર કહુસા કરતાં તો આસ કરીને
એજ છે. અધાર સંવા બાળું છે. સુખારક બતીચો
મંગાવ કે આપણે કરાધાતે સાંજ અને વેદાંત શીલ-
સુરી પર કાંઈક વિવાદ કર્યો કેમકે એ શીલસુરીમાં
કહુસા નિપૂણ છે. હાં ! કેવી દીલગીરીની વાત છે કે
આપણે હાં અકબર ને જોલાવી રાકતા નથી ! તેને
તો જોર ગમત આવત ! હંતમમાં હંતમ ખાતું તેની
આગળ મુકો તો તે એકાદ શીલસુરીની રસીલી તં-
સાર આગળ તેને તુલ્ય છે. લલ્લી વાર આ તકરાર
ચાલતાં તે ખોવા પીવાનું બી હાંડી બેસે છે !’

‘મારા પરમ મિત્ર, તારી સાથે આગળની પેઠ
આ માનિતી બાળતોમાં એકાદ કલાક સુખરવા મને
થઈ ગમતે’ કહુસાએ હસીને કહ્યું. ‘પણ મને લા-
ગે છે કે હવે હમારે જવું જોઈએ. સીધરાને સહવાર-
નાં પ્રદરશં પોતાની નોકરી પર જોડાવાનું છે અને
મારે પણ ફરવાની જાણ રાત્રીથી વેંચારી કરવાની

છે કેમકે પામ દીવરો તે હું જાણી કારણે જ નહીં
હું દોસ્ત, બેઝદગી થી દોષ તે માફ કરજે પણ
શું કરે, વખત પૂરતો નથી. તારી માયા મહેરબાની
માટે ખરાં સજાથી ઉપકાર, માનું છું આ ગરીબ પર
જેવો તું મહેરબાન છે તેવાજ હવેશાં રહેજે.

તારી બલ છે, મિત્ર, તને જરૂર છે તો ના,
પુરીથી ના ! તને જોઇ મારો આત્મા નેહાયત ખુશ
થેશે છે ! અને બધાં ચરિ જણાં નીચે ઉતર્યાં કે
ફાઇઝીએ દરવાજાં આંગળી સીધાજાને થોભાવી કહી.

દોસ્ત, આજે બુદ્ધિમાયોને નીમક હરાયોની
વાત કરતાં હતા એવાઓથી હું સદા ચેતેતો રહેજે.
અલબત્ત તારા જેવા જવાનને બનાવી દેવામાં વાર
લાગતી નથી, પણ દુરંધારીથી કામ લેશે તો કોઇપણ
દુરંધારી નહિ. કોઈપણ વખત હું જોવાને મુરકલીમાં
આવી પૂરેશો જોય તો સીધો આ નાચીજ દુઈડી નહિ
તો આ મારા ભાઈ કરતાં અધિક મિત્ર મુજારક આ-
ગળ આવીને અને હમો. તને મને તેવી બધામાંથી
સહેજે ઓળખી જાણું ! અને ઉપકારનો એક રાખ
સાંભળ્યા વિના તે સલામ કરી અંદરના ભાગમાં
આલેખો ગુણો.

આહ ! કોણ, જેવો નરીજદાર છે કે જેને
સીધરાજની પેઠે તેની. જઈગીની - સરઆતમાંજ
મોહું હોતજન મને છે ? દરેક ગમવદાર તેના પર જાણે
કુરબાન હતો. અગત્યની મસજીદત માટે જલ્દીનાયનો
યોગીરાજ તૈયાર હતો જ્યારે નાની ખટપટ અને
જાળો મટિ ડાહ્યો અને અનુભવી ફાઈડી ને તેને
મિત્ર મુજારક તૈયાર હતા. અમુક ફાઈડતો ગોષા
તેનો મુરખીજ હતો. તે ઉપરાંત, ખુદ સાહનસાહે
તેનાજ મહેરબાની રાખવા કમુશ્યું હતું તો હવે
તેને આવી વડુની તે શી આશા દોષ ?

મકરણ ચોથું.

અકબર.

આજ સહવારે કિલ્લાના મોઢાં ખુલ્લાં ચોખાં
નખોં આજણી જવાન સીપાઇ અમ્યાએ રાત્રી
સેનાની વડા મનસબદાર પાસેથી જોતાની હુડીનો

હવાલો લઇ લીધો. તેનો વડો અમલદાર જાણ કર
હતો, અને સખતાઇથી દરેક કામ લેતો હતો. ક
સાના આ મોનિતા ચેલાને તેવી સખતાઇની ક
યરવા હતીજ નહિ. તે જોતે તેવીજ વાતાવરણ
છઠ્ઠી હતો અને તેવી સખતાઇની. તે જોતે જ
જોતો હતો એટલે તેને કોઇપણ જાતનો ખડખડ
કે ફેફફડાઇ ખતાવવાની જરૂર ન હતી. આં વ
મનસબદારે તેને તેના ઓઢાનાં બદલાં બદલાં જિન્દ
વધા સુફે પીકું એનાયત કયું અને કોઇપણ જાતનો
મુરકલી નડતાં ટુરત જોતાની સલાહ લેવા સમજાવ્યો
અલબત્ત તે વડો કરજો અને સખત હતો. પણ રીત
બાતમાં તે અદબ અદાવાળો અને બહો વધા જાન
પુરંજ હતો. જોતાની સેનાના માણસોના દેખાવથી
સીધરાજ કાંઇક ખુશ થયેલો દેખાયો, કેમકે તેઓ
લપકાબધ પોષાકમાં રજાજ, મંથલા હતા. તેઓ
કુદરતી દમામદાર દેખાવના તથા હાઈક સહેરાનાં
ચુનંદા ધોરેવારો હતા.

વડા સરદારનો હુકમ થતાં સીધરાજે જોતાની
સેનાને ચોક્કસ હાજર પેચા બતાવ્યા કે જેને કરતાં તેની
જોતાની ચુનંદી ધોરેવારી તથા તેના ધોડાની કાંઈ
હયત બતાવવાની સુધર તક મળી ગઈ. કહીસા ને ત્યાં
હાજર હોતો. જોતાની ચેલાઓના વડાઓની ખુશાકી
જોતાં જોતે આતી ખુશાવ બની જવ. જોતાની સેનાને
નહાં નહાં આકારમાં મોઢાં, ફેરવી તેણે પૂરેજો ગર-
કાવ કરી મુકી, તેલલામાં તો લરકડી તાલીમ આપે
વાનો વખત પૂરો થયો છે એક જાણવાના રંજીતગ
હું કુકડું કે ટુરત તેણે સેનાને ખરાખરાં જવાનો
હુંમ ફરમાવ્યો. સીપાઈ જોતાનો નવા અમલદારની
દબ જાને કુંદોઈથી લેવારે ખુદ મંથલા જાણતાં હતા.
જોતાનો નેકર વત્સાં ને દુર ઉઠો તેને જોતાનો ધોડો
જોતાં સીધરાજ હવે મહેલને લગતા એકાદ બાગ
તરફ ફર્યા કે જે બાગમાં તેનાં જવા દરજેનાં અમ-
લદારોનેજ ફક્ત જવાની છૂટ હતી. પણ હવે તે ધોરે
દુર આગળ વધ્યો નહિ કે બાગમાંના અડા આગળ
થી એક જવાન સેની નેત્રી આગળની કળી આવી
તેણીના પોષાક પરથી જાણાં હવે કે તેણી કોઇ
મોટાખોંચરેની નોકર હતી. તેણી આગળ આપતાં
કુદરતી અચકતી જાણાં પણ કીમેથી લીધત કરી.
તેણી આગળ આવી મીઠાસથી ભોલી.

૧૨: 'સારા નામવર, ભંવા સીધરાજ આપને' એને
 કે જેઓ હવડાં કારખીરથી આવ્યા છે. 'તુમિને જોજાખતી
 જાણ્યા છે? 'તુમિને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને ને
 'નહિછ' આપને નતે જોજાખતી નથીછ' તે
 નોડરે નમનતાઈથી. કહ્યું. 'પણ ને ભંવા આનવંતે
 ખાતુંએ અને તમે. તરફ ચોકી. છે તેમણે તમાર આ
 ખાદ વણ ન આપ્યું હતું. તેઓ નામવર ને આપ
 સાહેબ કરમખોસ કરમાવોતો એક થોડો વખત સુધી
 આપ સાથે સહજ વાત કરવા માંગે છે ?

૧૩: 'પણ ભંવા, તારી શોભણી છે કાણ ?' તેણે
 પૂછ્યું. 'તુમિને જોજાખતી આપને મંડરો, ગરીબ પરવર' જવાબ
 મંડરો. 'પણ તેમ જણવાની મને સખન મનાઈ છે.
 બંનવા જોઈ છે કે તેઓ તમને જેતે ને જણાવશે,
 ને આપ સાહેબ મહેનખાની કરી તેમની સુલાકાત
 લેવા તકીફ કરમાવશે તો તેઓ આપની આજ
 રાને ખાસ ગ્રાહ જોનાર છે. દેસક વાગતે આપ આ
 મસજીદ આંગળી આપને !' અને હાં તેણીએ જવાબ
 'તુમિને જોજાખતી એક સુદર મસજીદ તરફ આંગળી કરી.
 સીધરાજ અચકા અને વધુ વિગત જોજાખતીની
 પેરથી કરી; પણ તેનું ક્યું વળ્યું નહિ. આં તો વંજો
 નથી જવા હતી-તેને ઇંદમતીનો વિચાર આંગળી.
 રૂપે કોવતું હોય ને જોજાખતી કાઢતી ચેતવણીનો
 તેને હાં યાદ આવી.

૧૪: 'તુમિને જોજાખતી મનક કરતી. જોડી. તુમિને
 જોજાખતી નર જોજાખતી મને લેવા જોરને મઠાવ કરો
 છે. તેઓ કું એક સુદર બાનુ તમે સાથે જોડો વંજો
 વ, વાત કરવા માંગે છે તે મઠે, વાગમામામો, પરવર
 છે કે તેમને ખાસ્તી તો નથી લાગીને, કહ્યું ?
 ખાસ્તી ! તુમિને જોજાખતી લાલ, યતો, સીધરાજ
 જોડશે. તેને તેમ કહેવાનું કું કારણ મળ્યું છે ?
 તે તરફથી પણ નમન મની જોડશે.

૧૫: 'તારી દેખણુ હાલત કદાચ તેને આનવખી મનાર
 હતી હશે પણ તેના કારણ જણવાની તમે કરી નહરે
 નથી. દસ કરાકે તું મને મરાજદ આખજ નરખજ.
 મારું જોજાખતી !' તે જોજાખતીએ નમન
 નમીને સલામ કરી ને રસ્તે યદને તેણી આવી હતી
 તે રસ્તેથી પાછી ગઈ.

૧૬: 'એકપણ સુધી સીધરાજ તેણીની માછળ છુપો
 જાય તેને ક્યાં જવાતું હતું તે શોધવાનો તેને જ્યાં
 થયો પણ તરતજ તેને લાગ્યું કે તે પોતાની હુકયારી
 આં વહ્યા વિના હોખત નહિ. એટલે નાહક' કારણ
 કરવામાં કરો સાર નેહતો તે કમખી અસતીની મંદ
 તે અવાતાં મને જાણ્યો ગયો.

૧૭: 'તે બાગ વિશોળ અને દોડવરખૂં હતો. આખને
 ટાક મંગે તેમ સુદક હતું પણ આખો બાગ ફરી
 વળતાં દોડવાની પ્રાણ ખબર લેવાયા વિના રહે
 નહિ. એકડેને મળતાં સીધાને સીધા લાંબા રસ્તાઓ
 ચકચકતા, લીસી પેલેરોની હારવાખાને ઝડોનાં
 જાયાવાળા ખરેખર નરે પડતા હતા. આરસના
 પાથરોવાળા તંગાઓ હતો કે જેમની વચ્ચે નહો
 નહો આકારના કુવારોમાં ચાલુ હરથા કરી ત્યાંની
 હવાને કંદક આપતો હતા. ચોમેર ઝડોની વંદા ને
 ટલી બંધો હતો ને ત્યાંની કંદક એટલી ઊંધી દોલ
 પડોર હતી કે ત્યાં ફરનારોમાં સહેલાઈથી લંબ્યાઈ
 ઝડોની વંદા નીચે આશમ લેતા હતા અને પોતાને
 ઇંદ્ર લુંવનમાં ને પડેલા સંમંડતા હતા. કાણનેપણ
 મળ્યા વિના સીધરાજ આમ તેમ રખડો ક્રીડો.
 હવે તેના પંથો યાજી જતાં તે એક મોઠાં ઝાહ હેળ
 આરામ લેવા નથી લક્ષ્યાયો. ત્યાં જતાં તેણે એક
 મુઝમ હમરડો પણ કદાચ જોધાનાં મશરૂને તે
 ઝડોમાંના એકની ઊંચા નીચે આરામ લેતા જોયો.
 તે આજુસનાં દેખાવમાં કુદરતી એવું આકર્ષણ
 હતું કે તેના તરફ જીભજોતું આંખો આંખો હતું.
 સીધરાજ પેતે તેને શા મટિ ટીકીકીને જોતા હતા
 તે જોતે કહી શકે નહિ. ને દરજારીએને આવવા
 સુધીમાં તે સળે હતા. તે તે કરતાં આ માણસ
 કંઈ નહોતો જણાતો હતા. તેને સમજ પડી નહિ
 તેના ચહેરે જીભજોતી જેટ સાફ સાફ જોડેલા સાંવ
 અને લોખો હતા. તે જેમ થલો ખુજ નહોતો તેમ
 વળી ધળોખી ન હતા. તેના પોપાક ને કે કિમતી
 હતા પણ વદન ગંધારી હતા. તેની તરવારની મૂક
 ફકત થણી કિમતીને આખદાર હતી અને તે હંપાંત
 તેના માથાં પરની પાથરોમાં એક થોળા જેમજ અસા
 નીકળ મોઠાં કુને, છોડી, જાડ, જાડ, મથા કરતા
 દનેક પણ તેના કપડાં કે જવાહિર, છતાં તેના ચહે
 રામાં કુદરતીને એક મિસાલ હતું કે જેનું આખું

સીધરાજે બદ્દીનાયના ગુરમાં જોયું હતું. અવર્ણત ગુરના કબજાં પણ વધુ ખિચાળ આ સમયમાં જણાઈ હતું અને જોયા તે રાજ્ય કરવાને બહુમથો હોય તેમ બાક પડે છે. તે છતાં સીધરાજે તેને જોળખ્યા નહિ. તેણે તો તેને કાઢ મોટા દરબારી યા કાઢ મોટા રાજાના વડા અમલદાર તરીકે જાણી લીધો. ગુપચુપ સલામ કરી તે રવાંચી ચાલ્યો હતો હતો તેવામાં તે અંતર્યામી તેનું નામ દઈ તેને જોલાગ્યો અને કાઢ પણ જાતની તાજમ તવાજે ક્યાં વગર તેને પૂછ્યું કે તે પોતાની રાજ્યુત સેના સાથે જળી ગયો હતો કે નહિ. દરેક જણને પોતાને જોળખતું તેજ અવધજી માં ગરકાર થઈ. હામરમાં જવાબ આપ્યો કે તે અંતર્યામી જોલાસે કરતાં જણાવ્યું.

‘તમારા પીછ પછી મેં તમને જોળખ્યા. તમારા જાણખંધ અમલદારને હું ચારી પેઠે જોળખું છું અને ખબર હતી કે આપની નેમચુંક યતાર હતી એટલે આપ કોણ છે તે અંટકાઈ કરતાં અને ગાંઠી મુરંદેલી લાગી નથી. તમારી નોકરી તમોને મળે છે કે ? જોડો, જોડો, હયાં મારી પાસે બેસો.’

તે આમ જણે એક દુકમ જેવું હતું તેની દરમિયાન વગર સીધરાજે ચોકડો દોવાંચી જ્યાં બેસી ગયો તે જોડેયો.

અચ્ચાન, એ મહાન જોડો અને જાણવાની કરમ ખસેડુ થઈ છે તે મટિને હું મારા ખાડનહાર પીતાનો તથા મહાન સાહનસાહ અંકબરનો આજારી ન માડે તો મારા જેવો નીમકહારમ ખીજે કાઢજ જણાય નહિ !

‘સાહનસાહ !’ તે અંતર્યામી જોડેયો. ‘હીક, જાકા, પણ લાઈ અને કહેલો કે તમે તમારા સાહનની સેવા કરવા આવ્યાં છો કે સાહી હજારમાં તમારા દરબારને હાંતલી મોજામોજ કરવા આવ્યાં છો ?’

‘જકા આ તમારો સવાલ લગાર મુશકેલ છે. સીધરાજે જોળખાયાં જણાવ્યું. મેં પોતે તેના હાલ વિચાર કયો નથી છતાં જવાબ આપવામાં અને કરી અચ્ચાન નથી. હું મારો સાહનસાહની સેવા મારે સ્વમાન જણવાય અને મારી ફરજ તેમ કરવા જણાવેલી સુધી બાતવંચા મેં કરી તરફ હું સાહનની સેવામાં હું મારી રાજ્યપુરીથી જોડેયો મુજ

જોળ ખતાવે છે કે તેમની સેવા કરવા માટે હું આવું છું.

‘વજોળ દેહાપણ બધો જવાબ !’ તે અંતર્યામી જોડેયો ‘જકા જરા અને કહે તો સહી કે સ્વમાન અને ફરજ વિષે હું પોતે છું. સમજે છે. આ સજ્જો સમજવા લગાર મારે માટે કહીલ છે.

‘કહાય કાઢને હોય. સીધરાજે જણાવ્યું. ‘પણ મારે માટે તો તેમ નથી. હું તો તેનો ખુલ્લો અર્થ કરું છું કે જોમહાન આજબર પોતે મને મારા દેશ સામે હુમલો કરવા ફરમાવે તો સ્વમાન અને ફરજ મને તેમ કરતાં સહેલ અટકાવી શકે. તેમ થવાં ને અને બાદશાહી મહેરબાનીનો જોગ પણ આપવો પડે તો હું જરાએ આનાકાની વિના ક્યાં વગર રહું નહિ.

‘વાજબી કહ્યું... બરહક છે ?’ તે અંતર્યામી સાબારી આપતાં જણાવ્યું. ‘પણ જકા મને કહેલો કે તારા સાહનસાહ તારી પાસેથી તારા દેશ સામે થવાની સેવા માંગુનાર છે એમ તું કેમ કીધું ?’

એક પણ સુધી સીધરાજે અંધકર્યો. તે પછે તેના કામ સાથે થયેલી વાતચીત તેના જ્ઞાનમાં આવેલી પણ રખે કાચુ કપાઈ જાય ફરી તે દર્શાવે અને કાંઈક વધુ સાચવેલ થઈ તે અંતર્યામી જોળા ચંદેશ તરફ દીકરી દીકરને જતાં તેણે તરમસીથી પૂછ્યું.

‘શું મહાન અંકબર લોલી નથી ?’

‘જોડો !’ તે અંતર્યામી જોડેયોને બરાડયો. ‘કે એવાન સાંભળતાં સીધરાજે મારે મશરોમાં પડયો. ‘અંત્યાર સુધી તે સાહી જવાબો આપ્યાં છે પણ અંકબરની ખુદ દરબારમાં એક તંત્ર અંતર્યામી આજળ આ જાતનું જોલવું એ સૌથી પહેલાં ન બરતી મૂખઈ છે !’

‘તમને કહીય તે લાગે’ સીધરાજે હેલે કરાં પણ રૂં વના પુરાણ જણાવ્યું. ‘અવખત, એ ખરી વાત છે કે હું તમોને જોળખતો નથી પણ તેમ તમારો નામ કે તમારો ફરજને જણવાની મને બરજન નથી. હું તમોને જોડું છું અને તમારો અર્થને સાંભળું છું એને મારે માટે પુરતું છે. હું ધજનથી માનું છું કે તમારો રાજેવો હંદાર અને બહી દેલિનાં ચંદેશને રાજસે મારાં જેવો એક જવાબ અને આજાનને કહી ફરજારો મટિલ કે જેણે જોળખણમાં બહુબંધ બની ને ગમે તે જોડી દીધું છે ! તમારો ચંદેશ મને કાંઈ અંતર્યામી છે એટલે મને જણાવેલાં છે.

આ સોદા રાખે. સાંભળતાં તે અનલગના ચહેરાપર ખુશાળી છવાઈ રહી. પોતાના વખાણથી તેને ગીલગીલ્યાં લાગ્યાં નહતાં પ્રભુ આ જોળા જવાનની રીતભાવથી તેને પ્રેરમ આંતર અચે હતો. આપહુંડી ને અસાધારણ વખાણની તેને નવાઈ નહતી. રમણે તે પગલે તે બધું સાંભળતો હતો. ખરા જીવનના જોશથી જોલાયલા આ - રાખે, તે ખી, વળી - તે - કોણ હતો તેથી અનલગપણમાં, જોલાયલા - રાખે. તેને ઘણાં ગમી આવ્યા ને તેના આત્માને મોટો સતોષ થયો. આવા રાખે. સાંભળવા તે ખરાં જીવરથી આંતર હતો.

સંભાવેલું તેણે તે જવાનનાં ખભાં પર માથાથી પોતાનો હાથ મુકી યધીન નરમાસથી કહેયું, "તે ને કાંઈ કહેયું છે તે રાસ્ટ વ હસ્ટ છે. તું જોકે મને જોળખતો નથી છતાં તું કહેલ કે તને મારા પર વિશ્વાસ આવે છે. કીક ત્યારે, વખત આવે ને તું મને ખરાબર જોળખે ત્યારે પણ એમન કરજે. આંહી ! આંખે અકબરની વાત કરતા હતાં. તું કહેલ કે તે લોભી છે. ફર ધન ચે રાકે એક જોલ પણ તેમાં ખોટો નથી. હું અકબરને જાતે જોળખું છું. દીલગીર છું કે હું હમ્મલું છું તેથી તે નથી. તારા કહેવા મુજબ તે લોભી છે ખરાં, પણ તે કઈ રીતે ? શું તું એમ ધારે છે કે તેને મુલકો જીવવા અને જીવી જીવી પ્રભુઓ ને પોતાનાં લાભોમાં લેવાનો લોભ લાગ્યો છે, જ્યારે અત્યારથી તેણે પોતાનું રાજ્ય અસાધારણ મોટું થઈ ગયું છે ? તું શું એમ કહેવા માંગેલ કે તેની પાંસે હાથમાં ને છે તે પૂરજ તેણે સતોષ પકડીને જોઈએ ? હું જાણું છું ત્યાં સુધી તેના આપીકાં વારસામાં તો તેને ફક્ત દીલ્લી અને આગ્રાના વિભાગોનું મંજ્યા હતાં, તેના કમનસીબ અને બહુ રંજ પામેલા લલા, આપ હુમાયુનને પોતાની ગાદી ઊડવી પડી હતી. છતાં પછી તે પાછી મેળવતાં, આ, ભાગે કબજે આવ્યાં હતા અને વધુ મેળવે તે પહેલાં તો તે લલા ખરડું મરણ થયું હતું. પણ, આજે અકબરનું રાજ્ય કેક ધરાનની સરહદથી બંગાળને છેક ખૂલે છે. ને ત્યાંથી તે દખખન અને ગોવલકોંડા સુધી છે. તો પછી રા. આધારપરથી તું ધારે છે કે અહીંથી ઘણે દુર આવેલાં તારાં વતનપર સાહનો ડાળો, જોલાયો છે ? તેમ કરતાં વાંદર માર્ગો ને પાલો, ઘેરો તેમાંનું યાવ ? ના -

સરીની ડોડી ને ઠપ્પુ માથાં મુકામલુ જોવી. વાત અકબર કરે તેમ લાગતું નથી, કારમીર જીવવા, કેવા મોટા જોળા આવવા, પડે તેની સરખામણીમાં તે જીવ નકામી છે. બનવા - જોળ છે કે એવા સંજોગો જોલા થવા પામે કે જોને લીધે પાટોશનાં રાજ્યોની સ્વતંત્રતા તોડવાની અકબરને ખાસ ફરજ પડે, એટલે કે જો તે રાજ્યો તેના મુલક અને રૈયતની સલામતીને આજીવી માટે નુકસાન કરતા થઈ પડે તો પછી તે શું કરે ? તેમ યતાં તેને ધરવાર રૂયાનથી કાઢવીનું પડે. પછી તેમ ન કરવાની, તેની બળવાન છત્રા હોય તથા પાટોશી રાજ્યોની પ્રભુત્વને એમ તેટલી વડાલી હોય તોયે શું થયું ? બચાવ માટે તેને ચાંપતાં છલાં તો લીધા વિના છૂટક રહેજ નહિ. અલબત્ત આ બધું ખરું છે છતાં બાબર અને હૈમરનો આ નર્બરો કદ રતી લોભી થયા વિના રહી શકતો નથી. બંધપણથી જો તેને એક મોટું રાજ્ય રૂયાપવાનો લોભ હતો એટલું જ નહિ પણ પોતાની રૈયત આખાં, સુખી અને ચેનમાં રહે તે જોવાને જાણવાને ઘણાં જોળે ખર હતો. લોકોની હાલત સુધારવા જીવી જીવી પ્રભુઓ વચ્ચે ચાલતો મતભેદ અને તેમની અદેખી જતી જોળી કરવા તેણે પોતાનું બનતું કયું છે. પાર્શ્વિક અલોક તથા ધર્મનો આંધળો હતું નમાં કરવામાં આવતો અનર્થ બધા પાડી રવાણિ અને સતોષાન જોળેવાના જીવનો અને ફૂટ આચારોનો સમજોગો નારો કર્યો છે. તેણે બંગાળના ઉદ્યોગો ખીલ્યા છે અને દરેક ઠેકાણે પ્રભુ આંખાં ચાંચે એવાં હાથો ચોળ્યાં છે. સાયન્સ અને આઈને જોળતું હોતેન આખી પ્રભુની ખેતીવાડીને કિમતી મદદો કરી છે કે જોની રજો આગળ પ્રભુ ખેતીવાડી તરફ અલગ ધરા વતી હતી તે હવે આજે ખુશીથી કરવા લાગી છે. અલબત્ત તું જો હવે ખરા જીવરથી કહેશે કે એક માણસે એકલે હાથે હક ઉપરાંત કામ કર્યું છે તો તેમાં તું ખોટો જણાશે નહિ. ગમે તેવાં હાથે બિંદુ તરફ ધ્યાન રાખી માણસ કરે તો તેનાં કાર્યને કોઈની કીસમે તેડી પાડવાની જરૂર નથી. હું ખરાં જીવરથી માનું છું કે જો હવે આરાય અકબરે પોતાના મનમાં ધારી રાખ્યા છે તે કદીની પાર પડવાનો નથી. તેણે તે મેળવવાને માટે વર્ષો થયાં જીવતો મહેનત કરી છે. પણ અકસોસ કે તે હવે આરાય દીન પ્રતિદીન તેના હાથથી દૂર અને દૂર જતો બચે છે.

અનુચીમાં દીધા પછી સીધાજ તે સંબંધિતો
જોડો. પોતાની હાથેજ નજીવતાં લોરે વરકરાટમાં તે
અનુચી, હડીને હમે પથો અને આકાશ તરફ પોતા-
નો દાપ ફરી લોકો કીર્તી પૂરે થતાં તે તુરતે દીધે
ધર્મ કદને પોતાની એક પર ખેડો ને તેનું માથું તેની
છાતી પર ફેળી પડ્યું કેમ્પો તેનું કમદા ને દયાથી છવર
નેશથી ધનકારા લેવું હતું. સીધાજની હવે આ-
તરી થઈ કે તે અનુચી કોઈ નહિ પણ તેને મ-
હાને સાદનસાદે હતો. તે હડી કુરનસ અનુવવા
જતો હતો પણ તેને વિચાર થયો કે તે સાદનસાદ
કોઈ નહિ, કેમકે આજે મોટા માણસ તેના જેવા
અનુચીને આજ્ઞાન જવાનપર આટલો બધો વિશ્વાસ
સુકે એ માનવું જોઈ હતું. પોતાની ખાતરી કરવા
તે આદતવા સંવાયો પૂછવા જતો હતો તેવામાં
કોઈનાં પથમાં તે તરફ આવતાં સીધાજી તેઓ થુપ
ખેડો. બીજી પથે એ કોઈ જોઈ, વીંકો વળા ગયેલો
જોઈ, મોટી કીર્તી ભેરે કાઢી વાળો અને સાદો
કંપમાં સજી થયેલો તેમની આગળ આવ્યો.

અનુચી કાઢી તે અનુચી ધામેથી પર-
પરથી અને તેના ભલા ચહેરા પર ચરચાવું કણ
વાદજ ચડી આવ્યું, તેમ છતાં તેણે તે નવા આવ-
નારને બોળાં દીધેથી આવકાર આપ્યો. પણ તે સાથે
એવી જાણસ નિશાન છાંપી કે જેથી અનુચી કાઢી
સમજી ગયો કે સાદ જોગખવા માંજેતા નહતો.

કરડી નજરે અનુચી કાઢી હવે સીધાજ તરફ
તેણે કે જે બાપડો તેને જગ્યા આપવા એક ખાનુએ
જઈ હમે હતો. પંચી માથા સુધી તેને દીધી દીધી
એક ભાત લોકો વિના તેણે તેના વરક પોતાની
પીઠ ફેરવી. આ અપમાન જોતાં સીધાજ લાલ
હુડી જેવા ચઈ ગંધો હોય તેમાં કરડી નેવાઈ નહતી.
તે આ અપમાનને એકદમ જવાબ આપવા જતો હતો
તેવામાં તે અનુચીએ તેને રોક્યો ને કહ્યું:

લોકો સીધાજ આ આરા મિત્રની યેજળ
તેણે કરડી હું નાહક ચરકે નંધા એ આસ કરીને
ને અંગે અપમાન કરતો નથી એવી મારી ખાતરી
પણ એનાથી કોઈની હિંદને બધે જોઈ સમજાવ
થી કેમકે એની માન્યતા મુજબ હિંદુઓ તરફ
મંદના ધર્મનો નારા કરે છે. ખરી વાતને, મિયાં
જે અનુચી કાઢી તરફ ફરીને પૂછ્યું:

* મુલમાં અનુચી કાઢી કાઢીને મુલ
સાદનો જન્મ ઇ. સ. ૧૫૪૦ માં થયો હતો. અંગત
જ્યોતિષ અને ઇતિહાસનો તેણે આસ મેટો. અ-
ભ્યાસ કર્યો હતો. તેના કંઠ ધણેજ મધુર અને મોટો
હોવાથી દર છુપવાર મોટા તેને જુદાવારના પ્રમાણ
નેમવામાં આવ્યો હતો તેને અરેબીક અને સંસ્કૃત
પુસ્તકોના ફારસીમાં તરજુમા કરવા આસ રોકવામાં
આજ્યો હતો. તે ધણેજ જાહેર ને જનુની, ધર્મમાં
મુસતીમ હતો અને જો કે તે અણુલ ફાજલના હાથ
નીચે હતો છતાં અણુલ ફાજલને તે મુદર કુતો કરી
જોગખવાતો હતો. બહાઉનીનાં, બધાં, લેખોમાં તે
આવડા વછર માટે લારે કરતાં ને સખત વિશેષણોનો
ઉપયોગ કરે છે તેણે. "વારીએ બહાઉની" લખી
છે કે જેમાં ગીઝની વંશથી અકબરના રાજ્યના ચાલી
સમા વર્ષ સુધી ગઈલે. ઇ. સ. ૧૫૬૫ સુધીની તર્વા-
રિખ છે. તેના મુરખીને, પાનનાંદાર અકબર સામે
પણ તેના કર્તા સખત છે. બહાઉનીએ તમાચીને
તરજુમા તથા કાશ્મીરના ઇતિહાસનો તરજુમા ફારસી
ભાષામાં કરેલો છે. તે ઇ. સ. ૧૬૧૫ માં મૃત્યુ
પામ્યો હતો.

તમારે કહેવું વાળેની છે તેણે જણવ્યું.
જવાબ સમજ, ખરે કહું છું કે મને તમે સામે અ-
ગતવે જોડું કર્યું નથી તેથી સીધાજ તરફ ફરી
જણાવ્યું. હું તમને જોગખવાતો નથી પણ તમે
કાફર સામે જીવતોડ લડાઈ લડવાની અને તમેને
જન લેખથી આ હુન્નામાં જોગી નાંખવાની મારી
ખવિત ફરજ છે. હું તમે સામે હુડાઈ લડાઉં છું
અને હુડાંચો જરૂર. ફરજો સામેનો મારો તિરંદાર
નહિ વહન થઈ શકે તેના છે. જો કે તમારામાંના
કેટલાક જોડું છે કે જેમને હું મોન અને જોગી
આપું છું પણ તમે હમારા ધર્મનો નારા કરો છો
અને જુદ સાદનસાદને પંદીકે હમારા મંદનથી
ફેરવા છો. તમે અલ્લાહની હરતી ના પોટી મુજબ
નીની ચરકરી કરો છો. અને હમે, દીનચરતોને તમે
નોકરી ચાકરીમાંથી હસ્તેલી કાઢી હમારી જાણ્યા હો
છો, અલ્લાહ કે તેના સિવાય બીજો ખુદા છે નહિ
સીની જગ્યાએ તમે બહા ફતવા આપી દેશી મુલ્યા
લખા કરો છો. આ કારણે મોટીયે હું તારી ને તારી
મિત્રવાળાઓ સામે બોધાબાંધ લડું છું અને જોત
સુધી હું તેમની લડત ચલાવવા કરીશ તમે કાં તો

નાસ્તિક છા: કે કાંતો મૂર્તિ પૂજક છા ? ગમે તે રીતે
તમો લોકને ફરેખ આપી કુરવા છા ને આદર્યાદ
સલામતને સલામતો છા ? તમો કુરશે સિવાય બીજા
કયા નથી; તમારા જેવાક...

તે અંતર્યામી આંખમાંથી નીકળતો ધગધગતો
અંધાર જોવાનું તે દીનચુસ્ત અચંપી ગયો ને તે રાષ્ટ્ર
તેના ગંગામાં ગુજગાઈ ગયો તે ને બોલાયો હોય તો
સીધરાજ તેની ગમે તેટલી કોરોય છતાં પોતાનો
ચુરસો અળી નહીં રાકત નહિ.

તમારા જેવાં કુરશે ત્યારે 'અળદુલ કાદરે
પોતાનું બાપજી 'ચલાગયું' ને કે તે તો કુતાં કરીને
કહેવાં જતો હતો. આ બપુ કરે તો પછી પુન્ય
ને જીવો દીનચુસ્ત બેસા તે કેમ સાંખી શકે ? બાહ ?
હું ને હુંમાં કંઈ ગણતરીમાં નથી તથા મારો અવાજ
કંઈ આડો રાંકતો નથી તો મારા જેવા તમો સાથે
બળાને રહે નહિતો' તેનો તમને શું મુલકો છે ?
રાંકાનંદાની મહેરબાની તમો પર હવે રહી છે
અને તે પોતાની મહેરબાની આવી તેમ ને ગમે તે કરી
મેરો છે. ખરા દીનચુસ્તોએ હૃદયનાં તુર સમાનનો
મહાન ધર્મના પાડવા મટિ તમો પરનાં બેસા બોબ
(નજીઆ કર) થી તેણે તમને મુકત કીધા છે. તે
તમોને દરેક આધ્યા પંર નેમે છે; પોતાના લક્ષણોના
સરદાર બનાવે છે, અને તમોને પોતાનાં સલાહકારોં
તેમને મિત્રો તરીકે પસંદ કરે છે. એથી તમોને
વધારે શું લેખ્યું છે ? તેમ છે તો મારી બલકે હમા-
નો ચુરસો હમારી પોતાની પાસે રહેવા દો હમા
તમને કંઈ ધન કરી રાંકતા નથી પણ બનવાજોગ
છે કે તે મહાન હૃદયનો કોપ એક દિવસ તમો પર
તેમને તમારા રાહના માથા પર હાંતરી હાલ તમો
ને મનહ બોલવો છો તેમાંથી છટકી નવા વિના
આગના લશુકામાં તમો બધા બળી મર્યો ખુદ,
આ જુદામાં ક્યાં સુધી સાંજવાનો છે ?

તેને લાગે છે કે આ વાહિયાત વક્રાર એવે
તબકકે આવી છે કે જેથી આપણને ના કંઈ ફાયદો
થેવાનો છે કે ના નુકસાન થવાનું છે ? તે અંતર્યામી
આ ગરમાગરમ વક્રાર કંઈ પાડવાં નહીં-ખીક
શક, મારા મિત્ર સીધરાજ ને અળદુલ કાદરના નવા
બમાં ધણ ન કહેવાનું છે. હું પોતે આખવાદની
સાંખે છું. પણ હું ને મુકતો નહોતો તો આ વેળા તે

કાંઈ આ નિયંત્રક વક્રાર કરવા હયાં આગ્યો નથી
પણ કાંઈ અગત્યનાં કામો આગ્યો છે. તેકામ કું
છે તે હું ખુશીથી સાંભળીશ. તે કારણે મને હવે
તારી રન લેવી પડે છે તે માફ કરને, દોસ્ત-મને
આરા છે ને આપણે બહુ નવદીથી મળીશું; તરવ
સીધરાજ અદબઆદથી સલામ કરી છુટાં પડશે કે
તેમણે કંઈ નવરે અળદુલ કાદર તરફ જોવાં પૂછ્યું,
'બાલ, તું શું કહેવા માંગે છે ?'
'ગરીબ પરવર !' જવાબ મળ્યો કેમ કે સી-

ધરાજ સાથે દીલવગીથી વાત કરનારો સખસ કોઈને
નહિ પણ મહાન અકબર હતો. એક રથેત તરીકે
તેમને બહુજ નાની અગત્યતા ધરાવતા મિત્ર તરીકેની
ફરજ આપ નામપર સમગ્ર મને ખેલી લાવી છે.
'હું તે નહીં છું' અકબરે જણાવ્યું. 'તો કોઈ
ને મરકો લગાડેલ તેમાંનો છે' નહિ. તને મારી
મહેરબાની કે મારા આશ્રયની કશી પરવા નથી. કે
હવે છું કે તને તેની નજર પડે કેમકે તેમ મુતા હું તને
સતોષી રાકું કે નેમ હું કવચિત્તે બલકે કંઈ પણ કરી
રાંકતો નથી. મને લાગે છે કે વળી તું પાછો ધાર્મિક
હવે મટિન મળવા આગ્યો છે. હવે મારી તારી
ગરમ થઈ ગયલી રંકીમંપરથી હું તે સહેને અંકની
રાંક્યો છું. હિંદુઓ આપણાં બાપજો છે તો મને
બાપમાં બોલવામાં કંઈ શરૂ થતું નથી.

ખરે કહે છે કે તે મહાન, પુન્ય અને દીન
ચુસ્ત ધર્મ એકલો જ મને અને લઈ આગ્યો છે. અન-
દુલ કાદરે ખરાં જીવનનાં જોશથી કહ્યું. અને તે
માટે હું તમો સાથે કાંઈક જાંલીર વાંટો થોડો વખત
સુધી કરવા માંગુ છું. અને હયાં વળી પાછો તે
તરફ પડશે.

તું ને હમાં રહી વાત કરો તો તને હસી
નહિ કાઢવા તથા ધ્યાનથી સાંભળવા હું મારે બનતું
કરીશ' અકબરે સ્વચ્છતાથી જણાવ્યું.

તે બપુ તમે કેવાં ધોરણ પર થોડો તેજ
ઓખાર રાખો' તે દીન ચુસ્તે જણાવ્યું. પણ બન-
તાં સુધી આ બાબત પર સાંતપણે બોલવાને હું મને
બનવું કરીશ નેમો. રાહ અકબરના ભલામાં
તેના ખરાખર ખવાદ છે. તેમની ફરજ
કે તમોને વખતસરની એતવ છી... અંકીર થોડો
વળી આપવી. મારા કાનો પર આવેલી વિનવો

જ્યારે પણ તમેને

સ્વીલની સીલિંગ

દાખલ

મારખલ

Mr. Gulamati Gulam Hasan

Proprietor, The Bombay Tea Co.

21, Bank Street, 1st, Bombay.

તું

કામ પડે ત્યારે દાયલ આપવા

આ પુરાણી પેલીને

જરૂર ચાકુ કરવો.

Sardhar taunted Visho, a Kundni—
 shepherd that his Durbar was running
 away. Visho at first disbelieved it, but
 when he recognized Sanghoji, he
 requested him to stay as the guest of
 about 8000 Bharwads (shepherds)
 that had assembled there for celebrat-
 ing marriages. He accepted the kind
 and loyal invitation. When Godha
 Vaghela pursued him there, all the
 Bharwads took up arms and desperat-
 ly fought against him. Seeing this,
 Sanghoji charged at the head of 500
 horse and pierced Godha Vaghela to
 the heart with a lance thrust. He
 then took Dhanwara, and with the
 assistance of the loyal and faithful
 Bharwad, Visho, obtained the grants of
 Jambu and Siani from the Sultan of
 Ahmedabad.)

On Khetoji's death at Kundni,
 Godha seized the wealthy town;
 Mahmud seized Siani, Jambu,
 Ancient Seats of Limbdi's Crown.

With two thousand well-trained horses,
 Chief of Sardhar him pursues,
 In his flight by old Vejisial,
 Bharwads' loyal fight ensues.

There a warlike Sardhar-shepherd
 Taunts a Kundhi-shepherd brave,
 'Here flies thy kundni-Durbar !'
 Visho says—'How can you dare ?'

It must be your Sardhar-Raja,
 Sanghoji is bold and brave,
 For this insult of my Durbar,
 Ask for pardon, mercy crave !

But, when Visho knows the horseman,
 As Sanghoji, his own King,
 He performs a glorious service,
 For which Bards his praises sing.

Breathing vengeance on Vaghelas,
 Brave Sanghoji roams and roams,
 To repair his father's Kingdom,
 While each horse runs on and foams.

As a loyal subject, Visho,
 There invites him as a guest,
 But, pursued by wild Vaghelas,
 He refuses needful rest.

With his full five hundred horses,
 To Jhohala now repairs,
 At the village of his Bhayat,
 And his future schemes prepares.

Visho Bharwad, most obdurate,
 By entreaties makes him halt,
 Helps him with eight thousand
 Bharwads,
 Ready for the Foe's assault.

10

When the hordes of fierce Vaghelas,
Pour in with two thousand horso,
Armed with weapons, all the Bharwads,
Fall on them with desperate force.

11

Seeing this exploit of Bharwads,
With five hundred horsemen strong,
Springs Sangoji, like a Lion,
On Vaghela-Ghetas' throng.

12

Evil day, alas ! for Godha,
Charges Sango right and left,
Pierces Godha with a lance-thrust,
Makes him of his life bereft.

13

Thus, he takes his *Father's Vengeance*,
With the help of Visbo brave,
Wild Vaghelas, tamed like *Ghetas*,
Run and Zalas' mercy crave !

14

Floats aloft Sangoji's Standard !
On the places he hath won,

And the work of wild Vaghelas,
At a stroke is all undone !

15

Thanks to God and Loyal Bharwads,
Saviours of the Kundni-Crown,
Thanks again to Valiant Visbo,
That hath rightly won Renown !

16

Then Sangoji takes Dhanvanna,
Visbo, like a Statesman, wise,
Plans of taking back fair Jambu,
And Siani, doth devise.

17

He proceeds to Mahmud Begdo,
Sultan of the Great Gujrat,
Gets Siani back with Jambu
So say ancient Charnn-Bhat.

18

Hail Khetoji ! Hail Sangoji !
Hail to Visbo Bharwad, bold !
Who preserved the State of Limbdi,
Known for Warlike Deeds untold.

III.

(From H. H. Sodhoji to H. H. Fattehsinhji, or rather the End
of the British Management).

1

Sodhoji succeeds Sangoji,
On the ancient Jambu's Throne,
Askaranji, Aderajji,
Verisalji, too well known.

2

Then the Askaranji Second,
To *Shiani* goes to live,
Takes the *Gadi* there from Jambu,
Doth to it new Lustre give.

3
A
Aderajji, Famous Monarch,
Now ascends Shiani's Throne,
With his *Exploits* sung by *Gharans*,
Limbdī State has prouder grown.

9
At this juncture, *Loyal Vohoras*,
Come up with two hundred carts,
Homage pay to Limbdī Durbar,
When the awful Warfare starts.

4
Chandrasinhji, Chief of Wadhwan,
Passes by Ghaghretia's Tank,
Puffed up by his *Metti*-conquest,
Thinks he holds superior rank.

10
They arrange their carts in two rows,
Through which Wadhwan Forces pass,
When they have advanced completely,
Them the Vohoras encompass!

5
With his fine three hundred horses,
There intends to make a halt,
Sends a Message to our Durbar,
Sounding like the Thunderbolt!

11
And, four hundred *Musketeers*,
Two in each and every cart,
That they carry for Protection,
On the Foes their Fires start!

6
On that spot Brave Aderajji,
With one hundred fifty horse,
Is encamped at his own village,
Albeit, with a smaller force.

12
Thunders in the front Aderaj,
Lion of the Limbdī State,
For a *Flight*, the Haughty Chando,
Fights and searches for a gate.

7
Wadhwar Durbar sends a *Charan*,
Asking him to give him way,
Aderaj exerts his Birth-Right,
On his Father's Land to stay.

13
Fiercer is the Desperate Warfare,
Hundreds in the Struggle fall,
Heads of many a valiant hero,
On the Field of Battle roll!

8
Both the Chiefs display the *Raj-Hath*,
Neither to the other yields,
Warriors on both sides get ready,
With their lances, swords and shields!

14
Chandrasinhji with his few men,
To Kerali takes to flight,
Aderajji still pursues him,
Till the Foe is out of sight!

15

22

Vanquished *Ohando* reacheth *Wadhwan*,
 When the Chattras there repair,
 Compare *Ado* with *Shri Ramo*,
 And with *Ravan* him compare.

16

All infuriate, with their *Dukhs*,
Chandrasinhji drives them out,
Charans come to *Limbdi* Durbar,
 Tell him what 'tis all about.

17

Once while he is at *Ambaji*,
Kathis come in countless hordes,
 Kill his younger *Bhai Amarsingh*,
 For which *Zalas* draw their swords.

Breathing Vengeance, *Harbhamsinghji*,
 Falls on them like *Lion* hold,
 Causes Havoc 'mongst the *Kathis*,
 Of which various tales are told.

24

In his grace he gives *Mithapur*,
 But the *Charans* want to see,
Durbar's *Divas* from their houses,
 Hence exchange it for *Zamdee*.

18

Verisalji succeeds *Ado*,
 And his son, *Harbhamsinghji* First,
 Brings his *Gadi* now to *Limbdi*,
 From which *Lakshmi's* rays outburst.

Him succeeds *Shri Harisinhji*,
 Long and glorious is his reign,
 Known for famous *Walker's Settlement*,
Peaceful Progress in the main.

25

Bhojrajji, *Harbhamsinghji* Second,
 Now ascend the *Limbdi* Throne,
 And the reign of *Fattahsinghji*,
 For *Victoria's Rule* is known.

19

Some say, *Zalas* founded *Limbdi*,
 Some say, 'twas from others won,
 As regards the Birth of *Limbdi*,
 Various stories still do run.

Now a Minor-Son succeeds him,
Jashvantsinghji, famous King,
 And his *Glorious Name* and *Virtues*,
 Still do in our ears ring long and loud.

26

Be what may, the Lord of *Limbdi*,
 Leads an active *Martial* Life,
 He hath Tussles with the *Kathis*,
 And his reign is full of Strife.

For five years rules *Hariba*,
 For her little precious Son,
 For nine years *British Agent*,
 Rules till *Guardian's Task* is done.

28

Foremost are the *Poliad Kathis*,
 With whom he hath constant Wars,
 But the *Zala* Chief *Harbhamsinghji*,
 Tames them down by mightiest Force.

Jashwantsinghji goes to *England*,
 While a *Minor-Rajpoot*,
 Then ascends his father's *Gadi*,
 Spreads his *Glories* wide and far!

IV.

H. H. Maharana, Sir Jashvantsinhji,

K. C. I. E.

(Born, 29-5-1859. Died, 15-4-1907)

(He was a distinguished Raja. He was the first Prince of Kathiawar who proceeded to Europe in 1876. He again went to Europe at the Silver Jubilee of H. M. the Queen-Empress Victoria in 1887 as a Representative of the Kathiawar Chiefs. He then went to America, and the Reports of the American Papers showed that he had many Liberal Ideas for the Progress of his subjects. He was a Member of the Legislative Council of H. E. the Governor of Bombay. He was respected all round for his Sainly Character and Spiritual Wisdom. He was a Rajarshi, or even more, a Royal Yogi like Janak Videhi.)

Give me words, O Mighty Godhead ! words to praise in fitting terms;
Glorious virtues of our Sovereign, something that to him concerns.
'Tis no flattery that hath led me to take up my righteous pen;
I care not for earthly honours Princes give subservient men.

But I am by motives purer now inclined to write these lines;
In the praise of Jashvantsinhji—as my heart to praise him pines.
He was Ruler of our Limbdi-State that many a change hath seen;
And whose glory now as always in our loyal hearts is green.

In the College of the Koomars he had noble lessons learnt;
And the evils of the Mind by Education he had burnt.
Pure as gold from fire comes out, he had come out from his School;
He was first to go to Europe, first to learn there how to rule.

And he governed all his subjects, with a father's love so well,
That in every Royal Durbar of him all had good to tell.
Thus the loftier Lord of Nanded gave to him a Princess bright;
And the Governor, Sir James Fergusson, brought his glorious name to light,
As a Member of the Council of the Governor he was sent;
He, once more, at Jubilee time, to Europe and America went.
While in England Queen Victoria Knighted him by her own hand;
And he in his Kingly lustre brighter than before did stand.

But I praise him more for virtues than for titles ever so high;
'Tis none through moral greatness that his fame shall never die.
How encircled by temptations royal rulers loosely live !
For his pious life, unblemished all his subjects blessings give.

Strong in body, strong in mind, and stronger in his moral might;
 Surely even to Sannyasins, purifying was his sight !
 And how many great Sannyasins to him had their visits paid;
 And how many wicked persons by his virtues virtuous made !
 'Twas through noble Patron like him that some young men went so far;
 And in distant England studied for the Medicine and the Bar.
 Versed in Sanskrit, Persian, English, in heroism next to none;
 Still the shining Lord of Limbdi paled without a worthy son.
 With the months and years passing now without a worthy heir;
 Of the Prince and of the people day by day increased the care
 In this transient world of ours every thing is transient made;
 Light and darkness joy and sorrow, day and night, by turn, must fade.
 Gone the glorious days of Limbdi, and the Famines widely spread,
 And the frightened hearts of thousands are now filled with dismal dread.
 Plagues accursed, that none had heard of, now frequent our Limbdi State,
 Smiting down the young and aged dragging them to Yama's Gate.
 Hail to thee Sir Jashvantsinhji, hail to thee ! our pious King !
 For the help that thou hast rendered, all the men thy praises sing.
 Passed the times of Plagues and Famines safely through thy scattered wealth;
 Evil portents dire and dreadful ended in Maharani's Death.
 Lo ! our Raja's Royal Palace, like a heap of grass doth burn;
 And the lives of Sixteen Martyrs unto dust and ashes turn !
 Like Yudhishtir, or like Rama, or like Nala brave and bold;
 Or like Janak Videhi, Jashvant silent suffers griefs untold.
 To comfort him in his sorrow various Princes visits pay;
 And the gloomy night of sorrow changeth unto brilliant day.
 Once more doth the Great Vedantist raise aloft his pious head,
 Shining like the cloudless 'Surya' cooling like the Moon instead.
 Ah ! the luck of Limbdi-people ! lucky in their lucky Lord,
 Who, to saints and famous monarchs, worthy welcome could accord.
 Gaekwar and Ranjitsinhji, valiant Chiefs of Kathiawar,
 Vivekanand, Annie Besant, visited from near and far.
 Holkar and the Lord of Idar, Pratapsinhji, worldwide known;
 Governors and British Agents in our Durbar Halls have shone.
 Gone the glorious days of Limbdi, 'Kal' extends Destructive Hands;
 And alas ! Videhi Jashvant, in Samadhi steadfast stands !
 Near the source of sacred Krishna, on the Mahabaleshvar Hill;
 And on Monday, in the morning, Jogi Jashvant standeth still !
 Now I know Beloved Monarch ! why thou hastenedst for the spot;

Thou didst want to die a Yogi, and a Yogi's Death was got !
 News of Jashvantsinh's departure, abrupt unexpected came;
 With a lighting-speed to Limbdi, and our hearts were all aflame !
 Soon the city lost its lustre, soon the shops were closed and locked;
 Soon the mourners to his Bungalow by ten thousands shrieking flocked.
 Who can view the scene heartrending ? who can hear their hurning words ?
 For 'twas easier, far more easier, to endure the wounds of swords.
 Young and aged, rich and poor, all in Lamentations lost;
 In the surging sea of sorrow, to and fro in turns were tossed.
 On the dismal day Basaheh, widowed, came to Limbdi back,
 At the piteous sight of thousands, wailing mourners fell ahack.
 Meghabhai, and Lakhtar Durbar, Thakor Saheb's trusted friend;
 Vajubhai and Sahebsinhji, who with Bama's Suite descend;
 Solace all with words consoling; hut the wounds too deeply dealt;
 Must await their time for healing, ere a little peace we felt.
 Dadhha Saheb, valiant Rajput, and our Durbar's cousin brave;
 Stands beside us in our sorrow, sorrow-laden, silent, grave.
 Telegrams of Consolations, thousand letters of the same;
 From the prince and from the poor, daily to the Dewan came.
 Black-lined columns of Newspapers, and the *Hadtals* all around;
 With the Glory of King Jashvant, far and wide the world astound.
 Princely mourners come in person, or send Deputations here;
 From the eyes of Jashvant's subjects wiping off the streams of tear.
 Now the 'Uttar-Kriya' follows, worthy of his name and fame;
 Guarded by Kind Major Wodehouse, prompted by the noblest aim,
Hail to thee ! Jashvant Vedehi ! hail to thee ! our King diving !
May thy Soul from bondage loosened, in Parmatman ever shine !

H. H. Maharana Sri Daulatsinhjee.

(H. H. is the Present Ruler of the Limbdi State. He is in fact the Counter-part of Sir Jashvantsinhji. He is a *Man of Action* and puts the noble plans of the late Thakor Saheb into actual practice by the Development of the Material Resources of the State, with in defatigable energy. A new life has been infused into the City of Limbdi that now looks like little Boimhay with up-to-date Buildings, Roads, Telephones, Trancars, Water-Works, Electric Lights, Printing Works, Ginning Factories, &c. Education, Commerce and Industries have received a great stimulus, and by his personal supervision the Income of the State has been almost doubled.)

The Installation Ceremony.

(14th April 1908.)

"Ye Loyal Sons of Limbdi!"

A stranger asks to-day,

"Why Limbdi looks so lovely,

Now tell me, please, I pray."

To-day, dear Colonel Dadhha,

Succeeds Sir Jashvantsingh;

And on his Installation,

We, therefore, merrily sing:—

Chorus—

We hail thee, Dearest Limbdi!

We hail thee, Father-land!

And singing forth thy praises,

We all united stand.

Then sing the song for ever.

As loud as loud can be;

For lo! the British Agent,

Hands him our Treasure's Key;

And styles him Daulatsinhjee,

(The Danlat, guarding Lion),

The Heir of Jashvantsinhjee.

Of Zalas' Glorious Scion.

Chorus—We hail thee,

Dearest Limbdi &c.

O what a grand Shamyana,

Confronts the Durhar Hall!

And what a joy transcendent,

Attends the great and small!

The booming of the cannons!

The roars of thundering cheers!

The melting hearts' affections,

Redound with joyful tears!

The throngs of countless subjects

With heart and soul rejoice;

And as the Lord of Limbdi,

Enthroned him with Ooo Voice!

Chorus—We hail thee,

Dearest Limbdi! &c.

The Royal Dais is beaming,

With Limbdi's Princes bright;

And shines the Throne of Limbdi,

With Lakshmi's dazzling Light!

With wisely-worded phrases,

Fitzgerald makes a speech;

And to our Crown-ed Monarch,

His duties now doth preach

In bold and grateful accents,

Replies Prince Daulatsingh;

And as the Durhar closeth,

The Royal Band doth sing:—

God save our Gracious King!

Long live our Noble King!

God save the King! &c.

Now drive fair English Ladies,

With gallant English guests;

Through lovely streets of Limbdi,

To their respective rests.

The flags and graceful arches,
 With mottoes carved in gold;
 Now fill the young and aged,
 With love and joys untold.

*Chorus—We hail thee,
 Dearest Limbdi ! &c.*

Lo ! now Prince Daulatsinhjee,
 Proceeds to Ba-Ma-Saheh;
 Who greets him, 'midst the people,
 As Limbdi's "Thakor Saheb !"
 The Camps of various Princes—
 How charming do they seem !
 And how with jewels resplendent,
 Our guests like gods do gleam !
 Now feasts and 'luminations,
 : Royal Durbars Grand;
 ' meetings of old friendships,
 rtold from strand to strand !

God bless our Darling Koomars,
 God bless Prince Daulatsingh;
 God bless the State of Limbdi,
 That we may merrily sing:—

Chorus—

*God save our Gracious King !
 Long live our Noble King !
 God save the King ! &c.*

Now ruled by Colonel Daulatsingh,
 We, subjects of the Limbdi State;
 Should prove ourselves its worthy sons,
 By every Progress of first rate;
 And in that noble task of ours,
 No doubt Almighty's Mighty Hand:

Shall guide us onward, upward, still,
 Till on the glorious ground we stand.
 Then pray to God that all our hopes,
 May bear their fruits in Dadhha's reign;
 And may the Friendship of the Emperor,
 Prove to Limbdi—Double Gain.

Be up, stand up, ye all who call,
 Yourselves the subjects of the State;
 And sing the Grand Imperial Song,
 In Honour of this Glorious Date:—
*God save our Gracious King !
 Long live our Noble King !
 God save the King !
 Send him Victorious,
 Happy and Glorious,
 Long to reign over us,
 God save the King !*

It costs more to live nowadays
 than the it did in the old times, but
 you do get more kinds of life.

"How's everything in your bouse ?"
 asked Brown.

"Oh !" replied Porter, "abe's all right."

A woman seldom puts off till to-
 morrow what she can wear to-day.

A woman never wants her own way
 unless somebody else doesn't want her
 to have it.

ધી શ્રીદાનયા લાઈફ એશયુરંસ કંપની લિમીટેડ.

(ધી. ઇન્ડયન કંપનીઝ આક્ટ ૭ માં - ૧૯૧૩-પ્રમાણે સ્થપાયેલી).

કેપીટલ રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦ (વધારવાની સત્તા સાથે.)

શેરની સંખ્યા ૧,૦૦૦ દર રૂ. ૧૦૦ દીઠ.

શેરના નાણાં નીચે પ્રમાણે લઘુલ કરવામાં આવશે:

રૂ. ૫૦ શેર દીઠ એપલીકેશન સાથે.

રૂ. ૫૦ શેર દીઠ એલોટમેન્ટ કરતી વખતે

ડીરેક્ટરો.

એકા.

મીં વિશંવનાથ પી. વૈદ્ય બે. પી.

મીં મેરવાનજી માણેકજી મીસ્ત્રી,

એલ. સી. ઇ.,

મીં જમનજી અરદેસર વહાડીયા,

એલ. સી. ઇ.,

મીં જીંડાંગીરજી રતનજી દુળાશ, બે. પી.,

મીં પીરજીશાહ હોરમસજી દાવર,

મીં માણેકજી હોરમસજી દાવર.

(એક્ઝ-ઓફીશીઓ)

મેનેજીંગ એજન્ટસ:- દાવર અધરસ.

પ્રોસ્પેક્ટસ

૧. મેમ્બરશીપ ઓફ એસોસીએશન અને આરટીક્ટસ ઓફ એસોસીએશનની નેકશે કંપનીની રજીસ્ટર થયેલી આરટીક્ટસમાં જોવા માટે ખુલ્લી મુકવામાં આવી છે.

૨. ડીરેક્ટરની લાયકાત માટે રં શેર ઠરાવવામાં આવ્યા છે. અને દર મોટાગંની હોનરી માટે રૂ. ૨૦ નું લવાજમ મુકર કરવામાં આવ્યું છે. આ રકમ વખતોવખત ડીરેક્ટરો ઠરાવે તેમ ફરજવામાં આવશે.

૩. માંયસો શેર ભરાતાં ડીરેક્ટરો એલોટમેન્ટ, ચાર, કરશે. ૪૦૦ શેર અત્યારમાં લરાઈ ચુક્યા છે અને ૧૦૦ શેર જાહેરમાં ભરવા માટે ખુલ્લા મેલવામાં આવ્યા છે.

૪. જે કોષ્ટક અપસ શેર ભરાવામાં મદદ કરે તેને સેક્ટે વધતામાં વધતા પાંચ, ટકાનું, કમીશન આપવાને ડીરેક્ટરોને સત્તા છે.

૫. કંપનીને પગમર કરવા માટે રૂ. ૫૦૦૦ સુધીના પ્રથમ અરથ મુકર કરવામાં આવે છે.

૬. કંપની પ્રોમોટરસને કાંઈપણ નાણું પગમર કરવાનો હિસ્સો નથી.

૭. નીચલાં એગ્રીમેન્ટો કંપની કરનાર છે:

(ક) દાવર અધરસને નામે વેપાર કરનારી પેટીના પીરજીશાહ હોરમસજી દાવર અને માણેકજી હોરમસજી દાવરને કંપનીના મેનેજીંગ એજન્ટસ નેમવાનું એગ્રીમેન્ટ.

(ખ) રત્નમ પાણીજી કાપડીયાને કંપનીના સેક્રેટરી નેમવાનું એ

ગુલશનના ખચર ખવાડો.

એક ઉડતી તૃપ્તિ.

આ અદના દારોમાં અચાર સુધી જાહેર-
ગરીબો માટે કોઈ પણ નેનની સીકારસતા.
બે બોલ લખવામાં આવ્યા નથી. તેમ કરવાની
જરૂર ન હતી તેમજ વળી એ પી. મહેતા ની
વિચારણાક વીડીવાળી જાહેરખબરે હમોને હમારા
વિચારોમાં પ્રવેશ કરમગાળ્યા હતા. કે જેમાં
કાંઈક બોલે વડીક હમોને આગળ પંખમાં બરવાં
પડ્યા હતાં તે ધોળાપત્રાદુધ પર રૂઢન. કરવાની
દાલમાં જરૂર નથી. દાલનો પ્રસંગ જોતાં કાંઈક
તપાસ લેવાની હમોને આવસ્યકતા જણાય છે, તે
કારણે હમારા વાંચકો સાથે હમારા આ ખચર-
ખવાડોને ઓળખાવવાની હમો રજા લઈએ છીએ.

Perry-Davis & Co. Newyork.
(America.)

અમેરિકાની વિખ્યાત પેરી ડેવીસની
કંપની.

જાહેરનાની આ વિખ્યાત પેરીની જગપ્રસિદ્ધ
દવાઓ પેનજીલર, પામઆલા ને કદ જામ જેની
જાહેરખબરો આ માસિકમાં આવે છે. તે માટે
બે બોલ સીકારસના લખવા એ હમો ધાર્યો
છીએ કે સોના પર રોળ - ચઢાવવા સમાન છે.
આ દવાઓ હજારો નહિ પણ લાખોએ જલકે
કરોડોએ વાપરી ચેતાની ખાતરી કરી છે, ને
પગર માંગવે સરકીશીકોડો મોકલી છે એજ જતાવે
છે કે એ દવામાં કેવા ઉમદા ગુણો છે. બવિષયના
પ્રસંગ માટે આ દવાઓ દરેક ઘરમાં રાખી મુક-
વાની હમો ખાસ એલતેમાસ કર્યો છે. પેનજીલર-
જેની અગત્યની સીજ તો દરેક પાસે પડી રહેવી
જોઈએ છે. પામઆલા પણ મેલેરીયાનો કટો વેરી
તથા કદ જામ ગમે તેવી જુની ખાંસી નાખુદ.

કરે છે. ધ્યાત રાખવાની ખાસ જરૂર તો એ છે કે
આણીને બદલે કાંણી પર ચાવી દેવામાં ન આવે, મે.
કોઈ કોઈ ને બીજી ખાટલી ડેસરી ન દેવામાં આવે.
પેરી ડેવીસનું નામ પહેલાં વાંચજો.

We do not think the world know
medicines Pam-Ala, Pain killer &
Cough Balsam of Messrs Perry Davis
& Co of Newyork specially need a
word from us. The world already
rings with their fame. Not only
hundreds but thousands, nay, millions,
have already used these wide known
medicines and benefitted. It is reason-
able for us to keep a bottle of each in
stock. The Pain killer is best for
hundreds of use. Pam-Ala is the
safe cure of malaria and cough. Balsam
is needfull for cold and cough. Beware
of unworthy imitations. Kindly see
that the bottle is of Messrs. Perry
Davis only. It is the safest.

મેલીન્સ કુડ એ એક એવો જગતમાં પ્રસિદ્ધ
ખોરાક હિંદુસ્થાનમાં ખાસ કરી રાત્રમાં નિઃશ્વસન
કતોને માટે ગણવામાં આવે છે કે તેની આગળ
બીજો કોઈ ખોરાક વધુ પસંદ થતો નથી. આ
દવાના ગુણદોષો ઉત્તમ હોઈ હિંદુઓમાં તે ખાસ
પ્રગણ છે. અશકતોને જીવાણી નિતાવણી કરી
રાખવાનું તે મજબુત હથેાર છે. બચાવોને
જન્યપણથી આ ખોરાક પર રાખવામાં આવે છે.
મેલીન્સ કુડ પર ઉધરમાં કુંબાં જેવાં બચાવો આપે
જો કુંબાં નથી જોવાં? આ ખોરાક કોઈ પણ

જાતના ધર્મના આધ વિના લણ શકાય છે કેમકે તેને હાથ લગાડવામાં આવતો નથી અને તેથીજ ખાસ કરીને હિંદુ કોમમાં વધુ પ્રિય છે. એક અજમાયશ તરીકે બે બાટલી તમારે ત્યાં રાખો. દરેક ઠેકાણે મળશે. તેમ ન મળે તો મેસર્સ લેખાં-મ, એઅરકોમલીની ક્લૉ મુંબાઈ કરી લખો, તમોને જરૂર મળશે.

Mellin's Food for infants and invalids is considered the best in India for Indians especially. It is so far famed that we need not enlarge upon it. For infants and invalids it is most useful. Have we not seen fat babies laughing and cooing, living simply on this food? For the old age too this food is a great help. As it is untouched by hand the Hindus have no religious restriction in making use of it. Why should we not keep a bottle or two with us for instant use? If your grocer is unable to supply it please drop a line to messrs. Latham, Abercrombie and Co, Bombay who will at once send you the Food.

ધી બોબે રાઇલ માર્ટ

ગુલશનના આ સાથી જીવના જાહેરખબરી તરફ હમે હમારા વાંચકોનું ખાસ લક્ષ્ય બેઠે છે. આ પૂરાણી પેઢી ખંત, પ્રમાણિકંપણા ને બલમનસાધી મુશ્કેલીમાં તેમજ દેશાવરમાં ધીક-તી પેઢી તરિકે ગણાય છે. આ પેઢીના સાહસીક માલેક મી. ગુલામઅલી અને તેમના મરદુમ પીતા-થી મી. ગુલામહુસેનના ફોટો આ કઠારોમાં પ્રગટ થયા છે. ગુલશનમાં જાહેરખબરીઓને આવું માન મળતું નથી પણ એક ઉપયોગી દ્રવ્ય તરીકે તે ખાસ રજુ કરવામાં આવ્યા હતા. એઓ કંડાકટનાં કામો પણ કરે છે. તમારી

ડાયરીમાં એમનું નામ ખાસ નોંધી રાખજો. બ્યારે પણ કંડાકટનું કામ પડે તો સ્વીકૃતી સીલીંગો, ટાઇલ્સ, મારબલો વગેરેનું કામ પડે ત્યારે એમને જરૂર માદ કરજો. એક વખત કામ પાડતાં તમે પાછા એમને ત્યાં જ જશો. લલા, જાહેરખબરમાંનો કાડ કાઢી તમારી ડાયરીમાં ન ચીટકાવો ?

ખાસ ચુલો

મી. એલ. રાય સંપત જાહેરખબર આ દુન્યામાં શું કરી શકે છે તે અચ્છી રીતે સમજતા દેખાય છે. અલખત એમના ચૂલાનો અંગત અનુભવ તો હમેને થયો નથી પણ જમણે તે વાપર્યો છે તેઓ તેની કસ્ટરને ઉપયોગી પણાંથી ખુશખુશ થઇ ગયા છે. આ ચુલો હુનરમંદોના નમુનો છે. લાકડાં-છાનાં સંયો આખો ફાડવાનો તથા કેરો-સીન તેલ પેમ્પ કરતાં ઘડી જવાનો જમાનો આ નવાં ચૂલાએ હમેને માટે દૂર કર્યો છે. આ ચૂલા યોડા વખતમાં ઘેરઘેર થાય તો નવાઈ નથી. ચૂલા ઉપરાંત સાડીની પીને, પીતળ નાં પ્રતગો ને મીઠી-લહેનતઃ આપનારા પેખાનો ખેલો વેપાર એઓ ભાદને ત્યાં ચાલે છે. એમના શો રૂમમાં એક જ દેશે મારતાં કાંધને કાંધ સીધા વિના પાછા નીકળવા ગમે તેમ છેજ નહિ.

તાવની રાંમખાણુ દવા

ઘોળકવાળા વેદરાજ ગીરધરલાલ દહાનજી પણ હમારા જીવના જાહેરખબરી છે. એ ભાઈની તાવની દવાઓ અચ્છી રીતે જાણીતી છે. તે દવા બીનકપોગી છે એમ સાબીત કરનારને આપવાં ધારેલું ઈનામ દવાની અચુક લોકપ્રીયતા પુરવાર કરે છે. દેશી દવાઓ ઘણી ખરી અચુક હોય છે. ભલા માણસે હજી સેમ્પર્સો મોકલ્યા નથી ! હમારી અંગત ખાતરી કાંધને આપીને તો કરને ! શકતીની દવા... મંડીવાળ મારા બાપ ! એ દવા અચુકતોને કામતી ! એનો રિયુ... વળી સોડ સીડનડેમ આ જાણે ગુલશન પર છેડાયા હતા ને

પેટાનેજની ના પાડી હતી તો ચૂકામાંથી નીકળી
પેલામાં ક્યાં પડું? આ દેશી વૈદરાજ નાણીતા
છે ને અજાણવાની ભલામણ છે.

સીંગલ વોચ કંપની

ધડ્યભીઓની લાઇનમાં મી. મનચેરજી
દોરડી પાસરી તરીકે બહુ નાણીતા છે. એ બીરા-
દરે કુશળ કારીગરો ને હાથે પાછીમ લઇ આ
વેપારમાં બેઠાવ્યું જેમાં નસીમ ચારી આપતું
નબ છે. આજે મી. દોરડીની કુતેલ ને કારસાઇને
લીધે સીંગલ ધડીયાસો ધરેધર થઇ ગયાં છે. આ
ધડીયાસો તેની હસકી કીમત ને ટકાડીપણા માટે
ખાસ કરીને નાણીતા છે. હમો પોતે તે વાપર્યો
છીએ એટલે તે બાબે વધુ સીધારસની જરૂર
નથી. આ ભલા ભાઇએ હિંદુસ્થાનમાં બધીબધ
આ ધડીયાસોને રેવરેવ કર્યાં છે. સાહસીક શખ્સ થું
કરે છે તેનો નમુનો આ ખીરાદર છે.

સર્વ મંગલા

કલકત્તાની પેટીની આ નાણીતી દવા છે.
હમારા એજન્ટ ખાસ સીધારસ સાથે આ બહેર
ખજર મોકલી છે. ને તેની અચ્યુક્તા માટે ખાસ
આપી છે. આ સાહેબો નિર્ભય કિમતમાં મોટું
કામ કરી ખતાવવાની ખાતી આપે છે. કાંઈ યોગી
નો તુરખો હોવાથી હકીકત સાથી પહેલાં એઓ
માંગે છે. જંગલની જડી છુટીઓના શુભદોષ
આપણે ક્યાં નથી નાંચત? મહાત્માઓના ચમ-
ત્કારોની વાત આપણે ક્યાં યોડી નાંચે છીએ.
હમો એ ભાઇઓને પણ ક્ષેત્ર ધડીએ છીએ

હિંદુ અનાધાત્રમ

નડીયાદનું હિંદુ અનાધાત્રમ હિંદુ કેમની
ઉપયોગી સેવા બજાવ્યું નબ છે. તેમાં જરાએ
ચક નથી. રખડતાં બાળકોને ચુરોપી મીઠનરીઓ
પોતાના આશ્રમોમાં રાખી ખિસ્તી બનાવે, તે
કરતાં, હિંદુઓભાઇઓ તેમની પરવશી કરી જન
સેવા બંજવતાં કરે તો તેના જેવું બીજું "પુન્ય"ું
કામ છે શું? આ ઉપયોગી ખાતું દીન ઉગત

વધતું નબ છે. તેનો બધો આધાર મળતો. એ
પર છે. શું આપણે આજના શુભ દિવસે આપણ
ગંજનામાં હાથ નાંખી આવી. સારા ખાતાને અદ
ન કરીશું? આ પેસો અકારત જનાર નથી.
તેથી અત્યાં ગારતી કોઈ આંતરડીની મુર્ગ
કુચ મળનાર છે તો ચા માટે આપણે તેમ કરત
અચકીશું!

એક વાદ

મી. બે. પી. માદનનાં પુસ્તકો આ અદ-
ના કટારોમાં શુદ્ધ નાણીતાં થયાં છે. મી. માદને
પુસ્તક કરી આપ્યું છે. કે. તેઓ જનસમાજની
વંદસ્તી માટે જ ક્રોધ આંજીતોડ મહેનત કરે
છે. હમો તેમને તેમનાં સંકાસમાં દરેક ક્ષેત્ર
ધડીએ છીએ. દનાના ધીચારાથી કટાંગેલાઓ
એ એક વાર આ ભલા શૈક્ષી સંવાદ લેવાની
જરૂર છે. કાંઈ નવું અને કાવલિનું નાણીતાં
મળશે.

કવિ લવાનીશંકરની કમળાકુમારી
તમે નથી વાંચી? ભલા, તમે અજાણ મીઠાસ
ખાઈથો છે. તમારી ભૂલ છે. એક વાર તે વાંચવાની
હમો ખાસ ભલામણ કર્યો છીએ.

કવિ હરમીસિયું નામે શુભશનને ક્યાં
અંજાણુ છે? એમનાં પુસ્તકો પાસરીઓમાં
વખણાય છે. આજને શુભ દિવસે તેની સખ્યા
બંધ પ્રતો ખરીદી મરીજ હંમદીતોમાં વહેંચવાની
જરૂર છે.

હમોરી નવી યોજના રૂપા પાંચમાં
રૂપા નવનો મોલ લેવાની આખતી તક
છે. એ માટે સીધારસ શા માટે બેઠાએ?
આવી મોલચારીમાં પણ આવો લાભ મળે છે.
જસ લુટાય તેમ લુટ લો. તમારી પર બધું કુર-
બાન છે!

પાવેલની કંપની

આ વિખ્યાત કંપનીથી આખા હિંદમાં
કોણ અજાણુ છે? નાણીતા કેમીરોને દવા
બનાવનારાઓ હોવા ઉપરાંત એઓ દરદીને કાજ

તો એટલે: મંજવર અસખાળ ધરાવે છે કે એમણે સરકારને કંઈ હોસ્પીટલ શીયો દરેક સામેથી સાથે તૈયાર કરી આપી છે. પોલેક્ષને ત્યાં બૂલું બૂલું ખાતી નમનતાઈ ભર્યા માણસો સાથે મોઝુદ છે. તેનાં વડા મેનેજર બહુજ બસા ને સાચીવાળા છે. અકુદરતો અવયવોમાં પોલેક્ષ હિંદમાં સાચી વધુ જણાવે છે. દરદીને લગતી કાંઈ પણ જાતની તપાસ કરવાનું ખાતું આ સાહસીક કંપનીમાં આપી નથી. આ દેશી કંપની છે ને એક દેશી કંપની શું કરી શકે છે તેનો અચુક નમુનો છે.

હાંદર મોતીવાળાની દવા

હાંદર ડો. બે. મોતીવાળાની જૂદી જૂદી જાતની દવાઓ બહુ મંસદુર છે. આ દવાઓ માટે મોટાં મોટાં હાંદરોએ આપેલી ખાતી તેની અચુક સામેલી પુરવાર કરે છે. હમારા મિત્રોએ હમેને અંગત ખાતીથી જણાવ્યું છે હાંદર મોતીવાળાની દવાઓ તમારા રોગમાં શા માટે નથી? જરૂર કાંઈ કાયદોજ મેળવશો.

ગોરાશં સુરજમલ લટલુલાઈની કું.

હીરા અને ગરેરાતોના બહુ જણાવતા વેપારીઓ રંચુન અને મુંબઈમાં પંકાયલા છે. ગ્રાહકોને પ્રથમ કરવાને યોગ્ય નફો બહેળો વેપાર કરવો એજ એમની નેમ છે. પ્રમાણિકપણે કામ કરનાર જરૂર ફાતી ભાગ્ય છે. હવે હમારા વાંચકોને આ ભાષણો સાથે એકવાર કામ પાડવા ની એલકર્યે છીએ. કાષ્ઠપણ રીતે કાવવાની ધારતી નથી.

એપએનની ડો.

આકુદરતી અવયવો બનાવવા માટે તથા જતરા માટે આ કંપની પણ જણાવતી છે. એના માલિકે પણ ઘણા અનુભવી છે અને અતેકને એમણે પુરા કરેલા જણાય છે. એઓ જણાવે છે કે એમના કામથી હાલમાં ઘણા બેગાઈને તેમને ત્યાં આવે છે. હવે એમને પશુરતેક કચ્છીએ છીએ. જનસમાજની સેવા બજાવનારાઓ હમેશાં આપણી તરફનાં દરેક આવકારને લાયક છે.

ધી શ્રીરાત્યા લામદ્ એશયુરસ કુંપની લી.

આંગ્રેજીસ આપણા દેશમાં હંદગીતિનિમો ઉતારનારી કંપનીઓ ઉમારાઈ નવું છે. હંદગીતિ વીમો ઉતારાવે એ માણસ અત મોટું કંઈ જરૂર છે. જેઓ પોતાનાં મોત લાંબકાં સાચવી શકતા નથી તેઓ માટે આ ઉત્તમતંક છે. ગમે તેવા ગરીબે પણ કષ્ટ પેચી તેના લાભ સેવાની જરૂર છે કેમકે તેથી તે પોતાનાં બહાલાંઓને કાળે ખતમમાં સંબાળતાં છોડી જઈ શકતો નથી. ના, એટલુંજ નહિ પણ તેની મરંજ પડે છે તો છુરાપામાં કાંઈક ઠીક હાલતમાં રહેવાનું મોટું સાંધન તે હાથ ધરી શકે છે. કમનસીમે આપણા દેશમાં સ્વદેશી વીમા કંપનીઓ બહુ યોગી સંખ્યામાં છે. વિદેશીઓ અં પણે પૈસા મોટા લાભ લઈ નવું તેમ શા માટે થતું નોંધએ? આપણા ભાષણોએ આવી બાબતમાં અચુક લાંબકાત પુરવાર કરી આપી છે તો પછી શા માટે આપણે સ્વદેશી સહાસની કંદર ન જુઓ અને આવી કામને ઉત્તમ ન આપે? સ્વદેશી ને સ્વરાજ્યની બુમો આપણી ચોખાસ પડતી આપણે સાંભળ્યે છીએ તેવાં વખતમાં સ્વદેશી સહાસોને ઉત્તમ આપવાની ખાસ જરૂર છે. ઉપલી કંપની ઘણાં કરવેયા હાંમેલી ઉભી થયાં પોમી છે. તેનાં સેક્રેટરી અને મેનેજર્સ એજરડસ તરીકે એવા કુશળ પ્રકરણ છે કે જેઓ આ કામને દરેક રીતે ક્ષેત્રમંડુ કર્યા વિના રહેનાર નથી. જાહેરખબર નોતાં પુલ્ક, જણુશો કે દરેક ચીજ દીવાની જેત જેની કરવામાં આવી છે ને કોષ્ઠપણ રીતે કાવાની ધારતી નથી તો પછી કંઈ નહિ આ કંપનીનું કામકાજ વધારવા તેના સેરોનો બહાલીથી ઉપાડ કરવામાં આવે અને તેમાં સંરિ રકમનો વીમો ઉતારવાની જાડવણ કરવામાં આવે. હવે આ સ્વદેશી હીલચાલને દીસોબની ભરોડો આપતી તેને દરેક ક્ષેત્ર કચ્છીએ છીએ.

GULSHAN

The Late Mr. D. B. MOTIVALA.

મોતીરાજાની પેટ-દ દવાના બાદોશ બનાવનાર.

મહાત્માની મહત્ત્વ યાદ.

મુખ્ય હાઇકોર્ટના માજી ચીફ ટ્રાન્સલેટર અને ઇન્ટરપ્રીટ
મી. ડોસાભાઈ બેજનજી માતીવાળા

માતીવાળાની પેન્ટે દવાઓના બાહોશ બનાવનાર.

મરહુમ શ્રેઠ ડોસાભાઈ બેજનજી માતીવાળાનો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૪૬ માં થયો હતો. સર જમશેદજી હાલભાઈની સ્કુલમાં કેળવણી લઈ મેટ્રીકની પરિક્ષામાં ઘણી સારી માર્ક્સ સાથે બહુ નાની ઉંમરે પસાર થયા પછી એલફીનરટન કોલેજમાં એમએ અભ્યાસ કર્યો હતો.

ત્યાર બાદ સર જમશેદજી હાલભાઈની સ્કુલમાં એક શિક્ષકનો ઓધો કેટલોક વખત લોગવ્યા બાદ મરહુમ મુખ્યની પેપર કરનારી ઓફીસમાં નોકરીએ રહ્યા હતા પણ જ્યારે મુખ્યાઈની હાઇકોર્ટના ટ્રાન્સલેશન ખાતામાં તેમની નેમલુક કરવામાં આવી હતી ત્યારે તેઓ ફક્ત ગુજરાતી અને મરાઠી ભાષાના મદદનીશ ટ્રાન્સલેટર તરીકે જોડાયા હતા. ધીમે ધીમે પોતાની હુશીઆરી અને કાબેલિયતપણથી દરેક મોટા અને નાના અમલદારનો ચાહ અને સાક મત તેમણે જીતી લીધાં હતાં. રફતે રફતે એમણે મોટી પદવી મેળવી વડા ટ્રાન્સલેટર થયા હતા. ઇ. સ. ૧૯૦૪ માં મી. ફરામજી કાવશજી બનાજીના પવાઈ એસ્ટેટના સર્વોચ્ચત રીસીવર તરીકે ચુટી કઢાયા હતા. જે વખતે એમણે આ

નવાં કામ સાથે પોતાનું હાઇકોર્ટનું કામ પણ સહેલાઈથી કર્યો કીધું હતું. છેવટે ઇ. સ. ૧૯૦૯ ના વર્ષમાં ચીફ ટ્રાન્સલેટરના મોટા માનયુક્ત ઓફીસ ઉપરથી રીટાયર્ડ થયા હતા, પણ પવાઈ એસ્ટેટનું કામ બહુ હોંસ અને ખાતથી ચલાવી તેની આવક બેવડી કરી હતી.

મરહુમ મી. માતીવાળાને સુનાની દવાઓના ગુણો જાણવાનો બહુજ ઉમંગ હતો જેથી કેટલાક બાહોશ સુનશીઓ રાખી ફારસી અને અરેબીક દવાઓની ચોપડીઓ વંચાવતા હતા. જે ઉપરાંત મરનારે પોતાની જાતી બાહોશી તથા ચંચળાઈથી કેટલીક અગત્યની દવાઓ બનાવી લોકોમાં બહુ સસ્તે ભાવે વેચતી કરી હતી.

એમની મરડાની, કોલેરાની, મીઠી પીશાબની ને ખહીની વનસ્પતીનીજ દવાઓથી સેંકડો બલકે હજારો જાન બચ્યા છે. જ્યારે મરહુમની કાંતાની, હર-તૂની, તાવની દવાઓ જેઓએ વાપરી છે તેઓ તારીફ કરે છે કે તે ઘણીજ અસરકારક છે. મરનારની કબજ્યાતની, દરાઝ, ખરપસાં

વગેરે ચામડીના દરદોની, બદલેજમી ઉપરની અને રસ તથા સોજા ઉપરની દવાઓ નો ડાકટરો વડીક દરેક કુટુંબમાં રાખવાની સખત લલામણુ કરે છે. કુટુંબમાં આજે સુખમાં એવું એક પણ પારસી કુટુંબ ન હશે જે મોતીવાલાની ચાલીસ વરસની પ્રખ્યાત દવાઓથી અંતણુ હશે. મરહુમે દવાઓની કિંમત બાણીજોઈને ખાસ ઓછીજ રાખી હતી જેથી ગરીબ તેમજ તવંગર તેનો લાભ સહેલાઈથી લઈ શકે. વળી આ સઘળી દવાઓ વનસ્પતિનીજ બનાવેલી હોવાથી દરેક કોમમાં તેનો કાંઈ પણ ધારતી વગર છૂટથી ઉપયોગ થાય છે. એ દવાઓ બનાવવાનું કામ મરનાર મી. મોતીવાલા પોતાના બેટાને શીખવી ગયલા હોવાથી તે દવાઓ હજી પણ ચાલુ રાખવામાં આવી છે. અને કિંમતમાં પણ કોઈ પણ બતનો વધારો કર્યો નથી તે માટે સાહસિક મીંઠ ખરશેદજીને ખરેજ ધન્યવાદ ઘટે છે. આ એક પુણ્યનુંજ કામ છે.

મરહુમની તખ્ત નરમ ગરમ રહેતી હોવા છતાં પોતાનાં સઘળાં કામો ઉપર

તેઓ હંમેશાં બહુજ ખત રાખતા હતા. અને સેવટની ખીંમરીમાં પણ મરહુમ કામ કરતા હતા. મી. ડોસાભાઈ મોતીવાલા તા. ૩૭ જુન ૧૯૧૭ ને દીને આ કાની જોહાન છોડી ગયા હતા.

એઓ ઘણાજ સાદા, નાચાલુ, ખંતીલા, બાકોશ અને એકાંત જીંદગીમાં મોજ લેનારા ધર્મિ જરથોસ્તી બચ્ચા હતા. મરનાર પોતા પાછળ બે બેટાઓ તથા બે બેટીઓનું કુટુંબ તથા બહુ બાહોળું આબરૂદાર મિત્રમંડલ શોક કરતું સુક્રી ગયા છે. મરહુમેને કશીપણ ધાંધલ પ્રરપચ ગમતી ન હતી. તેઓ ચાહત તો પોતાની દવાઓની મોટી આંખને આંજી નાંખનારી બહેરખખરે આપી લોકોને તે તરફ ખેંચત પણ થોડું બોલવે ઘણું કરીને બતાવવાનો તેમનો મુદ્રાલેખ હોવાથી કથું થવા પારખું ન હતું. મરહુમના બેટા મીંઠ ખરશેદજી જેઓ તેમનો આ ધંધો પ્રજામાં વધું આગળ પાઠવાની કોશિશ કરેછે તેમને હમો દરેક ફેલેહ ઇચ્છીએ છીએ. આ દવાઓની કિંમત, જોડેની સરડીફીકેટથી જણાય છે જે કાંઈ સાધારણ લે લાગુઓની નથી.

શુભશનના આગલાં વર્ષોના છૂટક અંકો.

સુંદર વાર્તાઓ ને લેખોથી ભરચક.

છૂટક નકલના દોઢના ત્રણ આના.

મેનેજર.

રિપ્ચુ કોલમ.

Baroda Administration Report
1915-16.

વડોદરા રાજ્યના હાલના વિહાન દીવાન સાહેબ માનવંત મનુભાઈ દશરૂપ મહેતા સાહેબ તરફથી પ્રગટ થયેલા રિપોર્ટ ઇ. સ. ૧૯૧૫-૧૬ નો રિપોર્ટ હમારી ટેબલ પર આજ મુદત થયાનો પરોલો છે છતાં હજી તેનો વારો આવ્યો નથી. આ રિપોર્ટમાંની ઘણીકી જાણવા-જોગ બાબતો હમારા પાંચકોની જાણ અથવા ઉતારના હશે આતુર છીએ, પણ હમનસીમે અંક પછી અંક ચીકાર જતી ટ્રામમાં “ જગા નહિ ” ની યુમ પડતાં વસણાયથી દાગ જેવે મ્હોટે ઉતરું પડે છે તેવીજ હાલ આ સુરુથી છે, છતાં ચલાવું-ખુલાવું છે તે મોડે બહેરે હાંજી થશે. વડોદરા રાજ્યનો વસ્તી ૮૧૮૨ ચો. માઈલ છે ને વસ્તી ૨૦,૭૨,૭૯૮ ની હોઈ તેમાં ૪૨ શહેરો ને ૩૦૫૫ ગામો છે. વસ્તીના પ્રમાણમાં હિંદુઓ ૬ ભાગ રોકે છે. મુસલમાનો ૧૬૦૧૩૭ છે, તથા પારસીઓ ૭૯૫૫ અને ખ્રિસ્તીઓ ૭૨૬૩ છે. રાજ્યની ધારાસભામાં બેઠાની રૂએના પાંચ મેમ્બરો હોઈ, ૭ મેમ્બરો અમલદારોમાંથી સુટાય છે; પાંચ સરકાર તરફથી પ્રજા વર્ગમાંથી સુટાય છે તથા દશ પ્રજા તરફના મળી બધા મળી ૨૬ મેમ્બરો છે. આ ધારાસભા બહુ અગત્યનું કામ બળવે છે અને જેમ જેમ અનુભવ થતો જાય છે તેમ તેમ તેના સમયોને નવા હક અપાતા જાય છે. થીમંત મહારાજ શ્રી સયાજીરાવની નેમ પોતાની પ્રજા રાજ કરતી આય તો જોવાની છે એટલે તે માર્ગ તરફનું આ પગલું પસંદ કરવાજોગ છે. કાઠિયાવાડનાં ઘણાં ખરાં

ખરાં રાજ્યો સાથે આ રાજ્યના સમન્નો આપ લે કરવાની સવડ થઈ એ બેસક પ્રગતી અગત્ય ટાળશે. વડોદરા રાજ્યમાં કરી આપવામાં આવેલી કોલપ મુકી કિલિયં રાજ્યમાં માલુ રહે એવી ખાસ જરૂરી મોકલણ જાણુકની થયલી છે. લગા-ધના કામમાં મહારાજ સાહેબે આપેલો સુદર કાળો જાણવાજોગ છે. પાંચકામ રૂપા વિમાનો માટે આપવામાં આવ્યા છે. રાજ્ય તરફથી ૧૫૭ સીપાહો કિલિય લશ્કરમાં મોકલી તેમના પરની રૂ. ૧૪૪૭ ની બાકી સરકારે લખી વાળી છે. ત્રણ યુરોપિયન અમલદારોને ખાસ રજા આપી બીટીશ લશ્કરમાં મોકલ્યા છે. રૂ. ૨૬,૬૫૦ ની કિંમતના ૭૪ થોડા છે તથા રૂ. ૮૭૨૨ ની કિંમતના ૧૩ તંબુઓ આપ્યા છે. રાજા સ્કીમ-ટગ જીપીકી કિલિય લશ્કરને વાપરવા આપી છે. દર માસે લગાઈ આવે ત્યાં સુધી ખાર, હઝાર, રૂપા હિંદી સરકારને ખરચ માટે આપવામાં આવે છે. રૂ. ૨૯૧૩૬ ની કિંમતના બીજા ૮૦ થોડા આપ્યા છે, તથા બીજાં પરચુરણ ખરચ તથા વોરફોરોને મદદ તરીકે આપવામાં આવે છે તે જુદું. વડોદરા રાજ્યનાં લશ્કરની સંખ્યા ૪૦૦૦ જાણુકોની છે. લશ્કર પર રિપોર્ટ કરવાનું રૂ. ૧૧,૮૭,૩૯૫ નો ખરચ થયો હતો. વડોદરા રાજ્યમાં જુરોહિત નો કાયદો પસાર થયો છે એની રૂએ એક મંત્ય-જ પણ આજાણુ-જોરનું કામ કરી શકે છે. આ કાયદો સરકાર ન્યાં લાગુ પાડશે ત્યાં અમલમાં મુકશે. વડોદરા સરકારની આવક રૂ. ૧,૬૦,૯૦,૫૪૦ ની છે ન્યારે, ખરચ રૂ. ૧,૬૦,૫૧,૪૮૯ નો છે. ખરચમાં પોલીસ ખરચ રૂ. ૮,૮૦,૬૦૬ નો છે; કેળવણીનો ૨૦,૮૫,૩૯૬ નો છે; દવાખા-નાનો ૨,૯૩,૧૯૩ છે, મહેલો લગતો ખરચ

૨૦,૧૪,૫૨૬ તો છે તથા પેનશનનો ખર્ચ ૨,૮૮,૫૬૮ છે. રાજ્યમાં દંશ મ્યુનીસીપાલિટીઓ જે કે સ્થાનિક સ્વરાજ્યનો મોટો હક મેળવે છે, છતાં હમો માન્યે છીએ કે તેમને વધુ સારા પાયાપર મુકવા સરકારે પોતાની મદદનો હાથ લંબાવવાની જરૂર છે. રાજ્ય તરફ રેલ્વે લાઇનો ધણી બધા છે ને બીજી ધણીકો માટે વિચાર આવે છે. હાલના વખતમાં વ્યાપાર અને ઝડપી મુસાફરી માટે આ બાબતની ખાસ જરૂર છે. રિપોર્ટ દરેક રીતે પુરતી વિગતો ને આંકડાઓથી ભરપૂર છે. રાજ્ય કેવું આપ્યા છે તે તે પરથી અચુક જણાય છે. એવા ઝગડતા ને આપ્યા વર્ષોના રિપોર્ટો આહુ પ્રગટ થતા રહે અને પ્રભુ માટે જે ઉંચ નેમ રાખવામાં આવી છે તે વધુ અને વધુ દરજ્જે પાર પડતી જાય તે જોવાને ને જાણવા આપણે ખરાં ઇગરથી ઇચ્છીશું.

સાંજવર્તમાન પતેતી અંક.

પારસી નવાં વર્ષનો સાંજવર્તમાનનો વાર-ક પોયો એ વાંચક વર્ગની એઝ માનીતી મોજ માન થઇ પડ્યો છે. ગમે તેવી મોંઘવારી છતાં ૧૧ ધુધી માલેકે વાંચક વર્ગની આ માનીતી જ બંધ કરી નથી તે ખુશીની વાત છે. અલ-! કેહને વાગે કાજીઓ તો ધણી નીકળે પણ ત્રણ પોયાપર થતા ખરચોની વાત તો જે જાણે તજ જાણે. જાહેરખખરો દરોરે બેસક આ જાણીતાં રોજીદાની લોકપ્રિયતા અચુક દાખવે છે. અંકને/ સુંદર કરવા દરેક પ્રયાસ થયો છે. કવિ દોરોઆંધર તારાપોરવાળાનો તેમાં મોટો હિસ્સો છે. તેમનાં ચિત્રો બાબે બે મતઃછેજ પણ હાલ કાંઈક સૂર્ય સામે ધૂળ ફેંકવાની કોઈક ટેકાણેથી શેખા કરવામાં આવે છે. બનવા લેગ છે કે કોઈ પેટનો બજેલી ગામ બાળવા નીકળ્યો હોય! પીકચરોમાં જેમ સાંજવર્તમાને પોતાની ઝેલ્યાઈ જાળવી છે તેમ લખાનોમાં વળી તેણે કશી ક્યા-

સ રાખીજ નથી. અંગ્રેજ લેખો જાનથી ભરપૂર છે. જૂદી જૂદી કીસમના વાંચકો માટે તેમને મન ભાવતો મસાલો પીરસવામાં આવ્યો છે અને કશી ખામી રહે નહિ તે માટે જુદાં તકલીફ લેવામાં આવી હોય તેમ ખુલ્લું જણાય છે. આવો મધમધતો મસાલો તૈયાર કરવો એ કાંઈ સહેલું કામ નથી. અંક માટે લખાનોની સુંદર સુટણી કરવા માટે અધિપતિ શેક રૂ. ન. વાચકો ગાંધી અને સખ-એડિટર મી. સોરાખ પી કાપેડયાને ખરેજ શાબાશી ઘટે છે. અંકમાં કયરો કુચેતે એખરો એખરો ફક્ત તારત્યુંજ કરવાની નેમથી સમાવ્યો નથી એ કારણે ક્યાં લખાણને વખાણવું ને ક્યાંતે પસંદ કરવું તેનો સવાલજ રહ્યો નથી. દીલગીરીની વાત છે કે આ વેળા આ બેઠથી સાંજવર્તમાનના ગ્રાહકો બકાત રહ્યા છે. અલખત મોંઘવારી તો છે પથુ-હા, પથુ શું! બાવા, એ તો જે કામ કરે તેજ જાણે! મુશત નવાલો ક્યાં ખાટો કે શિક્ષો હોય છે? હમો આ ખતના સાહસીક કરવેયાઓને દરેક ફતેહ ઇચ્છીએ છીએ.

નવા વર્ષના અંકો.

દીલેઆરામ.

આ માસીકને ચિત્રો આપવાનો શાખ થયો છે એટલે લક્ષ્મીઆઈના ચિત્રો આપી નવાં વર્ષનો અંક દીપાવ્યો છે અલખત એ બાધજી અચ્છો ખરચ કર્યો છે. લખાનોની બાબતમાં એ બાધ કાંઈક હીક સુટણી કરે છે. હમો એ બાધનો પણ આ નવાં વર્ષનો ખર્ચાણ સહાસ વખાણે છીએ.

કુરસદ.

આ પુરાણાં માસીકનો સાદો ઉબજ અંક રુખેતા મુજબ નીકળ્યો છે. ચાલુ બે વાર્તાઓના મોટા હકતાઓ આપવામાં આવ્યા છે ને બે ચાર ખીજ લેખો છે. આ માસીક રુપરુપ પોતાનું કામ કર્યું જાય છે.

ગુલબદન ગુલ.

યાને

મહાન અકબરનો જમાનો.

(મોગલ સાહનસાહતની જાહોજલાલીનો યાદગાર સ્રોત.)

ગુલશન માટે ખાસ.

લખનાર:—લાગલ્યા.

(ગયા અંકથી ચાલુ.)

આગલાં પ્રકરણનો ટુંકસાર.

કાશ્મીરની નજદીક આવેલા હિમાલય પર્વતની બંદીનાથની ટેકરીપર એક થોળી વસતો હતો તેને મળવા કાશ્મીરના વડા વજીરનો બેટો સીધરાજ અને તેનો ચુર કહુસા નામનો જ્ઞાની બ્રાહ્મણ પર્વતો બ્રાહ્મ-ગતો આવ્યા હતા. થોળીનાં મયકથી થોડે દુર એક વાઘને ભેતાંજ સીધરાજ તેના તરફ ધસી બધો પલ્લ તેનો થોડો ખાડામાં પડી જતાં થોડો ને રવાર બંને હંધે મસ્તક પડ્યા. આ પછી બંને થોળીને મળી ગયા. ત્યાં જલ્લાયુ' કે તે વાઘ તે થોળીનો પાળેલો હતો. થોળીના હુકમથી સીધરાજને તે વાઘ ભેટું નામ હરી હતું તેને પક્ષવાર્ધી અને બંને મિત્ર થયા થોળી સાથે એક રાત રહી સીધરાજ, કહુસા સાથે આપા જવા નિકળ્યા કેમકે તેના બાપ તરફથી તેને મોગલ વંશના મહાન સાહનસાહ અકબરની દરબારમાં નોકરી કરવા મોકલવામાં આવ્યો હતો. રસ્તામાં તે થોળી માટે કહુસાને પૂછતાં જલ્લાયુ' કે કાશ્મીરનો તે માણ રાજ નંદુષ્ટ હતો. આ રાજ સાથે તેના વારસ નાના ભાઈએ બંડ કયું હતું પણ તેમાં તે ભાઈ કેદ થયો હતો. રાજ્યમાં ચાલુ બખ્ષેલા યતાં શાંતિ માટે તે નાના ભાઈને ફોરેસીએ ચલાવવાની જરૂર જલ્લાયુ'. રાજ ઘણીજ આનાકાની પાછી કયુલ થયો, પણ તેને ભાઈ તરફ એટલો બધો ખ્યાર હતો કે ભાઈને મારવા કરતાં તે પોતે જીવે યથ બધો અને મરણ પામવાની બોડી અધ્ધા ફેલાવી. આ યતાં નાના ભાઈને કેદમાંથી મુક્ત કરી ગાદી આપવામાં આવી. સીધરાજ આ વિગતથી અભણ હોવાથી અટનેવટ કરવા લાગ્યો કે રાજ નંદુષ્ટનો તે થોળ્ય તે હપકાર માની શક્યો નહોતો; છતાં તેને ધીરજ હતી કે તેમ કરવાનો વખત તેને મળે આવશેજ કારણ કે થોળીએ છુટા પડતો વેળા તેને નસીહત કરી જલ્લાયુ' હતું કે કોઈની મુશ્કેલીમાં થોળ્ય સલાહની જરૂર જલ્લાયુ' તે તેની આગળ જરૂર હાજર થયું. તેણે આ આમ જલ્લાયુ' કયું હતું. સીધરાજનો વિવાદ મીના કાકા તે અલ્હાબાદના સુબાની એક પૂરી દીકરી વેરે કરવામાં આવ્યો હતો. હજુ લગ્ન યતાં ન હતાં. આપા જવા પહેલાં અલ્હાબાદ જવાનું તેનું આમજણ થવાથી તે પોતાની પત્નીને મળવા આતુર કેદમે આવળ વધ્યો.

આ સુંદરીનું નામ ઇંદુમતી હતું. જો કે અદરાયલા ઠાકરાંઓને એકત કરવાનો તે વેળા હિંદુઓમાં ફેલાઈ ન હતો પણ ઇંદુમતીનો બાપ જુના આચારચિંતનો હોવાથી તેણે ઠાકરાંઓને મળવાની તક આપી તે બનેનો મેળાપ હર્ષિત હતો તેવામાં સીધરાજનો કા. સાહુના પોતાની સાથે બત્રીબને લઈ ગયો અને ત્યાં તેણે અકબરની દરબારમાં રહી સુધારા લેવા સમ્મત્યો કેમકે અકબર કાશ્મીર છૂટવા માંગતો હતો. સીધરાજને આ વાત ગમી નહિ અને તેણે પોતાના કાકાને તે બાબે. પુલ્લ જલ્લાયુ' પણ કાકાએ તેને

સમન્વયે ને કહુસાને તે વાતની તાજીદ કીધી તેવામાં તેમની મુલાકાતે યોગી ગોરખ આવ્યો. તેણે પોતાના યોગથી સીધરાજને વાદના શીકાર કરવા ધસતાં જોયાની ખબર જણાવી તેને ચાલ્યાગયામાં ગરકાવ કર્યો. યોગીએ જણાવ્યું કે સીધરાજ તેમના મતમાં બળશે ઇન્દુમતી સાથે તળાવપર સીધરાજનો મેળાપ થતાં જાને એ એકમેકની તપાસ કરી તેઓ ચિત્રકળામાં કુશળ જણાયાં. બન્નેનાં બેવી મિત્રીય રમતથી ઇન્દુમતીએ સીધરાજના પ્રેમની પરિક્ષા કરી પણ તેમાં તે નિષ્ફળ જશે એવું કળ મળવાથી તેણી નિરાશ થઇ. બન્નેએ હસીને તે વાત દુર કરી રાતના સીધરાજને ગોરખ યોગીને તેના કળ ચેલાઓ સાથે લેતાં તે ઘણો શુચવાયો. બીજે દીવસે તેઓ આગ્રા જવા નીકળ્યા. આગ્રા જઈ અણુલ ક્ષેત્રને મળ્યો તેણે પોતાના ભત્રીજા પરવીણ સાથે તેમની ઓળખ કરાવી સીધરાજને, પરવીણ સાથે ફરવા મોકલ્યો.

શાહ અકબરનો મેહેલ લેતાં સીધરાજ છઠ્ઠે યથા ગયો. અને ત્યાંની લગ્ન રચના ને કુશળ કરોબારે તેને અન્યથામાં ગરકાવ કર્યો. તેને જ્યારે જણાવવામાં આવ્યું કે બહેળા અરાબા છતાં દરેક બાબતને ખરચ નિયમિત અને બાદશાહી રીત મુજબને ખાસ ધ્યાન પુગાડી કરવા માં આવતો હતો ત્યારે તે વધતો અજબ થયો. અણુલ અકબરનો કરોબાર કરકસરથી હતો પણ મહેતાએ ને ગરીબ ખેરીઓને નવાજવામાં તે આશુ પાશુ લેતોજ ન હતો. અલનચી જ્યારે લખલુંદ ખરચ તરફ બાદશાહ સલામતનું ધ્યાન ખેંચતો ત્યારે કરકસર કરવા સરકાર બાદશાહ કબુલતો પણ બીજી પળે કોઈ આરંભને દેને લેતાં તેનાં સખી હાથ પૂર બહારમાં લંબાતો હતો. તે દીવસે સંતે કહુસા અને સીધરાજે ફૈઝી અને તેના અંગત મિત્ર મુખારકની મુલાકાત લીધી. આ બંને મિત્રો સાથે રહેતા હતા ને કવીઓ હતા તેમને ખાસ આવકાર આપવામાં આવ્યો. આ ત્યારે જણાવ્યેજાનુશ્ચ ગાંધાં માર્ગી, ફૈઝીએ સંસ્કૃત ભાષાની અમ્મી તારીફ કરી તેનાં સાહિત્યમાંથી મળતું ગૌરવ વખાણ્યું અને તેથીજ તેમની પહેલાંની સાંકડી નજર ખુલી યથા હતી એમ અચુક જણાવ્યું. ફૈઝીને મુખારકે સંસ્કૃત ભાષાના અધ્યયન અભ્યાસી હતા અને ફૈઝીએ જણાવ્યું કે હાલમાં બાદશાહે તેને દરેક ધર્મનાં સીદ્ધાંતોનાં રહસ્યવાળું એક ખાસ પુસ્તક તૈયાર કરવા ફરમાવ્યું હતું. સીધરાજે રાજ્યમાં ચાલતી બેવકાફ માટે સવાલ કરતાં ફૈઝીએ તે હસી કાઢી અણુલ ક્ષેત્રના ધખારા તરીકે જણાવ્યું. છતાં પડતાં કોણથી બાબતમાં જરૂર પડે તો સીધરાજને ફૈઝીને મુખારકે પોતાની આગળ સરમોગ ચાલી આ વખા જણાવ્યું. સીધરાજ આથી ઘણો ખુશ થયો. બીજે દીવસે સીધરાજ પોતાની નવી નોકરીપર ગયો. ત્યાં તે તુરત પોતાના હપરી અમલદારનો માનીતો યથા ગયો. નોકરીપરથી બહારગામ નીકળતાં તેણે એક દાસીએ આવી જણાવ્યું કે તેણીની શેઠાણી તે રાત્રે તેને મળવા માંગતી હતી. સીધરાજ ચોકચો ને ડગમગ્યો પણ તે દાસીએ તેને એવી સીદ્ધથી સીસામાં ઉતાર્યો કે તેનાથી નાકબુલ થયું નહિ. તે કબુલ થયો અને રાહીબાગમાં ફરવા ગયો. ત્યાં એક છાંડ નીચે આરામ લેતાં અકબરને તે મળ્યો. અકબરને તેણે ઓળખ્યો નહિ. તે તો તેને કોઈ મેટા માણસ સમજ્યો તેઓ વાતે વળ્યા. અકબરને તે ગમી આવ્યો પણ વાત થતાં તેણે અકબરને લોકો જાહેર કરતાં અકબરે છેલ્લે પડ્યો પણ સીધરાજે નિર્દોષપણે એવો તો સરસ પોતાનો બચાવ કર્યો કે અકબર ખુશ થઇ ગયો. તેવામાં અણુલ કાદીર ત્યાં આવ્યો. અકબરની નિરાશ થતાં તેણે અકબરને જાહેર કીધો નહિ. પણ એક હિંદુને અકબરની નજીક લેઈ તે ઘણાજ બખાલ્યો ને હિંદુએ સામે ને ગમે તે બક્યો. સીધરાજ સાથે આ તકરાર વધી પડતી લેતાં બાદશાહે સીધરાજને જવા કહ્યું ને અણુલ કાદીર સાથે પોતે તકરાર કરી અણુલ કાદીર તેને ચુસ્ત મુસલમાન યઈ હિંદુને બીજાએને દુર કરવા સમન્વયવા લાગ્યા. તકરારની ગરમીમાં અણુલ કાદીર જાહેર કીધું કે બાદશાહ સામે મુસલમાનો કાવતું કરી ઉઠાડી મુકવા માંગતા હતા. તેમાં બાદશાહનો ક્રોધે સતીમ સામેલ થનાર હતો. આ માખર સાંભળતાં બાદશાહ ચોંક્યો. તે અંદરખાનેથી વિચારમાં પડ્યો પણ બહારથી સાંત રહી વાત લગાવેલ ભવિષ્યમાં વધુ સાવચેત રહેવાનું જણાવી ચાલ્યો ગયો ને બાપડો અણુલ કાદીર હાથ ધસતો રહી ગયો.

પ્રકરણ ચોથું.

અકબર (ચાલુ).

તેના રાજમહેલના એક ખાનગી ઓરડામાં એક શામ્સ શાહ અકબરની શહ નેતો બેઠો હતો; જેની હાજરી વિષે જે અમુલ કદીરને સંકળી ખજાર મળી હોતો તે જરૂર છેકાઈ પડી અકબરને મને તે કહેતા. આ શામ્સ કોઈન નહિ પણ સીધ-રાજનો મિત્ર ને ગુરૂ કહુસા બાદશાહ હતો. પોતાની આસપાસનો બપકો સપકો કે બારીની પહારથી દેખાતો બાગનો અતી મનોરંજક દેખાવો તે જોતો ન હતો. તે તો ફક્ત વિચારના વખતમાં વિંટલા-પડેા નીચી મુંડીએ ગંભીર ઘોર કરતો બેઠેલો હતો. અદ્યત્ન તે િ શાહી મહેલની આ મુલાકાત કાંઈ પહેલીજ ન હતી. તેણે તે ભવ્ય દેખાવો અનેકવાર જોયા હતા, એટલે તેને કશી પણ દરકાર ન હતી.

મા કલાક પછી બાદશાહીના ચોપદારે આવી તેને ગંભીર વિચારમાંથી જાગ્રત કર્યો અને તેને શાહની આગળ લઈ જઈ રવું કર્યો.

“તને ફરી હયાં જોતાં હું ઘણેજ ખુશ છું” શાહ અકબરે કહુસાની તાજ મતવાજોનો નમ્ર સ્પર્શ કરતાં હસતે ચહેરે કહ્યું, “હું ઇચ્છું છું કે તું મારે માટે કાશ્મીરથી સારી ખજારો લાવ્યો હશે?”

“અફસોસ, મુરખ્ખીજ” કહુસા બોલ્યો. “હું ઇચ્છું છું કે હું તેમ કરી શકું” યાતો તમે તેમજ ખીજઓથી હમારે ત્યાં ચાલતી અંધાધુધીની ખીના છુપાવી શકું. મેં હયાં બધાએને ઉડાવ્યા છે પણ તમે મારાપર જે અપાર વિશ્વાસ મુક્યો છે તથા મારા દેશનાં બકાં માટે જે વિચારો જણાવ્યા છે તે પરથી તમો નામવર આગળ હું કાંઈ પણ ચીજ છુપાવી શકતો નથી.”

“હું સમજ્યો” અકબર બોલ્યો. “ફરી પાછો જુલો રાવને દીવો શરૂ થયો ને ? આપસ, આપ-સમાં લડાઇને શીસાદ શરૂ થયા છે તથા દીકરાંઓ

બાપ સામે ગાયું ઉઠકવા લાગ્યા છે તેમજ બાઇ બાઇઓ એકમેકમાં કાવવાં કરવા લાગ્યા છે ?”

“તદ્દન ખરૂં” કહુસા દીલગીર ચતો બોલ્યો. “હમાંસ હકદાર રાજ નંદીયુપ્તના રાજપાટ પરથી મુમ થઈ પોતાના ભાઈના હાથમાં રાજ ગાદી છોડી જવા પછી હમો ધારતા હતા કે દેશમાં ચાન્તી પ્રસરી, આબાદી ફેલાશે. થોડા વખત સુમાર્યે તેમજ ચાચું, લોકો નવા રાજ તરફ ઘણા ઉદાર હતા નાહ તો એ રાજ્ય વહીવટથી તેઓ ખુશ થવા લાગ્યા. કાઈખી કીસમે વધુ ફેર-શર રાજયગાદીમાં થાય નહિ તેવું તે વેળા અત્યુક લાગ્યું હતું પણ મામલો હાલને કાળ સાંધે સાંધે ફેરવાઇ ગયો છે. જ્યાં ત્યાં પીરુરનાં ખીજ વચાઇ મુક્યાં છે, ને નવાં નવાં અનેક ખંડો ચાલુ ઉઠાવાનો દરેક સંભવ જણાય છે. ધમાધમી ચોમેર થઇ રહી છે. અજબખી તો એ છે કે હમાંસી જ્યોતોડ કોશેશ છતાં આ કાવવાંઓમાં આગેવાની કાણુની છે તે હમો જરાએ જાણી શકતા નથી. રાજના છોડરાઓ જોઓ પોતાના બાપ સામે મોડે લહેરે બંડ ઉઠાવવાની ધમકીઓ આપે છે તેઓ કાંઈ પોતાની જાતી બુદ્ધિથી આ જાતની ઉચ્ચરણી કરતા હોય તેવું માની શકતું નથી. આ ઉચ્ચરણી કાંઈ જૂદા તરફથીજ ચલી જોઇએ છે; પણ તે કરનાર કાણ છે તેજ જણાતું નથી અને આ કારણે અમારી મુશ્કેલીમાં નાહક વધારો થાય છે.”

“તારૂં કહેવું રાસત છે.” શાહ અકબરે જણાવ્યું. “છોડરાઓ સ્વતંત્રપણે કામ કરે છે કે કોઇની ઉચ્ચરણીથી કામ કરે છે તે પર મોટા આધાર નથી પણ એટલું તો ખરૂં કે તોફાનો વધવા લાગ્યાં છે. વખતસર જો તે દાખી ન દેવામાં આવશે તો શું થવા પામશે તે કહી શકાતું નથી. જૂદી જૂદી ટોળીઓ હવે જરૂર ખંડો ઉઠાવશે ને મારો વડાલો દેશ માંહોમાંડેની લડાઇમાં નોશ પામશે. આ જોતાં દરેક દેકાણે જૂદી જૂદી મનજીવત ટોળીઓ શરૂ થશે. જેમ જેમ આ

ટાળીઓને પોતાના દેશમાંથી ઓછું મળતું જશે તેમ તેમ તેઓ પાડોશના મારામુલક પર દરોશ પાડતાં જશે ને ત્યાં આક્રમ વરસાવી ખાનેખરાખી ચાલુ કરશે. તેમ થતાં મારી પ્રબળે બચાવવાની મને ફરજ પડશે. હું ખુલ્લું જણાવી દઈશ કે આ બંધનું પરિણામ હું એક ધળવાર પણ સાંખીશ નહિ. હું મારી પ્રબળે જરાએ દુઃખી થવા દઈશ નહિ. એક નિર્ણય બનાવ મને તારા દેશ તરફ એકદમ ખેંચી જશે. મારાં રાજ્યને મારી પ્રબળની આબરૂ મારે સાચવવીજ પડશે. તે માટે બળની જરૂર પડશે તો કોઈપણ બળતની મુશકેલી કે ખર્ચની, પરવા કર્યા વિના હું મારા લશ્કરે એકઠાં કરીશ ને ઉત્તર તરફ કુચ કરી મારી પ્રબળે બેઠતી શાંતિને સુલેહ ગમે તે ભોગે મેળવી આપીશ. તેમ થતાં મારી પ્રબળે હેરાન કરતા બદમાશોને હું ખુનખેખથી ઉમેડી નાંખી તેમની સલામત જગ્યા તોડવા માટે મને તેમજ કરવાની જરૂર પડશેજ.

બાદશાહ તરફનાં માન છતાં આ તુંદ ને ખુલ્લી ધમકીના શબ્દોથી કહુસાને બારે ગુસ્સો લાગ્યો; ને કે તેણે તેનો કશો જવાબ આપ્યો નહિ પણ તેનો ચહેરો બારે કોધમાં કાળો થયુંકે થઈ ગયો. અકબરે તે જોયો કે તુરત ફેરવી બોલતાં તેણે જણાવ્યું,

‘ભલા કહુસા, શબ્દોથી જો તને કાંઈ ગુસ્સો લાગ્યો હોય તો મને માફ કરજે. મારી પેઠે તું પણ અચ્છી રીતે જાણે છેજ કે આ શબ્દો કહી હું કાંઈ તારા પોતાના જેવા ભલાં માણસો, તારા રાજા તથા હાલના વહોરાને માથે કોઈપણ બળતને ટોપસો મુકતો નથી. હું તો ફક્ત જેઓ બંડ કરવા તૈયાર થયા છે તથા જેઓ તારા દેશની તથા મારાં રાજ્યની શાંતિમાં ખલલ નાંખવા માંગે છે તેમનેજ આ બાબત માટે જવાબદાર લેખું છું. આ સામે આપ કરવાની મારી જરૂર

અચ્છી રીતે સમજી હું કે નાહકની દરમ્યાનગીરી કોઈ પણ બાબતમાં કરવાની મને કશી જરૂર નથી કે કશું કારણ નથી.’

‘તમે નામવરનાં વચનપર મને સંપૂર્ણ ભરૂસો છે, કહુસા બોલ્યો. ‘જે હીચકારાં કાવત્રાં મારા દેશને મારા રાજા સામે થયાં છે તથા જે કારણે તમે નામવરને ધમકી આપવી પડી છે તેથી જો મારા ચહેરાપર ગુસ્સો પ્રગટ થયો હોય તો મને માફ કરશો. તે કુદરતી હતો. ખેંચાળી માર છે હકુર, પણ શું કાવત્રાં ને દગો ફટકો એકલો કાશ્મીરમાંજ આવી રહેલો છે. શું તે આપ નામવરની દરબારમાં જાવજ નથી. મને માફ કરશો, પણ હું ધારૂં છું તેમ ખુદ તમારા દરબારીઓ અને તમારા સગા બ્હાલાઓ તમે નામવર સામે બંડ કરી તમેને ઉઠાડી મુકવાનાં કાવત્રાં રચે છે તે. તમે કાશ્મીરને શા માટે દોષ દો છો ?’

‘એટલે, તું શું કહેવા માંગે છે ?’

‘જે અદખી માફ છે, ગરીબ પરવર; કદાચ હું આકળો બની બોલવામાં હવે ઓલંગી ગયો હોઈશ. મને ચોક્કસ વહેમ છે; ખુદા કરે ને ખોટી નીવડે પણ તે હું મારા મનમાંથી જરાએ ફર કરી શકતો નથી. સલીમ—’

‘વળી સલીમતું નામ આવ્યું ? શું તે આમાં ખી સેડોવાયેલો છે કે ?’

‘તે બીજું કંઈ બાબતમાં સેડોવાયેલો છે તે હું જાણતો નથી. પણ મને મળેલી થોડીક નિશાનીઓ પરથી હું તમે નામવરને હુસ્પારીમાં રહેવા જણાવવાની મારી ખાંસ ફરજ સમજું છું. મારો શક પાયા વગરનો હોય તો ઓર બેહતર છે પણ તે છતાં આપણે આપણી હુસ્પારીમાં રહેવે તો તેથી કશું ખોટું થતું નથી. તમાં કોઈપણ બળતનું તુકશાન છેજ નહિ. માણસ બળતની ફરજ છે કે તે હર મેળેજ કાચત કહે.’

‘અલખત તેમ હું રહીશન.’ હાલને કાળ બધાનો પાયો અટક્યો ને શક પર આવી રહેલો છે. ખરી વિગત કરી જાણતી નથી. અલખત હું તે કારણે આ બાબત માટે ઉતાવલો થઈ સખત થવા માંગતો નથી પણ ચક્રીનથી ધ્યાનમાં રાખજે કે તેને કાંઈ મને જણાવ્યું છે તે હું જારીક તપાસ કર્યા સિવાય મારી નજરથી દૂર કરીશ નહિ. હું બહુજ સચેત રહીશ. આપણે પાછા મળીશું ત્યારે કામ કરવાની કદાચ કટોકટીની ધડી આવી પુગશે; પણ તું જાણ તે પહેલાં તને અંગત ખુશ કરે એવી કાંઈક વિગતે હું તને જણાવવા માંગું છું. હું હવડાંજ તારા શિષ્યને મળીને તેની સાથે મીઠી મીઠી વાતો કરી આવ્યો છું.’

‘આપ, સીધરાજને મળ્યા ?’ કહ્યું આ બાબતમાં ગરકાંવ થતો બોલ્યો. ‘કાણે તેને આપની સમક્ષ હાજર કર્યો ?’

‘કાંઈક નહિ’ અકબર હસ્યો. ‘મને તે બાગમાં મળ્યો. તે કાણુ હતો તેની મેં અટકલ કરી તેની સાથે મેં વાત કરી. તું જાણે છે કે મને એવી રીતે બધા સાથે વાતચીત કરવા ગમે છે.’

‘અને તેને શું ખબર ન હતી કે તે પોતાના નામવંર શાહનશાહ સાથે વાત કરતો હતો ?’

‘કુદરતી રીતે નહિજ. તેને તો જરા શક પણ ન ગયો. તેને કાંઈ કહેતો ના. હું એકદલ દિવસ તેને જાતે ખબર કરીશ. તેને માટેનો મારો અભિપ્રાય તું જાણ્યો માંગે છે ને ? વેલ, હું તેનાથી પૂરતો સતોષ પામ્યો છું. તે જાણે, બોલો ને બડ બાણો જવાન છે કે જેના પર મને અજબ વિશ્વાસ આવે છે. અલખત જરા તે બે અદબ બની જાય છે ત્યારે—’

‘તમા નામવંરને અપમાન થાય તેવું તેણે કાંઈ કહ્યું છે ?’

‘તે ક્યાં જાણતો હતો કે તે અકબર સાથે વાત કરે છે’ અકબર હસ્યો. ‘પણ તારે સુઝાવતું કારણ નથી. મેં તેને જ્યારે બતાવ્યું કે તે વધુ

દૂર હોતો હતો ત્યારે તેણે એવી સફાઈથી દર ચાલી કે મને તે બધોજ ગમી આવ્યો. તેની ભાત મને ગમી છે. આ બાબે યુનેયરા જરૂરી નથી. મેં કહ્યું છે કે તે મને અજબ આવ્યો છે. તું જાણે છે કે પહેલા દેખાવથી કદીથી કાઠપર ખુશ થઈ જતો નથી; પણ બાબત તદન ન્યારી છે. જે અસર તેણે મારી કરી છે તેજ ચાલુ રાખેતો બહુ છે. ચાલ, મને બીજું કાંઈક કામ છે એટલે હું તને વધુ બોલી કરી શકતો નથી !’

ધણીજ અદબઆદાથી નમી કહ્યું તાજા વાળ બાદ એરકામાંથી બહાર નીકળ્યો. અક તેના તરફ પ્રેમથી જોતો રહ્યો. સંજેગ, રિયાઝમ અને જાતમાં મોટો તદાવત છતાં અક આ બ્રાહ્મણની ત્રિદત્તને આજ્ઞાથી તેના તબેઆઈ તેનો મિત્ર થઈ રહ્યો હતો પોતે આપે વચન તે સીવરાઈથી પાળતો હતો.

‘એનામાં ખરેજ, કાંઈપણ જાતનો કંઈ ફટકો નથી !’ બાદશાહ કહ્યુંસાના નવા પદ પટપટ્યો.

અને ખરેજ વાતબી તેમજ હતી બાદશાહ નજદીક કહ્યુંસા જેવા અતેક હતા પણ તેઓમાંનું કેટલા પર તેનો નરસો હતો તે તો તેનું છગરજ જાણતું હતું.

અકબર પાંચમું.

શુભશનન શુભ

‘ખરાબર તકથી કરેજે વખતે સીવરાજ તે અસહજ આગળ જઈ પુગ્યો. તેને લાગે વખત થોળતું પડ્યું નાહ કેમકે તેણે તે ઘસીને બે મિનિટ પછી તેની નજદીક આવી તેણીની પુકે આવવાની હાજરત કરતી જોઈ. તેણી તેને મોડીક મલી જુઓ. આમાં રહેને એક બાગની મોટી દીવાલ આગળ લઈ ગઈ કે જ્યાં દીવાલમાં એક નાનું બારણું મુકવામાં આવેલું હતું. તેણીએ તે બારણું ખોલ્યું

અને તેઓ દાખલ થવા પછી તે સંભાળથી બંધ કીધું. સુંદર રોપાઓની હારોવાળા રસ્તામાં ચાલે તે દાસી તેને મધ્યમધતાં કુસોનાં ઝડોથી ઢંકાયેલી એક અગાસીપર લઈ ગઈ કે જે અગાસી એક સુંદરને આવીશાન મકાનના પાછલા ભાગમાં આવી હતી. તે ઘરનો બાકીનો ભાગ ગીચ ઝાડોથી નજી સાફ સાફ ઢંકાય ગયેલો હતો. અગાસી પરથી ચાલે સીધરાજનો ભોમ્બો તેને આરસ પહોણના દાદર પર ચાલે ખુલ્લી હવા વાળા એક ઓરડામાં લઈ ગઈ અને ત્યાં તેને પડકાઓ પાછળ છોડી તેણી શુભ ચંદ્ર ગઈ. તે ઓરડામાંના ખૂણામાં કિમતી તક્યા ગાલીચાપર એક ખુમસુરત નવાન નાર હસતે ચહેરે તેના તરફ જોતી બેઠી હતી. પોતાની મુલાકાતે આવનારની બધું થતાં તેણી ઉઠી અને 'આગળ આવી હવે' તે તેણીએ તેને આવકાર આપ્યો. તે સ્ત્રી બાગે રમની હુરી હતી કે સ્વર્ગમાંની અપ્સરા હતી તે સીધરાજ ભાગ્યેજ માની શક્યો. તેણીનો ચહેરો ગોળ હાલવા જેવો નહિ પણ અપ્સરાગોળે દરેક રીતે ખેંચાયું કરક હતો. તેણીની આંખોમાં અનન્ય મીઠાસ હતો અને પરવાળા જેવા તેણીના હોઠો ગોયા સામા હોઠોને પોતાની તરફ લોહ ચુબકની પેઠે ખેંચતા હતા. કદમાં તેણી મધ્યમ હતી પણ પરમાત્માની કૃપાએ વખતે જણે તેણીનો ખાસ ઘાટ ધડવામાં આવ્યો હોય તેમ લાગતું હતું. ઝીણા કુમાસનાં કપડાંમાંથી તેણી તું ગોરુંગદન આખું જણાતું હતું. તેણીની સ્ક્રેટ ગરદનપર એક મોટો કિમતી હીરાનો હાર ચકચક થતો ચમકતો હતો. તેણીના ગાલોપરનો ગુલાબી રંગ કાંઈ અનન્ય સુંદર હતો. જણે પાકું અન્નાર ગાલો પર ચંદ્ર આવ્યું હતું. સીધરાજે આવી મોહક સુંદરતા કવચિતજ જોઈ હતી. તે ધડીબર ડંગ ચંદ્ર તેણીને બોલવા લાગ્યો.

‘ભણ શક’ તેણીના રૂપેરી ધંટ જેવો મીઠો અવાજ ત્યાં ગાછ રહ્યો ‘મારી નમ્ર અર-

વનો આવો સુંદર સ્વિકાર કરવા માટે હું ખરેખર આપની મોટી આભારી થઈ છું.’ કલ્પ આપે તે આ કાંઈક અયોગ્ય લાગ્યું હશે પણ બ્યારે તેમ કરવાનાં મારાં કારણો તમે જાણશો ત્યારે મારી ખાતરી છે કે તમે મારે માટે કોઈપણ જાતનો ખુશ વિચાર કરશો નહિ.

‘આવું ઈજન ના પાડવું એ સરક હેમાલત પણ ગણાત’ સીધરાજ હસીને બોલ્યો. ‘અત્રં જત મારે કપુલવું નેહએ હું જે તમે બાંતુંતી સમજ આવનાર છું એવી જણાત તો જે અધીરાઈથી વખત ખસાર થવાની રાહ જોત તેવી રાહ મેં જોઈ નથી.’

હસીને ડોકાનાં મીઠા લહેકા સાથે તેણીએ આ સુંદર વિચારનો સ્વિકાર કર્યો અને નરમાસથી જણાવ્યું,

‘મારાં કારણોમાં સૌથી પહેલું અને અગત્યનું એ છે કે કોઈપણ મારાં અંગત કારણે મેં આ પગલું બધું નથી. ફક્ત એક મારી મિત્ર જોને હું ખરાં જીગરથી આહું છું તેની તરફના મારા અથાગ ખ્યારની બરકતેજ મેં આ પગલું ભરવાની હિંમત કરી છે. થોડાક વખતની વાતપર અહીંના ચોક્કસ સત્તાવાન શખસોની જાણમાંથી બચી જવા તેણીને આશ્રયી નહાસતું પડ્યું હતું. અહીંથી નહાસી તેણી કારમીર, તમારી નન્મખૂમિમાં જઈ રહી છે. મારે હાલમાં સૌથી અતી અગત્યની એક ખબર તેણીને જણાવવી છે. આ ખબર અત્યાર સુધી હું તેણી તરફ મોકલી શકી નથી કેમકે મારે હસ્તકનાં માણસોપર મને કોઈપણ જાતનો ધૂણું બરસો નથી. અકસમાતિક મને ખબર મળી, કેમ તે જણાવવાની કશી જરૂર નથી, કે તમે તમારા મિત્રને શરૂ સાથે આશ્રય પધાર્યા હિતા અને તમારા શરૂ હયાંથી જલદી પાછા પધારનાર હતા. આ જણાતાંજ મને અનન્ય બરસો આવ્યો. તમે જેવા ભણ મહેરજાન જરૂર આ કામ કરાવશો એવી મારી ખાતરી ચંદ્ર. આ

‘તમેને તે ખચ્ચીત તે ખીનઅગત્યની થશે’ સીધરાજે કહ્યું. ‘પણ મારે માટે તમે ધારો તે કરતાં વધુ અગત્યની છે.’

‘હું સમજ’ તે હસી પડી ને તેણીના દાઢમની કળા જેવા હોડો જેમ્મ તે હેસ્ત થયો. ‘તમે હિંદુઓ પશુ હોમો મુસલમાનોની પેઠે તાજમ તવાજોમાં હુસ્વાર થયા છો ખરા, પણ તે જવાદો. મારે હજી તમેને કાંઈક કહેવાનું બાકી છે. હું તમેને ઝોળખું છું તે છતાં તમેને હું મારી જાણુ માટે અંધારામાં રાખું તો તે મને ધણું હીણ પસંદી બનું થઈ પડે એવી મારી માન્યતા છે. જે કે હું તો ધણીજ અદના છું છતાં તમારું વચન પર ભરસો રાખી હું તમેને મારું નામ ને મારી હાલત જણાવતાં જરાએ આંચકી ખાતી નથી.

મારું નામ શુભ છે ને જ્યાં મને શુભઅદન શુભ ફરી બોલાવે છે. મારો બાપ આર્મીન્યન હતો અને હયાં વેપાર અર્થે આવ્યો હતો. અયપણમાં જાણે મને આ રહેરના એક બહા વેપારી સાથે પરણાવી હતી. તે પછી મારો ધણી ધરિન ગયો હતો અને ત્યાંથી ખીજે દેકાણે જતાં વર્ષો થયાં તેની ફરી ખજાર આજ તુલીક મને મળી નથી. તે શુભ થયો છે કે જીવેતો છે તે પણ જણાવું નથી. આ કારણે એકાંત જાંદગી ગુજરતી હું હયાં શાંતિમાં રહું છું. જે કે ફરી પાછાં આપણુ ને મળવાનો સંભવ નથી છતાં કાણે આપને તક લીધ આંખી છે તે મેં આપને ખાસ જણાવ્યું છે.

‘જુઝાં શુભ, તેમ શા માટે ન બને?’ સીધરાજ હસ્યો. ‘હું તો તેમાં કશુંએ બોલું જોતો નથી. બનવા જેગ છે કે તમારી સખી જે મારા દેશમાં છે તે દેશને લગતી હું નવીન વિગતો વધુ મુલાકાતોમાં જણાવી રાહીશ કે જે તમેને જરૂર પુરા કરશે.’

‘તમારી મિત્રતા હું કહી તરછોડીશ નહિ.’ શુભ હસતી બોલી. ‘તમારી દુરસદને વળતે સાંજનાં પરવાર થાય ત્યારે આપ પધારી મારાં કા-

ગળની સલામતીને લગતી વિગત મને જણાવશે તો હું ધણી ખુશ થઈશ. ગમે તેમ પણ મારું કાગળ સલામત હાથોમાં જશે એવી મને પૂણ ખાતરી છે. ખીશક તમેને મારી દાસી અવાર નવાર મળતી રહેશે અને આ મારાં એકાંત મકાનમાં પધારવા ક્યારે આપ કરમ બહેસ ફરમાવશે તે જણાવવા તકલીફ લેશો તો આ નાચીજ પર મોટા ઉપકાર થશે.’

‘તમેને ફરી મળવાની તક આપવા માટે હું ખચ્ચીત તમારો આભારી છું’ સીધરાજ બોલ્યો, તેણે ધણીજ સંભાળથી તે કાગળ પોતાના કમરબંધ ખોરખું અને સલામ ફરી જવા તૈયાર થયો.

ન્યારે તે પોતાને મકાને પુગ્યો ત્યારે તે તેનાં વરંડામાં થોડો વાર વિચારના વમલમાં વિંટલાયલો હોમો રહ્યો. તે એકાચચિતે બાજુમાંથી ખજખજ વહેતી નદીનાં પાણી ટીકતો હતો.

આ પાણીઓ વહીને અદલાબાદના દિલ્લા તરફ જતાં હોવાં જેમ્મ કે જે વહાલી ઇન્દુમતીના શરીરને સ્વચ્છ રાખતાં હશે. કાં નહિ તે પાણી તેના ખ્યારનો સરેશો લઈ જઈ તેની વંદાદારીની ખજર તેણીના કાનોમાં જણાવે ? તેણે દીવાલ પર ટાંગેલી ઇન્દુમતીની સુંદર છબી ઉતારીને જાતી સરસી દર્ખાવી તે પર ચુપન લઈ કાંઈ સ્વસ્થ મને તે બોડો અને તે વહાલા ચહેરા તરફ હરખથી ટગર ટગર જેમ્મ વધુ અને વધુ ખુશ થવા લાગ્યો. પણ તુરત તે સુંદર ચહેરા તરફથી તેની નજર નંદી તરફ ફરી. એકાએક તેની આંખો આગળ ધ્રુમસ આવી રહ્યો ને તેમાંથી તેણે શુભઅદન શુભનો આફતાંખ સરીખો ચહેરો તેના તરફ હસી હસીને જેમ્મ તેને લલચાવતો ને તેણી તરફ તેને ખેંચતો તેને જણાયો. આહ, તેને તેણી સાથે શું સંબંધ હતો ? કશોખી નહિ. તેણીની સોખ તમાં તેને થોડીક મંગલ મળતી હોય તો તેમાં વૃકશાન શું હતું ? તેણે ઇન્દુમતીને કાંઈ એવું

તો વચન આપ્યું ન હતું કે તેણીને ખાતર તે દુનિયાની તમામ સ્ત્રીઓને કાળી કીકરાં સંભાળ ને બેઠે જ ગયુંતો રહેશે.

‘પોતા !’ ખીજ સહવારે સીધરાજના મકાન પર એક આનંદી અવાજ ગાજી રહ્યો. ‘તારા શેક નમે છે કે સુતેલા છે ? જા, જાહે પૂછ કે-તેઓ મને મળી શકશે કે ઉધવાનું પસંદ કરશે ?’

હજી તેનો નોકર વતસા આ હુકમને તાબે થાય તે પહેલાં સીધરાજ જે બહાર જવા તૈયાર થતો હતો તેણે અચ્ચલ કાઝકના બાણેજ પરવી-ગતો આનંદી અવાજ ઓળખ્યો અને પોતેજ બહાર જઈ તેને અંદર આવવા સમજાવ્યો.

‘તમે નોકરી પર જોડાયા છ કે ?’ પરવીએ પૂછ્યું.

‘બે દિવસ રજા છે.’

‘તરફલા ! ત્યારે તો તમે મારી સાથે ગમત હાવાના આવી શકશો.’

‘ઘણીજ ખુશીથી, પણ જરૂર છે ક્યાં ?’

‘ફતેહપુર સીકી ! શાહનશાહની માનીતી જગ્યા કે જ્યાં દરેક શમ્પસ આ તરફ આવતાં જરૂર એકવાર જઈ આવે છે.’

(ફતેહપુર સીકી ઇ. સ. ૧૫૭૦ થી અકબરનાં મરણ સુધી તેની સૌથી માનીતી જગ્યા હતી. આ જગ્યામાં સૌથી જોવાજોગ તેની મસજિદ છે. આગ્રાથી તે બાર માઈલ દૂર છે.)

‘તમે ખીરાદરની મહેરબાની તબે કરવા હરવા હું ખરાં છગરથી આવુર છું.’ સીધરાજે જણાવ્યું. ‘પણ એઆબી માફ છે હું અખધડી આવું છું. બસા કહુસા ઉપડવાની તૈયારીમાં છે તેમને મળી હું હવડાં આવીશ.’

તેણે પોતાના ગુરને તુરત ઉપડવાની દરેક તૈયારીને ધોંધળમાં જોયા. તેણે તેમને બેઠી તેમના આશિષ મેળવ્યા ને તે પછી તેમને પેટું કાગળ સંપુરક કહ્યું. જે કાઠખી ભતના

સવાંલ વગર કહુસાએ ગુપચુપ લીધું. અડધા કલાક પછી સીધરાજ ને પરવીજ સ્વાર થઈ પોતાપોતાના નોકરો સાથે નીકળ્યા ને જલદીથી શહેરની બહાર જઈ પુગ્યા. તેમની આ સ્વારી માં તેમને જખરી ગમત પડી કેમકે તેમનો માર્ગ એક સુંદર ભગ્ય રસ્તા પર ચમને હતો કે જેની બંને બાજુએ ઝાડોની મોટી ઘટ્ટા તથા ખેતરોના રમણિક દેખાવો આવી રહેલા હતા.

ચોરેક સુધી ગુપચુપ સુસાદરી થયાં પછી પરવીએ કહ્યું.

‘આવી ભતના રમણિક ઘટ્ટાવાળા રસ્તા શાહનશાહે આખા રાજ્યમાં તૈયાર કરાવ્યા છે, જે જે જગ્યાઓમાં લીધું પાંદું વડીક દેખાતું નહતું તથા જ્યાં ગરમીના તપોટામાં માણસો ટપોટપ મરી જતાં હતાં ત્યાં આવી ઘટ્ટાવાળા રસ્તાઓ ખાસ તબયાર કરવામાં આવ્યા છે. શું આ ઘણુંજ ઉપયોગી ને મહાન-કાર્ય નથી ? ખરેજ હવે દરેક સુસાદર મહાન અકબરને સુખ સગવડ માટે ખરાં છગરથી હવા દેતો હોય તો તેમાં કશી નવાઈ નથી.’

‘હા, ખરચીત, મહાન શાહ શાહે ઘણાજ ઉપયોગી અને લોકપ્રિય કામો થાં છે.’ સીધરાજે જણાવ્યું અને તેને તે અસાધારણ શમ્પસની માફ થઈ કે જેની સાથે તેણે આગે દિવસે અકબર માટે વાતો કરી હતી. તેણે આ વિચિત્ર મુલાકાતની વિગત પરવીએ જણાવી તે શમ્પસ કોણ હતો તે જણવા માંગ્યું.

‘નહિ, હું નહિ જાણતો’ પરવીજ જેમ તેમ પોતાનું હસવું દબાવતો બોલ્યો. ‘પણ કદાચ તમે-તમને જલદીથી પાછા મળશો.’

‘બનવા જોગ છે’ સીધરાજે જણાવ્યું.

‘પણ બસા મને કહે કે અહીં આટલા બધા શમ્પસો ઘાટી વગરના શા માટે છે ? હું જાણું છું તેમ સુસલમાનો ઘાટી રાખવામાં તો માન અને ધર્મનું રરમાન સમજે છે.’

અલખત, હજી તેઓ તેમજ માને છે ને મમજ છે પણ અકચર તેમનાથી તદન ઉલટું જ ધારે છે. તમારી ને મારી મુજ જેવી નાની મુજ હોય તો તે લઘુ-અલખે છે. મોટા પર દાદી મુજ ખાસ કરીને ન હોય તે જોવા તેને ઘણું ગમે છે. અલખત તમે જણાઈ કેની કે ડાહ્યામાં ડાહ્યા રાખસનેથી પોતાનો ધખારો હોય છે. અકચરનો પોતાનો આ ધખારો છે. બનવા જોગ છે કે ખાસ કરીને દીન ચુરતોને દુખી કરવા અને તેમને બતાવવા કે તે તેમના રીવાજો ને દરમાનોની દશી દરકાર કરતો નથી તે દેખાડવા પણ તેમ કરતો હોય. ગમે તે કારણ હોય પણ હાલનેકાજ મામલો આ દરજ્જે આવી રહેલો છે. જે કે ખાખત તદન નિર્જીવને જગ્યાં સહી કરતાં તેથી ભારે અકચર ચાલી રહી છે ને ચુરતોમાં ગમરાટ થઈ રહ્યો છે. આ મામલોના ગામના મુખીના મકાન આગળ આપણે આવી લાગ્યા છે જેને મારા મામાજી ને લીધે હું સારી પેઠે જોળખું છું. આપણા ઘોડાને પાણી પાય ત્યાં તુલક ખેચાર ઘડી આપણે તેમને ત્યાં આમ્રાયશ લઈ. મારા ઘોડાને પાણી પાવાની જરૂર છે કેમકે હું તૈયાર થયો તેની દોઢ કલાક આગમજનો તેને સામાન બાંધી તૈયાર રાખવામાં આવ્યો હતો.

આ સુચના સીધારાજે કબુલતાં આમલી ને લીમકાના ઝાડોની ધરાવાળા ચોગાનમાં આવેલા પત્થર અને લાકડાનાં એક મકાનના આગલા ભાગ આગળ તેઓ ઉતર્યા. તે મુખી તુરત જહાર આવ્યો. તે મધ્યમ કદનો, ઉમર પુગેલો ને ગંજીર ચહેરોના હિંદુ ગ્રહસ્થ હતો. તાજીમ તવાજો ને ખેર સ્પાદયત પછી તેમની સમક્ષ તાજી કુટ ને હંડું પાણી હાજર કરવામાં આવ્યું ને કુદરતી રીતે તેમની પાંત ખેતીવાડીની ખાખત તરફ ફરતાં તે વિભાગની કળદુપતા તરફ ફરી કે જે વિભાગચોંક થયું જ ઉત્તમ કળ આપતો થયો હતો.

‘અલખત’ તે ગામના મુખીએ હસીને જણાવ્યું. ‘આ આખાદી હમારી મેહનત અને રંગ ને યોડીક આભારી છે. એમ મારે સૌથી પહેલાં જણાવ્યું જ બેધરમે પણ સૌથી મોટા આધાર નામવર શાહનશાહના ડાહ્યા ને દયાળુ રાજકારો ખારને ઘટે છે કે જેની ખરકતે હમોને હમારી સકિતનો જોષ્ઠતા ઉપયોગ કરવાતું બની આવે છે.’

‘મેં આ નવી રૂઢી માટે સાંભળ્યું છે’ સીધારાજે જણાવ્યું. ‘પણ ખરું કહું તો હજી હું તે ખરાખર સમજી મારાં બેગ માં ઉતારી શક્યો જ નથી.’

‘પણ તે જહજ સહેલી છે’ તે મુખીએ જણાવ્યું. ‘તમારા જેવા રાની તો તે જહજ સહેલાઈથી સમજી શકશો. આ ધોરણનો મુખ્ય આધાર જમીનની હડાપણ ભરી વહેચણી, જમીનના કરોની રીતસરની જોડવણ અને સૌથી વધુ જમીનદાર અને ખેડૂત વર્ગને મળતા એક સરખા ન્યાયને ધનસાક પર છે. આગળતો પંચના ઠરાવ પર બધી આધાર રાખવામાં આવતો હતો. કોને શું આપવું પડશે તે શું રાખવું પડશે તે કોઈને તે વેળા ખજર નહતી. હમો ગામના મુખીઓને દર વર્ષે ઉભા પાકથી શું કર લેવો તે નક્કી કરવું પડતું હતું. હવે આ અસત્ર રૂઢી બદલાઈ ગઈ છે. ખેતરો વાજીથી રીતે મપાઈ નક્કી થયાં છે; દરેકની હદ કરી આપવામાં આવી છે અને જમીનની મહેમુલ તેની આખાદીના પ્રમાણ મુજબ નક્કી થઈ છે. દરેકના જૂઠા જૂઠા વર્ગો કરવામાં આવ્યા છે ને જમીન ખેડવા માટેનાં વર્ષોની મુદત નક્કી થઈ છે. સૌથી અગત્યનો સુધારો તે એ છે કે દરેક જાતના કરો ક્યાં તો પેસામાં ચા તો ચીજમાં આપવાની ખાસ છૂટ મુકવામાં આવી છે. હવે તકરાર ઉપસ્થિત થતાં કોઈથી સરકારી અધિકાર પોતાનાં બેજાનાં શંકા મુજબ અમલ રી-શકતો નથી પણ તેને કાયદાને માન આપી ચાલવું પડે છે. આનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે ખેડૂત કે જમીનદાર પોતાની જમીન પર તેને શું

ખર્ચ કરવો પડશે તે સહેલ મળુની કરી તેને કર
ખાતે શું આપવું પડશે તથા તેની પોતાની ખાસે
અંગત શું અચત ચશે તે બજીને બેઠ રહે છે.
આ રીતે પોતાના કામથી માહિતગાર થતાં તે
ખેતીને વધુ આપ્યાદ કરવા પર ધ્યાન આપી પોતે
આપ્યાદ થવાની કોશિષ કરતો હોય તો તેમાં નવાઈ
છે ? આગળ તો તેને રોજીદો ખોરાક મળતો તો
તે પરજ તેને શુકર કરવા પડતા હતા. આ નવિન
પદ્ધતનો ફાયદા તમો તમારી ચોપાસ નગર કરો
તો સહેલ બેઠ શકશો; પણ દેશની તેમજ હમા-
રી આગલી હાલતનો તમને અનુભવ બે હોત તો
હાલની હમારી સ્થિતિ બેતાં તમો અમનથી
હંગ થવા વિના રહેત નહિ.

(અકબરનાં રાજ્યની આ પદ્ધત અચુલ ફાજ-
લની આધને અકબરીમાં ધિગતવાર દર્શાવવામાં
આવેલી છે તે મુજબ જમીનના ચાર વર્ગો કર-
વામાં આવેલા છે તે ચારે માટે જૂઠી જૂઠી
મેહસુલ મુકરર કરેલી છે. --જેમકે--

૧. પુલાવ-દર મેસમે ખેડાતી જમીન ને
ખેડાયાં વગર રહેજ નહિ તેવી.

૨. પ્રાંતિ-અવાર નવાર ખેડાયાં વિના રહે
તેવી.

૩. ચેચર-ચાર વર્ષ સાગડી ખેડાયા વિના
રહે તેવી.

૪. હુન્જર-પાંચ વર્ષ યા તેથી વધુ ન ખે-
ડાય તેવી.

પહેલા બે વર્ગની જમીનના ઉત્તમ, મધ્યમ
અને ક્ષતિષ્ઠ વર્ગો પાડવામાં આવ્યા હતા. દરેક
વર્ગનાં અંકેક પધ્ધતની પેલાશનો ઉમેરો કરી તેનો
નીજે ભાગ તે જમીનની દર વર્ગની સાધારણ
પેલાશ તરીકે નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો. પેલા-
શનો નીજે ભાગ આકબરના મેહસુલી નિયમ મુજબ
જ સરકારના હિસ્સા તરીકે મળવામાં આવતો
હતો. પહેલા બે વર્ગની જમીનોની મેહસુલોમાં

હુન્જર મુકવામાં આવતી હતી. સરકારી મેહસુલ
અલાન યા પેસામાં આવવાની સવર હતી. અને
દર વર્ષ સુધી એકજ ભરણું ભરવાનું નક્કી
થયું હતું.

અકબરના રાજ્યમાં જમીનનું મેહસુલ
લગભગ પચીસ કરોડનું હતું. બ્યારે રાજ્ય
નાં ખીખાં સાંધેના તરફની આવક કુલે
ઉડતાલીસ કરોડ રૂપાની હતી. બહુ અણુધ-
ટતા ને પ્રગતે ત્રાસ સમાન થઇ પડેલા કરો
અકબરે કાઢી નાંખ્યા હતા જેમાં ખાસ કરીને
કાફરો પરનો માથાં વેરો. જાતજાતો પરનો કર,
હોડીએ જવાનો દર અને ઢોરો, ઝાડો, ધંધા
તથા બજારમાં વેચાતી મીઠોપરના કરો મુખ્ય
હતા.)

‘આજ પદ્ધત બે ખીખાં જેખી દેશમાં અમ-
લમાં આવે તો તેનાં ઉત્તમ પરિણામ આપ્યા વિના
રહેજ નહિ’ સીધારાજ ખોડે. ‘અકબર જેવો
શાહનશાહ ધરાયો એ ખરેખર પ્રગતે માટે આ-
રીરનાદ સમાન છે.’

‘આપણે તેમના કારોબારીઓનો પણ આ-
ભાર ભૂલવો ન બેઠએ’ તે મુખીએ જણાવ્યું.
‘ખાસ કરીને રાજા ટોડરમલને બૂલવાળા ન
બેઠએ કે જેઓ આ રાજ્યના ખમનમી હોઈ આ
પદ્ધત અમલમાં મુકી શક્યા છે. વડા પછર
અચુલ ફાજલે આ પધ્ધતને સાફસુદ કરી પસાર
કરાવી છે તેમને કેમ બૂલ્યે ? સરકારી અમલ-
દરના જૂલમ મળતુત હાયે દાખી દેવા વડા
વછરને બૂલવાં બેઠતા નથી. બે કે રાજ્યાતમાં
આ ચોળનાથી સરકારી આવક કાંઈક ઓછી
થયલી જણાઈ હતી પણ વર્ગો પતાર થતાં સર-
કારી મેહસુલ વધતી જતી જણાઈ છે. સરકારી
મેહસુલ ઓછી થતે તો તેનો પણ એક રીતે
મુખકા નહતો કેમકે તે આવક ચોક્સ અને
નિશ્ચિતજ રહેત.’

‘પણ બલા બાઈ, જો કાંઈ અકબરથી ઉઠશે તો આદીપર આવે તો બદોબસ્તની આ ઉત્તમ રાજના કરરર ભુસ થઈ જવાનો શું તમોને ભય નથી ?’ સીધરાજે સવાલ કર્યો.

‘હું તે માની શકતો નથી’ જવાબ મળ્યો. ‘કાંઈ બુલમગાર હમારા ખેડુત વર્ગ પાસેથી હમોને મહેલા આ કિમતી હકો હવે પછી છીનવી શકનાર નથી. તમે જાણો છોકે ખેડુતોના કારોબાર તેમના મુખીઓ મારફતેજ ચાલે છે એટલે તેઓ રાજદારી પ્રકરણોથી કાંઈક અસહજ છે. જો કાંઈ બુલમી હવે પછી ખેડુતોના હકો દુષ્પ્રાપ્ત થવા જેવી વાહિયાત વાતો કરશે તો તેને લાખો સામે પોતાનું લશ્કર મોકલવું પડશે. લાખો તરફથી ઉઠતી ફયાદો દુષ્પ્રાપ્ત ને ખેડુતોને તાણે કરવા તે પૂરતા સીપાહો ક્યાંથી લાવશે ? એક બારગી મારો કે તેને તેમાં ફતેહ મળી તોએ શું વળનાર ? ખેડુતો નહાસી જંગલો અને વેરાનોમાં જઈ મારાજો એટલે આવકની આવક જશે ને ઉપરથી માંમે નાહકનાં ઉજ્જડ થઈ જશે. હમો ખેડુતો હમારા રાજના કામની વચ્ચે આવતા નથી. તેની મરજીમાં આવે તેમ તે કરી શકે છે. તેને જોઈએ તેટલી લડાઈઓ તે બીજા દેશો પર કરી ચાહે તેટલી શેલત ઉઠાવે છે તેના હમોને જરાએ મુજબ કો નથી. રાજદારી ખટખટ કે પ્રપંચોથી આ વર્ગ સદંતર નિરાળો છે. તે જોળો ને બાળો છે.’

‘ખરેખર ત્યારે પ્રજા આવ્યાદ કેમ ન હોય !’ સીધરાજે આશીન કરતાં જણાવ્યું.

‘પણ તેથી કરીને રાજ્યને પ્રજા વચ્ચે નિષ્ઠ સંબંધ થતો નથી ને ?’ પરશ્વજી હવે તે વાતમાં રસ લેતાં જણાવ્યું.

‘હા, તમારે કહેવું ખરું છે’ તે મુખીએ જણાવ્યું. ‘પણ શું તમે ખરેખર એમ માનો છો કે આપણો હિંદુસ્થાન દેશ કે જેમાં પંચરગી પ્રજા ગુલા ગુલા ધમોને સિંધાંતો સહિત પોતાનું

જીવન ગુંબરે છે તે એક સત્તાધીશના કારોબાર હેઠળ કદીપી એકત્ર થઈ શકશે ?’

‘અલખત તે ધણું ખીકટ કામ છે તેમાં કશી નવાઈ નથી, છતાં અજમાવવામાં કશું જરૂર નથી.’

સીધરાજે આ વાતમાં ધણું વખત સુધી ઉમંગથી ભાગ લીધો ને તે પછી બંને મિત્રો રજા લઈ ઘોડેસ્વાર થયા ને પોતાની મુસાફરીમાં આગળ વધ્યા. ઝડપી, લાંબી મુસાફરી કરતાં તેમને બે ત્રણવાર આસાપલ લેવા રસ્તામાં ધોળવું પડ્યું. તે પછી ફતેહપુરનો ગગન સાથે ઠાંચ લગાડી રહેલો ટેકડીપર આવેલો શાહીમહેલ તેમની નજરે પડ્યો. આગાના મહેલનો પહેલો દેખાવ ગમે તેવો ભવ્ય હશે પણ તેથી કાંઈ આ મહેલ જરાએ ઉતરતો નહોતો. અકેકર આવેલા મીનારા ને કંચુરા દ્વરથી બહુ ભવ્ય દેખાતા હતા. આરસના પોહળાં પગથાં સૂર્યના પ્રકાશમાં ચમકી રહ્યાં હતાં અને હાં ત્યાં ઝાડોની મોટી ઘેટા ખુશી જણાતી હતી.

પરશ્વજી ને સીધરાજ પોતપોતાના ઘોડા નોકરોને આપી મહેલના ભાગમાં દાખલ થયા. આગાના મહેલ જેટલી અજબપી સીધરાજને હાં લાગી નહિ તે છતાં આગા કરતાં આ મહેલ જોતાં તેને અધીક ખુશાળા લાગી. ત્યાંના આગો ધણાજ મનહર હતા. કુદરતને ગોચા પોતાનું મરજી મુજબનું રાજ્ય કરવા દેવામાં આવી હતી તેથી આંખને અજબ ઠંડક મળતી હતી. રસ્તા એક સરખા રાખવાને બદલે જેમ હોય તેમ રાખવામાં આવ્યાથી ક્યે ઉંચા તો ક્યે નીચા હતા અને બાંજુએ પુતોના મોટાં ઝાડો, ખાસ આવી રહેલાં હતાં. સામેના ખેતરોમાં લીલી હર-યામી સમ પાક ને બાંજુમાંથી ઉગાળા મારતી ફૂટેલી નદી ત્યાંના દેખાવમાં અજબ મોહકતા ઉભરતાં હતાં. અને જણા ઘોડાકે વખત સુધી તે એકત્ર ઝાડીઓમાં રવંડ્યા ને તે પછી મકાનમાં

ગયા કે જ્યાં સંખ્યાબંધ પહેરેગીરો રહેલા હતા. આખરે જાત તોડી પાડવા સારૂ મકાન શોધવા શહેરમાં જ્યાં પરચીઝે સુચવ્યું કે જેથી ત્યાં જતાં રસ્તા ક્ષરતાં વધુ સારો ખોરાક મળી શકે તે દેશ ધાતે તેઓ આરામ કરી શકે. આ સુચના જાને મિત્રોને રૂચીકર થતાં તેઓ તેમ કરવા ગયા ને પૂરતી આસાનસ લીધાબાદ શહેરના બેવા લાયક દેખાવી બેવા તેઓ બહાર પડ્યા.

‘હું તારી આગળથી થોડા વખત બહાર જવાની દરમિયાન આજુકું’ પરચીઝે જણાવ્યું. ‘મારે હાંતા એક અમલદારને મામણ તરફના હુકમોના કાગળો આપવાના છે તે થોડીક વિગત પણ જણાવવાની છે જે સાંભળવામાં તને બરાબે રસ પડનાર નથી. તે અમલદાર નજદીકમાંજ રહે છે ને હું જલદી પાછો આવીશ. તારે જોઇએ તો તે અરસામાં પેલા સામે ઝાડોની ઘટામાં

આવેશો તારાં મંદીરમાં જઈ આવ. કદાચ તને તે જોનામાં રસ પડશે.’

‘જોઇયું’ સીધરાજ હસ્યો. ‘મને તેની જરૂર નથી પણ હું મંદીરની મુલાકાતે જઈ આવી હોં તારી મુઠ બેતો ખાસ થોખીશ.’

જેવો સીધરાજ તે પૂણ્યાં ને ભવ્ય મંદીરમાં દાખલ થયો કે તેણે તે શીવનું મંદીર તરીકે ઓળખ્યું. આગળ અંદર જતાં તેણે શીવની પ્રત્યેક ને ભવ્ય મૂર્તિ તેના સામે જણે ડોળા ધુરંતી બેસાડેલી જોઈ.

તે મંદીરમાં ઝાઝોવાર થોખ્યો નહિ. તે ધામે પગથે પાછો ફરવા લાગ્યો. જેવો તે, મકાનની સીદીપર આગ્યો કે તેણે પછાડેથી કોઇનો અવાજ સાંભળ્યો તે કોઇનાં પગમાં તેના તરફ ધસી આવતાં તેને જણાયાં.

(સાંધન છે.)

મજાના માનીતા અસરગણ્યોએ વ્યવસ્થા વખાણી દાન આપવા

લજામણો કરેલી છે ! દાન આપવાનું સુપાત્ર સ્થાન !!

હિન્દુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ.

તમામ હિન્દુ જાતીનાં આર્ય અનાથોને સ્વતંત્ર શહેરી અને ધર્માદારી બનાવાય છે. દરેક જાતનાં દાનની જરૂર છે. દરેક દાનની પાવતી મળે છે. સાદે નરસે, જાતે દાન આપી પરલોકની વાટ ખરચી બાંધી લ્યો. એક રૂપિયા ઉપર દાન આપનારનાં નામ વાર્ષિક રિપોર્ટમાં છપાય છે. ૧૫૦ દીવસ “અન્નદાન” ખાતે શેકાઈ ગયા છે. તેઓ પણ એક દીવસ શેકી લ્યો. જરૂર દાન મોકલી રિપોર્ટ મળાવવા લેખો:—

મંત્રી—હિન્દુ અનાથ આશ્રમ—નડીઆદ.

માતાની મહોબત!

એક કુંડી વાર્તા

(ગુવર્ણન માટે ખાસ)

લખનાર—K. C. (Miss.)

નર્સ શીરીન મોદી આજે કંઈ મધુ ગંભિર અને વિચારવંત થઈ હતી એમ તેણીની બીજી સખીઓ જોઈ શકતી હતી. તેણી જેવી ખુબસુરત હતી તેટલીજ માયાળુ અને મીઠો સ્વભાવ ધરાવતી હતી. સર્વ તેથી તેણીને વહાતાં હતાં.

તે સઘળીઓ પોતાનો ધંધો છૂટી છૂટી કરતી હતી, અને એક આખરદાર ગામના પેટામાં તે ચાર જણીઓ રહેતી હતી. ગયાં શેકના, મહે રાં દાવર, શીરીન મોદી, અને પીલુ ગાંધી તે બધી મેહનતુ અને પ્રમાણિક અમળાઓ હતી. અને આખરથી પોતાનું પુરું કરતી હતી. દરેક જણ મહિને સોથી સવાસો રૂપિયા મેળવી શકતી હતી. કેમકે તે મ્હારે નર્સોને મુખ્ય મ્હોટા ડોક્ટરોનો ટેકો હતો. કારણ કે તેઓ પોતાનું કામ ઉમંગથી બજાવતી હતી અને ડોક્ટરોનાં માનિતા થઈ જતાં હતાં.

“તુંને શું છે શીરીન?” પીલુ ગાંધી જે લગભગ શીરીનની જોડીદાર હતી, તેણીએ તેને ગાંભિર અને દુખી જોઈ પૂછ્યું.

“એક નવો કેસ મ્હારા હાથમાં આવ્યો છે પીલુ! તે એક ન્હાની અપંગ થઈ ગયલી બાલક-ડીની છે. જે નામ સાંભળી વર્ષોની વાતપર બનેલી કથા મને યાદ આવી જેમાં મને ઘણું સંબંધ હતો. વર્ષ દસની વાતે ઉપર તે બનાવ બન્યો હતો.” તે ગમખવારીથી બોલી. તેઓ સઘળાં શીરીન જે-દીની વાતથી જાણીતા હતાં જેથી પીલુએ તેણીને મુંદર નાજુક હાથ પ્યારથી પકડી પસવાયો.

“હું તે જાણું છું ડીવર, પણ એ કેસ કોણે મોકલ્યો છે? તું ત્યાં જવા નહિ માગતી હોય તો હું જવશ. તું બેસીકર રહે કેમકે બૂલાઈ ગયલી વાત તાજ થતાં જે દુખ થાય છે, તે થયલા બનાવ દરતાંથી વધુ હોય છે. ખુદા છે એમાંથી કંઈ સાફ જ થશે.” પીલુએ સંધ્યારો આપ્યો.

“કાણે જાણે તે તો વખતે હું જુલ કરતી હોઉં. એક સરખાં નામ તો એવાં ઘણું હોય છે. એ કેસ ડોક્ટર દીવેયાની મારફત ડોક્ટર ડેવીડ-સને મોકલ્યો છે. આવતી કાલથીજ મ્હારી કુચી શરૂ થનાર છે. એરચ ધડિયાલીની તે દીકરી છે એટલુંજ હું જાણું છું.” શીરીન બોલી. તેમની વાતમાં ખલલ થયું. બહારની બીજી મહીઓ મળવા આવી જેથી વાત બંધ પડી.

ગમે એવી તેમની કોરોશ છતાં શીરીન મોદી પોતાની દિલગીરી બૂલી નહિ. તેઓ સઘળાં સાથે નાટકમાં જવાના હતાં પણ શીરીન ના દરેક તબિયતનું જાહેરું કાઢી નહિ ગઈ. એકાંતવાસમાં વિચાર કરવા તે ઇચ્છતી હતી.

તેણીએ પોતાની કપાટમાંથી એક છબી કાઢી અને તે પર લખેલો લેખ વાંચવા બેસી. જે પર નીચે મુજબ હતું.

“જન કરતાં વ્હાલી શીરીન મોદીને એરચ પી. ધંડિયાણીના સાચા પ્યારની છબીનીમાં પતેલી મુખ્યારેની એટ તરિકે તા. ૧૫-૯-૧૯૦૭” આહ! દસ વર્ષ! જાણે તે બનાવ ગઈ કાલે કે આજે બન્યો હોય તેમ સઘળું નજર આગળ આવી ઉભું!

બ્યારે તેણીના પિતા મરણ પામ્યા ત્યારે-
તેઓ સંધ્યામાં મળી પાંચ બાઈ બહેન નિરાધાર
થઈ ગયાં હતાં. તેઓની માતા અમલ્ય અને મન-
રૂર તામસી સ્વભાવની સ્ત્રી હતી. તેઓનો સંસાર
સુખી હતોજ નહિ. પૈસા ખાતર તે માતા પોતી-
દા બચ્ચાંઓને દુઃખ દઈ દીણતી હતી. અને બાપ
મરીની અવસ્થામાં નાખી ગયા એ તેણીનો ચાહ
જેકળકારો હતો અને તે પાંચ ન્દાના ન્દાનાં ભુ-
લકાઓનું હોજર બેરવાનું બીકટ કામ તેણીએ
બદ્ધ નારાણથી ઉપાડ્યું. ધરના ચાહ રડાકુટાથી
દંડાલી શીરીન જે આશરે સત્તર વર્ષની તેમની
વડી દીકરી હતી તેણીએ એક બહુરખખર વાંચી
ને એક ધરડા બાઈની “ ક’પેન્યન ” તરિકે નોક-
રીએ રહી. ધડીધાલીના પોશાનબાઈ જેવું વૃદ્ધ
વયના કાયલી બાઈ હતાં તેવણને શીરીન પહેલીજ
નજરે બહુ ગમી આવી. તેમનો એક પૂરો ખેડો
એમ, એ ની રટડી કરતો હતો અને એકાંતવાસમાં
રહી અબ્યાસ કરતો. જેથી વધુ સમાગમમાં આવ-
તોજ ન હતો. એમ કરતાં બે વર્ષ વહી ગયાં.
ખેડો એરય રટડીમાંથી પરવારી ફારેગ થયે અને
તે ધરમાં શીરીનના સહવાસમાં વધુને વધુ આવવા
લાગ્યો. જેથી તેઓ એકમેકને પીછાણવા લાગ્યા.
તે દોસ્તીએ પ્યારનું રૂપ લીધું અને એક-
મેકને પરણવાનો કાલ આપી તેઓ બંધાયા. એ
વખતે તેઓની દુન્યા સુખી હતી. પણ એક ધડીએ
પોશાનમાયની એક લુટ્ટી આપાએ તેમની આ-
ગળ ચુગલી કરી તેવણને વાકેફ થયો જેથી તેવણ
બહુ ચીડરડાયા તોપણ ઉતાવળ કરી કામ બિગા-
ડ્યા તેવણને ગમ્યું નહિ. કારણ કે પોતાના બે-
રાને આંધળા પ્યારથી તેવણ વ્હાતાં હતાં. તેવણે
બારીક તપાસ રાખી. ચોડાજ વખતમાં એરય
માતાની અને ગિયાની રજા લઈ હિંદુસ્થાનની
મુસોરજીએ નિરબ્યો જે બૃહદ્ શીરીન માટે
અધીક થંધ પડી પણ તેના આવનારાં પ્યારનાં
પત્રોની આશામાં તે ખુશ હતી. હવે પોરોજબા-

ઈની પણ એકએક વ્હારે ચંપ આબુ તેવણ પો-
તાનું મુંબઈનું દેર બંધ કરી સગાને ત્યાં ખીલી-
રેરે જઈ રહ્યાં જેથી શીરીન મોદાતે તેવણે રજા
આપી. પણ ત્રણ વર્ષની તેણીની આકરીનો ઉદાર
બદલો તેવણે આપ્યો એકએક એરય તરફના
કામનો આવતાં બંધ થઈ ગયાં શીરીન પોતાનાં
માતાને આશરે પાછી ગઈ નહિ. એથી તે
નર્સ ચંપ ચોરપીટલમાં રહી. બ્યાં તેણીના સદ-
મુલુથી લક્ષ્યાઈ થણા ડોક્ટરોએ પરણવાની
માગણી તેણીને કરી પણ તે સંધ્યા તેણીએ ના
પડી. તે પોતીક વ્હાલા એરયને વશાદાર રહી
હતી. ત્યારે આ એરય ધડીયાલીની બેડી તેણીના
એક વારના વ્હાલા એરયનીજ હશે એ ખમાલ-
થી તે ધુજવા લાગી. ગઇકાલે તે ઓચિત્તે ઝટકો
તેણીને લાગ્યો. ડોક્ટર ડૉક્ટરન બ્યારે તે બીકટ
કેસની હકીકત તેણીને કેહતો હતો ત્યારે તે બે
ધ્યાન ખેંચી હતી. તે વ્હાલો બંધાવ, તેનું મીઠું
નામ શીરીનનાં હોડપર પાછું ને પાછું આવતું.
આહ કેવા પ્યારનાં મીઠું શબ્દો. બોલી તે વિલાપ
થયો હતો! કેવા વચનો આપ્યાં હતાં! તે સંધ્યા
રેતીપર લખાયલા બોલોની માથે ભૂસાઈ ગયા
હતા! દશ વર્ષ! કેરી ઇતેજની અને દુઃખ ભરી
યાદમાં ગયાં હતાં, છતાં તે સાચ્ચી રહી હતી.
તેણીએ તે છબીને પ્યારથી ચુંબન કરી અંદર
મેલી અને પોતે ખુદની બંધગી કરતી ત્યાં બેડી.
તેણીને અજબ વિશ્વાસ ખુદાપર હતો. તેણીના
દુખમાં તેથી દિલાસો મળતો હતો.

તે આખી રાત અસ્વસ્થ હાલતે જાગત રહી.
તેણીએ કાંઠી તો પણ ખીંચ સહવારે તે કંધક
ચાંત મો હોર ખુદની બકિત કરી તે ડોક્ટરની
રજા બેડી બેડી. દેરવેલે વખતે ડોક્ટર પોતાની
કાર સહને આપ્યો. નર્સના તે શુદ્ધ સુદેહ પોશા-
કમાં તે અત્યંત મોહક દોસ્તી હતી. શીકડી, છતાં
તે સુંદર લાગતી હતી.

ઝેરચ ધડયાળી તેનો મિત્ર હતો. તેની બાઈડી છ-સાત મહિનાની વાત ઉપર ગુનરી ગઈ હતી ને ઘણી જવાન અને બલી સ્ત્રી હતી. ન્હાની શીરીન પોતાની માતાના ગમમાં રડી રડી વખત કાઢતી હતી. સાત વર્ષની તે બાળકી માતા માતાના ચાલુ પોકારોથી ટળવળતી, રડવામાં પોતાની આંખ ગુમાવી બેઠી હતી એવું જાણીતા નેત્ર વૈદ ડોક્ટર ડેવીડસનનું મત હતું.

“ બે મહિના તેણીની આંખે પાટો બાંધી તેણીને સુવાડી રાખવાની છે ને વખતે તેણીની સાથે રમવા અને માવજત કરવા ખાતર કોઈ બાહ્યોશ નર્સની યાદ કરવા તે બેઠો ત્યારે મેં તેને તમારું નામ સૂચવ્યું છે. તે રાજ થયો ને તમને રાખવા હા કહ્યું. હવેકાં અચ્ચાર વાગતે તે તપાસવા આવશે ત્યારે તમારી હાજરીની જરૂર છે. તમને જન્મ્યાં વ્હાલાં છે અને અમને આશા છે કે અમે ને બર સો તમારામાં મુકયોજ તેને લાપક તમો જરૂરજ થશો. ” તે ડોક્ટર બોલ્યો.

“ તમારી ખાતરીજ છે કે બે મહિનામાં તે જરૂર સારી થશે ! ” તેણીને એક વિચાર આવ્યો તેથી પૂછ્યું.

“ હા ડોક્ટર ડેવીડસન તદન ખાતરી આપે છે એનાં કુમલા બેજ પર ને બોલો આવી પડ્યો છ તે કોઈના ચાલુ સહવાસમાં જશે તો આંખની ઉપર ફરી વળેલું પડ દુર થઈ જશે. ” તે બોલ્યો.

હું રોડપર તે ન્હાનો સુંદર વીલા આવ્યો હતો/જ્યાં તેઓ આવી પૂર્યા. ડોક્ટરની પૂઠે ઘડકતે છગરે તે દાખલ થઈ. ઘર તદન હેલ્સાગીં છેલ્લી રીતે રાજગાયું હતું. વિશાળ બગીચો હતો તે વટાવી તેઓ પોર્ટીકોમાં જઈ હતા. ડોક્ટર તુર્તજ શીરીનને પ્હાર હોલમાં ઉભી રાખી અંદર જઈ દર્દીને જોવા લાગ્યો. હવે શીરીન તે રાજગાર બેઠી ત્યાં ઉભી રહી. તેણીનાં ઝેરચની કશી નિશાન હતાજ નહિ. હવે તે જરા હુટકારો ખેંચી ફરી ફરીને જુલુ જોવા લાગી. એવામાં ડોક્ટર તેણીને અંદર લઈ જવા આવ્યો.

“ તમે હાલ તેણીની સાથે જરા, પણ વાત કરતાં ના. અજણા આદમીથી તે વહેલી પીંહી પડે છે પણ ડોક્ટર ડેવીડસન આવીને તમોને રાખવાના છે, છે એમ કસાવે પછીજ વાત કરજો. તમે અંદર બેસો હું એક કેસ પર જઈ હમણા આઈ છું. ” તે બાળકીનાં ઝોરડામાં લઈ જઈ કસારતથી તેણીને ખુણામાં બેસાડી તે પાછો ગયો. તે ઝોરડો અંધારો હતો એક નાકેની એક બારીમાંથી ને ઉજ્જસ આવતો હતો તેજ; કંઈક તેઓ તેણીને એમજ શાંત રાખા સાજ કરવાનાં હતાં.

ધીમે પગલે તે બિલાણા નગદીક ગઈ. તે ઉજ્જલા દુધ જેવા મ્હેરાની અતિ નજળી જેની બાલકી હતી તેણીનો દેખાવ બેઠે કોઈનાં પણ દીલમાં દયા છુટે એવું હતું. તેણીની આંખે પાટો બાંધેલો હતો એક હાથમાં એક ન્હાની છખી લઈ તે પડી હતી ને થોડે થોડે વારે તે ખારેથી યુમતી હતી.

શીરીનની આંખોમાં દયાથી ઝળઝળ્યાં ભરાઈ આવ્યાં. ગરીબ બીચારી તે છોકરી !

હવે શીરીન ત્યાંથી ધીમેથી ફરી અને સાંકડે બોર્ડ ને ખુણામાં હતી ત્યાં મુકલી છખીઓ જોવા લાગી. એક ચીસ તેણીએ જેમ તેમ અટકાવી તે થર થર મુજવા લાગી. તે સોહામણો જવાન ને ઇંગ્રેજ પોસાકમાં ત્યાં છખીમાં ઉભેલો હતો તે તે કોઈજ નહિ પણ તેણીના વ્હાલો ઝેરચ હતો. અરે ! તે જોનાથી દુર ન્હાસવા માંગતી હતી તેજ તેણીનાં મ્હોડાં સામે ઉભો હતો એટલી તે થર થર ધુજવા લાગી. તેણીએ ઝડપમાં તે ફોટો ઉચક્યો, અને ખારથી યુખન કર્યું. પછી તેણીના મગજમાં વિચાર ઘાઘ આવ્યો. તે એકામ લેવા ખુરા નહતી ફરી ઝડપથી એક મીડી લખી અને પોતાનો ન્હાનો બેગ લઈ તે દરવાજો ઉઘાડી પ્હાર નિકળે તેટલાંજ ડોક્ટર ડેવીડસન ત્યાં દાખલ થયો.

“ હું તમને અહિ ફરી કામ થયલાં બેઠે પુશી છું, મિસ મોલી ” તે તેણીને જોળખતો

હતો કરી ચક્રેન્ડમાં હાથ આપી બોલ્યો. તે હાથ થર થર ધ્રુવતો હતો, શરીરને તે ગમરાટમાં બેગ જમીન ઉપર મુકી દીધો. હવે શું કરે ? તેણી એ જવાબ દીધો નહિ, પણ શુષ્કપુષ્પ ડોક્ટરની પાછળ જઈ બિઝના આગળ ઉભી. તે જાણીતો નેત્રવેદ દરેકનો માનિતો હતો. તેની શીડી બોલી, સોહમણો ચ્હેરને માયાણુ છારથી જલ્દીજ પંકાઈ ગયો હતો.

“કેમ છે દીકરી ?” તે ખારથી તે બાલકીનો પાટો છોડતાં બોલ્યો.

“મને કંઈજ સારૂ નથી લાગતું ડોક્ટર તમે લોક કાંઈ એટલી મહેનત કરો છો !” તે કંઈક દરાછથી બોલી. તે તળિયે બારીક તપાસ કરી મ્હોડું કુમલાવું, કાંપકે તે બાલકી રડતી હતી. તેણીના હાથમાં તે મરણ પામેલી માતાની સળી હતી.

“મને સારૂ થવા ગમતું જ નથી ડોક્ટર. હું જલ્દી મરી જઈં તો પછી મ્હારાં બાલાં માય-છને મળું ત્યારે મને શું કામ જવાડો છ ?” તે ક્ષીમેથી બોલી.

ડોક્ટર ડેવીડસનની આંખો આંસુથી ભીંજાઈ ગઈ. ગરીબ બીચારી ! તે સ્ત્રી પોતાના બાળક પર આટલી ઊંડી અસર કરી મરણ પામી હતી ત્યારે તે કેવી નેક માતા હશે !

“ડોક્ટર, માયજ મરી ગયાં તે દહાડે મને કહેલું કે હું પાછી વાત મળાસ. યોડાજ મહિનામાં, તે ક્યાં છે ? કેટલા બધા દહાડા થયા તો બી મને મળવા આવતાં નહિ !” તે હવે ડોક્ટરને હાથ પકડી પૂછવા લાગી. ડોક્ટરે બીજા હાથે આંખમાના આંસુ વુંછી નાખ્યાં ! ગરીબલું તે બાળક !

“આ હંબીમાંનાં બાઈ તમારા દેખાવને કેટલાં મળતાં, છે ! મસ મોદી.” ડોક્ટર તે જાણીતો શીડી હાથમાંથી છાંતી લઈ તેણી સમજે નહિ કરી ક્રોડમાં બોલ્યો. “આ ટળવલાટ જે ભાંગેવો

હાથ તો ખરેખર મને એક વિચાર આવ્યો, તેમ કર્યું ? તમે કશુંલ થશો ?” તેણે કાલાવાંલા કરતી ઢબે પૂછ્યું ?

તેણીએ ડોકલું ‘હાલો’ તે સિવાય હવે છુટ દા હતોજ નહિ.

“તેણીને એમજ સમજવા દો કે તમે તેણીના માતા છો ! જે તે દેખતી થાય ને તમને પિજાણે તો એ મુજબ ચાલવાની હું બલામચ કરીશ. એક જ અર્થાવવા ખાતર જરા ભોગ આપવો ઠીક થઈ પડશે. હાલ તેણી એ ‘મહિના સંધી કાદ’ ને મસરો નહ એટલે તમે નિર્મિત રહેશો.” ડોક્ટરે ધીમેથી સમજાવ્યું પણ એ કંઈક ચલાવવા તે નારાજ હતી એમ તે પ્રુદ્ધ જોઈ શક્યો હતો.

“મ્હારી દીકરી, તું જે કાંઈ થઈ કહેલું કરે તો તેજણ પાછાં આવે !” હવે તે બાળકી જે રડતી હતી તેના આંસુ લોડી નાંખી તે બોલ્યો. હવે તે ડોક્ટરના બોલવાપરથી છીને બેઠી.

“અહિં આવો મિસ, આ તમારું પેશન્ટ તમે એની સાથે રમજો, વાત કરજો, ને બાગમાં ફરજો જે એવજ કહેલું કરે તો પછી જલ્દી મારાં થઈ જશે.” ડોક્ટર બોલ્યો અને શરીરને આગળ તેડી.

“મને આસા છે કે એવન. તમારું કહેલું જરૂર કરશે ડોક્ટર ! કાંપકે પછીજ કાઢીને સમજી દીકરી છે એ હું જાણું.” શીરીન મીઠા સાદે બોલી.

“ઓ એ કાણુ ? નકરો મારું કેમ પનો અવાજ ! મમાં, મમાં,” અને તે બાળકી પોતાનું અપંગ મ્હોડું આમ તેમ હલાવી હાથ લાગા કરી જૂસ પાડી હતી

હવે ડોક્ટરે શીરીનની ગમ કેજાવાલા કરતી ઢબે જોયું. જે તે વાંતને. તેણી ધન્કાર કરે તો મ્હોટો શોક તેણીને લાગે. તે પણ ભય સમજી ગઈ.

“હું અહિં છેડ મ્હારી દીકરી, તારો દવ-

નેહ ન શકી કહી હું, પાછી જીવતી થઈ છું.”
જયલી આંખોએ તેની નજદીક બધ શીરીને
પ્રિતિ પ્યારથી ખેંચી બોલી. તે બાળકી તેણીના
દર મહોડાપર હાથ ફેરવી. તે કાણ છે તે શોધવા
કો.

“ઓ મહારાં બહાલા મમા! ખુદા કેરો
હેરખાને છે! તમે મોઢા આપાં ત્યારે હવે હું
રરજ જલદી સારી થવુંશ. તમે જતાં ના રહેતાં
પર.” તે તેણીને પ્યારથી પસવારી બોલી.
અને તે સુંદર, ન્દેરને ચુંબનોથી બરી નાખ્યો.

“આ ડાકટર, તમારો કેટલો ઉપકાર માતુ!
કાલથી મહારાં મમાને શોધી લાવ્યા વાર?”

ન્હાની પોતાના આંસુ તુ ત સતોપથી બોલી.
ડાકટર જે તેઓનો મેલપ બેતો જેમ તેમ
ગોતાપર કાણુ રાખી ઉભો હતો તે પોતાનાં આંસુ-
ઓ અંદકારી જેમ તેમ બોલ્યો.

“તું સાચુ કરવા ખાતર દીકરી, મેં ઘણો
જેખમ ઉઠાવી તારી માતાને શોધી છે! ચાલ જોઉં
તે મને આંખમાં દવા મૂકવા દે” અને તે મોઢા
તમીમે તે બાળકીને પ્યારથી ચુંબન કર્યું.

હવે તે સતોપથી પાછી સુતી. તેણીએ એક
હાથે શીરીને પકડી રાખી હતી. ડાકટરે ઘટતી
સુચના કરી આંખો લોશનથી ઘોષ દવા માંખી
ગયો. કોઈને પણ જોરડામાં ન લેવાનો હુકમ
આપી. શીરી નતો ઉપકાર માની કાચે આવવાનું
કહી ગયો. તેના જવા પછી શીરીને એકલી ઉભી.

“મમા!” તે પેતાજ વગર રીતીએ ધાર-
ણુ કરેજો પડ્યો હતો. ન્હાની શીરીને હાંક માથો
જે સાંભળી તે રોગરો ધુજવા લાગી, તેણી ફરી
તે બાળકી આગળ ગઈ.

“તમે મહારાંથી દૂર ના જવો ડીયર. મને
મૂકીને દૂર ના જાઓ અહિં. ખેસો” અને પોતા-
ના પર્કગ ઉપર તેણીને બેસાડી તેના બોળામાં
માથુ મેસી તે બાળકી ખુશ નિદમાં પડી જેમ
આજે માલનાઓ સુધી તે ઉંઘ શુ તે જાણતી
નહોતી. ગરોળ શીરીને!

ખીજી સહવારે ડાકટર ડેવીડસને એક મોઢી
બોલકી પોતે ન આવવાનો હતો કરી લખ્યું.

“ન્હાની શીરીને તમારી સંભાળમાં આડ
દિવસ સુધી કેમ રહે છે તે હું જોવા ઇચ્છું છું.
માટે આઠ દિવસ પછી હું આવીને તપાસીશ. મને
બરસો છે કે તમારી ફર્જમાં તમે ખાતર હકશે
નહિ. કોઈ પશુ તમો બે જાણને, ડીસટર્બ
કરશે નહિ એવી ખાસ તાકીદ મેં કરી છે. માટે
નચીત રહેજો. પણ તેટલામાં કંઈ ફેરફાર જણાય
તો જણાવજો. હું જોશે આવીશ. નહિ તો પછી
ખીજ આઠ દહાડા જામ ને આવીશ.”

દહાડાઓ ગળી ગયા. ન્હાની શીરીને ઉલ-
ટમંદ બની હતી. તે હવે ખોરાક લેવા લાગી હતી.
ખુશાલ વાતચીત કરતી હતી અને સર્વ રીતે ઠીક
હતી. એ હકીકતથી, ડાકટરને વાકેફ કરી મુકી
હતી પંદર દિવસને ખાંચે બ્યારે તે આવ્યો, ત્યારે
તે બાળકીમાં થયેલો ફેરફાર જોઈ તે અજબ
થઈ હશે.

તેણે આંખ છોડીને તપાસી અને જે ફેરફાર
થયો હતો તે જોઈ હેરત થયો. આશ્ચર્ય તે કુલી
ગયો. તે અપંગ થયેલી બાળા. ખાધ ખોરાક લેતી
થઈ એજ જલુ મહોરી વાત થઈ હતી. તેણે શીરી-
ને ફતેહ કાઢી. ચુપકીદીથી તે સાંભળતી ઉભી,
બ્યારે તે દેખતી થાય ત્યારે શું થશે એ ખ્યાલથી
તે ડરી ગઈ હતી.

“હવે બીજીને એક મહિનો સુધી હું જોઈશ
નહિ; તેટલા આ રીતનો સુધારો ચાલુ રહેતો
તમે બાળમાં જોને ફેરવવા લાઇ જાજો. મહિનાને
છેડે થી. થડીવાલી પણ બ્યાન્સો ને તેમના દેખ-
તાજ આપણુ પારો છોડી. એણીને દેખતી કરી
તેંજણના હાથમાં મુકશું.” ડાકટર ખુશાલીથી
બોલી શીરીનેને સલામ કરી ગયો.

મહિનો ખલાસ થવા આવ્યો હતો અને
ખાંચ સાત દિવસમાં જે તે જણે જવાનું હતું
તેઓ વચ્ચે દહ બહાર પ્યાર વધ્યો હતો.

નહાની શીરીનને નર્સ શીરીન એક માતાના પ્યારથીજ ન્હાવા લાગી હતી. ને એક પડી એ કહે જતી તો ન્હીલી પડી તેને શોધતી યા રડવા લાગતી પણ તે છતાં તે એક ખુશાળ રમત્યાલ બાળકી અસલ માફક થઈ હતી. આવતી જુદાં ધના ખ્યાલમાં શીરીન કલાંકોનાં કલાક એ ધ્યાન ખેંચતી બેસતી. જો, ડાકટરના કેહવા મુજબ તે દેખતી થાય અને એરય ધડિયાલી ત્યાં હાજર હોય તે તે વખતે તેણીએ તે ખ્ય માં તે રહેતી હતી.

તે સહવારે અતિ બેચેન જેવી શીરીન નર્સ હકી. આજે તેણીના ત્યાં છેલ્લો દિવસ હતો. સઘળો તૈયારી ડાકટરને માટે તેણીએ કરી અને તે સાથે પોતાને લગતી બી સઘલી ગોઠવણુ તે કરી ચૂકી હતી. જે પછે ન્હાની શીરીન ભવમાંથી મોકલી થાય તેજ પછે તેણીએ ધર છોડી જવું એવા નકિલ વિચાર પર તે આવી હતી.

માણુસોથી તે જાણી ચૂકી હતી કે એરય ઘડિયાલી એ દિવસનો ત્યાં આગ્યો હતો અને પોતાના એક પૂરાં બાળકને સર્વ ધાસ્તીમાંથી મોકલી થયલી ડાકટર જાહેર કરે તે જાણવા ખાતર અધીરાધથી તપતો હતો. ન્હાની દીકરીને મળવા ખાતર તેણે દસેક વખત પૂછાવ્યું હતું પણ ડાકટરનાં હોકમ મુજબ તેણીએ તે વાત ના પાડી હતી. તેના અધિરાધથી ચાલવાના પગલાં તેણીએ આખી રાત સાંભળ્યાં હતાં. પણ તે શું કરે ?

હસ વાગ્યે ડાકટર આવ્યો જે પોતાની સાથે એરયને પણ અંદર લાવ્યો. તે સીધો બુચીના બીછાણા આગળ ગયો. ને પ્યારથી તેણીને બેઠ્યો. ગરિય શીરીન ! એ વખતે તે ડાકટરની બાજુમાં મુજબતી ઉભી હતી પણ એરયનું કાપ પર ધ્યાન ગયું નહિ તે તો પોતાના અચ્ચાનેજ જોતો હતો.

હવે તે તબીબે પાટો છોડી ખૂટી શીરીનની આંખ આગળ જળતી ચીનખતી ધરી કે તે એકા-

યક થયલાં અજવાળાંથી તેણીએ પોતાની આંખો મીચી દીધી કે ડાકટરે છૂટકારોનો દમ બેઠ્યો.

“હું હું ડાકટર, મ્હારાં મમ્માને મળું.” તે અધિરાધથી આમ તેમ શીરીનને જોઈ બોલવા લાગી.

હજી તેણીના ધખારો ગયો નહતો કરી દિલગીર થતો એરય ઉભો. તેટલાં તો ન્હાની શીરીન હકીને ઓરડામાં આમ તેમ ચાલવા લાગી. શીરીન જે ડાકટરનું મન સાંભળતાં વાર. એક ડાગાથી નિકળી ગઈ હતી તેની પૂઝે તેના ઓરડામાં તે ગઇ

હવે ડાકટરે એરય આગળ સર્વ ખીના દહી. તે નર્સ તેણીની માતાને મન્નતી હતી કરી એ ક્લાધ તેણે કીધી હતી અને તેથી તો તે અપંગ બાળા (તેણીએ માતાતા પ્યારથી કીધેલી મહેનત અને જતનથી) સાથે થઈ હતી તે વર્ણુન ક્યું. એક પણ એરય તે જુધું સાંભળતો દીગમૂક જેવો ઉભો રહ્યો.

શરીન મોઢી નર્સ ! તે નામ આટલા વર્ષો પછી તેણે સાંભળ્યું ત્યારે તે માનીજ નહિ શક્યો. હવે તે ડાકટરનું અહીં કામ ન હતું કરી તે જવા ઉડ્યો. એરયની આગલી કલાંણીથી તે અંબાણુ હતો એટલે આટલો બધો દેરદાર તે વાત સાંભળી તેના મ્હોંડા પર ગયો તે જોઈ તે અજબ થતો હતો

ડાકટરનાં જવા પછી તે શીરીનનાં ઓરડા બહાર ગયો. બારણું અજણું બંધ હતું, નાની શીરીન તેણીને વળગીને બેઠી હતી. પેડી ભરીને તૈયાર હતી.

“ઓ મમ્મા, તમે ના જવો. વળી મને મુકીને જશો તો હું જીવસ નહિ ! એમ તમે જતાં રહેવાના હતાં ત્યારે મને સાથ કાં કીધી વાંચ ?” તે દુખથી રડતી તેણીને કસ કરતી બોલી. એરયનાં અંતરજુમાં એક અમટો તૂટ્યો તે બાળકી તેણીને પોતાની સગી માવતર સમજતી હતી. તેણે ધીમેથી બારણું ચોક્યું. નર્સ શીરીન ચોંકીને

હતી થઈ. હવે તે અંદર આવ્યો. શીરીન તરફને પ્યાર તે મંરી ગયયો ધારતો હતો. પણ આ તેણીના કામથી તે પાછો સજવન થયો હતો.

“ મહારી અતિ બહાલી શીરીન ”

તે પ્યારથી તેણીને નજદીક ખેંચી બોલ્યો
“ આઠ દસ વર્ષ પછી આપણુ એમ એકમેકને મળશુ એવું કોણ જાણતું હતું ! ”

પપા એણીને ના જવા દેતા ! મારી મમ્મા-મહારી બહાલી મમા ! ” તે બાળકી શીરી-નને પોતાના પિતાના ખાસમાં જોઈ હેતથી વળ-ગી બોલી.

“ મહારી જન, એ જગ્યાના ધખારા દૂર કરવાની કશી જરૂર નથી. તું આજથી એની માતા તરિકેન્ રહેશે કેની ? ” એરયે પ્યારથી તેણીને સુખી કરતાં પૂછ્યું.

“ ને તમારી મરજી હોય તો ! ” શીરીન
! રહાદે લાગણીથી બોલી. એરય એક નજર-

દોઢના કોય ઉપર શીરીનને લઈ ખેંચી ગયો બ્યારે તેમનાં બોળામાં યુચી શીરીન ચંપાઈને ખેડી આગલી પાછલી વાતના યુલાસા તેમને કરવાના હતા. શીરીન એટલું એરયની વાતપરથી જાણી શકી કે તેણીનાં જવાન મહોડાંની તેણે આલાં વજ-રદારને જોઈ. તે બ્યારે એરયને મલી નહિ ત્યારે એરય તેની સાથ પરણ્યો હતો. બલી અને ચૂસ-રાક તે બાલુ હતી. ભંરથાર અને બાળકના સુખ-માં સુખી હતી. પણ આગલો પ્યાર કોઈ કોઈ વખત યાદ આવતો ત્યારે તે દુઃખી થતો હતો પીરોજબાઈ સુરત ખાતે મરણ પામ્યા હતાં.

આઠ દિવસની અંદર તેઓ પરણ્યા વગર ધામધુમનાં શાંત લગ્ન તે હતાં. દસ વર્ષ પછી પણ તેઓ એક થયાં એ એક સંતોષ હતો. બહાની શીરીન પોતાની બૂલ જાણી શકી નહિ. તે તેણી ને પોતાની મરણ પામેલી માતાજ સમજી ખેવડો પ્યાર કરે છે. ત્યારે શીરીન તે શીલગીરી જોઈ હર્ષથી રડે છે.

સુરજમલ હુલ્લમાઈની હુ:

હીરાના વેપારીઓ અને કવેરીઓ,

રરપ, કાલકાદેવી રાડ, મુંબઈ.

વાપરે.

ખોસ ચૂલો

કિંમત

ખરતરો

- ૧ રૂ. ૪૫
- ૨ રૂ. ૭૦
- ૩ રૂ. ૧૦૦
- ૪ રૂ. ૧૨૫
- ૫ રૂ. ૧૫૦

વાપર્યાથી ઘરમાં સુખ, સ્વચ્છતા છ મે સાંતિ વધે છે. રાંધણી ગરમ થતી નથી. વખત બચે છે. કરકસર થાય છે. એક બચ્ચું પણ પેટવી શકે તેટલા સલામત છે. હજારો કુટુંબો એ ચૂલો વાપરી વાહવા ગાય છે અને આશીશ આપે છે. આ ચૂલો વાપર્યાથી તમોને કશી પણ તકલીફ પડશે નહિ. તમાગ કુટુંબ માટે એક ન ગ જરૂર ખરીદજો.

ખરીદો-

ખોસ ચૂલો

વધુ વિગત માટે લખો અથવા અમારા શો રૂમ્સ ઉપર આવી નોંધ લખો.

શોરૂમ્સ
ન્યુ કવીન્સ રોડ.

હેડ ઓફીસ
એલ. રાય સંપટ
૭૦ એવેલો સ્ટ્રીટ, ક્રાઇસ્ટીયાન

બ્રાંચીસ
૪ કેશમીરગેટ
દિલ્લી
એલ્ફીનસ્ટન સ્ટ્રીટ, કેપ
કરાંચી

એક અસાધારણ તક.

—૦૦૦૦૦૦૦—

શાહુચોરની ડીટેક્ટીવ નોવેલો.

શયતાનનો સાથી . . . રૂ. ૨—૦—૦

દોલતે દુન્યા . . . રૂ. ૧—૮—૦

* હુપીનની લાહેરી . . . રૂ. ૧—૧૨—૦

તથા ગુલશન એક વર્ષ સુધી ફક્ત રૂપિયા
પાંચમાં મળશે.

* આ નોવેલની ઓછી કોપી છે. તે પુરી
થતાં તેજ કિંમતનાં બીજાં પુસ્તકો મળશે.

એનેજર—ગુલશન-નવસારી.

પારસી બાનુ સુપીન !

સરતના ઘોડા માફક ઝડપથી દોડતી શુલશનની
સેનસેશનલ ચાલુ હીટેક્ટીવ વારતા

ઉધરતા હીટેક્ટીવોને એ વારતામાંથી ઘણું શીખવવાનું મળશે.
(લખનાર-સરસેકા ત્રીન પાઉ.)

મકરણ પાંત્રીસમું.

(જેમાં, ઉત્તરનું દ્રામમાંથી શેઠ લુલાચદ
કરવેચાણનું અને જઈ પુગવું તેઓ તામદારનું
પોતાનાં મંજવર સાંધન્સ ઈન્ટરીટપુટ આગળ)

મુંબઈ નગરીની ગદાન શોભા, જે પેલી યો-
ધાતોથી અલેક્ટરી ટરામબોટ ન્યારે મુમદેવી-
વાળી વક્ષાણુ તરફ જઈ ચઢી ત્યારે વચમાં એક
ખટારાવાલો અડીને ઉભો. અરે યાર ! તે વખતની
ટરામબોટવિરતી અલંકારીક બાપા જે તે સદમજ
હતે તો કંઈ આર મજા મેળવતે ! તે બક્ષા ભઈપા
છની આવતરે તેને જાળપોડી બહુવવાને જદ્દે
જાળપોડીનું મોતેજર શિક્ષણ એટલું તો
સંયુક્ત રીતે આપેલું જણાતું હતું કે તે
બલેક લેચાણુ આજે મોલી મુંબાનગરીની એક
સર્વોત્તમ શોભા થઈ પડ્યો છે. અગાઉ ન્યારે
એ ટરામ ઘોડાના જગથી ચાલતી હતી ત્યારે
એજ બંધા લેચાણી સધળી રાજ રાક્ષી તે
ખાપડાં જનવર ઉપર ખાલી થાતી હતી અને
નક્ષામાં તે જાપડા પ્રીફીસ્ટોરોક ઘોડાને આગલનો
માર-મળતો પણુ ઘોડા દારના ગાયબ ચલા સાથે
આપણુ એ મહાન ડરામવિર સાહેબને નવી ટરામ
મેં ખજે દોડવાતો ઘાંટ મળી ગયો છે. જેમ તેઓ
નામદારના ગોસ્તાનું બેળ વધતું જાય છે તેમજ

તે જાપડા ઘાંટનો કુટુંબો થતો જાય છે અને જ્યા
રે રાતના ૧૧-૧૨ વાગતે ના શાંત ઐમામમાં એક
રોમે ચઢેલા ભેખાજ બેંગ બેંગ બેંગ બેંગ
બેંગ બેંગ બેંગ બેંગ કરતા પોતાને હસ્તક
સોંખાવેલી ટરામડેલ તમારાં ઘર આગળથી હંકા-
રી લઈ જાય છે ત્યારે એ. મુખી સ્વપના જેતા
સદરાખરજ પડેલા મારા બક્ષા હંમદીન ખીરાદરો
તમે કેવા બર ઉધમાંથી ગાળ બાંડતા હકી બેકા
થાવો છો ?

પણુ આપણે આપણી હમેશની ડોલાના
ઘોડા જેવી નેકમખત આલ પ્રમાણે હયાં પણુ
જી જાળવથી પંદરસો માઈલ વેગલા ચાલી ગયા

મુંબદેવી આગળની વક્ષાણુ છે ત્યાં તે
ટરામ ગાડી અટકી ઉભેલી આપણે ઉપવી થોડીક
લાઇનપુર વાંચી આંધો છીયે. તે જગ્યા આગળ
મજકુર ટરામડેલ ગાડીમાંથી એક જઈક મારુવાડી
ઉતર્યો અને ઘણીજ સંભાલથી આંખે રસ્તા
ઓલંગીને પેલા રસ્તા ઉપર જઈ પુગ્યો. પેલા
રસ્તા ઉપરથી યાત્રેને તે ફલાણી ગલીમાં ઘુસ્પો અને
તે ફલાણી ગલીમાંથી કાળા હાથની વળાણુ લેતાં
તે ચીના મહોલ્લામાં આવી ઉભો તે ચીના મહો-
લ્લા મુંબદેવીની ઘણોજ નજદીકમાંજ હતો અને
જેમ ગોલંવડની ગલીમાં રહેનારાં દરેક નરનારી

નજી છે તેમ ત્યાં આગલ મારવાડા લોકની મોટી વસ્તી હતી.

આપણા ઉપલા દોસ્ત મારવાડીનું નામ જુલાયંદ કરવૈયા હતું અને તે મારવાડી કાંમનો એક કરોડપતી આગેવાન શેઠો હતા. તેના શરીર માટેનું ધોરતું હજી તે ગયે પછીનેજ બદલ્યું હતું તેટલાં આટલાવારમાં મેં જુ થઈ ગયું હતું એજ દેખાડે છે કે મુખાદેવી મ્યુનિસિપલિટી સ્તાપનની ધુળની બાબતમાં કેટલી બેપરવાહ હશે !

કરોડપતી મારવાડો શેઠો જુલાયંદ, આપણે ખણખોયાં ગીધની માફક ઉપર બેઠાં આવ્યાં તેમ, મુખાદેવી આગલનીએક ગલીમાં સાત મજલાની એક મોટી હવેલી આગળ આવી ભેગા હતાં. તેને ત્યાં છેક આવતાં માલુમ પડ્યું કે પેલા શેઠના ટકામ બોટ વાળાએ તેમજુની આનીના એન્જમાં આપેલાં ચાર દોહડયા મધેનું એક બોટું હતું. આવી ગલીરે દગાઈ મારે તેમજે તે કડકટરને તેની ધોડ પાછળ ઘણી અલંકારીક બાપામાં એપરવાડીના સરોવાવ આપ્યો અને પછી પેલી ગંજવર હવેલીની પહેલી સીડીને તખન કરીને તેણા ઉપર ચાડ્યા.

તે એક ઘણીજ શેનકદાર નવીન બાંધેલી હવેલી હતી જેનાં બોંધતલ્યાંમાં ગાયોનું પાંજરા-ખોલ હતું. હયાં તમામ દુન્યાની દરદી ગાયોનું સંગ્રહસ્થાન હતું. બોંધતલ્યું છોડીને આગલ જતાં પહેલો મજલો (જેને ઇંગ્લિશ ભાષામાં ફર્સ્ટ ફ્લોર કહે છે તે) આવતો હતો. ચાલુ જમાનાની દીકરી દળાનો એ એક નાદર નમુનોજ હતો, કે જેમાં બોંધતલ્યાં પછી પહેલો મજલોજ આવી જાય. એ રીઠે કુદરતની અગમ્યની નહીં પણ બોડકાં માર્યાના માનવીની કરામત જાણવી. વળી અગમ્યનીમાં વધારો કરનાર એ હતું કે તે પહેલા મજલા ઉપરથી વળી દાદરપર ચઢીને આગલ વધે તો બીજો મજલો (જેને ઇંગ્લિશ ભાષામાં સેકન્ડ ફ્લોર કહે છે તે) આવી પુગતો

હતો ! અને નજી એટલીજ અગમ્યનીઓ પણ નહીં હોય તેમ તે બીજા મજલાવાને સેકન્ડ ફ્લોર ઉપરથી આગળ વધે તો દષ્ટે તો કે નીચે મજલો (જેને ઇંગ્લિશ ભાષામાં થર્ડ ફ્લોર કહે છે તે) આવી ઉભો રહેતો ! એવી રીતની અગમ્ય જેની કરામતથી તે અગમ્ય હવેલી બાંધેલી જણાતી હતી. ઇંગ્લિશ દરેક ડીરેક્ટીવ વારતાઓમાં એવી સાવચેતથી બાંધેલી હવેલીઓનોજ માત્ર ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.

તે હવેલીના છેક ઉપલા મજલા ઉપર મારવાડી માલેકથી અને મારવાડીજ હાથોધા ચાલતું એક અગમ્ય જેનું સાયનટીશીક ખાતું હતું.

અ વીચીત્ર ખાતાનો સ્થાપક અને માલેક તે આપણો સહાનો વેહાલો અને વાસ મારતો કરોડપતી શેઠો જુલાબાઈ કરવૈયા હતા. શેઠ જુલાબાઈએ પ્રથમ પુનની સાયનસ કોલેજમાં અભ્યાસ કરવો ત્યારબાદ પોતાનાં વતન મારવાડ મધે જઈ ત્યાંની પુનીવરસીની મારુટર ઓફ સાયનસની ચકડકાંમાં ચકડકાંની બાંધેલી પાઈટીમી લીધી હતી અને તે સંધળા અભ્યાસનાં પરીણામમાં આ આ “મારવાડી સાયનસ રીસર્ચ ઇનિરડી” અ મુખાદેવીના મુખડા ઉપર મગરૂરીમાં મહાલતું લખુ હતું.

બોંધતલ્યામાં સ્થાપાયલી ગરૂશાળા શીનામત દરેક મજલા શેઠ જુલાબાઈ કરવૈયાનાં સાયનસ ઇનરડીરચુટના કામમાં વેપરાયલા હતા. પહેલા મજલા ઉપર ગંજવર રેકોર્ડ આરીસ હતી બ્યાં સંખ્યાબંધ મારવાડી જવાન્યાઓ હીસાબી કામ ન્યાંની ફાઇલોની ફાઇલો જમા કરતા, ઉકાવવા, ટપકાવતા અને ગોઠવતા જણાતા હતા. તે ગંજવીર હીસાબી ફોનનો દેખાવ કંઈક ચોરજ હતો ! સંધળો લાલ નાની પાથેરી વાલો મારો એકી ટગર લખલખ કરતાં હતાં. તેસંધળા જવાન મારવાડાઓ કેમકે પુનીવરસીટીના માન પામેલા રેગલરી હતાં.

તેટલું નહીં પણ તે સંવળાને અકેટું એકથી ચાલીએક ચાલી સુધીના આંકના પારા નતદન મેકોડે હતા અને તમે જાને ચંપકરતો કે સત્યાલ પુછો કે સારતી, નવાં ? તો ઉપ દેતો કે તમેને જવાબ મળે કે ત્રણસેતેત્રીસ ! વાહ !

એવા ચંચલ રંગલર મારવાડીઓથી સગલ થયલી તે રેકારડ આશીસમાં, ત્યારે, ક્યાસજ શી હોય ? તે આખા સાયનસ હનસ્વીટચુટની આ રેકારડ આશીસ ખરેજ એક શોભા સમાન હતી. ધવન (!) બાહરના મારવાડીઓ વટીક જોટા માટયાં, નો વેપાર કરતા કરતા હઠી આવીને આ મહાન રેકારડ આશીસના કેળવાયલા દારકુનો પાસેથી સો રૂપે પાંચોતેર રૂપીઆ વીઆજ તો સાડા સાત રૂપાનું પરાઠાળીય દીમાં ટટર ? તેના હીસાખ દરાથી લઈ જતા !

તે રૂપકથ હવેલીને ખીજે મળવે કેમીકલ લેબોરેટરી ગોઠવાઈ બેઠી હતી. થુતે લેબોરેટરીની સંપૂર્ણતા ! શું તેની સુંદરતા ! અને શું તેની સવળતા ! બહુ જાણે ચાહે પીતાં ધડીયાળની અદાથી નીચમીત ગોઠવાયકું. તમે ચાહે માંગો તો ચાહે અને ખાંડ માંગો તો ખાંડ એવી સફાઈથી મલી આવે છે કે ભલભલા પ્રાધમ મીનીસ્ટ-રોળી શરમધી નીચું જીવે.

સામેની અમડાઈઓ ઉપર હારેલો જાટલા ભરીને ખણીજ પદાર્થો ગોઠવી દીધેલા અને તેઓ ઉપરનાં લેખકો દરેક પદાર્થનું રસાયણી પૃથ્થકરણ દાખવી આપતા હતાં. તે દરેક પૃથ્થકરણ પુર શેકેલુ લુલાભાઈ કરવેયાની જતી દેખરેખ હેડળ કરવામાં આવ્યાં હતાં અને વળી કોઈ પેટ જણું વાંચનાર એમ નહીં ગામ જાળવા નીચે કે એ તો લખ્ખરધકે થયલાં પૃથ્થકરણ હશે ! તેવું બેવું કાંઈ બોલ્યાં છો, તો તમારું કાપું તમે જાણે હં !

હવે કેળવાયલા મારવાડી રસાયણીઓ (કેમીસ્ટ) ની એક નાની જેની ફોજ હાથના જાટલાઓ અને નળીઓ સાથે મોયાંફાડ કરતી

હતી. એ સવળા મારવાડીઓએ ખી. મારવાડની મોટામાં મોટી સાયનસ કોલેજમાં અભ્યાસ કરેલો જણાવતો હતો. એ ખાતાંતો વડો સાયન-ટીસ્ટ પ્રેદિસર કપુરચંદ તો જોટલો હુશીયાર હતો કે જમણો હાથમાં એક સફેદ સાથુ પકડે અને કાળા હાથમાં પોતે શોધેલી કાંઈ રસાયણી મેળવણી પકડે અને એક-બે ત્રણ ! બોલે કે પેલો સફેદ સાથુ લાલ જતી જાય !

આએ જવાન પ્રેદિસર શેક લુલાભાઈનો જોટલો તો માનીતો હતો કે તેણેઓ ચાલતા જે હાલતાં ઠપુરકપુર કર્યા કરે ! અને વળી કપુરચંદની શોધન શક્તિને આપણા પેરામકાંરી મારવાડી શેક કરવેયાજની દરમ જલેશથી તેઓના સાયનસ હનસ્વીટચુટ મધે હીક ટેકો મળી ગયો હતો. પ્રેદિસર કપુરજીએ પોતાની અખુટ કાંબેલ્યતથી માકડ અને ચાંચડ માટે એક નવીન જાતેનો મેલીન્સ કુડ માકડનો પુધીકારક ખોરાક શોધી કહાડ્યો હતો જેથી હવે માકડચાંચડો લુખે મરી જતાં જે હીંડુઓનાં દીકાં કુખાતાં હતાં તે જનવા ગામશે નહીં.

એવી એવી તો પ્રેદિસર કપુરની કથ કંઈકે શોધો હતી જે સવળા વીસ્તારીને લખતાં આ અનુષમ ગમરાટ મચાવી મેળવનારી રસીલી ડીટેક્ટીવ વારતાનો છેડો વધુ અને વધુ આથો ધસડાતો જશે.

શેક લુલાભાઈ કરવેયાનાં ધી મારવાડી સાયનસ રીસર્ચ હનસ્વીટચુટ વિશે વીસ્તારીને જણાવ્યાં પછી ત્યાં શું જન્યું તે આપણે જોઈએ.

જ્યારે શેક લુલાભાઈ પોતાની આશીસમાં જઈ પુઝ્યા ત્યારે તેવજીના હમાલે નીચકો કેઆટ તેવજીના હાથમાં આપ્યો.

Editor: "GULSHAN"

હવે ! "શુભચન" તો અધીપતી હાં શા દાજ આવ્યો હશે ? કાઈ સહમત પડે ?

પ્રકરણ છત્રીસમું.

(જેનાં ચોંચ મારે છે કસીકુ મોતીરામ નંગીરનાં નાકપર અને ગીત ગાય છે બાનો ચાંદણ સંભારાડું અને પછી પોતે શાય છે ખેહોરા !)

આમંગલેશ બાગ આમલથી તે ગાડી જરા આમળ જવા પછી પહેલ્લી જગ્યા બાલુ ચાંદણ-છાએ ઉપાડી

“ઓવાંચ, જહાંગીર ? જેની મોતીઆને શું થયું છે ? એ બોલતો કંઝે નથી ? મારી એ વરસોની મહેનતને કંઈ કશું થશે તો કોંઈ મરી જવરા ?”

જહાંગીરે ધીરથી વાંકા વળાને કસીકુ મોતી-રામને તપાસવાની કોશિષ કીધી તેટલાં તો તે નેકે બખતનાં દરબંદ પોપરે જહાંગીરનાં નાકપર એવી તો જગરદસ્ત ચાંચ મારી કે મરશે ત્યાં પેર નાંચુ એ નાપાક સહેતાનની ખસલતના કસીકેનું નામ લેશે નહીં તો !

પણ કસીકુની તે નેકબખત ચાલ જોતાં રહેલી ચાંદણને ધણી રમુજ ઉપજેલી જણાતી હતી. તેણી તો ક્લેર્મ આંતરકાંમાં વળ આવી ગયા ત્યાં સુધી હસી ખુશ હસી. પેટ ભરીને હસી આજે તેણી હસવાનાં મુકાબાંજ હતી !

“તમે હસો છ ? ચાંદણખાઈ, તમે આજે આટલાં સરખાં પક્ષીનાં નાપાકીભર્યા કરવાનાં પર હસો છ ? એની મુંડી મરડી નાખરા તેહરે તમારું બધું ખીખીખાખા આડુંઅવળું તીકરી જશે જો !” જંગુરે લોહી છટ થયલાં નાકને ફમાલ વડે દાખતાં દરિયાની જેરસાથી કહ્યું.

“ઓવ.રે ? ઓવા.રે ! મારા હીરા મોતી-ના જગ્યાને કંઈકશું રાતપરી બોલતા ના ! મુંડી મરડી તારી કાઈ મમળખાઈ હોય તેની ? મારા મોત્યાને તો તારા બધા છ !” આપણાં માનવંત પારસી બાલુ હુપીનજીએ છયુકા ટયુકા કરીને બચારાં જંગુને તો હવારીજ ખાધો !

જંગુનાં નાકની ચાસેની યતારજ એટલું તો નકરી થઇજ ગયું કે તે વીચીન ખાણી (આઈ મીન પંખી) ને કશું થયકું હતું નહીં અને તેવણુ તદન તંદરસ્તીભરેલા હતા તેઓથીને કદાચ બે કલાકે તબલામાં ભરાઈ ખેસ્તાં છવ ફરી આવેલો હોય તો કેણુ જાણે ? અને વળી રાતખી ચાંચ ગયલી એટલે કદાચ ઉંઘથી ધણી આવેલી હોંધ અને પાછી મહેનતખી કેટલી કાપેલી ! પેલી દીખટ કેમ ચોરરી તેનાં રીહરસલ પર રીહરસલ કરતાં ને કરાવતાં કસીકુ અને ચાંદણ બધાં ચાંકીને હુસ થઈ ગયલાં તો !

જંગુનાં નાકમોથી લોહીને ઝેરા વહેતો ચાલુજ રહ્યો અને તે દસરવજી કાચોનો દરતા સહેતાનજોડાં મોતીરામ તો વળી એક ટાંટ્યો ઉંચો કરીને ઉંઘવાં લાગ્યો.

તે એક ટાંટ્યો પીછમાં ઉંચકી લાઇ ઉભા ઉભા ઉઘતા કસીકુજ એટલા તો ફરતી કાગળા હતા કે ના તેવંજુને પરનાહ ચાલતી ગાડીની કે ના દરકર લોહીથી અંજરતાં નાક પકડી બેઠેલાં જંગી-રતી ચીસાચીસની હતી. તે બહુ અને મોટું પંખી-તો પોતે બનવેલા અદ્ધત કાંધ ની નીકામાં કરારે ઉંઘવા પડયું.

જરા છેડું જતાં ચાંદણને જંગીરનાં લોહી છટ નાક મારે દયા લાગી આવી અને તેણીએ પોતીકો ઓડીમાંથી ઝમખકની દાખડી કહાડીને જંગીનાં નાકને દાખીને ભચડી. આવો માખણ અને માવીતર ખ્યારકો આજેકે બનેલો જંગીર આકુળ બાકુળતામાં પડી બેઠો અને ક્યારે ઘેર આવે ક્યારે ઘેર આવે એમ બડબડાજ કરતો હતો. પણ બે મૈલના સવારંજુ કલાકની ઝડપે ચાલતો તે જોડીની ગાડી તેના બડબડા-તને રહેજ પણ મચક આખ્યા વના પોતાવં

કાંઈ દરતીજ ચાલી !

તે કુખ્યાને દીકાસો દેવા ચાંદણ પોતાનાં સુરી-લા કંઈ નીચકું દીલબાગ ગાણું ગાઈ સંભળાઈ.

પ્રીય વાંચનાર, આ ફટકો બાનો ચાંદણ માટે નહીં ખમી શકાએ તેવો સખત હતો ! અરેરે તેણી ની વરસોની મહેનતનું શું આપુંજ ફળ ? અરેરે તેણીની દાહેકાઓની આશાનું ત્યારે શું આપુંજ પરિણામ ?

પ્રકરણ સાડચીસમું.

(જેમાં ચાલે છે પ્યારેનો નાટક સુના અને ગાનીઆ વચ્ચે અને શુર પર છુટે છે સુનાની પચીસ આસીસટ ડીટેક્ટીવ બાનુઓ તથા કિલ્ટ લેતો બને છે ગાનીઆ શીરાકી વાઇનમાં)

આપણને ઘણે લાંબે વખતે એકવાર શરીયી અંદેરી ખાતેની મીસ સુના ગંડેરીની ઓશીસની મુલાકાત લેવી પડે છે. ચાલો, ચાલો એમ શરમાવો નાં એમાં શું થયું ? સુના પોતાના આશક મહેક્કી મેંગુસી (હૈં ગાનીમાર્ડ) ના ખોલામાં બેઠી છે તે જોઈને એટલાં બધાં લાલ લાલ થાએ થઈ બેઠો ? એમનો તમારાં ઘેરમાં ક્યાં એવા દોંગ નથી ચાલતા જે તેની વાત ?

હા, અમારી ઉપલી પ્રસ્તાવના અનુસાર આપણ મહાન ડીટેક્ટીવ મોંચું ગાનીમાર્ડ છ હયાં હીંદુસ્તાનવેર ચાકેલા ખાતા આવીને પોતાનું કામકાજ બહુ, લુલી બાંધ આવી રીતે ટીબકટુની છુપી પોલીસનાં વડાં ડીટેક્ટીવ બાનુ ગંડેરીછ સાથે મોહબતની મક્તબમાં મસગુલ બની ગયા હતા.

શું ઇનસ્તાનની પ્રક્ટી કરે છ ?

હા ! શું !

“ ગાનીઆ, મારા સદાના વડાલા અને પ્યાન ગાન્યા, તારી આવી બધી દુશીઆરીની જાનો મદમદ સદમદને હું તો એવી મેડ થઈ ગયલી જે કે કાદરે મારો તું છબગયો મહેદ્દુદાંદ આમે તેની કાગને ડોળેજ વાર જેતીયાં ને બહે દાજ તારો કાંસતો લુપીન હીંદુસ્તાન આવ-

વાનો થયો કે ફેંચ સરકારે તુને-હોઆઆ ! તું મારાં બેમુલ જવાહીરને હયાં ધકેલી મારયો ! તુને મારો બાર લાગે છ કે મેંગુસ ? ”

“ બાર ? અરે મારી છલ્લી પોપરી ? તારો બાર ? જેમ હાથીની મુંછ પર મગતર, જેમ મગરમજની મુંછ પર, છુથ, જેમ છરાકની ગરદન પર ગોક્લ ગાય, જેમ હીપોટેમસની આંખ પર કાનકચુરો, જેમ ગેંડાના શીંગડાં પર બટરફલાઇ અને જેમ સીંહની ગરદનના બાલમાં બુ, તેમજ રે તેમજ મારી કલેબની કોર, તારો કુલનાં પાંદડાં સમ બાર મારો આય. પોહળા પટાક ખોળામાં પડે છ ! ”

“ વાખ !, વાખ !, તું કેડો કવીતાઈ શકતી માં બી પુરો હેખું ગાનીમાર્ડ ? ”

“ કવીતાઈ શકતો પુછે છ મારી જલેમી ? અરે મારી કવીતાઈ શકતીના આએ નમુનો તો જરા સાંભળ ? મુંબઈ નાં બંદરમાં ઉતરતાં વાર મને એક ફેંચમેન, તરીકે કેવો અતુબંધ મળ્યો તેનું આખ્યાન સાંભળ ” એમ કહીને મેહલ્લીએ નીચલી કવીતા ગાઇ.

તારીખ સત્તરમીને શુકર તે વાર ફેંચમેન ઉતરયો મુંબઈ કીનાર ડીટેક્ટીવ ખાંતાનો ઉપરી હતો કાંસમાં બતાદ બનણીતો હતો. ગોદી એલેક્ઝાંડ્રનાં પહેલાં-દરેશન કરતાંજ તે યાઓ એટલો પેરશન કે. લુથ્થો કુટપાથપર જેતાં કેળાંની બાલ ને સરતાં થપકાયું તેતુરે રાજ ! ફેંચી ગયો હયાંથી પાલવા ભણી લાગી હયાં તેને અનન્યમી ઘણી મથરો એક સમચોરસ એકો ગોડવાઇ શું મુંબાઇની હતી તે એક નવી નવાઇ ? દીવસો મહીનાને વરસો વાર ખોલ ખોલતો માં મળ ગયાં ખચાડ

તોખી ઠેકાણે નહીં તે પથર પડતો
ત્યાંથી ફેંચી ચાલ્યો ખસ ફફડતો ?
તાજમહાલ એ તાજમહાલ શું તારો દમામ
પણ અધિકારમાં મહાલે છે તું શું કામ ?
કાં છે ભવ્ય સ્થાનમાં એટલી કચારા
શું ખપના તારા ખરચાપલા લાખ પચાસ ?

ને હતે તું જ ખીંડીગતું પારીસ મુકામ
કેવાં મગતરાંઓનું ચાતે ધામ ?

શું રંગ અને રચનાથી રંગીન તું ચાત
ધર્મી પરનાં તે બેહસ્તની શું કહુરે વાત

ન્યુ યોર્ક બોડેવેમાં તું બધાં હોત
તો દોડધામને ધમાલની હતે શું ખોટ ?

પણ નસીબ તારાં કે મુંબઈને ગામ
પડ્યું તું સખડતું ગંબડતું આમ !

બળાપો કરી તે ફેંચી ચાલ્યો આગળ
અર્થગેટ તરફ જ્યાંની આગલી ભાગળ

નો સ્વપને પણ ખ્યાલ નહીં ધરાવતો તે
જઈ ચઢડ્યો દરયે બસ સીધે રસ્તે.

આવી રીતે પોતાના મુંબઈના પ્રવાસની
રચેલી સુંદર કવીતા આપણે ગાનીમાડ ગાયોજ

જતો હતો તેવામાં બહારના દરવાજાપરનો કોલ
બેલ વાગ્યો અને તે બેઠ આશક માથુક અગ્રીને

પોતપોતાની ખુરશીમાં બેઠે કરામોજ હોય નહીં
તેમ ગોડવાઇ બેઠાં.

સુનઇનો સીપાઇ ચાલીમાં એક પીછું પરખી
હું લઇને દાખલ થયો.

“શહર થયું !” સુનઇ એ તે તાર વાંચતા
ફતેહના મહાકાતથી હસીને કહ્યું.

“શું ?” ગાનીમાડ પુછ્યું.
“મારી પચ્ચીસ આસીસ્ટન્ટ બાબુ ડીટકી

ટીવો પેલા નાપાક કસીકુ મોતીરામની પુકે લાગી
છ તે લોકનું કામ આજે મહવારથી થર થઇ

ચુક્યું છે !”
“પચ્ચીસ એસીસ્ટન્ટ બાબુ ડીટકીવો ?

વાંહરે મારી લાડલી ! હુંબી જખરી હો ! અરેરે

આજે જો તારા જોટલી ઉલટ અને ઉજમ મુંબઈની
કારપોરેશનનાં મેમબરોમાં હોયકની તો કેવું બધા

રા કા. બહેનીનું બાવલું થર પડે જો !”
“હે, આપ તોર વાંચ, ગાન્યા.”

“ગાનીમાડ, હૈં મેહરવાનશાહ મેંચુસીના
એ તે તાર લીધો અને વાંચ્યો.

“કસીકુ કોટમાં છે.
દીનબાઈ ડીટકીવ.”

તેઓ હજી કાંઈખી તકરાર કરે તેટલાં ખીજે
તાર આવ્યો.

“કસીકુપર અંપતી નજર રાખ્યેછ.
ધનકોરબાઈ ડીટકીવ.”

“ધનકોરબાઈ ? તે શું હીંદુનાં બેરોબી
તારો ધંધો કરેછ કે ?” ગાન્યાએ પુછ્યું.

“એ બધાં મારાજ હાથ તળે કેળવાયલાં છે.
હવે એ લોક તે એમ જાહેરમાં લાવીને હું મશહુર

કરી મેલશ. એમાં એક તો આપાખી છે !”
“આપા ! ડીટકીવ ?”

“હા, આપા ડીટકીવ !”
“તે પછી બધી આપાઓ ડીટકીવ યરો તો

પારસી લોકનાં ઘેરમાં બોરસાં કાણુ ધોરી ?”
એ દુર અદેશ સવાલનો કાંઈખી ખપર અદેશ જ.

વાખ મજે તે અગાઉ તો ખીજે તાર આવી ચઢડ્યો.
“કસીકુ મોતીરામ પાલવાપર ફરવા ગીયો

છ. હું પુરોજ છેલ.”
આપા કાંઈસાં ડીટકીવ.”

હજી તો તેઓ બને તે તાર વાંચીને ક્રાફલમાં
મુકે તેટલાં તો વળી ખીજે તાર આવ્યો.

“કસીકુ સાંચુત સપડાયોછ
ડીટકીવ અરેમમયુ.”

“ઓહોહોહોહો !” ગાનીમાડ થયું અજબ
સૂખી તે મારે અવાચી બવાઇ મઘ. તેને સુઝ

નહીં પડ્યું કે સુના ગરોની આવી ચાલણી જેતાં
હસી પડ્યું કે રડી ? જો હશે તો કહેશે જે મચકરી

કરેછ ને રડે તો કહેશે જે અપસગન ધ્યાનત્યારે
કર્યું તે ખી શું ?

“સુનું, મારી લાડકી સુન ?”

“દીકરા ?”

“તું બે મારી અપૂર્વ ચાલાકીનો ઉપયોગ કરવા માંગતી હોય તો આંખે તારી અખુટ મેહન-તના ભરેલા કેસમાં મારી મદદ નહીં સ્વીકારે ?”

“તારી મદદ ? મારા પ્રેમાળ કુંવરયા તારી મદદ, તો એજ કે તું મારી આંખોની ચંડક સદા મારાં પાસાંમાં દબાએલોજ છે-જીવનનાં જરા, તારી એજ અને મોટામાં મોટી મદદ છે !” સુના ગડેરીએ મધુર હલકે જણાવ્યું.

“તે બધું તો ખરૂં પશુ આપ ઉલોન્ટ હુ હેષ્ય ચુ” ગાનીમાડું શુંટણે પડીને આજુબુજી ફાપી.

“તે કેમ ?”

“તે એમ, કે આંખે તારા પેદાઈગમાંથી પીટાએલા કસીકુ મોતીરામનો કેસ અને શૈક મોટાભાઈ આદરજી એનસાઈકલોપીડીના છીટા-નીકવાલાછનાં વણં બેટી (૭૦ વ૦ ૬૫.) નાં વીનાહ મધેથી ડરખી સ્વીપની ટીકોટ નાં ૧૮૫૭ ચોરાઈ ગઈ છે તેનો કેસ એ બેડ કેસોનું કામ તું અને સોંપ અને પછી બે કે ક્રાંસની ડીટકટીવ ફોજનો વડો કેની ચખરાકી અને ચતુરાઈ વાપડે છે તે !!”

“ધુરને ધેકર !” સુના ખડખડ હસી પડતાં બોલી.

“તું મારું નહીં માનતી ધરેલીંગ ?”

“અરે માને શું ? પેલા આલબેશા બાગમાં મહીના દટલેસ ચોપવા ઉભેલો તે પાદ છે કેની ?”

“તે તો બેની ડીવર, હું પહેલવહેલો દરા-ન્સથી આવેલો જે અગડ કોષ દહાડો પારસીનાં લગનમાંનાં મહીના દટલેસ આવેલા નહીં કેની તેથી જરા સવાદ લાગી ગયો.” ધરમથી નીચું બેતાં ગાનીમાડું પોતાનો હુલો જણાવ ફાપે.

“તે ગમે તે હોય માહરા મેહલસા જન, પશુ એટલું તો પુસ્તકર થયું કેને કે કામ કરતાં

મોજ મારવાની પ્રેરણા બુદ્ધિ તારાં સોહીમાં દીશેવ છે ? એજ રીતે દંધ બારીક ભરંમ શોધતી વખતે બે તારા હાથમાં અમારા અસલી ધરાની શીરાંજ વાંધનનો કેરબો આવી ગયો કેની તો ભરમની માયમરી નય અને સોધખોળની પાયદતે ફરી નય તોખી તારું તો ઠેકાણું નહીં લાગે બે !”

પોતાની વહાલી અને ખારી પ્રીયાની તે ક-કરારમાં એટલું તો વજુદ હતું, તેણી પોતાનાં તે દરેક અતુમાનમાં એટલી તો અચુક હતી કે બાપ-ડો ગાનીઓ બોલેથી શું ! અને ત્યારે તેણે વા-ણીયા ફેરવી ટોલંની ગત લગાવી.

“શીરાંજ વાંધન ? તે શું છે વહાલી ?”

“શીરાંજ વાંધન તેં નથી આખ્યો ? અરે મારા લાડકા પોપટ ? તું શીરાંજ વાંધનના સવા-દથી શું બેનસીમ હોય એમ કહુ અનેથી ? તારાં ગામ ક્રાંસના ગમે એવા ઉમદા શેમખેન ને બી-સરમથી નીચું બેવાડે કે એવો ઉત્તમ અમારો અસલ પરચીઆનો એ શીરાંજ વાંધન છે ઉભો રહે મંગાઈ.” એટલું બોલીને સુનાએ ઉમદાને બોલાવવા કોલબેલ બજાડ્યો.

અકરણુ આડનીસરું.

(જેમાં નોકરી છોડવી જાગીર અને નોકરી પર આવવું એક નીચીન આપાલું ચાય છે, જેણી એક કંટાળા ભરેલી રમુજી દુયકા દહેનારી જણાય છે.)

આક્રોતા આવેછે ત્યારે એકલી આવતી નથી તે દહેતી બાપડી પારસી બાતુ હુપીન મીસ ચાંદ-છુઆઈ કોકટછના બાગમાં કેટલી હદ સુધી ખરી પડતી હતી ? મહા જેહમતે તકડાવેલી ૧૮૫૭ નંબર વાલી ડરખી સ્વીપની ટીકોટ પલકવારમાં કસીકુ મોતીરામ ચાતીને ખામ ગયો તે એ આક્રોત, અને નંદામાં જહાંગીર જેવો તેણીનો જમણો હાથ તેણીને આવા સંકટના વખતમાં

તરછોડીને ચાલી ગયો તે બીજી ! ના, અમયો
ચાલી ગયો એટલું જ નહીં, પંચ દીને લેવાના
સમસોગંદ ખાતો ગયો તે વળી આશતનો પાદ-
શાહ જેવું કહેવાય.

એવી એવી બધી સામરી હતરી પોલી
આદતોના વટોળામાં સપડાયલી બાપડી ચાંદણ
તદન દોંગમુદ બની ગઈ હતી અને તેણીને હવે શું
કરવું તે કશું જ મુશ્કેલ હતું નહીં. કસીકુ તો
નાપાક કરારને હવે ધરાધર ઉધ કહાડતો હતો.
તે અસીલ જનાવરને મુરડાં બેઠેલ જાય કે
દોળખ તેની ભજ શીકર હતી !

ચાંદણે જ્યારે સ્વપ્નો જોયો કે આગે વખતની
ડરખી સ્ત્રીપમાં ૧૮૫૭ નજર વાલી ટીકટને
પહેલું ધનામ લાગશે ત્યારે તેણીએ કેટલી મહા-
મૈદનતે સેકેટરીને સહમતગ્યો કે તે નજરવાળા
ટીકટ તેણીને જ આપે પણ તે ટીકટ તો કચી
અત્યારે અમાફની વેચાઈ ગયલી હવે પારસી બાપડ
હુપીને માટે એક જ રસ્તો ખુલ્લો હતો અને તે
એ જ કે મજકુર ટીકટ કાઢખી રીતે તકડાવરી
તે મહાન કાય માટે એ પીંદારણુ ઓરત આપણી
આ ગનાવરે સીરીઅલની રાખાતથી જ આઈ
ખીને મેડલી આપણે આગળાં બધાં પ્રકરણોમાં
જોઈએ આગળાં છાંયે એટલે વળી બધું પીંજણુ
માંડીમેકીને ફરીથી હાં કહેવા બેસીયે તો તમે
સઘળાં ચીરકાઈ ને છુડું ખાસડું મારવા આવશો.

અને હવે જ્યારે તેણીની આટલા આટલા
વખતની મહેનત પાણીમાં જાય, જ્યારે તેણીની
દેરકે હોંશ અને ઉમીદ પદમખટ થપલા ગાદારાજને
મળતી થાય, જ્યારે બેડીબાપ કસીકુ તે પ્રાઈઝ
ટીકટ સફાઈથી ગદારી લારીને ગળી જાય ત્યારે,
ઓ તમે સપળાં બેકર વાંચનારાં સ્ત્રી પુરુષો,
તમારા જીવને જ એ વાર પૂછોની કે આપણી એ
સદાની વડાલી અને ખ્યારી ચાંદણ મુહાંગત થઈ
જાય તેમાં કાંઈ નવાઈ છે વાર ?

જ્યારે ચાંદણ બેહોશીમાંથી બીદાર થઈ ત્યારે
તેણીએ આંખો ચોળાને જોયું તો તેણીની આગળ
હાથમાં કોલી ગવાટરની સીસી પકડીને એક આપા
હમી હતી.

“આપા ! તું કોણની આપા ?”

“કાઢની ખી નહીં બાપડ !”

“કાઢની નહીં ? તાંદરે હંધશું કરેલ ?”

“હુંને કોશોણવાટેર મું ધારેલ !”

“હારે, પણ તું હંધ આપી કેમ જો ?”

“દાદોર પોરથી ચહરીને !”

ચાંદણે એક તકડા જોઈ લીધું કે તે આપા
કાંઈ સાધારણ બીજી આપાઓ જેવી હતી નહીં.
તે કોઈ જખરી આપા જણાઈ આવતી હતી.
અને વખતે તેણી જહાંગીરની જખ્યા બી રાખે
એમ લાગ્યું.

“તે તો ખરું રે ! પણ તું હંધ સાને વાસ્તે
આવી-કોણને પુછવા આવી ?”

“નોકરી શોધવા આવીલ.”

“માહરે તાંદ રહેરી ?”

“તે તારા ઘેરમાં કુતરા પાલેલ કે ?”

“નહીં, કાંચે ?”

“તે જોની કુતરા હોય તે ઘેરમાં ખાલા
રકાખી બાંગીને છટકી નવાતું સેલું પોરેલ !”

“હાલ્યો ! તું તો કેલી કોલજ ફન કાકટર
વાંચી આવીલ !” ચાંદણે હસીને પુછ્યું :

“નાંધરે ! એ રમુજ દુચકો તો મુંબાઈનાં
મુજરાતી ચોપાન્યાઓમાં દર મહીને ચાલુ આવે
વરસો થયાં છપાએલ !”

એવી રીતે એવારે પેમારની મુશનોમા મુકતે-
ગા ચલાવતાં ચલાવતાં નહીં થયું કે તે આપા
ચાંદણને ત્યાં ખાધા સાથે આંક રખાના પગારે
નોકરી રહી.

તે આપા બધી રીતે સારી હતી પણ કમખ-
ખતને એક જ છુરી તબેહ એ હતી કે મુંબાઈમાં
છપાતાં મુજરાતી ચોપાન્યાઓમાં આવતી રમુજો

“ સુનું, મારી લાડકી સુન ? ”

“ દોકરા ? ”

“ તું ને મારી અપૂર્વ ચાલાકીનો ઉપયોગ કરવા માંગતી હોય તો આંખે તારી અખુટ મેહન-તના ભરેલા કેસમાં મારી મદદ નહીં સ્વીકારે ! ”

“ તારી મદદ ? મારા પ્રેમાળ કુવરમા તારી મદદ, તો એજ કે તું મારી આંખોની ચંકક મદા મારાં પાસાંમાં દબાએલોજ છે-છગરનાં ઝર, તારો એજ મને મોટામાં મોટી મદદ છે ! ” સુના ગરેરીએ મધુર હસકે જણાવ્યું.

“ તે બધું તો ખરૂં પશુ આપ હોય-ટ હુ હેલ્પ થુ ” ગાનીમાડે શુંટપ્પે પડીને આજુબ શીધી.

“ તે કેમ ? ”

“ તે એમ, કે આંખે તારા પેશ-ટીંગમાંથી પીડતાએલા દસીકુ મોતીરામનો કેસ અને શેઠ મોટામામ આદરજી એનસાઈફકોપીડીના થ્રીટાનીકવાલાજનાં વડાં ખેટી (૭૦ વ૦ ૬૫) નાં વીવાહ મધેથી દરખી સ્વીપની ટીકીટ નાં ૧૮૫૭ ચોરાઈ ગઈ છે તેનો, કેસ એ ખેલ કેસોનું કામ તું મને સોંપ અને પછી ને કે ક્રાંસની ડીટકટીવ ફોજનો વડો કેવી ચમકાડી અને ચતુરાઈ વાપડે છે તે !! ”

“ ધુરને ધેર ! ” સુના ખડખડ હસી પડતાં બોલી.

“ તું મારું નહીં માનતી હારલીંગ ? ”

“ અરે માનેશું ? પેલા આલખદેશ બાગમાં મછીના દરલેશ ચાંપવા ઉલેસો તે માદ છે કેની ? ”

“ તે તો નેની ડીયર, હું પહેલવહેલો દસ-સથી આવેલો ને અગડ કોષ દહાડો ખારસીનાં લગનમાંનાં મછીના દરલેશ આપેલા નહીં કેની તેથી જરા સનાદ લાગી ગયો. ” થરમથી નીચું નેતાં ગાનીમાડે પોતાનો હુલો જગાવ કીધો.

“ તે ગમે તે હોય માહરા મેહલવા જનન, પણ એટલું તો પુરવાર થયું કેને કે કામ કરતાં

મોજ મારવાની પ્રેરણા બુદ્ધિ તારાં લોહીમાં તીરોય છે ? એજ રીતે કંઈ ખારીક ભરમ શોધતી વખતે ને તારા લાથમાં અમારા અસલી ધરાની શીરાજ વાધનનો કેરમો આવી ગયો કેની તો ભરમની મામમરી જાય અને મોધખોળની પાયદસ્ત ફરી જાય તોખી તારું તો ઠેકાણું નહીં લાગે ને ? ”

પોતાની વહાલી અને ખારી શ્રીવાની તે વ-કરારમાં એટલું તો વચુદ હતું, તેથી પોતાનાં તે દરેક અનુમાનમાં એટલી તો અચુક હતી કે આપ-ડો ગાનીમા બોલેથી શું ? અને ત્યારે તેણે વા-ણીયા ફેરવી ટાલની ગત લગાવી.

“ શીરાજ વાધન ? તે શું છે વહાલી ? ”

“ શીરાજ વાધન તે નથી આપ્યો ? અરે મારા લાડકા પોપટ ? તું શીરાજ વાધનના સવા-દથી શું ખેનસીય હોય એમ કહ્યું બનેલી ? તારા ગામ ક્રાંસના ગમે એવા ઉમલો શેમોતે તે ખી ચરમથી નીચું નેવાડે કે એવો ઉત્તમ અંમરો અસલ પરશીઆનો એ શીરાજ વાધન છે ઉલો રહે મંગાંડે. ” એટલું બોલીને સુનાએ હાથને બોલાવવા કોલખેલ જાળડયા.

અકરાણુ આડેનીસરું.

(જેમાં નોકરી છોડવી જાંગરે અને નોકરી પર આવવું એક સીમીત આવાનું થાય છે, જેથી એક કંટાળા ભરેલી રસુજી કુચકા કહેવાતી જણાય છે)

આફતો આવેછે ત્યારે એકલી આવતી નથી તે કહેતી બાપડી પારસી બાતુ લુપીન મીસ ચાંદ-જુબાહ કોટરજના બાગમાં ફેટલી હદ સુધી ખરી પડતી હતી ? મહા જેહમતે તદ્દકાલેલી ૧૮૫૭ નંબર વાલી દરખી સ્વીપની ટીકીટ પલકવારમાં દસીકુ મોતીરામ ચાવીને ખાખ ગયો તે એક આફત, અને નફામાં જહાંગીર જેવો તેણીના જમણે લાય તેણીને આવા સંકટના વખતમાં

તરછોડીને ચાલી ગયો તે બીજી ના, ચાલી ગયો એટલું જ નહીં, પણ એટલું જ નહીં, આંધળુ બાનુ-સમક્ષોગંધ ખાતો ગયો તે વળી ન મારે. શાક જેવું કહેવાય.

જુનાં મુઝાગ્યે બીજી એની એની બધી સામનાજી કરવા માંડી આંધતોના વરણ્યામાં સપડાવ્યું પુગે તેટલાં તો તાલન દોગમુંડ બની ગયું રહ્યું હતું નહીં.

કર્યું-તે કંઈ જ સુગંધાદ આંધળું નહીં હોવાથી નાપાક કરારને છવે દુકાનમાં તે પેથો પડ્યો અને તે સેરસીવ નારીની વરદી આપી.

દોગખ તે તેજ દુકાન હતી કે જેમાં શેરલોક હોમ-નેડમનના વેશમાં બરાયો હતો અને જેણે હરખી વાનરને હાથ તાલી આપી હતી. પણ દેખ-પહેલી રીતે બદમન અમુક થયું હોવાથી સુધ મેળાયેલો જણાતો હતો.

જહાંગીર જે ટેબલપર બેઠાને આ બીરકોટ ખાતો હતો ત્યાંજ એક જહર (એટલે જુદો) મુસલમાન બેઠો બેઠો હાંકતો હતો. તે એમ હાંક-તો હતો તેટલાં તેની મુદેદ દહાડીવું પીરવું જાગી-રની આંધેમાં જઈ પડ્યું.

“એ જુદામીયાં! કીયા કરતા છે? તુમારા દહારીકું જગરા તરસ લાગ્યા છે શું?” જાંગીરે બાંજ મારીને તે જુઝોર્ગ બીચારાને ગમરાની માર્યો.

તે જુદો મુસલમાન બાપડો એવો બરડંધમા હતો કે જાંગીરના મક્કોટા ધડાકાથી તે ધણેજ ચોંક્યો અને તે ચોંક સમેટ તેની આખી દહાડી જાંગીરની આંધેમાં બોળાઈ ગઈ! જહાંગીરની મનોમત્તી એટલી તો હચકેરાઈ ગયલી હતી કે જરૂર તે જાહુમેનને વગગી પડ્યો હોત પણ સાઈ થયું જે તે દુકાનનો માલિક ધરન અંદરથી ક્યેથી ધસી આવ્યો અને પોલીસવું કામ પડતું જાટકાવું.

“અરે છોકરા! તું આટલો ટંગણ થઈને મારા નેના જુઝોર્ગ આંધની સાથે આટલી પતરા-

દહાડી નાંધવાનું નથી! પે, પે, મત્રમાને નદાકાર મુજરાતીમાં દોર આવેલો નાંધીને, ખખડાથી કહેલો.

તે તારી દહાડીમાંની જુ ને તે તારી પે, તે તારી આંધેમાં બોળે તે પછી નાહ હ પીડે?”

“અરથી રાતે આંધે પીવાની કાંઈ જરૂર?”

“સાંજથી જુઓ પોકરાએલો હોય તે માણસ શું કરે વાર?” જહાંગીરે અવાચી ખાતાં પુછ્યું.

“અરર! તું સાંજ જુઓ છે?” પેલા જુદાએ અંતઃકરણથી દલગીર થતાં દયા બતાવી અને પછી દીલગીરીથી પુછ્યું, “તું કાંઈ રીતે નીરાશ થયેલો લાગે છે!”

“તે આકરીપરથી પેડો મળ્યો હોય તે માણસ નીરાશ નહીં થાય તો શું ખુશલીયા નીચે, ફે?”

“અરરર! નોકરી પરથી પેડો! કોણની નોકરી?”

“આંધળુઆઈ કોકટ નામની પારસી બાકની.”

“આંધળુઆઈ કોકટ? કેવું જની નામ? પણ એ તારાં નાકને શું થયું? બધું લોહીથી ઝરે છે કેમ?”

“એજ મોહકાણુ થઈ તો! નાપાક પેલા કસીકું મોતીરામને મારો નાકનું ગોસ ગમી આવ્યું.” જાંગીરે પોતાનાં નાકપરનો પાટો દાખીને સરખો કરતાં કહ્યું.

“પોપટ ગોસ ખાય? હું તો એમજ જાણુ-તો હતો કે પોપટ તો કંઈ વીચીર હોવો જોઈએ.”

“વીચીર પુછે? અરે એના જેવું નાપાક જનાવર જે આખાં હીંદુસ્તાનમાં બીજું એકબી નથી જોયું. એને તો એકલી મારી માછ, શેકા-છીન રાખી શકે છે!”

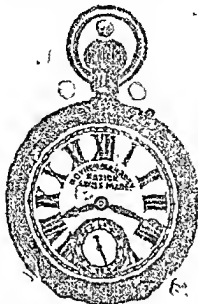
“તે ફક્ત નાકપરજ છવે છે બીજુંબી બધું ખાય?” તે જુદો મુસલમાને કાંઈક હિલટ લેતાં પુછ્યું.

“ખાય છે પુછે, મીયાં? અરે એ દેડા-તું ફરજન નાપાક શું નથી ખાતો તે પુછી?”

સીગનલ વોચ કંપની,

હોર્નબી રોડ કોટ-મુંબઈ.

આ કંપનીના પહેલી કલેક્ટરીનાં ઘડયાળો વીસ વરસો પછી નવાં બેવાં દેખાય છે. ઘણાં લાંબા વખતેનાં ઘડયાળો સેફ્ટી અને સુવ્યવસ્થિત છે. કારણે ખર્ચાં કમચેનસેનાગ સેલેન્સ

હોવાથી હવાના ફેરફાર સામે રક્ષણ કરે છે. હિન્દુસ્થાનની બધી રેલવેના કામદારોમાં આ ઘડયાળો વાણી બાણીમાં છે. ઘણાં બાલાક માણસોનાં હાથથી સીવર કામ થાય છે.

હમારી કંપની થોડે વાજળી નફે સંતોષ પામતી હોવાથી જ હમારા ઘડયાળો સસ્તાં છે. હમારા વેપારી લાવે કરેકને અનુસરતા છે. સઘળા વેપારીઓ પાસેયા મળી શકશે. માલેક—મનચેરજી કાવસજી દોરવી ઘડયાળી.

રૂ. ૧૦૦-૬નામ.

તાવની રામબાણુ દવા.

આ દવાથી કોઈપણ જાતનો તાવ ના કતરે તો લીધેલા પૈસા પાછા આપીશું. આ દવાથી યોથીઓ તાવ નથી કતરતો એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ તું ૬નામ આપીશું. જોણી પદની યીની કી. રૂ. ૧-૦-૦૦ શક્તિની દવા.

શક્તી જીવનમાં શક્તિ લાવવાનો ગુણ નથી. એમ સાબીત કરનારને રૂ. ૧૦૦ ૬નામ નળશે. દરેક જાતની નળજામ ફર કરીને પુરેવત્ વધારે છે. વહાવરવાથી અગર ખીખાં કારણોથી કમી થયેલી શક્તિ વધારે છે. નામરદાઈનાં દરદો અને નસાની નળજામ ફર કરે છે. જોણી ૧૦ ની ૬ના ૧ ની કી. રૂ. ૨-૨-૦૦.

ધાતુ ચિકાર—નામનુ પુસ્તક એક હાઈ લખનારને મફત મોકલવામાં આવશે.

શા. ગીરધરલાલ કલ્હાનજી,

ગીરધર ઔપધાલય.

હેડ ઓફીસ:—વોળકા, મુંબઈ.

ધાંચ ઓફીસ:—મુંબઈ, મારફીટ

બ્રીખીયાલ, જી. વજારસીદાસની ક

કામળ પત્રનો વ્યવહાર હેડ ઓફીસે કરવો.

Scattered Agricultural Holdings.

BY

Manmohanrai H. Desai, B. A., LL. B.

Agricultural indebtedness has been a serious problem in recent times and attracted the attention of more than one thinker of our times. But as is usual, the first person who seriously and earnestly devoted a thought to it is H. H. the Maharaja Sahib of Baroda who ordered a commission to inquire into and frame a scheme relating to this question. Accordingly the matter was probed into with great care and labour by deep and earnest students of agrarian problems like Mr. Khoserao B. Jadhav and Rao Bahadur Govindbhai Desai, assisted by Mr. Gokhale and Mr. Nanaavati, the Director of Commerce and the Commission fore-armed with knowledge of the land and agrarian problems in Europe have recently issued a report of their investigations and made suggestions to prevent further sub-divisions of land with characteristic insight and sound practical statesmanship, H. H. has ordered the scheme to be placed before the Panchayat to invite further suggestions.

It is quite true that the main cause of poor agriculture is the very minute sub-divisions of lands which cause several inconveniences and difficulties to the peasant proprietor in the improvement of agricultural products. There are other causes also underlying the poverty of the farmer. It is no

doubt a great calamity to see a peasantry that is the basis of a great source of revenue, deteriorating into a mass of poverty-stricken, gruesome, suacabro figures played on the chess-board of speculation for the benefit of a few. And the few are invariably unscrupulous, money-squeezing Sowcars who press the very life of the agriculturist out of him, reducing him to a mere labourer and self toiling on his property and for his benefit. Eighty percent of the population of the Baroda State mainly live on agriculture and as a father of his subjects, H. H. is thoroughly versed in revenue and agrarian matters, knows fully well the mischief that the Contumacious shylocks play to the utter ruin and detriment of the peasantry. As human affairs stand no piece of legislation that would enable to entirely keep off these vultures from fattening on the carcasses of a hard-worked peasantry, the remedy if any should be sought elsewhere and a series of legislation shows the sound statesmanship of this great ruler. At present if conditions are investigated into, it will be found that the peasantry, is in the real sense of the term, landless. As far as the Sowcar's are concerned, either the government must arrange a scheme of the liquidation of debts incurred by the farmers and

develop at the same time on an extensive scale the principles of Taccavi and of co-operation or let aside the Sowcars and adopt a legislation putting a restriction on the rate of interest to five, or six or seven percent at the most and creating other such remedial measures.

The Commission has devoted itself mainly to the question of sub divisions. It has proceeded by enumerating some of the evils arising out of minute sub divisions of land. Among the causes which operate to sub-divide land into numerous small holdings are a conservative partiality of the people for land which ensures them the status in their society, as also due to the operation of the laws of mortgage, gifts, sale and succession. If no preventive measures are adopted, the results would be to create a class of poverty-stricken famishing peasantry which will be a drag on the axle of progress and general happiness. Small and scattered holdings make it very difficult to utilise latest inventions for the betterment of agriculture, while much of manure, labour, and energy is wasted. On the contrary if all the holding of an individual are massed in one lot there would be much economy of labour, time and energy of land wasted under fences and boundary marks, much facility of careful supervision of the crops and agricultural labour, much saving of money, better facilities for improvement, experiment and progress on modern lines.

The question is how to effect prevention of scattered holdings without grievously prejudicing the agriculturist. The Commission have held out various suggestions. The first measure they propose is where two-thirds of the khatedars of a village request the govt. to adopt the system of collecting in one big holding of each individual farmer, the scattered holdings that belong to him by means of exchange of contiguous fields, and such other measures, the government should frame a scheme to that effect and proceed to collect scattered holdings into a joint holding for each Khatedar. I have been talking to various patels if such a scheme would be feasible. While each and every one of them unanimously agrees to the great benefit that the farmers will have under it he thinks that the illiteracy, conservatism, suspicion for every new departure from an old line, would prejudice the farmers who will never willingly come forward to claim the benefit of the proposed scheme. They think that even though in the beginning there would be much opposition, still as the end is good, the government as a well-wisher of the people must introduce this scheme in every village as a compulsory measure. I believe the sudden adoption of a scheme novel to the agriculturist Khatedar and at once in the whole state will result in confusion, needless expense, a sudden revolution in the land settlement and Survey system creating much trouble in the administration.

tration of the revenue laws. I believe the best thing to do at present would be to try the scheme in one taluka and at the same time for the benefit of those who would make some provision in the Land Revenue Code, to allow voluntary exchanges of scattered holdings when it is applied for to revenue officials. And to induce people to effect as many voluntary transfers as possible under the provisions of the Code, all applications and transfer documents should be exempted, as the commissioners have suggested, from all sorts of stamp and Registration duties. When the people come to all the benefits in the light of actual demonstration they would come forward of their own accord to have the advantages offered by the suggested schemes. The agriculturist as it is, is not blind to the advantages that accrue from having holdings in one lot. I have seen applications for exchange of Gaucher lands to secure contiguous fields, and sometimes the Khatedar is willing to give up his more valuable land. To help this idea of preventing sub-divisions, a couple of more provisions in the Land Revenue Code will go a long way to this goal. The object must not be merely to prevent sub-divisions, but to promote possession of land in big holdings. When waste and Pudar lands are to be brought under cultivation, such lands should be given to the holder of land contiguous to such land, on the holder consenting to pay his fees a sum amounting to three or five times the assessment. It is only when such holder, is not willing to take the land, that the land may be let by auction to the highest bidder. Where there are more than one holders having contiguous fields, the land may be allowed to the highest bidder from amongst them only. And also as the commission has suggested revenue holdings should not be of a lesser area than eight bighas in the case of Jarayat & three bighas in the case of kiyri lands. Together with this, if it is imposed upon the revenue officials, and the officials of the Agriculture Department as a moral duty and part of their district work, to explain to the people the advantages of the scheme and to help them benefit by it, it would also mean much to remove false impressions and obliterate prejudices from the minds of the backward classes of the peasant proprietors.

The continual sub-division of land is an evil—and a great evil no doubt and if investigations are undertaken into it, astounding revelations would be made. H. H. with characteristic insight has caught the germs of this evil, and if the scheme matures into practical demonstration, I believe much benefit would result. Baroda has always taken a lead in all matters of public good and once more it has come forward with a bold and generous scheme.

સારી તંદરોસ્તીમાં રહેવાની કળ

એક ઉપયોગી વિષય.

(જુન ૧૯૧૭ ના અંકનું સાંધન.)

ગુલશન માટે ખાસ

લખનાર—એ. પી. માદન.

તે

દવા વગરનો ડાક્ટર ઈન ના-કર્ટા.

પાણી પીવા વિષે.

જેપાનમાં લોકો એવું માને છે કે ઘણું સરખું પાણી પીવામાં તેમજ બાહરથી વાપરવાથી દરદની સામે મોટો બંચાવ થાય છે. ત્યાં “ જીયુ-જીત્સુ ” કરી જે કસરતો કરનારા હોય છે. તેઓ માટે કહે છે કે દરરોજ એક ગાલન યાને છ બાટલી ભરી પાણી પીવું જોઈએ.

સારી તંદરોસ્તી ભોગવવા માટે સામાન્ય રીતે છુટથી પાણી પીવું જોઈએ. કેટલું પાણી પીવું તે દરેક માણસની કુદતી તરસ કહી આપે, પણ ઘણીક વેળા અકુદતી રીતે ખાવા પીવાનું ચાલુ રાખ્યાથી આપણા કુદતી રવાદો બગડી ગયેલા હોય છે જેથી તરસની લાગણી બદલાઈ જાય છે, અથવા ઘણી ખોટી રીતે દોરવાઈ ગઈ હોય છે.

કેટલાક લોકો જોઈએ તે કરતાં ઘણું પાણી પીયે છે જ્યારે બીજાઓ ઓછું પીતાં હોય છે, જ્યારે ઘણાં જોડા લોકોને, પાણી પ્યારે અને કેટલું પીવું તેનો અકલ્પત વીચાર હોય છે.

દરેક માણસે પાણી તો ખેશક પુર છુટથી પીવું જોઈએ. જેમણે દારણો માટે, ખાતી વેળા પાણી પીવું જોઈએ નહીં. કદાચ કાંઈ ન ચાલી

શકે એવી ગરજળ પડી તો માત્ર અરધી પાઈન્ટ જેટલું પાણી પીવું પણ તેથી વધુ નહીં. જમતી વેળા પાણી પીવાની જરાએ ગરજ હોતી નથી એટલું જ નહીં પણ તે પીવાથી ખરેખર તુકશા નજ થાય છે. કારણ કે હોબરીમાંથી જોઈતો (જેસત્રીક જુસ) રસ પાચણ ક્રીયા માટે પુરો પાડવામાં આવે છે. એજ કારણસર ખાવાની કેટલાક કલાક આગમન હોબરીને, પાણી પુર પાડવાની જરૂર હોય છે. એક ઘડો શીખવા માટે પાણીનાં ઝરા આગળ જનાવરા જ્યાં ચરતાં હોય ત્યાં નજર કરો. તેઓ એક યુદ્ધ ધાસ ખાઈ, તુરત પાણી પીતા નથી પણ ધાસ એકીવેળા ખાઈ લે છે, જે દરમ્યાન એક ટીપુએ પાણી પીતાં નથી. હવે જેવી રીતે આપણે ખોરાક વધુ ખાઈ લીએ છે, તેમ પાણી પણ જોઈએ તે કરતાં વધુ પીવાય, અને આ કારણને લીધે આપણને એક ધોરણ નફી કરી તેટલું જ પાણી પીવાની આદત પાડવી જોઈએ. જ્યારે હોબરી ખોરાકને પાચણ કરતી હોય ત્યારે પાણી બીલકલ પીવું ન જોઈએ; આથી કરી હોબરીનાં કાર્યમાં હરકત થાય છે, અને જો ખોરાક સાથે પાણી જતાં ત્યાં જોઈએ તે કરતાં વધુ ખોજખોર થવા પામે છે.

બ્યારેખી પાણી પીવું હોય ત્યારે એકદમ મોટા જડયામાં લેવું નહી, પણ અરધા ગલાસથી એક ગલાસ બરી પાણી એક વેળા પીવું નેહએ. જે ગરમી પડતી હોય અને પરસેવો ઘણો છુટતો હોય તો બીજું ગલાસ પાંચથી દસ મીનીટ પછી પીવું. કોઈની સંજોગમાં બરફવું (આઈસ) પાણી મોટા મોટે પીવું ન જોઈએ. સિવાય કે પહેલાં ગરમીમાં લઈ તેને ગરમ કરી પછીજ ગળામાંથી નીચે ઉતરવા દેવું.

જેમ સ્નાની લાગણી આપણે ખીલતીએ છીએ તેરીજ રીતે તરસની લાગણી પણ ખીલવવી જોઈએ; બલકે ખોટી ટેવ હોય તેને સુધારવી જોઈએ. અને તે માટે પાણી પવાનો પણ એકસ વખતજ કીધા હોય તો ઠીક. બ્યારે હોજરી ખાલી હોય ત્યારે પાણી ઘણી જલદીથી આખી સીસ્ટમમાં પસરી જાય છે, તેથી તેની લોહીને સાફ કરવાની ક્રિયા, ખીજ વેળા યાને બ્યારે હોજરી બરેલી હોય તે કરતાં વધુ સરસ રીતે થઈ શકે છે. તેથી સહવારે ઉઠ્યા કેડે તુરતજ એક ગલાસ બરી પાણી પીવું હોય, અને બીજું નારતો ખાધા પછી અથવા બપોરનું જમણ લીધા પછી બેથી ત્રણ કલાકે એક ગલાસ પાણી લેવું ઘણું ફાયદાકારક છે. જેથી કરી ખોરાકને હજમ થવાની ક્રિયામાં કશી અવધ પડતી નથી.

દીવસમાં કેટલું પાણી પીવું તે મોટે ભાગે રૂઠું-હવા, તેમજ એક માણસનાં ધંધા-કામ ઉપર અને ખીજ તેવા સંજોગ ઉપર આધાર રાખે છે. સાધરણ રીતે એમ કહી શકાય કે બેથી ચાર પાઈન્ટ સરસરી. દીવસમાં એક માણસે પીવું ઘટે છે. જે માણસો કળતો ઉપયોગ કરતા હોય તેમને તેટલા પાણીની ગરજ હોતી નથી. અતુ-બવથી જાણવું છે કે જે એકસ જગ્યા પાણી પીવો હોય તો એક માણસે નાંકર પદાર્થો ઘણા આછા ખાવા, અથવા સમુજગા નંજ ખાવા. ઘણાઓને અરધાથી એક પાઈન્ટ પાણી દીવસમાં

પુરવું થઈ પડે છે. આપણે જનાવરો તરફ ફરીએ તો કેટલાંક એવા જનાવરો જોઈશું કે તેઓ પાણી ઘણુંજ આણું પીએ છે. આ બકરા, મેંદા, ખીસાડી, સસલાંમાં દેખાય છે.

પાણીનો સવાળ દરેક માણસની પોતાની પ્રકૃતિ પ્રમાણે નહી થવો જોઈએ. જનાવામાં શિયાળા કરતા વધુ પાણીની ગરજ પડે છે, જેઓને હોજરીનો ઉપસાઈ અથવા હારટનું દાહલોરસન અને આઈડીનીસીસ હોય તેમને વધુ પાણી પીવાથી ઘણી બેચેની થાય છે. ઘણાઓને ખોટી રીતે વધુ પાણી પીવાની બહામણ થાય છે. તેમની છાંદગી ઘણી દુઃખમય થઈ લાગે છે. જે સધળું પાણી આપણે પીએ તેને આરતરી યાને ધોરીને સોમાં ધબકે હારટમાં આવી ત્યાંથી બાહર નીકળવું પડે છે તેથી વધુ જડયા પાણીનો લેવાથી હારટ અને કીડની ઉપર વધુ કાર્યનો બોજ આવી પડે છે.

શરીર પાણીનો ઉપયોગ કેમ કરે છે.

શરીરમાં જેટલું પાણી ગયું તેને શરીર ફની રીતે નીકાલ કરે છે તે જાણવું ઘણું અગત્યનું છે. પ્રવાહી બે રીતે માણસાઈ શરીરમાં પડે છે. (૧) લોહીનાં વાસણોની જે કોપીલરી સીસ્ટમ છે તે વાટે, અને (૨) લીમ્ફેરીક વાસણો મારફતે સાધારણ રીતે બ્યારે પ્રવાહી મોડોડામાં લઈ ગળાય છે ત્યારે તે માહેલો પોટાક બાગ હોજરીનાં લોહીનાં વાસણો લઈ લે છે. બાકીનો બધો બાગ વધુ નીચે ઉતરી નાનાં આતરડાંમાં જઈએ કે ન્યાં રહેલા વીલી નામનાં નાનાં બાગો તે પાણીને પોતામાં શ્વસ લે છે. અને ત્યાંથી તેને રૂરેતીક નળા જે ગળાનાં મુળ આગળ હોય છે, તે ખેંચી લે છે. અને ત્યાર કેડે તેને લોહીનાં વાસણોમાં ખાલી કરે છે અને એવી રીતે પ્રવાહી હારટમાં પુરે છે. અને હાર્ટના આનુકૂળથી તે લોહીમાં ફેરવાઈ શરીરના બીજા દરેક ભાગમાં મોકલાય છે. બ્યારે તે લોહી મોડોડાના ઉપગમ-

રાં ગલાન્ડમાં પુગે છે. ત્યારે તેને રૂપ ફેરવાઈ
 સેલીવા યાને મોહાડાનાં રસ (હુંગ) માં
 દલાઈ ન્ય છે જ્યારે તે હોળરીમાં ન્ય છે.
 મારે તે હોળરીમાં ગેસત્રીકનુશમાં ફેરવાઈ ન્ય છે.
 અને જ્યારે તે પાનકીયાસ, લીવર અને ધન્ટે-
 નામનમાં અથવા ખીજ કોઈખી અવયવમાં પુગે
 કે ત્યારે તે અવયવનાં કાર્ય મુજબ યાતો અંદર
 સોસી લેવાય છે યાતો ક્યરા તરીકે શરીરમાંથી
 બાહર નીકળવાનો પદાર્થ થાય છે. આ યાદ
 રાખવા લાયક બાબત છે કે એ બધા રસો,
 સાલીવા, ગાસત્રીક જુરા, પાનકીયેટ્રીક જુસ
 અને આંતરડાના રસો. એ બધાં તે તે અવયવોમાં
 રહેલા વીલી નામનાં વાળોમાં સોસી લેવાય છે.
 અને તેથી કોઈખી પ્રવાહીને યા ખોરાકનાં નદર
 મદાર્થની તાકાત નથી. એ વાળોની બારીક તપા-
 સમાંથી છટકી શકે એટલે કે તેમાં રહેલો સોસી
 ગેવાનો ભાગ પોતાની અંદર લઈ લોહીનાં વાસ-
 ડામાં આપ્યા વિનાં પસાર થઈ શકતો નથી.
 મર્યાદા કે શરીરમાં જે સોસી લેવાની “ એગ્રેગે-
 ડેશન ” કીયા તેમજ રસો પેદા કરવાની સીદીશન
 ક્રિયાઓ જે શરીરમાં થાય છે, તેઓ જીંદગી
 દરમ્યાન ચાલુ થયા કરે છે. જે કે પ્રવાહીનો આ
 નાનો ભાગ આ રીતે વારાફરતી બધેબધે ન્ય છે
 અને તેમાં પાચણ ન કરવાની ઝીંજે સાથે લઈ
 ન્ય છે, છતાં પ્રવાહીનો મોટો ભાગ પીસાળ
 તરીકે બાહર નીકળે છે, તેમજ ગાંમડી મારફતે
 પુરસેવા તરીકે, અને ફેફસા વાટે હવાં તરીકે બાહર
 નીકળે છે, અને બાકી ક્યરો આંતરડા મારફતે
 મગ તરીકે બાહર નીકળી ન્ય છે. આ રીતે જેશે
 તે વધુ પાણી અથવા વધુ ખોરાક શરીરમાં જવા
 દીધાથી, તે ઉપર વધુ કાર્યનો બોજ આવે છે, કે
 જે ઉપર નરર ધ્યાન આપવાની છે.

પાણી કેવું જોઈએ

દીસતીઝ વોટર યાને માલેલું પાણી સહુથી
 સારું છે. તે પછી જે પાણી ઉકાળેલું (પંદરથી

વીજ મીનીટ સુધી) હોય તે આવે છે. શીલ્ટર
 વોટર ઉપર પ્રણે આધાર રાખી શકાય નહી,
 કારણ કે ઘણાક શીલ્ટરો પોતેજ, તુકશાન કારક
 જર્મો પેદા કરે છે. માટે, આપણું પીવાનું પાણી
 ચોખ્ખું છે તે માટે જેટલી લેવાઈ શકાય,
 તેટલી સંભાળ રાખવી જોઈએ. પાણી ગરમ યાને
 સાધારણ હંડુ લેવાઈ શકાય છે. નાનાં આવતાં
 બાળકો ધણી વેળા પાણી માટે રકતાં હોય છે,
 અને તેઓને તે વેળા દુધ કરતાં પાણી પુર છુટી
 આપવું જોઈએ. જ્યાં આમણ વોટર પીવાય ત્યાં
 બરફ તો કદાપણ પાણી અંદર નાખવું નહી.
 કારણે ધણી વેળા બરફ ચોખ્ખું હોતું નથી અને
 તે માહે હલકા પ્રકારનું અથવા ગરમું પાણી
 બેળાયતું હોય છે.

લીયુનો રસ અથવા બાઇગજુરા અથવા
 બીજ કોઈ ખાટી ફરતો રસ પાણીમાં નાખવાથી
 પાણી ચોખ્ખું થાય છે.

ચોખ્ખા પાણીમાં જરાક મીઠું નાખવાથી
 તેનો ગુણ વધે છે.

ચોખ્ખું હંડુ પાણી એજ માણસનું કુદરતી
 પીણું છે.

ખોરાક ઉપર મહોડાંની કીયા.

આવવું અથવા મારફ્ટેશન.

“ Food well chewed is half digested ”

સારી રીતે ચવાયેલો ખોરાક અરધો પાચન
 થયેલો છે. આવવાની ક્રિયા એ એક કળા છે
 કે જે હાલના સુધરેલા જમીનામાં લગભગ લુપ્ત
 પડ્યું છે. આ દોડાદોડીના જમાનામાં લોકોને
 દોડધામની આદત લાગુ પડેલી હોવાથી તેઓ
 કહે છે કે ખોરાકને ચાવવાની જેટલી હમને કુસ્સદ
 નથી અને તેથી તેઓ અડપળી ખોરાક ગણી
 ન્ય છે, અને પછી બદલતી કળજાત વગેરે
 ની ગોળીઓ અને પાઉડરો લે છે કે જેથી કરી
 જે કાર્ય મહોડાએ કરવું હતું તે હોળરીને કરા-

પામી ફરજ પાડે છે. પણ તેઓ લુલી ન્યાં છે કે હોન્ડરીને રાંડ દાંતો હોના નથી.

દરેક ઝાંતરી જુઝામાં ખોરાકને ચાવવાની બાબત ઉપર રાંડકે કસારો લખેલો હોય છે છતાં જ્યાં સુધી હોરેસ ફલેયર નામનાં અમેરીકન યોડા કે વરસો થયાં આ ચાવવાની બાબત ઉપર થયું કે નવું અનુવાનું નાંખ્યું હતું નહીં ત્યાં સુધી આ જાતની કીચા તનદોસ્તી માટે કેટલી જાદવી અગત્યની હતી તે વાન લોકની બાજુમાં આવી હતી નહીં. તેમજ ક્યુબ રખાઈ હતી નહીં હોરેસ ફલેયર કે જે એક લોકહિતાર્થી તરીકે પ્રખ્યાત થયો છે, તેની મહેનત અને ફાલેશોથી અમેરીકા તથા યુરોપની મોટી યુનીવર્સિટીઓમાં ધાણાંકે અખતરાઓ કરાયા છે. જે ઉપરથી વગર શકે આ વાત પુરવાર થઈ છે કે એક માણસની તેમજ પ્રજાની સામાન્ય મુશ્કાકારી માટે ચાવવું પડેલી અગત્યની બાબત છે. આ વાત પુરવાર થઈ છે કે ચાવવાથી સંપુર્ણ કીચા થાય છે અને દરદનો અટકાવ થાય છે એટલું જ નહિ પણ તે ખાવાની મોજને વધારે છે, ખોરાકનો જથ્થો કમતી કરી નાખે છે, અને તેમ કરી ખરચમાં ઘણો બચાવ કરી માણસની જોર-શક્તી અને કાર્ય કરવાની શક્તિમાં ઉમેરો કરે છે.

માટે વધુ વખત ચાવવાને, યાને દાંતોને મેહનત આપવાની, અને નોમ કરી ખોરાકને મ્હોડાનાં રસો સાથે એકદર કરી નાખવું એ કીચા સંપુર્ણ પાચણ કીચા માટે તેમજ તનદોસ્તી માટે બહુજ અગત્યની છે એ વાતની બાબત જુગે એટલીવાર કરીએ તો તે યોડીજ ગલ્યુરો. પાંચણ કીચા સારી થશે કે ખરાબ તેનો આધાર આપણે ખોરાકને ચાવવા ઉપર કેટલું ધ્યાન આપીએ છીએ તે ઉપરજ રાખે છે. જે ખોરાકને પહેલાથીજ સારી રીતે ચાવવામાં ન આવે તે પછી પાડેલી બીજી બધી કીચાઓ અધુરીજ રહેવાની. જે સહેલીમાં ખોરાક ખાઈ જતો અને એકરનીજ

મરજ સારે છે. ને ધારા 'માણેની આંત્ર કીચામાં થી ૫સાર થવોજ જોઈએ. નહીં તો તે, લોડીમ આમેજ ઘઈ શકેજ નહીં. ઝડપમાં ખાધેલો ખોરાક કોઈવા માંડે છે, અને આ કોઈલો પદાર્થ 'લોડીને બીજાંડે છે કે જે બધાં દરદોનું મુજ કારણ હોય છે. લોડીમાં મળેલા આ નાલાયક અથવા ઝેરી તત્વો માણસને એકસા એક દરદ લાગુ પડી માલેલા મુખ્ય રોગોનીસા-માલરીયુમ-આઉટ-આસડમાં, જોન-કાઇતીસ, અને એવા બીજા કાનીકા દરદો થઈ લાગે છે અને એવી રીતે શરીરની શક્તિ કમી થઈ, કવખતે જુધાપો થઈ લાગે છે, અને એ સઘળું જુવો તો ખાવાપીવાની ખરાબ ટેવોને લીધે શરીરમાં ઝેરો એકઠાં થવાનું પરીણામ હોય છે.

ખોરાક સારો પણ હોય પણ જો ઝડપથી ખવાય યાને પુરતી રીતે ચાવ્યા વીનાં ખવાય તોય માણસને દરદ આવ્યા વીના રહેતું નથી.

નરમ-પોચા ખોરાકો સેવાથી ચાવવાની કીચા સહેલથી ઘઈ શકતી નથી. આ કારણને લીધે નકકર ખોરાકો, જે દાણ અને ચીપટ હોય તે વધારે બેહતર છે. પુરતીરી તે ચાવવાથી મ્હોડામાં સારી રીતે રસો ઉત્પન્ન થાય છે, અને તે રસ સ્વાર્થ અને મીઠી (ખાંડ) ચીજો એક રસ ઘઈ જાય છે-સંપુર્ણ રીતે ખોરાક ચવાયો તો તે ચીજો પાચણ થઈ જાય છે. જે ઘણીજ આછી રીતે ચવાય તે ગમે એ ખોરાક પચી શકે છે-પછી તે નવા પડેલા પણ કાં ન હોય.

મોહકની ચાવવાની કીચા, હોન્ડરી ઉપર વળતી અસર કરે છે, એટલે ત્યાં હોન્ડરીનાં રસો ઉત્પન્ન થવા માંડે છે અને તેમ કરી હોન્ડરીને પાચણ કીચા કરવા માટે લાયક બનાવે છે. આજુ નીસપેપરીયાવાવા માણસ જેને પાણીની અતી ઘણી તરસ લાંબા કરતી હોય છે તેઓ જે ખોરાકને બહુ સરસ રીતે ચાવવા માંડે તો પેલી જોડી તરસ મટી જશે.

આવડું એ કુદરતીજ પ્રેરણા છે. બાળકો પોતાનો અંગુઠો યા આંગળી યુરે છે અથવા તો કોઇખી તેવી કંઈક ચીજ ચુસવા માંડે છે. અપુર્ણ રીતે આવડું એ આજનાં જમાનામાં જરૂરિયાતે પ્રવાહી અથવા અરધ પ્રવાહી ચીજો ખવાડ્યા-ચીજ થાય છે, જેથી કરી આવવાની ક્રીયા ઘણી ઓછી થઇ કુદરતી પ્રેરણા જલદીથી મરણ પામે છે. આ ખોરાકની ગળી જવાની પહેલી શરૂઆત છે. માટે બાળકોને આવવાની ટેવ પાડવા માટે તેમને નરમ માખણ ખાંડ અને બીજાં એવા નરમ પદાર્થો આપવાને બદલે બનતાં સુધી કંઈક કઠોર અને સુકા ખોરાક ખાવાની ટેવ પાડવી જોઈએ.

જો આપણે જડયાંનો જરાજર બાર મુકીને આવવાની ક્રીયા કરીએ એટલે કે નક્કર અથવા વાહી કોઇખી પદાર્થ મહોડામાં લીધો તેને ખુબ ધારી આવીને પાણી જેવો પાટલો કરી તેના પોપ-યુકારક તત્વો ગળીએ અને તે માહેલા બાકી રહે-લા શાખા કે જે આખાજ રહી જાય છે તે કાઢી નાખીએ તો આપણા શરીરમાં જે કાંઈ સાકર અને ખાખેણુ હશે તેજ આમેજ થશે.

જેમ વાઇન દારૂ પીનારા વાઇનને તેસ્ટ લઇ ચુસે તેવીજ રીતે દુધ અને બીજાં બધાં પ્રવાહી-ઓ પણ ચુસી ચુસીને સીપ કરવા જોઈએ. આમ કર્યાથી પ્રવાહી પદાર્થને ચુસવાની ક્રીયા જેમ નક્કર પદાર્થને ખાતાં મોજ લાગે છે તેવીજ મેગ્નહદાર થઇ પડશે. ચુસીને લેવાથી સ્વાદની લાગણી ખીલે છે. જ્યારે ગટગટ પીવાથી તેસ્ટ લાગતો નથી.

ખોરાકને સંપુર્ણ રીતે આવવાથી પરીણામ એ આવે છે કે તમને કોઇખી દવા લેવાની ગરજ રહેતી નથી, બલકે દવા ખાતું સમજાયું. ભુલી જશો.

માટે આવવાનું શીખો-સીપ કરવાનું શીખો- અને આં સુધી તે તમારી કુદરતી આડત થઈ પડે ત્યાં સુધી તે ઉપર ચાલુ મહાવરો રાખો તે પછી તમે કોઇખી ખોરાક નક્કર યા પ્રવાહી તેને ગળી

જશો નહી. જો તમારી કંને ખાવાનો વેળ થોડોજ હોય તો તેટલાં વખતમાં ચાવી ચાવીને જેટલું ખવાય તેટલુંજ ખાવું બીજા મીનીટ સુધી અથવા એટલો ખોરાક હોય તે કાંઈ પાંચ મીનીટમાં થઇ શકે નહી. એક માણસ જેટલું પોપણ એક ખોરાકને ત્રણ મીનીટ સુધી સારી રીતે ચાવીને મેળવે તેટલું પોપણ તે કરતાં પાંચ ઘણું ખોરાક લઇ અઘરીત રીતે ચાવે તેનાથી મળી શકતું નથી.

તમારી હોજરી જાણે એક બંકાર હોય તેમ બરી નાખશો નહી-હોજરીનાં તીસ્તુઓ, આંખના તીસ્તુ જેવાજ કુમળા અને નરમ હોય છે. કોઇ પણ માણસ આંખમાં મરી મસાલો યા સરકો વગેરે તિક્ષણ પદાર્થો નાંખી તેમાંથી દરદનો અનુભવ નહી થવાની આશા રાખી શકે નહી, અને તેજ કાયદો હોજરીને પણ લાગુ પડે છે, જેમ મરી મસાલાથી આંખ કમકમે છે તેમજ હોજરી પણ તેઓથી બંદ કરે છે.

અપુર્ણ આવવાથી વધુ ખાવાની તેમજ પાણી પીવાની તરસ છુટે છે જેઓ ચાલુ દોસપેપરીકો છે તેઓ તે ખાતાં ખાતાં ચાહ-કાપી કે પાણી પીવાની તરસ લાગ્યા કરે છે.

સંપુર્ણ રીતે કીધેલી આવવાની ક્રીયા ખોરાકને મહોડામાંજ તૈયાર કરે છે, ખાવાની મોજને વધારે છે ને લંબાવે છે, અને ખોરાકની હદ બાંધે છે, અને ભુખને તૃપ્ત કરે છે. એટલુંજ નહી પણ જીભમાં સ્વાદને એવો કેળવે છે કે તે તનદરોસ્ત અને બીનતનદરોસ્ત ખોરાકનો તફાવત જોઇ શકે છે અને જેવડે પોતાનાં લાયક ખોરાક ચુટી કાઢે છે.

સંપુર્ણ રીતે ચાવીને ખાવાથી આડત કરતાં જમવા આગળ કરતાં અરધા બલકે તેથી પણ ઓછા જરૂરિયાથી ભુખ મટે છે, અને તેમ રહી પણ ઉપાટવાનો અટકાવ કરે છે કે જેથી કરીનેજ આણસેને સધળાં દરદો લાગુ પડે છે. સંપુર્ણ રીતે ચાવ્યાથી ખોરાક સાથે રસો મીથ્ર થઇ સમાવેશ

ક્રીયા ધણી સારી રીતે થાય છે, અને તેમ કરી ધણીક ખોરાકમાં કેમીકલ ફેરફાર થાય છે કે જે સમુદ્ધા પાચણ ક્રીયા અને સમાવેશ ક્રીયા માટે અગત્યના છે. નક્કર પદાર્થોને ખારીક કર્યાથી, હોઝરી તે કાર્ય કરવાની મહેનત બચે છે, અને આ પ્રમાણે હોઝરીમાં જે કેમીકલ ક્રીયા થવાની તે ધણી સરસ રીતે થઈ શકે છે.

પોતાની મરણથી કોષેકો દરેક આત્મ, હોઝરીની તથા આંતરકાનાં તેટલી મહેનત બચાવે છે. જ્યાં સુધી આપણે ખોરાકને સંપૂર્ણ રીતે ચાનીએ નહીં ત્યાં સુધી આપણા સ્વાદની લાગણી, યાને આપણને કેટલા ખોરાકની જરૂર છે તે લાગણી ટેળવાતી નથી, આ રીતે ક્યાંથી આપણી તેરહની લાગણી કાયદાસરની થાય છે, કે જ્યારે તે પોતા માટે ઘટેલા ખોરાકો પસંદ કરી લેજે, અને તેવા નુકસાનકારક ખોરાકને નાપાસ કરે છે. જેટલે લાંબો વખત મહોડામાં ખોરાક રહે તેટલી વધુ અસર સ્વાદનો નર્વસોગા થાય છે અને એ નર્વસો મારફતે ભુખ ઉત્તરેાય છે, અને એ જીંદુઓ ચાન તંત્રીઓ મારફતે હોઝરી ઉપર અસર થાય છે કે જેથી ત્યાં રહેલી રસનો કોઠળાઓ ચપખ ચર્ધ તેઓમાં હોઝરીનો ગાસત્રીક રસ ઉત્પન્ન થવા માંડે છે.

જ્યારે ખોરાક ઝડપથી ગળી જવાય છે ત્યાં તેનાં બુદ્ધા બુદ્ધા સ્વાદો મળતા નથી, ઝડપથી ખાતાં ઉત્તરેાય થાય છે તેમાં કશો ગુણ હોતા નથી, અને તેથી રસનો જથ્થો ઘણો જ યોડા મહોડામાં પેદા થાય છે, એથી ઉત્તરું ખોરાકને જ્યારે ઘણોવાર મહોડામાં રાખી જ્યાં સુધી તેની દરેક કણ-કણ પીગલીને પાણીના રસ જેની થઈ જાય ત્યાં સુધી ચવાય છે સારે પુષ્કળ રસ નીકળી ઉત્તમ પ્રકારનો ગુણ મેળવાય છે. જ્યારે ખોરાકને ઝડપથી ખવાય છે ત્યારે તેનો સ્વાદ પણ સાથે ગળાઈ જવાય છે, અને તાજવા માત્ર સહેજ ઉત્તરેાય છે અને ભુખની લાગણીનો રસ ઘણો જ યોડા ઉત્પન્ન થાય છે અને ધીણાને પાચણક્રીયા થતી નથી.

હોઝરીનાં મસલસો કે જેઓ રસની ટોપળાઓ ઉપર જાગ્ય કરે છે તેઓ ઇનવેન્ટરી મસલસો યાને આપણાં પોતાના કાણુમાં ન હોનાથી આપણે માત્ર ખોરાકને હોઝરીમાંથી નાખ્યાથી રસો પુરા પડી શકતા નથી; કે જે આપણે મહોડામાં કરી લાગીએ છે એટલે કે મહોડાનાં રસો ઉપગમવા એ આપના કાણુમાં છે પણ હોઝરીનાં મસલસોનાં તેમ કાર્ય આપણી મરણથી કરાવી શકતા નથી હોઝરીનાં રસનો આધાર ત્યાં રહેલી રસનાં ગદા-કડો ઉપર અને આપણી ખરી ભુખ ઉપરજ રહેલો હોય છે. આથી ખુદ્દુ દેખાઈ આવે છે કે મહોડાનાં વોલનતરી યાને આપણા કાણુમાં રહેલા મસલસો ને સારીકાની વાપડયાથીજ હોઝરીનાં ઇનવેલનતરી મસલસોની મહેનત બચાવી શકીએ.

ખાતીવેળા વાતો કંઈની નહીં.

ખાતી વેળા વાતો ક્યાંથી ઘટતી રીતે ચાવવાની ક્રીયામાં ગંભીર અટકાય થાય છે, અને તેથી ખાવાની લહેજત પણ ધટી જાય છે, કે જે વેળા ખરું પુછે તો માણસનું ધ્યાન ખાવા ઉપર ચોટી જાયું રહેલું જોઈએ. હીંદુઓનાં અથવા કહો કે આપણા રૂપી મુનીઓ ખાવાની ક્રીયાને ધાર્મિક ગણેલી છે અને તેથી ખાતીવેળા મુંગા રહેવાનું ફરમાન કરેલું છે તે આજ કારણસર છે. પીયાગો-રીયનનાં પંથનાં લોકો ખાતી વેળા તદન મુંગા રહેલા હતા. હવે આજની કહેવાતા સુધરેલા જગતમાં, કે જેની નકલ આપણા હીંદુ દેસમાં થવા લાગી છે, ત્યાં તો ખાતી વેળા ખાત, કર વાતો અને ટાલિશો. ચાલુ રહેલા હોય છે. હવે તમે ખાતી વેળા યોડીક રમુજ વાતો કરી લો, તો બન્ને પણ જે કાંઈ કરવું ઘટવું છે તે એ ખોરાકને ખુબ ચાવવા ઉપર તમારું ધ્યાન રહેલું જોઈએ ખાતી વેળા સધળો વખત ખાવામાંથીજ મનન મેળવવામાં મન લાગેલું રહે તેમ થવું જોઈએ. આ ખાવાનો સક્રીય પહેલો અને અગત્યનો નીયમ છે. ખાતી વેળા મન ખીણ ચીનો તરફ લાગવું ન

જોખજો. દાખલાં તરીકે પોતાનાં ધંધાની વાતો કે તેવાં બીજા ગામ ગણાટા ઉપર, કારણ કે તેથી ચાલવાની તેમજ પાચન ક્રીયામાં ખલલ થાય છે. ઘણાઓ પોતાનું જીવનનું જીવન જોડીસ કે પોતાની દુકાનમાં જીવે પોતાનું મગજ તેના જીવનમાં રોકાયેલું હોય છે, ત્યારે માત્ર એક મશીન માફક ખાઈ લે છે, તેમ થતું ન જોઈએ. જ્યાં સુધી કામ ખલાસ ન થાય, અથવા તો તેની ચીંતા અને જીવન તમારા મનમાંથી કાઢી ન નાંખો તે આગમજ ખોરાક ખાવો ઠીક નથી.

એક ચીંતાના વિચારોથી ભરેલું બેઠું અને ખોરાકથી ભરેલી હોજરી બંને સાથે સારી રીતે રહી શકતા નથી. એક યાં બીજું ખાલી હોવું જોઈએ. આ વાત યાદ રાખવી ઘટે છે કે, જેમ વિચાર કરવા માટે બેઠાને લોહીની ગરજ હોય છે તેમ હોજરીને કાર્ય કરવા માટે પણ લોહીની જરૂર હોય છે. પણ બંનેમાં એકી વેળા પુરતો લોહી આવી શકે એમ બની શકતું નથી તેથી જ બેઠામાં હોલી કામકાજની જગ્યા દુર કરીને ખાવા ખેસતું એ સલાહકારક છે. જંગલ કે અવન્યતું છે.

મફત !

મફત !!

મફત !!!

ખાત્રી કંડી બોવાને માટે માત્ર ત્રણ દિવસનું વાપરવા લાયક

સર્વ મંગલા.

હાથમાં લઈ જનારાને આપવામાં આવે છે. બહારગામથી મંગાવનારાઓને રૂ. બાત્ર મોકલવાથી અથવા વી. પી. દ્વારા મંગાવવાથી ત્રણ દિવસની દવા મોકલી શકાય છે. આ દવાને સોથી મોટો ગુણ એ છે કે તે માત્ર એક જ વખત લેવાથી અસર કરે છે. આ દવા એથી અકસીર છે કે તેના સેવન પછી અરધા કલાકમાં જ આમલશણ અને ઘણું બધું કરે છે. એક બે કલાકમાં કોઠો સાફ કરીને ભૂખ વધારે છે. ૪ કલાકમાં માલરોગ, એક દિવસમાં સ્વપ્નદોષ, ૨૪ કલાકની અંદર, સ્ત્રીરોગ અને તેથી ઉત્પન્ન થએલી વેદના, મૂત્રી, મૂર્છા વિગેરેથી આરામ કરે છે. ૩૬ કલાકમાં ગરમી અને સુખકર્તા ધોતે મટાડે છે. બે દિવસમાં પાણી જેવી પાતળી ધાતુને ઘટ બનાવે છે. ત્રણ દિવસમાં સર્વ તરેહની વાધનું દરદ અને સાત દિવસમાં ધાતુક્ષીણતા નષ્ટ થાય છે. શરીરમાં શક્તિ તથા વિચાર અને સ્મરણશક્તિની વૃદ્ધિ થાય છે. આ દવા મહાત્માની આપેલી ને જંગલની જડીભૂમીઓમાંથી બનાવેલી છે તેથી અગણિત દર્દીઓને આરામ થયો છે. એક શીશીની કી. પોસ્ટ. ખર્ચ સાથે રૂ. ૧-૧૩-૦ છે. આ એક જ દવા જૂદા જૂદા અનુપાન સાથે લેવાથી ધાતુ અને લોહી વિકારના સર્વ રોગો એક જ શીશી વાપરવાથી મટી જાય છે બીજી શીશી વાપરવાના જરૂર રહેતી નથી. ઓર્ડર મોકલતી વેળા રોગની વિગત નહીં લખવાથી દવા મોકલવામાં આવતી નથી. કારણ કે તે સાધુની આપેલી છે તેથી રોગ ઉપર આરામ થયો એ જ તેનો સિદ્ધાંત છે.

દવા મળવાનું ઠેકાણું.—

સર્વ મંગલા ફાર્મસી.

બીહન સ્ટેવર-કલકત્તા.

Sarymangla Pharmacy.

Beedoo square Calcutta.

કીરમતની કહાણી.

યાને

રાણી માતાનો ખ્યાર

(ઐતિહાસિક ચાલુ વાર્તા)

સુલશન માટે ખાસ લખનાર—લાલદયા,

આગલાં પ્રકરણોનો દૃષ્ટાંત.

ઈન્દ્રાણી રાણી મેરીનાં લગ્ન રસેનના ગાદી વારેય શીલીપત્રી સાથે થયલાં છે. આ શીલીપત્રી પશ્ચિમ તર આઈનેઝ નામની હૈયાત છે પણ તેની સાથનાં લગ્ન હકદાર મણીનાં ન હોવાથી આઈનેઝને શીલીપ પોતાના હાલુથી લીધેલના પોતામાં ઈન્દ્રાંત લાગ્યો હતો ત્યાં તેણે મોટું 'યાન ખેંચ્યું' હતું. શીલીપે યુકે- યાનમાં આવેલી એક બાઈસાલી કબર જોયેને મમે ત્યાંના પાદરીને મારી નાંખી કબરમાંની હોદ્દત છુટી હતી તેમાં એક પિંદી ને લટકું હોવાથી ખૂબ લખિયેને વર્તમાનના બનાવોને દેખાવ આપતી હતી આ વિંદી આઈનેઝના હાથમાં આવતાં તે દરે દેખાવ જોય છે તેના કબરનો રખે તાક પાદરી કબર ને હકલડના શ્રાપ દે છે તે સાંભળતાં તેની ને છે. પાછળથી શીલીપના મદદગાર રયુક ચોરસુનોને તે બાબે પૂછતાં તે- ણીની ખાતરી થાય છે. શીલીપ મેરીની સાથે પોતાનો રાજ્યશ્રિયક થાય તેવું ઈચ્છે છે પણ ઈન્દ્રાંત પ્રભ તેમ માનતી નથી.

રાજા રાણીને બતાવે છે અને તે બાપડી તે તેણીના હીવાનો બનેલા છે એમજ સમજે છે. રાજાના ખાનગી ચોરડામાં તે પત્ની નવા રાણી કોરીક કરે છે પણ માણસો તેણીને અટકાવે છે. રાણીને બારે શરસો લાગે છે પણ રાજ તેની સમજતી કે છે. લીયોન હાલુથીનાં ગાનાંથી ખુશ થતાં રાણી તેને નવાંજવા નય છે, પણ શીલીપ તેમ કરતાં તેણીને અટકાવે છે. શીલીપ અને રાણી લડન બાને ભરાયલી દરબારમાં નય છે ત્યાં રાજાની નજર અતિ ખુબસુરત લેડી એડીય હારડીંગ પડતાં તે આંખણો ખિત થતી નય છે, આ સુંદર બાનુને પોતાની રાહિલીઓમાં રાખવાને તે રાણીને સમજાવે છે. રાણી મથક આપતી નથી પણ શીલીપનું દુખાન થતાં અને બીયપ બારડીનરે કાંઈ આટું 'યડું' પોતાના કપાથો અજમાવવાનું કબુલતાં તેણી લેડી એડીયતી તેમજુક કરે છે કાર્ડીનલ પીલા પોલ પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે ઈન્દ્રાંતમાં આવે છે. એકવાર ફરીથી ઈન્દ્રાંત કેદાકીક ધર્મનો સ્વિચાર કરે છે ને પ્રોટેસ્ટાંટોના કચરયાંજ કાઢે છે. કાર્ડીનલ પોલ મેરીના સંગે હતો. એમ કહે છે કે રાણી મેરી સાથે તેનાં લગ્ન થનાર હતાં પણ કાંઈક લાંબાજી પડ્યું હતું. કાર્ડીનલ પોલ રાણી આગળ પોતાનાં બાણેજ કાન્સીસ મેલવીતને રજી કરે છે ને સરને બેવાય આથી રાણી તેના પોતાની અંબ રથક દુકરીનો પડો મમે છે રાણીના મહેતમાં લેડી એડીયને સર કાન્સીસ મમે છે. બંને નડાનપણનાં મિત્રો હોવાથી એકબેર તરફ ખેંચાય છે ને આગતો યાદ તાલ થાય છે. સર કાન્સીસ પોતાનો ખ્યાર બહેર કરે છે પણ પોતે પ્રોટેસ્ટાંટ હોવાનું કબુલે છે. લેડી એડીય હંસીને પોતે પણ તે પંથની હોવાનું જણાય છે. રાજા એડીયપુર આવશે બની નય છે ને રાણી દરકાર કરતો નથી. આથી રાણી મેરી એડીયને સર કાન્સીસ સમિ પસળાતી આપવાનો વિચાર કરી, બંનેને પોતાના ચોરડામાં એકત્ર કરે છે. તેઓ પ્રોટેસ્ટાંટ હોવાથી કેગલીક પાદરીને હાથે પસળી, રાજતાં ન હોવાથી મદલાં- તલલાં કરે છે. આથી રાણી ઈરાઈ પડે છે. ઈન્દ્રાંતમાં રાણી મેરીના જીવનથી "બાર અને એક" નાંગનું

ખાનગી મંડળ ત્યાંના પ્રેટરસ્ટ ઉમરાવો રચાયે છે. આ મંડળના સભાસદો હડહડતા કસમ લે છે. તેમના
 જુદા જુદા તરો હોય છે. તેઓ નિર્દોષિને બચાવી લે છે. રાણી મેરીના પંતમાંથી તેમણે અનેક નિર્દોષિને
 બચાવ્યાં હતાં. લેડી એડીયાને ક્રાન્સીસ તરફની ચાક્રી મળે છે જે શીલીપ પોતાના મદદનિશ પાસે લખાઈ છે.
 તેની રૂએ એડીયા મળવા જતાં રાજાના સપાટામાં સપડાય છે પણ ત્યાંથી ઉપલાં મંડળના કેપ્ટન એની
 મદદે જાયી જાય છે. આખું મંડળ એકત્ર થઈ લેડી એડીયાને બચાવવાના સોગંદ લે છે. લીઓન રાજાને એડીયા
 તરફ દેલો જાતો કરવા તેણીના આરડામાં જાય છે. પોતાની ખાતરી થતાં તે પોટો મિત્ર થાય છે.
 તેણીને પોતાનું બાઇબલ આરડામાં એક ખૂણામાં સંતાડતી જોઈ તેમ ન કરવાની તે સલાહ આપે છે. રાજા
 એડીયાને સપડાવવામાં ફેલ ન પામતાં ફરી પાછો તેણીની પૂઠે પડે છે ને તે બાપડી નહાસતાં રાણીને મળી
 જાય છે જેને જોતાં શીલીપ ચાલ્યો જાય છે. રાણી ઘણા ગુસ્સામાં આવી એડીયાનો કાંટો કાઢવા માંડે છે. તે
 મંડળ પોતાના પાદરી ફાધર એનોકને કારી નહ બનાવવાની લાલચ આપે છે. આ પાદરી એડીયાની તપાસ
 લે છે. પોતાના ધર્મ પર મુસ્તાક રહી તેણી કેથોલીક ધર્મનો તુસ્કાર કરતી હોવાથી તેણીને કેદમાં પુરવામાં
 આવે છે. સર ક્રાન્સીસ તેણીનો બચાવ કરવા જતાં પોતે પણ પ્રેટરસ્ટ હોવાનું જણાવે છે પણ તે પાદરી
 તેને તેના માથાને ખાતર જોતો મુકે છે. લેડી એડીયાના આરડાની ઝડતી લેવાય છે પણ તેની ખબર લીઓનને
 આગમનથી પડતાં તે ત્યાંથી બાઇબલ ઉઠાવી જાય છે ને કમળનું કુલ મુકી જાય છે. એડીયાને પાછળથી કેદમાં
 પુરવામાં આવે છે. કમળના કુલની પાતરીઓ રસ્તે રસ્તે નાંખેલી હોવાથી લીઓન તેણીનું કેદખાનું શોધી
 શાદી તેણીને હિમત આપે છે. એડીયાના કહેવાથી લીઓન સર ક્રાન્સીસને ખબર આપે છે. તુરંત બારને એકનું
 મંડળ જામત થાય છે ને તેવી રસ્તામાં એડીયાનાં યશ્ણાં-આંકાં ઉતરાવવાની તેણીના પહેરેગીરી કેરોગ કરે
 છે કે તે મંડળનું ધાડું તેમનાપર તરી પડી કેદ પડી તેમની ચોકકસ જગ્યાએ લઈ જાય છે. જ્યાં ક્રાન્સીસ
 સાથે તેણીનો હર્ષભેર મેળાપ થાય છે. શીલીપ એક બીજી અંગેલ સુંદરીને જોતાં તેનાપર મોહિત થઈ પૂઠે
 પડે છે. આ સ્ત્રી બારને એકના મંડળના એક આગેવાનની અદરાયલી મહોરદાર હોવાથી કાંટાસ ફેરેલા ને
 રાજા શીલીપપર પોતાનું વેર લેવા આવી હતી તેની મદદથી તેને સપડાવવાની ઝાઝવણ કરે છે. રાજા આ
 સુંદરીને બે ચાર વાર મળે છે. લેડી એડીયાના બચી જવાથી રાણી ખાવરી બની જાય છે ને રાજાને પકડવા
 વધીક ફરમાવે છે પણ હુરશાર થતા રાજાપર જાનુસો ઊડવા ફરમાવે છે. તે મુજબ લોર્ડ નોર્થ રાજાની પૂઠે
 જાય છે. રાજા તો પોતાની નવી બોજાખપર ધ્યાન આપતો રહે છે. તેને થીલ મજવાવાળાના લેપમાં બારને એકનાં
 મંડળનાં કેપ્ટન બી સાથે બોજાખ થાય છે. જાને એકમેક પર શીદા થઈ જાય છે ને રાજા પોતાનો રાજ્યાભિષેક
 થાય તો તેને ગોનાનો ચેન્સલર બનાવવાનું કહ્યું છે. રાજા અકસમાતિક રીતે જાણી રાજ્યે-હતો કે તે
 મજવાવાળો કોઈ નહિ પણ જાણીતા ઉમરાવ લોર્ડ બરલે હતો. બીરાપ ગારડીનર રાણીના ડાકડરને પાદરી
 સાથે મળી પ્રત્નને છેડવાનું કાવતું રચે છે. ડાકડર જાણતો હતો કે રાણીને હમેશ રહે તેમ ન હતું. તેથી
 જલદંતું દંદ થવાથી હમેશ રહ્યા એવી અફવા ફેલાઈને ખુદ રાણીને કમવામાં આવી. રાણી જમ્યું મેળવ-
 વાની એટલી બધી દોશમાં આવી ગઈ કે તેણીને બીજો ખ્યાલ જ આવ્યો નહિ. જમ્યું આવતાં શીલીપનો ખાર
 વધ્યો એજ તેણીની ધારણા હતી. રાણીપર ઓપરેશન કરી તેજ દિવસે જામેલાં એક જમ્યાને શાહજહા
 તરીકે ઠેસવી દેવાનો તાગડો રચાયો હતો. આ માટે એક અંગેલ વેપારીની સ્પેગીસ મહોરદાર પર પગદંડી
 ઉતરી હતી. તેણીને ત્યાંપણ જન્મ થનાર હતો. પોતાનું જમ્યું ગાદીવારેસ થશે એવી લાલચે તે બાપ કહ્યું
 થયો. રાજાને થીલ મજવા બાબત તરફથી આ કાવત્રાની ખબર મળી એટલે તેઓએ તાગડો રચી લોર્ડ નોર્થ
 જમ્યું દઈ જતો હતો તેને અટકાવ્યો. ચોરી કરવાને મહેલે તે જમ્યાને સોનાની બાંમડી પહેરાવી પાક
 આપતામાં આગ્યું. રાણીપર ઓપરેશન થતાં તેણીની છંદબી બચી, ત્યારે આ કાવત્રાની ખબર તેણીને કર-
 વામાં આવી. પહેલાં તેણી સાથે થઈ પણ રૂબે તેમ યજ્ઞશીલીપ એક હાથથી જાય ફરી તેણી કહ્યું થઈ. આ
 કાવત્રું રાજાએ ત્યાં અચલુચ દાખલ થઈ ખુલ્લું કીડું. ગાળડસાગડમાં જમ્યું ગુજર પામેલું જમ્યું
 આ કાવત્રું બીરાગો ગારડીનર અને બોનરની મસલેદતથી થયું હતું. તેઓ વચ્ચે રીજાંદ થવાનો થયો

હાથે હતો. એટલે કાવતું નિષ્કળ નવાં બોનરે બધાં ટાપણાં ગારડીનર પર નાંખ્યાં ને તે હડધુત મથા, બોનરનાં જાસુરો બધેબધ ફરી આમ લગાડતા હોવાથી હેડી એડીયાને તેણીને મમકંથી ખસેડવાની નરર નહીં. કેપ્ટન સી સાથે તેમ કરવા નવાં અકસમાતિક રીતે. તેણી બોનરના માણસોના દાયમાં સપાડા, તેણીના બચાવ મદિ છવતોડ મેહનત થઈ પણ તેણી યાવરમાં દેડ પડી, કાડીનસ પોડે. પોતાના બાણેજ તરફથી રાણીને સમલવી પણ રાણીએ દોંખરોજ કરી વાહી પડાવી તેને દૂર કાઢે. હોડ નોઈ હેડી એડીયાને સપડાવવા નવાં જાણેરા હાડમાર થાય છે. અતે શીકીય ન્યાં બામમાં નવિન મિત્ર સાથે ફરતો હતો ત્યાં તે ધસી નઈ તે સ્ત્રીને એડીયા સમજ દેડ કરવા જાય છે પણ રાજ સાથે લડતાં તેને તેનો જન આપણે પડે છે. તેમું રાજ કેપ્ટન બી બીરાપ બોનર પર ચોકડી તેનો જન લેવાની ધમકી આપે છે. રાજ પણ ગારડીનરને ધમકી આપે છે કે હેડી એડીયા બચરી નહિ તો તેનો જન નરો. આ પછી રાજને મળતાં કેપ્ટન બી એવી સલાહ આપે છે કે તેણે રાણી ઇસીક્રમિપને પોતાના પક્ષમાં લેવાનાં ફેકટના વળખાં મારવાં નહિ કેમકે તેમ કરી બનનાર નથી. રાજ આ વાત હસી કાઢે છે પણ મનમાં તે બાબે ઝાંઝ વાળે છે. આ પછી રાજ કાઠબી કોસમે રાણીનું સીલ ચોરવાની થા તો સહી લઈ લેવાની ખાતરી આપે છે. તે મળતાં તુરત સર કાન્સીસ મેહવીલને તે તે આપવાનું કહી કેપ્ટન બી રજ લે છે. કાઠટેક ફેરલમાએ રાજ શીલીપને સપડાવવાનું કાવતું રચ્યું પણ તેણીના પોરાની આન પાછી લભુકા લેતાં તેણી ફસડી નઈ છડકવા વળખાં મરે છે. કેપ્ટન બી તેણીને રાજ સાથે કરાં થેડાં ન કાઢવાની ચેતવણી આપે છે કેમકે તે તો આખરેજો ધનાર હતો. ને સ્ત્રી બીનરવાથે મરદનોયદે છે ને તેને માટે પોતાનો જોત આપવા અચકતી નથી. તે કરીથી તેનો ખ્યાર જુમાવી કાઢી નથી. રાજ રાણીને મળવા આખરેજ સારે જાય છે તેવામાં કાપર બેનેક હેડી એડીયાના મોતનું વારંદ સહી કરાવવા લઈ આવે છે. રાજના સવાલના જવાબમાં રાણી જણાવે છે કે એડીયાના તિરકમવાથી તેણીના મોતનું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.

રાણીએ હવે બોનરના માણસને બાહાવે. બોનરે જણાવ્યું કે કાડીનસને ઇગવાની નરર હોવાથી હેડી એડીયાને તેને હરલક સોંપવી તે તેણીને કાંટો સફાઈથી કાડી નાંખરો. શીકીપનાં થીસણાં જતાં રાણીએ ટાવર જોડે જાડનના વડાપર હુકમ લાવનારને હેડીએડીયા સ્વાધીન કરવાનું કામઆપ્યું. બીજ પળે શીકીયે આખરેજો હાસરત કરી મેરીને ફેસલાવી બારી આગળ તેણે અને ત્યાં કાનાપતળાંના ત્રાય કરી મેરીને હસાવી. આંખરેજો તે હુકમ પોતાના પોષામાં છુપાવે. ને કાનગના હુકમ કરી રાણીનાં માનીતાં કુતરાંના પોંચાં સુકયા. બીજ પળે મેરી ત્યાં આવી કે તે કુતર નહાસી ગયું. હુકમ ન મળતાં એમ માનવામાં આવ્યું કે તે કુતરાંએ તોડી પીખી નાંખે. હતો. બીજે હુકમ લખી, હેડીએડીયાનાં મોતના વારંદ પર સહી કરી રાણીએ બોનરના માણસને સ્વાધીન કયું. રાજ તુરત બહાર ગયો ને આખરેજો તે હુકમ સર કાન્સીસને સ્વાધીન કયો. તુરત તે ત્યાંની નીકળી પોતાના જોડયાએને મરથો ને કેપ્ટન બીની સરદારી હેઠળ તેઓ બહાર પડ્યા. બોનરના માણસને રસ્તામાં પડકી કેપ્ટન બી ને જુલ વેચમાં હતો તેને દારનાં પીકમાં લઈ ગયો ને તે બાપડાને દમ માર દાર પાછ બેહોશ કીધો. તે બાદ તેનાં જગવામાંથી મોતનું વારંદ સહી લેવામાં આવ્યું. સર કાન્સીસે તે કાવતું પણ વિચાર થતાં તેના હુકમ પોતાના જગવામાં સુકયા.

અકરણુ ૩૬ મું.

કાવરમાંથી છુટકારો.

બોનર પોતાના કેદીઓને હમેશાં પાણી માળે બેલાવતો ને મોકલતો હોવાથી કેપ્ટન બીએ લાંડન બીજ આગળથી મળ્યો બાડે કરી ટાવર તરફ જવાની સુચના કરી ને તુરત ખેસાર ચઢ.

અંધારં કીધાજુ ચઢ રહ્યું હતું. એટલે તે તો તે ટાળીને જોર કાપડ બધું ચઢ ગયું. તે મળ્યો ટાવરના દરવાજાના પાયાંએ આવી અચકરો ત્યારે સર કાન્સીસ લગાર વધુ શીકો પડી ગયો. થા સુધા ! તે જાણ્યેથી હારો તે કેદખાનામાં ગયાં હતાં ને બાજેજ તેમાંનાં યોડાં છવતાં પાંખાં થતાં.

તમે મજામાં નહો. કેપ્ટન ખીએ ફર-
કરી. લેડી એડીથ આવે ત્યારે એક
પણુ મોલતા ના. તેઓ તમારો અવાજ
ખશે તો નકામો ઘણુ વળી જશે.

કેપ્ટન ખીએ રાણીમાતાનો હુકમ પાડરાવા
આપ્યો.

તે સીપાહે તેમને લાંબો વખત ખોટી ક્યાં.
વી તપાવીને કિલ્લાનો વડો લેફ્ટેનન્ટ, લોર્ડ
ડોસ, પોતાના હાથમાં વારંટ લઇ બહાર
ગ્યો. તેણે તે બધા પહેરેગીરોને ટીકી ટીકીને
પાડ્યાં. તે બધા ખોનરનાજ માણસો હતા એવી
પૂરી ખાતરી થઈ, છતાં તે અચકચો અને
ક્યાર ફરી પાછી જતી મંગાવી તેના ઉત્તરમાં
જે તે હુકમ તપાસ્યો: તેણે કેપ્ટન ખી તરફ દાંધકિ
ધ્યાં નોંધુ અને તે પછી એ ડગલાં આગળ

આવીને તેના તરફ ટગર ટગર નોંધુ. કોણ ખીએ
કાચો પોચો હોતતો આ તપાસમાં જરૂર
કુછ જાત.

‘વેલ, મારા લોર્ડ’ કેપ્ટન ખીએ સંક્રાધ
કાંધી. ‘તમેને હવે તો સંતોષ થયો છે ને ? તમે
મને ક્યાં સુધી બહાર ઉભો રાખી મુકવા
માંગો છો ?’

લોર્ડ એનડોસની હવે સંપૂર્ણ ખાતરી થઈ ગઈ.
‘તું ખોનરની નોકરીમાં કેટલો વખત
થયાં છે ?’

તે માનથી બોલ્યો ‘યુન્ય ખીશંખ ખોનર! કહે
તાં જીમમાં ઠોંટા વાગે છે શું ? તમારા મવાલનો
જવાબ આપવા હું સાફ ના પાડું છું. હુકમ
પ્રમાણે કામ કરો ! રાણીમાતાનો આ તાકીદનો

MELLIN'S FOOD

For infants & invalids.

મેલીન્સ ફૂડ.

બચ્ચાંઓ ને અશક્તો માટે.

હિંદુસ્તાન, જરમા ને સીસીનના બધા વેપારીઓને ત્યાંથી મળે છે.
જંથાબંધનાં એજન્ટો.

મેશર્સ. લેધામ એબર કોમ્પની એન્ડ કો, મુંબાઈ.

હુંમ છે. તમે તેને તાલે યાજો છો કે ના પાડો છો ? બોલો અને વખત નથી ! હું તમારા બેટાનો પરવારનો નથી !' કેપ્ટન બીચે હવે ધરપથ સરપથ કરી ચુક્યા.

'બસા કેપ્ટન, લેડી એડીથને એક વખત ખયાલવામાં આવી હતી તે તમને ખબર છે ને ?'

'તમે શું 'મારૂં' અપમાન કરો છો, મારા લેડી ! અથગત તે વેળા હુંજ પડો હતો પણ ત્યાં એકની સામે દસ આવી હોવા ત્યાં હમારૂં શું થયે ?'

'હું કોઈ અપમાન કરવા માંગતો નથી.'

'ત્યારે તો મહેરબાની કરી પુનઃ રાણીમાતાનાં ફરમાન મુજબ કરો અને તાઠકની કરી નહોતો !'

'લેડી એનડ્રોસ ધસુપસુ હતો પણ હવે ખાત્રી બની ચતાં તે બંદર ગયો. તે ખોનરને ખરાં અપમાન થી ધિક્કારતો હતો અને તે નિર્દોષ જાણને તે યાદગી વડના પંજમાં જન્મ દેવા પસંદ કરેલો ન હતો. પાંચ મિનિટમાં તો લેડી એડીથને જહાઝ લાવવામાં આવી પણ તે પાંચ મિનિટ કેપ્ટન ખી ને તેની રાજાને મનથી પાંચ કલાક કરતી વધુ હતી. તેઓનાં ધડકધડક ચતાં જ્યારે તેમનાં મુઠકાં સંભળાતાં હતાં, લેડી એનડ્રોસ તે જાણીને અપમાન ચલાવી. આડખી ધસડીને લાગ્યો, તેણી જહાઝ હાલ હવાલ ચૂકાઈ હતી. તેણીએ જરાહક સંકેત વેકાં હું છતાં હવે મરવાનો વખત આવ્યો હતો એમ જાણી તેણીએ યોડી ધણી હિમ્મત રાખી હતી. હવે હેઠતો વખત આવ્યોજ હતો એમ તેણી લેડી એનડ્રોસથી જાણી ચુકી હતી.

'માલરે, પોરી, જલદીચાલ ! બસા ખોનર સાહેબને તાઠક કાં ખોડી કરે છે ? તેમ કરવું એ હાલકડું પાપ છે !' કેપ્ટન ખીતી લટપટ ચાલી, આજે તે બસા પુનઃ નામવરે તારા જેવા

આડખો હજન નાસીકેને તરવારને સ્વાધીન કરી દીધો છે. તને તો 'પ્રજાતાપ' કરવાનો પુરતો વખત આપ્યો છે. ચાલ, પેલરા ના કર !' એમ કહેતાં જ કેપ્ટન ખી એ લેડી એડીથના પગને ઘેરમાં રમવા બેઠા હોયકી લીધીને મળ્યા સુધી લાઈ ગયો.

'અમાસ ચંકાજી !' લેડી એનડ્રોસ પડ પડે તો લેડી જ્યારે હજ માથાજી અને દમાજી હતો એ કે હરતા ને દુખના અનેક દેખાવો તેની નજરે ચાલુ પડતા હતા છતાં હજ તે વજ હયાનો માત્ર કર વજ જ્યારે ન હતો. તેનામાં માણસાણ ખયાસ હજ મોટાં પ્રમાણમાં હતો.

કેપ્ટન ખી, એ નરમાસથી લેડી એડીથને સરદારનીસની જાણમાં એસીડીને પોતે માણસો સાથે ખીજ જાણુએ ખોડો.

'સુપ !' તેણે ધમકી કરમારું.

તરત જડખી હલેસાં આરવામાં આવ્યાં અને ત્યારે ટાવર તેમની નજરે પડતો શુભ ચઢ્યો ત્યારે કાન્સીસે એડીથને પોતાનાં દેયાં સરસી દખાવી.

'એડીથ, મારાનન, ખીલના; હું હવે સવામત છે. મોતના કાગામીની તને ખ્યાતી છે.

કેપ્ટન ખી ની નજર આ વેળા કાણુ નાણુ કમરે કરી ગઈ હતી.

'ના ખુદા !' તે પડપડે. 'વહાલો હો નો તો એવા હો નો ! કેવો કીલખુસ મેળા !'

'હવે હું કયે ?' કાન્સીસે કેપ્ટન ખીને સવાલ કર્યો.

'તારા મામાજના મહેલ સિવાય લેડી એડીથ માટે કોઈ ખીજ સલામતીની જગ્યા નોઈ રાખતો નથી. માનવંત પોતાના પ્રતિનિધિના પવિત્ર મહેલમાં મોઢવાની કોખી દિમ્મત કરી રાખે નહિ.'

તે અક્ષાતુન વચારે બે ધન મુઠી સર-કાન્સી
સને અન્યપીમાં. ગરકાવ કરી મુકયો; પણ તે
વિના ખીજે ભાગે નહતો. ક્યાં તો અમાણને મુસે
કરવા કે ક્યાં તો એડીથને ભોગ આપવો.

‘હા, બરાબર છે. એવું એકલી બાળી
જગ્યા છે.’

પોતાના મામાના મહેલ આગળ આવતાં
અંદર દાખલ થવામાં તેમને જખરી નડતળ થઇ
પણ હમેશના હાજરજવાળી કેપ્ટન ખી એ તેનો
ઉપાય શોધી કાઢ્યો. કેપ્ટન ખીએ પોતાનાં ખર્ખાં
પર-કાન્સીસને ચઢાવી તેની પાસે જારીના એક
કોચના ધીમા અવાજથી મુરદો કરાવ્યો. તે પછી
ખારીની સ્ટોપર ખોલી ખારી ખુલ્લી કીધી તે
ખારી વાટે થઇને કાન્સીસ અંદર ગયો. અંદરના
મથોની તેને અચ્છા મોઢીતી હોવાથી તેણે ખાનુ-
માનું એક ખારણું ખોલ્યું ને તે વાટે એડીથને
અંદર લીધી.

‘હું હાજર તારી રાંહ જોઈશ’ કેપ્ટન ખીએ
દાખીને શેફેલ્ડ કરતાં મીઠાસથી કહ્યું. ‘નહિ,
ખીરાહર; એક બોલ થી નહિ. મારી જગ્યાએ તું
હોત તો તું મારે માટે એ કરવાં થઇ ન કરત?’
ખુદા હાજીજ...જલદી થયાર.’

સર-કાન્સીસ લેડી એડીથને મહેલમાં લઇ
ગયો અને એક કોચ પર લેટાડી પોતાના મામાના
ઝોરડામાં ગયો. મધરાત થઈ ગઇ હતી ને તે
યુન્ય પાદરી જલદી ખીજાને જતો હતો. મહેલ-
માંના માણસો જાગે નહિ ને ગાળંડ સડગડ
તથા આંધા ચીંધી સંવા પાંખે નંદિ તેની ખાસ
સંભાળ કાન્સીસે લીધી હતી. તે પોતાના મામા
નાં મુવાના ઝોરડા તરફ ગયો ને પછા ખસેડી
અંદર દાખલ થયો. તે વાહાલો ચહેરો શાંત
નિતામાં પરલો હતો. હવેજ કાન્સીસને ધ્યાન
આપ્યું કે કેવી રીતે તેણે પોતાના મામાને આ
જગ્યામાં સડગયો હતો. શું તેઓ આ તેણે
કેવું કરીથી માફ કરશે?

પગલાંતો અવાજ થતાં કાઈનસે આખો
ખોલી.

‘શું છે? શું થયું છે? મારા ઝોરડામાં
મધરાતે દાખલ થનાર તું કોણ છે?’

‘હું છું, મામાજી, કાન્સીસ.’

કાઈનલ હડીને બેઠા ને ટગર ટગર બોપવા
લાગ્યા.

‘આ નાટક શાનો? બોનરના માથુસનો
પોપાક શા માટે પહેર્યો છે?’

‘હું હવડાંજ લેડી એડીથ હાવડમે દાખર-
માંથી છોડાવી લાવ્યો છું.’

‘શું કરવા? માર કલાકની વાત પરતો મને
રાણીના ટાગળ મળ્યો હતો તેમાં તેમણે લેડી
એડીથને ધર્મ તરફ ફેરવવાના મારા પ્રયાસમાં
ખતલી મદદ કરવા જણાવ્યું છે.’

‘રાણી તમોને ફો છે, મામાજી’

‘એટલે?’

‘તેણીએ એડીથનાં મોતના વારંટ પર સહી
વટીકા કરી છે!’

‘નહિ બંને.’

‘ખરી વાત આ જુઓ!’ તેણે તુરત મજ-
વામાંથી કારેલા વારંટના ચાર ચીર્યાં સરખા
કરી કાઈનલની નજર સામે રજુ કરી. તેમની
સંપૂર્ણ ખાતરી કરી.

‘હું કેવી રીતે તેણીનો ખયાલ કરી શક્યો?’

‘રાજ અને તેના હલુન્યા લીઓની મદદથી
પ્રીયેએ એડીથને સતાવવાનું માંધી વાળ્યું છે. આ
માટે હું લોડ પરલેનો ખાસ કરીને આભારી છું
જે રાજનો હાલને કાજ મંદુ અંગત માનીતો
મિત્ર બની રહ્યો છે.’

તે અફલાતુન વચારે બે પળ સુધી સર-કાન્સી
તે અનપખીમાં ગરકાવ કરી સુક્યો; પણ તે
વેનાં ખીન્ને ભાગ નહોતો. ક્યાં તો મમાજીને ગુસ્સે
કરવા કે ક્યાં તો એડીયતો ભોગ આપવો.

હા, ખરાબર છે. એજ એકલી બાપી
જગ્યા છે.

પોતાના મામાના મહેલ આગળ આવતાં
અંદર દાખલ થવામાં તેમને જખરી નડતળ થઇ
પણ હમેશના હાજરજવાખી કેપ્ટન ખી એ તેનો
ઉપાય શોધી કાઢ્યો કેપ્ટન ખીએ પોતાના ખભાં
પર કાન્સીસને ચઢાવી તેની પાસે બારીના એક
કાચના ધીમા અવાજથી ખુસ્તો કરાવ્યો તે ખજી
બારીની રોપર-ખોલી બારી ખુલ્લી કીધી તે
બારી વાટે ચઢને કાન્સીસ અંદર ગયો. અંદરના
માર્ગોની તેને અછળી મોઢીતી હોવાથી તેણે બાનું-
માંનું એક બારણું ખોલ્યું ને તે વાટે એડીયતે
અંદર લીધી.

હું લાંબાં તારી રાંહ બેઠશ ' કેપ્ટન ખીએ
દાખીને શેફ્ટ્ફન્ડ કરતાં મીઠાસથી કહ્યું. ' નહિ,
ખીરાદર; એક બોલ ખી નહિ. માંરી જગ્યાએ તું
હોત તો તું મારે માટે એ કસતાં વધુ ન કરત ?
પ્રુદા હાશીઝ...જલદી પધાર.

સર કાન્સીસ લેડી એડીયતે મહેલમાં લઇ
ગયો અને એક કોચ પર લેટાડી પોતાના મામાના
ઝોરડામાં ગયો. મધરાત થઈ ગઇ હતી ને તે
પુન્ય પાદરી જલદી ખીજાને જતો હતો. મહેલ-
માંના મોણુંસો જાગે નહિ ને ગડબડ સડબડ
તથા ચાંપા ચીપી થવા પામે નહિ તેની ખાસ
સંભાળ કાન્સીસે લીધી હતી. તે પોતાના મામા
ના સુવાના ઝોરડા તરફ ગયો ને પડદા ખસેડી
અંદર દાખલ થયો. તે વાહાલો ચહેરો રાંત
નિલામાં પડેલો હતો. હવેજ કાન્સીસને ખ્યાન
આવ્યું કે કેવી રીતે તેણે પોતાના મામાને આ
જગ્યામાં સંડાવ્યો હતો. શું નેચો આ તેડું
કૃત્ય કદીથી માફ કરશે ?

પગલાંનો અવાજ શતાં કાઢીતલે આંખો
ખોલી.

‘ શું છે ? શું થયું છે ? મારા ઝોરડામાં
મધરાતે દાખલ થનાર તું કોણ છે ? ’

‘ હું છું, મામાજી, કાન્સીસ. ’

કાઢીતલ હીને બેઠા ને ટગર ટગર બોપવા
લાગ્યા.

‘ આ નાટક શાનો ? બોનરના માણસનો
પોપાક શા માટે પહેર્યો છ ? ’

‘ હું હવડાંજ લેડી એડીય હાવડને ટાવર-
માંથી છોડાવી લાવ્યો છું. ’

‘ શું કરવા ? ચાર કલાકની વાત પરતો મને
રાણીનો કાગળ મળ્યો હતો. તેમાં તેમણે લેડી
એડીયને ધર્મ તરફ ફેરવવાના મારા પ્રયાસમાં
બનતી મદદ કરવા જણાવ્યું છે. ’

‘ રાણી તમાને ફોંછે, મામાજી. ’

‘ એટલે ? ’

‘ તેણીએ એડીયનાં મોતના વારંટ પર સહી
વટીક કરી છે ! ’

‘ મહિ બંને. ’

‘ ખરી વાત આ બુઝો ! ’ તેણે તુરત મજ-
વામાંથી દોરેલા વારંટના ચાર બીચાં સરખા
કરી કાઢીનલની નજર સામે રજુ કરી તેમની
સંપૂર્ણ આતરી કરી.

‘ તું કેવી રીતે તેણીનો બચાવ કરી શક્યો ? ’

‘ રાજા અને તેના હબ્બુયાં લીઆની મદદથી
શીશીએ એડીયને સતાવવાનું માંડી વાળ્યું છે. આ
માટે હું લોડ પરલેનો ખાસ કરીને આભારી છું
જે રાજાનો હાલને કાળ પ્રહુ અંગત માનીતો
મિત્ર બની રહ્યો છે. ’

રાણીની લુચ્છાપથી બારે ગુસ્સામાં આવી
કાર્ડીનલ બીજાનામાંથી ઉઠ્યા. બેનરની આ-
ગતની ખદમાશીને રાણીને તેણીના વેરલાંબમાં મદદ
કરવાની પેરવી તેમને જરા થયેને ગમી નહિ. આ
જાતની હેમાકત ખરા ધમને બીજાઓના નાદકના
તિરકારમાં લાવતી હતી.

‘લેડી એડીય હવે ક્યાં ક્યાં છે?’

‘હાં, મામાજી, તમારા મહેલમાં. હવે ક્યાં ક્યાં
સૌથી સલામત જગ્યાએ બીચારી માટે ફક્ત આ
તમારોજ મહેલ છે.’

‘હાં! મારા મહેલમાં એક નાસ્તીક!’

‘માફ કરો, મારા મુરખીજી હું જોઈું છું કે
જેખમ મોટો છે ને તેમ થતાં તમે રાણીની મહેર-
બાની બોલી બેસશો; તો પણ મને લાગે છે કે
તમે નિર્દોષપર પડતી વરદામાં તેને જરૂર મદદ
કરશો.’

‘ખરૂં, બંન્ન્યા, ખરૂં છે. તેણીને ખચાવીકુંજ
જે. મહાન પરમાત્માની હું શ્રેષ્ઠ બનતું છું. તેની
મહેરબાની આગળ રાણીના ગુસ્સો રી વણત્રીમાં
છે! લેડી એડીય માટે સૌથી ખીજ સલામત
જગ્યા હું શોધીશ ત્યાં પુલીક તેણી મારાં આ
મકાનમાં મારી સાથે રહેશે.’

સરકાન્સીએ શુંકણ મંડયે પડી તે આખા
હલ્ય સુર્યે.

‘મારા બાપ...તને તો મારા બાપની જગ્યા
રાખેલી છે જો. આમાજી.’

‘નહિ, મારા દીકરા, મેં માન્ય, મારી ફરજ
બળવી છે. મારાં અંતઃકરણની પ્રેરણા મુજબ હું
કામ કરનાર છું. સાલ, જરા મને કપડાં પહેલાવ.’

કાર્ડીનલને કાનરસીસ લેડી એડીયની આગળ
આવ્યા.

‘બલે પધારો, મારી દીકરી. લાં લું શાંતિમાં
રહેજો. આ નાચીજી શું પડીમાં તારે કોઈપણ જાત-
નો ભય સંભવાની જરાએ જરૂર નથી.’

લેડી એડીય તે પુખ્ત વડીલના આશિર્વાદ
માટે શુંકણ મંડયે પડી.

‘મારા મુરખીજી, તમારી મહેરબાની થઈ...
તમારી બલાપથી આ નાચીજી. છામર છામરાઈ
બધ છે.’

‘એ કાંઈ છેક ખીગડી નથી ગઈ. મારા
આશિર્વાદ માટે એ શુંકણ મંડયે પડી છે...ખુશ
છે!’ કાર્ડીનલે મનમાં સંધારો લીધો ને તે શુંક-
ણ મંડયે પડેલી હોકરીના માથાં પર મંમતાથી
પોતાનો હાથ ફેરવતાં કહ્યું.

‘હું રાણીની ઇચ્છા રદ કરીશ કેમકે ખરા
ધર્મમાંથી દુર થયેલાં આ માટે સૌથી નમ્ર ઉપાયો
લેવાનું હું પસંદ કરું છું. કાન્સીસ, હું કહે તારી
મોકરી પર જા. એ ચીથકાં કાઢી નાંખ!’

‘વીડસર જવા આગમન હું તે જાણીશ’
કાન્સીસે જણાવ્યું ને એડીયને ખરાં છામરથી
લેડી એક દીસ સાથે તે કુટુંબ પડ્યો. કાર્ડીનલ
તેની સાથે બહાર વેર ગયા. તેમણે લોડ બરેને
ત્યાં ઉભેલા જોયો. તેને જોવાનું તેમણે કહ્યું.

‘મારા બાલેજી તરફની તમારી દીલસોજ
મેહેરબાની માટે હું તમારો ખરાં છામરથી ઉપકાર
માનું છું. માફ લોડ.’

‘માનવત મુરખીજી, ખીજ બધા જો તમારે
ખાલે ચાલતા હોમ તો કદીથી અજબ રાતના જોઈું
કામ કરવાની વચ્ચે પડે નહિ.’

આશિર્વાદ લઈ તે ખિત્રો જલદથી અંધા-
રામાં ગુમ થયા ને તે પુખ્ત મારી તેમના તરફ
જોતો હોમ રહ્યો.

વણીકવિદ્યા.

(સ્વતાર-કવિ લંવાનીશકર નરસીહરામ.)

(દાહરો.)

પહોળી લાંબી ને ઉડી, સો ગજ ડેરી ખાણુ;
પચીસ ગજની ચાર.પણુ, સોળમાંસ પરમાણુ ૧

રાજા ધણું કરીને ભોળા હોય છે, પણુ જો
તેની પાસે વણીક વિદ્યા ભણેલો પ્રધાન હોય તો
રાજાને ઠગાવા દે નહિ.

એક રાજાને દાણા ભરેલી એક ખાણુ સો
ગજ લાંબી, સો ગજ પહોળી અને સો ગજ ઉડી
હતી. તે રાજાને એક ઠગે આવીને ચરણ કરી કે
“ સાહેબ, મારે દાણા ભરેલી ચાર ખાણુ છે, તે
એકેકી ચાર ગજ લાંબી, પચીસ ગજ પહોળી,
અને પચીસ ગજ ઉડી છે, અને તે બુદ્ધે બુદ્ધે
ઠગાણું છે, તેથી મારાંથી સચવાતી નથી. માટે તે
ચાર ખાણુ આપ રાખો, અને આપની એક
ખાણુ છે, તે મને આપો.” ત્યારે તે ભોળા
રાજાએ પેલા ઠગને પોતાની ખાણુ આપવાની
દા પાડી, પરંતુ વણીકવિદ્યા ભણેલો પ્રધાન
ભોલો, “ એ તો એક રૂપીએ આપીને એક
આનો લેવા સરખું છે માટે અંધાર નહિ એમ
કહીને નીચે લખેલું મોળ ખાનાતું; કોણ કરી
ખતાવીને બહુ બહુ રીતે રાજાને સમજાણુ આપી.

ગજ ૨૫	ગજ ૨૫	ગજ ૨૫	ગજ ૨૫
ગજ ૨૫	ગજ ૨૫	ગજ ૨૫	ગજ ૨૫
ગજ ૨૫	ગજ ૨૫	ગજ ૨૫	ગજ ૨૫
ગજ ૨૫	ગજ ૨૫	ગજ ૨૫	ગજ ૨૫

ઉપર પ્રમાણે સોળ ખાનાતું કોણક કરીને
પ્રધાને રાજાને કહ્યું કે, “ બુદ્ધો સાહેબ, આ
કોણક છે, તે સો ગજ લાંબી, સો ગજ પહોળી,
અને સો ગજ ઉડી, એવી એક ખાણુ તું ચિત્ર
છે ને તેમાં સોળ ખાનાં પાડ્યાં તે દરેક ખાણું
૨૫ ગજ લાંબુ, પહોળું, પણુ ઉડું સો ગજ છે,
એમ સમજવું. માટે તે એક ખાનામાં પચીસ
ગજ લાંબી, પચીસ ગજ પહોળી, અને પચીસ
ગજ ઉડી, એવી ચાર ખાણુ સમાધ રહે માટે તે
ચાર ખાણુ આપણી એક ખાણુનો સોળમોભાગ
છે આણું સાંભળી રાજાએ પોતાની ખાણુ આપવા
ની ના પાડી ને પેલો ઠગ મોં વકાશીને ચાલ્યોગયો.

હરમીસનાં કીર્તનો

“ મીનાઈ મળહ ”—

(પાક અથો જરુઅ તથા અહુરામજદાની ભક્તિભાવના ગાયનો નોટશન સાથે) કીમત આના ૪.

“ મધુરિકા ”— (યાને સુભોધ સંગિતની રંગીત રચનાં તરણુ મો સાથે) કીમત આના ૧૨.

“ કયાની કિર્તન ”— (યાને ગયોમદથી, શાહ જમશેદ અને હુદાકરુ દાસતાન-સંગિત કીર્ત આના

“ સગન સંગિત ”— (તવજોત, લગનના સર્વ સગન વરસે ગાંક, તથા શુભ પ્રસંગના ગાયનો)

—નોટશન સાથે—કીમત આના ૬.

“ રેહબરે રોશની ”— (અથો જરુઅનું જન્મ વૃત્તાંત, ખેત તથા સંગિત-નોટશન સાથે)

કીમત આનાં ૮.

મળવાનું ઠગાણું—

મીં હોરમસજ સોં મીસી,

ડોન સુઝો, ગોવાદ્યા ટેક રોહ સુબાઈ,

ખે ખોલ.

ગયા અંકમાં હું તમોને જણાવી ગયો હતો કે જાણીતા ઐતિહાસિક અધ્યાપતી પ્રોફેસર જે. એન. સરકારની વિખ્યાતી પામેલી “ઔરંગઝેબ” માંથી રસમય વિગતો પ્રગટ કરવાની સત્તા આ અદના માસિકને મળી છે તે ચાલુ અંકથી શરૂ કરવામાં આવનાર છે, પણ વધુ વિચાર બાદ તે વિષય આવના અંક સુધી મુલતવી રાખવાની મેં જરૂર જોઈ છે કેમકે ચાલુ બાબતોનાં દખાનને લીધે તેનો દહ-તો હું ધારતો હતો તેટલો પ્રગટ થઈ શકે તેમ ન હોવાથી એકાદ બાબત પહેલાં સંપૂર્ણ કરવાની જરૂર મને જણાઈ છે.

x   x   x

આ કારણે કીસ્મતના કહાણી આ અંકમાં સમાપ્ત કરવામાં આવી છે. ઐતિહાસિક તત્વ ધરાવતી આ વાર્તાએ મારા વાંચકોને અનુલક્ષ્ય ખેંચેલું જણાવતો મને સંતોષ થયો છે. રાણી મેરીની કમનસીબી તથા શીલીપની મસ્તી બાદને-અંતી સ્વામીબક્તિ તથા ઉમરાવોના મંડળની દેશ બક્તિ તેમજ ગારડીનર બોનરને મેરીની ધર્મની બાબતમાં આંધળી ધુંધ માટે છાતહાસ સાક્ષી પૂરે છે. આ કારણે આ વાર્તાનું ખેંચાણ વધુ છે તેમાં કશો પણ શક નથી. જેની રીતે આ સમાપ્ત થયેલી વસ્તીએ અંગ્રેજ તવારિખમાં ચોડું ધણું કે ડોકું કરાવ્યું છે તેવીજ રીતે બલકે તેથી કાંઈ-કે આગળ વધી હાલમાં ચાલુ રહેલી મારી “શુદ્ધ બદન શુદ્ધ” તમોને અકબરની તવારિખમાં, તે-તે વેળાના મી-...

x   x   x   x

પૂનની હાલન જણાવમાં અગ્રી રીતે વિષયોની થઈ પડશે એમાં મને કશો શક નથી આવતા અંકથી આ વાર્તા પણ તેના પૂર જહારમાં આવશે.

x   x   x   x

હિંદુને મુસલમાન સંબંધ આગલા વખતમાં દમ સાસ વગરનો હતો પણ અકબરના જમાનામાં તે અતિ ઘણું દરજ્જો વધી ગયા અને કોમો એકત્ર જેની થઈ ગઈ હતી. આ કારણે અકબરે હિંદુ ધર્મ શાસ્ત્રોમાંથી અનેક પુસ્તકોના તરજુમા કરાવ્યા હતા. અકબરના બેટા-સલીમ જવાને ત્યાં ને ચુસ્ત મુસલમાનોની હાજરીમાં વિખ્યાત ફત્વી જયદેવની ગીત-ગોવિંદમાંના સંગી ગવાય ને તે સાંભળી આખી મજલીસ વાહવાહ પુકારે એ આ કોમકામી સંબંધ કેવો હતો તેની આંખી કરાવે છે. ગીત-ગોવિંદ હું જાણું છું તેમ હિંદુભાઈઓમાં બહુ પ્રિય છે. આ ગીતોમાંના બે સંગી આજના અંકમાં વાંચક જોઈ શકશે. આ ગીતોને બદલે હું બીજાં સાદાં મુકવાનો વિચાર કરતો હતો કેમકે તે સમજવા મારા પાંચસી વાંચક માટે બહુ મુશ્કેલ છે; પણ અસહ્ય તે અસહ્ય ને નક્કલ તે નક્કલ એ સુવને ધ્યાન આપી મેં કામ લીધું છે. લગ્નાન થઈ જવાના ડરે આ ગીતોનો ટુંક સાર હું આપી શક્યો નથી પણ મારો વાંચક વર્ગ ચહાશે તો તેવો સાર બીજા અંકમાં હું રજૂ કરીશ. પ્રોફેસર મુવ જેવા શુજરાતના વૃધ સાહેબે આ શુજરાતી તરજુમો કરેલો છે. અસહ્યત યાજનવા માટે તદ્દન સાદી ને સરળ શુજરાતીમાં હજી સુધી તે રજૂ થયું નથી. આ ગીત-ગોવિંદ ખરેખર વાંચવાને લગન કરવા જેવું છે ને મારા વાંચકો હું તે તરફ સકળ ધ્યાન ખેંચી શકીશ.

x   x   x   x

નવા વર્ષનાં નવાં ખેંચાણો કરવાનું જોઈએ. કમનસીબે કાગળની મોંઘવારી સા કાઢને ડરાવે છે. આ મોંઘવારીને લીધે અંકક અંકજ મોથિ પડી જાય છે ત્યાં નવાં ખેંચાણો તે ક્યાંથી ઉમેરાય ? આવનાં વર્ષ માટે લેટનો પુસ્તકનો સવાલ

અતિ ધણો વિચારવાળોય થઈ પડ્યો છે. એકવાર
મને તે બાળે એવો વિચાર થયો હતો મારા વાંચ-
કોની તે બાળે આવતાં વર્ષ માટે ક્ષમા ચાહી ગુલ-
સનમાંજ, એકાદ શમળો વધારો કરવો પણ તે
બધું એક સરખું બેતાં 'મેજ કરવત મેલીના
મોચી' ની હાલત પરજ હું આવ્યો છું. આ
અદના કલમથી અતિહાં સેક વાર્તાવાળું આ પુસ્તક
થરા જશે. અલગત ગ્રંથોને ને ચારસે પાનાંનું
પુસ્તક તો મળવાનું નથીજ પણ જે મળશે તે
પણ મારજ મળશે.

નંબર એકનાં બે ચાલુનો આ પ્રમાણે ફરવો
થતાં ગુલસન પર આપણે આવીશું. આવતાં
સાલના તેના મુખ્ય 'શીયરો' નીચે મુજબ રહેશે.

'ગુલમદન ગુલ' ના મોટા હુડતા.

ઓરંગઝેબની જાણવાળોય તત્તારિખ
એક ટુંકી દીલકશ વાર્તા.

પારસીઆલુ હુ પીનના હેરત કરનારાં
પ્રકંઠો.

મી. બે. પી. માદનના વાંચના ને
મનન કરવાળોય વિષયો.

મી. ત્રીબકરાય જાદવરાય દેસાઈ
રીસ્ટરના તેમજ બીજા લલાલાઈ-
નાના અંગ્રેજી લેખો.

ટુંકી વાર્તાઓ માટે બહેનો રૂપાંબાઈ રખાડી,
રૂપાનું એકનચાળા, મિસ કે. સી. તથા બીજા
તનારાઓને ખાસ આમંત્રણ કરીશ. હું ઇચ્છું
કે આ જાળતમાં ધણી સંભાળ જરી ચુટણી
માં આવે. બની રાકશે ત્યાં તુલીક આ અદ-
કલમની ટુંકી વાર્તાઓ પણ સાથે સાથે
થશે.

આલુ સાલમાં જે બહેનો અને બાઇઓએ
ની કિમતી મદદથી આ અદના કામને હરો-
આપ્યું છે તેમનો હું ખાસ કરીને આભારી

હું. મુખ્ય કરીને બહેનો રૂપાંબાઈ રખાડી, મહેર-
આલુ એકનચાળા, મિસ કે. સી. અને મિસ બી.
એમ. એક. ની મદદ મને મોટી હતી તથા બાળીતા
લેખકોમાં મી. બે. પી. માદન, સરસેકા તીન પાઈ
ને મી. ત્રી. બ. દેસાઈ તથા મી. કે. એલ. ઓઝા-
નો ઉપકાર કાંઈ જણે તેવો ન હતો. આ બધાં બહેનો ને
બાઇઓની કિમતી મદદ આવતાં વર્ષમાં પણ આલુ
રહેશે એવી હું ખરાં જીમરથી ઉમીદ રાખીશ.
જણાવવાને મને ધણી ખુશી ઉપજે છે કે આ
બધાં લેખકોના લેખો મારા વાંચકોમાં અવજા
હિસાબથી વંચાય છે.

x x x x

વેષ, આતો બધું તમારે કાજે થયું છે તો
હવે મારું શું? જાણા, મેરી અધેશી મત કાજે
રૂપા વાંચમાં પણ પુસ્તકો આપવાની યોજના
તમારા મિત્રોમાં ન રજુ કરો હજી મારી ખાસ
એક નાનો લોટ છે તેને ઉપયોગ ન કરાવો?
ગુજરાતના અરસપરસના લાભના ફંડની વાત
જણો છો ને? હુવામાં હશે તો અવાડામાં
આવશેજ અમરો તે જણાવવાની કાંઈ જરૂર છે
ભલા? મારું વાંચક જે આહુ તો તે સહેલથી
આ કામ કરી શકે તેમ છે પણ આહ! એ કમ-
જખત પણ જ્યાં ત્યાં નડી મરે છે તો જ્યાં થો
જાણા, મારાં બધાં વાંચકને વધુ ખાસવાની જરૂર
નથી. આ કામ સારી મુનસરીતું છે.

x x x x

આંકિશ તરફનાં આહકોને આ લગત ખુલ્લી
ચેતવણી આપવાની હું જરૂર જોઉં છું કે તેમના
તરફ નીકળતું લેવાળું હવે જરૂરપાઈ થયું બેઠાયે
છે. કોઈપણ જાતનો કડવાસ આ બંધા બાંધ્યો
ન કરવો એવી મને જાણ છે. મુસલમાન આ
ખીરાદરના સારી સંખ્યા આહક તરફ ધરાવ છે.
આ ટુંકે ઇમિરા હું પાડું તેમ એ બાંધ્યો
માટે પુરવો છે.

બાગધ્યા.